శ్రీ కాకతీయగ్రంథమాలలో నాలుగవసుమము

సంపాదకులు, పరిష్కర్తలు:

శేషాద్రిరమణకవులు శతావధానులు

దాసబోధ

శ్రీ ఛత్రపతి శివాజిమహారాజునకు గురువగు

శ్రీ సమర్థరామదాస స్వామి రచించినది

అనువాదకుడు:

కొణకంచి చక్రధరరావు

ప్రకాశకులు:

శ్రీ వ్యాసాశ్రమమువారు

2000

పలయువారు క్రింది విలాసమునకు వ్రాయవలయును:

శ్రీ వ్యాసాశ్రమము, వ్యాసాశ్రమం పోస్టు, చిత్తూరుజిల్లా.

అనువాదక విజ్ఞప్తి

ఆర్యులారా!

దాసబోధ యను నీ యుత్కృష్టగ్రంథము మహారాష్ట్రభాషలో రచించిన మహాత్ముఁడగు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి జీవితము దాసబోధ ప్రశస్తి తెలుపు అనుబంధము లిందుఁ గలవు. విశేషాంశములను విఖ్యాతపండితకవులును వాఙ్మయసేవకులు నగు మా శేషాద్రిరమణకవుల పీఠికవలన నింకను విశదమగునని నేనాప్రశంస మానుకొంటిని.

ఈ గ్రంథమును దెనుఁగులోని కనువదించుమని మిత్రులు మిగులఁ బ్రోత్సహించిరి. క్లిష్టభావములుగల యీ యుత్తమగ్రంథమును దాదాపు సంవత్సరముశ్రమపడి యాంధ్రీకరించితిని. ఈ యాంధ్రీకరణమునకుఁ దాత్కాలికముగఁ గలిగిన భక్త్యుద్రేకమే కారణముగాని నా శక్తిసామర్థ్యములు కారణములుగావు. గ్రంథము పూర్తియైన పిమ్మట లోపములను సంస్కరించి పలుమాఱు పఠించి గుణముల నలరించి ముద్రణాధికారము, గ్రంథస్వాతంత్ర్యము గైకొని సర్వాంగసుందరముగ వ్యయప్రయాసల కోర్చి ప్రచురించి, పల్లెటూరివాసి నగు నన్నుఁ గృతార్థుని గావించిన శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులకు వందనముల నర్పించెదను.

ఇట్లు అనువాదకుఁడు,

తేది 1-4-1929. కొణకంచి చక్రధరరావు.

అంకితము

ధర్మసంస్థాపకుఁడును, అవతార పురుషుఁడును, లోకోద్ధారకుఁడును
శ్రీ శివాజీ చక్రవర్తికి గురువరేణ్యుఁడును

గ్రంథకర్తయునగు

శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి

చరణకమలములయందీయాంధ్రానువాదము సమర్పించి
కృతార్థుఁడ నగుచున్నాఁడను.

భక్తజన విధేయుఁడు,
అనువాదకుఁడు.
1—4—1929

ప్రకాశకుల సందేశము

దాసబోధయను నీసర్వోత్కృష్ట గ్రంథము కొన్ని సంవత్సరముల క్రితము, ఒకసారి చదువగా నీ పవిత్ర పుస్తకము తెనుఁగుదేశమందంతటను వ్యాపించియుండిన నెంతో బాగుండునను తలంపు గలిగెను. ఏలన? బ్రహ్మ వేత్తలకు, పరమభక్తులకు, యోగనిష్ఠులకు, నిష్కామ కర్మయోగులకు నుండవలసిన ధర్మము లేగ్రంథములోను నింత సవిస్తరముగ కానుపించుట లేదు. అంతియేగాక ఇది పురాణగాథ కాదు. ప్రత్యక్షముగా కొలది సంవత్సరములక్రిందట జరిగిన విషయము. శ్రీ సమర్థరామదాసస్వాముల దివ్యచరిత్రము సాధారణముగా భక్తులందఱు నెఱింగిన విషయమే. ఈ గ్రంథమెచ్చట దొరకునా యని విచారించగా దూపాటి వెంకటరమణా చార్యులని తెలియడమైనది. వారికి వ్రాయగా 1929 లో మొదటికూర్పు అచ్చైనదనియు, అది యిప్పటికి 26 సంవత్సరములైనదనియు, తరువాత ముద్రించువారు లేకపోవుటచే ద్వితీయ ముద్రణము జరుగలేదనియు తెలుపుటవల్ల అట్టి పావనగ్రంథము నచ్చువేసిన బాగుండునని తలం చుటవల్ల దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులకు తెలుపగా ప్రీతిపూర్వక ముగా ముద్రణమున కవకాశమొసంగి ఇకమీఁద దీని సర్వాధికారమును శ్రీ వ్యాసాశ్రమమునకు ఉండులాగున భక్తిపూర్వకముగా అనుమతి పత్రమువ్రాసి యిచ్చిరి. ఇట్టి ఉదారస్వభావమున్ను, పరమభక్తియున్ను గల శ్రీ దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులకు కృతజ్ఞులము. శ్రీ సమర్థ రామ దాసస్వాముల వారిపై గల భక్తిచేతను పరమభక్తులందఱున్ను దీనిని చదివి తరించవలయునను సదభిప్రాయముతో దీనిని ముద్రించడమైనదేగాని, మఱి యొక లాభము నుద్దేశించికాదు.

ఇట్లు,

శ్రీ వ్యాసాశ్రమమువారు.

ఓమ్.

ఓం

ద్వితీయ ముద్రణము

చిత్తూరుజిల్లా కాళహస్తి తాలూకా ఏర్పేడు శ్రీ వ్యాసాశ్రమమునకు దాసబోధ ముద్రించుటకు అధికారపత్రము ఇచ్చుచున్నాను. వెంటనే ముద్రణము చేయుటకు సంతోష పూర్వకముగా అంగీకరించుచున్నాను. ఇట్లు గ్రంథవిషయమై సర్వాధికారముగల నేను ఆమోదమును తెలుపుచున్నాను. ఇకమీద దీని సర్వాధికారము శ్రీ వ్యాసాశ్రమమునకు యివ్వబడినది.

దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులు,

బ్రాహ్మణవాడ,

హనుమకొండ పోస్టు, హైదరాబాదు. (దక్కన్.)

సంవత్సరము 1955.

మొదటి కూర్పు
సంపాదకీయ భూమిక

ఈ దాసబోధ శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి రచించిన మహారాష్ట్ర గ్రంథమున కనువాదము. దాసబోధ ప్రశస్తియు శ్రీ సమర్థుని జీవితమును దెలుపు ప్రత్యేకవ్యాసము లీ గ్రంథమునఁ జేర్చితిమి. గాన నాయా భాగములు వదలి గ్రంథప్రచురణమునుగూర్చి యొకించుక వ్రాసెదము.

దాసబోధ మహారాష్ట్రులు మిగుల నభిమానముతో గౌరవించు పవిత్రగ్రంథము. ఎందఱో మహారాష్ట్రభాషలో నీ గ్రంథమును ముద్రించిరి. అందు ధులియాలోని సత్కార్యోత్తేజక సమితివారు ప్రచురించిన ప్రతి, శుద్ధముగను, సుపరిశోధితముగను నున్నది. దీని ననుసరించియే హిందీ యనువాదము ప్రచురింపఁబడెను. ఈ యాంధ్రానువాదము చాలవఱకు హిందీ యనువాదము ననుసరించి చేయబడినను గొన్నితావుల మూలగ్రంథమునుండియు గుజరాతి అనువాదమునుండియు విషయసమన్వయమునకు భావములఁ గైకొనవలసివచ్చినది. హిందీ దాసబోధలో మొదటికూర్పునఁగల యంశములకు రెండు మూఁడు కూర్పులలోఁగల యంశములకు భేదముగలదు. ఇన్నిటిని సమన్వయించుటచే నీ దాసబోధ యించుక హిందీప్రతి కెందేని భిన్నముగనున్నను జాలవఱకుఁ జేరువలో నుండును. ఈ గ్రంథమును మూలానుసారముగ మా మిత్రులగు శ్రీయుత కోణకంచి చక్రధరరావుగారు 10—2—26 తేదీ ఆంధ్రింప నారంభించి 4—11—27 తేది పూర్తిచేసిరి. ప్రచురణ విషయమున నవకాశములున్నచో విచారింపుఁడని లిఖితప్రతిని అనువాదకులు మాకొసంగిరి. తదాదిగ గ్రంథమండలులకు, గ్రంథప్రకాశకులకు నీ గ్రంథమును బ్రచురించుకొండని పలుమాఱు వ్రాసితిమి. పెద్దగ్రంథమనియుఁ, దీరిక లేదనియు, గ్రంథము పంపిన వీలువెంట యోచింతమనియుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగిరి. ఈ యవకాశములో భాషాంతరీకరణమును మేము పలుమాఱు జదివితిమి. హిందీప్రతితోఁ బోల్చిచూచితిమి. మహారాష్ట్ర పద్యములతోఁగూడఁ బోల్చిచూచితిమి. ఆంధ్రీకరణము సమంజసముగ నుండెను. ఈ గ్రంథరత్న

మాంధ్రవాఙ్మయమున కపూర్వాలంకారమని తోఁచెను. కాని ప్రచురించు మార్గమెద్ది? ముద్రణశాలకేగి విచారింప రు 2000 లు వెచ్చించినఁగాని ప్రతులు 1000 ముద్రింప వీలుకాదనిరి. మేమా నిర్ధనులము. ఆంధ్రులకీ సమర్థరామదాసస్వామి సందేశము వినిపింపవలసిన శుభావసరము వచ్చినది. ఎట్లు నిర్వహింపనగునని తికమకపడితిమి. మా పరిస్థితులు మున్నొకమాఱు భారతిలో నివేదించుకొంటిమి.

"నాకే భాగ్యముఁ గల్గెనేని కవితానందానుసంధాన భా
షాకావ్యంబులతోడ రేయిపవలుర్ సాఫల్యముర్ జేసి వి
ద్యాకాంక్షర్ జరియింపకుందునె? దరిద్రత్వున్ననిర్మాంస శ
ల్యాకారంబుగనుంటి నెట్టులిఁక నీయాంధ్రాశ చల్లారునో".

ఈ తృష్ణయే గ్రంథప్రచురణమునకు మమ్ము తొందరించెను. ఉదారభావమును సర్వస్వామ్యములతో అనువాదకులు మాకీ గ్రంథ మొసంగిరి. కర్తవ్యముతోచక త్రొక్కులాడుచుంటి నందిగామలో నుద్యోగవశమున వసించియున్న మా మిత్రులును ధర్మస్వభావులునగు శ్రీ దేవరకొండ రామమూర్తిగారు ప్రోత్సహించి మాకు జయము చేకూరును. గ్రంథప్రచురణమునకు సాహసింపుఁడనియు శక్తికొలఁది తోడ్పడుదుమనియు సెలవిచ్చిరి. పలువురు మిత్రులు శక్తికొలఁది గ్రంథవ్యాప్తికిఁ బ్రయత్నింతుమనిరి. దాసబోధ ప్రశస్తితెలుపు కరపత్రము నొకటి ప్రచురించి ముందు వెల యొసంగినచో ఆంధ్రదాసబోధ రు 4 లకు ఒసఁగుదుమని ప్రకటించితిమి. ఎందఱో భాషాభిమాను లభిమానించి తోడ్పడిరి గాని కావలసిన ధనములోఁ గొంతమాత్రమే సమకూరెను. మా శక్తి కతీతమగు పనియని నిరుత్సాహపడితిమి. ముద్రణశాలాధికారులు అనువాదమునకు శుద్ధప్రతి వ్రాయకున్నచో ముద్రింప నవకాశము చిక్కదనిరి. ఆధునిక సంప్రదాయానుసారముగ భాషాసంస్కరణములు ఉచిత పదప్రయోగము నెలకొల్పి విస్తృతములుగనున్న మకుటములు తగ్గించి రచనమును స్వతంత్రభాషవలె సంస్కరింపవలెనను కోర్కి జనించెను. అనువాదకులు మా తలంపున కామోదించిరి, మూలగ్రంథము మహారాష్ట్రగ్రంథము చెంతనుంచుకొని 20–6–28 తేదీని శుద్ధప్రతి వ్రాయ నారంభించి యెనిమిదిమాసములకుఁ బూర్తిచేసితిమి. మా మిత్రు లీమార్పుల

కామోదించిరి. ముద్రణమునకు యత్నించుసరికిఁ జేతి రొక్కము చాల తక్కువగనున్నను సాహసించితిమి. సిద్ధసంకల్పుఁడు, అమోఘవ్రతుఁడు, మృతజీవుఁడునగు శ్రీసమర్థరామదాసస్వామి మా హృదయముల నావరించి యెన్ని యంతరాయములు కలిగినను ఎన్ని విషయపరిస్థితు లేర్పడినను బ్రోత్సహించిన కతన నేఁటి కీ యాంధ్రానువాదమును బ్రచురింపఁగలిగితిమి. ఆంధ్ర సోదరు లీ గ్రంథప్రశస్తిని గమనించి యాదరింతు రేని మేము ధన్యులము.

సమర్థ రామదాసస్వామి భారతదేశ పర్యటనము గావించుతఱి ఆంధ్రదేశమునఁ జిరకాలము నివసించి తన సంప్రదాయమును వ్యాప్తి గావించెననియు శివరామదేశికుఁడను నొక విద్వాంసుని ఆంధ్రదేశమునందలి మఠమున కధిపతిని గావించెననియు ఆంధ్రమున సమర్థుఁ డనేక గ్రంథముల రచించెననియు మహారాష్ట్ర గ్రంథములలోఁ గలదు. మన దురదృష్టవశమున నింతవరకు శ్రీసమర్థుని యాంధ్ర కవితారసము గ్రోలుటగాని యతనిచే స్థాపితమైన మఠమును దర్శించుటగాని తటస్థింప దయ్యె. పరిశోధకు లిందుల కెందేని కృషి చేయవలసియున్నది.

సమర్థ రామదాసస్వామి కేవల వేదాంతిగాదు. ప్రవక్త. ధర్మస్థాపకుఁడు. శాంతిదూత. శివాజి చక్రవర్తి నాధారముగఁ జేసికొని ఆర్యావర్తనమున నీయన ధర్మసంస్థాపనము గావించి యవతారపురుషుఁడని పేరొందెను. ఆయన యాదర్శములకెల్ల నెలవగు దాసబోధ నెంతేని ప్రశంసింపవలసియున్నది. ఆత్మ, వ్యక్తి, సమాజము, దేశముల కుపకరించు హితోపదేశ మెంతేని యీ గ్రంథరాజమునఁ గలదు. ఇందలి పూర్వార్ధము పరమార్థాభ్యుదయమునకు, ఉత్తరార్ధము సాంసారికాభ్యుదయమునకు నుపకరించును గాన మానవజాతి కీ గ్రంథరాజము సర్వకాల సర్వావస్థలందును సరిపడును. వేదవేదాంతాదులలోఁ బ్రతిపాదితములగు తత్త్వసారముల నెఱింగించునదిగాన యీ గ్రంథ మాస్తికుల కందఱకును బఠనయోగ్యము. స్వాతంత్ర్య బీజములు సమకాలికుల హృదయములలో నంకురింపఁజేసిన శివాజియంతటి త్యాగమూర్తిచేఁ జిరపఠనీయమగుటచే నీ గ్రంథము సందిగ్ధావస్థలోనున్న మాతృదేశమునకు విజ్ఞానమును బ్రసాదించుననుటకు సంశయింపఁ బనిలేదు. దాసబోధను రామదాసస్వామినిగూర్చి శ్రీ కె. వి. లక్ష్మణరావుపంతులవారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"మతజిజ్ఞాసయు మతోపదేశంబును మానవులను సంసారగమునందు విరక్తి గలుగునటులఁ జేయుననియు జ్ఞానోపదేశముయొక్క పరమోద్దేశము సర్వసంగపరిత్యాగముననియు జనసామాన్యము దలంచుచుండ నీయుపదేశములవలన శివాజీ మఱింత శూరుఁడయ్యెననియు నైహికరాజ్యము సంపాదించుటయందధికోత్సాహి యయ్యెననియు నేను వ్రాయుట చదువరులకు వింతగా నుండును కాని వివిధదేశ చరిత్రములను జక్కఁగ నభ్యసించినవారికి స్వమతాభిమానము స్వదేశాభిమానముగాఁ బరిణమించు ననుసంగతి వింతగా నుండఁజాలదు. మతాభిమానమును మతశ్రద్ధయుఁ బూర్వము దేశాభిమానమునకు ప్రబల పోషకములుగ నుండెను. క్రీ. శ. 1649 నుండి 1660 వఱకు ఇంగ్లండు దేశరక్షకుఁడు (Protector) గానుండిన క్రాంవెల్ గెలిచిన యుద్ధములన్నియు మతప్రవీరులగు శూరుల సైన్యంబులవలననే యని తద్దేశచరిత్ర చదివినవారికి విశదమే. ఏవానినైనను సైన్యములోఁ జేర్చుకొనుటకుఁ బూర్వమాతఁడు అమిత దేశాభిమానముగలవాఁడా కాఁడా యని క్రాంవెల్ ఆలోచించుచుండెను. మతాభిమానులు కానివారల నతఁడు సైన్యములోఁ జేర్పనే లేదు. కనుకనే సార్థకనామధేయులగు నతని లోహకాయు లెచ్చటను బరాభూతులైనవారు కారు. ఇఁక రెండవ యుదాహరణము: హాలండు దేశములో స్థాపింపఁబడిన ప్రజాసత్తాత్మక రాజ్యమంతయుఁ బ్రొటెస్టెంటు మతాభిమానముయొక్క ఫలమేయని డచ్ ప్రజాసత్తాత్మక రాజ్యముయొక్క యభ్యుదయము (Rise of the Dutch Republic) అను చరిత్రరాజము చదివినవారికిఁ దెలిసినవిషయమే. అంతదూరముపోనేల? సాంఖ్యంబును యోగంబును సమన్వయించి సాంఖ్యయోగంబను శాస్త్రమును నిర్మించి కర్మబ్రహ్మ మీమాంసా ప్రతిపాదితంబులగు కర్మజ్ఞానయోగముల నన్వయించి అర్జుననకుఁ గృష్ణునిచే నుపదేశింపఁబడిన గీతాశాస్త్రంబె గొప్ప వేదాంతగ్రంథంబని హిందువులందఱును బఠించుచున్నారు. కాని యా వేదాంతశాస్త్రంబు అర్జునుని గర్తవ్యాచరణమునకుఁ బ్రేరేపించి యతనిచే స్వధర్మము ననుష్ఠింపఁజేయలేదా! ఇట్లు నిజమైనమతంబు మనుజుని సంసారపరాఙ్ముఖుని జేయుటలేదు. కర్తవ్యనిష్ఠునినే చేయును. కాన శివాజీ రామదాసుల చరిత్రము సాంసారికులకును సంన్యాసులకును ననుసరణీయమే......

రామదాసు రాజ్యధర్మముల సంపూర్ణముగా నెఱింగినవాఁడు గావునఁ దన దాసబోధయందు రాజ్యప్రకరణములో రాజ్యమును నడుపువిధము, రాజ్యధర్మములు, ప్రజలు సుఖులై రాజభక్తిగలవారుగ నుండునటులఁ జేయు నుపాయములు, సామదానభేద దండములచే అరిని గెలువవలసినవిధము, జితశత్రువుల నాదరించి ప్రేమభావముతో వశపఱచుకొనుమార్గములు మొదలయిన శకకర్తలకుఁ గావలసిన ధర్మములను కడునేర్పుతో నాతఁడు వర్ణించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథముయొక్క యీ భాగమే కాదు. కడమ గ్రంథమంతయు ననుభవపూర్ణముగను అమృతము చిప్పిలునట్లుగను నుండును.

శివాజీచరిత్రము (రెం-వ ప్ర)

వేదాంతవిషయమునం దీగ్రంథమున నమూల్యములగు ఘట్టములు గలవు. వేదాంతవేత్త లెవ్వరును సమన్వయింపఁజాలని యపూర్వాంశముల నీయన సమంజసముగఁ దెలిపెను. సత్యాద్వైతనిరూపణము, పరమాత్మ నిశ్చయము, మోక్షలక్షణము, బ్రహ్మనిరూపణము, ఆత్మజ్ఞానము, జ్ఞానోప దేశము, లఘుబోధ మున్నగు సమాసములు వేదాంతరహస్యముల వెల్ల డించుచున్నవి. ఈ గ్రంథరాజము సన్న్యాసమును బోధింపక గృహ స్థాశ్రమముననుండి భజనసహాయమున సంఘము కడతేరువిధముల నెఱిం గించుచున్నది. యోగమును వలదనుచున్నది. సంఘమునందలి లోపము లను జ్ఞాన చక్షుస్సుతో విమర్శించుచున్నది. జాతిలోఁ బాదుకొని జీర్ణిం చిన దురాచారములను వ్రేలెత్తిచూపి సంఘమునంతయు నూపివేయు చున్నది. వైదికధర్మము నుద్ధరించుచున్నది. ఇంతయేల! శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి పవిత్రజీవితమున కన్ని తెఱంగుల నీగ్రంథము దార్కాణ ముగా నున్నది.

రామదాసస్వామి యవతరించుకాలము భారతదేశము యవనుల పరిపాలనమందుండెను. విగ్రహములు చితుకఁగొట్టబడి ఆలయములు మలినపఱుపఁబడెను. బ్రాహ్మణుఁడు మొదలుకొని చండాలుని వరకుఁ గల ప్రజలందఱు పరమతమును ప్రేమించుచుండిరి. ఐహికసౌఖ్యము లకు అధికారములు వలచి అగ్రవర్ణమువారు మహమ్మదీయులకుఁ బ్రతిబింబములైరి. టాకటీలోఁ దపము ముగించుకొని రామాజ్ఞను బడసి ఆసేతు హిమాచలము వరకుఁ బాదచారిగాఁ దిరుగుచు భిక్షాటన ముతోఁ గాలముబుచ్చుచు రామదాసస్వామి దేశపరిస్థితులన్నియు గమ నించెను. పవిత్రములగు దేవమందిరములు నాశనమగుటకు వగచెను. సంక్షుభితమగు భారతజాతిని మేలుకొలిపి ప్రజాహృదయముల నాకర్షించి జాగరూకతతో గావింప నిశ్చయించెను. తానుబోయిప్రతిగ్రామమునందును ఆంజనేయుని బ్రతిష్ఠించెను. పవిత్రక్షేత్రముల నన్నిటినిఁ జూచెను. లోకో ద్ధరణమునకుఁ బ్రణాళికవేసికొనెను. పలుతావుల రామదాసస్వామి యుప దేశమునకు ముగ్ధులై శిష్యు లసంఖ్యాకముగ జేరిరి. తన దివ్యానుభవ మును బురస్కరించుకొని ఉత్తమగ్రంథములు రచించెను. అందు దాస

బోధ జాల మాహాత్మ్యముగల యుత్తమగ్రంథము. అందు వివిధవిషయ ములు చర్చింపఁబడినవి.

రాజకీయవిదు లిది రాజనీతిశాస్త్రమనిరి. కవులది నీతికావ్య మనిరి. రామదాసస్వామియే గ్రంథాదియందు ఇది పరమార్థమును బోధించు వేదాంతశాస్త్రమనియు సర్వగ్రంథములసారమిందుఁగలదని చెప్పి యున్నాఁడు. చరిత్రకారులు ఆ కాలపు దేశచరిత్రమనిరి. పలువురు పలు విధములఁ దలంచిరి. కాని రామదాసస్వామి అనుయాయులగు భక్తులు వేదాంతశాస్త్రమనియే విశ్వసించిరి. మొత్తముమీఁద సార్వకాలముగ నున్న సమస్త విషయశోభితమగు వేదాంతశాస్త్రమనుటయే సమంజసము. రామదాసస్వామి దాసబోధ యపూర్వపద్ధతిలో రచించెను. శిష్యుల సందేహములు నివారణచేయువిధముగఁ గొన్నిసమాసము లుండును. తన దివ్యానుభవములనే కొండొకచోఁ జేర్చెను. తాత్త్వికాంశ ములలో నాత్మానుభవమె తొణికిసలాడుచుండును. తాను సాధించిన యమూల్యాంశములనె తెలుచుగాఁ జెప్పును. మఱుగులేకుండ స్పష్టముగ శ్రోతలకుఁ దెలియఁజెప్పుటయుఁ దాను జెప్పునది యెంతవరకు గ్రహించిరో యెఱుగుటయు నందందుఁ గానవచ్చును. రామదాసస్వామి సర్వమతముల సారము గ్రహించెను. బహుభాషలలోఁ బరిజ్ఞానముగలవాఁడు, చతు రుఁడు. సుందరాకారుఁడు మాటకారి ఆచరణము పరిశుద్ధము. ఎంత మంది మహాపండితులను దేశభాషలలో గ్రంథరచనము గావింపఁజేసెను. ఆయన యెచ్చటనున్న నచటఁ దీర్ఘప్రజవలె భక్తులు ప్రోగై కలసిమెలసి వర్తింతురు.

తొలుత శ్రీ శివాజియు రామదాసస్వామి గొప్ప యవతార పురుషుఁడని మహాత్ముఁని ఉపదేశమునకు వచ్చెను. ఉపదేశముతో వారల సమావేశము ముగియలేదు. ఆ కాలమున దేశమును సంక్షుభితపఱుచు రాజకీయ వ్యవహారములన్నియు వారి చర్చలోనికి వచ్చెను. ఆచరణ మునకుఁ బ్రణాళిక లేర్పడెను. శివాజిని తీర్చి దిద్దినవి రామదాసస్వామి దివ్యబోధలే. అనేకసందిగ్ధ సమయములలో రామదాసస్వామి కర్త వ్యము నుపదేశించును. అట్టి దుర్ఘటసమయములో సమావేశము కుదుర దేని దాసబోధ నొకమాఱు పఠించుకొనుము. కర్తవ్యము బోధపడునని

చెప్పుచుండువాఁడు. ఆ కారణముచే దాసబోధ శ్రీ శివాజికిఁ పారాయణ గ్రంథము. దాసబోధయే శివాజిని దేశభక్తునిగను హిందూధర్మరక్షకుఁడుగను లోకోత్తరపురుషునిగను జేసినది. సమర్థుని యుపదేశసారము శివాజిచక్రవర్తి మనమును మననము జేసినచో ఆధ్యాత్మికానందమును దేశభక్తిని సాధింపఁగలుగుదుము. ఈ పవిత్ర సంకల్పముతోనే దాసబోధను ఆంధ్రమున బరివర్తనముఁజేసి వ్యాప్తికెంతయో పాటుపడితిమి. కార్యశూరులగు సోదరాంధ్రుల నీ దాసబోధ యాకర్షింపకుండునా!

అద్వైత దృష్టితోఁ జూచినను వ్యవహారదృష్టితోఁ జూచినను దాసబోధ మిగుల మహత్త్వముగల గ్రంథరాజము. ఈ గ్రంథ ప్రశస్తికి విషయకల్పన మనుకూలముగ నున్నది. మొదట మూఁడు దశకములలో ఐహిక జీవితమున మానవుఁ డెఱుంగఁదగిన నీతులెన్నేని గలవు. భాగవతమునందుఁ బేర్కొనిన నవవిధ భక్తులపై వ్రాయఁబడిన వ్యాఖ్యానమనదగు నాలుగవ దశకము ప్రశంసనీయము. సమర్థుఁడైదవ దశకము నుండి వేదాంతచర్చకుఁ గడంగెను. గురునిశ్చయమునఁ జెప్పఁబడిన యంశములును సద్గురులక్షణమునఁ జెప్పఁబడిన యంశములును సంపూర్ణముగ సమర్థ రామదాసస్వామి కన్వయించును. శిష్యలక్షణము లటులె శివాజి చక్రవర్తి కన్వయించును. ఐదవ దశకమంతయు నిటులె సద్గురు సచ్ఛిష్యలక్షణముల కుదాహరణముగ నున్నది. వేదాంతభావము లిటనుండియె సూచింపఁబడెను. ఆఱవ దశకము దుర్గమమగు నద్వైత నిరూపణము. సమర్థుఁడు శ్రీ రామానుగ్రహమునను ఆత్మ ప్రతీతివలనను గ్రహించిన యపూర్వ విజ్ఞానమున కీదశకమునుండి యాధారములు లభించును. సమర్థుఁడు సంస్కృతమునను మహారాష్ట్రమునను గల వేదాంతగ్రంథముల నన్నింటెని గాలించెను. ఎంతటి దుర్ఘట విషయమునేని సమన్వయించుటలో అతని కపూర్వమగు నైపుణ్యముగలదు. వక్తృత్వ మనన్య సాధారణమైనది. ఆచరణమునఁ గళంకమే లేదు. ఆయన యాశయము ప్రపంచోద్ధరణము. కావుననే శివాజియంతటి మహారాజు సమర్థునికడ ముగ్ధుఁడై పాదాక్రాంతుఁడై కనుసన్నలలో మెలంగెను. నిస్సంగుఁడగు తుకారామ్ సమర్థుని మహత్త్వము దెలుపు సద్గురు నిశ్చయమును బఠించెను. దాసబోధయందలి లఘుబోధ శివాజికై ప్రత్యేకముగ రచింపఁబడినది. సృష్టిని

గూర్చినకథ సమర్థుని యపూర్వకల్పనాశక్తికిఁ దార్కాణము. ఉపనిషత్తులు, ప్రస్థానత్రయము మున్నగు వేదాంతగ్రంథముల సారము కర్మయోగమని శ్రీలోకమాన్య తిలకుగారు తన కర్మయోగమునందు నుడివి యున్నారు. సమర్థుఁడు ఈ నిరూపణమునందు లోకమాన్యునకు మార్గదర్శకుఁడుగాననే పలుతావుల దాసబోధనుండి తనవాదమున కాధారములు లోకమాన్యుఁడు గైకొనెను. ఆదర్శపురుషుఁడును సర్వజ్ఞ చూడామణియు నగు శ్రీసమర్థ రామదాసస్వామి తన వృత్తాంతము నిట్లు చెప్పుకొనుచున్నాఁడు.

"ఆత్మజ్ఞానము పురాణములను జదువుటచే నెఱుంగఁబడదు. దానిని వర్ణించి వర్ణించి వేదములు విసిగిపోయెను. కాని శ్రీసద్గురుమూర్తి యనుగ్రహమువలన నేనిప్పుడు మీ కందఱకు దానినే చెప్పుచున్నాఁడను. సంస్కృతము, మహారాష్ట్రము మున్నగుభాషా గ్రంథములందు నా కేమియుఁ బ్రవేశము లేదు. కాని నాహృదయమునందు కృపామూర్తియగు సద్గురు స్వామి నివసించి విరాజిల్లుచున్నాఁడు. కావున నిపుడు ప్రస్తుతాంశమును దెలుపుటకు నాకు సంస్కృత ప్రాకృత గ్రంథములతో నెట్టి యావశ్యకమును లేదు. దాస—5—6"

సమర్థుని నిరాడంబర జీవితమునకును, సహజవిజ్ఞానమునకును నుదాహృతభాగములు చాలును. వేమనవలె సమర్థుఁడు తోచినయంశము నెల్ల విమర్శించుచుఁదనకు వెగటుగఁదోఁచినవెల్ల దూషించుచుఁ బోవలేదు చెప్పఁదలచిన యంశము విస్పష్టముగను, సుబోధముగను శాస్త్రానుకూలముగను జెప్పెను. అంతతోఁ దృప్తిజెందక శిష్యులడుగు సందేహములఁ బురస్కరించుకొని సోదాహరణముగ మఱలఁ జర్చించెను. సుబోధార్థమై చెప్పినయంశమును మఱలఁ జెప్పెను. కడకు విసిఁగి యెంత జెప్పినను దెలిసికొనజాల రేమియని శిష్యుల నెత్తిపొడిచెను. తత్త్వగ్రహణమున యోగ్యులెవరో తొలుత నిర్ణయించి యేరుకొనిన శిష్యులు విషయగ్రహణమునఁ బరాకువహించినందులకుఁ గినియుట గురుధర్మమేగదా! బ్రహ్మనిరూపణము, మాయానిరూపణము, కేవలబ్రహ్మము, కల్పనానిరసనము మున్నగు నంశములలో సమర్థుఁడు తెలిపిన యంశము లాతని సర్వతోముఖవిజ్ఞానమునకుఁ దార్కాణముగా నున్నవి. అలౌకిక మూర్తి

యగు శ్రీసమర్థుని యుపదేశరహస్యములు మానవునిఁ గర్మయోగ్యోన్ముఖుని గావించుటకుఁ దత్త్వరహస్యముల నెఱింగించి వైదికమతాభిమానిని జేయుటకుఁ దగియున్నవి.

ఆర్యావర్తమున ఋషులునైతము లోకకళ్యాణమునకై శ్రుతిస్మృతీతిహాసముల రచించిరి. వాత్స్యాయన కామందక శుక్రాదులు రాజనీతుల నెఱింగించిరి. బౌద్ధులు తమ మతమును గేవలనైతికముగ సంస్కరించిరి. జైనులు ప్రజలకు నిరాడంబరము, భక్తిభావము అహింస బోధించిరి. భర్తృహరి ప్రముఖులు సర్వకాల సర్వావస్థలందు మానవ జీవితమున కుపకరించు నీతివైరాగ్యబోధకములగు గ్రంథముల రచించిరి. శంకరుఁడు, రామానుజుఁడు, మధ్వస్వామియు భాష్యముల రచించి వేదాంతచర్చలలోఁ బాల్గొనిరి. అంతియగాని సంక్షుభితమైయున్న ఆర్యావర్తమును మేల్కొల్పి స్వాతంత్ర్య సంపాదనమునకు హితవెఱింగింపరైరి. మాధవ విద్యారణ్యులు ఆంధ్రసామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన పిదప విద్యానగర సామ్రాజ్యమును స్థాపించుటకుఁ బ్రోత్సహించి హరిహర రాయలను, బుక్కరాయలను ముందునకుఁ ద్రోచెను. అనంతర మాయన సన్న్యాసము స్వీకరించి పీఠాధిపతియయ్యెనేగాని పరాధీనమగుజాతి నుద్ధరింపఁ దలంపలేదు. తిక్కనసోమయాజి, తిమ్మరుసుమంత్రి, కార్యఖడ్గ ప్రవీణులు బ్రహ్మజ్ఞులెయయ్యు నేకదేశీయమగు గ్రంథరచనమునకుఁ దమ సంస్థానపాలనమునకు నుసురులొడ్డిరిగాని ప్రపంచకళ్యాణమునకుఁ బాటుపడరైరి. వేమన లోకమంతయు నజ్ఞానభూయిష్ఠముగనున్నదని కానవచ్చిన దురాచారమును ఖండించెను. నీతి బోధించెను. లోకోద్ధరణమునకుమాత్ర మించుకేనియుఁ ద్రోవఁజూపలేదు. తులసీదాసు, జ్ఞానదేవు, బమ్మెరపోతరాజు, తుకారాము కేవల భగవద్భక్తులు. ప్రపంచాతీతులు.

సమర్థుఁ డీకవుల తెగలోనివాఁడుకాఁడు. కవితాకల్పనమునఁ దిక్కనసోమయాజి. బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున భీష్ముఁడు, తత్త్వబోధనమున వేమన. శ్రీరామభక్తిలో లక్ష్మణుఁడు. లోకోద్ధారణమునఁ జాణక్యుఁడు. లోకవిమర్శమునఁ బ్రపంచజ్ఞానమున క్షేమేంద్రుడు. ధర్మసంస్థాపనమున, బోధనాపాటవమున, శాంతజీవనమున బుద్ధుఁడు. యుక్తిప్రయుక్తులలో యుగంధరుఁడు. రాజనీతిలో బృహస్పతి. సమర్థరామదాసస్వామి నెల

కొల్పిన పీఠములు కావించిన లోకోద్ధరణము దెలుపు పీఠిక ప్రత్యేకించి యిందుఁగలదు. సమర్థుని నవతారపురుషునిగా మహారాష్ట్రులు పరిగణించుచున్నారు. శివాజిని, సమర్థుని నరనారాయణావతారములుగఁ బలువురు తలంచుచున్నారు. సమర్థుఁడు, శివాజిమూర్ధాభిషిక్తుఁడగువఱకుఁ దదేకదీక్షతో మహారాష్ట్రరాజ్యమును వృద్ధికిఁదెచ్చెను. అనేక క్లిష్టపరిస్థితులలో శివాజికిఁ గర్తవ్యముపదేశించెను. తన తపస్సు, జీవితము శివాజికొఱకు వినియోగించెను. మహాత్ముఁడగు నీ సమర్థరామదాసస్వామి నెంతని ప్రశంసింపఁగలము. సన్న్యాసియయ్యు లోకాభ్యుదయమునకు, ధర్మసంస్థాపనమునకు జీవితమును ధారబోసి తన శిష్యపరంపరను, మఠాధిపతులను గనుసన్నలలో సంచరింపఁజేసి ఆర్యావర్తమునకు గర్మయోగమును బ్రబోధించి యిహాపరలోకములకుఁ ద్రోవఁజూపిన శ్రీ సమర్థరామదాసస్వామి జన్మము లోకోత్తరము. అనన్య సామాన్యము.

దాసబోధ బహుభాషలలో ననువదింపఁబడెను. సుప్రసిద్ధుఁడగు రామదాసస్వామి చరిత్ర మితిహాసములందును, బురాణములందును, భక్తజీవితములందును ప్రచురింపఁబడెను. మహారాష్ట్రదేశమున శివాజి సామ్రాజ్యమును రామదాసస్వామిరాజ్యమందురు. మహారాష్ట్రదేశమున రామదాసస్వామి చిత్రపటములేని భవనములేదనుట యతిశయోక్తిగాదు. సమర్థుఁడు స్థాపించిన మఠములలోఁ బెక్కులిప్పటికిని మహారాష్ట్రదేశమునఁ బలుతావులలోఁ గలవు. సమర్థుని సమాధిచెంత నేటికిఁ బూజాపురస్కారములు జరుగుచున్నవి. శివాజిఛత్రపతి యొసంగిన గ్రామములపై వచ్చు నాదాయముతో సమర్థునివర్ధంతి మహావైభవముగా మహారాష్ట్రులు జరుపుచున్నారు. రామదాసస్వామి కృతమగు దాసబోధను యథారూపముగ భావము, ఉద్రేకము, శైలి తగ్గనీక మాధవరావు సప్రేమహాశయుఁడు హిందీభాషలోనికి మార్చెను. ఈయనను హానుమాన్ గఢవర్ధా నివాసియు రామదాస మఠాధీశ్వరుఁడును నగు శ్రీధర విష్ణురామజపే బి.ఏ., గారు పదమూఁడుమాఱులు పఠించిన పిదప హిందీలోఁ బరివర్తనముజేయుమని యాజ్ఞాపించిరి. గురునాజ్ఞ శిరసావహించి గ్రంథరచనమును రాష్ట్రభాషలో మాధవరావు సప్రేగా రనువ

శ్రీ శివాజీ మహారాజు

దించుటచే సమర్థుని బోధనామృతము జనులెల్లరు గ్రోల నవకాశము లభించెను.

హిందీ దాసబోధ మహారాష్ట్ర గ్రంథమునకు సరిగనున్నదో లేదో చూచి లోపములుసవరింప మహామహులగు హిందీమహారాష్ట్ర విద్వాంసులైదుగు రొకసంవత్సరము శ్రమపడి పరిశోధించి యన్నిరీతుల మెఱుగు బెట్టి అమూల్యమగు గ్రంథవిమర్శమును బ్రసాదించి గ్రంథప్రశస్తి నతిశయింపఁజేసిరి. మహారాష్ట్రులు సమస్తవిధముల హిందీ భాషాంతరీకరణమునకుఁ దోడ్పడి 1912 లోఁ బ్రచురించినపిదప వేలకొలది ప్రతులు వ్యయమయ్యెను. లోకమాన్యుఁడు హిందీగ్రంథమునుగూడఁ దా నుదాహరణముగఁ గైకొంటినని కర్మయోగమున బ్రచురించెను. ఇందుచే హిందీదాసబోధ మూలగ్రంథమునకు సరియగు ననువాదముగానఁ జాల వఱకు హిందీ ననుకరించియే యీ యాంధ్రానువాదము రచింపఁబడెను. ఆంధ్రానువాదము ప్రచురించుటలో శ్రీ సమర్థుని దివ్యాశీర్వాదమే తోడైనది. యథాశక్తిగ్రంథ సంస్కరణముగావించి యీ గ్రంథమిప్పటికి సమర్పింపఁగలిగితిమి. విజ్ఞులు లోపములను దెలిపిన మూఁడవకూర్పున సవరింతుము.

సమర్థుఁడు భద్రాచల రామదాసునకును, వేమనకును కర్ణాట కవియగు సర్వజ్ఞునకును సమకాలికుఁడు. సమకాలిక గ్రంథములందులేని రాజకీయపరిస్థితులు, ప్రజాభావములు, స్వతంత్రోద్యమధర్మములు విశేషించి చర్చింపఁబడిన కతన దాసబోధ లోకోత్తరగ్రంథముగఁ పరిగణింపఁ బడెను. కావున గ్రంథసమాలోచకులచే ననుభవపూర్వకముగ విమర్శమున వ్రాయఁబడిన "ఏపని నీగ్రంథము ప్రప్రథమమునఁ జేసిచూపెనో యాపనినే యది భవిష్యత్కాలమునందుఁగూడఁ జేసిచూపఁదగియున్నది" ను వాక్యముపైఁ గలవిశ్వాసమే గ్రంథ ప్రచురణమునకు మమ్మిన్ని విధములఁ బ్రోత్సహించి సిద్ధసంకల్పులఁ గావించెను.

ఏకదీక్షగా గ్రంథపఠనము, భాషాంతరీకరణపరిశీలనము, శుద్ధప్రతిలేఖనము మున్నగు పనిపాటలచే మాకు దాసబోధతో నొకసంవత్సరము యెడతెగని పరిచయము గలిగెను. సమస్తవిధముల మా జీవితమును

సంస్కరించుకొని నీ గ్రంథరాజము తోడయ్యెను. చిరకాల సహవాసము చేసిన మిత్రుని యెడబాటువలె నొకగడియయేని దాసబోధ జదువకున్న దోంచుటలేదు. లోకోత్తరమగు నీ పవిత్రగ్రంథము లోకమునకు నైతము యిటులె యుపకరించెనేని గ్రంథము నాంధ్రలోకమునకు సమర్పించిన మేము ధన్యులము.

రామదాసస్వామి జీవిత మాకర్షణముగ నుంటకై యందుఁ దెనుగుపద్యములను మేమె వ్రాసితిమి. ఆంధ్రీకరణమున అనువాదకుల యనుమతినొంది కొన్నితావుల విషయము సుబోధమగుటకుఁ బెంచితిమి. మూర్ఖలక్షణమునను దాపత్రయలక్షణములందును ఇతరస్థలములందును గల మకుటములు తగ్గించి గ్రంథమునఁ జవులూరు తెలుఁగురచనల నలరించితిమి. సాధ్యమగునంతవఱకు గ్రంథము శుద్ధమగు గ్రాంథికభాషలో ననువాదకులు నిర్దుష్టముగనే వ్రాసిరి. కొన్నితావుల ముద్రణాస్ఖాలిత్యములు దొరలినవి. ఏయేపద్యమున కేది యనువాదమో తెలియుటకై హిందీగ్రంథమునందువలె నిందును బద్యసంఖ్య యట్లె యుంచితిమి. స్వాతంత్ర్య వీరుఁడగు శ్రీ శివాజిచక్రవర్తియొక్కయు, శ్రీ రామదాసస్వామియొక్కయుఁ బటములు పూనాచిత్రశాలా ప్రెస్సునుండి తెప్పించి గ్రంథమున జేర్చితిమి. అందందుఁ జ్యుతసంస్కార దోషములు ఆంధ్రీకరణ ప్రమాదములు నున్నచో తృతీయముద్రణమున సవరింతుము. గ్రంథ ప్రచురణమునకు అవకాశము గలుఁగజేసిన అనువాదకులకును గ్రయధనము ముందుగ నొసంగి గ్రంథముకొఱకు నిరీక్షించిన పాఠకసోదరులకును మా గ్రంథమాల పాఠకవర్గమునకును గృతజ్ఞులము.

ఇట్లు భాషాసేవకులు,

శేషాద్రిరమణకవులు, శతావధానులు.

కాకతీయ గ్రంథమాలా

సంపాదకులు.

నందిగామ,
1—4—29.

రెండవకూర్పు పీఠిక

దాసబోధ మొదటికూర్పు ప్రతులు 1100 చాలకాలము క్రింద కర్చుపడెను. ప్రకటనలకుఁ బెద్దమొత్తము వ్యయమయ్యెను. ఆంధ్రదేశము నందుఁ బలుతావులనుండి పుస్తకములకు జాబులు రాసాగెను. రెండవ కూర్పునకుఁ బ్రయత్నములు నెరవేరకపోవుట యటులుండ ముద్రణ కాగితములు నాలుగురెట్లు పెరిగెను. కర్తవ్యముతోఁచక యూరకుంటెని. దాసబోధ మా పక్షమున విక్రయించుచున్న సుప్రసిద్ధ వ్యాపారులు స్వల్ప ప్రతిఫలమునకు కాపీరైటు విక్రయించుమని కోరిరి. మఱియొక వర్తకుఁడు ఒక మార్పునకైన అవకాశము గల్పింపుఁడనియు లేకున్న కాపీరైటు యిచ్చినఁ బెద్దమొత్త మిత్తుననియు స్వయముగా నడిగెను. నిష్కామ కర్ముఁడగు శ్రీసమర్థరామదాసుని కృతి యమ్ముటకు సాహసింపనైతిని. మొదటివారు మరల నాంధ్రీకరింప యత్నించుచుండిరని తెలిసినది. రెండవ వారు నా దాసబోధకుఁ బాఠాంతరములతో వేఱొక దాసబోధ సిద్ధము జేసి ముద్రణము చేయనుండిరని వింటెని. ఈ రెండవవారు కేవల వ్యాపారులు. గ్రంథమువలని లాభము నెఱుంగుదురుగాని గ్రంథము సుప్రసిదులచే వ్రాయించి సర్వాంగసుందరముగ ముద్రించి ప్రకటించు ఔదార్యము లేనివారు. ఏ తప్పుల తడికనో ముద్రించి వేలకువేలుప్రతులు విక్రయింపఁ గల వర్తకధర్మ విజ్ఞానులు. స్వయముగా దాసబోధను ముద్రించుటకుఁ దగిన ద్రవ్యమూ లేదు. ఊరకయున్న గ్రంథప్రశస్తి కొఱతపడును. ఏమి చేయుటకుఁ దోఁచదు. ఈ స్థితిలో ఉద్యోగపరిమితి ముగిసినది. సంసార యాత్ర జరుగుట దుస్తరమగుచుండ ఈ వీరక్షామకాలమున వేలు కర్చు పెట్టుట సాధ్యముకానిపని. రామదాసస్వామీ! నీ దాసబోధను నేను ప్రకటింపఁజాలను. నీవె యీ గ్రంథమును వెలువరింపవలయును. అని యాలోచనా పరంపరలతోఁ గలఁత నిద్దురతో రేయిగడపితిని. మఱు నాటి యుదయమున శ్రీ సద్గురు మలయాళస్వాములవారియొద్దనుండి శ్రీ అగయ్యగారు హనుమకొండకు విచ్చేసి స్వాములవారు దాసబోధను ముద్రింపనున్నారు. మీ యంగీకారముకొఱకు వచ్చియుంటెనని చెప్పిరి. శుభమని యంగీకరించితిని. అనతికాలములోనె శ్రీ స్వాములవారు

నిర్దుష్టముగా మునుపటికంటె సుందరముగాఁ ద్వరితముగా ముద్రణము చేయించిరి.

రామదాసస్వామి బహు గ్రంథకర్త. ఆయన వ్రాసిన గ్రంథములలో మనస్సంబోధన శ్లోకములు అను మహారాష్ట్రగ్రంథము చిన్నదైనను విషయము గొప్పది. దానిని పద్యరూపముగాఁ దెనిగించితిని. రామదాసస్వామి జీవితము మానసికక్లేశములతో స్వాస్థ్యములేనితఱి దినమునకుఁ బది పద్యములవంతున కావ్యముగ వ్రాయ నారంభించితిని. గ్రంథము 800 పద్యములతో ముగించితిని. గ్రంథము పూర్తియగుటతో మానసికక్లేశములు మటుమాయమయ్యెను. అదిమొదలు గృహదైవతముగా రామదాసస్వామి మూర్తిని ఆరాధించుచున్నాఁడ. దాసబోధ నిత్యము పారాయణగ్రంథములలో నొకటిగఁ చేసికొంటిని. పవిత్రతరమగు రామదాసస్వామి బోధనామృతము ఆంధ్రసోదరులు తనివిదీఱఁ గ్రోల శ్రీ మలయాళస్వాములవారు అవకాశము కలుగఁజేయుటచే నెంతయో సంతసము గలిగినది. రెండవకూర్పులో గ్రంథకర్త జీవితమునఁ గ్రొత్తవిషయములు జేర్పవలయు ననియుఁ దాత్త్వికాంశములకు వివరణముల నొసంగవలయునని సంకల్పించితినిగాని నెరవేరలేదు. సొంతపనులలోఁ దిరుగుచుండుటచే గ్రంథముద్రణ భారములన్నియుఁ దమమీఁద వదలినను శ్రద్ధతోఁ గార్యమును జయప్రదముగా నిర్వహించిన శ్రీ వేదవ్యాస ముద్రణాలయాధికారులకుఁ గృతజ్ఞుఁడ.

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథప్రచురణముతోఁగాక ఆర్షధర్మవ్యాప్తికి సర్వవిధములఁ బ్రయత్నించుచు జిజ్ఞాసువుల నుద్ధరించుటయే పరమార్థముగఁ బెట్టుకొనిన శ్రీ శ్రీ శ్రీ మలయాళస్వాములవారి యౌదార్యముచే ఈ దాసబోధ ద్వితీయముద్రణము చూడఁగల్గితినని సంతసించుచున్నాఁడఁ.

ఇట్లు, భాషాసేవకుఁడు,

హనుమకొండ,
15—10—55.

దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులు.
(శేషాద్రిరమణకవులు)

దాసబోధపై మహాత్మాగాంధిగారొసంగిన అభిప్రాయమునకు తెనుగు తర్జుమా.

ప్రియమిత్రమా! బెజవాడ, 12—4—1929.

మీ జాబుచేరినది. సమర్థరామదాసస్వామి గ్రంథములు బొంబాయి రాజధానియందెక్కువ ప్రచారములో నున్నవి. ప్రజలుత్సాహముతో నా గ్రంథములఁ బఠించుచుందురు. ఆయన నిస్సందేహముగా గొప్పబోధకుఁడు. ఆ కాలపు జనులకు, శివాజీమహారాజునకుఁ దనపై గొప్ప సదుద్దేశమును కలిగించుకొనెను. ఎం. కె. గాంధి.

దాసబోధపై లోకమాన్య తిలకుమహాశయుఁడొసంగిన అ భి ప్రా య ము.

కర్మయోగము సన్న్యాసమున కంగమనియు లేక సాధనమనియు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామివారు దాసబోధలో నిరూపించిరి. అంతియగాక కర్మమార్గముయొక్క సత్యమహాత్త్వము శుద్ధముగఁ దేటతెల్లముగఁ జెప్పిరి. కాన నెఱుంగఁ గోరువారు శ్రీ సమర్థుల దాసబోధను, అందు పైతము ముఖ్యముగ నుత్తరార్థమును జదువవలెను. శ్రీ సమర్థులవారి యుపదేశమె శ్రీ శివాజి మహారాజుగారికి లభించెను. (తర్జుమా)

దాసబోధపై కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావు ఎం. ఏ., గారి య భి ప్రా య ము.

శివాజి రామదాసుల చరిత్రము (దాసబోధ) సంసారులకు, సన్న్యాసులకు అనుకరణీయమే. రామదాసు రాజ్యధర్మముల సంపూర్ణముగ నెఱింగినవాఁడు గానఁ దన దాసబోధయందు రాజ్యప్రకరణములో శకకర్తలకుఁ గావలసిన ధర్మములు కడునేర్పుగ వర్ణించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమునందలి యీ భాగమేగాదు కడమ గ్రంథమంతయు అనుభవ పూర్ణముగను అమృతము చిప్పిలునట్లుగను నున్నది.

ఆంధ్ర దాసబోధ విషయసూచిక

ఆఱవ దశకము

ఏడవ దశకము

ఎనిమిదవ దశకము

తొమ్మిదవ దశకము

పదియవ దశకము

పదునొకండవ దశకము

పండ్రెండవ దశకము

పదమూండవ దశకము

పదునాలుగవ దశకము

పదునేనవ దశకము

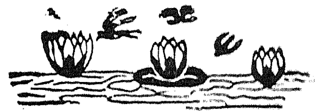
పదునాఱవ దశకము

పదునేడవ దశకము

పదునెనిమిదవ దశకము

పందొమ్మిదవ దశకము

ఇరువదవ దశకము

ఓం

శ్రీ సమర్థ రామదాస జీవితము

* "యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత ।
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాఽఽత్మానం సృజామ్యహమ్" ॥

(భగవద్గీత ౪_౭)

ధర్మమునకు హాని గలిగినపుడు సాధుజనులను రక్షించుటకును, దుష్టులను వినాశము గావించుటకును, ధర్మమును స్థాపించుటకును బరమాత్ముఁ డవతరించునను సిద్ధాంతముపై సనాతన ధర్మావలంబులందఱకు సంపూర్ణమగు విశ్వాసముగలదు. ఈ విశ్వాసము ననుసరించియే మనము శ్రీ రాముని, కృష్ణుని, విష్ణుమూర్తిని అవతారపురుషులుగా భావించుచున్నారము. ఇట్లే మహారాష్ట్రదేశమునందు మహానుభావుఁడును ధర్మసంస్థాపకుఁడును జితేంద్రియుఁడునగు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామిని హనుమంతుని యవతారముగా నమ్మెదరు. దీని కనుగుణముగా నచటికి విద్వాంసులు భవిష్యత్పురాణమునందున్న యీ క్రిందిశ్లోకమును ఉదాహరణముగాఁగూడ జూపుచున్నారు.

శ్లో॥ "కృతే తు మారుతాఖ్యశ్చ త్రేతాయాం పవనాత్మజః ।
ద్వాపరే భీమసంజ్ఞశ్చ రామదాసః కలౌ యుగే ॥

ఆంజనేయునకు ఏయేయుగములం దేయే యవతారములుండెనో యీ శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడెను. సత్యయుగమగు కృతయుగమునందలి హనుమాను నవతారమును మారుతియందురు. త్రేతాయుగమునందుఁ బవనాత్మజుఁడందురు. ద్వాపరయుగమునందు భీముఁడందురు. కలియుగమునందు రామదాసు అని నుడివెదరు. శ్రీరామదాసస్వామివారు తనను గూర్చి చెప్పుకొను తావులయందుఁగూడ నీ భావము కొలఁదిగనో గొప్పగనో ధ్వనించుచున్నది. శ్రీ రామదాసస్వామి సామాన్యమానవుఁడు

---

* అర్జునా ! ధర్మమునకు హానికలిగి అధర్మమునకు వృద్ధియేర్పడుచున్న కాలమునందు నేను భూలోకమునందు మాయ చేత జనించి వచ్చుచున్నాఁడను.

గాఁడు. గొప్ప భగవద్భక్తుఁడు. యోగ్యతరుఁడగు సాధువు. గొప్పకవి. ఇంతియగాదు విశేషించి రాజనీతికోవిదుఁడుగూడ నై యుండె ననుటకు సందియములేదు. ఆయన చరిత్రము, లీలలు అనుపమానములు. ఆతఁడు యవనపద దళితమై పరాధీనదశయందుండి తొల్లింటి సత్త్వమును గోల్పోవనున్న మహారాష్ట్ర దేశమునందు జనించి తన యప్రతిమమగు నిస్పృహత్వము, పారమార్థికము, శిక్షణము వెల్లడించి స్వధర్మస్వరాజ్య స్థాపనములలోఁ బాటుపడి "సమర్థ" పదవిని గడించెను. మహానుభావుఁడగు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి జీవితము పూర్తిగా నీ చిన్ని పొత్తమునఁ జెప్పుట యసంభవము. ఐనను శక్తికొలందిగఁ జరిత్రమును విశదీకరింపఁ బ్రయత్నించెదము.

వంశపరంపర జన్మము

దక్షిణదేశమునందు హిందూరాజులు రాజ్యస్థాపనము గావించు కాలమునందు అరణ్యప్రాంతములను నగరములుగా మార్చుటకును, బాడువడిన గ్రామములను బునరుద్ధరించుటకును అన్యప్రాంతముల యందున్న జనులను దమరాజ్యములో నివసించుటకై ధనమును భూమిని నొసంగి కొనివచ్చుచుండిరి. ఆ కాలమున నిజామునాహి పాలనమునందున్న బేదరుప్రాంతమునఁగల ప్రజలు పలువురు గోదావరీ నదీతీరమునకు వలస బోయి యచట స్థిరవాసము లేర్పఱచికొనిరి. అటులేగినవారిలో మన కథాంశమునకు మూలపురుషుఁడగు కృష్ణాజిపంతుఠోసరు అను నొక మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుఁడుండెను. ఆతఁడు శా. శ. ౮౮౪ (క్రీ. శ. 962) లో ఉత్తరగోదావరీతీరమునందున్న బీడుప్రాంతమునందలి హింబరాయనుగ్రామమునకుఁ జనుదెంచి యందుఁ గుటుంబసహితముగా నివసించెను. ఆతఁడు బీడుప్రాంతమునఁ బెక్కుగ్రామములను స్థాపించెను. ఆయనకు పలువురు పుత్రులుగలరు. పెద్దకొడుకుపేరు దశరథపంతు. ఈ దశరథపంతు తనతండ్రి సంపాదించినయాస్తిలో భాగమును గైకొనుట యుచితముగాదనియు స్వార్జితజీవనము ప్రశస్తమని తలంచి హింబరానుఁ గొలఁది దూరమునఁగల బడగావునకుఁబోయెను. ఆ గ్రామమునందు జనావాసము లేనపోవుటచేఁ బాడువడియుండెను. అచ్చటి యరణ్యములలోఁ బశువులగాపరి జాతివాండ్రు గోవులను మేపుకొనుచుఁ గుటుంబములతో నివసించుచుండిరి.

ఆ గోపాలకులలో ముఖ్యుఁడగు "లఖుమాజీ" యను వానిని జమీందారునిగఁజేసి దశరథపంతు అచట కులకర్ణి(కరణము)గను పురోహితుఁడుగను బని చేయుచుండెను. వారలా గ్రామమునకు జాబ్ అని పేరిడిరి. ఈ గ్రామము శ్రీరామదాసస్వామికి జన్మభూమి గాన నీ కాలమున అత్యంత పవిత్రక్షేత్రముగా భావింపఁబడుచున్నది. అనంతరము జాబు నగరమునకుఁ జుట్టుపట్టుల నెన్నియో గ్రామములుగట్టిరి. ఈ గ్రామములన్నింటికిని గరణీకము, పురోహితత్వము దశరథపంతునకే సంక్రమించెను. దశరథపంతు శ్రీరామభక్తుఁడు. అంతియగాక రామమంత్రోపాసకుఁడు. అతనికి ఆఱుగురు తనయు లుదయించిరి. పెద్దవానిపేరు రామాజీపంతు. తండ్రి మరణించిన తరువాత రామాజీపంతు జాబు యొక్కయుఁ బరిసరగ్రామముల యొక్కయు వృత్తుల కధికారియయ్యెను. పైని బేర్కొన్న కృష్ణాజీపంతు, దశరథపంతు, రామాజీపంతు అను వారలు మన కథానాయకుఁడగు శ్రీ సమర్థరామదాస వంశమునకు మూలపురుషులు. రామాజీపంతునకుఁ బిదపఁ బందొమ్మిదవ తరమునందు సూర్యాజీపంతు అను ప్రసిద్ధభగవద్భక్తుడును, బ్రహ్మజ్ఞానియునగు నొక పురుషుఁడు జనించెను. ఆతని భార్యపేరు రాణుబాయి. ఈ దంపతులే రామదాసస్వామికిఁ దలిదండ్రులు.

మన యార్యావర్తమునందలి భగవద్భక్తుల వంశములలో నొక పవిత్రమగు పరిస్థితి కనిపించుచున్నది. ఈ వంశములలో జనించిన బాలురకు నాలుగైదు సంవత్సరముల యీడుననే విరక్తియు, భక్తిలక్షణములును బ్రకటనమగుచుండును. ఈ లోకమున నాలుగైదు వత్సరముల సంస్కారమువలననే యింతటి పరిణామము బాలకులలోఁ గలుగుట యసంభవము, ఈ సంస్కారము పూర్వజన్మసంచితమని తోఁచుచున్నది. సూర్యాజీపంతుస్థితిగూడ నిట్టిదే. బాల్యావస్థనుండియే యీతఁడు భగవద్భక్తుఁడును, విరక్తుఁడునై సద్గుణశాలియని పేరొందెను. పండ్రెండు వత్సరముల ప్రాయమునందే యాతనిభక్తి సూర్యనారాయణమూర్తిపైఁ గుదురుకొనెను. సూర్యాజీపంతు తన కరణీకపుఁబనులు జేయుచు మిగిలిన విశ్రాంతి కాలమునందెల్ల సూర్యనారాయణోపాసనమునందే గడుపుచుండెను. ఇట్లు సూర్యాజీపంతు ముప్పదియాఱుసంవత్సరముల వయస్సు

వచ్చువఱకు సూర్యదేవుని యనుష్ఠానము నడిపెను. చివరి కొకదినమునకీ సూర్యనారాయణుఁడు ప్రత్యక్షమై సూర్యాజీపంతునకభిమతము నొసంగి యిరువురు కుమారులు జనించునటుల వరము నొసంగెనని చెప్పుదురు. శా. శ. ౧౫౨౭ (క్రీ.శ.1605)లో సూర్యాజీపంతునకుఁ బ్రథమపుత్రుఁడు జనించెను. ఆ బాలునకు గంగాధరుఁడని నామకరణ మొనరించిరి. బాలుఁడనంతరము దినదినాభివృద్ధినొంది "శ్రేష్ఠ" "రామి రామదాసు" అను నామములతోఁ బ్రసిద్ధుఁడయ్యెను. శా. శ. ౧౫౩౦ (క్రీ. శ. 1608 ఏప్రిలు నెలలో) కీలకనామ సంవత్సర చైత్రశుద్ధ నవమీ దినమునఁ బట్టపగలు రెండుయామముల సమయమున (సరిగా శ్రీరామజన్మసమయమున) సాధ్వీమ తల్లియగు రాణుబాయికిని సూర్యాజీపంతునకును ద్వితీయపుత్రుఁ డవతరించెను. ఆ శిశువునకు నారాయణుఁడని నామకరణ మొనరించిరి. ఈ నారాయణుఁడే శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామియనుపేరునఁ బ్రసిద్ధినొందిన మహాపురుషుఁడు. ఈతఁడే మన యీచరిత్రమునకుఁ గథానాయకుఁడు. సూర్యాజీపంతుగృహమున నీతఁడు జనించిననాఁటినుండి సుఖసమృద్ధికిని, శాంతికిని గొఱంతలేకుండెను. ఆ కాలమున మహారాష్ట్ర ప్రాంతమునందు "ఏకనాథ మహారాజు" అను సుప్రసిద్ధుఁడగు బ్రహ్మజ్ఞాని యుండెను. సూర్యాజీపంతు ప్రతిసంవత్సరమును దనభార్యతోఁగూడ నాతనిని సందర్శించుటకు నేగుచుండెను. వారు సూర్యాజీపంతు దర్శనమొనరించి సెలవునొంది వచ్చునపుడెల్ల ఏకనాథస్వామి రాణుబాయినిజూచి "నీ గర్భమునందు ఇరువురు మహానుభావులగు తనయులు జనింతురు" అని యాశీర్వదించి పంపుచుండెను. సమర్థరామదాసస్వామి జనించినపిదప సూర్యాజీపంతు తన భార్యాశిశువులతో నెప్పటివలె ఏకనాథస్వామిని సందర్శింప నరిగెను. ఏకనాథమహారాజు వారలను దనచెంతఁ గొన్నిదినము లుంచుకొని అతిథిసత్కారము లొనరించి వారు సెలవునొంది పోవునపుడు ఈ భవిష్యద్వాణి నా పుణ్యదంపతులను సంబోధించి నుడివెను.

"ఓ పూజ్యదంపతులారా! మీరు మిగుల ధన్యులరు. మీ గర్భములు ధన్యములు. మీ వంశముగూడ ధన్యమైనది. మీ యుపాసనయు మీ భక్తియు నిరుపమానములు. కావుననే ఆంజనేయుని యంశముతో నీ బాలకుఁడు మీయొద్ద నుత్పన్నమయ్యెను. శివాంశముతోఁ బ్రసిద్ధచ్ఛత్ర

పతియగు రాజొకఁడు మహారాష్ట్రదేశమునందు జనింపనున్నాఁడు. ఆతనివలన మీ కుమారుఁడు భూభారహారణము జేయించును. అంతియ గాక జనోద్ధారణముగూడ నొనరించును. నేనారంభించిన ధర్మకార్యము లన్నియు నీతఁడె సంపూర్ణ మొనరింపఁగలఁడు. ఇక నేను నా యవతారము సమాప్తి గావింపనున్నాఁడను."

ఈ భవిష్యద్వాణిని నుడివిన కొలఁదిదినములకే ఏకనాథస్వామి నిర్యాణము నొందెను.

బాల్యావస్థ — విద్యాభ్యాసము.

సమర్థుఁడు బాల్యమున నిరంతరము ప్రసన్నహృదయుఁడుగను, హాస్యవదనుఁడుగను నుండువాఁడు. ఏడుపన నెట్టిదియో యాతఁ డించుకేని యెఱుంగఁడు. శీఘ్రకాలముననే యాతఁడు మాటలాడుట కును, నడచుటకును నేర్చుకొనెను. శరీరము దృఢతరముగను తేజో యుక్తముగను నుండెను. అతఁడు చిన్నతనమున మిగుల గొంటెవాఁడు గను ఉపద్రవకారుఁడుగనుండి యెల్లప్పుడును క్రీడాలోలుఁడై గంతులు వేయుచు నిముసమేని నిలిచినచోట నిలువకఁ దిరుగుచుండెను. చపలత్వ మాతనికి రోమరోమమున నిండియుండెను. వానరునివలె నిచటినుండి యచటికిని అచటనుండి యిచటికిని దిరుగుచుండుటయుఁ దనవెంటనుండు బాలురఁజూచి మూతి వికారముగాఁబెట్టి యఱచుటయు వెక్కిరించుటయు నాతని కొకయాటగా నుండెను. ఈ బాలుఁడు హద్దుపద్దులు లేకుంటచే నపాయకరములగు దుండగము లొనరించుచున్నాఁడని తల్లిదండ్రులు గమనించి యొక యుపాధ్యాయునికడ నప్పగించి చదువ వేసిరి. ఉపాధ్యాయుఁ డాకాలమునఁ జెప్పువిద్యను జ్ఞానమును నీబాలుఁడు కొలఁదికాలముననే పూర్తిగా నేర్చుకొని మరల నిటునటు ఆడుటకును గంతులు వేయుటకును మొదలుపెట్టెను. గ్రామములోని బాలురను వెంట నుంచుకొని గోదావరీతీరమున కరిగి యచ్చటి వృక్షములమీఁదికి వానరమువలె నెక్కుచుండెను. ఒక చిన్న వ్రేలాడుకొమ్మమీఁదికిగూడ నాతఁ డత్యంత సులభముగా నెక్కుచుఁ దిరుగుచు నుండెను. ఒక్కొ క్కప్పుడు గొప్ప గొప్ప వృక్షముల కొనకొమ్మలకు నెగఁబ్రాఁకి వాని నూపుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు వృక్షాగ్రముననుండి క్రిందనున్న బాలు

రకుఁ దగులునటులఁ బండ్లగుత్తులఁద్రెంపి విసరివైచుచుండెను. చెట్ల నెక్కుటలో నా బాలునకుఁగల సామర్థ్యమునుగాంచి జనులెల్ల రాశ్చర్యపడుచుండిరి. ఆతని వెంటనుండు బాలురు చెట్టులెక్కి కొమ్మల నూపుచుండఁ జూచి “అయ్యయ్యో! నారాయణుఁడు పడెఁబడె”నని తలఁచుచుగా నటించువాఁడుకగలఁడు. నీటిలోనికిఁ జెట్లమీఁదినుండి దుముకుటయు, ఈఁదుటయుఁ గూడ నాబాలునకు మిగుల ప్రియముగానుండెడిది. ఇట్లు గ్రామబాహ్య ప్రదేశమున నా బాలుఁడాటలాడుచుండువాఁడు. ఇంతియగాక గ్రామములో నున్నంతసేపుగూడ నిటులే చేయువాఁడు. ఒకానొకప్పు డొకయింటికప్పు మీఁదినుండి గోడమీఁదికిని, మఱియొకప్పు డొకవృక్షాగ్రమునుండి యొక యింటిమీఁదికిని దుముకువాఁడు. ఆబాలకుఁడు చేయుబాల్యలీలల నన్నింటినిగాంచి జనులంద ఱితఁడు హనుమదవతారముగఁ దలచిరనుటలో నాశ్చర్యమేమియునులేదు. ఆటలయం దత్యాసక్తిగలవారై చాపల్యముగాఁ దిరుగు బాలురు ప్రౌఢావస్థకువచ్చినపిదప గొప్పప్రతిభాశాలురగుదురని కొందఱు విశ్వసింతురు. ఈ విశ్వాసము సమర్థుని విషయమునఁ జాలదనుక సరిపోవుచున్నది. ఐదవసంవత్సరము సమర్థునకు వచ్చియురాక ముందె సూర్యాజీపంతు ఉపనయనము మిగుల వైభవముతో జరిపెను.

ఉపనయనానంతరము సూర్యాజీపంతు సమర్థునకు సంధ్యావందనాదికములను నేర్పుటకై యొక వైదికబ్రాహ్మణుని నియోగించెను. సమర్థుఁ డాబ్రాహ్మణునికడ అక్షరములను మనోహరముగా వ్రాయుటయు, నిత్యనైమిత్తిక కర్మము లొనరించుటయు నభ్యసించెను. సంస్కృతముగూడఁ గొంతవరకు నేర్చెను. సూర్యాజీపంతు అంతలోఁ బరలోకగతుఁడయ్యెను. సోదరు లిరువురును దండ్రికి ఉత్తరక్రియలు గావించిరి. తండ్రి గతించినపిమ్మట గంగాధరుఁడు తన సోదరుఁడగు సమర్థుని విద్యాభ్యాసమునెడదృష్టినుంచి శ్రద్ధతోఁ జదివించుచుండెను. సమర్థుని గ్రంథములను గాంచితిమేని యాతఁడు సంస్కృతమునందు మంచిపండితుఁడని గోచరించును. పాండిత్యమునందేకాక ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీతలు మున్నగు నాధ్యాత్మిక గ్రంథములందుఁగూడఁ జక్కని పరిచయము సమర్థుఁడు సంపాదించెను. తనకుఁగల వేదాంతగ్రంథానుభవమును దాసబోధలోని మొట్టమొదటి సమాసములో విపులముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. సమర్థుఁడు వేద

మున కర్థము స్వాయముగ గ్రహించునంతటి పాండిత్యము గలవాఁడనియు బహుశ్రుతత్వముచే వేదాంతవిషయమున అగాధమగు పరిజ్ఞానము గడించెననియుఁ జెప్పవచ్చును.

మంత్రోపదేశము.

సమర్థరామదాసస్వామి సహజముగా బాల్యమునుండియే భగవద్భక్తియుక్తుఁడై యుండెను. భగవానుని దివ్యనామము నాతఁడు నిరంతరమును స్మరించుచుండెను. తండ్రి గతించినపిమ్మట నాతనికి విరక్తిభావ ముదయించెను. క్రమముగా నావిరక్తిభావ మతిశయించి వృద్ధి గాంచఁ దొడంగెను. సమర్థుని యన్నయగు శ్రేష్ఠునిగూర్చి కొంతవఱకె మన మెఱింగియున్నారము. మహారాష్ట్రదేశస్థులు రామదాసును హనుమదవతారముగా భావించునటులె *శ్రేష్ఠుని సూర్యనారాయణావతారముగా భావించుచుండిరి. శ్రేష్ఠుఁడు సదాచారుఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు. ఆతఁడు వంశపరంపరాగతమగు శ్రీరామమంత్రము చిరకాలము జపించి సిద్ధినొందెను. అందుచే నాతని శ్రీరామభక్తుఁడనియు రామోపాసకుఁడనియుఁ బ్రజలు తలంచి యుపదేశార్థము తీర్థప్రజలవలె వచ్చుచుండిరి. శ్రేష్ఠుఁడు వారలనందఱ నాదరించి మంత్రోపదేశము గావించి భక్తిమార్గమునందుఁ బ్రవృత్తులఁ గావించుచుండెను. ఒకదినమున భక్తుఁడొకఁడు శ్రేష్ఠుని సన్నిధికి ఉపదేశార్థ మేతెంచెను. శ్రేష్ఠుఁ డనుగ్రహపూర్వకముగా నాతని నాదరించి మంత్రదీక్ష నొసంగి భక్తిమార్గము నుపదేశించెను. ఇదియంతయుఁ జూచుచున్న సమర్థుఁడు ఏకాంతమునఁ దన యన్నను సమీపించి "అగ్రజా! నాకును మంత్రోపదేశము గావింపుము" అని పలుతెఱంగులఁ బ్రార్థించెను. శ్రేష్ఠుఁడు తమ్ముని బుజ్జగించి "సోదరా! నీవు మిగులఁ జిఱుతవాఁడవు. మంత్రోపదేశమునకుఁ దగిన పాత్రత నీకింకను సమకూరలేదు. కొంతకాల మాగినపిదప నుపదేశించెదను" అనిచెప్పెను. సహజభక్తిభావుఁడగు సమర్థున కామాటలు వెగటుగాఁ దోఁచెను. హృదయము మంత్రోపదేశమునకై తొందరించుచుండెను. అన్నతోఁ దర్కించిన లాభములేదని సమర్థుడొంటరిగా నిల్లువిడిచి

---

*ఈయనకు శ్రేష్ఠుఁడు, శ్రేష్ఠరాముఁడు, గంగాధరుఁడు మున్నగునవి వ్యవహారనామములు.

బయలుదేరి తమ గ్రామమునకు వెలుపల గోదావరీతీరముననున్న అంజనేయాలయమున కరిగి మారుతిని ప్రార్థించుచుండెను. ఈ బాలుని నిష్ఠయు భక్తిపారవశ్యము ఆంజనేయుని హృదయమును గరగించెను. ఆంజనేయుఁడా బాలునియెడఁ గనికరించి నిజరూపముతోఁ బ్రత్యక్షమై "కుమారా! మంత్రోపదేశముకొఱకు నీవేల యింత తొందరపడెదవు? ఇంకను గొంత కాల మాఁగు"మనెను. సమర్థుఁడు మాఱుపలుకఁజాలక తన హృదయమునందుఁగల యుపదేశాతురత బహిరంగపరచెను. హనుమంతుఁ డాబాలుని యచంచలభక్తికి నిర్మలహృదయమునకు నానందించి శ్రీరామచంద్ర మూర్తిచే దర్శనము నిప్పించెను. శ్రీరామచంద్రుఁ డాబాలుని ననుగ్రహ దృష్టితోఁజూచి మేను నివిరి "శ్రీరామజయరామ జయజయరామ" యను త్రయోదశాక్షరీ మంత్రరాజము నుపదేశించి "కుమారా! భూమండలమునం దంతటను మతాంతరులు వ్యాపించియున్నారు. దుర్నీతి రాజ్య మొనరించుచున్నది. దుష్టు లధికారములలో నున్మదులై యుండి భగవద్భక్తులు శాంతవ్రతులు నగు సాధువులను బీడించుచున్నారు. ధర్మము తగ్గిపోవుచున్నది. కావున నీవు వైరాగ్యవృత్తితోఁ గృష్ణాతీరము నందు నివసించి ఉపాసనా జ్ఞానమార్గములను వృద్ధిగావించి లోకోద్ధరణ మొనరింపుము" అని యాజ్ఞాపించెను. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రమూర్తి వలన నుపదేశము నను జ్ఞనొంది బాలసమర్థుఁడు పరమసంతోషము నందెను. ఈ వృత్తాంతము నాలకించి యాతని మాతయగు రాణుబాయియు నితరబంధువులును పరమానంద భరితులైరి. అదిమొదలు యుక్తవయస్సు వచ్చువఱకును సమర్థుఁడు భగవద్భజనముతోఁ గాలము గడుపుచుండెను.

వివాహ ప్రసంగము.

తల్లి దన కుమారుపయి నెన్నియో ఉత్సాహపూరితములగు కోరికలను బెట్టుకొనియుండును. ఆ కోర్కెలలోఁ "గుమారునకు త్వరగాఁ బెండ్లి కావలయును. కొడుకు కోడండ్రు కలిసి కాపురము జేయుట జూడవలయును" అను కోరిక ప్రబలమైనది. సమర్థుని మాతయగు రాణుబాయిగూడ నటులె తన పుత్రుఁడగు బాలసమర్థునకుఁ జిన్నతనముననే వివాహము జరుపఁదలంచెను. వివాహ సంబంధములగు మాటలను విని

నంతనే సమర్థుఁడు మిగుల నసహ్యించుకొనుచు నానావిధముల విరక్తిని వ్యక్తము చేయుచుండెను. ఒకనాఁ డిటులె వివాహప్రసంగము తల్లి తీసి కొని వచ్చుసరికి సమర్థుఁడు గృహమును విడిచి యడవులకు వెళ్ళిపోయెను. అన్నయగు శ్రేష్ఠుఁడెన్నియో నీతులు తమ్మునకు బోధించి బుజ్జగించి యెంతయో శ్రమపడి యింటికిఁ గొనివచ్చెను. కుమారుఁ డిటుల వివాహ మునకు విముఖుఁడై విరక్తిగానుంటఁ జూచి రాణుబాయి మిగుల వగచు చుండెను. శ్రేష్ఠుఁడు తమ్ముఁడగు నారాయణుని విరక్తిభావము గమనించి ఇఁక నీతఁడు వివాహమాడఁడు. వీనితో వివాదించి లాభము లేదని తెలిసికొని పెండ్లి ప్రయత్నము మానివేసెను. అంతియగాక తల్లితో నారాయణుఁడు కారణజన్ముఁడనియు వివాహమున కియ్యకొనఁడనియు నీ ప్రయత్నము మానుటయే యుక్తమనియుఁ బలుతెఱంగుల విన్న వించెను. రాణుబాయి తన పట్టుదలను వదలక నారాయణున కెటులైన వివాహము జేసిదీరవలయునని యనుచుండెను. ఒకదినమున రాణుబాయి యవకాశము గల్పించుకొని నారాయణుని నేకాంత ప్రదేశమునకు గొని పోయి ముఖము నివురుచుఁ బ్రేమసూచకములగు మృదుమధుర వాక్య ములతో నిటులఁ జెప్పెను:

"పుత్రా! నామాట నంగీకరించెదనా లేదా ?"

"మాతృదేవీ! ఈ విషయమై నన్నడుగవలయునా ? ప్రత్యక్ష దైవతమగు కన్నతల్లిమాట న[illegible]కున్న నింక నెవరిమాట నంగీకరించె దను ? 'న మాతుః పరదైవతమ్' అని శాస్త్రములు సైతము జెప్పు చున్నవిగదా."

"మంచిది! అటులైనచో నేను వివాహప్రసంగము దెచ్చినపుడెల్ల నీవు వెఱ్ఱిచేష్టలను జేయుచుందువేల ? ఇఁకముందు అట్లు గావించెదవేని 'నాయాన' అని యొట్టుపెట్టుచున్నదానను. కళ్యాణ మండపమునం దంతర పటము (తెఱ) పట్టుకొనునంతవఱకు వివాహ విషయమై యాటంకము నించుకేని చెప్పఁబోకుము."

ఆ మాటలు విని సమర్థుఁడు చకితుఁడయ్యెను. కొంతదనుక యోచించి యిట్లు ప్రత్యుత్తరము జెప్పెను. "తల్లి! నీ యాజ్ఞ ప్రకారము నేను కాండపటము బట్టునంతవఱకును అనంగీకారమును బ్రకటింపను."

అమాయికురాలగు రాణుబాయి కుమారుఁడు తన మనోరథము జెల్లింప గలడని మిగుల నానందించెను. సమర్థుని వాక్కులం దిమిడియున్న భావార్థ మామె కొంచెమేని గ్రహింపలేదు. తన కుమారుఁడు వివాహమున కంగీకరించెనని యామె విశ్వసించి వెంటనే యీ విషయము తన జ్యేష్ఠ కుమారుఁడగు శ్రేష్ఠునకు దెలిపెను. తల్లియొక్క యమాయికవృత్తియు సోదరుని యచంచలదీక్షయు నెఱింగిన శ్రేష్ఠుఁడు తల్లినిప్పుడే నొప్పింపనేల యని తనలోఁ దానించుక నవ్వుకొని "ఎందుల కొప్పుకొనఁడు?" అని మాత్రము నుడివి యూరకుండెను.

సమర్థుఁడు వివాహమున కంగీకరించినయంశము రాణుబాయి తన బంధు సముదాయమునకుఁ దెలిపెను పదుగురి సమ్మతిని బడసి ప్రాచీనసంబంధియు సంపన్నుఁడు నగు నొక గృహస్థుఁడు తన కుమారిని నారాయణునకీయ నిశ్చయించెను. వివాహప్రయత్నములు మహత్తర ముగా జరుగుచుండెను. లగ్నతిథినాఁడు శ్రేష్ఠుఁడు సమస్తబంధువర్గమును వెంటనిడుకొని మహావైభవముతోఁ దరలిపోయి కన్యాదాత గృహమున బ్రవేశించెను. సమర్థుఁడందఱితోఁబాటు సంతోషముగా బయలువెడలెను. ఆతని ముఖమున విరక్తిచిహ్నములు గోచరించుటలేదు. సీమంత పూజనము, పుణ్యాహవాచనము మున్నగు శుభవిధులు జరుగు సమయ మున శ్రేష్ఠసమర్థు లిరువురును నొకరినొకరు జూచికొని మందమందముగ నవ్వుకొనిరి. ఆ మందహాసమునందలి భావము నెవ్వరెఱుంగరైరి. కొంత సేపటికిఁ గాండపటమును బట్టుకొను తరుణమేతెంచెను. బ్రాహ్మణులు మంగళాష్టకములు జదువుట కారంభించి అందఱు నొక్కమాఱుగా "సావధానమ్ సావధానమ్" అని నుడివిరి. ఆ మాటవిని సమర్థుఁడు తనలోఁ దానిట్లు యోచించుకొనెను "నేను నిరంతరమును సావధానుఁడుగనున్నాఁ డను. అట్లున్నను మఱల నీ బ్రాహ్మణులు సావధానుఁడవు గమ్మని నుడువు చున్నారు. కాన నీ శబ్దమునందేదియో భేదము తప్పక యుండితీరవలెను. మాతృదేవిగూడఁ గళ్యాణమండపమునందుఁ గాండపటము బట్టుకొను నంతవఱకుమాత్రమే తన యాజ్ఞఁ బాలింపుమని యాజ్ఞాపించినది. ఆమె యాజ్ఞ పూర్తియైనది. నావాగ్దానమును నేను సంపూర్ణముగ నెరవేర్చితిని. ఇఁక నేనిచట నేల కూర్చుండి యుండవలెను? నిజముగా నేనిపుడు సావ

ధానుఁడఁ గావలయును.” ఈ విధముగా యోచించి సమర్థుఁడు కళ్యాణ మండపమువిడిచి వెడలిపోయెను. అతనిఁ గొనివచ్చుటకై యెందఱో జనులు వెన్నంటిరి. ఎందఱు వెంటఁబడినను సమర్థుఁడు చిక్కలేదు. వివాహమండపమునఁ గోలాహల ముదయించెను. కొంతవడి కాయుద్వేగ మంతయు శాంతించినపిదప బ్రాహ్మణు లాబాలికను మఱియొకనికిచ్చి వివాహము చేయవచ్చునని శాస్త్రాధారములతో సమ్మతుల నొసంగిరి. సమర్థుఁడు వివాహవేదికనుండి యెచటికో వెడలిపోయెనని విని రాణుబాయి మిగుల విచారపడెను. శ్రేష్ఠుఁడాయమ నూఱడించి “తల్లీ ! నీవించుకేని విచారింపకుము. నారాయణుఁ డెచ్చటనైన నానందముగ నుండఁగలఁడు. వానిని వివాహప్రయత్నములోఁ బడవేయకుమని నేను మొదటినుండియుఁ జెప్పుచుంటిని. కానిమ్ము జరుగవలసినదెద్దియో యది జరిగినది”అని తెల్పెను.

టాకలియందుఁ దపశ్చర్య.

వివాహ సమయమునందు సమర్థుఁడు సావధానుఁడై బయలుదేరి రెండుమూఁడుదినములు తన నివాస గ్రామమగు జాబ్ నగరము చెంత నున్న పంచవటిలో దాఁగియుండెను. అచటనుండి యనంతర మాతఁడు నాసిక పంచవటి కరిగెను. ప్రకృతకాలమున ధూమశకటములపై సులభ ముగాఁ బ్రయాణము జేయువార లాకాలపుఁ బ్రయాణశ్రమల నూహింప జాలరు. పండ్రెండు సంవత్సరముల బాలుఁడు శా. శ. ౧౫౪౨(క్రీ.శ 1620) ప్రాంతమున జాబునుండి నాసికపంచవటిదనుక వందలకొలదిమైళ్ళు పాద చారిగాఁ దిరుగుటలో నెన్నెన్ని శ్రమలొందెనో యెట్లు చెప్పగలము? ఈ యంశమున కనుకూలించునట్లు భర్తృహరి చక్కగా నుడివెను.

“మనస్వీ కార్యార్థీ గణయతి న దుఃఖం న చ సుఖమ్॥”

కార్యమొనరించు పురుషార్థియు సాహసియునగు మహాత్ముఁడు సుఖదుఃఖములను లక్ష్యము జేయఁడు. ఇట్టి మహాత్ముల లక్షణములు చిన్నతనమునుండియే ప్రకాశింప నారంభించును. సమర్థుఁడు నాసికకుఁజేరి పంచవటియందు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని దర్శించి యచటికిఁ దూర్పున రెండుమూఁడుమైళ్ళు దూరమునందున్న టాకలియను గ్రామ మున కరిగెను. అనంతర మా గ్రామమునకు వెలుపలనున్న పురా

తనము విస్తృతమునగు మహావృక్షముయొక్క నీడలో నొక కుటీరమును నిర్మించుకొని వసింపసాగెను.

టాకలిలో సమర్థుఁడు తపస్సుచేయ నారంభించెను. ప్రాతఃకాలమునలేచి గోదావరికి స్నానార్థమేగి రెండుజాములదనుక మొలలోతు నీటిలోనిలిచి జపము చేయును. రెండుజాములైనపిమ్మటఁ బంచవటికి మధుకర భిక్షార్థమై చని దొరికిన పదార్థమును తన యిష్టదైవతమగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికి నివేదించి భుజించుచుండెను. పిదపఁ గొంచెము సేపు భజనగావించి సాయంకాలమైనంతన జపధ్యానములందు నిమగ్నుఁడగుచుండెను, ఆతఁడు మంత్రపురశ్చరణము భజనము మున్నగువానిలోఁ గాలము గడుపుచు నితరులతో మాటలాడక పరుల గృహమున కేగక స్థిరదీక్షగా వర్తించెను. నిత్యమును నీటియందు నానుటచే సమర్థుని దేహమునందు నడుమునకుఁ గ్రిందిభాగమంతయు నాని తెల్లబడిపోయెను. పాదములందలి మాంసము మోఁకాళ్ళయందలి చర్మము జలచరములు కొరికి తినుచుండెను. సమర్థుఁ డాసమయమునందు జపతపములలోఁ దన్మయుఁడై యుంటచే జలచరములు తన దేహమాంసమును దినివేయు సంగతియే యెఱుంగఁడు. మహాత్ములు దేహసంబంధములగు సుఖదుఃఖములపై ధ్యానముంచునెడ వారలకు ఈశ్వరభక్తి యెట్లు సిద్ధించును? దేహసుఖము నారయువారలు జనోద్ధరణమున కెటులుపయోగింతురు?

సమర్థుఁ డీవిధముగాఁ బండ్రెండు సంవత్సరములు ఘోరమగు తపస్సు గావించెను. కఠినతపశ్చర్యలవలన అంతఃకరణశుద్ధి యేర్పడును. "మనస్సే బంధమోక్షములకుఁ గారణము." చంచలమగు హృదయమును దపస్సు గావింపకపోయినచో నెవ్వఁడును స్వాధీనపఱచుకొనఁ జాలఁడు. మనస్సును జయించినవాని కద్భుతమగు సామర్థ్యము కలుగును. కామము, క్రోధము, లోభము, మోహము మున్నగు మనోవికారములకు లోనై మనుజుఁడు నానావిధ దుష్కర్మము లాచరించుచున్నాఁడు. తపశ్చర్యయొనరించి శరీరమును బలవంతముగా క్లేశముల పాలు గావించినచో మనస్సు బలహీనమగును. అంత్యమున మనోజయము సిద్ధించును. మనస్సును జయింపనంతవఱకు ఈశ్వరప్రాప్తికై యొనరించు సమస్త ప్రయత్నములును సంకటమువలన విఘ్నము లొందును.

కావునఁ దపము గావింపకున్నను గష్టములను భరింపఁజాలకపోయినను, పర మాత్మ స్వరూపజ్ఞానము కలుగదనియు, మోక్షము లభింపదనియు, స్వాతంత్ర్యదర్శనము కానేరదనియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. సమ ర్థుఁడు తన స్వానుభవముతో దాసబోధయందు ఈ కష్టములనుగూర్చియుఁ దపోమహిమనుగూర్చియు నిట్లు గానముజేసెను.

కం॥ శ్రమపడక యున్నయెడల ఫ। లము దొరకదు. రాజ్యలక్ష్మి లభియింపదు క
ష్టము దుఃఖము సైచనియెడ। సమకూరదు సౌఖ్యఫలము జనసంతతికిన్.*

శ్రీ సమర్థస్వామి యీ విధముగాఁ బంౘ్రెండు సంవత్సరములదనుక మిగుల దృఢచిత్తముతోఁ దపము గావించెను. ఆ కాలమున ఋషులవలె మునులవలె మాయాయుతములగు సంకటము లెన్నియో యాతని నావరించెను. ఆ విఘ్నముల నాతఁ డించుకేని లక్ష్యము చేయకుండెను. తపము గావింపునపుడు అనేకమారులు శ్రీరాముఁడు దర్శనము నొసంగి "ఇక నీవు తపశ్చర్యను ముగింపుము. కృష్ణాతీరమునకరిగి జనోద్ధరణ కార్యము నారంభింపుము" అని యాజ్ఞాపించెను. కాని సమర్థుఁ డంతకు మున్నె సంపూర్ణముగా మనోజయము సిద్ధింపనిది, శరీరమునందు జనో ద్ధరణ మొనరించు సామర్థ్యమేర్పడనిది నేను కార్యరంగమునం దడుగిడ" నని దృఢప్రతిజ్ఞ గావించుకొనెను. చివరకు మనోవికారములకిఁక నా శరీరమున స్థానములేదని బాగుగాఁ దెలిసికొన్నపిమ్మట సమర్థుఁడు తపస్సు చాలించెను. సమర్థుఁడు టాకలీలోఁ దపస్సు గావించుకొనునపుడు గట్టు కొన్న కుటీరములో నాంజనేయమూర్తిని స్థాపించి యచటఁ బూజాదిక ములు జరుపుటకై ఉద్ధవగోస్వామియను భక్తుని నియమించెను. తరు వాత సమర్థుఁడు పాదములకుఁ బావుకోళ్లును, చేతియందు జపమాలయు, చంకలో సంచియు, సొరకాయపాత్రయుఁ దలపై టోపీయు దేహమున నిడుపాటి చొక్కాయు ధరించి తీర్థయాత్ర దేశపర్యటనము గావించుటకై యొక్క శుభముహూర్తమున బయలువెడలెను.

---

* కష్టేవిణ ఫలనాహీం కష్టేంవిణ రాజ్యనాహీం.
ఆధిం కష్టాచేం దుఃఖసోసితీ। తే పుఢేం సుఖాచేం ఫలభోగితీ ॥

కష్టపడకున్న ఫలము లభించదు కష్టపడకున్న రాజ్యము లభించదు. తొలుదొలుత కష్టముఁబడవలెనని దుఃఖమనుభవించినవాఁడు [illegible]ఫలము ననుభవించును.

తీర్థయాత్ర — దేశపర్యటనము.

ఇంద్రియ నిగ్రహము గావింపవలయునన్నచోఁ దీవ్రతపము గావించి మనోజయము ప్రాపించుట యెట్లవశ్యమో యట్లే లోకోద్ధరణము ధర్మస్థాపనము గావింపవలయునన్న దేశపర్యటన మొనరించి దేశస్థితినిఁ దీర్థయాత్రలొనరించి ధర్మస్వరూపమును గ్రహించుట యవశ్యము. సమస్తదేశములు తిరిగి జనసమాజ మే దశలోనున్నదో యెఱుంగుట దేశోద్ధారకులకుఁ గర్తవ్యము. తీర్థక్షేత్రములకరిగి స్వధర్మమునకు హాని కరములును ధర్మప్రచారమునకు విఘ్నకరములును నగు కారణములేమేని యున్నచోఁ బరీక్షించుటయు ఉద్ధారకుల ముఖ్యధర్మము. సమర్థుఁడు సమస్తమగు భరతఖండమున ఉత్తరమునుండి దక్షిణమువఱకును, దూర్పు నుండి పశ్చిమమువఱకును బాదచారిగాఁ దిరిగి సమగ్రముగ దేశకాల పరిస్థితులు గమనించెను. అతనికిఁ జేతిలో నొక పగిలిపోయిన గవ్వయైన లేకుండెను. ఉదరనిర్వాహణార్థమాతఁడు భిక్షావృత్తి నాశ్రయించెను. భిక్షావృత్తిని సమర్థుఁడు కేవల ముదరపోషణార్థమై స్వీకరించెనని మనము భ్రాంతిపడరాదు. అందులకుఁ బ్రత్యేకకారణముండెనని మనము గమనింపవలయును. భిక్షావృత్తినిగూర్చి సమర్థుఁడు తన దాసబోధయందిట్లు నుడివి యున్నాఁడు.

కం॥ భయరహితము భిక్షావృ। త్తియ, దానమహత్త్వమబ్బు దేవుఁడు చిక్కున్
జయమును స్వాతంత్ర్యశుభో। దయమబ్బును భిక్షకతనఁ దత్త్వజ్ఞులకున్ ॥ *

భిక్షాటనము గావించుటకు హేతువు కేవలము పొట్టనించుకొనుటయేగాక స్వదేశదశను దెలిసికొనుటకేయైనచో దేశోద్ధారకునకు నిస్సందేహముగా భిక్షావృత్తినిమించిన సాధన మింకొకటిలేదు. శ్రీ రామదాసస్వామి స్వానుభవముతో నీ యంశమునుగూర్చి పలుతావులఁ జెప్పినాఁడు. తాను భిక్షాటన మే యుద్దేశముతోఁ గావించుచుండెనో యది యొకతావున నిట్లు స్పష్టముగా జెప్పియున్నాఁడు:

---

* భిక్షామ్హసిజే నిర్భయస్థితీ। భిక్షే నేం ప్రగటే మహంతీ
స్వాతంత్రతా ఈశ్వరప్రాప్తి। భిక్షాగుణేం ॥

భిక్ష నిర్భయస్థితిగలది. భిక్షవలన మహత్త్వము వెల్లడియగును. భిక్షవలన నీశ్వరుఁడు లభించును. స్వాతంత్ర్యముగూడ లభించుచున్నది.

క॥ పల్లెయైనను నగరమును నిల్లిల్లును విడనాడకుండ నీక్షింపఁదగుర్ ।
పిల్లలను బెద్దలను మఱి యెల్లర భిక్షామిషర్ బరీక్షింపవనగుర్ ॥*

ఇటుల (జేయుటవలనఁ బ్రజలసుఖదుఃఖములను లోకోద్ధారకులు గ్రహింప వీలుచిక్కును. ప్రజలవలన నుద్ధారకు లేవేని క్రొత్తసంగతులు గ్రహింప వీలుకలుగును. తమ భావములు ప్రజలకు బోధింప నవకాశము చేకూరును. ప్రకృతకాలమున మన భరతవర్షమున బిచ్చగాండ్రకుఁ గఱవు లేదు. సమర్థుని మతానుసారముగా లోకోద్ధరణమును దృష్టియందుంచు కొని భిక్షాటనముగావించు భిక్షుకుఁ డొకఁడేని లభించుట కష్టతరమనుట కెంతయో విచారమగుచున్నది.

రామదాసస్వామి భిక్షావృత్తితో జీవయాత్ర గడుపుచు గ్రామములు, నగరములు, అరణ్యములు, కొండలు దిరుగుచుఁ దొలుదొలుత తీర్థరాజమగు కాశీక్షేత్రము ప్రవేశించెను.

సమర్థుఁడచట గంగాస్నానమొనరించి విశ్వనాథుని సందర్శించుటకై యాలయమున కరిగెను. అక్కడఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు రుద్రాభిషేకము గావించుచుండిరి. కాషాయవర్ణలిప్తమగు నిడుపాటిచొక్కాయు, జడలుగట్టిన వెండ్రుకలనాచ్ఛాదించియున్న టోపీయుఁజూచి యచటనున్న బ్రాహ్మణులందఱును వీఁడెవఁడో బ్రాహ్మణేతరజాతికిఁ జెందిన బైరాగి యని తలంచి సమర్థుని లింగముకడకుఁ బోనీయకపోయిరి. సమర్థుఁడు గొంచెమేని కోపమందక "ఇది శ్రీరామచంద్రప్రభుని సంకల్పము కాఁబోలును" అని పలికి తానున్న చోటునేయుండి బ్రాహ్మణులకును విశ్వేశ్వరునకును సాష్టాంగదండప్రణామ మాచరించి యచటినుండి మఱలెను. అతఁడు మఱలిపోవుటయే తడవుగా సమర్థునివారించి రుద్రాభిషేకము గావించుచున్న బ్రాహ్మణులందఱకును లింగము కాన్పింపకపోయెను. బ్రాహ్మణులందఱును మిగుల భయపడిరి. చివరకు వారలందఱు నిది మనచే వంచితుఁడైన బైరాగి గావించిన చమత్కారమేగాని మఱియొకటిగాదని నిశ్చ

---

* కు(గ్రా)మేం అథవా నగరేం । పాహావేం ఘురాంచేం ఘరేం ।
భిక్షామిసేం లహాన్ థోరే । పరీక్షూన్ సోడావీం ॥

కుగ్రామమైనఁ గానిమ్ము, నగరమైనఁ గానిమ్ము, ఇంటింటిని వదలక చూడవలయును. భిక్షామిషతోఁ జిన్నలను బెద్దలను సమస్తవిధ మానవులను బరీక్షింపవలయును.

యించుకొనిరి. వారిలోఁగొందఱు బ్రాహ్మణులు పరుగుపరుగున వచ్చి సమర్థునిగాంచి ప్రార్థించి సవినయముగా నాలయమునకుఁ గొనివచ్చిరి. అందఱు బ్రాహ్మణులును దామొనరించిన సాహసమునకు క్షమింపుమని విశ్వేశ్వరుని బశ్చాత్తాపబుద్ధితోఁ బ్రార్థించి రామదాసస్వామిని దమ లోప ములను క్షమింపుమని వేఁడుకొనిరి. కొంతసేపటికి లింగము యథాపూర్వగా బ్రాహ్మణులందఱకును గోచరించెను. అనంతరము సమర్థుఁడు విశ్వేశ్వరుని బ్రార్థించి కొన్నిదినములు కాశీనగరమున వసించెను. అపు డాయన కాపట్టణముననున్న మహాత్ములతోఁ బరిచయమయ్యెను. వారలవద్ద సమర్థుఁడు శ్రద్ధాభక్తులతో వివిధానుభవముల గుర్తెఱింగెను. కొంతకాల మున కాతఁడు కాశీనగరమును విడిచి గయా, ప్రయాగ క్షేత్రములకుఁ బోయివచ్చెను. కాశీనగరమునందలి యొకభాగమునకు హనుమార్ఘాట్ ఘట్టమని పేరు. కాని యందు ఆంజనేయాలయము లేదు. సమర్థుఁ డాలోపము దీరుటకై యచట ఆంజనేయుని బ్రతిష్ఠజేసెను.

కాశీనుండి సమర్థుఁడు బయలుదేరి తనకుఁ బరమప్రియమును ఇష్టదైవమునగు శ్రీరామ జన్మభూమియైన అయోధ్యకుఁ బోయెను. అచ్చట సరయూనదిలో స్నానమాడి ఆలయములకరిగి శ్రీరాముని ఆంజనేయుని సందర్శించి కొన్నిదినము లందు నివసించెను. అయోధ్యా మాహాత్మ్యము నాలించెను. తరువాత మథుర, బృందావనము, గోకులం మున్నగు తీర్థక్షేత్రములలోఁ గొన్నిదినములుండి స్నానములు, దేవదర్శన ములు గావించుకొని యచటనున్న సాధు సత్పురుష బృందముతోఁ బరిచయముజేసికొని యటనుండి ద్వారకకు మఱలెను. ద్వారకకుఁజేరి శ్రీనాథుని సందర్శించెను. తీర్థవిధులను విధి విధానము ననుసరించి నర వేర్చెను. పిండారక–ము – ప్రభాసము మున్నగు క్షేత్రములకేగి యచ్చట గూడఁ దీర్థవిధు లాచరించెను. తీర్థాటన మన్నను ఆచారరక్షణమన్నను సమర్థున కెంతయో యభిమానము. ఈ భావములు వచ్చునటుల దాస బోధలో సమర్థుఁ డిట్లు చెప్పెను.

చ॥ సారవిచార చిత్తుఁడగు సాధువు శక్తి కొలందిగాఁగ నా
చార విధానరక్షణము సల్పుట ధర్మము; యాతఁడే సదా
చార విదూరుఁడైనయెడ జాతికి ధర్మ మెఱుంగఁజేయు న
ద్ధారకు డెట్టులౌ, నెటుల తత్త్వమతండు గ్రహింపఁజాలెడిన్ ॥

చ॥ అనిశము తీర్థయాత్రలను నైన తిరుగాడుజనుండు దైవతం
బును గురిఁ గాంచఁ గాఁడయెఁ, బూనికతోడుత నంతరాత్మనుం
గనవలె శ్రద్ధ భక్తి మెయిఁ గావలె నట్లొనరింపకున్నచోఁ
జని ఫలమేమి తీర్థములనాయయి? లేవె శిలాదు లంతటన్ ॥

ప్రభాసక్షేత్రమునుండి సమర్థుఁడు బయలుదేరి కొన్నిదినములకుఁ బాంచాలదేశము (పంజాబు)చేరెను. ఆ దేశమునఁ బ్రసిద్ధములగు గ్రామములు నగరములు జూచుచు సమర్థుఁడు కొన్నిదినములకు శ్రీనగరము జేరెను. అచటనున్న నానకు మతాభిమానులగు సాధువులతో శ్రీ రామదాసస్వామికిఁ బరిచయము గలిగెను. ఆ సాధువులు సమర్థస్వామి పరిచయమునఁ గొలదికాలమున కాత్మజ్ఞానమునందు నిపుణులైరి. శ్రీనగరమున కెవరేని మహాత్ములు వచ్చినచో నచటి సాధువులందఱు వారికడ కేతెంచి వేదాంతవిషయిక ప్రశ్నలనడిగి సందేహములఁ దీర్చుకొనుచుందురు. వారి సందేహములకు సమాధానము నొసంగఁజాలని సాధువుల నెన్నఁడును బరిహాసములాడరు. సమర్థుని యాగమనము నాలకించి యా ప్రాంతము నందున్న ప్రసిద్ధులగు సాధువులందఱును దర్శనమునకరిగిరి. వారిలో గొందఱు సమర్థుని భక్తిపూర్వకముగాఁ గొన్ని ప్రశ్నలడిగిరి. గొప్ప అనుభవముగల మహాత్ములు సైతము సమన్వయించి చెప్పఁజాలని నానకు మతస్థులసందియములన్నింటిని సమర్థుఁడు మాటమాటలోనే నివారించెను సాధువులందఱీతని యాధ్యాత్మిక నిరూపణమునకు విస్మయము నొందిరి. వారలందఱును బ్రార్థనపూర్వకముగాఁగోరి శ్రీరామదాసస్వామి నొక మాసమువఱకుఁ దమయొద్ద నుంచుకొనిరి. సమర్థుఁడు సాధువులవద్దనుండి సెలవు గైకొనునప్పుడు ఆ సిక్కుల గురువు లందఱునువచ్చి మంత్రదానమునకై చేతులుమోడ్చి ప్రార్థించిరి. సమర్థుఁడు వారల కిట్లు చెప్పెను.

"మీ గురువును మహానుభావుఁడు నగు నానకుస్వామి ముసల్మానులచేఁగూడి రామ, రామయని పలికించిన ధన్యుఁడు. మీ సంప్రదాయమున కాతఁడు అనుగ్రహించిన యుపదేశము తక్కువదిగాదు. మీరలు నానకుస్వామి యేర్పఱచిన మార్గమును సార్థకము గావింపుఁడు. ఇదియ నేనొసంగు మంత్రదానము."

శ్రీనగరమునువిడిచి సమర్థుఁడు హిమాలయమున కరిగెను. హిమాలయమునం దాతఁడు బదరీనాథము, కేదారఖండము, ఉత్తర మానసములు సందర్శించెను. హిమాలయమునఁగల యొక మహోన్నత శృంగముపై "శ్వేతమారుతి" స్థానముగలదు. అచటి శీతాధిక్యమునకు వెఱచి యెవ్వఁడునుబోఁడు. పూర్వము అద్వైతమతస్థాపకులగు ఆదిశంకరులవార లొక్కరు మాత్రమే యంతదనుకఁ బోయిరి. శ్రీసమర్థుఁడాశిఖరము నెక్కి హనుమానుని దర్శించి కొలఁదికాలమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. సమర్థుఁ డీవిధముగా నుత్తరబశ్చిమయాత్రలు పూర్తిగావించి పూర్వభాగమునందున్న జగన్నాథమునకు బయలుదేరెను.

జగన్నాథము (పూరీ)లోఁ బ్రవేశించినసిమ్మట పద్మనాభుఁడను పేరుగల బ్రాహ్మణుఁడొకడు సమర్థుని శరణమున కేతెంచెను. అతనికి మంత్రోపదేశముగావించి రామదాసీయ సంప్రదాయము నెఱింగించెను. పూరిలో సమర్థుఁడు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని స్థాపించి మఠవ్యవస్థ పద్మనాభునకే యప్పగించెను. జగన్నాథస్వామి దర్శనానంతరము సమర్థుఁడు పూర్వ సముద్రతీరమునఁ బ్రవాసముగావించుచు దక్షిణమునఁగల రామేశ్వరమునకుఁబోయెను. అచట దేవదర్శనము అర్చనపూజనములు గావించి లంకకుఁబోయెను. లంక కేగినపు డాతనికి శ్రీరాముని సేవకులగు విభీషణుఁడు ఆంజనేయుఁడు జ్ఞాపకమునకువచ్చిరి. అచ్చోట సమర్థుఁడు కొన్ని దినములు నివసించి విభీషణ సంప్రార్థనరూపముగఁ గొన్ని పద్యములు రచించెను. లంకనుండి మఱలి సమర్థుఁడు ఆదిరంగము, మధ్యరంగము, అంత్యరంగము శ్రీజనార్దనము, దర్శసేనము మున్నగుక్షేత్రములకరిగి దేవదర్శనము గావించుచు గోకర్ణ మహాబలేశ్వరమునకుఁ జేరెను. అచటఁ గొన్ని దినములుండి శేషాద్రి కేగెను. అనంతరము శ్రీవెంకటేశము (తిరుపతి) శ్రీశైల మల్లికార్జునము, బాలనరసింహము, పాలకనరసింహము, శచోటి, వీరభద్రము అను పురాణప్రసిద్ధములగు పంచలింగములను సందర్శించి కిష్కింధానగరము జేరెను. అచటి పంపాసరోవరము ఋష్యమూకపర్వతము మున్నగు రామాయణ ప్రసిద్ధస్థానములు దర్శించి శ్రీకార్తికస్వామిసేవింప దేవగిరిమీఁది కేగెను. అచటినుండి దక్షిణకాశీయని ప్రసిద్ధి

నొందిన కరవీరక్షేత్రమునకు మరలివచ్చెను. ఆ పిమ్మట కర్ణాట (కొంకణ) మార్గము ననుసరించి సముద్రతీరములను గాంచుచు మహాబలేశ్వరమునకు వచ్చి శ్రీ పండరినాథుని, భీమశంకరుని సందర్శించెను. తరువాత త్ర్యంబకేశ్వరమున కరిగి నాసిక పంచవటికిఁ జేరెను.

సమర్థుఁ డీవిధముగాఁ బండ్రెండుసంవత్సరములు పాదచారియై భరతఖండమునం దంతటను ప్రవాసముసల్పి వివిధప్రకారములగు ఆధిభౌతికతాపముల యనుభవము గడించెను. ఈ ప్రవాసములలో సమర్థునకు బహువిధమానవులతోఁ బరిచయము కలిగెను. భిన్నభిన్నములగు మానవ స్వభావములను బరీక్షించెను. పలు తెఱంగులనున్న సామాజిక, ధార్మిక, రాజకీయ వ్యవహారములను ఆచారములను శోధించెను. భిన్నభిన్న ప్రాంతములందున్న రాజ్యరీతుల నవలోకించెను. సాధుజనులను సందర్శించి యభేద్యములగు అధ్యాత్మరహస్యముల నెన్నింటినో గ్రహించెను. ప్రకృతియందుఁగల చమత్కారములు రమణీయములునగు దృశ్యముల నన్నింటి నానందముగాఁ దిలకించెను. పర్యటనము ముగించునప్పటికి సమర్థునకు స్వదేశసంబంధములగు నవశ్యవిషయము లన్నింటియందును జ్ఞానమేర్పడెను. దేశపర్యటనము తీర్థయాత్రవలన లోకజ్ఞాన మెక్కువ యయ్యెను. ఈ సంపూర్ణ జ్ఞాన పరిపక్వమంతయు నతని గ్రంథములందు వ్యక్తము గావించెను. సమర్థునిగ్రంథము లన్నింటిలో దాసబోధ అను భవజన్యజ్ఞానమునకు సముద్రము. అందు లేనివిషయమే లేదు. ప్రతిభాగము నందును ప్రకృతిలోని మనోహరములు, అపరూపములునగు దృశ్యముల ప్రతిబింబ మీ దాసబోధలో గోచరించును. ఆ మనోహర దృశ్యముల కెంతయని దృష్టాంతమొసంగఁగలము ?

పంచవటికేతెంచి సమర్థుఁడు పంచగంగాస్నానమొనరించి శ్రీరామచంద్రమూర్తి నీ విధముగాఁ బ్రార్థించెను.

"రఘుకులదీపా ! శ్రీరామా ! నేను మీ కృపవలనఁ బండ్రెండు సంవత్సరములుతీర్థయాత్రగావించి దివ్యక్షేత్రములందున్న దేవతలనందఱను దర్శించితిని. పుణ్యతీర్థములలోఁ గ్రుంకితిని. నానావిధములగు విధివిధానములు నిర్వహించితిని. ఈ కర్మముల ఫలస్వరూపమగు పుణ్యమును నేఁడు మీ చరణారవిందములకు సమర్పించుచున్నాఁడను."

ఈ ప్రార్థనమువలన సమర్థుఁ డెంతనిష్కాముఁడగు మహాపురుషుఁడో యెట్టి కర్మయోగియో తేటపడును. సమర్థుఁడు నిష్కామకర్మమాచరించు మహాత్ముఁడనుట కింతకంటె యోగ్యమగు నుదాహరణము లభింపఁజాలదు. ఆతఁడు తనకొఱకై యెద్దియును గోరకుండెను. మనము గావించు మంచిపనులుగాని చెడ్డపనులుగాని మనకొఱకుఁ గాదనియు ఆ యీశ్వరునికొఱకే చేయుచుంటిమనియు, ఆత్మారామునికొఱకే చేయుచున్నారమనియు సమర్థుఁడు దృఢముగా నెఱింగియుండెను. అందువలననే యాతఁడు తన సంపూర్ణ ధర్మకర్మముల పుణ్యఫలమంతయు శ్రీ రామచంద్రుని పాదారవిందముల కర్పించెను.

పంచవటినుండి సమర్థుఁడు పైఠణ్ గ్రామమునకుఁబోయి తమ తల్లిదండ్రులకుఁ బరమపూజ్యుఁడును మహానుభావుఁడు నగు శ్రీ యేకనాథస్వామివారి సమాధిని దర్శించి గోదావరీ ప్రదక్షిణమునకు బయలుదేరెను. మార్గమధ్యమున గోదావరీతీరమునందున్న తన జన్మభూమియగు జాబుగ్రామనికటము సమీపించెను. చిరపరిచితములును బాల్యవిహారరంగములు నగు నా ప్రదేశములఁ జూడఁగనే సమర్థునకుఁ దన తల్లియు అన్నయు జ్ఞాపకమునకువచ్చిరి. వారల సందర్శించి పోవలయునని బుద్ధి పుట్టెను. వెంటనే గ్రామాభిముఖుఁడై బయలుదేరెను.

సమర్థునితల్లి తనప్రియపుత్రుని వియోగమునకు సహింపఁజాలక అత్యంతవ్యాకులచిత్తయైయుండెను. ఆతని జాడయే తెలియదాయెను. దుఃఖకారణమున నాయమకు దృష్టిగూడఁ దగ్గిపోయెను. ఈ యంధావస్థయం దామె యితరవ్యవహారములుమాని తన కనిష్ఠకుమారుఁడగు నారాయణునిఁ దదేకనిష్ఠతో స్మరించుచుండెను. ఇరువదినాలుగు సంవత్స

శ్లో॥ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్ ।
యత్తపస్యసి కౌంతేయ తత్కురుష్వ మదర్పణమ్ ॥ (భ. గీ. ౯ — ౨౭)

అర్జునా! నీ వేదానిని భుజింతువో ఏహవనము గావింతువో ఏ దానమొనర్తువో ఏ తపము జేయుదువో ఏమేమి చేసెదవో దానినంతయు నాకర్పింపుము.

సరిగ నీ విషయమే సమర్థుని యాచరణమునందుఁ బ్రతిపదమునను గోచరించుచున్నది.

రములకుఁ బిమ్మట సమర్థుఁడు దేశభ్రమణ మొనరించుచుఁ దన జన్మ భూమి కేతెంచెను. గ్రామమునకుఁ జేరువలోనున్న హనుమదాలయము నకుఁబోయి వందనము లొనరించి సమర్థుఁడు తన యింటికిఁబోయి సింహ ద్వారమునందు నిలుచుండి యుచ్చైస్స్వరముతో "జయజయ శ్రీరఘువీర సమర్థ" అని నుడివి బిచ్చమడిగెను. ఎదురుగానున్న గృహాంగణమున గూర్చుండియున్న యాతని తల్లియగు రాణుబాయి తన కోడలిని బిలిచి "అమ్మా! ఆ బైరాగికి బిచ్చము దెచ్చిపెట్టు"మని చెప్పెను. సమర్థుఁడు కొంచెము ముందునకరిగి తన తల్లితో "అందఱు బైరాగులవలె బిచ్చము గైకొనిపోవుటకు వచ్చినవాఁడు కాఁడుసుమా ఈ బైరాగి!" అని పలికెను. రెండవసారి సమీపించి స్పష్టముగాఁ బలికినమీఁదట తల్లి యాతనికంఠ స్వరమును గురుతించి తత్క్షణమే "ఏమీ! నా తండ్రి నారాయణుఁడు వచ్చినాఁడా?" అని పలుకుచు లేవఁబోవుచుండ రామదాసస్వామి మాతృచరణములపై వ్రాలెను. మాతాపుత్రుల నేత్రములనుండి ప్రేమాశ్రుధారలు పొంగి ప్రవహించెను. అపుడు రాణుబాయి కుమారుని మస్తకమునీఁదను ముఖమునీఁదను ప్రేమాన్వితమగు తన హస్తములతో నివురుచుండ నామెచేతికి నిడుపుగఁ బెరిగి వ్రేలాడుచున్న జటాజూటము గడ్డము సోఁకెను. అపు డాయమ మిగుల ఆశ్చర్యముతో నిట్లు నుడివెను. "ఓరీ నారాయణా! నీ వెంత పెద్దవాఁడ వైనాఁడవురా? అయ్యో! కన్నులు గాన్పింపవుగదా! నారాయణు నెట్లు జూడఁగలను?" తన తల్లి నుడివిన దీనవాక్కులు సమర్థుని హృదయమునుఁ గలంచెను. వెంటనే యాతఁడు తన పవిత్ర హస్తముతోఁ దల్లి కనులపై నిమిరెను. తోడనే యామెకుఁ బూర్వదృష్టిగలిగి సమస్తము గనిపించెను. ఆ సమయమున రాణుబాయి యెదుట నానందతరంగములు ప్రసరించుచుండెను. ఆ యమ కుమారుని ముఖము తేరిపారఁ జూచి "తండ్రీ! ఈ భూతవిద్య నెచ్చట నేర్చుకొంటివిరా?" యనెను. సమర్థుఁడు వెంటనే యొకపద్యమును రచించి మాతృదేవికిఁ బ్రత్యుత్తరము నొసంగెను. ఆ పద్యభావ మిది.

సీ॥ శ్రీమదయోధ్యాపురీమందిరంబుల నేభూత మొగి జరియించుచుండు
సమధిక ప్రీతిఁ గౌసల్యాకుచద్వయి నేభూత మెపు డాశ్రయించియుండు

పాదసంస్పర్శచే బండను జెలువఁగా నేభూతి మెలమిమై యొప్పరించె
ప్రజల నమానుషప్రజ్ఞాబలంబుచే నేభూతి మగిడి సంతృప్తిపఱచె

చే॥గీ॥ బహువిధచమత్కృతియాజాలపాటవమున । భూతజాలంబులకు నాదిభూతిమైన
రామభూతంబు చిత్తాంతరంబునందు । నున్న నివి దానిచర్యలో కన్నతల్లి ॥

మాతాపుత్రు లీవిధముగాఁ బ్రసంగించుచుండిరి. ఎన్నఁడో యిరువదినాలుగుసంవత్సరముల క్రిందట విడచినకుమారుఁ డప్రయత్నముగ నరుదెంచినకతన రాణుబాయి యానందపారవశ్యమున మైమఱచెను. విరక్తుఁడగు సమర్థుఁడుగూడ ముగ్ధుఁడై నెలలబిడ్డవలె మాతృదేవిచరణ సమీపమున నుండెను. అంతలో గ్రామములోని కరిగిన శ్రేష్ఠుఁ డింటికి వచ్చెను. సమర్థుఁ డతనిని గాంచినంతన భక్తిసూచకముగాఁ జరణములపైఁ బ్రాలెను. సోదరులిరువురును ప్రేమపూర్వకముగా నాలింగనము గావించుకొనిరి. వారి హృదయము లానందమగ్నములయ్యెను. శ్రీరామదాసస్వామి కొన్ని దినములదనుకఁ దనయింటియం దానందముగా నుండెను. ప్రతిదినమును సోదరులిరువురు భోజనానంతరమునఁ జాలసేపు ఒకతావునఁగూర్చుండి అధ్యాత్మజ్ఞానవిషయికముగా సల్లాపములు జరుపుచుండువారు. సమర్థుని బుద్ధికుశలతయు విజ్ఞానము శ్రేష్ఠునకుఁ బరమాశ్చర్యకరమయ్యెను. గృహమున సుఖముగాఁ గాలయాపనము గావించుచుఁ గర్తవ్యము మఱచుచుంటినని సమర్థున కొకదినమున దోఁచెను. ఇఁక నిట నిముసమేని నిలువఁదగదని తలంచి సమర్థుఁడు తన తల్లిసన్నిధికిఁ బోయి ప్రయాణమున కనుజ్ఞఁ గోరెను. పుత్రవియోగమున కాయమ సహింపలేక వలవలయేడ్చెను. ఆమె విచారము జూడఁగనే సమర్థునకుఁ గూడ హృదయము చలించెను. లోకాతీతుండగు నాతఁడు రాణుబాయికి భాగవతమునఁ గపిలుఁడు తన తల్లియగు దేవహూతికి బోధించిన బోధము నంతయు నివేదించెను. వివేకవతియగు రాణుబాయి హృదయమున కాబోధ వలన శాంతి లభించెను. అనంతరము రామదాసస్వామి అన్నచేతను మాతృదేవిచేతను దదితర బంధువర్గముచేతను ననుజ్ఞఁబడసి తాను సంకల్పించికొనిన గోదావరీప్రదక్షిణము పూర్తిగావింప బయలువెడలెను. సాగరసంగమస్థలమున గోదావరి యేడుపాయలుగాఁ జీలియున్నది. దీనినే సప్తగోదావరి యందురు. సమర్థుఁ డీ పాయలన్నింటిని కుడిప్రక్క

నుండి దాటి దక్షిణతీరమున కేగెను. అచటనుండి త్ర్యంబకేశ్వరము నందలి గోదావరీ జన్మస్థానమునకుఁబోయి పంచవటి దక్షిణపుఁబ్రక్కనుఁ బ్రవేశించెను. సమర్థుఁడచట శ్రీరామచంద్రమూర్తిని సందర్శించి గోదావరి ప్రదక్షిణము పూర్తిజేసెను. ఈ విధముగాఁ బండ్రెండు సంవత్సరములు తపస్సు, పండ్రెండు సంవత్సరములు తీర్థయాత్రలు దేశపర్యటనము గావించి యాతడు జనోద్ధారణము గావించుటకు వలయు శక్తిసామర్థ్యములు యోగ్యత గడించెను. ఈ కాలమున శ్రీసమర్థ రామదాసస్వామికి ముప్పదియాఱు సంవత్సరముల వయస్సు.

ధర్మ ప్రచారము—జనోద్ధారణము.

శ్రీ సమర్థుఁడు మొట్టమొదట పంచవటినుండి తన తపస్స్థానమగు టాకలి కేతెంచెను. అచ్చట ఉద్ధవస్వామిని గలిసికొని శ్రీరామచంద్ర స్వామి యాదేశానుసారముగాఁ గృష్ణాతీరమునందు ధర్మప్రచారము, లోకోద్ధారణ కార్యములు ప్రారంభించుటకు సమర్థుఁడు దక్షిణదేశమునకు బయలుదేరెను. ప్రప్రథమమునం దాతఁడు మహాబలేశ్వరమున కరిగెను. అచట వర్షర్తులలోని నాలుగుమాసములు గడిపెను. ఆ సమయమునం దచట నొక యాంజనేయ మఠమును స్థాపించి తన సంప్రదాయమును వృద్ధినొందించి యచటి జనుల నందఱను భక్తిమార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టెను. అనంతభట్టు, దివాకరభట్టు మున్నగాఁగల సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులు పలువురు అచట సమర్థునకు శిష్యులైరి. మహాబలేశ్వరమునుండి వెడలి సితారా మండలమునందు సమర్థుఁడు రామదాసీయ సంప్రదాయమును గూర్చి ప్రచార మొనరించుచుఁ గొంతకాలమునకు వాయీక్షేత్రమునకుఁ బోయెను. అచటఁ గృష్ణానదీతీరమునఁగల యొక యశ్వత్థవృక్షముక్రింద నివసించెను. వాయీక్షేత్రమునందున్న శాస్త్రజ్ఞులు, పండితులు సమర్థుని యాధ్యాత్మికజ్ఞానమును గాంచి ముగ్ధులై శరణ్యమున కేతెంచి దీక్షను గైకొని భజనవర్గమునందుఁ బ్రవేశించిరి. అచటఁగూడ సమర్థుఁడు హనుమానుని బ్రతిష్ఠజేసి మఠనిర్వాహక ధర్మము నొక శిష్యున కప్పగించెను. వాయీక్షేత్రమునుండి బయలుదేరి యాతఁడు "మాహులికిఁ జేరెను. అచట గ్రామమునకు వెలుపలనున్న యొక పర్వతముమీఁది హనుమ

దాలయమునందు వసించెను. ప్రాతఃకాలమున లేచి కృష్ణాతరంగిణిలో స్నానమొనరించి సంధ్యావందనాది నిత్యకృత్యములను నిర్వర్తించుకొని రెండుజాములైనపిదప గ్రామములోనికేగి మధూకరము సడిగి భుజించుచుండెను. అనంతరము మఱల నా పర్వతమునిమీఁది కరిగి భజనము, జపము, ధ్యానములలో మగ్నుఁడై యుండెను. అచ్చటికి కప్పుడప్పు డాతని సమకాలికులగు సాధుజనులువచ్చి ధర్మచర్చలు గావించుచుండిరి. ప్రతిసాధువు తన యనుభవమునకు సంబంధించిన విషయములను వివరించుచు నుండును. అందఱునుగలిసి హరిభజనము హరికీర్తనము గావించు దురు. శ్రీ రామదాసస్వామికిఁగల యనుపమాన సామర్థ్యమునెఱింగి సాధుజనులాయనకు సమర్థబిరుదము నొసంగి వ్యవహరింపసాగిరి. కొన్ని దినములు సమర్థుఁడు మాహులీయందుండి యనంతరము కఱ్హాడు (కర్హాడు) నకుఁ బోయెను. కఱ్హాడు ప్రాంతమునం దీతని యలౌకిక ప్రజ్ఞాతిశయమును గాంచి యసంఖ్యాకులగు జనులాతని శరణ్యమున కేతెంచిరి. ఆ ప్రాంతము లోని శాహాపురమను పేరుగల గ్రామమునందాతఁడు ఆలయమును నిర్మించి యందుఁ బ్రతాపమారుతిని బ్రతిష్ఠించి దానిని నిర్వహించు భారమంతయుఁ దన శిష్యుఁడును మిత్రుఁడునగు "బాజీపంతు" అనువాని కప్పగించెను.* బాజీపంతు సమర్థుని సన్నిధిలో సకుటుంబముగా మంత్రోపదేశమును గైకొనెను. ఆతని భార్యపేరు సతీబాయి. ఈమె సమర్థుని పట్ల మిగుల భక్తిప్రపత్తులుగలది. సమర్థుడనేక భయానక ప్రయోగముల నే సతీబాయి హృదయమును బరీక్షించెను. ఆమె భక్తి యచంచలముగా దృఢతరముగా నుండెను. సమర్థుఁడు ఆమె నిశ్చల చిత్తవృత్తినారసి మిగులఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెను. ఆయమకు సమర్థుఁడు శ్రీరామాంజనేయునిచేఁ బ్రత్యక్షదర్శనము నిప్పించెనని ప్రజలు చెప్పుకొనుచున్నారు.

ఇట్లు సమర్థుఁడు ధర్మప్రచారము గావించుచు ఛాఫల్ అను గ్రామమున కరిగెను. అచట నాతఁడు మొదటఁ గొన్ని సంవత్సరములవఱకు అర

---

* ఈ బాజీపంతు కుమారుఁడే భికాజిగోస్వామి. గోస్వామి సమర్థుని ముఖ్య శిష్యులలో నొకఁడు. ఈయన తంజావూరు మఠములో నుండువాఁడు. సమర్థుని నిర్యాణానంతర మీయన (వి. శ. 1604) సమర్థుని మూలచరిత్ర గ్రంథమును ఓవీఛందములో రచించెను.

ణ్యాములయందును బర్వతములందును గుహాలందును జరించుచుండెను. అపు డాతఁడెన్నఁడో గ్రామములోనికి వచ్చిపోవుచుండువాఁడు. ఎప్పుడేని యాతఁడుజనసముదాయములోనికి వచ్చినచో అవధూత దశయందున్న కారణమునఁ బిచ్చివాఁడని తలంచుచుండిరి. వాస్తవమున కాతఁడు పిచ్చివాఁడుకాఁడు.ఆతని చిత్త మఖండరూపముగాఁ బరమాత్మునియందు మగ్నమైయుండెను. శ్రీ సమర్థుఁడు దాసబోధలోఁ దనస్వీయచరిత్రమును బలు తావులఁబేర్కొనియున్నాఁడు. ఒకసమాసమునం దాతఁడు నిస్పృహులగు సాధువుల ప్రవర్తనమును వర్ణనము గావించెను. అందే యాతఁడు 'నేనే దీనినంతయు మొదటఁజేసితిని. తరువాతఁ బ్రజలకుఁ బోధించితిని' అని నుడివెను. ఈ యంశముగల సమాసము మిగుల మహత్త్వముగలది. ఛాఫలలోనుండి మొట్టమొదట సమర్థుఁడు బహుదినములఁదనుక నెట్లు ధర్మప్రచారము, లోకోద్ధరణము గావించెనో యది ప్రకృతసమాసమును జదివినచో బాగుగా దెలియును. ఈ సమాసములోనివగు రెండు పద్యములను మేమిచట నుదాహరించుచున్నారము. ఆ పద్యములను జూచినచో సమర్థుఁడు లోకోద్ధరణమునం దెంత చతురుఁడో పాఠకులు సులభముగా గ్రహింపఁగలుగుదురు.

కం॥ ఉత్తమగుణములఁ దొలిస్వాయత్తము గావించి తెలుపవలె నొరులకు
సద్వృత్తముగల జనసంఘము నెత్తఱిగుననైనఁ గూర్పు మెపుడా దమమా॥

కం॥ జనసంఘంబునకు నుపాసన మందాసక్తి గూర్పఁజను, నట్టు లొన
ర్చినయెడ జనములు బోధకు కనుసన్నల మెలఁగుచుంద్రు కార్యగతులలోఁ॥ *

సమర్థుఁడు ఛాఫలులో నివసించియుండి ప్రజల దన బోధనామృతముచేఁ బరవశుల నొనరించి వేలకొలఁది శిష్యులను వందలకొలఁది విరాగులను సాధువులను సిద్ధపఱచెను. మహారాష్ట్రదేశమునం దనేకస్థలములలో స్థాపింపఁబడిన మఠములయందు వారలనందఱ నియతపఱచెను.

* ఉత్తమగుణాతి తుకే ఘ్యావే, ఘేఊన్ జనాస్ శికవావే
ఉదండ సముదాయ కరావే, పరీగుప్త రూపేం॥ ౧॥
అఖండకామాచీ లగ్ బగ్। ఉపాసనేస్ లావావేంజగ్
లోకసమజోన్ మగ్। ఆజ్ఞా ఇచ్ఛితి॥ ౨॥ దాసబోధ ద ౧౧ స ౧౦.

ఈ విధముగా భజనమును ఉపాసనామార్గమును బాగుగా వృద్ధిగావించి సమర్థుఁడు జనులను స్వధర్మమునందుఁ బ్రవృత్తుల గావించెను. స్వధర్మము నందభిమానము గలిగినతోడనే జనులయందు స్వాభిమానమునందైక్యాంకురము లుదయించెను. ఆ కాలమున మహారాష్ట్రదేశమునందు (భరతఖండమునందంతటను) అధికారులై యుండిన యవనులనుండి తమ స్వాతంత్ర్యమును ధర్మమును గాపాడుకొనవలయునను ప్రచండము తీవ్రము నగు భావము జనుల మానసములయందు వృద్ధినొంద నారంభించెను.

ఇట్లు సమర్థరామదాసస్వామి ధర్మస్వాతంత్ర్య విషయములయందాకాలమున నాందోళనమును గలుగఁజేసెను. ఈ స్థితియంతయు ఛత్రపతి యగు శివాజీమహారాజాకర్ణించి వెంటనే సమర్థుని దర్శింప మిగుల నుత్సాహియయ్యెను. కాని సమర్థుని దర్శనము శివాజిచక్రవర్తి కెట్లు కాఁగలదు? స్వయముగా సమర్థుఁడు చక్రవర్తియొద్దకుఁ బోవువాఁడు కాఁడు. ఛత్రపతిమహారాజువచ్చి దర్శింతమనుకొన్నచో సమర్థుఁడొక స్థానమున నిలుకడగా నుండువాఁడుగాఁడు. చివరకు శివాజీ ప్రభునకు సమర్థుని దర్శనము గావించు నుత్సాహ మనివార్యమయ్యెను. ఒకానొక దినమున శివాజి సమర్థుని సందర్శింప రాజహర్మ్యమునుండి బయలుదేరి అరణ్యములు, గుట్టలు, పర్వతములు తిరుగుచుండెను. ఎన్నియో శ్రమలొందిన పిదప నొక యౌదుంబరవృక్షముక్రింద శివాజిచక్రవర్తికి సమర్థుని సందర్శనభాగ్యము లభించెను. అచ్చటనే శివాజీప్రభుఁడు మంత్రోపదేశము నొందెను. ఆ దినమునుండియే సద్గురుఁడును ముముక్షువును శుద్ధస్వాతంత్ర్యప్రియుఁడును నగు శిష్యుఁడునుగలిసి ధర్మప్రచారము లోకోద్ధరణముజేయ సంకల్పించిరి. సమర్థునియొక్కయు శివాజియొక్కయు సంబంధము నైసర్గికమును మిగుల గహనమును, విస్తృతమును విచారణ యోగ్యము నై యున్నది. ఈవిషయమునుగూర్చి విపులముగా విమర్శింపఁబూనినచో నొక స్వతంత్రగ్రంథము గావలసియుండును. కావున సంగ్రహముగా నింకొకతావున వర్ణింపనెంచితిమి.

ఈ ప్రకారముగ సమర్థుఁడు ఛాఫల్ గ్రామసమీపమున వసించి యుండి ప్రచండముగా శిష్యసముదాయమును సమకూర్చెను. కొంత కాలమున కచట (శా. శ. ౧౫౭౦-క్రీ. శ. 1648) నాతఁడు శివాజిచక్రవర్తి

సహాయమున నొకమందిర నిర్మాణమునుగావించి యందు శ్రీరామచంద్ర మూర్తిని బ్రతిష్ఠాపించెను. ఆ మందిరము ననుసరించి గొప్పమఠముగూడ గట్టించెను. సమర్థుని శిష్యసముదాయము సాధువులు ఆ మఠమునందే వసియింపుచుండిరి. వారలు నానావిధములగు శ్రీ రామోత్సవము లొనరించుచు భాగవతధర్మమును దేశమునందంతటను విరివిగా వ్యాపింపఁ జేయుచుండిరి. సమస్తకార్యము లొనరించుచున్నను సమర్థుని మానస మఖండరూపముగా ఆత్మారామునియందు లీనమైయుండెడిది. ఒక స్థలము నందాతఁడిట్లు నుడివెను.

కం॥ గిరులందునుండి గ్రామాం । తరములఁ దూరేగు రాము దర్శింతునొగిన్
మతి ధ్యానరూపమున సా। దరమున భక్తులను జేరెదను వేడుకలన్॥ *

ఒకసారి సమర్థుఁడు కొందఱు శిష్యులను వెంటనిడుకొని కరవీర పురప్రాంతమున ధర్మప్రచారము గావించుటకేగెను. అచటి ప్రజలనేకు లీతని భజనకీర్తనముల నాలకించి శరణ్యమునకేతెంచిరి. ఆ ప్రాంతమున ముఖ్యుఁడును శివాజీ పక్షమున నాప్రాంతమున కధికారియునగు పారాజీ పంతు సమర్థునిచెంత దీక్షగైకొనెను. ఆతని లోఁబుట్టువు సమర్థునిభక్తి భావమునకు విస్మయమొంది తన యిరువురు పుత్రులతో సమర్థుని సేవ యందు వర్తించుచుండెను. ఆయమ జ్యేష్ఠపుత్రుని పేరు అంబాదాసు. ఈతఁడు వ్రాయుటయందును జదువుటయందును మిగులఁ జుఱుకుఁదనము గలవాడు. కావున సమర్థుఁ డీతని లేఖకునిగా నియమించుకొనెను. ఈ యంబాదాసే క్రమక్రమముగా సమర్థుని ముఖ్యశిష్యులలో నొకఁడై సాధుపదవిబడసి కళ్యాణస్వామియనుపేరఁ బ్రసిద్ధుఁడయ్యెను. సమర్థుఁడు రచించిన గ్రంథములన్నింటికిని కళ్యాణస్వామియే లేఖకుఁడు. సమర్థుఁడు పద్యములను నుడువుచుండఁ గళ్యాణస్వామి వ్రాయుచుండువాఁడు. ఛాఫల్ గ్రామమునకు సమీపమునఁగల వనపర్వతములందుఁ గూర్చుండి వారలు గ్రంథరచనము గావించుచుండిరి.

---

* దాస డోంగరీంరాహాతో । యాత్రా దేవాచీపాహాతో
దేవభక్తాసర్వేంజాతో । ధ్యానరూపేం॥

రామదాసస్వామి పర్వతములందుండుచు అచటనుండియే గ్రామములలో నూరేగు శ్రీ రాముని యుత్సవము దర్శించును. ఇంతియగాదు. అతఁడు ధ్యానరూపముతో దైవభక్తులతోఁబాటుగా నా యుత్సవమునఁ జేరియుండును.

ఛాఫల్‌గ్రామవాసులు మిగుల నిర్బంధించుటచే నొకసారి సమర్థుఁడు పండరిపురయాత్ర కరిగెను. అచ్చట విఠలస్వామిని (శ్రీకృష్ణుని) దర్శించెను. సమర్థుని యుపాస్యదైవము శ్రీరాముఁడగుటచేఁ బండరిపురము నాతఁడయోధ్యగాఁ భావించెను. విఠలస్వామిమూర్తి రామమూర్తిగ గాన్పించెను. యాత్రనుండి మరలివచ్చినపిదపఁ గొన్నాళ్ళకు శ్రీ శివాజీప్రభువు మిగుల బలవంతపెట్టుటవలన సమర్థుఁడు సతారా సమీపమునందున్న "సజ్జనగడము"నందు నివసించెను. శ్రీ శివాజీ మహారాజచటికి నిత్యమును సమర్థుని దర్శనార్థము వచ్చుచుండెను. ఒకదినమున సమర్థుని తల్లి శ్రేష్ఠునితో రామదాసస్వామి కిట్లొక వర్తమాన మంపెను "కుమారా! నిన్నుఁజూచి చాలదినములైనది. ఒకమారు వచ్చి నన్నుఁజూచిపోవఁ గోరుచున్నదానను" శా. శ. ౧౫౭౪ (క్రీ. శ. 1652) లో శ్రీరామనవమి ఉత్సవసందర్భమున సమర్థుఁడు మరల దన జన్మభూమి కేగి తన రక్తసంబంధులతోఁ గొన్నిదినములు గడిపి పిమ్మట సజ్జనగడమునకుఁ దిరిగివచ్చెను.

శా. శ ౧౫౭౫ (క్రీ. శ. 1653) ప్రాంతమున సమర్థుఁడు త్రిలింగ (ఆంధ్ర)దేశమునఁ బర్యటనము గావించుచు రామేశ్వరముదనుక నరిగెను. ఆంధ్రదేశమున నీ సందర్భమున గొన్నిమాసములువసించి తన సంప్రదాయమును మిగుల వృద్ధినొందించెను. ఆంధ్రభాషను నేర్చుకొని యనేక కవితా గ్రంథములను రచించెను. ఆ గ్రంథములనన్నింటి నాంధ్రదేశమునందుఁ బ్రచారములోనికిఁ దెచ్చెను. బహువిధముల ననేకాపూర్వచమత్కారములనుజూపి సమర్థుఁడు మాన్యులయొక్కయుఁ బండితులయొక్కయు నభిమానమునకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. ఎందఱో పండితులాతని శరణ్యమున కేతెంచి భజనమార్గమునందుఁ బ్రవేశించిరి. తంజావూరును పాలించు వెంకోజి (శివాజిసోదరుఁడు) సమర్థుని నొకమాసముదనుక మిగుల నాదరముతో నుంచుకొని మంత్రదీక్ష గైకొనెను. సమర్థుఁడు తంజావూరిలో నొక మఠమును స్థాపించి యందు సతీబాయి పుత్రుఁడగు భికాజీబాబాను ధర్మకర్తగా నియమించెను. తంజావూరినుండి బయలుదేరి సమర్థుఁడు రామేశ్వరమున కరిగెను. మంచలక్షేత్రమునందు రాఘవేంద్రస్వామియను జ్ఞానితో సమర్థుఁడు కలిసికొనెను. ఈ యుభయులును

జాలదినములు వేదాంతవిషయిక గోష్ఠులతోఁ గాలము గడిపిరి. సమర్థుఁడీవిధముగాఁ దేశపర్యటనము గావించుచు మఠములను స్థాపించి తన యలౌకిక ప్రజ్ఞాతిశయమువలన జనులను స్వధర్మమునకు నభిముఖులఁ గావించుచుఁ గొన్ని దినములకుఁ దన పూర్వస్థానమగు ఛాఫలుకు మఱలి వచ్చెను. సమర్థుని రాక వినఁగనే శివాజీమహారాజు సందర్శింపవచ్చెను. దర్శనానంతరము శివాజి సమర్థునిఁ దనవెంట సజ్జనగడమునకుఁ గొంపోయెను. రాజకీయములు, ధార్మికములునగు వివిధోపదేశములతో సమర్థుఁడు శివాజికి మిగుల నానందమును కూర్చుచుఁ గొన్ని దినములు మాత్రమె సజ్జనగడమునందు వసించెను.

వివిధవిషయములు.

సమర్థుని తల్లియగు రాణుబాయికి అంత్యకాలమే తెంచెను. సమర్థుఁడీయంశమును దన యంతర్జ్ఞానమువలనఁ బదునైదు దినములకు ముందే గ్రహించెను. రోగశయ్యయందుండి రాణుబాయి నిరాశతో 'నా తండ్రి నా నారాయణుఁడు అంత్యకాలమునందిచట లేఁడయ్యెఁగదా' యని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు గంగాధర శ్రేష్ఠునితో నుడువుచుండెను. అంతలో సమర్థుఁడువచ్చి తనతల్లి చరణాంబుజములపై శిరమునిడి, అమ్మా! నేను నీ సన్నిధిలో నున్నాఁడను. ఇఁకనీవు సుఖముగను శాంతముగను జీవయాత్ర ముగింపుము అని పలికెను. శా.శ. ౧౫౭౭ (క్రీ.శ. 1655)లో రాణుబాయి స్వర్గవాసినియయ్యెను. ఆ యమ కూర్ధ్వలోకక్రియలుముగించి శ్రేష్ఠునియొద్ద సెలవొంది సమర్థుఁడు సజ్జనగడమునకు మరలివచ్చెను. కొన్నిదినము లా ప్రాంతమున సమర్థుడు మతప్రచారముగావించి తీర్థయాత్రకుబయలుదేరెను.

శా.శ. ౧౫౮౦ (క్రీ.శ. 1658)లో శ్రీ సమర్థుడు నిజానందస్వామి మహోత్సవము సేవించుటకు కఱ్హాడునకుఁబోయి కొన్నిదినములట వసించెను. ఉత్సవము సమాప్తియైనపిదప మరలి యాతఁడు సజ్జనగడమునకు వచ్చుచుండెను. ఆతనివెంట దాదాపుగా నిరువది ముప్పదిమంది శిష్యులుఁ గూడ నుండిరి. అప్పటికి దాదాపుగా రెండు జాముల ప్రొద్దెక్కెను. ఆహార సౌకర్యమెచ్చటను గలుగకపోవుటచే శిష్యులాఁకలిగొని యలసిపోయిరి. వారికిఁద్రోవలోఁగంకులబరువుచే వంగియున్న ఊచబియ్యపుఁ బరువములో నున్న యొకజొన్నచేను గనిపించెను. శిష్యులు సమర్థుని యాజ్ఞనొంది

కొన్ని కంకులను త్రెంచి కాల్చుకొని తినసాగిరి. సమర్థుఁడు శిష్యులచెంత నొకయాసనముపైఁ గూర్చుండియుండెను. ఇంతలో నా చేని యజమానుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి ఈ యాసనముపైఁ గూర్చున్నవాఁడే వీండ్రకు నాయకుఁడని తలంచి జొన్నదంట్లుపెరికి సమర్థుని జేతికోలఁది కొట్ట నారంభించెను. శిష్యులీ దురంతమునుగాంచి కోపావేశముతో క్షేత్రస్వామిని బట్టుకొని కొట్టఁబోవ సమర్థుఁడదిచూచి, వలదు, వలదు ! కొట్టవలదు !! విడిచి వేయుఁడనిచెప్పి విడిపించెను. అనంతరము క్షేత్రస్వామి తన యింటికిఁ బోయెను. సమర్థుఁడు శిష్యసమేతముగా సితారాలోనున్న శివాజీచక్రవర్తి కడకుఁ బోయెను.

రెండవదినమున శివాజిచక్రవర్తి సమర్థునకు మంగళస్నానము జేయించుచుండెను. అపుడు దేహముపైనున్న దెబ్బలు కాన్పించెను. శివాజి చాలవిచారపడి ఎవరుగొట్టిరి? తెలుపుమని పలుతెఱంగులఁ బ్రార్థించెను. ఎంతకును సమర్థుఁడు ప్రత్యుత్తరమీయఁడయ్యెను. భోజనానంతరము సమర్థుఁడు శయనగృహమున విశ్రాంతి గైకొనుచుండెను. అపుడు శివాజీ యేకాంతమున నొక శిష్యుని బిలిపించుకొని యెంతయో ప్రయత్నించి మార్గమధ్యమున జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొనెను. మూర్ఖుఁడగు నా సేద్యకాఁడు గావించిన యవివేకకృత్యము వినినంతనె శివాజికి క్రోధోద్రేకము గలిగెను. కన్నులెఱ్ఱబడెను. ఆ సేద్యగానిని రెక్కలు విఱిచికట్టి యిప్పుడే నాయొద్దకుఁ గొనిరావలయునని భటులకాజ్ఞాపించెను. ఇదియంతయు శయనాగారమునందుండి సమర్థుఁడు విని శివాజిని తన యొద్దకుఁ బిలిచి ఆ సేద్యగానిని కట్టితీసుకొనిరావలదు. వానిని గొట్టవలదు. ఇక్కడకుఁ బిలువనంపిన పిదపఁ దప్పునకుఁ దగిన శిక్షయేదియో తెలిపెదను. అట్లు విధించినఁ జాలునని పలికెను. శివాజి సమర్థుని యాజ్ఞ శిరోధార్యము గావించెను. మఱుసటిదినమున శివాజీచక్రవర్తి కొలువుదీరెను. దర్బారునకు రాజభటులు సేద్యగానిని గొనివచ్చిరి. అంతకుఁబూర్వమే సేద్యగాఁడు తాను గొట్టినది సాధారణపు సన్న్యాసిని గాదనియు నాతఁడు (శిక్షితుడు) ఛత్రపతి శ్రీశివాజిచక్రవర్తికిఁ బరమపూజనీయుఁడును గురువును నగు శ్రీ రామదాసస్వామియని గ్రహించెను. దర్బారున కాసేద్యగాఁడు వచ్చుసరికి సమర్థుఁడు దివ్యమును మణిగణాలంకృతమును మహోన్నత

మును నగు సింహాసనముపై శివాజీకి సమీపమున నాసీనుడై యుండెను పాపమూర్తి కర్షకునకు భయవశమున శరీరమంతయు గడగడవణకెను. పదములు తడబడెను. నిర్విణ్ణుడై కర్షకుండు సమర్థుని పాదములపైఁబడి యేడ్చుచు నా దోషమునకు క్షమింపుమని వేడుకొనెను. నీ పాలము చక్కఁగా ఫలించుగాక యని యాశీర్వదించి సమర్థుఁడు కర్షకుని లేవ నెత్తెను. అనంతర మాతఁడు శివాజీపాదములపైఁబడి క్షమింపుమని ప్రార్థించెను. సమర్థుని యాజ్ఞానుసారముగ శివాజీ చక్రవర్తి కర్షకుని క్షమించి యాచేను పుత్రపౌత్ర పారంపర్యము మాన్యముగా ననుభవించుటకు దానపత్రము వ్రాసియిచ్చెను. ఇదియంతయు గాంచి దర్బారులో నున్నవారందరును నాశ్చర్యమొందిరి. ఔను ఎందుల కాశ్చర్యమొందరు? ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించువారలు పెక్కుమంది గలరు. అపకారికి నుపకారముజేయువారలు కేవలసాధుపురుషులే. మహాత్ముఁడగు తులసీదాసుఁ డిటుల నుడివియున్నాఁడు.

కం॥ సురసాలము ఫలపుష్ప ♦ త్యాగమును బరహితుకముగ దానముచేయుం
నతికడివానికి హైతము ♦ దొరికించును గాదె ఫలము తులసీదాసా ॥

సమర్థుని యనుగ్రహమునఁ బడసిన భూమిని నేఁటికిని సేద్యగాని వంశీయు లనుభవించుచున్నారు. సమర్థుని క్షమకును ఉదారభావమునకును అనేకధన్యవాదములు.

సమర్థుని యన్నయగు శ్రేష్ఠుఁడు గృహస్థాశ్రమమునందుండియు భక్తిమార్గమున నెక్కుడు ప్రచార మొనరించెను. ఆతఁడు భక్తిరహస్యము సుగమోపాయము అను గ్రంథములను, గొన్ని చాటు గ్రంథములను రచించెను. శ్రేష్ఠుఁడు దివ్యజ్ఞాని గావునఁ దన కంత్యకాలము సమీపించినదని యెఱింగి యొకయుత్తరమును సమర్థునికడకంపి యంతిమసమావేశము కొఱకుఁ బిలిపించుకొనెను. శ్రీరామనవమి మహోత్సవమునకుఁ గొన్ని దినములు ముందు సమర్థుఁడు తన జన్మభూమియగు జాబునకరిగి యొక మాసము దినము లగ్రజునిసన్నిధిలోనుండి తిరిగి తపోభూమికిఁ జేరెను. తరువాతఁ గొన్నిదినములకే శా. శ. ౧౫౯౯ (క్రీ. శ. 1677)లో శ్రేష్ఠుఁడు

తులసీసంత్ సుఅంబతరు ఫూలే ఫలహిఁ పరహేత్ ఇతతే జనపాహనహనే ఉతతే వేఫలదేత్ ॥

స్వర్గవాసి యయ్యెను. ఆతని ధర్మపత్ని సహగమనము గావించి తన పాతి వ్రత్యగరిమ లోకమునకు వెల్లడించెను. ఈ సమాచారమును విని సమర్థుఁడు తన శిష్యులలో నొకనిని బంపి శ్రేష్ఠుని కుమారుల నిరువురను దన యొద్దకు రప్పించుకొనెను. ఈ విషయమంతయు శ్రీశివాజీచక్రవర్తి విని సమర్థుని సన్నిధానమున కేతెంచి తన రాజ్యములో పెక్కు గ్రామములు కలిపి జాబును ముఖ్యస్థానముగావించి యీ సంస్థానమును మీ స్వాధీనములో నుంచుకొనుఁడని సమర్థుని ప్రార్థించెను. "ఇప్పు డట్టి యావశ్యకము లేదు. తరువాత చూడవచ్చును లెమ్ము" అని సమర్థుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అందులకు శివాజి మిగుల దుఃఖించి "శ్రీరాముని సేవ గావించుభాగ్య మీ దీనుని నుదుట వ్రాసిపెట్టియున్నచో మీరు నిరాకరింపకుండువారే" అనెను. శివాజియెడ సమర్థుఁ డనుగ్రహించి "శివాజీ, సంప్రదాయసిద్ధములగు వ్యయములకు శ్రీరామోత్సవములు జరుపుటకు ప్రస్తుతము క్రిందిగ నేర్పాటుగావింపుము" అని సెలవిచ్చెను. అనంతరము శివాజి చక్రవర్తి ముప్పదిమూఁడుగ్రామములను బ్రతిసంవత్సరము నూటయిరువదియొక్క పుట్లధాన్యమును సాధుసమాగమములకు శ్రీరామోత్సవములకు నొసంగెను. ఈ గ్రామములతోఁ గూడిన పరగణా నేఁటిదనుక శ్రీ సమర్థుని వంశజుల యధికారమునందున్నది. ప్రతివత్సర మెన్నియో మహోత్సవములు సాధుసత్పురుష సమాగమములు నేఁటివఱకు కాపరగణాపయి వచ్చునాదాయముతో జరుగుచున్నవి. శ్రీ శివాజీ మహారాజుతో సమానులగు రాజుల యుదారత్వము మిగుల ధన్యమైనది. సమర్థుఁ డొకసంవత్సరముదనుక శ్రేష్ఠుని కుమారుల నిరువురను దన యొద్ద నుంచుకొని వారలకు బహువిధ విద్యల నేర్పి యింటికి బంపెను.

శా. శ. ౧౬౦౨ (క్రీ. శ. 1680) చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమా రవివారమున శ్రీ శివాజీమహారాజు స్వర్గమలంకరించెను. ఈ వార్త విని సమర్థుఁడు మిగుల విచారము నొందెను. విచార మెందులకుఁ గలుగదు? శివాజీకొఱకె రామదాసస్వామి జనించెను. శివాజి రుద్రుఁడనియు రుద్రావతారమనియు నొప్పుకొనుచున్నారు. శివాజీసమర్థుల సంబంధము నైసర్గికముగ నుండెను. ఒకరు రెండవవారి సహాయముతో ధర్మప్రచార

లోకోద్ధరణ కార్యములను బూర్ణముగ స్థాపించిరి. శివాజీ నియోగ కారణమున సమర్థుఁడు వెలుపలికి వెడలుటకూడఁ బూర్తిగ మానివేసెను. ఆతఁడు తెనగడియందేయుండి భగవచ్చింతనము జేయుచుండెను. శంభాజి రాజ్యాభిషేకోత్సవ సందర్భమున శ్రీ సమర్థుఁడు స్వయముగా నేగక తన యనుచరు నొకనిని బంపెను. కొంతకాలము జరిగినపిదప శంభాజి గావించు ఘోరసాహస కర్మలను విని సమర్థుఁడొక యుపదేశపూర్ణమగు లేఖ వ్రాసెను. ఈ లేఖ మిగుల మహాత్మ్యయుక్తమైనది. దానిని జూచినచో సమర్థుని రాజనీతివిజ్ఞానము చక్కఁగ విశదపడఁగలదు. శంభాజీమహారాజు సమయమున దుస్సాంగత్యములలోఁ జిక్కుకొనియుంటచే సమర్థుని యుపదేశమువలన నెట్టిలాభమునేని పొందఁజాలకపోయెను.

సమర్థుని నిర్యాణము.

శా. శ. ౧౬౦౩ (క్రీ. శ. 1681) న శ్రీరామనవమి మహోత్సవమునకు సమర్థుఁడు ఛాఫలునగరమున కేగెను. అచట మందిరమునఁ దన ప్రియోపాస్యదేవుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని దర్శించి శ్రీయాంజనేయుని యనుజ్ఞబడసి శిబికారూఢుఁడై సజ్జనగడమునకు మఱలివచ్చెను. అంత్యకాలము సమీపించుచున్నదని కొన్నిదినములకు ముందటనుండియే యాతఁ డన్నమును మాని కేవలము పాలుద్రావి యుండసాగెను. ఆ సమయమున నాతని తేజ మభివృద్ధినొంది పోవుచున్నను శరీరము మాత్రము దినక్రమమున క్షీణింపఁదొడంగెను. ఇట్లు కొన్నిదినములు జరిగినపిదప మాఘ బహుళాష్టమి వచ్చెను. సమర్థుఁ డాదినమునఁ దన శిష్యులలో నెవరికేని తనయంతిమదినము సమీపించుట తెలియునో తెలియదో పరీక్షింపవలయునను తలంపు కలిగెను. ఈ యోచనతో నాతఁడు తన శిష్యులందఱియెదుట నీ యర్థశ్లోకము జదివెను.

రఘుకులటిలకాచా వేళ సన్నిధ ఆలా। తదుపరి భజనా నే సాహిజే సంగ కేలా ॥

"రఘుకులతిలకుని సమయము సమీపించినది. కావున నిఁక సాంగోపాంగముగ భజనము గావింపవలయును" దీని నాలించి తత్క్షణమే ఉద్ధవస్వామి యా శ్లోకము నీ విధముగాఁ బూర్తిజేసెను.

అనుదిన నవమీ హే మానసీ ఆఠవావీ। బహుకులగబగీ నా కార్యసిద్ధి కరావీ ॥

“అంతిమదినమగు నవమిని స్మరణమునం దుంచవలెను. మఱియు మిగుల శీఘ్రముగాఁ గార్యసిద్ధిని గావింపవలెను.” ఈ శ్లోకార్థమునువిని సమర్థుఁడు మిగులఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెను. అతఁ డన్ని భజనములను జేయుట కాజ్ఞ యిచ్చెను. అష్టమిదినమున రాత్రియంతయు భజనముతో నాశ్రమ మంతయు ఘూర్ణిల్లుచుండెను. శిష్యులందఱునుగూడిరి. నవమిదిన మేతెంచెను. ఆ దినమున సమర్థుఁడు స్వయముగా మంచము మీఁదినుండి దిగి క్రిందఁ గూర్చుండెను. శిష్యులందఱును బలవంతపెట్టుటచేఁ గొంచెము పటికిబెల్లముగలిపిన పిండి తిని కొంచెముగ జలము గ్రోలెను. కొంతసేపైన పిమ్మట మఱల మంచముపైఁ గూర్చుండవలయునని శిష్యులందఱును బ్రార్థించిరి. “నన్ను లేవనెత్తి మంచముపై నుంచుఁడు” అని సమర్థుఁ డాజ్ఞయిచ్చెను. ఆజ్ఞానంతరము ఉద్ధవస్వామి సమర్థుని లేవనెత్తఁ బ్రయత్నించెను. కాని యాతనికి సాధ్యము గాకపోయెను. అది చూచి అకాబాయియను శిష్యురాలుగూడ ఉద్ధవస్వామితోఁగూడి సమర్థుని లేవనెత్తఁ బ్రయత్నించెను. కాని యప్పుడుగూడ వారలు లేవనెత్తఁ జాలకపోయిరి. చివరకు దాదాపుగఁ బదిమందిగలిసి యాతని నెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. అప్పుడును విఫలులైరి. అనంతరము సమర్థుఁ డందఱిని వేఱుగండని యాజ్ఞాపించెను. అందఱును దూరముగాఁ దొలంగిరి. పిదప సమర్థుఁడు వాయువు నాకర్షించుచుండుటఁజూచి శిష్యులందఱును బిగ్గఱగా నేడువసాగిరి. సమర్థుఁడు వారలందఱితో “నేఁటివఱకు నాకడనుండి మీరేడ్చుటను మాత్రమే నేర్చుకొంటిరాయేమి?” అని నుడివెను. సగుణమూర్తి పోవుచున్నది. ఇఁక భజనము నెవ్వరితోఁ గలిసి చేసెదము. మాటలాడఁదలంచిన నెవ్వరితో మాటలాడెదము? అని శిష్యులు పలికిరి. అంత సమర్థుఁడు “నాతో మాటలాడఁదలంచువారు ‘దాసబోధ’ మున్నగు నా గ్రంథములు జదువవలెను. వానిని జదువుటయే ప్రత్యక్షముగా నాతో భాషించుటయని భావింపుఁడు” అని యంతిమోత్తరము నొసంగెను. ఇట్లు నుడివిన పిదప పదునొకండుమాఱులు హరహరశబ్దము నుచ్చరించి యంత్యమున రామశబ్దము నుచ్చరించెను. తోడనే సమర్థునిముఖమునుండి యొక దివ్య తేజము వెడలి సమీపమున స్థాపింపఁబడియున్న రామచంద్రుని ముఖమునందుఁ బ్రవేశించెను. భజనము యథావిధిగ జరుగుచుండెను.

ఆ సమయమున భజనధ్వని మిగుల నతిశయించెను. ఈ విషయమున శా. శ. ౧౬౦౩ (క్రీ. శ. 1682 ఫిబ్రవరి) మాఘబహుళ నవమిని (౧౭౩౮ విక్రమశకము ఫాల్గుణ బహుళ నవమి యని యొకమతము) మహారాష్ట్ర ప్రాంతపుఏకమాత్రసిద్ధరత్నము,సాధురాజు,చాతుర్యసాగరుఁడు,రాజనీతిజ్ఞ శిరోమణి, భక్తిజ్ఞానవైరాగ్య ప్రత్యక్షస్వరూపుఁడు, నిస్పృహమహాత్ముఁడు రాముని యందు లీనమైపోయెను. మఱియు దాసబోధలో ననేక స్థలములలోఁ దాను నుడివిన యీ క్రిందివాక్యములను సత్యమొనరించెను.

.... హరిభక్తీస్ సాదర్ వ్హావేమరోన్ కీర్తీస్ ఉర్ వావే ....౧౩ .... ద ౧ ౨ స ౨ "నిరంతము హరిభక్తియందుఁ దత్పరుఁడై యుండవలెను. చనిపోయినపిదపఁ గీర్తి రూపముతో నిరంతరమును జగత్తునందు జీవితుఁడై యుండవలెను."

ఓ సద్గురుసమర్థా! నీవు పూర్వోక్తవచనానుసారముగఁ గీర్తిరూపముతో ఆత్మరూపముతోఁగూడ అమరుఁడవై యున్నాఁడవు. కేవలము నీవమరుఁడవగుటయేగాక యసంఖ్యాకులగు జనులనుగూడ నీదర్శనముచే నమరులఁ గావించితివి. అమరులఁ జేయుచున్నాడవు. అమరులఁ జేయఁ గలవు. ఎంతదనుక నీ యార్యావర్తమునందు ధర్మముయొక్క నామము నిలిచియుండునో ఎంతదనుక హైందవుల కీశ్వరుని యాస్తికత్వముపై విశ్వాసముండునో ఎంతదనుక నీ పవిత్రభూమియందు మహారాష్ట్రనామముపై భారతవాసుల కభిమానముండునో యంతదనుక నో సమర్థ మహాత్మా! నీవును నీ యుపదేశములును, నీ పృథివిపై నచంచలముగ నమరముగా నుండఁగలవు.

సమర్థుడు — శివాజీ.

శ్రీ రామదాసస్వామిని శివాజీ చక్రవర్తి గురువుగా నేర్పఱచికొనెననియు, వారల పరస్పరసంబంధము మిక్కిలి గహనము మహత్త్వపూర్ణమునై యుండెననియు నింతకుముందు తెలిసియుంటిమి. ఈ యిరువురువ్యక్తులకుఁగల సంబంధమును నిర్ణయించుటలో ఆధునిక చరిత్రకారులు గొందఱు భిన్నాభిప్రాయులుగా నున్నారు. కాని శ్రీసమర్థుని శివాజి గురువుగాఁ జేసికొనుటయు సమర్థుని యాజ్ఞలను శివాజీ శిరసావహించి పరమ

ధర్మముగనెంచి నిర్వహించుటయుఁ జరిత్రకారులందఱు నంగీకరించిరి. మహాత్ములగు నీ యిరువురెప్పుడు గలిసికొనిరో కలిసికొన్న పవిత్రస్థల మెద్దియో నిరూపించుటయందును, శివాజీ మంత్రోపదేశము నెప్పు డొందెనో గురుశిష్యుల పరస్పరవర్తనమెట్లుండెనో యను సంశయములందును, శివాజీ యేయేవిషయములలో సమర్థుని యాలోచనము గైకొనువాఁడో స్వధర్మవ్యాపనము స్వరాజ్యస్థాపనము అను మహాత్కార్యములలో సమర్థుని సహాయము శివాజి యెంతవఱకు నేవిధముగా నొందువాఁడో యను నంశమందును, జరిత్రకారులలోఁ గొంత మతభేదము గలదు. అధికాంశ విద్వాంసుల యభిప్రాయములతో నేకీభవింతుమేని యీ వివాదాంశములు సులభముగాఁ బరిష్కరింపఁబడును మహారాష్ట్రదేశచరిత్రమునకు వలయు సామగ్రిని సంపాదించి శోధించుటలోఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన ప్రొఫెసరు రాజవాడేయను విద్వాంసుఁడిటుల నుడువుచున్నాఁడు.

* "సిద్ధాంతమైయున్న ప్రకృతాంశమును మఱల నిర్ణయింపఁ బూనినచో లాభముండదు. దాసబోధయను గ్రంథము లోకమున నిలిచి యున్నంతవఱకె ఇతిహాసమునందు మహారాష్ట్రులు పదునేడవ శతాబ్దమున స్వాతంత్రరాజ్యము స్థాపించిన సంగతి సుస్థిరముగాఁ నుండగలదు. కావున ఛత్రపతి శివాజి, సమర్థ రామదాసస్వామియొక్క సంబంధములను నిఁక నిరూపింపవలసిన యవసరము మతిపోయినవాండ్రకుఁదక్క నితరులకుఁ గాన్పింపదు".

శ్రీ రామదాసస్వామి లోకోద్ధరణమునకై ఛాఫల్ గ్రామమునందు వసించిన సమయమున "నరసోమలనాథు"డను నాఁత డా ప్రాంతములకు తాసీలుదారుగానుండెను. ఆతఁడు సమర్థుని యోగ్యతనెఱింగి మంత్రోపదేశ మొందెను. అనతికాలములో నచట రామదాసీయ సంప్రదాయము మిగుల వృద్ధినొందెను. ఈ వార్త తిన్నఁగా శివాజే యాకర్ణించెను.

*ధులియాలోని సత్కార్యోత్తేజక సభవారు శ్రీ రామదాస శివాజీల సంబంధము దెలుపు నితిహాసముల నెన్నింటినో ప్రకటించిరి. వారలింకను శోధించుచున్నారు. వారలు సమర్థుని సంపూర్ణ చరిత్రము ఆధునిక సంప్రదాయసిద్ధముగాఁ బ్రకాశనము చేయనున్నారలు. ఆంధ్రలోకమునకుఁగూడ సమర్థుని సేవయు నాంధ్రవాఙ్మయమున కాతఁడు గావించిన యుపకృతియుఁ గొంతవఱకేని తెలియ నవకాశముగలదు.

ఆ సమయమునందు శివాజియొక్క రాజ్యనిర్మాణశక్తి మహారాష్ట్ర దేశమునందు దినదినాభివృద్ధి నొందుచుండెను.

ఆతఁడు రాయగడదుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనెను. ప్రతాపగడము నందొక నూతన దుర్గమును గట్టించి యచట భవానీదేవి మూర్తిని స్థాపిత మొనర్చెను. పూనానగరమును ముఖ్యస్థాన మొనరించుకొని నాశికనుండి కరవీరపురముదనుకఁగల సమస్త ప్రాంతములను గొంకణదేశమునందుఁ గొంతభాగమును శివాజి జయించెను. ఈ విధముగ నాతఁడు రాజ్యసంపాదన కార్యమునందు మగ్నుఁడై యుండియు సాధుసమాగమమునం దభిరుచి గలిగియుండెను. బాల్యమునుండియు నాతనికి సాధుసజ్జనులయెడఁ బూజ్యభావముంటచే సాధుసమాగమముకొఱకు నిరంత ముత్సాహిగా నుండెను. తన రాజకీయ కార్యముల నెరవేర్చుచుండియు నాతఁడు చించివడ్, దేహూ, ఆలంది మున్నగు ప్రసిద్ధస్థానములయందున్న సాధుజనులను మాటిమాటికి సందర్శించి వచ్చుచుండువాఁడు. మఱియు నచటి మహనీయుల యుపదేశములను శ్రద్ధాయుక్తమగు నంతఃకరణముతో నాలించుచుండువాఁడు. హరిభజనము కీర్తనము జరుగుతావునకెల్ల నాతఁ డవశ్యముగా నేగుచుండును. తల్లియగు జిజాబాయి యాతనికి బాల్యమునందే సనాతనధర్మముయొక్కయు, వేదశాస్త్ర పురాణాదులయొక్కయు, వేదాంతముయొక్కయు గంభీరతత్త్వములు, సిద్ధాంతములు, శిక్షాదాయకములగు కథలు చక్కఁగ నేర్పించెను. కావున దన మాతృశిక్షణమువలనను సాధుసమాగమమువలనను నాతని మానసమునందుఁ దనజీవిత సార్థకత్వ విషయమున ననేకోచ్చవికారములు నిండియుండెను. శివాజి తన జీవితము సార్థకము గావించుటకును నుత్తమరీతియందు వినియోగించుటకును జింతించుచుండెను. ఆతఁడొకసారి సుప్రసిద్ధసాధువగు తుకారాంబాబాను మంత్రోపదేశము గావింపుమని కోరెను. అందులకు తుకారాం ఆమోదింపక శివాజితో "రామదాసస్వామి శరణ్యములోనికరుగు"మని యాజ్ఞాపించెను. ఈ విధముగ మనోముముక్షు దశయందెప్పుడు శివాజి సమర్థుని సాధుకీర్తి నాలించెనో యప్పుడా సాధుపుంగవుని సందర్శింపవలయునను కోర్కి మిక్కుటమయ్యెను. కావున శివాజి సమర్థున కొకలేఖవ్రాసి రాజధాని లోనికి రావలయునని కోరెను. కాని సమర్థుఁ డాతని సన్నిధి కరుగక

శివాజి కింకొకజాబు వ్రాసిపంపెను. సమర్థునిలేఖ యితిహాసదృష్టితోఁ జూచినచో మిగుల మహత్త్వముగలది. అందు సమర్థుఁడు శివాజికొసంగిన యుపదేశము ధ్యానమునందుంచుటకు యోగ్యమైనది. కావున నాలేఖ లోని కొన్నియంశముల భావము నిచట నుదహరించుట యావశ్యము. సమర్థుఁడు శివాజ కిట్లు వ్రాసెను.

"ఈ సమయమున ధర్మరక్షణము గావించువాఁడు భూమండలము నందెవ్వఁడును లేఁడు. మహారాష్ట్రధర్మము నీ కారణముననే సజీవమ్ముగ నున్నది. కొద్దిగనో గొప్పగనో యిపుడు గన్పడు ధర్మమునకును సాధు జనులయెడఁ గావింపఁబడు రక్షణమునకును నీవే కారణము. నీవు ధన్యుఁడవు. దుష్టజన సంహారము గావించితివి. నీవన్న దుష్టులు గజగజ వణకుచున్నారు. పెక్కండ్రుజనులు నీ యాశ్రయమునందున్నారు. ఇపుడు నీవు ధర్మసంస్థాపనకార్యమును నిర్వహింపవలెను. నీకుఁ బెక్కు రాజకీయ కార్యముల నెఱవేర్పవలసియుంటచే నీచిత్తవృత్తి వ్యగ్రమైపోవుచుండుట సత్యమే! ఈ స్థితిలో రాజుయొక్కయు మంత్రియొక్కయు విచార మొక్కటిగావలెను. ఒకవేళ నేకత్వముగాకున్నచోఁ గార్యనాశనమగును. జనులనందఱిని సంతుష్టులుగా నుంచవలెను. మంచి చెడ్డలను బాగుగా బరిశోధింపవలెను. న్యాయమును, నీతిని ఎప్పుడును బరిత్యజింపఁ దగదు. దురాశయం దెప్పుడును జిక్కుకొనవలదు. ఎల్లప్పుడును సావధానముగా నుండవలెను. క్రోధమును దరికి రానీయ జనదని నేను స్పష్టముగా నుడువుచున్నాఁడను. నేను గావించు బోధ మును దగురీతి నాలింపుము. నీవు వాస్తవముగ నంతఃకరణపూర్వక ముగఁ బని చేయవలసియున్నచో నేను జూపిన మార్గమున నడువుము. శ్రీరామచంద్రస్వామి తన యనుగ్రహమును బ్రసరింపఁగలఁడు. నీ కార్యము నెరవేర్పఁగలఁడు. నీ మనోరథము లన్నియుఁ బూర్ణములగును. ఈ విషయమున సందేహ మేమాత్ర మొందనక్కఱలేదు." ఈ యుత్తర మును జదువఁగనే ధార్మికము, నిష్కాయుక్తమువగు శివాజి యంతఃకరణము నందు శ్రీ రామదాసస్వామిని దర్శింపవలయునను నుత్కంఠ యింకను దీవ్రమయ్యెను. అప్పుడాతఁడు తన వెంటఁ గొంత పరివారమునుఁ దీసి కొని సమర్థుని దర్శనార్థము చాఫల్ గ్రామమునకుఁ బోయెను. కాని సమర్థుఁ

డొకతావున నుండువాఁడుగాఁడు. అప్పుడు సమర్థుఁడు ఛాఫల్ గ్రామ పరిసరస్థమగు కృష్ణాతీరమునఁగల యరణ్యములలోని దరీగహ్వరముల యందు సంచరించుచుంటచే నాతని దర్శనము శివాజికి గాకపోయెను. మహీపతియను కవి తన "సంతువిజయ" మను గ్రంథమునందిట్లువ్రాసి యున్నాఁడు. ఈ విధముగా శివాజిమహారాజెన్నియోమాఱులు నిరాశ నొంది తిరిగిపోవలసివచ్చెను. ఐనను నాతఁడు తన యత్నమును విరమింప లేదు. చివర కొకదినమున శివాజిచక్రవర్తి తనలో సమర్థుని సందర్శనము అతని ప్రసాదము లభింపనిచో నాహారము ముట్టనని ప్రతిజ్ఞయొనర్చి గృహమునుండి బయలుదేరెను. ఇట్లు దృఢనిశ్చయమొనర్చుకొని శివాజి సమర్థుని జాడలుదీయుచు ఛాఫల్‌నగర పరిసరారణ్యముల ననేక శ్రమ లొంది తిరుగుచు మిగుల విహ్వలుఁడు, ఆర్తుఁడునై యుండెను. అప్పుడు సమర్థుని శిష్యుఁడొకఁడు శివాజితో "రాజా! సమర్థుఁ డీసమీపము నందలి యొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండియుండె"నని చెప్పెను. శివాజి సత్వ రమ యచ్చటికేగి సమర్థుని సందర్శించెను. ఉభయులకును ప్రేమపూర్ణ మగు సంభాషణము జరిగెను. శా. శ ౧౫౭౧ (క్రీ. శ. 1649) వైశాఖ శుద్ధనవమి గురువారమునాఁడు సమర్థస్వామి శివాజికి మంత్రోపదేశ మొనరించెను. దాసబోధమునందలి పదమూఁడవదశకములోని "లఘు బోధ"మను సమాసమును అద్వైతజ్ఞానమును వివరించుటకై వినిపించెను.

సమర్థుఁ డొకతావుననే చిరకాలము వసించువాఁడుకాఁడని చెప్పి తిమిగదా! ఒకప్పుడు సమర్థుఁడు ఛాఫల్ గ్రామమునందలి మఠము నందుండును. ఒకప్పుడు కృష్ణాతీరమునందలి వనపర్వతములలోని వృక్ష ములకడ నుండును. ఒకప్పుడు దేశపర్యటనమునకో, తీర్థయాత్రలకో పోవుచుండును. ఇందుచే శివాజి తన గురుదర్శనమును నిత్యమును నియమ పూర్వకముగఁ జేయఁజాలకపోయెను. సమర్థుఁడు తన సమీపస్థలమున నెందేని వసించియున్నచోఁ దనకు నిత్యసమాగమలాభము గలుగుగదా యని శివాజి యెంతయో కోర్కియుండెను. అతఁడెన్నియోమాఱులు ప్రార్థించెను. కాని సమర్థుఁడు శివాజికోరిన యీ కోరికపై నెక్కుడు శ్రద్ధ దీసికొనకుండెను. అప్పుడు శివాజీ అనేక భిన్నభిన్న ప్రసంగపూరిత మగు నొకలేఖనంపెను. ఈ యుత్తరము శివాజీ రామదాసుల పరస్పర

సంబంధమును దెలిపెడి యొక యైతిహాసికప్రమాణము. ఆ యుత్తరములోని యంశముల సారము నిచట నుదాహరించెదము. దానివలనఁ బాఠకులు స్వయముగా శ్రీ శివాజీరామదాసుల సంబంధమెంత గాఢముగా నుండెనో తెలిసికొనఁగలిగెదరు. శ్రీసమర్థుఁడు శివాజికి మంత్రోపదేశమొనరించి రాజ్యసంపాదనముగావించి ధర్మమును స్థాపింపుమనియు, దేవబ్రాహ్మణసేవ చేయుమనియు ప్రజాపీడ తొలంగించి పరిపాలింపుమనియు, నివి నీ ముఖ్యధర్మములనియు నాజ్ఞాపించెను. అంతియగాక "నీ హృదయమునందలి కోర్కెలెల్ల పూర్ణమగు"నని యాశీర్వదించెను. ఈ యాజ్ఞానుసారముగా శివాజి గావించిన రాజ్యసంపాదనోద్యోగము సఫలమయ్యెను. మఱియు నాతని మనోరథము స్వామియొక్క యాశీర్వాద ప్రసాదమునఁ బూర్ణమయ్యెను. దుష్టనాశనము, విపులద్రవ్యప్రాప్తియు శ్రీ గురుచరణప్రసాదఫలమే యని శివాజికి దృఢవిశ్వాసము కలిగెను. సమర్థుండును సద్గురుఁడునునగు శ్రీ రామదాసస్వామి చరణకమలములయందుఁదనరాజ్యసర్వస్వమును సమర్పించి నిత్యమును గురుచరణసేవ యొనర్చుట కవకాశము లభించినఁజాలునని శివాజి తలంచెను. ఆ సమయమున సమర్థుఁడు నేను తొలుతఁదెల్పిన ధర్మముల ననుసరించి వర్తించుటయే నాకు సేవ గావించుట యని నుడివెను. అనంతరము శివాజీ యిట్లు ప్రార్థించెను. "స్వామీ! తామేదేని సమీపస్థానమునందు వసించినచో మాటిమాటికిని దర్శనలాభము కలుగును. ఎందేని శ్రీ రామమూర్తిని స్థాపించినచో సంప్రదాయము వృద్ధినొందును." ఈ కోర్కెకనుగుణముగ సమర్థుఁడు ఛాఫల్ గ్రామమున శ్రీ రాముని స్థాపించెను. కాని తాను మాత్రము చుట్టుప్రక్కల గిరిగహ్వరములందే వసించుచుండెను. తరువాతఁ గొంతకాలమునకు శివాజీ సమర్థునిజూచి శ్రీరాముని పూజామహోత్సవాది ధర్మకార్యములను సాంగోపాంగముగా నెరవేర్చుట కొన్ని గ్రామములు నియతపఱుపవలయునో యానతిండని ప్రార్థించెను. సమర్థుఁడు శివాజితో "అంత విశేషమగు నుపాధితో నవసరమేమియులేదు. శ్రీ రామునిసేవ గావింపవలయునని నీకు నిశ్చయభావ మున్నచో యథావకాశముగనెంత నియతపఱుపవలయునని తలంచెదవో దానిని నెరవేర్పుము" అని చెప్పెను. అప్పుడు శివాజి శ్రీ సమర్థునకు సంప్రదాయపు సేవ గావించుచుండుటకై గ్రామ

ములను క్షేత్రములను దానమొసంగి శాసనము వ్రాసి సమర్థునికడకంపెను. మఱియు దాను శ్రీరామోత్సవములు నిరంతరము జరుపుట కాజ్ఞ యొసంగుమని వేడుకొనెను. శివాజి మిగుల బలవంతెపెట్టుచుండుటచే సమర్థుఁడు సితారాయొద్దనున్న సజ్జనగడ దుర్గమునందు వసించెను. అచ్చట శివాజి యొక మఠము గట్టించెను.

శివాజీ సమర్థుల సంబంధమునుగూర్చి యెన్ని విషయములు వ్రాసినను దక్కువయేయగును. ఇఁక మూఁడు విషయములను మాత్రము వ్రాసి యీ శీర్షికను సమాప్తి గావింతుము.

ఒకదినమున సమర్థుఁడు మాహులీసంగమమునందు స్నానసంధ్యల నొనరించి భిక్షనడుగుచు సితారాలోని శివాజీ భవనములోని కరిగెను. "జయజయ రఘువీరసమర్థ"అని గర్జించి భిక్షనడిగెను. సమర్థునివాక్కును వినఁగనే శివాజీహృదయము గద్గదితమయ్యెను. సత్పాత్రుఁడగు సద్గురుని జోలెయందు ఏమి భిక్షనిడవలయునాయని శివాజి యోచించి తత్క్షణమే యొక కాగితముమీఁద "శ్రీ సమర్థుని చరణకమలములయందు నారాజ్యమంతయును సమర్పించితిని" అని వ్రాసి యా లేఖనమునఁ దన ముద్ర వేసి సంతకముజేసి వెలుపలికివచ్చి యా కాగితమును సమర్థుని జోలె యందుంచి సాష్టాంగదండము సర్పించెను. ఈ యుదంతమునుగాంచి సమర్థుఁ డిట్లు ప్రశ్నించెను. "ఏమి శివబా! ఎట్టి భిక్షమొసంగితివి? పిడికెడుబియ్యము ను నాజోలెలో వైచినచో నీ రెండుజాముల వేళ గడిచిపోయెడిదిగదా! నేఁడు కాగితపుముక్కను సమర్పించియే నాకాతిథ్యము నొనర్చెదవా యేమి?" ఇట్లు నుడివి సమర్థుఁడు జోలెనుండి కాగితమునుదీసి చదువఁగా శివాజీ రాజ్యమునంతయుఁ దనకు సమర్పించిన యంశము విశదమయ్యెను. అప్పుడు సమర్థుఁడు శివాజీనిజూచి "ఏమి శివబా! రాజ్యమును నాకిచ్చి వైచితివిగదా! ఇఁక నీ వేమిచేసెదవు?" అని ప్రశ్నించెను. శివాజీ చేతులు మోడ్చుకొని స్వామీ! మీ చరణసేవ గావించుచుఁ గాలము గడుపుదును అనెను. ఈ మాటలువిని సమర్థుఁడునవ్వి యిట్లనెను. "బాబా! ఏది యెవని కార్యమో యది వాఁడె చేయుట యుచితము. బ్రాహ్మణులు జపతపము లొనరించి జ్ఞానసంపాదనము గావింపవలెను. క్షత్రియులుక్షాత్రధర్మపాలనము గావింపవలెను. ఈ విధముగాఁ దమతమ కర్తవ్యములను నెరవేర్చుచుండుట

వలన మోక్షప్రాప్తి యగును. తమ తమ కర్మలను యథోచితరీతిగఁ బూర్తి పఱచుటయందే జన్మసార్థకత్వము గలదు. పూర్వకాలమున రామచంద్రుఁడుగూడఁ దన కులగురువగు వసిష్ఠునకు అర్ధరాజ్యమును సమర్పించెను. ఆ సమయమున వసిష్ఠుఁడు శ్రీరామునకు యోగవాసిష్ఠగ్రంథముగ నీతి, న్యాయ, ధర్మముల నుపదేశించి రాజ్యము నాతనికి మఱల నొసంగెను. జనకమహారాజుసైతము యాజ్ఞవల్క్యునకుఁ దన రాజ్యము నిచ్చెను. ఆ సమయమున నాతఁడు జనకునకు రాజధర్మముల నుపదేశించి రాజ్యము తిరుగ నొసంగెను. శివబా! విరాగులమగు మాబోంట్లకు రాజ్యముతో నేమి యావశ్యకము. ఎప్పుడేని మేమంగీకరించినచో దానిని వ్యవహరించుట కొకమంత్రి గావలెనుగదా! ఆ మంత్రివి నీవేసుమ్ము! రాజ్యము నాయదిగ భావించి దానిని బరిపాలించుము." ఈ యుపదేశమును వినఁగానే శివాజీ యంతఃకరణము గద్గదికమయ్యెను ఇఁక రాజ్యమును మఱలఁ గైకొనుట దక్క వేఱొకయుపాయము లేదని తెలిసికొని శివాజీ సమర్థు నిట్లు ప్రార్థించెను. "కృపాపూర్వకముగా నిపుడు మీపాదుకలను నాకనుగ్రహింపుఁడు. వానినే సింహాసనమునందుంచి నేను మీప్రధానునివలె రాజ్యకార్యములు నెరవేర్చెదను." సమర్థుఁ డీప్రార్థనము నంగీకరించెను. అప్పటినుండి శివాజీ తన రాజ్యచిహ్నమును (జెండాను) కాషాయవర్ణముగలదానిగ నొనర్చెను. మహారాష్ట్రుల కాషాయవర్ణపతాకము ఇతిహాసమునఁ బ్రసిద్ధముగ నున్నది.

శివాజీ మహారాజు సామన్‌గడ దుర్గమును నిర్మించునపు డొకదినమున దుర్గనిర్మాణకార్యమునఁ బాటుపడుచున్న వందలకొలఁది మనుజులఁ గాంచి "ఇందఱిని నేను పోషించుచున్నాఁడనుగదా! నేను ధన్యుఁడను." అని తలంచుకొనెను. ఈ తలంపు కలుగఁగనే శివాజి మహారాజు మానసమునందొకవిధమగు నభిమాన ముదయించెను. ఇంతలో నాకస్మికముగా సమర్థుఁ డచటికరుదెంచెను. ఆతని గాంచఁగనే శివాజి దండప్రణామము లాచరించి "స్వామీ! తామాకస్మికముగ నేఁడు విచ్చేయుటకుఁ గారణం బేమి" యని ప్రశ్నించెను. సమర్థుఁ డిట్లు నుడివెను. "నీవు శ్రీమంతుఁడవు. వేలకొలఁది మనుజులను బాలించు నేర్పరివి. కావుననే నేఁడు నీ కర్మశాలను జూడనేతెంచితిని." "ఇదియంతయు మీయనుగ్రహఫలమే" యని శివాజీ

బదులు చెప్పెను. ఈ విధముగఁ బ్రసంగము జరుగుచుండ సమర్థుని దృష్టి సమీపమునందలి యొకఱాతిమీఁది కరిగెను. ఆ ఱాతిని దెప్పించి సమర్థుఁడు శివాజీని జూచి మీ పనివాండ్రలో నొకని బిలిపించి యిప్పుడే యీ ఱాతిని బగులఁగొట్టింపుమని చెప్పెను. శివాజివలన నాజ్ఞనొందిన కర్మకారుఁ డాఱాతిని బగులగొట్టసాగెను. సమర్థుఁడా కర్మకారునితో "మిగుల దెబ్బ తగులఁగూడదు. సరిగ రెండుతునకలు మాత్రమే యగునటుల జాగ్రత్తగఁ గొట్టవలయు"నని చెప్పెను. ఆ విధముగనే రెండు ఖండములుగఁ గొట్టగనే దాని నడిమిభాగమందుఁ గొంచము నీరును బ్రతికియున్న యొక కప్పయు గోచరించెను. ఈ చమత్కారమునుగాంచి యచట జనులందఱు నాశ్చర్యపడిరి. అప్పుడు సమర్థుఁడు శివాజీ కభిముఖుఁడై "శివబా! నీ యోగ్యత చాల గొప్పది. మఱియు నీ లీల లగాధముగ నున్నవి చూడుము. ఈ యాశ్చర్యకరమగు నంశ మింక నెవనివలన జరుగఁగలదు" అని పలికెను. "దీనిలో నాదేమున్న"దని శివాజీ పలికెను. సమర్థుఁ డందులకుఁ జిఱునవ్వునవ్వి "లేకేమి! నీవుదక్క నింకఁ గర్త యెవఁడు! నీవుదక్క నీ జీవుల నింక నెవఁడు పాలింపఁగలఁడు?" అని పలికెను. అప్పుడు శివాజీ మహారాజు చకితుఁడై తన ప్రమాదమును దెలిసికొని యిట్లు నుడివెను. "స్వామీ! నేను పామరుఁడను. నావలన నేమియుఁ గాజాలదు. ఈ దాసుని క్షమింపుడు." సమర్థుఁడు శివాజీని జూచి "ఓయీ సోదరా! క్షమించుటకే సమయమునకు నేనిచ్చటకి వచ్చితిని. నీవు శ్రీరాముని ప్రభుత్వమునం దొక పెద్ద సేవకుఁడవు. నీ చేతినుండి యీ ప్రభు వితరుల కొసంగుచున్నాఁడు. ఇంతమాత్రమునకు నీవీవిధముగ నెప్పుడును నభిమానము నొందఁదగదు" అని పలికెను. దీనిని విని శివాజీ మహారాజు మిగులఁ బశ్చాత్తాపము నొందెను. మఱియు నాతఁడు సమర్థుని చరణపద్మములపైఁబడి మాటిమాటికి క్షమార్పణమును వేఁడుకొనెను. ఈ శిక్షాదాయకమగు చమత్కారము ననుసరించి యొకచిత్రకారుఁ డొక చిత్రపటమును వ్రాసియున్నాఁడు.

సమర్థుఁ డొకదినమున సజ్జనగడమునందాసీనుఁడై శిష్యమండలి యొసంగు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము నిచ్చుచుండెను. ఇంతలో దన శరీరముపై నొక కదుమున్నట్లు గోచరించెను. సమర్థుఁ డదిచూచి "నాతల్లి

నాకొఱకు దేవికి బంగారుపుష్పము సమర్పింతునని మ్రొక్కుకొనెను. ఆ సంకల్పము నెరవేరలేదను సంశయము జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొనెను. శివాజీచే స్థాపింపఁబడిన ప్రతాపగడమునందలి దేవిసన్నిధికి సమర్థుఁడేగి తన తల్లి మ్రొక్కుకొన్న స్వర్ణపుష్పమును సమర్పించెను. అప్పుడు దేవిని గూర్చి సమర్థుఁ డొనరించిన స్తుతియందు ఆతని యాత్మ చరిత్రోల్లేఖనము గూడఁ గొంతకలదు. అంత్యమున నుడివిన నాలుగు పద్యములలోనున్న శివాజినిగూర్చిన ప్రార్థనము జ్ఞాపక ముంచుకొనఁదగినది. అందలి భావార్థము నిట నుదాహరింతుము.

"ఓ మాతా! నా ప్రార్థన మొక్కటి మాత్రమే! నీవు నాకు వరము లనుగ్రహింప నెంచినచో నీ కభిమాన పాత్రుఁడును, సర్వకాల సర్వావస్థలందును నీవాఁడును నగు శివాజిని రక్షింపుము. ఆతనిని నేను జూచుచుండఁగనే వైభవ శిఖరమునం దధిష్ఠింపఁజేయుము. ఇదియే నాకొసంగఁదగిన వరప్రసాదము. నేటిదనుక నీవసంఖ్యాకులగు దుష్టులను సంహరించితివని వినియుంటిని. ఈ సమయమున నాకుఁ బ్రతీతి కలిగింపుము. దేవగణములోనివారెల్లరును మమ్మును మామిత్రులను మఱచిరి. నీ వింక నెంతదనుక మాసత్వములఁ బరీక్షించెదవు? ఓ దేవీ! నీ భక్తుల మనోరథమును శీఘ్రముగ సఫలమొనర్పుము. నే నత్యంతాతురుఁడనై యున్నాఁడఁ గావున క్షమింపుము. నాకోర్కె సఫలము గావింపుము."

ఆహా! శివాజీమహారా జెంత ధన్యాత్ముఁడు. ఆతని యైశ్వర్యాభివృద్ధికై సద్గురుఁడగు సమర్థుఁడు దేవి నీ విధముగఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు. సమర్థుని యొక్కయు, శివాజియొక్కయుఁ బరస్పర సంబంధమునం దింతకంటె నధిక ముగ నేవిషయమును వ్రాయుదుము? ఏ మహాత్కార్యముకొఱకు శ్రీరామదాసస్వామి తన పుణ్యమంతయు వ్యయ మొనరించెనో తనకుగల శక్తిసామర్థ్యమును వినియోగించెనో దాని నాతని యిష్టానుసారముగ శ్రీరామచంద్రమూర్తి పూర్తిజేసెను. ఈ విషయ మింకను సింహావ లోకనమువలనఁగూడఁ దెలియగలదు.

సమకాలికులగు నుపదేశకులు.

శ్రీరామదాసస్వామి తన జీవితకాలమునందు మహారాష్ట్రదేశమున స్వధర్మస్థాపనమునకును సమాజహితమునకును నొనరించిన యలౌకిక

కార్యములలో నాతని సమకాలికులగు నుపదేశకులు (సాధుపురుషులు) కవులుగూడ సహాయముగా నుండిరి. ఆ సమయమున మహారాష్ట్రి సమాజ మభ్యున్నతి బడయుట కావశ్యకములగు సనాతన ధర్మవ్యాప్తి జాతినిబంధనములలో ననిష్టత్వము, కర్తవ్యపరాయణత్వము, ఏకత్వము మున్నగు గుణశిక్షణములను అనేకసాధుసత్తములు కవిజనులు తమ ప్రవర్తనమువలనను, ఉపదేశములవలనను గావించుచుండిరి. మొట్టమొదట ధర్మశాస్త్రాది గ్రంథములన్నియు సంస్కృతమునందుండెడివి. అందుచే బండితులు, విశేషజ్ఞులు నగువారలుదక్కఁ దక్కినవారలెవ్వరును జదివి లాభము గ్రహింపజాలకుండిరి. కాని సమర్థుని సమకాలికులగు సాధుజనులు, కవీశ్వరులు తమ యుపదేశములను మాతృభాషయగు మహారాష్ట్రమునందె గావింప నారంభించిరి. ఈ కారణమున నహంకారపూరితులగు కొందఱివలన వారలకుఁ గొంత కష్టమును సహింపవలసివచ్చెను. వారల మాతృభాషాప్రేమవలన జనసమాజమున కసాధారణమగు హితము కలిగెను. యూరపుఖండమునందు "బాయిబిల్"ను ఆంగ్లభాషయం దనువదించి లూథరను ధర్మసంక్రాంతిబీజమును నాటినట్లు మహారాష్ట్రోపదేశకులు(విశేషించి రామదాసస్వామి కాలమునను దరువాతి గాలమునను గల ఉపదేశకులు) సంస్కృతమునందు మరుగుపడియున్న సమస్త జ్ఞానభాండారమును మహారాష్ట్రభాషాముఖమున సర్వసాధారణులగు జనులకు సుగమమును, సులభమును గావించిరి. క్రీ. శ. 1895 లో పూనా సార్వజనిక సభాపక్షమునఁ బ్రచురించు త్రైమాసిక పత్రికయం దిట్లు వ్రాయబడెను.

The saints and prophets addressed the people both in speech and writing in their own vernacular and boldly opened the hitherto hidden and unknown treasures to all and sundry men and women, Brahmans and Sudras alike. These early Marathi writers knew that modern India, after Budhistic revolution, was less influenced by the Vedas and Shastras than by the Ramayana and Mahabharat the Bhagavat Puranam and the Gita, and these latter works were translated and made accessible to all.

(ఋషులును, భక్తులును కవితయందును, మాటలందును, దేశభాషల నుపయోగించిరి. అందుచే బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరులకును స్త్రీపురుషులకును అంతవఱకు మఱుగై యున్న విజ్ఞానము బహిర్గతమయ్యెను. బౌద్ధమత విజృంభణమునకు నంతరము నవీన భారతవర్షమునందు వేదశాస్త్రములకంటె భగవద్గీతా భారత భాగవత రామాయణము లెక్కుడుగ ఆకర్షించుచున్నవని యీ ప్రాచీన మహారాష్ట్రకవులు గ్రహించి వానిని దేశభాషలలోనికి అనువదించి యందఱి యందుబాటులోనికి దెచ్చిరి)

ఈ యుపాయముచే మహారాష్ట్రదేశమునందు ధర్మము వృద్ధి నొందెను. జనులు తమ సమాజమునకు దేశమునకు హితము గావించుట యందు సమర్థులైరి. ఈ విధముగ సమర్థునికాలమునందు ధర్మమునకు స్వజనమునకు స్వజాతికి, స్వభాషకు సేవగావించినవారిలోఁ గొందఱి వృత్తాంతములను దెలుపుట యావశ్యకమైయున్నది. జయరామస్వామి, రంగనాథస్వామి, ఆనందమూర్తి, కేశవస్వామి, మోరయాదేవుఁడు, తుకారాంబాబా, వామనపండితుఁడు, దేవీదాసుఁడు, కూర్మదాసు, రామాజీ, బోధలే బాబా, నృసింహసరస్వతి, ముక్తేశ్వరుఁడు, విఠ్ఠలకవి, అనంతకవి, ఆనందతనయుఁడు, నిరంజనస్వామి, షేకు మహమ్మదు, శివదీనుఁడు మున్నగు పలువురు సాధువులును, కవులును సమర్థునకు సమకాలికులుగ నుండిరి. వీరలందఱివిషయమును గొంచెము కొంచెముగా వ్రాసినను ప్రస్తుత వ్యాసము మిగుల విస్తరించిపోఁగలదు. కావున వీరిలోని మొదటి నలుగురు సాధుపురుషుల విషయము మాత్రము కొంచెము వ్రాసి యీ భాగము ముగింతుము.

మహారాష్ట్రమునందు రామదాస పంచాయతనమునకు మిగులఁ బ్రసిద్ధిగలదు. ఈ పంచాయతనములో శ్రీరామదాసస్వామితోఁబాటుగ జయరామస్వామియు, రంగనాథస్వామియు, ఆనందమూర్తియు, కేశవ స్వామియుఁగలరు. భికాజీపంతు దేశపాండే యనునాతఁడు కాసరాబాదు పరగణాలోని మాండవగణమను గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతనిభార్య కృష్ణాబాయి. జయరామస్వామి యీదంపతుల కుమారుఁడు. తనతల్లితోఁగలిసి జయరామస్వామి పండరిపురమునందు వసించుచుండెను. అచట భక్తియుతముగ భజనముగావించి భగవద్దర్శనమొందనపిమ్మట నాతఁడు "బడ్‌గావు" అను గ్రామమునందలి "కృష్ణాజీపంత అభ్యంకరుని"కడ కరిగెను. ఆతని

యుపదేశమువలన జయరామస్వామి రామదాసస్వామికి శిష్యుఁడయ్యెను. జయరామస్వామి శాంతిపంచీకరణము, సీతాస్వయంవరము, రుక్మిణీ స్వయంవరము అను గ్రంథములను రచించి క్రీ. శ. 1672 లో మరణించెను. గోపాలపంతు బయాబాయీల కుమారుఁడు రంగనాథస్వామి. రంగనాథస్వామియన్నయగు బ్రహ్మానందస్వామి గొప్ప సాధుపురుషుఁడు. బ్రహ్మానందస్వామి కుమారుఁడగు శ్రీధరకవి రామవిజయము, హరివిజయము, పాండవప్రతాపము, భగవద్గీత, శివలీలామృతము మున్నగు ననేకగ్రంథములు రచించెను. మహారాష్ట్రదేశీయులగు పిన్నలుపెద్దలు నగువారలెల్ల నిప్పటికిని మిగుల నుత్సాహముతో నితని గ్రంథములు చదువుచుందురు. రంగనాథస్వామి నిత్యమును రామదాసస్వామిని సందర్శింపఁదలంచి సజ్జనగడమునకు సమీపమునందున్న నిగడీగ్రామమున మఠము గట్టించుకొని యచట నివసించుచుండెను. ఈ స్వామి గొప్పరాజయోగియు విలాసపురుషుఁడునై యుండెను. నిరంతర మీతఁడు గొప్ప యైశ్వర్యశాలివలె నుండువాఁడు. తలపయి జలతారుపనిగల పట్టుపాగయు, చెవులకు విలువగల మంచి ముత్తెములపోగులు, శరీరముపై జరీపనితనముగల అంగరఖాయు, చేతిలోబాకును వీపుపై డాలును ధరించి, మిగుల మూల్యముగల యున్న తాశ్వము నెక్కి వెలుపలకు బయలుదేరువాఁడు. వెంట దాదాపుగఁ గాపీనధారులగు బ్రహ్మచారి శిష్యులుండువారు. రంగనాథస్వామిగూడ బాలబ్రహ్మచారి. ఆతఁడు లాగునకులోపలఁ గాపీనము ధరించువాఁడు. బృహద్వాక్యవృత్తి, చిత్సదానందలహరి, వాసిష్ఠసారము మొదలగు నుత్తమోత్తమ గ్రంథముల నీతఁడు రచించెను. క్రీ. శ 1684 లో నీతఁడు సమాధిగైకొనెను. ఆనందమూర్తి రంగనాథస్వామి శిష్యుఁడు. సమర్థుఁడాతని చిరంజీవా! యని పిలుచువాఁడు. క్రీ. శ. 1696 లో నాతఁడు సమాధిగైకొనెను. ఆతని సమాధి బ్రహ్మనాళమునందుఁ గలదు. మహారాష్ట్రభాషలో ఆనందస్వామి యనేక చాటుపద్యములను రచించెను. కేశవస్వామి యిపుడు హైదరాబాదనఁబడు భాగ్యనగరమునందు వసించుచుండెను. ఆతని గురుఁడు కాశీరాజస్వామి. కేశవస్వామి కొన్ని విస్ఫుటాభంగపద్యములు రచించెను. క్రీ. శ. 1682 లో నీతఁడు స్వర్గవాసి యయ్యెను.

రామదాస పంచాయతనమునందలి పైని చేర్కొనిన నలుగురు సాధుపురుషులేగాక సమకాలికులగు నితరసాధువులును, గవీశ్వరులును శ్రీ రామదాసస్వామిని మిగుల సన్మానించుచునారు. వామనపండితుఁడు మహారాష్ట్రమునందు సుప్రసిద్ధకవియు, గొప్ప సంస్కృత విద్వాంసుఁడును, శాస్త్రజ్ఞుఁడునునై యుండెను. కాశీమొదలు రామేశ్వరముదనుక దన యపూర్వ విద్వత్సామర్థ్యమును బ్రదర్శించి సమకాలిక పండితులవలన జయపత్రముల నార్జించెను. అతఁడు మాతృభాషయగు మహారాష్ట్రము నందును సంస్కృతమునందును ఉత్తమోత్తమగ్రంథము లెన్నియో రచించెను. అందు నిగమసారమను సంస్కృతగ్రంథము మిగులఁ బ్రశస్తమైనది. తొలుదొలుత వామనపండితుఁడు తన మాతృభాషను నిందించు వాఁడు. సాధుజనులయెడల విశేషించి పూజ్యభావ మాతనికి లేకుండెడిది. శ్రీ రామదాసస్వామితోఁ గలిసికొన్నప్పటినుండియు నాతని గర్వమంతయు నశించెను. రామదాసస్వామి సందియములన్నియుఁ దొలంగించి తన యపూర్వ చమత్కృతిచే నాతని సంస్కరించి సాధుజనుల విషయమునందు శ్రద్ధాభక్తులు గలిగించెను. సమర్థుఁడు వామనపండితుని శిష్యునిగాఁ జేసికొని మహారాష్ట్రములో గ్రంథములు వ్రాయుమని యాజ్ఞాపించెను. నాఁటనుండి మహారాష్ట్రభాషలో దాదాపుగ నేఁబదియాఱువది గ్రంథము లను రచించెను. శ్రీభగవద్గీతపై నాతఁడు వ్రాసిన టీకాత్మికమగు ఓవీ ఛందోగ్రంథ మద్వితీయమైనది. వామనపండితుఁడు వ్రాసిన గ్రంథముల లోని పద్యములన్నియుఁగలిసి దాదాపు సంౘడెండులక్షలగునని చెప్పుదురు. ఈ విధముగా రామదాసస్వామి సమకాలిక పండితుల హృదయములందు మాతృభాషయగు మహారాష్ట్రమునందుఁ బ్రేమ గల్గించెను.

సమర్థ శిష్యులు, ఆతని సంప్రదాయి మఠములు

సమర్థ రామదాసస్వామికి శిష్యులెందఱు? ఎక్కడెక్కడ నెవ రుండిరి? తన సాంప్రదాయిక మఠముల నెక్కడెక్కడ నెన్నింటిని స్థాపించెను? ఎవరెవరిని మఠాధీశ్వరులుగ నొనర్చెను? అను విషయములను నిశ్చయముగాఁ దెలుప సాధ్యముగాదు. మహారాష్ట్రేతిహాసమునందును ప్రాచీన కావ్య సాహిత్యములందును బరిశోధనము గావించువారలు శ్రీ రామదాసస్వామి వేలకొలఁది శిష్యులను వందలకొలఁది మహంతులను

గావించెననియు అనేకస్థానములందు మఠములు నెలకొల్పెననియు అతని శిష్యులును మహాంతులును ఆర్యావర్తమునం దంతటను విశేషించి మహా రాష్ట్రమునందును దిరిగి స్వధర్మమును, సునీతిని నుపదేశించి జనులలో జాగరూకత గలిగించిరనియు వారలగణించుట యశక్యమనియుఁ జెప్పు చున్నారు. స్వయముగ సమర్థుఁడు దాసబోధమునందు (ద.19, స. 10లో) "జనులెందఱున్నారో జనసముదాయ మెంతగలదో తెలియదు. జనులంద ఱిని శ్రవణ మననములందుఁ బ్రవేశపెట్టి సముదాయముల గణించుట యసాధ్యము" అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఆతని ప్రసిద్ధశిష్యుఁడగు కళ్యాణ స్వామి యొకతావున "ఈ భూమండలమునఁగల సమర్థుని భక్తమండలి నెవ్వరును గణింపఁజాలరు" అని వ్రాయుచున్నాఁడు. గిరిధరస్వామియు "సమర్థుఁ డెందఱో శిష్యులను మహాంతులను గుప్తరూపముగ నుంచెను. సమర్థుఁడుదక్క వారి నితరు లెఱుంగరు" అని వ్రాసెను. సారాంశ మేమన, శ్రీసమర్థుఁ డనేకులను దన జీవితకాలమున శిష్యులుగను మహాం తులుగను నొనర్చెను. అనేకస్థానములందు మఠముల నెలకొల్పెను. ఈ కాలమున వారందఱిజాడల నెఱుంగుట కేవలము కఠినతరమేగాక యసంభవమనిగూడఁ దోఁచుచున్నది.

సమర్థుని శిష్యగణమును లెక్కించుట యసంభవమైనను నాతని జీవితచరిత్రమును లిఖించిన మహానుభావులగు మహాంతులు కొందఱు సమర్థుని శిష్యులయొక్కయు మఠములయొక్కయు నామములఁ జేర్చిరి. ధూలియా (ఖాన్దేశము) యందలి సత్కార్యోత్తేజకసభా మండలివారు శ్రీరామదాసస్వామి కవిత్వమునందుఁ బ్రథమఖండమును బ్రచురించిరి. అందలి ప్రస్తావనలో శ్రీరామదాసస్వామి సంప్రదాయులగు మహాంతులను శిష్యులను మఠములను గొంచెము వర్ణించిరి. దాని నాధార ముగాఁ దీసికొని కొన్ని విషయము లుదాహరింతుము.

శ్రీ సమర్థుని మఠాధిపతులలో నిప్పటికి ఎనుబదియాఱుగురిజాడ మాత్రము తెలిసినది. అందుఁ గొందరి నామముల మాత్రము తెలుపు దుము. 1. డోమగావు మఠమునందు కళ్యాణస్వామియు, 2. శిరగావు మఠమునందు దత్తాత్రేయస్వామియు, 3. కణహేరీమఠమునందు వాసుదేవ స్వామియు, 4. దాదేగావుమఠమున దేవదాసును, 5. టాకలి ఇందూరు

బోధనమఠములయందు ఉద్ధవస్వామియు, 6. భాఘలుమఠమునందు దివాకరస్వామియు, 7. కర్ణాటకమఠమునందు అనంతమానియు నుండిరి. 8. విశ్వనాథపండితుఁ డుత్తరహిందూస్థానమునను, 9. బాలకృష్ణుఁడు బరారునందును, 10. మాధవుఁడు, యాదవుఁడు, వేణీమాధవుఁడు ప్రయాగయందును, 11. జనార్దనుఁడు సూరతునందును, 12. శ్రీధరుఁడు రామకోటయందును, 13. గోవిందుఁడు గోవాయందును, 14. శివరాముఁడు త్రిలింగప్రాంతమునందును, 15. శంకరుఁడు శ్రీరంగపట్టణమునందును, 16. హరిశ్చంద్రుఁడు అంతర్వేదియందును, 17. రామకృష్ణుఁడు అయోధ్యయందును, 18. హరికృష్ణుఁడు మధురయందును, 19. జయకృష్ణుఁడు మాయాపురమందును, 20. రామచంద్రుఁడు కాశీయందును, 21. భగవంతుఁడు కాంధియందును, 22. హరి ద్వారకయందును, 23. దయాళు బదరీకేదారమునందును, 24. బ్రహ్మదాసు ఓంకారేశ్వరమునందును, 25. బల్లాలుఁడు జగన్నాథమునందును, 26. హనుమానుఁడు రామేశ్వరమునందును వసించుచుండిరి.

ఈ నామములు వారల మూలనామములు గావు. ఇందుఁ బెక్కు-నామములు సమర్థుఁడు పెట్టినవి. తఱచుగా నీ దేశమునందలి ప్రతిప్రధాన స్థలమునందును నాతని మహంతులు (మఠాధిపతులు) వసించుచుండిరి. ఆతఁడు తన మహంతుల నంపని తీర్థక్షేత్రమే లేదు. ఈ మహంతులు చిరకాలము శిష్యులవలె సమర్థునియొద్దనుండి సాంప్రదాయిక శిక్ష నొందుచుఁ బరమార్థమార్గరహస్యములను జక్కఁగ నెఱుంగుచు సమర్థుని గ్రంథములకుఁ బ్రతులువ్రాసి శ్రద్ధాపూర్వకముగా బారాయణమొనర్చుచు నందలి గూఢతత్త్వములను స్వయముగా ననుభవప్రాప్తి గావించుకొనుచు శాస్త్రవచనమును, గురువచనమును, ఆత్మానుభవమును నిశ్చయము నొనరించుచు నుండువారు. అనంతరము

ఆతాం హోణార్ తేం హోయేనాకా। జాణార్ తేం జాయే నాకా
తుటలీ మహాంతీల్ ఆశంకా। జన్మ మృత్యూచీ॥ ౪౪ - ద. ౬ - స. ౨.

ఈ విధముగ నిర్భయము, నిశ్శంకము నగు వృత్తితో జగదుద్ధరణమను కఠినకార్య మొనరించుటకై శ్రీసమర్థుని యాజ్ఞానుసారముగ సమగ్ర హిందూదేశమునందును లేక యేదేని యొక విశిష్టప్రాంతమునందును సమ

ర్థుని మహాంతులు సంచరించుచుండిరి. సమర్థుఁడు మహాంతుయొక్క ముఖ్యకర్తవ్యము నిట్లు చెప్పెను.

మహన్తేం మహన్త కరావేం యుక్తిబుద్ధీనేం భరావేం।
జాణతేం కరూన విఖరావేం। నానాదేశీం ౨౫ - ద. ౧౧ - స. ౧౦.

"మహాంతు, ఇంక ననేకమహాంతులను సిద్ధపఱుపవలెను. వారియందు యుక్తిని, బుద్ధిని జక్కఁగ నింపవలెను. ఈ విధముగ ననేక జ్ఞాతలగు మహాంతులను సిద్ధపఱచి నానాదేశములందు వ్యాపింపఁజేయవలెను. ఇది యాతని కర్తవ్యము" ఈ కర్తవ్యమును యథోచితముగాఁ భాషించుటకై పరిభ్రమణము, వివేకము, కష్టసహనశక్తి, మృత్యువునెడ నిర్భయత్వము, యశమునందు లాలసత్వము, వైరాగ్యము, నిస్పృహత్వము, చాతుర్యము లేక విచక్షణత్వము, మృదువచనము, క్షమ, శాంతి, సహిష్ణుత్వము, పరోపకారబుద్ధి, ఉత్కటేచ్ఛ మున్నగు ననేక విశిష్టగుణములావశ్యకములు. ఈ గుణముల నన్నింటెని సమర్థుఁడు తన గ్రంథములందు (విశేషించి దాసబోధమున) వర్ణించియున్నాఁడు.

ఈ మహాంతులు భ్రమణము గావించునపుడుగాని మఠమునందున్నపుడుగాని యేయేపను లేవిధముగఁజేయువారో వారి కార్యక్రమ మెట్లుండెనో వార లేవిధముగ నుండిరో వారి వర్తన మెట్టిదో సమర్థుఁ డెట్లు వీరలను బరిశీలించుచుండెనో తెలిసికొనఁదగిన ప్రమాణసహితములగు పూర్వదృష్టాంతము లింతవఱకు లభింపలేదు. ఇది యంతయు విచారకరము. ఈ మహాంతుల కార్యప్రణాళికకు సంబంధించిన సప్రమాణమగు నితిహాసము లభించినచో శ్రీసమర్థరామదాసస్వామి జీవితచరిత్రమునందలి ముఖ్యభాగముపై నప్రతిమప్రకాశము కలుగఁగలదు.

శ్రీసమర్థునకు శిష్యులేగాక శిష్యురాండ్రుగూడ వేలకొలఁదిగ నుండిరనుటకు సందియములేదు. పురుషులలో శ్రీఛత్రపతి శివాజీ మహారాజు నామముమాత్ర మిచట నుదాహరించుట యీ శీర్షికకుఁ జాలును. స్త్రీవర్గమునందు సీతాబాయి, చిమణాబాయి, అంబిక, ద్వారకబాయి, భవాబాయి, కృష్ణాబాయి, వేణూబాయి, మనాబాయి, అన్నపూర్ణ, గంగాబాయి, గోదాబాయి మున్నగువారలు ప్రసిద్ధురాండ్రు. వీరిలో వేణుబాయి సీతాస్వయంవరము, మంగళరామాయణము, సంకేత

రామాయణము, లవకుశ రామాయణము, సుందరరామాయణము, అబ్దరామాయణము, భాషారామాయణము మున్నగు ననేక గ్రంథ రాజములను రచించెను.

సమర్థుని గ్రంథములు

ఇతిహాసదృష్టితోఁ జూచినచోఁ బ్రాచీనకవులయొక్కయు సాధువులయొక్కయు గ్రంథసముదాయమును రాష్ట్రీయ సాహిత్యమని చెప్పవచ్చును. ఆ రాష్ట్రీయసాహిత్య మెంతసూక్ష్మముగ నెంతమార్మికముగ నభ్యాసమొనరించిన నా కాలపు రాష్ట్రీయ విజ్ఞాన మంతయధికమగును. భరతఖండమునందలి యే ప్రాంతమునందైనను బ్రాయికముగఁ బ్రాకృత భాషయందుఁ దొలుతొలుత గద్యగ్రంథముల వ్రాయుచుండు ప్రణాళిక లేనట్లు తోఁచుచున్నది. మాటలాడుభాష గద్యగనుండినను రాజకీయ వ్యవహారము గద్యగ వ్రాయబడుచున్నను కవులు సాధువులు మాత్రము ప్రాయికముగఁ బద్యమునందే గ్రంథరచనము గావించుచుండిరి. ఈ సాధువులయొక్కయుఁ, గవులయొక్కయు రచనాశైలియందును, భిన్న భిన్న ఛందముల నేరుటయందును దప్పక గొంతభేదము మాత్రము గాన్పించును. ప్రాయికముగాఁ బ్రాచీన సాధువుల కవిత్వమునందు స్వతంత్రరచనము మిగులఁ దక్కువగాఁ గాన్పించును. శ్రీరామదాసస్వామి యేదేని పౌరాణిక విషయమునందు మిగులఁ దక్కువగ గ్రంథరచన మొనరించెను. ప్రాయికముగ నాతని రచనమంతయు స్వతంత్రము. అతఁడు సాధారణముగ మనోరంజనార్థమై కవిత్వము వ్రాయలేదు. అతని కవిత్వమంతటి యందును నేదియో ముఖ్యహేతువుఁగలదు. ప్రాచీనప్రథ ననుసరించి సమర్థుఁడుగూడఁ దన గ్రంథము లన్నింటిని బద్యాత్మికములుగ రచించెను. అతఁడు కేవలము కావ్యరస ప్రధానతనే తన ముఖ్యహేతువుగ భావించి పద్యాత్మికముగ గ్రంథరచన మొనర్పక తన గ్రంథములన్నింటి నుపదేశార్థమై రచించెను. జనసమాజ సంస్కరణమే యాతని గ్రంథరచనమునకుఁ బ్రధానహేతువు. దీనినిబట్టి యొకవేళ నాకాలమున గద్యమును వ్రాసెడి యాచారమున్నచో సమర్థుఁడుగూడఁ దన గ్రంథములను గద్యమునందే వ్రాసియుండెడివాఁడని మన మూహింపవచ్చును.

ఇట్టి సమర్థుఁడు కవియగునా? కాఁడా? ఒకవేళ నాతఁడు కవి యగుచో నే శ్రేణిలోఁ జేరదగినవాఁడు? అను విషయము తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఆతని పద్యరచనమును గాంచి పలువు రాతనిని కవి యందురు. సర్వసాధారణులగు జనులు పద్యరచనమునే కావ్యమని భావించుటయే దీనికిఁగల కారణము. కాని సాహిత్య శాస్త్ర పరిభాషానుసారముగ సమర్థుఁడు కవిగాఁడు. సమర్థుఁడు కవియొక్కయుఁ గవిత్వముయొక్కయు లక్షణములను దాసబోధమునందేవేవి చెప్పెనో వాని ననుసరించిచూచినచో నాతఁడు కవి-(ఆధునికభాషయందుఁ బ్రతిభాశాలియుఁ బ్రాసాదికుఁడు, ఉపదేశకుఁడు) యని చెప్పవచ్చును. ఆతని కవిత్వమునందుఁ బ్రసాద గుణము నిండియున్నది. మఱియు మనోహర దృష్టాంతములుగూడ విశేషించికలవు. కాని యాతఁడు తన గ్రంథములోని దృష్టాంతములను ఇతర కావ్యగ్రంథములందువలె కేవల రమణీయత్వము, చమత్కారము సమకూర్ప నుదాహరింపలేదు. అందందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన విషయ ములను బరిపోషణమొనర్చుటకే దృష్టాంతము లొసంగఁబడెను. ఈతని గ్రంథములం దద్భుతవక్తృత్వశక్తి గాన్పించును. అప్రతిబద్ధమగు విషయ నిరూపణ ప్రవాహమువలనను, సముచితములగు శబ్దముల కూర్పుల వలనను చిత్తాకర్షకమగు విచారపద్ధతివలనను జదువుచున్నవానికిఁ బ్రత్యక్ష ముగ బృహస్పతియో, వాచస్పతియో వ్యాఖ్యానము గావించుచున్నట్లు తోఁచును. సమర్థుఁడు దాసబోధమునందుఁ బ్రతిపాదించియున్న సిద్ధాంత విషయములు పరమతాత్త్వికములును, గహనములును, శాస్త్రీయ ములునై యున్నను వానిని జదువునపుడు హృదయాహ్లాదకరమగు కావ్య మును జదువుచున్నారమని స్ఫురించుట కిదియే కారణము.

ఈ వివేచనమువలన సమర్థుఁడెట్టి యుత్తమోపదేశకుఁడగు కవియో యాతని గ్రంథస్వరూప మెట్టిదియో పాఠకులకు విదితము కాఁగలదు. ఆధునికకవుల దృష్టిలోఁగూడ సమర్థుని గ్రంథములం దనేక కావ్యగుణ ములు గోచరించును. ఆతని రామాయణమునందలి యుద్ధకాండమునందు వీరరసము పరిపక్వమొందినది. ఆతని పద్యములందును గీర్తనములందును అభంగములందును గరుణరసమనుపమముగ నావిర్భవించినది. దాసబోధము నందు నిద్రానిరూపణము గావించునపుడు రామదాసస్వామి హాస్య

భీభత్సరసములను బాగుగాఁ జిత్రించెను. కావ్యచమత్కృతియందు సైతము దాసబోధమునం దొకటిరెండుతావుల నుదాహరణములు లభింపఁగలవు. దాసబోధ పదునాలుగవ దశకములోని నాలుగవ సమాసమునందు "ఏకాఖడీ" యను నక్షరాలంకారము గలదు.

కవులనుగూర్చియుఁ, గవిత్వమునుగూర్చియు విచారించుటలో సమర్థుని భావమెట్లుండునో తెలిసికొనఁ బ్రయత్నించుచుదము. పాఠకుల కీవిషయమున నాతని ముఖమునుండియే యాతఁడెట్టికవియైనది విశదము కాఁగలదు. సమర్థుని మతానుసారముగ గద్యపద్య గ్రంథముల రచించువారలును నానాశాస్త్రములను వివేచనపూర్వకముగఁ జర్చించువారలును కవులై యున్నారు. ఇంతియగాదు, మీదుమిక్కిలిగ వారు ప్రాసాదికులగు కవులై యున్నారు. సమర్థునిదృష్టిలోఁ బ్రతిభాసంపన్నుడగు వ్యక్తియే కవి. నవరసాత్మికమగు కవిత్వమును రచించు కవియు, గణితశాస్త్రియు, వేదాంతియు, యోధయు, చిత్రకారుఁడును, వ్యాఖ్యాతయు, శిల్పియు, నిటులే యెవరైనఁగానిమ్ము ప్రతిభాలక్షణములు గలవాఁడే కవియని నమర్థుని మతము. ఆతని మతమును ననుసరించి చూచినచో కేవల గ్రంథ రూపముననేగాక యాచారరూపమున నున్నదిగూడఁ గవిత్వమని తెలియును. సాధనము, పురశ్చరణము, తపము, తీర్థాటనము, ధైర్యము, శౌర్యము, ధృతి మున్నగువాని క్రియలుగూడఁ గవిత్వమునందుఁ జేరియున్నవి. సారాంశమేమన, ఆచారవిచారములు రెంటియందును నీశ్వరీయ మగు దివ్యాంశప్రతిభ కలిగియుంటయే కవిత్వ లక్షణము. మహాత్ముఁడగు తులసీదాసువలె సమర్థుఁడుగూడ నరస్తుతివిషయిక కవిత్వమును నిషేధించెను. ఉదరశాంతికై రచించు నరస్తుతి కవిత్వమునఁ దన యోగ్యత జూపించుట అధమత్వలక్షణమని సమర్థుని తలంపు. సమర్థుఁడు దాస బోధలో భక్తుఁడగు కవిని వర్ణించుచుఁ బ్రాసాదిక కవిత్వ లక్షణములను నెట్లు వర్ణించెనో చూడుఁడు.

> నానాధ్యానే నానామూర్తీం। నానాప్రతాప్ నానాకీర్తీ
> తయాపుఢేం నరస్తుతీ॥ తృణతుల్య వాటే॥ ३७
>
> త్యాచేం భక్తీచే కౌతుక్। తయానావ్ ప్రసాదిక్
> సహజ్ బోలతాం వివేక్। ప్రగట్ హోయే॥ ३८

“ఇట్టి కవి వాణినుండి సహజముగనే ప్రకటమగు హరిభక్తి కౌతుకముయొక్కయు, నానావిధములగు నీశ్వరధ్యానములయొక్కయు, నానావిధ మూర్తులయొక్కయు, నానాప్రకార ప్రతాపములయొక్కయు నావిర్భావమును ప్రాసాదిక కవిత్వమందురు. ఆ కవిత్వము ముందు నరస్తుతి కవిత తృణతుల్యము.” సమర్థుఁడు వాకొనిన యీ భావమునే ప్రాసాదిక కవియగు తులసీదాసు తన యద్వితీయగ్రంథమగు ‘రామచరిత మానసము’నం దెంత చమత్కారముగ వ్రాసెనో చూడుఁడు.

భగతిహేతుబిధి భవనబిహాయీ । సుమిరత శారద ఆవతిధాయీ
కవికోవిదఅస్ హృదయబిచారీ । గావహింహరిజస్ కలిమలహారీ
కీన్హేప్రాకృతజనగుణగానా । సిరధునిగిరాలాగిపఛితానా ॥ (బా. సో. చౌ. ౧౧

“భక్తివర్ణనము గావించుటకై శారదాదేవి (వాణీరూపముతో) సుఖమయమగు విధిభవనమును వదలి కవుల హృదయములలోనికిఁ బరుగెత్తి వచ్చుచున్నది. దీనినెఱింగిన కోవిదులగు కవిసత్తములు కలిమలమును హరించు హరియశమును గానము చేయుచున్నారు. తన పొట్టకొఱకు బలవంతముగ వాణికిఁ గష్టమునుగూర్చి ప్రాకృతజనుల గుణములను గానము చేయుటవలన సరస్వతీదేవి తలదడవికొని పశ్చాత్తాపము నొందుచున్నది.” ఉదాహృతవిషయములంబట్టి సమర్థుఁ డేతెగలోఁజేరఁదగిన కవియో, కవుల విషయమునను గావ్యవిషయమునను ఆతని విచార మెట్లుండునో యను విషయమును మా పాఠకులు చక్కఁగ దెలిసికొనియే యుందురు. ఇఁకఁ బాఠకులకు సమర్థుని గ్రంథసముదాయముతోఁ బరిచయము గలిగింతుము. సమర్థుని యుపదేశగ్రంథ భాండార మపరిమితముగనున్నది. సమర్థుని శిష్యుఁడగు అనంతకవి సమర్థుని గ్రంథములను సముద్రముతోఁ బోల్చెను. వాస్తవమునకు సమర్థుని గ్రంథ సముదాయము సముద్రమువలె వ్యాపకమును, అగాధమును, గంభీరమును నై యున్నదనియు నందనేకరత్నములు నిండియున్నవనియుఁ జెప్పుటకు సందేహింపఁబనిలేదు. మహారాష్ట్రీయ విద్వాంసులు చిరకాలమునుండి సమర్థుని గ్రంథములకొఱ కన్వేషించుచున్నారు. కొందఱు ప్రకాశకు లాతని సమగ్రగ్రంథములను బ్రకటించియున్నారు. కాని యిప్పటికి సమర్థుని గ్రంథసాగరమునందలి రత్నములు చాల కొలఁదిగనే లభించిన.

వనియు, అందు నింతవఱకు జరిగినకృషి సమగ్రమని చెప్పఁజాలమనియు విద్వాంసుల యభిప్రాయము. ధూలియా (ఖాన్దేశము) లోని సత్కార్యోత్తేజక సభవారు స్వయముగ సమర్థునియొక్కయు నాతని (రామదాసీయ) సంప్రదాయముయొక్కయు గ్రంథములన్నింటిని వెలువరించు భారము వహించియున్నారు. ఈ సభవార లిప్పటికి శ్రీ సమర్థుని గ్రంథములలోనుండి దాసబోధను (రాయలు 8 పేజీల యాకృతిలో 500 పుటలు) రామాయణము మొదలగు కొన్ని గ్రంథములను (దాదాపు 1000 పుటలను) ప్రచురించియున్నారు. ఇవిగాక యింకను జాలగ్రంథములు సభవారియొద్దఁ బ్రకాశితము గావించుటకు సిద్ధముగనున్నవి. పరిశోధనలవలనఁ బ్రతిసంవత్సరము ఏదో యొక నవీనగ్రంథము లభించుచునేయున్నది. కావున శ్రీ రామదాసస్వామియొక్క సమగ్ర గ్రంథ సముదాయ మింతవఱకు లభింపలేదనియుఁ బ్రకటింపఁబడలేదనియు విశదమగుచున్నది. లభించిన గ్రంథముల పేరుల నిట నుదాహరింతుము. ఇందుఁగొన్ని అముద్రిత గ్రంథములుగూడఁ గలవు.

1. దాసబోధ, 2. రామాయణము, 3. మనస్సంబోధనశ్లోకములు, 4. చౌదా (పదునాల్గు) శతకము, 5. జనస్వభావగోసావీ, 6. పంచసమాసి, 7. జునాటపురుష్, 8. మానసపూజ, 9. జునాదాసబోధ, 10. పంచీకరణయోగము, 11. చతుర్థయోగమానము, 12. మానపంచకము, 13. పంచమానము, 14. రామగీతము, 15. సప్తసమాసి, 16. రామకృష్ణస్తవము మొదలగునవి.

ఈ పేర్కొనిన గ్రంథములుగాక స్ఫుటాభంగములు, స్ఫుటశ్లోకములు, ఆరతులు, భూపాలములు, వివిధపదములు మున్నగు ననేకస్ఫుట ప్రకరణములుగూడ లభించెను. ఈ గ్రంథ సముదాయమునందలి ప్రముఖ గ్రంథములతో మా పాఠకులకుఁ గొంచెము పరిచయము గలిగించుట యావశ్యకము. కాని యా విషయమునఁ గొంచెము కొంచెము వ్రాసినను ఈ సంగ్రహాజీవితము విస్తరించునను భయముతో వదలితిమి. సమర్థుని శిష్యోరహస్యముల నెఱుంగుట కాతని "దాసబోధ" మున్నగు గ్రంథముల యథోచితభావమును బ్రకటించుట అత్యంతావశ్యకము.

సింహావలోకనము.

శ్రీ సమర్థరామదాసస్వామి తన యవతారమును సమాప్తిగావించుటకు ముందుగఁ దనసంకల్పితకార్యముల సిద్ధివిషయమునఁ దన గ్రంథాంతరములలో వ్రాసికొనియున్నాఁడు. దానినే సమర్థుని చరిత్రమున సింహావలోకనమని భావింపనగును. మన స్వతంత్ర కల్పనానుసారముగ మనకుఁ జరిత్రవిషయమున సింహావలోకనము గావింపవలసిన యావశ్యకములేదు. సమర్థుఁడు ఛాఫల్ గ్రామ పరిసరారణ్యములలో సంచరించునపుడును ఏకాంతమునఁ గూర్చున్నపుడును శిష్యు లేదేని ప్రశ్నించినచోఁ దన జీవిత విషయములు జ్ఞాపకమునకు వచ్చినపుడెల్ల శ్రీరామచంద్రుని స్తుతించుచుండును. భగవంతుని గుణములను గానము చేయుచుఁ దనజీవితచరిత్రమునందలి యనేకవృత్తాంతములనుగూడ సహజముగ నాతఁడు ఉల్లేఖించును. సమర్థుని స్ఫుటప్రకరణములందలి యాత్మచరిత్రమంతయు నీ సహజమగు నానందావస్థయొక్క ప్రేమోద్గారమే. ఈ పద్యములలో సమర్థుఁడు ఈ కార్యమునంతయు నేనే యొనరించితినని యెందును వ్రాయలేదు. అన్ని స్థానములందును రాముఁడే కర్త, రాముఁడే భోక్తయని వ్రాసియున్నాఁడు. సమర్థునివంటి నిరహంకారియు నిస్పృహుఁడును నగు పురుషుని కిదియే యుచితము. అహంకారమునందు మగ్నులైయున్న మనవంటి సాధారణ జనులే "నేను, నాది"యని నుడువుచుందురు. దాసబోధ ౬ వ దశకము ౭ వ సమాసమున సమర్థుఁడిట్లు చెప్పెను.

"మీకర్తాఐసేమ్హణసీ। తేణేంతూంకష్టీహోసీ
రామకర్తామ్హణతాం పావసీ। యశకీర్తిప్రతాప్॥ ౩౮॥

"నేను కర్తనని నుడివినచో నీకుఁ గష్టములు గలుగును. రాముఁడు కర్తయని నుడువుచో నీవు యశమును కీర్తిప్రతాపమును బొందెదవు" ఆనందభువనమను పేరుగల ౫౯ పద్యముల స్ఫుటప్రకరణమునందు సమర్థుఁడు తాను రామచంద్రుని యాజ్ఞానుసారముగా నారంభించిన జనోద్ధరణ కార్య మెంతవరకు సఫలమైనదియు వర్ణించెను. ఈ కవితాసారాంశముపై దృష్టియుంచినచో సమర్థుని జీవితచరిత్రపు సింహావలోకనము తనంతనే యగును. ప్రథమపద్యమున సమర్థుఁ డానందభువనమున (నాసిక పంచవటి ప్రాంతమున) కరుగుడు హేతువు నీ విధముగాఁ దెల్పెను. "జన్మ

దుఃఖమును, జరాదుఃఖమును మాటిమాటికిని గలుగు నిత్యదుఃఖమును మఱియు సంసారమును, త్యాగము గావించుటకును". దీనినిబట్టి సమర్థుఁ డిల్లునడలి పారిపోయిన తరుణముననే తన మనస్సులోఁ బరమార్థవిషయిక హేతువును నిశ్చయించుకొనెనని విశదము కాఁగలదు. రెండవపద్యములో సమర్థుఁడు "ఆనందభువనమునకుఁ జేరఁగనే నాచిత్తము శ్రీరామచరణాను రాగమున లీనమయ్యెను" అని నుడివెను. దీనికిందరువాత "ఈ ప్రపంచ మున నేనెట్టి గొప్పదుఃఖములను సహించితినో స్వధర్మాచరణమున నెట్టి విఘ్నము లాటంకపఱచెనో ఆ విఘ్నములను వారించుటకై విఘ్నఘ్నుఁ డగు బలభీముని ప్రార్థించుచున్నాఁడ"నని నుడివెను. దీనికిఁ బిమ్మట ఆంజ నేయుఁడు విఘ్నముల నెట్లు నశింపఁజేసినదియు ఆవేశయుక్తముగ వర్ణిం చెను. ఈ వర్ణనమును జదువుటవలన స్వధర్మాచరణమునందు అనఁగా జపతపోనుష్ఠానపురశ్చరణ తీర్థయాత్రాది భగవత్ప్రాప్తి సాధనముల నభ్య సించెడి సమయమున శ్రీసమర్థుఁ డెట్టియాపదల నెదుర్కొనవలసివచ్చెనో విశదమగును. సమర్థుఁ డనంతరము ఆనందభువన తీర్థమహిమను గాన మొనరించి మఱల బంధవిమోచనమునకు లేక లోకోద్ధరణమునకు భగ వంతుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి దేవముని సహితముగా నొసరించిన పనులును, దాను తలపెట్టిన కార్యములయందు రాముఁడొసర్చిన సహా యములును (యవన) దండయాత్రలును బౌరాణికరీతిగ వర్ణించెను. ముష్కరములగు నీ కార్యములను వర్ణించి యా వర్ణనాంతమున దండ యాత్రల యుద్దేశములనుగూడ సమర్థుఁడు స్పష్టముగ వివరించెను.

కల్పాంతమండలామోహా! క్లేంచదైత్యబుడావయా
కైవత్సఘేతలాదేవీ। ఆనందవనభూవనీం ॥ ౨౨

దైత్యులను సంహరించుటకు భగవానుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి మా పక్షము స్వీకరించెను. మఱియు ఆనందభువనమున ఘనమును, ఘోరము నగు సంగరమొనరించెను. ప్రత్యక్ష భగవంతుఁడును, భక్తులపాలిటి కల్పద్రుమము నగు శ్రీరామచంద్రస్వామిని సమర్థుఁడు తనకు సహాయకు నిగ నెప్పుడు గావించుకొనెనో యప్పుడే మనోరథములన్నియు సఫల మయ్యెననుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? భగవంతుని సహాయమున నేపరి ణామము కలిగెనో అనఁగా ధర్మస్థాపనమునకును, లోకోద్ధారణమున

కును, నేకార్యము లొనరింపఁబడినో వానినిగూర్చిన యుత్సాహజనక మగు వర్ణనము తక్కిన పద్యములలోఁ గలదు.

మహారాష్ట్రదేశపుఁ బదునేడవ శతాబ్ది చరిత్రముతోఁ బరిచయము గలవారలకు శ్రీరామదాసస్వామినిగూర్చిన పైనుడివిన యాత్మ చరిత్రసంబంధమగు సింహావలోకనముయొక్క యథార్థత చక్కఁగఁ దెలియఁ గలదు. ఆ విషయమునం దింకను నధికముగా వ్రాయవలసిన యవసరము లేదు. సమర్థుఁడు మఱియొక స్ఫుట ప్రకరణమున శ్రీరాముని మహిమను గానము చేయుచు మహారాష్ట్రుల జాగరూకత నీవిధముగఁ బేర్కొనెను. "ఇప్పుడు నలువైపులఁ బెచ్చు పెరిగిన ధర్మావనతిని అవహేళనమునుగాంచి దేవుఁడు కుపితుఁడై యున్నాఁడు. కావున నిఁక దేవద్రోహులును, అత్యాచారులును నగువారలు తమ కార్యములనన్నింటిని (అనీతి, అధర్మము, అత్యాచారములను) కట్టిపెట్టవలెను. జనులలో జాగరూకత కలిగినది. అదియే దేవుని చైతన్యరూపము. దానివలననే జనులకోర్కె సఫలము కాగలదు. ఏమేమి జరుగునో యదియెల్ల మహారాష్ట్రమునందుండి చూడ వలెను."

స్ఫుటగ్రంథము ప్రథమ సమాసమునఁగూడ శ్రీరాముని గుణవర్ణనము గావించుతఱి సమర్థుని ముఖమునుండి స్వాభావికముగా వెలువడిన వాక్యములలో నాతఁడు తన చరిత్రపు సింహావలోకనమును గొంచెముగ వెల్లడించెను. ఆ పద్యముల సారాంశమిది. "దీనులపాలిటి నాథుఁడగు శ్రీరాముఁడు వైభవమున సమర్థులందఱికంటెను సమర్థుఁడు. ఆతఁడు నామనోరథములను సఫలము గావించెను. నాయభిలాష లన్నింటిని నాతఁడే పూర్తిగావించెను. దీనుఁడనగు నన్ను మర్యాదతో నధికునిగఁ బెంపొందించెను........శ్రీరాముఁడు విభీషణునకు లంక నొసంగెను. ఇంద్రునకు శంకలఁ దొలంగించెను. మఱియు నల్పుఁడగు రామదాసుయొక్క ప్రతిష్ఠ వృద్ధిగావించెను. అతఁడీస్థానమును సుందరమైనదని తలంచి యిచట నివాసమేర్పఱచుకొనెను. దాసుని తన సన్నిధినే యుంచుకొనెను. సమస్త ప్రాంతములను పావనము గావించెను. చూచినంతన భయముగూర్చు దరీగహ్వరగిరికందరములనుగూడ నాతఁడు వైభవసంపన్నములగు నట్లొనరించెను. రాముఁడనుగ్రహించి యిచ్చుట లిట్లేయుండును.

సమర్థునిచరిత్ర సింహావలోకనమున అధ్యాత్మసారమను స్ఫుటప్రకరణము మిగుల మహాత్త్వము గలది. కాని యది చాలపెద్దది. కావున నందలి సారాంశమంతయు దెలుపఁజాలము. క్రింది రెండుపద్యముల నుదాహరించుటయే చాలునని తలంచుచున్నారము.

జీవీచాపురలా హేతూ। కామనా మన కామనా
ఘుమేండ్ జాహలేంహోతేం। ఘబాడ్ సాధలేంబహేం

*   *   *   *   *   *

బోలతాం భవానీమాతా। మహీంద్రదాస్య ఇచ్ఛితీ
బోలణేం హేం ప్రచీతిచేం। అన్యథా వా ఉగేం నవ్హే॥

“జీవితహేతువు పూర్ణమయ్యెను. ఇఁక మనస్సునందుఁ గామ్యములకుఁ బనియేలేదు. చాల కీర్తి కలిగినది. అప్రతిమానమగు లాభము లభించినది. మాతయగు భవానీదేవి ప్రసన్నురాలైనయెడల గొప్ప గొప్ప రాజులుగూడ సేవజేయ నిచ్ఛగింతురు. స్వానుభవమగు నీ వాక్యమును నుడువుచున్నారము. దీని నెప్పుడును మిథ్యగా భావింపఁగూడదు.”

శ్రీ రామదాసస్వామి గ్రంథములవలననే యాతని చరిత్రమున నెన్నియో విషయములు తెలియుచున్నవి. ఏలయన, అతఁడెప్పుడేని ఏదేని బోధ గావించువిషయమును వివరించు సందర్భమున మాటిమాటికి నిది స్వానుభవమగు నంశమనియే నుడివియున్నాఁడు. కావున మేము స్వయముగ నేమియు వ్రాయక సమర్థుని జీవితోద్దేశముల సాఫల్యమును, నతని వచనముల సారాంశముతోఁ బూర్తిచేయ నిశ్చయించితిమి. ఉదాహృత భాగములవలన సమర్థుని చరిత్రమును సింహావలోకన మొనరించుటలోఁ బాఠకులకు సహాయము లభించునని మేమాశించుచున్నారము. శ్రీరామదాసస్వామి తన సమస్త సంకల్పిత కర్మఫలములను బునరాలోచనము గావించుచున్నపుడు ఆతని యంతఃకరణమునందుఁ ప్రేమ ఆనందము, హర్షము మున్నగు సాత్త్వికమనోవృత్తి తరంగములు తప్పక యుప్పొంగుచుండనోపునని మేము భావించుచున్నారము. మా పాఠకులుగూడ నిటులే భావింతురనియు నిందు సందేహము లేదనియు మా యభిప్రాయము.

శ్రీ రామచంద్రార్పణమస్తు.

దాసబోధ గ్రంథ సమాలోచనము

౧. ప్రస్తావన.

భారతవర్షమునందు గొప్ప తత్త్వవేత్తయను ఖ్యాతిగొన్న శ్రీ సమర్థ రామదాస స్వామి సంక్షిప్త జీవితచారిత్రము పాఠకులకు విశదముగఁ దెలిసియేయుండును. అతఁ డీగ్రంథమునకు "దాసబోధ" యను నామము నిడెను. దాసు అన రామదాసు (రాముని సేవకుఁడు). బోధ యన ఉపదేశము. అర్థము స్పష్టముగనే యున్నది. సమర్థుఁడు ఈ గ్రంథముయొక్క ప్రథమసమాసమునందే గ్రంథారంభ నిరూపణమను విషయమును వ్రాసి యున్నాఁడు. అందాతఁడు స్వయముగనే సాధారణరీతిగఁ దన గ్రంథమునుగూర్చి యాలోచనమును గావించెను. దానిలో నాతఁడు ఈ గ్రంథమును ఆదినుండి యంత్యము దనుక చదివి యాపిమ్మట విషయమునందు మీ మతమును ప్రకటింపవలయుననియును, అట్లు గావింపక యొకటి రెండు సమాసములను మాత్రమే చదివి దాని విషయమున మీ మతమును స్థిరపఱచుకొనుట యుచితము గాదనియును పాఠకులకు సూచించియున్నాఁడు. ఈ కథనముపై పూర్ణధ్యానము నుంచుకొనియే మేమీగ్రంథమునుగూర్చి సమాలోచన మును వ్రాయుటకు కూర్చుంటిమి. అనఁగా ఈ సమాలోచనమునందు ప్రకటింపబడిన మతముల విచారమును, పాఠకులు సమస్తగ్రంథమును చదివియే గావింపవలయునని వేఱుగ చెప్పవలసిన యావశ్యకత లేదు. ప్రసిద్ధ మహారాష్ట్ర ఇతిహాసాన్వేషకుఁడగు ప్రొఫెసర్ రాజవాడేచే వ్రాయబడిన యొక నిబంధమునుండి ఈ సమాలోచనమును వ్రాయుటయందు మాకు గొప్ప సాయము లభించినది. కావున రాజవాడే మహాశయున కిచ్చుట ధన్యవాదముల నర్పించుట మేము మా కర్తవ్యముగ భావించుచున్నారము.

౨. గ్రంథరచనము.

శ్రీ సమర్థరామదాసస్వామి రచించిన సమస్తోపదేశ గ్రంథములలో దాస బోధయే గొప్ప గ్రంథము. దీనిలో 20 దశకములును ప్రతి దశకమున 10 సమాసములు (అధ్యాయములు)ను గలవు. మొత్తము గ్రంథములో 200 సమాసములున్నవి. పద్య సంఖ్య 7748. ఈ గ్రంథము పూర్తియగుటకు మెల్ల మెల్లగ పది పండ్రెండు వత్సరములు పట్టి యుండునని సమాలోచకుల మతము. ఈ గ్రంథములోని ఆఱవ దశకము నాలుగవ సమాసమునందు గత కలియుగమానము 4760 అని వ్రాయబడినది. ఇందువలన నిది శా. శ ౧౫౮౧ కు సరియగు 1660 క్రీ. శ. నందు వ్రాయబడి యుండవచ్చును. శా. శ. ౧౫౭౬ లో

శ్రీరామదాసస్వామి తీర్థయాత్రనుండి మరలివచ్చి కృష్ణానదీతీరమున కరిగి వసియుంచెను. ఈ సమయముననే యాతఁడు గ్రంథలేఖన కార్యము నారంభించియుండును. శా. శ. ౧౫౮౦..౧౫౮౧ రెండుసంవత్సరములలోననే ఈ గ్రంథము పూర్తియయ్యెనని కొందఱు నుడువుచున్నారు. ఒక్కదినముననే ఈ గ్రంథము పూర్తిగావింపఁబడియెనని "మహీపతి" యభిప్రాయము. తాత్పర్యమేమన, దాసబోధము నిర్మింపుటకెంతటి సమయము పట్టెనో యా విషయము నిప్పుడు నిశ్చయపఱుపజాలము. ఈ గ్రంథ రచనమంతయుసు నేదేని నిశ్చితప్రకారముగు క్రమములో లేదు. మొదటి యేనిమిది దశకముల వరకు చక్కని కట్టుబాటుతోఁగూడిన క్రమము గాన్పించును. ఆపిమ్మట విషయక్రమము సరిగ కలియదు. మొదట కొన్ని యధ్యాత్మ విషయిక సమాసములున్నచో పిమ్మట మరల కొన్ని సమాసములు ఉపదేశవిషయికములు, కొన్ని వర్ణనాత్మికములగు సమాసములు వచ్చియున్నవి. దీనికి కారణము ప్రచారమునందున్న యొక కథవలన తెలియఁగలదు. ఆ కథ యొక్క సారాంశమేమన, శ్రీరామదాసస్వామి తన చంక సంచి (జోలీ) లో నెల్లప్పుడును సిరా, కలము, కాగితములు నుంచుకొనుచుండెను. ఆతఁడు దుర్గమ్యమునం దెచ్చటెచ్చట తిరుగుచుండెనో అచ్చట నేదేని వృక్షము క్రింద కూర్చుండి వ్రాయుచుండెడి వాఁడు. సమర్థుఁడు చాలకాలమువరకు నొకే స్థానమునందు నివసించియుండక సదా భ్రమణమునే జేయుచుండెననుట సత్యము. దాసబోధమవంటి గొప్ప గ్రంథమును వ్రాయుటకు చాలకాలము దనుక నొక స్థానమునం దుండుట యావశ్యకమై యుండెను. కాని యాతఁడెన్నియో స్థానములయం దుండెడివాఁడు. మరియు నెప్పుడాతని కిచ్ఛ కల్గుచుండెనో అప్పుడే ఏదేని కొంత వ్రాయుచుండెడివాఁడు.

ఈ ప్రకారముగ వ్రాయబడుచున్న దాని నొక సమాసముగ జేయుచు, పది సమాసములైన పిమ్మట నొక దశకముగ గావించుచు, నీ విధమున గ్రంథము చాలకాలమునకు సిద్ధపరుపబడెను. మొదటి సమాసములయం దేమి వ్రాయబడియెనో యది కొన్ని దినముల యనంతరము రెండవ సమాసము వ్రాయుచున్నప్పుడు స్మరణలో లేకుండనోపును. మరియు నొకానొకప్పుడు వ్రాయఁబడిన ప్రతికూడ నేదేని రెండవ స్థానమున నిలిచియుండనోపును. ఈ కారణమువలననే విషయక్రమమునందు విసంగత్వము గాన్పించుచున్నది. ఇట్లగుట స్వాభావికమేయగును. మొదటి యెనిమిది దశకముల విషయక్రమము సరిగ నుండుటకు శ్రీ సమర్థుఁడాయెనిమిది దశకముల దనుక గల విషయముల మర్యాదను (హద్దును) మొదటనే నిశ్చితపరుచుకొని యుండుటయే కారణమని తోఁచుచున్నది. ఈ విషయము గ్రంథముయొక్క అంతఃప్రమాణమువలన సిద్ధాంతమగుచున్నది. ఈ యెనిమిది దశకముల విషయ మర్యాదలను నిశ్చయపరుచుకొనిన కారణమువలననే వానిలో పునరుక్తి లేదు. కాని వానిపిమ్మటగల పండ్రెండు దశకములలో పునరుక్తి చాలగలదు.

ఉదాహరణార్థముగ చూడుడు. పంచమహాభూతముల యుత్పత్తినిగూర్చిన శాస్త్రీయ విషయము లెన్నియో దశకములలో మాటిమాటికిని గాన్పించుచున్నవి. కొన్ని సమాసముల పేర్లుగూడ నొకటిగనున్నవి. ఈ పునరుక్తి కామైనను దువబడిన కాలాంతరస్థలాంతరములే కారణము. దాసబోధ రచనాసంబంధమున మతియొక విషయము జ్ఞప్తియందుంచుకొనుటకు యోగ్యతమైనది గలదు. మహారాష్ట్రీయ సాధుచరిత్రకారుండగు మహీపతి కవి తన సంతవిజయమను గ్రంథమునం దిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

స్వామీ ప్రసాదవచనే బోలత్ । కల్యాణ లిఖిత నిజహస్తే ।
పాఠాంతర ప్రమాణే నురస్ । ఓ వ్యాబోలతీ రామదాస్ ।
తేతో సత్వర లిహితసే । ఉత్తర నపుసే పరతోనీ ॥

"శ్రీరామదాసస్వామి తన ప్రాసాదికవచనములను రసయుక్తములగు ఓవీఛందో రూపములలో (అవియన్నియును కంఠాగ్రమునందున్నవో యనునట్లుగ) చెప్పుచు బోయెడివాడు. కల్యాణస్వామి (అతని ప్రియశిష్యుడు) తనచేతితో నతిశీఘ్రముగ వ్రాయుచుండెడివాడు. కల్యాణస్వామి చెప్పినదానిని మరల నడిగెడివాడు కాడు. (అతని ధారణాశక్తి లేఖనానైపుణ్యము వర్ణనీయమైనది)".

౩. గ్రంథ మహత్త్వము, దాని సర్వప్రియత్వము.

అన్నివిధముల చేతను నికృష్ట (అవనత) దశను పొందియున్న హిందూసమాజమునకు ఐహిక, పారమార్థిక మార్గమును చూపి శాశ్వత సుఖప్రాప్తిని గలిగించుటయే ఈ గ్రంథముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఐహిక పారమార్థిక కర్తవ్యముల సంగతిని ఈ గ్రంథమునం దేవిధముగ నైక్యపరుపబడినదో ఆ విధముగ నింక నేగ్రంథమునందైనను మిగుల నరుదుగ నుండనోపును. కేవలము ఏదేని యొక వ్యక్తికి తన ఇల్లు వాకిలి కామ్య వ్యాసంగము పిల్లల నిచ్చిపుచ్చుకొనుటయందుగల కర్తవ్యము మాత్రమే ఐహిక కర్తవ్యము గాదనియును సమస్త జనసముదాయముయొక్క ఐహిక సుఖమును, తన దేశీయ సోదరుల సాంసారిక సుఖములనుగూర్చి యత్నించుటయందే (పరోపకారమునందే) మనుష్యజన్మముయొక్క సార్థకత్వ మిమిడియున్నదనియును ఈ గ్రంథమునందు స్పష్టమగు రీతితో చెప్పబడినది. గ్రంథ నిర్మాణమగుచుండినప్పుడు భావయుక్తులగు ననేక స్త్రీ పురుషులు దీనిని వినిరి. ఇది సంపూర్ణమగుటతోడనే యనేక హస్తలిఖితములగు ప్రతులు సమస్త మహారాష్ట్రమునందు వ్యాపించెను. అప్పుడే, జనులు దృష్టి యెదుటికి గ్రంథము చేరుటతోడనే, యనేకులు దీనినిగూర్చి నానాప్రకారములగు తర్కములను గావింపసాగిరి. దీనిలో త్రికాండ ధర్మ నిరూపణము గలదని కొందఱు నుడివిరి. ఇది కేవలము వ్యావహారిక నీతిని బోధించెడి గ్రంథమని కొందఱు చెప్పసాగిరి. పృథక్పృథ గ్రూపములతో నిరూపణము (పై యూహాలు) సత్యము గాకపోయినను వాస్తవములో సమష్టి

రూపముగ (నన్నియనుకలిసి) అవశ్యముగ సత్యమేయని చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథములో జ్ఞాన, కర్మ, భక్తి, వ్యవహారములను గూర్చిన నిరూపణములుగలవు. ఆ కాలమునందున్న వేదాంతులను దీనిలో కేవల జ్ఞానవివేకములే గాన్పించెను. కర్మయోగులకు కేవలకర్మ మార్గప్రతిపాదనమే లభించెను. భక్తులగువారలకు భక్తినిరూపణమే ప్రాప్తించినది. మరియు కేవలవ్యవహారమునందే దృష్టిగలవారలు వ్యవహారనీతినిపూర్తి గాపొందిరి. ఈ ప్రకారముగ నెవ్వరిదృష్టి ఎట్లుండెనో ఎవ్వరిభావ మెట్లుండెనో అట్టి వారలకీగ్రంథము అనుభవమునకువచ్చెను. సరిగ నీ స్థితియే ఇప్పటికాలమునకూడ శ్రీసమర్థునిపట్లను ఆతని గ్రంథముల విషయమునందును జరుగుచున్నవి. ప్రాచీనపద్ధతిని ప్రేమించెడివారలకు (సనాతన ధర్మావలంబులకు) సమర్థుడు పూజనీయుడుగాను న్నాడు. మరియు నాతని దాసబోధ ప్రియకరమైనదిగనున్నది. అటులే యాధునికవిద్వాంసుల దృష్టిలోగూడ శ్రీరామదాసస్వామి యొక యలౌకిక పురుషుడుగను న్నాడు. మరియు నాతని గ్రంథములు మిగుల నాదరణీయములైయున్నవి. కాని ఇప్పుడు కొందఱు మనుష్యులు తమతమస్వభావములను విచారములను అనుసరించి శ్రీసమర్థుడొక వ్యావహారికుడనియును ఆతని గ్రంథములు రాజనైతిక బోధకములనియును సిద్ధాంతపరుపవలయునను యత్నములను గావించుచున్నారు. ఇది వారల భ్రమ. దాసబోధ ఏకదేశీయముగు గ్రంథము కాదు. ఈ గ్రంథమేదేని విశిష్టకాలముకొఱకుగాని, దేశముకొఱకుగాని నిర్మింపబడలేదు. దీని శాస్త్రీక సిద్ధాంతములు అన్నికాలములయందును అన్నిస్థానములయందును నొకే విధముగ సంబంధించియున్నవి. ఈ గ్రంథము నిర్మింపబడిన కాలమున మహారాష్ట్రీయ సమాజము విపన్నావస్థయందుండెననుట సత్యము. కాబట్టి యాదేశస్థితిని లక్షించి మహారాష్ట్రుల నుపదేశమొసగబడియెను. కాని యథార్థమునందీగ్రంథము సర్వదేశీయమును, సార్వకాలికమును మహత్త్వయుతమును నైయున్నది. ఏ పనిని ఈ గ్రంథము ప్రథమమున చేసి చూపెనో యాపనినే యది భవిష్యత్కాలమునందుగూడ చేసి చూపగలిగియున్నది. ధర్మమునకు గ్లాని (హాని) కలిగినప్పుడు ఈశ్వరావతారము కలుగుచున్నటుల సమాజమునకు నికృష్టదశ యేతెంచినప్పుడు సమాజము నుద్ధరించెడి పని ఈ గ్రంథగ్రథితములగు సిద్ధాంతములకే గలదు. ఈ గ్రంథ మట్టిసమయములయందు మార్గప్రదర్శకము కాగలిగియున్నది. ఈ గ్రంథ మహిమ నెంతవనుక వ్రాయనగును? ఈ గ్రంథము మరాఠీభాషయందొక యపూర్వమగు రత్నము. మోరోపంత్, వామనపండిట్ వంటి గొప్ప గొప్ప కవివరేణ్యులు దీనినిగూర్చి ప్రశంస చేసి చేసి విసిగిపోయిరి. మేమెంతటి యందున్నారము?

సంక్షిప్త విషయవర్ణనము.

శ్రీరామదాసస్వామి ఈ గ్రంథములోని 7 వ దశకము 9 వ సమాసమునందు గ్రంథలక్షణమునుగూర్చి వివరించియున్నాడు. ఈ లక్షణములను గాంచినచో గ్రంథములయం

దేముంచవలయును? సత్యములగు గ్రంథములెయ్యవి? వానిలో నేయే విషయము లుండును? అనునవి చక్కగ విశదమగును. ఉదాహరణార్థముగ నొకటి రెండు పద్యములను జూడుఁడు.

. జేణే పరమార్థ వాఢే । అంగీ అనుతాప చఢే ।
భక్తి సాధ్య ఆవడే । త్యా నావ్ గ్రంథ్ ॥ ౩౦ ॥
జేణే హోయ్ ఉపరతీ । అవగుణ పాలటతీ ।
జేణే చుకే అధోగతీ । త్యా నావ్ గ్రంథ్ ॥ ౩౧ ॥

“పరమార్థమును వృద్ధినొందించునదియు, మనమునం దనుతాపమును బెంపొందఁ జేయునదియు, భక్తియెడఁ బ్రియము గలిగించునదియు, అవగుణములను దొలఁగద్రోయు నదియు, అధోగతిని విముక్తిజేయునదియు నగుదానినే గ్రంథమని చెప్పవలెను.

సమర్థుని దాసబోధ గ్రంథము సరిగ నీలక్షణములతోడనే కూడియున్నది. ఈ ప్రపంచమునందు మనుష్యమాత్రులు జన్మించినది మొదలు మృతినొందుదనుక తన సుఖము కొరకే యత్నించుచుందురు. కొందరు తమ ప్రపంచమునందే (గార్హస్థ్య దశయందే) సుఖమున్నటుల భావించెదరు. కొందరు పరమార్థమునందు. ఉభయులును “సుఖ”ప్రాప్తిని గూర్చియే తమ యుద్దేశముల నంగీకరించుచున్నను ఇరువురి ప్రయత్నములయందును ఫలములయందును భేదము గలదు. ప్రతిమానవుడును తన మార్గమే సత్యమనియును అన్య మార్గము మిథ్యయనియును నుడువును. పరమార్థప్రాప్తిమార్గమున పోయెడివారల సంఖ్య మిక్కిలి తక్కువగనుండును. ఏలయన నీమార్గము కఠినతరమైనది. మరియు దీనిలో విఘ్నములు పెక్కులుగలవు. ధైర్యశాలురగు పురుషులే దానిని దాటిపోగలరు. అధిక సంఖ్యాకులగు జనులు స్వార్థమునందే చిక్కియుందురు. కావుననే ఇట్టివారలను పరమార్థమార్గమునం దన్వయింపజేయుటకు సాధుసజ్జనుల బోధ పరమావశ్యకమైయున్నది. ఇట్టి స్వార్థపరాయణులగు (సాంసారికులగు) జనులకు వలయు హితబోధనము ఈ “దాస బోధ” గ్రంథమున గావింపబడినది. శ్రీరామదాసస్వామి పరమార్థమునం దెంతపారం గతుడుగనుండెనో వ్యవహారమునందుగూడ నంతకుశలుడును దక్షుడును నైయుండెను. “ప్రాపంచిక కార్యములను యథోచితరీతిగ నెరవేర్చుచు పరమార్థసాధనము గావించు చుండవలయునను నుపదేశమునే యాతఁడీగ్రంథమున గావించెను. గృహస్థధర్మముతో నింటియందుండి సాంసారిక సంబంధములగు కృత్యముల నన్నిటిని నీతిపూర్వకముగ జేయుచు శుద్ధాంతఃకరణముతో నీశ్వరుని భజియించుచున్నచో, నిస్సందేహముగ పరమార్థ సుఖప్రాప్తి కాగలదు.” ఉచితమును, యథార్థమును నగు నీయుపదేశమే ఈ గ్రంథ మునం దొసగబడినది. శూరతకు రణభూమి ఎట్లు పరీక్షస్థానమో అట్లే సత్యమగు జ్ఞాన మునకు పరీక్షస్థానము ఈ యసారమగు సంసారమే. జనసముదాయమునుండి వేరై పర మార్థప్రాప్తి కెవ్వడు ప్రయత్నించుచున్నాడో వానికంటె సంసారమునందుండి పర

మార్గప్రాప్తి గావించెడి పురుషుడు అధిక శ్రేష్ఠుడును ధన్యుడునునైయున్నాడు. ఈ భవ సాగరమునకు భయపడి దూరముగ పారిపోగోరెడివారు [illegible] మానో బోధయం బిట్లు సెలవిచ్చుచున్నాడు.

భవాచ్యా భయే కాయభీతోసి లండీ।
ధరీరే మనా ధీర ధాకాసి సాండీ॥

“ఓ పిరికిపందా! నీవు ఈ భవభయమువలన నేల భీతి నొందుచున్నావు? ఓరీ! ధైర్యమునన్నుఁడవు గమ్ము. మరియు భయమును త్యజించివేయుము.”

ఈ గ్రంథము గురుశిష్య సంవాదరూపముగ వ్రాయబడినది. మొదటిదశకపు ప్రారంభమునందు గ్రంథనామమును వివరించి దానిలో నేయేవిషయములుగలవో, యా విషయముల ప్రతిపాదన మేయే ప్రాచీనగ్రంథ ప్రామాణ్యములపై గావింపబడియెనో, వాని పాఠకాధికారులెవ్వరో, వానిని చదువుటవలన లాభమెట్టిదో యను విషయములు చెప్పబడినవి. దీని తర్వాత ప్రాచీనమగు శిష్టాచార పద్ధతి ననుసరించి మంగళాచరణమును చేసి సద్గురువునకు, (సంతు) సజ్జనులకును వందనము గావింపబడినది. శ్రోతలను ప్రార్థించి కవులను ప్రశంసింపబడినది. సభను వర్ణించి పరమార్థముయొక్క శ్రేష్ఠత చెప్పబడినది. ఈ దశకాంతమున నరదేహ యోగ్యతను చెప్పి దానిని గొప్పచేయబడినది. ఇప్పటినుండియే బోధయొక్క ఆరంభము. రెండవదశకములో మూర్ఖులు నరదేహపు టౌన్నత్యభావముచే భ్రమాన్వితులై దానిని దురుపయోగము గావించెదరని యోచించి దాని న్యూనతను గూర్చి చెప్పబడినది. మరియు దేహాభిమాన త్యాగమునుగూర్చి యుపదేశము చేయబడినది. “నేను” “నాది” “ఈసంసారము” అనువాని యశాశ్వతత్వమును చెప్పి మమత్వమును త్యజించుటకు మూర్ఖలక్షణములు వివరింపబడినవి. అనంతరము భక్తినిగూర్చి కొంత వర్ణించి సత్త్వ, రజ, స్తమోగుణములను క్రమశః వర్ణింపక మొదట రజోగుణమును తరువాత తమోగుణమును అంతమున సత్త్వగుణమును వర్ణింపబడినవి. మొట్టమొదట రజోగుణమును వర్ణించుటకుగల కారణమేమని యోచించినచో రజోగుణమే సాంసారిక సుఖాది భోగములకు ముఖ్యప్రవర్తకమైయున్నది. ఫలాశను పెట్టుకొని కర్మనొనర్చుట లేక పూర్వకర్మ ననుభోగించుట రజోగుణధర్మమే. సాంసారిక జనులయొక్క అధికాంశ వ్యవహారమీ రజోగుణమువలననే జరుగుచున్నది. కావుననే మొట్టమొదట దీనినిగూర్చి వర్ణింపబడునట్లు తోచుచున్నది. మరియు “ఈ రజోగుణమునే పారమార్థిక కార్యములయం దవ్వయించ జేసినచో సత్త్వగుణవృద్ధియును తమోగుణ నాశనమును తనంతట నదియే యగునని బోధింపబడినది. ఇంతదనుక వివరించి యామందు నువిద్యావర్ణనము గావింపబడినది. ఇదియంతయును వ్యావహారికోపదేశము. మూడవ సమాసమునందు గర్భవాసమునుండి మృత్యుపర్యంతము ఒక వ్యక్తియొక్క జీవితచారిత్రమును చెప్పి “స్వగుణపరీక్ష”ను గూర్చి యుపదేశింపబడినది. దీనిలో మానవుని సంసారయాత్ర అత్యుత్తమముగ చిత్రింపబడినవి.

దీనిని చదివినగో లేక వినినచో మానసముపై మిగుల చక్కని ప్రభావము కలుగును. నాలుగవ దశకమునందు శ్రవణము, కీర్తనము, స్మరణము, పాద సేవనము, అర్చనము, వందనము, దాస్యము, సఖ్యము, ఆత్మ నివేదనము అను నవవిధ భక్తులనుగూర్చి వేర్వేరుగ వర్ణించి చతుర్విధ ముక్తులు తెల్పబడినవి. ఆత్మ నివేదనమే సాయుజ్య ముక్తిదాయకమగు ముఖ్యభక్తియై యున్నదను శ్రీసమర్థుని సిద్ధాంతము సర్వమాన్యముగ నున్నది.

నవమీభక్తి ఆత్మనివేదన్ నహోతాం నచుకే జన్మమరణ్ ।
హేవచన సత్య ప్రమాణ్ అన్యథా నాహీ ॥ ౪ - ౨౫.

అయిదవ దశకమునకు మొదట సద్గురు, సచ్ఛిష్యుల లక్షణము లెఱింగించి సత్యోపదేశ మొనర్పబడినది. "సద్గురువిణాజ్ఞాన కాహీ, సర్వథా హోణార్ నాహీ" సద్గురుఁడు లేనిచో జ్ఞానప్రాప్తి ఎప్పుడును కలుగజాలదు. అను నార్యుల ధర్మమునందలి సనాతన సిద్ధాంతమునకు శ్రీసమర్థుఁడు మిక్కిలి బలము నొసఁగెను. కాని దీని వెనువెంటనే శిష్యునికి పరమార్థ సాధనములనుగూర్చి శిక్ష నొసగువాఁడును, మరియు నింద్రియ దమనమును గావించి విషయములనుండి నివృత్తునిగ జేయువాఁడును నగు గురువె కావలయుననియును ఈ ప్రకారముగ శిక్ష నొసగజాలని గురువులు గవ్వకు మూఁగ్గురేసి లభించినను త్యాజ్యులే యనియును బోధింపబడియెను.

శిష్యాస్ న లవితీసాధన్ । న కరవితీ ఇంద్రియదమన్ ।
ఐసేగురూ అడక్యాచే, తీన్ । మిళాలే తరీ త్యజావే ॥

ఇట్లు నుడివి యనేకవిధముల సమాజమునందు గురువులుగ నేర్పడి జనులను మోసగించుచు భ్రష్టులను గావింపుచుండెడి యసద్గురువులనుగూర్చి వర్ణింపబడినది. దీనికి పిమ్మట బహువిధ జ్ఞాననిరూపణ మొనర్చి శుద్ధజ్ఞానము వర్ణింపబడియెను. తదనంతరము క్రమశః బద్ధులు, ముముక్షులు, సాధకులు, సిద్ధులు నగు వారల లక్షణములనుగూర్చియును వారల కర్తవ్యములను గూర్చియును ప్రభావయుతముగ వర్ణింపబడినది. బద్ధుల యొక్కయు ముముక్షులయొక్కయు లక్షణములను చదువునప్పు డెట్టి పాషాణ హృదయుఁడగు మనుష్యుఁడైనను వాని యంతఃకరణము పశ్చాత్తాపముతో విదీర్ణమైపోవును. ఈ రెండు సమాసములలోని ప్రతివాక్యము పాఠకుని హృదయము నల్లాతలూపి యాతఁ డొనరించిన కర్మములను దలంపునకు దెచ్చి కొంతసేపు చిత్తవృత్తి ననుతాపముతో శిథిలపరచి ఈశ్వరస్మరణమునందు లీన మొనర్చును. ఆఱవదశకమునుండి అధ్యాత్మ నిరూపణము ఆరంభింపబడినది. దీని మొదటి రెండుసమాసములతో మాయను గురించియును బ్రహ్మమును గురించియును చక్కగ వివరించి సగుణ భజన ప్రతిపాదన మొనర్పబడినది దీనికి పిమ్మట నన్నిటియందును నేసారముగలదో దాని నన్వేషింపవలయుననియును, అసారవస్తువును త్యజియింపవలయుననియును ఉపదేశింపబడినది. ఏడవ ప్రకరణమునందు

చతుర్దశ బ్రహ్మలను శాస్త్రప్రమాణము నొసగి వర్ణింపబడినది. మరియు నామము లెన్ని గలవో, వానిరూపముగ చెప్పగలిగిన దెంతగలదో, అవి అన్నియును అశాశ్వత బ్రహ్మము లనియును, శాశ్వతబ్రహ్మము వాక్కునకంటె వేరుగనున్నదనియును, అది యనిర్వాచ్యమని యును చెప్పబడినది.

ఎనిమిదవ దశకము అధ్యాత్మజ్ఞానసారము. దీనినే జ్ఞానదశకమనియందురు. దీనిలో మొదట ఈశ్వరమహిమ వర్ణింపబడి రెండు సమాసములలో అనేకసూక్ష్మములగు సందేహములు వివరింపబడినవి. తరువాత స్థూలసూక్ష్మ పంచమహాభూతములనుగూర్చి విస్తృత పూర్వకముగ వివరించి మోక్షము, ఆసక్తి, సిద్ధపురుషులు, శూన్యత్వముల నిరూపణము గావింపబడినది. ఎనిమిదవ దశకమునకు పిమ్మట విషయముల కేదేని క్రమము సరిగ కన్పట్టదు. అయినను నీ భాగమునందే సాంసారిక జనుల కుపయుక్తములగు ననేక వ్యావహారి కోపదేశరత్నములు నిండియున్నవి. తొమ్మిదవ దశకమున బ్రహ్మ నిరూపణము నొనర్చి అనేక శంకలకు సమాధానము నొసగుచు నిస్సందేహత్వమును స్థాపింపబడినది. పదియవ దశకమున మొదట అందరి యంతరాత్మ యొక్కటియే యను విషయము యుక్తి యుక్తముగ ప్రతిపాదింపబడినది. దీనిపిమ్మట బీజ లక్షణము, పంచప్రళయము, ప్రకృతి పురుషులు మున్నగు ననేక మహత్త్వపూర్ణ విషయములను దిగ్దర్శనము గావించి భీమదశకము (పదునొకండవ దశకము) ప్రారంభింపబడినది. ఈ దశకము గొప్ప మహత్త్వయుతమైనది. దీని పేరువలననే దీని మాహాత్మ్యము నెరుంగవలయును. శ్రీయాంజనేయస్వామిని శాస్త్రములయందు పదునొకండవ భీముడని (రుద్రుడని) యంగీకరింపబడినది. అందువలననే ఈ దశక నామము భీమదశకమనబడినది. దీనిలో మొదట నధ్యాత్మ విద్యాసిద్ధాంతమును తెల్పి సాంసారికులకు చక్కని శిక్ష యొసంగబడినది.

దీనిలోననే రాజనీతికి సంబంధించిన తత్త్వముల నిరూపణముగలదు. దీని తరువాత మహంతులక్షణములు తెల్పబడినవి. మహంతు ఏయే విషయముల నెఱుంగవలయునో, ఏ విధముగ చతురత్వముతో జనుల యంతఃకరణస్థితిని కనుగొని వారలను తన సముదాయము నందు చేర్చుకొనవలయునో, మరియు కఠిన ప్రసంగ మేదేని వచ్చిపడినప్పుడు దాని నే ప్రకారముగ నిర్వహింపుకొనవలయునో ఈ మొదలుగా గల మహత్త్వయుతములగు విషయము లనేకములు తెల్పబడినవి. ఈ దశకాంతమునందే సాధారణోపదేశమును దెల్పి నిస్పృహులగు వారల ప్రవర్తనము జనసమాజముపట్ల నెట్లుండవలయునను విషయమును గూర్చి విశేషముగ నుడువబడినది. ఈ శిక్షాసారము క్రింద వ్రాయబడిన రెండు పద్యము లలో నిండియున్నది.

ఉత్తమగుణలితు శేషావే। ఘేపూఁ జనాన్ సికవావే।
మహంతేమహంత్ కరావే। యుక్తిబుద్ధి నేధరావే
జానతేకరూఁ విఖరావే। నానాదేశీ॥ ౨౫॥

“సమస్తమగు నుత్తమగుణములను వెంటనె స్వయముగ గ్రహణము నొనర్చుకొని యాపిమ్మట జనులకు నేర్పవలయును. మహంతులగు వారికి తమతో సమానులగు ననేక మహంతుల (నిస్పృహాపురుషుల)ను సిద్ధపరచుటయును, వారిని యుక్తికిని సద్బుద్ధికిని నిధానముగ నొనర్చి నానా దేశములలోనికిని నానాప్రాంతములలోనికిని పంపుటయును, కర్తవ్యధర్మమో” పంపుటెందులకు? వారుగూడ నీకార్యమునే జేయుటకు. ఈప్రకారముగ జగదుద్ధరణము కాగలదు. ఒకదృష్టితో నీ సమాసమింకను గొప్ప మహత్త్వముగల దిగ నున్నది. దీనిలో శ్రీసమర్థుడు వచియించిన దానినంతను స్వయముగ తాను ముందుగ నొనర్చి యాపిమ్మట దాని ననుకరణము నొనర్చుటకై జనులకు ఉపదేశింపబడినవి. కావున దీనిలోని సిద్ధాంతములు కేవలము పక్వము నొందినవి. పండ్రెండవ దశకమునందు వివేక వైరాగ్యములనుగూర్చి మిక్కిలి ఉత్తమమగు వివేచనము గావింపబడినది. శ్రీసమర్థుడు వివేకమాహాత్మ్యమును విశేషముగ నుడివినాడు. ఐహికమునకైనను పారమార్థికమునకైనను ఏ విధమగు సుఖప్రాప్తికొరకైనను వివేకములేని ఉపాయము లన్నియును నిష్ఫలములగుచుండును.

వివేకపాహిల్యావీణ్। జోజోఉపావ్ తోతోసీణ్ ॥

ఎంతదనుక విషయసంబంధములయందు వైరాగ్య ముత్పన్నముకాదో అంతదనుక కేవలజ్ఞానమువలన లాభము గలుగజాలదనుట నిశ్చయము. కాని యీ వైరాగ్యము వివేకయుక్తమైనదిగ నుండవలయును. వైరాగ్యముతోపాటుగ వివేకము లేకున్నచో అనర్థము తప్ప లాభమేమియు నుండదు. ప్రాపంచిక సుఖము కలుగదు. పారమార్థిక సుఖమును కలుగదు.

వివేకేవీణ్ వైరాగ్యకేలే। తరీఅవివేకే అనర్థీఘాతలే।
అనఘేవ్యర్థచిగేలే। దోహీకడే ॥ ౧౨-౮-౬.

పదమూడవ ప్రకరణమునందు ఆత్మానాత్మ వివేకము, సారాసార నిరూపణము ఉత్పత్తి ప్రయత్నములనుగూర్చి వర్ణనము గావింపబడినది. ఈ దశకములోని యారవ సమాసమునందే లఘుబోధ గలదు. దీనిలో సమర్థుని శిక్షయొక్క సారాంశమున్నది. శ్రీరామదాసస్వామి ఈ లఘుబోధనే శివాజికి బోధించియుండెనని ఇతిహాసజ్ఞుల యనుమానము. పదునాలుగవ దశకములో మరల నిస్పృహలక్షణములను వివరించి భిక్షావిధి, కవిత్వకళ, కీర్తన లక్షణము, హరికథా నిరూపణము, చాతుర్యలక్షణములు తెలుపబడినవి దీని యనంతరము యుగధర్మ నామక సమాసమునందు తత్కాలీనమగు ధార్మిక సామాజిక దశ చక్కగ విశదమగును. పదునేనవ దశకమున మరల చాతుర్య లక్షణములు నిస్పృహ వ్యాప్తి లక్షణములు తెలుపబడినవి. శ్రీసమర్థుడు ఈ గ్రంథమున మహంతులను నిస్పృహులనుగూర్చిన వర్ణనమును మాటిమాటికిని గావించి యున్నాడను సంగతి ధ్యానమునం దుంచుకొనుట కర్తవ్యమైనది. నిస్పృహసాధుత్వమే యాతని వ్యాప

హారిక శిక్షయొక్క సారము. ఏలయన, నిస్పృహులగు మహంతులు లేనిచో జగదుద్ధరణము లేక లోకకళ్యాణము ఎప్పుడును కాజాలదు. పదునారవ దశకమునందు మొదట వాల్మీకి, సూర్యనారాయణ, భూమాత, పవనదేవుల స్తవనము నొనర్చి జలాగ్నులు మున్నగాగల మహాభూతములు వర్ణింపబడినవి. ఈ వ్యాఖ్యానములన్నిటిలో ఆధునిక వైజ్ఞానికము, శాస్త్రీయ సిద్ధాంత పరిచయము లభియించుచున్నది. దీని తరువాత ఉపాసనయొక్క వ్యాపకత్వమునుగూర్చి వివరించుచు ఈ క్రింది సిద్ధాంతమును రామదాసస్వామి స్థాపిత మొనర్చెను.

ఉపాసనేచా మోఠా ఆశ్రయో। ఉపాసనేవీణ్ నిరాశ్రయో
ఉదండ్ కేలే తరీ తో జరయో। ప్రాప్తి నాహీ ॥

"మనుష్యునికి ఈశ్వరోపాసనము మిక్కిలి గొప్ప యాశ్రయమైయున్నది. ఆశ్రయము లేనిచో నిరాశ్రితుడై యుండవలసివచ్చును. నిరాశ్రయావస్థయం దెంత ప్రయత్నము నొనర్చినను జయలాభము కలుగదు."

పదునేడవ దశకమునందు శివశక్తి, అజపామంత్రము, జగజ్జీవనము మున్నగు నానావిషయములనుగూర్చి వర్ణింపబడినది. దీని తరువాత అభాగ్య + ఉత్తమ పురుష లక్షణము, జన స్వభావము వివరించి నిద్రనుగూర్చి హాస్యకరమగు వర్ణనము గావింపబడినది. పందొమ్మిదవ దశక ప్రారంభమున లేఖనక్రియ, భాగ్యులు, అభాగ్యులునగు పురుష లక్షణములు, బుద్ధివాదము, యత్నములనుగూర్చి నిరూపింపబడి అంత్యమున ఉపాధి లక్షణములను, వివరించి రాజనీతినిగూర్చి మరల నిరూపింపబడినది. ఇరువదియవ దశకమునందు ఆత్మ, దేహ, క్షేత్రములు, సూక్ష్మనామములు పూర్ణాపూర్ణములు మున్నగు ఆధ్యాత్మిక విషయముల చర్చయే గావింపఁబడినది. అంత్యమున విమలబ్రహ్మ నిరూపణము నొనర్చి యద్వైత సిద్ధాంతము స్థాపింపబడినది. గ్రంథ సమాప్తి సమయమున శ్రీ సమర్థుఁడిట్లు నుడువుచున్నాఁడు.

భక్తాచేని సాభిమానే। కృపా కేలీ దాశరథీనే
సమర్థ కృపేచీ వచనే। తో హా దాసబోధ ॥

"భక్తుడని యభిమానించి దాశరథియగు శ్రీరామచంద్రుఁడు నామీద కృపను జూపెను. ఈ గ్రంథమును నేనేమియును రచింపలేదు. దీనిలో సమర్థునిపై శ్రీరామచంద్రుడు చూపిన కృపావచనములు గలవు. ఆ వచనములే ఏకత్రితమై ఈ (దాసబోధ) గ్రంథ రూపమున గాన్పించుచున్నవి."

ఇంతదనుక నీ గ్రంథమునందు వర్ణింపఁబడిన విషయములు సంక్షేపముగ లిఖియింపబడియెను. ఇఁక నీ గ్రంథములోని ముఖ్యాముఖ్య సిద్ధాంతములనుగూర్చి కొంత విస్తృతాలోచన గావింపబడును. వానివలన శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి లోకోద్ధారణముకొరకు ఏ విధమగు శిక్ష నొసగెనో యా విషయము పాఠకులకు వివరముగ విశదము కాఁగలదు.

౫ జ్ఞానము, విజ్ఞానము, బహుధాజ్ఞానము.

మోక్షముకొరకు జ్ఞానము కావలయును. ఇక నిప్పుడు జ్ఞానమన నెద్దియో చూడవలసియున్నది. ఈ యఖిల ప్రపంచమునందు నిత్యమును, శాశ్వతమును నగు "వస్తు" వొకటి గలదు. అది శుద్ధము, లేక విమలజ్ఞానము. ఈ గ్రంథముయొక్క ౫-వ దశకము ౬ వ సమాసమునందు. ఈ జ్ఞానమునుగూర్చియే వివరింపబడినది. శుద్ధమగు విమల జ్ఞానమునే స్వరూపజ్ఞానమని (అనుభవము లేక విజ్ఞానమని) చెప్పుదురు. ఈ జ్ఞానము పదార్థ విజ్ఞానముకంటె భిన్నమైనదిగ నున్నది. పదార్థ విజ్ఞానమును సమర్థుఁడు బహుధా (బహువిధ) జ్ఞానమని నుడివియున్నాఁడు. దీని వర్ణనము ద ౫ స ౬ లో చేయబడినది. దీనిని మనమిప్పుడు శాస్త్రము లేక విజ్ఞానమని (Science) చెప్పుచున్నారము. దాని సమావేశ మీ బహువిధ జ్ఞానమునందే కలుగుచున్నది. పశుజ్ఞానము రోగజ్ఞానము, ఓషధిజ్ఞానము, మంత్రజ్ఞానము ధాతుజ్ఞానము, శాస్త్రజ్ఞానము, గతిజ్ఞానము, తర్కజ్ఞానము, శబ్దజ్ఞానము అంతర్జ్ఞానము మున్నగు సమస్తవిధములగు పదార్థ జ్ఞానములు ఈ బహుధా జ్ఞానమునందే సమావేశమగుచున్నవి. ఈ జ్ఞానమంతయును మాయోత్పాదిత దృశ్య (జడమును, అశాశ్వతమునునగు) పదార్థములయొక్క వర్గీకరణము. ఇది శుద్ధమగు విమలజ్ఞానముకాదు. ఇది తత్త్వజ్ఞానముకాదు. ఇది యవిద్యరూపై యున్నది. మాయరూపైయున్నది. సమర్థుఁడు ఈ బహుధా జ్ఞానమును గురించియే వర్ణించుచు ఇట్లు నుడువుచున్నాఁడు.

బహుత్ ప్రకారాచీ జ్ఞానే। సాంగో జాతా అసాధారణే।
సాయోజ్యప్రాప్తిహోయ్ జేణే। తేజ్ఞాన్ ॥ వేగళే ॥ 37 ॥

"ఈ బహుప్రకారములగు జ్ఞానముల నెంతదనుక చెప్పనగును? కాని ఏ జ్ఞానము వలన సాయుజ్యముక్తి లభియించునో (పుణ్య స్వాతంత్ర్యత లభియించునో) ఆ జ్ఞానము వేరుగ నున్నది" ఈ యనిత్యమగు దృశ్యమున కవ్వల నే జ్ఞానముగలదో దానినే యాత్మ జ్ఞానమని చెప్పుదురు. ఆత్మ (బ్రహ్మాంశము) నిత్యమును, ఏకమునునై యున్నది. దాని విషయమగు జ్ఞాన మెద్దిగలదో యదియే జ్ఞానము. దృశ్యపదార్థములు (మాయయొక్క వ్యాపకత్వము) అనిత్యములును నైయున్నది. వానికి సంబంధించిన జ్ఞానమే బహుధా జ్ఞానము. క్షేత్రీ క్షేత్రము, ద్రష్టదృశ్యము, నిత్యము, అనిత్యము, వీని యన్నిటికి సంబంధించిన వివేకమే జ్ఞానసారము.

౬ ఆత్మ, దేహము.

క్షేత్రి, ద్రష్ట (ఆత్మ) సత్తును; శాశ్వతమును, నిరుపాధియును, నిర్వికారమునునైయున్నది. క్షేత్రము, దృశ్యము (దేహము) అసత్తును, అశాశ్వతమును, సోపాధియును, సవికారమును నైయున్నది. ఆత్మ సూక్ష్మము, దేహము స్థూలము, ఆత్మ

స్వయంభువును దేహము పరభువును నైయున్నది. ఆత్మ బ్రహ్మాంశము, దేహము మాయాంశము. మాయ నాశవంతమును; బ్రహ్మము అవినాశియును నైయున్న విధముగ దేహము నశ్వరమును ఆత్మ అమరమును నైయున్నది. ఈ ప్రకారముగ ఆత్మకు దేహమునకును; బ్రహ్మకు మాయకును, నిత్యమునకు అనిత్యమునకును అఖండమగు భేదము గలదు. సారాంశ మేమన; ఆత్మ లేక బ్రహ్మము స్వతంత్రమును స్వాధీనమునునై యున్నది. మాయ లేక దేహము పరతంత్రమును మాయా సంయోగమును నైయున్నది. ఎప్పుడు ఆత్మపైని మాయాలేపన మెక్కునో లేక యెప్పుడు ఆత్మకు ఈ దేహముతో సంబంధము కలుగునో, అప్పుడదియే "దేహి" లేక జీవుడనిగూడ పిలువబడును. ఆత్మ, జీవుడై సుఖదుఃఖములు లాభ నష్టములు మున్నగాగల ద్వంద్వములకు భోక్తయగుచున్నాడు. తాత్పర్యమేమన, స్వతంత్రమగు ఆత్మ దేహము, లేక మాయయొక్క సంసర్గమువలన పరతంత్రమును, లేక బద్ధమునునై పోవుచున్నది. శ్రీసమర్థుడు దశకము 13 సమాసము 9 లో దీనినే వివేచించి ఇట్లు నుడువుచున్నాడు.

ఆత్మయాస్ శరీరయోగే। ఉద్వేగ్ చింతా కరణే లాగే।
శరీరయోగే ఆత్మా జగే। హేతో ప్రకటచి ఆహే॥ 37 ॥
దేహీ సుఖ్ దుఃఖ్ భోక్తా। తో ఏక్ ఆత్మాచీ పాహాతా।
ఆత్మ్యావిణ దేహో వృథా। మడే హోయే ॥ 26 ॥

"ఆత్మకు శరీర (సం) యోగమువలన ఉద్వేగ చింతాదులను పొందవలసి వచ్చుచున్నది. శరీరయోగముతో ఆత్మ యున్నదనునది ప్రకటమైనదియేగదా! శరీరము లేనిచో ఆత్మ గూడ లేనపోవును. దేహమునందు సుఖదుఃఖములను భోగించునది ఆత్మయే. ఆత్మ లేకున్న శరీరముగూడ శవమే. ఈ ప్రకారముగ రెండును ఒకటి రెండవదాని యాధారమున నున్నవి. ఒకటి రెండవదానితో బద్ధమైయున్నది.

౭ నరదేహియగు జీవుడు, లేక బద్ధప్రాణి.

ఆత్మకు మాయాబంధనము కలుగుటయే నరదేహముయొక్క జన్మము. ఎప్పుడు స్వతంత్రమగు నాత్మ నరదేహమును ప్రాప్తించునో అప్పుడే దానికి సాంసారిక సుఖదుఃఖము తాపత్రయములు ఆరంభమగుచున్నది. తాపత్రయములకు మూలకారణము త్రిగుణాత్మకమగు మాయయే. స్వతంత్రమగు ఆత్మ నరదేహములో నేతెంచి సత్త్వ, రజ, స్తమో గుణముల న్యూనాధిక మిశ్రణమువలన భ్రాంతమై అహంకారవశమై పోవుచున్నది. నేను ఇట్టివాడను, నేను అట్టివాడను, నేను దీని నొనర్చితిని, నేను చతురుడను, పండితుడను, కార్యకర్తను, నా యిల్లు, నా కుటుంబము, నా ధనము అను నీ ప్రకారములగు నహంకార కల్పనములయందు చిక్కుకొని సాంసారిక సుఖదుఃఖములలో ప్రాణి మగ్నమైపోవుచున్నది. మాయామోహమునందు బంధింపబడియుండుట కతన

దాని జ్ఞానదృష్టికి మసకలు గ్రమ్మిపోవును. అది తన్నుదాను మఱచును. అజ్ఞాన వశమున "నేనెవ్వడ" నని మఱువసాగును. ఈ విధముగ నరజన్మమునొంది ఎప్పుడు స్వతంత్రము ఆత్మ తన్నుదాను మరచిపోవునో (తన నిజ స్వరూపమును మరచిపోవునో) అప్పుడది ప్రపంచమునందు మూర్ఖురాలును, చదివిన (తెలిసిన) మూర్ఖురాలును, కులక్షిణిరాలునునై పోవును. ఎప్పుడొకసారి యజ్ఞానమును, మూర్ఖతయును రోమరోమమున పాదుకొనునో అప్పుడు దాని దుఃఖముల గణనము నెవ్వరు గావింపగలరు? అది ఇతరులను బాధించును. నిర్బంధించును. దుఃఖింపజేయును. మరియు తానుగూడ నదేవిధముగ పీడితము నొందును. ఇతరునిపై దౌర్జన్యము నొనరించును. ఇతరుల ధనమును బలాత్కారముగ లాగికొనును. జనుల స్వాతంత్ర్యమును హరియించును. తానుగూడ దరిద్రియును, పరతంత్రియును నగును ఇంత జరుగుచుండినను గూడ ఇక్కట్లేల యగుచున్నది? దుఃఖమునకు కారణమెయ్యది? దుఃఖ విమోచన మేలకాదు? దుఃఖమే సుఖముగ నేల గన్పట్టుచున్నది? అను విషయములు తెలియబడవు. కఠినములగు సురులలోబడి పాపము! ప్రాణి భయపడి పోవును. దాని ధైర్యము విచ్ఛిన్నమైపోవును. ఇట్టి దశయందు కొందరీ నరదేహమునే నిందాతిరస్కారముల గావింపసాగుదురు. "ఛీ" ఈ నరదేహము వ్యర్థమైనది. దీనివలననే మనమిట్లు దుఃఖితులము గావలసివచ్చినదని నుడువుదురు. సత్త్వరజస్తమములను మూడు గుణములలోనుండి కేవల రజస్తమోగుణముల యతిశయ సంపర్కమువలననే ఈ దుర్దశ కలుగుచున్నదను సంశమును వారలు మఱచిపోయెదరు. నరదేహము ఒక విలక్షణముగు శక్తియై యున్నది. దానిని యోగ్యముగనైన నుపయోగింపుము. చెడుగుగనైన నుపయోగింపుము. దురుపయోగమును గావించెడివానికి దుర్గతియును, సదుపయోగమును గావించెడివానికి సద్గతియును కలుగును. "జో నర్ కరనీ కరే, తో నర్ కా నారాయణ హోయ్" (తన విధ్యుక్తధర్మమును నెఱవేర్చు మానవుడు నారాయణుఁడగును.) అను నీ సామెత యెంతయు సత్యము. మనుజులీసిద్ధాంతమును సర్వవిధముల మఱచిపోవుదురు. అంతలోఁబోక వ్యర్థముగా నీ నరదేహమును నిందింతురు. "నాచ్ న ఆవే ఆంగన్ టేఢా" ఆటరాక మ్రుంగిలి సరిగా లేదన్నటుల జను లున్నతికి బదు లవనతి నొందుచున్నారు.

౮ ముముక్షువు — సద్గురువు.

బద్ధప్రాణికి సాంసారిక తాపత్రయములవలన ఖేదమును పశ్చాత్తాపమును కల్గగానే ఈ దుఃఖమునుండి విముక్తి నొందుటెట్లను ప్రశ్న యాతని సమ్ముఖమున కేతెంచును. అప్పుడాతఁడు వృద్ధావస్థనుండి ముక్తినొందుటకుపాయము నన్వేషించును. ఈ నిరూపణము అన్యాన్యగ్రంథములయందెట్లుగలదో దాసబోధయందును నట్లేగలదు గాని దాసబోధయందలి విశేషమేమన, మహారాష్ట్రపు తత్కాలీనావస్థయం దెయ్యది యుచితముగ నుండెనో యదియే ఈ గ్రంథమున నిరూపింపబడినది. పూర్వపుణ్యాకారణ

మున నా బద్ధప్రాణికి సద్గురుని సమాగమ మెప్పుడగునో (ఎప్పుడాతఁడు సద్గురుని శరణమున కరుగునో) అప్పుడు గురూపదేశమువలన నాతఁడు తామస వృత్తిని త్యజియించును. ఆ పిమ్మట నాతఁడు "నేను బద్ధుఁడనుగాను, స్వతంత్రుఁడను. భ్రమ కారణమున నేను నన్ను బద్ధునిగ తలంచుచుంటిని" అని తెలిసికొనును.

కోణాసీచ్ నాహి బన్ధన్ । భ్రాంతి స్తవ భులలేజన్
దృఢ ఘేతలా దేహాభిమాన్ । మ్హణోనియా ॥ 57 ద 6 స 6.

వాస్తవములో బంధన మెవ్వనికిని లేదు. బద్ధుఁడెవ్వఁడును కాఁడు. సమస్త ప్రాణులు భ్రాంతివలన మఱచియున్నవి. ఏలయన, వారలు దేహాభిమానమును (అహం కర్తృత్వభావ యుతమగు గర్వమును) దృఢముగా పట్టుకొనియున్నారు. ఈ భ్రమ నివారణయగుటతోడనే ముముక్షుత్వము (మోక్షేచ్ఛ లేక స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ) ఉదయించును. ఈ యిచ్ఛ ప్రబలమైనప్పుడు ప్రాణి సాత్త్వికవృత్తి నభ్యసింపసాగును. మరియు నెవ్వని కృపవలన నీ యిచ్ఛ యుత్పన్నమయ్యెనో అట్టి సద్గురుని సేవను గావింప నారంభించును సద్గురుని యుపదేశ, సహవాస, కృపలవలన గొప్ప లాభము కలుగును. మొట్టమొదట నింద్యముగను తిరస్కారణీయముగను గనుపట్టు నరదేహ మప్పుడు వందనీయముగను ఉపయోగిగను ప్రతీత కాసాగును. గురూపదేశమువలన మనుష్యుని వివేక దృష్టి శుద్ధమును, నిర్మలమును నైపోవును. అప్పుడు వానికి ఈ లోకమున "నాకు కొంత కర్తవ్యముగలదు. ఎద్దియో యుద్దేశము గలదు. ధ్యేయముగలదు. సాధ్యముగలదు. ఆ సాధ్యమును ప్రాప్తించుటకు ఈ నరదేహము అత్యంత యావశ్యకమును, ఉపయోగియును నైయున్నది" అను నిశ్చయమేర్పడును. వాస్తవములో నీ నరదేహము లభియించక యేదేని యన్యదేహము (పశు, పక్షి, కీటాదికము) లభియించినచో నీ సాధ్యమును ప్రాప్తించుట యసంభవముగ నుండెడిది. శ్రీసమర్థు డిట్లు నుడువుచున్నాడు.

పశుదేహీ నాహీగతీ । ఐసే సర్వత్ర బోలతీ ।
మ్హణోన నరదేహీచ ప్రాప్తి । పరలోకాచీ ॥ 21 ॥
నరదేహ హా స్వాధీన । సహసా నవ్హే పరాధీన ।
పరన్తు హా పరోపకారీ ఝిజవూన । కీర్తిరూపే ఉరవావా ॥ ద 1 స 1_25.

"పశుదేహమునందు గతి లేదని యెల్లరును నుడివెదరు. పరలోకము నరదేహమునందే లభియించును. నరదేహము స్వాధీనముగలది. ఇది స్వభావసిద్ధముగ పరాధీనమగునట్టిదికాదు. దీనిని పరోపకారమునం దవ్వయింపఁజేసి కీర్తిరూపముతో నమరమగునట్టు గావింపవలయును" కాని ఈ శుద్ధమును విమలమునునగు వివేకదృష్టి, గురు కృపాంజనము లేనిచో నెప్పుడును కలుగజాలదు. ఈ లాభమును క్షుద్రలాభముగ భావింపఁజనదు. ఈ విధమగు నరదేహపు యోగ్యతను పాడుగావించెడి గురువులనుగూర్చి, "ఇట్టి గురువులు

గవ్వకు ముగ్గురేని దొరకినను అడుగగూడదని సమర్థుఁడు నుడువుచున్నాఁడు. ఎవఁడు, అవిద్య (మాయ)యొక్క మూలచ్ఛేదనము నొనర్చునో, అంతర్బాహ్యేంద్రియముల దమనమునుగూర్చియును, నిగ్రహముగూర్చియును శిక్ష నొసగునో, మరియు భవసాగరమును తరియింపజేయునో, అతఁడే సద్గురుఁడు. ఇట్టి గురువులు మిగుల నరుదుగ దొరకుదురు. ఈ గురువులు ద్రవ్యమువలన లభియింపరు. పూర్వపుణ్యవశమువనే లభియింతురు. పూర్వపుణ్యమును సఫలము నొనర్చెడిపని గురువుదై యున్నది. సమాజమునందు గాన్పించెడి యసద్విద్యా ప్రచారదోషము కేవలము శిష్యుల తలమీదనే మోపరాదనియును, ఈ దోషము గురువునకుగూడ సంబంధించి యుండుననియును సమర్థుడు చెప్పుచున్నాడు. అనగా అసద్గురుని కారణముననే సమాజమునందు అనీతి అధర్మము అనాచారము ప్రచారమగుచున్నది. శిష్యులు (సమాజమునందలి సర్వసాధారణులగు జనులు) అజ్ఞానులు. మూఢులు నని తెలిసియుండియునుగూడ కేవలము వారల తలలమీదనే దోషమును రుద్ది వేయుటవలన నేమిలాభ మొనగూడును? సమాజమును సన్మార్గముపైని నడిపించెడి బాధ్యతయంతయును మరియు దాని యుత్తరవాదమును గూర్చిన భారమంతయును సమర్థుని మతానుసారముగ సద్గురునిమీదనే యున్నది.

యే తే శబ్ద నాహీ శిష్యాసీ ।
హే అవఘే సద్గురూపాసీ
సద్గురూ పాలటీ అవగుణాసీ ।
నానా యత్నే కరూనీ ॥ 16 ॥ ద 5 స 3.

ఇందు శిష్యునిదోష మెద్దియును లేదు. ఇది యంతయు సద్గురుని పనియైయున్నది. సద్గురుఁడు సర్వవిధములఁ బ్రయత్నించి సమాజమునందలి లోటుపాటులను దొలంగింపఁ గలఁడు. అట్టివాఁ డొకవేళ సమాజమున కధిపతియై లోకుల నుచితమార్గమున నడుపకున్నచో నీ కార్యమున కింక సమర్థులెవరు? సద్గురూత్తముఁడు హిమాలయ కందరములలోఁ గూర్చుండి యేకాంతమున ననుభవించు బ్రహ్మానందము నొక క్షణము విడిచి సమాజము నుద్ధరించుటకును బరోపకారము గావించుటకును జనసంఘములోనికి రావలయును. అపుడా దేశికుని తేజమునకు ప్రభావమునకుఁ బ్రతిభకు ముగ్ధులై ముముక్షువులగు సచ్ఛిష్యులు శరణ్యములోనికి వత్తురు. సద్గురునియొక్కయు సచ్ఛిష్యునియొక్కయు సమావేశము మేఘచాతకముల కలయికవంటిది. అంతియగాక కృష్ణార్జునుల సమావేశము వంటిదనియు రామదాస శివాజీ చక్రవర్తుల సమ్మేళనము వంటిదనియుఁగూడ భావింపనగును. ఉత్తముఁడును లోకోద్ధారకుఁడును నగు గురూత్తముని సాయమున సహృదయుఁడును ముముక్షువు నగు శిష్యుఁడు పరమార్థమునందును జనోద్ధరణ సాధనమునందును మున్నతి నొందును.

౫ పరమార్థ మార్గమునందు సాధకము, సిద్ధి.

పరమార్థ సాధనములయెడ సాసక్తుఁడైనంతన పరోపకారము జనోద్ధారణము నిచ్ఛగించు నిరహంకారియగు ముముక్షువు సాధకావస్థ నొందును. ఆయవస్థయం దతఁడు పరమార్థమున నెద్దియో గ్రహించును. సమర్థుఁ డిట్లు నుడివియున్నాఁడు.

“పరమార్థము తపస్వులకును, సాధకులకును ఆధారము. పరమార్థము భవసాగరము తరింపజేయును. అనంతములగు జన్మముల ఫలము ప్రాప్తమైయున్నప్పుడే పరమార్థ మలవడజాలును. పరమార్థమువలన ముఖ్యపరమాత్మ తత్త్వము అనుభవములోనికి వచ్చును.” మఱియు నాత్మానుభవమగుటయే మాయాబంధములనుండి విముక్తి నొందుట. దీని పేరే మోక్షము లేక స్వాతంత్ర్యము. ఇదియే పరమార్థము. దీనిని ప్రాప్తించుటకు మార్గము ఎయ్యది? జ్ఞానమార్గమా, యోగమార్గమా, కర్మమార్గమా లేక భక్తిమార్గమా! ఈప్రకారముగ ననేకప్రశ్నముల వివేచనము సమర్థుఁడు అయిదవ దశకములోని ఏడవసమాసము మొదలుకొని ఇరువదియవ దశకమునందు గావించెను. ఈ విధముగా ననేకమార్గములతోడనే సాధకుఁడు పరమార్థమునకొఱకు దృఢపూర్వకముగ సాధనము జేయుచున్నాఁడు. సాధుసమాగమ మొనర్చుచున్నాఁడు. అద్వైతనిరూపణ శ్రవణ మననములను గావించుచున్నాఁడు. సారాసారవిచారమువలన సందేహములను సాంసారిక వికల్పములను నశింపఁజేసి ఆత్మజ్ఞానమును వివేచించుచున్నాఁడు. వివేకమువలన దేహబుద్ధిని (నేను, నీవు అనుదానిని) ఆపివేయుచున్నాఁడు.

మాయోపాధిని విడిచి అసాధ్యవస్తువును (ఆత్మను = పరబ్రహ్మమును) సాధనమువలన సాధించుచున్నాఁడు. మఱియు సత్స్వరూపమునందు తనబుద్ధిని దృఢముగ నుంచుచున్నాఁడు. ఈప్రకారముగ సాధనమును చేయుచు చేయుచు గురూపదేశమువలన నరదేహమును సార్థకపఱిచి యొకఁడే భవసాగరమును దాటిపోవుచున్నాఁడు. మాయాపటలమును జించివేయుచున్నాఁడు. అజ్ఞానమును పలాయింపజేయుచున్నాఁడు. తన్నుదా (ఆత్మను) నెఱుంగుచున్నాఁడు. సత్స్వరూపమునందు లీనమైపోవుచున్నాఁడు. ఇట్టిదశయే తెంచినపిమ్మట బద్ధదశనుండి ముముక్షువును, ముముక్షువునుండి సాధకుఁడును నైన యాసాధకుఁడే సిద్ధుఁడనిపించుకొనుచున్నాఁడు. సమర్థుని మతానుసారము సాధకుని (అంతిమ) నిస్సందేహావస్థనే సిద్ధావస్థయని నుడువుదురు. సిద్ధపురుషుఁడు సిద్ధుఁడైయుండియు సాధకుఁడుగనే యుండును. అతఁడు సాధనము నెప్పుడును విడువఁడు. సిద్ధుని లక్షణములను నుడువుచు సమర్థుఁ డేమి చెప్పుచున్నాఁడో చూతుము.

“సిద్ధలక్షణములను సాధకములేనిచోఁ జెప్ప వీలుగాదు. సిద్ధలక్షణములయందు సాధకత్వము వచ్చితీరవలయును. వెలుపలినుండి సాధకునివలె గాన్పించుచు సాధనకృతిని గావించుచు నంతరమునందు స్వరూపాకారుఁడై యుండువానినే చతురపురుషులు సిద్ధుఁడని తలంతురు.” సాధనమును జేయుచుండు వాఁడు సిద్ధుఁడెట్లగుననుదానికి

సమర్థుఁ డిట్లు ప్రత్యుత్తరము నిచ్చుచున్నాఁడు "సందేహరహితమగు సాధనము నొనర్చుటయే సిద్ధుని లక్షణము. సిద్ధుని సాధనములయందు లోపలను వెలుపలను అచలమగు సమాధాన ముండును. ఈ సిద్ధునకే సమర్థుఁడు తన దాసబోధయందు 'మహంతు' 'సాధు' 'విరక్తుఁడు', 'నిస్పృహుఁడు' మున్నగునామముల నిచ్చియున్నాఁడను విషయమును స్మరణయం దుంచుకొనవలయును.

౧౦ ముముక్షువుల సహాయముతో సాధకులయొక్కయు సిద్ధులయొక్కయుఁ గర్తవ్యము.

సిద్ధులు స్వాతంత్ర్యమునొందిన (ముక్తినొందిన)వారలు. సాధకులు ఆ స్థితికిఁజేరెడి మార్గమునందున్నారు. ముముక్షువులు స్వతంత్రస్థితికి (ముక్తావస్థకు) చేరుటకు ఇచ్ఛయించుచున్నవారలు. అనగా నీ త్రివిధజనులు క్రమముగా ముక్తి, మోక్షము స్వాతంత్ర్యమునం దున్నవారు. లేదా ఆ స్థితిలోఁ బ్రవేశించుట కిష్టపడుచున్నవారనియేని చెప్పవచ్చును. ఇంక మిగిలినవారలు బద్ధజనులు. బద్ధులగు మానవులకు హితము సెలవిచ్చి వారలను ముక్తిమార్గమునందు ప్రవేశపెట్టెడికార్యమును సిద్ధులు సాధకులు నగువారలు ముముక్షుజనుల సహాయముతో నెరవేర్పవలయునని సమర్థుఁడు నుడువుచున్నాఁడు.

విరక్తే నిందక్ వన్దావే। విరక్తే సాధక్ బోధావే।
విరక్తే బద్ధ చేతవావే ముముక్షు నిరూపణే ॥38॥ ద 2 స 9.

"విరక్తులు లేక సిద్ధపురుషు(లు) నగువారలు నిందకులకు వందన మొనర్పవలయును. సాధకులకు బోధ గావింపవలయును. మఱియు ముముక్షుల సహాయములో నిరూపణముల మూలమున బద్ధజనులను ముక్తులుగఁజేయవలయును. పరతంత్రులను స్వతంత్రులఁగావింపవలయును॥ ఎప్పుడీకార్యము సఫలతనొందునో అప్పుడే ఎల్లరకును పరమార్థలాభము కలుగును. మరియు నరదేహములకు సార్థకత లభించును. అనగా ఎప్పుడందఱకును పరమార్థ ప్రాప్తియగునో (అందఱికిని మోక్షము లేక పూర్ణస్వాతంత్ర్యము లభ్యమగునో) అప్పుడు అఖిలమనుష్యజాతికిని ఉద్ధారణమగును. ఈ మనుష్యజాత్యుద్ధరణమే సమర్థుని సర్వోత్తమమగు ధ్యేయము. ఎంతదనుక నీ సార్వజనికోద్ధారణము జరుగదో అంతదనుక ప్రయత్నమును చేయుచునే యుండవలయునని సమర్థుని యభిప్రాయము. ఇదియే మానవ జాత్యభ్యుదయమునకు (నరదేహప్రాప్తికి) సంబంధించిన యత్నమునకు సర్వోత్తమధ్యేయము. ఈ ధ్యేయము (మానవోద్ధరణము) ప్రాప్తించుటకు యత్నము జరిగినంతన మానవేతిహాస మారంభమగును. ఈ ప్రయత్న మెప్పటినుండి జరుగుచున్నదో మనుష్యజాతియేతిహాస మెప్పటినుండి యారంభమయ్యెనో తెలిసికొనుట యసాధ్యము. కాని మానవజాతికి పరమార్థప్రాప్తి (పూర్ణస్వాతంత్ర్యము లేక ముక్తి లభింపనంతవఱకు) కానంతవఱకు నీ యత్నము జరుగుచునేయుండును. అంతదనుక మానవజాతీయేతి

హాస మేర్పడుచునే పోవుచుండును. ఇందు సందియ మావంతయును లేదు. ఇక నీ సద్గ్రోత్తమధ్యేయమును బూర్తిగావించుటకు (జనోద్ధరణకార్య మొనర్చుటకు) సిద్ధులగువారు లేయే యుపాయముల నవలంబింపవలయునని సమర్థుం డుపదేశించెనో విచారించి తెలిసి కొనుట యవసరము.

౧౧. లోకోద్ధరణముగూర్చి మూఁడుపాయములు.

సమర్థుఁడు తన దాసబోధయందు సిద్ధులు, సాధులు నగువారలు ముముక్షుజనుల సహాయముతో బద్ధజనోద్ధరణము నేవిధముగ గావింపవలయును? (పరతంత్రుల మనముల యందు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ నుత్పన్నపరచి వారల బంధనముల నేవిధముగ (త్రెంపివేయ వలయును.) అను విషయమునుగూర్చి విస్తృతమగు వివేచనము నొనర్చెను. ఇదియే ఈ గ్రంథమునఁగల విశేషత్వము. ఈ విషయమునుగూర్చి నిరూపణము నొనర్చుచు సమర్థుఁడు సమాజోద్ధరణము (లోకోద్ధరణము)నకై మూఁడు ఉపాయములను తెల్పెను. 1. నీతిస్థాపనము, 2. ధర్మస్థాపనము, 3. రాజ్యస్థాపనము.

హరికథా నిరూపణ్ । నేము స్తపణే రాజకారణ్ ।
వర్తాయేచే లక్షణ్ । తేహి అసావే ॥4॥ ద 11 స 5.

సమర్థుఁడు తన భాషయందు వీనికీ నామముల నిడెను. 1. వర్తనలక్షణము లేక సద్వర్తనము 2. హరికథానిరూపణము 3. రాజకారణము. ఈ మూఁడు ఉపాయములవలన నే సమాజము స్వతంత్రముగ నుండును. పరతంత్రమగు సమాజము నుద్ధరించుటకు (స్వతంత్రము గావించుటకు) సిద్ధులగువార లీమూఁడుపాయములను అవలంబింపవలసియున్నది. సమాజము ముక్తి నొందవలయును. స్వాతంత్రము నొందవలయును. "పరమార్థోపభోగమును గావింపవలయును" అనునభిలాషయున్నచో (అవశ్యకమున్నచో) సిద్ధులును సాధకులు నగువారలు ముముక్షువుల (స్వాతంత్ర్యేచ్ఛకుల) సహాయముతో నీ మూఁడుపాయములనుగూర్చియే యోజన (స్థాపన) గావింపవలయును. ఈ కార్యమునందు సిద్ధులకును సాధకులకును లాభమేమియును లేదని భావింపఁజనదు. ఈ కార్యమువలన సమాజహితము గలుగుట యటుండ సిద్ధసాధకులకుఁగూడ హితముగలదు. సమాజము దుఃఖితముగను, పీడితముగను, త్రస్తముగను, విపన్నముగను, బద్ధముగను, నుండుట గాంచి సిద్ధుల యంతఃకరణముగూడ దుఃఖితమగును. తాత్పర్యమేమన, సమాజదుఃఖము వలన సిద్ధులకుసైతము ఖేదము కలుగును. కావున సమాజముయొక్క దుఃఖవిమోచనము గావించుటవలన (సమాజమును బంధనముక్తి గావించుటవలన) సిద్ధపురుషులకుఁగూడ సుఖము కలుగును. ఇందువలన సమాజము నుద్ధరించుట సిద్ధుల స్వతఃసిద్ధమగు కర్తవ్యమైయున్నది. ఇక నీ మూఁడు ఉపాయములనుగూర్చి వేరువేరుగ వివేచనము నొనరించెదము.

(1) నీతిస్థాపనము — పైన జెప్పబడిన ఉపాయములలో మొట్టమొందట నీతి స్థాపనము జరుగవలయును. బద్ధజన సముదాయమునందు నీతి యత్యంతముగ లోపించి యుండును. స్వధర్మము, భూతదయ, ఆత్మజ్ఞానములను వారు బొత్తుగ మఱచి యుండుట యటుండ నింద, ద్వేషము, అనీతి, అనాచారము, అలసత్వము, కపటము, కలహము, క్రూరత, పిటికితనము, పాషండగుణము పాపము, దురాశ మున్నగు దుర్గుణము లతోఁగూడిన వికటావరణము వారిపైని ఆవరించుకొని యుండును. ఈ యావరణమును తీసి వైచుట (ఈదుర్గుణములను దూరపరచుట) నీతియొక్క పని. నీతిస్థాపనవలన మలినవృత్తులు విమలములగును. మఱియు, మనుష్యుఁడాత్మసంస్కరణ (తనయుద్ధరణ) మార్గమునందుఁ దన్మయుఁడగును. సిద్ధపురుషుల (సద్గురుని) యుపదేశమువలన మాయాజన్యములగు సత్త్వ రజస్తమోగుణములలో నేది గ్రాహ్యమో యేది త్యాజ్యమో విదితమగును. అనంతరము ఉద్ధారణకార్యము చాలవఱకుఁ బూర్తియైనట్లు గ్రహింపవచ్చును. మనుష్యుఁ డెట్లు వంచిన నట్లువంగును. నీతివైపునకు ద్రిప్పినచో నందే మగ్నుఁడగును. అవినీతియందుఁ బ్రవేశపెట్టిన నందే మగ్నుఁడగును. ఈ విధముగా సమర్థుఁడు చతురులు, మూర్ఖులు, కువిద్య, సువిద్య, సత్త్వగుణము, తమోగుణములనుగూర్చిన నిరూపణము ద. 2 స.2 లో నొనరించెను. అజ్ఞులకు నీతియననేమియో తెలియదు. కావున అజ్ఞులవలతుణులుగ నుందు రనుటలో నాశ్చర్యము లేదు. అజ్ఞుల నుపదేశముచే సంస్కరింపవలెను. జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులగు అహంమన్య పండితవర్గ మింకొకటిగలదు. వారలను శ్రీ సమర్థస్వామి చదివిన మూర్ఖులని పేరిడెను. వారలెన్నఁటికిని నీతిచే సంస్కరింపఁబడరు. భర్తృహరియు "జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధం బ్రహ్మాపి న రంజయతి" అనెను. (జ్ఞాన లవదుర్విదగ్ధుఁడగు నరుని బ్రహ్మదైనను రంజింపఁజాలఁడు.) వాస్తవమునందట్టి తెలిసిన మూర్ఖులను సంస్కరించుట గొప్పకఠిన కార్యము. ఈ మనుష్యులు బహుశ్రుతులును, వ్యుత్పన్నులును నైయుందురు. బ్రహ్మ జ్ఞానమునుగూర్చి గొప్పగొప్పవిషయములను జెప్పుదురు. కాని కామ, క్రోధ, మద, మోహ, మత్సర, దంభ, దురాశ, అహంకారముల త్రిప్పులకు లోఁబడియుండి తమ ధర్మమునే నింద గావించుచుందురు. భక్తిమార్గమును విచ్ఛేదము నొనర్తురు. భూతదయను మఱచి పోవుదురు. వారలు స్వయముగ నిట్లు జేయుటయేగాక అజ్ఞులచేగూడ చేయించుచుందురు. ఇట్టి తెలిసిన (చదివిన) మూర్ఖులకునైతము నైతికశిక్షనొసఁగుట సకల సమాజోద్ధరణ దృష్టిలో అత్యంతావశ్యకమైయున్నది. ఈ ప్రకారముగ మూర్ఖులకు, తెలిసిన మూర్ఖులకు నైతిక శిక్షనొసఁగుట, మఱియు నాశిక్షకొఱకు సంస్థలను స్థాపించుట పరమార్థప్రాప్తికి లేక సమాజోద్ధరణమునకు ప్రథమోపాయము.

(2) ధర్మస్థాపనము — ధర్మమన నిచ్చట పరమేశ్వరుని యుపాసనము లేక భక్తి యని తాత్పర్యము. భక్తి తొమ్మిదివిధములుగలదు. వీనిలో తొమ్మిదవదగు ఆత్మనివేదన భక్తి శ్రేష్ఠమైనది. అనగా నిదియే శ్రేష్ఠమగు ధర్మము. తక్కిన యెనిమిదివిధములగు

భక్తులలో జీవాత్మ పరమాత్మలయందు భేదభావము శేషించియుండెడి సంభావనగలదు. అనఁగా భక్తుఁడు ఈశ్వరునితో ద్వైతకల్పన నొకప్పుడుండుట తటస్థించుచున్నది. కాని యాత్మ నివేదనమువలన భక్తుని హృదయమునందు విభక్తభావముండదు. దీనివలన అభిన్నత్వము; అనన్యత్వము (ఐక్యవృత్తి) కలుగును. ఈ యుపాసనము ప్రత్యక్షమగు నాత్మజ్ఞానమే యైయున్నది. సమర్థుఁడు ఈ గ్రంథమునందనేకస్థలములలో ఉపాసనా మాహాత్మ్యమును గానమొనరించియున్నాఁడు. అభిమాన యుక్తముగను, విశ్వాస పూర్వకముగను సమర్థుఁడిట్లు నుడువుచున్నాఁడు.

"ఉపాసన సర్వవ్యాపకత్వము గలది. ఆత్మారాముఁ డెచ్చట లేఁడు? అన్ని తావులను రాముఁడు నిండియున్నాఁడు. నా యుపాసన యిట్టిది. అది కల్పనాతీతము. అది నిరంజనుని కడకు (పరబ్రహ్మము కడకు) చేర్చివైచును." ఆధ్యాత్మ విద్యాశ్రవణము, దేవపూజనము, భజనము, కీర్తనము, సన్ధ్యాది బ్రహ్మ కర్మము వీనియన్నిఁటి సమావేశము ఉపాసనమున గలుగును. సారాంశమేమన కర్మ జ్ఞానముల సమావేశము ఉపాసనా మార్గమునందే (భక్తిమార్గమునందే) కలుగఁదగియున్నది. భక్తిమార్గమునందు ప్రతిమా పూజనము (మూర్తి పూజనము) చెప్పఁబడియున్నది. కాని ప్రతిమ (మూర్తి) పరమేశ్వరుని ప్రతినిధిరూపమనియును, స్వయముగ దాని (ప్రతిమయొక్క) రూపము లేక నామము పరమేశ్వరుఁడు కాఁడనియు స్మరణయందుంచుకొనవలయును. ఈ విషయమునను సంబంధించిన చర్చను సమర్థుఁడు అన్ని తావులను గావించియున్నాఁడు. ఏ పరమేశ్వరుని ప్రతిమను మనము పూజించుచున్నామో ఆతనిని గుర్తెఱుంగవలయును.

"నానా దేవతా ప్రతిమలను జనులు ప్రేమ పూర్వకముగఁ బూజింపుచున్నారు. కాని వాస్తవములో నది యెద్దాని ప్రతిమయో ఆ పరమాత్మ యిట్టిదని తెలిసికొనవలయును. తెలిసికొని భజియింపవలయును. ఎఱుకరైన పిమ్మట అధికారికి వినయపూర్వకముగు వందనముల నెట్లు జేయుచున్నారో, అట్లే మూల పరమాత్మ నెఱింగి మూర్తి పూజనము నొనర్పవలయును" తన కల్పనానుసారముగ నిర్మింపఁబడిన పరమేశ్వరుని ప్రతిమయందు పరమేశ్వరుని ధ్యానించుటయే ఉపాసనము. ప్రతిమ (రూపము) ఎటులనైన నుండనిమ్ము. మఱియు దాని కేనామమైన పెట్టియుండనిమ్ము, కాని ముఖ్యవిషయమేమన్న, నది యొకే పరమాత్మ (వస్తువు) యొక్క భిన్న భిన్న ప్రతిమలును నామములును నైయున్నవి. ఖండోబా, విఠోబా, నారాయణ, రామ, కృష్ణ, లక్ష్మి, శివ, విష్ణు, సరస్వతి మున్నగు ననేకప్రకారములగు నామములు ఆ యనిర్వాచ్యమగు వస్తువున కొసంగబడినవియై యున్నవి. ఆ యనిర్వాచ్య వస్తువగు (పరబ్రహ్మము) పరమాత్మయొక్క ఏకత్వమును ఉపాసన గావించు సమయమున నెప్పుడును మఱచిపోఁగూడదు. స్వధర్మము, కులధర్మము, వర్ణాశ్రమధర్మము అన్నియును ఒక యుపాసనా ధర్మమార్గములోనికి (భక్తి మార్గములోనికి) వచ్చుచున్నవి. జనులను ఈ యుపాసనా ధర్మమునందు (భక్తి

మార్గమునందు) ప్రవృత్తుల నొనర్చుటయే వారలను పరమార్థ మార్గమునందు బెట్టుట కైయున్నది. కావున భక్తిమార్గస్థాపనము (స్వధర్మస్థాపనము) సమాజోద్ధరణముయొక్క (ముక్తి లేక స్వాతంత్ర్యతయొక్క) రెండవదగు గొప్ప యుపాయము. ధర్మస్థాపనము నొనర్చెడి సిద్ధ పురుషులు ప్రత్యక్షముగ నీశ్వరుని యవతారములు.

ధర్మస్థాపనేచే నర । తే ఈశ్వరాచే అవతార ।
జాలేఆహేత్ పుఢేహోణార్ । దేణేఈశ్వరాచే ॥ 20 ॥ ద 10 స 6.

"ధర్మస్థాపనము నొనర్చెడి నరులు ఈశ్వరుని యవతారములు. వారలు (అట్టివార లెందఱో) వచ్చిపోయిరి ఇంక ముందును రానున్నారు. ఇచ్చుట ఈశ్వరుని చేతిలో నున్నది" 3 రాజ్యస్థాపనము=నీతియొక్కయు, ధర్మముయొక్కయు స్థాపనము వలన పరమార్థము (మోక్షము, ముక్తి, స్వాతంత్ర్యత) అంశతః ప్రాప్తించును. సమాజము అంశతః ఉద్ధారణమగును. కాని దాని పూర్ణత్వముకొఱకు (ఆ లాభమును అప్రతిబద్ధముగను, చిరస్థాయిగను గావించుటకొఱకు) రాజ్యస్థాపన మావశ్యకమైయున్నది. సమాజమునం దందఱును ముముక్షువులు (మోక్షమును లేక స్వాతంత్ర్యమును ఇచ్ఛయించెడి వారలు) నీతిమంతులు, ధార్మికులునునై యుండరు. అధికాంశ జనులు బద్ధులుగ నుందురు. (పరతంత్రులును, అనీతిమంతులునునై యుందురు.) కావున నధర్మప్రవర్తనులై యుందురు. నీతిమంతులయొక్కయు, ధార్మికులయొక్కయు ప్రకృతి, నీతిధర్మముల వైపున నుండును. అనీతిమంతులయొక్కయు, అధార్మికులయొక్కయు ప్రకృతి, అనీతి, అధర్మములవైపున నుండును. కాబట్టి సిద్ధులు (సాధకులు) ముముక్షుజనుల సహాయముతో సమాజోద్ధారణము కొఱకు నీతిని, ధర్మమును స్థాపించుటకు యత్నింప నారంభింపఁగనే బద్ధజనులు (అనగా నీతిమంతులును, అధార్మికులును నగువారలు) విరోధము గావింతురు (విఘ్నములు నొనర్తురు). ఈ విరోధ ఫలమేమన, నీతియొక్కయు, ధర్మముయొక్కయు స్థాపనము పూర్ణరీతిగ నెరవేరదు. ఒకవేళ నెరవేరినను నది చాలకాలము దనుక నిలిచియుండ జాలదు. మఱియు నంత్యమున సమాజమంతయును పరమార్థమునుండి పరావృత్తమై పోవును. ఈ స్థితి ముముక్షు జనులపట్ల నత్యంత హానికారకమగును. ముముక్షు జనుల సంఖ్య స్వభావతః తక్కువగ నుండును. కావున వారలు కేవలము నీతియొక్కయు ధర్మముయొక్కయు బలముమీద బద్ధజనులను (అనీతిమంతులను, అధార్మికులను) తమ యధికారము (చేతి) క్రింద నుంచుకొని అనీతిని, అధర్మమును పరాభవము నొందింపఁ జాలరు. సారాంశమేమన, నీతిని ధర్మమును రక్షించుటకును, అనీతిని అధర్మమును ఉన్మూలన మొందించుటకును నేదేనియొక శాసక సంస్థ (రాజ్యసంస్థ) అవసరమగును. స్వధర్మమునకు విరోధమును గావించెడి బద్ధజనులు ప్రతిసమాజమునందును హెచ్చుగ నుందురు. ఇఁక నాస్తికులును, పాషండులును నన్నచో వారలు దేవునికిని, ధర్మమునకును విరుద్ధముగ పోరాటములను, కలహములను వ్యాపింపఁజేసెడి కార్యభారమునే తమ తలలపై నిడికొని యుందురు. సిద్ధులు, సాధకులు తీవ్రతపమును గావించి మహాభాగ్యముతో పర

మార్గ ప్రాప్తి నొందెదరు. జ్ఞానమును అనుభవమునను బెప్పుకొందురు. కాని తామస వృత్తియందు మునిఁగియుండి బద్ధావస్థలో నున్నవారై మిథ్యానందార్థ సుఖమునందే ఆనందము గలదని భావించెడి మూఢజనులకు పూర్వోక్త సజ్జనుల పారమార్థిక సంస్కారవాస్యము బోధపడదు కావున వారలు సిద్ధులను ద్వేషింతురు. నిందించెదరు. ఇంతియగాదు, పరమార్గ సంస్థలను భంగము నొందించెడి ప్రయత్నములనుగూడ గావింతురు. ఇట్టి దుష్టులును అధములును నగు జనులనుండి ధర్మమును రక్ష నొనర్చుటకొఱ కొక శాసక సంస్థ తప్పక కావలయును. ఎచ్చట న్యాయ ధర్మముల ప్రసారణముగు నుండునో, ఎచ్చట ముముక్షువర్గ ముదయించునో, ఎచ్చట స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ గల్గిన జనులు వృద్ధి నొందసాగెదరో అచ్చట సమాజముయొక్క నియమన, ప్రబంధ, శాసనములఁ గావించుటకై రాజ్యసంస్థా నిర్మాణము గావింపవలసిన యావశ్యకము ప్రతీతి యగుచునేయున్నది. నిజమడిగినచో పరమార్గ ప్రాప్తికొఱకు యత్నము లొనర్చెడి సమాజమునందు నీతి, ధర్మముల బలముపైని స్థాపింపఁబడిన రాజ్యసంస్థ తనంతటతానే కాన్పింపసాగును.

ఈ రాజ్యసంస్థనుగూర్చిన తత్త్వము దాసబోధయందు అతిమార్మికముగాఁ బ్రతిపాదింపఁబడినది. వ్యక్తిభూతమగు నరదేహము నాశ్రయించుకొని యుండెడి యాత్మయే (జాణీవ్) జ్ఞానరూపము. మాయోపాధితమగు దేహము అపరిణాముగ నుండిన కారణమున నా యాత్మయొక్క జ్ఞానము అపూర్ణముగ నుండియున్నది. పూర్ణజ్ఞానమునకు అఖండ నిధియగు పరాత్పర, పరబ్రహ్మముతో సాయుజ్యప్రాప్తి నొందుటకున్నై ఈ యపూర్వజ్ఞాన రూపమగు నాత్మకుఁ దనకంటె నధిక జ్ఞానాధిష్ఠానము నాశ్రయింపవలసి వచ్చుచున్నది.

రాయాచే సత్తేనే చాలతే, పరన్తు అవఘీ పంచభూతే।
ముళీ అధిక జాణీవ చేతే, అధిష్ఠాన్ ఆహే॥ 4॥. ద 16 స 4.

“రాజు లేక రాజ్యసంస్థ అధిక జ్ఞానాధిష్ఠానము గలది” అను నీ సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదనము గావించుటకు దార్ష్టాంతికముగ సమర్థుఁడిట్లుఁ జెప్పినాఁడు.

హరప్తా దాటల్యా ఫౌజా, ఉంచ సింహాసనీ రాజా।
యాచా విచార్ సమజా అన్తర్యామీ॥ 2। ద 16 స 3.

“వేలకొలది సైనికుల సమూహము ఎదురుగ నిలువబడియుండును. కాని రాజు ఎత్తైన సింహాసనముపై విరాజమానుఁడైయుండి తన విశేషాధికారముతో నెల్లరకును ఆజ్ఞ నిచ్చుచుండును. ఇదే విధముగ లక్షలు, కోట్లు సంఖ్యగల జన సమాజముమీఁద విశేష జ్ఞానకారణమునఁ బరమేశ్వరరూపమగు రాజ్యసంస్థ శాసనము గావించుచుండును.

వివేకే బహుత్ పైసావలే। వ్హణోన్ అవతారీ బోలిలే।
మను చక్రవర్తిజాలే, ఏణేచి న్యాయే॥ 5॥ ద 16 స 3.

నేటిదనుక నేయే యవతారరూపులగు రాజులు రాజ్యస్థాపనము నొనర్చిరో వారందఱును వివేకులై (జ్ఞానస్వరూపులై) యుండిరి. భగవంతుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు గీతయందు “నరాణాం చ నరాధిపమ్” మనుష్యసమాజమునందు రాజును నేనైయున్నాఁడనని

నుడువుచున్నాడు. ఈ ప్రకారముగ రాజు పరమేశ్వర రూపుఁడు. రాజ్య సంస్థ పరమేశ్వరుని యధిష్ఠానము. ధర్మమునకును, నీతికిని సహాయము నొనరించుటయును స్వయముగ నడిగూడ ధర్మముయొక్కయు, నీతియొక్కయుఁ దోడ్పాటు (సహాయము)తో నడచుటయును నీ రాజ్యసంస్థయొక్క ముఖ్యకార్యములు. ధర్మనీతుల యుద్దేశము పరమార్థ ప్రాప్తియని మొదట నుడివియున్నారము. కావున రాజ్యసంస్థయొక్క ముఖ్య హేతువుగూడ పరమార్థ ప్రాప్తియే కావలయును. పరమార్థము ముక్తి, మోక్షము (స్వాతంత్ర్యము) అనునవి మనుష్యజాతియొక్క యుద్ధారణమునుగూర్చి చెప్పఁబడునవి యను విషయమును ధ్యానమునం దుంచుకొనవలయును. తాత్పర్యమేమన, ఎప్పుడు మానవసమాజము పరమార్థలాభముకొఱకు యత్నింపసాగునో, ఎప్పుడది పారతంత్ర్యమను జాలము (వల) నుండి విముక్తినొందుటకు నుపాయమును గావింప నారంభించునో, అప్పుడు దానికి నీతి, ధర్మము, రాజ్యము అను నీ మూఁడు సంస్థల ఆశ్రయమును గైకొనవలసివచ్చును. ఈ సంస్థల యాధారముమీఁదనే మనుష్య సమాజము నైతిక, ధార్మిక, రాజకీయ స్వాతంత్ర్యములను (పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును లేక మోక్షమును) ప్రాప్తి గావించుకొనును.

౧౭ పూర్వోక్త సంస్థల నెట్లు స్థాపింపవలయును?

సమర్థుఁడు పరమార్థ ప్రాప్తికి నీతి, ధర్మ, రాజ్యసంస్థ లావశ్యకమని మాత్రము నుడివి యంతటితో నూఱుకొని యుండలేదు. ఆతఁడు పరోపకారబుద్ధితో సమాజోద్ధరణము నొనర్చుటకు ఈ సంస్థల నెట్లు స్థాపింపవలయునో దానినిగూర్చిగూడ విస్తార పూర్వకముగ వివరించెను. (1) నీతిసంస్థ:- సిద్ధులగువారలు ఏకాంతవాస పూర్వకముగ లోకసముదాయమును ప్రోవుపఱచి యనుభవముతో తమకాలముయొక్క వాస్తవికమగు నైతికదశను గూర్చి విచారము గావింపవలయును. ఉత్తమ గుణములను సంపాదించి లోకులకు నేర్పవలయును మఱియు తమ సముదాయమును ఉత్తరోత్తరముగ వృద్ధి నొందింపవలయును. సముదాయములోని మనుష్యులకు యోగ్యతానుసారముగఁ బనుల నప్పగింపవలయును. మఱియు వారలలో నేపురుషుఁడు సన్నిధియం దుంచుకొనుటకు యోగ్యుఁడుగ నుండునో వానిని సన్నిధియం దుంచుకొనవలయును. ఎవఁడు దూరముగ నుంచుట కర్హుఁడో వానిని దూరపుఁ బనిపై నంపవలయును. జన మండలములను (సభా సమాజములను) నిర్మించి వానిలో భూతదయకు సంబంధించిన బీజారోపణమును గావించినచో నీతి స్థాపనము కాఁగలదు. కారణమేమన, జ్ఞానరూపముతో నెల్లర యంతఃకరణములు సమానముగా నుండునుగదా!

ఈ జ్ఞానము సమస్తభూతములయందును (జీవులయందును) ఏకరూపముగ నుండుట కతన సమస్తజనులను ఆత్మతుల్యులుగ భావించుట మనుజుని సహజ ధర్మమైయున్నది. నీతి స్థాపనమును గూర్చిన యత్యంత సూక్ష్మమగు నీ విధిని ఇచ్చట మేము వివరించితిమి.

దాసబోధయందు అత్యంత విస్తృతముగ వర్ణనము విశేషముగాఁ గావింపఁబడినది. అన్ని విషయములు మూల గ్రంథమును చదువుటవలననే విదితము కాఁగలిగియున్నవి. (2) ధర్మ భజన సంస్థ:- భక్తిమార్గముకొఱకు బ్రాహ్మణమండలులను సంతుమండలులను భక్త మండలులను స్థాపిత మొనర్పవలయును.

బ్రాహ్మణ మణ్డళ్యా మేళవావ్యా। భక్తమండళ్యా మానావ్యా
సన్తమండళ్యా శోధావ్యా! భూమండళీ॥ 14॥ ద 19 స 6.

పరమాత్మని జ్ఞానపూర్వకముగ భజన మొనర్చుటతో దశదిశలు ప్రతిధ్వనింపవలయును. ఈ యుపాయము వలన కర్మమార్గీయులును కర్మఠులును నగు బ్రాహ్మణులును జ్ఞానమార్గీయులును సాధువులును నగు సంతులును, మఱియు కేవల భజన ప్రియులును అన్ని జాతులకు అన్ని వర్ణములకుఁ జెందిన భక్తులును ఏకహృదయముతో ప్రేమపూర్వకముగ నొకచో సమావేశము కాఁగలరు. ధర్మస్థాపనము నొనర్చుట సిద్ధుల (సాధువుల)కు ముఖ్యకర్తవ్యమైయున్నది.

ఐసా జో మహానుభావ్। తేణే కరావా సముదావ్
భక్తియోగే దేవాధిదేవ్। ఆపులా కరావా॥ 32॥ ద 12 స 10.
శహాణే కరావే జన్। పతిత కరావే పావన్।
సృష్టీమధే భగవద్భజన్। వాఢవావే॥ 33॥ ద 14 స 6.

ఇట్టి మహానుభావులు సముదాయమును సమకూర్పవలయును. మఱియు భక్తిమార్గముతో నా దేవాధి దేవుఁడగు పరమాత్మని సంతసింపఁ జేయవలయును. జనులయందు నానావిధములగు చతురత్వమును వ్యాపింపఁ జేయవలయును. పతితులను పావనులుగ జేయవలయును. మఱియుఁ బ్రపంచమునందంతటను భగవద్భజనమును వృద్ధి నొందింపవలయును. ఈ ధర్మస్థాపనా ప్రబంధమును సిద్ధులగువారలు తమ జీవితాంతము దనుక మాత్రమే జరుగునట్టిదిగ గావింపఁజనదు. ఏలయన,

ఆపణ అవచితే మరోన జావే! మగ్ భజన్ కోణే కరావే।
యాకారణే భజనాస్ లావావే। బహుత్ లోక్॥ 33॥ ద 12 స 10.

ఆకస్మికముగ నొక దినమున మృతినొందిన పిదప మరల భజనము నెవరు చేయుదురు? కావున పెక్కుమందితోఁ గూడిన సముదాయముల నేకత్రపరచి భజనమునందన్వయింపఁజేయవలయును. ఏదేని మతమును పూర్ణప్రసారము గావించుటకు ఒంటరియగు నొక మనుష్యునికంటె జనఘటిత సమాజము (సభ్యసముదాయము) అధికోపయోగకరముగ నుండును కొంద ఱాధునికులీ సమాజస్థాపనము విదేశీయులకడ మనము నేర్చుకొంటిమనుచున్నారు. శ్రీ సమర్థుఁడీ మండలులను నిర్మించిన సంగతియు మండలులఁగూర్చి దాసబోధలోఁ బలుతావులఁ జేర్కొనిన సంగతియు వారెఱుంగరు. ఇప్పుడిపుడు దేశీయులు సభలు, సమాజములు, మండలులు మున్నగువానివలని యుపయోగములను దెలిసికొనుచున్నారు. కాని యింకను నీ విషయమునఁ బెక్కు సంగతులను దాసబోధనుండి

తెలిసికొని యనుష్ఠింపవలసియున్నది. బాధ్యత యంతగాలేని యే ముగ్గురు నల్గురు వ్యక్తుల మనస్సులనో చేతిక్రిందికిఁ దీసికొనినందువలన లాభమెద్దియును లేదు. మహాకార్యముల సిద్ధినిమిత్తము పెక్కుమంది మనోగతముల నెఱుంగవలయును.

జేణే బహుతా సఘుడే భక్తీ। తేహేఁ రోకడీ ప్రబోధశక్తీ।
బహుతాచే మనోగత హాతీ। ఘేతలే పాహిజే॥ 37 ద 12 స 1

సిద్ధులయందు ప్రబోధశక్తి (ఇతరులకు బోధ గావించెడి శక్తి)యును, వక్తృత్వ శక్తియును నుండుట అత్యంతావశ్యకము. ఎంతదనుక నీ శక్తి కలుగదో అంతదనుక పెక్కుమందియొక్క మనస్సులతని చేతికివచ్చుట కఠినతరము. కాదు కాదు. అసంభవము. మఱియు వారల మనోగతము నెఱుంగఁజాలక పోయినచో సముదాయములో కలిపి వారిని భక్తులలో నెట్లు అన్వయింపఁ జేయగలరు? ఈ కార్యమునందు మిగుల ఆతురత (తొందర) గూడ కొందఁజనదు. తొందరపడినచో అనీతిమంతులును, అధార్మికులును, స్వార్థులును, బద్ధులును నగువారలవలన విఘ్నము వాటిల్లుటకవకాశము గలదు. ఈ విషయమును మేము పైన సైతము నుడివియున్నారము. దాసబోధయం దీవిషయమునుగూర్చి యన్నిటికంటె నధికమగు వివేచనము గావింపఁబడియున్నది. ఈ ధర్మమే ఈ గ్రంథము యొక్క ఆలోచ్య విషయము. మేమిచ్చట సంక్షేపముగ వివరించితిమి. అధికముగ నెఱుంగవలయునను ఉత్కంఠగలవారలు మూలగ్రంథమునే మననము గావింపవలయును.

3 రాజ్యసంస్థ:- ఈ సంస్థను స్థాపించుటయందుఁగూడ సిద్ధులకును, సాధులు, నిస్పృహులు మహాపురుషులకును, నీతి, ధర్మ సంస్థలను స్థాపించెడి విషయమునందు వారికెంత బాధ్యత గలదో అంత కర్తవ్య బాధ్యతలు గలవు. ఈ కార్యముకొఱకు సాధువులు మిక్కిలి గొప్ప సముదాయ మేర్పరుపవలసియున్నది. మఱియు దానిని దృఢపూర్వకముగ తమ యాధీనమ్మున నుంచుకొని యెల్లపుడు కర్తవ్యమునందు తత్పరత్వము నుంచవలసియున్నది. శ్రీ సమర్థుఁ డీవిషయమునం దిట్లు నుడువుచున్నాఁడు.

సముదావ పాహిజే మోఠా। తరీ తనావా అసావ్యాబళకటా।
మఠ కరూఁ ఈ తాఠా। ధరూచ్ నయే॥ 22

గొప్ప సముదాయమును దృఢపూర్వకముగఁ దన యధికారమునం దుంచుకొనవలయును గాని మిక్కిలి నమ్మకమును, విశ్వాసమును, విశ్రామమును గలిగించి సముదాయముతో పని గొనుచుండవలయును. ఏలయన, సముదాయము నేర్పఱచి దాని పట్ల ద్రోహచింతన గలిగియుండఁజనదు. అట్లు గావించినచో పరస్పర విద్వేష ముదయించును. పూర్వోక్తవిధముగ దోషరహితమగు సముదాయ మేర్పడఁగనే పరమార్థబుద్ధి (మోక్షబుద్ధి) తత్క్షణమే జనులలో జాగ్రత్త నొందసాగును.

తాయీ తాయీ ఉదండ్ తాచే। మనుష్యమాత్ర్ తితుకే ఝోచే।
చహుకడే ఉదండ్ లాచే। పరమార్థ బుద్ధీ॥ 27॥ ద 16 స 2.

"ఆత్మవత్సర్వభూతేషు" యను సూక్త్యనుసారముగ సమస్తజనులను, సమస్త సమాజములను, సకలరాష్ట్రములను ఆత్మవలె భావించుటయే రాజకీయదృష్టితో "పర

మార్థబుద్ధియై యున్నది. ఈ బుద్ధి సముదాయమునందు బద్ధజన సమాజమునందు సంపూర్ణ రాష్ట్రమునందు ప్రకాశితమై దృఢమై సంతన నీతియొక్కయు, ధర్మముయొక్కయు సంస్థలు రక్షింపఁబడును. ఈ ప్రకారముగ సముదాయవ్యాప్తిని గావించుచు కష్టనిష్ఠురములను (దక్కా ముక్కీలను) సహించుచుండువాఁడు చూచుచు చూచుచుండగనే భాగ్యశిఖరముమీఁది కెక్కిపోవుచున్నాఁడు (పరమార్థమునకు చేరిపోవుచున్నాఁడు).

వ్యాప ఆటోప కరితీ। ధకే చపేటే సోసితీ।
తేణే ప్రాణీ సజేవ్ హోతీ। దేఖత దేఖతా ॥ 7॥ ద 16 స 8

“టాకీ సహేసో దేవతాహోయ్” అను సామెతగూడ నీ యర్థమునఁ గలదు. సుత్తె దెబ్బలవలన తరిగి తరిగి విగ్రహము సిద్ధమగుచున్నది. అప్పుడే దానియందు దేవతాత్వమేతెంచును.

కష్టపడనిచో ఫలమూ లేదు. చేయకున్న నేదియును గాదు. రాజ్యము స్థాపింపకున్నచో నీతికిని, ధర్మమునకును రక్షణము లభింపదు. సిద్ధులును, సాధకులు నగువారలు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛగల (ముముక్షువులగు) జనుల సహాయముతో రాజకీయ సముదాయము నిర్మింపవలయునని శ్రీసమర్థుఁ డిట్లు దాసబోధలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. “మానవుఁడు తన దేశమునకు రాజుగఁగాని, రాజప్రతినిధిగఁగాని యున్నవాని యాశ్రయమును బడయవలయును. ఆశ్రయరహితముగను ఏకాంగిగను నుంట మేలుగాదు.”

సమర్థాచి నాహీ పాఠీ। తయాస్ భలతాచకుటీ ॥ 20 ॥ ద 16 స 10

“సమర్థుఁడగు పురుషుని యాశ్రయముతో నుండనివానిని సాధారణుఁడగు మనుజుఁడుగూడ నులిమివేయును.” ఈ ప్రకారముగ రాజ్యసంస్థను స్థాపించుట నీతిమంతులకును ధార్మికులగు నేతలకును అనుయాయులకును హితదాయకమైయున్నది. ఈ సంస్థయొక్క సహాయమువలన జీవాత్మకు పరమాత్మతో సాయుజ్యత (పరమార్థము మోక్షము ముక్తి లేక స్వాతంత్ర్యత) లభియించును.

పరమార్థీ తో రాజ్యధారీ। పరమార్థీ నాహీ తో భికారీ।
యా పరమార్థాచీ సరీ। కోణాస్ ద్యావీ ॥ 23 ॥ ద 1 స 9

ఎవ్వఁడు పరమార్థియో అతఁడే రాజు. మఱియు నెవ్వనియొద్ద పరమార్థము లేదో యాతఁడే భికారి (భిక్షుకుఁడు — వ్యర్థజీవి.) ఇట్టి పరమార్థమును దేనితో సమమింపనగును?

౧౩ దాసబోధయొక్క విశేషత్వము.

దాసబోధయందొక విశేషము గలదని మేమిదివరకు నుడివియున్నారము. ఈ గ్రంథములోని వేదాంత సిద్ధాంత నిరూపణము సమర్థుని కాలపు మహారాష్ట్ర పరిస్థితి కనుకూలముగఁ జేయబడినది. మహారాష్ట్రముయొక్క యా సమయపుటవస్థయందు ఏ విధమగు నిరూపణము ఉచితముగను, ఆవశ్యకముగను, ఉపయోగకరముగను నుండెనో, అదేవిధముగ నీ గ్రంథమునందు సమర్థుఁడు స్వతంత్రరీతితోఁ గావించెను. భగవద్గీతయందుగల వేదాంత నిరూపణ తత్త్వము, సర్వదా యొకేవిధముగ సంబంధించియున్నను నా గీతాకాలీన సమాజపుటవస్థ కధికముగ ననుకూలించుచున్నది. అట్టి నిరూపణము పదునేడవ శతాబ్దమునందు సమర్థునికి అనావశ్యకముగఁ గాన్పించెను. కావున, నీ గ్రంథమునందు

ఉపనిషత్తులు, గీత, భాగవతము మున్నగు గ్రంథములలోని సిద్ధాంతములనే ప్రతిపాదించి నను ప్రబంధరచనము, నిరూపణ శైలి, దృష్టాంతములు మొదలగునవి యన్నియును కేవలము నూతన ఫక్కీగలవిగను తత్కాలీన మహారాష్ట్ర పరిస్థితులకు సంబంధించినవిగను నున్నవి. దాసబోధ ఏదేని యన్యగ్రంథమున కనువాదముగాఁగాని టిప్పణముగాఁగాని వ్రాయఁబడిన గ్రంథము కాదు. తనకాలపు సమాజము (దేశము)యొక్క నైతిక ధార్మిక రాజకీయదశలను పూర్ణముగ ధ్యానములోనికి తెచ్చుకొని సమర్థుఁ డీగ్రంథమును స్వతంత్రబుద్ధితో నిర్మించెను. ఉపనిషత్తులు, గీత, భాగవతము మున్నగు సంస్కృత గ్రంథములలోని వేదాంత విషయిక సిద్ధాంతములను సమర్థుఁడు ప్రమాణభూతములుగ అవశ్యములుగ భావించినను ప్రాచీన సిద్ధాంతములపట్ల సమాజముయొక్క హృదయముల యందు నిండియుండిన విపరీతార్థమును (భావనమును) ఈగ్రంథమునందు దూరపరచెను. ఈగ్రంథమునగల రెండవ విశేషత యేమన్న, మన వేదాంతము నిరాశావాదియు లేక ఆలస్యవాదియుఁ గాదను విషయము మీ గ్రంథమునందు స్పష్టపరుపఁబడినది. ఇందుపైని గూడ సన్న్యాసి, బైరాగి, సాధువేషములనుదాల్చి సమస్తలౌకిక కార్యములను పరిత్యజించి ఇతరుల యాధారముతో పొట్టనింపుకొనుచుండెడి మనుజులు పెక్కుమంది సమాజమునందు కాన్పించుచున్నారు. వీరలు లోకోద్ధరణమునకు సంబంధించిన మహాకార్య మేదేని జేయుచున్నట్లు గోచరింపకపోయినను బహుజన సమాజమునందు గొప్ప జ్ఞానులుగను పరమార్థవేత్తలుగను సిద్ధపురుషులుగను విశ్వసింపఁబడుచుందురు. "ఓయన్నా (భాయీ!) కర్మత్యాగమును సన్న్యాసమని (విరక్తిలేక జ్ఞానమని) శాస్త్రము చెప్పుటలేదు. లోకులవలె వేయేల, అన్యజనులకంటె మిక్కిలి యోగ్యతరముగ సంసార విషయిక కృత్యముల నన్నిఁటిని నెరవేర్చుచు ఆ కర్మములయొక్క ఫలాశ (భోగముల యందాసక్తి) నుంచుకొనకుండుటయే సత్యమగు జ్ఞానము. అదియే సత్యమగు సన్న్యాసము. అదియే సత్యమగు వైరాగ్య"మని మన వేదాంత గ్రంథములు మిక్కిలి బలముగ నెలుగెత్తి యఱచి శిక్ష నొసఁగుచున్నవి.

అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతి యః।
ససన్న్యాసీ చ యోగీ చన నిరగ్నిర్న చాక్రియః ॥

(1 ॥ భ. గీ. అధ్యాయము 6).

"కర్మఫలముల యాధారము (సహాయము) నుంచుకొనక స్వవర్ణాశ్రమోచితమగు కర్మను జేయుచుండునాతడే సన్న్యాసి. అతఁడే యోగి. అగ్నిహోత్రాది సత్కర్మలను త్యజించినవాఁడు లేక కర్తవ్య కర్మములను విడచినవాఁడు సన్న్యాసి, యోగి కాఁడు" కాని ఈసిద్ధాంతమును త్యజియించి జనులుపరోపజీవులును, ఆలసులును, మరియు స్థాణువు వలె (జడము లేక అచలమువలె)ను మారిపోయిరి. ఈ జీవితక్రమము సిద్ధులయొక్కయు సన్న్యాసులయొక్కయు స్వభావములకు విరుద్ధమైయున్నది. ఈ విషయము సమర్థుడు భిక్షానిరూపణ నామక సమాసమునందు వివరించియున్నాడు. పరమార్థ జ్ఞానులగు సిద్ధ పురుషులు సాధారణ జనులకు (అజ్ఞులకు) పరమార్థ మార్గమును చూపవలయును. అది వారికి కర్తవ్యధర్మము. ఈ సిద్ధాంతము దాసబోధయందు అన్నితావులను ప్రతిపాదింపఁబడినది. మహంతు లక్షణము, నిస్పృహుని ప్రవర్తనము, నిస్పృహుని లక్షణము,

నిస్పృహ వ్యాప్తలక్షణము మఱియు నిస్పృహ శిక్షణము మున్నగు సంపూర్ణ సమాసముల యందుగూడ నిదియే వర్ణనము గలదు. దాసబోధయొక్క ఈ విశేషత్వము సదా ధ్యానము నందుంచుకొనుటకు యోగ్యమైనది. సిద్ధులు, జ్ఞానులు నగువారల లౌకిక కర్తవ్య మెంత విస్పష్టముగను విస్తారపూర్వకముగను ఈ గ్రంథమునందు వివరింపబడియెనో అంతగ నింకెచ్చటను గాన్పింపదు. మూఁడవ విశేష మేమన్న, దాసబోధయందు సముదాయము వలన పరమార్థ ప్రాప్తిమార్గము చూపఁబడినది. కాని ప్రాచీన వేదాంత గ్రంథములలో "వ్యక్తిమాత్రుఁడు నీతి ధర్మములను లేక భక్తిని ఎట్లు ప్రాప్తి గావించుకొనవలయును?" అను దానినిగూర్చి మాత్రమే చెప్పఁబడినది. వానియందు సముదాయములను నిర్మించి సమాజమును నీతి ధర్మమార్గమునం దెట్లన్వయింపఁ జేయవలయునో యావిషయ విచారము గావింపఁబడలేదు. ఈ విషయమును గూర్చిన నిరూపణమే దాసబోధయొక్క ముఖ్యరహస్యము.

౧౪ తత్కాలీన పరిస్థితి.

ఈ విశేషత్వములకు గల కారణము ఆ కాలపు మహారాష్ట్రీయులయొక్క పరిస్థితియై యున్నది. ఒకవేళ పరమార్థమును గూర్చియును, దాని ప్రాప్తికి వలయు సాధనములను గూర్చియును నీ ప్రకారముగ స్పష్టమును విస్తృతమును నగు వివేచనము గావింపబడక పోయినచో నా కాలపు పరతంత్ర సమాజమున కేదేని లాభము కలుగకపోయెడిది. ఆ కాలపు సామాజిక దశావర్ణనమును స్వయముగ సమర్థుఁడు దాసబోధయం దొనర్చియే యున్నాఁడు. రాజ్యసంస్థ పరకీయులును, విధర్ములును నగు జనుల యాధీనమునందుండెను. నీతికి ధర్మమునకు ఉచ్ఛేదన మగుచుండెను. పరకీయజనులు హైందవ ప్రజను అన్ని విధముల చేతను దుర్దశను గావించుచుండిరి. హిందూ సమాజము బొత్తుగ తునాతుని యలై పోయెను. దాసబోధలోని కలిధర్మ నిరూపణమునందు ప్రాయికముగ నీ పరిస్థితిని గూర్చిన వర్ణనము గలదు. మహమ్మదీయుల వైభవమును గాంచి జనులు తమ యాచార విచారములను, శాస్త్రసిద్ధాంతములను, రీతి పద్ధతులను, దేవధర్మములను మఱియు నడవడిని వదలివేయసాగిరి. తమ దేవస్థానములను త్యజియించి దావూదుల్ ముల్కు అను పేరుగల పీరు (పెద్ద)ను భజియింప నారంభించిరి. ఎందఱో హిందూ జనులు ముసల్మానులై పోయిరి. బ్రాహ్మణుల బుద్ధి తుడిచిపెట్టుకొనిపోయెను. హీనజాతులు బ్రాహ్మణులకు గురువులై కూర్చుండిరి. మానసిక దుర్బలత్వ కారణమున బ్రాహ్మణులుగూడ హీనజాతుల యుపదేశములను వినఁజొచ్చిరి. శూద్రులు స్వధర్మమువాని బ్రాహ్మణాచారముల ననుష్ఠింపసాగిరి. మఱియు బ్రాహ్మణులు వ్యభిచారమునందు దగుల్కొని తమలోఁదాము కలహింపఁ దొడంగిరి. వర్ణవ్యవస్థయంతయును భ్రష్టమయ్యెను. ఒకరు ఇంకొకరి మాటను వినుటయును, తెలిసికొనుటయును మానిరి. ఈ ప్రకారముగ నీతి ధర్మముల యొత్తిడి సన్నగిలెను. తీర్థక్షేత్రములు భ్రష్టమయ్యెను. విగ్రహములు ఖండింపఁబడియెను. స్త్రీలసతీత్వము హరణ మొనరింపఁబడియెను. ఈ వ్యవస్థను గాంచియే సమర్థుఁడు ౧౫౫౪ శకమున (1632 క్రీ.శ.) లోకోద్ధరణమునకు సంకల్పించెను. నీతిని, ధర్మమును, రాజ్యమును

స్థాపించి సమాజమును పరమార్థమార్గమునం దన్వాయింపజేయుటకు నిశ్చయించుకొనియెను. ఈ నిశ్చయమునకు మూర్తిమంతమగు ఫలమే ఈ దాసబోధ గ్రంథము.

౧౫ సాధారణరీతిగ వివేచన పద్ధతులు నాలుగు.

మానవ సమాజము వేలకొలఁది సంవత్సరములనుండి వికసింపక యొనరించు నభ్యుదయ యత్నము ఏదియో బహువిధముల నిర్ణయింపవచ్చును. 1 పలువురు శాస్త్రజ్ఞులు సమాజమునకుఁగల ప్రాచీనాధునములగు నితిహాసములను విచారించి సమాజ చరిత్ర మీవిధముగ నుండియుండునని నిర్ణయించుచున్నారు. ముందీసమాజము పొందఁగల మార్పులను భవిష్యచ్చరిత్రమువలన నెఱుంగనగును. భవిష్యత్తును దొలుత నుడువుట ఇతిహాసకుల పని గాదు. ఈ పద్ధతినే యితిహాసపద్ధతి (Historical) యందురు. 2 శాస్త్రజ్ఞులు పలువురు యత్నించి సమాజ మేరూపమును దాల్చుచున్నదో నిర్ణయింతురు. అంతియగాక యీ సమాజము ఏకసత్తాకముగనుండెనో బహుజన సత్తాకముగ నుండెనో చాతుర్వర్ణ్య నియమానుసారముగ నడచెనో జాతియందే ఉండెనో విమర్శించుచున్నారు. ఇదియె శారీరక పద్ధతి (Morphological) అందురు. 3 కొందరు తత్త్వజ్ఞులు సమాజ మేరూపము దాల్చినను పాటింపక దాని చరిత్ర లక్షణములనే నిర్ణయించుచున్నారు. దీనిని లాక్షణిక పద్ధతి (Physiological) అందురు. 4 సమాజ చరిత్రము శరీర లక్షణములవైపు ధ్యానముంచవలయునను నియతిలేనిది నాల్గవ పద్ధతి. సమాజ దృక్పథము గమనించుటయే యీ పద్ధతికి లక్షణము. ఇందు సమాజము నడుపు ఆత్మచాలక మున్నే ముఖ్యముగా గమనింతురు గాన మొదట ఆత్మస్వభావము, రూపము, కార్యము, అంతిమ హేతువులఁ జర్చించి సమాజ లక్ష్యమును గ్రహింతురు. ఇదియే ఆత్మిక (తాత్త్విక లేక వైవేకిక) పద్ధతి (Psychological or Philosophical or Rational) యందురు. ఈ నాల్గు పద్ధతులలో సమర్థుఁడు దేనిని స్వీకరించెనో విచారింతము.

౧౬ దాసబోధలోఁ బాటించిన పద్ధతి.

ఈ నాలుగు పద్ధతులలో నాల్గవదియగు ఆత్మికపద్ధతిని శ్రీ సమర్థుఁడు తన దాసబోధలో స్వీకరించెను. యూరపులో శ్లేగల్, హేగల్ మున్నగు తత్త్వవేత్త లీపద్ధతినే యనుసరించిరి. తత్త్వవేత్తలందఱీపద్ధతి నామోదింతురనుట సత్యము. మానవ జాతి ఆత్మపై సర్వవిధముల నాధారపడియున్నపుడు ఏ విధమైన సంచలనము నేని ఆత్మ దృష్టితోఁ గావించుటయే యుచితము. ఇతరవిధములఁగూడ యోచింపవచ్చును గాని మానవజాతియొక్క అంతిమహేతువును గమనించినచో తాత్త్వికపద్ధతియే పరిగ్రహింప దగినది. మొదటి మూఁడు పద్ధతుల నామోదించిన శాస్త్రజ్ఞులు సమాజముయొక్క యత్నము, సుఖవృద్ధి, రాజపురుషుః సుఖసాధనములై యున్నదనిరి. బ్లన్ష్లీవంటి యితిహాసజ్ఞులు, రాజనీతిజ్ఞులు రాష్ట్రీయుల గుణములను వృద్ధినొందించుటయే రాజ్యస్థాపన యొక్క ముఖ్యోద్దేశమని వాకొనిరి. పాశ్చాత్యశోధకులు మహత్తరము అవ్యాహతము

వగు మానవయత్నమునకు అంతిమహేతువేదియో పరిశీలింపలేకున్నారు. వారలు అంతరంగికముగా బాహిరముగ సమాజోపాధుల గమనింతురుగాన వారికి నిర్ణయశక్తియల వడలేదు. ఉపాధుల నేలుపలచి శుద్ధము, విమలము, నిరుపాధియునగు ఆత్మ స్వరూపముపైఁ బాశ్చాత్యులు ధ్యానముంచరు. అట్లు ధ్యానముంచిన పాశ్చాత్యులలో హేగలు గావించిననిర్ణయము శ్రీసమర్థుని నిర్ణయముతోఁజాలవఱకేకీభవించుచున్నది. తత్త్వజ్ఞుఁడు వేదాంతియునగు హేగలు పండితుఁడు ఆధ్యాత్మిక దృష్టితో మానవసమాజపుటంతిమోద్దేశము Philosophy of History అనుగ్రంథమున నెట్లు వ్రాసెనో తెలిపి సమర్థుని దాసబోధమతముతో నాతనిమత మెంతవఱకేకీభవించునో నిర్ణయించుట ప్రకృతమై యున్నది.

౧౭ హేగల్ పండితునియు సమర్థునియు మతమునందుఁగల సమానత్వము.

“ఈ జగము ఆత్మమాయల సంఘటనముతో నిర్మింపఁబడెనని తోఁచుచున్నది. చిత్స్వరూపముగ నున్నదంతయు నాత్మ. పంచభూతాత్మికముగ నున్నదంతయును మాయ. మానవేతిహాసమున మాయావులగు పంచభూతములకంటె ఆత్మకు వేయిరెట్లు మహత్త్వము గలదు. కావునఁ బ్రధానమగు నీ యాత్మ గమనమునకును దాని మూర్త్యవతారములకు సంబంధించిన యితిహాసమునకు మానవజాతీయేతిహాసమను పేరిడవచ్చును. మాయయొక్క ముఖ్యలక్షణము జడము అది పరతంత్రతగ నున్నది. ఆత్మయొక్క ముఖ్య లక్షణము సూక్ష్మత లేక మోక్షము. ఆత్మ స్వయంభువు, స్వతంత్రము, స్వసంవేద్యము (తన్నుఁ దానెఱుంగునది.) ఆత్మ తన ముఖ్యరూపమును (మోక్షమును లేక స్వతంత్రమును) అన్వేషించుచుండును. ఈ యన్వేషణ ప్రయత్నము నే మానవేతిహాసమందురు. ఈ యితిహాసమును సూక్ష్మదృష్టితో విచారించినచో యూరపియన్ జర్మను సమాజములకు మనమందఱము ముక్తులమేయని విదితమగునట్లు తోఁచును. గ్రీకు, రోమన్ దేశీయులకుఁ గొందఱు మనుజులు మాత్రమే ముక్తులగుటకు యోగ్యులని తెలిసియుండెను. హిందువులు, చైనీయులు మున్నగువారికి ముక్తుఁడొక్కఁడేయని తెలిసియుండెను. ఆత్మయొక్క ముక్తస్వరూపమున నీ విధముగా నీ మూఁడు సమాజములకును భిన్నభావము లున్నందుననే యూరపియనులు స్వతంత్రులుగను, గ్రీకులు రోమనులు అంశమాత్ర స్వతంత్రులుగను, హిందువులు చైనీయులు పూర్ణపరతంత్రులుగను నున్నారు. ఈ విధముగ బద్ధత్వము, ముముక్షుత్వము, ముక్తత్వములే ఆత్మేతిహాస విధములు. కాన మానవసమాజమున కంతిమోద్దేశము ముక్తి (మోక్షము లేక స్వతంత్రము) యైయున్నది. ఈ స్వతంత్రతయే, ఈ మోక్షమే, ఈ స్వసంవేద్యమే ఆత్మతత్త్వము. ఈ తత్త్వములోని కరిగి కలియ నెంచువాఁడు (ముముక్షుఁడగు ఆత్ముఁడు) ధర్మము, నీతి, రాజ్యములను నీ మూఁడు రూపములొందుచున్నాఁడు. ఇందు మూఁడవరూపమగు రాజ్యచరిత్రమునే రాజకీయేతిహాసమందురు. ఆత్మరాజ్యరూపములో మూర్తీభవించి యవతీర్ణమైనంతన స్వతంత్రసిద్ధి

మార్గము తెలుపఁబడినదని తెలిసికొనవలయును. ఈ మార్గములఁ దెలుచు సీజరు, నెపోలి యన్లవంటి వీరపురుషులందు రాజస తామస సాత్త్విక గుణములుండును. వారల ప్రభావముననే జగదుద్ధరణము జరుగుచున్నది. అనఁగా ఆత్మ తన తత్త్వమువైపు (పూర్ణ స్వాతంత్ర్యమువైపు) పోవుచున్నదని భావము. ఇట్టి పురుషులను అవతారమూర్తులని వీర పురుషులని యందురు. రాజ్యము ఆ పరమాత్మ (జీవాత్మ)యొక్క తత్త్వాధిష్ఠము (మూర్తిస్వరూపము) ఐయున్నయెడల దానియందలి రాజ్యహితదృష్టి రాజ్యస్థాపకుల యొక్కయు, సంబంధులయొక్కయు హితదృష్టితో నన్నివిధములచేతను లగ్నమగుచున్నచో నదియే యుత్తమమైనది. ఈ విధముగు కలయికకై ప్రతిమనుజున కాత్మతత్త్వము తెలియవలసియున్నది. ఈ సంస్థలవలన రాజ్యస్థాపకులగు వ్యక్తుల హృదయములయందు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానము వర్ధించు సాత్త్విక రాజస గుణములు ప్రాదుర్భావమగును." హేగల్ పండితుఁడు తన ఫిలాసఫి ఆఫ్ హిస్టరీ (Philosophy of History) యందు ఇట్టి సంస్థల నన్నింటిని విచారింపలేదు. సమర్థుఁడు తన దాసబోధలో విపులముగాఁ జర్చ గావించియున్నాఁడు.

౧౮. తత్త్వజ్ఞానమున హేగల్‌కు సమర్థునకుఁ గల మతభేదములు; హేగల్ భ్రమ.

సంక్షేపముగ నుదాహరించిన పైయుదాహరణమువలన దాసబోధయొక్కయు హేగల్‌యొక్కయుఁ దత్త్వజ్ఞానములందుగల సమత్వము పాఠకులు గ్రహించియుందురు. హేగల్‌యొక్కయు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామియొక్కయుఁ దత్త్వజ్ఞానమునందు శ్రద్ధతో గమనింపఁదగిన యొక ముఖ్యభేదము గలదు. హేగల్ పండితుఁడు భ్రమపడి హిందూదేశమునుబట్టి యొక్కఁడె ముక్తుఁడనియుఁ దక్కినవారలందఱు బద్ధులనియుఁ దలంచెను. హేగల్ పండితుఁడు తన యితిహాసము క్రీ. శ. 1822 లోనుండి 1831 దనుక రచించెను. ఆ కాలమున హేగలు మొదలగు పాశ్చాత్యులకు పదునేడవ శతాబ్దమున ఆత్మతత్త్వశోధనమునందు మహారాష్ట్రులొనరించిన ప్రచండ క్రాంతిస్థితి తెలిసియుండదు. ఉపనిషత్తులును శ్రీసమర్థుని గ్రంథములును హేగలు తత్త్వజ్ఞుఁ డెఱింగియున్నచో హిందువు లాత్మతత్త్వమును శోధించిన విధము ఆత్మతత్త్వమునకు శ్రీ రామదాసస్వామి శివాజి చక్రవర్తి మూర్తిస్వరూపము నొసంగిన రీతి చక్కఁగఁ దెలిసియుండెడిది. శ్రీరామదాసస్వామి అందఱును ముక్తులని కంఠోక్తిగఁ జెప్పినాఁడు. (దాసబోధ ద 5 స 8 చూ.)

మహారాష్ట్రేతిహాసము మహారాష్ట్ర సాహిత్యము నెఱుంగని కారణముననే హేగలు విద్వాంసుఁ డిట్లు అసత్యకల్పనము గావించెను. హేగలు విద్వాంసుఁ డితిహాసము రచించుకాలమున హిందూదేశ రాజకీయస్థితి భిన్నభిన్నముగా నుండెను. ఆ విపరీత పరిస్థితులు మిల్లు మొదలగువారలు విపరీతముగ వర్ణించిరి. హేగల్ పండితుఁడు తన యనుమానము నా విపరీత వర్ణనమువలన స్థిరపఱచుకొనెను. ఈ యార్యభూమి యందుఁ బందొమ్మిదవ శతాబ్దమున మహారాష్ట్రులు సాత్త్వికసంపద కోల్పోయిరని దోషమాపాదించినచో వినవచ్చును గాని పదునేడవ శతాబ్దపు నాఁటి సుగుణములను యూరోపియను లెఱింగియు మఱుఁగుపఱచుట పక్షపాతలక్షణమనక తప్పదు. ఈ పక్ష

పాతమునసే హేగల్ మహాశయుఁడు హిందువులలో నొక్కఁడె ముక్తుఁడను నసత్య కల్పనము గావించినాఁడు. సద్గుణములవలన హిందువు లెల్లరు స్వతంత్రులగుటకు యోగ్యులని వేదాంతము, గీత, రామదాసస్వామి పదేపదే నుడువుట పక్షపాతియగుటచే హేగల్ గ్రహింపకపోయెను. నేఁటికి మూఁడువందల సంవత్సరములనుండి యే హేతువుచేఁ బాశ్చాత్యులు పరమార్థము వైపున కేగుచుండిరో ఆ హేతువు మహారాష్ట్రులకు గూడ నుండెనని రానడేమహాశయుఁడు మహారాష్ట్రేతిహాసమునందు వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ మహారాష్ట్రేతిహాసము నూఱు సంవత్సరములకు ముందె వ్రాయఁబడియున్నయెడల హేగల్ వంటివారలు ప్రపంచేతిహాసమునందుఁ గొంత మార్పు చేయవలసివచ్చెడిది. మహారాష్ట్రేతిహాసము ప్రపంచేతిహాసమునం దొక ముఖ్యాధ్యాయమను సంగతి సర్వజనసమ్మతమైయున్నది. ఇంతవఱకొనర్చిన చర్చవలన దాసబోధ గ్రంథస్వరూపము పాఠకులకు విశదమై యుండును. ఈ గ్రంథము వాస్తవికమగు నితిహాస తత్త్వజ్ఞానముతోఁ బూర్ణమైయున్నది. కాని యిందలి వివేచనాపద్ధతిమాత్ర మైతిహాసికము గాదు. అది యాధ్యాత్మికము.

౧౯ దాసబోధయందు యోగమేల చెప్పఁబడలేదు?

గ్రంథ సిద్ధాంతములను చర్చ గావించినమీఁదట శ్రీ సమర్థుఁడు భక్తి, జ్ఞాన, కర్మమార్గములను జెప్పి యోగమార్గము నేల విడిచియుండునని పాఠకులు సందేహింపకపోరు. ఇందులకుఁ గారణము వినుండు. వేదాంతమునందు యోగమార్గమునకు మహత్త్వము లేదు. సమర్థుఁడు బట్టుదలగల యద్వైతవాది గావున యోగసంబంధములగు నటాటోపములను వర్ణింపలేదు. యోగశిక్ష సామాన్యజనుల కసాధ్యమనియే సమర్థుఁడు తన గ్రంథములలో వానిని చేర్కొనలేదు. యోగమునకు నిర్వాతము, శాంతమునగు ప్రదేశము కావలయును. మితము సాత్త్వికము నగు భోజనము కావలయును. మానసము శాంతవృత్తి యుండవలెను. ఇట్టివి యింకఁ గొన్ని యున్నగాని యోగము కుదురదు. ఈ విషయముల యోచించితిమేని గృహస్థులకు సంసారులకు యోగమార్గ మసాధ్యమని సైతము తోఁచును. కావునే సమర్థుఁడు యోగము నుపదేశింపలేదు. వాస్తవమున కతఁడట్లు చేయుటయే యుచితముగ నున్నది. దాసబోధలో శ్రీ సమర్థుఁడు గావించిన కర్మమార్గ, భక్తిమార్గ, జ్ఞానమార్గోపదేశములు అత్యంత సులభములు అమూల్యములునైయున్నవి.

౨౦ ఉపసంహారము.

దాసబోధలోని రహస్యముల నెఱింగి వానిని గ్రహించుటకుఁ బలుమాఱు గ్రంథమును జదువుటయు అందలి సిద్ధాంతములను మననపూర్వకముగా విచారించుటయు నత్యంతావశ్యకము. ఈ గ్రంథములోని సిద్ధాంతముల కనుకూలముగా నాచరణ మొనరించినచో మనరాష్ట్రము అభ్యుదయమునకు రాఁగలదు.

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

ఆంధ్ర దాసబోధ

మొదటి దశకము

మొదటి సమాసము — గ్రంథారంభ నిరూపణము.

శ్రీ సమర్థరామదాసులవారి సన్నిధికిఁజేరి శ్రోతలిటుల బ్రశ్నించిరి. స్వామీ! ఇది యేగ్రంథము? ఇందేయేవిషయములు చెప్పఁబడియున్నవి? ఈ గ్రంథము నాలించుటవలనఁ గలుగు ఫలములెవ్వి? 1. సమర్థులిటుల నాజ్ఞ నొసంగిరి. ఈగ్రంథ నామము దాసబోధ. ఇందు గురుశిష్యసంవాదము గలదు. ఇంతియగాక యిందు స్పష్టముగాఁ దెలియు నటుల భక్తిమార్గము నుడువఁబడినది 2. ఈ గ్రంథమునందుఁ దొమ్మిది తెఱంగుల భక్తులు, జ్ఞానవైరాగ్యముల లక్షణములు, విశేషించి ఆధ్యాత్మ నిరూపణము చెప్పఁబడినది 3. మనుష్యుఁడు భక్తియోగమువలన నీశ్వరుని నిశ్చయముగాఁ బ్రాపించునను నంశ మీగ్రంథమునందుఁ దెలుపఁబడినది 4. ముఖ్యభక్తి, శుద్ధజ్ఞానము, ఆత్మస్థితి, శుద్ధోపదేశము, సాయుజ్యముక్తి, మోక్షప్రాప్తి, శుద్ధస్వరూపము, విదేహస్థితి, అలిప్తత, ముఖ్యదైవము, ముఖ్యబ్రహ్మము, జీవశివులు (జీవాత్మపరమాత్మలు) నానామతములు మున్నగు నంశములను గుఱించి యీ గ్రంథమునందు సిద్ధాంతము గావింపఁబడినది. మఱియు నిందు "నేను" అనున దెద్దియో యదిఁ గూడ వివరింపఁబడినది. ముఖ్యోపాసనము నానావిధములగు కవితారీతులు, నానావిధ చాతుర్యములు, మాయయొక్క యుత్పత్తి, పంచభూతములు, వాని కర్తృత్వము మున్నగు విషయముల లక్షణములన్నియు

నిందుఁజెప్పఁబడినవి 5–11. దాసబోధలోఁ బెక్కు తెఱంగుల సంశయములు శంకలు నివారింపఁబడుటయేగాక యనేకవిధములగు ప్రశ్నలకుఁ గూడ సదుత్తరము లొసంగఁబడినవి 12. ఈ రీతిగాఁ బయిని జేర్కొనఁబడిన సంగతులెన్నియో యీ గ్రంథమునందు నిరూపించినాఁడను. గ్రంథమునందంతటను నేమేమి నుడువఁబడెనో దాని సంగ్రహమునంతయు నిచట వివరింప నవకాశములేదు 13.

అయినను గొంచెము చెప్పెదను. దాసబోధయంతయు నిరువది దశకములుగా విభజింపఁబడి విస్పష్టముగ నొసరింపఁబడినది. ప్రతి దశకమునందు నేయే విషయములు చర్చింపఁబడునో యవియన్నియు నాయా దశకములలోనే చెప్పఁబడినవి 14. అనేకగ్రంథముల సమ్మతియు, ఉపనిషత్తులు, వేదాంతము, శాస్త్రములు, ఆత్మప్రతీతి (శ్రీరామదాసస్వామి స్వయముగాఁ బరమార్థమునందు గడించిన యనుభవము) మున్నగువాని నాధారముమీఁద నీ గ్రంథ రచనము జరిగినది 15. అనేకగ్రంథభానములను సమన్వయించి యీ గ్రంథము రచింపఁబడినది గాన నెవ్వరును దీనిని మిథ్యయని వాకొనఁజాలరు. ఈ విషయమును నేను జెప్పవలసిన పని యేమున్నది? ఇఁకఁ బ్రత్యక్షానుభవమువలనగూడఁ దెలియును. (గ్రంథముయొక్క సత్యాసత్యములు ఇప్పటికిప్పుడే యధ్యయనమువలనఁ దెలియుచుండ నొకరు చెప్పవలసిన పని యేమున్నది?) 16. లోకు లొకవేళ నేదేని మత్సరకారణమున నీ దాసబోధయందలి యంశము మిథ్యయని వాకొన్నచో వారలు “అన్నిగ్రంథములను (నానాప్రకారములగు గ్రంథముల సమ్మతిని) మఱియు భగవద్వాక్యములను ఖండనము గావించినవార”లని భావింపుఁడు 17. శివగీత, రామగీత, గురుగీత, గర్భగీత, ఉత్తరగీత, అవధూతగీత, వేదము, వేదాంతము, భగవద్గీత, బ్రహ్మగీత, హంసగీత, పాండవగీత, గణేశగీత, యదుగీత, ఉపనిషత్తులు, భాగవతము మున్నగు పవిత్రగ్రంథముల సమ్మతియే దాసబోధలోఁ జేర్కొనబడినది. ఆయా గ్రంథములలో భగవద్వాక్యములే గలవు. అవి నిశ్చయముగా యథార్థములు 18–20. భగవద్వచనమునం దవిశ్వాసము గలిగి వర్తించు పతితుఁడెందేనిగలఁడా? ఈ గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడినదానిలో నెద్దియును భగవద్వాక్య విరహితమైనదిలేదు 21. పూర్తిగా గ్రంథమును దిలకింపకయే

వ్యర్థదోషము లాపాదించు నా దురాత్ముఁడును దురభిమానియునగు పురుషుఁడు మత్సరకారణముననే యందులకు సాహసించును. వాని హృదయమునందు అభిమానమునుండి మత్సరమును, మత్సరమునుండి తిరస్కారమును జనించుచున్నవి. ఆవలఁ గ్రోధవికారము స్ఫురితముగ నుత్పన్నమగును 22–23. ఆ మనుష్యుడు "అహంభావకారణముననే మలినాత్ముఁడై కామక్రోధములతో సంతప్తుడగుచున్నాఁ"డనునది ప్రత్యక్షముగనే కనుపించును 24. కామక్రోధములకు లోఁబడియున్న వానిని యోగ్యుఁడని యెటుల నుడువుదుము? చూడుడు. అమృతమును సేవించినపిదప రాహువు విష్ణుని చక్రధారచేఁ జంపఁబడెను. (రాహువువలె నంతరంగము కలుషితమై మలినమనస్కులై యుండెడి మనుజులు ఈ యమృతతుల్యమగు గ్రంథమునుండి యేమాత్రపు లాభమును బొందఁజాలరని భావము) మంచిది. ఇఁక నిప్పుడీమాటలను గట్టిపెట్టుదము. ఈ గ్రంథసారమును ఎవనికెట్టి యధికార మున్నవాఁడటుల గ్రహించును. కాని అభిమానమును విడనాడుట యన్నిఁటికంటెను మంచిది 25 – 26. అయ్యా! ఈ గ్రంథమునం దేమున్నదని తొలుత శ్రోతలు ప్రశ్నించిరి. గావున దానినంతను సంక్షిప్తరీతిగాఁ జెప్పుట జరిగినది 27. ఇఁక నిప్పుడు గ్రంథమునందలి యంశము నాలించుటవలనఁ గలుగు ఫలములను దెలుపుచున్నాఁడను. మొదట నీ గ్రంథ శ్రవణమువలన శ్రోతలకాచరణమునందుఁ దత్క్షణముననే మార్పుగలుగును. మఱియు సంశయమూల మొక్కసారిగాఁ బటాపంచలై పోవును 28. సుగమమగు మార్గము లభించును. దుర్గమములగు సాధనములవలని యావశ్యక ముండదు. సాయుజ్యముక్తి మర్మము సహజముగనే విశదమగును 29. ఈ గ్రంథము నాకర్ణించుటవలన అజ్ఞానము, దుఃఖము, భ్రాంతి నాశనమగును. అటులె శీఘ్రముగా జ్ఞాన మలవడును. 30. యోగులయొక్క పరమభాగ్యమగు వైరాగ్యము ప్రాప్తించును. వివేకసహితమును, యథాయోగ్యమును, జాతుర్యమును నగు జ్ఞానము కలుగును 31. భ్రాంతులుగను, అవగుణులుగను, దుర్లక్షణులుగను నుండు మానవు లీగ్రంథమును బఠించుటవలన సలక్షణు లగుదురు. ఇంతియగాక ధూర్తలును, తార్కికులును, విచక్షణులును నగు మనుజులు అవసరమగు

సంశయముల వివేచింప నారంభించెదరు 32. అశ్రద్ధగలవారలు ప్రయత్న శీలు రయ్యెదరు. పాపులు తమ దురంతము నెంచికొని పశ్చాత్తాపము నొందెదరు. భక్తిమార్గమును నిందఁజేయువారు దానినే కొనియాడఁ దొడంగుదురు 33. బద్ధులు (సంసారసంబంధులగు మనుజులు) మోక్షమును గోరువారలగుదురు. మూర్ఖు లతిదక్షులయ్యెదరు. మఱియు భక్తి విహీనులుసైతము భక్తిమార్గములోనఁ బ్రవేశించి మోక్షమును గడించెదరు 34. ఈ గ్రంథమును జదువుటవలనఁ బెక్కు తెఱంగులగు దోషములు నాశనమగును. పాపులు పావనులయ్యెదరు. మఱియు నీ గ్రంథ శ్రవణమాత్రముననే మానవు లుత్తమగతి నొందెదరు 35. దేహబుద్ధిజములగు పెక్కుతెఱంగుల మోసములు, సందేహపూర్ణములగు ననేక భ్రమలు, సంసారమునందలి సమస్తోద్వేగములు, నీ గ్రంథము వినుటవలన నశించును 36. దీని ఫలశ్రుతి యిట్టిది. ఈ గ్రంథాకర్ణనముకలన అధోగతి నశించును. ఇంతియగాక హృదయమునకు విశ్రాంతియు సమాధానముగూడ సమకూరును 37. ఇంతయేల, యెవనిభావ మీ గ్రంథ విషయమున నెటులుండునో యట్లు ఫలము సిద్ధించును. (యాదృశీ భావనా యస్య సిద్ధిర్భవతి తాదృశీ) మాత్సర్యయుతున కీ గ్రంథమున మత్సరమె లభించును 38.

రెండవ సమాసము - గణేశస్తుతి.

ఓంకారస్వరూపా ! సర్వసిద్ధి ఫలప్రదాయకా ! అజ్ఞానభ్రాంతిచ్ఛేదకా ! బోధరూప గణనాయకా ! నీకు నమస్కారముల నొనర్చుచున్నాఁడను 1. నా యంతఃకరణమునందు విరాజిల్లుము. మఱియు నెల్లపుడు సమస్తవిధముల నావాసమొనరింపుము. నీ కడకంటి చూపుల నుండి నాపయి దయారసము ప్రసరింపఁజేసి వాక్యశూన్యుఁడనగు నాచేఁ బలికింపుము. నీ యనుగ్రహాతిశయముననే జన్మజన్మాంతర సంబంధమగు భ్రాంతి తొలఁగిపోవుచున్నది. విశ్వభక్షకమగు కాలముసైతము సేవ గావించుచున్నది 3. నీ యనుగ్రహము ప్రసరించినంతనే పాపములు విఘ్నములు గజగజ వడంకును. నీపేరువిన్నంత నవి సుడివడి తిరుగుచుండును 4. ఇందుచేతనే స్వామీ ! నిన్ను విఘ్నహారుఁడని యనుచున్నారు. మా

వంటి దిక్కులేనివాండ్రకు నీవే సాహాయ్యకుఁడవు 5. మంగళనిధియగు గణే శ్వరునకు వందనములొనరించి యేకార్యమునేని చేయబూనినచో సమస్త సిద్ధులును జేకూరును. ఎట్టి యాటంకములేని పాదసూపఁజాలవు 6. అతని నామము స్మరించినతోడనే హృదయమున కింతయనరాని నిలుకడ లభించును. మనస్సు యితరములగు సమస్తేంద్రియములనువిడచి కేవలము నేత్రములోనికేతెంచి నివసించును. అన్ని యంగములును గుంటువడిపోవును. అన్ని యింద్రియములపట్ల విస్మరణము కలుగును 7. *

గణేశమూర్తియొక్క సగుణరూపము మిగుల సుందరమును, మోహదాయకమునై యున్నది. అతఁడు నాట్యము గావించిన వెంటనే వేలుపులందఱును స్తబ్ధులై పోయెదరు 8. ఆయన యెల్లప్పుడును మదముతో నిండియుండును. ఆనందముతోఁ దూగుచుండును. సంతసముతో సుప్రసన్నముఖుఁడై యత్యుల్లాసియై యుండును 9. మనోహరమును, స్థూలమునగు నాకారముగల వినాయకుని భీమమూర్తి మహాప్రచండమైనది. విస్తీర్ణమును సమున్నతమును నగు నాతని మస్తకము విశేషించి సింధూరచర్చచే నొప్పారియున్నది 10. నానావిధములగు సుగంధముల నీను పరిమళము ఆతని గండస్థలమునుండి (మదజలరూపమున) జారి పడుచున్నది. భ్రమరగణమచట గుంపులుగుంపులుగఁ గూడి ఝుంకారము లొనరించుచున్నది 11. శుండాదండము సరళమై కొంచెము ముడుచుకొని యున్నది. కపోలములు కాంతిచే నిండారి చూడఁదగియున్నవి. అధరము మిగుల బొడవుగానున్నది. క్షణక్షణమునను దీక్ష్ణమగు మదరసము చుక్కలుచుక్కలుగా జారిపడుచున్నవి 12. పదునాలుగు విద్దెలకు వేలుపగు నావేలుపురాయఁడు తన చిన్నికన్నులను మాటిమాటికిఁ గదలించుచున్నాఁడు. మృదులములు విశాలములునగు నాతని చెవులు పళపళమని మ్రోగుచున్నవి 13. రతనములుచెక్కినకిరీటము ధగధగమని యతనితలపై మెఱయుచున్నది. దానినుండి పెక్కు తెఱంగులగు కాంతులు ప్రకాశమానములై వెలుగొందుచున్నవి. చెవులకుఁగుండలములు విరాజిల్లుచున్నవి.

---

* పయిని జెప్పిన రేండుపద్యములలో గణేశుని నిర్గుణరూప వర్ణనముగలదు. ఇంక ముందు సగుణవర్ణనము వచ్చును.

వానిపయిని దాపిన నీలమణులు కాంతులను వెదజల్లుచున్నవి 14. దృఢము లును శ్వేతములు నగు దంతములకు మణులు బంగారముతోఁ జేసిన కడియములు తొడుగఁబడియున్నవి. ఆ కడియముల క్రిందఁ జిన్న చిన్న బంగారు రేకులు ప్రకాశించుచున్నవి 15. మెల్ల మెల్లఁగఁ దొండము కదలుచున్నది. దానిపయిని సర్పము చుట్టవలెఁ జుట్టుకొనియున్నది. చిఱుగంట మందమందనినాదముతో మ్రోగుచున్నది 16. ఆయనకు నాలుగు భుజములున్నవి. ఉదరము వ్రేలాడుచున్నది. ఒకపీతాంబరమును ధరించియున్నాఁడు. తొండముపై నున్న పాము మాటిమాటికి బుసకొట్టు చున్నది 17. అది పడగనాడించుచు నాలుకలు ముందునకుఁ దీయుచుఁ జుట్టు చుట్టుకొనియున్నది. మఱియు గణేశుని నాభికమలముఁ బయిఁ బడగ నెత్తి యాపాము తీవ్రదృష్టితోఁ జూచుచున్నది 18. పలు తెఱంగులగు పూవుదండలు సర్పముచేఁ జుట్టఁబడియున్న నాభిదనుక మెడలో వేయఁ బడియున్నవి. ఆతని హృదయకమలముమీఁద మణులుచెక్కిన పతక మొకటి ప్రకాశవంతముగా నలరారుచున్నది 19. గండ్రగొడ్డలి, తామర పూవు రెండుచేతులయందును విరాజిల్లుచున్నవి. వాఁడిగలదియు ధగధగ మని మెఱయుచున్నదియు నగు నంకుశ మొకచేతియందును, వేఱొకచేతి యందు ఉండ్రాయియుఁ దాల్చియున్నాఁడు. విఘ్నేశ్వరునకు ఉండ్రా యిపై నెంతయో ప్రీతి 21. నటన నాట్యకళాకౌశలములను వెల్లడించుచు వినాయకుండు పెక్కు తెఱంగుల నృత్యమొనరించుచున్నాఁడు. తాళము మృదంగము మున్నగు వాద్యములు మ్రోఁగుచున్నవి. ఉపాంగముల ఝుంకారము దిక్కుల నిండిపోవుచున్నది 20. ఒకనిముసమేని వినాయ కునకు స్థిరబుద్ధిలేదు. చపలత్వమునం దాతని నగ్రగణ్యునిగఁ దలంపనగును. సమస్తాలంకారశోభితమగు సుందరాకారముగలిగి విఘ్నేశ్వరుఁడు సర్వ లక్షణముల కాటపట్టుగ నున్నాఁడు 22. నూపురములు గణగణ మ్రోగు చున్నవి. పాదభూషణములు ఝణఝణ మనుచున్నవి. గజ్జెలవలనఁ బాదయుగళము మనోహరముగాఁ గనిపించుచున్నవి 23. గణేశుని కారణమున నీశ్వరుని పేరోలగమున కొకక్రొత్త చెలువు వచ్చినది. దివ్య మగు నాతని యంబరకాంతులు నలుగడల వెలుంగుచున్నవి. సాహిత్య విషయమున నిపుణులగు అష్టవిధనాయికలుఁ గూడ విఘ్నేశ్వరమూర్తి

వెంట సభలోనఁ బ్రవేశించియున్నారు 24. సర్వాంగసుందరుఁడును సమస్త విద్యలకు నాధారభూతుఁడునగు నిట్టి గణేశ్వరునకు నా భావయుక్తమగు సాష్టాంగప్రణామములను సమర్పించెదను 25. గణేశుని రూపమును వర్ణింపఁగానే భ్రాంతచిత్తులహృదయము ప్రకాశవంతమగును.మఱియు గుణానువాదము నాలించినంతన వారికి సరస్వతీదేవి ప్రసన్నురాలగును 26. బ్రహ్మమొదలుగాఁగల వేలుపులందఱును నీగణపతికి వందనము లొనరించునపుడు పాపపుమనుష్యుఁ డొకలెక్కలోనివాఁడా? ఇక నీ విషయము నటులుంచుదము. మందమతులగు ప్రాణులు గణేశ్వరుని స్మరింపవలయును 27. మూర్ఖులును దుర్లక్షణులును హీనాతిహీనులుగూడ విఘ్నేశ్వరునిఁ జింతనమొనరించి సమస్తవిషయములలో నేర్పరులును దక్షులును నగుదురు 28. ఆయన పరమసమర్థుఁడు. కోరికలన్నింటెని సమకూర్చును. ఆయనను భజించుటవలన సమస్తకార్యములును జేకూరును. ఇది యనుభవముచేత నెఱింగినమాట. కలియుగమునందుఁ జండీవినాయకుఁడు ముఖ్యదైవతము 29. కనుక నా మంగళస్వరూపుఁడగు విఘ్నేశ్వరుని స్తోత్రమును బరమార్థవాంఛ హృదయములో నుంచుకొని నా సక్తికొలఁది యొనరించినాఁడను.

మూఁడవ సమాసము – శారదాస్తుతి.

ఇఁకనిప్పుడు తొలిపలుకులఁ గన్నతల్లియు, నలుమోముల వేలుపు గడుపారఁ గన్నబిడ్డయుఁ బలుకుల కాధారభూతురాలును వాగ్దేవియు మహామాయాస్వరూపిణియు నగు సరస్వతీదేవికి వందనము లొనరించుచున్నాఁడను 1. ఓ శారదాదేవీ! నీవు శబ్దస్ఫూర్తిని నుజ్జీవింపఁజేసి వైఖరీముఖమున నపారమగు వచనసమూహామును బిలుచుచున్నావు. శబ్దమునకుఁ గల యంతర్భావమును నీవు ప్రత్యక్షము గావించుచున్నావు 2. తల్లీ! నీవు యోగులయెడ సమాధిరూపమునను నిశ్చలభావులగు మనుజులయెడ గృతబుద్ధిరూపమునను నలరారి స్వయముగా విద్యాస్వరూపముతో నొప్పి యవిద్యోపాధి నంతరింపఁజేయుచున్నావు 3. నీవు మహానుభావులగువారలకు ననుకూలవతివగు నర్ధాంగివి. తుర్యావస్థవు. నీ కలయికచేతనేగదా సాధుజనులు మహాత్కార్యముల నొనరించుటలోఁ బ్రవృత్తులై

యుండెరి 4. భారతీ ! నీవు మహాత్ములయెడ శాంతివై యీశ్వరునెడ స్వయంశక్తివై జ్ఞానులయెడ విరక్తిభావమవై నిరాశావస్థకుఁ బరమావధివై యలరుచుంటివి 5. అనంతములగు బ్రహ్మాండములను నీవు రచించి లీలావినోదముగా వానినెల్లఁ జెఱచివేయుచున్నావు. ఆదిపురుషుని యందు నీవు చిత్రముగా దాఁగియున్నావు 6. నీవు ప్రత్యక్షముగా జూచుటకుఁ గనిపింతువుగాని విచారము చేయుటచే సాధ్యపడవు. ఇంతయేల బ్రహ్మాదులకు సైతము నీయంతు తెలియరాకున్నది 7. సమస్త సంసార నాటకములకు నీవంతఃకళవు (మూలసూత్రమవు). చిచ్ఛక్తియొక్క నిర్మల మూర్తివి. జ్ఞానశక్తి స్వానందసుఖము మానవులకు నీ యనుగ్రహముననే సమకూరుచున్నది 8. నీవు సుందరాంగులకుఁ దలమానికమవు. సూర్య పరబ్రహ్మమునెడ నీవు కాంతిరూపమున విరాజిల్లుచున్నావు. మోక్ష లక్ష్మివి నీవు. శబ్దరూపమునఁ బూర్ణముగ నిర్మితమైన దృశ్యసంసారమును నాశనముజేయుటకు నీవు సమర్థురాలవు. పదునేడవ జీవకళవు. యోగిజను లేది పానముజేసినంతన వేలకొలఁదిసంవత్సరము లమరులై యుందురో యట్టి బ్రహ్మరంధ్రవినిర్గతమగు నమృతధారవు నీవు. నీవుసత్త్వలీలారూపిణివి. శీతలరూపవు. చక్కఁదనమునకు నీ వునికిపట్టువు 9 – 10. తల్లీ ! నీవవ్యక్త రూపుఁడగు పరబ్రహ్మము నెడ వ్యక్తరూపవు. విస్తారమై వృద్ధినొందు చున్న తత్త్వమునకు నీవు ఇచ్ఛాశక్తివి. కలికాలమునకు నియంత్రిణివి. గురు కృపారూపమున నీవు ప్రత్యక్షమై యర్థుల నాదరించు లోకమాతవు 11. పరమార్గము నెఱుంగుటకు నీవు విచారరూపమగు బ్రధానసాధనముగ నున్నావు. సారము అసారము నిశ్చయించుటకు నీ తోడ్పాటు గావలసి యున్నది. శబ్దబలముచే నీభవసముద్రమును దరింపఁజేయు నీమహత్త్వము గొనియాడ నేరితరము? 12. భగవత్స్వరూపిణీ! వాణీ! ఈ విధముగా నీవు మాయాస్వరూపముతో బహు వేషములను ధరించుచున్నావు. స్వయముగా సిద్ధురాలవై అంతఃకరణములలోఁ జతుర్విధములుగా (పరాపశ్యంతి మధ్యమావైఖరులను నాలుగు రూపములతోఁ) బ్రకటితమగుచున్నావు 13. పరా పశ్యంతి మధ్యమ యను మూఁటి తోడ్పాటుచే నంతఃకరణములోఁ బ్రవేశించు వైఖరిని నీవె ప్రకటనము గావింపఁ గల్గి యున్నావు. అందుచేఁ గర్తృత్వమనునదేదియో యయ్యది నీ కృపాకార

ణమునసే కలుగుచున్నదని స్పష్టమగుచున్నది 14. మాతా ! నీవు బ్రహ్మా దులకు జననివి. శ్రీమహావిష్ణువు శంకరుఁడు నీకతననే యుద్భవించిరి. సృష్టించినము లోకత్రయముగూడ నీ విస్తృతివలన నేర్పడినవే 15. పర మార్థమూలతత్త్వముగానే గాక కేవల సద్విద్యారూపమునఁగూడ నీవు పేరుగాంచి యుంటివి. నీ సుస్వరూపము శాంతము, నిర్మలము, నిశ్చలమునై యున్నది 16. యోగుల ధ్యానమునందును, సాధకుల చింతనము నందును, సిద్ధుల యంతఃకరణమునందును నీవు సమాధిరూపమున వసించు చుంటివి 17. నీవు నిర్గుణస్వరూపమును సుబోధము గావించుచున్నావు. అనుభవమునకు నీవు చిహ్నముగా నుంటివి. ఘటాంతరములయందు నీవు పరివ్యాప్తురాలవై యలరారుచున్నావు 18. శాస్త్రములు, పురాణములు, వేదములు (శ్రుతులు) నిన్ను నిరంతర మఖండరూపముగాఁ గొనియాడు చున్నవి. ప్రాణిమాత్రులందఱు నీ నిర్మలకీర్తిని బహువిధముల గాన మొనరించుచున్నారు 19. వేదశాస్త్రముల కంతటిమహిమ నీవలన వచ్చి నది. నిరుపమానమునకు నీ వుపమానభూతురాలవు. నీ సంబంధముచేతనే గదా పరమాత్మకుఁ బరమాత్మయను గౌరవము వచ్చినది ! 20. తల్లీ ! బహువిధములగు విద్యలు, కళలు, సిద్ధులు, నిశ్చయాత్మికమగుబుద్ధి, సూక్ష్మ వస్తువు మున్నగువానికి నీవు శుద్ధజ్ఞానస్వరూపురాలవై తేజము ప్రసాదించి తివి 21. హరిభక్తులయెడఁగల భక్తివి నీవె. అంతర్నిష్ఠులకు నంతర్దశవు నీవె. జీవన్ముక్తులగు మహాత్ములకు నీవె సాయుజ్యముక్తిగ నొప్పారి యున్నావు 22. అనంతమగు వైష్ణవీమాయవు నీవు. నీ నాటక మోహ కత్వ మెంతవారికేని తెలియరాదు. జ్ఞానమను నభిమానముతో నీ వెంత యెంతవారలనేని చిక్కుపఱచుచున్నావు 23. నీ దివ్యస్వరూపము కను లతోఁ గాంచనేరము. శబ్దముల సాయముచే గుఱుతింపఁజాలము. మనసున మాత్రము ప్రకాశించుచుండును 24. స్తవము, భజనము, భక్తిభావ మును వానిలో నెందేని మాయలేకున్న నందమేలేదు. ఈ వచనముల యందలి భావము ననుభవనీయులు దక్క నితరు లెఱుంగరు 25. ఓ జగ న్మాతా ! పెద్దలందఱికంటెను పెద్దదానవు. సర్వజగన్నియంతయగు నీశ్వరు నకు నీ వీశ్వరివి. నీకు నీ యంశములోనే మాయారూపిణివగు నీకు మాయా రూపముననే యిపుడు వందనము లొనరించెదను.

నాలుగవ సమాసము - సద్గురుస్తుతి,

సద్గురువర్ణనము నెటులఁ గావింపవలయునో తోఁచకున్నది. మాయకుఁ గూడ స్పృశింప నశక్యమగు గురుస్వరూపము అజ్ఞానుఁడనగు నా కేవిధముగాఁ దెలియును? 1. సద్గురు పరబ్రహ్మస్వరూపము నెఱుంగుట యసాధ్యకార్యము. ఎవరి విషయమున శ్రుతులుసైతము "నేతి, నేతి" యని వాకొనుచున్నవో యట్టి గురుబ్రహ్మమును వర్ణించుటకు మూఢుఁడనగు నా హృదయమునందు స్థానమెక్కడిది? 2. స్తుతి విషయమున నాకేమియు దెలియరాకున్నది. కావున దూరమునందుండియే నీకు వందనములను సమర్పించుచున్నాఁడను. ఓ గురుదేవా! నీ మహిమా సముద్రమును దరిచేరుటకుఁ దగినశక్తిని నాకు దయతోఁ బ్రసాదింపుము 3. నిన్నుఁ గొనియాడవలయునని యాపరానియంత కోరిక గలదు. కాని మాయచే నా ధైర్యమంతయు వికలమైపోయినది. కావున నో గురుస్వామీ! నీ వెవ్విధంబున నింతకుమున్నుంటివో యటులె యుండుము 4. ఇంతకుమున్ను మాయాబలమున నిన్నుఁ గొనియాడఁగలనని మురిసితిని. కాని మాయయంతయు లజ్జనొంది పోయినది. ఇఁక నా గురుమూర్తిని స్తోత్రముగావింప ననువగు విధమెద్ది? 5.

ముఖ్యపరమాత్మను గల్పనమొనరించుట యెన్నిటికిని సాధ్యము కానిపని. అందుచేతనే యాతనిప్రతిమను జేయవలసివచ్చినది. ఆవిధముగనే నేను మాయాయోగములో సద్గురునిమహిమ నభివర్ణించెదను 6. సాధకుఁడు తన భావానుసారముగా నేవిధముగా హృదయమునందు దేవతాధ్యానము గావించునో యట్లు ఈ స్తుతిప్రకరణమునందు సద్గురుమూర్తిని స్తుతించెద 7.

ఓ సద్గురురాజా! నీకు జయమగునుగాక. నీకు జయమగునుగాక. ఓ విశ్వంభరా! విశ్వబీజమూర్తీ! పరమపురుషా! మోక్షధ్వజా! దీనబాంధవా! సూర్యప్రకాశముచే నంధకారసముదయము పటాపంచలగునట్లు నీ యభయరూపమగు ప్రకాశలేశముచే దుర్నివారమగు మాయయంతయుః నశించుచున్నది 8 – 9. పగలు సూర్యుఁడంధకారమును రూపుమాపుచున్నాఁడు. రాత్రియైనపిదప నాయంధకారమంతయు లోకము

నిండ నల్లుకొనుచున్నది 10. కాని మా సద్గురుస్వామి యట్టివాఁడుకాఁడు. ఆయన జననమరణములను వినాశన మొనరించుచున్నాఁడు. అజ్ఞానరూప మగు మహాంధకారము నాయన మూలమట్టముగా నశింపఁజేయుచున్నాఁడు 11. బంగార మెన్నఁటికిని ఇనుముగా మాఱనివిధమున గురుభక్తులెన్నఁటికిని సందియములకుఁ బాల్పడఁజాలరు 12. ఏ నదియేని గంగానదిలోఁ గలసినపిదప అదియు గంగానదియైపోవును. మఱల నొకవేళ నది వేఱుగావింపఁబడినను అది గంగానదిమాత్ర మెన్నఁటికిని గాఁజాలదు 13. కాని గంగానదిలోఁ గలియుటకు ముందుగ నా నదిని జ ను లం ద ఱు (సామాన్య) నదియె యని యందురుగాని గంగయని యెప్పుడును జెప్పరు. శిష్యుని స్థితి యట్టిదిగాదు. అతఁడు సర్వవిధముల గురుస్వామియే యగును 14. పరుసవేది లోహమును పరుసవేదిగాఁ జేయనేరదు. సువర్ణము ఇతరలోహమును సువర్ణముగాఁ జేయఁజాలదు. కాని సద్గురుభక్తుఁడు ఉపదేశములచే నితరులనుగూడ సద్గురులనుగా జేయఁ గలుగును 15. శిష్యున కీవిధముగా గురుత్వము చేకూఱును. పరుసవేదిచేఁ గావింపఁబడిన సువర్ణము ఇతరలోహములను సువర్ణముగా జేయనేరదుగాన సద్గురునకుఁ బరుసవేదితో నుపమాన మెన్నటికిని బొసఁగదు 16. పోనిమ్ము సద్గురునకు సముద్రము నుపమానముగ నొసంగుదమన్న నదియు యుక్తియుక్తముగ లేదు. ఏలయన సముద్ర మత్యంతక్షారోదకముతో నిండియున్నది. కాదు క్షీరసాగరముతోఁ బోల్చుదమన్న నదియు యుక్తముగ లేదు. ఏలయన, క్షీరసాగరము సైతము కల్పావసానమున నశించుచున్నది 17. మేరుమహాపర్వతముతో సద్గురుమూర్తిని బోల్చుదమన్న నదియుఁ దగియుండలేదు. మేరువు జడపాషాణమయము. మా సద్గురుమూర్తి యట్టివాఁడుకాఁడు. అతఁడు దీనజనులను గాంచినంతన దయార్ద్రహృదయుఁడగును 18. ఆకాశము నుపమానముగాఁ గైకొందమనిన సద్గురుస్వరూప మాకాశముకంటెను నిర్గుణము కాన సద్గురున కాకాశ దృష్టాంతము జతపడుటలేదు 19. ధీరత్వమునందు సద్గురునకు నొకవేళ భూమి నుపమానముగఁ జెప్పుదమన్న నదియు సరిపడదు. భూమి కల్పాంతమునందు నాశనమగుచున్నది. గావున భూమి నుపమానముగఁ జెప్పుట తగదు 20. అన్నివిధముల సూర్యుఁడు సదురుమూర్తితో నుపమింపఁ

దగినవాఁ డందుమేని యాతని ప్రకాశమునకుఁ గూడ శాస్త్రనియమ మున్నటులఁ బెద్దలు జెప్పుచున్నారు. సద్గురుఁడో నిర్ణయాతీతుఁడుగాన యీ యుపమానము తగదు 21. కావున సూర్యుఁడుసైతము గురు మూర్తి కంటె నుపమలోఁ దక్కువవాఁడు. సద్గురుని జ్ఞానరూపమగు ప్రకాశము మిక్కిలి గొప్పది. ఒకవేళ నాదిశేషుని నుపమింపఁ దలచిన యెడల నదియు సంబంధింపదు. ఆదిశేషుఁడు భూభారమును మోయు వాఁడు 22. జలము నుపమించుదమన్నచో నదియు గాలాంతరమునం దెండిపోవును. సద్గురునిరూపము నిశ్చలమైనది గావున నది యెన్నటికిని నశింపఁజాలదు 23. సద్గురున కమృతము నుపమానముగఁ జెప్పుదమన్న నదియు సరిపోకయున్నది. ఏలయన, అమృతపానము గావించువార లమ రులు. వారలుగూడ నొకప్పుడు మృత్యువునకు లోనగుచున్నారు. సద్గురుకృప ఆశ్రితులకు యథార్థమగు నమరత్వము కలుఁజేయును గాన యీ యుపమానము సరిపడదు 24. ఒకవేళ సద్గురుని గల్పవృక్షమని చెప్పుదమన్న నదియుఁ బొసఁగకున్నది. సద్గురుని స్వరూపము కల్పనాతీతము గానఁ గల్పవృక్షోపమము సర్వవిధముల ననుచితము 25. మనస్సులోఁ గోరికలేనపుడు చింతామణిని బాటించువాఁడెవ్వఁడు ? నిష్కాముఁడగు వానికిఁ గామధేనువుతోఁ బనియేమి? కాన మా గురుమూర్తిని జింతా మణితోఁడను, గామధేనువుతోఁడను బోల్చుట యుక్తముగాదు 26. సద్గురు మూర్తి నొకవేళ లక్ష్మీయుతుండని చెప్పుదుమేని యదియు నుచితముగ లేదు. లక్ష్మి నశించునది. మోక్షలక్ష్మిని దన గృహద్వారమునందు బంధించు సద్గురుమూర్తి కీ నాశవంతమగు లక్ష్మితోఁ బోల్కతగదు 27. స్వర్గలోకమునకును దేవేంద్రపదవికిని గూడఁ గాలాంతరమునందుఁ జలనము గలదు. సద్గురుకృప చలనరహితమైనది. కావున దానిని స్వర్గముతో దేవేంద్రపదవితోఁ బోల్చుటయెట్లు? 28. హరి హర బ్రహ్మాలుగూడ నాశనమగుదురు. సద్గురుపద మెన్నటికిని నాశనమొందక యవినాశిగా నుండును 29. కావున మాదృష్టిలో సద్గురుని కుపమింపఁదగిన దేదియు లేదు. సమస్తసృష్టియు నాశనమగుట కలదు. గానఁ బాంచభౌతికమగు భూమి నెట్లు గురుమూర్తితోఁ బోల్పనగును ? 30. ఇందుచే సద్గురుని వర్ణనము గావించుట నా కశక్యమని తొలుతనే విన్నవించినాఁడను. "ఇక

జాలును; సద్గురువర్ణనము నాకు సాధ్యముకాదు" అని నుడువుటయే నేను గావించు గురువర్ణనము. అంతరస్థితమగు నెఱుకను అంతర్నిష్ఠుఁడె (అనుభవనీయుఁడె) యెఱుంగును 31.

ఐదవ సమాసము — సాధుస్తుతి.

పరమార్థమున కాశ్రయభూతులును మనుజులలో నిమిడియున్న జ్ఞానరహస్యమును వెల్లడిచేయువారునునగు సాధుసజ్జనులకు వందనము లొనరించెదను 1. దుర్లభమగు వస్తుసముదాయమేగాక పరమదుర్లభమగు బ్రహ్మముగూడ సాధుసంగమమున సులభసాధ్య మగుచున్నది 2. బ్రహ్మము ప్రకటితముగానే యుండునుగాని చూడఁదలంచినవారి కెవ్వరికి నది కాన్పింపదు. బహువిధములగు సాధనముల నొనర్చినను పెక్కు తెఱంగులఁ బరిశ్రమ మొనరించినను నది లభింపనేరదు 3. బ్రహ్మము నెఱుంగుటలోఁ బరీక్షకులగు విమర్శకులు సైతము మోసపోయిరి. ఇంతియేగాదు. మీఁదు మిక్కిలి కన్నులుగలవారలుసైతము గ్రుడ్డివారలై పోయిరి. మఱియుఁ బరబ్రహ్మమును జూచుచుఁజూచుచు సాధకులు తాము స్వయముగ నంతర్హితులైరి 4. పరబ్రహ్మమును దీపముతో వెదకి కనుఁగొనలేము. నానావిధములగు ప్రకాశముల సహాయముతో గురుతింపనేరము. నేత్రములం దంజనముబెట్టుకొని గాంచినను నయ్యది దృష్టిసమ్ముఖమున గోచరింపదు 5. ఇంతయేల షోడశకళాభిరాముఁడగు పూర్ణచంద్రుని సాయమునఁగాని తీవ్రకళారాశియగు సూర్యుని తోడ్పాటునంగాని పరబ్రహ్మమును గుర్తింపజాలము 6. సూర్యప్రకాశమునందు ఉన్నిలోనున్న రోమము లన్నింటిని గురుతింపవచ్చును. అణువులు, రేణువులు మున్నగు సూక్ష్మవస్తు సముదాయమునుగూడఁ గనుఁగొనవచ్చును 7. సూర్యుని వెలుఁగున నడిమికిఁ జీల్పఁబడిన వెండ్రుకయొక్క కొననుగూడఁ జూడవచ్చును. కాని పరమాత్మునిమాత్రము సందర్శింపఁజాలము. సాధుజనుల సత్కృప యొక్కటె సంపాదించితిమేని యావస్తువు తనంతన గోచరించును 8. పరబ్రహ్మవిషయమున సమస్తములగు నాక్షేపణలు సమాప్తినొందుచున్నవి. తార్కికులు పరబ్రహ్మమునుగూర్చి తర్కించి తర్కించి మంద

మతులై పోవుచున్నారు 9. పరబ్రహ్మము గురుతించుటలో వివేకము సంకుచితమై పోవుచున్నది. కొనియాడుటలో శబ్దములు వెనుకడుగు వేయుచున్నవి. మనస్సునకుఁగల గమనశక్తియు దానినిజేరుటకుఁ జాలకున్నది 10. వేయిముఖములుగలవాఁడును గొప్పవాచాలుఁడునని పేరొందిన దిట్టయగు నాదిశేషువుసైతము పరబ్రహ్మను గొనియాడఁజాలక పూర్తిగా విసుగెత్తిపోవుచున్నాఁడు 11. వేదవిరహితమైన దీప్రపంచమునం దేదియు లేదు. సమస్తమును వేదము ప్రకటితమొనర్చియున్నది. అట్టి వేదము సైతము ఇదమిత్థమని పరబ్రహ్మమును జూపనేరకున్నది 12. దుర్లభమగు నా బ్రహ్మపదార్థము సాధుసాంగత్యమునను, వారల స్వానుభవకారణమునను నెఱుకలోనికి వచ్చును. కాన నిట్టియోగ్యతగల సాధుసజ్జనుల మహిమ వర్ణింప నాకు శక్యముగాదు 13. మాయకుఁగలశక్తి మిగులఁ జిత్రమైనదేగాని యదియు బ్రహ్మపదార్థము నెఱుంగుటకుఁ దోడ్పడనేరదు. మాయాతీతమగు అనంతవస్తువునుగూర్చిన మార్గమును సాధువులగు సజ్జనులే చూపఁదగినవారు 14. వర్ణింపనలవిగాని బ్రహ్మపదార్థము సాధుజనరూపమునఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది. ఇందుచే బ్రహ్మమువలె సాధుజనులును ననిర్వచనీయులు 15.

సాధుజను లానందమునకు మందిరములు. సత్యసుఖస్వరూపులు. నానావిధానందములకు వారలు మూలభూతులు 16. వారు విశ్రాంతికి విశ్రాంతభూతులును తృప్తికిఁ దృప్తిస్వరూపులునై యున్నారు. ఇంతయేల, భక్తియొక్క పరిణామములే సాధుజనులుగ గోచరించుచున్నవి 17. ధర్మమునకు వా రునికిపట్టులు. స్వరూపమునకు సత్పాత్రభూతులు. పుణ్యమునకుఁ బవిత్రమగు దేశములు 18. సాధుజనులు సమాధికి ఆటపట్టులు. వివేకమునకు భాండారస్వరూపులు. సాయుజ్యముక్తికి వారలు అధిష్ఠానులు 19. ఇంతయగాదు సత్యమునకు నిశ్చయులుగను, సార్థకమునకు జయప్రదాతలుగను, శాంతికి సమయస్వరూపులుగను (సిద్ధరూపులుగను) సాదుజను లలరారుచున్నారు 20. సాధువులన మోక్షలక్ష్మీసమలంకృతుఁలగు శ్రీమంతులు. అసంఖ్యాకులగు నజ్ఞానజీవులను వారు ముక్తులుగ జేసిరి 21. సమర్థులును, ఉదారులును (అత్యంత దానశూరులును) నగు నితరమానవులు సాధుజనులవలె జ్ఞానరూపమగు ధనమును బ్రసాదింపఁ

జాలరు 22. ఎందఱో చక్రవర్తులు, మహారాజులు గతించిరి. ఇంకనెందఱో గతింపనున్నారు. కాని వీరలలో నెవ్వరును సాయుజ్యముక్తి నొసంగఁ జాలరు 23. మూఁడులోకములలోని యే ప్రాణియుఁ జేయఁజాలని జ్ఞానదానమును సాధుజను లొక్కఁడుగఁ జేయుచున్నారు. ఇట్టి సాధుజనుల మహిమాతిశయము నెంతని వర్ణింపనేర్తును ? 24. మూఁడు లోకములకు నతీతమైనదియు శ్రుతులవలన నెఱుంగ శక్యము గానిదియు నగు పరబ్రహ్మము సాధుజనులకుఁ బ్రసన్నమైయుండుటచే సాధకుల కంతఃకరణములోనికిఁజేర నవకాశము గలుగుచున్నది 25. సాధుజనుల మహిమ యీ విధముగ నుండునని కొంచెము దెలిపినాఁడ. వారినెంతగఁ బ్రశంసించినను దక్కువయే. వారలవలననే ముఖ్యపరమాత్మ ప్రకటితమగుచుండును 26.

ఆరవ సమాసము — శ్రోతలస్తుతి.

ఇప్పుడు భక్తులు, జ్ఞానులు, సాధువులు, సజ్జనులు, విరక్తులు, గుణవంతులు, సత్యవాదులు నగు శ్రోతలకు వందనము లొనరించుచున్నాఁడను 1. శ్రోతలారా! మీరలు సత్త్వగుణమునకు సముద్రమువంటివారు. మఱియు బుద్ధివిశేషమునకు మందిరములు. శబ్దరత్నములకు గనులు 2. మీరు బహువిధార్థరూపమగు నమృతమును సేవించువారలును నిశ్చయులగు పురుషులునై యుంటిరి 3. మీ ధారణ (స్మరణశక్తి) అంతులేనిది. ఈశ్వరాంశములో మీర లవతరించితిరి. మీరు ప్రత్యక్ష దైవతములవలె నాసీనులై యున్నారు. ఇంతయకాక శ్రోతలారా ! మీరలు శాంతస్వరూపులును, సత్త్వగుణవిశిష్టులునునగు ఋషీశ్వరమండలిగ గోచరించుచున్నారు. మీ కారణముననే సభామండలములందుఁ బరమ శోభ వ్యాపించుచున్నది 5. పరమాత్ముఁడు మీ హృదయకమలములలోఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. సరస్వతీదేవి మీ ముఖములందు మనోహరముగా విహరించుచున్నది. మఱియు సాహిత్యవార్తలను భావించుటలో మీరలు బృహస్పతిపలెఁ గనుపించుచున్నారు 6. మీరలు పవిత్రతలో నగ్నిరూపులు. సంపూర్ణకిరణయుతులగు సూర్యభగవానులు. జ్ఞాతృత్వము

నందు మీ దృష్టియెదుట బ్రహ్మాండమొక లెక్కలోనిదిగాదు 7. అఖండ సావధానరూపులై మీరలు రాజిల్లుచున్నారు. మీరెల్లరు భూత భవిష్యద్వర్తమాన విషయముల నెఱుంగనగు దివ్యజ్ఞానసంపన్నులరు. ఇంతయగాక నిరంతరము మీరు నిరభిమానులుగ నాత్మజ్ఞానులుగ నున్నారు 8. మీ దృష్టియెదుటకు రాని దెద్దియును ప్రపంచమునందు లేదు. మీ హృదయములు ముఖ్యపదార్థమును (బ్రహ్మమును) లక్షిత మొనరించెను 9. నేను చెప్పఁబోవునదంతయు మీకందఱ కింతకుమున్నె తెలియును. ఇఁక నిప్పుడు మీముందు జ్ఞాతృత్వాభిమానముతో నేనేమిచెప్పవలయునో దోఁచకున్నది 10. అయినను మీరలు గుణగ్రహణ పారీణులు. కావున సందేహరహితుఁడనై చెప్పుచున్నాఁడను. భాగ్యో పేతులగు నీ శ్రోతలు నామాటల నాలింపకపోరు 11. భాగ్యయుతులగు పురుషులు నిరంతరము దివ్యాన్నములఁ జవిజూచుచు మనస్సు మార్పు నొందుటకు ఒక్కొక్కప్పుడు శుష్కాన్నముగూడ నారగించుచుందురు. అటులే యీ నా ప్రాకృత భాషావచనములను (శుష్కాన్నమునువలె) సజ్జనులగు శ్రోతలు స్వీకరింతురుగాక 12. నా శక్తికొలఁది హృదయ పూర్వకముగఁ బరమేశ్వరుని ఉపాసించుచున్నాఁడను. అటులని పర మాత్ముని పూజ బొత్తిగాఁ గావింపనేకూడదని నేనెందును జెప్పలేదు 13. అట్లే నేనొక వాగ్దుర్లభుండను (చెప్పుటకుఁ బూర్ణమగు శక్తిసామర్థ్యములు లేనివాఁడను). శ్రోతలారా! మీరు సత్యముగాఁ బరమేశ్వరులు. ఇఁక నిప్పుడు నా సరళహితమగు వాక్కుతో మిమ్ములను బూజింప నభిల షించితిని 14.

పాండిత్యము, కళ, చతురత్వము, కావ్యప్రబంధశక్తి, భక్తి, జ్ఞాన వైరాగ్యములు, వచనమాధుర్యము మున్నగు సల్లక్షణములు నాయం దేవియులేవు 15. నా వాగ్విలాసస్థితి యిట్టిది. అగుఁగాక. ఇపుడు నేనుఁ జెప్పఁదలంచినది ప్రసన్నతాపూర్వకముగా నివేదించెను. ఏలయన జగ దీశ్వరుఁడు భావమునకె యాఁకలిగొనియున్నాడు 16. శ్రోతులగు మీర లందఱు ప్రత్యక్ష జగదీశ్వరమూర్తులు. మీ సన్నిధిలో నా పాండిత్య మెంతటిది. అల్పమతిని బుద్ధివిహీనుఁడనగు నేను మీయెదుట సాహ సించుచున్నాను. ఈ ప్రపంచమునందు (సమర్థుని) పుత్రుఁడు మూర్ఖ

డై నను దనతండ్రియెదుట ధృష్టత్వము (తనపట్టును) నెరవేర్చెడిసామర్థ్యము వానికిఁగూడనుండును. దీనినే తెలిసికొని సాధుమూర్తులగు మీ సన్నిధిలో నేదియో చెప్పుటకు సాహసించుచున్నాఁడను 18. పెద్దపెద్ద పులులను, సింహములను జూచి ప్రజలు భయపడి పాఱిపోవుదురు, కాని యా జంతువుల పిల్లలా జంతువులముందు నిర్భయముగా నాటలాడుచుండును 19. అటులె సాధుజనుల దాసుఁడనగు నేను సాధువులగు మీ ముందేదియోఁ జెప్ప సాహసించుచున్నాఁడను. మీరలు నన్ను క్షమించి తీరెదరని విశ్వసించుచున్నాఁడను 20. నిరర్థకముగాఁ దనవాఁడు భాషించునపుడు విజ్ఞుఁడాదరముతో సమర్థించుచుండును. అటులే నేను జెప్పుదానిలో నేదేని దోసఁగున్నచో మాఱాడక ఆ న్యూనతను బూర్తిజేయ గోరెదను 21. ఇది ప్రీతియొక్క లక్షణము. మనస్సు తనకుఁదానే లోపములను సవరించుకొనును. సాధుసజ్జనులగు నో శ్రోతలారా! మీరు లోకమునకుఁ దల్లితండ్రులవంటివారు 22. నా భావములను హృదయమునందుంచుకొని యుచితమేదియో దాని ననుగ్రహపూర్వకముగ నొనర్పుఁడు. ఇకముందు రాఁబోవు కథయందు ధ్యానమునుంచుఁడని యీ దాసానుదాసుఁడు మిమ్ములనందఱను బ్రార్థించుచున్నాఁడు 23.

ఏడవ సమాసము — కవీశ్వరస్తుతి.

కవీశ్వరులారా! మీకిపుడు వందనము లొనరించుచున్నాఁడను. మీరలు శబ్దసృష్టికి స్వాములు. వేదరూపముతో నుత్పన్నులైన పరమేశ్వరులు 1. మీరలు సరస్వతీదేవికిఁ బ్రత్యక్షనిలయులు. సమస్తమగు కళలకు జీవనులు; అంతియగాక నిజముగా బహువిధములగు శబ్దములకు మీరలు భువనములు 2. మీరలు పురుషార్థమునకు వైభవప్రాయులు. జగదీశ్వరుని మాహాత్మ్యమును, ఆ దేవుని నానావిధ లీలావిలాసములను, సత్కీర్తిని వర్ణనము గావించుటకై మీరలు నిర్మింపఁబడితిరి 3. శబ్దరత్నములకు మీరలు సముద్రములై ముత్యములకుఁ దెఱచిన చెఱువులై నానాప్రకారములగు బుద్ధివిశేషములకు నాశ్రయభూతులయి యుత్పన్నమైతిరి 4. ఆధ్యాత్మికగ్రంథములకు మీరలు గనులు. మఱియు మాట

లాడ నేర్చిన చింతామణులు. శ్రోతలను బ్రసన్నాత్ములఁ గావించుటలో గామధేను దుగ్ధధారలు 5. ఇంతియగాదు. మీారలు కల్పనమునకుఁ గల తరువులు. మోక్షమునకు ముఖ్యమగు నాధార స్తంభములు. కవులారా! సాయుజ్యము క్తియే బహురూపములతో నలరారు మీరుగాఁ బ్రకటన మైనది 6. ఇహలోకమునకెగాదు మీారలు పరలోకమునకుఁగూడ ముఖ్య స్వార్థులు. యోగులకు రహస్య మార్గభూతులు. ఏలయన, మీారలు జ్ఞానులకుఁ బరమార్థరూపమగు గృహమును గావించి ప్రసాదింప నవతరించి తిరి 7. మీారు నిర్గుణ పరబ్రహ్మమూర్తులు. మాయనుండి వేరైన పర మాత్మలక్షణ లక్షితులరు 8. మీారలు వేదమునకు నంతర్భావరూపులు. పరమేశ్వరుని యలభ్యభావములు. కాననే ఆత్మబోధము కవిరూపమున సులభసాధ్యమయ్యెను 9.

మోక్షాపేక్ష గలవారలకు మోక్షనిధిఁజూపుటకుఁ గవి యంజనము వంటివాఁడు. కవి సాధకులకు సాధనము. సిద్ధపురుషులకు సమాధానము. ఇందు సుంతయేని సందియములేదు 10. కవి స్వధర్మమున కాశ్రయ భూతుఁడు. మనోనిగ్రహమునఁ గవి పెట్టినపేరు. ధార్మికభావమున వినయ మున నెన్నఁదగువాఁడు. ఇంతియగాక వినయమునునేర్పు బోధకుఁడు 11. వైరాగ్యమును రక్షించుటయందును భక్తసమూహము నలరించుటయం దును బహువిధములగు స్వధర్మములను గాపాడుటయందును కవిని మించినవాఁడులేఁడు 12. ప్రేమించువారలకుఁ బ్రేమస్థితిగను, ధ్యానించు వారలకు ధ్యానమూర్తిగను, ఉపాసకులపాలిటికిఁ గీర్తికాముఁడుగను నుండు కవీశ్వరుని మహత్త్వమెంతని పొగడఁగలను 13. కవుల మూలముననే సమస్తసాధనములు సమకూరుచున్నవి. నానావిధములగు ప్రయత్నములు కవుల కౌశలముల కతననే ఫలించుచున్నవి. ఇంతయేల? మానవుల కార్యములు ఫలించుటకుఁ గవుల కౌశలమె ముఖ్యమగు కార ణమైయున్నది 14. కవియొక్క వాగ్విలాసములకతన మనుజులకుఁ గవితా విషయికమగు ననన్యసాధ్యసంతోషము సమకూరుచున్నది. అతని కారణముననే కుశాగ్రబుద్ధులకుఁ గవిత్వముచెప్పఁగల శక్తిసంపద చేకూరు చున్నది 15. విద్వాంసులకు యోగ్యత కవులకతననే లభించుచున్నది. సామర్థ్యవంతులకు శక్తిప్రదాయకుఁడును, నేర్పరులకు నానావిధములగు

కౌశ ౹ముల ననుగ్రహించువాడును నగు కవిమహిమ గొనియాడ నేరి తరము? 16. కావ్యప్రబంధములు, నానాప్రకారములగు ఛందస్సులు, గద్యపద్య భేదాభేదములు, పదప్రాసములు మున్నగు కవితాలక్షణములకుఁ గనిజనులే కర్తలు 17. కవులు సృష్టి కలంకారములు. లక్ష్మీదేవికి శృంగార విలాసములఁ బ్రసాదించు ధన్యులు. సకల కార్యసిద్ధులకు నిర్ధారణకర్తలు 18. సభలు కవులవలననే ప్రకాశవంతము లగుచున్నవి. భాగ్యభోగ్య ములకుఁ గవిరాజులే విభూషణములు. బహువిధములగు మానవసౌఖ్య ములకుఁ గవులే రక్షకులు 19. కవి లోకోద్ధారణమునకు దేవాంశముతో నుద్భవించినవాఁడు. ఋషుల కంతటియశోవిభవము మహత్త్వము గలుఁ గుటకుఁ గవులె కారకులు. బహువిధములగు శాస్త్రధర్మములు వాని వానిమహత్త్వములు సమన్వయించుటలోఁ గవినిమించనివాఁడు లేడు 20. కవియొక్క వ్యాపారమే (కావ్యరచనమే) లేకపోయినయెడల లోకోద్ధారణ మునకే యవకాశముఁ జిక్కదు. కావుననే కవిని సమస్తసృష్టికి నాధార భూతునిగాఁ జెప్పగల్గితిని 21. అపారములగు శాస్త్రములను జదివి వాని సారభూతమగు జ్ఞానముగడించుట కవులవలననే మానవజాతికి సిద్ధించినది. కవులవలననే బుద్ధిశాలురగు ధన్యులకు సర్వజ్ఞత్వము సమకూరుట తటస్థించుచున్నది 22. పూర్వకాలమునందు వ్యాసభట్టారకుండు వాల్మీ కులవారు కవులను గీర్తినొంది లోకోద్ధరణము గావించిరి. వారివలననే గదా జనులందఱకు జ్ఞానములభించినది 23. మొట్టమొదటనే కవులు గ్రంథ సముదాయమును రచించిరి. అందుచేతనే పాండిత్యము యోగ్యత జనులకు సిద్ధించినది. ఇంతయేల, కవులవలననే పండితులకు యోగ్యతలభించినది 24. కవులయోగ్యత యీ విధముగా లోకోత్తరమైనది. కావుననే పూర్వు లలో మిగుల విఖ్యాతులై గొప్పకబ్బములు రచించిన మహాకవులకును, ఇపుడు కవిత రచించి కీర్తి గడించుచున్నవారికిని, ముందు వాఙ్మయ లోకము బాలింపనున్న భవిష్యత్కవిసముదాయమునకును నేను వంద నము లొనరించుచున్నాఁడను 25. పలుతెఱంగులఁ బేరొందిన నేర్పరి తనము లన్నింటికిని గవియే యాటపట్టు. కవిముఖమునుండి బహిర్గతము లగుటకు వేదములు శ్రుతులు నుత్సాహపడుచుండును గావునఁ బ్రత్యక్ష ముగా బృహస్పతియని కవిని బ్రశంసించుచున్నాఁడను 26. పరోపకారము

వలని ప్రశస్తిని పాటుటకుఁ గవులెన్నియో శాస్త్రనిహితములగు యుక్తుల నెఱింగించుచున్నారు. ఎట్టి సందియమునైన నివారించుటలోఁ గవులకు గలశక్తి గొనియాడ నెంతవానికేని యశక్యము 27. ప్రపంచమునెడఁ బ్రసన్నత దాల్చుటకై యవతరించిన యమృతపూరితమగు మేఘరాజముగఁ గవిని సంభావింపనగును. నవవిధములగు రసములను బ్రవహించునటులఁ జేయుటలోఁ గవులు ప్రవాహముల వంటివారు. నానావిధములగు సౌఖ్యములను బ్రసాదించుటలోఁ గవులు పరిపూర్ణసరోవరములు 28. వివేకభాండారములు కవులుగా మనుష్యరూపమునఁ బ్రకటితమై యున్నవి. కవులన సమస్తవిధములగు విజ్ఞానములకు నునికిపట్టులు 29. సంసారులకు మానవులకుఁ బూర్వజన్మసంచితమగు సుకృతాతిశయమున లభించిన యుత్తమపదార్థముల శక్తిని ధరించి కవులీ లోకమున నవతరించిరి 30. కవులు ప్రజల కనేకవిధముల నుపకరించుకొఱకు అక్షయానంద పూర్ణమగు సుఖసాకరరూపమునఁ దరించుచున్నారు 31. వీరలు నిరంజనులు (పరబ్రహ్మమూర్తులు) లేదా వీరలు విరాట్పురుషుని యోగస్థితియైనఁ గావలయును. కాదుకాదు సత్యము నెఱింగితిని. వీరలు భక్తియోగమునకు ఫలశ్రుతిరూపమున ఫలించిన ధన్యులు 32. ఇప్పటికీవర్ణనము చాలును. నిశ్చయముగాఁ గవులు లోకమున కాధారమూర్తులు. ఇందువలననే వారలకు హృదయపూర్వకముగ సాష్టాంగవందనము లొనర్చుచున్నాను.

ఎనిమిదవ సమాసము — సభాస్తుతి.

ముక్తి సులభముగాఁ బడయుట కనుకూలించునదియు స్వయముగా సచ్చిదానందమూర్తియగు పరమాత్ముఁడు వసించు నెలవును నగు నీ సభలకు వందనముల నొనరించుచున్నాఁడను 1.

శ్లో॥ నాహం వసామి వైకుంఠే యోగినాం హృదయే రవౌ। (తథా)
మద్భక్తా యత్ర గాయంతి తత్ర తిష్ఠామి నారద ॥

"నేను వైకుంఠమునం దుండను. యోగుల హృదయమునందును నుండను. ఓ నారదమునీ! నాభక్తులు నన్నేస్థానమునందు గానము చేయుచుందురో యచ్చట నేను నివసించెదను" అని భగవానుఁడు స్వయ

ముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు 2. అందువలననే యెచ్చట భక్తులు గానము చేయుచుందురో దానిని శ్రేష్ఠమగు సభయని చెప్పుదురు. ఎచ్చట ఈశ్వరనామోచ్చారణఁ జేయుటచే జనించిన కోలాహలము జయ జయాకారములతో గర్జింపఁబడుచున్నదో యదియే వైకుంఠము 3. ఎచ్చట ప్రేమాన్వితులగు భక్తావతంసుల గీతములును, భగవంతుని కథలును, హరికీర్తనములును, వేదవ్యాఖ్యానములును, పురాణశ్రవణము జరుగుచుండునో 4. పరమేశ్వరుని గుణానువాదము, అనేక నిరూపణములనుగూర్చిన సంవాదములు, ఆధ్యాత్మిక విద్యయొక్కయు భేదాభేదముల యొక్కయు మథనము జరుగుచుండునో యదియె సభయని చెప్పఁబడును 5. ఎచ్చట సాధకులకుఁ గలుగు సందియములు నానావిధములగు వాగ్విలాసములతో నివర్తి గావింపబడునో, యెచ్చట సందేహవంతులు తృప్తినొందుదురో, యెచ్చట నింపులొలయుఁ జక్కని మాటలచే భగవానుని ధ్యానమూర్తి భక్తుల హృదయములో నివసించునో, యట్టి సభల పవిత్రత నెన్న నేరితరము? 6 ప్రేమాన్వితులు, భావుక భక్తులు, గంభీరశీలురు, సత్త్వగుణ ప్రధానులు నగు సభ్యులు రమ్యముగను రసయుక్తముగను బాటలఁ బాడెడు గాయకోత్తములు, నిష్ఠావంతులు, కర్మశీలురు, ఆచార్యశీలురు, దానశీలురు, ధర్మశీలురు, శుచిమానులు, పుణ్యశీలురు, అంతశ్శుద్ధులు, కృపాళురు, యోగులు, వీతరాగులు, ఉదాసీనులు, నియమకర్తలు, ఇంద్రియనిగ్రహులగు తాపసులు, విరక్తశీలురు, నిస్పృహులు, అరణ్యవాసులు, దండధారులు, జటాధారులు, నాథపంథులు, ముద్రాధారులు, బాలబ్రహ్మచారులు, యోగీశ్వరులు, పురశ్చరణులు, తపస్వులు, తీర్థవాసులు, మనస్వులు (మనస్సును స్వాధీనమున నుంచుకొన్నవారు) మహాయోగులు, జనస్థులు (జనసమానముగా లోకానుసారులై నడచువారు), సిద్ధులు, సాధులు, సాధకులు, మంత్రశోధకులు, ఏకనిష్ఠోపాసకులు, గుణగ్రాహులు, సాధుశీలురు, సజ్జనులు, విద్వజ్జనులు, వేదజ్ఞులు, శాస్త్రజ్ఞులు, మహాజనులు, బుద్ధులు, సర్వజ్ఞులు, విమలసమాధానకర్తలు, యోగులు, వ్యుత్పన్నులు (శాస్త్రాది జన్య పరిజ్ఞానముగలవారు), ఋషీశ్వరులు, (ధూర్తులు,) తార్కికులు, కవీశ్వరులు, మనోజయముగల మునీశ్వరులు, దిగ్వల్కియులు (దిశలే

వల్కలములుగఁ గలవారు) బ్రహ్మజ్ఞానులు, ఆత్మజ్ఞానులు, తత్త్వజ్ఞానులు, పిండజ్ఞానులు, యోగాభ్యాసులు, యోగజ్ఞానులు, సంగరహితులు, పండితులు, పౌరాణికులు, విద్వాంసులు వైదికులు, భట్టులు, పాఠకులు, యజుర్వేదులు, ఉత్తమ మహాశ్రోత్రియులు, యాజ్ఞికులు, అగ్నిహోత్రులు, వైద్యులు. పంచాక్షరులు, పరోపకారులు, త్రికాలజ్ఞులు, బహుశ్రుతులు, నిరభిమానులు, నిరుపేక్షులు, శాంతిశీలురు, క్షమాశీలురు, దయాశీలురు, పవిత్రులు, సత్యశీలురు, అంతఃపవిత్రులు, జ్ఞానశీలురు, మున్నగుఁగల వివేకశాలురగు నీశ్వరసంబంధులగు భక్తులు వసించుతావును, సభానాయకుఁడు భక్తిభావముతో నానందించు ప్రదేశమునునగు సభయొక్క యలౌకికమహిమ నెంతని కొనియాడనేర్తును? 7-20. పరమార్థచింతనులగు జనుల సముదాయము భగవంతుని కథలఁ జెప్పుచు, నొకరు చెప్పుట నాలించుచు నెచట గాలము గడుపుచుండునో యచ్చట సహజముగాఁ బ్రజోద్ధరణ కార్యము (ప్రజలు తరించుట) జరుగుచుండును 21. సత్యము, ధైర్యము, మొదలగు నుత్తమ గుణములుగల సత్త్వగుణశాలురు నివసించుతావున నెల్లప్పుడు సౌఖ్యము నిండియుండును 22. విద్యాసంపన్నులు, కళావేత్తలు, విశిష్టగుణయుక్తులు, సజ్జనులు, భగవదనుగ్రహపాత్రులు, నెచట సమావేశమైయుందురో 23. ప్రవృత్తులు, నివృత్తులు, ప్రపంచవ్యవహారదక్షులు, పారమార్థికులు, గృహస్థాశ్రములు, వానప్రస్థులు సన్న్యాసులు, మున్నగువారలును, బాలురు, వృద్ధులు, తరుణులు, పురుషులు, స్త్రీలు మున్నగువారలును నెచ్చట నంతఃకరణమునఁ బరమాత్ముని ధ్యానముఁజేయుచు నఖండనిష్ఠతో నుందురో యట్టి సభకు మఱల నొకమాఱు నమస్కరించెదను 24-25. పరమేశ్వరభక్తులును చేతనులకు సందేహనివృత్తి గావించువారునునగు నుత్తములకు నా వందనములు 26. నిత్యమును భగవంతుని గుణకీర్తనము ఎడతెగక జరుపఁబడు సభకు నమస్కరించుచున్నాడను 27. దేవతుల్యులగు సజ్జనులతోఁ గలసిమెలసి యుండువారలకు మోక్షము లభించితీరును. ఈ మాటలు నా స్వకపోలకల్పితములు గావు. మహానుభావు లగువారలనేకస్థలములలో గ్రంథములందుఁ జెప్పినవియె 28. తరింపదలచినవారలకుఁ బరమాత్మ గుణకీర్తనము మిగుల ముఖ్యమైనది. అది యెచట

జరుగునో యదియె శ్రేష్ఠమగు సభ. పరమాత్మునికథల నాలించుచున్న యెడల ననేకములగు దుస్సందేహములు తొలగిపోవుట సత్యము 29.

తొమ్మిదవ సమాసము — పరమార్థస్తుతి.

ఇప్పుడు సాధకులకు ముఖ్య స్వార్థమగు నీ పరమార్థమును స్తుతించుచున్నాఁడను. పరమార్థయోగ మన్నిఁటికంటెను గొప్పది 1. ఇది యోచించిచూచిన సులభసాధ్యముగఁ గానిపించును గాని సత్సమాగమమునందలి మర్మము నెఱుంగనివారల కిది మిగుల దుర్గమముగా నున్నది 2. పరమార్థమునఁ బ్రత్యక్షమగు పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారము. పరమార్థమన ననేకసాధనముల ఫలములను అప్పిచ్చుటవంటిది (కాలాంతరమున ఫలప్రాప్తిలోనికి వచ్చును). పరమార్థము నెఱింగినవారలకు వేదశాస్త్రములసారము త్వరలో ననుభవమునకువచ్చును 3. (ఈ బ్రహ్మరూపమగు పదార్థము) ఉండుటకు నలుమొగముల నావరించి లోకమంతటను నిండియున్నదిగాని అణుమాత్రమేనియుఁగాన్పింపకున్నది. లోకులు సన్న్యాసు లగుచున్నారెగాని యేకదేశీయతాకారణమునఁ బరమార్థమును బొందఁజాలకున్నారు 4. ఆకాశమార్గమునఁ బ్రయాణముచేయుట కనుకూలమగు రహస్యమార్గములు సమర్థులగు యోగులకే తెలియును. ఇతరుల కీరహస్యవిషయము సాధారణముగాఁ దెలియనేరదు 5. పరబ్రహ్మము (పరమార్థము) సారమునకుఁ గూడ సారభూతము. అది యఖండరూపముగ అక్షయరూపముగ అపారముగనున్నది. ఎన్నివిధముల నగచాట్లుపడినను చోరుఁడు దాని నెన్నటికిని దొంగలింపఁజాలడు 6. దానికి రాజభయముగాని, అగ్నిభయముగాని లేదు. అరణ్యజంతువుల వలని భయముగూడ లేదని చెప్పవలయునా? 7. పరబ్రహ్మము ఒకచోట నుండి మరియొకచోటికిఁ గదలునది గాదు. తనతావు నది యెన్నటికిని విడువదు. కాలాంతరములందుఁగూడ దానికి మారుపులేదు. మొదట నది యెటనున్నదో సర్వకాలసర్వావస్థలలోఁగూడ నచ్చటనేయుండును 8. చాలకాలము గడచిపోయినపిదపఁగూడ దానియం దెట్టిమార్పును గలుగఁబోదు. ఎక్కువతక్కువలు గలుగవు. దానిముఖ్యతత్త్వ స్వరూపమును

గూర్చి యింతకెక్కుడు తెలుపఁబనిలేదు 9. పరబ్రహ్మము అరుగదు. అదృశ్యమునొందదు. గురుఁడను నంజనముతోఁ జూచిననే యది కనిపించును. లేకున్న నెన్నఁటికిని గనిపించదు 10. పూర్వము సమర్థులని పేరొంది గతించిన యోగులకుఁగూడఁ బరమార్థమె ముఖ్యస్వార్థమైనది. ఇది పరమగుహ్యము. కావుననే దీనికిఁ బరమార్థమను పేరువచ్చినది 11. వెదకిచూచినవారలకె యీ పరమార్థము లభించినది. సిద్ధముగనుండినను నిది యితరులకు జన్మజన్మాంతరములదనుక లభింపలేదు 12. పరమార్థమునకుఁగల యపూర్వమహత్త్వము నెంతని తెలుపఁగలను? దీనికి జన్మమృత్యువులనునవి యెన్నఁటికి నంటుకొనవు. దీనిసాహాయ్యమున సాయుజ్యపదవి (పరబ్రహ్మములో లీనమయ్యెడుపదవి) వెంటనే లభ్యమగును గదా! 13.

పరమార్థవివేకమువలన మాయ దూరమగును. సారమునసారము నిర్ణయించు జ్ఞాన మలవడును. అంతఃకరణమునందుఁ బరబ్రహ్మజ్ఞానముదయించును 14. సర్వవ్యాపకుఁడగు పరమాత్మని సంబంధమగు జ్ఞానముగలవాడై యీ బ్రహ్మాండమును జ్ఞానముచే దనయందు లయముగావించుకొను సాధకునకే పంచభూతముల క్రీడాదికములు తుచ్ఛముగా గానిపించును 15. పరమాత్మ వివేకము గలిగినంతమాత్రముననే యంతఃకరణమునం దీ దృశ్యప్రపంచమంతయు మిథ్యగా గోచరించును. మఱియు నీ ప్రపంచము మాయయొక్క మోసపుఁదడికయని బోధపడును 16. అంతఃకరణమునందు బ్రహ్మస్థితి సమావేశముకాగానే సందేహములన్నియు బ్రహ్మాండమును దొలఁగి యావలికిఁ బోవును. కంటికగుపడు ప్రతివస్తువుగూడ జీర్ణాతిజీర్ణముగను వికారముగను గనఁపించును 17.

పరమార్థస్వరూపము ఇటులుండునని కొంచెము తెలిపితిని. పరమార్థమును గడింపఁదలచుఁవారలకిదియె ముఖ్యమగు స్వార్థము. శ్రేష్ఠమగు వస్తుసమూహములో నిదియె మిగుల శ్రేష్ఠమైనది. దీనిని వర్ణించుట యసాధ్యము 18. బహ్మాదులకునైతము విశ్రాంతి లభించుచున్నది. యోగులు పరబ్రహ్మమునందుఁ దన్మయు (లీను) లగుచున్నారు 19. సిద్ధులకు, సాధుజనులకు, యోగులకుఁ బరమార్థము విశ్రమస్థానమైయున్నది. చివరకు సత్త్వగుణపూర్ణులగు జడపురుషులకుఁగూడ బర

మార్థము సత్సాంగత్యముకతన నెంతయు సులభసాధ్యమైయున్నది 20. పరమార్థమె మానవజీవితమునకు సార్థకము. పరమార్థము మానవులను సంసారసాగరమునుండి యొడ్డునకుఁ జేర్చును. పరమార్థము ధార్మికులను శ్రేష్ఠమగు పుణ్యాలోకమునకుఁ జేర్చును 21. తపస్వులకుఁ బరమార్థమె ముఖ్యమగు నాశ్రయము. సాధకులకుఁ బరమార్థమే యాధారము. పరమార్థము భవసాగరమునకుఁ బారమును జూపించును 22. పరమార్థవిదుఁ డెవఁడో యాతఁడె రాజు. పరమార్థము నెవఁడు గడింపజాలకున్నాఁడో యాతఁడె నిజమైన బిచ్చగాఁడు. ఇట్టి లోకోత్తరము పవిత్రమునగు పరమార్థమునకు ఉపమానమును దేనితో నీయఁగలను? 23. బహుజన్మసంచితమగు పుణ్యఫలము ప్రోగైనయపుడె మానవుఁడు పరమార్థి యగును. అంతియగాక పరమాత్మానుభవప్రాప్తి నొందును 24. పరమార్థము నెఱింగిన మానవుని జీవితము సర్వవిధముల సార్థకమైనదని తలంపనగును. పాపులగు నన్యమానవులు కులక్షయము గావించుటకే జనించిరి. పరమాత్మునిఁ బ్రాప్తింపక సంసారసంబంధమగు జంజాటములలో నుండు మూర్ఖుని ముఖమునుగూడఁ జూడఁగూడదు 25. పరమార్థసేవనము గావించి శరీరమును సార్థకముచేయుటయు హరిభక్తితోఁ దన్నెగాక తన పూర్వులనుగూడ నుద్ధరించుటయు సత్పురుషుని విధి 26.

పదియవ సమాసము — నరదేహస్తుతి.

ఈ నరదేహమునకు ధన్యవాదము ధన్యవాదము. పరమార్థము సాధకుల కీనరదేహమువలననే లభించుచున్నది 1. ఈ నరదేహము ధరించినకారణముననే కొందఱు మానవులు భక్తిలో లీనమైరి. కొందఱు పరమవిరక్తులై గిరికందరములలోఁ బరమార్థచింతనులై వసించుటకీ నరదేహమే కారణమైనది 2. కొందఱు నిర్వ్యాసంగులై తపముగావించుచున్నారు. ఇంకఁ గొందరు మహామంత్రములను బురశ్చరణము నొనరించుచున్నారు. మరికొందఱు నిష్ఠావంతులై భగవంతుని యఖండనామమును దలంచుచుఁ గాలము గడుపుచున్నారు 3. కొందఱు తపము గావించుచున్నారు. కొందఱు యోగములం దభినివేశము సంపాదించి సాధనము

గావించుచున్నారు. కొందఱు వేదాధ్యయనము నొనరించుచు శాస్త్రవివేకము సంపాదించి జ్ఞానానంద మనుభవించుచున్నారు. ఇందఱిన్నివిధములఁ దరించుమార్గములను వెదకుకొనుట యీ నరదేహసహాయముననే గాన నెంతని దీనిని బొగడఁగలను? 4. ఒకఁడు హఠయోగము నభ్యసించి దేహము నత్యంతకష్టముల పాలొనరించుచున్నాఁడు. మరియొకఁడు భావబలముతోఁ దీవ్రముగా యత్నించి పరమాత్ముని సన్నిధికిఁ జేరుచున్నాఁడు 5. ఒకఁడు లోకములో నింతవాఁడులేఁడను ప్రఖ్యాతినిగడించి మహానుభావుఁడయ్యెను. ఇంకొకఁడు సుప్రసిద్ధుఁడగు భగవద్భక్తుఁడని కీర్తిని గడించెను. ఇంకొకఁడు సిద్ధుఁడుగమారి, యాశ్చర్యకరముగా నాకాశమున సంచారము గావించుచున్నాఁడు 6. భగవానుని యనంత తేజములో నొకఁడు తేజముగా లీనమైపోయినాఁడు. ఒకఁడు జలములో జలముగాఁ గలసిపోయినాఁడు. ఒకఁడు చూచుచుండఁగనే వాయుస్వరూపమునందుఁ గలసి యదృశ్యుఁడై పోయినాఁడు 7. ఇందఱిన్నివిధముల నతిలోకమహిమ జూపుట కీ నరదేహమేగదా హేతువు. మానవులలోఁ గొందరు ఒక దేహముతోనుండి సుంతలో ననేకదేహములను ధరించుచున్నారు. కొందరు చూచుచుండఁగనే యదృశ్యమై పోవుచున్నారు. కొందరొక స్థలమునఁ గూర్చుండి యాసమయముననే యనేకస్థానములలోను, సముద్రములందును భ్రమణము గావించుచున్నారు 8. కొందరు మంత్రశక్తిని వశీకరణమొనరించుకొని పెద్దపులి, సింహము మున్నగు భయానకజీవములపై నాసీనులై ప్రయాణము గావించుచుందురు. కొందరు అచేతనములగు వస్తువులను ప్రాణుల నడిపించునటుల నడిపింతురు. కొందరు తపోబలముచే నగ్ని నుత్పత్తిజేసి చచ్చినవారలను గాల్చివేయుదురు 9. కొందరు జ్వలించుచున్న అగ్నిహోత్రము నార్పివేయుచున్నారు. కొందరు నిండుకొనియున్న జలము నింకించుచున్నారు. కొందరు జగమునంతటను నిండి నిబిడముగానున్న ప్రాణవాయువును నిరోధించుచున్నారు. ఇదియంతయు వారికి నరదేహమహత్వముననేగదా సమకూరినది 10.

ఎందఱెందఱో హఠయోగనిగ్రహులు, నిశ్చయశీలురు, బహువిధసిద్ధులను గైవసము గావించుకొనిన సిద్ధాత్ములు గతించిరి 11. వీరలె గాదు, మనోనిగ్రహము గావించిన ధన్యుఁడు, వాచాసిద్ధుఁడైన సుకృతా

త్ముఁడు, అల్పసిద్ధినొందిన కృతార్థుఁడు, సర్వసిద్ధులను గడించిన పూర్ణాత్ముఁడు మొదలగు మహానుభావు లెందరో నానావిధముల విఖ్యాతి గడించి సిద్ధులై గతించిరి 12. నవవిధములనొప్పు భక్తిరూప రాజమార్గమునఁ బ్రయాణముగావించి పరమార్థమును గడించిన సుకృతు లెందరో లోకమునఁ గలరు. అటులే యోగులలోఁ గూడ రహస్యమార్గమున బ్రహ్మలోకము జేరిన మహానుభావు లెందఱో యున్నారు 13. సాధకులలో వైష్ణవుఁడై విష్ణులోకమునకు, బ్రహ్మస్వరూపుఁడై సత్యలోకమునకు, శివస్వరూపియై కైలాసమునకుఁ జేరినవార లెందరోగలరు 14. నరదేహధారులలో నింద్రలోకమున కింద్రులైనవారును, పితృలోకమునకరిగి పితృస్వరూపులైనవారును, తారకాసదనమునందుఁ దారకలైనవారును, క్షీరసాగరమునఁజేరి క్షీరసాగరశాయిగ మాఱినవారలును బలువురు గలరు 15. కొందఱు సాలోక్య, సామీప్య, సారూప్య, సాయుజ్యములను నాలుగు విధములగు ముక్తులను గోరికదీర ననుభవించుచున్నారు. ఇదియంతయు నరదేహమహత్త్వముననే సమకూరినది 16.

అసంఖ్యాకులగు సిద్ధులును, సాధువులును, సజ్జనులును దమతమ హితమును సాధించిన దీనరదేహమహత్త్వముననె. ఇట్టి మానవదేహ మహత్త్వము నెంతని కొనియాడగలను 17. ఈ మానవదేహసహాయమునగు నానావిధములగు ధనములను దానము గావించుటవలనను సారాసార విచారణము గావించుటచేతను అనేకులు ముక్తులైనటుల మనము విని యున్నారము 18. ఈ మానవసేవ దేహసంబంధముననే పలువు రుత్తమలోకములను బడయఁ గలిగిరి. మఱియు నహంభావమును విడచినంతనె నానందముతో సౌఖ్యము లొందగల్గిరి 19. మానవదేహము నొందిన పిదపనే చేతనులకందఱకు సంశయములు నశించుచున్నవి. మఱియు నుత్తమగతులుకూడ చేకూరుచున్నవి 20. పశుదేహముతో నెట్టియుత్తమగతి నేని సాధింపజాలమని మనమందఱ మెఱింగినసంగతియె. పరలోకము లభించుటకు మానవదేహము సర్వవిధముల సహాయపడుచున్నది 21. ప్రాణు లీనరదేహ సహాయముననే సజ్జనులుగను, మహాత్ములుగను, ఋషులుగను, మునులుగను, సిద్ధులుగను, సాధువులుగను, సమాధానులుగను, భక్తులుగను, ముక్తులుగను, బ్రహ్మజ్ఞానులుగను, విరక్తులుగను,

యోగులుగను, తపస్వులుగను, తత్త్వజ్ఞానులుగను, యోగాభ్యాసులుగను, బ్రహ్మచారులుగను, దిగంబరులుగను, సన్న్యాసులుగను, షడ్దర్శనులుగను (షడ్దర్శనములు = సాంఖ్యము, యోగము, నైయాయికము, వైశేషికము, మీమాంస, వేదాంతము), తాపసులుగను మారిరి 22-23. ఇందువలననే నరదేహము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదనియు నన్ని దేహముల కంటె నెక్కువైనదనియుఁ దెలిసికొన గల్గితిమి. మానవదేహ మూలముననే యమలోకమునఁ గలుగనున్న యాతనలు తొలఁగిపోవుచున్నవి 24. నరదేహము మానవునకు సర్వవిధముల స్వాధీనములోనుండునది. ఇతర జీవుల కళేబరములవలె మానవదేహము పరాధీనమైనది కాదు. కాన నీ దేహమునుఁ బరోపకారమునఁ బ్రవేశపెట్టి కీర్తిరూపమున దాని నుజ్జీవింపఁ జేయుటకు బ్రతిమానవుఁడును యత్నింప నగును 25. గుఱ్ఱము, ఎద్దు, ఆవు, బఱ్ఱె మున్నగు ననేకవిధములగు పశువులును, స్త్రీజనము, దాసీసమూహము మొదలగువాని నొకవేళ యజమానులు దయఁదలచి బంధమునుండి విడిచిపెట్టినచో మఱల నెవరోయొకరు వానిని దప్పక పట్టుకొనిపోయి తీరుదురు 26. కాని యీ మానవదేహ మట్టిదిగాదు. ఇది తన యిచ్ఛ ననుసరించి యుంచుకొనవలయునన్న నుండును. వలదన్నఁ దొలఁగిపోవును. దీని నెవ్వరును గట్టివేయఁజాలరు 27. నరదేహ మొకవేళ కుంటిదైనచో లేక గూనిదైనచోఁ బరోపకారమునం దుపకరింపఁ జాలదు 28. అదియొకవేళ గ్రుడ్డిదైనచో నెందులకుఁ బనికిరాకపోవును. లేదా చెవిటిదైనచో భగవత్కథలను గూర్చిన సిద్ధాంతములను వినఁ జాలదు 29. మానవదేహము మూఁగదైనచో నెదుటివారికిఁ దన సంశయము దెలుపుటకుఁగాని తానెఱిఁగిన ధర్మము పరులకుఁ దెలిపి సందేహనివృత్తి గావించుటకుఁగాని వీలుండదు. అశక్తముగను రోగవంతముగను నుండి చెడిపోయినచో నట్టి మానవదేహ మెందులకుఁగాక వ్యర్థమగును 30. అటులఁగాక వివేకహీనమైనను హృద్రోగముగలదైనను నిశ్చయముగ నట్టిదేహము సర్వవిధముల బనికిమాలినదిగా నెఱుంగవలయును 31.

ఇంతకును దేలిన సారమేమనగా — ఇట్లు ఆధివ్యాధి సంబంధమగు లోపములులేక యారోగ్యవంతముగానుండు దేహమును శీఘ్రముగా సాధకుఁడు పరమార్థమార్గమునందుఁ బ్రవేశపెట్టవలయును 32.

శరీర మన్నివిధముల నారోగ్యవంతముగానుండి స్వాధీనములోనున్న తరుణమునందుఁ బరమార్థమునఁ బ్రవేశపెట్టని మూర్ఖులు తప్పక మాయా జాలమునందు బద్ధులయ్యెదరు 33. మంటిగృహములు నా మూర్ఖులు తమవిగ భావించుచుందురు. కాని యీ గృహములపైఁ దమకున్న దానికంటె నెక్కువ యధికార మితర ప్రాణులకున్నదని వారెఱుంగరు 34. ఎలుకలు, పందికొక్కులు, ఈఁగలు, సాలెపురుగులు, బిళ్లపురుగులు, చిమటలు, తేళ్లు, పాములు, బల్లులు, నల్లికండ్లపాములు, చీమలు, ఈల పురుగులు మొదలగునవి యన్నియు నీ యింటిని దమవిగాఁ దలంచు చున్నవి 35—38. ఇటులె పిల్లి, కుక్క, ముంగిస, దోమ, నల్లి, మిణ్గాల్లి, గోమారి మొదలగు జీవిసమూహము దీనిని తమయింటిగనే భావించు చున్నవి 39—43. పశువులు, దాసీజనము, ఇంటిలోని మనుష్యులు నీగృహ మును దమదని యెంచుకొనుచున్నారు 44. చూడవచ్చినవారలును, మిత్రులునుగాక గ్రామవాసులుగూడఁ బ్రసంగమునం దీగృహమును తమ దనియే చెప్పుచుందురు 45. దొంగవాఁడు ఈ యిల్లు నాదనును. ఈ యింటిపైనున్న యాజమాన్యమంతయు మాదెయని రాజు చెప్పును. ఇది మనయిల్లు లెమ్ము భస్మముగావింతమని అగ్నిహోత్రుఁడు నుడువు చుండును 46. ఈవిధముగా నందరు ఇల్లు తమదెయని నుడువుచుందురు. మూర్ఖులగు మానవులుగూడ నిల్లు మాదెయని పలుకుచుందురు. కాని యెద్దియేని యాపదవచ్చినపుడు మా యిల్లు మా యిల్లు అనుకొన్న మమకారము క్షణములో మటుమాయమగును. మిాదుమిక్కిలి యపాయభయమున నన్నివిధములఁ బ్రీతిపాత్రమగు గృహమును వాస యోగ్యమగు దేశమునుగూడ విడిచి మానవులు పారిపోవుదురు 47. కొంతకాల మిటుల గృహత్యాగము దేశత్యాగము గావించి తిరిగి చేర రాకున్నయెడల నూరంతయుఁ బాడువడు. ఇండ్లన్నియుఁ గూలిపోవును. అరణ్యజంతువు లాగృహములలో స్వేచ్ఛగా విహారముఁ (జేయు చుండును 48. చీమలు, జెఱ్ఱులు, ఎలుకలు మున్నగు జీవసముదాయ మున కిదియె గృహము. ఇందు సందియము కొంచెముగూడలేదు. పాప మిా మూర్ఖమనుష్యు లిన్నివిధముల నాది నాదియని కొట్టుకొన్న గృహ ములను వదలిపోవుచుందురు 49. ఇండ్లయొక్క దశ యీ విధముగా స్వల్ప

భోగ్యముగా మిథ్యగా నున్నది. ఇది యనుభవపూర్వకముగా నెఱింగి చెప్పుచున్నమాట. రెండుదినములజీవితము ఎచ్చటగడిపిన గడుపవచ్చును. ఎందేని యుండవచ్చును 50.

ఒకవేళ నీ దేహమును మనది యనుకొందుమేని యదియు బొసఁగ కున్నది. ఏలయన, నిది యనేక జీవులకొఱకు భగవంతుఁడు నిర్మించి యుండునని తలంచుట కవకాశములు గలవు. పేలు మానవుల మస్తక ములపయి గృహములనిర్మించి యందు వసించి రక్తమాంసములను జవి జూచుచున్నవి 51. రోగగ్రంథు లన్నింటియందును మనకు గానరాని విధ మున నెన్నియో పురుగు లంటిపెట్టుకొని కాపురము చేయుచుండును. అదియుగాదు. దేహమున నెందేని గాయము కలిగినయెడలఁ గొలఁది కాలములో నందు బురుగులు పడును. ప్రాణుల యుదరములలోగూఁడ జంతు సముదాయ ముండును. ఇది యందరు సామాన్యముగ నెఱింగిన యంశమె 52. దంతములలోఁ, గన్నులలోఁ, జెవులలో బురుగులు పడు చుండును. అటులే యొక కీటకవిశేషము (బగ్ధి) మాంసములోనికిఁ జొర బడి కఱచి తినుచుండును 53. మిణ్ణల్లులు కరచి రక్తమును దనివిదీఱఁ గ్రోలుచుండును. ఒక కీటకవిశేషము (కిలేని) మాంసములోనికి జొచ్చును. దోమ ఉన్నటులుండి బాగుగా గఱచి పారిపోవును 54. జోరీగలు, కంది రీగలు మానవుని గుట్టి పలుతెఱంగులఁ పీడించును. కారుదోమలు రక్తమును బీల్చి త్రాగుచుండును. తేలు కుట్టియుఁ బాము కఱచియు నానావస్థలఁ బెట్టుచుండును 55. జననమొందినది మొదలుగా దేహమును మనము పలుతెఱంగులఁ గాపాడుచున్నారము. ఆకస్మికముగా నీ దేహ మును పులి దీసికొనిపోయి భుజించును. లేదా తోఁడేలు ఒంటరిపాటునఁ బైఁబడి చంపి భుజించును 56. ఎలుకలు, పిల్లులు మానవుని దేహమును గొరికి తినుచుండును. గుక్కలు, గుణ్ణములు మాంసమును దినివేయును. తమజోలికిఁ బోకున్నను జంపుదురని వెఱచి తమంతనఁ బయిఁబడి యెలుగు బంట్లు కోఁతులు చంపివేయును 57. ఒంటె నోటితోఁబట్టుకొని పైకెత్తి నేలపైఁ బడవేయును. ఏనుఁగు చిక్కినయెడలఁ గనికరింపక తొండముతో రెండుగాజీల్చి దేనిపై నేనివేసి మోది చంపివేయును. ఎద్దు హఠాత్తుగాఁ బయిఁబడి వాఁడి కొమ్ములతో గ్రుచ్చి చంపివేయును 58. దొంగ

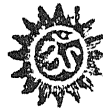
బడితెతో లెక్కలేనన్ని దెబ్బలు గొట్టును. భూతములు భయపెట్టి చంపివేయును. ఏ విధముగాఁ జూచినను ఈ దేహమునకుఁగల యవస్థ యీ విధముగా నున్నది 59.

ఈ మానవదేహము నాది నాది యని మురియుదుముగాని నిజమున కిది యొక్కరి సొంతసొమ్ముగాదు. బాగుగ యోచించినచో అనేకులకుఁ జెందియున్నది. అయినను మూర్ఖు లీదేహము నాది నాది యని చెప్పుకొనుటలో సిగ్గుపడకున్నారు. కాని *తాపత్రయములలో నీ శరీరము జీవులన్నిటికి నుమ్మడిగ భుజింపఁదగిన ఫలాహారవస్తువని చెప్పఁబడియున్నది 60. దేహమునకుఁగల దురవస్థ గమనించి పరమార్థమునందుఁ బ్రవేశపెట్టినయెడల నప్పుడు తప్పక సార్థకమగును. లేనియెడలఁ బైని పేర్కొనినవియు నింక మనమెఱుంగరానివియు నగు నవస్థలచే మృత్యుముఖమునఁబడి వ్యర్థమైపోయి తీరునని గమనింపుఁడు 61. ప్రపంచ సుఖములయందు మగ్నులై యుక్తాయుక్త జ్ఞానశూన్యులగు మానవులీ మానవదేహములవలని ప్రయోజనముగాని పరమార్థముగాని యెఱుంగఁజాలరు. ఇట్టి మూర్ఖుల లక్షణములు సంగ్రహముగా ముందుఁ జెప్పబోవుచున్నారము.

ఒకటవ దశకము సమాప్తము.

* మూఁడవదశకము 6, 7, 8 సమాసములలో తాపత్రయమును గూర్చిన వివరములు చెప్పఁబడినవి.

రెండవ దశకము

మొదటి సమాసము — మూర్ఖలక్షణము.

ఓ గజాననా! త్రినయనా!* ఏకదంతా! నీకు వందనముల నొనరించుచున్నాఁడను 1. తొలిపలుకులను గన్నతల్లీ! నలుమోముల వేలుపు గారవమునఁగన్న నిసువా! శారదాదేవీ! నీకును వందనముల నొనరించుచున్నాఁడను. అనుగ్రహశాలినీ భారతీ! పూర్ణమగు వాత్సల్యముతోఁ గనికరించి నాహృదయమున నివసింపుమని వేఁడుచున్నాఁడను 2. నాగురుమూర్తి పాదపద్మములను గనులకద్దుకొని నమస్కరించి నా యిష్టదైవమగు రఘురాముని దివ్యనామమును మనసార స్మరించి మూర్ఖలక్షణములను జెప్పుచున్నాఁడను 3. మూర్ఖులు రెండు విధములుగా నుందురు. ఒకతెగవారు సాధారణమూర్ఖులు. రెండవతెగవారు చదివిన మూర్ఖులు. ఇరువురి లక్షణములు చిత్రవిచిత్రముగానుండును. వీనినిగూర్చి శ్రోతలు చక్కఁగ విచారణముగావింపఁగోరెదను 4. చదివిన మూర్ఖుల లక్షణములు ముందురానున్న సమాసములలో వివరించెదము. బుద్ధిమంతులగు శ్రోతలారా! సావధానమనస్కులరై రాఁబోయెడి కథాంశము నాలింపఁ గోరెదను 5. మూర్ఖలక్షణము లన్నింటిని గడముట్ట నుడువఁ దలంచితినేని, దాని కంతముండదు. అవి యనంతములు. కావున వానిలోఁ గొన్నింటిని మాత్రమే సంగ్రహించి నివేదించెదను. ధ్యానపూర్వకముగా వినవలయును 6. మూర్ఖులనెవరో తెలుపుట యవసరము. ప్రపంచసుఖమగ్నులై సారాసారముల విచారింపని మానవులును, ఆత్మజ్ఞానమన నేమియో కొంచెమేని యెఱుంగనివారును, పూర్తిగ నజ్ఞానదశయందున్న వారును మూర్ఖులని తలంచి వారల లక్షణములను దెలుపుచున్నాఁడ 7.

---

* త్రినయన పదము వినాయకునకు విశేషణముగఁ జెప్పఁబడెను.

కడుపారఁ గన్నతల్లిని, శ్రేయోవృద్ధుల నారయుచుఁ బెంచిన తండ్రిని సాధింపఁదలంచువాఁడును స్త్రీనిమాత్రమే మిత్రునిగనమ్మి యితరులయెడ నవిశ్వాసిగాఁ బ్రవర్తించువాఁడును నొకవిధమగు మూర్ఖుఁడు 8. తన కుటుంబసంబంధముగల చుట్టపక్కములతోఁగల చుట్టరికము ద్రెంచుకొని యాఁడుదానికి లోఁబడి జీవితమును గడుపువాఁడును, ఆఁడుదానికవి యివి యనక రహస్యముల నన్నింటిని దెలియఁజేయువాఁడును మూర్ఖుఁడు 9. కులకాంతను విడిచి పరస్త్రీపయి మరులుగొని దానితో మెలంగువాఁడును, దన యిల్లు వాఁకిలి తల్లిదండ్రులను విడనాడి భార్యతో నత్తవారియింట వసించువాఁడును, గన్యయొక్క కులశీలములను గొంచెమేని విచారింపక పెండ్లియాడు నాతఁడును మూర్ఖుఁడు 10. సర్వవిధములను సమర్థులగు నుత్తమపురుషులతోఁ బగఁబెట్టుకొని సాధింపఁదలంచుటయు, అట్టి గొప్పవానితోఁ దాను నన్నివిధముల సమానుఁడనని మిథ్యాభిమానముతో నెంచుటయుఁ, దన యశక్తిని దాను గురుతింపక తనకెంతయో శక్తియున్నటుల నెదుటివారిముందు నటించుటయు మూర్ఖలక్షణములు 11. తననుగూర్చి పలువురిముందుఁ దానే కొనియాడుకొనుటయు, నెంతటికష్టములువచ్చినను స్వదేశమును విడువక కూపస్థకూర్మమువలెఁ బడియుండుటయుఁ, బనిలేనిపనిగ నాపూర్వు లంతవారు ఇంతవారు అంతచేసిరి ఇంతచేసిరని కొనియాడుటయుఁగూడ మూర్ఖలక్షణములె 12. కారణములేనిదే పకపక నవ్వునాతఁడును, పెద్దలుచేయు సదుపదేశముల భావమును గ్రహింపనేరని యాతఁడును, బహుజనద్వేషముతో వర్తించునాతఁడును మూర్ఖుడు 13. తనవారల నందఱను విడిచిపెట్టి పరులతో స్నేహము జరుపువాడును, రాత్రులయందుఁ బరుల కపకారములుచేయుటకెంతేని సాహసించువాఁడును మూర్ఖుఁడు 14. చాలమంది మనుజు లొకచోటచేరి మేలుకొనియుండి యిష్టాగోష్ఠితోఁ గాలముగడుపునపుడు వారి మధ్యఁజేరి నిదురబోవుటయు, రెండవవాఁడు పిలిచినదే తడవుగా నతనింటికేగి పరిమితిలేకుండ భుజించుటయు 15, తన మానము అవమానమును బలువురిముందు వెల్లడించుటయు 16, ♦ సప్తవ్యసనములలోఁ దగులుకొని

♦ జారణము, మారణము, విధ్వంసనము, వశీకరణము, స్తంభనము, మోహనము, ఉచ్చాటనము ఇవి సప్త వ్యసనములు.

యుక్తధర్మము నెఱుంగకుండుటయు 17, ఎవఁడో తన్నుద్ధరించునను దురాశతోఁ దన ప్రయత్నమునంతయు మాని తీరి కూర్చుండుటయు, ఆలస్యము చేయుటయందే సంతోషము కలదని కార్యనిర్వాహణమునం దలసత చూపుటయు మూర్ఖుని లక్షణములు 18.

ఇంటికడ నిటుల మాటలాడవలయును, ఈ యుక్తితో జయింప వలయునని యోచించి సభలోనికి వచ్చినంతన వణకుచేతను, భయము చేతను నొకమాటయేని పలుకఁజాలక సిగ్గుపడిపోవుటయుఁ, దనకంటె నుత్తముఁడగువానితో నతినీచమగు సంబంధముఁ గలుగజేసికొని వర్తించుటయు, క్షేమార్థియై యెవడేని సదుపదేశము గావించినయెడల నది చెడుపుగా మనస్సులోఁదలంచుటయు 19, తాను జెప్పినది విననివాని కేదియేని నేరుపఁ బ్రయత్నము గావించుటయుఁ, బెద్దలకడఁ దాను జ్ఞానవంతుఁడనిపించుకొనుట కేదేదియో వదరుటయు, ఉత్తమశీలురగు యోగ్యులను మోసముచేయుటయు మూర్ఖుని లక్షణములు 20. విషయోపభోగముల ననుభవించుటలో సిగ్గునొందకుండుటయు, మరియాదను విడిచి నిరంకుశముగాఁ బ్రవర్తించుటయు 21, రోగమువచ్చినపుడు తగినమందును బుచ్చుకొనకుండుటయు, దేహతత్త్వము ననుసరించి పథ్యపానములు జరుపక పోవుటయు, అనాయాసముగా సమకూర్చినపదార్థము గైకొనకుండుటయు మూర్ఖలక్షణములు 22. వెంట మనుష్యులను సహాయముగా నుంచుకొనక పరదేశములలోఁ బ్రయాణము చేయుటయుఁ, బరిచయము లేనివానిని వెంటనుంచుకొని సంచరించుటయు, నదీకూలముల (బురద) యందు దుముకుటయు 23, దననుగౌరవించుతావున కదేపనిగాఁ బలుమారుపోవుటయు, మానాభిమానములనుగూర్చి యజాగ్రత్తగ మెలఁగుటయు మూర్ఖుల లక్షణములు 24. ధనివంతుఁడగువానిని సేవకునిగా నుంచుకొని వాని కనుసన్నలలో సంచరించుటయు, నెల్లప్పుడు పాపభూయిష్ఠమైన హృదయముతో సంచరించుటయు 25, కారణకార్యముల సంబంధములు బాగుగా విచారింపక యపరాధములేనిదే శిక్షగావించుటయు, స్వల్పవిషయమున లోభిత్వము ప్రకటించుటయు 26, దేవతలను పితృదేవతలను బూజింపమియు, శక్తిలేకున్నను వాగ్బలము జూపుటయు, వ్యర్థముగాఁ గోలాహలము గావించుటయు 27, ఇంటివారలపై మాటిమాటికిఁ బటబట పండ్లు

కొఱుకుటయు, పాపమొనరించి యావల దీనత్వమును బ్రకటించుటయు, వెంగలితనమున నొడలెఱుంగమియు మూర్ఖలక్షణములు 28. నీచజాతులతో స్నేహముచేయఁదగదు. పరుని భార్యతో నెంత యవసరమున్నను మాటలాడఁగూడదు. ఆహారపదార్థములను భుజించుచుఁ ద్రోవలోనడువఁ జనదు 29. పరుల కుపకారముజేయుటలో శక్తియున్నంతలోఁ బాటుపడవలయును. తనకు మేలుజేసినవాని కెన్నఁటికిని కీడుచేయరాదు. చేయునది కొద్దిగను జెప్పునది గొప్పగా నుండకూడదు. ఇట్టి సామాన్యనీతుల నెఱుంగనియాతఁ డొకమూర్ఖుఁడు 30. క్రోధమును విడువలేకపోవుటయు, నదేపనిగ నధికముగాభుజించుటయు,సోమరితనముతో నుచితానుచితములు మఱచి పడియుండుటయుఁ, బాపకార్యములు ఆచరించుటయు, మనస్సునందుఁ గుటిలచింతతో నుండుటయు, ధైర్య మనునది మందునకేని లేకుండ సంచరించుటయు మూర్ఖలక్షణములు 31. విద్య, వైభవము, ధనము, పురుషార్థము, సామర్థ్యము, మానములేకయే వృథాభిమానమున నేనన్నింటికిని సమర్థుఁడనని విఱ్ఱవీగువాఁడు 32, నీచుడు, అసత్యవాది, మోసగాడు, దుష్కర్మ లొనరించువాఁడు, కుటిలుఁడు, వంచకుఁడు, ద్రోహి, నిరంతరము నిదురబోవువాఁడు గూడ మూర్ఖుఁడె 33. మిగుల నెత్తైన స్థలమునఁజేరి వస్త్రమును విడిచి కట్టుకొనుటయు, నాలుగు త్రోవలు గలియు (శృంగాటకము) చౌతురాయందుఁ గూర్చుండుటయు దిగంబరుఁడై యెల్లప్పుడు సంచరించుటయు మూర్ఖలక్షణములు 34. దంతములు పాచితోడను, నేత్రములు పుసితోడను, ముక్కులు చీమిడితోడను, వస్త్రములు మురికితోడను, పాదములు మంటితోడను నుంచుకొని పరుల కసహ్యముగా సంచరించువాఁడును 35, వైధృతి, వ్యతీపాతము మున్నగు నిషేధముహూర్తములయందుఁ బ్రవాసము గావించుటకు బయలుదేరువాఁడును, అపశకునములు గలిగినను లక్ష్యపెట్టక మూర్ఖించి ప్రయాణముచేసి యాత్మహత్యాతుల్యముగ నపాయములకుఁ బాల్పడువాఁడును 36, క్రోధము, అవమానము, దుర్బుద్ధి మున్నగువానికి లోనై తన జీవితమును దాను సర్వవిధముల వ్యర్థము గావించుకొనువాఁడును, నిశ్చలము, దృఢతరమునగు బుద్ధిలేనివాడును 37, దనయెడఁ బ్రేమజూపువారలలో నంతఃకలహములు గూర్చువాఁడును, అట్టివారి తోడ్పాటునఁ

దానొందినసుఖములను బల్లెత్తి పలుకనివాఁడును, నీచజనులకు వందనముల నొనరించువాఁడును మూర్ఖుఁడు 38. తననుదాను బహుభంగుల సంరక్షణము గావించుకొనుచుండుటయు, శరణాగతుల ననాదరభావముతోఁ జూచుటయు, అశాశ్వతమగు సంపదలు కలకాలముండునవి యని తలంచి విఱ్ఱవీగుటయు 39, ఈ భార్యయు నీ బిడ్డలే నన్నుద్ధరించువారు ఎవరితో నేమిపని యని దేవునియెడ భక్తిభావము ప్రకటింపమియు 40. భగవదిష్ట మెటులున్నదో కార్యఫల మటులుండునను సంగతి నెఱుంగకపోవుటయు మూర్ఖలక్షణములు 41. స్త్రీలకుఁ బురుషులకంటె భగవంతుఁ డెనిమిది రెట్లు కామమును గూర్చియున్నాఁడు (స్త్రీణామష్టగుణాః కామాః) కావున నొక స్త్రీ కొక పురుషుఁడే చాలఁడు. అట్టియెడ నుచితమెఱుంగక బహుభార్యలతో విహరించువాఁడును 42, దుర్జను మాటలకతన మర్యాదతొలఁగి వర్తించువాఁడును, బట్టపగటనే కనులమూసికొను వాఁడును, ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్న మంచివిషయములపై ధ్యాన ముంచనివాఁడును మూర్ఖుఁడు 43. దేవత, గురువు, తల్లి, తండ్రి, బ్రాహ్మణుఁడు, యజమానుఁడు మున్నగు పూజ్యులయెడ ద్రోహము దలంచువాఁడును 44, ఇతరుల దుఃఖమును దన సౌఖ్యముగాఁ దలంచు వాఁడును, గడచిపోయిన పదార్థములు క్రమ్మఱ రాఁజాలవని యెఱింగియు వానికై శోకించువాఁడును మూర్ఖుఁడు 45. ఆదరము లేనితావున వాయెత్తి మాటలాడరాదు. అడుగకమున్నె సాక్ష్యము జెప్పఁదగదు. నింద్యములగు వస్తువులను గైకొనరాదు 46. ఉత్తముల మహత్త్వమును దగ్గించి చెప్పఁ గూడదు. సన్మార్గమును విడచి సంచరింపవలదు. దుష్కర్ములతో సహవాసముజేయుట యుచితముగాదు. ఈ నీతిమార్గముల నెఱుంగనివాఁడు మూర్ఖుఁడు 47. సత్యమును దరికి రానీయరు. నవ్వుల కితరులను బరిహాసము లాడుచుందురు. ఇతరుఁడు నవ్వినంతన తగవునకుఁ దలపడెదరు 48. అనవసరముగా నెంతయో గోల గావింతురు. పనిలేనిపసగ నార్భాటము లొనర్తురు. నోటికిఁ దాళములు బిగించిరేమో యనునటులఁ బల్లెత్తి యొక పలుకేని పలుకఁబోరు 49. మంచివస్త్రములు ధరింపకున్నను శాస్త్ర జ్ఞానములేకున్నను సభలో ముందుఁగూర్చుందురు. జ్ఞాతులయెడ విశ్వాస ముంతురు. ఇట్టివారలందరును మూర్ఖులనియే నా మతము 50.

దొంగవానితోఁ దనకుఁగల పరిచయము బహిరంగము చేయు వాఁడును, కంటికింపైన వస్తువు నెచటనైన నొకమారు చూచినచో నదియె తనకుఁగావలయునని తలంచువాఁడును, క్రోధాతిశయమున నొడలెఱుంగక తనకుఁదా నహితము గావించుకొనువాఁడును 51, హీనజనులతో స్నేహము సంభాషణము జరుపువాఁడును, ఎడమచేతితోఁ దినుచు నెడమచేతితో జలముద్రాగుచు నుండువాఁడును 52, సర్వసమర్థుఁడగు వానితోఁ బగఁగొని యోరువలేనితనము ప్రకటించువాఁడును, అలభ్య వస్తువునకై పరితపించువాఁడును, తన యింటిలోఁ దాను దొంగతనము చేయువాఁడును మూర్ఖుఁడు 53. జగదీశ్వరుని మఱచి మానవునిపయి విశ్వాసమునుంచువాఁడును, జీవితమును సార్థకముగావింపకయే బ్రతికినంత కాలము గడిపి మరణమునకు సిద్ధమైనవాఁడును 54, దనచెలికాండ్రయెడఁ గల దోసఁగులు లోపములు బహిరంగము చేయువాఁడును, సంసారము నందలి దుఃఖములను సహింపనోపక యీశ్వరుని నింద గావించువాఁడును 55, కొద్దిపాటి తప్పునకేని క్షమించుట యనునది యెఱుంగనివాఁడును, తన తేజమును మాటిమాటికిఁ జూపుటకుఁ దివురువాఁడును, విశ్వాసఘాతకుఁడై సంచరించువాఁడును మూర్ఖుఁడు 56. చిరకాలమునుండి తన్ను గౌరవించు సమర్థుఁడగుపురుషు నగౌరవించి యాతని యాదరణమునకు దూరమైనవాఁడును, తన రాకడచే సభకు వివర్ణము నాపాదించువాఁడును, క్షణములోఁ బ్రసన్నశీలుఁడుగను, క్షణములోఁ గోపస్వభావుఁడుగను వర్తించువాఁడును 57, చిరకాలమునుండి యున్న సేవకుని దొలంగించి క్రొత్తవానిని నియమించువాఁడును, సభలలో నెవరేని నాయకత్వము నొసంగకున్నను నాయకత్వము వహించి నలువురిలోఁ బరిహాసపాత్రుఁడగు వాఁడును మూర్ఖుఁడు 58. అవినీతితో ధనమును గూడఁబెట్టుటయు, ధర్మమును నీతిని న్యాయమును దొలంగి సంచరించుటయు, వెంటనుండెడి మనుష్యులను వేఱుగావించుటయు 59, నింటియందు సుందరియగు భార్య యుండినను బరస్త్రీగమనముఁ గావించుచుండుటయు, బలువురి యెంగిలిని భుజించుటయు 60, ధనమును విస్తారముగా సేకరింపఁ బ్రయత్నముచేయుటయు, నితరులధనము నెటులేని హరించుటలోఁ గృషిచేయుటయు, హీనులగువారితో నిచ్చిపుచ్చుకొనుచు వ్యవహరించుటయు 61, అతిథికిఁ బని

పాటలుజెప్పి శ్రమ కలుగఁజేయుటయు, కుగ్రామమునందు నివాసమొన రించుటయు, ఎల్లప్పుడు విచారముతోఁ గాలము గడుపుటయు మూర్ఖుని లక్షణములు 62. నీటియందుఁ బుక్కిలించి యుమ్మివేయుటయుఁ, గాలి పయి జిలపుట్టినపుడు వేఱొకకాలితో గోకుకొనుటయు, హీనకులజాతునకు సేవకుఁడుగా నుండుటయు, రెండుచేతులతో నొకేమారు తల గోకుకొను టయు 63, ఇద్దఱేకాంతముగా నేదియో మాటలాడుకొనునపుడు మూఁడవవాఁడుగా వారిమధ్యజేరి ప్రసంగమునందుఁ బాల్గొనఁ బ్రయ త్నము చేయుటయు 64, స్త్రీకిని బాలునకును నోరానించి యెంగిలి సోఁకించుటయుఁ, బిచ్చివానికడకుఁ బోయి కూర్చుండుటయు, మరియూ దను విడనాడి కుక్కను బెంచుటయు మూర్ఖునిలక్షణములు 65. పరస్త్రీ లతోఁ గలహము గావించుటయు, నోరులేనిజంతువుల నకారణముగాఁ గొట్టి బాధించుటయు, మూర్ఖులతోడ సహవాసము జేయుచుండుటయు 66, దూరముగా నిలిచియుండి వినోదముగ యుద్ధరంగములను గాంచు చుండుటయు, దాని నాపివేయించుటకుఁ బ్రయత్నింపకుండుటయు, సత్య మును మరుగుపఱచి యసత్యమును గౌరవించుటయు మూర్ఖుని లక్షణ ములు 67. ఐశ్వర్యము వచ్చినపిమ్మట పూర్వపుఁ బరిచయము పూర్తిగా మరచిపోవుటయు, దేవతలమీదను బ్రాహ్మణులమీదను దనయధికారము నిలువంబెట్ట యత్నించుటయు 68, తన యవసరమునుబట్టి పనియున్నంత వఱకు నెదుటివానియొద్ద వినయవిధేయతలు ప్రకటించుటయు, నితరులకు సాయముచేయవలసినప్పుడు తిరుగఁబడుటయు 69, చదువునపు డక్షరము లను విడిచి వేయుటయు, లేనివి కలిపిచదువుటయుఁ, బుస్తకముపై దృష్టి నుంచకుండుటయు మూర్ఖుని లక్షణములు 70. స్వయముగా నెప్పుడును జదువకపోవుటయు, ఇతరులను జదువనీయకపోవుటయు, గ్రంథముల నెప్పు డును బదిలముగా సంచిలో గట్టియుంచుటయుఁ గూడ మూర్ఖలక్షణము లని నా తలంపు 71.

మూర్ఖుని లక్షణము లెటులుండునో కొంతవఱకుఁ దెల్పితిని. వివేక శాలియగు మనుజుఁడు ఈ లక్షణములను శ్రద్ధతోఁ దెలిసికొని మన స్సులోఁ బెట్టుకొనును 72. ఇంక నెన్నియో మూర్ఖలక్షణములు గలవుగాని త్యాగము గావించుటకు (విడచిపెట్టుటకు) అనువైనవానిని

మాత్రమే నా శక్తికొలఁది తోఁచినంతలోఁ జెప్పితిని. శ్రోతలు మన్నించి గ్రహింపఁవేడెదను 73. ఉత్తమలక్షణములకు మానవులు ప్రయత్నింపవలయును. మూర్ఖలక్షణములు తమయెడ నున్నచోఁద్యాగము గావింపవలయును. వచ్చెడి సమాసమునందు ఉత్తమ లక్షణములు వివరింపఁబడినవి 74.

రెండవ సమాసము — ఉత్తమ లక్షణము.

శ్రోతలారా! సావధానమతితో నాలకింపుఁడు. ఇపు డుత్తమ లక్షణములను వివరింపఁ బోవుచున్నాను. సర్వజ్ఞత యే గుణములవలన నలవడునో వానిని దెలిసికొనుట యవసరము 1. అడిగి తెలిసికొనకయె క్రొత్తమార్గమునఁ బ్రయాణముచేయరాదు. గురుతింపకయే ఫలమును భుజింపరాదు. పడియున్న పదార్థము నాలోచింపక వెంటనే గ్రహింపఁ జనదు 2. మిక్కిలిగా వాదము లాడరాదు. కడుపులోఁ గపట ముంచుకొనరాదు. బాగుగా విచారింపక తొందరపడి పని చేయరాదు. కుల హీనురాలగు స్త్రీని బెండ్లియాడఁగూడదు 3. అడుగనిదె చెప్పుట తగదు. అనాలోచితముగ మర్యాదాహీనముగ సంచరింపఁగూడదు 4. ప్రీతి తనపయి లేనితావున నిష్ఠురములఁ బలుకరాదు. దొంగవానితో నాకును నీకును బరిచయమున్నది సుమా యని భాషింపరాదు. రాత్రులయం దొంటరిగాఁ ద్రోవలో నడువవలదు 5. మనుజులతోఁ నడకుఁవ త్రెంచి భాషింపఁజనదు. పాపపుద్రవ్యము సమకూర్పఁజనదు. పుణ్యమార్గము నెన్నఁటికిని విడనాడరాదు 6. ఒరులపయి నింద మోపరాదు. అటులెఁ బగదాల్పఁజనదు. దోస మేదియేని తనయెడనున్నచో దెలిసికొని తొలగించుకొనవలెను. పరధనమునుగాని పరస్త్రీనిగాని బలాత్కారముగా హరింపరాదు 7. ఉపన్యాస మధ్యమున వక్తనాక్షేపింపరాదు. ఏకత్వమును (ఐకమత్యభావమును) త్రెంచివేయరాదు. ఏమైననుసరియే విద్యాభ్యాసము విడువరాదు 8. నోటిదుడుకుతనము గలవానితోఁ దగవులాడరాదు. వాచాలునితో (వాగుబోతుతో) మిక్కిలిగ భాషింపరాదు. సాధుజనుల సాంగత్యమును విడువఁజనదు 9. క్రోధమును మిగుల వహింప

రాదు. ప్రేమించువారిలో నంతఃకలహములు గలుగఁజేయరాదు. హితము బోధించినయెడల దానిని జెడ్డగాఁ దలంపరాదు 10. మాటి మాటికిఁ గోపింపరాదు. అసత్య పురుషార్థములగు కథాదికమును గల్పించి బహిరంగపరుపరాదు. తాను జేయని పనిని జేసితినని పరాక్రమప్రకటనఁ జేయరాదు 11. చేసినప్రతిజ్ఞ నెన్నఁటికిని మఱచిపోకుము. సందర్భము వచ్చినపుడు సామర్థ్యమును జూపుటలో వెనుకడుగు వేయఁబోకుము. వ్యర్థముగఁ బెద్దలగువారలను దిరస్కరించి వారల నొప్పింపకుము 12. ఆలస్యముజేయుటలో సుఖమున్నదని తలంపకుము. ఇతరులపయిఁ గొండెముల నాలింపఁబోకుము. బాగుగా విచారింపని దేపనినేని గావింపఁబోకుము. 13. శరీరమునకు సుఖము నలవాటుజేయకుము. పురుషునకుఁ ప్రయత్నత్యాగము తగనిపని. కష్టములకు నెన్నడును భయము నొందకుము 14. సభలో సిగ్గునొందకుము. అర్థములేని వదరుబోతుతనమును వెల్లడింపకుము. ఏమైనను గానిమ్ము పేచీమాటలు, నొప్పించుమాటలు నుడువకుము 15. మిక్కిలిగఁ జింతిలకుము. ఆలస్యమున కలవాటు పడకుము. పరస్త్రీలను పాపబుద్ధితో సందర్శింపఁబోకుము 16. ఎవరి వలననేని యుపకారమును గైకొనకుము. ఉపకారము నొకవేళఁ గైకొంటివేని దానికిఁ బ్రతికృతిని జేయుము. ఇతరులకు విచారము గలుగఁజేయకుము. విశ్వాసఘాతకుఁడ వనిపించుకొనఁబోకుము 17. అపరిశుభ్రముగా నుండకుము. మురికిబట్టలను ధరింపకుము. పోవుచున్నవారలను మీరెచటికేగుచుంటిరని యడుగబోకుము 18. పదుగురిలోఁ గలసిమెలసి యుండుము. అందఱకు మంచివాఁ డనిపించుకొనుము. స్వల్పఫలము నాశించి పరాధీనుఁడవు కాబోకుము. నీ భారము నితరులపైఁ బెట్టకుము 19. పద్దువ్రాయుట, వ్రాసినపద్దు తెలియఁజేయుట లేకుండ ఇచ్చిపుచ్చుకొను వ్యవహారము జరుపకుము. నీచునివద్దనుండి ఋణమును దీసికొనకుము. తగిన సాక్ష్యములేనిది తగవు తీర్పుమని రాజసమ్ముఖమునకుఁ బోకుము 20. అబద్ధపు మాటలను జెవిఁ జేరనీయకుము. పలువురొక్కవిధముగాఁ జెప్పుచున్నమాటను గల్లయనకుము. ఆదరణములేని స్థలమునఁ గొంచమేని మాటలాడకుము 21. మత్సరమునకుఁ గ్రోధమునకు నీ హృదయమునందుఁ దావొసంగకుము. అన్యాయము గనిపింపదేని యెవరికిని బీడఁ

గూర్పకుము. శరీరబలము అభిమానము పురస్కరించుకొని యవినీతికర ముగాఁ బ్రవర్తింపకుము 22. మిగుల భుజింపకుము. మిక్కిలి నిదురింపకుము. కొండెములఁ జెప్పువానితో నీకు సంబంధమున్నచోఁ ద్వరలో ముగించు కొనుము 23. నిన్నుగూర్చి నీవేమేని సాక్ష్యము నొసంగకుము. నీ కీర్తిని నీవే కొనియాడఁబోకుము. స్వయముగా నీవొకమాటచెప్పి నవ్వకుము 24. ధూమపానము జేయకుము. మత్తువస్తువులను సేవింపకుము. వాగుబోతు వానితోఁ జెలిమి గావింపకుము 25. పనిలేకుండ నుండకుము. నీచవాక్యము సహింపకుము. కష్టములేక లభించిన యన్నమును బెద్దలు పెట్టిన దైనను దినకుము 26. నోటినుండి యెన్నడును దిట్టుమాటలను రానీయకుము. ఇతరులయెడఁగల లోపములను గమనించి పరిహసింపకుము. కులముగలవాని విషయమున నీ హృదయమందు దుష్టభావమునుంచకుము 27. ఎవరివస్తువునేని దొంగిలింపకుము. మిగుల లోభభావముతో మెలంగకుము. నిన్నుఁ బ్రేమించెడివారితో నెట్టి క్లిష్టపరిస్థితులయ్యుం దేని పోరాటమునకుఁగాని, కలహమునకుఁగాని దిగకుము 28. ఎవనికిని శ్రమ కలుగనీయకుము. అసత్యపు సాక్ష్యమును దీసికొనకుము. ఎప్పుడును గల్లల నాదరింపఁబోకుము 29. దొంగతనము చేయుటకును, గొండెములఁ జెప్పుటకును నలవాటుపడకుము. పరకాంతలఁ గూడకుము. చాటున నుండి యితరుల కెట్టి యపకారమునేని కావింపకుము 30. సమయము వచ్చినపుడు తెగువ గలవాఁడవు కమ్ము. ఏమైనఁగానిమ్ము ధైర్యము నెన్నటికిని విడువఁబోకుము. సత్త్వగుణము వదలకుము. వైరినేని శరణు జొచ్చినయెడల దండింపఁ బొల్పడకుము 31. అల్పమగు ధనమును జూచుకొని మదోన్మత్తుఁడవు గాకుము. హరిభక్తుఁడనని చెప్పుటలో సిగ్గుపడకుము. పవిత్రాత్ములగు నుత్తములచెంత నమర్యాదగాఁ బ్రవర్తింపకుము 32. మూర్ఖునితో నెట్టిసంబంధమునేని కలుగఁజేసికొనకుము. చీఁకటిలో నెవరిపయినేని చేయివేయకుము. పరధ్యానముగానుండి జాగ్రత్తతొలంగి నీ వస్తువు నెచటనేని మఱచిపోవకుము 33. స్నానము, సంధ్య లోనగు నిత్యకృత్యములను విడువకుము. కులాచారములను వదలకుము. అనాచారములను వ్యాపింపఁజేయకుము 34. హరికథల నాలించుటలోఁ దనివినొందకుము. శాస్త్రనిర్ణయములను జవదాటకుము. ప్రపంచ

సుఖములలోఁ దగుల్కొని పరమార్థమునెడఁ బెడమొగ మిడఁబోకుము 35. కులదేవతలపయి భక్తివిశ్వాసములను దొలంగఁబోకుము. స్వధర్మము నెన్నఁడేని విడనాడకుము. విచారింపక వెఱ్ఱిపట్టుదలతో నీ యిష్టమువచ్చి నటులఁ బనిపాటల నొనరింపకుము 36. నిర్దయాభావము నవలంబింపకుము. జీవహత్య కెన్నఁడు దొరకొనకుము. మేఘ మావరించియుండుటఁజూచి దూరప్రయాణము గావింప వెలుపలకుఁ బోకుము. చెడ్డసమయములలో (తిథి వార నక్షత్రాదు లనుకూలముగ లేనపుడు) ప్రవాసమునకుఁ బోకుము 37. సభాభయము దరిజేరనీయకుము. సమయము వచ్చి నపు డేమైనఁగానిమ్ము ప్రత్యుత్తరమునిచ్చుటలో జంకకుము. ఎదుటివాఁడు ధిక్కరించినంతన పిఱికివై లోఁబడకుము 38. యోగ్యుఁడగు గురూత్తముని నిర్ణయించుకొని కడతేర యత్నింపుము. నీచజాతివానిని మాత్రము గురు వుగాఁగైకొనబోకుము. వైభవమునుజూచి మురిసి జీవితము శాశ్వతమని విఱ్ఱవీగకుము 39. సత్యమార్గమును విడనాడకుము. అసత్యమునందు దృష్టిని బోనీయకుము. అసత్యము నెట్టితరుణమునందేని యభిమానింపఁ దలంపకుము 40. అపకీర్తి గలిగినచో నది పోగొట్టుకొన యత్నింపవల యును. సత్కీర్తిని మంచికార్యము లొనరించి వృద్ధినొందింపవలయును. వివేకముతో బాగుగా విచారించి సత్యమార్గ మేదియో దానిని గనిపెట్టి నిశ్చలబుద్ధితో ననుసరింపుము 41. ఇట్టియుత్తమ గుణముల నలవరచి కొననివాఁడు అవలక్షణుఁడు. అట్టివాని లక్షణములు ముందు సమాస ములో వివరింపఁబడును.

మూఁడవ సమాసము – కువిద్యాలక్షణము.

శ్రోతలారా! మీ కిపుడు కువిద్యాలక్షణముల నివేదించుచున్నాఁడను. శ్రద్ధతో నాలింపుఁడు. అతిహీనములగు కులక్షణములు తమయెడ నున్నచో వానిని విడుచుటయే త్యాగము. విసర్జనీయములగు నాయా దుర్లక్షణములను విడచినవాఁడే త్యాగి 1. కువిద్యావంతుఁడగు మాన వుఁడు లోకమునజనించి యెంతహానిగావించెనో రాఁబోవులక్షణముల గమ నించితిరేని మీకే తెలియఁగలదు 2. కువిద్యావంతుఁడగు ప్రాణి కఠినరూప ణమునకు భయపడిపోవును. ఏలయన వాఁడు దుర్గుణములన్నింటికి రాశి 3.

* శ్లో॥ దంభో దర్పోఽభిమానశ్చ క్రోధః పారుష్యమేవ చ ।
అజ్ఞానం చాభిజాతస్య పార్థ సంపదమాసురీమ్ ॥
(భగవద్గీత ౧౬-౪)

కామము, క్రోధము, మదము, మత్సరము, లోభము, డంభము తిరస్కారము, గర్వము, విరుగుబాటు, అహంకారము, ద్వేషము, వివాదము, వికల్పము (అవాంతరకల్పనము), ఆశ, మమత్వము, తృష్ణ, కల్పనము, చింత, కామనము (కోరిక), భావన (తలంపు), ఈర్ష్య, అవిద్య, ఓరువలేమి, వాసన, అసంతృప్తి, ఆసక్తి, ఇచ్ఛ, వాంఛ, సందేహము, నింద, అవినీతి, కృతఘ్నత, నిరంతరమదోన్మత్తత, అన్నియుఁ దెలియునను దురభిమానము, అవజ్ఞత, విపత్తి, ఆపద, దుర్వృత్తి, దుర్వాసన, స్పర్థ, కలహశీలత, తంపెలమారితనము, ఉద్వేగము, ఆందోళనము గలుగజేయుట, తిరుగుబాటు తనము నివియన్నియుఁ గువిద్యావంతునకుఁ గలుగు పరమ వ్యథలు 4—7. కువిద్యావంతుఁడగు ప్రాణి వికారస్వరూపుఁడుగను, సకలదుర్లక్షణములకు నాటపట్టుగను, శక్తిహీనుఁడుగను, దుర్జనుఁడుగను, దరిద్రుఁడై కృపణుఁడుగను నుండును 8. వాఁడు సోమరిపోతుతనమున దొలుత గణింపఁదగినవాఁడు. తిండిపోతుతనమున వానిని మించిన వాఁడుండడు. దుర్బలుఁడైయున్నను గ్రోధగుణమును విడువడు. తుచ్ఛగుణములకు నెలవుగానుండి యెదుటివారిని క్షణములో వలలోన వేసికొనును 9. ఇంతియుగాదు మూర్ఖులలో వాఁడు మొదటివాఁడు. కయ్యములుపెంచి వినోదించుచుండును. వెఱ్ఱివాఁడుగ నన్నృతవాదిగ వదరుబోతుగ నోటిదుడుకుడుతనము గలవాఁడుగ నుండును 10. కువిద్యావంతుఁడు తాను స్వయముగా మంచియుఁ జెడ్డయు నెఱుంగఁడు. వినదగిన మాటలు పెద్దలెఱింగించినయెడల వినఁడు. స్వయముగా వానికేమియుఁ దెలియదు. ఇతరులవద్దకుఁబోయి నేర్చుకొనడు. సొంతముగా నిర్వహింపఁబోఁడు. అభ్యాసదృష్టితో నూతనవిషయములు గమనింపడు 11. జ్ఞానహీనుఁడును, నమ్మఁదగనివాఁడును, వితండవాదము గావించువాఁడును, ఎదుటివానిపై లేనిదోషముల నారోపించువాఁడును, స్వయముగా భక్తియందు

* దంభము, దర్పము, అభిమానము, క్రోధము, పరుషత్వము, అవివేకము ననునవి అసురసంపత్తిని బుట్టినవానికి గలుగుచున్నవి.

లగ్నముగాని యాతఁడును, భక్తులఁజూచి యాదరింపనివాఁడును కువిద్యావంతులని యెఱుంగనగును 12. ఇతరులను నిందజేయువాఁడు, కష్టవర్తనముతోఁ గాలయాపనము గావించువాఁడు, ఇతరులను హింసించువాఁడు, నిరంతరము విచారమగ్నుఁడై యుండువాఁడు, క్రూరకర్మము లొనరించువాఁడు కువిద్యావంతుఁడు 13. హీనత్వముగ మెలంగుట, లేనివి కల్పించుట, రోగముతో నెల్లపుడు మూలుగుచుండుట, దుష్కార్యము లాచరించుట, లోభిత్వముగా నుండుట, అధర్మముగా సంచరించుట మున్నగు దుర్వృత్తులలో సంబంధము గలుగఁజేసికొనుటయు 14, అన్నివిధముల హీనజన్ముఁడయ్యు నెదుటివారిముందు విరుగుబాటుతనము గనపఱచుటయు, దప్పుడు ప్రమాణములకుఁ దాను పెట్టిన పేరయ్యు బయటికి శ్రీరంగనీతులు చెప్పుటయు, దాను బుద్ధిహీనుఁడు, వివేకహీనుఁడు నయ్యు నెదుటివారికి నీతులు గఱపుటయుఁ గువిద్యావంతుని లక్షణములు 15. నీచుఁడును, ఉన్మత్తస్వభావుఁడును, పనిపాటలులేక యుండువాఁడును, తిరుగుబోతును పిఱికిపందయునై యుండియు బరాక్రమవిషయిక సంభాషణములు గావించువాఁడును 16, వయస్సునఁ జిన్నవాఁడయ్యు గరువమునఁ బెద్దలకంటెఁ గూడఁ బెద్దవాఁడునుఁ విషయాసక్తుఁడును, నష్టుండును, ఇతరుల ద్వేషించువాఁడును నియమాదులఁ బాలించుటలో విభ్రష్టుఁడై నవాఁడును కువిద్యావంతుఁడని తెలిసికొనవలయును 17. అతిశయమగు నభిమానభావము గలవాఁడుగనుండి సిగ్గుపడనియాతఁడును, ఋణములపాలుజేసి సంసారమును గూలఁద్రోచినవాఁడును, దుష్టవర్తనుఁడును, డంబములు పల్కుటలో నగ్రేసరుఁడును, ముందువెనుకలు విచారింపక యేపనియేని గ్రుడ్డివానివలెఁ గావించువాఁడును కువిద్యావంతుఁడు 18. ఇతరుల మనస్సు నొచ్చునటుల మాటలాడరాదు. వికారముగ బ్రవర్తింపరాదు. ఎదుటివాఁడొనరించిన మేలు మఱువజనదు. అనృతము లాడగూడదు. తాను సకలదుర్గుణములకు నిలయమయ్యు నుత్తములగు నెదుటివారిని ధిక్కరింపఁగూడదు 19. బయటికి మందమతిగానుండి పనిలేని పనిగా మొండివాదములు చేయఁగూడదు. బయటికి దీనభావమును బ్రకటించుచు నితరుల మనసులు నొచ్చి మర్మభేదము లగునటుల భాషింపరాదు. తాను దుర్బలుఁడయ్యు నెదుటివానిని గటువచనములతో నొప్పింపరాదు. ఇట్టి సామాన్యనీతుల

నెఱుంగనివాఁడు కువిద్యావంతుఁడు 20. కఠినములును, గర్కశములును, గపటములును, సందేహజనకములును, దుఃఖకరములు తీవ్రములునగు మాటలఁ బల్కునాతఁడును, క్రూరభావము, నిష్ఠురాచరణము దురాచారము గలవాఁడును 21, హీనవాక్యములు, మిథ్యాపవాదములు (అసత్యనిందలు), అశుభవచనములు, నిలుకడలేనిమాటలు, ద్వేషవచనములు, అనృతవాక్యములు, వ్యర్థభాషణములు పలుకుచు నితరులను నీవెంత నీ వెంతయని తూలనాడువాఁడును కువిద్యావంతుఁడు 22. బయటి కొకటిగ లోనొకటిగ సంచరించుట, పెద్దలను దిరస్కరించుట, కుటిలముగా ప్రవర్తించుట, కోపమును సమయముకొఱకు మనస్సునందుఁ ద్రాచు పామువలె దాచియుంచుట, ఊరక గొనుగుకొనుట, అదిగో ఇదిగోనని కాలము గడుపుట, కార్యభంగ మొనరించుట, కోపముతో నుండుట, స్వతంత్రముగనుండి విచ్చలవిడిగా మెలంగుట కువిద్యాలక్షణము 23. క్రోధి, తామసి, అవిచారి, పాపి, అనర్థి, అపస్మారరోగి, భూతావిష్టుఁడు 24, ఆత్మహత్యాపాతకుఁడు, స్త్రీహత్యాపాతకుఁడు, గోబ్రాహ్మణ హంతకుఁడు, మాతాపితృహంతకుఁడు, మహాపాపాత్ముఁడు, పతితుఁడు, అవిద్యావంతుఁడని చెప్పఁబడును 25. హీనకార్యము లొనరించుటయు, చెడ్డపనులకుఁ బాల్పడుటయు, దురాగతము లొనర్చుటయుఁ, దనను నమ్మిన చెలికాండ్రకు ద్రోహము చేయుటయు, ఎదుటివాఁ డొనరించిన మేలును మఱచిపోవుటయు, సవతితల్లితోఁగాని, గురుపత్నితోగాని పాపము చేయుటయు, నరకప్రదములగు కలుషము లాచరించుటయు, ఆతతాయిగ వదరుబోతుగ నుండుటయు 26, మంచిని చెడుగుగాఁ దలంచి తగవులకు దంపెలకుఁ గొట్లాటలకు పాల్పడుటయు, అధర్మము లొనరించుటయు, పనికి మాలిన పనులు జేయుటయు, విచారములలోఁ బాల్పంచుకొనుటయు, సాడీలు చెప్పుటయు, దుర్వ్యసనములను విడచిపెట్టలేకపోవుటయు, విరోధమన్న ముందునకు దుముకుటయు మొదలగు నవలక్షణములు గలవాఁడు కువిద్యావంతుఁడు 27. దుష్టుఁడు, అపయశస్సునార్జించినవాఁడు, మలినుఁడు, పరులశ్రేయమును సహింపనివాఁడు, స్వైరవిహారము గావించువాఁడు 28, మోసకాఁడు, మూర్ఖుఁడు, పిఱికిపంద, దురాచారుఁడు, ఆలోచింపక గొట్టెదాటుగ వర్తించువాఁడు, దారిదోపిడికాఁడు, నిందల నారోపించు

వాఁడు, వేదాచారములను బాటింపనివాఁడు, పరద్రవ్యములను దొంగ లించువాఁడు కువిద్యావంతుఁడు 29. బుద్ధిహీనుఁడు, అడ్డదిడ్డములు పలుకువాఁడు, అడ్డములేకుండ గబగబ వదరువాఁడు, వికారముగా నవ్వు వాఁడు, దుడుకుతనముగలవాఁడు, పాపవృత్తులయెడ మనసుంచువాఁడు, భ్రష్టత్వము నొందినవాఁడు, దుర్బుద్ధిగలవాఁడు కువిద్యావంతుఁడు 30. పరులఁ జంపుట, దోపిడు లొనరించుట, బందిపోటుతనములు చేయించుట, పరుల గుండెకాయలను గాల్చుకొని తినుట, కనబడినవానినెల్ల మోసగిం చుట, పరస్త్రీలతో భోగించుట, కార్యసాధనమునకై యెదుటివాని నదే పనిగా స్తోత్రముగావించుట 31, తానుచేయు చెడుపనులకు లోక మేమ నునోయని సందేహముగాని సిగ్గుగాని పొందకుండుట, తగవులకు ముంద డుగిడుట, నీచబుద్ధి ప్రకటించుట, మిగుల మదోన్మత్తుఁడై సంచరించుట, భయములేక మెలంగుట, చదువననిఁ బెడమొగమిడుట, తగవులన్న జెవులు కోసికొనుట, వికారకార్యములు గావించుట కువిద్యావంతుని లక్షణములు 32. ధైర్యము లేనివాఁడు, పగ సాధింపదలంచువాఁడు, అనాచారముగ నుండువాఁడు, గ్రుడ్డివాఁడుగ కుంటివాఁడుగ గూనివాఁ డుగ జెవిటివాఁడుగ శ్వాసరోగిగ దగ్గురోగిగ నుండియు గరువమును గొంచమేని విడిచిపెట్టనివాఁడు 33, విద్యాహీనుఁడు, వైభవహీనుఁడు, కుల హీనుఁడు, ఐశ్వర్యహీనుఁడు, శక్తిహీనుఁడు, సామర్థ్యహీనుఁడు, భాగ్యహీ నుఁడు, బిచ్చమెత్తుకొని బ్రతుకువాఁడు కువిద్యావంతులని తెలిసికొన వల యును 34. బలహీనుఁడు, కళాహీనుఁడు, ముద్రాహీనుఁడు, దీక్షా హీనుఁడు, లక్షణహీనుఁడు, లావణ్యహీనుఁడు, అంగహీనుఁడు, సౌందర్య హీనుఁడు 35, బుద్ధిహీనుఁడు, యుక్తిహీనుఁడు, ఆచారహీనుఁడు, ఆలోచ నాహీనుఁడు, క్రియాహీనుఁడు, సత్త్వహీనుఁడు, వివేకహీనుఁడు, సంశయ గ్రస్తుఁడుగ మానవుఁడు మాఱుట కువిద్యాఫలమే 36. భక్తిహీనుఁడు, భావహీనుఁడు, జ్ఞానహీనుఁడు, వైరాగ్యహీనుఁడు, శాంతిహీనుఁడు, క్షమా హీనుఁడు, అందరికంటెను హీనుఁడు నగుట కువిద్యాప్రభావముననే 37. సమయాసమయములను, ప్రసంగమును, ప్రయత్నమును, అభ్యాసమును, విన్నపమును, మిత్రత్వమును గమనింపనివాఁడును, దౌర్భాగ్యులలో నొకఁ డని చెప్పఁదగినవాఁడును 38, ఇంతియగాదు పూర్వోక్తములైనవెగాక

యింకను నిట్టివెయగు నవలక్షణములకు నెలవుగ నుండువారలను గువిద్యావంతులని శ్రోతలు గ్రహింపగోరెదను 36. కువిద్యాలక్షణములను బాగుగా గ్రహించి వానినిఁ బూర్తిగాఁ దప్పక విడిచిపెట్టవలయును. దురాగ్రహముతో నుచితానుచితము లెఱుంగక వానినే పట్టుకొని ప్రేలాడుట శ్రేయోదాయకము గాదు 40.

నాలుగవ సమాసము—భక్తి నిరూపణము.

పూర్వజన్మములలో నొనరించిన నానావిధములగు సుకృతఫలముగా నీ మానవజన్మము లభించినది. ఆ సుకృతముగూడ మహత్తరము పవిత్రము నయ్యేనేని యీ దేహము సన్మార్గమునందు లగ్నమగును 1 నరదేహము లన్నింటిలో బ్రాహ్మణజన్మము మిగుల శ్రేష్ఠమైనది. అందుగూడ స్నానము సంధ్య సద్వాసన ఈశ్వరభజనాసక్తి పూర్వజన్మపుణ్యమున్నగాని యలవడవు 2. పరమాత్మునియెడ భక్తి గలిగియుండుట సర్వోత్తమమగు పని. అందు సత్సమాగమము లభించినయెడలఁ జెప్పవలసినదేమున్నది! సమయము సార్థకమగును. ఇదియే మానవజన్మము నెత్తుట వలనఁ గలిగిన పరమలాభము 3. భక్తియభివృద్ధి నొందించుకొనవలయునన్నచోఁ బ్రేమయొక్కయుఁ బ్రీతియొక్కయు సద్భావముఁ బెంపొందింపవలయును. భక్తులతోఁ గలసిమెలసి యుండుటవలనను, హరికథామహోత్సవములు జరుపుటవలననుగూడ భక్తి యభివృద్ధినొందును 4. నరదేహము నొందినందులకుఁ బరమదుర్లభమైన పరలోకము నార్జించుటకుఁ గొలఁదిగనో గొప్పగనో యత్నించి జీవితమును సార్థకము గావించుకొనవలయును. ఇది యత్యావశ్యకమగు పని 5. సులభసాధ్యమగు విధిననుసరించి వేదవిహితమగు బ్రాహ్మణకర్మము, దానధర్మములు, భగవద్భజనము నొనరింపవలయును 6. సంసారదుఃఖముల ననుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొని యనుతప్తుఁడై మానవుఁడు సర్వసంగపరిత్యాగము గావింపవలెను. లేదా భక్తియోగమునేని స్వీకరింపవలయును. దయాదానధర్మములు తొలఁగకుండుటయు, భగవంతుని దివ్యనామము భజనము గావించుటయు నావశ్యకము. అట్లుకాదేని సాధుసాంగత్యమునేని జేయవలయును 7. అనేక

శాస్త్రములను బాగుగాఁబఠించి తత్త్వమును జక్కఁగాఁ దలఁచి యెఱుంగ వలయును. పాపములు నశించుటకై పుణ్యతీర్థములను దర్శింప వలయును. మహామంత్రములను బురశ్చరణము గావింపవలెను 8. శక్తియున్నంతలోఁబరుల కుపకారముజేయుచు బెద్దలకడ జ్ఞానవిచారము గావించుచు అధ్యాత్మనిరూపణమునందుఁ బాల్గొని సారాసారముల విచారించి గ్రహించుచుఁ గాలము గడుపవలయును 9. మనుజుఁడు జ్ఞానాధికారి కావలయునన్నచో వేదముల యాజ్ఞలను బాలింపవలయును. కర్మకాండమును ఉపాసనాకాండమును ఆచరణలోఁ బెట్టవలెను 10. ఓ మానవుడా! నామాటలు శ్రద్ధగా వినుము. తనువు, మనస్సు, వాక్కు, పత్రము, పుష్పము, ఫలము, జలము మొదలగువానిలో నీకేది లభించునో దానినిఁ బరమాత్మునికి సంతుష్టికలుగుటకై సమర్పించి నీ జీవితమును సార్థకము గావించుకొనుము 11. ఈ లోకమున నీవు జనించినందులకు ఫలము ధర్మకర్మము లొనరించుచు భగవంతుని యనుగ్రహము సంపాదించుకొనుటయే! అట్టి సత్కర్మములు గావింపకుందువేని వ్యర్థముగా నీభూదేవికి భారముగూర్చినవాఁడవయ్యెదవు 12. కొంతలోఁ గొంతయేని యాత్మహితముకొఱకుఁ బ్రయత్నము చేయవలయును. తనువును, హృదయమును సమర్పించి శక్తికొలఁది యీశ్వరకార్యములు గావించుట మానవజీవితమునకుఁ బ్రధానధర్మమని యెఱుంగుము 13. ఇట్టి ధర్మముల ననుసరించి సంచరింపని మనుష్యుని మృతప్రాయునిగ భావింపుము. వాని జన్మము వ్యర్థముగా దల్లికి శ్రమగూర్చుటకే 14.

సంధ్య, జ్ఞానసంపాదనము, దేవభజనము, దేవతార్చనము, మంత్రము, జపము, ధ్యానము, మానసపూజ, భక్తిప్రేమ నిష్ఠనియమము, అతిథుల నభ్యాగతుల నాదరించుట సద్బుద్ధి సద్గుణములు లేనివారు భక్తులని చెప్పఁదగరు. నిరంతరము హరికథా పరతంత్రులై వర్తింపనివారలును, ఆధ్యాత్మికవిషయములను బెద్దలవలన శ్రద్ధమై విననివారలును, యోగ్యులగువారితోఁ జెలిమి గావింపనివారలును, పరిశుద్ధాంతఃకరణముతో సంచరింపనివారలును, మిథ్యామదలోలురైయుండి కైవల్యమును గాంచనివారలును భక్తియోగమునకుగల మహత్త్వమేమెఱుంగుదురు? నీతి న్యాయము పుణ్యక్రియ లొనరించుశక్తి యుక్తాయుక్తము నెఱింగి మెలంగుట పరలోక

సాధనము విద్యా వైభవము చాతుర్యము కళాపరిచయము సరస్వతీ రమ్యావిలాసము (రసగ్రహణకౌశలము) శాంతి క్షమ (సహనము) దీక్ష మైత్రి శుభాశుభసాధనము మున్నగునవి లేనివారు భక్తునిగ నెన్న టకేని జెప్పఁదగరు. శుచి, స్వధర్మనిర్వహణము, ఆచారము, ఆలోచనము, ఇహలోకచింతనము, పరలోకచింతనము, కర్మనిర్వహణము, ఉపాసనము, జ్ఞానము, వైరాగ్యము, యోగము, ధైర్యము మున్నగు సుగుణములు మందునకైన లేనివాడెన్నటికిని భక్తుఁడు కాఁజాలఁడు. ఇచ్ఛవచ్చినటుల సంచరింపకుండుట, ఉపరతి (నిలుపుదల), త్యాగము, సల్లక్షణము, ఆదర భావము, పరమేశ్వరునియెడఁ బ్రియభావము, పరుల శ్రేయోవృద్ధుల కంతః కరణమున నానందించుట, పరోపకారమునఁ గలుగు సౌఖ్యము గురుతిం చుట, హరిభక్తి లేశము నను నివిలేనివారు భక్తులెన్నఁటికిని గాఁజాలరు. ఇంతియేగాదు ఇట్టివారలందఱును జీవన్మృతులు (బ్రతికియుండియుఁ జచ్చినవారు). పవిత్రహృదయులగు పుణ్యాత్ము లిట్టివారితో సంభా షణముగూడఁ గావింపఁజనదు 15—26. పూర్వజన్మములయందు బుణ్యా సామగ్రి గడించినవారలకు భగవద్భక్తి తనంతన యేర్పడును. తరువాత వారివారి యాచరణముల కనుకూలముగ ఫలమొందుదురు 27.

ఐదవ సమాసము — రజోగుణ నిరూపణము.

ఈ దేహము సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అను మూఁడుగుణ ములతోఁ గూడియున్నది. మూఁడుగుణములలో సత్త్వగుణ ముత్తమ మైనది 1. సత్త్వమువలన మానవుఁడు భగవద్భక్తిని, రజోగుణమువలన బునరావృత్తిని (మరల మనుష్యజన్మమును), తమోగుణమువలన అధో గతిని బొందుచున్నాఁడు 2.

*శ్లో॥ ఊర్ధ్వం గచ్ఛంతి సత్త్వస్థాః మధ్యే తిష్ఠంతి రాజసాః ।
జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛంతి తామసాః ॥
(భగవద్గీత ౧౪-౧౮)

* సాత్త్వికులు దేవాదిలోకముల నొందుచున్నారు. రజోగుణముగలవారు మనుష్యలోకమునందు మనుజులుగా జన్మించుచున్నారు. నికృష్టవ్యాపారమందున్న తమోగుణస్థులు పశ్వాది జన్మములను నరకములను జెందుచున్నారు.

వానిలోఁగూడ శుద్ధము, శబలము అను రెండుభేదములుగలవు. నిర్మలభావులగువారు శుద్ధులు. శబలగుణులు బాధకులు 3. విచక్షణులగు నో శ్రోతలారా! ఇపుడు శుద్ధసత్త్వగుణులయొక్కయు, శబలసత్త్వగుణుల యొక్కయు గుణములను సావధానమతితో నాలకింపఁగోరెదను. శుద్ధగుణ సంపూర్ణులై వర్తించువారు పరమార్థప్రియులుగను, శబలగుణపూర్ణులై మెలఁగువారు సంసారలోలురుగను నుందురు 4. సాంసారికులగు జనులస్థితి చెప్పుచున్నాఁడ. సంసారుల దేహములయందు మూఁడుగుణములు వర్తించును. వానిలో నొకగుణ మెప్పుడు విశేషితమగునో యప్పుడు తక్కిన రెండు గుణములు తగ్గిపోవును 5. రజోగుణము తమోగుణము సత్త్వగుణములవలననే మానవజీవితము నడచుచుండును. ఇపుడు రజో గుణ కార్యస్వరూపమును దెలియజెప్పుదును 6. రజోగుణము దేహము నందుఁ బ్రవేశించినంతన మనుజుఁ డెటులఁ బ్రవర్తించునో యా విషయము నేర్పరులగు శ్రోతలు సావధానమతితో వినియెదరుగాత 7.

ఈ యిల్లు నాది, గృహస్థత్వము నాయది, ఈశ్వరుఁ డేమి పదా ర్థము అని తమలోఁదాము నిశ్చయించువారు రజోగుణులు 8. తల్లి, తండ్రి, స్త్రీ, బాలుడు, మనుమఁడు, బాలిక వీరలనుగూర్చి వీరల శ్రేయోభివృద్ధులను దలంచి నిరంతరము చింతించుచుండువాఁడు రజో గుణుఁడు 9. సుఖముగా భోజనము గావించుట జలముఁగ్రోలుట తృప్తిగీర వస్త్రాదులు ధరించుట శాలువలుగప్పుకొనుట ఇతరుల పదార్థముల నభిల షించుట మున్నగునవి రజోగుణలక్షణములు 10. దానధర్మములు, జప ధ్యానములు, పాపపుణ్యములు మున్నగువానిని గూర్చిన విచారము గావింపకుండుటయు 11, తీర్థవ్రతముల అతిథి అభ్యాగతుల నెఱుంగ కుండుటయు, హృదయ మనాచారమునందు లగ్నమైయుండుటయు 12, ధనమును ధాన్యమును ప్రోగుచేయుటయందు, ద్రవ్యకృషి యొనర్చుటయుఁ, బరమలోభియై మెలంగుటయు 13, నేను పడుచువాఁడను నేను సుందరా కారుఁడను నాయంత బలవంతుఁడులేఁడు నాయంత నేర్పరిలేఁడు నేను అందఱికంటె గొప్పవాఁడను అని చెప్పుకొనుటయు 14, నాదేశము, నాగ్రామము, నాభవనము, నానివాసము మాత్రమే నాకుఁ గావలసినదని తలంచుటయు రజోగుణలక్షణములు 15. తాను సుఖముగనుండవలయును

ఎదుటివాఁడు సర్వవిధముల నాశనము గావలయునని కోరుటయు 16. కపటము మాత్సర్యము తిరస్కారము కామవికార ముప్పొంగుచుండ నితరులకు నెగ్గుగావించుటయు 17. తమ బాలురపయి మిక్కిలి మమత వహించుటయు, స్త్రీలయెడ మిగుల వలపుగలిగియుండుటయుఁ, దన చుట్ట పక్కములపయి విశేషముగాఁ బ్రేమయుంచుటయు 18. తనకుఁ బ్రియు లగువారికి మేలుచేయ నమితముగాఁ జింత హృదయమునం దుంచుకొను టయు రజోగుణలక్షణములు 19. సంసారసంబంధములగు ననేక విపత్తుల నుండి తొలఁగి సుఖపడు విధమెద్దియాయని మిగులఁ జింతించుటయు 20. మొదటఁ దానొందిన సంకటములను మాటిమాటికి జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొని యెల్లప్పుడు దుఃఖముల నొందుటయు 21. పరుల వైభవ ములను దిలకించి మనస్సున నాశపడుటయు, ఆశాకారణమున నిరంతరము దుఃఖమొందుటయు 22. తానుజూచిన మంచివస్తువులన్నియు లభింప వలయు ననుకొనుటయు, లభింపనియెడలఁ బరితపించుటయు రజోగుణ లక్షణములు 23. హాస్యము, వినోదము, హేళనము మున్నగువానికై వేడుకపడుటయు నిరంతరము శృంగారగీతములను బాడుచుండుటయు, మఱియు రాగరంగములయందును తానమానములయందును హృద యము నిలుపుటయు 24. కొండెములుచెప్పి నిందించి యైకమత్యముగల తావున తగవులు సమకూర్చుటయు, దనకుఁ దెలిసినరహస్యములను బహి రంగమొనరించుటయుఁ 25, గార్యనిర్వాహణమునందు సోమరిపోతుతనముగ నుండుటయు హృదయరంజకములగు క్రీడలలోఁ దన్మయుడైఁ యుండు టయు రజోగుణలక్షణములు 26. కళావంతులయొక్కయు (వేశ్యలయు) బహురూపులయొక్కయు (పగటివేషధారులయు) నటకులయొక్కయుఁ గ్రీడలను దిలకించుటలో నాసక్తుడై యుండువాఁడును, బహువిధములగు నృత్యములు గావించువారికిఁ దాను గడించినధనము వ్యయము గావించు వాఁడును రజోగుణుఁడు 27. మత్తువస్తువులను సేవించుటలో నుత్సాహము, నిరంతరము సంభోగమును స్మరించుచుండుట, నీచసాంగత్యమునందు ప్రీతి 28. దొంగతనమును గూర్చిన యుత్సాహము, ఎదుటివాని హీనత్వము నాలించుటలో జెప్పుటలో సంతోషము, నిత్యనియమములను దొలఁగుట 29. పరమాత్మునికొఱకు ధ్యానముజేయుటలో సిగ్గుపడుట,

కడుపుకక్కుఱితికై యెంతటికష్టములనేని సహించి నిబ్బరించుట, ప్రపంచము నెడ ప్రేమభావము ప్రకటించుట యనునవియెల్ల రజోగుణలక్షణములు 30. మధురవస్తువులుగల యాహారమును భుజించుటలో విశేషించి యాసక్తి గలిగియుండువాఁడును, మిగుల నాదరభావముతో దన కళేబరమును బోషించుకొనువాఁడును, ఉపవాసమనిన ప్రాణాంతకముగ భావించి జీవితములో నుపవసించుట యెఱుంగనివాఁడును 31, శృంగారవిషయ ములను బ్రియతరములుగా భావించువాఁడును, భక్తివైరాగ్యములను బ్రియతరములుగాఁ దలంపనివాఁడును, కళాసౌందర్యములయందు హృద యము లీనముగావించి యొడలెఱుంగనివాఁడును 32, పరమాత్ముని నెఱుంగ యత్నింపక నిరంతరము సంసారసంబంధములగు వస్తువులపయి ప్రేమ గలిగియుండువాఁడును, ఎఱింగియుండియుఁ దనను జన్మమృత్యు భ్రమణమునఁ బడవేసికొనువాఁడును రజోగుణుఁడు 33.

మోహకారణమున నీ రజోగుణము జన్మమును మరణమును మానవులకు సమకూర్చుచున్నది. సంసారబద్ధులగు రజోగుణులను శబలు లని గ్రహింపవలయును. వీరలు దారుణదుఃఖముల ననుభవింపఁ బొల్పదు చున్నారు. 34. ఇప్పుడీ రజోగుణ మెంతదనుక విడువదో మానవుఁడంత దనుక నీ సంసారబంధమును విడువఁజాలఁడు. ప్రపంచమునందు మానవుని విషయాదికవాసన లంటియేయుండును. వీనినుండి బయటపడుట కుపా యము లేమేని గలవా యని విచారించుట యవసరము 35. విషయ వాసనలనుండి బయటబడుటకు భగవద్భక్తియే తగినసాధనము. మాన వుఁడు విరక్తుఁడగుట శ్రేయోదాయకము. ఒకవేళ విరక్తుఁడు కాఁజాలఁడేని యథాశక్తి భగవద్భజనము చేయుచుండవలయును 36. దేహము, మనస్సు, వచనము, పత్రము, పుష్పము, ఫలము, జలము మున్నగు వానిలో నేది సాధ్యమైన దానిని హృదయపూర్వకముగాఁ బరమేశ్వ రార్పణముగావించి జీవితమును మానవుఁడు సార్థకమొనరించుకొన వలయును 37. శక్తికి సాధ్యమగునంతలో దానముచేయుటయు, బుణ్య కార్యము లొనరించుటయు నావశ్యకధర్మము. భగవంతునియం దనన్య భక్తిగలిగియుండుటయు, సుఖదుఃఖములు సంభవించునప్పుడు దైవచింత నము గావించుటయుఁ గర్తవ్యము 38. ఆదియందును అంతమునందును

నీశ్వరుఁడొకఁడె. మాయ యీ మధ్యనే తగులుకొని యున్నది. కావున నీశ్వరునియందే పూర్ణభావమునుంచి కడతేరవలయును 39. ఈ శబల రజోగుణ లక్షణములను సంక్షేపముగా వివరించితిమి. పరమార్థము లభింపవలయునన్న మానవుఁడు సర్వవిధముల యత్నించి శుద్ధరజోగుణము నాశ్రయింపవలయును 40. శుద్ధరజోగుణ లక్షణములను సత్త్వగుణము లను జెప్పునపుడు తెలియఁజేసెదను. శుద్ధరజోగుణము పూర్ణముగా భజ నము గావించుట కుపకరించును 41. శ్రోతల కిప్పటికి రజోగుణలక్షణములు బోధపడియుండునని విశ్వసించుచున్నాఁడను. కావున నిఁకముందు దమో గుణమును వివరించి చెప్పుచున్నాఁడను. శ్రద్ధతో నాలింపఁగోరెదను 42.

ఆఱవ సమాసము – తమోగుణ నిరూపణము.

ఇంతకుమున్ను క్రియాయుక్తమగు రజోగుణముల లక్షణములను సాకల్యముగా నెఱింగించితిని. ఇపుడు తమోగుణ లక్షణములను దెలుపు దును. వినఁ గోరెదను 1. సంసారమునం దేదేని దుఃఖము గలిగినతోడనే ఖేదముగాని క్రోధాతిశయముగాని కలిగెనేని యది తమోగుణ లక్షణమని గ్రహింపనగును 2. క్రోధము గలిగినపుడు తల్లి, తండ్రి, బంధువులు, తోఁబుట్టువు, స్త్రీ మున్నగువారలను గొంచెమేని విచారింపక మోదు టయు 3, క్రోధాతిశయమున నొడలెఱుంగక యితరుల ప్రాణములను దీయుటయుఁ, దన ప్రాణములనుగూడ గోలుపోవుటయు 4, క్రోధావే శము కలిగినపుడు ప్రతిక్రియ గావించుటకై పిశాచమువలెఁ దిరుగుటయు, బహువిధోపాయములతో నెదుటివానికి ఘాతగావించుటయు 5, తనదే హమును దాను శస్త్రముచే ఛేదించుకొనుటయు, నితరులనుగూడ నిర్ద యగా ఛేదించుటయుఁ దమోగుణలక్షణము 6. యుద్ధములను వినోద ముగాఁజూచుటకు రణరంగమునకుఁ బోవుటయు 7, నిరంతరము భ్రాంతిగా నుండుటయుఁ, దానొనరించిన ప్రతిజ్ఞ నిర్వహింపలేకపోవుటయు, మిక్కుట ముగా నిదురబోవుటయు 8, ఇది తియ్యనిది ఇది చేదు అను విచారమును బెట్టుకొనకుండఁ జిక్కినవస్తువుల నెల్ల విశేషించి భుజించుటయు, మిక్కిలి మూఢుఁడై యుచితానుచితముల నెఱుంగక ప్రవర్తించుటయు 9, తాను

విశేషముగా ప్రేమించువాఁడు కాలవశమున మరణించినయెడల నతనికై ప్రాణత్యాగము గావించుటయు, నాత్మహత్య యొనరించుటయు 10, పురుగులు చీమలు ఇంక నితర రాటవికజంతువులు మున్నగువానిని వధించుటలోఁ బ్రీతియు, అత్యంత నిర్దయాళుత్వము కలిగియుండుటయుఁ దమోగుణ లక్షణములు 11. ద్రవ్యముకొఱకు స్త్రీలను, బాలురను, బ్రాహ్మణులను, గోవులను హత్యగావించుటయు 12, ఏదేని బాధలోఁ జిక్కుకొని విషమును దిన నుత్సహించుటయు, ఇతరుల ప్రాణములను దీయ దలంచుటయు 13, హృదయములోఁ గపటమునుంచుకొని ఇతరులను సర్వనాశన మొనరించుటయు, ఎల్లప్పుడు మదోన్మత్తుఁడై ముక్కోపియై యుండుటయు 14, కలహమున, కయ్యమున నిచ్ఛగలిగియుండుటయు, మనస్సులో ద్వేషముగలిగి వర్తించుటయు 15, యుద్ధములను దిలకించుటయు, యుద్ధవార్తల నాలించుటయు, యుద్ధము స్వయముగా నొనరించి మరణించుటయుఁ, బరులను జంపుటయుఁగూడఁ దమోగుణ లక్షణములె 16. మత్సరగ్రస్తుఁడై భక్తిని విడనాడుటయు, దేవమందిరములను గూల్చుటయు, పండినపండ్లతో నలరారు చెట్లుల మొదలంట నఱికించుటయు 17, సత్కర్మముల నొనరించుటలో నాసక్తి లేకపోవుటయు, నానావిధములగు దోషములు యోగ్యములుగా స్ఫురించుటయు, హృదయమునందుఁ బాపమన్న భయము లేకపోవుటయుఁ దమోగుణ లక్షణములు 18. బ్రాహ్మణుల జీవనాధారములను జెడఁగొట్టుటయు, బ్రాణులను దుఃఖింపజేయుటయు, జీవలోకమున కపాయముఁ గలుగజేయుటయు 19, కొంపలు గాల్చిగాని శస్త్రములతో దెగనరికిగాని విషప్రయోగము గావించిగాని పరులను భౌతికోపాయములచే మత్సరమునఁ దెగటార్చుటయుఁ దమోగుణ లక్షణములు 20. ఇతరుల దుఃఖమును గాంచి యానందించుట, నిష్ఠురముగాఁ బ్రవర్తించుట, పరులసొమ్ములు దొంగిలించుట, ప్రపంచములోనివా రేమనుకొందురో యని జంకకుండుట 21, ఇతరులు తమలోఁదాము తగవులాడునటులఁజేసి వినోదించుట, మనఃపూర్వకముగా దుర్బుద్ధితో జరించుట 22, సంపదలతో విఱ్ఱవీగుచు సామాన్యప్రజల కెగ్గు లాచరించుట, హృదయములో జాలిలేక మెలంగుట మున్నగు లక్షణములు గలవారలు తమోగుణులు 23.

దైవభక్తి, సద్భావము, పుణ్యతీర్థ సందర్శనము అనువానియెడ శ్రద్ధయు, వేదశాస్త్రాదుల నెఱింగి మెలంగుటయు 24, స్నాన సంధ్యాదుల నియమానుసారముగ నాచరించుటయు, స్వధర్మమును విడనాడకుండుటయు సాధారణముగ నెవరియెడ లేదో వారు తమోగుణులు 25. తనకంటెఁ బెద్దవాఁడగు సహోదరునియుఁ దల్లిఁదండ్రులయొక్కయు మాట లాలింపకపోవుటయు, క్షణక్షణమునకుఁ గోపము నొందుటయు 26, సోమరిపోతుతనమున దేహము గదలింపక కూర్చుండి యుదేపనిగా భుజించుటయు, నేదేని యోచింపఁజాలకుండుటయు 27, చేతపడులు చేయుచుండుటయు, శస్త్రప్రహారము లొనరించి పరుల నొప్పించుటలో నాసక్తియుఁ, దురాచరణములయందు (కుస్త్రీలయందు) ఆదరభావముగ నుండుటయు 28, దేవతలకొఱకు వీపులలో రంధ్రమునుజేసికొని అంకుశమునుఁ దగిలించుకొనుటయు (దీనినే సిడియందురు), మండుచున్న యగ్నికుండలోఁ గూర్చుండుటయుఁ, గాష్ఠయంత్రమును నాలుకకు గ్రుచ్చుకొనుటయు మున్నగుకృత్యములు తమోగుణలక్షణములు 29. కుంపటిలో బొగ్గులను మండించి తలపయినిడుకొనుటయుఁ, గాగడాలతో దేహమునంతయుఁ గాల్చుకొనుటయు, స్వయముగా వాఁడియగు నస్త్రముతో గాయములగునట్లు కొట్టుకొనుటయు, దేవతాప్రసన్నముకొఱకిట్టిమాయలనన్నింటి నాచరించుటయుఁ 30, దలనుగోసి తనయిష్టదైవములకు నివేదనము గావించుటయు, నితరవిధములలో నేదైన నాచరించి తనదేహమును దేవతల కర్పించుటయు, ఎత్తుమీఁదనుండి జారి (భృగుపాతము) క్రిందఁబడి చచ్చుటయు, నీ విధములగు పనులనాచరించి మరణించుటయుఁ దమోగుణలక్షణములు 31. నిగ్రహించి యగ్నిపయిఁగూర్చుండుటయుఁ, దన్నితరులచే బంధింపఁజేసికొని పడియుండుటయు, దేవతామందిర ద్వారమునఁ బ్రాణత్యాగము నొనరించుటయు 32, నిరాహారముగా నుండుటయుఁ, బంచాగ్నుల మధ్యను వసించి దేహమును గాల్చుటయుఁ, బొగద్రావుటయుఁ, దనను భూమిలోఁ బ్రాతిపెట్టించుకొనుటయు 33, సకామములగు (కోరికలనిచ్చు) మంత్రములను అనుష్ఠించుటయు, వాయువును దేహములో నాపియుంచుటయు, దేవత యావేశించెనని కదలక మెదలక పడియుండుటయుఁ దమోగుణ లక్షణములు 34. గోళ్ళను వెండ్రుకలను

దీర్ఘముగాఁ బెంచుటయు, తనచేతిని క్రిందికి వ్రాల్పక పయికెత్తుకొని తిరుగుటయు, నెవ్వరితోడను మాటలాడక మౌనవ్రతములో నుండుటయు 35, నిగ్రహమున కభ్యాసపడి తనశరీరమును దాను పీడించుకొనుటయు, దేహదుఃఖములో శ్రమనొందుటయుఁ, గోరికల సమకూర్పలేదను కోపములో దేవతావిగ్రహములు పగులఁగొట్టుటయుఁ దమోగుణ లక్షణములని యెఱుంగవలయును 36. దేవతానిందనము గావించుటయు, ఆశలకు లోనై పాపములాచరించుటయుఁ, బనికిమాలినవాఁడుగ నుండుటయు, సాధువులను సజ్జనులను ప్రేమింపక స్నేహముచేయక యుండుటయు ఆచారముగాఁ గలవారలు తమోగుణప్రధానపురుషులు 37.

తమోగుణవర్ణనము పూర్తిగాఁ జేయనెంచినయెడల నది మిగుల విస్తరమగును. అందుచే త్యాగము (విడువఁదగినవని తెలియు) కొఱకుఁ గొంచెముగా నిచ్చట నిరూపణము గావించితిని 38. ఈ తమోగుణము పతనకారణము అనఁగా నధోగతినిఁగూర్చునది. మోక్ష మీ తమోగుణము నాశ్రయించినవారి కెన్నఁటికిని లభింపదు 39. తమోగుణానుసారముగఁ జేయఁబడు కర్మములఫలితములు మిగుల చెడ్డవిగా గణింపఁబడును. దీని వలన జన్మమృత్యువుల మూలమెన్నఁటికిని నశింపఁజాలదు 40. జన్మమరణములు నష్టము కావలయునన్న సత్త్వగుణప్రధానుఁడు కావలయును. ముందుసమాసములో దాని నిరూపణము గావింపఁబడును గాన వినఁ గోరెదను 41.

ఏడవ సమాసము — సత్త్వగుణ నిరూపణము.

దారుణదుఃఖదాయకమగు తమోగుణము నింతకుముందు సంగ్రహముగా వర్ణించితిని. కాన నిపుడు పరమదుర్లభమగు సత్త్వగుణమును గూర్చి చెప్పుచున్నాను వినుఁడు 1. సత్త్వగుణము భజనకాధారము. యోగులకు సహాయకరము. దుఃఖదాయకమగు సంసారమునుండి మానవుల నుద్ధరించును 2. దీనివలన మనుజులకు ఉత్తమగతి లభించును. భగవంతునితోఁ గలియఁదగు మార్గము సత్త్వగుణము నాశ్రయించినంతన సుబోధ మగును. సాయుజ్యముక్తి (పరబ్రహ్మములో లీనమగుట) లభిం

చును 3. సత్త్వగుణము భక్తుల కాధారము. సంసారసాగరమునుండి బయటపడవలయు ననుకొన్నచో సత్త్వగుణము నాశ్రయింపక తప్పదు. దీనిమూలముననే మోక్షలక్ష్మి లభించును 4. పరమార్థము దీనివలననే లభించును. మహాత్ములకు నిది భూషణము. దీనిమూలముననే రజోగుణ మును తమోగుణమును నాశనమొందుచున్నవి 5. పరమసుఖకారకము, ఆనందతరంగము, జన్మమృత్యునిరాకరణము 6, అజ్ఞానసంహారణము, పుణ్యప్రకాశము, పరలోకసాధనము నగు సత్త్వగుణప్రభావము నెంతని కొనియాడఁగలను 7. పూర్వోక్తములగు సత్త్వగుణములు గల మానవుని నడవడి యంతయు నెటులుండునో వివరించెద 8.

సత్త్వగుణకారణమున నీశ్వరునియందుఁ బ్రేమకలుగును. ప్రపంచ వ్యవహారమంతయు లౌకికముగాఁ గాన్పించును. వివేకమెల్లప్పుడు కర తలామలకముగా నుండును 9. సంసారదుఃఖమును మఱువవలయునన్న సత్త్వగుణప్రధానుఁడు కావలెను. నిర్మలమగు భక్తిమార్గము సత్త్వగుణ సహాయముననే మానవున కలవడును. భజనభావముగూడ సత్త్వగుణము వలననే కలుగును 10. పరమార్థమునందుఁ బ్రీతియు, భక్తియందు బ్రేమయుఁ బరోపకారమునందాసక్తియు సత్త్వగుణముచేతనేకలుగును 11. మనుష్యుఁడు స్నానసంధ్యాది సత్కర్మము లాచరించి పుణ్యశీలుఁడగుట కును, అంతఃకరణమును బరిశుద్ధముగానుంచి శరీరమును వస్త్రముల సుందరముగా నుంచుకొనుటకును 12, యజ్ఞయాగాది క్రతువులను తాను స్వయముగాఁ జేయుటకును, నితరులను బ్రోత్సహించి చేయించుటకును, వేదశాస్త్రాదులను జదువుటకును, నితరులచేఁ జదివించుటకును, దానము పుణ్యము స్వయముగాఁ జేయుటకును, నితరులచేఁ జేయించుటకును సత్త్వగుణమే ప్రధానహేతువు 13. సత్త్వగుణప్రధానుఁడగు మానవునకు ఆధ్యాత్మికనిరూపణమునందు మనసు లగ్నమగును. హరికథలన్న నాసక్తి కలుగును.సదాచరణమునందుత్సాహముకలుగును 14. సత్త్వగుణమువలన మానవుఁడు అశ్వదానము,గజదానము,గోదానము,భూదానము, వివిధము లగు రత్నదానములు గావించును 15. ధనదానము, వస్త్రదానము, అన్న దానము, ఉదకదానము, బ్రాహ్మణసంతర్పణములు 16, కార్తికస్నానము, మాఘస్నానము, వ్రతము, ఉద్యాపనము, దానము, తీర్థయాత్ర, ఉప

వాసము వీనిని నిష్కాముఁడై మానవుఁడు సత్త్వగుణసహాయమునఁ గావించుచున్నాఁడు 17. సహస్రజనసమారాధనము, లక్షజనసమారాధనము, బహువిధములగు దానములు మున్నగువానిని నిష్కామబుద్ధితోఁ జేయుట సత్త్వగుణుని లక్షణము. ఇవి కామ్యబుద్ధితో నాచరించుట రజోగుణుని లక్షణము 18. తీర్థస్నానములయందు భూదానములు గావించుటయు, నెడారులలోఁ జెఱువులు, బావులు త్రవ్వించుటయు, మందిరములకు ఆలయములకు శిఖరములు గట్టించుటయు సత్త్వగుణలక్షణము 19. దేవస్థానములు, నివసించుటకువలయు వసతిగృహములు, సోపానములు నిర్మించుటయు, ఆలయమున దీపమాలను సమర్పించుటయు, తులసి, రావి మున్నగువానికి అరుగులు వేయించుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణములు 20. వనము, ఉపవనము, పుష్పవాటిక, కూపము, తటాకము మున్నగువానిని నిర్మించుటయు, మునీశ్వరుల హృదయములకు సంతుష్టి గావించుటయు 21, సంధ్యావందనము నియమితకాలమున నాచరించుటయు, తాపసులకు గుహలు నిర్మించుటయు, నదీతీరమునందు సోపానములు కట్టించుటయు, దేవాలయములయందు సత్తరువులను నెలకొల్పుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణములు 22. అసంఖ్యాకములగు దేవాలయములయందఖండదీపములను బెట్టించుటయు, దేవున కలంకారములు సమర్పించుటయు 23, గడియారము, మృదంగము, కరతాళము, తాషామార్ఫ, నగారా, సన్నాయి మున్నగు మనోహరములగు సుందరవాద్యములను దేవమందిరములలో నుంచుటయు 24, ఇవిగాక యింక ననేకవిధములగు సుందరవస్తువులను దేవాలయములలో నుంచుటయు, స్వయముగా హరిభజనమునందుఁ దత్పరుఁడై వర్తించుటయు సాత్త్విక లక్షణము 25. ఛత్రము, సుఖాసనము, తాంబూర, పతాకము, చిహ్నము, చామరము, సూర్యపానము మొదలగు వస్తువులను దేవాలయమునకు దానమిచ్చువాఁడును 26, బృందావనమును వేయువాడును, రంగమాలలను నిర్మించువాఁడును, దేవమందిరమునందు సమ్మార్జనము గావించువాఁడును సాత్త్వికుఁ డనబడును 27. బహువిధములగు దేవపూజోపకరణములను, మండపమును, చాందినీని, ఆసనమును దేవాలయముల కర్పణము గావించుటయు 28, దేవునికొఱకు నానావిధములగు భోజనములను నివేదనముగావిం

చుటయు, నూతనములు అపూర్వములు నగు ఫలములను సమర్పించియు 29, దేవస్థానమునందు భక్తిపూర్వకముగా నెట్టి నీచసేవనైనఁ గావింప నొడంబడుటయు, స్వయముగా దేవమందిరద్వారముల నూడ్చుటయు 30, పర్వతిథులయందును, మహోత్సవములయందును నుత్సాహముతో భగవత్సేవలోఁ బాల్గొనుటయు, తనువు, వాక్కు మున్నగు నింద్రియములను బరమాత్మ సమర్పణము చేయుటయు సత్త్వగుణలక్షణములు 31. హరికథయందు దత్పరుఁడై యుండి చందనము, హారములు, బుక్కా (గంధపొడి) ధరించి నిరంతరము నిలువఁబడియుండుటయు సాత్త్వికలక్షణము 32.

ఈప్రకారముగాఁబురుషుఁడుగాని స్త్రీగాని శక్తికొలఁది గసామగ్రిని గైకొని దేవస్థానమునందు నిలిచియుండుట సత్త్వగుణునిలక్షణము 33. తానుచేయుచున్న మహాకార్యము నాపివేసి భగవంతుని సాన్నిధ్యమునకు నరుదెంచుటయు అంతఃకరణమునందు భక్తిగలిగి యుండుటయు 34, గొప్పతనమువిడనాడి నీచకృత్యములఁ గయికొని భగవత్సేవకయి దేవమందిరద్వారమున నుండుటయు 35, దేవతల ధ్యానించుచు నుపవసించుటయుఁ, దాంబూలాదులఁ గైకొనకుండుటయు, నిత్యముతప్పక జపసంధ్యాదుల నొనరించుటయు సత్త్వగుణునిలక్షణములు 36. ఇతరులతో నెన్నఁడును గటువుగా మాటలాడి మెలఁగనివాఁడును, నియమము తప్పక మెలఁగువాఁడును, యోగులనర్చించి సంతుష్టిపఱచువాఁడును 37, అభిమానమును విడనాడి నిష్కామభావముతోఁ బరమాత్ముని దివ్యనామమును *కీర్తనగావించువాఁడును, భగవత్కీర్తన సమయమున భక్తియుఁ బ్రేమయు నతిశయించి స్వేదము, రోమాంచము దాల్చువాఁడును 38, హృదయమునం దీశ్వరుని ధ్యానముగావించుచు నానందబాష్పములవిడచి

* మహారాష్ట్రప్రాంతములందుఁ బ్రజలకు సదుపదేశము నొసఁగుటకై కీర్తనము గావించెడిప్రణాళిక మిగులఁ బ్రాచీనకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. కీర్తనకారుఁడు ధార్మికములును, నైతికములునునగు పదములతోఁగూడిన సుస్వర గానమును గావించి వానిపయి వ్యాఖ్యానమిచ్చును. మృదంగము, తాంబూర, కరతాళము, వాద్యములుగూడ వీరివెంట నుండును. కీర్తనకారు నాప్రాంతములలో హరిదాసుఁడని చెప్పుదురు. పెక్కుమంది హరిదాసులు ఆర్థికదృష్టితోడను, గొందఱు నిష్కామభావముతోను దేవమందిరములలో హరిభజన మొనర్చుచుందురు.

దేహస్మృతిమఱచి సంతోషముతో వర్తించువాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 39. హరికథయందు మిగుల నాదరభావము గలిగియుండుటయు, నిత్యము హరికథ నుత్సాహముతో నాలకించుటయు, ఆదినుండి యంతమువఱకు హరికథ నాలించునపుడు ప్రేమ వృద్ధియగుచుండ నానందతరంగములలో నోలలాడుటయు సత్త్వగుణలక్షణములు 40. నోటితోఁ బరమాత్ముని దివ్యనామము నుచ్చరించుచుఁ జేతితోఁ గరతాళములను వాయించుచు నృత్యము చేయుచుండువాఁడును, భగవంతుని బిరుదముల భజనమునం దేమరనివాఁడును, సాధుజనుల పాదధూళిని గైకొని తలపయి ధరించువాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 41. దేహాభిమానము విడిచి విషయసుఖముల యెడ విరాగము గడించి మాయను మిథ్యగా గ్రహించి వర్తించువాఁడు సత్త్వగుణుఁడు 42. "సంసారబంధనములలోఁ జిక్కుకొనుటవలన బాధ యేమున్నది? దీనినుండి ముక్తినొందుట కేదేని యుపాయము కలదేమో కనుగొనవలయును" అని తలంచువాఁడును 43, సంసారమునినంతన మనస్సులో భయమొందుచు భజనము జేసికొన్నచోఁ దరింపఁగలమని తలంచుచు వర్తించువాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 44. తన యాశ్రమమును తద్ధర్మమును నిర్వహించుచు సదా రామునియెడఁ బ్రీతిగలిగి వర్తించువాఁడును, విషయసుఖములయెడ సంపూర్ణమగు నసూయగలవాఁడును, ముఖ్యముగాఁ బరమార్థమునెడ మానసము లగ్నము గావించుకొని సంచరించువాఁడును, ఆపదలయందు ధైర్యముగలిగి ప్రవర్తించువాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 45–46. ఎల్లప్పుడు కార్యదక్షుఁడుగ నుండనివాఁడును, బహువిధములగు భోజనములపై నాసక్తి తొలగించుకొనువాఁడును, భగవద్భజనమునందు హత్తుకొన్న మనస్సుగలవాఁడును నగు మానవుఁడే సత్త్వగుణుఁడు 47. సంసారసంబంధములగు వస్తువులమీఁదికి మనస్సు పోనీయకుండువాఁడును, భగవంతుని దృఢమగు భక్తితో స్మరించువాఁడును 48, లోకులు తనపయి నెన్నివిధములగు దోషము లాపాదించుచున్నను, విస్తారముగా వారలను ప్రేమించువాఁడును, హృదయమునందు పరమాత్ముని నిశ్చయరూపమును బాదుకొనఁజేసినవాఁడును 49, తన హృదయములోఁ దాను నే నెవఁడనని తలంచువాఁడును, సత్స్వరూపచింతనముగావించువాఁడును, దుష్టములగు సందేహముల నివారించుకొను

వాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 50. ఈ దేహమునకుఁ గొంచెమేని సార్థకత్వము సమకూర్పవలయునను కోరిక హృదయమునందుఁ గలవాఁడును 51, శాంతియు, క్షమయు, దయయు, నిశ్చయము హృదయమం దుదయించిన యాతఁడును 52, అతిథిని అభ్యాగతుని ఆకలితోఁ బోనీయక యాద రించువాఁడును, శక్తికొలఁది దానము గావించువాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 53. దీనుఁడగు బిచ్చగాఁ డాశ్రయించుకొని వాఁకిలిముందుఁ బడియుండ నాదరించుటయు 54, ఇంటియం దాహారము తక్కువగా నున్నప్పుడు సైతము దీనులను గృపతో దిలకించుటయు, శక్త్యనుసారముగాఁ ద్యాగము గావించి యితరులను మన్నించుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణములు 55. రుచినిజయించి మధురాదివస్తువులపయి మమకారములేనివాఁడును,విషయ సుఖములయందుఁ గోరికలేనివాఁడును, కామ్యములు లేనియాతఁడును56, కాఁగలది కాకమానదు, జరుగవలసినది జరుగకపోదు, సంసారసంకటములు వచ్చుచుఁ బోవుచుండును అని అనుకొని యీశ్వరునియెడ హృదయము నిరంతరము నిలుపువాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 57. ముఖ్యముగా భగ వంతునికొఱకుఁ దనకున్న దంతయు విడిచివేయుట, దేహమునెడ మమ కారము లేకుండుట 58, విషయములవైపు వాసన పరుగెత్తుచున్నను జంచలింపకుండుట, అచలమగు ధైర్యముతో నుండుట సత్త్వగుణలక్ష ణము 59. ఆపదవలన దేహము కృశించుచున్నను, ఆకలి దప్పులవలన దహ్యమానమై మనస్సు పట్టుదప్పినను నిశ్చలభావముతో నుండువాఁడును 60, శ్రవణము, మననము, నిదిధ్యాసనము (మఱిమఱి తలంచుట) వలన హృదయమునకు సమాధానము కలిగినవాఁడును, విశుద్ధమగు నాత్మ జ్ఞానముతో మెలంగునాతఁడును సత్త్వగుణుఁడనఁబడును 61. అహం కారము లేకపోవుటయు, వైరాగ్యముతో విలసిల్లుటయుఁ గృపాభావ ముతోఁ దక్కటిజీవుల నారయుటయు 62, అందఱితో నమ్రతగ సంభా షణము గావిఁచుటయు, మర్యాదతోఁ బ్రవర్తించుటయు, అందఱకుఁ దృప్తికరముగా మెలఁగుటయు సత్త్వగుణములు గలవాని లక్షణము 63. అందఱియెడ మిత్రభావముగలవాఁడై యెవరితోనైనఁ బగఁబెట్టుకొనక పరోపకారముకొఱకు జీవము నర్పణము గావింపనేర్చి 64, తన పనికంటె నితరుని పనియెడ శ్రద్ధ విశేషముగానుంచి నెరవేర్చుచు మరణాంతమున

భూలోకమునందుఁ దన నిర్మలకీర్తిని విడిచిపోవువాఁడు సత్త్వగుణుఁడు 65. ఇతరుల గుణదోషములను మనస్సునందు నుంచనియాతఁడును, సముద్రములో నేదైన వస్తువునువేయ నది యెట్లు వెలుపలకుఁగొనివచ్చునో యటులే యితరుల గుణదోషములను హృదయమునందు నిలుపనివాఁడును 66, నీచవచనములను సహించుటయు, వానికిఁ బ్రత్యుత్తరము నీయకుండుటయు, వచ్చిన క్రోధము నుపసంహరించుకొనుటయు నభ్యాసముగాఁ గలవాఁడును సత్త్వగుణుఁడు 67. అన్యాయముగా నీవు దోషివని యెవఁడైన బాధించినను బహువిధముల దుఃఖపెట్టినను సహించి మనస్సులో నుంచుకొననివాఁడును 68, పరోపకారముకొఱకు దేహకష్టమును సహించువాఁడును, దుర్జనులయెడ వైరము చెడునడవడి ప్రకటింపనివాఁడును, నిందించువానికిగూడ నుపకారము గావించువాఁడును సత్త్వగుణుఁడని చెప్పఁబడును 69. మనస్సును ఇతరవస్తువులమీఁదకు విషయేచ్ఛలమీఁదికిఁ బోవనీయక యాపుకొనుటయు, నింద్రియ నిగ్రహము నొనర్చుటయు 70, ఉత్తమకర్మముల నాచరించుటయుఁ, జెడ్డకర్మములను ద్యజించుటయు, భక్తిమార్గమునెడ నాదరముంచి నడచుటయుఁ 71, ప్రాతఃకాలముననే స్నానముగావించుటయుఁ బురాణశ్రవణము నాదరభావముతో నొనర్చుటయు, బహువిధములగు మంత్రములతో దేవతార్చనము గావించుటయుఁ 72, పర్వకాలములయందును, పూజాసమయములయందును నుత్సవములను భగవత్ప్రీతికయి గావించుటయు, జయంతి యుత్సవముల యెడ నభిమానభావము ప్రకటించుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణములు 73. విదేశములయందు మరణించిన దిక్కులేనివారలకు సంస్కారములు గావించుటయు, లేదా స్వయముగా నచ్చటకుఁబోయి కూర్చుండి యవసర కృత్యంబులు నిర్వహించుటయుఁ 74, బలువు రొకనిని గొట్టుచున్నప్పుడు పోయి విడిపించుటయుఁ, బ్రాణిని బంధనమునుండి తొలంగించుటయు 75, నిరంతరము శివార్చనము నియతిప్రకారము చేయుటయు, లక్షలకొలఁది బిల్వపత్రములను సమర్పించుటయుఁ, శివున కభిషేకము శాస్త్రవిధి ననుసరించి గావించుటయు, భగవన్నామ స్మరణమునందు విశ్వాసము గలిగి యుండుటయు, భగవద్దర్శన సమయమున స్థిరభావముతో నుండుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణము 76. సాధుజనములనుగాంచి యానందించుటయు,

సాహసించి తోలుదోలుత వారికి భక్తిభావముతో నమస్కరించుటయు 77, సాధుజనుల యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడగుటయు సత్త్వగుణశాలి లక్షణము. సత్త్వగుణవంతుఁడు ఈశ్వరాంశసంభూతుఁడు 78. జనులకు సన్మార్గము జూపించుటయు, మానవులకు హరిభజనమునం దాసక్తిగలుగఁ జేయుటయు, అజ్ఞానులకు విజ్ఞానము నేర్పుటయుఁ 79, బుణ్యసంస్కార ములు ప్రదక్షిణములు నమస్కారములు గావించుటలో నాసక్తియు, బహువిధములగు నుత్తమవిషయములు జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణము 80. భక్తివిషయమునం దుత్సాహము, గ్రంథ ములు మున్నగువానిని సేకరించుటయు, లోహవిగ్రహములను నానావిధ ములఁ బూజించుటయు 81, నిర్మలమగు పూజాసామగ్రియు, మాలికలు, ఉత్తరీయము, ఆసనము, పవిత్రోజ్వలమగు వస్త్రము మున్నగువానిని సమకూర్చుటయు 82, ఇతరులశ్రమకుఁ దాను వగచుటయు, నితరుల యా నందమును గాంచి సుఖించుటయు, మహాత్ముల విరాగమునుగాంచి సంత సించుటయు 83, బరుల సౌఖ్యము తనసౌఖ్యముగను బరుల దూషణము తన దూషణముగను భావించుటయు, నితరుల దుఃఖముగాంచి తాను దుఃఖించుటయు సత్త్వగుణుని లక్షణము 84.

నిష్కాముఁడై పరమాత్ముని భజించుటయు, ధర్మకార్యములను గావించుటయు సత్త్వగుణుని ప్రధాన లక్షణములని యెఱుంగవలయును 85. సత్త్వగుణుఁడె మానవలోకమును సంసారసాగరమునుండి దరికిఁ జేర్పఁ దగినవాఁడు. ఆతనివలననే జ్ఞానమార్గ మలవడి వివేక మతిశయించును 86. సత్త్వగుణమువలన భగవద్భక్తియు, జ్ఞానప్రాప్తియు, సాయుజ్యముక్తియు లభించును 87. ఇంతవఱకు సత్త్వగుణమునుగూర్చి సంక్షేపవృత్తాంతమును నా బుద్ధ్యనుసారముగ వివరించితిని. ఇఁకముందు చెప్పఁబోవు వర్ణనాంశ మును శ్రోతలు ధ్యానదృష్టితో నాలకింపఁ గోరెదను 88.

ఎనిమిదవ సమాసము — సద్విద్యా నిరూపణము.

శ్రోతలారా! సద్విద్యాలక్షణముల నాలకింపుఁడు. ఈలక్షణములు పరమపవిత్రములు. వీనిని విచారించినయెడల మనుజుఁడు తనంతట తానే

సద్విద్యావంతుఁడగును 1. సద్విద్యావంతుఁడగు మానవునియెడ నుత్తమ లక్షణములు విశేషముగా నుండును. ఇట్టి యుత్తముని గుణగణముల నాలకించినచోఁ బరమసంతోషము గలుగును 2. సద్విద్యావంతుఁడు వృద్ధికాముఁడును సత్త్వగుణ ప్రధానుఁడును ప్రేమస్వరూపుఁడును శాంతి శీలుఁడును క్షమాగుణుఁడును దయాభావుఁడును సత్కర్మతత్పరుఁడును అమృతవచనుఁడును నగును 3. సద్విద్యావంతులగు పురుషులు పరమ సుందరులై చతురులుగను మిగుల బలవంతులై ధీరులుగను పరమధనవం తులై యుదారులుగను నుందురు 4.

సద్విద్యాకారణమున మానవులు పరమవిజ్ఞానులుగను, భక్తవతం సులుగను, మహాపండితులుగను, విరక్తిశీలురుగను, మహాతపస్వులుగను, శాంతమూర్తులుగను నుందురు 5. ఇంతియగాక వక్తలుగను నిరాశా యుక్తులుగనుండి కీర్తి గడింతురు. సర్వజ్ఞులై యుండియును సద్గ్రంథ ములను సాదరభావముతో శ్రవణము గావించుచుందురు. శ్రేష్ఠులై యుండియు నందఱియెడ విధేయతను గలిగియుందురు 6. సద్విద్యావం తులు దాము రాజులముగదా యని విఱ్ఱవీఁగక ధర్మస్వభావముతో వర్తిం తురు. శూరులమని గరువింపక వివేకముతో మెలఁగుదురు. కోడెతనమున నుంటిమని పొంగక నియమానుసారముగ సంచరింతురు 7. పెద్దలు చూపినమార్గము ననుసరించుటయుఁ,గులాచారము ననుసరించి ప్రవర్తించు టయు, నుచితమగు భోజనముగావించుటయు, వికారరహితముగ వర్తిం చుటయు, వైద్యులై యుండి పరోపకారము నొనర్చుటయు, యశోవం తులై యుండుటయు సద్విద్యావంతునిలక్షణము 8. పాటుపడి పనిచేయు వారుగనుండి దురభిమానము ప్రకటింపమియు,గాయకులుగ విష్ణుభక్తులుగ నుండుటయు, వైభవమున్నదని గరువింపక భగవత్కథల నాదరముతో నాలించుటయు 9, తత్త్వవిదులై యుండియు నుదాసీనభావము వెల్లడించు టయు, విశేషజ్ఞులై యుండియు సజ్జనులుగ నుండుటయు, మంత్రాంగముల నెఱింగి గుణవంతులుగను నీతిమంతులుగను నుండుటయు, సద్విద్యావం తునిలక్షణము 10. సాధుశీలము, పవిత్రవర్తనము, పుణ్యకర్మాచరణము, అంతశ్శుద్ధి, ధర్మప్రియము, కృపాళుత్వము, కర్మనిష్ఠ, స్వధర్మాచరణము నందు నిర్మలస్వభావము, లోభరహితవృత్తి గలవారును, ప్రమాదమున

ననిష్టమగుకార్య మేదియేని గావించి యందులకుఁ బశ్చాత్తాపము నొందు చుండువారును 11, పరమాత్మునియెడఁ బ్రీతియు, సన్మార్గాచరణము, సత్క్రియా ప్రియత, ధారణ (భగవంతునిదప్ప మఱియొకటి యెఱుంగమి), ధృతి (ధైర్యము), శ్రుతి (వినికి), స్మృతి (తలంచుట), లీల, యుక్తి, స్తుతి, మతి, పరీక్ష మున్నగు నుత్తమవిషయములయందు నభిరుచియుఁ గలవారు సద్విద్యావంతులు 12. దక్షులు, ధూర్తులు, (సభ్యులు Gallant) యోగ్యులు, తార్కికులు, సత్యవంతులు, సాహిత్యవంతులు, నియమము నిర్వహించువారు, భేదము నెఱింగినవారు, కుశలులు, చపలులు, చమత్కారశీలురు నగువారు సద్విద్యావంతులు 13. ఆదరణము, సన్మానము, తారతమ్యము, మర్యాద, ప్రయోగము, సమయము, ప్రసంగము, కార్యకారణచిహ్నముల నెఱింగినవారలును, విచక్షణగా మాటలాడుట 14, సావధానభానము, ప్రయత్నలోలత్వ సాధకత్వము గలవారలును, వేదములను శాస్త్రములను సవిమర్శముగా నెఱుంగువారును, నిశ్చయాత్మకములగు జ్ఞానవిజ్ఞానములనుగూర్చి బోధ గావింపఁగలిగియుండువారును సద్విద్యావంతులు 15. పురశ్చరణము, పుణ్యతీర్థనివాసము, దృఢవ్రతము, శరీరక్లేశసాహనము, ఉపాసనాప్రియత, నిగ్రహాబుద్ధి గలవాఁడును 16, నిరంతరము సత్యముపలుకుటయు, శుభకార్యము లొనర్చుటయు, మృదుమధురముగా మాటలాడుటయు నభ్యాసముగాఁగలవాఁడును, సుఖాత్మకమును నిశ్చయమును నగు మాటలు నుడువువాఁడును, ఆడినమాటల నెన్నటికిని జవదాటనివాఁడును, సద్విద్యావంతుఁడును నగు పురుషుఁడు సద్విద్యావంతుఁడు 17. విషయాదివాసనలయెడ దృష్టివహించువారును, గంభీరభావముతో మెలంగువారును, యోగములయం దభినివేశము గలిగియుండువారును, భక్తులుగను సుప్రసన్నులుగను రాగహీనులుగను నుండువారును, సౌమ్యస్వభావము, సాత్త్వికశీలము, పరిశుద్ధాంతఃకరణము, నిష్కపటవర్తనము, నిర్వ్యసనభావము గలవారును 18, చతురుఁడు, వ్యవస్థితుఁడు (శాస్త్రనిరూపిత నియమము గలవాఁడు) గుణగ్రాహి, అపేక్షారహితుఁడుగ నుండువారును, దోడిమానవులను దన పలుకుబడిలో నుంచుకొనుట, సమస్త ప్రాణులయెడ నడఁకువ చెలిమి గలిగియుండుట యభ్యాసముగాఁ గలవారును సద్విద్యా

వంతులు 19. ధనము స్త్రీ న్యాయము అంతఃకరణము ప్రవృత్తి నివృత్తి మున్నగువానియెడ నిస్సంగుఁడై యున్నవాఁడును, బరిశుద్ధాంతరంగముగ వర్తించువాఁడును 20, స్నేహభావముతో నెదుటివానికి హితము గావించుట, మధురవాక్యములను నుడివి రెండవవాని చింత తొలఁగించుట, సామర్థ్యముతో నెదుటివారిని రక్షించుట, పురుషార్థములను నిర్వహించుచు లోకమునకు క్షేమము గలుగఁజేయుట అభ్యాసముగాఁ గలవాఁడును 21, సందేహములఁదీర్చి మానవుల నుద్ధరించువాఁడును, విశాలములగు భావములతో వక్తృత్వము వెల్లడించువాఁడును, సాధకుల సందేహములను దీర్చుటలో నేర్పరితనము గలవాఁడును, బెద్దల వద్ద విశేషాంశములను నెరుంగుటలో నుత్సాహముగలవాఁడును, పుణ్య కథలను శ్రద్ధమెయి నాలించువాఁడును, సువిద్యావంతుఁడనబడును 22. వివాదములు కలుగని విధమున మాటలాడుటయు, సంగరహితుఁడుగను, నిరుపాధికుఁడు (బాధారహితుఁడు) నై వర్తించుటయు, ఆశారహితత్వము, క్రోధభావశూన్యత, నిర్దోషిత్వము, మాత్సర్యరాహిత్యము మున్నగు సుగుణములు గలిగియుండుటయు సువిద్యావంతుని లక్షణము 23. విమలజ్ఞాని, నిశ్చయాత్మకుఁడు, సమాధానచిత్తుఁడు భజనపరుఁడు, సిద్ధుఁడై సాధకుఁడుగ నుండువాఁడు, సాధనములను గాపాడువాఁడు 24, సుఖరూపుఁడు, సంతోషరూపుఁడు, ఆనందరూపుఁడు, హాస్యరూపుఁడు, ఐక్యరూపుఁడుగ నుండువాఁడు, జనులనందఱను నాత్మరూపముగా దలంచువాఁడు 25, భాగ్యవంతుఁడు, విజయశీలుఁడు, స్ఫురద్రూపి, సుగుణవంతుఁడు, ఆచారవంతుఁడు, క్రియావంతుఁడు, విచారవంతుఁడు (ఆలోచించువాఁడు), స్థిరచిత్తుఁడుగ నుండువాఁడు సద్విద్యావంతుడనఁబడును 26. కీర్తిశాలియు, యశోధనుఁడును, శక్తిమంతుఁడును సామర్థ్యవంతుఁడును, వీర్యయుతుఁడును, వరములను బడసినవాఁడును, నిజము పలుకువాఁడును, పుణ్యకర్మము లొనరించువాఁడును నగు పురుషుఁడు విద్యావంతుఁడు 27. కళలను నేర్చినవాఁడును, సంపదలు కలవాఁడును శుభలక్షణములతో నొప్పువాఁడును, సత్కుల ప్రసూతుఁడును, పరిశుద్ధుఁడును, బలవంతుఁడును, దయావంతుఁడగు పురుషుఁడును 28, యుక్తిమంతుఁడును, గుణవంతుఁడును, శ్రేష్ఠుఁడును, బుద్ధిమంతుఁడును, విస్తారధైర్య

వంతుఁడును, దీక్షావంతుఁడును, నిరంతరము సంతుష్టిగ నుండువాఁడును, ఆశారహితమనోవృత్తికలవాఁడును రాగవిహీనుఁడును నగు పురుషుడు సద్విద్యావంతుఁడని తెలియనగును 29.

ఇట్టి యుత్తమగుణము గలవాఁడై యుండుట సద్విద్యావంతుని లక్షణము. ఈ గుణములను మానవు లభ్యసింపవలయుననియే యిట వివరించితిని 30. రూపము, చక్కఁదనము గావలయునని యెన్నివిధములఁ బ్రయత్నించినను లాభములేదు. ప్రకృతిసిద్ధమగు రూపమును సౌందర్యవంతముజేసికొనుట కెట్టియభ్యాసమేనియు నుపకరింపఁజాలదు. ఆగంతుకములగు (సహవాసాదివశమున వచ్చు) సుగుణములను బొందుట కేదేని యుపాయమున్నచో నావశ్యకముగా వెదకికొనవలయును 31. సద్విద్య యనునది మానవుఁడు కడతేరుట కుపకరించు మంచివిషయము. ఇది సాధారణముగఁ బ్రతిమానవునియొద్దను నుండవలసియున్నది. విరక్తుఁడగు మానవునకుమాత్రము దీని యభ్యాసము మిగుల నావశ్యకము 32.

తొమ్మిదవ సమాసము - విరక్తలక్షణము.

శ్రోతలారా! మీకిపుడు విరక్తుని లక్షణములను తెలుపబోవుచున్నాను. యోగుల కంతసామర్థ్యమును గలుగజేసిన యేగుణరాజములు విరక్తులు గడింపనగునో 1, సత్కీర్తిని వృద్ధిగావించునవియు, సార్థకత్వము గలుగఁజేయునవియు, మహత్వము నభివృద్ధి జేయునవియు నగు నేగుణములు విరక్తు లభ్యసింపవలయునో 2, పరమార్థమును గడించుటకును ఆనందతరంగములపయి నోలలాడుటకును, వివేకయుక్తమగు వైరాగ్యము నభివృద్ధిజేయుటకును నేగుణములు విరక్తు లలవరచికొనవలయునో 3, సుఖము లభించుటకును, సద్విద్యను బ్రసన్నము గావించుకొనుటకును, మోక్షసహితమగు భాగ్యలక్ష్మిని దినదినాభివృద్ధి నొనరించుటకును నే గుణములు విరక్తులు సంపాదింపవలయునో 4, విరాగులకోరికలు సఫలము గావించుటకును, సకలకామములను బూర్ణపఱచుటకును, మధురముగా భాషించుటకును సరస్వతీదేవిని ముఖమునందు వసింపజేయుటకును విరక్తులేగుణములు గ్రహింపనగునో వానిని జెప్పుచున్నాఁడ 5. శ్రోతలారా!

శ్రద్ధతో నాలకింపుఁడు. ఆలకించిన దంతతోఁబోవనీక హృదయములలోఁ బదిలపఱపుఁడు. అట్లు లొనరించిన-చో మీరు భూమండలమునందు సుప్రసిద్ధులయ్యెదరు 6. విరక్తుఁడు వివేకి గావలయును. ఇంతియగాక యధ్యాత్మవిద్యను లోకమునందు మిక్కిలి ప్రచారములోనికిఁ దీసికొని రావలయును. మఱియు నింద్రియ దమనమునందు విరక్తుఁడు ధైర్యమును (దృఢత్వమును) జూపవలయును 7. విరక్తుఁడగువాఁ డెంతయో భారమును నిర్వహింపవలసియున్నాఁడు. సాధనమార్గములను సురక్షితము లొనరించుటయు, జనులను భజనమునందు లగ్నము గావించుటయు, బ్రహ్మజ్ఞానమనునేమియో ప్రజలకుఁ దేటతెల్లమొనరించుటయు 8, భక్తిభావము మానవజాతికి అభివృద్ధినొనర్చుటయు, లోకులకు శాంతిని జూపించుటయుఁ, దన విరక్తిని యత్నముతో రక్షించుకొనుటయు 9, సదాచరణములను జేయుటలో నుత్సాహము ప్రజలకుఁ గలుగఁజేయుటయు, నివృత్తిమార్గమునెడ నభిమానము జనింపఁజేయుటయు, హృదయమునందు నిరాశ దృఢముగాఁ బాదుగొల్పుటయు విరక్తుఁడు ముఖ్యముగా నిర్వహింపవలసిన ధర్మములు 10.

ధర్మమును స్థాపింపవలయును. నీతి నవలంబింపవలెను. ఆదరపూర్వకముగా నోరుపును గాపాడుకొనవలయును 11. పరమార్థమును గూర్చి సహచరులకుఁ దెలియఁజెప్పవలయును. విచారణీయమును బాగుగా శోధింపవలయును. సన్మార్గమును సత్త్వగుణమును దమచెంత నిరంతరముంచుకొనవలయును 12. సుస్వభావులను గాపాడుచుండవలయును. ప్రేమస్వభావులను సంతృప్తిపఱపవలయును. ఐహికములకు రోసి పరమార్థదానమును జేయుమని శరణుజొచ్చిన యమాయికజనుల నుపేక్షింపక యుండవలయును. ఈ యుత్తమగుణములు గలవాఁడె విరక్తుఁడు 13. విరక్తులు పరమదక్షులు (మిగులనేర్పరులు) కావలయును. అంతఃకరణమునకు సాక్షీభూతులై, పరమార్థపక్షమును గ్రహించి 14, బహువిధాభ్యాసముల నొనర్చుచు సత్ప్రయత్నశీలురై వర్తింపవలెను. బడిపోయిన పరమార్థము ఉపన్యాసముల మూలమునఁ మఱల మానవజాతికిఁ బ్రసాదింపవలయును 15. నిర్మలమగు నాత్మజ్ఞానము నుపదేశించుచు వైరాగ్యమును బ్రశంసచేయుచు నిశ్చయాత్మకమగు సమాధానము సాధకుల

కొనసంగుచు 16, పర్వతిథులలో నుత్సవములను మహావైభవముగాఁ గావించుచు భక్తులను దఱచుగా నొకచో సమావేశము చేయించుచు మధ్యమధ్య కలుగు నాటంకములను బాటింపక మహోత్సాహముతో ఉపాసనామార్గమును మిగుల విరివిగా విరక్తుడు ప్రచారములోనికిఁ దీసి కొని రావలయును 17. హరికీర్తనము చేయుట, అధ్యాత్మనిరూపణ ప్రచారముగావించుట, నిందించెడి దుష్టులను భక్తిమార్గమునందుఁ జేర్చి పశ్చాత్తాపతప్తులగునటు లొనరించుట 18, మానవజాతి కుపకారము సలుపుట, పడిపోయిన ప్రాచీనగౌరవమును బునఃప్రతిష్ఠ నొనర్చుట, శక్తికొలఁది పుణ్యమార్గము విస్తరింపఁజేయుట విరక్తునివిధి 19. విరక్తులు స్నానము, సంధ్య, జపము, ధ్యానము, పుణ్యతీర్థయాత్ర, భగవద్భజనము నిత్యనియమముగాఁ జేయనగును. మఱియు బాహ్యపవిత్రతతోఁ బాటు అంతఃకరణశుద్ధిగూడఁ గలిగియుండవలెను 20. దృఢమగు మనోనిశ్చయము గలిగియుండవలెను. సంసారమును సుఖపూర్ణమొనరించి సత్సాంగత్యముచేఁ బ్రజలను గడతేర్చవలెను 21. విరక్తులు ధైర్యవంతులుగను, త్యాగశీలురుగను (భక్త్యాది) నిరూపణమునందు ఆసక్తిగలవారలుగను 22, సావధానులుగను, శుద్ధమార్గమున సంచరించువారలుగను, జీవితమును బరోపకారమునందు వ్యయపఱచి కీర్తిరూపముతో జీవించువారలుగను నుండవలయును 23. విరక్తులు తమశక్తికిఁ దామానందింపక యింకను మహానుభావులగు విరక్తులెందుందురో విచారించి వారిజాడలు గుర్తింపవలెను. సాధువులెవరో యెఱుంగవలెను. సజ్జనులను, యోగులను, సాధువులను, కలిసికొని వారిస్నేహము సంపాదింపవలయును 24. పురశ్చరణము సలుపుట, తీర్థాటనము (పుణ్యతీర్థయాత్ర) నొనరించుట, నానావిధములగు ప్రదేశములలో నాలయములు బృందావనములు నెలకొల్పి పరమ రమణీయములు గావించుట 25, సంసారసంబంధములగు సత్కర్మముల నాదరించుట విరక్తునిధర్మము. కాని సంసారకర్మబద్ధుఁడై కర్మములలో లిప్తుఁడెన్నఁటికిని గాఁగూడదు. ఇంతియగాక యేవిషయమునందేని దురాశను దరికిఁ జేరనీయఁజనదు 26. విరక్తులు అంతర్నిష్ఠులుగా నుండవలయును. క్రియాభ్రష్టు లెన్నఁటికినిం గాఁగూడదు. పరాధీనతయందుఁ జిక్కి వ్యర్థులు గాఁజనదు 27. సమయమునెఱింగి ప్రవర్తింపవలయును. ప్రసంగములను

బరీక్షింపవలయును. వేయేల, సమస్తవిషయములయందును విరక్తుడు చతురతగలవాఁడుగ నుండవలయును 28. విరక్తుఁడు ఏకదేశిగా (పరిమిత జ్ఞానవంతుఁడుగ) నుండక సమస్తవిషయముల నభ్యసించి, యంతతోఁ దృప్తినొందక యేదేని తెలిసికొనవలసినది మిగిలెనేని దానినిగూడఁ బూర్ణముగా జెలిసికొనవలయును 29. హరికథ, అధ్యాత్మనిరూపణము, సగుణభజనము, బ్రహ్మజ్ఞానము, పిండజ్ఞానము, తత్త్వజ్ఞానము మున్నగు వాని స్వరూపము విరక్తుఁడు బాగుగా నెఱింగి యుండవలయును 30. కర్మమార్గము, ఉపాసనామార్గము, జ్ఞానమార్గము, సిద్ధాంతమార్గము, ప్రవృత్తిమార్గము, నివృత్తిమార్గము మొదలగువాని నన్నింటెని సమగ్రముగా నెఱింగి 31, ప్రేమస్థితి, ఉదాసీనదశ (కర్మములు మొదలగువాని నంటకుండుట) ధ్యానస్థితి, విదేహదశ, సహజస్థితి మొదలగువిషయములను పూర్తిగా జెలిసికొని విరక్తుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు ననఁదగియుండవలయును 32. ధ్వని, లక్ష్యము, ముద్రలు, ఆసనములు, మంత్రము, యంత్రము, విధి; విధానము, బహువిధమతములమర్మము విరక్తుఁడు తెలిసికొన్న వాఁడుగ నుండవలయును 33. విరక్తుఁడు ప్రపంచమునకంతకును స్నేహితుఁడై, స్వతంత్రుఁడై, విచిత్రచరిత్రుండై, బహువిధగుణవంతుఁడై యుండి 34, యే విషయములయందేని రక్తిలేక వర్తింపవలయును. హరిభక్తుఁడుగను, అలిప్తుఁడుఁగను, నిత్యముక్తుఁడుగను 35, శాస్త్రములనుదఱచి సారమును నెఱింగినవాఁడుగను, నానావిధములగు పాషండమతములను (వేద బాహ్యమతములను) రూపుమాపువాఁడుగను, ముక్తిఁగోరువారలను శుద్ధమార్గమున బ్రవేశపెట్టుటలో సమర్థుఁడుగను విరక్తుఁడుండవలయును 36. ప్రజలకు శుద్ధమగు మార్గమును జూపించుచు; బ్రజలసందేహములను నివారించుచు, మనుష్యమాత్రులనందఱను దనవారలుగఁ జేసికొనుచు 37, నిందయొనర్చువారలకు వందనములను సమర్పించుచు సాధకులకుఁ బ్రబోధము గలుఁగజేయుచు, నంతతోఁబోక సంసారబద్ధులకు మోక్షమార్గము జూపిమేల్కొల్పుచు విరక్తుఁడు లోకోద్ధరణమునఁ బాటుపడవలయును 38. ఉత్తమగుణములను గ్రహించి, యవగుణములను విసర్జించి, వివేక బలముచే నానావిధములగు నాటంకములను దూరముచేయువాఁడే నిజమగు విరక్తుఁడు 39.

ఈ యుత్తమలక్షణములను ఏకాగ్రబుద్ధితో నాలింపవలయును. విరక్తులగు పురుషులు వీనిని బరిహాసము గావింపఁదగదు 40. పైన జెప్పఁబడిన విరక్తలక్షణములను నేను సహజస్వభావముతో మీకు విశద మొనరించినాఁడను. వీనిలో మీకెన్ని సాధ్యమగునో చూచి యన్నింటిని గ్రహింపుఁడు. చాల చెప్పితిని. ఇందువలన శ్రోతలు వినుటలో విసుగు చెందవలదని (ఉదాసీనులు కావలదని) కోరుచున్నాఁడను 41. ఈ విరక్త లక్షణములను మానవులు గైకొనలేని వారికి అవలక్షణత్వము సిద్ధించును. ఇంతియగాక యట్టివారు చదివినమూర్ఖు లనిపించుకొందురు 42.

పదియవ సమాసము – చదివిన మూర్ఖుల లక్షణము.

గతసమాసమునందు మూర్ఖులలోఁ జతురత్వమేర్పడుటకు నేయే లక్షణము లవసరమో వానిని వివరించితిని. ఇప్పుడు చతురులని పేర్కొనఁ బడుచు మూర్ఖులుగ నుండువారల లక్షణములు నివేదించుచున్నాఁడను 1. ఎట్టివారిని జదివిన మూర్ఖులందురో తెలియుటకయి వారి లక్షణములను దెలుపుదును. వారి లక్షణములను నాలకించి శ్రోతలు విచారింపవలదని నా ప్రార్థనము. ఏలయన, అవగుణములను విడచి పెట్టుటవలన సుఖము లభించునుగదా 2. బహుశ్రుతుఁడుగను, బుద్ధిమంతుఁడుగను, స్పష్టమగు బ్రహ్మజ్ఞానము బోధించువాఁడుగను నుండి హృదయమునందు దురాశయు దురభిమానమును వీడఁజాలనివాఁడు చదివినమూర్ఖుఁడు 3. ముక్తావస్థను బ్రతిపాదించు సగుణభక్తిని విడనాడఁగోరువాఁడును, స్వధర్మమును, సాధనములను నిందఁగావించువాఁడును 4, తనకున్న పరిజ్ఞానమును బురస్కరించుకొని యందఱియెడ దోషములను స్థిరపఱచువాఁడును బరులయెడఁగల లోటుపాటుల వెదకువాఁడును 5, శిష్యుఁడెందేని తెలిసి తెలియక పొరపాటుచేసినను సంకటముల పాలైనను గటువచనములాడి యాతని హృదయమును నొప్పించువాఁడును జదివినమూర్ఖుఁడు 6. రజోగుణప్రధానుఁడు, తమోగుణప్రధానుఁడు, గపటహృదయుఁడు, మనస్సులోఁ గుటిలభావము గలవాఁడు, తనమహత్త్వము వైభవము పొగడుకొనువాఁడు 7, గ్రంథములను సమగ్రముగాఁజూచి

తత్త్వము గ్రహింపక దూషణము గావించువాఁడు, మంచిగుణములను దుర్గుణములుగా భావించువాఁడు 8, సులక్షణముల నవలక్షణములుగఁ దలంచువాఁడు, మత్సరమువహించి పరులతోఁ దగవులాడువాఁడు, నీతి న్యాయములయందు దుడుకుతనముజూపువాఁడును జదివిన మూర్ఖుఁడన బడును 9. నేను తెలిసినవాఁడనని గర్వించి మొండిపట్టుబట్టరాదు. క్రోధమునాపుట కభ్యాసపడవలయును. చేయునదియొకటి చెప్పునదియొక టిగ నుండఁజనదు 10. అధికారము లేకున్నదని యెఱింగియుఁ బదుమందిలో నేదియో జెప్పఁబోఁగూడదు. పరులను గఠినవచనములచే నొప్పింపఁజనదు. ఈ లక్షణములకు వ్యతిరేకముగ నుండువాఁడొక చదివినమూర్ఖుఁడు 11. తాను బహుజనులకడ నేర్చినయంశములను నితరులెఱుంగరనియు నితరులు తనవలె మాటలాడలేరనియు గరువించి వక్తలయెడ లోపము లారోపించు వాఁడును 12, ఇతరులపై దానారోపించులోపము న్యాయముగఁ దన యందుఁగూడ నున్నను దాని నెఱుంగనియాతఁడును 13, అభ్యాసముజేసి సమస్తవిద్యలను దెలిసికొని యావిద్యల నుపయోగించి జనుల నానంద పఱుపఁజాలనివాఁడును 14, స్పర్శసుఖ కారణమున నేనుఁగు నీటిలోఁ జిక్కుకొనునట్లును, పుష్పరసముమీఁది యాసచేఁ దుమ్మెదలు ముండ్లలోఁ దగుల్కొని చచ్చునట్లును జక్కఁగనెఱింగి ప్రపంచమునఁ జిక్కునవాఁడును 15, స్త్రీలను వెంటనంటి యుండువాఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానమునుగూర్చిన సంభాషణములు స్త్రీలతోఁ గావించువాఁడును, నిందనీయములగు వస్తువులయెడ నభిమతము జూపువాఁడును జదివిన మూర్ఖుఁడు 16. శరీరమునకు హీనత్వము గలుగఁజేయు విషయములను దృఢముగ మనస్సునఁ బాదుకొల్పి యుంచుకొనుటయుఁ, దనదేహమును దనసుఖమును జూచుకొనుటలో నాసక్తియు 17, భగవంతునిమఱచి మానవులను గొనియాడుటయు, జూచినదానినెల్ల నభివర్ణించుటయు 18, స్త్రీల యంగములను జూచి నంతన ముగ్ధుఁడై వర్ణించుటయు, నానావిధములగు నాటకములను వేషధారులయొక్కయు స్త్రీ పురుషులయొక్కయు హావభావములనే యెన్నుటయు, నీశ్వరుని మఱచుటయుఁ జదివినమూర్ఖుని లక్షణములు 19. తాను వైభవముగలవాఁడనని విఱ్ఱవీగుచు తోడిమానవులను దుచ్ఛ లుగఁ దలంచువాఁడును, పాషండ (వేదబాహ్య) మతమును సిద్ధాంత

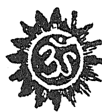
మొఱరించువాఁడును 20, వ్యుత్పన్నుఁడును (శాస్త్రాదిజన్యజ్ఞానము గల వాఁడును), వీతరాగియును, బ్రహ్మజ్ఞానియును, మహాయోగియును నై యుండియు జగత్తునుగూర్చిన భవిష్యద్విధము జెప్పఁదొడంగువాఁడును 21, తాను విన్నవిషయమునుగూర్చి గుణదోషచర్చ యనవసరముగ మనస్సులోఁ గావించువాఁడును, ఇతరుల శ్రేయస్సులుగాంచి యోరువఁ జాలనివాఁడును జదివినమూర్ఖుఁడని నాతలంపు 22. భక్తిసాధనము గ్రహించి భజనము చేయకపోవుటయు, వైరాగ్యమునం దాసక్తిలేమియుఁ గ్రియాశూన్యమగు బ్రహ్మజ్ఞానమును బోధించుటయు 23, తీర్థక్షేత్రము లయం దాదరభావము లేకపోవుటయు, వేదశాస్త్రముల నంగీకరింప కుండుటయుఁ బవిత్రమగు కులమున జన్మించియు నపవిత్రముగ వర్తించు టయు 24, నితరులాదరించినంతన ప్రీతినొందుటయు, గీర్తిశూన్యుఁడగు మూఢుని గొనియాడుటయు, వెంటనే యనాదరించి నిందఁజేయుటయు నాచారముగ గలవాఁడు చదివినమూర్ఖుఁడనఁబడును 25. ముందొకటియు వెనుకనొకటియుఁ, జెప్పునదియొకటి జేయునదొకటియుగ నుండువాఁడును 26, ప్రపంచములయందుఁ దత్పరభావము గలిగియుండువాఁడును, బర మార్థమునందు భక్తిలేనివాఁడును, అధికారమదమునఁ దన పరిజ్ఞానమును గోల్పోయినవాఁడును 27, బరుల నానందపఱచుటకు సత్యముతోలంగి కల్ల లాడువాఁడును, బరాధీనముగ బ్రతుకునాతఁడును జదివినమూర్ఖుఁడు 28. బాహ్యాడంబరములను బ్రకటించువారలును, జేయరానిపను లొనరించువా రును, మార్గమును మఱచియుండియు నిదమిత్థమని హఠముగా వివాదము గావించువారును 29, రాత్రింబవళ్ళుత్తమగ్రంథముల నాకర్ణించియుఁ దనకుఁగల దుర్గుణములను విడనాడలేనివారును, స్వయముగాఁ దన హిత వేదియో గుర్తింపలేనివారును 30, నిరూపణసమయమునందు వచ్చి కూర్చుండియున్న శ్రోతలనుగాంచి వారి దోషములను బహిరంగపఱచు వారును జదివినమూర్ఖులలోనివార్లు 31. శిష్యుఁడు విద్యావివేకశూన్యుఁడై యప్రతిష్ఠాకరములగు పనులు చేయుచుండుట స్వయముగా నెఱింగియు నాతనిపయి నమ్మకముంచుగురువు 32, గ్రంథశ్రవణము గావించునపు డెవరేని కొంచెము తప్పుఁచేసినయెడల వానిపయిఁ గ్రోధమూని యాక్షే పించువక్తయు 33, వైభవమును జూచుకొని మదించి సద్గురు నుపేక్షా

...

దృష్టితోఁ గాంచు శిష్యుఁడును, గురుపరంపరను దాఁచినసాధకుఁడును 34, జ్ఞానోపదేశమును స్వార్థముకొఱకు (తన కుటుంబ పోషణమునకు) గావించు బోధకుఁడును, శిష్యులను బీడించి లోభివలె ధనమును బ్రోగుచేయు దురాశాపరుడును, బరమార్థమును ద్రవ్యముకొఱ కుపయోగించు నవివేకియుఁ జదివినమూర్ఖులలోఁ జేరదగినవారు 35. తాను స్వయముగా ననుష్ఠింపనివి పరులకు బోధగావించుటయు, బ్రహ్మజ్ఞానివలె బయటి కాడంబరముగా భాషించుటయు, గోస్వామియై పరాధీనవృత్తిలో నుండుటయు 36, సంపూర్ణమగు భక్తిమార్గమును విడనాడుటయుఁ, దనకు హానికలిగించు పనులొనరించుటయు 37, గృహస్థాశ్రమము దైవవశమునఁ దొలఁగిపోయినను బరమార్థమునందుఁ గొంచెమేని యభిరుచి లేకుండ వర్తించుటయు, దేవబ్రాహ్మణులయెడ ద్వేషభావము ప్రకటించుటయు నేరియందుఁ గలదో వారిని చదివిన మూర్ఖులుగా గణింపవలయును 38.

దుర్గుణములను ద్యాగముగావింతురని శ్రోతలారా! మీముందుఁ జదివినమూర్ఖుల లక్షణముల నివేదించితిని. మీరుబుద్ధిమంతులుగానఁ జెప్పుటలో జరిగిన యెక్కువ తక్కువలను క్షమింపుఁడు 39. సంసారదుఃఖమునకు సరియగు దుఃఖమింకొకటి ప్రపంచములో లేదుగాన సంసారములో నేదో సుఖమున్నదని దేవులాడువాఁడు పరమమూర్ఖులలో నగ్రగణ్యుఁడు 40. సంసారమునందుఁగల దుఃఖములేవో సుఖములేవో ముందుసమాసమున నిరూపింపనున్నాఁడను. మాతృగర్భముననున్నపుఁడును జనించిన పిదపను బ్రాణి యెట్టి దుఃఖములపాలై శ్రమల ననుభవించుచున్నాఁడో యది యంతయు మీకు నివేదించెదను. సావధానమతితో నాలింపగోరెదను 41.

రెండవ దశకము సమాప్తము.

మూడవ దశకము

మొదటి సమాసము — జన్మదుఃఖ నిరూపణము.

దుఃఖమునకును, శోకమునకును, భయమునకును జన్మమే యుత్పత్తిస్థానము 1. కర్మములకు మూటయుఁ, బాపములకు నెలవును, గాలనియతిచేఁ గలుగు దుఃఖములకు నునికిపట్టును నగు నీ జన్మమును వర్ణింప నేరితరము? 2. జన్మము కువిద్యాఫలము. ఇంతియగాదు, మోహా కమలము, జ్ఞానహీనతచేఁ గలుగుభ్రాంతికిఁ దెఱయు 3, జీవునకు బంధనము, మృత్యువునకు హేతువునై యంతతోఁబోక జీవుని నిర్బంధించు నదిగ నున్నది 4. పూర్వసుఖము లీ జన్మముకతననే మఱపునకు వచ్చుచున్నవి. శారీరములు మానసికములు నగు విచారముల కీజన్మమే యాటపట్టువు. కర్మవాసనలు విస్తరముగా వ్యాపించి జీవుని బంధించుటకీజన్మమే ప్రధాన హేతువు 5. జీవునకు దుర్దశగలుగుట కీజన్మమే ముఖ్యకారణము. మమకారమను ఢాకినీపిశాచి సంసారముచేయుటకు ననువగుతావీజన్మమే 6. మాయకుఁ బుట్టినిల్లును, క్రోధమునకు మందిరమును, మోక్షమును గడించుట కంతరాయమును 7, జీవుడు "అహం" (నేను) అనుదానిని బ్రసాదించునదియు, నహంకారము నభివృద్ధిపఱచునదియుఁ, బరాత్పరుఁడగు నీశ్వరునే మఱపించునదియు నగు నీ జన్మమునకుఁగల విద్వారపుఁ బెంపుఁ బొగడ నశక్యము 8. ఇదియే ప్రాణికి విషయసుఖములందుఁ బ్రియము గలుగఁ జేయుచున్నది. దురాశాశృంఖములను బ్రాణి కిదియె తగిలించుచున్నది. కాలపురుషుఁడు మిగులఁ బ్రీతితో నారగించు ఫలరాజముగూడ నిదియే 9. జన్మము నెత్తుటచేతనే ప్రాణికి విషమపరిస్థితు లేర్పడుటయు వికటకాలము చేరువయగుటయు భయంకరమగు నరకమునఁ గూలుటయుఁ దటస్థమగుచున్నది 10. జన్మమునకు శరీరమే సాధనము. దీని పుట్టుపూర్వోత్తరములనుగూర్చి బాగుగా యోచించితిమేని ప్రపంచములో దీనికి సమానమగు నమంగళపదార్థ మింకొకటి లేదని స్ఫురించును. రజస్వలాసంపర్కమున

నీకళేబర ముదయించినది 11. అత్యంతదూషితమగు రజస్వలాసతియొక్క రజస్సె యీకళేబరము. దీనికి నిర్మలమెక్కడనుండివచ్చును? 12. రజస్వల యొక్క రక్తము (రజస్సు) అంతయు నొక్కచోఁ బ్రోవయి తొలుత యొకబుగ్గగా నేర్పడును. క్రమముగా నా బుగ్గనుండియే యీశరీర మేర్పడినది 13. ఈ శరీరము చూచుట కెంతయో సుందరముగా నున్నది. కాని లోపల నరకపుమూట పెట్టఁబడియున్నది. ఇంతయేల, ఈదేహమొకవిధమగు చర్మభాండము (తోలుసిద్దె). దీనిలోసనంతయు దుర్గంధముగాన మూఁత తెఱచుటకె వీలుకాదు 14. అయ్యయ్యో! ఈ దేహమును బ్రమాదమున భాండమంటిని. భాండమును శుభ్రముగాఁ గడిగితిమేని కల్మషమంతయుఁ బోవును. శరీరమట్టిదికాదు. స్నానమనుపేరితో మన మీదేహమును బ్రతిదినమును బలుమారు గడుగుచున్నారము. దుర్గంధ భూయిష్ఠమగు నిది కొంచమేని పరిశుభ్రము నొందకున్నది. కాన భాండముతోఁ బోల్చుట యనుచితముసుమా! 15. భగవంతుఁ డొక యస్థి పంజరమును నిలువఁబెట్టినాఁడు. దానిని నాడీ నివహములోఁ జుట్టినాఁడు. హెచ్చుతగ్గులు సరిపడుటకై మజ్జా (ఎముకలలోని చమురు) మాంసముల నందందు సవరించి నింపినాఁడు. చాలు. ఇంకేమున్నది? శరీర మేర్పడినది 16. పేరునుబట్టి చూచినను శుద్ధముగానిదగు అశుద్ధము (రక్తము) ఈదేహమునందు నిండియున్నది. అంతియగాక యీదేహమునందు నానావిధములగు రోగములు దుఃఖములు పాదుకొనియున్నవి. "శరీరం వ్యాధిమందిరమ్" అందురుగదా 17. ఈ కళేబరము నరకపుఁబెంటతో నిండియున్నది. దేహమునందున్న యాపెంట మానవుని దలక్రిందుఁజేయుచున్నది. ఈదేహములోనొకభాగమున దుర్గంధబంధురమగు మూత్రకోశమంటుకొనియున్నది 18. లోపల నానావిధములగు జంతువులు కీటకములు క్రిములు నిండియున్నవి. బహువిధములగు దుర్గంధములకు దీనిలోనిభాగ మాలవాలము. లోపలనుండి బయటికి మిగుల నసహ్యాకరమగు తోలు వ్యాపించి కళేబరమును గప్పియున్నది 19. సంపూర్ణములగు నన్నియవయవములలోఁ దలను శ్రేష్ఠతమమైనదానిగ గణింతురు. అందుఁగూడ ననేకాసహ్యములు గలవు. తలనుండి ముక్కులోనికి మిగుల నేవము గూర్చు కఫము (చీమిడి) ప్రవహించుచున్నది. చెవినుండి యొకప్పుడు

చీము గా రు చుం డు ను. అప్పుడు జనించు దుర్గంధమును సహింపఁ జాలము 20. కనులనుండి పుసి బయలుదేరును. ముక్కు చీమిడితో నిండియుండును. ప్రాతఃకాలమున నోటినుండి మలమువంటి దుర్వాసన బయలుదేరును 21. ఉమ్మియుఁ జొంగయుఁ బిత్తరసము కళ్ళె దగ్గు మొదలగు నసహ్యాకరమగు పదార్థములను వెడలగ్రక్కు ముఖమును గమలమనియుఁ జంద్రబింబమనియుఁ జెప్పుచుందురు 22. ముఖముసంగతి యిట్లుండనిండు. ఉదరము మలభాండము. దీనినిండ మలము మూలుగుచున్నది. ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చు దీనికొఱకు నితరప్రమాణ ములతోఁ బనిలేదు. "ప్రత్యక్షం కిం ప్రమాణం?" 23. ఎన్నియుత్తమోత్తమ పదార్థములను దినినను నవి యుదరమునజేరి మలముగా మారును. లేదా వాంతిరూపమున బయటికివచ్చును. పరమపావనమగు గంగోదకము గ్రోలినను నదియు నుదరకోశములోనికిఁ బోయి మూత్రముగామారిపోవును 24. కావున మలము మూత్రము వమనములే యీదేహమునకు జీవమును బ్రసాదించునవియైయున్నవి. ఈ దేహము పెరుగుట కివియె యాధారము. దీనిలో సంశయమున కవకాశము లేదు 25. పొట్టలోనుండి మలమూత్రములుగాని వమనముగాని బయటికి రానిచో నెల్లరు మరణించుట నిశ్చయము. ధనవంతుఁడైనఁ గానిమ్ము, దరిద్రుఁడైనగానిమ్ము, ఉదరములో మలముండియేతీరును 26. నిర్మలముగా నుంచుదమని యుదరస్థములగు విరేచనాదులు తీసివేయుదుమేని యాదేహము తప్పక నశించును 27. శరీరము రోగరహితముగ నున్నప్పుడే యీవిధముగ మలమూత్ర భాండముగ నున్నది. దానికి దుర్దశకలిగెనేని యప్పటిస్థితి నేరీతిగ వర్ణింపగలను? 28. అనేకవిధములగు నపాయముల నొందును. జీవుఁ డీగర్భకోశములోఁ బూర్తిగాఁ దొమ్మిది మాసములు వసింపవలయును. ఆ సమయమున నవద్వారములును మూసికొనిపోయియుండును. లోన గాలివీచుట కవకాశమెక్కడిది? 29. శిశువు తల్లిగర్భములోని వమనమునను విరేచనమునను మునిఁగి తేలుచు జఠరాగ్నిచేఁ బరితపించుచు నుండును. ఇంతియెగాక జఠరాగ్నిచే గర్భస్థుఁ డగు బాలుని యస్తిమాంసాదులు మలమల మాడ్చుచుండును 30. చర్మము పూర్తిగ దేహమున కల్లుకొనకపోవుటచేఁ దల్లిగర్భమునందున్న

శిశువు ఎట్టిబాధకు లోనై నను ఆ బాధయంతయు తల్లికిఁ జెందును. తల్లి భుజించు వేఁడివేఁడి వస్తువులవలన గర్భస్థుఁడగు శిశువు ఉడికిపోయి పరితపించును 31. ఎచట పిండ మిమిడియుండునో యచటనే (గర్భకోశమునందు) మలము సంచియున్నది. అచటనే నాభినాళమునుండి శిశువునకు నేదో కొంత రసము లభించుచుండును 32. మలము, మూత్రము, వాంతి, పిత్తము మున్నగువానివలనను నాసికనుండియు ముఖమునందుండియు బయలుదేరు మురికిపదార్థమువలనను గర్భస్థుఁడగు శిశువు అతిశయముగాఁ గలవరపడుచుండును.

ఇట్టి కారాగృహ ప్రాయమగు మాతృగర్భమునందు శిశువు బాగుగా నిర్బంధింపఁబడి పడియుండును. అప్పుడీశిశువు భయపడి యీ విధముగా నుడువ నారంభించును. "ఓ యీశ్వరా! నన్నీ నిర్బంధము నుండి బయట పడవేయుము 34. దైనమా! ఈసారికి నన్ను నీవీ నిర్బంధమునుండి విడిపించెదవేని నాకు సత్యమగు హితమును నేనేగావించుకొందును. ఇఁక నీ గర్భవాస కష్టము కలుగకుండుటకై యెన్నియో పుణ్యకార్యము లొనరించెదను" 35. శిశువు మాతృగర్భమునఁ బొందిన యవస్థలు దుర్భరములగుటచే నింక నెన్నని యిట్టి ప్రతిజ్ఞ లొనరించును. తరువాతఁ గొంతకాలమునకు శిశువునకు జన్మసమయము సమీపించును. ఆసమయమునఁ దల్లి ప్రసూతివేదనలకు భరింపజాలక హృదయము కరిగిపోవునటుల నేడువ నారంభించును 36. గర్భమునందున్న శిశువునకు ముక్కునిండ నోటినిండ మాంసమునిండి పేరుకొనియుండును. ఇందుచే శిశువు గర్భములోనున్నంతకాలము మస్తకములోఁ గాలి పీల్చుచుండును. జననసమయమునందు శిశువునకు మస్తకముగూడ మూసికొనిపోవును 37. మస్తకద్వారము మూసికొనిపోవగానే శిశువు హృదయము మిక్కిలి భయపడును. భయముచే నేమియుఁదోచక గర్భకోశములో నలుమొగములను గొట్టుకొన నారంభించును 38. ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు ఆగిపోవుటచే నాప్రాణి మిగుల భయమునొంది మార్గము కనిపించకుండుటచే నెంతయో దుఃఖమొందును39. భయభీతులవలన నొకానొకప్పుడాశిశువు మాతృయోనియందుఁ దట్టుకొని ముందునకు రాఁజాలక యందే యాగిపోవును. ఇపుడీ పిండమును గోసి బయటికి, దీయవలయును.

లేకున్న తల్లి ప్రాణమునకె యపాయము వచ్చునని చూడవచ్చినవారు చెప్పుదురు 40. వారిమాటలు పాటించి చికిత్సకులు తట్టుకొన్న శిశువును గనిపెట్టి చేయి, కాలు, ముఖము, ముక్కు, పొట్ట లోనగువానిలో నేది చిక్కిన దానిని గోసి వెలికిదీయుదురు 41. తునకలు తునకలుగాఁ జేయుటచే శిశువు వెంటనే మరణించును. తల్లిగూడ నొక్కొక్కప్పుడీ యవస్థలోఁ దన ప్రాణములను గోలుపోవును 42. ఈవిధముగా నా శిశువు తాను జచ్చుటయేగాక తల్లిప్రాణమునుగూడ దీయును. శిశు విటుల గర్భవాసమున ననేక దుఃఖముల ననుభవించును 43. అదృష్టవశ మున నొకవేళ శిశువునకు సరియగు యోనిమార్గము దొరకినచో నా సమ యమునఁగూడ నొక్కొక్కప్పుడు వెనుకనుండి భుజములో మెడయో తట్టుకొనును 44. జనులప్పు డాశిశువును బలవంతముగా సంకుచితముగ నున్న యోనిమార్గమునుండి బయటికిఁ దీయుదురు. ఈవిధముగా నెందఱో శిశువులు దుర్మరణ మొందుచున్నారు 45. ప్రాణము పోవునపుడు స్మృతి తప్పిపోవుటచే శిశువు గర్భకోశములో నవస్థలొందుతఱి గావించిన ప్రతిజ్ఞ లన్నింటిని మఱచిపోవును 46.

గర్భములోనున్నపుడు శిశువు 'సోహం సోహం' (నేనేబ్రహ్మ మును. నేనే బ్రహ్మమును) అని నుడువును. వెలుపలకు రాగానే పూర్వ స్మరణము మఱచిపోయి 'కోహం కోహం' (నేనెవఁడను? నేనెవఁడను?) అని నుడువును. శిశువీవిధముగా గర్భవాసమునం దెన్నియో కష్టముల నొందుచున్నాఁడు 47. గర్భదుఃఖమునుండి బయటకువచ్చిన శిశువునకుఁ బూర్వము దానొందిన యవస్థలు తలంపున కెన్నటికిని రావు 48. వృత్తి శూన్యమగును. మనస్సునందేదియు జ్ఞాపకముండదు. అజ్ఞానమువలన హృదయము భ్రాంతిలోఁ బడిపోవును. సంసారదుఃఖము లన్నింటిని సుఖ ములుగాఁ దలంచుకొనును 49. దేహమును ధరించి నేలబడినదిమొదలు ప్రాణి తానొందిన సుఖముగాని కష్టముగాని మఱచిపోవును. ఈ విధ ముగా జీవుఁడు మాయాజాలమునందుఁ జిక్కుకొనును 50. గర్భవాసము నందు బ్రతిప్రాణికిని నీరాటి కష్టములు దుఃఖములు సంభవించుచుండును. ఇందువలననే యీశ్వరుని శరణుజొరమని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు 51. పరమేశ్వరునియెడ దృఢతరమగు భక్తిగల పుణ్యాత్ములు జననమరణ

రూపమగు బాధనుండి బయటపడి ముక్తులుగానున్నారు. పుణ్యాత్ము లగు నిట్టి యోగ్యులు జ్ఞానబలమువలన సదా విరక్తులుగ నుందురు 52. ఈ గర్భవాస సంబధమగు కష్టముల నన్నింటిని యథామతిగా వర్ణించి నాఁడను. ఇఁకముందు సావధానమతితో శ్రోతమహాశయులు చెప్పఁబోవు దాని నాలింపఁ గోరెదను 53.

రెండవ సమాసము – స్వగుణపరీక్ష 1.

(బాల్యము, యౌవనావస్థ)

సంసారమె సమస్తదుఃఖములకు మూలకారణము. ఇచట దుఃఖాగ్నికణము లంటుకొన నారంభించును 1. వెనుకఁ జెప్పిన గర్భవాస వ్యాకులమునంతయు శిశువు జన్మించినతోడనే మఱచిపోవును. తరువాత దినదినక్రమమునఁ బెరుగ నారంభించును 2. బాల్యమునందు శిశువు మేని మీఁది చర్మము మిగుల సుకుమారముగ నుండును. అందుచేత శిశువు కొంచెము దెబ్బసోకినను సహింపజాలక విలపించును. ఆ సమయమునందు సుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని పరులకుఁ దెలుపుదమన్న నోరులేదు 3. శరీరమునం దేదేని కష్టముగలిగినను, ఆఁకలితో వ్యాకులపడుచున్నను శిశువు మిగుల విలపించును. ఎంతయేడ్చిన నేమిఫలము? శిశువు మనస్సు లోని సంగతి నెవ్వరును గ్రహింపఁజాలరు 4. తల్లి పైనుండి యోదార్చును గాని లోన నేబాధకలిగినదో, యేల శిశువు యేడ్చుచున్నదో గ్రహింపఁ జాలదు. శిశువునకుఁ బలుమాఱు దుఃఖము కలుగుచునేయుండును 5. శిశువు తేపతేపకు వెక్కి–వెక్కి– యేడువసాగును. తల్లి చంకనెత్తుకొని మెన్నోశ్రమలఁబడి యోదార్ప నారంభించునుగాని యే వెతచే బిడ్డ యేడ్చుచున్నదో యామె యెటుల గ్రహింపగలదు? పాప మాశిశువు తనలోఁదాను వ్యాకులపడుచునే యుండును 6. వ్యాధులు మాటిమాటి కిని శిశువునకుఁ గలుగుచుండును. వానిబాధలకు సహింపఁజాలక వాయెత్తి బిగ్గరగా నేడ్చును. అఱచును. పడును. మందు యగ్నిహోత్రమునఁ బడి దేహము గాల్చుకొనును 7. శిశువున కెట్టి యపాయము కలుగకుండఁ గాపాడుట యసాధ్యమగు పని. ఆధివ్యాధుల మూలమున నెన్నియో యుపద్రవములు కలుగును. ఒక్కొక్కప్పుడు దుర్ఘట పరిస్థితులేర్పడి

బాలుఁడు దుర్మరణము నొందును. 8. దైవవశమున నా దుర్ఘట పరిస్థితులు తొలఁగి పూర్వపుణ్య ముదయమైనచో దినదినక్రమముగా వృద్ధి నొంది తల్లిని గుర్తింపసాగును 9. ఒక క్షణమైనఁ దల్లిని జూడకుండెనేని దుఃఖముతో వెక్కి వెక్కి యేడువ మొదలుపెట్టును. ఆ తరుణమున శిశువునకుఁ దల్లితో సమానముగఁ బ్రియకరమైన దెద్దియునులేదు 10. తల్లి వచ్చుచున్నదను నాశతో దిక్కులు వెదకును. తల్లిలేకున్నచోఁ గొంచెమేని యూరడిల్లకుండును. శిశు వీస్థితిలోఁ దల్లి తన్నొకనిముసమునేపు విడనాడినను సహింపక విలపించును 11. బ్రహ్మాదిదేవతలు వచ్చినను లక్ష్మీదేవియే స్వయముగావచ్చి బుజ్జగించినను శిశువు తనతల్లి లేకున్న యెడ సంతోషింపదు 12. ఎంత కురూపిణియైనను, ఎంత యవలక్షణురాలైనను, ఎంత దురదృష్టవంతురాలైనను బాలకునికిఁ దల్లియే మిగులఁ బ్రియతరమగు పదార్థము. అంతకుమించిన ప్రియమగు పదార్థ మింకొకటిలేదు 13. తల్లిలేని శిశువు దీనముగను హీనముగను గనుపించును. శిశువును దల్లికోపించి యావలకు నెట్టినయెడల నాశిశువు మఱల నామెనే కౌగలించుకొనును 14. తల్లిసాన్నిధ్యమున శిశువు ఎన్నివిధములైన సౌఖ్యములో యనుభవించును. ఆమె దూరమైనంతన వ్యాకులపడును. ఇంతయేల, చిన్నతనమునఁ దల్లియెడ నింతయనరాని ప్రీతియుండును 15. కాలవశమునఁ దల్లిగతించిన యెడల శిశువు మాతృహీనమగును. ఆ దురవస్థలోఁ దల్లికయి అమ్మా! అమ్మా! అని హృదయము కరగిపోవునటుల నేడ్చును. భయముచేఁ గంపించును 16. అమ్మ కానరాకున్నచో శిశువు మిగుల దైన్యముతోఁ గనుపడినవారలనెల్ల దేరిపారఁజూచుచుండును. అమ్మ మరల వచ్చునని శిశువునకు మనస్సులో ఆశవంటి భావ మొకటి యంటుకొనియుండును 17. తల్లియే కాఁబోలునను భ్రాంతితోఁ గనిపించినవారినెల్ల నదేపనిగఁజూచుచు వారలు తనతల్లికాదని గ్రహించి పాపము శిశువు ముఖము వ్రేలవైచికొని దీనత్వముతో నిరాశనొందును 18. మాతృవియోగమున దుఃఖించి క్రమక్రమముగా శిశువు దుర్బలమై కృశింప మొదలుపెట్టును 19. దైవయోగమునఁ దల్లిబ్రతికియున్నచో శిశువును వేయికనులతోఁ గనిపెట్టి కాలోచితముగఁ బెంచుటచే శైశవావస్థ క్రమక్రమముగా విడిపోవును 20. ఒక్కొక్క

దినము గడచినదిమొదలు శిశువు తెలివితేటలు గడించి తల్లిని వదలి పోవలయునని తలంచును 2.

క్రమముగా శిశువునకు ఆటపాటలయం దుత్సాహ మారంభ మగును. ఆటలాడుకొనుటకు నీడుజోడుబాలురను బిలుచుకొని గుంపుచేసి వారితోఁ గాలయాపనముచేయును. తానోడిపోయినచో విచారపడుచుఁ, దాను గెలిచినచో నానందించుచు శిశువు క్రీడలతోఁ గాలముబుచ్చును 22. శిశువు మగవాఁడైనచో నైదవయేట నక్షరాభ్యాసము చేయింతురు. తల్లిదండ్రులు మిగులఁ బ్రేమతో జదువుచెప్పించుచున్నప్పుడు బాలుఁడది మిగుల దుఃఖముగా భావించును. ఆటలాడుకొనుచున్న బాలురతోఁగూడి తాను గడించు ఆనందమునందె బుద్ధియుంచును 23. బాలురతో నాట లాడుతరుణమునఁ దల్లితండ్రులు మున్నగువా రెవ్వరును బాలునకు జ్ఞాపక మునకు రారు. ఒక్కొక్కప్పు డాటలలోఁ బ్రమాదకరమగు పరిస్థితు లాకస్మికముగాఁ దటస్థమగును 24. ఆటలాడుచుఁ బ్రమాదమునఁ బడరాని తావునబడినయెడలఁ బండ్లూడిపోవును. గుడ్లుచిదికి నీరుగారిపోవును. కాళ్లు విరుగును. నడుమునకు దెబ్బదగిలి గూనివాఁడగును. మదము దిగిపోవును. ఇంక నెన్నియో దుర్దశలు తటస్థమగును 25. అట్లు కాదేని దైవికముగాఁ గొన్ని వ్యాధులలోఁ దగుల్కొనును. స్ఫోటకము పోయును. తలలోఁ బోటుపుట్టును. జ్వరము తెంపులేక వచ్చుచుండును. హృదయశూలయో వాతప్రకోపమో కలుగును 26. భూతప్రేతాదుల పీడవలన శిశువున కేదియో రోగమువచ్చినదని తలిదండ్రులు మిక్కిలి విచారపడుదురు 27. బేతాళగ్రహమో కంకాళగ్రహమో బాలుని బట్టినది, బ్రహ్మగ్రహము బాలు నావేశించినది, కాదుకాదు, ఏదియో గాలిసోకినది, అయ్యయో! ఏదియో నిర్ణయింపఁజాలకుంటిమని చుట్టపక్కములు పలుకుచుందురు 28. వీరు లావేశించిరని యొకఁడనును. ఖండేరావు (ఈ పేరి దేవతావిశేషము మహారాష్ట్రదేశమునఁ గలదు) ఆవేశించినాఁడని వేఱొకఁడనును. ఇవి యన్నియు నమ్మదగినవికావు, వ్యర్థమగు నాలోచనలు, ఇవి బ్రహ్మరాక్షసి చర్యలే యని యింకొకఁడు నిశ్చయించును 29. ఎవఁడో గిట్టనివాడు ప్రయోగము చేసినాఁడని మఱియొకఁడనును. ఎవరో భూతవైద్యులు దుష్టగ్రహము నీ బాలునిపై నావేశపఱచిరని యొక్కఁడు తెల్పును.

ఇంతేగో నూరకుండరు. దేవీపూజలో నేదియో యపచారము గావించి నాఁడు ఇది దాని ఫలితమని కొందఱందురు 30. ఇదియంతయుఁ గర్మానుభవమని వేదాంతులు వాకొందురు. ఈ విధముగా దేహమున ననేక రోగముల నుత్పన్న మొనరింతురు. అనంతరము ప్రసిద్ధులగు రాజవైద్యులు భూతవైద్యులు చికిత్సకు దొరకొందురు 31. ఒకవైద్యుఁడీతఁడిక బ్రదుకుట దుస్తరము, నమ్మకము లేనిదిగ నున్నదనును. ఇంకొకఁడు, వీఁడుచావఁడ పాపకారణమున యాతనల నొందుచున్నాఁడని పలుకును 32. ఈ ప్రకారముగా నెటులోవ్యాధిబాధలొందియొంది మృత్యుముఖమునుండి బయట పడఁగానే త్రివిధపాపములచేఁ గ్రమక్రమముగాఁ దప్తుఁడై పరితాపమునకు లోనగును. ఇంతియగాక సంసారదుఃఖములతోఁ బ్రాణి బహువిధములగు దుఃఖముల ననుభవించును 33. ఇంత గ్రంథము జరిగినపిమ్మటఁగూడ నొక వేళ మానవుఁడు సజీవుఁడై యున్నచోఁ గొట్టియు నూరిపోసియుఁ గోపగించియుఁ దల్లిదండ్రు లాతనిని సంసారవ్యవహారములలో దక్షుని గావింతురు 34.

కొంతకాలము గడిచినమీఁదట మావానికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చెనని తల్లిదండ్రులు పెండ్లిముచ్చటల నారంభింతురు. బహువిధములగు వైభవములను జూపించి కడకుఁ గన్యానిశ్చయము గావింతురు 35. పెండ్లికిఁ దరలిపోవుటలోఁ జేయు మహావైభవములకు బాలుఁడు మిగుల నానందించును. వివాహానంతరము బాలుని హృదయమును అత్తవారి యిల్లాకర్షించును 36. తల్లిదండ్రు లేమైపోయినను సరియే అత్తవారియింటఁ గొన్నివిశేషముల సమకూర్ప యత్నించును. తనవద్ద ద్రవ్యములేనియెడల వడ్డికయిన ద్రవ్యమును దెచ్చును 37. తల్లిదండ్రుల నొకప్రక్కకుఁద్రోసి అత్తవారిసంబంధులపయి బాలుఁడు ప్రేమ మిక్కుటముగా నుంచును. అంతియగాక తల్లిదండ్రులు కష్టములు సహించుటకే జనించిరని వారినిఁ బ్రేమతోఁజూడక యాదరింపక విడిచిపెట్టును 38. బాలుఁడు క్రమక్రమముగా యువకుఁడగును. పెండ్లికుమార్తె మరల నిద్రకు తనయింటికిరాగానే యువకుని యుత్సాహమునకు మేరయుండదు. ఇంక నాతో సమానులు లేరని భార్యను జూచి మురియనారంభించును 39. భార్య గృహమున లేకున్నప్పుడు తల్లిదండ్రులతో సోదరసోదరీలతోనిండిన తనయిల్లు శూన్య

గృహముకై పడిఁ గనిపించును. అవిద్యాకారణమునఁ గ్రమముగాఁ దనను దామఱచి యువకుఁడు కేవలము స్త్రీ మోహమున మునిగి తేలుచుండును 40. సంభోగము జరుగనప్పుడే భార్యపయి నింత ప్రేమ భర్తకుఁ బెంపగును. స్త్రీ వయస్సువచ్చి కాపురమునకు వచ్చినపుడు మర్యాదోల్లంఘనము గావించుననుటలో వింతయేమున్నది? దంపతులకు నౌకరిపయి నౌకరికిఁ గ్రమక్రమముగాఁ బ్రేమ వృద్ధియగును. ఇరువురి ప్రాణములు కామమునందుఁ దగుల్కొనును 41. ఒకక్షణముసేపేని యువకుఁడు తన భార్యను జూడకున్నయెడల మనస్సు పరితప్తమగును. ప్రియకరమగు నా స్త్రీరత్నము మనస్సు నాకర్షించును 42. కోమలములును మంజులములును నగు మాటలు, అడఁకువ సిగ్గు ప్రకటించు ముఖకమలము, ఓర చూపులతో విలాసములొలయు నేత్రములు మున్నగునవి యువకు నాకర్షించును 43. ఈవిధముగాఁ దన చెలువపయిఁ గలుగు కామోద్రేకము నాపుట యెంతవానికేని యశక్యము. అటులే శరీరవ్యాకులము గూడ నాపుట దుస్తరము. కామోద్రేకి కితర ప్రయత్నములయందు హృదయము లగ్నముకానేరదు. ఉదాసీనుఁడై యుండుటయే యప్పుడు సౌఖ్యమనిపించును 44. ప్రయత్నములు వెలుపల గావింపవలసియున్నది. మనస్సు తన చెలువపయి నిమిడియుండును. క్షణక్షణమును యువకుని హృదయమునఁ దనచెలువ రూపురేఖావిలాసములు కనిపించుచుండును 45. పురుషునితోఁ గలసినపుడు సుందరి బాగుగా మనసిచ్చి "ప్రియుఁడా! నీవు నా ప్రాణములకుఁ బ్రాణమవు; నావలపులపంటవు" అని పలికి యెంతయేని మోహము గలుగఁజేసి యాతని హృదయమును దొంగిలించివైచును 46. దారిదోపుడుదొంగలు తమ వేషభాషలను మార్చుకొని సంచరించుచు బాటసారుల గొంతుకల కురివైచి ధనములను దొంగిలించునట్లు యువతియుఁ గొడుకులును ఆప్తజనులును యువకుని హృదయమును లోఁగొందురు. ఈవిషయము వయస్సుననున్నంతవరకుఁ దెలియదు. చావఁబోవుముందు బాగుగా గ్రహింపఁగలుగును 47. ప్రీతియంతయుఁ దన ప్రియురాలిపై నుంచి యువకుఁడు తన్మయుఁడై యుండును. ఒకవేళ నెవరేని తన ప్రియురాలియెడ ననిష్టము ప్రకటించిరేని యువకుఁడు కొంచెమేని సహింపఁజాలఁడు 48. తన స్త్రీపక్షము వహించి తల్లిదండ్రులను దిరస్క-

రించి నీచభాషణము లాడుటకుఁగూడ సాహసించి యవసరమయిన వేఱు కాపురము బెట్టును 49. తన చెలువను బురస్కరించుకొని యువకుఁడు సిగ్గువిడిచిపెట్టును. మిత్రత్వమును విడనాఁడును. తనస్నేహితు లందఱితోఁ గూడ నాయమకతననే పగ కొనితెచ్చుకొనును 50. క్రమక్రమముగాఁ బరదాస్యమున కలవాటుబడి తనదేహమును విక్రయించును. సేవకవృత్తికి లోనగును. వివేకమునంతయును గోలుపోవును 51. అతివ్యామోహమును అనువిధేయవృత్తిని పరాధీనభావమును గడించును 52. లోభియు మోహియునై క్రమక్రమముగా ధర్మమును విడిచివేయును. తీర్థయాత్ర లకుఁ బోఁడు. కులాచార గౌరవాదుల గంగలోఁ గలుపును. ఇట్టి దురాచారములన్నియు యువకునకు స్త్రీకారణముననే సిద్ధించును 53. స్త్రీకారణముననే పురుషుఁడు శుభాశుభములనుగూర్చిన విచారణము మాను కొనును. తనువును మనస్సును ధర్మమును ధనమును సర్వస్వమునుగూడ స్త్రీకిఁ బురుషుఁ డనన్యభావముతో సమర్పించును 54. పరమార్థమును విడచి పెట్టుటయు, సత్యమగు హితము గ్రహింపకపోవుటయు, భగవంతుని ముందు అప్రమాణుఁడుగనుంటయుఁ బురుషునకు స్త్రీకారణముననే సంభవించును. కామమునఁ జిక్కుకొని పురుషుఁ డెందులకుఁ గానివాఁ డగుటసైతము స్త్రీకారణముననె 55.

పురుషుఁడు కామినీమోహమునఁ జిక్కుకొని కావించుదోషము లెన్నెనిగలవు. భక్తినివిడిచిపెట్టును. విరక్తిభావమును జేరువకు రానీయఁడు. సాయుజ్యముక్తినిగూడఁ దుచ్ఛముగాఁ దలంచును 56. బ్రహ్మాండమును గూడఁ దన స్త్రీకారణమున లక్ష్యముగాఁ దిలకింపఁడు. స్నేహితులను దుష్టులని నిశ్చయించును 57. ఈ విధముగా యువకుఁడు స్త్రీప్రేమయందు మగ్నుఁడై సమస్తయోగ్యవిషయములతోడను సంబంధము త్రెంచి వేయును. ఇంతలో నాకస్మికముగఁ దన వలపులబంటయుఁ జక్కదనాల ఝెంకియునగు భార్యమరణించును 58. దీనితో యువకునిజీవితము మాఱి పోవ నారంభించును. హృదయమునం దింత యనరాని విచారము వృద్ధి యగును. తనలోఁదాను 'ప్రబలమగు ఘాత జరిగినది. నాగృహస్థాశ్రమము కూలిపోయినది' అని పరితపించును 59. దుఃఖముచే భ్రాంతుఁడై యిటులఁ గలువరించును "ఓ ప్రాణప్రియురాలా! నన్ను విడిచిపెట్టి పోతివిగదా?

నీవు మరణించుటచేఁ బూదోటవలెనున్న నా గృహము కూలిపోయినది. నా యజ్ఞానము నశించినది. ఇఁక మాయను విడచెదను'' 60. మృతి నొందిన తనప్రియురాలి కళేబరమును జంఘలమీఁదనుంచుకొని రొమ్ము బాదుకొని విలపించును. అనంతరము కనఁబడినవారిముందెల్ల నా బంగారు పంట నా వలపులదీప నా పున్నెముల గని మాయమైపోయినదని సిగ్గు విడిచి మృతభార్యను గొనియాడుచుండును 61. కడను యువకుఁడు మనస్సు నెటులోఁ గుదురుపఱచుకొని సాటివారితోఁ 'నాయిల్లు మునిగి పోయినది. ఇకముందీ గృహస్థాశ్రమకూపములోఁ బడను' అని వ్యర్థ ప్రతిజ్ఞలుగావించి విచారాతిశయముచే నొడలుమరచి యేడవఁదొడఁగును 62. పత్నీవియోగకారణమున భయభ్రాంతుఁడై గృహస్థాశ్రమము నెడఁ దొలుత విముఖుఁడగును. పిదప విరాగమును దుఃఖమును బురస్క-రించుకొని యోగిగనో లేక మహాత్ముఁడుగనో మారును 63. అటుల జరుపఁడేని గృహమును గృహస్థధర్మమును విడనాడఁజాలక రెండవవివాహమునకై ప్రాఁకులాడి యొక చిన్నదానిని బెండ్లాడును. అదిమొదలా క్రొత్తభార్యయే తననుద్ధరించునదియని తన్మయుఁడై పంచప్రాణములు దానిపై నుంచును 64. ఈ రెండవ సంబంధపు భార్యపయిఁ దనసంతోషము ప్రేమ లగ్నమొనరించి మానవుఁ డేవిధముగా వర్తించునో యా వివరమునంతయు శ్రోతలు రాఁబోవు సమాసములో వినఁగోరెద 65.

మూఁడవ సమాసము — స్వగుణపరీక్ష 2.

(రెండవ వివాహమువలని దుర్దశ, సంతానోత్పత్తి)

పురుషుఁడు రెండవవివాహము జరిగినంతనె పూర్వదుఃఖమునంతయు మఱచిపోవును. సుఖపడఁదలఁచి మరల గృహస్థాశ్రమములోఁ దగుల్కొనును 1. తొలుత యింతయనరాని లోభత్వ మేర్పడును. కడుపునిండ నన్నముగూడ భుజింపఁడు. ద్రవ్యముకొఱకవసరమైనచోఁ బ్రాణమునైన విడచుటకు సిద్ధపడును 2. ఎప్పుడైన ననసేల? కల్పాంతమందుఁగూడ గవ్వయేని వ్యయముగావింపఁ దలంపఁడు. మఱల మఱల ధనము ప్రోగుచేయుచుండును. హృదయమునందు సద్వాసనకుఁ గొంచమేని తావొసంగఁడు 3.

స్వయముగా ధర్మము గావింపఁడు. ఇతరులు ధర్మము గావింతురేని యాటంకపరచును. సాధుజనులను లేనిపోనివి కల్పించి నిందగావించును 4. తీర్థములు, వ్రతములు, అతిథులు, అభ్యాగతులన్న నేవగించును. చీమల నోటియందున్న ధాన్యపు గింజలనుగూడ నేరి కూడఁబెట్టఁదలంచును 5. స్వయముగాఁ బుణ్యకార్యముల నాచరింపడు. ఇతరులు పుణ్యకార్యముల గావించుచున్నచోఁ గనులారజూడలేఁడు. ఇతరులపుణ్యము వాని హృదయమునకుఁ గొంచమేని రుచింపదు. మంచిమాటలతోఁ బుణ్యాత్ములను బొగడక తూలనాడ మొదలుపెట్టును 6. దేవతలను నిందించుటయో భక్తులఁ బరిహసించుటయో దేహబలముతో విఱ్ఱవీగుచు నితరులకు దుఃఖముగూర్చుటయో నియతవ్రతముగా బెట్టుకొని ద్వితీయవివాహి పరపీడ కలిగించును. నిష్ఠురవాక్యములనాడి యితర హృదయములను నొప్పించును 7. నీతిని విడిచి దుర్నీతితోఁ బ్రవర్తించుటయు, సదా గర్వముతో విఱ్ఱవీగుటయు 8, బెద్దలను మోసగించుటయు, శ్రాద్ధాది పితృక్రియలు మానుటయుఁ, గులదేవతల పూజలు విడిచిపెట్టుటయు నియతకృత్యముగాఁ బెట్టుకొనును 9. తనకు భోజనమెప్పు డవసరమని తోఁచునో యప్పుడే దేవతానైవేద్య మొనరించును. బ్రాహ్మణభోజనస్థానమునందుఁ దన్నుఁజూడవచ్చిన బావమఱఁదిని గూర్చుండఁబెట్టి భుజింపఁజేయును 10. హరికథయన్న గంటగించును. ఈశ్వరునియందు లక్ష్య మేమాత్రము నుంచడు. స్నానము సంధ్య గావించుట వ్యర్థము, దానివలన నుపయోగ మేమని వాదించును 11. కామ్యములందుఁ బూర్తిగా మగ్నుఁడయి ధనము ప్రోగుచేయుచుఁ గానవచ్చినవానినెల్ల నమ్మించి నట్టేట ముంచును. తరుణత్వసంబంధమగు మదమునందు లీనుఁడై యున్మత్తున్నికెవడి యొడ లెఱుంగక వర్తించును 12.

ద్వితీయ వివాహితుఁడగు యువకుఁడు నిందు యౌవనమున నుండుటవలన స్థిరబుద్ధితో నుండజాలక దుష్కృత్యములను మహాపాపములను జేయసాగును 13. నేను బెండ్లాడిన బాల మిక్కిలి చిన్నది. చిత్తమును జలింపనీయక నిలుపుటకు నాతరముగాదు. కాన స్వేచ్ఛగ వర్తింతునని మనస్సును సమాధాన పఱచుకొని విషయలోలుఁడై పరకాంతాగమనమునకు దొరకొనును 14. జారవృత్తికలోనైనది మొదలు ఈమె

తల్లి, ఈయమ తోఁబుట్టువు అను భేదములుమఱచి పరద్వారములలోఁ బడియుండి పాపకార్యము లెన్నెని చేయును. న్యాయస్థానములలోఁ దా నొనరించిన దోషములకు రాజకీయదండనముగూడ ననుభవించును. అప్పటికిని తన దుష్టప్రవర్తనమును గొంచమేని సవరించుకొనఁడు 15. పరస్త్రీని గాంచినంతన యాతనికిఁ గామ ముదయించును. పాపమునకుఁ బాల్పడి తరువాత తటస్థించిన కష్టముల నన్నిఁటిని భరించును 16. ఇంక నెంతటి పాపములఁ జేయుట కేని వెనుకడుగు వేయఁడు. శుభముగాని యశుభము గాని విచారింపఁడు. సుఖవ్యాధులు దేహమును జీర్ణమగుటచే నాకస్మికముగా మహారోగియగును 17. క్షయరోగముచే నానావస్థలుపడుచుఁ దానొనరించిన పాపములకు ఫల మీభూలోకముననే యనుభవించును 18. రోగములచే శరీరమంతయుఁ బగులును. ముక్కు చితికిపోవును. ఇదివఱకున్న సులక్షణములన్నియు నొకదానివెంట నొకటిగా దుర్లక్షణములుగా మాఱును 19. దేహమునందు నీరస మతిశయించి క్రమముగా క్షీణించి పోవును. అనేకవ్యథ లుత్పత్తియగును. పడుచుదనపు సత్తువ సన్నగిల్లును. ప్రాణి బొత్తిగా నెండిపోవును 20. శరీరమునం దంతటను బాధ యుదయించును. దేహము దుర్దశకుఁ బాల్పడును. శరీర మాపాదమస్తకము గజగజ వణక నారంభించును. శక్తియుండదు 21. చేతులుకాళ్లు ఊడి పోవును. శరీరమునందంతటను బుండ్లుపడి పురుగులుపడును. వానినిజూచి పెద్దలు చిన్నలు అసహ్యించుకొని కేకరించి యుమ్మివేయుదురు 22. కడుపాకప్రక్కను ఆఁకలిచే మలమలమాడుచుండును. నలుదిక్కులనుండి యింతనరాని దుర్వాసన బయలుదేరును. ప్రాణి పూర్తిగా దుర్గతికి బాల్పడును. ఇన్నియవస్థలు పడుచున్నను ప్రాణముమాత్రము పోదు 23. 'ఓ యీశ్వరా! నాకు మరణము నిప్పుడు ప్రసాదింపుము. ప్రాణములు భరింపఁజాలకున్నాఁడను. ఎన్నియో పాపము లొనరించితిని. నాదోషముల నేనెఱుంగకుంటి'నని తనలో వాపోవును 24. దుఃఖము నాపఁజాలక వెక్కివెక్కి యేడ్చును. తన శరీరమును జూచుకొనుకొలఁది హృదయమునందుఁ బరితాప మతిశయించుచుండును 25. ఈ ప్రకారముగా ననేకకష్టములఁ ననుభవించును. అన్నియు దుర్దశలుగా మారును. వీఁడు సేకరించిన ధనమునంతయు దుష్టులు బందిపోటుగావించియో దొంగి

లించియో గొనిపోదురు 26. అనంతర మీతని కిహలోకముగాని పర లోకముగాని సమకూరదు. విచిత్రమగు ప్రారబ్ధము నెత్తినీఁదఁ గూర్చుండి యెన్నివిధములనో యాటలాడించుచుండును. పరమాసహ్య కరములగు దుఃఖముల నెన్నింటినో యనుభవించుచు మొండిబ్రతుకు బ్రతుకును 27.

ఈ విధముగా మానవుఁడు నానావస్థలు పడినపిమ్మట నాతని పాప సామగ్రి దినక్రమమునఁ దగ్గిపోవును. క్రమముగా శరీరవ్యథలుగూడ నొక దానివెంట నొకటి తొలఁగిపోవును. వైద్యు లనుగ్రహించి దివ్యౌషధముల నొసంగుదురు. అనంతరము జవసత్త్వము లేర్పడి యారోగ్యము గడించి సంచరింప మొదలుపెట్టును. 28. ఎటులో మృత్యుముఖమునుండి బయట పడినంతన లోకులుజూచి 'పాపము! చచ్చుచున్నవాఁడు బ్రదికినాడు. వీనిది పునర్జన్మమే. మనుజులలోఁ గలిసినాఁ'డని యందురు 29. ఇంత జరిగిన పిమ్మట కార్యముజరుపుకొని తన రెండవభార్య నింటికిఁగొనివచ్చును 30. గృహస్థధర్మమునకుఁ గావలసిన పదార్థములను జక్కఁగా సమకూర్చును. స్వార్థబుద్ధిమాత్రము ఇన్నియవస్థలు పడినమీఁదనైన నశింపదు 31. కొంత ధనమును కొన్నివస్తువులను సమకూర్చును. సంతానము కలుగమిచే విచారమునొంది యిల్లుమునిగిపోయినటుల దుఃఖపడును. పుత్రసంతానము లేకపోవుటచేఁ దనజీవితము వ్యర్థమైనటులఁ దలంచును. సంతానము లేని యాడుదానిని లోకులు గొడ్డురాలని యందురు. కొడుకులు కలుగక పోయినమానె, కొమార్తెలైనఁగలిగినచో గొడ్డురాలనుపేరు పోవునుగదా యని దంపతులు తలంచుచుందురు 32. అదిమొదలు సంతానము కలుగు టకుఁ బురుషుఁడు నానావిధములకు నుపాయములను వెదుకనారంభించును. పెక్కు వేల్పులకు మ్రొక్కును. ముడుపులను గట్టియుంచును. తీర్థ యాత్రలకేగి యుపవసించును. బహువిధములగు పాషండవ్రతములఁ జేయును 33. అంతతో విషయసుఖములు మూలబడును. తన భార్య వంధ్యయయ్యెనను చింతతో నిలువునీరగును. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగిన పిమ్మటఁ గులదేవత ప్రసన్నురాలగును. సంతానము కలుగును 34. ఆ శిశువుమీఁద నింతయనరానిప్రేమ పెలుఁగును. స్త్రీ పురుషు లిరువురును క్షణమాత్రముగూడ నాశిశువు నేమరకయుందురు. ఒకవేళ నేదేని

యనారోగ్యము గలిగినచో దీర్ఘస్వరముతో బిగ్గరగా విలపింతురు 35. ఈ ప్రకార మాదంపతులు దుఃఖము లనుభవించుచుఁ గన్నకన్న వేల్పుల కెల్ల మ్రొక్కుకొందురు. ఇంతలో నాకస్మికముగాఁ బూర్వపాపకారణమున నాబాలకుఁడు మరణించును 36. దీనివలన మిగుల దుఃఖముకలుగును. ఇంటిలోఁ బుత్రశోకము వ్యాప్తియగును. ఈశ్వరుఁడు మమ్మువంధ్యల నేల గావించెనోయని దంపతులు విలపింతురు 37. 'మాకీద్రవ్య మెందులకు? అంతయు బోయినను సంతోషమే. సంతానము గలిగినజాలును. సంతానము కొఱకు సర్వస్వము విడువవలసివచ్చినను మాకు లక్ష్యములేదు' అనిపలుకుచుందురు 38. వంధ్యాత్వముపోయి కొంతకాలమేని గడువలేదు. ఇంతలో మృతకవంధ్య (బ్రదుకని బిడ్డలఁగనెడుస్త్రీ) యనునామ మేర్పడినది. ఇప్పుడేయుపాయములతో నా కులకాంత కీపేరు తొలంగింపగలనని భర్త విలపించును 39. దంపతులు గతించినసంతానము జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొని 'మాతీగె తెగిపోయినది. ఓ దైవమా ! మావంశము నశించినది. కులదేవతలారా ! మీరు మాపట్ల నేల నాగ్రహించితిరి? మా కులదీప మారిపోయినది' 40. అని దుఃఖించిదుఃఖించి యిటులఁ బ్రతిజ్ఞనొనరింతురు. ఇప్పుడు మఱలఁ బుత్రముఖసందర్శనభాగ్యము చేకూరినచో ధగధగలాడుచు మండెడు నిప్పుగుండములలో నడచెదము. కులదేవతల సన్నిధిలో శిశువునకుఁ బుట్టువెండ్రుకలు దీయించెదము 41. ఓ జగన్మాతా ! నీకుఁ బూజ గావించెదము. బాలునకు నీపేరుపెట్టుదుము. ముక్కునకుఁ బోగుఁ గుట్టించెదము. మాకోరికలఁ గొనసాగనిమ్ము 42. ఇంతలోఁ దృప్తినొందక కానవచ్చిన దేవతలకెల్ల మ్రొక్కుబడులు చెల్లింతురు. గోసాయిల కొఱకు వెదకుదురు. సంతానము గలుగునని వృశ్చికములను మ్రింగివేయుదురు 43. భూతములకుఁ దృప్తిగా నుపాయనము లర్పింతురు. అనేక దేవతలను దేహముమీఁది కావేశమునకుఁ దెచ్చుకొందురు. మామిడిపండ్లు కొబ్బరికాయలు బ్రాహ్మణులకుఁ బంచిపెట్టుదురు 44. నానావిధములగు జారణమారణాదికములగు ఘోరకార్యములు చేయుదురు. పుత్రులు గలుగుట కెన్నియోపాట్లు పడుదురు. ఇన్నిపాటులుబడినను దైవానుగ్రహములేకపోవుటచే సంతానము కలుగదు 45. రజోదర్శనమైన నాలుగవ దినమున వృక్షముక్రిందికరిగి యీ వంధ్యాదంపతులు స్నానమొనరింతురు.

అందుచేఁ బూలతోఁ బండ్లతోఁ దులతూగుచున్న వృక్షము నిలువున నెండిపోవును. ఇదియెగాక పుత్రలోభమున నింకనెన్నియో దోషముల నొకదానివెంట నొకటి గొనర్తురు 46. సమస్తసుఖములను విడనాడి యనేకోపాయముల నొనరించి వేసారి కట్టకడకు నిరాశతో భయపడు కాలమునఁ గులదేవత ప్రసన్నురాలగును 47. సుకృతవశమున వారి మనోరథము సఫలమగును. అదిమొదలు దంపతుల యానందమునకు మేరయుండదు. ఆ వ ల క థ ను శ్రోతలు సావధానహృదయముతో నాలింపఁ గోరెదను 48.

నాలుగవ సమాసము – స్వగుణపరీక్ష 3.

(గృహస్థ సంకటములచేఁ బరదేశమున కరుగుట)

సంతాన మెక్కువయగు కొలఁది చేతిలోని ధనమంతయు గర్చు పడును. గౌరవముగా బ్రతికిన యా గృహస్థుఁడు బిచ్చమునెత్తు స్థితిలోకి వచ్చును. తినుటకేమియు లభింపని దుర్గతికలుగును 1. చిన్నపిల్లలాడుకొను చుందురు. ఒకఁడు పారాడుచుండును. ఒకఁడు గర్భమునందుండును. ఈ విధముగా బాలబాలికల గుంపుతో గృహము నిండిపోవును 2. దినదినము వ్యయ మెక్కువయగుచుండును. ఆదాయమాగిపోవును. కన్యలు వివాహ మునకుఁ దగినప్రాయముగలవా రగుదురు. వారలకుఁ బెండ్లిచేయుదమన్నఁ జేతిలో ద్రవ్యములేదు 3. ఇదివరకీగృహస్థుఁడు ధనవంతుఁడై యుండెఁ గావున నలుగురిలో నీతనికి మర్యాదయుఁ బ్రతిష్ఠయు సమగ్రముగా నుండెను 4. ఇప్పటికిఁ జాలవఱకు సంపద యడుగుబట్టినది. మిగిలినది పరపతియొక్కటి మాత్రమే. ఇంటిలోఁ బూర్వపుఁ గలిమిలేదు. దినములు గడచిన కొలఁది లోలోన దరిద్రము హెచ్చిపోవుచున్నది 5. కుటుంబ మొకప్రక్క వృద్ధినొందుచుండును. బాలబాలికలు దినదిన ప్రవర్ధమాను లగుచుందురు. ఈ పరిస్థితులు జూచి మానవుఁడు చింతాగ్రస్తుఁడగును6. కన్యలకు వివాహవయస్సు పూర్తియగును. పు త్రు లు గూ డ వివాహయోగ్యులగుదురు. మాబిడ్డను మీ కు మా రు న కిత్తుమని కొందఱు చుట్టములు సంబంధములకు వత్తురు. ఇఁక వివాహమాప వీలుం

డదు 7. ఒకవేళ బాలుర నటులె యవివాహితులుగ నుంచినచోఁ బదు
గురిలో నవ్వుబాటులు కలుగును. అప్పుడు లోకులు పరిహాసముగా
ఈతఁడీ జన్మదరిద్రులను బుట్టింపకపోయిన బాగుండెడిదని యందురు 8.
పదుగురిలో నవ్వుబాటు ఇటులుండ మీఁదుమిక్కిలి పూర్వుల పేరు
ప్రతిష్ఠలకుఁగూడ లోపము తటస్థించును. ఇఁక వివాహములు జరుపవలయు
నన్నచో ఋణము నొసంగువారలెవరు ? 9. మొదట నెవరెవరివద్దనో
తెచ్చి కుటుంబపోషణమున కుపయోగించిన ఋణములు తీరనేతీరలేదు.
వాండ్రొకప్రక్క నొత్తిడిచేయుచుందురు. ఈ విధముగా నాప్రాణి చింతా
సాగరమునందు మునిఁగిపోవును 10. వాఁడన్నము తినును కాని వాని
నన్నము తినివేయుచున్నది. మనస్సులోచింత మిక్కుటమగుటచే నాతు
రతతో నుండును 11. క్రమముగాఁ బరపతియంతయు నశించును. ఇంటి
లోని పదార్థములు, వస్తువాహనములు కుదువకట్టున కొకదానివెంట
నొకటి యంగడికిఁ జేరును. అప్పు డాగృహస్థుఁడు 'ఓ దైవమా! నాకు
దురవస్థ తటస్థించినది. దివాలాతీయుటకు సిద్ధమైతి'నని పలవించును 12.
చేయునదిలేక యంగడికిఁ గొనిపోయి వస్తువుల దెగనమ్మును. పశువులను
దూడలను విక్రయించి కొన్నాళ్ళు కుటుంబము జరుపును. వడ్డికి ధనముఁ
దెచ్చి కుటుంబము మఱికొంతకాలము జరుపును 13. ఈ ప్రకారముగా
ఋణములుదెచ్చి నలుగురిలో డంబముగా గృహస్థుఁడు కాలము
జరుపును. లోకు లీతనిఁజూచి'వీఁడు యోగ్యుఁడు. పూర్వుల పేరుప్రతిష్ఠల
నిలిపినాఁడు'అని ప్రశంసింతురు 14. ఋణబాధ యీవిధముగ వృద్ధినొందిన
కతన షాహుకారులందఱు నొక్కమాఱు వచ్చి యింటిని ముట్టడి
వేయుదురు. ఋణదాతలు పెట్టుబాధలకు వెఱచి యా గృహస్థుఁడు పర
దేశములకుఁ బాఱిపోవును 15. పరదేశములలో నెటులో రెండు సంవత్సర
ములు గడుప నిశ్చయించుకొని నీచసేవలోఁ బ్రవేశించును. మఱియు
నెన్నియో యాపదల ననుభవించును 16. పడరాని పాట్లుపడి యెటులోఁ
గడుపుఁగట్టుకొని కొంతధనము సేకరించును. మనస్సు ఇంటిమీఁదికిఁ
బోవును. కొంతకాలము జరిగినమీఁద దన యజమానివద్ద సెలవుగైకొని
యింటికివచ్చును 17. ఇంటివద్ద నీతని భార్యాపుత్రుల దురవస్థ చెప్పవలసి
నదేలేదు. వార లత్యంతదుఃఖములోఁ దమ గృహాధికారి యెప్పుడువచ్చు

నాయని త్రోవలుచూచుచుందురు, ఇంతవరకు రాఁడాయెనే? ఎక్కడకుఁ బోయెనో? యేమియయ్యెనో? యని యింటివా రనుకొనుచుందురు 18. ఇప్పుడు మేమేమి తిననలయును? ఆఁకలితో నెంతదనుకఁ జచ్చెదము? ఈశ్వరుఁ డిట్టి పురుషుని సాంగత్యమున మమ్ము నేలఁజేర్చెను? అని యింటి లోనివారందఱు పలుకుచుందురు 19. ఈవిధముగాఁ గుటుంబములోని వారందఱు తమతమ సుఖములనుగూర్చి పరితపించుచుందురేగాని యాతఁ డేమయ్యెనో యేమి యవస్థల పాలయ్యెనోయని యెవ్వరు దలంపరు. మఱియు వృద్ధుఁడైన పిదపగూడ నాతని కెవ్వరు నుపకరింపరు 20.

ఇట్లు కుటుంబములోనివారందఱు త్రోవలు తేరి చూచుచుండు నంతలో నాతఁడాకస్మికముగా నింటికివచ్చును. పిల్లలు పరుగెత్తి నాయన యలసిపోయెనని పలుకుదురు 21. అతనిజూచి భార్యగూడ నానందించును. ఇఁక మన దరిద్రము తీరినదని పలుకును. ఇంతలో నాతఁడు సంపాదించి తెచ్చినమూట భార్యచేతి కందిచ్చును 22. అందరకు నానందముగలుగును. నాన్న వచ్చినాఁడు, మాకు చొక్కాలు కుళ్ళాయిలు తెచ్చినాఁడని బాలురు సంతోషముతో బలుకుదురు 23. ఈవిధముగా నాలుగు దినము లానందము ననుభవించినపిమ్మట నింటిలోనివారు మెల్లగ నిటుల సణగ నారంభింతురు 'ఈద్రవ్యమంతయుఁ గర్చుపెట్టుదుమేని మనము మఱల గష్టములు పడవలసివచ్చును 24. కావున నిప్పుడు తెచ్చినద్రవ్యమును గష్టకాలములో ననుభవించుటకు నిలువయుంచి పరదేశమునకుఁ బోవుట మేలు. దీని నిచ్చుట మేము తినివేయకముందే మఱికొంతద్రవ్య మార్జించి తెచ్చుటయుత్తము' 25. ఇంటిలోనివారందఱి యభిప్రాయముగూడ నిటులేయుండును. తన సుఖముకొరకేగదా కుటుంబమంతయు గృహస్థుని వెంట నంటియున్నది? అత్యంత ప్రేమపాత్రులగు భార్యసైతము సుఖము కొరకే భర్తను వెంటనంటియున్నది 26. పరదేశములం దనేకకష్టములను సహించి విశ్రాంతిని గైకొనుటకై పాపమీ మానవుఁ డిల్లుజేరినాఁడు. కాని యింటికడ స్వేచ్ఛగా శ్వాసమునైన దీసికొనలేదు. పోపొమ్ము మఱలఁ బరదేశమునకుబొమ్ము అను మందలింపులు మెండైనవి 27. తరువాత జ్యోతిష్కునితో నవసరముగలుగును. ప్రయాణమునకు సుముహూర్తమును విచారించుటలోఁ దన్మయుఁడగును. వాని హృదయము ఇంటి

మీఁదనే చిక్కుకొనియుండుటచే బరదేశమున కేగుటకు బుద్ధిగలుగదు 28. విధిలేక ధనసంపాదనమునకై పరదేశమున కామానవుఁడు పోవసంకల్పించి త్రోవలో నుపయోగమునకుఁ గొంత సామగ్రి వెంటనుంచుకొనును. పిల్లలనందఱను నొక్కమారు ప్రేమతోఁ గనులారఁజూచి పరదేశయాత్రకు బయలుదేరును. 29. భార్యవైపు చూచుచుఁ బోలేకపోలేక ముందున కేగును. వియోగమువలన దుఃఖ మతిశయించును. కాని చేయున దేమున్నది? దరిద్రవశమున నిల్లాలిని విడిచిపెట్టక తప్పదు 30. కన్నీరు కంఠమునిండివచ్చును. వియోగమా భరింపరానిది. తండ్రికి, బిడ్డలకు, భార్యకు, భర్తకు వియోగము కలుగబోవుచున్నది 31. ఆ పరిస్థితులలో బాపమా గృహస్థుఁడు పెండ్లము బిడ్డలను విచారకరములగు చూపులతోఁజూచి నేను పోయివచ్చెదను. అదృష్టమున్నచో మరల నొకరి నొకరము చూచుకొందుము. లేనియెడల నిదియె తుదికలయిక 32, యని నుడువలేక నుడివి మనస్సు రాయిజేసికొని పరదేశమునకు బయలుదేరి పోవును. వెనుకకు మఱలిమఱలి మనస్సు నిలువక చూచుచుండును. తనలోఁ 'బాపము నాభార్య వియోగదుఃఖమును సహింపలేదు. పాపము ఏమిచేయగలదు. తప్పని సరియైన'దని యిల్లాలిని బ్రశంసించును 33. ఇట్లు ప్రశంసావాక్యములు పలుకుచుఁ దనగ్రామమును విడిచిపోవును. గార్హస్థ్య చింతతోఁజిత్తము కలవరపడుచుండును. మోహకారణమునఁ బ్రపంచాసక్తిలోఁబడి యాతఁడు పరితపించుచుండును 34. అప్పుడు తల్లి స్మరణకు వచ్చును. ఆ సమయమునం దిట్లుపలుకును 'ఓతల్లీ! నీవు ధన్యురాలవు. నావలన నీ వెన్నియో కష్టము లనుభవించితివి. మూర్ఖుఁడనగుటచే నీయోగ్యత నెఱుంగఁజాలకపోతిని 35. నేఁడు నీవు నాయొద్ద నుంటివేని యీ యవస్థలో నన్ను క్షణమేని విడిచిపెట్టియుండవు. నన్ను వీడిపోవలసి వచ్చినపుడెల్లఁ గన్నీరుమున్నీరుగాఁ విలపించుదానవు. ఆ మోహమే వేఱు 36. వాస్తవముగాఁ బుత్రుఁ డెట్టిదరిద్రుడైనను ఎంతటి భిక్షుకుఁడైనను తల్లికిమాత్రము తప్పక ప్రియతముఁడు. వాని దుఃఖావస్థను గాంచినచో నామె తన హృదయమున నెంతయో వ్యాకులపడును 37. గృహస్థాశ్రమము కావలయునన్న మఱలమఱల సమకూరఁగలదు. కాని యెవరి గర్భమునుండి యీ శరీరము ఉత్పత్తియయ్యెనో యాతల్లి వెయ్యి

జన్మముల కేని లభింపఁజాలదు 38. ఆమె మిగుల గయ్యాళియైనను సరియే ఆమె తల్లియే. వేలకొలఁది స్త్రీలను గై కొనుటవలన నేమిఫలము? సర్వము నెఱింగియుఁ గామవికారమునకు లోనై వ్యర్థముగా జీవితము పాడుచేసి కొంటిని 39. ఈకామకారణముననే ప్రాణసమానులగు నాస్నేహితులతో నకారణముగాఁ గలహించితిని. స్నేహితులను దుష్టులని తలంచితిని 40. తల్లిదండ్రుల కెట్టి విచారము గలుగనీయక సంతోషముగానుంచు గృహస్థుఁడే ధన్యుఁడు. అంతియగాక స్నేహితులను నిష్ఠురవాక్యములనాడి మనస్సు నొప్పింపనివాఁడు ధన్యతముఁడు 41. భార్యాపుత్రులసాంగత్యము జన్మమున్నంతవరకు వెంటనంటేయుండును. తల్లిదండ్రులు మాత్రము దాటిపోయిన పిదప వలయునన్నను లభింపరు 42. ఇదియంతయు నే నిది వరకు బాగుగా వినియేయుంటిని. కాని దేహములో జవసత్త్వములున్నంతవర కీయంశ మనుభవమునకు రాదయ్యెను. ఈ నా తుచ్ఛమానసము సంభోగసుఖమున నింతవరకుఁ బూర్తిగా మగ్నమైయుండెను 43. ఈ సతియు నీ కుమారులు మిత్రులవలెఁ గనిపింతురు. నిజమునకు వీరలు మిత్రులెన్నఁటికినిగారు. గొప్పఁ స్వార్థపరులు. తమతమ సౌఖ్యములకొరకె వీరలు పురుషు నాశ్రయించుకొనియున్నారు. వీరియెదుటకు శూన్యహస్తములతో నెటులఁబోవలయునో తోఁచక సిగ్గుచున్నది 44. ఇప్పుడేమైనఁగానిమ్ము ద్రవ్యము నార్జించితీరవలయును. రిక్తహస్తములతో నేగుట దుఃఖకారణము' 45. ఈప్రకారములగు యోచనలు చేయుకొలఁది పురుషుని హృదయము దుఃఖపూరితమగును. క్రమముగాఁ జింతాసాగరమునందు మునిఁగిపోవును 46. అనంతరము పరదేశమున కేగి ద్రవ్యముకొరకుఁ దన దేహమును బరాధీనమొనరించును. కుటుంబమునకు సేవకుఁడై యీశ్వరునియెడ విశ్వాసద్రోహియగును 47. ఇట్లు పురుషుఁడు కేవల కామముతోఁ బరవశుఁడై తన పవిత్రజన్మమును వ్యర్థముగాఁ గోల్పోవుచున్నాఁడు. ఇంతలో నాయుష్కాలము పూర్తియగును. అపు డెచ్చటి వచ్చట విడిచిపెట్టి యొక్కఁడే దాటిపోవును 48. కొంతసేపువరకు ప్రాణి తన మనస్సునందు గతముదలంచి పశ్చాత్తాపమునొందును. క్షణమాత్రము కొరకు ఉదాసీనుఁడగును. మరల శీఘ్రముగనే మాయాజాలమునందుఁ దగుల్కొనును 46. పుత్రికలు పుత్రులు జ్ఞాపకమునకు వత్తురు. హృదయ

ములో మిగుల ఖిన్నుఁడగును. నాపిల్లలను నేను విడిచిపోవుచుంటినని పల వించును 50. ఇట్లు వెనుకటి దుఃఖములన్నింటిని స్మరణకుఁదెచ్చుకొని పనిపినివి బిగ్గరగ నేడువనారంభించును 51. అరణ్యరోదనము నొనరించును. ఓదార్చువారెవరు గనఁబడరు. తన హృదయము నాలోచనము లోనికి దించి 52. 'యిపుడేడ్చిన నేమిప్రయోజనము ? ప్రాప్తమెద్దియో దానిననుభవించి తీరవలయును' అని తనకై తానెటులో నిబ్బరించును 53. ఇటుల బహువిధములగు దుఃఖములచే భీతినొంది శల్యమాత్రావశిష్టుఁడై పరదేశయాత్రకు బయలుదేరును. ముందు జరుగుసంగతి సాదరముగా వినఁగోరెద 54.

ఐదవ సమాసము – స్వగుణపరీక్ష 4.

(మూడవ వివాహమువలని సంకటములు - వృద్ధావస్థవలని దుఃఖములు).

ఇపుడు మరల ఆ ప్రాణి పరదేశములోనికరిగి ప్రయత్నమున కారంభించును. నానా విధములగు పరిశ్రమలను గావించును 1. ఈ దుస్తరమగు సంసారసముద్రము దాటుటకు మానవుఁ డెన్నికష్టములు భరించెనో యెవరు నిర్ణయింపగలరు? మూఁడు నాలుగు వత్సరములు పరదేశములలో దాస్యమొనరించి మరలఁ గొంతధనము సేకరించును 2. తత్క్షణమె యింటిత్రోవఁబట్టును. ఇల్లుచేరి విచారింపఁగా దేశమునందుఁ గరవు కలిగినదనియు నందుచే నింటిలోనివారందరు దుఃఖములపాలై యుండిరనియు గ్రహించును 3. ఇఁక వాని కటుంబస్థితిగతు లెటులున్నవో వినుఁడు. ఒక కుమారునకుఁ గండలెండిపోయి యాహారము లేమిచే అస్థి పంజరమువలె నుండెను. ఒకనికి గ్రుడ్లువెళ్ళివచ్చెను. ఇంకొకఁడు దీనావస్థకు లోనై నిలువలేక గజగజవణకుచున్నాఁడు 4. ఇంకనొకఁడు మూలుగుచు జాలిచూపులు చూచుచుఁ గూర్చుండియున్నాఁడు. మరియొకనికి ఒడలు వాచినవి. వేరొకఁడు చనిపోయినాఁడు. ఈ పరిస్థితులలో దుర్దశననుభవించు తన కుటుంబమును నీతఁడు తిలకించును 5. అయ్యో! పూఁదోటవలెనున్న నా కుటుంబమున కెంతటిదుర్గతి పట్టినదని యేడవ నారంభించును. కన్నీ ళ్లతోఁ గంఠము నిండిపోవును. అత్యంత వ్యాకుల భావములోఁ బరితపి

చును 6. కొంతసేపటికిఁ దెప్పరిల్లిసమీాదఁ గుమారులందఱును దండ్రిని సమీాపింతురు. అందొకఁడు 'నాయనా! తినుటకేమేని యొసంగు' మని పలుకుచు ఆఁకలిచిచ్చుచే నకనకలాడుచుఁ బైఁబడును 7. వేరొకఁడు మా నాన్న మాకేమియో తెచ్చినాఁడని మాటవిప్పిచూచును. చేతికిఁజిక్కినది చిక్కినటులందుకొని నలువురుపిల్లలు నమలివేయుదురు. కొంత నోటిలో నున్నది. కొంత చేతిలోనున్నది. ఈ దశయందే కుమారుల ప్రాణములు వెడలిపోవును 8. అత్యాతురతతోఁ దినుటకారంభించుటచేతఁ దినెడువారు తినుచుండగనే చావు తటస్థించును. మిగిలినవారు అజీర్ణవ్యాధితోఁ గతింతురు 9. ఈ విధముగాఁ గుటుంబమంతయు మృత్యుదేవతకు బలియగును. కర్మానుభవమున మిగిలియున్న యొకరిద్దఱుబాలురీ యకాలమృత్యుముఖమునఁబడక బ్రదికియుందురు. వారుగూడఁ దల్లిలేని కలవరపాటుతో విచారపడుచుందురు 10. ఈ విధముగాఁ గుటుంబమంతయు క్షామదేవతకు బలియగును. కొంతకాలమునకు సుభిక్షమగు కాల మేతెంచును 11. చావఁగా మిగిలిన పసికూనలను సంబాళించువారలకుఁ గరవువచ్చును. తన చేతిమీాఁదుగ నందుకొనితినుచు బిడ్డలు దాను గాలముగడుపవలసివచ్చును. వంటపనియన భయముపుట్టును 12. ఇరుగుపొరుగువారి నిర్బంధము తన ప్రాలుమాలిక ఆధారపరచుకొని మూడవవివాహము చేసికొనును. దానితో శేషించినధనమంతయుఁ గర్చుపడి అయ్య మిగులును 13. ఇంటనున్న లాభములేదు. కాఁగలకర్చు లెన్నోయున్నవని గృహస్థుఁడు ద్రవ్యసంపాదనమునకు మరలఁ బరదేశమునకేగి యెట్లో కొంతరొక్కము నార్జించి ఇల్లుచేరును. ఇంటివద్దసవతితల్లికిఁ గుమారులకుఁ గలుగు కలహములుచూచి విసిగిపోవును 14. భార్య మంచిపడుచుఁదనములోనుండును. పుత్రులామె యెడ నసూయతోనుందురు. భర్తకు వయసా జారి దానికిఁదోడుగా నశక్తత యేర్పడును 15. కుమారులు తమలోఁదాము తగవులాడుచు నొకరిమాటనొకరు వినక పెనగులాడుచు దెబ్బలాటకు దిగుదురు. ఈ పరిస్థితులలో నతఁడు తనయిల్లాలిమాటలనే విశ్వసించుచు నామెపయిఁ బ్రీతి యుంచి కనుసన్నలలో మెలంగును 16. తన భార్యావిషయమున నకారణముగా సందేహము కలుగును. ఎల్లపుడాందోళనము. ఏ విచారమేని మనస్సులో స్థిరముగాఁ గొంచెముకాలమేని యుండదు. అందుచేఁ దన

వ్యవహారములను పరిష్కరించుటకు మధ్యవర్తులగు పెద్దమనుష్యులను సమకూర్చును 17. పెద్దమనుష్యులీతగవులు త్రెంచుటకు విభాగములు కాకతప్పదని ఉన్నయాస్తినంతయు భాగముల వరుసను బంపకము చేయుదురు. ఈ పంపకములోఁ బక్షపాతమున్నదని కుమారు లాక్షేపింతురు. ఇందుచే విభాగము పూర్తికాదు. చివరకు యుద్ధరంగములోనికి బ్రవేశింతురు 18. తండ్రికిఁ గుమారులకుఁ దగవు ముదిరిపోవును. కుమారులు వృద్ధుఁడగు తండ్రినిఁబట్టుకొని కొట్టుదురు. అప్పుడు తల్లి బిగ్గరగా అయ్యాలారా! నా మగనిని జంపుచున్నారు. విడిపింపుఁడని యరవసాగును 19. ఆమెయరపువిని గ్రామస్థులందరును గుంపుగాఁగూడుదురు. వచ్చినవారు వినోదము చూచుచు నిలువఁబడియుందురు. బలే! బలే! తండ్రికిఁ గుమారులు బాగుగా నుపయోగపడిరని పలుకుదురు. 20. ఎవరికొఱకు నిన్నియనరాని మ్రొక్కులుచెల్లించి నానావస్థలబడిరో యట్టికుమారులు నేఁడు తండ్రిని గొట్టుచున్నారు. ఎంత వింత! కలికాలప్రభావమని యా చూడవచ్చిన వారిలోఁ గొందఱందురు 21. కలియుగ చర్యల లక్షణము లివియేయని వచ్చినవారందరు నాశ్చర్యపడుదురు. ఆ యుద్ధము నెటులో యాఁపుదురు 22. మధ్యవర్తులు తగవునాపి యందరకు నచ్చజెప్పి యున్నయాస్తిని సమభాగములొనరించి వారందరకుఁ బంచి యొసగుటతోఁ దండ్రికుమారుల కలహముపశమించును 23. తండ్రినుండి తాముచీలి కుమారు లాతఁడుంట కొక గుడిసెనుగట్టియొసంగుదురు. అనంతరము కుమారులతోఁ దండ్రివిడిపోయి తన పడుచుపెండ్లముతోఁ గ్రొత్తకాపురమునకు నడుముగట్టును. అది మొదలుకొని పెండ్లము స్వార్థపరతంత్రురాలగును 24. ముసలిమగఁడు పడుచుపెండ్లము సుఖముగాఁ గొంతకాలముందురు. ఉభయు లభేదముగా నానందముగా నుంటిమనుకొందురు 25. గుణవంతురాలును సుందరియుఁ జాతుర్యవతియు నగు నా భార్య వృద్ధావస్థలో లభించుట తనయదృష్టాతిశయమునసేయనితలంచి యానందించును 26. ఈ యానందములో మునింగి తనదుఃఖమునంతయు మఱచి యా వృద్ధగృహస్థుఁడు కాలము గడుపుచుండ రాజ్యమునఁ గల్లోలమేర్పడి మహోత్పాతములు తటస్థించును.

విరోధిరాజులు తానున్న రాజ్యముమీఁదికి సైన్యసహితముగా దండయాత్రకు బయలుదేరుదురు 27. ఆకస్మికముగాఁ పెద్దముట్టడి జరుగును.

ఈ సంకులావస్థలోఁ గొందఱు దుండగులు నగరములోఁ బ్రవేశించి యీ సుందరిని బలవంతముగా గొనిపోవుదురు*28. భార్యపోయినది. నాసుఖము నశించినది. ఈ వార్ధకమున నాకు దిక్కెవ్వరని యీ మానవుడు గోడు గోడుమని యేడువసాగెను. తన మనస్సులోఁ దన భార్యవంటి సుందరియు గుణవంతురాలును లోకమునలేదని కొనియాడుచుండును 29. ఇంతలో నొకఁ డేతెంచి తాతగారూ! నీ భార్య భ్రష్టురాలై పోయినది. ఆయమను దుండగులుచెఱఁగొని దేశాంతరము గొనిపోయిరని తెలుపును. ఈ మాట వినఁగానే నేలపయిఁబడి మూర్ఛపోవును 30. భూమిమీఁద విచారాతిశయమునఁ బొరలును. కనులనుండి దుఃఖబాష్పములు ధారాళముగాఁ బ్రవహించును. తన పడుచుభార్య జ్ఞాపకమునకు వచ్చినపుడెల్ల దుఃఖాగ్నిచే సంతప్తుడగుచుండును 31. అప్పు డాతడిట్లు తనలోఁబరితపించును. "సంపాదించిన ధనమంతయుఁ బెండ్లిండ్లకుఁ గర్చుపెట్టితిని. నాకు బడుచు భార్యమాత్రము మిగిలినది. దానితోఁనైనఁ బదికాలములపాటు గాపురము చేయనీయకుండ దురాచారులు బట్టుకొనిపోయిరి 32. నాకు ముసలితనము వచ్చినది. కొడుకులు వేఱుపడిరి ఓ దైవమా! నాభాగ్యము పగిలిపోయినది 33. ద్రవ్యముపోయినది. భార్యను దుండగులు హరించిరి. పోవుదమన్న అండలేదు. దేహమునందు జవసత్వము లంతరించినవి. ఈశ్వరా! నీవే దిక్కు అని నమ్ముకొంటిని"34. హృదయమునందుఁ దొలుతనుండి యీశ్వరునెడ భక్తికలిగియుండవలసియుండ వైభవములో మునిఁగి తేలుచు నీయంశమును మఱచెను. ఇపుడు వృద్ధావస్థలో నీశఁడెటులఁ బరితపించుచున్నాఁడో చూచితిరా శ్రోతలారా! 35. శరీరము మిగుల నెండిపోవును. అవయవములన్నియు వంగి దుర్బలములై పటుత్వము తప్పును. వాతపిత్తకఫములు చెలరేగి విజృంభించును. కంఠము చుట్టుకొని కఫము నిబిడముగా వ్యాపించును 36. నాలుక తడబడును. గొంతులో గురుకపుట్టును. నోటినుండి దుర్గంధము బయలుదేరును. ముక్కునుండి శ్లేష్మము ప్రవహించును 37. మెడ వణకును. కనులనుండి యశ్రువులు కారును. ఈ వృద్ధావస్థ యనేక దురవస్థలతో నుపస్థితమగును 38. దంతము లూడి

* ఈ వర్ణనమువలన నాకాలమునఁ బౌరజీవిత మెంత దుర్భరముగ నుండెనో యైతిహాసికు లూహింపవచ్చును.

పోవుటచే నోరంతయు బోసిగానుండును. నోటినుండి దుర్గంధయుక్త చొంగసీరు బొట్లుబొట్లుగాఁ గారును 39. కనులు కనఁబడవు. చెవులు వినిపింపవు. దృఢముగా మాటలాడుటకున్నను దేహము సహకరింపకుండవు. ఆయాసము క్రమక్రమముగా నతిశయించును 40. పాదములలో శక్తియంతరించును. కూర్చుండుటకు దార్ఢ్యములేదు, సహము నిల్లంబున వంగును. గుదద్వారమునుండి నోటినుండి బయలుదేరునట్టుల నేదియో ధ్వనిపుట్టును 41. ఆఁకలియైనప్పుడు భరించుటయే కష్టము. తినదమన్న ఆన్నము దొరుకదు. లభించె ననుకొందము ఆ యాహారము సద్దుమణిపోవును గావున నమిలితినలేఁడు 42. పిత్తాధిక్యమువలన నోటిలో మ్రింగిన యన్నము జీర్ణముగాదు. తిన్నది తినినటులనే వాంతిగ వెళ్ళిపోవును. లేక గుదద్వారమునుండి వెడలిపోవును 43. మలమూత్రములు, దగ్గు, వాంతులునలుముఖములనున్న భూమి దుర్గంధముతో నింపిపోవును, దూరముగాఁ బోవుచున్నవారి శ్వాసము ఆ ప్రదేశమునెడ నాగిపోవును 44. బహువిధములగు దుఃఖములును అనేకవిధములగు రోగములు కళేబరము నావరించియున్నవి. వార్ధకదశగావున బుద్ధికికూడ నిలుకడలేదు. ఇట్లు నానావస్థలు పడుచున్నను ఆయుష్యమునకుగల యవధి ముగియదు 45. నొసటి వెండ్రుకలు కనుబొమ్మలమీఁది వెండ్రుకలు పూర్తిగఁ బండి రాలిపోవును. దేహమునం దంతటను గబ్బిలములు వ్రేలాడునట్లు మాంస మొంపిపోయి ముడతలుపడ్డ చర్మము వ్రేలాడుచుండును 46. పరుల సహాయములేనిది నిముసమేని గడుపఁజాలని దుస్థితిలోనికి వచ్చును. అస్థిపంజరముమాత్రము శేషించియుండును. ఇంకను వీఁడేలఁ జావకున్నాఁడు. చావఁడు కాఁబోలు అనియందఱు నందురు 47. జన్మమిచ్చి యెవరిని గని పెంచి పెద్దవారిని జేసెనో యా కుమారులు పగవాండ్రయ్యెదరు. చివరకుఁ బ్రాణికి విపన్నావస్థ సమీపించును 48. వయస్సుమీఱును. బలముడుగును. గృహస్థితి పాడగును. దేహము సంపద నీరసమై నశించును 49. పుట్టినదిమొదలు చేసిన స్వార్థపరతంత్రతయంతయు వ్యర్థమై చెడును. ఇప్పుడీ యంత్యకాలమున నెంతటి దుర్గతి ప్రాప్తించినది? 50. జన్మమున్నంతవరకు సుఖము కొఱకుఁ బ్రాణి విరుగఁబడును. అంత్యమునందు దుఃఖముతో సంతప్తుఁ

డును. దీనితరువాత యమయాతనలు ప్రత్యేకించి యనుభవింపవలసి యున్నది 51.

జీవితమంతయు దుఃఖమూలము. పుట్టినదిమొదలు జీవిని దుఃఖాగ్ని దహించివేయుచుండును. కావున మనుజుఁడు శరీరమును ధరించినందులకు సత్యమగు నాత్మహితమునకై యత్నింపవలయును 52. వృద్ధావస్థయందుఁ బ్రపంచములో నందఱకును నిదేవిధముగా దుఃఖము కలుగును. కావున మానవుఁడు సర్వము నశ్వరమని నమ్మి భగవంతుని పాపపద్మములకు శరణు జొచ్చవలయును 53. మాతృగర్భమునం దున్నపుడు శిశువున కేపశ్చాత్తాపము కలిగియుండెనో యది వృద్ధావస్థయందును అంత్యకాలము నందును జ్ఞాపకమునకు వచ్చును 54. పరమేశ్వరునియెడ భక్తిశ్రద్ధలతో నుండుట మానినందున జన్మాంతరములు, మరల మాతృగర్భవాసము తటస్థించును. ఆవల దుస్తరమగు సంసారపాశములో మఱల జిక్కుకొనును 55. భగవంతునియెడ భక్తిశ్రద్ధలు లేనివారికి జన్మమరణములు తొలంగిపోవ నేరవు. త్రివిధతాపము లనుభవింపవలసివచ్చును. త్రివిధతాపములన నేవియో వాని స్వరూప మేదియో విపులముగా వర్ణించెదను 56.

ఆఱవ సమాసము — ఆధ్యాత్మికతాపము.

(శారీరిక మానసిక రోగము)

శ్రోతలారా! ఇపుడు త్రివిధతాపములన నేవియో తెలుపనున్నాఁడను. ఏకాగ్రబుద్ధితో నాలింపఁ గోరెదను 1. ఆర్తుఁడగు పురుషుఁడు తాను గోరినవస్తువు లభించినంతన యెటు లానందించునో యటులె త్రివిధ తాపములచే సంతప్తుఁడగు మానవుఁడు సత్సాంగత్యమువలన శాంతి నొందును 2. ఆఁకలిచే నకనకలాడు పురుషునకు అన్నము లభించిన పిమ్మటను, దప్పిచేఁ బరితపించుమానవునకు జలము చేకూరినపిమ్మటను, కారాగృహమునందున్న మనుష్యునకు బంధోన్ముక్తుఁడైన పిమ్మటను సౌఖ్యము లభించును 3. బురదతోనిండిన నూతిలో దిగఁబడినవాఁడు వెలికి దీయఁబడినయెడల నానందించును. అటులే దుఃఖమయమగు స్వప్నమును గాంచుచున్నవాఁడు మేలుకొనుటచే సౌఖ్య మనుభవించును 4. ఏదేని

యుపాయమునొంది చావనున్నవానికిఁ బ్రాణదాన మొనరించుటవలనను, దురవస్థలలోఁ మునిగిఁ తేలుచున్నవానికవస్థానివారణ మొనరించుటవలనను సుఖము కలుగును 5. రోగికిఁ గర్మానుభవము పూర్తియైనపిదపఁ బరిశుద్ధ మగు నౌషధము లభించును. దానంజేసి యారోగ్యమొంది యానందభరితుఁడగును 6. అవిధముగనే త్రివిధము (ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, అధిదైవికము) లగు తాపములచేఁ బరితప్తుఁడగువాఁడు సాధుజనుల సంగమముచేఁ బరమార్థమున కధికారియగును 7. త్రివిధతాపములన నేవియో తెలిసికొన శ్రోత లుత్సాహపడుచుందురు. వాని నామములు వానివాని యుదంతములు స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నాను 8. మొదటిది ఆధ్యాత్మిక తాపము, రెండవది అధిభౌతికతాపము, మూఁడవది అధిదైవికతాపము అని గ్రహింపవలయును 9. శ్రోత లిట్లు ప్రశ్నించిరి. స్వామీ! ఆధ్యాత్మిక తాపమనగా నెద్ది? దాని కేమి గుర్తులు? ఆధిభౌతికతాపమునకుఁ గల లక్షణముల నేవిధముగా గ్రహింపవలయును? 10. అధిదైవిక తాపమన నెట్టిది? స్పష్టముగా నెఱుంగఁజాలినంత విపులముగా ననుగ్రహించి తెలుప వేఁడెదము 11. శ్రోతలతో వక్త మంచిది అటులే యని నిరూపణము గావించి చెప్పుచున్నాఁడు. తొలుదొలుత సావధానమతితో నాధ్యాత్మిక తాపమునుగూర్చి వినఁగోరెద 12. దేహము ఇంద్రియములు మనస్సు వీని సంయోగమువలనఁ దనకుఁ గలిగెడు సుఖదుఃఖానుభవమును ఆధ్యాత్మికతాపమని చెప్పుదురు 13. దేహమునుండి యుత్పన్నమగు దుఃఖమును, ఇంద్రియమువలన జనించు దుఃఖమును, మనస్సునుండి యుత్పన్నమగు దుఃఖమును ఆధ్యాత్మికతాపమని చెప్పుదురు 14. దేహమునుండియు నింద్రియములనుండియు మనస్సునుండియుఁ గలిగెడు దుఃఖములను వేరు వేరుగా వివరింపవలసియున్నది 15. గోకుడుపుండ్లు, దేహములోఁబోటు, కురుపులు, జిల, దద్దు, వంచెలు మున్నగు దేహమునం దుత్పన్నమగు వికారములును 16, గజ్జి, బొలకింక, చిడుము, నెత్తురుగడ్డలు, సహింపరాని మూలవ్యాధిబాధయు 17, వ్రేలిచివరబుట్టు కురుపులు (గోరుచుట్టు), మెడవాపు, పిచ్చినసిమిరి, ముఖము వాపు, దంతబాధయు 18, గడ్డలు దేహమునిండ లేచుట, దేహమువాచుట, వాతముప్రకోపించుట, గాదర లేచుటయు 19, తామరలేచుట, పొట్ట యుబ్బుకొని పెరుగుట, దవడలు

కుదియించుకొనిపోవుట, చెవిలో పుండుపుట్టి పగులుట మున్నగునవి యాధ్యాత్మికతాపములు 20. శ్వేతకుష్టు, గళితకుష్టు, పాండురోగము, క్షయరోగమును 21, గ్రంథివాతము, బిడ్డలు పాలుగ్రక్కుట, వాతగోళము, కాళ్లుచేతులు లాగుట, వెంటవెంట నావలింతలు వచ్చుటయు 22, మల మూత్రాదుల నిరోధమువలనఁ గల్గు రోగములు, ఆవర్తము, హృదయ శూల, పార్శ్వశూల మున్నగు రోగములును 23, నడుము మెడ నొప్పి యెత్తుట, వీపు కంఠము ముఖము అస్థిసంధులు మున్నగువానిలో నొప్పికలుగుటయు 24, అజీర్ణముచే నొడలుత్రిప్పుట, అజీర్ణవిరేచనములు, వాంతులు, కామెరలు, సర్పి, ముక్కిడి, విదేశజలము త్రాగి రోగము లొందుట మున్నగువ్యాధు లాధ్యాత్మికతాపములుగఁ బరిగణింపదగి నవి 25. జలశోషము (ఒకతెగక్షయ), కంటికిఁ బొరలెత్తి దృష్టిదోషము గలుగుట, జ్వరము, దేహము గగుర్పొడుచుటయు 26, చలి, కాక, ఆఁకలి, దప్పిక, నిద్ర, దృష్టిపోవుట, విషయతృష్ణవలన దురవస్థ లొందు టయు 27, సోమరి మూర్ఖుఁడు అపయశస్వియగుటయు, మనస్సులో భయ మకారణముగాఁ గలుగుటయు, అహోరాత్రములయందు దుశ్చి త్తుఁడుగను నపస్మారుఁడుగను నుండుటయు 28, మూత్రావరోధము, ప్రమేహము, రక్తపిత్తము, రక్తప్రమేహము, గర్భములో మలము నిలిచి పోవుటయు 29, త్రిప్పుడు, విరేచనములు, కాకవలన మూత్రలోమంట, మూత్ర మాగిపోవుట, ఇదియని నిరూపింపరాని వ్యథయు నాధ్యాత్మిక తాపములు 30. ప్రేగులు పట్టుతప్పుటవలనఁ గలుగు నొప్పియు, గర్భ ములో జంతువులు పుట్టుట (జంతువాతము), ఆమము, రక్తముపడుట, తిన్నయన్నము తిననియటులు వెడలిపోవుట 31, పొట్టయూఁదుట, కొరబోవుట, పుల్లత్రేపులువచ్చుట 32, ఎక్కిళ్ళువచ్చుట, కొర యాగి పోవుట, పైత్యము వృద్ధియగుట, వాంతులు వచ్చుట, నాలుకపయి ముల్లువేయుట, జలుబు దగ్గు బాధ కలుగఁజేయుట 33, ఉబ్బసము, శ్వాసకాసము, ఎముక పట్టుతొలఁగుట, పొడిదగ్గు, శ్లేష్మకాసముకలుగుట34, ఎవరేని విషము తినుపించుటచేఁ బ్రాణాపాయముకలుగుట, మెడపయి వ్రణములేచుట, ఘటసర్పి యల్లుకొనుట 35, నాలుక తెగి పడిపోవుట, ముఖమునుండి దుర్గంధము వెడలుట, దంతములూడిపోవుట, దంతములలోఁ

బురుగులు పడుట యాధ్యాత్మికతాపములు 36. మూత్రనాళములో రాయిపుట్టుట, ముక్కు వ్యాధులచేఁ బగులుట, గండమాల, ఆకస్మికముగాఁ గన్ను పగిలిపోవుట, స్వయముగా వ్రేలు కోసికొనుట 37, స్ఫోటకము పోయుట, పండ్లు కదలుట, పెదవులు నాలుక కొఱికికొనిపోవుట 38, కర్ణబాధ, నేత్రబాధ, నానావిధ దేహబాధలవలన శోకముదయించుట, పుట్టుగ్రుడ్డు, నపుంసకుఁడునగుట 39, కన్నులలోఁ బూవువేయుట, పొర గ్రమ్మట, కంటినడుమ తెల్లని చుక్కపుట్టుట, కంటిలోఁ బురుగుపడుట, బయటికిఁ గన్నులు బాగుగానుండియుఁ గనిపింపకపోవుట, రేజీఁకటికలుగుట, దుశ్చిత్తుఁడగుట, భ్రమలపాలగుట, పిచ్చివాఁడగుట మున్నగు బాధ లాధ్యాత్మికతాపములు 40. మూఁగతనము, చెవుడు, పుట్టుకలోనె పెదవులు తొఱ్ఱిపోవుట, గూని తలతిరిగి వంకరగానుండుట, కాలుకుంటుట, రెండు కాళ్ళు కుంటిగానుండి నడువ వీలుకాకపోవుట, మరుగుజ్జుగానుండుట 41, మిగుల పొడుగరిగానుండుట, వంకరగానుండుట, ఓరగాఁజూచుట, మెల్ల చూపు, పిల్లికన్నులు, పొట్టిగానుండి ఎత్తినడుచుట, వికృతరూపము, వికారస్వరూపము, కురూపము 42, పొడుగుగా వెలుపలకుఁ బండ్లు వెడలి యుండుట, తొఱ్ఱి, దీర్ఘనాసికము, చట్టిముక్కు, చెవిలేకయుండుట, వదరుబోతుతనము, మిగుల చిక్కిపోవుట, ఎక్కువ లావుగానూరుట యాధ్యాత్మికతాపములు 43. ఎదుటివారిని జీదరించుకొనుట, నత్తిగా మాటలాడుట, దుర్బలత్వము, రోగిగానుండుట, కురూపి, కుటిలుఁడు, మత్సరయుతుఁడు తిండిపోతు, క్రోధశీలుఁడునై యుండుట ఆధ్యాత్మికతాపములు 44. సంతప్తుఁడు, పశ్చాత్తాపతప్తుఁడు, మత్సరస్వభావుఁడు, కాముకుఁడు, ఈర్ష్యాతురుఁడు, తిరస్కారి, పాపి, అవగుణుఁడు, వికారస్వభావుఁడు నగుటయు 45, చిక్కిపోవుట, వంగిపోవుట, కాలుచేతులు చచ్చుపడుట, మెడవంగుట, నంజు, సంధిరోగము 46, గర్భము ధరించిన మీఁద నది పొట్టలో నిలిచిపోవుటయు, గర్భవతియైనమీఁద నది క్రమముగా క్షీణించుట, తూలిపడిపోవుట, గర్భపాతము, స్తనము లెండిపోవుట, సన్నిపాతము, గృహస్థసంకటములు, అకాలమృత్యువులు 47, గోళ్ళలో నిషపుకురుపులు లేచుట, వ్రణములుపుట్టుట, అపథ్యమువలనఁ గ్రొత్తగా రోగములుకలుగుట, ఆకస్మికముగా దంతపంక్తులు రెండును కదలిపోవుట

లోనగునవి యాధ్యాత్మికతాపములు 48. రెప్పలవెండ్రుక లూడిపోవుట, నొసలుబ్బుట, కన్నులలోఁ గురుపులులేచుట, చత్వారముకలుగుట 49, చర్మముపై నల్లని మచ్చలు పుట్టుట, చుక్కలుచుక్కలుగాఁ దెల్లపొడ బుట్టుట, శోభి, బొల్లు, బట్టతల, కణుతులు లేచుట, మనస్సుభ్రమ నొందుట మున్నగునవి యాధ్యాత్మికతాపములు 50. నానాప్రకారము లగు వాపులు, గుల్మములు, శరీరమునందు దుర్గంధము వృద్ధియగుట, చొంగకారుట 51, విచారము లతిశయించి కృశించి నల్లబడిపోవుట, అనేక బాధ లుదయించి చిత్తము క్షోభించుట, వ్యాధియుఁ, గారణము లేని భయభ్రాంతులు 52, వార్ధకదశలోఁ గలుగు నాపదలు, నిరంతరము నానావ్యాధులతో నవస్థపడుట, నిరంతరము చిక్కిపోవుట 53, అనేక వ్యాధులు, నానావిధ దుఃఖములు, సకలవిధములగు రోగబాధలు, అన్ని విధములగు దేహవ్రణములు, శోకముచేఁ గుప్పలు గూలుట మున్నగునవి యన్నియు నాధ్యాత్మికతాపము లనఁబడును 54.

ఇంతయేల, పూర్వపాపము హెచ్చినకొలఁది మానవున కిట్టివియు నింకఁగొన్ని తెఱంగులవియు నగు నాధ్యాత్మికతాపములు గలుగును. ఈలోకము ఆధ్యాత్మికతాపములతో నిండియున్న యగాధసాగరముగా నున్నది. కావున నాధ్యాత్మికతాపముల నెంతవఱకు వర్ణింపఁగలను? 55. కావున శ్రోతలు నేనుజెప్పిన పయియంశములనుబట్టి యాధ్యాత్మికతాప ములన నేవియో బాగుగా గ్రహింపఁగోరెదను. ఇంకముందు ఆధిభౌతిక తాపమునుగూర్చి చెప్పఁబోవుచున్నాఁడను 56.

ఏడవ సమాసము – *ఆధిభౌతికతాపము.

(చరాచర భూతములవలనఁ గలుగు దుఃఖము.)

శ్రోతలారా! గతసమాసమునందు మీకు ఆధ్యాత్మికతాప లక్షణ మును నివేదించితిని. ఇప్పుడు ఆధిభౌతికతాపములనుగూర్చి తెలుపఁబోవు చున్నాఁడను. శ్రద్ధతో నాలింపుఁడు 1. సమస్త చరాచరభూతముల

* బాహ్యపదార్థములకును ఇంద్రియములకును సంయోగమగుటచేఁ గలుగునవి ఆధిభౌతికములు.

సంయోగమున గలుగు సుఖములను దుఃఖములను విజ్ఞులు ఆధిభౌతికములని యందురు 2. మీకు బాగుగా బోధయగుటకై నేను విస్తృతముగా దృష్టాంతసమన్వితముగా నాధిభౌతికతాపమన నేమియో చెప్పెదను 3. దెబ్బదగిలి కాలు విరిగిపోవును. ముల్లుగ్రుచ్చుకొనుటచేఁ గాలు వాచి బాధకలుగును. శస్త్రప్రహారముచే గాయమై శ్రమపొడమును. కాలిలో లోహపుశకలముగాని పేడుగాని గ్రుచ్చుకొని పుండుపుట్టును 4. దూలగొండి దాహకమగు ఆకు సోకుటచేఁగాని లేక విషయుక్తపదార్థము దేహమునకు సోకుటచేఁగాని వ్యథ కలుగును. జెర్రికరచుటచే శరీరము విషమయమైపోవును. ఇట్లు నానావిధముల సమకూరు దురవస్థల నాధిభౌతికతాపములందురు 5. ఈఁగలు, జోరీఁగలు, తేనెటీఁగలు, చీమలు, దోమలు మున్నగునవి కుట్టుటచే గలుగు బాధయు, పేలుబడుటచేఁ గలుగు శ్రమయు 6, గోమారి, ముక్కుదోమ, గండుచీమ, తుమ్మెద మున్నగునవి కుట్టుటచేఁ గలుగు పీడయు 7, కణుదురీఁగ, పాము, తేలు, బెబ్బులి, తోఁడేలు, పంది, ఖడ్గమృగము మున్నగు జంతువులవలనఁ గలుగు కష్టములును ఆధిభౌతికతాపములు 8. కాఱావు, అడవిదున్న, ఎలుగుబంటి, అడవియేనుఁగు, చిరుతపులి లోనగునవి చెలరేగి పయిబడి పెట్టుకష్టములకు నాధిభౌతికతాపములని పేరు 9. జలములోనికిఁ బోయినపుడు మొసలి గొనిపోయి చంపుటయు, ఆకస్మికముగా మునిఁగిపోవుటయు, నీటిలో నడుచుచుండఁ బాచిపట్టిన రాతిపయి జారిపడి అవయవములు విరుగుట 10, కొండచిలువ మున్నగు పాములు మొసలి సొరచేప లోనగు జలచరములు, బెబ్బులి సింహము లోనగు వనచరములు మానవునకుఁ గలుగజేయు శ్రమలు 11, గుఱ్ఱము, ఎద్దు, గాడిద, కుక్క, పంది, నక్క, పిల్లి మున్నగు దుష్టజంతువులవలనఁగలుగు కష్టములు ఆధిభౌతికతాపములు 12. ఇంతియగాక పయిని పేర్కొనిన కర్కశములు, భయానకములు, నానావిధ దుఃఖదాయకములు నగు ప్రాణులచేఁ గలుగు బహువిధములగు కష్టములనుగూడ నాధిభౌతికతాపములుగనే పరిగణింపవలెను 13. గోడలు, ఇంటికప్పులు తమంతన యాకస్మికముగాఁ గూలుటచేఁ గ్రింద నలిగిపోవుట, కొండలక్రింద గుహలక్రింద నున్నప్పుడు శిలాపాతముచేఁ జితికిపోవుట, వృక్షమువిరిగి మీఁదబడుటచే అణఁగిపోవుట 14,

పెద్దలుపెట్టిన శాపముచే యాతన లనుభవించుట, కోరికలు తీరకుండుటచే భ్రాంతికలుగుట, దానిచే నున్మత్తుఁడగుట యాధిభౌతికతాపములు 15. పరులు శక్తిహీనుని గావించుటచేతను, కులభ్రష్టుని నొనర్చుటచేతను, పట్టుకొనిపోయి నిర్బంధములో నుంచుటచేతను గలుగు బాధలును 16, విషప్రయోగముచేతను, అపయశస్సు పరులు కల్పించుటచేతను, వల బోను మున్నగువానిలోఁ జిక్కుకొనుటచేతను గలుగు కష్టములును 17, విష యుక్తమగు చెట్టుతాకుటచేతను, జీడిరస మంటి దేహమునఁ బుండ్లుపడుట చేతను, పొగలోపడి వ్యాకులుఁడగుటచేతను గలుగుశ్రమలు ఆధిభౌతిక తాపములు 18, కణకణమండుచున్న అగ్నిహోత్రములో కాలుపడి కాలి పోవుట, ఱాతిక్రిందఁ జేయిరెయి కాలో బడి నలిగిపోవుట, పరుగెత్తునపుడు ఎదురుఱాయిఁగొట్టుకొని పడిపోవుట 19, బావి, కోనేరు, చెఱువు, బొంత లోనగువానిలోఁబడుట, నదియొడ్డువిరిగి కూలుటచేఁ బ్రవాహమునబడుట యాధిభౌతికతాపములు 20. దుర్గముమీఁదనుండిగాని చెట్టుమీఁదనుండి గాని పడి గాయములుపడిఁ శ్రమయొందుటకును 21, చలిచేఁ బెదవులు, కాళ్ళు, చేతులు, పిక్కలుపగిలి బాధకలుగుటకును, వానకాలమున బుర దలో నడుచుటచేఁ కాళ్ళు పాచికాని, పుండ్లుపడిగాని శ్రమలొందుట కును 22, వేఁడిపదార్థములు తినుటచేతను వేఁడివేఁడి పానీయములు త్రాగుటచేతను నాలుక గొంతుక కాలుటకును, దంతములలో ఱాయిపడి కటకట లాడుటకునుగూడ నాధిభౌతికతాపమనియే పేరు 23.

బాల్యావస్థలోఁ బరాధీన జీవితమునం దున్నపుడు పరుషవాక్కుల వలనను దెబ్బలవలనను బాధకలుగును. అన్నవస్త్రములకై పరితపింపవలసి వచ్చును. ఇది యాధిభౌతికతాపము 24. అత్తవారియింటిలో నున్నపుడు వదినెలు మఱదండ్రు వావివరసలకై వివిధపదార్థములతో దండలుగ్రుచ్చి మెడలోవేయుదురు. దేహమునకు వస్త్రములకు రంగులంటింతురు. కాలిన యినుపములికితో మచ్చలు గూర్తురు 25. ఏమఱుపాటున నున్నపుడు చెవులు పిండుదురు. కన్నులలో నింగువరసము పోయుదురు. ఎప్పుడును హాస్యము, హేళనము గావింతురు 26. దుష్టులగు పురుషులవలన స్త్రీలు నానావిధముల హింసింపఁబడుదురు. ఆస్త్రీల మానుషమునుగూడఁ దీసి వేయుదురు 27. చెప్పినటుల వినలేదని చెవులు, ముక్కులు గోసివేయు

దురు. బలవంతముగా నిర్బంధించి పనిపాటలు చేయింతురు. పనికి నుపయోగింపనిచో నొడలుగాల్తురు 28. స్త్రీని దురాగతులు నిర్బంధించి నీచజాతుల కిచ్చివేయుదురు. అది దుర్దశలపాలై కడకు మరణమొందును. ఇవి యన్నియు నాధిభౌతిక తాపములు 29. రోగములో నున్నప్పుడు వైద్యులు కటువుగానున్న యౌషధము ద్రావింతురు. భూతవైద్యు లనేకవిధముల బాధింతురు 30—31. బహువిధములగు చేదుతోఁగల రసము, విదాహకరము నసహ్యాకరమునగు కషాయము, ఘాటుగల ద్రావకములు త్రాగుటవలనఁ గలుగు భయబాధలు 32, ఔషధప్రయోగమున గలుగు విరేచనములు, వాంతులు, కఠినపథ్యములు, అనుపానము మఱచి యౌషధము సేవించుటచేఁ గలుగు క్రొత్తబాధలు 33, శస్త్రముతో దేహము చీల్చి రక్తము దీయుటవలనను, లోహముతో నొడలినిండఁ గాల్చుటవలనను గలుగుకష్టములు ఆధిభౌతికతాపములు 34. వైద్యులు చిత్రమూలముతోడను, జీడిగింజలతోడను బట్టువేయఁగా పుండ్లుపడును. నానావిధములగు బాధలుకలిగింతురు. నరములు విఱిచివేయుదురు. జలగలను బట్టింతురు. 35. ఇంతయేల, రోగము లసంఖ్యాకములుగాఁ గలవు. వాని కౌషధములుగూడ విశేషముగాఁగలవు. చెప్పఁబూనినచో నీ సమాసము అగాధముగా నపారముగఁ బెరిగిపోవును. రోగముల మూలమునను చికిత్సల మూలమునను దేహమునకుఁ గలుగు సమస్తబాధలు అధిభౌతికములని గ్రహింపనగును 36. భూతవైద్యులు పొగలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూపిరిసలుపకుండ ధూపములు ప్రయోగింతురు 37. దొంగలు బందిపోటుజేసి యిండ్లమీఁదఁబడి యకారణముగాఁ బ్రజల క్షోభపెట్టుదురు 38. అగ్నిదేవుని కాహుతియై సుందరములగు మందిరరాజములు, రత్నభాండారములు, మనోహరములగు వస్త్రములు, నానావిధములగు ధనధాన్యపదార్థములు, పశువులు, పాత్రములు, మనుష్యులు తగులఁబడిపోవును. వీనివలనఁ గలుగు సంతాపము అధిభౌతికతాపము 39—41. పంటకు సిద్ధముగానున్న ధాన్యము చేఱకు మున్నగు పైరులు కాలిపోవుటవలనఁ గలుగు సంతాపము 42, స్వయముగా నంటించిన యగ్నివలనఁగాని యితరు లంటించిన యగ్నివలనఁగాని యనేకోత్పాతములు గలిగినందున కొందువిచారము 43-44, ఏదేని ప్రియతరమైన పదార్థము జారిపోయినను,

మఱచిపోయినను, బడిపోయినను, నశించినను, అక్కఱకురాకుండఁబోయినను బగిలిపోయినను, స్థానభ్రష్టమైపోయినను, నానావిధములగు పశువు లెందేని చిక్కిపోయినను, కన్యలు పుత్రులు భార్య మున్నగు నాత్మసంబంధులు జాడ తెలియక దేశాంతరము పాలై పోయినను గలుగుశ్రమ ఆధిభౌతిక తాపము45-46. దొంగగాని, వ్యాజ్యములోఁ బ్రతికక్షిగా నున్న వాఁడుగాని యాకస్మికముగాఁ జంపివేయును. కన్నపుదొంగ యిల్లు దోఁచుకొనిపోవును. పశుచోరులు ఇంటిలోనున్న గొడ్లను దూడలను దోలుకొనిపోవుదురు 47. పొలముదొంగలు పలువిధములగు ధాన్యములను, వృక్షఫలములను గోసి కొనిపోవుదురు. మొదట నుప్పువైచి భూమిని ఫలింపకుండ నిస్సారము చేయుదురు 48. మోసగాఁడు దారిదొంగ సర్వభక్షకుఁడు రసాయన శాస్త్రజ్ఞుఁడు గారడివాఁడు మాంత్రికుఁడు కపటవర్తనుఁడు తాంత్రికుఁడు మున్నగువారలు బహువిధముల సంకటములు కలిగింతురు 49. జేబులు కత్తిరించుదొంగలు ద్రవ్యమును హరింతురు. చోరులు నానావిధాలంకారములను దీసికొందురు. ఎలుకలు ఇంటిలోని సమస్తవస్తువులను దీసికొనిపోవును. వీనివలనఁ గలిగెడు దుఃఖమున కాధిభౌతికతాపమని పేరు 50. పిడుగుపడినను, వడగండ్లు పయిఁబడినను, వర్షములోఁ దడిసినను, ప్రవాహములో మునిగినను 51, నీటిలోని సుడిగుండమునందును, నీటి జాలునందును, ప్రవాహమునందును, ప్రవాహములలోఁ గొట్టుకొని పోవుచున్న చెత్తచెదారమునందును, అపారములగు తరంగములయందును గొట్టుకొనిపోవునపుడు తేలు జెట్టి కొండచిలువ మున్నగు జంతువులచే బాధలొందుటయు, ఊతిగుట్టకో దీవిగడ్డకో కొట్టుకొని కడగండ్లమారి బ్రదుకు బ్రదుకుటయు, మునుఁగుచు మునుఁగుచునుండ దైవవశమున నొడ్డుబట్టి జీవించుటయు నాధిభౌతికతాపములని చెప్పుదురు 52—53. తనతలంపు ననుసరించి గృహస్థధర్మములు నడువకున్నందునను, భార్య కురూపిణియు కఠినాత్మకురాలు క్రూరవర్తనురాలు నగుటవలనను, కుమారుఁడు, మూర్ఖుఁడు, బిడ్డ వితంతువు నగుటవలనను 54, భూత ప్రేతము లావేశించి యున్మాదము కలిగించినను, శరీరమునుండి దుర్గంధ పూరితమగు దుర్వాయువులు బయలుదేరినను, మంత్ర భ్రష్టత్వముచే నున్మాదము కలిగినను సమకూరుబాధలకు ఆధిభౌతికతాపములని పేరు 55.

క్రూరగ్రహముల దుర్వీక్షణము గ్రహప్రతికూలము కాలతిథిఘాత చంద్ర దోషము కాలదోషము దుష్టనక్షత్రము మున్నగువానిచేఁ గలుగు కష్టములు 56, శరీరమునందున్న బ్రహ్మగ్రహామువలనఁ గలుగు నవస్థలు, బ్రహ్మగ్రహా వేశము శనిగ్రహము చాలకుండుట 57, తుమ్ము, బల్లిపలుకుట, పింగళ పక్షి, పెద్దపక్షి, కాకి, కలాలి మొదలగు నపశకునపుఁ బక్షులవలనఁ గలుగుచింత నష్టము ఆధిభౌతికతాపములు 58. మోసగాఁడు, బుడు బుక్కలవాఁడు, నూనెగుడ్డలవాఁడు, జోతిష్కుఁడు, మున్నగువారుచెప్పు జరుగఁబోవు విషయములనునమ్మి మనస్సునఁ గలుగఁజేసికొను సందేహ సంబంధమగు విచారము 59, కుక్కలు నక్కలు ఏడ్చినను, బల్లి పయిని బడినను, నానావిధములగు నపశకునములు గలిగినను జనించు చింత, చెడ్డ కలలను గాంచుటచే మనస్సులోఁ గలుగు వ్యాకులపాటు ఆధిభౌతిక తాపము 60. ఎచ్చటికైనఁ జోవసంకల్పించి బయలుదేరినపుడు అపశ కునముగాని, బహువిధములగు విఘ్నములుగాని గలిగి మనశ్శాంతి చెడుటచేఁగలుగు విచారముగూడ నాధిభౌతికతాపముగ గణింపనగును61.

చెరసాలలోఁబడి యనుభవించు బహువిధములగు యాతనలను దుఃఖములను నాధిభౌతికతాపములని చెప్పనగును 62. రాజదండనము నొందుటకతన భటులు నడుమునకుఁ ద్రాడుగట్టి పాఱిపోకుండఁ బట్టుకొని కొరడాలతోను బరికెలతోడను గొట్టుదురు. అనేక విధముల తాడనము గావింతురు 63. చీకటిలోఁ బడవైచియుఁ గాలిన పెనముమీఁద నిలువ బెట్టియు మట్టియూడలతోఁ గొట్టియుఁ బీడింతురు 64. అపానద్వారము నందుఁ బొడవైన మేకులు గొట్టుదురు. తుపాకిమందు బాగుగాఁగూరిన పీపాలోపలఁగాని కొట్టులోఁగాని పడవైచి నిప్పునంటింతురు. నాలుగు వైపులఁ గదలకుండునటుల పగ్గములతో నంటగట్టి లాటీలతోఁ గొట్టుదురు. పిడికిళ్ళతోఁ బొడుతురు. కాలికొక్కెరవైచి కదలమెదలకుండఁ జేసి కొట్టుదురు. మోఁకాళ్ళతోఁ గ్రుమ్ముదురు. ఇవియన్నియు నాధిభౌతిక తాపములు 65. తన్నులు మొట్లు పేడతోఁ గొట్టుట చెవులలో గంకర ఱాళ్ళుదోపి లోనికిదిగునట్లు కొట్టుట, ఱాళ్లతోఁజితుకఁగొట్టుట 66, దేని కేని కట్టివేయుట, చిమ్మటలతోఁ జర్మము ముందునకు లాగి కొట్టుట, వెనుకకుఁ జేతులు విఱచి కట్టుట, సంకెళ్ళు తగిలించుట, గొట్టమువలె వంచి

చెట్టు మొదటి కంటగట్టుట, బండకొయ్య వేయుట, నాలుగు ప్రక్కలఁ గావలి వాండ్రనుంచి కదలమెదలనీయక నిర్బంధములో నుంచుట యాధిభౌతిక తాపము 67. ముక్కురంధ్రములలో దీక్ష్ణమైన సున్నపునీరు నించి బాధింతురు. ఉప్పునీరు తమిదెనీరు బెల్లపునీరుగూడ నించి యూపిరాడకుండఁ జేయుదురు 68. నీటిలో ముంచివేయుదురు. ఏనుఁగుముందుఁ గట్టివేయుదురు. రాజ్యమునుండి వెడలగొట్టుదురు. నానావస్థలఁ బెట్టుదురు. నానావిధముల బాధింతురు 69. చెవి ముక్కు చేయి నాలుక పెదవి మున్నగు నవయవములను గోసివేయుదురు 70. బాణములతో గురిజూచి కొట్టుదురు. ఉరితీయుదురు. నేత్రములను వృషణములను దీసివేయుదురు. అన్ని గోళ్ళలోను సూదులను గ్రుచ్చుదురు 71. ప్రతిదినము తూచిన యెడల గొంచెముకొంచెము తగ్గిపోవునటుల నాహారాదులొసంగక బాధింతురు. కొండమీఁదినుండి క్రిందికి నెట్టివేయుదురు. ఫిరంగిముందునిలువఁ బెట్టి కాల్చివేయుదురు. ఈ విధముగా రాజభటులు ప్రజలకుగూర్చు బాధలకు ఆధిభౌతిక తాపములని పేరు 72. చెవులో మేకులను గుదద్వారమునందు గూటములను గొట్టుదురు. బ్రతికియుండగనే దేహముమీఁది చర్మమునంతయు నొలిచివేయుదురు 73. నఖశిఖపర్యంతముగల చర్మమునంతయు దిత్తివలె నొక్కమా టొలిచివేయుదురు. పొడిచిపొడిచి చంపుదురు. మెడలో బరువైన లోహపుగుండును గొలుసును అంటగట్టి బాధింతురు. కొయ్యగుదియతో ఎముకలన్నియు విరుగగొట్టుదురు 74. సీసా పగులఁగొట్టిన చూరనీటితోఁ ద్రాగింతురు. విసము త్రాగింతురు. తల గోసివేయుదురు. బ్రతికియుండఁగనే బొందలోఁ బూడ్చివేయుదురు. ఈ విధముగా రాజభటులు ప్రజలను బెట్టు బాధలు ఆధిభౌతికతాపములు 75. లాగుతొడిగించి దానిలో తొండలను విడచి పెట్టుదురు. కోపముతోనున్న యరణ్యమృగము లున్నగదిలో రాజదండనపాత్రుని ద్రోసి యతి నికృష్టము కష్టరూపము నగు మృత్యుముఖమునఁ గూలద్రోయింతురు. గొంతుకకు త్రాడుబిగింతురు. నానావిధములఁ గష్టపెట్టి మరణోన్ముఖు నొనర్తురు. ఈవిధముగ రాజభటులు పెట్టుకష్టము లాధిభౌతికతాప

ములు* 76. కుక్కలు గరువగా మరణించుటయు, బులివాతఁబడి చని పోవుటయు, భూతమువలన గతించుటయు, మొసలివలనఁ జచ్చుటయు నాధిభౌతికతాపములు77. కండరములను బట్టి లాగివేయుదురు. గంతలలోఁ గట్టి మండుచున్న యగ్నిగుండములలో వేసికాల్తురు. ఇంక ననేకవిపత్తులు గూర్తురు 78. మనుష్యహాని ధనహాని వైభవహాని మహత్త్వహాని, పదార్థహాని పశుహాని మున్నగువానివలన గల్గు తాపములు ఆధిభౌతిక తాపములు 79.

బాల్యములోఁ దల్లిమరణించుట, వయస్సులో భార్యగతించుట, వృద్ధావస్థలో కొడుకులు కూతుండ్రు చనిపోవుట 80, దుఃఖము, దరిద్రము, ఋణము, విదేశప్రవాసము, దోఁచుకొనఁ బడుట, ఆపదలవెంట నాపదలు కలుగుట, దుష్టాన్నమును దినుట 81, మహామారివాతబడుట, యుద్ధములో నోడుట, తనకు బ్రియతమమైనవారలు మరణించుటవలనిదుఃఖము ననుభవించుట 82, కఠినకాలమువచ్చుట, కరువువచ్చుట, సందేహాస్పద జీవితుఁడగుట, చెడ్డ సమయ మేతెంచుట, ఉద్వేగమునందును జింత యందును బడిపోవుట ఆధిభౌతికతాపములు 83. గానుగలోఁగాని మోటలోఁగాని పడి నలిగిపోవుటయు, బండిచక్రము క్రిందఁబడి యణఁగి పోవుటయు, బహువిధములగు నగ్నిజ్వాలలలో మాడుటయు 84, శస్త్ర పాతముచే మరణించుటయు, నానావిధములగు నరణ్యజంతువులవాతబడి చనిపోవుటయు, బహువిధబంధనములలోఁ దగుల్కొనుటయు 85, అనేక దుష్టస్థలములలో నివసించి భయమున తహతహపడుటయు, అవమానములపాలై సిగ్గుపడుటయు, శోకాతిశయముచేఁ బ్రాణి తపించుటయు నాధిభౌతికతాపము 86.

ఈవిధముగాఁ జెప్పబూనినచో ఆధిభౌతికతాపమున కంతముండదు. అదియొక మహాపర్వతము. కావున శ్రోతమహాశయులారా! ఇంతలో ఆధిభౌతికతాపమన నేదియో తెలిసికొనుఁడు. ఇప్పటికె విస్తరించితిని 87.

---

* ఈ యుదాహరణములవలన శ్రీరామదాసస్వామి కాలమునందు రాజదండనము లెంతఘోరముగ దుర్భరముగ నుండెనో పాఠకులు తెలిసికొనవచ్చును.

ఎనిమిదవ సమాసము — ఆధిదైవికతాపము.

(యమయాతనలు)

ఆధ్యాత్మికతాపమును ఆధిభౌతికతాపమును విపులముగా వర్ణించి తెలిపితిని. ఇపు డాధిదైవికతాపమునుగూర్చి తెలుపుచున్నాఁడను. సావధానమతితో నాలింపఁగోరెదను 1. మనుష్యుఁడు శుభాశుభకర్మల నొనరించి మరణము నొందినపిమ్మట ననుభవించు యమయాతనకును, స్వర్గమునందును నరకమునందును గలుగు ననుభవమునకును ఆధిదైవికతాపమని పేరు 2. మదాంధుఁడై మానవుఁ డనేకవిధములగు నవివేకకార్యము లొనరించి యనేకపాతకములఁ గావించి యంత్యమునందు దుఃఖావహమగు యమయాతనల ననుభవించును 3. శరీరబలము, ద్రవ్యబలము, మనుష్యబలము, రాజబలము మున్నగువాని నాధారపఱచికొని యకృత్యము లొనరించువారును, నీతిదప్పి పాపాచారము లొనరించుచు విఱ్ఱవీఁగువారును యమయాతనలకుఁ బాల్పడుదురు 4-5. స్వార్థపరతంత్రులై కనులమూసికొని మహర్షులవలె కనిపించుచు దురభిలాషలతో వర్తించు దుష్టులును, ఇతరుల వృత్తిస్వాస్థ్యములను భూములను ద్రవ్యములను స్త్రీలను హరించు వంచకులును, మదముచే నున్మత్తులై జీవహత్య కుటుంబహత్య మిథ్యాచారము నొనర్చు పాపులును యమయాతన లనుభవింతురు 6-7. నిబంధనల నతిక్రమించి నడిచినయెడల గ్రామాధికారి దండించును. దేశవాసులు నీతిని న్యాయమును విడిచినయెడల దేశాధిపతి దండించును. దేశాధిపతి తగవు తొలంగిన యెడల రాజు దండనము విధించును. రాజు న్యాయముతప్పినచో నీశ్వరుఁడు శిక్షించును. నీతిని న్యాయమును పాటింపక విఱ్ఱవీగి రాజు వర్తించెనేని పరలోకమున యమయాతన లనుభవింపవలసి వచ్చును 8-9. అవినీతిపరుఁడును స్వార్థపరతంత్రుఁడు నైనయెడల రాజు పాపియగును. పాపమువలన రాజ్యాంతమున నరకము సంభవించును. రాజ్యమునకుఁ బిమ్మట రాజునకు నరకము లభించును. "రాజ్యాంతే నరకం ధ్రువం" అని పెద్దలు చెప్పుదురు. తపస్సువలన రాజ్యము, రాజ్యమువలన నరకము గలుగుననుు సామెత మిగులుంగనిది గాదు 10. రాజనీతిని దొలంగి వర్తించు భూపాలకున కంత్యకాలమున యముఁడు

భయంకరములగు బాధలొనగూర్చును. యముఁడు పాపులనుశిక్షించుటలో నియతి తొలంగినయెడల దేవబృంద మాతని ముట్టడించి పదచ్యుతుని గావించును గాన దోషులను శిక్షించుపట్ల యముఁడు కడుజాగరూకతతో నుండును 11. ఈశ్వరుఁ డీవిధముగాఁ బాపులను శిక్షించుటకు నిర్ణయము తీర్చుఅచినాఁడు. ఇందుచేతనే నీతియుక్తుడవై ప్రవర్తింపుమని మనకుఁ బెద్దలు చెప్పుచున్నారు. ఒకవేళ నీవు క్రిందుమీఁదు యోచింపక నీతితప్పి సంచరింతువేని యమయాతనలు నీకు సిద్ధముగానున్నవని తలంచుకొమ్ము 12. పాపులను దండించుటకు భగవంతుఁడు యముని నియోగించి యున్నాఁడు. అందువలననే యీతాపమునకు ఆధిదైవికమను సార్థకనామ మేర్పడినది. మూఁడవతాపమగు యమయాతన మిగులఁ గఠినమైనది 13. యమలోకమునందుఁ బాపు లనుభవింపవలసిన యాతనలు శాస్త్రములలో బహువిధములుగాఁ జెప్పఁబడినవి. పాపులకు యమదండన మవశ్య భోగ్యము 14-15. పాపమునకునుఁ బుణ్యమునకును దగిన కళేబరము లనేకములు పరలోకమున సిద్ధముగానుండును. జీవుని నా కళేబరమునందు దేవదూతలు ప్రవేశపెట్టి నానావిధములగు పాపపుణ్యముల ఫలము లనుభవింపఁ జేయుదురు 16. నానావిధములగు పుణ్యము లాచరించినవారికిఁ బరలోకమున బహువిధములగు భోగానుభవములు సమకూరును. వివిధములగు పాపకర్మము లాచరించి యున్నయెడలఁ గఠిన యాతనల ననుభవింపవలసివచ్చును. ఈ విషయము నా స్వకపోలకల్పనముకాదు. శాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁబడినదిగావున నవిశ్వసనీయమని తలంపఁగూడదు 17. వేదము లాజ్ఞాపించువిధమునఁ బ్రవర్తింపనివాఁడును, భగవంతునియెడ భక్తిశ్రద్ధలు వహింపని యాతఁడును యముని సన్నిధికేగి యాతనల ననుభవించును. అదియే ఆధిదైవికతాపము. దాని స్వరూపము వర్ణించెద 18.

ఉడుకుచుండెడి నరకమునందు బహువిధములగు జీవములు పురాతన కీటకములు రవరవయని భయంకరముగా ధ్వనిచేయుచుండును. దానియందుఁ జేతులను గాళ్ళను బిగియఁగట్టించి యముఁడు పాపులగు మనుజులను బడవేయును 19. మిగుల విశాలమగు లోనిభాగమును జిన్నమూతి యుఁగల భాండరూపమున యమలోకములో నొక కుండ నిర్మింపబడి యున్నది. దానిలో దుర్గంధవస్తువులు, వమనము నిండియున్నది. దానిపై

కుంభీపాకము. ఇచటఁ బాపియగువాఁడు పొందు యాతనలు ఆధిదైవికతాపములు 20. యమలోకములోఁ బాపులను దూతలు పట్టుకొనివచ్చి కాలుచున్న భూమిపయిఁ బడవేసి నిలువబెట్టుదురు. కాలుచున్న స్తంభమున కంటఁగట్టుదురు. నానావిధముల నుడికి పొంగులువచ్చు తప్తవస్తువులను బైనఁ బూయుదురు 21. యముఁడు తనదీర్ఘదండముతోఁ బాపులను నోడలు పగులఁగొట్టును 22. పాపియగువాఁడు తొలుద్దొలుత భూలోకమునందే బహువిధములగు బాధల ననుభవింపవలయును. యమయాతన లంతకంటెను బెక్కురెట్లు కఠినములు. ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు దీసికొననీయకుండ యమదూతలు కొట్టుదురు 23. నలుగురు దూతలు నాలుగువైపులనుండి లాగుదురు. కోదండము వేయుదురు. కాలితోఁ దన్నుదురు. బడితెలతోఁ గొట్టుదురు. ముందునకు గుంజుదురు 24. లేచుట కలవిగాదు. కూర్చుండుటకు శక్యముగాదు. ఏడ్చుటకు సాధ్యముగాదు. పడుటకు వశముగాదు. యాతనలపయి యాతనలు వచ్చుచుండును 25. యమలోకబాధ లనుభవింపలేక ప్రాణి వాయెత్తి బిగ్గరగా నేడ్చును. సంకటము లనుభవింపలేక బెదరును. త్రోపుడులకు భయపడును. ఎండి వరుగై పోవును. నానావిధములగు కష్టములనుభవించును 26. యమదూతలు కఠినవాక్యము లాడుచుఁ గర్కశముగాఁ గొట్టుదురు. పాపులు యమలోకమునఁ బొందుకష్టము లనేకవిధములుగనున్నవి. వీని నన్నింటిని ఆధిదైవికతాపము లందురు 27.

గతసమాసములో రాజదండనమునుగూర్చి చెప్పితిని. దానికంటెను గూడ మిగులఁ గఠినమైనది యమదండనము. ఈ యాతన మిక్కిలి భయానకమునుఁ గఠోరమునునై యున్నది 28. ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక తాపములు రెంటికంటె ఆధిదైవికము మిగుల నసహ్యకరమైనది. ఇచ్చట దానిని సంక్షేపముగాఁ దెలిపినాఁడను 29.

తొమ్మిదవ సమాసము - మృత్యునిరూపణము.

(మృత్యువునుండి యెవ్వఁడు తప్పించుకోనఁడు.)

ఈ ప్రపంచము మృత్యువువద్దకుఁ బోవుటకై సిద్ధముగానున్న యొక వాహనము. ఏ గడియయం దీకళేబరము నెత్తుకొనిపోవుదునాయని కాలము త్రోవ లారయుచుండును 1. మృత్యు వెల్లప్పుడును గాలముతో సాంగత్యము గలిగియుండును. మృత్యుదేవి ముందే యేధముగా గమనింపనున్నదో యెఱుంగ నేరికిని శక్యముగాదు. కర్మానుసారముగా మనుష్యుఁడు దేశమునందో, విదేశమునందో మృత్యువువాతఁ బడును 2. సంచిత కర్మముల ననుభవించుట ముగియఁగనే దేహి యీ ప్రపంచమును విడిచి వెంటనే పరలోకయాత్రకు సిద్ధముగా నుండవలసియున్నది. రెప్పపాటులో నీ ప్రయాణసంరంభము ముగియును 3. ఆకస్మికముగ యమదూతలు ప్రయాణము చేయించుటకు బయలుదేరి వత్తురు. మరియుఁ గొట్టుచు, బాధించుచు మృత్యుమార్గమునకుఁ జేర్చుదురు 4. మృత్యువు దెబ్బ గొట్టినపిమ్మట నెవ్వరును సహాయము జేయఁజాలరు. వెనుక ముందుగఁ బ్రాణికోటి కంతటికిని నీదెబ్బ తగిలితీరును 5. మృత్యుకాలము బలవంతమగు లాటీదెబ్బవంటిది. అది బలవంతుల తలపయినిఁగూడ బడును. గొప్పగొప్పరాజులు, మహారాజులు, మిగుల బలవంతులని పేరొందిన యోధులునై తమ మృత్యుముఖమునుండి తప్పించుకొనఁజాలరు 6.

మృత్యువు ఈతఁడు క్రూరుఁడని వెరచి విడిచిపెట్టదు. వ్యాయామ విద్యలో నీతఁ డారితేరినవాఁడని గ్రహింపదు. ఈతఁడు సంగరాంగణములోఁ జెలరేగి విరోధులఁజంపు శూరపురుషుఁడని తెలిసికొనదు 7. ఈతఁడు క్రోధస్వభావుఁడనిగాని, యీతఁడు ప్రతాపశాలియనిగాని, యీతఁ డుగ్రరూపుఁడగు ఖలుఁడనిగాని మృత్యువు తలంపదు 8. మృత్యుదేవత బలాఢ్యుని, ధనవంతుని, సర్వగుణసంపన్నుఁడగు నుత్తముని సమానదృష్టితోఁ దిలకించును 9. విఖ్యాతపురుషుని శ్రీమంతునిఁ బరాక్రమవంతుని సామాన్యరాజునుఁ జక్రవర్తిని మహాత్ముని అశ్వపతి నరపతి గజపతి మున్నగు విఖ్యాతరాజులను మృత్యుదేవత లక్ష్యముచేయదు 10–12. లోకమాన్యులు, రాజనీతివిశారదులు, వేతనభోక్తలు

(మన్సబుదార్లు), అధికారులు, వ్యాపారులు, మదోన్మత్తులగు రాజులు మృత్యుదేవతముందు గరికిపోచ కక్కఁ—ఆకురారు 13–14. మృత్యువున కీతఁడు ముద్రాధికారియని గౌరవముగాని, ఈతఁడుద్యోగియని యాదరముగానిలేదు. అది పరకాంతనుగాని, రాజకన్యకనుగాని విడిచిపెట్టదు 15. మృత్యువునకుఁ గారణములతోఁ బనిలేదు. ఉన్నతకులమనిగాని, నీచకులమనిగాని యూహింపదు. వీఁడు కర్మనిష్ఠుఁడగు బ్రాహ్మణోత్తముఁడుగదా యని కనికరముజూపదు 16. వ్యుత్పన్నుఁడగు (బుద్ధిమంతుఁడగు) పురుషుని మీఁద మృత్యువు దయదాల్పదు. అన్నివిధముల సంపన్నుఁడై యున్న వానిని, విద్వాంసుని, గొప్ప జనసముదాయమును జేతిక్రిందనుంచుకొని పరిపాలనాకౌశలము జూపువానినిగాని మృత్యుదేవత విడిచిపెట్టదు 17. ధూర్తుని (చతురసభ్యుని), బహుశ్రుతుని, బండితోత్తముని 18, పౌరాణికుని, వైదికుని, యాజ్ఞికుని, జ్యోతిష్కుని సైతము మృత్యు వెత్తుకొని పోవును 19. అగ్నిహోత్రనిష్ఠగలవానిని, శ్రోత్రియుని, మాంత్రికుని యాంత్రికుని, వేదమును బూర్తిగాఁ జదివినవానిని గూడ మృత్యు వాదరించి విడిచిపెట్టదు 20. ఈ పురుషుఁడు శాస్త్రవిశారదుఁడుగదా యని మృత్యు వనుగ్రహింపదు. లేక వేదజ్ఞుఁడు సర్వజ్ఞుఁడునని జాలిదలంపదు 21. బ్రహ్మహత్య, గోహత్య, బాలహత్య, స్త్రీహత్య మున్నగు ఘోరకృత్యములు గావించుచుంటినని మృత్యుదేవత విచారింపదు 22. రాగజ్ఞానిని, తత్త్వవేత్తను, తాళజ్ఞానిని 23, యోగాభ్యాసిని, సన్న్యాసిని, యోగబలముచే మరణము నాపఁగల మహాత్ములను 24, సావధానపురుషులను, సిద్ధులను, వైద్యులను, భూతవైద్యులను సైతము మృత్యు వెత్తుకొని పోవును 25. ఈతఁడు గోస్వామియనియుఁ, దపస్వియనియు, మనస్వియనియు, నుదాసీనుఁడనియు 26, ఋషీశ్వరుఁడనియు, గవీశ్వరుఁడనియు, దిగంబరుఁడనియు, సమాధిస్థుఁడనియు 27, హఠయోగియనియు, రాజయోగియనియు, రాగదూరుఁడనియు మృత్యువు రవ్వంతయేని యనుగ్రహముజూపదు 28. బ్రహ్మచారిని, జటాధారిని, నిరాహారిని, యోగీశ్వరుని సైత మది యెత్తుకొనిపోవును 29. సాధువును, మహాత్ములను, అదృశ్యవిద్య నభ్యసించి గుప్తమైపోయెడివారిని 30, స్వాధీనుని, పరాధీనుని సైతము విడిచిపెట్టదు. సమస్తప్రాణులను మృత్యువు తినివేయును 31.

ఈ ప్రపంచమునందున్న మనుజులలోఁ గొందరు మృత్యుమార్గములోనికిఁ బూర్తిగా నేతెంచియున్నారు. కొందరు సగముదనుక చేరిరి. మఱికొందఱు వృద్ధులై యంత్యమువరకుఁజేరిరి. ఇంక నెందరెందరో మరణించిరి 32. బాలకుని, తరుణుని, సులక్షణుని, అవలక్షణుని, వ్యాఖ్యాతృశిరోమణిని మృత్యుదేవత లెక్కఁగఁ బరిగణింపదు 33. ఈతఁడు సంఘమునకు దేశమునకు నాధారభూతుఁడనిగాని,యుదారశీలుఁడనిగాని, సుందరపురుషుఁడని గాని, అన్నివిధముల సామర్థ్యముగలవాఁడనిగాని మృత్యువు తలఁపదు 34. పుణ్యపురుషుని, హరిదాసుని, భగవత్కీర్తనకారుని, గొప్పగొప్ప సత్కర్మము లాచరించు సుకృతాత్ముని సైతము మృత్యువు విడువదు 35.

అది యటులుండనిండు. మృత్యువునుండి తప్పించుకొనువాఁడే లేఁడు. ముందో వెనుకనో తప్పక యందఱును మృత్యుముఖమున బడవలసియే యున్నది 36. ప్రాణిసమూహము నాలుగువిధములు. జరాయుజములు, ఉద్భిజ్జములు, అండజములు, స్వేదజములు అని యీ నాలిగింటిని జెప్పుదురు. ఈ చతుర్విధసృష్టియందు[illegible]ల యెనుబది నాలుగు లక్షల యోనులనుండి జనియించిన సమస్తజీవులను మృత్యువు రేపో మాపో తప్పక తినివేయును 37. మృత్యుభయమువలన నెచ్చటికేని పాఱిపోయినను వాని నెప్పుడును విడువదు. ఏ యుపాయముచేతనైనఁ గడతేర్చియే తీరును 38. స్వదేశీయునైనను విదేశీయునైనను మృత్యువు తినకమానదు. నిత్యము నుపవాసవ్రతమున నున్నవానినైనను సరియే మృత్యుదేవత బ్రతికియుండనీయదు 39. మృత్యువు పెద్దల విడువదు. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులనుసైత మది లక్ష్యముసేయదు. భగవంతుని యవతారములుగఁ దలంపఁబడు రాముని కృష్ణునిగూడఁ గడతేర్చినది 40. నేనిటులఁజెప్పితినని శ్రోత లాగ్రహింపవలదని కోరుచున్నాఁడను. ఏలయన, ఈ భూలోకమున నవతరించినవాఁడెల్ల మృత్యువువాతఁ బడిదీరును. ఇది మృత్యులోకమని మీరెల్ల రెఱింగియేయున్నారు గాన నిఁక విస్తరమెందులకు? 41. ఇందు సందేహింపవలసిన యంశ మేదియునులేదు. దీనికి మృత్యులోకమను పేరు ప్రఖ్యాతమైనది. ఈ యంశము చిన్నలు పెద్దలు బాగుగా నెఱింగినదే 42. ఒకవేళ సందేహించినయెడల నిది మృత్యులోకము గాకపోవునా? ఇది మృత్యులోకమే! ముమ్మాటికిని

మృత్యులోకమే! ఇచ్చట పుట్టినదెల్లఁ జచ్చిరయేతీరును 43. కావున వివేకవంతుఁడగు మానవుఁడు సామాన్యప్రాణులవలె మృత్యుముఖమునఁబడక కీర్తిగడించి జన్మము సఫలము గావింపవలయును. అంతియగాక మరణించినతరువాతగూడ కీర్తిరూపముతోఁ ప్రపంచమున జీవితుఁడై యుండవలెను 44. చిన్నలు పెద్దలు మొదలుకొని సమస్తప్రాణులు మృతినొందుట నిశ్చయము. ఇందు సందియము లేనేలేదు 45.

మహావైభవసంపన్నులగు రాజాధిరాజులు, చిరకాలజీవులుగానున్న సిద్ధాత్ములు, అగాధమహిమాన్వితులు మృత్యుమార్గమునఁబడి యదృశ్యమైపోయిరి 46. పలువురు పరాక్రమవంతులు, పలువురు కపటాచారపరాయణులు, పలువురు బహుకాలద్రష్టలు, పలువురు కులనాయకులు, పలువురు రాజులు మరణించిరి 47. బహువిధములగు యుద్ధములలో జయముబడసిన శూరులు, బలసంపన్నులు 48, సమస్త ప్రజాసమూహమును బరిపాలించినవారు, బుద్ధిశాలురు, యుక్తిమంతులు, తార్కికులు 49, విద్యావంతులు శైలసదృశబలవంతులు, కుబేరుని దిరస్కరించునంతటి ధనికులు 50, పురుషార్థవంతులు, తేజస్సంపన్నులు, కార్యాచరణకౌశలురు 51, శస్త్రధారులు, పరోపకారులు, భిన్నభిన్న మతరక్షకులు పరలోకము చేరిరి 52. ప్రతాపశాలురు, సత్కీర్తిధనులు, భిన్నభిన్న నీతివిదులు, రాజనీతివిదులగురాజులు, ప్రయత్నవాదులు, వివాదశీలురు 53, భిన్నభిన్న మతవాదులు, పండితవతంసులు, శబ్దస్వరూపమును గూర్చి కోలాహలమొనరించు వైయాకరణులు, నానామతములపైఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతము లొనరింపఁగల మహామహులు పరలోకగతులైరి 54-55. తపస్విసమూహము, సన్న్యాసిబృందము, తత్త్వవేదిసముదాయము 56, గృహస్థులు, బహువిధవేషధారులు, నానావిధపురుషులు, బ్రాహ్మణసమూహము, ఆచార్యపురుషులు మృత్యువునోటఁ బడిపోయిరి. ప్రపంచ మేర్పడినదిమొద లింతవఱ కెందరెందఱు మహాత్ములు ప్రపంచమునందుఁ దమ లీల జూపి మరణించిరో యెవరికిఁ దెలియును? ఎంతదనుకఁ జెప్పగలను? 57—58.

ఈ విధముగాఁ బ్రాణిసమూహమంతయు మృత్యుదేవత నోటఁ బడిపోయెను. ఇంత ప్రాణిబృందము నశించినను నశింపక నాటినుండి నేఁటి

దనుక శాశ్వతస్థాయిగా నున్నది ఆత్మజ్ఞానస్వరూపాకార మొకటి మాత్రమె యని శ్రోతలు గ్రహింతురుగాక 59.

పదియవ సమాసము — వైరాగ్యనిరూపణము.

ఈ సంసారము తరంగసంగతులచే నుప్పొంగు నదియై యున్నది. దీనిలో ననేకజలచరములు నివసించియున్నవి. విషయుతములగు కాలసర్పములు కాటువేయుటకుఁ బరుగులిడుచుఁ బైకివచ్చుచున్నవి 1. ఈ మహానదిలో ఆశ, మమకారము, దేహాబుద్ధియను మొసళ్లుగలవు. అవి మనుజులనుబట్టి ప్రక్కకు లాగుకొనిపోయి సంకటములపాలుచేయుచున్నవి 2. అహంకారరూపములగు నక్రములు పాతాళమునకుఁ బట్టుకొని తీసికొని పోయి మానవుని నాకస్మికముగా ముంచివేయుచున్నవి. అచటి కీడ్వఁబడినప్రాణి యెన్నఁటికి బయటఁబడజాలఁడు 3. కామరూపియగు మొసలి పిడికిలినుండి యెన్నఁటికి మనుష్యుఁడు విడిపించుకొనలేఁడు. తిరస్కారము వెంటనంటియున్నది. మదమత్సరములను విడువలేకుండుటవలన మనుజుఁడు భ్రమలయందుఁ బడిపోవుచున్నాఁడు 4. వాసనారూపమగు నాఁడుపాము మెడకుఁజుట్టుకొని నాలుకలు గ్రోలుచు విషము నుమియుచున్నది 5. ఇట్టి దశయందు మనుష్యుఁడు చూచినదానినెల్ల నాదినాది యని నుడువుచుఁ ప్రపంచభారము (గృహస్థభారము)ను తలపయి కెత్తుకొనియున్నాఁడు. అతఁడా యుప్పొంగు సంసారనదిలో మునుఁగఁ గోరుచున్నాఁడు. కాని భారము విడువకున్నది. మీఁదుఁమిక్కిలి కులాభిమానములోఁబడి పొంగిపోవుచున్నాఁడు 6. అట్టిదశయందు భ్రాంతియను నంధకార మావరించుటచే నభిమానరూపుఁడగు చోరుఁడు వానిని దోఁచుకొనుచున్నాఁడు. మఱియు నహంతారూపిణియగు భూతము వాని నలముకొనుచున్నది 7. ఈ విధముగా ననేక ప్రాణులు ఈ మహానదియందుఁ గల సుడిగుండములలోఁ బడి చుట్టుకొనిపోవుచున్నారు. అటుల నవస్థపడుచు భక్తిభావపూర్వకముగా భగవంతుని నుద్ధరించుటకుఁ బిలుచువాఁడు ఒడ్డుబట్టుచున్నాఁడు. భగవంతుఁ డాతని నెంతేని మన్నించి యొడ్డునకుఁ జేర్చుచున్నాడు. పాపము! తక్కిన భక్తిరహితుల దురవస్థ చెప్పవలసిన పనియే

లేదు. వాండ్రా ప్రవాహమున దిక్కు-మోక్షములేక కొట్టుకొని పోవుచునే యున్నారు 8 – 9. భగవంతుఁడు భక్తిభావమున కాంక్షలిగొని యున్నాఁడు. ఆతఁడు భక్తిభావము నానందముతో గ్రహించును. భక్తిభావముగలవాఁడు సంకటములొందు సమయమున నాతఁడు ప్రసన్న వదనముతోఁ బ్రత్యక్షమై రక్షించుచున్నాఁడు 10. ఎవఁడు పరమాత్ముని మీఁదఁ బ్రేమగలిగియుండునో యాతనియెడఁ బరమాత్ముఁడుగూడఁ బ్రేమతో నుండును. అతఁడు తన భక్తునియెడఁ గనికరించి సమస్తమైన యాపదలనుండి తొలఁగించును 11. పరమాత్మునియెడ భక్తివిశ్వాస ములుగలవారై దాసానుదాసులై వర్తించు పుణ్యాత్ములు తప్పక స్వాత్మ సుఖానందము జూరగొందురు. ఇట్టి భక్తవతంసులకు నమస్కరించెదను 12. ఎవనికి భగవంతునిపయి నెట్టి భావముగలదో వానిపట్ల పరమాత్మునకుఁ గూడ నట్టిభావము గలుగును. భగవానుఁడు ప్రాణిమాత్రుల హృదయ ములలో నంతస్సాక్షిగానున్నాఁడు. మఱియు నందరిభావము లెఱింగి మెలంగుచున్నాఁడు 13. ఎవఁడు మోసగాఁడై లోకులను భగవంతుని వంచించుచుండునో నట్టి వంచకునెడ భగవంతుఁడుసైతము మోసఁ గాఁడుగ నుండును. ఆతని కౌశల మత్యంతాశ్చర్యకరమైనది. ఆయన ఎట్టివాని కట్టివాఁడుగాఁ గనిపించును 14. తన దివ్యనామము జపించుచు నిరంతరము భక్తిశ్రద్ధలతో దపముగావించు భక్తునియెడ భగవంతుఁడు శాంతభావముతో మెలంగి శాంతి ప్రసాదించును. ఒకవేళ భక్తుని భావము కొంచమేని న్యూనమై భక్తిపదవినుండి తొలగినయెడల భగ వానుఁడు వేఱై భక్తునివిడిచి వెళ్లిపోవును 15. ఎవఁడెటులుండునో వానికట్టి ప్రతిబింబము దర్పణమునందుఁ గనిపించును. దానికి ముఖ్య మగు తాళపుఁజెవి మనయొద్దనేయున్నది 16. మన మెట్లుచేయుదుమో దర్పణములోని మన ప్రతిబింబముసైత మటులే చేయుచుండును. ఒక వేళ మనము కనులను బాగుగా విప్పిచూచితిమేని మన ప్రతిబింబముగూడఁ గనులను విప్పినటులఁ గనిపించును 17. కనుబొమ్మలను ముకుళించి మనము కోపముతోఁ జూచినయెడల నదియుఁ గ్రోధస్వరూపముగా గోచరించును. ఒకవేళ మనము నవ్వసాగినచో మన ప్రతిబింబముగూడ నవ్వసాగును. 18. మనుజునిభావములెట్లు దర్పణమునందుఁ బ్రతిబింబితములగుచున్నవో

యటులే పరమాత్ముఁడుగూడ భక్తునివిషయమున మాఱుచుండును. ఎవరు తన్నెట్టుల భజింతురో వారికటులే భగవంతుఁడు కామితఫలములను బ్రసాదించును 19. సాధకుఁడగు మానవుఁడు భావమార్గమునను పరమార్థ మార్గమునను భక్తిస్థానమునకుఁ జేరును. అప్పుడు సాధుసమాగమము చేకూరి మోక్షమార్గము లభించును 20. భావపూర్వకముగ భగవానుని యెడ భక్తిప్రపత్తులు గలిగియుండు మానవులు పావనులగుదురు. అంతియ గాక భావబలమునఁ దమపూర్వులనుగూడ నుద్ధరింతురు 21. స్వయముగ ముక్తులయ్యెదరు. ఇతరులకుఁగూడ నుపకరించి భక్తిరహితులకు భక్తి గలుగఁజేసి తరింపఁజేయుదురు 22. పరమాత్మునియెడ భక్తిగల భక్తులను గన్న తల్లులే ధన్యురాండ్రు. వారల జన్మము సర్వవిధముల సార్థక మైనది 23. భగవంతునికిఁ బ్రియతములగు భక్తుల యాధిక్యము నెంతని కొనియాడనేర్తును! వారలకు దుఃఖము కలిగినపుడు ఆ పరమాత్ముఁ డాలంబనముగాఁ దన నడుమునొసంగి దరిజేర్చుచున్నాఁడు 24. అనేక జన్మములకుఁ బిమ్మట నీ నరదేహము లభించును. ఈ నరదేహమును సక్రమ మార్గములఁ బ్రవేశపెట్టి భక్తిమార్గమున నన్వయించినయెడల నీశ్వరసమావేశము కలుగును 25. అట్టి భక్తిస్వభావులగు పుణ్యపురుషు లకు నమస్కరించెదను. భక్తుల ప్రభావము గొనియాడ నశక్యము. వారలు హరినిధానమును సంచితము గావింతురు. అందుచే వారల యనంత జన్మఫలము సఫలమగును 26.

మానవుని యాయు వొక రత్నపేటిక. దీనినిండ సుందరములగు భజనరత్నములు కలవు. మానవులారా! అట్టి లోకోత్తరములగు భజన రత్నములను నీశ్వరసమర్పణము గావించి యానందము చూరగొనుడు 27. సంసారసంబంధములగు భోగభాగ్యములలో హీనులై నంతమాత్రమున హరి భక్తులెన్నఁటికిని హీనులుగాఁ బరిగణింపఁదగరు. వారు వాస్తవమునకు బ్రహ్మాదులకంటెను శ్రేష్ఠులు. సర్వకాల సర్వావస్థలలో వారు నిరాశా నందమున మునిఁగి తేలుచుందురుగదా! బ్రహ్మాదుల కట్టి నిరాశానంద మెక్కడిది? 28. ఈశ్వరుని సహాయము నొక్కదానినిమాత్రము విశ్వ సించి సంసారముపట్ల నిరాశాభావముతోఁ బ్రవర్తించు భక్తిస్వభావులను సర్వవిధముల భగవంతుఁడు సంభాళించును 29. భక్తిస్వభావులగు

ను త్తములు వివేకము గలవారలుగాన సంసారదుఃఖముల నన్నింటిని సుఖములుగా భావింతురు. భక్తిరహితులు సుఖములయందే చిక్కుకొని పడియుందురు 30. ఈశ్వరునియం దత్యంతముగాఁ బ్రేమగల భక్తులు స్వానందసుఖమున నోలలాడుదురు. వారి యక్షయకోశము (స్వానందము) లోకాతీతమైనది 31. భక్తులు సంసారకష్టములను సుఖములుగా భావించి యక్షయసుఖముతో సుఖులుగా నుందురు. సంసారదుఃఖమును మఱచి పోయెదరు. ఈశ్వరునియందు మగ్నులై యుండి విషయసుఖమునుండి పరాఙ్ముఖులై యుందురు 32. భక్తులగు మానవు లీ నరదేహముకతనఁ బరమాత్మునిఁ బ్రాప్తింతురు. భక్తిరహితులును అభాగ్యులు నగు నితరుల కీ జన్మము వ్యర్థముగాఁబోవును 33. ఎవనికేని సుకృతవశమున నాకస్మికముగా గొప్ప ధనరాశి లభించినచో దానిని గవ్వకు మార్చివేయుట యెట్టిదో భక్తిభావరహితులగు మానవులు తమ యమూల్య దేహమును వ్యర్థముగాఁ గోల్పోవుటయు నట్టిది 34. పూర్వపుణ్యకారణమున నెవనికేని స్పర్శవేది లభించినయెడల దాని నుపయోగించు విధమెఱుంగక పాడుచేయును. అటులే భక్తిహీనుఁడగు పురుషుఁడు పూర్వజన్మసుకృతమున గడించిన యీ నరదేహమును సార్థకము గావించు విధమునెఱుంగక పాడుచేయుచున్నాఁడు. అంతతోఁబోక మాయాజాలమునందుఁ దగుల్కొని తన జీవితమునుగూడ నాశనము చేసికొనుచున్నాఁడు 35—36. ఈ నరదేహ సంయోగమువలననే మానవు లనేకులు ముక్తపురుషులును మోక్షగాములు నైరి. ఇట్టి మనుష్యజన్మమును బొంది భగవంతునియెడ భక్తిశ్రద్ధలు గలవారై సంచరింపని ప్రాణులు జన్మమరణదుఃఖములను నిరంతర మనుభవించుచుందురు 37.

కావున మానవులు నరదేహమునకుఁగల గొప్పతనము గ్రహించి సాధుసమాగమముకతన జీవితము సఫలము గావించుకొనవలయును 38. ఏ సమయమున కేది రానున్నదో తెలిసికొనఁజాలము. రాత్రి చెట్టుపయి జేరిన పక్షులు తెల్లవారినంతన పదిదిక్కులకు నెగిరిపోయినటుల నీ సమస్త వైభవము, స్త్రీలు, పుత్రులు, ధనము మున్నగునవి యే సమయమున నేవిధముగాఁ బరాధీనములై యెక్కడకు వెళ్ళిపోవునో మనము గ్రహింపలేము 39—40. ఏ గడియకు నేమి కానున్నదో తెలియదు. ఆయువు

పూర్తి గావచ్చినది. దేహాంతమైనపిదప మరల నే నీచయోనియో సిద్ధముగాఁ గాచుకొనియున్నది 41. శ్వాన సూకరాదినీచయోనులలో నెందు జనించి విపత్తుల ననుభవింపవలసి వచ్చునో చెప్పఁజాలము. ఈ నీచయోనులయందు జనించిన ప్రాణికి ఉత్తమగతి లభింపదు 42. ఓరీ! అవివేకీ! నీవు తొలుదొలుత గర్భవాసమునం దున్నపు డెన్నియో కష్టములొందితివి. ఎన్నెన్నియో యవస్థల పడిపడి వేసారి పూర్వ సుకృతమున మానవుఁడవై జన్మింపగలిగితివి 43. వెనుకటిజన్మములలో సమకూడిన సమస్తదుఃఖములను నీవొక్కరుఁడవే యనుభవించితివి. అక్కడ నీతోఁ బాలు పంచుకొనుటకు ఈ భార్యగాని ఈ కుమారులుగాని లేకుండిరి. మరల నదేవిధముగా నీచజన్మములను నెత్తుటకు నేడో రేపో యైహిక జీవితము ముగించుకొని నీవొక్కరుఁడవే పోవలసియున్నాఁడవు 44. ఎక్కడితల్లి, ఎక్కడితండ్రి, ఎక్కడిసోదరి, ఎక్కడిభ్రాతలు, ఎక్కడి స్నేహితులు, ఎక్కడి స్త్రీ పుత్రాదులు? 45. సమస్తమును మిథ్యయై యున్నది. అందరును సుఖమునుగోరి నిన్నాశ్రయించినారు. వీరలకు నీ సుఖముతో సాంగత్యము గలదేమోగాని దుఃఖములో కొంచెమేని సాంగత్యము కలవారు కారని రూఢిగా నమ్ముము 46. ఈ ప్రపంచమెక్కడనుండి వచ్చినది? నీ కులమెక్కడిది? ఏల వ్యాకులము నొందెదవు? ధనము, ధాన్యము, సంపద మున్నగు సంసార భోగములన్నియు నస్థిరములు 47. ఎక్కడి దీ గృహము? ఎక్కడి దీ గృహస్థాశ్రమము? ఎందులకై యీ వ్యర్థ పరిశ్రమతో మునిఁగి తేలుచున్నాఁడవు? బ్రదికియున్నంత వఱకు కుటుంబపు జంజాటమను బరువును మోసిమోసి పరితపింతువు. కడకుఁ గాలము దీరును. అన్నియు విడిచిపోయెదవు 48. ఈ తరుణతా విజృంభణము, ఈ భోగభాగ్యములు, ఈ హావభావానందము జూచి మురిసి మిన్నుముట్టకుము. ఇవి యన్నియు మూన్నాళ్ల ముచ్చటలు. ఇంతియకాక యివి మాయతోఁ గూడినవని గమనింపుము 49. ఒకవేళ నీ వాకస్మికముగ మరణింతువేని మహాత్ముఁడగు శ్రీరాముని జెందనేరవు. నీవు కనుపించుదానినెల్ల నాదినాది యని చెప్పుచున్నాఁడవు. నీ వాసన విషయములలోఁ జిక్కియున్నది 50. నీ వెన్నెన్నియో జన్మములిదివర కెత్తియుంటివి. అటులె ప్రతిజన్మమున కొక మరణమువంతున

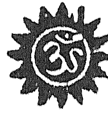
నెన్నియో మరణములను సైత మొందియున్నాఁడవు. ఈ జననమరణములలో నీకీలాటి తల్లులు, తండ్రులు, భార్యలు, బిడ్డలు, కొడుకులు మున్నగువార లెన్నిలక్షలమంది యైపోయిరో యేమెఱుంగుదువు? 51. కర్మయోగమువలన వీరందరు నీకు సమకాలికులుగా నీలోకమున జనించి నీతోఁ గలసిమెలసియున్నారు. ఓరీ చదివినమూర్ఖుఁడా! వీరలను నీవు సిగ్గుబిడియములులేక నావారలు నావారలు అని యెటులఁ జెప్పుకొనుచుంటివో నాకుఁ దోఁచకున్నది 52. బాగుగా యోచించిచూడుము. ఈ శరీరమే నీదికాదు. అట్టియెడ నెట్టిసంబంధమునులేని వీరినందరను నావారు నావారు అని పూసికొనుదువేల? ఇప్పటికైన నీయొక్కయు నీవు ప్రేమించు జనులయొక్కయు నస్థిరత్వము గ్రహించి భక్తిభావముతోఁ బరమాత్మని నమ్ముకొనుము 53. ఈ పాపపుఁ బొట్ట నించుకొనుట కెందరెందరు నీచ జనులనో సేవింపవలసివచ్చుచున్నది. నీచులకడజేరి సిగ్గులగ్గువిడిచి స్తోత్ర పాఠములు వల్లింపవలసిన గతి కలుగుచున్నది. పోషించువానికడ నెంతయో వినయవిధేయతలు జూపవలసివచ్చుచున్నది. పట్టెడన్నము బెట్టినందులకే యీ రీతిగ నీ జీవితసర్వస్వమును హీనులకు విక్రయించివేయుచున్నాఁడవు. అంత కెన్నిరెట్లో యోగ్యుఁడును నరదేహప్రదాతయు జీవితము నను గ్రహించినవాఁడు నగు దేవుని నీవేల మఱచిపోవుచుంటివో నాకుఁ దోఁచకున్నది 54-55. భగవానుఁడు సర్వశక్తిసంపన్నుఁడు. ఆతని మాహాత్మ్యము నీకుఁ దెలియకున్నచో నేను జెప్పెద నాలింపుము. ఈశ్వరుఁడు రేయింబవళ్లు సమస్త ప్రాణిలోకమునకు శుభము నెటులఁ గూర్పఁ గలుగుదునాయని చింతించుచున్నాఁడు. ఆయన ప్రతాపముకతననే సకాలమున మేఘములు వర్షించి పృథివిని సస్యసంపూర్ణము గావించుచున్నవి. ఆయన కనుసన్నలకు లోనై సముద్రము చెల్లెలికట్టనుదాటక యథావిధిగానున్నది 56. భగవంతుని యాజ్ఞననుసరించియే భూభారము నాదిశేషువు వహించుచున్నాఁడు. సూర్యుఁడాతని తేజముచేతనే మింటఁ బ్రకాశించు చున్నాఁడు. సమస్త చరాచరభూతవిశిష్టమగు భూతనివహమును సృష్టిని నాతఁడు తన మహత్వముచే (సత్తామాత్రముచే) నడుపుచున్నాఁడు 57. దేవాధిదేవుఁడు, మహాదేవుఁడు, దయాళుఁడు నగు నా పరమాత్ముని లీలలను మానవులే మిగుల గ్రహింపఁగలరు. కృపాపూర్వకముగ నాతఁడు

రక్షింపకున్నచో నీజీవలోకము ప్రాణములో నింతకాలముండఁగలదా? 58. సర్వాత్ముఁడు లోకపావనుఁడు నగు నిట్టి శ్రీరామచంద్రుని విడిచి కామ్య విషయములలో మగ్నులై యుండు ప్రాణులను దురాత్ములన్నను, అధము లన్నను దప్పులేదు. వారు తాము చేసినదాని ఫలము తప్పక యనుభ వింతురు.59. శ్రీరామచంద్రునిగూర్చి కాక స్వోపయోగమునకయి చేయు నాశాకృత్యములన్నియు నిరాశలని గ్రహింపవలయును. కానఁబడినదాని నెల్ల నాదినాది యనుకొనుటవలనఁ గడకు మిగులునది కష్టమొక్కటియే 60. ఎవనికిఁ గష్టము నొందవలయునను గోరికయుండునో వానిని సంతోష ముగా విషయచింతన నొనరింపనీయవలెను. కడకు విషయచింతనముల వలన లభించునది కష్టమె. అది లభించినంతన హృదయము క్షోభించును. విషయములస్థితి యిట్టిది 16. ఆనందఘనమగు శ్రీరామచంద్రుని విడిచి హృదయమునందు విషయచింతనము లొనరించు మానవుఁడు ఎన్నఁటికిని మోక్షమును బొందఁజాలఁడు. వానికి సమాధానము కలుగనేరదు 62. ఎల్లప్పుడును సౌఖ్యము నభిలషించు మానవుఁడు శ్రీరామ భజనయందుఁ దత్పరుఁడై యున్నఁ జాలును. వాఁడు సుఖపడును. దుఃఖమూలమగు కుటుంబజనముతో సంబంధమునుమాత్రము వాఁడు తొలగించుకొన వలయును 63. వాసనలకారణముననే మానవునకుఁగష్టములు దుఃఖములు కలుగుచున్నవి. కావున విషయవాసనలను విడనాడినవానికె సౌఖ్యములు సమకూరును 64. విషయములవలన నుత్పన్నమగు సమస్తసుఖములు సుఖ ములుగావు. అవి సుఖాభాసములు. వానిలోఁ బరమదుఃఖము పూర్తిగా నిమిడియున్నది. తొలుదొలుత విషయసుఖములు మధురతరములుగఁ దోఁచును. కాని తరువాత వానివలన శోకము కలిగితీరును. వాని స్వభావ మిట్టిది 65. గాలమునకుఁ దగిలించిన యెఱ్ఱయందుఁ జేపకుఁ దినఁబోవు నపుడు సుఖము కనిపించినను దానిని లాగినపిమ్మట గొంతుక పగిలిపోవు చున్నది. మేఁత దినవలయునను నాశతో లేడి వలలోఁ దగుల్కొను చున్నది. అటులె విషయసుఖములయొక్క తీపితనమందు తీపిగనుపించినను నిజము విచారించిన మిక్కిలి చేదు. ఇందుచేతనే శ్రీరామునియెడఁ బ్రీతి నుంచుమని చెప్పుచున్నాఁడను 66—67.

దీనినాలించి శ్రోతలలో నొకఁడగు భక్తిభావయుతుఁడైన శిష్యుఁ డిటు లడుగుచున్నాఁడు. ఓ స్వామిగా! ఈ జన్మమును సఫలము గావించు నదియు, యమలోకమును దప్పించునట్టిదియు నగు నుపాయమును జూపుఁడు 68. ఓ మహారాజా! పరమాత్ముఁడెచ్చటనున్నాఁడు? ఆతని సాన్నిధ్యము నాకు లభించు మార్గమేది? దుఃఖమూలమగు సంసారము తొలంగుమార్గమేది? 69. ఓ కృపామూర్తీ! తప్పక భగవంతుఁడు లభించు నట్టిదియు అధోగతిని దూరముచేయునదియు నగు నుపాయము దీనుఁడనగు నాకుఁ దెలుపుఁడు 70. వక్త చెప్పుచున్నాఁడు. సోదరా! నీ వనన్యుఁడవై భగవంతుని భజనగావింపుము. దీనివలన సహజముగనే నీకు సమాధానము గలుగును 71. శిష్యుఁ డిటుల నడుగుచున్నాఁడు. గురువరా! భగవంతుని భజన మెటులఁ జేయవలయునో మనస్సు నెక్కడ నుంచవలయునో తెలిపి కృపతో నాకు భగవద్భజన లక్షణములను బోధింపుఁడు 72. ఈవిధముగా భక్తుఁడగు శిష్యుఁడు దీనవదనముతోఁ బలికి దృఢహృదయముతో గురు వరుని పాదములను బట్టుకొని గద్గదకంఠుఁడయ్యెను. దుఃఖమువలన నాతని కశ్రుపాతమయ్యెను 73. శిష్యుని యనన్యభక్తిని గాంచి సద్భావముతోఁ బ్రసన్నుఁడై శ్రీసద్గురుమూర్తి యిటుల నుడివెను. మిత్రుఁడా! ఇఁక నిప్పుడు రాఁబోవు సమాసమునందు స్వానందమును బొందుమార్గము తెలుపుదును. సావధానమతితో నాలింపుము 74.

మూఁడవ దశకము సమాప్తము

నాలుగవ దశకము

మొదటి సమాసము — శ్రవణభక్తి.

ఓ గణేశ్వరా ! సర్వవేళలను నీకు విజయమగుఁగాక. దేవా ! నీవు విద్యావైభవములందు సమర్థుఁడవు. కృపాళుఁడవై నాకు ఆధ్యాత్మిక విద్యనుగూర్చిన పరమార్థమును సాధకులకు బోధింపగలశక్తిని బ్రసాదింపుము 1. ఓ వేదమాతా! శారదా ! నీకుఁగూడ వందనము లొనరించుచున్నాఁడను. నీ మహత్త్వమువలననే వక్తలకు సమస్తసిద్ధులు సమకూరుచున్నవి. నీ కతననే హృదయము మననము గావించుటయందుఁ బూర్ణముగాఁ బ్రవృత్తమగుచున్నది 2. ఇఁక సద్గురుమూర్తిని స్మరించెదను. గురుమూర్తి ఉత్తములలో నుత్తముఁడు. అతని యనుగ్రహమువలన జ్ఞానవివేకము ప్రకటితమగును 3. భగవద్భజనము నెటులఁజేయవలయునని శ్రోతలు నన్ను మంచిప్రశ్నమునడిగిరి. కావున ననేకగ్రంథములయొక్కయు శాస్త్రములయొక్కయు నాధారములను గైకొని నవవిధభక్తులను గూర్చి వర్ణనమొనరించెదను. శ్రోతలు దీనిని సావధానమతితో నాలించి పావనులు గాఁగోరెదను 4—5.

శ్లో॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనం ।
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనం॥

(భాగ. స్క. 7—5—23)

శ్రవణము, కీర్తనము, విష్ణుస్మరణము, పాదసేవనము, అర్చనము, వందనము, దాస్యము, సఖ్యము, ఆత్మనివేదనము అను నీతొమ్మిదియు భక్తిభేదములు. వీనిలో ప్రతిభక్తినిగూర్చియు వివరణము ప్రతిసమాసమునందుఁ జేయుదును. సావధానమతితో శ్రోతలు వినవలెను 6. హరికథలను పురాణములను నానావిధములగు నధ్యాత్మనిరూపణములను వినుచుండవలయును. ఇది మొదటిభక్తి 7. కర్మమార్గము, ఉపాసనామార్గము,

జ్ఞానమార్గము, సిద్ధాంతమార్గము, యోగమార్గము వైరాగ్యమార్గమును గూర్చిగూడ సాధకుఁడు వినుచుండవలెను 8. అనేకవిధములగు వ్రతములు, తీర్థములు, దానములు మున్నగు మహిమలుగూడ నాలింపవలెను 9. ఇంతియుగాక బహువిధములగు మాహాత్మ్యములు, పుణ్యస్థలముల వర్ణనములు, బహువిధమంత్రములు, సాధనములు, అనేక ప్రకారములగు తపములు, పురశ్చరణములు వినవలయును 10. దుగ్ధాహారులు, నిరాహారులు, ఫలాహారులు, పర్ణాహారులు, శాకాహారులు, నానావిధాహారులు నెటులుందురో వారి స్థితియు 11, ఎండలో, వానలోఁ, జలిలో, అడవిలోఁ, బృథ్విలో, ఆకాశముఁలో సిద్ధు లేవిధముగా వసింతురో యదియు 12, జపి, తపి, తామసయోగి, నిగ్రహి, హఠయోగి, శక్తి మార్గి, అఘోరయోగి యెటులుందురో యదియు నెఱుంగవలయును 13. అనేక ప్రకారములగు ముద్రలు, ఆసనములు, లక్ష్యస్థానములు, పిండ జ్ఞానము, తత్త్వజ్ఞానము మున్నగువాని వర్ణనమువిని స్వరూపము గ్రహింపవలెను 14. నానావిధములగు పిండరచనము, అనేకవిధములగు భూగోళ రచనము, పలుతెఱంగులు గల సృష్టిరచనము ఏ విధముగానుండునో యదియు 15, చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, తారామండలము, గ్రహమండలము, మేఘమండలము, ఇరువదియొక్క స్వర్గములు, ఏడుపాతాళములు మున్నగువాని స్వరూపమును 16, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులస్థానములు, ఇంద్రాదిదేవతలయొక్కయు ఋషులయొక్కయు స్థానములు, వాయు వరుణ కుబేరులస్థానములు నెటులుండునోయను విషయమును శ్రవణము చేయవలయును 17. తొమ్మిది ఖండములు, పదునాలుగు భువనములు, అష్టదిక్పాలుర స్థానములు గహనములగు ననేక వనోపవనముల స్వరూపములును 18, గరుడ గంధర్వ విద్యాధర యక్ష కిన్నర నారద తుంబురు ప్రముఖులగు అష్టగాయకుల సంగీతవిచారవర్ణనములును వినవలయును 19. రాగజ్ఞానము, తాళజ్ఞానము, నృత్యజ్ఞానము, వాద్యజ్ఞానము, అమృత సిద్ధియోగము, ప్రసంగజ్ఞానము లెటులుండునో యవియు 20, పదునాలుగు విద్యలు అఱువదినాలుగు కళలు సాముద్రికలక్షణము, మనుష్యుని ముప్పదిరెండు లక్షణములు, మఱియు నానావిధములగు కళలు వాని స్వరూపములును 21, మంత్రము, మణిమయౌషధములు, సూత్ర

గ్రంథులు, సిద్ధులు, నానాభాషలు, నానావిధౌషధములు, ధాతువులు, రసాయనక్రియలు, నాటికాజ్ఞానము, శ్రవణభక్తిస్వరూపము నెఱుంగఁ గోరువాఁడు వినవలయును 22. ఏ దోషమువలన నేరోగమువచ్చునో ఏ రోగముకొఱ కేప్రయోగము చెప్పఁబడెనో ప్రయోగముకొఱ కేయోగ ముపకరించునో యదియు 23, రౌరవ కుంభీపాకాదినరకములు, యమ లోకములోని నానా యాతనలు, స్వర్గనరకములలోని సుఖదుఃఖములు గూడ నెఱుంగవలయును 24. నవవిధభక్తులు, చతుర్విధభక్తులు ఏవిధ ముగానుండునో, ఉత్తమగతి యెటుల లభించునో 25, పిండ బ్రహ్మాండ ముల రచనము నానావిధములగు తత్త్వముల స్వరూపము సారాసార విచారము నెటులుండునోయను సంశయములు వినవలయును 26. సాయుజ్య ముక్తి స్వరూపము, మోక్షము లభించు తెఱంగు నెఱుంగవలయునన్న యనేక సద్గ్రంథరాజములు బఠింపవలయును 27. వేదము, శాస్త్రములు, పురాణములు, తత్త్వమసి మున్నగు మహావాక్యముల వివరణము, తను చతుష్టయనిరసనము (స్థూల, సూక్ష్మ, కారణ, మహాకారణ శరీరములు) తెలిసికొనవలయును 28. వినుట కన్నియును వినవలయును. వినినంతన లాభములేదు. విన్నయంశములు మనస్సునకుఁ బట్టించుకొని సారము వెదుకవలయును. అసారమును గుర్తించి విడిచివేయవలయును. దీనికే శ్రవణభక్తియనిపేరు 29. సగుణపరమాత్ముని చారిత్రముల నాలించుచు ఆధ్యాత్మజ్ఞానమూలమున నిర్గుణమును వెదకుచునుండుటయే శ్రవణభక్తి లక్షణము 30. ఈశ్వరుని సగుణచరిత్రము, నిర్గుణతత్త్వము అను నీరెండు విషయములు పరమపవిత్రములు గాన వీనిని శ్రద్ధాభక్తులతో వినుచుండ వలయును31. జయంతులు, ఉపవాసములు, బహువిధసాధనములు, మంత్ర యంత్ర జపధ్యానములు, కీర్తిస్తుతి, స్తవనము, భజనము మొదలగునవి తెలిసికొనవలయును 32. ఈ విధముగా సగుణపరమాత్ముని గుణశ్రవ ణము, నిర్గుణమునుగూర్చిన యాధ్యాత్మిక నిరూపణ శ్రవణము గావింప వలయును. మరియు భిన్నత్వమునువదలి భక్తిమూలమును వెదుక వలయును 33. ఇప్పుడు శ్రోతలకు శ్రవణభక్తి యన నేమియో తెలిసి యుండును. కావున నికముందుఁ గీర్తనభక్తిలక్షణముఁ జెప్పెదను. శ్రద్ధతో నాలింతురుగాక 34.

రెండవ సమాసము – కీర్తనభక్తి

నవవిధభక్తులలో నొకటియగు శ్రవణభక్తిని దెలిపితిని. ఇపుడు రెండవదగు కీర్తనభక్తినిగూర్చి తెలుపుచున్నాను వినుండు 1. సగుణ పరమాత్ముని గుణములను గీర్తనము చేయవలయును. అంతియగాక జగత్తునందు శక్తిగొలఁది తిరిగి తనవాణితో పరమాత్మునికీర్తిని వ్యాపింపఁ జేయవలయును 2. అనేక గ్రంథరాజములను బఠింపవలయును. గ్రంథముల లోని యవసరవిషయములను గంఠస్థము చేయవలయును. భగవంతుని లీలలఁ దెలుపుకథలు నిరంతరమును నుడువుచుండవలయును 3. తన సుఖ స్వార్థముకొరకు హరికథలను భక్తులకుఁ జెప్పుచుండవలయును. హరికథలు లేకుండ నొక నిముసమేని వృథాగా గడుపఁగూడదు 4. నిత్యము నూత నోత్సాహముతో హరికథల నభివృద్ధిపరచుటలో మిగులఁ గృషిచేయ వలయును. హరికీర్తనతో సంపూర్ణబ్రహ్మాండమును నింపివేయవలయును 5. అత్యంతప్రేమరుచితో సర్వకాల సర్వావస్థలయందును మానవుఁడు తత్పరుఁడై యుండవలయును 6. భగవంతునకుఁ గీర్తనమన్న నింత యన రానిప్రీతి. కీర్తనమువలన హృదయమునకు సమాధానము గలుగును. కలి యుగములోని మనుష్యులలో ననేకులను హరికీర్తనమే తరింపఁజేయు చున్నది 7. వివిధప్రకారములతో నుండునదియు విచిత్రకరమైనదియునగు ధ్యానమును, అలంకారములయొక్కయు భూషణములయొక్కయు వర్ణన మును భక్తుఁడు నిరంతరమొనరింపవలయును. అంతఃకరణమునందు ధ్యాన మూర్తిని దెచ్చుకొని ప్రతిష్ఠించి హరికథలను జెప్పవలయును 8. ప్రేమతోఁ బరమాత్ముని యశమునుఁ గీర్తిని ప్రతాపమును మహిమను వర్ణింపవల యును. దీనివలన భగవద్భక్తుల యాత్మలు సంతుష్టినొందును 9. కథను అన్వయమును, వ్యాఖ్యానమునుజెప్పుచుఁ గరతాళమును మనోహరముగా మ్రోగించుచు హరికథకుఁడు పరమాత్ముని నామఘోషణమును, ప్రసం గము వచ్చినపు డనేక కల్పిత విషయములను, జరిగిన సంగతులనుగూడఁ జక్కనిరీతిగా వివరించి చెప్పవలయును 10. తాళము, మృదంగము, హరికీర్తనము, సంగీతము, నృత్యము, తానమానము, నానావిధ కథాను సంధానము తెగిపోనీయక యన్నియు హరికథకుఁడు సమానముగా

జరుపుచుండవలెను 11. హరికథఁ జెప్పువాఁడు కరుణారసాత్త్వికములగు కీర్తనములలోని యానందమున మగ్నుఁడై మహోత్సాహముతోఁ గథను నడుపవలయును. మరియు శ్రోతల శ్రవణపుటములు నానందముతో నింపివేయవలయును 12. కంపితము, రోమాంచము, స్ఫురణము, ప్రేమాశ్రుపాతము గలవాఁడై పరమేశ్వరుని గుణానువాదమును భక్తుఁడు గానము చేయవలయును. దేవస్థానమునందు భగవానునకు సాష్టాంగ నమస్కారము లొనర్పవలయును. భక్తిభావములోఁ బూర్తిగా లీనుఁడై మైమఱచి పొరలాడవలయును 13. పదము, శ్లోకము, ప్రబంధము, ఘాటీముద్ర, దోహా (పద్యభేదము) మున్నగు ననేక ఛందములను వీరభాషణములను వినోదములను అవసరమునెంట భక్తబృందముమధ్య గానము చేయవలయును 14. నానావిధములును నవరసభూషితములును, శృంగారరసమయములు సంతోషకరములు నగు గద్య పద్యములను, అనేకవిధములగు ప్రాస్తావికవచనములను హరికథకుఁడు శాస్త్రాధారముతోఁ జెప్పవలెను 15. భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యముల లక్షణములను, నీతి న్యాయ స్వధర్మముల రక్షణోపాయములను, సాధనమార్గములను, ఆధ్యాత్మిక నిరూపణములను జక్కనిరీతిని భక్తులకడ వివరింపవలయును 16. సందర్భము ననుసరించి హరికథల నుడువవలయును. సగుణోపాసకులగు జనుల కడ సగుణపరమాత్ముని కీర్తిని వర్ణింపవలయును. మఱియు నిర్గుణముతో నవసరము కలిగినపుడు అధ్యాత్మికవిద్యమీఁద వ్యాఖ్యానము గావింపవలయును 17. పూర్వపక్షమును విడిచి నియమముతో సిద్ధాంత నిరూపణము చేయవలయును. తాను సిద్ధాంతపఱచి చెప్పుదానిని ప్రజల యెదుట శాస్త్రనిరూపిత నియమ క్రమానుసారముగా నుంచవలయును 18. వేదములను పారాయణము చేయవలయును. ప్రజలకుఁ బురాణములు వినిపింపవలయును. అంతియగాక మాయాస్వరూపమును బ్రహ్మస్వరూపముగూడ నిరూపింపవలయును 19. బ్రాహ్మణత్వము నాదరభావముతో రక్షింపవలయును. ఉపాసనమును, భక్తిసాధనమును, గురుపరంపరను స్థిరముగా నుంచవలయును 20. హరికీర్తనమునందు వైరాగ్యలక్షణము చేయవలయును. జ్ఞానలక్షణములనుగూడ విడిచిపోవ నీయఁగూడదు. పరమచతురుఁడును, విలక్షణుఁడు నగు పురుషుఁ డన్నిం

టిని సవరించుకొనఁగలఁడు 21. వినువారల హృదయములలోని సత్య సమాధానము (విశదజ్ఞానము) చెదరిపోవునట్లును, సందేహము కలుగఁజేయునట్లును నుండు విషయములను గీర్తనములలో నుడువరాదు. కీర్తనమునందు నీతి, న్యాయము, సాధనముల రక్షణముగూడఁ జేయవలెను 22. సగుణపరమాత్ముని గుణానువాదము గావించుటను గీర్తనమని యుగ్గడింతురు. అద్వైతవివరణమున కాధ్యాత్మికనిరూపణమని చెప్పుదురు. ఎప్పుడేని నిర్గుణనిరూపణము గావింపవలసి వచ్చినచోఁ బరమాత్ముని సగుణత్వమునుగూడ రక్షగావింపవలయును. ఆధ్యాత్మనిరూపణము చేయునపుడు సగుణమును బంధింపగూడదని తెలిసికొనవలయును 23. వక్తృత్వమునకుఁ దగినంత విద్యాబల ముండవలయును. అల్పజ్ఞుఁడగు పురుషుఁడు మహద్విషయములనుగూర్చి సత్యమగు వ్యాఖ్యానము గావింపనేరఁడు. అందువలన వక్త ముఖ్యముగా విద్యాధికారియు అనుభవశాలియునై యుండవలెను 24. దేనినైన మాటిమాటికి ఖండనము గావింపక వేదములలోని యాజ్ఞలను మండనము గావించుచు మనుజులందఱును సదాచారములయందుఁ బ్రవృత్తులగురీతిగా హరికథకుఁడు జ్ఞానమును బోధింపవలయును 25.

భక్తియోగమునుగోరు మానవుఁడు వాదవివాదముల నన్నింటిని విడిచి పరమాత్ముని సగుణమూర్తిని గీర్తనము చేయవలయును. దీనినే భగవద్భజన మందురు. ఇదియే రెండవభక్తి 26. భగవంతుని గుణములు గీర్తించుటవలన మహత్తరములైన పాపములు నశించును. ఉత్తమగతి లభించును. కీర్తనభక్తివలన నవశ్యముగ భగవంతుని సన్నిధికిఁ జేర నవకాశము గలుగును. ఇందు సందియము కొంచమేని లేదు 27. కీర్తనమువలన వాణి పవిత్రనగును. సత్పాత్రము గలుగును. జనులందరును సుశీలురును సదాచరణులును నయ్యెదరు 28. కీర్తనమువలన మనశ్చాంచల్యము తొలగిపోవును. స్థిరమగు బుద్ధివిశేషము కలుగును. వినునాతనికిని జెప్పువానికిగూడ సందియము నివర్తియగును 29. బ్రహ్మపుత్రుఁడగు నారదుఁడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును హరికీర్తన మొనరించుచున్నాఁడు. అందుచేతనే యాతనికి స్వయముగా నారాయణుని పదవి లభించెను 30. కావున కీర్తనమహిమ మపారమయినది. అగాధమయి

నది. కీర్తనమువలనఁ బరమాత్ముఁడు ప్రసన్నుఁడగును. పరమాత్ముని గుణానువాదముగల కీర్తనలు జరుగు ప్రదేశమునందు సమస్త పుణ్యతీర్థములును, స్వయముగా జగదాత్మయు నివసించును 31.

మూఁడవ సమాసము — స్మరణభక్తి.

గత సమాసమందు మానవులందఱిని పావనము చేయునదియగు కీర్తనభక్తిని వర్ణించితిని. ఇప్పుడు విష్ణుస్మరణమను పేరుగల మూఁడవ భక్తి యెటులుండునో తెలుపుచున్నాను వినుండు 1. హృదయమునందు బరమాత్ముని దివ్యనామమును స్మరింపచేయవలెను. అతని యనంతనామముల నఖండరీతి జపము చేయువలయును. నామస్మరణమువలన మనస్సునకు సమాధానము లభించును 2. నిత్యమును నియమము దప్పక ప్రాతఃకాలమునందును, మధ్యాహ్నమునందును, సాయంసమయమునను నిరంతరముగా భగవన్నామస్మరణము శేయుచుండవలయును 3. సుఖసమయమునందును, దుఃఖసమయమునను, ఉద్వేగసమయమునను, చింతాసమయమునను, ఆనందానుభవసమయమునను, ఇంతయేల, సర్వకాల సర్వావస్థలయందును భగవన్నామస్మరణము గావింపక యూరకుండరాదు 4. హర్షసమయమునను దుఃఖసమయమునను సర్వాదికోత్సవములను నాలించునపుడును ఏదేని శుభకార్య ప్రస్తావనము జేయు తరుణమునను విశ్రాంతియందునను నిద్రాసమయమునను భగవన్నామస్మరణము గావించుచుండవలయును 5. ఏవేని దొసఁగులు పొసఁగి సంకటములు గలిగినప్పుడును సంసార సంబంధములగు నిర్బంధము వాటిల్లినపుడును నేదేని దుర్దశ సమకూరినప్పుడును భగవన్నామము సాదరభావముతో స్మరింపవలయును 6. నడుచుచు, మాటలాడుచు, దినుచుఁ, ద్రావుచు, సుఖించుచు, బహువిధములగు నుపభోగములను దనివిదీఱ ననుభవించుచు నుండునపుడుగూడ నేమఱపాటు లేక భగవంతుని దివ్యనామమును స్మరించుచుండవలెను 7. సంపదలతోఁ దులతూఁగు సమయమునను ఆపదలలో మునిగి తేలుచున్నపుడును కాలగతులు వ్యతిరేకించి చిక్కులు వాటిల్లినను భగవన్నామ

స్మరణము మానరాదు 8. వైభవము, సామర్థ్యము, బలము, బహు విధ పదార్థములు గలవను నహంభావముతోఁగాని వివిధ సుఖముల ననుభవించుచుంటిననను సంతోషమునఁగాని భగవన్నామస్మరణమును విడువదగదు 9. భగవంతుని నామమును నిరంతరము హృదయమునందు దలంచువారి కాపదలు గలుగవు. చేయుచున్న పనులకు విఘ్నములు వాటిల్లవు. అంతమున సద్గతిగూడ లభించును 10. మొదట భోగ భాగ్యములతో సౌఖ్యము లనుభవించుచుఁ దరువాత దరిద్రుఁడైనను, మొదట దరిద్రుఁడుగనుండి యనంతరము మహాభాగ్యవంతుఁడైనను భగ వంతుని స్మరించుటలోఁ దృప్తి నొందఁజనదు 11. భూతములు, పిశాచ ములు, నానాబాధలు, బ్రహ్మగ్రహము, బ్రహ్మరాక్షసి, మంత్రభ్రష్టతవలన యున్మాదావస్థ, నానావిధములగు నాధివ్యాధులు భగవన్నామస్మరణ మూలమున నశించును 12. విషబాధయు రోగబాధయుఁగూడ భగవ న్నామ స్మరణమునఁ దొలఁగిపోవును. ఇంతియగాక యంత్యకాలమునఁ గూడ స్మరించినయెడల నుత్తమగతి లభించును 13. బాల్యావస్థయందును, తరుణావస్థయందును, వార్ధక్యావస్థయందును, కష్టకాలమునందును, సర్వ కాలములయందును, అంత్యకాలమునందును భగవంతుని స్మరించుచుండ వలయును 14. నామస్మరణ మహిమ యెంతజెప్పినను నీవు గ్రహించి నటుల దోఁచదు. శివుఁడు బాగుగా నెఱుంగును. ఆతఁడు కాశీనగర ములో నివసించి నిజభక్తులకు శ్రీరామనామము నుపదేశించుచుండు నను నంశము నీవు వినియేయుందువు. రామనామ మహాత్త్వముచేతనే కాశీనగరమునకు ముక్తిక్షేత్రమను నామము గలిగినది 15. రామనామ మును దలక్రిందుఁజేసి తొల్లి వాల్మీకి "మరా, మరా" యని జపించి ముక్తినొందినాఁడు. అనంతర మాతఁడు నూరుకోటుల శ్లోకములతో శ్రీరామచంద్రమూర్తి దివ్యచరిత్రమును ఆయన యవతారమునకు ముందుగనే రచింపఁదగినంత జ్ఞానము మహాత్త్వమును సంపాదించెను 16. పరమాత్ముఁడగు హరినామమును నిరంతరము జపించి ప్రహ్లాదుఁడు ముక్తినొందెను. తండ్రిబెట్టు కడగండ్లనుండి బ్రదికెను. పాపియగు నజా మిళుఁడుసైతము నారాయణస్మరణమువలననే పవిత్రుఁడు మోక్ష గామియు నయ్యెను 17. పెక్కులు నుడువనేల? తొల్లి నామస్మరణ

ముననే జడజీవియగు పాషాణముగూడఁ దరించెను. అసంఖ్యాకులగు భక్తు లుద్ధరింపఁబడిరి. మహాపాపులుగూడఁ బరమ పవిత్రులై మోక్ష మొందిరి 18.

పరమేశ్వరుని నామము లనంతములు. వానిని నిత్యమును నియమ పూర్వకముగా హృదయమునందు స్మరించు భక్తులు తరించెదరు. నామ స్మరణము గావించువారికి యమలోకబాధలు తప్పును 19. భగవంతుని యసంఖ్యాక నామములలో నేయొక్క నామమునేని ధ్యానము గావించిన యెడల జీవితము సఫలమగును. నామస్మరణమువలనఁ బాపములు నశించి సుకృతము పెంపొందును 20. మనుజుఁ డితరకార్యము లేవియుఁ జేయ వలసిన యవసరము లేదు. ఏకాంతముగా పరమపదవాసుఁడును జక్ర పాణియునగు పరమేశ్వరుని నామమును స్మరించినయెడలఁ బ్రసన్నుఁడై కాపాడును 21. నిరంతరము భగవన్నామస్మరణము గావించువాఁడె పుణ్యాత్ముఁడు. రామనామము స్మరించుచున్న యెడలఁ గొండలవంటి పాప ములు సైతము గూలిపోవును 22. భగవన్నామ మహిమ యగాధ మైనది. దానిమహాత్త్వము వర్ణనము చేయనెవ్వరికినిఁ దరముగాదు. భక్తు లనేకులు నామస్మరణమువలన ముక్తులైరి. తొల్లి మహాదేవుఁడైన శంకరుఁడు హాలాహలముఁద్రావి వ్యాకులుఁడైనపుడు రామనామమును మనసార స్మరించుటకతననే యాకష్టము తొలంగెను 23. బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, స్త్రీలు, పురుషులు వారు వీరని చెప్పనేల అందఱికిని నామస్మరణము గావించుట కధికారము గలదు. నామస్మరణముచే జడులు మూఢులుగూడఁ దరించెదరు 24. పరమేశ్వరుని పవిత్రనామమును మానవుఁడఖండరీతిగ నిరంతరము స్మరణ చేయుచుండ వలయును. భగవానుని దివ్యరూపమును హృదయమునందు ధ్యానింప వలయును. ఇదియే స్మరణభక్తి. దీని మహాత్త్వము నెంతని తెలుప గలను! 25.

నాలుగవ సమాసము _ పాదసేవనభక్తి.

గత సమాసమునందు స్మరణభక్తిని గురించి చెప్పితిని. ఇపుడు నాలుగవదియగు పాదసేవనభక్తినిజెప్పుచున్నాఁడను1. కామితమునంతయు మోక్షమువిూద నెలకొల్పి మనోవాక్కాయ కర్మములతో సద్గురుని చరణములను అనన్యభావముతో సేవించుటకే పాదసేవనభక్తియని పేరు2. సద్గురుని మాహాత్మ్యము చాలగొప్పది. అనిర్వచనీయము. ఆతని చరణ కమలములను హృదయమునఁ దలంచుచున్నవారికి జనన మరణ యాతన లెన్నటికిని గలుగఁజాలవు. అనన్యభావముతో నట్టి గురుని సేవింపవల యును 3. సంసారసాగరమునుండి దరిజేరదలంచితిమేని సద్గురుకృపదప్ప నితరాధారమేదియు లేదు. ఐహికతృష్ణయు సంసారనిర్బంధములు తొలఁ గించుకొనఁదలంచిన మానవుఁడు సద్గురుని చరణములను ధ్యానించుటతప్ప గత్యంతరములేదు 4. సద్గురుఁడెంతకేని జాలినవాఁడు. గురుమూర్తి సార మిది అసారమిది యని బాగుగఁ దెలియఁజెప్పి పరమాత్ముని దర్శించు భాగ్యమును శిష్యునకు సమకూర్పగలడు 5. బ్రహ్మము చూచెదనన్నఁ గనిపింపదు. మనస్సునందు భాసింపదు. సంగత్యాగము నొనరింపఁ జాల కున్నయెడల నది యనుభవములోనికిరాదు. అనుభవములోనికిఁ దేఁ దలం చినయెడల సంగత్యాగముగాదు. సంగత్యాగమువలన ననుభవము రాదు. ఈ విషయములోని భావము అనుభవనీయులగువారికే తెలియుఁనుగాని తదితరుల కెట్లు తెలియును? ఇదియొక యభేద్యమగుగాథ 6. అనుభవము లోనికిఁ దెచ్చుకొనఁదలంచినయెడల సంగత్యాగము (అహంకారము అభిమానము దేహబుద్ధి యనువానిని విడచుట) జరుగదు. ఏలయన యనుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొన నెంచునంతనే అనుభవము, అనుభవము చేయువాఁడు, అనుభవయోగ్య విషయము అను మూఁడిఁటితో సంగ మము తటస్థమగును. ఈ మూఁడింటిని విడిచివేయుదమన్న వానితో ననుభవశబ్దమున్నైతము జారిపోవును. ఏలయన, ఈ త్రిపుటియందే యిదియున్నది. ఇంతియగాదు ఎప్పు డహంకారమునుగూర్చిన భావమే లేదో అప్పుడనుభవమెట్లు కలుగునుశిమఱియు దానిని గ్రైకొనువాఁడెవఁడు? ఇంతకు దేలినదేమన —— ఈ విషయముల ననుభవనీయు లెఱుంగుదురు.

ఇతరులకిది యభేద్యమగు గాథ. సంగత్యాగము, ఆత్మనివేదనము, విదేహ స్థితి, అలిప్తత, సహజస్థితి, ఉన్మనము, విజ్ఞానము అను నీయేడును నేకరూప ములు 7-8. ఇవిగాక యింకను కొన్ని పేరులు గలవు. వానిని, సమా ధానమునకు సంకేతములని చెప్పవలయును. సాధువుల చరణసేవగావించిన యెడల నన్నియుఁదెలియును 9. వేదము, వేదరహస్యము, వేదాంతము, సిద్ధత్వము, సిద్ధభావము, సిద్ధాంతరహస్యము, అనుభవము, అనుభవవిష యము,అనుభవఫలము,సత్యవస్తువు (బ్రహ్మము) మున్నగునవి యెన్నియో గలవు. ఇవి యనుభవమునకు ద్వారములు. ఈ ద్వారములన్నింటెనిగూర్చి పూర్ణవిజ్ఞానము గడించినచో ననుభవమునకు వచ్చును. ఈ జ్ఞానము మహాత్ములను సేవించుటచే లభించును. పాదసేవనభక్తి ననుష్ఠించువానికిఁ బరబ్రహ్మము ప్రకటనమగును 10-11. బ్రహ్మముసంగతి బహుచిత్రమై నది. అది ప్రకటనమగుచుండియును గోప్యముగానున్నది. గోప్యముగా నుండియు బ్రకటనమగుచున్నది. ఇంతియకాక యది (బ్రహ్మము) గోప్య మునకును బ్రకటనమునకును వేరుగానున్నది. దానిమార్గము గ్రహింప వలెనన్నను దాని నెఱుంగవలెనన్నను మహాత్ముల పాదసేవనము గావింప వలయును. లేకున్న దానిమార్గము లభింపఁజాలదు 12. బ్రహ్మము నెఱుం గుటకు మార్గమున్నది. కాని బ్రహ్మపదార్థ మాకాశమువలె శూన్యముగా నున్నది. గుప్తముగఁగూడ నున్నది. అన్నివిధములచేతను నది సందేహా స్పదమైయున్నది. చూడఁదలచితిమేని యలక్ష్యపదార్థమగు నాబ్రహ్మము కనుపింపదు 13. లక్ష్యముతో దేనిని లక్షించుచున్నారమో ధ్యాన ముతో దేనిని ధ్యానించుచున్నారమో అదియే పరబ్రహ్మము. ఆ పర బ్రహ్మము త్రివిధప్రతీతితో శాస్త్రము, గురువు, ఆత్మ అను నీ మూఁడింటి యనుభవము నొకటిగావించి తానై (స్వయమై) పోవలయును 14. ఈ యనుభవద్వారములు సారాసార విచారమువలనఁగాని తెలియవు. సత్య విషయము, సత్సంగమువలనఁగూడ నివి యనుభవములోనికి వచ్చును 15. ఒకవేళ సత్యమును జూడబోయినచో అసత్యముయొక్క అభావము గానిపించును. అసత్యమును జూడబోయినచో సత్యము కానిపింపదు. ఏలయనిన సత్యాసత్యములను జూచుట చూచెడివానికడ నున్నది 16. చూచెడివాఁడు తాను జూచుచున్న రూపమునందు విలీనుఁడై పోయి

నపుడు (ద్రష్ట, దర్శనము, దృష్టి యనుమూఁడును నేకమైనపుడు) సమాధానము ప్రాప్తించును. ఎట్టి సమాధానమును బడయఁగోరినను సద్గురుని కరుణ ముఖ్యముగా గావలయును. సద్గురునికరుణ లేకున్నయెడల సన్మానమెన్నటికిని లభింపబోదు 17-18. నానావిధములగు ప్రయోగముగా సాధనలు, పరిశ్రమలు, ప్రయత్నములు, విద్యాభ్యాసము లేనియెడల నెంత ఘన అభ్యాసము నొనరించినను గురుగమ్యము, బ్రహ్మము నెఱుంగుమార్గము దొరకఁజాలదు 19. అభ్యాసమువలనఁ బడయరానిదియు, సాధనములవలన సాధ్యముగానిదియు నగు బ్రహ్మస్వరూపవివేకము సద్గురుసేవలేకున్న నెన్నటికిని దెలియదు 20. జ్ఞానమార్గమును దెలిసికొనుటకు ముఖ్యముగా సత్సాంగత్యము చేయవలయును. అదిలేదేని జ్ఞానమార్గముపేరే మెత్తబని లేదు 21. సద్గురుని చరణములను సేవించిన పరమార్థమును గణింపయత్నించుటయే పాదసేవనము. ఇది నవవిధభక్తులలో నాల్గవదియైయున్నది 22. సామాన్యదృష్టితో వేల్పులను నిలవేల్పులను మహానుభావులను సత్పాత్రులనుగా భావించి వారల సేవ యొనరించుటలో సద్భావము గలిగి యుండుటగూడ సేవాభక్తియేయగును. కాని బాగుగా విచారించినచో సద్గురుచరణసేవ గావించుటకే పాదసేవనభక్తియను పేరెంతయుఁ దగి యున్నది 23-24. పాదసేవనమను పేరుగల యీనాలుగవభక్తి మూఁడు లోకములను భావనము చేయుచున్నది. సాధకునకు సాయుజ్యముక్తి పాదసేవన భక్తివలననే లభించును 25. కావునఁ బాదసేవనభక్తికిఁ గల మహత్త్వము దెలుప శక్యముగాదు. దానివలననే ఈ భూలోకమున ననేక మనుష్యులు తరించి పుణ్యలోకములు బడయుచున్నారు 26.

అయిదవ సమాసము — అర్చనభక్తి.

శ్రోతలారా! మీర లుత్సాహముతోఁ బాదసేవనభక్తితత్త్వము వింటిరి. ఇప్పు డైదవదియగు అర్చనభక్తినిగూర్చి తెలుపుదును. సావధానమతితో వినుండు 1. ఐదవభక్తి పేరు అర్చనము. అర్చనపదము సాధారణముగా మనము దేవతార్చనముపట్ల నుడివెదము 2. బహువిధములగు ఆసనములు, మనోహరములగు వస్త్రములు, అలంకారములు,

భూషణములు మున్నగువానిని సమకూర్చి మానసపూజ గావించుటకును మూర్తిధ్యానము గావించుటకును అర్చనభక్తియని పేరు 3. దేవ బ్రాహ్మణులను, అగ్నిహోత్రుని, సాధుసజ్జనులను, అతిథి అభ్యాగతులను, యతీశ్వరులను, మహానుభావులను, గాయత్రిని బూజించుటకును 4, ధాతువులతోడఁగాని, పాషాణములతోడఁగాని మృత్తికతోడఁగాని చేసిన విగ్రహములను, చిత్తరువులలోఁజిత్రించిన మూర్తులను, సత్పురుషులను, తన యింటిలోని దేవతలను సేవించుటకును 5, సప్తాంకితములు, నవాంకితములు నగు శిలలు, సాలగ్రామములు, శకలములు, చక్రాంకితలింగములు సూర్యకాంత సోమకాంతములు, బాణతాండలములు, నర్మదేశ్వరములు, మున్నగు మూర్తుల నారాధించుటకును 6, భైరవ, భగవతి, ఖండేరావు, ముంజా, నృసింహస్వామి, నవశంకరి, నాగ, శిక్కే మున్నగు బహువిధ దేవతామూర్తులను బంచాయతనమును గొలుచుటకును అర్చనభక్తియని పేరు 7. గణేశుఁడు, శారద విఠలదేవుఁడు, బాలకృష్ణుఁడు జగన్నాథుఁడు, తాండవమూర్తి, శ్రీరంగనాయకులు, హనుమంతుఁడు, గరుత్మంతుఁడు 8, మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, నారసింహ, వామన, భార్గవ, రామ కృష్ణ, హయగ్రీవాదులు 9, కేశవ, నారాయణ, మాధవ, గోవింద, విష్ణు, మధుసూదన, త్రివిక్రమ, వామన, శ్రీధర, హృషీకేశ, పద్మనాభ మూర్తులు 10, దామోదర, సంకర్షణ, వాసుదేవ, ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధ, పురుషోత్తమాధోక్షజ, నారసింహాచ్యుత, జనార్దనోపేంద్రమూర్తులు 11, హరిహరుల యనంతస్వరూపములు, భగవంతుఁడు జగదాత్ముఁడు జగదీశ్వరుఁడునగు పరమాత్ముని యవతారములు శివునియొక్కయు, శక్తియొక్కయు ననంతరూపములు భక్తుఁడు నిరంతరము దేవతార్చనలోఁ బూజింపవలయును 12. అశ్వత్థనారాయణ, సూర్యనారాయణ, లక్ష్మినారాయణ, త్రిమల్లనారాయణ, శ్రీహరినారాయణ, ఆదినారాయణ, శేషశాయి మున్నగు పరమాత్ముని విగ్రహముల బూజింపవలెను 13.

భగవంతుని యనంతమూర్తులీలోకమునం దంతటను నిండియున్నవి. అన్నింట సమానభావముతో నర్చింపవలయును 14. ఇంతియగాక కుల ధర్మానుసారముగా భక్తుఁడు ఉత్తమమధ్యమరీతులతో అనేక దేవీదేవతల పూజనముగూడ నొనరింపవలయును. దేనినిగూడ విడచివేయరాదు15-16.

భక్తుఁడనేకతీర్థయాత్రలకుఁ బోవలయును. అచటి దేవతలను శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బూజింపవలయును. నానావిధములగు పూజోపకరణములతో నర్చన మొనర్పవలెను 17. పంచామృతము, చందనము, అక్షతలు పుష్పములు, ధూపములు, దీపము, కర్పూరము మున్నగు వస్తువుల యథోచితముగాఁ బూజ కుపయోగించి 18, నానావిధములగు భోజనపదార్థములతో నివేదనముగావించి ఫలములు, తాంబూలము, దక్షిణ, బహువిధాలంకారములు, దివ్యవస్త్రములు, వనమాలాది సామగ్రులు భగవంతునకు సమర్పింపవలయును 19. పాలకి ఛత్రము సుఖాసనము మేఘాడంబరము సూర్యముఖి పతాకము ధ్వజచిహ్నము మున్నగు నుపచారపరికరముల తోడను, వీణ కరతాళము ఝాంఝ మృదంగము మున్నగు మనోహర వాద్యములతోడను, భక్తిభావపూరితులగు సాధుజనుల భజనముల తోడను మిగులఁ గోలాహలముగా భగవంతున కుత్సవములు గావింపవలయును. అంతియగాక హరిదాసులచే హరినామ సంకీర్తనముగూడఁ జేయింపవలయును. అందుచే భగవంతునిపట్ల మానవులకు సద్భావము వృద్ధినొందును 20-21. దేవాలయములచెంత కోనేరు, బావి, సరోవరము, రాజాంగణము, తులసీవనము, మండపములు నెలకొల్పి గర్భాగారముపై నొకశిఖరము గట్టింపవలయును. వసతిగృహములు, యోగులకుఁదగిన మఠములు, ధర్మశాలలు, సత్రువులు దేవాలయమునఁ బ్రతిష్ఠింపవలెను. ఇరువదియేడుముత్తెములతో జనమున కుపకరించు మూలికయు వివిధములగు వస్త్రములు దేవునికొఱకు సమకూర్పవలెను 22_23. బహువిధములగు తెరలు, మండపములు, ఆస్తరణములు,నానావిధరత్న భూషణములు, తోరణములు, గంటలు, ఏనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, బండ్లు 24, అలంకారములు, అలంకారపాత్రములు, ద్రవ్యము, ద్రవ్యపాత్రములు, అన్నోదకములు, అన్నోదకపాత్రములు 25, వనములు, ఉపవనములు, పుష్పవాటికలు, తపస్వుల పర్ణకుటీరములు సమకూర్పవలయును. ఇవియన్నియు భగవంతుని బూజించుటకే యుపకరించును 26. చిలుకలు, గోరువంకలు నెమళ్ళు, హంసలు, చక్రవాకములు, కోకిలలు, చకోరములు, సివంగులు, లేడులు, దుప్పులు మున్నగువానిని భక్తులగువారలు దేవాలయముల కర్పింపవలయును 27. కస్తూరిమృగము, పునుఁగుపిల్లి, ఆవు, గేదె, ఎద్దు,

కోటి మున్నగు జంతువులను బాలురను దేవాలయమునకొఱ కర్పింప వలెను 28.

ఈ విధముగ వివిధవస్తువుల జంతువుల సమకూర్చి భగవంతున కర్పింపవలయును. మఱియు తను,మనో,వచన,చిత్త,జీవ,ప్రాణములతోడను సద్భావముతోడను భగవంతుని నర్చింపవలెను. దీనికే అర్చనభక్తియని పేరు 29. అటులె సద్గురునిగూడఁ బూజించి యాతనియెడ ననన్యభావ ముతో నుండవలయును 30. పయిన జెప్పఁబడినవిధముగా భగవంతుని సాంగోపాంగముగాఁ బూజింప నవకాశము కలుగకున్నయెడల మానస పూజనైనఁ దప్పక గావింపవలెను. మానసపూజయొక్క మహత్త్వము చాలప్రశస్తమైనది 31. భగవద్భక్తుఁడు తనహృదయమునందే తనరూప మును భగవంతునిరూపమును సమర్పింపఁదగిన పూజాసామగ్రిని కల్పితము గావించుకొని పరమాత్ము నర్చింపవలయును. ఇదియే మానసపూజా విధము 32. మానసపూజయందు దేయేపదార్థములు తనకావశ్యకములో వానిని గల్పనముజేసికొని పరమేశ్వరునకు సమర్పింపవలెను 33.

ఆఱవ సమాసము — వందనభక్తి.

శ్రోతలారా! అర్చనభక్తియన నేదియో మీరు బాగుగ గ్రహిం చితిరి. ఇప్పుడు మీకుఁ దెలుపఁదగినది వందనభక్తి. ఇది నవవిధభక్తులలో నాఱవది. దానిని వినఁగోరెదను 1. ఈశ్వరునకు సాధువులకు సజ్జనులకు నమస్కారము గావించుటకే వందనభక్తి యనిపేరు 2. సూర్యభగవాను నకును పరమేశ్వరునకును సద్గురునకును సాష్టాంగముగా నమస్కరింపవలెను 3. శాస్త్రములలో ముఖ్యముగా బహువిధములుగనున్న దేవతావిగ్రహ ములకును ఈశ్వరునకును గురువునకును సాష్టాంగప్రణామము లాచరింప వలయునని చెప్పఁబడును. ఇతరులకు వారివారి యోగ్యతల ననుసరించి నమస్కరింపవలెను 4. ఈ పృథివి వైశాల్యము ఏబదియారుకోట్ల యోజన ములు. ఇందు శ్రీ మహావిష్ణునిమూర్తు లనంతములుగా నున్నవి. వానికన్నింటికిని బ్రీతిపూర్వకముగా సాష్టాంగ ప్రణామము లొనరింప వలెను 5. మహాదేవుని విష్ణుమూర్తిని సూర్యుని హనుమంతుని దర్శించి

నంత మానవుని సమస్త పాపములు నశించును. ఈ దేవతలకు నిత్యమును నియమము తొలంగక నమస్కరించుచున్న యెడల విశేషముగాఁ బుణ్యము కలుగును 6.

* శ్లో॥ శంకరశ్శేషశాయీ చ మార్తండో మారుతిస్తథా।
ఏతేషాం దర్శనం పుణ్యం నిత్యంచేమే విశేషతః ॥

భక్తుని, జ్ఞానిని, రాగహీనుని, మహానుభావుని, తాపసుని, యోగిని, సత్పాత్రుని 7, వేదవిదుని, శాస్త్రజ్ఞుని, సర్వజ్ఞుని, పండితుని, పౌరాణికుని, విద్వజ్జనుని, యాజ్ఞికుని, వైదికుని, పవిత్రాత్ముని గాంచి నంతన నమస్కరింపవలెను 8. విశేషగుణ మే మానవునియందు గాన్పించి నను నాతనియందు సద్గురుని యధిష్ఠానమున్నదని తలంచి యత్యాదర ముతో నాతనికి నమస్కారము లొనర్పవలెను 9. గణేశ్వరుఁడు, సరస్వతి, శక్తి, విష్ణువు, శివుఁడు అను దైవతముల మూర్తులకు లెక్కయేలేదు. వాని వివరముల నెంతవఱకని వివరింపవలెను. అన్ని మూర్తులకును భక్తుఁ డగువాఁడు ప్రేమపూర్వకముగా నమస్కరింపవలయును 10. అన్ని దేవతల కర్పించు నమస్కారములు పరమాత్ముఁడగు భగవంతునకే చేరుచున్నవి. ఇది నా స్వంతమాటగాదు, ఈ యర్థమునందే చెప్పఁబడిన వాక్యము వినుండు 11.

♦ శ్లో॥ ఆకాశాత్పతితం తోయం యథా గచ్ఛతి సాగరం।
సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతి గచ్ఛతి॥

కావున సమస్తదేవతలకును సాదరభావమున నమస్కరింపవలయును. దేవతలు పరమాత్ముని యధిష్ఠానములు. ఈ యంశమున భేదభావము వదలి విశ్వసించువారికిఁ బరమసుఖము కలుగును 12. దేవతలు పరమాత్ముని యధిష్ఠానములై యున్నటుల సత్పాత్రపురుషులు గూడ సద్గురు నధిష్ఠానములై యున్నారు. కావున సమస్తదేవతలకును బెద్దలకును నమ

* శివుఁడు, విష్ణువు, సూర్యుడు, ఆంజనేయుఁడు అనువారి దర్శనము పుణ్య ప్రదము. నిత్యము సేవించిన మిగులఁ బుణ్యము కలుగును.

♦ ఆకాశమునుండి పడిన నీరు సముద్రమునకుఁ బోవునట్లు అందఱు వేలుపులకు మ్రొక్కిన మ్రొక్కులును విష్ణుమూర్తిని జేరును.

స్కరింపవలెను 13. నమస్కారములవలన లీనతగలుగును. వికల్పములు నశించును. అనేకవిధములుగానుండు సజ్జనులచెలిమి వలయునన్నచో నమస్కారమువలననే సమకూరును 14. సమస్తదోషములు పోవలయునన్నను అన్యాయము తొలఁగిపోవలెనన్నను సందేహములు నశింపవలయునన్నను పెద్దలకుఁ నమస్కారము గావింపవలయును 15. తల క్రిందుపఱచుటకంటె గొప్పదండనము మానవునకు వేఱుండఁబోదని పెద్దలుచెప్పుదురు. నమ్రతాపూర్వకముగా లజ్జితుఁడగుటచే నపరాధము తొలంగిపోవును. సాధువులగు సత్పురుషులకు భక్తుఁడు నిరంతరము నమస్కరించుచు వారి శరణమునందుండవలయును 16. నమస్కారమువలనఁ బెద్దలకుఁ గృప యుప్పొంగును. అంతియేగాదు ప్రసన్నతయుఁగూడ నధికమగును. గురుఁదేవుడు, నమస్కరించినంతమాత్రముననే సాధకులయెడఁ, బ్రసన్నభావము గలవాఁడగును 17. ఎల్లప్పుడు పెద్దలకు నమస్కరించుటవలనను నిరంతరము పెద్దలయెడ విధేయభావముతో వర్తించుటవలనను బాపములు గొండలంతవేని కూలిపోవును. అంతియగాక పరమపితయగు పరమాత్మయుఁ డట్టివానిని గనికరించును 18. నమస్కారమువలనఁ బతితులు పవిత్రులయ్యెదరు. సాధుసజ్జనుల శరణము లభించును. జనన మరణములు దూరమగును 19. ఏదేని గొప్పయన్యాయము గావించినవాఁడు వచ్చి సాష్టాంగ నమస్కారము గావించినయెడల శ్రేష్ఠులగువా రా యన్యాయమును జేసినవారిని క్షమింపవలెను 20. కావున నమస్కారమును మించిన యనుకరణ యోగ్యమగు కార్యమింకొకటిలేదు. పెద్దలకునమస్కరించుటవలన సామాన్యమానవులకు సద్బుద్ధికలుగును 21. నమస్కారముచేయుటవలన మనకుఁ జిల్లిగవ్వయేని కర్చుగాదు. కష్టముగూడ నొందఁ బనిలేదు. నమస్కారము గావించుటకేదేని సామగ్రిని సమకూర్పఁ బనిలేదు 22. సంసారమునుండి విడఁబడఁ దలంచితిమేని పెద్దలకు నమస్కరించుటతో సమానమగు సహజోపాయ మింకొకటిలేదు. నమస్కరించునపుడు సాధకుఁ డనన్యభావముతో నుండవలెను. ఇంతటి సహజోపాయమును వదలి అనేక సాధనములతోడను బహువిధోద్యోగములతోడను వ్యర్థముగానేలఁ బాటుపడవలెనో తోఁచకున్నది 23. సాధకుఁడు పెద్దలకెపుడు భక్తిభావపూర్వకముగా నమస్కరించునో యపుడు వాని నుద్ధరింపవలయునను చింత పెద్దలకుఁ గలుగును.

వారలె యనుగ్రహించి సాధకుఁడు ముక్తినొందుటకు సుగమములగు మార్గములేవియో తెలుపుదురు 24. కావుననే వందనభక్తి సర్వ శ్రేష్ఠమైనదని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. వందనము నొనరించుటవలననే గొప్పగొప్ప సత్పురుషులు ప్రసన్నభావులగుదురు. ఇదియే వందనభక్తి 25.

ఏడవ సమాసము — దాస్యభక్తి.

వందనభక్తినిగూర్చి యింతవరకున్ను తెలిపియుంటిని. ఇప్పుడు సప్తమభక్తియగు దాస్యమునుగూర్చి చెప్పఁబోవుచున్నాఁడను. శ్రద్ధా భక్తులతో నాలింపఁగోరుచున్నాఁడను 1. దాస్యభక్తియనఁ బెద్దలకును వేల్పులకును నెట్టి పరిచర్య జేయవలసివచ్చినను బ్రౌలుమాలక యొనరించు టయైయున్నది.సాధకుఁడుదాస్యభక్తినవలంబించెనేని దేవస్థానముననే నెలవు చేసికొనవలయును2. భగవంతునికిమిగుల వైభవములు సమకూర్చుచు నెట్టి న్యూనతను రానీయకుండుటయు భగవద్భజనమును జనసమూహామునందు బెంపొందించుటయు దాస్యభక్తియందురు 3. దాస్యభక్తి మగ్నుఁడగు సాధకుఁ డితర చింతలు మాని పడిపోయిన దేవళములను బాగుచేయింప వలెను. తెగిపోయిన సరోవరములను మరల గట్టింపవలెను. ధర్మశాల లను నివాసస్థానములను నిర్వహింపవలెను. నిత్యమును బరమాత్ముని లీలలఁదెలుపు నూతన కావ్యములు పఠించుచుండవలెను 4. ఇంతియ గాక నానావిధములగు జీర్ణ జర్జరములగు మండపాదులు పునరుద్ధరింప వలెను. వేయేల, యేపనివచ్చిపడినను శీఘ్రముగా నెరవేర్చుచు నుండ వలయును 5. ఆలయములోనికిఁ గావలసిన గుఱ్ఱము, ఏనుగు, సింహా సనము, పాలకి, చౌకి, సుఖాసనము, మంచనము, మేనా, విమానము మున్నగు వాహనములను నూతనముగ నిర్మింపవలయును 6. మేఘా డంబరము, ఛత్రము, చామరము, సూర్యముఖి, చిహ్నము మున్నగు నుపకరణములను దేవాలయమునకు నిత్యము నవీనముగా నిర్మింపవల యును 7. నానావిధ యానములు సమకూర్చుటకు నుత్తమ స్థానము లగు సువర్ణాసనములు మిగుల మనోహరముగఁ జేయింపవలయును 8. భవనములను, కొట్లను, పెట్టెలను, చందువాకలను, వాహనములను, పాత్ర

లను, సకల ద్రవ్యములను మిగుల యత్నముతో నితరులకుఁ జిక్కనీయ కుండఁ గాపాడవలయును 9. గుహాలు, అంతర్గృహములు, అరుగులు, బిలములు మున్నగు ప్రదేశములు గుప్తద్వారములు, అమూల్య వస్తు భాండారములు, దేవాలయమున విశేష ప్రయత్నముతో దృఢతర ముగాఁ గట్టించుచుండవలయును 10. అలంకారములు, భూషణములు, దివ్యవస్త్రములు, మనోహరరత్నములు, సువర్ణము మున్నగు నానావిధ ధాతుపాత్రములు ప్రయత్నపూర్వకముగ దేవాలయమునకొఱకు సేకరింప వలయును 11. పుష్పవాటికలు, నానావిధ వృక్షములుగల తోఁటలు వేయించి వానికి నిరంతరము నీరుగట్టి పోషించుచుండవలయును 12. పశుశాలలు, పక్షిశాలలు, చిత్రశాలలు, నాట్యశాలలు, దేవళ మున దృఢతరముగాఁ గట్టింపవలెను. అంతియగాక బహువిధ వాద్య ములు గుణవంతులగు గాయకులు భగవద్భజనమునకై ప్రత్యేక ప్రయత్న మున సిద్ధమొనర్పవలెను 13. పాకశాలలు, భోజనశాలలు, ధర్మశాలలు నిదురింపవచ్చెడి బాటసారులకొఱకు శయ్యాగృహములు, సామగ్రుల నుంచు గృహములు 14, నానావిధ పరిమళ ద్రవ్యములను నిలువజేయు కొట్లు, భిన్న భిన్న ఖాద్య ఫలస్థానములు, రసముల నుచితములగు ప్రత్యేక స్థలములు సాధకుఁడు శ్రద్ధతో నాలయమున నేర్పఱుపవలెను 15. ఆలయములో నేయేభాగములేని జీర్ణములైనయెడల వానిని వెంటనే గమనించి నూతనముగా నిర్మింపవలెను. భగవంతుని వైభవ మనిర్వాచ నీయమైనది. ఎంతదనుక వివరింపగలము? 16. భగవత్సేవా సంబంధము లగు సమస్తకార్యములను నిర్వహింప సంసిద్ధముగా నుండవలయును. భగవంతుని సేవయందు సాధకుఁడు తత్పరభావముతో మెలంగుచు సేపని నేని మఱచిపోఁగూడదు 17. జయంతులు, పర్వములు మొదలగు మహో త్సవములను సాధకుఁడు స్వర్గమునందలి దేవతలుచూచి ముగ్ధులుకాఁగల యంతటి మహావైభవముతో జరుపుచుండవలయును 18. భగవంతునకు నీచాతినీచమగు సేవనుగూడఁ జేయుటకు సర్వసిద్ధముగా నుండవలయును. మఱియు సమయ మేతెంచినపుడు సమస్తోపచారములు గావించుటకు సావధానముగా నుండవలయును 19. భగవంతుని కేదేది యావశ్యకమో ఆలయమున నేయే వస్తువులకుఁ గొఱంతగలదో వానిని తత్క్షణము యొసం

గూచు సర్వసేవలు ప్రేమపూర్వకముగాఁ గావింపవలెను 20. పాదప్రక్షాళనము, స్నానము, ఆచమనము మొదలగువానికి జలము, చందనాక్షతలు, మనోహరవస్త్రములు, భూషణవిశేషములు, ఆసనములు, నానావిధ పరిమళపుష్పములు, ధూపదీపనైవేద్యములు మున్నగువానిని పూజాదుల కుచితకాలమున సిద్ధముగా నుంచవలెను 21. శయనమునకు నుత్తమ స్థానము, త్రాఁగుటకుఁ బరిశుద్ధమును శీతలమునగు జలమును, రుచికరమగు తాంబూలమును సమర్పింపవలెను. శ్రుతిని రాగములతో మేళవించి భక్తియుక్తములగు రసవత్పదములను మనోహరముగఁ బాడుచుండవలయును 22. పరిమళద్రవ్యములు, పుష్పములు, నానావిధ సుగంధమయములగు తైలములు, బహువిధములగు ఫలములు సమకూర్చి దేవస్థానము నలికి చల్లి స్వచ్ఛముగా నుంచవలెను. జలపాత్రములందుఁ బూర్ణముగా జలము నింపవలయును. వస్త్రములను సుందరముగను నిర్మలముగను నుంచవలయును 23--24.

సమస్తవిషయములను గూర్చియు విచారించుచు సాధకుఁడు జాగరూకతగనుండి యాలయమున కేతెంచు భక్తులను గౌరవింపవలయును. ఇదియే దాస్యభక్తియొక్క సత్యస్థితి 25. మనుష్యమాత్రుని చిత్తము ప్రసన్నమగు విధమున స్తుతిని కరుణాపూరణములగు మాటలతో నుడువవలెను 26. సప్తమమగు నీదాస్యభక్తిని యథామతితో వివరించితిని. భగవంతునిపట్ల గావించినటులె సద్గురునిపట్లగూడ ననన్యభక్తితో సేవ గావింపవలెను. ప్రత్యక్షముగా సేవజేయుటకు సాధ్యముగానియెడల మానసిక పూజవలెనే యీ దాస్యభక్తినిఁగూడ మానసికముగాఁ జేయవచ్చును 27.

ఎనిమిదవ సమాసము — సఖ్యభక్తి.

శ్రోతలారా ! మీర లింతకుమున్ను దాస్యభక్తిస్వరూపము నుత్సాహముతో నాలించితిరి. ఇప్పుడు సావధానమతితో నెనిమిదవదియగు సఖ్యభక్తిని గూర్చి తెలుపుదును. వినఁ గోరెదను 1. పరమాత్ముని తనకుఁ బరమమిత్రునిగా నొనరించికొని యాతనిని ప్రేమవలనను ప్రీతివలనను లోఁ బఱచికొనుటకే సఖ్యభక్తియని పేరు 2. పరమేశ్వరునకు సంతోషా

వహాములగు విషయములేవియో గుర్తించి వాని నానందముతో కూ
ర్చుచు 3, భక్తి, భావము, భజనము, అధ్యాత్మనిరూపణము, భగ
వత్కథ, భగవద్గుణకీర్తనము, ప్రేమగల భక్తులగానము బరమేశ్వరునకు
సంతోషావహాముగాఁ గావించుచు నుండుటయే సఖ్యభక్తి 4. పైని
చెప్పఁబడిన వన్నింటిని శ్రద్ధతోఁ గావింపవలెను. అందుచే భగవంతుని
యెడల మనకును మనయెడల భగవంతునకును మనస్సు గలిసిపోవును.
ఈ రూపముగ నుభయులకు సహజముగా మైత్రి యేర్పడును. చాలును.
ఇంకఁ గావలసిన దేద్దియున్నది? 5. పరమాత్ముని మైత్రిని గడింపవలయు
నన్న మనము మన సమస్త సుఖములకును దిలాంజలి యొసంగవలెను.
మఱియు స్వభావముతో జీవుఁడు తన ప్రాణమును, శరీరమునుగూడ భగవ
దర్పణము గావింపవలెను 6. సాధకుడా! నీవు సఖ్యభక్తి నభిమానించి
యనుష్ఠింపఁ దలంతువేని గృహస్థసంకటములను దలంపక భగవంతుని దివ్య
నామము చింతించుచుండుము. నిరూపణము, కీర్తనము, కథ, వార్త
మున్నగునవియెల్ల ఈశ్వరసంబంధముగా నుంచుము 7. జగదీశ్వరునితోఁ
జెలిమిచేయుటలో నొకవేళ ఇష్టమిత్రులను ముఖ్యబాంధవులను కుటుంబ
మును మఱియుఁ బ్రేమానుబంధులగు చుట్టపక్కములను విడువవలసి
వచ్చినయెడల నేమియు నభ్యంతరము చేయకుము. ఇంతియగాక నీసర్వస్వ
మును సమర్పింపవలసివచ్చినను వెనుకాడకుము. చివరకు బ్రాణములు
గూడ భగవత్ప్రీత్యర్థమై విడువవలసివచ్చినయెడల విడువుము 8. నీసర్వ
స్వమును కోలుపోవవలసివచ్చినను నంగీకరింపుము. పరమాత్ముని మైత్రి
మాత్రము చెడనీయక హృదయమున బ్రేమింపుము. భగవానుఁడె భక్తుని
ప్రాణము. ఆ ప్రాణమును రక్షచేయుటయే భక్తుని కర్తవ్యము. ఇదియే
పరమప్రీతియొక్క లక్షణము 9-10. ఇట్టి పరమప్రీతియు మైత్రియు
నీయెడ భగవంతునకుఁ గలిగెనేని నిన్నుఁ గాపాడవలసిన బాధ్యతయు
శ్రద్ధయు నేర్పడును. లాక్షాగృహములోఁ దగులఁబడిపోనున్న పాండ
వులను బిలద్వారమునుండి వెడలించి వారినెట్టుల నాదరభావముతో భగ
వంతుఁడు రక్షించెనో యెఱుంగవా? 11. మిత్రరూపమునఁ బరమాత్ముని
మనకడ నుంచుకొనఁదగిన తాళపుజెవి మనయొద్దనేయున్నది. ఎత్తైనస్థలము
నకుఁ గ్రిందిభాగమునుండి ధ్వనిగావించినయెడలఁ బ్రతిధ్వని కలుగునటుల

మనము పరమాత్మునిపట్ల ననన్యభావముంచినయెడల నాతఁడుగూడ సమయమునకుఁ బ్రసన్నుఁడగును. ఒకవేళ మన మాతనియెడఁ బరాఙ్ముఖులమైనయెడల నాతఁడుగూడ మనయెడఁ పరాఙ్ముఖుఁడగును 12—13.

శ్లో॥ యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజామ్యహం॥

ఎవఁడెటుల భక్తివహించునో అటులే పరమేశ్వరుఁడును వర్తించును. కావుననే దీని తాళపుఁజెవి మనయొద్దనే యున్నదని చెప్పితిని 14. ఒకవేళ మనమనస్సున కనుకూలముగా జరుగకపోయినచో నీశ్వరునెడఁ గల భక్తి నేమాత్రము తగ్గింపరాదు. అటులొనరించినయెడల నాపాపమంతయు మన తలపయిఁబడును 15. మేఘము చాతకమునకుఁ బ్రసన్నము కాకపోయినను చాతకము ప్రయత్నమును మనోనిశ్చయమును వదలుటలేదు. చంద్రుఁడు సమయమున కుదయింపకపోయినను జకోర మాతనిపట్ల ననన్యభావమును విడుచుటలేదు 16. భగవంతునియెడఁ గూడ సాధకుఁ డిట్లె మైత్రిని నెలకొల్పి వివేకయుక్తమగు ధైర్యభావముతో మెలంగుచుండవలయును. భగవంతునియెడ మమత నెన్నఁటికిని విడనాడఁజనదు 17. భక్తుఁడగు సాధకుఁడు భగవంతుని జెలికానిగాఁ దలంచుచు నంతతోఁ దృప్తిగాకున్నఁ దల్లిగను, దండ్రిగను, గురువుగను, విద్యగను, లక్ష్మిగను, ధనముగను, విత్తముగను, సర్వస్వముగను నెంచుచు నుండవలయును 18. ఈశ్వరుఁడుతప్ప మాకింకొకదిక్కెవ్వరును లేరనుమాట సర్వసాధారణముగ మానవులందఱును ననునదియే. కాని యటులఁ బలుకువారి యాచరణము మాత్రము వ్యతిరేకముగా నుండును 19. తరింపఁగోరువా రెవ్వరును నిటుల ఆచరణ మొకవిధముగానంతరంగ మొకవిధముగా నుంచఁగూడదు. దీనిని గపటమైత్రి యందురు. మైత్రిని గావింపఁ దలంచినయెడల సత్యమగు మైత్రియే గావింపవలయును. పరమేశ్వరుని దృఢముగా హృదయపీఠమునందు నెలకొల్పవలయును 20. తనకోరిక నెరవేరనిస్థితిలో నీశ్వరుని యెడఁ గ్రోధభావము గలిగియుండుట సఖ్యభక్తి యనిపించుకొనదు 21. ఈశ్వరునియిచ్ఛ యేదియో గ్రహించి యదియొనరించుటయే మన కుచితవిధి. కేవలము ఇచ్ఛాకారణమున భగవంతుని నెన్నఁటికిని విడువరాదు 22. భగవానుని యిచ్ఛానుసారముగాఁ బ్రవర్తించుచు నాతఁ డెద్ది గావించిన దానిని శిరసావహించి పరిగ్రహింపవలెను. ఇందువలనసహజ

ముగా నాతఁడు దయను జూపించును 23. ఈశ్వరానుగ్రహాముముందుఁ దల్లిదయ యొకలెక్కలోనిది గాదు. తల్లియన్ననో విపత్తికాలము వచ్చి నపుడు బాలకుని జంపిగూడ వేయుచున్నది 24. కాని ఈశ్వరుఁ డెన్నఁ డును దనభక్తుని జంపినటుల నెప్పుడును గనలేదు. వినలేదు. శరణాగతుని పట్ల నీశ్వరుఁడు వజ్రపంజము వంటివాడు 25. పరమాత్ముఁడు భక్తుల యెడఁ బక్షపాతభావముగలవాఁడు. ఆతఁడు పతితులను దరింపఁజేయును. మఱియు ననాథులకు సహాయకారియగును 26. ఆతఁడనాథులగు దీనజను లను గాపాడి సంకటములనుండి తొలంగించుటకై యనేకావతారముల నెత్తుచున్నాఁడు. అంతస్సాక్షియగు నాపరమాత్ముఁడుతొల్లి గజేంద్రుని గూడ నుద్ధరించినాఁడు 27. ఈశ్వరుఁడు కృపాసాగరము కరుణామేఘము. ఆయన తనభక్తుల నెన్నఁటికిని మఱువఁజాలఁడు 28. భక్తునిపై నెంతప్రేమ యుంచవలయునో పరమాత్ముఁడు బాగుగా నెఱుంగును. కావున నాత నితో సఖ్యత్వము గావింపవలెను. ఈ కుటుంబసంబంధమంతయు నొక మాయ. అంత్యమున కిది కొంచమేని యుపయోగపడనేరదు. 29. ఈశ్వ రుని నిమిత్తత్వమెన్నఁటికిని విడిపోవునదికాదు. ఆయనప్రేమ కెన్నఁటికిని భిన్నము కలుగనేరదు. శరణాగతునిపట్ల నాతఁడెప్పుడును నుపేక్ష వహింప డు30. కావున ముముక్షువగుమానవు లీశ్వరునితో సఖ్యముగలిగియుండ వలయును. అతనితోఁ దన సుఖదుఃఖములను విన్నవించుకొనవలయును. ఇదియే సఖ్యభక్తి 31. శాస్త్రములలోఁ బరమాత్ముడు, గురువు అను నీ యిరువురు సమానులని చెప్పఁబడెను. కావునఁ బరమాత్మునిపయి నుంచినట్లె సద్గురునిపట్లగూడ మిత్రభావ ముంచవలెను 32.

తొమ్మిదవ సమాసము - ఆత్మనివేదనభక్తి.

శ్రోతలారా ! సఖ్యభక్తి తరువాతది ఆత్మనివేదనభక్తి. ఇంతకు మున్ను మీరు సఖ్యభక్తినిగూర్చి సాకల్యముగా వింటిరిగావున నిపు డాత్మనివేదనభక్తినిగూర్చి సావకాశముగా వినఁగోరెదను 1. నవవిధభక్తులలో నాత్మనివేదనభక్తి తొమ్మిదవది. దానిస్వరూప మికఁ స్పష్టముగా మీకు బోధించెదను 2. స్వయముగఁ దాను దనను బర

మాత్మున కర్పణజేసికొనుటయే ఆత్మనివేదనము. ఈవిషయము తత్త్వ వివరణము గావించుటవలన మీకుఁ జక్కఁగా బోధపడును 3. స్వయముగఁ దనకు భక్తుఁడనుటయు మఱియు విభక్తుఁడై యుండి యీశ్వరుని భజించుటయు నాత్మనివేదనభక్తి లక్షణములు 4. లక్షణుఁడై యలక్షణుఁడగుటయు, జ్ఞానియై యజ్ఞానియగుటయు, భక్తుఁడై విభక్తుఁడగుటయు నీ భక్తిలక్షణములై 5. విభక్తుఁడు కానివాఁడే భక్తుఁడు, భక్తుఁడు కానివాఁడే విభక్తుఁడు. ఈ విరోధభావమును గూర్చి సాకల్యముగా విచారము గావింపని సాధకున కెన్నఁటికిని సంతోషము లభింపనేరదు 6. ఈ విషయము సంపూర్ణముగ విచారణ మొనరింపవలయును. ఈశ్వరుని గుర్తింపవలయును. అంతఃకరణమునందు స్వయముగఁ దనను వెదుకవలయును 7. తత్త్వమును విచారించి "నేను అనునదెవ్వరు" అను విషయమును దృఢముగా తీర్మానించితిమేని "నేను" అనునది యెచ్చటను లేదని విశదము గాఁగలదు 8. తత్త్వము తత్త్వములలోఁ గలిసిపోవునని వివేకమువలన గ్రహించినపుడు నేను అనునది యింకనెక్కడ మిగిలియుండును? ఇదియే ఆత్మనివేదనము* 9. ఇదియంతయు దత్త్వరూపముగా భాసమగుచున్నది. వివేకముతోఁ గాంచినపిమ్మట నంతయును నిరసనమై పోవుచున్నది. ప్రకృతిని వేఱుచేయుటవలన ఆత్మ నిలిచియుండును. అచ్చట నేను అనునది యెచ్చటనుండి వచ్చును? 10. ముఖ్యముగ బరమేశ్వరుఁ డొకఁడున్నాఁడు గదా! రెండవది జగద్రూపమున బ్రకృతియున్నది. (మాయ బ్రహ్మము రెండును నుండనేయుండెను) ఇఁక నీమధ్యకు నేను అను దొంగ నెచ్చటినుండి కొనివచ్చితిరో తోఁచకున్నది 11.

ఇదియంతయు నీవిధముగా సిద్ధాంతమైన పిమ్మటఁగూడ నీ యసత్యదేహముయొక్క అహంతాత్వము (నేననుభావము) మధ్యమునం దంటి

* ప్రకృతి నియమానుసారముగ పంచతత్త్వాత్మకమగు శరీరము పంచతత్త్వములలోఁ గలిసిపోయినప్పుడు "నేను" అనున దెక్కడ మిగిలియుండును? అనఁగా మనుజుఁడు దేనిని "నేను" అని చెప్పునో యది మిగిలియుండదు. కాని యీ శరీరముయొక్క యైదుతత్త్వములు ఒక్కటిగ నొక్కటిగ నైదింటితోఁ గలిపివేయుటతో నిఁక శేషించి యుండునదేదియో యదియే ఆత్మరూపమగు "నేను" అనునది. దీని నెఱుంగుటయే ఆత్మనివేదనము.

యుండును. కాని బాగుగా విచారించి చూచితిమేని యేమియును లేదని స్పష్టమగును 12. తత్త్వవిచారముతోఁ జూచినమీఁదట నీ పిండబ్రహ్మాండములు కేవలము తత్త్వరచనమని విశదపడగలదు. నానాప్రకారములగు వ్యక్తులు తత్త్వములతో రచింపఁబడిన విశ్వాకారమునందు వ్యాపించి యున్నవి 13. సాక్షిత్వము వలనఁ దత్త్వములు నిరసనమగును. మఱియు నాత్మానుభవమువలన సాక్షిత్వమేమియును మిగిలియుండదు. కావున ఆదియందును అంతమునందును నున్నది యాత్మయే. అప్పుడు మఱల "నేను" అనున దెచ్చటనుండి వచ్చునో? 14. *ఆత్మయనున దొక్కటియే యైయున్నది. అది స్వానందము. మఱియు అహామాత్మా (అహం+ఆత్మా) అను వచన మొక్కటి యున్నదికదా! మఱల నచ్చట "నేను" అను భిన్నత్వ మెక్కడనుండి శేషించినది? 15. "సోహం హంస" (నేను కేవలముగ ఆత్మనై యున్నాఁడను) అను నీవాక్యము నందుఁగల యంతరార్థము గ్రహింపవలసియున్నది. నేనే యాత్మరూపుఁడనని యాత్మవిచారము గావించుటచే మఱల నచ్చట నేను అనున దెద్దియుఁ గలుగఁబోదు 16. ఆత్మ నిర్గుణము నిరంజనము నై యున్నది. కావున దానివిషయమున ననన్యత గలిగియుండవలయును. అన్యము (ఇతరము) లేదు అని యనన్యపదమున కర్థము. ఇఁక నచట "నేను" అను ననన్యమగునది యెచ్చటనుండి వచ్చినది? 17. ఆత్మ యద్వైతము. అచట ద్వైతాద్వైతము లేమియును లేవు. కావున నిఁక నచ్చట నేను అను కల్పన మెచట నుండఁగలదు? 18. ఆత్మ, పూర్ణత్వముతో బరిపూర్ణమై యున్నది. అచట గుణాగుణము లేవియును లేవు. ఆ నిఖల నిర్గుణమునందు "నేను" అనున దెవ్వరు? అది యెక్కడనుండి వచ్చినది? 19. త్వంపదము, తత్పదము, అసిపదముల భేదాభేదము నిరసనమైపోయినమీఁదట తత్త్వ

* నేను అనునది తత్త్వములకు సాక్షియైయున్నది. దీనిచే "నేను" అనునది తత్త్వములకంటె భిన్నమగు నొక పదార్థమని విదితమగుచున్నది. ఇది యను ప్రత్యక్ష ప్రమాణమువలననే "నేను" అనునది తత్త్వముకంటె వేరుగనున్నట్లు ధ్రువపడుచున్నది. మఱియు నాత్మ ప్రతీతియైపోయినపిదప అనఁగా 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' యను జ్ఞానము కలిగినపిమ్మట నిఁకఁ బ్రత్యక్షప్రమాణ మెక్కడనుండి శేషింపఁగలదు? సారాంశమేమన — ఆద్యంతములయం దాత్మ యొక్కటియే యున్నది. "నేను" అనునది దానికంటె వేఱొ యొక భిన్న పదార్థము గాదు.

మసి = అది నీవేయైయున్నాఁడవు అను ఈ మహావాక్యము సిద్ధియైన మీఁదట) శుద్ధబ్రహ్మము శేషించియుండును. ఇఁక నచ్చట "నేను" అనున దెచ్చటనుండి వచ్చెను? 20.

జీవాత్మ శివాత్మ యను నీ రెండుపాధులు నిరసించినపిమ్మటగాని మొదట నీ రెండు నెచ్చటనుండివచ్చెనో బోధగాదు. స్వరూపమునందు దృఢమగు బుద్ధి గలిగినపిమ్మట "నేను" అనున దేదియు నుండఁబోదు 21. నేను అసత్యము. ఈశ్వరుఁడు సత్యము. ఈశ్వరుఁడు భక్తుఁడు నను నీ యుభయులు నన్యులు. అనఁగా నీ యిరువురు నొకటియైయున్నారనుట. ఈ వచనమునందలి భావము సామాన్యులగు జనులకుఁ దెలియఁబోదు. అనుభవనీయు లెఱుంగుదురు 22. ఆత్మనివేదనమన నిదియేసుఁడీ! ఇదియే జ్ఞానులకు బాగుగాఁ దెలిసినయంశము 23. పంచభూతములలో నాకాశము, దేవతలలో జగత్పితయగు పరమాత్ముఁడు నెటులశ్రేష్ఠులో యటులే నవ విధభక్తులలో ఆత్మనివేదనభక్తి శ్రేష్ఠమైనది 24. తొమ్మిదవదియగు నీ యాత్మనివేదనభక్తి లేని మానవున కెన్నఁటికిని జననమరణములు తొలంగి పోఁజాలవు. ఈ వచనము సత్యసిద్ధము. కావున నిందు సందియము వలదు 25.

ఈ నవవిధభక్తుల నలవఱచికొనిన మానవునకు సాయుజ్యముక్తి లభించును. సాయుజ్యముక్తియన నేమియో యెఱుంగుదువా? దానికిఁ గల్పాంతమునందుగూడ నాశనములేదు 26. శేషించిన మూఁడుముక్తుల కును నాశనమున్నది. కాన సాయుజ్యముక్తిమాత్ర మచలమైనది. మూఁడు లోకములు నిర్వాణమై పోయినప్పుడు సైతము సాయుజ్యముక్తి చెక్కు చెదరక యథారూపముగ నుండును 27. నేనేకాదు వేదశాస్త్రాది సమస్త గ్రంథములు సైతము నాలుగుముక్తులు గలవని చెప్పుచునేయున్నవి. వానిలో మూఁడింటికి నాశనమున్నది. నాలుగవదియగు సాయుజ్యముక్తి యవినాశిగా నుండును 28. మొదటిముక్తి సాలోక్యము (దేవునితో సమానముగానుండుట). రెండవది సామీప్యము (దేవుని సమీపమునం దుండుట). మూఁడవముక్తి సారూప్యము (దేవుని సమానరూపము నొందుట). నాలుగవది సాయుజ్యము (దేవునితో లీనమయ్యెడుపదవి) 29. ఈ నాలుగును మానవులకు సామాన్యప్రయత్నములచే లభింపఁజాలవు.

భగవద్భజనవలననే లభించును. కావున భగవద్భజన ప్రభావ మెంతని పొగడగలను! 30.

పదియవ సమాసము — సృష్టివర్ణనము, ముక్తిచతుష్టయము.

ఆదిబ్రహ్మము నిరాకారము. అందె పూర్ణస్వరూపములో నహంకార ముత్పన్నమగుచున్నది. ఈ యహంకారము పంచభూతములకును మూలమైయున్నది. దీనినిగూర్చిన విచారమంతయు నెనిమిదవ దశకము నందుఁ జేయఁబడినది 1. ఆ యహంకారము వాయురూపమైయున్నది. దానితరువాత తేజస్స్వరూపము (అగ్నిస్వరూపము) గలదు. ఆ తేజము నాధారముగాఁ జేసికొని జలము ఆవరణరూపముగ వ్యాపించియున్నది 2. పృథ్వీమధ్యమున మహత్తరమగు మేరుపర్వతమున్నది. మరియు నీపృథ్వికిఁ బరివారరూపులుగ అష్టదిక్పాలకులు దూరదూరముగ నొక్కొక్కదిక్కు నావరించుకొని యున్నారు 3. మహత్తరమగు నామేరుపర్వతము సువర్ణమయము. ఈ భూమండలము దాని యాధారముననే కదలక నిలిచి యున్నది 4. దానిచుట్టుప్రక్కలను లోకాలోక (చక్రవాళ) పర్వతమావరించియున్నది 5. చక్రవాళపర్వతమున కావల హిమాలయపర్వతముయున్నది. అచ్చటనే పాండవులందఱు నిలువునీరై కరిగిపోయిరి. ధర్మనందనుఁడును తమాల నీలగాత్రుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడును మాత్రమే హిమాలయముదాటి ముందునకరిగిరి 6. హిమాలయముచేరుట కనువగు మార్గమేలేదు. మార్గమధ్యమున శీతలవాయు సేవనమున సుఖముగానున్న బలిసిన సర్పరాజము లాయాప్రదేశము లావరించుకొనియున్నవి. అవియుఁ జూచుటకుఁ బర్వతములవలెనే కనిపించుచుండును 7. హిమాలయమున కావల బదరికాశ్రమము బదరీనారాయణము అనుక్షేత్రరాజము లున్నవి. నిర్వాణసమయమునందు మహాతపస్వులగు పుణ్యమూర్తులు దేహత్యాగము గావించుట కచటికి వెళ్ళుచుందురు 8. దానితరువాత బదరీనాథము, కేదారనాథము అను రెండుక్షేత్రములున్నవి. ఈ రెండుక్షేత్రములను పెద్దలు పిన్నలు దర్శించి వచ్చుచుందురు 9. ఇంతయేల, ఆ లోకమునందంతటను బరమ రమణీయము నయనానందకరమునగు ప్రకాశము

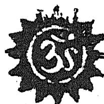
వ్యాపించియున్నది. అచటగల నవరత్నమయములగు పాషాణములకు లెక్కయేలేదు. అచటివారలగు వేల్పులందఱును నిరంతర మానంద వారాశి నోలలాడుచుందురు 10. అచ్చటనున్న వేలుపులందఱకు నాహారము అమృతము. దివ్యసౌగంధికము లాలోకమున వెదకికొనవలసిన పనియే లేదు. దివ్యకుసుమము లెప్పుడును వికసించి హృదయానందకరముగా నుండును. అష్టవిధనాయకులును గంధర్వులును మందాకినీ సికతాతలమున నిరంతరము గానముచేయుచు విహరించుచుందురు 11. అచటనున్న వార లందఱు నిరంతరము యౌవనులుగానుందురు. స్వర్గవాసులకు ఆధివ్యాధు లుండనేయుండవు. వార్ధకముగాని, మరణముగాని వారలకెన్నఁటికిని రాఁజాలదు 12. స్వర్గమునందుఁ గలవానిలో నొకదానికంటె నొకటి సుందరమైనది. ఒకటికంటె మరియొకటి చతురమైనది. అచట వసించు వారలందఱును గొప్ప ధీరమూర్తులును, ఉదారస్వభావులును, శూరవతం సులునై యున్నారు 13. స్వర్గవాసుల దేహములు మెఱుపు తీఁగెలవలె జోతిస్స్వరూపము లై యున్నవి. వారలకీర్తికిని యశమునకును, బరాక్రమ మునకును మేరయేలేదు 14. స్వర్గభువనమెటులుండునో మీకు సంగ్రహ ముగాఁ దెలిపినాఁడను. అది దేవతలకు నివాసస్థానము. దాని మహిమ యెంత వర్ణించినను దక్కువయే గావున విరమించుచున్నాఁడను 15.

భూలోకవాసులగు మానవులు నిష్కల్మషమగు భక్తిభావముతో నే దేవతను భజించెదరో యా దేవతసన్నిధానమునందు సాలోక్యముక్తి ననుభవింతురు 16. భక్తులు తాము ధ్యానించు దేవతలుండు లోకములో నున్నచో సాలోక్యముక్తి నొందిరనియు, సమీపముననున్నచో సామీప్య ముక్తి నొందిరనియు, దేవతా స్వరూపముతో నున్నచో సారూప్యముక్తి నొందిరనియుఁ జెప్పుదురు 17. సారూప్యముక్తియందుఁ బ్రాణికి దేవ రూపము కలుగును. కాని శ్రీవత్సలాంఛనము, కౌస్తుభమణి, లక్ష్మి మున్నగునవి వానికి లభింపవు. ఇదియే సారూప్యముక్తి లక్షణము 18. సుకృతసంచయ మెంతదనుక నుండునో యంతదనుకఁ బ్రాణిలోక మీ మూఁడుముక్తుల ననుభవించుచుండును. అది సమాప్తియైనంతన ప్రాణిలోకమంతయుఁ దమదమ తావులకుఁ ద్రోసివేయఁబడును. దేవతలు మాత్రము యథావిధముగాఁ దమ లోకమునందే యుందురు 19. కావున

నీ మూఁడుముక్తులు నశించునవియని చెప్పవచ్చును. నాలుగవదియగు సాయుజ్యముక్తి యట్టిదికాదు. అది నిరంతర మవినాశిగానుండును 20. కల్పాంతమునందు బ్రహ్మము నశించును. మేరుపర్వతములోఁబాటు భూలోకమంతయు భస్మమైపోవును. ఆ సమయమున దేవతలే నశింతురు. కావునఁ బయినిఁజెప్పఁబడిన మూఁడువిధములముక్తు లెటుల నిలువగలవు? 21. అప్పుడు ముఖ్యముగా నాశనమొందక నిలిచియుండునది కేవల నిర్గుణపరమాత్మ యొక్కటిమాత్రమేసుమా! కావున నిర్గుణబ్రహ్మమును గూర్చిన భక్తియొక్కటియే స్థిరమైనది. అదియే సాయుజ్యముక్తి 22. నిర్గుణమునం దనన్యత నొందుటవలన సాయుజ్యముక్తి లభించును. నిర్గుణమునందుఁ గలిసిపోవుటను, తదాకారము నొందుటను సాయుజ్యముక్తి యని చెప్పుదురు 23. సగుణభక్తికి జలనముగలదు. నిర్గుణభక్తి యచలమైనది (స్థిరమైనది). ఇవియన్నియు సద్గురుశరణ్యములోని కరిగినచో విశదమగును 24.

నాలుగవదశకము సమాప్తము.

ఐదవ దశకము.

మొదటి సమాసము – గురునిశ్చయము.

సద్గురుసేవ లేనిది మోక్షములేదు.

ఓ పరమపురుషా! ఆత్మారామా! పూర్ణకామా! సద్గురూ ! మీకు జయమగుగాక. జయమగుగాక. మీమహత్త్వము వర్ణింపనాతరముగాదు1. గురువర్యా! మీయనుగ్రహమున్నంతమాత్రమున సచ్ఛిష్యులకు వేదముల కగమ్యమును శబ్దముల కందనిదియునగు బ్రహ్మము సాధ్యమగుచున్నది 2. అంతియగాక యోగులగువారలకుఁగూడ ముఖ్య రహస్యముగానున్న దియు, శంకరునకు ముఖ్యవిశ్రామముగ నలరారునదియుఁ, బరమగుహ్య మును అగాధమునునగు బ్రహ్మము మీయనుగ్రహమువలనఁ బ్రాణి (జీవుడు) స్వయముగఁ దానె యగుచున్నాఁడు. (ఈదుస్తర సంసారము నుండి విముక్తుఁడగుచున్నాడని భావము) 3–4.

గురువతంసా! ఇపుడు మీయనుగ్రహమువలననె శ్రోతలకు గురు శిష్య లక్షణముల నెఱింగించుచున్నాఁడను. వీని ననుసరించి మోక్షాసక్తి గల శ్రోతలు సద్గురుని శరణ్యములోని కరుగుట కర్తవ్యము 5. వాస్తవమునకు సమస్తవర్ణములవారికి బ్రాహ్మణుఁడె (బ్రహ్మజ్ఞానియై బ్రాహ్మణుఁ డనిపించుకొన్నవాఁడెఁ గురువై యున్నాఁడు (వర్ణానాం బ్రాహ్మణో గురుః). కావున మోక్షాసక్తిగలవా డనన్యభావముతో నాతని సన్నిధి కరుగవలెను 6. బ్రహ్మజ్ఞానులై బ్రాహ్మణు లనిపించుకొను వారి కొఱకె స్వయముగా శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యవతారమెత్తెను. మఱియు శ్రీమహావిష్ణువే నిరంతరమును శ్రీవత్సలాంఛనము (భృగుమహర్షిచేఁ దన్నఁబడిన తన్ను గురుతు) సాదరముగఁ దన పేరురమునఁ దాల్చినాఁడు. ఇఁక నితరుల లెక్కయేమి? 7. బ్రాహ్మణుల వచనములచేతను బ్రాహ్మణుల మంత్రములచేతను శూద్రాదులు బ్రాహ్మణు లగుచున్నారు. వేయేల, ధాతుపాషాణములయందుసైతము బ్రాహ్మణ

మంత్రప్రభావముచే దేవత్వ మేతెంచుచున్నది 8. యజ్ఞోపవీతము లేనివాఁడు నిస్సందేహముగా శూద్రుఁడే. యజ్ఞోపవీత సంస్కారముచే రెండవజన్మము కలుగుచున్నది. నాఁడుమొదలుకొని ద్విజుఁడని చెప్పుచుందురు 9. వేదములుసైతము బ్రాహ్మణుఁడు సమస్త వర్ణములవారికిని బూజ్యుఁడని చెప్పుచున్నవి. ఈ యంశము నందఱు నభిమానభావముతో గమనించుచునేయున్నారు. వేదవిరుద్ధ విషయములు భగవంతున కప్రియములు గావున వానితో మన కేమిపని? 10. యోగము, యాగము, వ్రతము, దానము, తీర్థము మున్నగు కర్మయోగాంగములలో నేదియు బ్రాహ్మణుఁడు లేనిది నెఱవేఱజాలదు 11. బ్రాహ్మణుఁడు ప్రత్యక్షముగా వేదస్వరూపుఁడు. అంతియగాదు భగవంతుఁడు గూడ నై యున్నాఁడు. విప్రవాక్యమువలనఁ గోరికలు ఫలించును 12. బ్రాహ్మణపూజనమువలన వృత్తి పవిత్రమగును. చిత్తము భగవంతునియందు లగ్నమగును. ప్రాణు లుత్తమగతులను బ్రాహ్మణుల తీర్థమువలననే పడయుచున్నారు 13. అన్యజాతులను విడిచి బ్రాహ్మణులకు సంతర్పణలు భోజనములు చేయించుటగూడ బ్రాహ్మణ పూజనమే. భగవంతుఁడు భావమున కాఁకలిగొనియున్నాఁడు. ఆయన జాతులను కులములనుఁ జూడఁడు 14. బ్రాహ్మణునకు గొప్పదేవతలుగూడ నమస్కరించుచున్నారు. ఇఁక సామాన్య మానవునిసంగతి చెప్పవలసినదేమున్నది? నేఁటి కాలముననో బ్రాహ్మణుఁ డెంత మూఢమతియై యున్నను నాతఁడే జగమునందంతటను వందనార్హుఁడై యున్నాఁడు 15. అంత్యజుఁడు గొప్ప శబ్దజ్ఞానియైయున్నచో వానిని గైగొని చేయవలసిన దేమున్నది? బ్రాహ్మణునివద్దఁ గూర్చుండఁబెట్టి వాని నేమేని పూజింపఁగలమా? 16. లోకమునకుఁగాని మతమునకుఁగాని విరుద్ధముగా నెయ్యదియేని గావించిన యెడల దానిని వేదముసైతము పరిహాసము చేయును. వేదదూష్యమగు కార్య మాచరించినవానిని పాషండుఁడని చెప్పుదురు 17. పరమాత్ముని భక్తులగువారలకు బ్రాహ్మణులపయి విశ్వాసము సహజముగనే యున్నది. బ్రాహ్మణునిఁ బూజించి యనేకులు పవిత్రులైరి 18. బ్రాహ్మణసేవవలన దేవాధిదేవుఁడగు పరమాత్ముఁడు లభించుచుండ నిఁక సద్గురునితో నేమిపని? యని యొకవేళ శ్రోతలు ప్రశ్నింతురేమో! అది సరిగాదు.

సద్గురుఁడు లేనిది బ్రహ్మజ్ఞానమెన్నఁటికిని గలుగఁజాలదు 19. స్వధర్మముల యందును స్వకర్మములయందును బ్రాహ్మణుఁడు పూజ్యుఁడు. కాని జ్ఞానముమాత్రము సద్గురుఁడు లేనిది కలుఁగజాలదు. బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగనిది జననమరణ దుఃఖము నశింపదు 20. కావున జ్ఞానము బడయుటకు సద్గురుని యనుగ్రహ మావశ్యకము. సద్గురుని యనుగ్రహము అవలంబనముగా లేకున్న యెడల నజ్ఞానులగు మానవులు సంసారప్రవాహము నందుఁ బడి కొట్టుకొనిపోవుదురు 21. జ్ఞానరహితముగఁ జేయఁబడు కర్మ మంతయు జన్మకారణమగును. కావుననే జ్ఞానమార్జించి జన్మరాహిత్యము గావించుకొనుటకు సద్గురు చరణములను దృఢభావముతోఁ బట్టుకొన వలయునని చెప్పితిని 22. పరమాత్ముని దివ్యరూపమును సందర్శింపఁ గోరికగలవాఁడు సత్సంగ మొనరింపవలయును. ఏలయన సత్సంగము లేనియెడల దేవాధిదేవుఁడు(బ్రహ్మము) లభింపఁజాలఁడు23. అయ్యయ్యో! అజ్ఞానులగు పురుషు లీరహస్యము నెఱుంగక సద్గురు నాశ్రయింపఁబోక నానావిధములగు సాధనాంతరములలో మగ్నులై తిరుగుచుందురు. సద్గురు కృపలేని దా పరిశ్రమయంతయు వ్యర్థమైపోవును 24. కార్తికస్నానము, మాఘస్నానము, వ్రతములు, ఉద్యాపనములు, దానములు, గోరాంజనములు (ఈశ్వరప్రీతికై దేహమునిండ వాతలు బెట్టుకొనుట), ధూమపానము (తలక్రిందుగా వ్రేలాడుచుఁ బొగబీల్చి చేయుతపస్సు), పంచాగ్ని మధ్యనుండుట మున్నగు సాధనములు కొందఱు గావించుచుందురు 25. కొందఱు ప్రజలు హరికథలు, పురాణశ్రవణములు, అధ్యాత్మనిరూపణములు మిగుల నాదరభావముతోఁ గావింతురు. మఱియు మిగుల శ్రమపడి యగమ్యములగు పుణ్యతీర్థములకు యాత్రార్థముగా నేగుదురు 26. నిర్మలభావముతో దేవతార్చనము, స్నానము, సంధ్య, దర్భాసనము, తిలకము, మాల, గోపీచందనము, శ్రీముద్రాధారణము మున్నగునవి యన్నియుఁ గొందఱు నిర్వహింతురు 27. అర్ఘ్యపాత్రములు, సంపుటములు, గోకర్ణపాత్రములు, మంత్ర యంత్రసంబంధమగు తామ్రపాత్రములు, నానావిధపాత్రములు సమకూర్చి కొందఱు భగవత్పూజనము నొనర్తురు28. గణగణమని పూజాసమయమున గంట వాయింతురు. స్తోత్రములు, స్తవనములు, స్తుతులు, ఆసనములు, ముద్రలు, ధ్యానములు, నమస్కార

ములు, ప్రదక్షిణములు మున్నగువానిని సన్నిటినిగూడఁ గావింతురు 29. పుష్ప నారికేళాదులను సమర్పించి పంచాయతనపూజయు మృత్తికతో [illegible] లింగములను గావించి వానిపూజయు సాంగోపాంగముగా జేయుదురు 30. మఱియు నియమ నిష్ఠావంతులై కష్టములను సహించి ఉపవాసాది కర్మములను నొనర్తురు. కాని వారలీకర్మములయొక్క-ఫలమునుమాత్రమే పొందెదరు. మర్మమువారాత్రము గ్రహించుటలేదు 31. హృదయమునందు ఫలాశ నుంచుకొని కొందఱు యజ్ఞయాగాదుల గావించుచున్నారు. ఇవియన్నియు ముందుజన్మమున ఫలముల నొందుటకై బయానాను (క్రయ నిర్ధారణమైనపిమ్మట నిశ్చయార్థకముగ ముందుఁ గొంతియిచ్చుసొమ్ము) పుచ్చుకొనుట వంటిది 32. నానాపరిశ్రమల లొనరించి పదునాలుగు విద్యల నభ్యసింతురు. వారలకావిద్యల సహాయమున సమస్త సిద్ధులును ఫలించును. అయినను సద్గురు కృపలేనిచో వారి సత్యమగు హితము ఎన్నఁటికిని గలుగఁబోదు. అంతియగాదు. వారలను యమపురమునం దనుభవింపవలసిన యనర్థములలో నొక్కటియు తొలంగదు 33-34. వేయేల, మానవునకు జ్ఞానప్రాప్తి కలుగనంతవఱకు జననమరణములు నశింపవని రూఢిగా నమ్మవలయును. గురుకృపలేని వారల అధోగతియు గర్భవాసము తొలఁగిపోవఁజాలదు 35. బ్రహ్మజ్ఞానము సమకూరనంతవఱకు ధ్యానము, ధారణము, ముద్ర, ఆసనము, భక్తి, భావము, భజనము మున్నగునవియన్నియు ఫలమునీయక యటులే యుండును 36. సద్గురుని కృపాభాగ్యమును బడయక యితర సాధనములతో మునిఁగి తేలుచున్నవాఁడు, గ్రుడ్డివాఁడు త్రోవదలియక కందకములోనో గోతిలోనో కూలినటులఁ బడిపోవును 37. గుప్తమగు ద్రవ్యమును రత్నాది ఖనిజములను అంజనము వేసికొనినచోఁ గనిపెట్ట గలుగునట్లు సద్గురువాక్యముతో జ్ఞానము ప్రకాశమొందును 38. సద్గురుఁడు లేనివాని జన్మము నిష్ఫలము. సద్గురుఁడు లేనియెడల నంతయు దుఃఖమయమే. సద్గురుఁడు లేనివాని కెన్నఁటికిని సంసారవ్యథ నివృత్తి గాఁజాలదు 39. సద్గురుని యనుగ్రహమువలననే పరమకారుణికుఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడగును. అంతియగాక యపారమగు సంసార దుఃఖము [illegible] నాశనమగును 40. మనమేకాదుసుమా! పూర్వ[illegible]

త్ములు, సాధువులు, తపస్వులు, బ్రహ్మర్షులు అనిపించుకొన్న మహా
త్ములుకూడ సద్గురుని సేవచేతనే జ్ఞానవిజ్ఞాన విచారణములు బడయ
గలిగిరి 41. మహారాజగు శ్రీరామచంద్రమూర్తియు, మహాయోగియగు
శ్రీకృష్ణమూర్తియు గురుభజనమునం దెంతయో తత్పరభావము గల
వారై యుండిరి. సిద్ధులు, సాధువులు, మహాత్ములు నగువారలు పలువురు
గురుసేవగావించి ధన్యులైరి 42. వేయినుడువులెందుకు ? సకలసృష్టిని
నడపెడు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాదులుసైతము సద్గురుచరణసేవ నిరం
తరము గావించుచునుందురు. సద్గురుని యెదుట నీ త్రిమూర్తులకుంగూడ
మహత్త్వము లేదు 43. మోక్షవాంఛగల మానవుఁడు సద్గురుని వెదుక
వలయును. సద్గురుఁడు లేనివానికి మోక్షమెన్నటికి లభింపఁజాలదు 44.
సద్గురుఁడు సాధారణులగు నితర గురువులవలె నుండఁడు. ఏలయన, అతని
కృపవలన శుద్ధజ్ఞానము శిష్యుని హృదయమునఁ బ్రకాశించును 45. రాఁ
బోవు సమాసమునందు సద్గురుని లక్షణములేవియో సాకల్యముగాఁ జెప్పఁ
బోవుచున్నాఁడను. శ్రోతలు ధ్యానపూర్వకముగా వినియెదరుగాక 46.

రెండవ సమాసము — సద్గురుని లక్షణములు.

సామాన్యముగా జనులు గొప్పగొప్ప మహత్త్వములను జూపెడు వారలను గురువులని నుడివెదరు. కాని యట్టివార లెన్నటికిని మోక్ష ప్రదాతలగు సద్గురువులు గాఁజాలరు 1. సభాసమ్మోహన మంత్రములు, గారడివిద్య, భూతవైద్యము, బహువిధములగు అసంభవ చమత్కార ములును నేర్పి సంతోషమును గలుగఁజేయువారును 2, ఔషధప్రయో గము, రాసాయనిక సమ్మేళనము, కనుకట్టు కేవల దృష్టిచేఁ గోరిన వస్తువులను దాత్కాలముననే సమకూర్చు కౌశలము నేర్పువారును 3, సాహిత్యము, సంగీతము, రాగజ్ఞానము, గీతములు, నృత్యము, తానమాన ములు నేర్పువారును నొకవిధమగు గురువులు 4. పంచాక్షరీవిద్యయు నానావిధములగు భూతప్రయోగ మంత్రములు కుక్షింభరవృత్తికి అను వగు విద్యలు 5, జాతి కనుకూలమగు వ్యాపారము నేర్పి మానవ ... పొట్టఁ బోసికొనుటకు నాని ... జెప్పు ... గడించుటకుఁగా ...

నేర్పువారుగూడ గురువులే. కాని వాస్తవమునకుఁ జూచినచో వా[illegible] లెన్నఁటికిని సద్గురువులు కాఁజాలరు 6. సత్యము విచారించినచో [illegible] దంద్రులుగూడ గురువులే. భవసాగరమునుండి యుద్ధరించు సద్గురువు [illegible] వురుగాక వేఱుగనున్నాఁడు 7. గాయత్రీమంత్రము నుపదేశము జేయు వాఁడుగూడ యథార్థమునకు గురువే. భవసాగరము దాటుట కనువగు జ్ఞానము నుపదేశించిన సద్గురుఁడు వేఱుగానున్నాఁడు 8. బ్రహ్మజ్ఞానము నుపదేశించి అజ్ఞానమును నిరసింపఁజేసి జీవశివుల కైక్యము గావించు వాఁడును జీవత్వ శివత్వ కారణములవలన ఈశ్వరునియందును భక్తుని యందును గలిగిన భిన్నత్వమును దొలఁగించువాఁడును (పరమేశ్వరుని భక్తుని నేకముజేయువాఁడు) మాత్రమే సద్గురుఁడు 9–10. భవభయ రూపియగు శార్దూలము పంచవిషయ రూపములగు దుముకులు దుముకుచు జీవరూపియగు దూడను ఈశ్వరరూపియగు నావునుండి లాగుచున్నది. ఆ సమయమున నెవ్వఁడు జ్ఞానరూపమగు ఖడ్గముతో నాశార్దూలమును ఖండించి దూడను గాపాడి మరల నావుతోఁ గలిపివేయునో (జీవునకును శివునకును నైక్యము గావించునో) యాతఁడే సద్గురుఁడు 11. మాయా జాలములలోఁబడి సంసారదుఃఖములతోఁ బరితపించు ప్రాణులను ముక్తుల గావించునాతఁడును 12, వాసనారూపములగు సర్పములచేఁ [illegible] భయపడుచున్న ప్రాణికడకరిగి వదిలేర్చువాఁడును 13, జ్ఞానమును బ్రసాదించి గర్భవాససంబంధమగు మహాసంకటములను వారించి [illegible] బంధములను శృంఖలములను ద్రెంచివేయునాతఁడును 14, తన యుపదేశ ప్రభావముచే నాత్మదర్శనము శిష్యునకు ననుగ్రహించువాఁడును, అనాథులపాలిటికి రక్షకుఁడుగ నుండునాతఁడును సద్గురుఁడు 15. ఏకదేశీ యుఁడగు (అంశరూపుఁడగు) జీవుని బ్రత్యక్షబ్రహ్మముగాఁ జేయువాఁడును ఉపదేశమాత్రమున సంసారసంబంధమగు సమస్తక్లేశములను దూరముచేయు వాఁడును 16, వేదములలోని గూఢార్థమును శిష్యుని హృదయమున దంకితము గావించువాఁడును సద్గురుఁడు 17. వేదములయొక్కయు శాస్త్రములయొక్కయు, మహానుభావులయొక్కయు ననుభవముక్కటిగనే, ఆ యనుభవమే సద్గురుఁడు 18. సద్గురుఁడు సందేహములను [illegible]

...ముజేయును. వేదవిరుద్ధములగు నసత్యవిషయములను గురుమూర్తి ...లెవ్వరికిని దరికిఁ జేరనీయఁడు 19. తన చిత్తవృత్తి ననుసరించి నడచు ... (తన మనస్సును జయింపలేని యాతఁడును) ఎన్నటికిని సద్గురువు కాఁడు. వాఁడనేకవిధములగు బిచ్చగాఁడు. లోభమునకు లోనై శిష్యుల వెంటఁ దిరుగు పాపగ్రహమని వానిని జెప్పవచ్చును 20. శిష్యులను సాధనములలోఁ బ్రవేశపెట్టక, యింద్రియదమనము జేయింపక, తనపని తాను జూచుకొను కపటగురువులు గవ్వకు ముప్పూరు దొరకినను ... గ్రహింపరాదు 21. జ్ఞానము కొఱకై శిష్యునకు బోధచేయు వాఁడును, అవిద్యను మొదలంట నాశనము చేయువాఁడును, ఇంద్రియ దమనము గావించువాఁడును సద్గురుఁడని గ్రహింపుము 22. కేవలము ద్రవ్యముకొఱకుఁ దనను శిష్యునకు విక్రయించుకొనినవాఁడును, దురాశా బద్ధుఁడై శిష్యులకడ దీనరూపముతో ననుగ్రహార్థియై యుండువాఁడును గురువుగాఁడు 23. పాపదాయకమగు కామమునకు బద్ధుఁడై వర్తించు వాఁడును, శిష్యుని మనస్సుననుసరించి నడచుచు నాతని దృప్తిపరచుటయే తన కర్తవ్యముగా భావించువాఁడును, శిష్యునికడ నణఁగిమణఁగి ప్రవర్తించునాతఁడును గురువుగాఁడు. వాఁడు మహాధమాధముఁడు, దొంగ, మోసగాఁడు, పాపి, ద్రవ్యవ్యసనియని చెప్పఁదగిన వాఁడు 24—25. దురాచారియగు వైద్యుఁడు రోగి మనస్సు ననుసరించి వర్తించుచు వాని సర్వస్వము హరించుటయేగాక యంత్య మున దయ్యమై వాని ప్రాణములనుగూడఁ గైకొనునట్లు ద్రవ్యవ్యసనశీలుఁ డగు పాపిష్ఠిగురువు శిష్యుని గోరువంకదువ్వలు దువ్వి వానినింకను సంసార బంధనములలోఁ బడవేయును. పరమాత్మునితోఁ గలియనీయఁడు. ఇట్టి గురుని పరిచయము వలదు. అపాయకరము 26—27.

శుద్ధబ్రహ్మజ్ఞానియైయుండియుఁ గర్మయోగిగా (సత్కర్మము లాచ రించువాఁడుగ) నుండువాఁడే సద్గురుఁడు. అతఁడే శిష్యునకుఁ బరమార్థ దర్శనము గావింపఁ దగినవాఁడు 28. బాహ్యాడంబరములను జూపుటకు ...లో నేదియో మంత్రమునూదుటకుఁ దగిన మిడిమిడిజ్ఞానముగలవాఁడు పాపిష్ఠిగురువు. వాఁడు పరమాత్మునకు విరుద్ధుఁడు 29. గురుప్రతీతి ...స్త్రప్రతీతి ఆత్మప్రతీతియను నీమూఁడింటి యనన్యతా యనుసంధా...

మునకు వచ్చియున్నదో (గురునిభాషణము, శాస్త్రవాక్యము, స్వానుభవము అనువాని సహాయమున ఒకే విషయము గ్రహించెనో) యతఁడే సద్గురుమూర్తి. మోక్షము నపేక్షించువార లిట్టి సద్గురుని సన్నిధిలోనికే పోవలయును 30. అద్వైతనిరూపణము గావించుటలో నగాధవక్తగా నుండి విషయలోలత్వమునఁ జిక్కుకొని చెడిపోయిన గురునివలన సాధకున కెన్నఁటికిని శుభము కలుగఁజాలదు 31. అనుభవజన్యమును, నిశ్చయాత్మికమును నగు నిర్మలజ్ఞానము లేకపోవుటచే నేప్రసంగమువచ్చిన నాప్రసంగమున కనుకూలముగాఁ గొంచముకొంచము చెప్పనేర్చిన వేషధారియగు వంచకు డెన్నఁటికిని గురువుకాఁడు 32. అధ్యాత్మనిరూపణము గావించునపుడు సామర్థ్యసిద్ధుల విషయమువచ్చినయెడల హృదయమున దురాశ గలవాఁడును, బహువిధములగు చమత్కారస్థితిగతులలోఁ జంచల హృదయుఁడై వర్తించువాఁడును, మత్సరకారణమున "పూర్వకాలమునం దీశ్వరునితో సమానమగు సామర్థ్యము గలిగిన విరక్తులు, భక్తులు, జ్ఞానులు గతించిరి. వారిసామర్థ్యమెక్కడ? మన యీ వ్యర్థజ్ఞానమెక్కడ? మాయందుఁగూడ నట్టి సామర్థ్యమున్నచో బాగుండునుగదా" యని హృదయమున లోభప్రేరితుఁడై తలంచువాఁడును సద్గురుడుకాఁడు33-35. ఎప్పుడు దురాశ పూర్తిగానశించిపోయినదో అపుడే యీశ్వరుఁడులభించును. దురాశలకు లోనై యుండువారలు క్షుద్రులు, కాముకులు, శబ్దజ్ఞాతలు నై యున్నారు. అంతియగాని వారు సద్గురువులు కాఁబోరు. సత్యమిద్దియే 36. దురాశయుఁ గామ్యవాంఛయుఁ బెక్కువురు జ్ఞానులను మోసగించి నశింపఁజేసెను. పాపము! కొందఱు మూర్ఖులు కామ్యములను గోరుచునే మరణించిరి 37. కామ్యవాంఛ హృదయమున రవ్వంతయే నియు లేనివాఁడును తనమతము నక్షయముగా నలౌకికముగాఁ బ్రతిష్ఠించినవాఁడును నగు సాధుమూర్తియైన సద్గురుఁ డెచటనో వేఱుగా నున్నాఁడు 38. ఆత్మరూపమగు ధనమన్ననో అందఱికిని నక్షయముగా నున్నది. (అందఱికడనున్న ఆత్మయు నక్షయమే) కాని శరీరమువీఁడి మమత్వము వీడిపోవదు. ఈ కారణముననే యీశ్వరమార్గము నందఱును మఱచిపోవుచున్నారు 39. సామర్థ్యము సిద్ధి ప్రాప్తమైన [illegible] మహత్త్వ మధికమైనదని సామాన్యజనులు భావించుచున్నారు. ఈకార[illegible]

మునసనే దేహబుద్ధియొక్క యభిమానము నశించిన [illegible] చున్నది 40. అక్షయసుఖముమాట తలపెట్టక స్వర్గమును సామర్థ్యము కొఱకు బ్రాంతుడగువాఁడు మూర్ఖుఁడు. ఏలయన, కామ్యవాంఛకు సమానమగు దుఃఖ మీ ప్రపంచమున వేఱొకటిలేదు 41. కామ్యములకు వశులై యున్న యీశ్వరభక్తిరహితులు నానావిధములగు యాతనల ననుభవించి కడకధోగతి నొందుదురు 42. శరీరము నశించుటతోడనే సామర్థ్యముగూడఁ దొలఁగిపోవును. మఱియు నంత్యకాలమునందు మనుజుఁడు కామ్యవాంఛలకతన నీశ్వరునిచే వంచితుఁడగును 43. కావున నిష్కాముఁడును దృఢబుద్ధిశాలియు నైనవాఁడే సద్గురుఁడు. అతఁడే తన శిష్యులను భవసాగరమునుండి దరిజేర్చును 44. మొదట విమలమగు విజ్ఞానము నిశ్చయాత్మికమగు సమాధానము స్వరూపస్థితియు యోగ్యముగానున్నవాఁడే సద్గురుఁడు. ఇవియే సద్గురుని ముఖ్యలక్షణములు 45. ఇంతియగాక సద్గురునియందుఁ బ్రబలమగు వైరాగ్యము, ఉదాసవృత్తి (దేనికిఁదగులమి) యుఁగూడ నుండవలయును. మఱియు నాతఁడు స్వధర్మాచరణమునందు విశేషించి శుద్ధుఁడుగఁగూడ నుండవలయును 46. ఇంతయున్న మీఁదట నిరంతరము అధ్యాత్మశ్రవణముహరికథానిరూపణము పరమార్థవివరణము చేయుచుండువాఁడే సద్గురుఁడు 47. సారాసారవిచారము గావించిన సద్గురుఁడు శిష్యులనెగాదు జగత్తునుగూడ నుద్ధరింపఁగలఁడు. జనుల నుద్ధరించుటకు సద్గురునకు నవవిధభక్తులుగూడ నవసరము. ఏలయన, భక్తిసహాయమునఁ బ్రజలను లోఁబఱచికొన నవకాశము కలుగును 48. కావున నవవిధభక్తులను సాధనము గావించువాఁడే సత్యమగు సద్గురువని నేను చెప్పుచున్నాఁడను 49. అంతఃకరణమునందు శుద్ధమగు బ్రహ్మజ్ఞానముండియు బాహ్యమునకుఁ బరమాత్మ్మని నిష్ఠాపూర్వకముగా భజించువాఁడే సద్గురుఁడు (లోపల జ్ఞానయోగముతోనుండి వెలుపల కర్మయోగమాచరించువాఁడు). అతని మూలమున నీ ప్రపంచమంతయు నుద్ధరింపఁబడును 50. ఉపాసనాధారము లేనివానికడఁ బరమార్థ మొకదినముననే జారిపోవును. ఏలయన, కర్మయోగము లేకున్నచో అనాచారము వ్యాపించును. అందువలన జనులు సులభముగ భ్రష్టులయ్యెదరు 51. కావున జ్ఞానము, వైరాగ్యము, భజనము, స్వధర్మకర్మము, సాధనము,

భాషణము, శ్రవణము, మననము, నీతి, న్యాయము, మర్యాద లనిలో నేది తక్కువయైనను అలక్షణత్వ మేతెంచును. కావున సల్లక్షణములన్నియుఁ గలిగి శోభించువాఁడు సద్గురుఁడు. సద్గురుఁడగు వానియం దీగుణములన్నియు విరాజిల్లుచుండును 52 — 53. సద్గురుఁ డనేకులను బరిపాలించును. ఆయనకు అనేకులను గూర్చిన చింత హృదయమునం దుండును. సమర్థుఁడగు సద్గురుసన్నిధిలో బహువిధములగు సాధనల కవకాశము కలుగును 54. కర్మయోగసాధనములు లేకయే పరమార్థమును బ్రతిష్ఠించుకొనఁ జూచువాఁడు మిగులఁ తొందరలో భ్రష్టుఁడగును. కావుననే మహానుభావులగు పురుషులు మొదటినుండియు విచారించి కర్మయోగసాధనము చేయుచుందురు 55. ఆచారము ఉపాసనము విడిచివేసిన వారలు భ్రష్టులు. అంతియేగాదు భక్తిహీనులుగూడ నగుదురు. ఇట్టి వారల గురుత్వము నిష్ఫలము. వీరి నెవ్వరడుగుదురు? 56. కర్మము ఉపాసనము లేనితావున ఉద్రేకమునకుఁ దావేర్పడును. ఇట్టి కళంకులగు గురువులను జూచినచో జ్ఞానులదనుకఁ బోనేల? సంసారులగు గృహస్థులు సైతము పకపక నవ్వెదరు 57.

నీచజాతిగురువు నేర్పఱచుకొనుటగూడ గొప్ప కళంకము. నీచజాతి గురుఁడు బ్రహ్మజ్ఞానులసభలలో దొంగవలె దాఁగియుండును 58. బ్రహ్మసభయం దాతని పాదతీర్థము నెవ్వరును బరిగ్రహింపరు. ఆతని ప్రసాదమును స్వీకరించినయెడలఁ బ్రాయశ్చిత్తముగూడఁ జేసికొనవలెను 59. తీర్థప్రసాదమును బరిత్యజించుటచే నీచత్వము ప్రకటనమగును. వెంటనే సాధకుల కాతనియెడల గురుభక్తిలోప మేర్పడును 60. ఒకవేళ నాతనిపయి గురుమర్యాదనుంచినయెడల బ్రహ్మజ్ఞానిబృందము ప్రసన్నభావమును విడుచును. బ్రహ్మత్వరక్షణము గావింప యత్నించినయెడల గురుఁ డప్రసన్నుఁడగును. నీచుని గురునిగాఁ జేసికొనుటచే నిట్టితగవు లింక నెన్నియో తటస్థించును 61. ఈ విధముగా నుభయపక్షములనుండి సంకటములు వచ్చినయెడల సాధకునకుఁ బశ్చాత్తాపము కలుగును. అందుచే నీచజాతులకు గురుత్వము నొసంగరాదు 62. ఒకవేళ నెవనికేని నీచజాతి గురువుమీద మనస్సు లగ్నమైనయెడల స్వయముగాఁ దానే భ్రష్టుఁ డగుట మంచిది. తనతోఁబాటుగా ననేకులను భ్రష్టులనుఁ గావించుట

మంచిదిగాదు 63. ఇఁక నిప్పు శీపిచారము నటులుంచుదము ఇంతకును సాధనకు స్వజాతిగురుఁడు కావలయును. లేనియెడల భ్రష్టాచారము తప్పక వ్యాపించును 64.

ప్రపంచమున నెన్ని సద్గుణములుగలవో యవియే సద్గురులక్షణములు. సద్గురుఁడన నెవరో సాధకులు సులభముగా గుర్తించుటకై కొందఱు గురువుల నిచ్చట వర్ణించెదను 65. ఒకఁడు సాధారణగురువు. ఒకఁడు మంత్రము నేర్పెడిగురువు. ఒకఁడు యంత్రముజూపు గురువు. వేఱొకఁడు తాంత్రికుఁడగు గురువు. ఒకనిని జనులందఱును గురువందురు. ఇంకనొకఁడు రాజగురువుగఁగూడ నుండును 66. ఒకఁడు కులగురువు. ఒకఁడు మర్యాదగురువు. ఒకఁడు విద్యనేర్పినగురువు. అటులె కువిద్యనేర్పిన వాఁడుగూడ గురువె. ఒకఁడు అసద్గురుఁడు. ఒకఁడు జాతిగురువు. ఈ జాతి గురువు దండనకర్తగఁగూడ నుండును 67. తల్లి యొక గురువు. తండ్రి యొకగురువు, రాజొకగురువు. దేవత యొకగురువు. ఒకనిని సమస్తకళల నెఱింగిన జగద్గురుఁ డందురు 68. ఈ విధముగాఁ బదునేడ్గురు గురువులను జెప్పితిని. వీరలుగాక యింకనెందఱో గురువులున్నారు. వారినిగూడఁ దెలుపుదును 69. ఒకఁడు స్వప్నగురుఁడు. (కలలోఁగన్పించి ధర్మమార్గ మెఱింగించును.) కర్మదీక్ష నొసంగువాఁ డొకగురువు. కొందఱు ప్రతిమనే గురువుగా భావింతురు. ఇఁకఁగొందఱు తమకుఁదామే గురువులమని చెప్పు కొందురు 70. ఏజాతి కేయేవ్యాపారములు గలవో వానివానికి గురువులు ప్రత్యేకించియున్నారు. ఈ నిర్ణయము చాలగొప్పది 71.

ఈ విధముగా నెందఱో గురువులున్నారు. ఇది నానావిధమత విచారము. ఇందఱు గురువులలోఁజేరక మోక్షదాతయగు సద్గురుఁడు వేఱుగానున్నాఁడు 72. సద్విద్యాసంబంధములగు సుగుణములు దయయు నిరంతరముగాఁగల సుకృతాత్ముఁడే సత్యమగు గురువుగా నెఱుంగఁదగిన వాఁడు 73.

మూఁడవ సమాసము — శిష్యలక్షణము.

గత సమాసమునందు సద్గురు లక్షణములు విస్తరించి చెప్పితిని. ఇపుడు సచ్ఛిష్యుని లక్షణములను జెప్పఁబోవుచున్నాఁడను. శ్రోతలు సావధానమతితో వినఁగోరెదను 1. సద్గురుఁడు లేనిది సచ్ఛిష్యుని యుపయోగ మెద్దియునులేదు. అంతియగాక సచ్ఛిష్యుఁడు లేనిచో సద్భక్తుని పరిశ్రమమంతయును వ్యర్థమగును 2. సారవంతము సుత్తమమునగు భూమిని వెదకి యందుఁ జితికిపోయిన విత్తనములను నాఁటినయెడలను లేక చవిటి పఱ్ఱయందు ఉత్తమబీజములు పెట్టినయెడలను నెట్టి స్థితి కలుగునో యట్టి స్థితి సచ్ఛిష్యున కసద్గురునియొద్దను, అసచ్ఛిష్యునకు సద్గురునియొద్దను గలుగును 3. ఉదాహరణము చెప్పెదను. సచ్ఛిష్యుఁడు సత్పాత్రుఁడు. వాని కసద్గురువు ప్రాప్తమగుటచేఁ దంత్రములు, మంత్రములు చెప్పును. అందుచే నాశిష్యునకు ఇహలోకముగాని, పరలోకముగాని సిద్ధింపదు. లేదా — గురుఁడు పూర్ణముగాఁ గృపఁజూపును. శిష్యుఁడు అనధికారి. ఈ గురుశిష్యన్యాయము భాగ్యవంతుఁడగు పురుషునకు భిక్షాటుఁడు పుత్రుఁడున్నటుల నుండును 4-5. సారాంశమేమన — గురువు శిష్యులు యోగ్యులు కాలేని కార్యము నడువఁజాలదు. గురువు శిష్యులు సరిగా సమకూరనియెడలఁ బరమార్థము కుదురదు 6. సద్గురునకు సచ్ఛిష్యునకు సంబంధము కుదిరినతావున నిఁక బరిశ్రమతోఁ బనియేలేదు. అనాయాసముగనే యుభయుల యుత్సాహమును నెరవేరును 7. మంచిది ఇపుడు ఉత్తమమైనభూమియు సారవంతమగు విత్తనములు లభించినవి. కాని సకాలమున వర్షము కురియకున్న పైరు తుకదు. ఇటులె సద్గురువు సచ్ఛిష్యుఁడు కూడినపిమ్మట సైతము అధ్యాత్మనిరూపణము లేనిచోఁ గార్యము నెరవేరదు 8. ఇప్పుడు పొలమునందు విత్తనము నేయఁబడినది. బాగుగా మొలచినది — కావలిలేనిచోఁ బైరునకు హాని కలుగును. ఈ స్థితియే సాధనములేని సాధకులకుఁ గలుగును 9.— సారాంశమేమన —

ఎంతదనుకఁ బంట మనయింటికి చేరదో యంతదనుకఁ జేయవలసినదెల్లఁ జేయక తప్పదు. వేయేల, ఆ పంట వచ్చినపిమ్మటఁగూడ నూరకకూర్చుండ రాదు 10. అటులే ఆత్మజ్ఞానము కలిగిన పిమ్మటసైతము సాధనము జేయుచునే యుండవలయును. ఒక్కసారి మిక్కుటముగా భుజించినను అనంతరమునందుసైతము భోజనసామగ్రితో నవసరము కలుగునటులఁ బూర్ణముగా ఆత్మజ్ఞానము కలిగిన తరువాతఁగూడ సాధనము ముందు నడిచి పని నిచ్చుచునేయుండును 11. కావున సాధనము, అభ్యాసము, సద్గురుఁడు, సచ్ఛిష్యుఁడు, సచ్ఛాస్త్రవిచారము, సత్కర్మము, సద్వాసన, సదుపాసన, సదాచరణము, స్వధర్మనిష్ఠ, సత్సంగము, సత్యనియమము మున్నగునవియన్నియు నొకచో నేకత్రితమైనపుడే విమలమగు విజ్ఞానము ప్రకాశించును. అటులఁగాకున్నచో జనసముదాయమునందు పాషండత్వము విజృంభించును 12—14. కాని యిందు శిష్యుని దోషమెద్దియును లేదు. తాళపుఁజెవియంతయు సద్గురునికడనున్నది. సద్గురుఁడు నానావిధములగు ప్రయత్నము లొనరించి శిష్యునియెడఁగల సమస్త దుర్గుణములను దూరముచేయును 15. సద్గురుని మూలమున శిష్యుఁడు సచ్ఛిష్యుడగును. సచ్ఛిష్యునివలన నసద్గురువెన్నటికిని సద్గురువు కాఁజాలడు. ఏలయన, సచ్ఛిష్యునివలన అసద్గురుని గొప్పతనము పోవును. శిష్యుని సంబంధముచే గురుఁడు సద్గురువయ్యెనేని గురునకు గురుత్వ మెక్కడనుండి వచ్చును? 16. కావున సద్గురుఁడు లభించినయెడలనే సన్మార్గము లభించును. లేనియెడల శిష్యుఁడు నాస్తికత్వమువలన సర్వనాశనమగును 17. భవసాగరమునుండి దరికిఁ జేర్చుటలో బూర్ణబాధ్యుఁడు గురుడేయైనను నేనిచ్చటఁ గొన్ని సచ్ఛిష్యలక్షణములను దెలుపుదును 18.

సద్గురుని వాక్యములయందుఁ బూర్ణ విశ్వాసముంచి యనన్య భావముతో నాతని శరణమునందుండుట సచ్ఛిష్యుని ముఖ్యధర్మము 19. శిష్యుఁడు పవిత్రాంతరంగుఁడు, సదాచార సంపన్నుఁడు, విరక్తాత్ముఁడు,

మోక్షాసక్తుఁడు గావలయును 20. శిష్యుఁడు నిష్ఠావంతుఁడును, శుచిమంతుఁడును, సర్వవిధముల నియమవంతుఁడును 21, విశేష ప్రయత్నశీలుఁడును, పరమదక్షుఁడును, సలక్ష్యపదార్థమున లక్ష్యముంచెడివాఁడును 22, అతిధైర్యశాలియు, అత్యుదారుఁడును, బరమార్థ తత్పరుఁడును 23, పరోపకారియు, నిర్మత్సరుఁడును, నర్థము నవగాహనము గావించుకొనువాఁడునుగా నుండవలయును 24. అంతియెగాక పరమ శుద్ధాత్ముఁడుగను, బరమ సావధానుఁడుగను, అంతులేనిరీతిగ నుత్తమ గుణములు గలవాఁడుగను 25, ప్రజ్ఞావంతుఁడుగను, ప్రేమస్వభావుఁడుగను, మర్యాదావంతుఁడుగను, నీతిమంతుఁడుగను 26, యుక్తిమంతుఁడుగను, బుద్ధిమంతుఁడుగను, నిత్యానిత్యములను (సత్ అసత్) విచారించువాఁడుగను 27, ధైర్యశాలిగను, దృఢవ్రతుఁడుగను, కులవంతుఁడుగను, పుణ్యాత్ముఁడుగను 28, సాత్త్వికుఁడుగను, భజనచేయువాఁడుగను సాధనకర్తగను నుండవలయును 29. మఱియు శిష్యుఁడు విశ్వాసవంతుడుగను, దేహక్లేశము సహించునంతటి సహనశీలుఁడుగను, బరమార్థము నున్నతికిఁ దేఁదగినవాఁడుగను, సమస్తధర్మముల నెఱింగినవాఁడుగను 30, అన్ని విధములను సత్పాత్రుఁడుగను, స్వతంత్రుఁడుగను, సర్వజన ప్రియుఁడుగను 31, సద్విద్యావంతుఁడుగను, సద్భావవంతుఁడుగను, శుద్ధాంతఃకరణుఁడుగను నుండవలయును 32. శిష్యుఁడవివేకి కాఁగూడదు. పుట్టుక మొదలు సుఖము లనుభవించినవాఁడుగ నుండఁదగదు. మరియు నాతఁడు సంసారదుఃఖముచేఁ సంతప్తదేహుఁడైనవాఁడుగ నుండవలయును 33. ఏలయన, సంసారదుఃఖములచేఁ బరితప్తుఁడై త్రివిధ తాపములతోఁ గృశించినవాఁడై సర్వవిధములఁ బరమార్థమును బొందుటకుఁ దగిన యధికారియై యున్నాఁడు* 34. సంసారదుఃఖములవలననే మానవునకు

* మనుజుఁడు సంసారదుఃఖములలో మునిఁగి తాపత్రయములోఁ దప్తుఁడైనప్పుడు “ఈ సంసారములోనున్న వఱకీయవస్థ తొలఁగదు. కావునఁ గష్టమయమగు నీ సంసారము తొలఁగిపోవు విధ మేదేని కలదాయని విచారింపవలయును” అని యీ విధమగు జిజ్ఞాస యధికమగును. ఇదియే పరమార్థమున కధికారము గలుగుట. ఈ యంశము నిఁక ముందు వివరించెదము.

వైరాగ్య ముదయించుచున్నది. విశేషించి దుఃఖము లనుభవించినవాని హృదయమునందే పరమార్థము దృఢముగాఁ బాదుకొనును 35. సంసారమునందు దుఃఖముల ననుభవించినవానికిఁ బరమార్థమునందు విశ్వాసము గలుగును. మఱియు వాఁడు విశ్వాసబలముతో దృఢహృదయుఁడై సద్గురుని శరణమును గైకొనును 36. అవిశ్వాసముతో సద్గురుని శరణమును విడనాడువారు ఈ సంసారసాగరమునఁబడి మునిఁగిపోయిరి. వారిని సుఖదుఃఖరూపములగు జలచరములు మధ్యనే నమలి మ్రింగివేసెను 37. కావున సద్గురుని వచనములపయి దృఢమగు విశ్వాసభావముగలవాఁడు సచ్ఛిష్యుఁడు. వాఁడె యందరికంటె ముందుగా మోక్షమును బడయుట కధికారి 38. సద్గురుని వచనముల నాలించి సంతుష్టుఁడగు మానవుఁడు సాయుజ్యముక్తి నొందును. ఆతఁడు సంసారదుఃఖమువలన నెన్నఁడును బరితపింపఁడు 39. సద్గురుని (నిర్గుణపరబ్రహ్మము)కంటె దేవతలను (సగుణ హరిహరాది దేవతలను) ఎక్కుడుగా భావించువాఁడు అభాగ్యుఁడు. వాఁడు వైభవములకు, సామర్థ్యములకు మురిసి శాశ్వతసుఖములనుండి (సత్యవైభవమునుండి) వంచితుడగుచున్నాఁడు 40. సద్గురుఁడు సత్స్వరూపుఁడు (నిత్యుఁడు). హరిహరాదిదేవతలో కల్పాంతమునందు నాశనమై పోయెడివారు. మోసమునకు లోనై గురునికంటె గొప్పవారని తలంచిన యా దేవతల సామర్థ్య మిఁక నెచట నుండగలదు? 41. కావున సద్గురుని సామర్థ్యమునకు మేరయే లేదు. ఆతనిముందు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదు లొకలెక్కలోనివారు కారు. కాని అల్పబుద్ధులగు మానవులకీ రహస్యము తెలియదు 42. సద్గురుమూర్తిని సామాన్య గురువులతోడను దేవతలతోడను సమానుఁడుగాఁ దలంచు శిష్యుఁడు దురాచారి. వాని యంతఃకరణమునందు భ్రాంతి స్థిరముగా నెలకొనియున్నది. వానికి సిద్ధాంతములు తెలియవనవచ్చును 43. మనుష్యులమూలముననే శిలలకు దేవతాభావన కలిగినది. మంత్రములవలన నా శిలలకు దేవత్వ మేర్పడినది. సద్గురునియందటుల మహత్వ మొకరు కల్పింపలేదు. ఈశ్వరుఁడు సైతము

F19

నొప్పింపజాలఁడు 44. కావున సద్గురుఁడు ప్రభావమునందును, బ్రహ్మ రూపమునందును దేవతలకంటెఁ గోటిరెట్లు గొప్పవాఁడు. సద్గురుని వర్ణించుటలో వేదశాస్త్రములలోఁగూడ వివాదము చెలఁగినది 45. సద్గురుపదము ముందు నితరు లెవ్వరికిని మహత్త్వము లభింపఁజాలదు. గురునిముందు దేవతాసామర్థ్య మొకలెక్కలోనిది కాదు. అది మాయా జనితము 46. సద్గురుని యనుగ్రహము బడసిన శిష్యునియొద్ద దేవతల సామర్థ్య మించుకేనియు లెక్కలోనికి రాదు. సద్గురుఁడు తన జ్ఞాన బల ముచే నెంతటి వైభవమునేని గడ్డిపరకతో సమానముగా భావించును 47. సద్గురుని యనుగ్రహాతిశయమున అపరోక్షజ్ఞానము కలుగును. అనం తరము మాయాసహితమగు నీ బ్రహ్మాండము తుచ్ఛముగాఁ గని పించును 48. సద్గురుని వచనములయందు దృఢభావముంచుటచే సచ్ఛి ష్యుఁడు స్వయముగా దేవాధి దేవుఁ (సద్గురు) డగుచున్నాఁడు 49. సచ్ఛిష్యుల యంతఃకరణము మొట్టమొదట సంసారదుఃఖమువలని పశ్చాత్తాపముచే దగ్ధమై శుద్ధియయ్యెను. కాన వారలిఁక సద్గురుని యుపదేశామృతమును దనివారఁ గ్రోలి అక్షయశాంతిని నొందఁగల్గు దురు 50. సద్గురుఁడు చూపిన మార్గము ననుసరించి నడచునపుడు సమస్త బ్రహ్మాండము విరుద్ధమైనను శిష్యునకు గురుభక్తి యం దేమాత్రము వ్యతిరేకము కాఁజాలదు 51. సచ్ఛిష్యుఁడు సద్గురుని శర ణ్యము నెప్పుడును విడువఁజాలఁడు. మఱియు సదాచరణుఁడై యీశ్వర దృష్టిలోఁ బవిత్రుఁడుగ నుండును 52.

పయినిజెప్పఁబడిన సద్గురు విషయికసద్భావము హృదయము నందుఁ గలవారలే ముక్తికి భాగస్వాములు. ఇతరమాయావేషధారులగు వంచకులను అసచ్ఛిష్యులుగా భావింపవలయును 53. విషయములయందు ముఖ్యమున్నటులఁ దలంచువారును బరమార్థము కేవలము లోకాచార మునకేయని దలంచువారును నగు శిష్యులు చదివినమూర్ఖులు. అట్టివారు

క్రమముగా నొకరినిజూచి యొకరుగా సద్గురుని శరణమున కేగుదురు 54. విషయేచ్ఛలు తొందరించుట కారంభింపఁగనే వానిధాటికి నిలువఁజాలని దుర్బలహృదయులగు శిష్యులు గృహస్థాశ్రమములోనికిఁ బరతెంతురు. అంతటితో వారలు గడించిన పరమార్థఫలము మలినమైపోవును 55. అంతతో నాగక పరమార్థమును వ్యాజముగాఁగొని ప్రపంచమునందుఁ బ్రేమయుంతురు. కుటుంబభారమును మోయఁజాలక కడకు సర్వవిధముల నాశనమైపోయెదరు 56. వారు ప్రపంచమునందు ఆనందమున్నటుల మనసార నమ్మి పైకిమాత్రము పరమార్థకౌతూహలమును జూపుచుందురు. అంతియగాక భ్రాంతులు, మూఢులు, మందమతులునై బహువిధ కామ్య వాంఛలతో లుబ్ధులగుదురు 57. పందిని సుగంధలేపనముతోఁ బూజించినను, గేదెకుఁ జందనమలఁదినను వ్యర్థమగునటుల విషయవాంఛాశీలురగు పురుషులకు బ్రహ్మజ్ఞానముగాని, వివేకమునుగాని బోధించుట వ్యర్థప్రయత్నము 58. బూడిదలోఁ బొరలాడు గాడిదకుఁ బరిమళసుగంధద్రవ్యముల విలువయు జీఁకటిలోఁ బరుగులువారు గ్రుడ్లగూబకు హంసతో సమానగౌరవము నెట్టివో విషయసుఖములకై పలవించువారలకు భగవద్భక్తియు సత్సాంగత్యమును నట్టివి. ఇట్టివారలు తప్పక అధోగతినే పొందుదురు 59-60. కుక్కకు యెముక చిక్కినంతన పండ్లు బయటికిఁదీసి కొఱుకుచుండునట్లు విషయలోలుఁడగు పురుషుఁడు విషయభోగములలో మగ్నుఁడై యుండును 61. అటుల నెముకలు కొఱకుచున్న కుక్కకు నుత్తమ భోజనము పెట్టినను, గోతిని సుందరమగు సింహాసనముమీఁద నెక్కించినను ఏస్థితి కలుగునో యాస్థితియే విషయాసక్తుఁడగు పురుషునకు జ్ఞానోపదేశము గావించుటచేఁ దటస్థించును 62. గాడిదలను బెంచిపెంచి జీవితకాలమంతయు గడుపుకొన్న చాఁకివాఁడుఁ బండితబృందమునఁ జేరుట కనర్హుఁడైనటుల విషయవాంఛల నభివృద్ధి యొనరించుకొనిన పురుషుఁడు పరమార్థమును స్మరించుటకేని తగఁడు 63. బొల్లిగ్రద్ద రాజహంసములమధ్య చేరి నేను రాజహంసమును రాజహంసమునని చెప్పుకొనుచున్నను దాని

ధ్యానమంతయు నపరిశుభ్రపదార్థములమీఁదనే యుండును. అట్లే విషయాసక్తపురుషుఁడు సజ్జనులమధ్యనుండి తాను సజ్జనుఁడనని పిలిపించుకొనుచున్నను ఆతఁడు తన హృదయమును మాత్రము విషయరూపమగు మలినముమీఁద నుంచును 64–65. ఎవఁడేని తన చంకలో స్త్రీ నుంచుకొని మహాత్ములవద్దకేగి నన్ను సన్న్యాసినిగాఁ జేయుఁడని పలుకుట యెటులుండునో విషయములలోఁ జిక్కియున్న పురుషుఁడు జ్ఞానవాక్యములను వల్లించుట యట్లుండును 66. ఇట్టి తెలిసిన మూర్ఖులు అద్వైతసుఖమును (బ్రహ్మానందమును) ఏమి యెఱుంగఁగలరు? వీరలు బాగుగా నెఱింగియు నరకమునఁ బడుచున్నారు 67. వేశ్యాసేవ గావించువాఁ డుపదేశమునకుఁ దగనియటుల విషయసేవకుఁడగు పురుషుఁడు భక్తశ్రేష్ఠుఁడని యనిపించుకొనఁజాలఁడు 68. కావున విషయలోలురగు పురుషులకు జ్ఞానము కలుగదు. వారు వాచాటులై కేవల ముపన్యాసములకే యలవాటు పడియుందురు 69. ఇట్టి శిష్యులను నష్టాత్ములుగను, మిగుల నీచులుగను, హీనులుగను, అవివేకులుగను, దుష్టులుగను, దుర్మార్గులుగను దలంపవలయును 70. పాపపూర్ణులును, మహాపరాధులును, అత్యంత కఠినహృదయులును నగు నిట్టి శిష్యులు పశ్చాత్తాప తప్తులగుటకు మంచిప్రాయశ్చిత్తముగలదు 71. అదియేదన, వీరలు మరల సద్గురుని చరణమున కరుగవలయును. ఆతనిని ప్రసన్నాత్మునిగా నొనరించుకొనవలయును. వాని యనుగ్రహమునుసంపాదించి పరిశుద్ధాత్ములు కావలయును 72. ఏలయన, స్వామిద్రోహియగువాఁడు సూర్యచంద్రు లున్నంతవఱకు నరకమునఁబడును. స్వామిని ప్రసన్నాత్ముఁ గావించుకొనకున్నచో వాఁడు కడతేరుట కవకాశములేదు 73. * శ్మశానవైరాగ్యము నవలంబించి సద్గురుని పాదముల పయి బడినంతమాత్రమున జ్ఞానము స్థిరముగా బొందుకొనఁజాలఁడు 74.

---

* శ్మశానమునందు జరుగు శవదహనము గాంచినంతనే క్షణిక వైరాగ్యమందరికును గలుగును. ఈ వైరాగ్యము ఇల్లు చేరఁగనే నశించును. ఈ వైరాగ్యమును శ్మశాన వైరాగ్యమందురు.

మనస్సులోఁ గల్పిత గురుభావములను దెచ్చిపెట్టుకొని కొందఱు శిష్యులు గురునికడ మంత్రము గ్రహించి యా మంత్రకారణమున మూన్నాళ్ళు పట్టపగలు శిష్యులుగ నుందురు 75. ఇటులె పలువురు గురువులను జేసికొని యేపియో పాషండపదములు నేర్చుకొని నోటిగద్దరితనము సిగ్గులేమితనము గల పాషండులై చెడిపోవుచున్నారు 76. ఈ యవివేకులు తమ ప్రమాదము నెఱింగి యెకప్పుడేడ్తురు. ఒకప్పుడు పడిపోవుదురు. కొంచెము సేపు వైరాగ్యమూర్తులగుదురు. మఱికొంచెముసేపు నేనే జ్ఞానినని గర్వింతురు 77. ఒక గడియకాలము హృదయమునందు విశ్వాసము దెచ్చుకొందురు. రెండవ గడియయందే తిరుగఁబడుదురు. ఈ విధముగాఁ బిచ్చివానివలె అవివేకులగు శిష్యులు నానావేషములు వేయుదురు 78. కామము, క్రోధము, మదము, మత్సరము, లోభము, మోహము, అభిమానము, కపటము, తిరస్కారము లోనగు ననేకవికారములు వారల హృదయములలో వ్యాపించియుండును 79. అహంకారము శరీర సంబంధమగు ప్రేమ, అనాచారము, విషయసాంగత్యము, సంసారప్రపంచ విషయికమగు నుద్వేగము లోనగునవి హృదయములందు వారలకు నిరంతరము కాపురముండును 80. దీర్ఘసూత్రి, కృతఘ్నుఁడు, పాపి, దుష్కర్ముఁడు, కుతర్కి, వికల్పాత్ముఁడు, భక్తిహీనుఁడు, భావశూన్యుఁడు, శీఘ్రకోపి, నిష్ఠురహృదయుఁడు, పరఘాతకుఁడు, శూన్యహృదయుఁడు, దయారహితుఁడగు సోమరి, అవివేకి, విశ్వాసశూన్యుఁడు, అధీరుఁడు, అవిచారి, సందేహాత్ముఁడు నైన యట్టి శిష్యుఁడు నానావస్థల పాలగును. మఱియు ఆశ, మమకారము, తృష్ణ, కల్పనము, కుబుద్ధి, దుర్వృత్తి, దుర్వాసన, బుద్ధిహీనత, విషయవాంఛ మున్నగు దుర్గుణము లాతనిహృదయమునందు వాసము చేయుచుండును 81–83. ఇచ్ఛామోహ తిరస్కారములకు వశుఁడై యితరుల నిందచేయుటలో [illegible]హితుఁడై యాతఁడు విఱ్ఱవీగును. మఱియుఁ జక్కఁగ నెఱింగియు [illegible]ముగఁబడి యున్మత్తుఁడగును 84. అతఁ డా[illegible]

నాపఁజాలఁడు నిద్దురకుఁ గొంచెమేని సైరింపలేఁడు. కుటుంబచింత నెప్పుడును విడువనే విడువఁడు. భ్రాంతియందు మునిఁగియుండును 85. కేవల వాగాడంబరముతోడనే యేవియో గొప్పగొప్ప యుపన్యాసములు గావించును. కొంచమేని నిలకడగనుండడు. పశ్చాత్తాపము, ధైర్యము, సాధనము మున్నగు వాని మార్గముల ననుసరింపఁడు 86. భక్తి, విరక్తి, శాంతము వానికడఁ గొంచెమేని యుండదు. సద్వృత్తి, వినతి, దమనములు లేవు. కృప, దయ, తృప్తి, సుబుద్ధి బొత్తిగ లేవు 87. కాయమును క్లేశముల పాలు గావింపలేఁడు. ధర్మవిషయమునందుఁ బరమకృపణుఁడు. సదాచరణమును గ్రహింపఁడు. మఱియుఁ గఠోరహృదయుఁడు 88. సాంసారికజనులతో నాతఁడు సరళముగా మెలంగఁడు. సజ్జనులను విద్వేషించును. రాత్రింబవళ్ళు ఇతరుల హీనస్థితి కానందించును 89. నిరంతరము అనృతములాడుచుండును. మాయ మాటలు చెప్పి యితరులను గష్టముల పాలు చేయును. క్రియావిచారాదులలో నేనియందును సత్యమును బాటింపఁడు 90. అవగుణుఁడగు నిట్టి నీచుఁడు ఇతరులను దత్పరబుద్ధితోఁ బీడించుచుండును. తేలు కుట్టియుఁ బాము కఱచియు బాధ కలుగఁజేయునటుల నతఁడు అందఱి యంతఃకరణములను కఠిన భాషణములచే నొప్పించును 91. తన దుర్గుణములను మఱుగు పఱచుచుఁ బరులతోఁ గఠినవాక్యములాడుచు గుణదోషరహితులయెడ లేనిదోషము లారోపించుచుఁ 92, పాపుఁడుగను నిర్దయుఁడుగను వర్తించును. మఱియు దురాచారియు హింసకుఁడునై యితరులు దుఃఖించు తఱి జాలిగొనఁడు 93. దుర్జనులు ఇతరుల దుఃఖమునకు విచారపడరు. మీఁదు మిక్కిలి దుఃఖము నొందువారిని మఱియు దుఃఖింపఁ జేయుదురు. వారు దుఃఖించుటగాంచి తామానందింతురు 94. తనకు దుఃఖము కలిగినపుడుమాత్రము దుఃఖించుచుఁ బరులకు దుఃఖము కలిగినపు డానందించు వానికి యమపురము తప్పక సిద్ధించును. అట్టి నీచుని యమకింకరులు నిర్దయగాఁ గొట్టుదురు 95.

పూర్వపాపమువలన సద్బుద్ధి మందున కేని లేని యిట్టి మదాంధులకు భగవంతుఁ డెటుల లభించును? 96. ఇట్టి దుష్టులకు వార్ధకమున అవయవములు శిథిలములై పడిపోయినపుడును గుటుంబములోనివారలు విడిచివేసినపుడును గొంచెము జ్ఞానము కలుగును 97. పయినిజెప్పిన దుర్గుణములు లేనివారు శ్రేష్ఠులగు సచ్ఛిష్యులు. వారలు తమ దృఢభక్తివలన స్వానందసౌఖ్య మనుభవింతురు 98. వికల్పులును కులాభిమానులునగు జనులు ప్రపంచకారణమున దుఃఖముల పాలగుదురు. దుఃఖము దేనివలనఁ గలిగినదో దానినే మరల నాశ్రయించినచో దుఃఖము కలిగితీరును 99-100. సంసారసాంగత్యమువలన సౌఖ్య మెవ్వరికిని గలుగఁజాలదని యెఱింగి యుండియుఁ దమకు సత్యహితము గావించుకొననివా రంత్యమున దుఃఖముల పాలగుదురు 101. సంసారమునందు సౌఖ్యమున్నటులఁ దలంచు ప్రాణులు మూఢులు. ఇట్టి చదివిన మూర్ఖులు సర్వము నెఱింగియుండియు గ్రుడ్డివార లగుచున్నారు 102. గృహస్థాశ్రమమును సుఖముగా జరుపుకొనవచ్చును. పరమార్థమునుగూడ దానితోఁబాటు కొంచెము వృద్ధిఁ జేయవలయును. పరమార్థమును పూర్తిగా ముంచివేయుట యుక్తము గాదు 103. ఈ విధముగా గురుశిష్యుల లక్షణముండునని చెప్పితిని. ఇఁక ముందు మంత్రలక్షణము దెలుపుదును. శ్రోతలు శ్రద్ధతో వినఁగోరెద 104.

నాలుగవ సమాసము — మంత్రలక్షణము

మంత్రమున కనేకలక్షణములు గలవు. వాని నిట సంగ్రహముగాఁ దెలుపుచున్నాఁడను వినుఁడు 1. కొందఱు గురువు లేదేని మంత్రదీక్ష నొసంగుదురు. కొందఱేదేని దేవతనామమును మాత్రమే చెప్పెదరు. కొందఱోంకారమును జపింపఁజేయుదురు 2. కొందఱు శివుఁడు, దేవి, విష్ణువు, మహాలక్ష్మి, అవధూత, గణేశ్వరుఁడు, సూర్యుఁడు 3, మత్స్యకూర్మ వరాహావతారములు, నరసింహామూర్తి, పరశురాముఁడు, రఘునాథుఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు మున్నగు దేవతలనుగూర్చిన మంత్రములు జపింప నుపదేశించెదరు 4. భైరవుఁడు, మల్లారి, ఆంజనేయుఁడు, యక్షిణి, నారాయణుఁడు, పాండురంగస్వామి, అఘోరమూర్తి 5, శేషుఁడు, గరు

హనుమంతుఁడు, వాయువు, బేతాళుఁడు, ఝోటింగస్వామి మున్నగు దైవత మంత్రములు పెక్కులుగలవు. ఎంతదనుకఁ జెప్పఁగలను? 6. బాల, బగళ, కాళి, కంకాళి, వటుకమూర్తి మున్నగు ననేకశక్తులకు లెక్కలేనన్ని మంత్రములున్నవి 7. ఇటులె భిన్నభిన్న దేవత లెన్నిగలవో యన్ని మంత్రములున్నవి. కొన్ని స్వాభావికములుగా నుండును. మఱికొన్ని యడ్డదిడ్డములుగా నుండును. కొన్ని ఖేచరాది దారుణబీజములుగల్గి యుండును 8. ప్రపంచమునం దెన్నియో దేవతలుగలవు. వాని నన్నిఁటిని లెక్కింప నెవ్వనికిని దరముగాదు. వాని కన్నింటికినిగల మంత్రము లసంఖ్యాకములుగా నున్నవి. అవి యిన్నియని వివరించుటకు నాకేగాదు; వాణీదేవికిఁగూడ నశక్యము 9. మంత్రమాల లనంతములుగా నున్నవి. ఒకదానికంటె వేఱొకటి మించియున్నది. ఇదియంతయు మాయయొక్క విచిత్రతరమగుకళ. దీని నెవ్వఁడెఱుంగజాలును? 10. కొన్ని మంత్రములతో భూతములు దిగిపోవును. కొన్నింటితో వెతలంతరించును. కొన్నింటితో విషమజ్వరములు సర్పవృశ్చికాది విషజంతుబాధలు తొలఁగిపోవును 11. ఇట్టి నానావిధమంత్రములను జెవిలో నుపదేశింతురు. మఱియు జపము, ధ్యానము, పూజ, మంత్రాదులు విధానపూర్వకముగా వివరింతురు 12. కొందఱు శివశివయనియు, గొందఱు హరిహరియనియు, కొందఱు విష్ణు విష్ణుఅనియు, గొందఱు విఠ్ఠల విఠ్ఠలయనియు నుపదేశింతురు 13. ఒకఁడు కృష్ణకృష్ణయనియు, నింకొకఁడు నారాయణ నారాయణ యనియు నుపదేశించును 14. కొందఱు అచ్యుత అచ్యుతయనియుఁ, గొందఱు అనంత అనంతయనియుఁ, గొందఱు దత్తదత్తయనియు 15, కొందఱు రామ రామయనియుఁ, గొందఱు ఓం ఓం అనియు శ్రీమహావిష్ణుని యనేక నామములను ఉపదేశింతురు 16. కొందఱు కేవలము గురుని, కొందఱు పరమేశ్వరుని, కొందఱు విఘ్నేశ్వరుని 17, కొందఱు శ్యామరాజును, ఇటులే కొందఱు గరుడధ్వజుని, అధోక్షజుని 18, దేవదేవుని, కేశవుని, భార్గవుని 19, విశ్వనాథుని, మల్లారిని, [1]తుకాయీని జపింపుమని తమ్మాశ్రయించినవారికిఁ దెలుపుచుందురు 20. ఎంతవఱకని తెలుపుదును? శివునకును, శక్తికిని అనంతనామములు గలవు. ఈ నామములనే గురువు

1. తుకాయీ = తులజాపురమునందుండు దేవి.

ండఱును దమశిష్యులకుఁ దమ యిష్టానుసారముగ నుపదేశించుచుందురు. 21. ఒకఁడు ఖేచరి, భూచరి, చాచరి, అగోచరియను [1]నాలుగు ముద్రలను జూపును. ఒకఁడు నానావిధములగు ఆసనములను దెలుపును 22. కొందఱు చమత్కారములగు దృశ్యములను జూపింతురు, కొంద [2]అనాహత ధ్వనినిగూర్చి తెలుపుదురు. పిండజ్ఞానులగు గురువులు (శరీర రచనా జ్ఞానము) పిండజ్ఞానము గలిగింతురు 23. కొందఱు కర్మమార్గమును గొంద ఱుపాసనామార్గమును గొంద [3]అష్టాంగయోగమును [4]సప్తచక్రములను జెప్పుదురు 24. కొందఱు బహువిధములగు తపస్సులను, [5]అజపమంత్ర ములను నుపదేశింతురు. తత్త్వజ్ఞానులగువార లవియన్నియు నేలయని తత్త్వజ్ఞానము నుపదేశింతురు 25. కొందఱు సగుణమును, మఱికొందఱు నిర్గుణమును, తీర్థాటనమును నుపదేశింతురు 26. కొందరు [6]మహావాక్య ములను వివరించి వానిని జపించుచుండుమని యాజ్ఞాపింతురు. కొందఱు

---

1. ముద్రలు = విషయములనుండి దృష్టిని దొలంగించి విశేషపదార్థముమీఁద విశిష్ట ప్రకారముతో దృష్టిని లగ్నపఱచుట.

2. అనాహతధ్వని = దేహమునందు నిరంతరము జరుగుచుండు ధ్వనులు. ఇవి పది తెఱంగులనున్నవి. వెలుపలనుండి సాధారణముగా వినిపించు ధ్వనులు ఆహతమువలన (కొట్టుటవలన) కలుగుచుండును. శరీరములో జనించు ధ్వనులస్థితి యట్టిదిగాదు. అందు వలననే దానికి అనాహతమను పేరువచ్చినది.

3 అష్టాంగయోగము = యమ నియ మాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధారణ ధ్యానసమాధులను నెనిమిది యోగమున కంగములు. ఈ యెనిమిది యంగములను సాధించిన పిమ్మట యోగము సిద్ధించును. యోగమనఁ జిత్తవృత్తినిరోధము.

4. శరీరమునందు గుదద్వారము మొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రమువఱకును గల యేడు స్థానములలో ఏడు చక్రములున్నవి.

5. ప్రాణియొక్క ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములవెంట 'సోహం' అను ధ్వని నిరంతరము కలుగుచుండును. దానిని అజపాగాయత్రి యని చెప్పుదురు 17 దశకము 5 వ సమాసము చూడుము.

6. "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ, అహం బ్రహ్మాస్మి, తత్త్వమసి, అయమాత్మా బ్రహ్మ" అను నీ నాలుగు మహావాక్యములు వరుసగా ఋగ్వేద, యజుర్వేద, సామవేద, అథర్వణ వేదములలోనివి.

“సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” యను మంత్రము నుపదేశింతురు 27. కొందఱు భక్తిమార్గమును జూపుదురు. మఱికొందఱు ముక్తిమార్గమును బ్రతిష్ఠింతురు. కొందఱు భక్తిపూర్వకముగా నింద్రియపూజ జేయింతురు. 28. కొందఱు వశీకరణము, స్తంభనము, మోహనము, ఉచ్చాటనములను గూర్చిన మంత్రములను, మఱికొందఱు నానావిధప్రయోగ మంత్రములను నుపదేశింతురు 29. ఇది మంత్రముల స్థితి. ఇఁక దీని ప్రశంస చాలించెదను. చాలింపక యెంతదనుకనని చెప్పుదును? ఈ విధముగా మంత్రములు లెక్కపెట్టరానియన్ని యున్నవి 30. మంత్రములు పెక్కులున్నంత నేమి ఫలము? వాని జ్ఞానము లేకున్నచో నిష్ఫలములు, నిరర్థకములు నగును. ఈ విషయమునందు శ్రీకృష్ణభగవానుఁ డిట్లుఁ జెప్పియున్నాఁడు 31.

శ్లో॥ నానాశాస్త్రం పఠేల్లోకో నానాదైవతపూజనం ।
ఆత్మజ్ఞానం వినా పార్థ సర్వకర్మ నిరర్థకమ్ ॥
శైవశాస్త్రాగమాధ్యా యే అన్యే చ బహవో మతాః ।
అపభ్రంశసమాస్తేఽపి జీవానాం భ్రాంతచేతసామ్ ॥
న హి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిదముత్తమమ్ ॥

జ్ఞానముతో సమానమైన పవిత్రవస్తు వింకొకటిలేదు. అది మిగుల నుత్తమమైనది. అందుచే మానవుఁడు తొలుదొలుత ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించుకొనవలయును 32. అన్నిమంత్రములకంటెను ఆత్మజ్ఞానమంత్రము (గుహ్యోపదేశము) మిగుల నుత్తమమైనది. ఈ విషయములో భగవంతుఁడు పెక్కుతావుల నిట్లు నుడివియున్నాఁడు 33.

శ్లో॥ యస్య కస్య చ వర్ణస్య జ్ఞానం దేహే ప్రతిష్ఠితం ।
తస్య దాసస్య దాసోఽహం భవేజ్జన్మని జన్మని ॥

ఆత్మజ్ఞానమహిమను చతుర్ముఖబ్రహ్మగూడ నెఱుంగఁడు. ఇఁక పాప మీజీవాత్మప్రాణుల కేమి తెలియును! 34. సమస్తమైన పుణ్యతీర్థములను క్షేత్రరాజములను సేవించుటవలనఁ గలుగు ఫలమునకుఁ గోటిరెట్ల ఫలమైనను బ్రహ్మజ్ఞానమునకుఁ దుల్యము కాఁజాలదు 35.

శ్లో॥ పృథివ్యాం యాని తీర్థాని స్నానం దానేషు యత్ఫలమ్ ।
తత్ఫలం కోటిగుణితం బ్రహ్మజ్ఞానసమం హి న ॥

ఆత్మజ్ఞానము గహనముకంటెను మిగుల గహనమైనది. ఈ విషయ మునుగూర్చి చెప్పబోవుచున్నాఁడను. శాంతచిత్తముతో శ్రోతలాలింపఁ గోరుచున్నాఁడను 36.

ఐదవ సమాసము—బహుధాజ్ఞానము.

(ఆత్మజ్ఞానముకంటె భిన్నములగు ననేకవిధజ్ఞానములు)

ఎంతదనుక సత్యమగు జ్ఞానముండదో యంతదనుక సర్వమును నిష్ఫలము. ఏలయన, జ్ఞానములేనిది కష్టము దూరము కాఁజాలదు 1. జ్ఞానమను పేరుచ్చరించినంతన భ్రమ కలుగుచున్నది. అన్నా! దీనియం దేమి రహస్యము లుండవచ్చును? అని యందఱును నడిగెదరేమో? ఇపుడు వరుసగా నీ విషయము వివరించెద 2. భూతభవిష్యద్వర్తమానము లలోని సంగతులను దెలిసికొనుటకూడ జ్ఞానమందురు. నిజమునకిది జ్ఞానము కాఁజాలదు 3. గొప్పగొప్పవిద్యలను జదువుట, సంగీత శాస్త్రము నేర్చుకొనుట, రాగపరిచయము కలిగియుండుట, వైద్యశాస్త్ర మునందు నేర్పుగడించుట, వేదాధ్యయనము సలుపుట 4, అనేక పరిశ్ర మలను దెలిసికొనుట, నానావిధములగు దీక్షలస్వరూపము గ్రహించుట, మఱియు ననేక పరీక్షలలోఁ గౌశల్యము కలిగియుండుట 5, నానావిధము లుగనుండు స్త్రీలను అనేకరీతులుగనుండు మనుష్యులను బెక్కుతెఱం గులనుండు వ్యక్తులను బరీక్షించుట జ్ఞానమెన్నఁటికిని గాదు 6. బహు విధములుగానున్న అశ్వములను గజములను బెబ్బులులను బరీక్షించి భేదము లెఱుంగుటయు 7, పశువులు పక్షులు మున్నగుజీవులను బరీక్షిం చుటయు 8, నానావిధములగు యానములను, వస్త్రములను, శస్త్రము లను బరిశోధించుటయు 9, పలుతెఱంగులుగనున్న రతనములను ధాతువులను నాణెములను బరీక్షచేయుటయు జ్ఞానమనిపించుకొనఁ జాలదు 10. నానావిధములగు పాషాణములను కాష్ఠములను వాద్యము లనుగూర్చి యోచించుటయు 11, అనేకభేదములతోనుండు భూమిని జల మును అగ్నిమయపదార్థమునుగూర్చి యాలోచనచేయుటయు 12, పలు తెఱంగులనున్నరసములను బీజములను అంకురములను బరీక్షించుటయు13,

బహురూపములతో నలరారుచున్న ఫలములను పుష్పములను బీగలను ప శీలించుటయు 14, అనేకప్రకారములగు దుఃఖములను రోగములను వివిధ ములగు చిహ్నములను బరీక్షించుటయు జ్ఞానముగాదు 15. అనేకరూప ములతోనున్న యంత్రములను, మంత్రములను, విగ్రహములను 16, క్షేత్ర ములను, గృహములను, పాత్రములను బరీక్షించుటయు జ్ఞానముకాదు 17. బహువిధములగు భావికాలపరీక్షలు, అనేకసమయపరీక్షలు, నానావిధతర్క పరీక్షలు 18, నానాప్రకారములనుండు అనుమానపరీక్షలు, అనేకనిశ్చయ పరీక్షలు, బహువిధపరీక్షలు 19, పలుతెఱంగులతో నొప్పారువిద్యలు, కళలు చాతుర్యములు పరీక్షించుటయు జ్ఞానముగాదు 21, నానావిధములగు స్వరములను, వర్ణములనుగూర్చిన పరీక్షయు, లిపిపరీక్షయు 20. బహువిధ ములుగా నున్న విద్యకళ చాతుర్యము మున్నగువానినిగూర్చిన పరీ క్షయు జ్ఞానముగాదు 22. నానావిధములగు మతములను బహువిధము లగు వృత్తులను జ్ఞానమును పరీక్షించుటయు 23, పలుతెఱంగులగు రూపరసగంధములను శోధించుటయు 24, సృష్టిని భూమండలపరిమితిని పదార్థస్వరూపమును నెఱుంగుటయు 25, పరిమితముగా భాషించుటయు, తత్క్షణమె ప్రత్యుత్తరమొసంగుటయు, ఆశువుగా కవిత్వము చెప్పుటయు జ్ఞానముగాదు 26. నేత్రపల్లవి, నాదకళ, కరపల్లవి, భేదకళ, స్వరపల్లవి మున్నగు సాంకేతికవిద్యలను గ్రహించుటయు 27, కావ్య కుశలత, సంగీతకళాపరిజ్ఞానము, గీత ప్రబంధ నృత్య కళాపరిచయము, సభాచాతురి, శబ్దసౌందర్యపరిజ్ఞానము 28, వాగ్విలాసము, మోహన కళ, రమ్యరసాలగాయనకళ, హాస్యము, వినోదము, కామకళ, సంగీత యుక్తి, నానావిధచిత్రకళలుగూడ జ్ఞానముగా బరిగణింప దగవు 29. నానావిధ కౌశల్యము, చిత్రకళ, వాద్యకళ, సంగీతయుక్తి, నానావిధ చిత్ర కళాజాలము 30, అరువదినాలుగు కళలు మొదలుకొని ప్రపంచమున నెన్ని కళలున్నవో యన్నికళలు, పదునాలుగు విద్యలు, సమస్తసిద్ధుల నెఱుం గుట జ్ఞానముకాదు 31. ఎవఁడెంత సకలకళాప్రవీణుఁడైనను సర్వార్థ విద్యాపరిపూర్ణుఁడైనను నవియన్నియుఁ గేవలము కౌశలములే. వాని జ్ఞానమని యెవ్వఁడును నుడువఁజాలఁడు 32.

ఇవియన్నియు నెఱుంగుటయే జ్ఞానమని సాధారణముగాఁ దోఁచును. కాని ముఖ్యమగు జ్ఞానము వేఱుగానున్నది. ఆ ముఖ్యజ్ఞానమునకుఁ బ్రకృతి (మాయా) సంసర్గ మేమాత్రమును లేదు 33. ఇతరుల మనస్సులలోని సంగతులను గ్రహించుట సత్యమగు జ్ఞానముగనే కాన్పించును. కాని యది యాత్మజ్ఞాన మెన్నటికిని గాదు 34. యోగ్యుఁడగు మహానుభావుఁడొకఁడు మానసపూజ గావించుచు మధ్య నెద్దియో మఱచిపోయెను. ఇంతలో నెవరో యొక రంతర్జ్ఞానముతో నా మఱపును గ్రహించి యా మహానుభావునితో "అట్లుగాదు మీరిచ్చట నీ విషయమును మఱచితిరి" అని యఱచి చెప్పెను. ఇటుల జనుల యంతరంగమునందలి సంగతులను దెలిసికొనువారలను జనులు పరమజ్ఞానులని చెప్పుదురు. కాని యే జ్ఞానమువలన మోక్షము లభించునో యా జ్ఞానమిది కాదు 35—36. జ్ఞానము బహుప్రకారముల నలరారుచున్నది. అయా ప్రకారము లేవియో వివరించుట సామాన్యకార్యము గాదు. సాయుజ్యముక్తిని సమకూర్చు జ్ఞానము వేరుగానున్నది. 37. ఇదియంతయు నాలించి శిష్యుఁడిటుల గురువర్యుని ప్రశ్నించుచున్నాఁడు. "గురుమహారాజా! ఆటులైనచో బరమశాంతి ప్రాణి కేజ్ఞానమూలమున లభించునో దానిని విస్తరించి యాజ్ఞయిండు" 38. గురువు చెప్పిన ప్రత్యుత్తరమిది — శిష్యా! అట్టి శుద్ధజ్ఞానమునుగూర్చి రాబోవు సమాసములోఁ దెల్పెదను. ధ్యానపూర్వకముగా వినఁగోరుచున్నాఁడను 39.

ఆఱవ సమాసము — శుద్ధజ్ఞాన నిరూపణము.

శుద్ధమగు జ్ఞాన మాత్మజ్ఞానము. ఆత్మజ్ఞానముయొక్క లక్షణ మేదియనఁ దన్నుఁదాను గ్రహించుటయే 1. ముఖ్యదైవతము నెఱుంగుటయు సత్యస్వరూపమును గురుతించుటయు నిత్యానిత్య విచారమును గావించుటయు జ్ఞానమని పెద్దలు చెప్పుదురు 2. సంపూర్ణముగా నీదృశ్య ప్రకృతి లయమైపోవుటయుఁ బాంచభౌతికము నెవ్వియు లేకుండుటయు, ద్వైతము మూలమట్టముగా నశించుటయు (ఒకటిదక్క రెండవది లేకపోవుటయు) జ్ఞానము 3. మనస్సునకు బుద్ధికినిగూడ నగోచరముగానున్న

దియుఁ దర్కమున కవకాశము నొసంగనిదియు నుల్లేఖనముకంటెను (నిర్దేశముకంటెను) బరావైఖరికంటెను బైగానున్నదానికి జ్ఞానమనిపేరు 4. ఎచట దృశ్యమానమగున దెద్దియును లేదో, యెచట [1]అహం బ్రహ్మాస్మి యను జ్ఞానముగూడ నజ్ఞానమగునో యట్టి శుద్ధమును విమలమునునగు స్వరూపజ్ఞానమే జ్ఞానమని చెప్పఁబడును 5. అన్నింటికిని సాక్షియగు [2]తురీయావస్థను జనులు జ్ఞానమందురు. కాని యా యవస్థయందుఁ గలిగెడు జ్ఞానముకూడఁ బదార్థముకంటెను భిన్నముగాదు. కావున నిదియు వ్యర్థమే 6. ఏలయన, దృశ్యపదార్థమును దెలిసికొనుటకుఁ బదార్థజ్ఞానమనియే చెప్పుదురు. శుద్ధస్వరూపమును దెలిసికొనుటకు స్వరూపజ్ఞానమని చెప్పుదురు 7. ఆస్తిక్యము లేనిదానికి సర్వసాక్షిత్వము అనునది యెచ్చట నుండి రాఁగలదు? కావునఁ దుర్యజ్ఞానము నెన్నఁటికిని శుద్ధజ్ఞానమని తలంపఁగూడదు 8. జ్ఞానమన నద్వైతమని (ఒకటివిడిచి రెండవది లేని దానిని) చెప్పుదురు. తుర్యావస్థయన్ననో యది ప్రత్యక్షముగ ద్వైతరూపము (తురీయ మన్నింటికిని సాక్షిగావున నొకటి స్వయముగఁ దుర్యము. రెండవది సాక్ష్యముగానున్న యది) కావునఁ దుర్యావస్థాజ్ఞానము శుద్ధజ్ఞానము గాదు. శుద్ధజ్ఞానమనునది వేఱుగానున్నది 9. శ్రోతలారా! ఇపుడు మీరు శుద్ధజ్ఞాన లక్షణములను వినుండు. 'మనము శుద్ధస్వరూపులమే' యను దానియం దనుభవము గలుగుటయే శుద్ధజ్ఞానము. మహావాక్య మంత్రము మంచిదియే. తత్త్వమసి (తత్ + త్వం + అసి = ఆ బ్రహ్మము నీవే

---

1. మనము బ్రహ్మస్వరూపులమై యున్నారమను జ్ఞానము. బ్రహ్మస్వరూప ప్రాప్తియైన పిమ్మట నీజ్ఞానముండదు. ఒకవేళ నున్నచో నది యజ్ఞానమగును.

2. అవస్థలు నాలుగు:- జాగ్రదవస్థ, స్వప్నావస్థ, సుషుప్త్యవస్థ, తురీయావస్థ. జాగ్రదవస్థయందు జీవుఁడు సమస్తవిధములగు బాహ్యవ్యవహారములు గావించును. స్వప్నమునం దింద్రియములన్నియు లయమైపోయి కేవలమొక మనస్సే సమస్త వ్యవహారములు చేయును. సుషుప్తి (గాఢనిద్ర) యందు ఇంద్రియములన్నియు మాత్రమేగాక మనస్సుగూడ నజ్ఞానములో లయమైపోవును. జీవుఁడు కేవలము మూఢావస్థయందుండును. ఈ మూఁడవస్థలలో జ్ఞానముఁ గలుగదు. తురీయావస్థయందు జీవునకు స్వస్వరూప జ్ఞానము గలుగును. అనగా జీవునకు నేను బ్రహ్మరూపుఁడనను ననుభవము కలుగును. ఈ జ్ఞానముగూడ నుపాధిసహితమేగాన నిదియును శుద్ధజ్ఞానముగాదు. దీని పిమ్మట ఉన్మనీయావస్థ యున్నది. దానిలో మనస్సు గూడ లయమైపోవును.

మైయున్నాఁడవు) ఈ మంత్రము జపించుమని చెప్పలేదు. ఈ వాక్యమును సాధకుఁడు విచారము గావింపవలసియున్నది 10-11. ఈ మహావాక్యము సమస్తమంత్రముల సారము. దీనినిగూర్చి బాగుగా విచారించి పర్యవసానము గ్రహింపవలయును. ఈ మంత్రమును జపించుటవలన అజ్ఞానాంధకార మెన్నఁటికిని నశింపనేరదు 12. ఈ మహావాక్యమున కర్థమును విచారించితిమేని "మనము స్వయముగా బ్రహ్మమే అయియున్నార" మని తేలును. కావున దీనిని జపించుటవలన వ్యర్థపరిశ్రమదప్ప ఫలమేదియుఁ గలుగఁజాలదు 13. ఈ మహావాక్య వివరణమును గావించుటయే జ్ఞానమునకు ముఖ్యలక్షణము. అట్టిముఖ్యలక్షణముకలిగిన మనము బ్రహ్మస్వరూపుల మనుసంగతి సుబోధమగును 14. తనకుఁ దనడె లభించుట (నేనెవ్వరని తెలిసికొనుట లేక యాత్మస్వరూప మెఱుకయగుట) యను నీ జ్ఞానము పరమదుర్లభమైనది. ఈ జ్ఞాన మాద్యంతముయందు స్వయంభూస్వరూపముననున్నది 15. సమస్తము నెచటనుండి ప్రకటితమగుచున్నదో దేనియందిది యంతయు లీనమగుచున్నదో యట్టిజ్ఞానము గలిగినపిమ్మట బంధనములను గూర్చిన భ్రాంతియంతయు నశించును 16. శుద్ధజ్ఞానము ముందు ఈ మతములు మతాంతరములు దుర్బలములై నిలువఁజాలక నశించుచున్నవి. అంతియగాక అతిసూక్ష్మవిచారము గావించినయెడల శుద్ధజ్ఞానము గలిగినవారి కన్నిటను నైక్యము గనిపించును 17. ఈ చరాచరప్రపంచమునకు నిర్మలమును శుద్ధస్వరూపమునగు [1]శుద్ధజ్ఞానమె మూలమైయున్నది (నిర్మలమును శుద్ధస్వరూపము నగుదానిని వేదాంతమతాను సారముగ శుద్ధజ్ఞానమందురు) 18. తనమూలస్థానమును అన్వేషించుటవలన అజ్ఞానము తనంతటన నశించును. దీనినే మోక్షప్రదమగు బ్రహ్మజ్ఞానమందురు 19. ఇట్లు తనను గుర్తించుచుండఁ గ్రమముగా సర్వజ్ఞత్వము ప్రాప్తించును. దీనివలన ఏకదేశీయత పూర్తిగాఁ దొలఁగిపోవును 20. "నేనెవ్వఁడను" అను హేతువును హృదయమునం దుంచుకొని చూచిన యెడల "నేను నిశ్చయముగ దేహమున కతీతరూపుఁడనై యున్నాఁడను" అను నంశ మెఱుకపడును 21.

1. మనము అహం (నేను) బ్రహ్మ (శుద్ధస్వరూపమగు బ్రహ్మమును) అని యనుచున్నారము. దీనిని అనుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొనుటకే శుద్ధజ్ఞానమని పేరు.

ప్రాచీనకాలమున ఈ జ్ఞానసహాయమున పలువురు మహాత్ములు ముక్తులైరి 22. వ్యాసుఁడు, వసిష్ఠుడు, శుకుఁడు, నారదుడు, జనకుఁడు మొదలగు మహాజ్ఞాను లీజ్ఞానమువలననే మున్ను తరించిరి 23. వామదేవుడు, వాల్మీకి, అత్రి, శౌనకుఁడు మున్నగు ఋషీశ్వరులు ఈ జ్ఞానసహాయముననే వేదాంతవిచారముల నొనరించి పరమాత్ముని బొందిరి 24. సనకాదిఋషులు, ఆదినాథుఁడు, మత్స్యేంద్రనాథుఁడు, గోరక్షనాథుఁడు మున్నగు మహాత్ములు ఈ శుద్ధజ్ఞానము కతననే ముక్తులై పోయిరి 25. సిద్ధులు, మునులు, మహానుభావులు మున్నగువార లందఱికును ఆ శుద్ధజ్ఞానమొక్కటియే మోక్షమును బడయ నాధారమైనది. శుద్ధజ్ఞానానందముననే నిరంతరము మహాదేవుఁడు తాండవమాడుచున్నాఁడు 26. శుద్ధజ్ఞానము వేదశాస్త్రముల సారము. అదియే గురుప్రతీతి, అదియె ఆత్మప్రతీతి విచారము. భావికులకు వారివారి భాగ్యానుసారముగ శుద్ధజ్ఞానము ప్రాప్తించును 27. సాధువులు, సత్పురుషులు, సజ్జనులునగు యోగ్యులేజ్ఞానసహాయమున భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలముల నెఱుంగుదురో ఆ జ్ఞానముకంటె నధిక గుహ్యాతరమైనది ఆత్మజ్ఞానము 28. తీర్థసేవ, తపము చేయుట, దానములొనర్చుట, ధూమపానముచేయుట (తలను క్రిందుగఁ గట్టుకొని క్రిందనున్న పొగను బీల్చుట), పంచాగ్నులమధ్య నుండుట (నాలుగువైపుల నగ్నిరగులుకొల్పి మధ్యనుండి సూర్యతాపము సహించుట), గోరాంజన మొనరించుట (భగవత్ప్రీతికై యగ్నితోఁ గాల్చుకొనుట) మున్నగువానివలన ఆత్మజ్ఞానము కలుగఁజాలదు 29. అది సకల సాధనములకును ఫలము. సంపూర్ణజ్ఞానమునకు శిరోమణి. ఆత్మజ్ఞానము గలిగినమీదట సందేహము లన్నియు నశించును 30. ఏబదియాఱు భాషలును, ఆ భాషలలోని సామాన్యగ్రంథము మొదలుకొని వేదాంతము వఱకునుగల సమస్తమునకు ఆత్మజ్ఞానమే గహనార్థము (ఎఱుంగ శక్యముగాని యంశము) 31. ఆత్మజ్ఞానము పురాణములను చదువుటచే నెఱుంగబడదు. దానిని వర్ణించివర్ణించి వేదములు విసికిపోయెను. కాని శ్రీ సద్గురుమూర్తి యనుగ్రహమువలన నేనిప్పుడు మీ కందఱకు దానినే చెప్పుచున్నాఁడను 32. సంస్కృతము, మహారాష్ట్రము మున్నగు భాషాగ్రంథములయందు నాకేమియుఁ బ్రవేశములేదు. కాని హృదయమునందుఁ

గృపామూర్తియగు సద్గురుస్వామి నివసించి విరాజిల్లుచున్నాఁడు. కావున నిప్పుడు ప్రస్తుతాంశము దెలుపుటకు నాకు సంస్కృత ప్రాకృతగ్రంథ ములతో నెట్టి యావశ్యకమునులేదు 33 - 34. వేదాభ్యాసము, సద్గ్రంథ శ్రవణము మున్నగు పరిశ్రమలు కొంచెమేని లేకపోయినను కేవలము సద్గురుని కృపవలన నన్నియును సహజము (సులభము) లగును 35.

మహారాష్ట్రము మున్నగు సమస్తదేశభాషలలోఁగల గ్రంథము లన్నింటిలోసంస్కృతగ్రంథము లుత్తమోత్తమములు. సంస్కృతగ్రంథము లన్నింటిలో వేదాంతగ్రంథములు సర్వశ్రేష్ఠములు 36. వేదాంతమునందు వేదములందలి సంపూర్ణ రహస్యమంతయు నిమిడియున్నది. అందుచే వేదాంతము సర్వశ్రేష్ఠమనిపించుకొనఁగలిగెను 37. ఆ వేదాంతమునుకూడ మథించి (తఱచి) తీసిన యర్థము అతిగహనమగు పరమార్థము. దానిని మీ కిప్పుడు నేనెఱింగించుచున్నాఁడను 38. ఓహో! గహనమునకంటెను గహనమైనది సద్గురుని వచనము. సద్గురుని వచనమువలన నవశ్యముగా శాంతి లభించును 39. సద్గురుని వచనమే వేదాంతము. సద్గురుని వచనమే సిద్ధాంతము. సద్గురుని వచనమే ప్రత్యక్షమగు నాత్మానుభవము 40. ఎయ్యేది గ్రహింప శక్యముగానివిషయమో, ఎయ్యది నా గురుస్వామి వాక్యమో, దేనివలన నాకుఁ బరమశాంతిలభించునో, ఎయ్యేది నాహృదయమునందలి రహస్యతరాంశమో దానినిప్పుడు ఈ క్షణమున మీకందఱకుఁ దెలుపుచున్నాఁడను. నావైపు ధ్యానమునుంచి వినఁగోరెదను 41-43. “అహం బ్రహ్మాస్మి” అనునది యజుర్వేదములోని మహావాక్యము. దీని యర్థమునుఁ దర్కింప నసాధ్యము. ఇందలి భావమువలన గురుశిష్యుల కైక్యము గలుగుచున్నది 44. “స్వయముగా నీవెబ్రహ్మావు. ఇందు సందేహముగాని, భ్రమగాని యుంచుకొనకుము” అనునదియే యీ వాక్యము నందుగల మహామర్మము 45. నవవిధ భక్తులలోనిదగు ఆత్మనివేదన భక్తికిఁగూడ నిదియేమర్మము 46. ఈ పంచమహాభూతములు క్రమముగా నొకదానివెంట నొకటి కల్పాంతమునందు నాశనమైపోవును. మఱియుఁ బ్రకృతిపురుషులు (మాయ, బ్రహ్మము) గూడ బ్రహ్మమేయగును 47. దృశ్యపదార్థములన్నియు లుప్తమైపోవఁగనే వాస్తవములో “నేను” అనునదిగూడ నుండఁజాలదు. ఇఁకఁ బరబ్రహ్మమన్ననో, ఆ తత్త్వమాది

నుండియు నద్వైతము 48. ఎచ్చట సృష్టినిగూర్చినవార్తయే లేదో యచట నాదినుండియు ఏకత్వము (అద్వైతము) గలదు. అచ్చట పిండముయొక్కగాని, బ్రహ్మాండముయొక్కగాని జాడలేవియు నుండవు 49. జ్ఞానాగ్ని ప్రకటనముకాఁగానే దృశ్యరూపమగు చెత్తచెదారమంతయు నష్టమై పోవును. తదాకారమగుటవలన భిన్నత్వమూలమంతయును దెగిపోవును50. జగత్తు అనిత్యమను జ్ఞానము కలిగినపిమ్మట వృత్తి దానినంటుకొనదు. అది దానినుండి (వృత్తిజ్ఞానమునుండి) పరాఙ్ముఖమై పోవును. కావున దృశ్యము (సంసారము) ఎదురుగాఁ గనిపించుచున్నటులున్నను దాని యభావమే స్పష్టముగా భాసమగుచుండును 51. అనన్యమగు భక్తి గురునియందుఁ గలిగినపుడు నీకిట్టి చింతతోడనే పనిలేదు. గురునినుండి వేఱై భక్తుఁడవు గాక యుండకుము 52. ఈ విషయము దృఢము గావించుకొనుటకు సద్గురుని సేవింపుము. ఏలయన సద్గురుసేవవలన అవశ్యముగ సమాధానము కలుగును 53. ఇదియే ఆత్మజ్ఞానము. దీనివలననే పరమశాంతి లభించును. మఱియు భవభయముగూడఁ దొలంగిపోవును 54. ఈ దేహమే నేనని తలంచువాఁ డాత్మఘాతకుఁడు. అట్టి యవివేకి దేహాభిమాన కారణమున తప్పనిసరిగ జననమరణదుఃఖము లనుభవించుచుండును 55.

ఓ శిష్యుఁడా ! నీవు నాలుగు దేహములకంటెను వేఱుగా నున్నాఁడవు. నీవు జన్మకర్మములకు భిన్నుఁడవు. మఱియు సంపూర్ణచరాచర సృష్టికి లోపలను వెలుపలను నీవే నిండియున్నాఁడవు 56. వాస్తవముగా బద్ధుఁడెవ్వఁడును లేఁడు. ఈ జనులందఱును భ్రాంతివలన సర్వమును మఱచి యున్నారు. ఈ దేహాభిమానమును దృఢముగాఁ బట్టుకొనియున్నారు 57. ఓ శిష్యుడా ! నీవు పరమార్థమును దృఢము గావించుకొనఁ దలంచితివేని ఏకాంతములోఁ గూర్చుండి స్వరూపమునందు (బ్రహ్మస్వరూపమున లేక అహం స్వరూపమున) విశ్రాంతిఁ గైకొనవలయును 58. శ్రవణమును, మననమును ఎప్పుడఖండముగాఁ జేయుదువో అప్పుడే నీకు సమాధానము లభించును. మఱియు బ్రహ్మజ్ఞానము పూర్ణమైనపిమ్మట నీకు వైరాగ్యము లభించును 59. ఓ శిష్యుఁడా! ఒకమాటవినుము. నీవు ఇచ్ఛకువచ్చినటుల మెలంగుచు ఇంద్రియములకు స్వాతంత్ర్యము కలుగజేసి వానికిలోఁబడి మెలంగెదవేని జన్మమృత్యుదుఃఖము లెన్నఁటికిని నిన్ను విడిచిపోఁజాలవు 60.

త్యాగము గావించుటచేఁ బ్రాణికోటుల రాజ్యలాభము కలుగునో యటులె విషయసుఖములను ద్యాగము గావించి వైరాగ్యమును గడించినవానికి సంపూర్ణజ్ఞానము సమకూరును 61. గొంగునఁగల మణియందలి లోభమును మూర్ఖించి రాజ్యము నవహేళనము గావించుట మంచిపనిగాదు 62. అవిద్యను వదలి సువిద్యను గ్రహింపవలయును. దానివలన నీశ్వరప్రాప్తి త్వరలో నగును 63. సన్నిపాతరోగమునందు భయానకదృశ్యములను గాంచునట్టి రోగి సరియగు నౌషధమును సేవించినవెంటనే సుఖానందమును బడయునటుల అజ్ఞానరూపమగు సన్నిపాతవ్యాధియందుఁగూడ మిథ్యాదృశ్యములు (సాంసారికములు) కానిపించును. కాని జ్ఞానరూపమగు ఔషధమును దీసికొన్నతోడనే యా మిథ్యాదృశ్యము జాడపాడలే కాన్పింపవు 64—65. అసత్య స్వప్నములతో నిదురించువాఁడు భయమునఁ గేకలువేయును. వానిని మేలుకొలిపినయెడల మొదటి నిర్భయదశ తిరుగ సమకూరును 66, స్వప్నమన్ననో నది మిథ్యయే. కాని స్వప్నము నొందినవాని కది సత్యముగాఁ దోచుఁచున్నందున దుఃఖము కలుగుచున్నది. కాని యెయ్యది మిథ్యయో దాని నిరసనమును నెటులఁ జేయనగును? 67. స్వప్నము మేలుకొనినవానిపట్లనే యసత్యమైనది. అది నిదురబోవువాని నావరించియుండును మేల్కొని లేచినపిమ్మట వానికి స్వప్నమువలని భయమెద్దియు నుండదు 68. ఇటులే అవిద్యానిద్రయు నంత గాఢముగా నుండును. దానివలన మిగుల గొప్ప భ్రమ పొడుకొనును. ఇట్టిదశయందు శ్రవణమువలనను మననమువలనను పూర్ణమగు జాగరూకత నొందవలయును 69. హృదయపూర్వకముగా విషయములనుండి విరక్తుఁడై యుండువాఁడే జాగరూకుఁడు (సిద్ధుఁడు)70. విషయములనుండి విరక్తుఁడుగానివాఁడు సాధకుఁడు. అతఁడు నేను గొప్పవాఁడనను అభిమానమును విడిచిపెట్టి మొట్టమొదట సాధనమునే చేయవలయును 71. సాధనమునుగూడఁ జేయఁజాలనివాడు సిద్ధుఁడ (జ్ఞాని) నను దురభిమానముచే బద్ధుఁడగుచున్నాఁడు. (సాంసారికబంధనములలోఁ జిక్కువడుచున్నాఁడు) 72. ప్రకృతాంశము సుబోధమగుట కిపుడు బద్ధుల, ముముక్షువుల, సాధకుల, సిద్ధుల లక్షణములను జెప్పెదను. సావధానులరై యాలింపఁ గోరెదను 73—74.

ఏడవ సమాసము — బద్ధలక్షణములు.

సృష్టిలోని సంపూర్ణచరాచరజీవులు బద్ధులు, ముముక్షువులు, సాధకులు, సిద్ధులు అను నాలుగు తెఱంగుల నున్నారు 1. ఈ నాలుగువిధములఁదప్ప ఐదవవిధమున నున్న దెద్దియును లేదు. ఇపు డీ నాలుగు లక్షణములు మీకు సవిస్తరముగాఁ దెలుపుదును 2—3. పైనిఁజెప్పిన చతుర్విధ జీవులలోనుండి తొలుదొలుత నీ సమాసమునందు బద్ధుల లక్షణము దెలుపుదును. సావధానమనస్కులరై వినుఁడు. శేషించిన మూఁడింటి లక్షణములు క్రమముగాఁ జెప్పుదును 4—5. గ్రుడ్డివానికి దృష్టిలేనికారణమున దశదిశలును శూన్యాకారములుగాఁ దోఁచును. అటులే స్వార్థమను నంధత్వము కలిగినకారణమున బద్ధునకుఁగూడ జ్ఞానదృష్టి లేకుండుటచే సమస్త ప్రపంచము (సంసారమంతయు) బంగారమువలెఁ దోఁచుచున్నది 6. భక్తులు, జ్ఞానులు, తపస్వులు, యోగులు, విరాగులు, సన్యాసులు మున్నగు సత్పురుషులచే నావరింపఁబడిన యీ ప్రపంచమునందు బద్ధుని దృష్టిలోనికివచ్చు యోగ్యులు లేరు 7. బద్ధపురుషుఁడు కర్మములు, అకర్మములు, ధర్మములు, అధర్మములు, సుగమమగు పరమార్థమార్గము నెఱుంగఁడు 8. షట్శాస్త్రములు, సత్సాంగత్యము, సత్పాత్రత, పవిత్రమగు సన్మార్గములుగూడ వానికిఁ గాన్పింపవు 9. సారాసారవిచారము, స్వధర్మాచరణము, పరోపకారము, దానపుణ్యము నాతఁడు గ్రహింపఁడు 10. బద్ధుని హృదయమునందు భూతదయ యుండదు. శరీరము పవిత్రముగానుండదు. మఱియుఁ దోడిమనుష్యులను ప్రసన్నము గావించుకొనుట కాతఁడు మృదుమధురవచనములనుగూడ నుడువఁడు 11. బద్ధుఁడగు పురుషుఁడు భక్తి, జ్ఞానము, వైరాగ్యము, ధ్యానము, మోక్షము మొదలగు సాధనముల నించుకేనియు నెఱుంగఁడు 12. అంతియగాక వాఁడు నిశ్చయాత్మికమగు దేవతనే యెఱుంగఁడు. వీరు మహాత్ములను వివేకమే యతని హృదయమునఁ గలుగదు. మాయాకౌతుకమును దెలిసికొనఁజాలఁడు 13. వాఁడు పరమార్థమును గురుతించు తెఱంగే యెఱుంగఁడు. అధ్యాత్మనిరూపణము నెఱుంగఁడు. అంతదనుక బోనేల, స్వయముగ తన్నే యెఱుంగఁడు 14. బద్ధునకు జీవుఁడొందు జన్మకారణము తెలియదు. సాధనఫలముల గురుతింపడు. మఱియు వానికి యథార్థమగు సత్యమును

...ర్జించిన జ్ఞానముండదు 15. దేనియందుఁ దాను స్వయముగా బంధింపఁబడుచున్నాఁడో అట్టి బంధనస్వరూపమే బద్ధుఁ డెఱుంగఁడు. వానికి ముక్తి లక్షణముగాని విలక్షణవస్తు బ్రహ్మజ్ఞానముగాని యుండదు 16. శాస్త్రములలోని యర్థమును విప్పి చెప్పినను వాఁడు తెలిసికొనఁడు. తనజీవితమునకు ముఖ్యమైన స్వార్థమెద్దియో వానికిఁ దెలియదు. మఱియు నేను సంకల్పముచే నిటుల బంధింపఁబడియున్నాఁడననిగూడ నాతఁడు విచారింపఁడు 17. ఆత్మజ్ఞానము లేకుండుట బద్ధుని ముఖ్యలక్షణము. వాఁడు పుణ్యతీర్థములు, దానములు, పుణ్యములు మున్నగునవి కొంచెమేని యెఱుంగడు 18. వాని హృదయమునందు దయ, కరుణ, వినయము, మైత్రి, శాంతి, క్షమ మున్నగు సుగుణములుండుటకుఁ దావులేదు 19. వేయేల, జ్ఞానహీనుఁడగు బద్ధపురుషునకు జ్ఞానలక్షణము లెట్లు పట్టువడనేర్చును? తనయందు సమస్తమైన దుర్లక్షణములు నిండియున్న వాఁడే బద్ధుఁడు 20. బద్ధుని స్వభావము తెలిపెదను. నానావిధములగు పాపకార్యములను గావించుటవలన వానికిఁ బరమానందము కలుగును. వాని హృదయము మూర్ఖోద్రేకముతో నిండియుండును 21. ఏ మానవుని హృదయమున కామము, క్రోధము, గర్వము, మదము, ద్వంద్వము, భేదము మున్నగు దుర్గుణములు నిలుకడగానుండునో వానిని బద్ధుఁడని తెలిసికొనుము 22. దర్పము, దంభము, విషయేచ్ఛ, లోభము, కర్కశత్వము, అశుభత్వము, హృదయమునందు విశేషముగనుండువాఁడు బద్ధుఁడు 23. వ్యభిచారము (కామాసక్తి), మత్సరము, అసూయ (పరగుణేషు దోషావిష్కరణం), తిరస్కారము, పాపము, వికారము మొదలగు అవగుణసమూహ మెవని నావరించుకొని యుండునో వాఁడె బద్ధుఁడు 24. బద్ధపురుషుఁడు దురభిమానమునకును, హఠమునకును, అహంకారమునకును, వ్యగ్రతకును (తొట్రుపాటునకు), దుష్కర్మములకును గనియైయుండును 25. కపటము, వాదవివాదములు, కుతర్కము, భేదము, క్రూరత్వము, నిర్దయాళుత్వము మున్నగు దుర్గుణములు బద్ధుని నాశ్రయించియున్నవి 26. నింద, ద్వేషము, అధర్మము, అభిలాష మొదలగు బహువిధదోషముల కాతఁడు ఆటపట్టుగా నుండును 27. భ్రష్టత్వము, అనాచారము, నష్టత్వము, ఐకమత్యరాహిత్యము, అవినీతి, అవిచారము బద్ధుని హృదయమునఁ బెంపొం...

మను 28. నిష్ఠురస్వభావుఁడును, ఘాతకుఁడును, ప్రాణులను వధించువాఁడును, పాపకార్యములు నాచరించువాఁడును, క్రోధమునకు నెలవుగ నుండువాఁడును, ఉండీ యనేక కువిద్యల నెఱింగినవాఁడును బద్ధుఁడు 29. మహాశ, స్వార్థపరత్వము, కలహప్రియత్వము, అనర్థము, దౌర్జన్యము, ప్రతీకారము చేసితీరవలయునను క్రోధస్వభావము 30. కల్పనము, కామన (ఇచ్ఛ), తృష్ణ, వాసన, మమత, భావన మున్నగు దుర్గుణములతో పీడింపఁబడుచుండువానిని బద్ధుఁడని గ్రహింపవలయును 31. వికల్పుఁడుగను (ప్రమాది) విషాదిగను, మూర్ఖుఁడుగను, ఆసక్తుఁడుగను, ప్రాపంచికుఁడుగను, అధికోపాధిగను, (కుటుంబపోషకుఁడు) 32, అతివాచాలుఁడుగను పాషండుఁడుగను దుర్జనుఁడుగను, మోసగాఁడుగను, దుష్టుఁడుగను, దుర్గుణుఁడుగను నుండి 33, అవిశ్వాసము, భ్రమ, భ్రాంతి, తమము, విక్షేపము (చాంచల్యము) ఆలస్యము మున్నగు భావము లెక్కువగాఁ గలవాఁడు బద్ధుఁడు 34. లోభియు, ఉద్ధతుఁడు, పరుల శ్రేయస్సునకు సహింపనివాఁడు, మదయుతుఁడు, అసత్కర్ముఁడు ఎంతవానినేని లక్ష్యము చేయనివాఁడు 35, పరమార్థవిషయమునందు అజ్ఞానిగనుండి ప్రాపంచిక విషయములలో నపరిమిత పరిజ్ఞానము గలిగియుండువాఁడు, స్వయముగా మనశ్శాంతి యెఱుంగనివాఁడు 36, పరమార్థము ననాదరించుచుఁ బ్రపంచము నెక్కువ యాదరించుచు గృహస్థాశ్రమభారమును సంతోషముతో నిరంతరము మోయుచుండువాఁడు బద్ధపురుషుఁడనఁబడును 37. బద్ధునకు సత్సంగము మిగుల నసహ్యకరముగ నుండును. సాధువులను అవతారపురుషులను నిందించుటయన్నఁ బరమానందము. వాని బుద్ధిని ధర్మవిషయమున బ్రసరింపనీక శృంఖలములు తగిలించినటుల బంధించి, కూర్చుండుట యన్న సంతోషావహము 38, చేతిలో ద్రవ్యమునకు సంబంధించిన జపమాలధరించి నిరంతరము కాంతారతుఁడై వర్తించుట వాని నియతకృత్యము. సత్సంగ మనునది వానికడఁ గలికమునకేని యుండదు 39. నిరంతరము కనకమును, గాంతలను గనులకఱవారఁగాంచి యానందించుటయుఁ, జెవులతో నిరంతరము కాంతా కనకములనుగూర్చిన ప్రసంగములను దనివార నాలించుటయు, ధనమునుగూర్చి యెల్లపుడు చింతించుటయు 40, మనోవాక్కాయములతోడను జీవప్రాణముల

తోడను ధనమునకై కాంతలకై పలవించుచుంటయు 41, ఇంద్రియములను సంపూర్ణముగా స్థిరమొనరించి స్త్రీలకొఱకును, ద్రవ్యముకొఱకును మగ్నము గావించుటయు బద్ధుని లక్షణములు 42. కాంతా కనకములను బుణ్యతీర్థములుగను, బరమార్థముగను, స్వార్థముగను, కడకు సర్వస్వముగను భావించువాఁడును 43, సమయమును ఇతరపుణ్యకార్యములతో వ్యయపఱుపక నిరంతరము గృహస్థచింతనములతోఁ గడుపుకొనువాఁడును, లోకసంబంధములగు కథలు వార్తలు తనవిగా దలంచి కాలయాపనము చేయువాఁడును 44, బహువిధచింతలు, ఉద్వేగములు, దుఃఖసంసర్గము మున్నగువానికి ఆటపట్టుగా వర్తించువాఁడును, బరమార్థమును బూర్తిగా విడనాడినవాఁడును బద్ధపురుషుఁడు 45. గడియ, నిముసము, తెప్పపాటు లోనగు నే స్వల్పకాలమునేని సద్వినియోగముచేయక స్త్రీ, ధన, ప్రపంచ, ధ్యానములయందు గడుపునాతఁడును 46, తీర్థయాత్రలు, దానము, పుణ్యము, భక్తి, సత్కథానిరూపణము, మంత్రము, పూజ, జపము, ధ్యానము మొదలగు సమస్తమును అనుష్ఠించుటలో స్త్రీ ధనములను విడువనివాఁడును 47, మేల్కొనియున్నప్పుడును, కలలు గాంచునపుడును, రాత్రులందును, పగటియందును, ప్రతినిమిషమునందును విషయములయందు దన్మయుఁడై యా తన్మయసౌఖ్యమున తదితరవిషయముల జోక్యము వదలినవాఁడును బద్ధుఁడు 48. ఈ బద్ధలక్షణములు ముముక్షుదశలో మాఱిపోవును. కావున బద్ధలక్షణములు మార్చుకొనుటకై ముందు సమాసములో ముముక్షులక్షణముల నెఱింగించెదను. ఆలకింపుడు 49.

ఎనిమిదవ సమాసము — ముముక్షు లక్షణములు.

కులాభిమానమున ననేకక్షుద్రములగు నవలక్షణములకు నెలవైన దుష్టునిముఖము గాంచుటగూడదోషమే 1, అట్టిబద్ధప్రాణికిఅదృష్టవశమున స్వైరవర్తనములో మెలంగుచుండఁ గాలాంతరమునందు ఖేదము ప్రాప్తించును 2. ఈ విధముగ బద్ధప్రాణి సంసారదుఃఖములలోఁ దగుల్కొని [illegible]చును. త్రివిధతాపములచే సంతప్తుండగును. తరువాత నా బద్ధు[illegible]

సౌభాగ్యవశమున నధ్యాత్మనిరూపణములనాలించి యంతఃకరణమునఁ దనలోపములకుఁ బశ్చాత్తాపమునొందును 3. తరువాతఁ బశ్చాత్తాప ఫలముగా గృహస్థాశ్రమమునుండి విడివడును. పిదప విషయసుఖములన్న దన మనస్సులో విసుగునొందును. చాలు చాలు గృహస్థాశ్రమమువలని యుద్వేగము నాకుఁ దగ్గినదని నుడువును 4, అప్పుడు బద్ధుఁడు ‘ఈప్రపంచమంతయు నశించునదె. గృహస్థాశ్రమసంబంధములగు శ్రమలవలన ఫలమేమియుఁ గలుగఁబోదు. ఇప్పుడైన నాజీవితమును సార్థకము గావింపవలయు’నని తలంచును 5. ఈ విధముగా బుద్ధి తిరిగిపోయినపిమ్మట బద్ధుఁడు ఆలోచనములోనికిదిగి ‘అయ్యయ్యో! నాజీవితము నేఁటిదనుక వ్యర్థముగా గడచిపోయిన’దని వ్యాకులుఁడగును 6. మొదటినుండి గావించిన దోషములన్నియు జ్ఞాపకమునకు వచ్చును. ఆ దోషములన్నియు మూర్తిమంతములై కన్నులకుఁ గట్టినటులుండును 7. తన దోషములకు విచారపడి దోషఫలముగా సమకూరనున్న యమయాతనఁ దలంచి తలంచి హృదయమునందు భయపడును. అంతత్రోఁబోక తానొనరించిన యగణితములగు పాపములనుగూర్చి యీవిధముగఁ బరితపింప నారంభించును 8.

“అయ్యయ్యో! నా హృదయమునఁ బుణ్యకార్యము లాచరింపవలయునని యెప్పుడును గొంచమేని విచారింపకపోతినిగదా! నాపాపమంతయుఁ బర్వతమువలెఁ బెరిగిపోయినది. ఇఁక నెటు లీదుస్తరసంసారసాగరమును దాటఁగలుగుదును? 9. నాగోషముల నన్నింటిని దాచియుంచుకొంటిని. యోగ్యులు, ఉత్తములునగు పెద్దల సద్గుణములను దోషములనివాకొంటిని. ఈశ్వరా! నేను సాధువులను, అవతారమూర్తులను, సజ్జనులను వ్యర్థముగాఁ దూలనాడి పాపముగట్టుకొంటిని 10. ఈ లోకమునందు బరనిందకు సమానమైన దోష మింక నెద్దియును లేదు. ఈ దోషము నాయందు విశేషించి పాదుకొనియున్నది. నా దుర్గుణము లాకాశము నావరించినవి 11. సాధుసజ్జనుల గురుతింపలేకపోతిని. భగవంతుని నర్చించుటలోఁ బాలుగొనకపోయినాఁడను. అతిథులను అభ్యాగతులను సైతము సంతుష్టి నొందింపలేనైతిని 12. పూర్వపాపములవలన నేనించుకేనియు సత్కృత్యము లొనరింపలేకపోయినాఁడను. నా హృదయము నిరంతరము దుష్టమార్గములయుందే మగ్నమైయుండెను 13. నాశరీరము

నెన్నఁడు కష్టింపఁజేయనై తిని. పరోపకారబుద్ధి మొదలే లేకుండెను. కామ మదమువలన నొడలెఱుంగక ఆచార రక్షణముకూడఁ గావింపనై తిని 14. కన్నతల్లివంటిదగు భక్తిని పూర్తిగా వంచించితిని. శాంతి విశ్రాంతులను భంగపఱచితిని. మూర్ఖత్వమువలన సద్బుద్ధిని సద్వాసన లను నాశన మొందించినాఁడను 15. ఇఁక నెట్లు నా జీవితము సార్థకము కాగలదు? వ్యర్థములగు దోషములను నేను లెక్కలేనన్ని గావించితిని. వివేకము నొక నిముసమేని నాదరికి రానీయనై తిని 16. ఇఁక నేయుపాయ మున్నది? పరలోకము నాకు లభించుమార్గమేది? అక్కటా! ఓ పర మాత్మా! దీనుఁడనగు నేను నీసన్నిధి కెటుల జేరగల్గుదును? 17. నా హృ దయమునం దింతకుమున్ను సద్భావ మొకప్పుడేని యుదయింపదయ్యెను. బ్రతికిన నాల్గునాళ్ళు మానప్రతిష్ఠల నార్జించుటతో మునిఁగి తేలుచుంటిని. దాంభికత్వముతో నీకర్మకాండనటనమును జూచువారలను దృప్తిపఱచుట కాచరించితిని18. పొట్టకొఱకై హరికీర్తనము గావించితిని. దేవతావిగ్రహ ములను వీధులందును అంగడులందును బెట్టి ధనమునార్జించితిని. ఓ దైవమా! నేనొనరించిన పాపములు నా పాపబుద్ధియు నాకు బాగుగాఁ దెలి యును 19. నేను నిరంతరము హృదయములో నభిమానము పెట్టుకొని పైకిమాత్రము గర్వరహితముగా మాటలాడితిని. మఱియు ధ్యానము గావించు నెపముతోఁ బరులధనము నెటుల హరింపఁగలుగుదునా యని యోచించుచుంటిని 20. నాజన్మకాలమంతయుఁ బరుల మోసగించుచు గడిపితిని. నాశాస్త్రజ్ఞాన మిందులకే పాల్పఱచితిని. పొట్టకొఱకు సాధు వులను, సజ్జనులను నింద గావించితిని. ఓ యీశ్వరా! నాహృదయము నందు నానావిధ దోషములు నిండియున్నవి 21. సత్యమని తెలిసినదానినే నేను ఖండించితిని. మిథ్యనే మెఱిఁగి ప్రతిపాదించితిని. ఇటులే పొట్టను నిండించుకొనుటకు లెక్కలేనన్ని కపటకర్మముల నొనరించినాఁడను" 22.

ఈ విధముగా ముముక్షుఁడు బద్ధావస్థలోఁ గావించినపాపములకుఁ బశ్చాత్తాపమునొందును. అధ్యాత్మనిరూపణములను బెద్దలకడ నాలించి తన మొదటివర్తనములన్నియును మార్చుకొనును 23. పుణ్యమార్గమువైపున కాతని హృదయము పరుగులిడును. సత్సంగమున కాశపడును. సంసారము నందు విరక్తినొందును 24. రాజులు, చక్రవర్తులు అంతవారు తమతమ

రాజ్యములనువదలి వెళ్ళిపోయిరి. నావై భవ మొకలెక్కలోనిదా? కావున నేనిప్పుడు సత్సాంగత్యము చేయవలయును అని తలంచును 25. తన యవగుణములనుగూర్చి విచారపడును. విరక్తివశమున దన దుర్గుణము లన్నింటి నెఱుంగును. పశ్చాత్తాపతప్తుడై మనస్సులో దననుగూర్చి యిట్లు నిందగావించుకొనును 26.

"అయ్యో! నేను లోకమున కపకార మొనరించితిని. డాంబిక ముగా బ్రవర్తించినాడను. ఎన్నియో యనాచారములకు బాల్పడితిని 27. నేను చండాలుడను, దురాచారుడను, ఖలుడను, ఇంతియగాదు మహా పాపాత్ముడను 28. నాహృదయమున భక్తికి దావే లేదయ్యెను. దుర్జనుడ ననిపించుకొంటిని. హీనులలో నత్యంతహీనుడనై సంచరించి తిని. జ్ఞానహీనుడనగు నేనీప్రపంచమున నొకతాయివలె బుట్టినాడను 29. దురభిమానమునకును, గ్రోధగుణమునకును నేనాశ్రయముగా నుంటిని. నాయందెన్నియో దుర్వ్యసనములు నిండియున్నవి 30. నాయంతటి సోమరిపోతు లోకమునలేడు. నోటిధాటితో లోకులను బెదరించి బ్రతికితిని. కపటము, పిఱికితనము, అనాలోచనము, మూర్ఖత్వము మున్నగు దుర్గుణ ములకు నేను శరణ్యమైతిని 31. నేను వ్యర్థుడను, వదరుబోతును, పాషండుడను, కఠోరవచనుడను, కుబుద్ధిని, కపటశీలుడను, ఎంతని నన్ను నేను వర్ణించెదను? 32. నేను పూర్ణముగా జ్ఞానవిహీనుడను. నాకంటె హీనుడీ లోకమున నుండబోడు. ఇంకను నాయందెన్ని యవలక్షణ ములు పాదుకొనియున్నవో నేనెఱుంగను 33. నేనధికారుడను. మలిన స్వాంతుడను. పనికిమాలినవాడను. అత్యంత నీచహృదయుడను 34. నేనంతయు నపస్వార్థుడను, గొప్ప యసమర్థుడను, పరమార్థ మనసు నాయందు మందునకేని లేదు 35. అవగుణరాశినగు నేనీలోకమున వ్యర్థ ముగా జన్మించి భూమికి మిగుల భారమైతిని" 36.

ఈ విధముగ నాతడు తన్నుదా నిందించుకొనును. గృహస్థాశ్రమ మన్న బూర్తిగా నాతనికి విసుగెత్తిపోవును. సత్సంగముకొఱకు నిరంత రము బరితపించును 37. పుణ్యము సంపాదించికొననెంచి యనేక పుణ్యక్షేత్ర ములను సేవించును. శమదమాది సాధనములలో దన్మయుడై వర్తించును. అనేక మహాగ్రంథములను జక్కగా బఠించును. కాని పనిని

నాతని కించు కేని సమాధానము కలుఁగదు. సమస్తము నాతనికి సందేహాయుక్తముగా గోచరించుచుండును. ఇఁక సాధువుల శరణ్యములోని కరుగవలయునని నిశ్చయము గావించుకొనును 38—39. దేహాభిమానమును, కులాభిమానమును, ద్రవ్యాభిమానమును నాతఁడు విడిచి నానాభిమానములను మఱచి సాధుజనుల శరణ్యమునం దనన్యభావము వహించును 40. అంతతో నూరకుండక యహంకారమును బూర్తిగావిడిచి తన్నుఁదాను బహుభంగుల నిందించుకొనును. మోక్షమునందు గాఢముగఁ గోర్కె నెలకొల్పును 41. నేను గొప్పవాఁడనని యంతకుమున్ను విఱ్ఱవీగినందులకుఁ బరితపించును. పరమార్థముకొఱకుఁ గష్టించును. సాధుసజ్జనుల చరణకమలములే తన్నుద్ధరించునవియను నమ్మిక మాతని హృదయమున గట్టిగాఁ బాదుకొనును 42. అనంతరము తన గృహస్వార్థములను బ్రపంచమును విడిచి పరమార్థమునం దుత్సాహముంచును. ఇఁక నిదిమొదలు సాధుసజ్జనులకు దాసుఁడనై యుండెదనని నిశ్చయించుకొనును 43. పైని చెప్పఁబడిన యవలక్షణములనుండి విముక్తుఁడైన పురుషుని ముముక్షుఁడని తెలిసికొనవలెను. ఇఁకముందు సాధక లక్షణములను వివరించెదము 44.

తొమ్మిదవ సమాసము - సాధకలక్షణము.

గత సమాసమునందు మీకు ముముక్షులక్షణములు సంగ్రహముగాఁ దెలిపితిని. ఇపుడు సావధానబుద్ధితో సాధకలక్షణములను వినుండు 1. తనకుఁ బూర్వమున్న దుర్గుణము లన్నింటినిఁ బూర్తిగా విడిచి పరమార్థమును గడింప సాధుసజ్జనుల సమాగమము కోరువాఁడు సాధకుఁ డనఁబడును 2. సాధుజనుల శరణ్యములోని కరుగువానిని, సజ్జనులచే నాదరింపబడువానిని బెద్దలు శాస్త్రములలో సాధకుఁడనిచెప్పిరి 3. సాధుసజ్జనులకడ నాత్మోపదేశము నొంది సంసారబంధములను దొలంగించుకొనుటకు సాధనము గావించువాఁడును, ఆత్మజ్ఞానము దృఢముగానుండుటకు నిరంతరము సాధన మొనరించువాఁడును సాధకుఁడనఁబడును 4. వాఁడు అధ్యాత్మశ్రవణమునందును, అద్వైతనిరూపణమునందును బ్రీతియు నభిరుచియు నుంచును. సద్గ్రంథములను మననముగావించి వానియర్థమును, సారమును

వెలికిఁదీయును 5. సారాసారవిచారమును మనస్సుంచి యాలకించును. మఱియుఁ దనకుఁగల సందేహములను దొలంగించుకొని దృఢభావముతో నాత్మజ్ఞానవిచారణము చేయును 6. సాధకుఁడు తన హృదయమునందు నెలకొనియున్న బహువిధ సందేహములను రూపుమాపుకొనుటకై నిరంతరము సత్సాంగత్యము గావించుచుండును. మఱియు శాస్త్రాను భవమును, గురుని యనుభవమును, ఆత్మానుభవమును (ఈ మూఁడి టిని) నేకము గావించును* 7. సాధకుఁడు వివేకముతో దేహబుద్ధిని నిగ్రహించును. ఆత్మబుద్ధిని దృఢముగా ధారణ గావించును. మఱియు శ్రవణమననములను జేయుచునేయుండును 8. దృశ్యమును (సంసారము, ప్రకృతి, మాయ) గూర్చిన యభిమానమును విడిచి సాధకుఁడు దృఢ ముగా నాత్మజ్ఞానమును ధారణము జేయును. వివేకసహాయమున సమా ధానము నొందును 9. ద్వైతోపాధిని (మాయికసృష్టిని)అద్వైతవస్తువును (కేవలబ్రహ్మమును) సాధకుఁడు సాధనముల సహాయమునఁ బడయును. మఱియు ఏకత్వమను సమాధి ననుష్ఠించును 10. మలినమై యుండిన తన జ్ఞానమును బ్రకాశింపజేయుచు వివేకముతో నాతఁడు భవసాగరమును దాటిపోవును11.సాధకపురుషుఁడు సద్గ్రంథములవలననెఱింగిన ఉత్తమసాధు లక్షణములను తన యాచరణములోనికిఁ దెచ్చుకొనును. పరమాత్మునిలో లీనమగుట కుత్సహించుచుండును 12. అసత్కర్మములను బరిత్యజించి సత్కర్మములను వృద్ధిగావించును. స్వరూపస్థితిని దృఢముజేయును13. దిన దిన క్రమముగాఁ దనకడనున్న దుర్గుణములను విడనాడి యుత్తమ గుణ ముల నభ్యసించును. ఆత్మస్వరూపమునందు నిదిధ్యాసము(తదేకధ్యానము) పెట్టును 14. దృశ్యము (సంసారము) అస్తిత్వముగా నున్నప్పటికిని తన దృఢనిశ్చయ బలసహాయమున దానికి బద్ధుఁడుగాక యాతఁడెల్లప్పుడును స్వరూపములోఁ గలసిపోవుచుండును15. ప్రత్యక్షముగనున్నను మాయను

* ఎంతదనుక సత్సాంగత్యము గలుగదో యంతదనుక నానావిధములగు సందేహ ములు నశింపవు. ఈ సందియములను నశింపఁజేయుశక్తి సాధుజనులయందున్నది. సత్సంగ తివలన సాధకుఁడు ఆత్మానుభవము, శాస్త్రానుభవము, గురుని యనుభవము నొకటిగ సిద్ధాంతపరచును. ఇట్లు తన యనుభవము, శాస్త్రసిద్ధాంతము, గురునివలన బొందిన యుపదేశము నభ్యాసము గావించినపిదప అంతమున సాధకున కీమూఁడు నొక్కటియను నం[illegible] మనుభవములోనికి వచ్చును.

లక్ష్య పెట్టఁడు. మఱియు నలక్ష్యమును అదృశ్యమునగువస్తువు (బ్రహ్మము) ను అంతఃకరణమునందు లక్షించుచుండును. ఈ విధముగా ఆత్మస్థితిని సాధకుఁడు ధారణము చేయును 16. జనులకు సాధ్యముగాక దాఁగియున్న దియు మనస్సహాయమున ననుమానముచేనై న నున్నటు లెఱుంగరానిది యునగు బ్రహ్మమునే సాధకుఁడు ధారణము గావించును 17. వర్ణనమున కారంభించినంతన మాటలు తోఁచక వాగ్బంధనము గలిగించునదియుఁ జూడనారంభించినంతన కానరాక గ్రుడ్డితనము గూర్చునదియు (వాజ్నేత్ర ముల కతీతమైనదియు) నగు వస్తువును సాధకుఁడనేకయుక్తుల సహాయ మునఁ బడయఁగలుగుచున్నాఁడు 18. సాధించుటకు సాధ్యము గానిదియుఁ జూచుటకు దొరకొన్నంతన గానరానిదియునగు తత్త్వము నాతఁడనుభవ ములోనికిఁ దెచ్చుకొనును 19. ఎచ్చట విచారణము గావింపఁజాలక మనస్సే లోపించిపోవునో ఎచ్చట తర్కమే కుంటువడిపోవునో యట్టివస్తువునే సాధకుఁడు దృఢముగా ననుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొనును 20. సాధకుఁడు స్వానుభవయోగముకతన శీఘ్రముగా వస్తువును స్వాధీనము జేసికొను చున్నాఁడు. అంతియగాదు ఆతఁడే స్వయముగా వస్తువై పోవును 21. ఆతఁ డనుభవమార్గమును దెలిసికొని యోగిలక్షణములను బడయుచున్నాఁడు. మఱియు సంసారమున లిప్తుఁడై యుండి కర్మయోగి యగుచున్నాఁడు 22. ఉపాధికి వేఱుగానుండి సాధకుఁ డసాధ్యవస్తువును సాధనముల సహాయ మునఁ బడయఁ గలుగుచున్నాఁడు. ఆత్మస్వరూపముతో దన బుద్ధిని దృఢపఱచుచున్నాఁడు 23. ఈశ్వరుఁడన నేమియో భక్తుఁడన నేమియో తెలిసికొనఁగోరి దాని మూలమును శోధించును. దేనిని సాధ్యము గావింప వలయునో యదిగాఁ దానుమాఱును 24. సాధకుఁడు వివేకబలమున గుప్తుఁ (అంతర్ముఖుఁ) డగును. తనలోఁదాన లుప్తుఁడై (స్వరూపమునందు నిరం తరము లయుఁడై)పోవును. మఱియు నొకవేళ (తన స్థూలశరీరము కనుపించు చున్నను) వాని నెవ్వరును గాంచఁజాలరు 25. వాఁడు నేను (అహం) అను దానిని వెనుకకుఁ ద్రోసివేయును. స్వయముగాఁ దన్నుదానన్వేషించును. తుర్యావస్థనుగూడ దాటిపోవును 26. అటుపిమ్మట ఉన్మనీయావస్థాంత మునం దాతఁ డఖండరీతితో స్వయముగా దనతోఁ గలసిపోవును. (అఖం డాత్మానుభవము నొందును) 27.

ఈ విధముగా సాధకుఁడు ద్వైతసంబంధమును విడిచివేయును. భాసియొక్క భాసత్వమునకుఁగూడ సాక్షిగనుండడు. దేహమునందుండియే విదేహుఁడై పోవును 28. అతఁడఖండస్వరూపస్థితియందుండును. దేహాహంకారమును విడిచివేయును. సందేహమును సంపూర్ణముగా నివృత్తిగావించుకొనును 29. పంచభూతాత్మికమగు నీ విశాలప్రపంచమంతయు సాధకునకు స్వప్నమువలెఁ దోచును. మఱియు నాతనికి నిర్గుణస్వరూపము నిర్ధారణమైపోవును 30. స్వప్నమునందు దోచిన భయము జాగ్రదవస్థలోఁ గనుపింపనట్లు అతఁడీ సంపూర్ణ ప్రపంచమును మిథ్యగాఁ దలంచును 31. జనులకు సత్యముగాఁ గాన్పించుచున్న ఈ మాయారూపమును సాధకుఁడు స్వానుభవమువలన మిథ్యగా భావించుచున్నాఁడు 32. నిద్రనువిడిచి మానవుఁడు జాగ్రదవస్థ నొందినపిదప స్వప్నభయమునుండి విడివడునట్లు మాయను విడిచి సాధకుఁడు స్వరూపస్థితినిఁ బ్రాప్తించుచున్నాఁడు 33. ఈ విధముగా వాని యంతఃకరణము స్వరూపస్థితియందుండును. వెలుపలనుండి యాతఁడు నిస్పృహత్వము నవలంబించును. సంసారమును విరక్తిభావముతోఁ దలంచును. కామము, క్రోధము, మదము, మాత్సర్యము నొకప్రక్కకుఁ ద్రోసివేయును 34-35. సాధకుఁడు కులాభిమానమును త్యజించును. లోక లజ్జను గూలద్రోయును. విరక్తిబలము నూతఁగాఁగొని పరమార్థభేరిని మ్రోగించును 36. అవిద్యనుండి దూరమగును. ప్రపంచమునుండి తొలంగును. ఆకస్మికముగా లోభమునుండి యావలఁబడును 37. నేను గొప్పవాఁడనను అహంభావము నంతరింపఁజేయును. వైభవమున తరికాలు చూపును. విరక్తిబలమువలనఁ బ్రతిష్ఠనుఁగూడ ధిక్కరించి వేయును 38. భేదమును నాశనము గావించును. అహంభావమును గొట్టి వేయును. మఱియు, సందేహరూపమును (సందేహమును) ఆవలకుఁ జిమ్మును 39. వికల్పమును వధించును. భవసింధువును దన్ని దిక్కులకు వెదఁజల్లును. సమస్తజీవులపట్లఁ దనకుఁగల విరోధమును త్రెంపివేయును 40. పాపభయమునకు వెఱపుగలిగించును. కాలపు ఱెక్కలను విఱిచివేయును. జన్మమృత్యువుల మస్తకములనుఁ జూర్ణము గావించును 41. దేహసంబంధమగు అహంభావము పైకి దండెత్తును. సంకల్పముపై దాడివెడలును. కల్పనము నాకస్మికముగాఁ జంపివేయును 42. భీతిని నాకస్మికముగా.

దాడన మొనరించును. లింగదేహమును శిథిలము గావించును. పాషండ మతమును వివేకబలముచే నోడించును 43. గర్వమును బరాభవించును. స్వార్థము ననర్థమునఁ బడవేయును. అనర్థమునుగూడ నీతిచే న్యాయముచే ఖండించివేయును 44. మోహమును మధ్యనే త్రెంచి వేయును. దుఃఖమును నిర్మూలనము చేయును. శోకమును బీల్చి యొక మూల పారవేయును 45. ద్వేషమును తన సరిహద్దులలో నిలువనీయఁడు నాస్తికత్వమును దెగటార్చును. మఱియు సాధకుని భయమువలనఁ గుతర్కము మొదలంట నశించును 46. జ్ఞానమువలన వివేకమును, వివేకమువలన వైరాగ్యవిషయిక నిశ్చయభావమును ప్రబలము గావించుకొని సాధకుఁడు తనయెడనున్న దుర్గుణముల నన్నింటిని వినాశన మొనర్చును 47. అధర్మమును స్వధర్మముతో జయించును. కుకర్మములను సత్కర్మములవలన రూపుమాపును. విచారమువలన అవిచారమును దీసివేయు మార్గము జూపించును 48. తిరస్కారమును దిరస్కరించును. ద్వేషమును గూలార్చును. విషాదమును సంతోషముచే నిర్జించి లోఁగొనును 49. కోపముమీదఁ దన యధికారము జూపును. కపటమును లోలోననే నశింపఁజేయును. ప్రపంచమునందలి సమస్త మానవబృందమును దనకు మిత్రులనుగా జేసికొనును 50. ప్రవృత్తిని బరిత్యజించును. సుహృదుల సాంగత్యమును విడిచివేయును. నివృత్తిమార్గమును జ్ఞానయోగమును బడయును 51. సాధకుఁడు విషయరూపియగు మోసకానిని మోసగించును. కువిద్యను ముట్టడించును. ఆప్తరూపులగు చోరులనుండి తాను తొలంగి బైటఁబడును 52. పరాధీనతపై నాగ్రహించును. మమకారమును దరికి జేరనీయఁడు. ఆకస్మికముగా దురాశాత్యాగము గావించును 53. స్వరూపమునందు హృదయమును మగ్న మొనరించును. యాతనకు యాతన గూర్చును. ఉద్యోగప్రయత్నములకు వీడ్కోలుపు దెలుపును 54. సాధన మార్గములతో నభ్యాసప్రయత్నములు గావింపనారంభించును. ప్రయత్నపూర్వకముగాఁ బని కారంభించును. ప్రయత్నమును దనకు మంచిసహాకారినిగా జేసికొనును 55. సాధకుఁడిట్లు వర్తించి యనంతరము సావధానుఁడును సజ్జనుఁడునునై నిత్యానిత్యవివేచనము జేయును. మఱియు దేహబుద్ధిసాంగిత్యమును విడనాడి కేవల సత్సంగమును బరిగ్రహించును 56.

సంసారమును బలవంతముగా వదలిపెట్టును. వివేకముతో గృహస్థసంబంధములగు చిక్కులన్నిఁటిని విడిచివేయును. మఱియు శుద్ధాచారము నూతగాఁ గొని యనాచారమును భ్రష్టము చేయును 57. మఱపును దరిచేరనీయఁడు. ఆలస్యమున కలసతగూర్చును. దుశ్చిత్తముతో నిముసమేని వర్తింపఁడు. దుశ్చిత్తముతో నుండుట కియ్యకొనఁడు 58.

సాధకపురుషుఁడు అధ్యాత్మికనిరూపణశ్రవణముగావించి యవగుణములను వీడును. ఉత్తమమార్గములలోనికి వచ్చును 59. ఆఁతడు దృఢభావముతో విరక్తుఁడై పరమార్థమార్గమును బడయుటకై సాధనములను జేయును. ఇఁక సిద్ధలక్షణములను ముందు సమాసములోఁ దెలుపనున్నాఁడను. శ్రోతలారా! సావధానులై వినుండు 60. ఇచ్చట నిస్పృహుఁడును, విరక్తుఁడును నగు పురుషుఁడే సాధకుఁడగునా? సంసారమునందున్న మనుష్యులు త్యాగముచేయనిచో సాధకులు కాఁజాలరా? అను నొకసందియము కలుగుచున్నది 61 ఈశంకకు సమాధానముగూడ రాఁబోవు సమాసమునందుఁ జెప్పెదను. ధ్యానపూర్వకముగా వినఁగోరెదను 62.

పదియవ సమాసము — సిద్ధలక్షణములు.

సంసారమునందుండునెడ మానవులు త్యాగము గావింపనియెడల సాధకులు కాఁజాలరా? అను గత సమాసమునందలి సందేహమున కిప్పుడు సమాధానమును జెప్పుచున్నాఁడను 1. గృహస్థధర్మము పరిపాలించుచు సాధకుఁడు గాఁదలచినయెడల మానవుఁడు సన్మార్గస్వీకారమును అసన్మార్గత్యాగమును జేయవలసియే యుండును 2. కుబుద్ధిని విడువకున్న సుబుద్ధి కలుగఁజాలదు. కావున కుబుద్ధిని, అసన్మార్గమును బరిత్యజించుటయే సంసారమనుజుని (గృహస్థుని) త్యాగము 3. ప్రపంచమును జెడ్డదిగాభావించి మనఃపూర్వకముగా నెప్పుడు మానవుఁడు విషయత్యాగ మొనరించునో యపుడే ముందునకువచ్చి పరమార్థమును బడయఁగల్గును 44. నాస్తికత్వము, సంశయము, అజ్ఞానముల త్యాగము, పరమార్థము బడసినపిమ్మట మెల్లమెల్లఁగా జరుగును 5. పై నిరూపించిన యాంతరిక త్యాగము సాంసారికులు, నిస్పృహులు (విరాగులు) చక్కఁగా నిర్వ

హించవలయును. నిస్పృహునికొఱకై బాహ్యత్యాగము నింకను విపులముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది 6. కాని సాంసారికుల (గృహస్థుల) పట్లఁగూడఁ గొన్నికొన్నియెడల బాహ్యత్యాగ మవశ్యముగాఁ గావలసియున్నది. ఏలయన, ఈ త్యాగమే లేకున్నచో నిత్యనియమము, సద్గ్రంథశ్రవణము జరుగఁజాలదు 7. దీనివలనఁ బై నిచేర్కొనఁబడిన సందేహమునకు సులభముగా సమాధానము కలుగును (అనఁగా త్యాగము లేనిది సాధకుఁడు కాఁజాలఁడు). ఇప్పుడు మనము పూర్వనిరూపణములోనికిఁ బోదము రండు 8. గత సమాసములో సాధకుని లక్షణములు చెప్పితిని. ఇప్పుడు సిద్ధలక్షణములు వినుండు 9.

సిద్ధపురుషుఁడు స్వయముగా బ్రహ్మమైపోవును. వాని సంశయము బ్రహ్మాండమునుదాటి యావలికిఁ బోవును. ఆతని నిశ్చయము అచలమైయుండును 10. బద్ధుని అవగుణములు ముముక్షువునందుండవు. ముముక్షుని లక్షణములు సాధకునియందుండవు 11. అటులే సాధకుని సందేహవృత్తి ముందునకరిగిన పిమ్మట సిద్ధావస్థయందు నివృత్తమైపోవును. కావున నెట్టి సందేహములకును ఆస్పదముగా నుండనివానిని సిద్ధపురుషుఁడనిఁ దెలిసికొనవలయును 12. సంశయరహితమగు జ్ఞానమే సాధులక్షణము. సిద్ధపురుషుల కెన్నఁటికిని సందేహము కలుగఁజాలదు 13. కర్మమార్గము సందేహములతో నిండియున్నది. సాధనములవలన సంశయముత్పన్నమయ్యెను. అన్నిటియందును సంశయము నిండియున్నది. నిస్సందేహుఁడు సాధుపురుషుఁ డొక్కఁడేసుమా! 14. ఎవనికేని యొకవేళ తన జ్ఞానముపట్లను, వైరాగ్యముపట్లను, భజనముపట్లను సందేహము నుండినచో, నవియన్నియు నాతనికుపకరింపక నిష్ఫలములగును 15. అటులే ఎవనికేని యీశ్వరునియందును దనభక్తియందును సందేహమున్నచోగాని, లేక తన స్వభావమునందే సందేహమున్నచోగాని వాని సాధనములన్నియు వ్యర్థములగును 16. ఎవనికేని తన వ్రతము, తీర్థము, పరమార్థము మున్నగువానియెడ సందేహమున్నయెడల నవియన్నియు నాతనిపట్ల నిష్ఫలములగును 17. సంశయాత్మకమగు భక్తియుఁ బ్రీతియు సాంగత్యమును వ్యర్థము. మఱియు వానివలన సందేహములే యభివృద్ధి నొందును 18. సంశయసహితమగు జీవితము, సంశయసహితమగు

...త్వము, సంశయసహితమగు ధారణము మున్నగునవన్నియును వ్యర్థ
ములు 19. పుస్తకము, శాస్త్రజ్ఞానము, ఏదేనిపని సందేహసహితమైనచో
(నిశ్చయరహితమైనచో) వ్యర్థము 20. సంశయయుక్తమగు దక్షత్వమును
సంశయయుక్తమగు పక్షపాతమును వ్యర్థములు. సంశయయుక్తమగు
జ్ఞానముగలవాని కెన్నఁటికిని మోక్షము లభింపఁజాలదు 21. సాధువులు,
పండితులు, బహుశ్రుతులు నగువారలుసైతమొకవేళ సంశయసహితులు
గను నిశ్చయరహితులుగను నున్నచో వారును వ్యర్థులే యగుదురు 22.
సంశయుని శ్రేష్ఠత్వమును ఉత్పన్నతయును వ్యర్థములు. అటులే
సంశయుని నిశ్చయరహితమగు జ్ఞాతృత్వముగూడ వ్యర్థమే 23. నిశ్చయ
ము లేనిచో నేదియు అణుమాత్రమేని ప్రామాణ్యమును గలిగియుండదు.
ఇవియన్నియు వ్యర్థములై సందేహప్రవాహములోఁ బడిపోయినవి 24.
నిశ్చయములేక చెప్పెడిదంతయుఁ బరిగ్రహింపఁ దగనిది. వాచాలుఁడై
యమితముగాఁజెప్పుటయు వ్యర్థమేయగును 25. నిశ్చయములేని వల్లనము
(ఉపన్యాసము, జపము) విలంబనామాత్రమే. సంశయమునలన సమాధాన
మెద్దియును లభింపఁజాలదు 26. కావున సందేహరహితమును నిస్సంశ
యము నగు జ్ఞానమే మఱియు నిశ్చయ యుక్తమగు సమాధానమే
సిద్ధలక్షణము 27. దీనినంతయు విన్నపిదప శ్రోత యిటుల ప్రశ్నించు
చున్నాఁడు. నిశ్చయ మెద్దానినిగూర్చి చేయవలయును? నిశ్చయమను
దానికి ముఖ్యలక్షణములెవ్వి? సెలవిండు 28. మంచిది వినుఁడు. దైవ
తము ఎట్టిదో తెలిసికొనుటయే నిశ్చయమునకు సరియగు లక్షణము.
ఇదిదక్క నానావిధములగు దేవతలగొడవ యెప్పుడును వ్యాపింపఁజేయఁ
దగదు 29. ఎవఁడు చరాచరములను సృజించెనో యా భగవానునిగూర్చి
విచారింపవలయును. మఱియు శుద్ధమగు వివేకము నుపయోగించి పర
మాత్ముని గుర్తింపవలయును 30. ముఖ్యదైవత మెద్దియో భక్తుని లక్ష
ణములెయ్యవియో మెఱుంగవలయును. అసత్యమును విడనాడి సత్యమును
గ్రహింపవలయును 31. మొట్టమొదట తన సత్యదేవుని గురుతింపవలెను

తరువాత నేననువాఁడెవఁడు అనువిషయమును శోధింపవలయును. సర్వసంగ పరిత్యాగము గావించి సిద్ధుఁడు వస్తురూపియై (బ్రహ్మస్వరూపుఁడై) యుండవలయును 32. బంధనములవలనఁ గలుగు సంశయములను ద్రెంచి వేయవలయును. మోక్షమునుగూర్చి నిశ్చయము జేసికొనవలయును. పంచ భూతములను విచ్ఛేదముగావించి వాని యన్వయము (మిశ్రణము) ఎటు లగుచున్నదో చూడవలయును 33. పూర్వపక్షమును సిద్ధాంతముతోఁ గలిపి ప్రకృతిమూలమును వీక్షింపవలయును. దీనికిఁ బిమ్మట శాంతముగాఁ బరమాత్మ నిశ్చయము ప్రాప్తించును 34. సంశయము దేహాభిమాన ముతోఁగలసి సత్యమగు సమాధానమును వినాశనము గావించును. కావున ఆత్మబుద్ధియొక్క నిశ్చయమును స్థిరముగా నుంచవలయును 35. ఆత్మజ్ఞానము సిద్ధించినపిదపఁగూడ నొకానొకఁడు దేహాభిమానమువలన సందేహ కల్పనమునకుఁ బాలగుచుండును. కావున ఆత్మనిశ్చయ పూర్వక మగు సమాధానమును రక్షణము గావించుచుండవలయును 36. *దేహ బుద్ధి జ్ఞప్తికిరాఁగానే వివేకము విస్మరణము (మఱపు) నకు వచ్చును. కావున ఆత్మబుద్ధిని దృఢముగా ధారణము చేయవలయును 37. నిశ్చయ మునుగూర్చిన యాత్మబుద్ధి కలుగుటయే మోక్షశ్రీయొక్క దశ. "అహ మాత్మా" (నేనాత్మఁడను) అనుదాని నెన్నఁటికిని మఱువఁజనదు 38. ఈ విధముగా నిచ్చట నిశ్చయలక్షణమునుగూర్చి తెలిపితిమి. కాని సత్సాంగత్యములేనిచో నిది విశదముగాఁ దెలిసికొన వీలుగాదు. సాధు జనుల శరణ్యములోని కరుగుటవలన సమస్త సందేహములు నివారణ మగును 39.

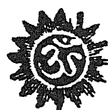
మంచిది. ఇపుడీవార్తను ముగింతము. సిద్ధులలక్షణములను దెలుపు చున్నాఁడను వినుఁడు. నిస్సందేహత్వమే సిద్ధుని ముఖ్యలక్షణము 40. సిద్ధస్వరూపములందు దేహమేలేదు (నిరాకారుఁడు.) ఇక నచట సందేహ

*దేహబుద్ధి — దేహమే నేనను భావమును [illegible] — నేనను శబ్దమునుండి దేహాతీతమగు ఆత్మయను నర్థమును గ్రహించుట.

మెక్కడినుండి వచ్చును? 41. దేహాభిమాన కారణమున అనేక లక్షణములతో ఆ_స్తికత్వము కలుగుచుండును. కాని యెవఁడు దేహాతీతుఁడో వానికేమి లక్షణములను జెప్ప వీలుకలుగును? 42. నేత్రములతోఁ జూచుటకు వలనుగానిదాని లక్షణములను మాటలతో నెటుల వివరింపఁగలను? నిర్మలవస్తువగు (కేవల బ్రహ్మస్వరూపుఁడగు) సిద్ధునియం దితరలక్షణము లెక్కడనుండివచ్చును? 43. లక్షణములనఁగా కేవలగుణములు. అటు వస్తువన్నచో (బ్రహ్మ) నిర్గుణమయ్యెను. ఆ వస్తురూపుఁడగుటయే (నిర్గుణ బ్రహ్మరూపుఁడగుటయే) సిద్ధుని లక్షణము 44. ఇనను జ్ఞానదశకమునందు సిద్ధుల లక్షణములను గురుతించురీతిగా వివరించితిని. కావున ప్రస్తుత సమాసమునం దీవ్యాఖ్యానము చాలునని సమా_ప్తిగావించితిని. న్యూనాధిక్యములనుగూర్చి శ్రోతలు క్షమించెదరుగాక 45.

ఐదవదశకము సమా_ప్తము.

ఆఱవ దశకము.

మొదటి సమాసము – పరమాత్ముని గురుతించుట.

*చిత్తమును స్థిరము గావింపుఁడు. శ్రోతలారా ! ఇదివఱకుఁజెప్పిన దంతయు మనస్సునం దుంచుఁడు. మఱియు నింక నొక క్షణమాత్రము సావధానమతితోఁ గూర్చుండి చెవియొగ్గి యాలింపుఁడు 1. ఒకగ్రామము నందైనను లేక యొక దేశమునందైనను మనము నివసింపవలసి యున్న యెడలఁ దొలుతొలుత నాగ్రామమునుగాని, దేశమునుగాని పరిపాలించు స్వామిని (యజమానుని) కలిసికొనవలయును. అతనితో సమావేశము గావింపఁజాలమేని సౌఖ్యము లభింపఁజాలదు 2. కావున నెవరెచట నివసింపఁబోవుచున్నారో యచటి యజమానుని గలసికొనుట యావశ్యకము. దానివలన సమస్తవిధములచేతను మేలు కలుగును 3. స్వామి (యజమాను)తో సమావేశముగావించి పరిచయము జేసికొననిచో మానావమానములుకలుగుట సహజము. యజమానితోఁ బరిచయము కలుగజేసికొననివానికి అగౌరవముకలుగుట (మహత్వముపోవుట) కెంతయో యాలస్యము పట్టదు 4. ఈ కారణములకతన శ్రీమంతుఁడు మొదలుకొని దరిద్రుఁడుదనుక నెవ్వఁడెందు నాయకుఁడుగానుండునో యట్టివాని సమావేశ మవశ్యముగా నొనరింపవలయును. ఆలోచనాశక్తిగల మానవుఁ డీవిషయములోని రహస్యమును దెలిసికొనఁగలుగును 5. యజమానునితో నేమిపనియని యతనిని గలిసికొనక గ్రామములో వసించినయెడల రాజ

---

* మొట్టమొదట కష్టమయసంసారము, త్రివిధతాపములు, నవవిధభక్తులు, విరక్తులు, సద్గురుఁడు, సచ్ఛిష్యులు, శుద్ధజ్ఞానము మున్నగు విషయములనుగూర్చి కావించిన చర్చయంతయు మనస్సులో నుంచుకొనవలయును. ఈ చెవినుండి విని యాచెవినుండి విడువఁగూడదని శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి శ్రోతలకు సూచించినాఁడు.

ఇందు ఆధ్యాత్మనిరూపణము కాఁబోవుచున్నది గావున స్థిరచిత్తులుకండని శ్రోతలను శ్రీసమర్థులు హెచ్చరించిరి.

దూతలు వెట్టిపనులకుఁ బట్టుకొనిపోయెదరు. మఱియు దొంగతనము చేయకపోయినను దొంగ నేరమువచ్చి తలపైఁ బడును 6. కావున నేర్పరియు నుచితవివేకియునగుమానవుఁడు యజమానునితోఁ దప్పక పరిచయము సంపాదింపవలయును. ఇట్లు గావింపనివారు గార్హస్థ్యజీవితమునందు అనేక సంకటముల ననుభవింపవలసివచ్చును 7. గ్రామమునందు గ్రామాధికారి పెద్ద యనిపించుకొనును. వానికంటె దేశాధిపతి పెద్దవాఁడు. దేశాధిపతికంటె రాజు గొప్పవాఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడును 8. రాష్ట్రమున కంతకును నెవ్వఁడు యజమానుఁడో వానిని రాజందురు. మఱియుఁ బెక్కురాష్ట్రములకు యజమానుఁడగువానిని మహారాజందురు. ఇటులే మహారాజులకుఁగూడ నధిపతిగా నుండువానినిఁ జక్రవర్తి యనియందురు 9. ఒకఁడు నరపతియైయుండును. మఱియొకఁడు గజపతియైయుండును. వేఱొకఁడు అశ్వపతియైయుండును. ఇంకనొకఁడు భూపతియైయుండును. కాని వీరలందఱిలోఁ బెద్దవాఁడు చక్రవర్తియైయున్నాఁడు 10.

వీరలనందఱిని సృజించినవాఁడు బ్రహ్మ. కాని యాబ్రహ్మను సృజించినదేవఁడో యెఱుంగవలయును 11. బ్రహ్మను, విష్ణును, మహేశ్వరునిగూడ నెవఁడు సృజించెనో యాతఁడే వేలుపులందఱిలో గొప్పవాఁడు. ఆ వేలుపు పెద్దయగు పరమేశ్వరుని నానాప్రకారములగు సాధనములతో గురుతింపవలయును 12. ఆ పరమాత్ముని ప్రాప్తి కలుగనంతదనుక యమయాతన తొలంగిపోవఁజాలదు. అట్టి బ్రహ్మాండనాయకునితో మనకు సమావేశము గలిగించుకొనకుండుట శ్రేయోదాయకముగాదు 13. సమస్త చరాచర భూతావృతమగు నీ విశ్వమును సృజించినవాఁడును బ్రహ్మాండమును గల్పించినవాఁడునునగు పరమాత్ముని గురుతింపజాలనివాఁడు పతితుఁడు (పదచ్యుతుఁడు) 14. కావున నీశ్వరుని గురుతించి జన్మము సార్థకము గావించుకొనవలయును. ఒకవేళ నీ విషయమావంతయేని తెలియకున్న యెడల సజ్జనసాంగత్యము గావింపవలయును. దానివలన సమస్తమును దేటతెల్లమగును 15. ఎవఁడు భగవానునెఱుంగునో యతఁడె అవతారపురుషుఁడు, అతఁడే నిత్యానిత్యములను, శాశ్వతాశాశ్వతములను నిశ్చయింపఁ గలిగియుండును 16. పరమాత్ముని అచలుఁడనియు, అవికారి యనియు నెవఁ డనుభవపూర్వకముగా నెఱింగియున్నాఁడో

వానిని మహానుభావుఁడనియు అవతార పురుషుఁడనియు సాధువనియు నెఱుంగవలయును 17. మానవసంఘములో నివసించుచుండియు మానవాతీతములును అలౌకికములును నగు విషయములను గూర్చి భాషించునాతఁడును, అంతర్యామునందు నిరంతరమును బ్రజ్వలించు జ్ఞానముతో నుండువాఁడును సాధుపురుషుఁడు 18. పరమాత్మునియొక్క నిర్గుణ నిరాకారమును అనుభవము గావించుకొనుటయే ముఖ్యమగు జ్ఞానము. దీనికి భిన్నములగునవన్నియు నజ్ఞానములు 19. కొందఱు మనుష్యులు పొట్ట నిండించుకొనుట కభ్యసించు విద్యల నన్నింటినికూడ జ్ఞానమని నుడువుదురు. కాని వానివలన నెన్నఁటికిని జన్మము సార్థకముగాదు 20. పరమాత్మని గుర్తించుట కేవిద్య యుపకరించునో యదియే జ్ఞానము. దానివలననే జీవితము సార్థకము సఫలము నగును. తక్కినవన్నియు నిరర్థకములు. పొట్టకూటివిద్యలు 21. మానవులు బ్రతికియున్నంత దనుక పొట్టను నిండించుకొనుచునే యుందురు. దేహరక్షణము గావించుచునే యుందురు. అంత్యకాలమున కివియన్నియు వ్యర్థములై పోవును 22. కావునఁ బొట్టనిండించుకొనుటకై నేర్చుకొను విద్యలనన్నిఁటిని సద్విద్యలని చెప్పఁదగదు. ఏ విద్యవలన సర్వవ్యాపకమగు బ్రహ్మము తత్కాలమునందే లభించునో యదియే జ్ఞానము 23.

ఇట్టి జ్ఞాన మెవనికడనున్నదో వానిని సాధువని యెఱుంగవలయును. వానియొద్దకరిగి పరమశాంతికి వలయు నుపాయ మడుగవలయును 24. అజ్ఞాన పురుషునియొద్ద కజ్ఞానిపోయినయెడల జ్ఞాన మెటుల లభించును? దరిద్రునియొద్దకు యాచించుట కొకవేళ దరిద్రుఁడేగినచో ధనమెటుల లభించును? 25. పిశాచముయొద్దకుఁ బిశాచముపోయినయెడల నేయుద్దేశము వెలువడఁగలదు? ఒకవేళ నున్మత్తునియొద్ద నున్మత్తుఁడు సమావేశమైనయెడల వారలకు సమాధానములుజెప్పి బోధింపఁగలవాఁడెవఁడు? 26. భైక్షుకునివలన భిక్షము, దీక్షాహీనునివలన దీక్ష, కృష్ణపక్షమునందు వెలుతురు ఎన్నఁటికిని లభింపఁజాలదు 27. రోగియొద్దకు రోగి యొకవేళ పోయినయెడల వానికారోగ్య మెటుల లభించును? దుర్బలునికడ దుర్బలునకు సహాయ మెటులకల్గును? 28. నియమహీనునియొద్దకు నియమహీనుఁ డేగినచో నెన్నఁటికిని నియమవంతుఁడుగానేరఁడు. బద్ధపురుషుఁడు బద్ధుని

వద్ద కేగినచో నెన్నఁటికిని సిద్ధుఁడు గాలేఁడు 29. దేహాభిమాని దేహాభిమానికడ కరిగినయెడల విదేహుఁ డెన్నటికిని గాఁజాలఁడు. ఇటులే జ్ఞానహీనునికడకు జ్ఞానహీనుఁ డేగినచో జ్ఞానమార్గమెన్నఁటికిని లభింపదు 30. కావున ముముక్షువగువాఁడు జ్ఞానిని శోధించి కనుఁగొని యాతని యనుగ్రహమును సంపాదించి సారాసారమునుగూర్చిన విజ్ఞానమును బడయవలయును. అప్పుడే మోక్షము లభించును 31.

రెండవ సమాసము — పరమాత్మప్రాప్తి.

శ్రోతలారా! సాయుజ్యముక్తి ప్రాప్తించెడి యుపదేశలక్షణములను మీకెఱింగించెదను. చెవియొగ్గివినుండు. నానావిధములగు మతములను దెలిసికొనుచు నుండుటవలనఁ బ్రయోజనమెద్దియు లేదు 1. బ్రహ్మజ్ఞానము లేని యుపదేశములయందు విశేషమెద్దియు నుండదు. అది ధాన్యమును దీసిన పొట్టువంటిది 2. ఉముకయందు ధాన్యము, చల్లయందు వెన్నయు లభించును. బియ్యమును గడిగిన నీటికిఁ దెల్లదనమున్న నుండుఁగాక పాల రుచి కలుగఁజాలదు 3. ఏదేని ఫలవృక్షమును జేరి దాని తొటతినుట, దానిబెరఁడు నములుట లేదా రసమునువిడిచి టెంకను భుజించుట మూర్ఖత్వము 4. ఆ విధముగనే బ్రహ్మజ్ఞానములేని యుపదేశములను బడయుటయు వ్యర్థము. అంతియగాక యసారముగూడ. చతురుఁడగు పురుషుఁ డెన్నఁటికిని సారమునువిడిచి యసారమును బరిగ్రహింపఁడు 5.

ఇప్పుడు నిర్గుణపరబ్రహ్మమును నిరూపించుచున్నాఁడను కావున శ్రోతలు స్థిరచిత్తులు కావలయును 6. ఈ సృష్టియంతయుఁ బంచ మహాభూతములతో రచింపఁబడినది. అది ఎప్పటికిని స్థిరముగా నుండఁజాలదు 7. ఈ పాంచభౌతికసృష్టి కాద్యంతములయందు నిర్గుణబ్రహ్మము గలఁడు. ఆతఁడుమాత్రమే శాశ్వతుఁడు. తక్కిన పాంచభౌతిక మెంతగలదో యది యంతయు నాశనమగుచుండును 8. ఈ భూతములను బరమాత్మయని యెటుల నుడువఁగలము? ఒకవేళ నేమనుష్యునేని భూతమన్నచో నాతఁడు కోపించును 9. ఇఁకఁ బరమాత్ముఁడన్ననో జగత్పిత. ఆతని మహిమను బ్రహ్మాదులునైత మెఱుంగరు. అట్టివానికి భూతోపమాన మెంతమాత్రము

తగియుండదు 10. పంచభూతములవలె పరమాత్ముఁడున్నాఁడని చెప్పుదుమేని మిథ్యాదోషము కలుగును. ఈ విషయము సాధుజను లెఱుంగుదురు 11. పృథ్వి, జలము, తేజము, వాయువు, ఆకాశము అనునవి లోపలను వెలుపలను అన్నిస్థలములందును జగదీశునిచే వ్యాప్తములై యున్నవి. కాని యీ పంచభూతములు నాశనమగును. వీనియందున్న పరమాత్ముఁడు మాత్రము అవినాశిగా నుండును 12. రూపము, నామము ఎంతదనుకఁగలవో అంతదనుక సమస్తమును భ్రమయే కావున నామరూపముల కవ్వలనున్న దాని మర్మమును అనుభవపూర్వకముగా గ్రహింపవలయును 13. పంచభూతములతోడను, త్రిగుణములతోడను గలసి యీ యష్టవిధప్రకృతి యేర్పడినది. దీనికే దృశ్యమనిపేరు 14. అట్టి యీ దృశ్యమునంతను (ప్రకృతిని) నాశవంతమనియును, నిర్గుణబ్రహ్మము శాశ్వతమనియును శ్రుతులు జెప్పుచున్నవి. ఈ విషయమును జ్ఞానులెఱుంగుదురు 15. * బ్రహ్మము శస్త్రములచే ఛేదింపఁబడదు. అగ్నిచే దహింపఁబడదు. నీటను గరుగఁజాలదు. వాయు వెగురఁగొట్టనేరదు. అది పడుచు లేచుచు నుండునదిగాని కూడి వీడునదిగాని కాదు 16–17. బ్రహ్మమేదేని వర్ణముగలది గాదు. అది యన్నింటికంటెను నావలనున్నది. అది యెక్కడికక్కడ సూక్ష్మరూపముతో నిండియున్నది 28. కనిపింపక పోయిన నేమి, అది సర్వస్థలములయం దిమిడియున్నది. ఎక్కడికక్కడ సూక్ష్మరూపముతో నిండియున్నది 19. తమకుఁ గనిపించుదాని నున్నదనుట, కనుపింపనిదానిని గోప్యమని చెప్పి యుపేక్షించుట మానవునకొక యభ్యాసముగా నేర్పడినది 20. కాని సత్యమేమన ప్రకటనముగా నున్నదానినంతను అసారముగఁ దెలిసికొనవలయును. మఱియు గుప్తముగా నున్నదానినే సారముగా నెఱుంగవలయును 21. ఎయ్యది తెలియఁబడకుండునో దానిని (ఆ బ్రహ్మమును) వివేకబలముచే గ్రహింపవలయును. ఎయ్యది కానబడకుండునో దానిని వివేకబలముతోఁ జూడవలయును. మఱియు నెయ్యది యెఱుంగబడదో దానిని వివేకబలముచే నెఱుంగవల

* ఈ యంశమే భగవద్గీతలోఁ గృష్ణపరమాత్ముఁ డిటులఁ జెప్పెను.

శ్లో॥ నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః।
న చైనం క్లేదయంత్యాపో న శోషయతి మారుతః॥ (అ. 2-23)

యును 22. ఎయ్యది గుప్తమో దానిని ప్రకటింపవలయును. ఎయ్యది యసాధ్యమో దానిని సాధింపవలయును. ఎయ్యది యభేద్యమును గఠినము నై యున్నదో దానినే చక్కఁగ నభ్యసింపవలయును23. చతుర్వేదము చతుర్ముఖబ్రహ్మ సహస్రముఖుఁడగు శేషుఁడు ఎద్దానిని వర్ణించివర్ణించి విసిగిపోయిరో యా పరబ్రహ్మమును బడయవలయును 24. అది సాధుజనుల ముఖమున అధ్యాత్మనిరూపణశ్రవణము గావించుటవలనఁ బ్రాప్తించును 25. పరబ్రహ్మమన పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశములు గావు. మఱియు నది వర్ణరూప నామములతో వ్యక్తము కాఁజాలదు. అన్నివిధముల నది అవ్యక్తమైయున్నది 26. అదియే సత్యముగా దైవతము. సాధారణజనులు తమయజ్ఞానమువలన ననేక దేవతలను గల్పించిరి. లోకములో నెన్నిగ్రామములున్నవో యన్నిదైవతములేర్పడియున్నవి27. ఇదిపరమాత్మనుగూర్చిన నిశ్చయము(పరమాత్ముఁడు నిర్గుణుఁడని బోధమైనది.) ఇఁక స్వయముగాఁ దనను వెదకికొనవలయును 28. "ఈ శరీరము నాది" అని తెలిసికొనునది యేదియో అది వాస్తవమునకు (ఆత్మ) శరీరముకంటె వేఱుగ నున్నది. ఎయ్యది "నామనస్సు"అని నుడువుచున్నదో అది వాస్తవమునకు మనస్సు కంటె భిన్నముగ నున్నది 29. ఇట్లు దేహవిచారమును గావించుటవలన నిదియంతయును బంచభూతములతోడనే నిర్మింపఁబడియున్నదని విదితమగుచున్నది. ఇపుడా పంచతత్త్వములను పంచతత్త్వములలోనికి వేఱు వేఱుగా జేర్చివైచినచో మిగులునట్టి సారమిఁక నేమియు నుండబోదు. ఆత్మయే మిగులును 30. ఇపుడు మనము దేనిని "నేను నేను" అని చెప్పుచున్నారమో దాని జాడ లెచ్చటను గనిపింపవు. కావున ఆత్మను శోధించు టెట్లు? ఐదు తత్త్వము లుండెను. అవి ఎక్కడవక్కడనే కలిసిపోయెను 31. ఈ విధముగా విచారము గావించినమీఁదట నీ శరీర మొక పంచ తత్త్వముల మూట అనియు, ఇది నశించిపోవుననియు, రెండవది యాత్మ అనియు నది యవినాశియై యుండుననియు విదిత మగుచున్నది. అంతియే గాని యీ రెండుదప్ప మూడవది యగు నేను నీను అనునది యిచ్చట నెద్దియును లేదు 32—33. ఎప్పుడు"నేను" అనుదాని జాడయే లేదో అప్పుడు జన్మమృత్యువు లెవ్వారివగును? అవి యెట్లు జరుగును? ఒకవేళ ఆత్మయే జన్మమును దాల్చునని చెప్పునెడల నది యించుకయేని పోఁగఁ

జాలదు. ఏలయన, ఆత్మ పాపపుణ్యములకు జన్మమృత్యువులకు వేఱుగా నున్నది 34. ఎప్పుడా నిర్గుణమునందు పాపపుణ్యములు, జననమరణములు యమయాతనలు మున్నగునవి లేవో అప్పుడు మనయందుఁగూడ నవిలేవు. ఏలయన, మన మనునదిసైత మాత్మయేగదా 35. ఈ జీవుఁడు దేహాభిమాన కారణమున బద్ధుఁడై యున్నాఁడు. వివేకమువలన దేహాభిమానము వీడిపోవుచున్నది. ఈతఁడు ముక్తుడైపోవుచున్నాఁడు అని సారాంశము 36. ఇంతటితో జన్మము సార్థకమై పోవుచున్నది. నిర్గుణాత్మయును మనమును నేకమైపోవుచున్నారము. కాని దీనిదృఢీకరణమునకు సాధకులు పైని చెప్పఁబడిన వివేచనమును మాటిమాటికిఁ జేయుచుండవలయును 37. మేల్కొని లేచినపిమ్మట స్వప్నమెట్లుండదో యటులే వివేకముతోఁ జూచినపిమ్మట దృశ్యము (పాంచభౌతికసృష్టి)అదృశ్యమైపోవును. నశించిపోవును. మఱియు స్వరూపానుసంధానమువలనఁ (బ్రహ్మస్వరూపమును శోధించుటవలన) ప్రాణిమాత్రులు తరించిపోవుదురు 38. వివేకముతో "నేను" అను దానిని నివేదించి సాధకుఁడు పరమాత్మస్వరూపుఁడై పోవలెను. వానినుండి భిన్నముగా నుండఁగూడదు. ఇదియే యాత్మనివేదనము 39. మొట్టమొదట అధ్యాత్మనిరూపణ శ్రవణమును జేయవలయును. మఱల సద్గురు చరణసేవ గావింపవలయును. అప్పుడు సద్గురు ప్రసాదమువలన ఆత్మనివేదన మగుచుండును 40. ఆత్మనివేదనమునకుఁ బిమ్మట వస్తువు నిర్మలమును, అలిప్తమును, సంపూర్ణమును, అఖండమును, శాశ్వతమును నై యున్నదని బోధపడును. మఱియు నా వస్తువే (ఆత్మయే) స్వయముగా మనమై యున్నారమని విదితమగును 41. * పైనిజెప్పఁబడిన బ్రహ్మజ్ఞానమువలన నీ జీవుఁడు స్వయముగా బ్రహ్మమైపోవును. వాని సంసారబంధనములు తెగిపోవును. అతఁడానందముతో దేహమును ప్రారబ్ధముపై విడిచి వేయును 42. దీని నాత్మజ్ఞానమని చెప్పుదురు. దీనివలననే పరమశాంతము

* ప్రాణికి బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుటవలన స్వయముగా బ్రహ్మరూపియగును. పాంచభౌతికసృష్టి, దృశ్యపదార్థము, ప్రాపంచికసృష్టి మున్నగు కష్టజ్ఞానము దానికి గలుగదు. సమస్తము శూన్యమగును. అది యఖండబ్రహ్మమేయగును. ఇట్టి దశయందు దేహము ప్రారబ్ధాధీనమగును. ఈ దేహ మావల యేమైననుసరియే, అది యుండనీ, నశింపనీ, కాని నిరంతరము ఆత్మ అవినాశిగానే యుండును.

లభించును. ఈ జ్ఞానమువలననే ఈ జీవుఁడు పరబ్రహ్మముతో అభిన్నుఁడై యుండును. సత్యమగు భక్తిగలవాఁడు (ఐక్యమునొందినవాఁడు) గ మాఱి పోవును 43. ఆ సమయమున 'ఏమి జరిగినను జరుగనిమ్ము. ఏమిపోయినను పోనిమ్ము. జన్మమృత్యువులను గూర్చిన సందేహమంతయు నా హృదయమునుండి తొలంగిపోయినదిగదా! ఇఁక నేమైనను గానిమ్ము' అను స్థిరభావముతో నుండుస్థితి యేర్పడును 44. ఈ విధముగా నాతఁడు జనన మరణములనుండి ముక్తుఁడై పరమాత్మని బ్రాప్తించును. ఇది యంతయును సాధుసమాగమ మహత్త్వము 45.

మూఁడవసమాసము — మాయయొక్క పుట్టుక

నిర్గుణాత్మ నిర్మలమైయున్నది. అది యాకాశమువలె సర్వవ్యాపకమైయున్నది. మఱియు నచలమును, సర్వకాలములందుఁ బ్రకాశవంతమును 1, అఖండమును, గొప్పదానికంటెను గొప్పదియు, నాకాశముకంటె నెక్కువయగు విశాలమును సూక్ష్మమును నై యున్నది 2. నిర్గుణాత్మ చూపులకందదు. అది భాసముగాదు. పెరుగుటలేదు. తరుగుటలేదు. వచ్చుటలేదు. పోవుటలేదు. 3. అది నడచుటలేదు. తెగుటలేదు. పగులుటలేదు. అమరుటలేదు. చెడుటలేదు. 4. నిరంతరమును నిర్గుణాత్మ సన్ముఖముగా నున్నది. అంతియగాక నిష్కళంకమును నిఖిలమునుగూడ నై యున్నది. మఱియు నాకాశము పాతాళముగూడ వ్యాపించియున్నది 5. ఆ నిర్గుణబ్రహ్మము అవినాశిగానున్నది. సగుణమాయ నాశనమగును. ఈలోకమునందు సగుణనిర్గుణములు రెండును గలసియున్నవి 6. యోగీశ్వరులు ఈ సగుణ నిర్గుణమిశ్రణమును గూర్చినవిచారమును నీరక్షీరవివేచనము రాజహంసలు గావించునటుల నొనర్తురు 7. ఈ సంపూర్ణమగు చరాచర పంచభూతాత్మిక సృష్టియందు ఆత్మ వ్యాపకమైయున్నది. ఈ విషయము నిత్యానిత్య వివేచనము గావించినయెడలఁ దెలియును 8. చెఱకును నమలి రసమును బ్రమింగి పిప్పినిబారవేయునటుల నీజగమును శోధించి యీశ్వరతత్త్వమును గైకొని మాయికమగు దృశ్యపదార్థమును విడిచివేయవలయును 9. ఇచ్చట రసమున కీశ్వరతత్త్వము నుపమానముగాఁదీసికొంటిమిగాని రసము

నాశవంతము పలుచనిది యైయున్నది. ఆత్మ (ఈశ్వర తత్త్వమన్ననో) శాశ్వతము నిశ్చలమునై యున్నది. అంతియగాక రస మసంపూర్ణము. ఆత్మ కేవలము పరిపూర్ణము 10. ఆత్మతో సమానమగు వస్తు వేదేని యున్నచో దాని నిచట దృష్టాంతముగఁ గైకొనవచ్చును. కాని యట్టిది లేకపోవుటచే నేదేని యొకానొక దృష్టాంతము నిచ్చి యేదోయొక విధముగా బోధింపవలసియుండును 11. ఆత్మస్థితి యీ విధముగా నున్నప్పు డిచట మాయ యెటులఁ బుట్టినది? దీనికి దృష్టాంతము నిచ్చుట యసాధ్యము. ఆకాశమునందు వాయుతరంగములు వచ్చునటుల నాత్మ నుండి మాయ బయలు వెడలినదని గ్రహింపవలెను 12. వాయువునుండి తేజము, తేజమునుండి జలము, జలమునుండి పృథివి యుత్పన్నమైనది. 13. దీనితరువాతఁ బృథ్వినుండి యెన్ని జీవు లుత్పన్నమయ్యెనో గాని యన్నింటి యాద్యంతములందును బ్రహ్మము వ్యాపకుఁడై యున్నాఁడు 14. ఉత్పన్నమైనదంతయు నశ్వరమైనది. కాని అది పరబ్రహ్మము యథార్థముగా స్థిరమైయున్నాఁడు 15. భాండమేర్పడకమున్ను ఆకాశమున్నది. భాండములోపలఁగూడ భాండజలమునఁ బ్రతిబింబరూపమున ఆకాశ మున్నది. కాని భాండము పగిలిపోయినపిదప ఆకాశము పగిలిపోవని రీతిగాఁ బరబ్రహ్మతత్త్వము కేవలము అచలమును, అవికారమునై యున్నది. మధ్యను సంపూర్ణ చరాచర జీవులు కలుగుచుఁ బోవుచుండును. 16–17. ఉత్పన్నతయంతయు మొదటినుండియే యగును. బ్రహ్మమువలన నుత్పన్నమగు జీవులన్నియు వ్యాప్తమైయున్నవి. అవి నాశనమైన పిమ్మటఁ గూడ నా యవినాశియగు బ్రహ్మ మెప్పటివలెనే స్థిరముగానుండును 18. జ్ఞాని యగు పురుషుఁడాయవినాశియగు బ్రహ్మమునే వివేచింపుచుండును. అనగాఁ బంచమహాతత్త్వములను బంచమహాతత్త్వములలో నిరసన మొనరించి తనను బ్రాప్తింపఁజేసికొనును 19. ఈ దేహము పంచతత్త్వములతో నిర్మింపఁ బడినది. తెలిసినవారలు ఈ తత్త్వములను జక్కఁగ నావిష్కరణము (వెల్లడి) చేయుదురు 20. తత్త్వములకు యావిష్కరణము జరిగినపిమ్మట వారలకు దేహాభిమానము తొలంగును. ఈ విధముగ వివేకముతో వారలు నిర్గుణ బ్రహ్మమునం దనన్యులై పోవుదురు 21. వివేకమువలన నెప్పు డీ దేహసంబంధములగు పంచతత్త్వములు పంచతత్త్వములలోఁ

గలసిపోవునో యప్పుడు "నేను, మనము" అనువాని జాడపొడలే యుండవు* 22. మనము "మన" మనుదానిని శోధించుచున్న యెడల నాది, మనది, మాది యను వార్తపూర్తిగ మాయికమని విశదమగును. ఏలయన, తత్త్వములను నిరసనము గావించుటవలన వాస్తవములోఁ గేవలము నిర్గుణ పరబ్రహ్మమే మిగిలియుండును. ఇంక నెద్దియు నుండదు 23. "మన" యనుదానిని (దేహబుద్ధిని) విడిచి కేవల నిర్గుణబ్రహ్మమును అనుభవము జేయుటయే ఆత్మనివేదనము నందలి మర్మము. ఏలయన, నేను నీవు నాది నీది యను భ్రమ తత్త్వములతోడనే వెడలిపోవును 24. ఒకవేళ నేను అనుదానిని శోధింపుదమన్నచో నది దొరుకదు. ఇటుః నిర్గుణ పరబ్రహ్మమో కేవల మచలమైయున్నది. కావున నిజముగ నారసిన యెడల మనము అదియే (నిర్గుణబ్రహ్మమే) అయియున్నారము. కాని సద్గురుమూలమునఁ దప్ప నీవిషయము బోధగాదు 25. మనము సంపూర్ణ మగు సారాసారమునుగూర్చి విచారణము జేసితిమేని యసారము తొలంగి పోవును. సారమగు నిర్గుణబ్రహ్మమే నిలిచియుండును 26. సమస్తసృష్టిలోఁ బయిని బేర్కొనఁబడిన బ్రహ్మమే వ్యాప్యమైయున్నది. ఈ సృష్టియంతయు నశ్వరము. బ్రహ్మము అవినాశి 27. వివేకముతో మనమెప్పుడీ సంపూర్ణ సృష్టిని సంహారము గావించుచున్నారమో, ఈ పంచభూతాత్మికమగు సృష్టిని మనమెప్పుడు పృథక్కరణము(వేఱుగావించుట)చేయుచున్నారమో అప్పుడు సారము, అసారము వేఱువేఱుగా బయలువెడలును. మఱియు "మన" యనునది మనకు లభించును (ఆత్మలభించును) 28. "నేను" అనునది స్వయముగాఁ గల్పించుకొనఁబడినది. కాని వాస్తవమునందిది యెందును లేదు. తత్త్వనిరసనము గావించినపిదప నేననునది వెడలిపోయి కేవల నిర్గుణమగు ఆత్మ నిలచియుండును 29. తత్త్వనిరసన మైనపిదప శేషించియుండు నిర్గుణాత్మయే "నేను" అనునది (తత్త్వనిరసనానంతరము నేననునది యుండనేరదు) 30. తత్త్వములతోఁ బాటు "నేను" అనునది

*ఈ దేహమునుగూర్చి విచారము గావించుటవలన నిది పంచభూతాత్మకమని తెలియుచున్నది. ఈ పాంచభౌతిక శరీరమునందలి తత్త్వములను ఒకటొకటిగా ఆ తత్త్వములలోఁ బంచివైచినచో నిఁక "నాది నీది" అని శేషించినదెద్దియు నుండదు. శేషించునది కేవలము నిర్గుణమగు నాత్మ. దీనినే మనం "నా" యని నుడువవచ్చును.

వెడలిపోవఁగనే స్వాభావికముగనే అది నిర్గుణాత్మయైపోవును. ఈ విధముగ "సోఽహం"యొక్క యనుభవమువలన ఆత్మనివేదన మగును 31. ఆత్మనివేదనము అయినంతనే దైవతమునందును భక్తునియందును ఏకత్వము కలిసిపోవును. విభక్తత్వము (భిన్నత్వము)నుఁ విడిచి యాతఁడు సత్యమగు భక్తుఁడై పోవును. నిర్గుణమునందు జననమరణములు పాపపుణ్యములు మున్నగునవేవియునుండవు. ఇట్టి నిర్గుణమునం దనన్యుఁడై (ఏకమై)న పిదప ఆతఁడు స్వయముగా ముక్తుఁడై పోవుచున్నాఁడు 32-33. పంచభూతములావరించుటవలనఁ బ్రాణి సందేహములలోఁ జిక్కుకొనును. స్వయముగాఁ దన్ను మఱచి "కోఽహం" (నేనెవ్వఁడను) అని నుడువసాగును 34. భూతములలోఁ దగుల్కొన్నపిదప "కోఽహం" అని నుడువును. మఱియు వివేచనము గావించినమీఁదట "సోఽహం"(ఆబ్రహ్మము నేను)అనినుడువును. అనన్యత (ఐక్యము)నొందినమీఁదట 'కోఽహం-సోఽహం' అనునవన్నియు వీడిపోవును 35. పయినిచేర్కొనిన అనుభవము గలిగినమీఁదట నుండునదియే సాధుస్వరూపము. ఇట్టి సాధు (అవతార) పురుషులు సదేహులై యుండియు దేహాతీతులు 36. విషయము మిగుల గహనము గావున శ్రోతలకు ఒక్కమారు చెప్పుటచే సందేహము తీరఁజాలదు. కావునఁ బలుమాఱు చెప్పినదానినే మఱలఁ జెప్పవలసి వచ్చుచుండును*. ప్రసంగవిశేషమునుబట్టి అందందు నేనటుల గావింపవలసివచ్చినది. శ్రోతలు క్షమించెదరుగాక 37.

నాలుగవ సమాసము — మాయయొక్క విస్తారము.

కృతయుగము (సత్యయుగము) యొక్క పరిమితి పదునేడులక్షల యిరువదియెనిమిదివేల సంవత్సరములు. త్రేతాయుగము పన్రెండులక్షల తొంబదియాఱువేల సంవత్సరములు. ద్వాపరయుగము ఎనిమిదిలక్షల అఱువదినాలుగువేల సంవత్సరములు. కలియుగము నాలుగులక్షల ముప్పది

* చెప్పినది మరలఁ జెప్పుట పునరుక్తియను కావ్యదోషము. ఈ దోషమునకుఁ బరిహారముగా శ్రీసమర్థరామదాసస్వామి "జనుల సందేహములను నివారించుటకై పలుమాఱు ఒకేవిషయమునే నుడువవలసివచ్చె"నని సెలవిచ్చియున్నారు.

రెండువేలసంవత్సరములు. ఇదియంతయుఁ గలిపినయెడల (నాలుగుయుగములపరిమితి) చతుర్యుగ పరిమాణమగును. ఇట్టి చతుర్యుగములు వేయియైనచో బ్రహ్మకొక్కదినమగును 1—2. ఇట్టి బ్రహ్మలు వేయిమంది గడిచిపోయినమీఁదట విష్ణువున కొకగడియ యగును. ఇట్టి విష్ణువులు వేయిమంది గడిచిపోయినపిదప మహేశ్వరున కొక ఱెప్పపాటుకాలమగును 3. ఇట్టి మహేశ్వరులు వేయిమంది గడిచిపోయినమీఁదట శక్తికి (మాయ లేక ప్రకృతికి) ఒక ఱెప్పపాటుకాలమగును. ఈ విధముగానుండు కాలసంఖ్య అన్నిశాస్త్రములందును జెప్పఁబడెను 4.

శ్లో॥ చతుర్యుగసహస్రాణి దినమేకం పితామహం ।
పితామహసహస్రాణి విష్ణోర్ఘటికమేవ చ ॥౧॥
విష్ణోరేకసహస్రాణి పలమేకం మహేశ్వరం ।
మహేశ్వరసహస్రాణి శక్తేరర్ధపలం భవేత్ ॥౨॥

ఇట్టి శక్తు లనంతములుగానున్నవి. మఱియు ననంతములగు సృష్టిరచనములు జరిగిపోవుచున్నవి. కాని పరబ్రహ్మము యథావిధముగ నఖండముగ ననాదినుండియు నొకేవిధముగా నున్నది 5. నిజమారసినచో పరబ్రహ్మమున కీస్థితి యెక్కడినుండివచ్చినది? ఇది యెవరును జెప్పఁజాలని గహనాంశము. ఈ విషయమునందు వేదశ్రుతులు సైతము "నేతి, నేతి" (న+ఇతి, న+ఇతి) యని నుడువుచున్నవి6. *నాలుగువేల యేడువందల అఱువదినాలుగు సంవత్సరములు కలియుగమునందు గడిచిపోయినవి 7. నాలుగులక్షల యిరువదియేడువేల రెండువందల నలుబదిసంవత్సరములు కలియుగమునం దిఁకముందు నడువవలసియున్నవి. ఇఁకముందుఁ బూర్తిగా వర్ణసాంకర్యము జరుగనున్నది 8. ఈ చరాచర సృష్టియందున్న వేల్పుల మహిమ కంతేలేదు. ఒకదైవతమును వేఱొకదైవతము మించియుండుటచే నీ భేదము పారావారమువలె నంతులేనిదిగా నున్నది 9. ఒకఁడు వేల్పులందఱిలో విష్ణుమూర్తి గొప్పయనియు, నింకొకఁడు శంకరుఁడు గొప్పవాఁడనియు, వేఱొకఁడు ఆదిశక్తి అందఱు దేవులకంటె గొప్పదనియు నుడువును 10. కాని వీరందఱు కల్పాంతమునందు నశించిపోవువారే. ఏల

* ఈ సంఖ్య శ్రీదాసబోధ రచించుకాలము నాటిది. దీనినిబట్టి దాదాపు 1716 విక్రమశకమున నీ గ్రంథము రచింపఁబడియుండును.

యన, శ్రుతి "యద్దృష్టం తన్నష్టం" అని నుడువుచున్నదిగదా! (కన బడినదెల్ల నశించునదియే) 11. ప్రజలెల్లరును దమతమ యుపాస్య దేవతలపట్ల నభిమానముంచెదరు. కాని సత్యనిశ్చయము సామాన్యులకుఁ దెలియఁజాలదు. సాధుపురుషులే సత్యమును నిర్ణయింప సమర్థులు 12. సర్వవ్యాపకమగు నాత్మయొక్కటియే సత్యమనియుఁ దక్కిన చరాచర సృష్టియంతయు మాయికమనియు సాధువులు నిశ్చయింతురు 13. పటములో లిఖింపబడిన సైన్యమునందు (మాయికసృష్టిలో) నెవఁడు పెద్దయో యెవఁడు చిన్నయో నిరూపింప వీలుపడదు. ఈ యంశము మీఁదే విచారింపుడు 14. స్వప్నములో మన మనేకసంగతులను గాంచితిమనియు, వీరు పెద్దలు వీరలు చిన్నలని నిశ్చయించుకొంటిమనియు నొప్పుకొనుచున్నారముగదా! మేల్కొనినపిమ్మట నానిశ్చయ మేమగుచున్నదో చూడుఁడు 15. మనము మేల్కొని చూచునపుడు కలలోఁ గనుపించిన పెద్దవాఁడుగాని, చిన్నవాఁడుగాని, తదితరముగానీ గోచరించుటలేదు. మీఁదు మిక్కిలి మనము గాంచినదంతయు స్వప్నములోనని విదితమగుచున్నది 16. ఎక్కడిపెద్ద, ఎక్కడిచిన్న, ఇది యంతయు మాయావిచారము. నిజమారయుచోఁ బెద్దచిన్నల విచారమందఱకును దెలియదు. జ్ఞానులకే తెలియును 17. జననము నొందిన ప్రతిమానవుఁడు బ్రతికిన నాల్గుదినములు 'నేను పెద్దవాఁడను. నేను గొప్పవాఁడ' నని నుడువుచు నుడువుచునే గతించును. ఎవఁడు పెద్దవాఁడో నిర్ణయింపదగినవారు మహాత్ములే 18. మన శాస్త్రములన్నియు ఆత్మజ్ఞానముగలవారలే మహాత్ములనియు, శ్రేష్ఠులనియు నుడువుచున్నవి. ఇటులే సాధువులు సత్పురుషులుగూడఁ జెప్పుచున్నారు 19. అందఱికంటెను గొప్పవాఁడు పరమాత్ముఁ డొకఁడేయనియు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశాదులుగూడ నా పరమాత్మునికి లోఁబడినవారనియు, శాస్త్రములు తెలుపుచున్నవి 20. పరమాత్ముఁడు నిర్గుణుఁడును, నిరాకారుఁడును నై యున్నాఁడు. ఆతనికి ఉత్పత్తి విస్తారములులేవు. మఱియు స్థానమానములను గూర్చి మనము చేయు విచారమంతయు నీవలి విషయము 21. పరమాత్మునిగురించి మనము చేయు నామము, రూపము, స్థానము, మానము మున్నగు నిర్ణయములన్నియు ననుమానమాత్రములే. [illegible] యమునం దీయనుమానపూర్వక నిర్ణయములన్నియుఁ దుడిచి

పెట్టుకొనిపోవును 22. కాని ప్రళయమునందుఁ బరబ్రహ్మమునకు నాశనములేదు. పరమాత్ముఁడు నామరూప రహితుఁడుగను సర్వకాల సర్వావస్థలయం దచంచలుఁడుగను నున్నాఁడు 23. బ్రహ్మనిరూపణము నెఱింగి బ్రహ్మమును దెలిసికొనినవారు బ్రహ్మవిదులని, బ్రాహ్మణులని చెప్పఁదగి యుందురు 24.

ఐదవ సమాసము — మాయ మఱియు బ్రహ్మము.

శ్రోతలారా ! మీకిపుడు మాయయొక్కయు, బ్రహ్మముయొక్కయు నిరూపణము నెఱింగించుచున్నాఁడను. శ్రద్ధతో వినఁగోరెదను 1. బ్రహ్మము నిర్గుణమును నిరాకారమునై యున్నది. మాయ సగుణమును సాకారమునై యున్నది. బ్రహ్మమునకు దరిదాపులు లేవు. మాయకున్నవి 2. బ్రహ్మము నిర్మలమును, నిశ్చలమునునై యున్నది. మాయ చంచలమును జపలమునై యున్నది. బ్రహ్మము ఉపాధిరహితము. మాయ ఉపాధి రూపము 3. బ్రహ్మము కనుపింపదు. మాయ కనుపించును. మాయ భాసించును. బ్రహ్మము భాసింపదు. మాయ నాశనమగును. బ్రహ్మము కల్పాంతమునందుఁగూడ నశింపదు 4. మాయ నిర్మితమగుచున్నది. బ్రహ్మము నిర్మితమగుటలేదు. మాయ చెడుచున్నది. బ్రహ్మము చెడుట లేదు. అజ్ఞానమునకు మాయ రుచించును. బ్రహ్మము అజ్ఞానమునకు రుచింపదు 5. మాయ వృద్ధినొందును. బ్రహ్మ మంకురించునదియు, వృద్ధి నొందునదియుఁ గాదు. మాయ మరణించును. బ్రహ్మమునకు మరణము లేదు. మాయ ధారణశక్తితో అవగాహనమగును. బ్రహ్మ మటులఁ గానేరదు 6. మాయ భిన్నమగును. బ్రహ్మము భిన్నమగునదికాదు. మాయ తెగిపోవును. బ్రహ్మము తెగిపోవునదికాదు. మాయ మలిన మగును. బ్రహ్మము మలినము కానేరదు. అది యవినాశి 7. మాయ వికారయుక్తము. బ్రహ్మము నిర్వికారము. మాయ యన్నింటినిఁ జేయఁగలదు. బ్రహ్మ మెద్దియును జేయదు. మాయ నానారూపములను ధరించును. కాని బ్రహ్మము రూపరహితము 8. మాయకుఁ బంచభూతాత్మకములగు రూపము లనేకములు గలవు. బ్రహ్మము శాశ్వతముగా

నొక్కటియే. మాయయొక్కయు బ్రహ్మముయొక్కయు వివేచనమును వివేకులుతప్ప నితరులెఱుఁగరు 9. మాయ చిన్నది. బ్రహ్మము పెద్దది. మాయ సారరహితము. బ్రహ్మము సారవంతము. మాయ కాద్యంతములు గలవు. బ్రహ్మమునకు లేవు 10. సంపూర్ణ మాయాని స్తరమువలన బ్రహ్మస్థితి మరుగుపడియున్నది. సాధుజనులు విజ్ఞానసాధనములచే మాయనుండి బ్రహ్మమును వెలికిఁదీయుదురు 11. నీటిమీఁది శైవాలమును (నాచును) దొలంగించినగాని శుద్ధమగు నీరు లభింపదు. నీరు గలసిన పాలను కాచి విడదీసినగాని శుద్ధమగు పాలు లభింపదు. అటులే మాయ తొలఁగినఁగాని బ్రహ్మము లభ్యము కానేరదు 12. బ్రహ్మము ఆకాశమువలె నిర్మలమైనది. మాయ పృథ్వివలె మలినమైనది. బ్రహ్మము సూక్ష్మరూపము. మాయ స్థూలరూపము 13. బ్రహ్మ మప్రత్యక్షము. మాయ ప్రత్యక్షము. బ్రహ్మము సమము. మాయ విషమరూపము 14. మాయ లక్ష్యము. బ్రహ్మము అలక్ష్యమైనది. మాయసాక్ష్యము. బ్రహ్మము అసాక్ష్యము. మాయయందు జ్ఞానము, అజ్ఞానము అను రెండుపక్షము లిమిడియున్నవి. బ్రహ్మమునందుఁ బక్షములెవ్వియును లేవు 15. మాయ పూర్వపక్షము; అనఁగా సంశయయుక్తము. బ్రహ్మము ఉత్తరపక్షము; అనఁగా సిద్ధాంతము. మాయ అనిత్యము. బ్రహ్మము నిత్యము. మాయ ఇచ్ఛాయుక్తము. బ్రహ్మము నిరిచ్ఛామయము 16. బ్రహ్మ మఖండఘనము. మాయ పంచభూతమిళితము. బ్రహ్మము నిరంతరపరిపూర్ణము. మాయ జీర్ణజర్ఝరితము 17. మాయ కల్పింపఁదగినది. బ్రహ్మము కల్పింపరానిది. మాయకుఁ బతనావస్థగలదు. బ్రహ్మమునకుఁ బతనములేదు. మాయ చెడునది. బ్రహ్మము చెడునదికాదు (చెక్కుచెదరక యొకేవిధముగా నుండును) 18. ఎంతటి ప్రళయకాలమునందేని బ్రహ్మముచెదరక స్థిరముగా నుండునది. మాయను నిరసనముగావించినచో నాశనమైపోవును. బ్రహ్మమునందు సంకల్పవికల్పములు లేవు. మాయయం దీ రెండు నున్నవి 19. మాయ కఠినమైనది. బ్రహ్మము కోమలమైనది. మాయ అల్పము. బ్రహ్మము విశాలము. మాయకు అంతమున్నది. బ్రహ్మమునకు లేదు 20. బ్రహ్మము ఇట్టిదని వివరింపఁదగినదికాదు. మాయ ఎటులున్నదో యటుల వివరింపవచ్చును. బ్రహ్మమును కాల మంటఁజాలదు. మాయను

గాలము వశము గావించుకొనును 21. ఈ కనుపించుచున్న నానావిధ రూప వర్ణములన్నియును మాయయే. ఇవియన్నియు నశ్వరములు. కాని బ్రహ్మము శాశ్వతము 22. ఇంతయేల, ఈ చరాచరరూపమునఁ గలుగుచున్న సృష్టియంతయును మాయ. పరమేశ్వరుఁడీసృష్టికి లోపల వెలుపల నంతటను వ్యాప్తమైయున్నాఁడు 23. ఆకాశము జలమునందుండియు జలమును దాఁకకుండునటుల సకలోపాధిరహితుఁడగు పరమాత్ముఁడును సృష్టికి అలిప్తుఁడుగా నున్నాఁడు 24. ఈ మాయయొక్కయు బ్రహ్మము యొక్కయు వివరణమును సాధుజనులవలననే చక్కఁగా బోధయగును. వారల శరణ్యములోని కరుగుటవలన జననమరణములు విడిపోవును 25. సాధువుల మహిమ కంతము లేదు. వారల యనుగ్రహమున సులభముగాఁ బరబ్రహ్మము సిద్ధించును 26.

ఆఱవ సమాసము – సత్యదైవ నిరూపణము.

శ్రోత వక్తతో నిటుల విన్నవించుచున్నాఁడు. ఓ గురు మహారాజా! మీరు సర్వజ్ఞులగు గోస్వాములు. నాకున్న యీ సందియమును దొలంగింపుఁడు. సృష్టియొక్క పుట్టుకకుముందు బ్రహ్మమునందు సృష్టియొక్క బీజమే లేకున్నయెడల నీ కాన్పించుచున్న సృష్టి సత్యమా లేక మిథ్యయా? 1–2. దీనికి వక్త చెప్పఁబోవు ప్రత్యుత్తరమును సావధానులరై వినుండు 3. భగవద్గీతలోనున్న "జీవభూతస్సనాతనః*" అను వాక్యమునుబట్టి చూచినయెడల సృష్టి సత్యమైనదని తెలియుచున్నది 4. మఱియు "యద్దృష్టం, తన్నష్టం" (ఏద్యేది కనుపించునో యది నశించునది) అను నీ శ్రుతివాక్యమువలన సృష్టి మిథ్యయని తెలియుచున్నది. ఇపుడు సత్యాసత్యముల నెవఁడు నిశ్చయింపఁగలఁడు? 5. దీని నొకవేళ సత్యమందమాయన్న నిది (యీ సృష్టి) నాశనమగుచున్నది. మిథ్యయందమాయన్న కనంబడుచునే యున్నది. కావున నెటులున్నదో యటులే చెప్పుదును 6. ఈ సృష్టియందున్న మానవులలోఁ గొందఱజ్ఞానులుగను

---

* గీతయందుఁ బరమాత్మస్వరూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడిటుల జెప్పియున్నాఁడు: "మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః" సృష్టియందు జీవరూపమాగనున్నదియెల్ల నా యంశమే. మఱియు నది యవినాశియైనదని భావము.

మఱికొందఱు సుజ్ఞానులుగను నున్నారు. కావున నిందులకు సమాధానము కలుగఁజాలదు 7. సృష్టి సత్యము. ఇటులే దేవ, ధర్మ, తీర్థవ్రతములుకూడ సత్యములే యని యజ్ఞానుల మతము 8. "మూర్ఖస్య ప్రతిమాపూజా" (మూర్తిపూజ అనగా విగ్రహపూజ మూర్ఖులకొఱకే) అని పెద్దలు చెప్పిరి. సృష్టికూడ విచారించినచో సత్యమైనదిగాదు. ఏలయన, ప్రళయమునందది నాశనమగుచున్నది అని జ్ఞానులు తెలుపుదురు 9. దీనిని విని యజ్ఞాని యిటుల వాకొనుచున్నాఁడు. అటులైనయెడల సంధ్యాస్నానము, గురు భజనము, తీర్థాటనము చేయుటవలన ఫలమేమి? 10. జ్ఞాని దీనికిఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ తీర్థే తీర్థే నిర్మలం బ్రహ్మబృందం
బృందే బృందే తత్త్వచిన్తానువాదః ।
వాదే వాదే జాయతే తత్త్వబోధో
బోధే బోధే భాసతే చంద్రచూడః ।

తీర్థాటనము గావించుటకుఁ గారణమేమియో నీవు తెలిసికొనఁజాలకుంటివి. తీర్థములలోఁ గలుగు సాధుజనుల సమాగమమువలన సారాసారవిచారము నెఱింగి భక్తులీశ్వరుని బ్రాప్తింపగలుగుదురు. గురుని భజించుటకుఁగల కారణమును గురుగీతయందు స్వయముగా మహాదేవుఁడు చెప్పియేయున్నాఁడు 11. గురుభజనమునకు నియమమేమన, మొదట గురుని సత్యస్వరూపమును గుర్తింపవలయును. తరువాత వివేకముతోఁ దాను గురుని రూపమునందు లీనుఁడై పోవలయును 12.

శ్లో॥ బ్రహ్మానందం పరమసుఖదం కేవలం జ్ఞానమూర్తిం
ద్వంద్వాతీతం గగనసదృశం తత్త్వమస్యాదిలక్ష్యం ।
ఏకం నిత్యం విమలమచలం సర్వధీసాక్షిభూతం
భావాతీతం త్రిగుణరహితం సద్గురుం తం నమామి ॥

సద్గురునికిఁగల సత్యస్వరూపము గురుగీతలో విపులముగాఁ జెప్పఁబడెను. ఈ స్వరూపమునందు సృష్టిభాస ముండజాలదు 13. ఈ విధముగా నెప్పుడును జ్ఞాని సద్గురుని సత్యస్వరూపమును జూపి సృష్టిని మిథ్యయని నిశ్చయము గావించుచున్నాఁడు. అప్పు డజ్ఞాని యింకను నధికమగు వివాదమును గావించుటకు సిద్ధమై యిట్లు నుడువుచున్నాఁడు. ఇది యేమి?

నీవు పరమాత్ముఁడగు శ్రీకృష్ణు నజ్ఞానియని సిద్ధాంతము గాపింపఁబూనుకొంటివి? 14-15. గీతయందలి "జీవభూతస్సనాతనః" అను వచనముమిథ్యయెటులఁ గాఁగలదు? 16. ఈ విధముగా నజ్ఞానియగు శిష్యుఁ డాక్షేపించి తన హృదయమునందు ఖిన్నుఁడగుటనుజూచి జ్ఞాని యిట్లు సమాధానము చెప్పెను 17. గీతయందు శ్రీ కృష్ణుఁ డేమిచెప్పెనో దాని భేదము (మర్మము)ను నీవు కనుఁగొనఁజాలకున్నాఁడవు. ఇందువలననే యీ వివాదమునకుఁ బూనుకొంటివి 18. "అశ్వత్థ స్సర్వవృక్షాణాం" (రావిచెట్టు నా విభూతియైయున్నది) అని నుడివియున్నాఁడు. ఆ వృక్షమో విరిగిపడిపోవు స్వభావము కలది. మఱియు కృష్ణుఁ డిటుల జెప్పినాఁడు 19.

శ్లో॥ నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః ।
న చైనం క్లేదయంత్యాపో న శోషయతి మారుతః ॥

నా స్వరూపము శస్త్రముచేఁ దెగదు. అగ్నిచేఁగాల్పబడదు. జలమువలనఁ దడియదు. వాయువు శోషింపఁజేయలేదు 20. కాని రావిచెట్టు (శ్రీకృష్ణుడు తనవిభూతియని చెప్పిన అశ్వత్థము) శస్త్రమువలన ఖండింపఁదగినదిగను, అగ్నిచేఁ గాల్పబడునదిగను, నీటిచేఁ దడియునదిగనునున్నది. అంతియగాక నాశనముగూడ నొందునది 21. ఇప్పుడు శ్రీకృష్ణుని పరస్పరవిరుద్ధములగు పై వాక్యముల రెంటికిని సమన్వయ మెటులగును? దీని మర్మము సద్గురు ముఖమునుండియే చక్కఁగాఁ దెలియఁగలదు. "ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి" (ఇంద్రియములలో మనస్సును నేను) అని శ్రీకృష్ణుఁడు నుడివియున్నాఁడు. అటులైనచో "చంచలమగు మనస్సునుండి ప్రవహించుచున్న భావతరంగముల నేల యాపవలయును?" 22-23. శ్రీకృష్ణుఁ డేల యిటుల నుడివియుండును? అను ప్రశ్నయొకటి యిచట నుపస్థితమగుచున్నది. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పెదను. తెలియని బాలకులకుఁ జిత్రములు మున్నగు పరికరములను ముందుంచి వాని సహాయమున నెట్లు*

* విద్యావిధానమునందు ప్రస్తుతకాలపు కిండర్ గార్డన్ ప్రణాళిని (బాలోద్యాన శిక్షణపద్ధతిని) ఆంగ్లేయులు కనిపెట్టిరని మనవారలు తలంచుచున్నారుగాని యిది మన దేశమునందు మొదటనె యాచరణమునందుండెననియు, మన పూర్వులు ప్రాచీనార్య నైసర్గిక సాధనములతో బాలురకు శిక్ష నొసంగుటను జక్కఁగ నెఱింగియుండిరనియు [illegible] ణమువలన విశదమగుచున్నది.

"ఓం నమః సిద్ధం" అను అక్షరములను నేర్పుదురో యటులే భగవా నుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు అబోధసాధకులకు గీతలవలన సాధనమార్గములను జూపియున్నాఁడు 24. ఈ వాక్యభేదముల నన్నిఁటిని నా గోవిందుఁడే యెఱుంగును. ఆతనిపట్ల నీ దేహాభిమానపురస్సరమగు వివాదము నిలువఁ జాలదు 25. ఈ విధముగానుండు వాక్యభేదము లొక్క-గీతయందేకాదు, వేదశాస్త్రశ్రుతిస్మృత్యాది సమస్తగ్రంథములందును గాన్పించుచున్నవి. గాని వాని నిర్ణయము సద్గురుని వాక్యములవలననే కాఁగల్గును 26. వేద శాస్త్రములనుండి జనియించు వివాదముల నెవ్వఁడు త్రెంపివేయఁగలఁడు? సాధువులకుఁదప్ప నవి యితరులకేఁ గల్పాంతమునందుఁగూడ నవరింపఁబడ జాలవు 27. శాస్త్రములలోఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతములు సాంకేతిక మాత్ర ముగా నుడువఁబడియున్నవి. వానికిఁ బూర్ణములగు వివరణములను గ్రహింపవలయునన్నచో సాధుజనుల శరణ్యమున కరుగవలయును 28. సాధారణముగా వేదశాస్త్రములయందు ఒకదానికంటె నొకదానిని మించిన వాద వివాదప్రశ్న లెన్నియో గలవు 29. కావున మనము వాద వివాదములను విడిచిపెట్టి జ్ఞానమును బడయవలయును. దానివలననే స్వానుభవము గలిగి బ్రహ్మానందము సమకూరును 30. ఒకే కల్పనము యొక్క- గర్భమునం దెప్పు డనంతములగు సృష్టులు కలుగుచుఁ బోవు చున్నవో యప్పుడు ఆ కల్పనమును సత్యమని యెటు లంగీకరింప వీలు పడును? 31. భక్తులు కల్పనముతో నెద్దియేని దేవతను బ్రతిష్ఠించి ప్రార్థిం తురు. మఱియు నంతతోఁబోక యాకల్పితదేవతయెడ దృఢమగుభక్తిని బ్రతి ష్ఠింతురు. కారణాంతరములచే నేదేని యా దేవతావిగ్రహమునకు హాని గలిగినచో భక్తులుకూడ నావిచారము కతన దుఃఖితులగుదురు 32. కొందఱు శిలలతో దేవతలను జేయుదురు. అవి పగిలిపోయినయెడల విచార పడుదురు. ఏడ్తురు. పడిపోవుదురు. అరచెదరు 33. ఒకానొక దేవత యింటియందే భిన్నభిన్నము గావింపఁబడును. ఒకానొకదానిని దొంగ లెత్తుకొనిపోవుదురు. ఒకానొక దేవతావిగ్రహమును దురాచారులు బలా త్కా-రముగా విరుగగొట్టివేయుదురు 34. ఒకానొక దేవతావిగ్రహమును భ్రష్టత కావించెదరు. ఒకానొకదానిని నీటిలోఁ బారవేయుదురు. ఒకా నొక దేవతను గొందఱు దుష్టులు తమ పాదములక్రిందఁ (అరుగుమెట్లుగాఁ)

బడవేయుదురు 35. ఇదియంతయుఁజూచి జను లీవిధముగాఁ జెప్పుకొందురు. 'ఏమి చెప్పుదుము. పూర్వ మీ తీర్థమహిమ మిగుల గొప్పదిగా నుండెను. కాని యీ దుర్మార్గులు సర్వనాశనమొనరించిపోయిరి. ఇపు డీవిగ్రహముల మాహాత్మ్య మెచటికిఁ బోయినదో తెలిసికొనఁ జాలకున్నారము*' ఒకదేవతను స్వర్ణకారులు సువర్ణముతో నిర్మింతురు. ఒకదేవతను కంచరులు లోహముతోఁ జక్కగాఁ బోతపోయుదురు. ఒకదేవతను శిలాశిల్పులు (కానేపనివాండ్రు) సుందరముగాఁ దీర్చెదరు 36-37. నర్మదా గండకీ నదుల తీరములందునైతము లక్షలకొలఁది దేవతామూర్తులు పడియున్నవి. ఈ యసంఖ్యాకములగు దేవతావిగ్రహముల నెవరు లెక్కింపగలుగుదురు? 38. చక్రతీర్థమునందు అసంఖ్యాకముగా విగ్రహములు పడియున్నవి. ఆ విగ్రహములు చక్రాంకితములుగనుండి యే దేవతయైనది నిశ్చయింపరానివిధముగా నున్నవి 39. బాణములు, తాండలములు, స్ఫటికమూర్తులు, నాణెములు మనము పెక్కింటిని సేకరించి దేవతాభావముతోఁ బూజించుచున్నారము. ఈ దేవతామూర్తులన్నియును సత్యములో అసత్యములో యెవరెఱుంగఁగలరు? 40. ఒకఁడు పట్టుతో దేవతను గావించును. అది యెప్పుడు చిదిగిగాని విరిగిగాని చెడిపోవునో యప్పుడు మరల మట్టితో మూర్తినొనరించి పూజింప నారంభించును 14. ఒకానొక భక్తుఁడు "అన్నా! మా దేవతామూర్తి మిగుల సత్యమైనది. మా కాపదలుగలిగినపు డామూర్తి యెంతయేని సహాయము గావించును. నిరంతరము మాకోర్కులను నెరవేర్చుచుండును. కాని యేలకో యిపుడు దాని మాహాత్మ్యము తగ్గిపోయినది. ఏమి చేయుదుము! ఏది జరుగవలసి యుండెనో అదియే జరిగిపోయినది. కానున్నదాని నీశ్వరుఁడునైత మాపఁ జాలఁడు" అని నుడువును 42-43. ఓ మూర్ఖుఁడా! లోహము, ఱాయి, మన్ను, కట్టె, చిత్తరువు మున్నగునవి యెచటనేని దైవతములు కాఁగలవా? ఏల భ్రాంతిలోఁ బడియున్నాఁడవు? 44. ఇదియంతయుఁ గేవలము మనము కల్పించునదియే సుమా! కర్మానుసారముగ జీవులకు ఫలము లభించు

* ఈ యుదాహరణమువలన ఆకాలపు ధార్మికాచారములను ధ్వంసముగావించిన విధమూ తెలియవచ్చును. ఈ ధ్వంసక్రియ విశేషించి యవనుల చేతులమీఁదుగా జరుగుచుండెను.

చుండును. ఆ యా కర్మములకుఁ దగినఫలము లొసంగు సత్యాద్వైతము వేఱుగా నున్నాఁడు 45. ఈసృష్టి మాయవలనఁ గలిగిన భ్రమయనియు, నిది కేవలము మిథ్యయనియు వేదము, శాస్త్రము, పురాణము నుడువు చున్నవి 46. సాధుసజ్జనులయొక్కయు మహానుభావులయొక్కయు నను భవముగూడ నిదియే యైయున్నది. సత్యాద్వైతము ఈ పంచభూతాత్మిక సృష్టి కావలనున్నాఁడు. ఆదేవుఁడు శాశ్వతుఁడు. సృష్టి యశాశ్వతము 47. సృష్టికి ముందుగను సృష్టికి వర్తమానసమయమునను సృష్టి వినాశనమైన పిమ్మటను సత్యదేవుఁడు చక్కఁగాఁ స్థిరుఁడై యున్నాఁడు. ఆయనకు ఆద్యంతములు లేవు 48. ఇదియే శాస్త్రకారుల యభిప్రాయము. ఇందు సందియ మావంతయునులేదు. మాయయొక్కయు బ్రహ్మముయొక్కయు సంబంధము కేవలము కల్పితము 49. కేవల మొక కల్పనాగర్భమునందు ఎనిమిది సృష్టులున్నవని చెప్పుదురు. వానినన్నిఁటిని వివరింపఁబోవుచున్నా రము 50.

మొదటిది కల్పనాసృష్టి, రెండవది శాబ్దికసృష్టి, మూఁడవది ప్రత్యక్షసృష్టి. ఈ మూఁడింటి నందఱు నెఱుంగుదురు 51. నాలుగవది చిత్రలేపనసృష్టి, ఐదవది స్వప్నసృష్టి, ఆఱవది గాంధర్వసృష్టి, ఏడవది జ్వరసృష్టి 52. ఎనిమిదవసృష్టి దృష్టిబంధనము. ఈ ఎనిమిదియు సృష్టు లని చెప్పఁబడును. ఇపు డీయెనిమిదింటిలో సత్యమని యంగీకరింపఁదగిన శ్రేష్ఠమగు సృష్టియెద్ది? 53. కావుననే సృష్టి నాశవంతమైనదని నుడువుదురు. ఈ విషయమును మహాత్ములు సాధువులు బాగుగా నెఱింగియున్నారు. ఐనను ఆత్మజ్ఞానము దృఢమగుటకొఱకు మానవులు సాధనరూపమున సగుణపరమాత్ముని భజనము ముఖ్యముగా జేయవలయును 54. సగు ణాధారమువలనను సాధుసజ్జనసమావేశమువలనను సారాసారవిచారము వలనను దప్పక సాధకులకు నిర్గుణపరబ్రహ్మము లభించును 55. ఈ విష యము నిఁక ముగించుదము. ఇప్పటికే విషయము చాల విస్తరమైనది. సాధుసమాగమమువలన సర్వము విదితమగును. లేనియెడల మనస్సు సందేహములపాలగును 56. ఇదియంతయు విని శిష్యుఁ డీవిధముగా నాక్షే పించెను "సృష్టి మిథ్యయగుట తెలిసెను. ఇదియంతయు మిథ్యయైనపుడు మాకేల కనిపించును? 57. ఓ గురుస్వామి! దృశ్యము ప్రత్యక్షముగాఁ

గాన్పించుచున్నది కావున సత్యమనియే నాకుఁదోచుచున్నది. ఇది మిథ్య యను సంగతి నాకెటుల గోచరించునో యా విషయము కృపతో నాజ్ఞయిండు''58. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము వక్త ఇటులఁజెప్పుచున్నాఁడు. ఓయీ! నీ ప్రశ్నమునకు సమాధానము రాఁబోవుసమాసములో విపులముగా నొసంగఁబడినది. సావధానమనస్సుతో నాలింపుము 59. సృష్టిని మిథ్యయనియే భావింపవలయును. మఱియు సగుణలక్షణమునుగూడ (విగ్రహపూజ కూడ) నాచరింపవలయును. ఈ యనుభవరహస్యమును సామాన్యు లెఱుంగరు. అనుభవనీయులకె యీ యంశము తెలియును 60.

ఏడవ సమాసము — సగుణ భజనము.

శ్రోత లిటుల నడుగుచున్నారు. జ్ఞానమువలన దృశ్యమంతయు మిథ్యగ నెఱుంగనయ్యెనుగదా! ఇఁక భజనము నేలచేయవలయును? అట్టి భజనమువలనఁ బ్రాప్తించు ఫల మేదియో యాజ్ఞయిండు 1. జ్ఞానమునకంటె శ్రేష్ఠమైన దెద్దియును లేదని మీరాజ్ఞ యిచ్చితిరి. అటులైన ఉపాసనముతోఁ బనియేమున్నది? ఉపాసనమువలనఁ బ్రాప్తించు ఫలమేది? 2. ముఖ్యసారము నిర్గుణముగానుండి సగుణము కనిపించుటయే లేనప్పుడు సగుణభజనము గావించుటవలనఁగలుగు లాభ మేదియో యాజ్ఞయిండు 3. ఈ దృశ్య ప్రపంచమంతయు నశ్వరమని తాము మాకు ధ్రువముగాఁ దెలియఁజెప్పితిరి. ఇఁక నీ నశ్వరపదార్థములనుగూర్చి చేయు భజనమువలనఁ గలుగు లాభములెవ్వి? సత్యమువిడిచి యసత్యము నేయవివేకియేని భజించునా? 4. అసత్యవస్తు విదియని గ్రహించినపిమ్మట నీ నియమము లేల పాటింపవలయును? సత్యమును విడిచి యేల యీ యాందోళనములోఁ బడవలయును 5. నిర్గుణమువలన మోక్షము లభించుచున్నది. ఇది ప్రత్యక్షానుభవమునకుఁ గూడ వచ్చుచున్న యంశము. ఇప్పటున సగుణమునుపాసింపవలసిన యవసర మేమున్నది? సగుణోపాసన మేమి ఫలము నొసంగునో సెలవిండు 6. మొట్టమొదట మీరు సగుణము నశియించెడిదని చెప్పియుంటిరి. మరల మీరే యిపుడు సగుణభజనము జేయుమని చెప్పుచుంటిరి. కాని యిప్పుడు సగుణభజన మేల చేయవలయునో తోఁచ

కున్నది 7. దేవరవారి భయమువలన నడుఁగఁజాలకున్నాము. తా విధా విధముగాఁ బరస్పర విరుద్ధముగాఁ జెప్పుటవలన మాకేమియు బోధ గాకున్నది. సాధ్యము ప్రాప్తమైనప్పు డిఁక సాధనములతోఁ బని యేమి యుండును? 8. శ్రోతలు గావించిన యీ సందేహముల నాలించి వక్త యిటులఁ బ్రత్యుత్తరము నొసంగుచున్నాఁడు 9.

గురునివాక్యములను బ్రతిపాలించుట పరమార్థమునకు ముఖ్యలక్షణము. గురునివాక్యమును నిర్వహింపనియెడలఁ దప్పక హానిగలుగును 10. కావున గురునియాజ్ఞను దలపయి ధరించి యవశ్యముగా సగుణభజనము నంగీకరింపవలయును. ఇందుమీఁద శ్రోత మఱల నిటులఁ బ్రశ్నించెను. అయ్యా! ఈశ్వరుఁ డీ సగుణభజనము నేల మాతలపయిఁ బెట్టినాఁడు? 11. ఈశ్వరుఁడు సగుణభజనము ప్రసాదించుట నేల యుపకారముగా భావించును? దీనివలన నేది సాక్షాత్కారమగును? లేక ఈశ్వరుఁడు ప్రారబ్ధ రూపమున వ్రాసియున్నదాని నేమేని యీ సగుణభజనము తుడిచి వేయునా? 12. మనుజునకుఁ గావలసినది లభింపనపు డీ సగుణభజనము నేల చేయవలయును? ఇదియేమియును నాకు బోధగాకున్నది 13. తమయాజ్ఞ పవిత్రతరమైనదే. దానినెవ్వరును గాదనఁజాలరు. ముందు నాకి సగుణభజనమువలనఁ గలుగు లాభములెవ్వియో సెలవిండు 14. వక్త యిటులఁ జెప్పుచున్నాఁడు, ఓయీ! నీవు జ్ఞానివగుచున్నాఁడవు. కాన సావధానుఁడవై నాకు జ్ఞానలక్షణములను దెలుపుము. నీ కేమైనఁ జేయవలసిన పని యున్నదా లేదా? 15. నీవు భోజనము జేయుచున్నాఁడవు. జలపానము గావించుచున్నాఁడవు. మలమూత్రములను విడుచుచున్నాఁడవు. వీనిలో నేదేని విడిచిపెట్టుటలేదు 16. నీవు జనుల నానందపఱుచుచుంటివి. నీది యనియుఁ బరులదనియు నీవు గురుతెఱుంగుదువు. ఇందు నీవేదియు విడువనేరవుగదా! అట్టిస్థితియందు నీవు భజనలక్షణమును విడచుట జ్ఞానలక్షణముగా భావింతువా యేమి? 17. జ్ఞానవివేకముతో నీవు సమస్తమును మిథ్యయని గ్రహించినాఁడవు. ఇందు విడిచినదిమాత్ర మెద్దియునులేదు. అట్టియెడ భజనముమాత్రము విడిచిపెట్టుట కేమిపాపము గావించినదో చెప్పుము 18. యజమాని (సాహెబుగారి) పాదములకడ నీవు సంతోషముగాఁ బడి పొరలాడెదవు. చక్కఁగ నెఱింగియుండియు నీచత్వమునకుఁ

గూడ లోనయ్యెదవు. కాని పరమాత్మునిమాత్ర మొప్పుకొనవు. ఇది యెక్కడిజ్ఞానము ? 19. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశాదు లెవ్వనిముందుఁ జేతులను జోడించుకొని నిలువఁబడియుందురో యా పరమాత్మ నొకవేళ నీవంటి నీచమానవుఁడు భజియింపకుండిన నయ్యెడిదేమి? 20. రాముఁడు మా కుపాస్యుఁడు. రామునితోనే మా పరమార్థమున్నది. అతఁడే సమర్థులందఱికంటెను సమర్థుఁడు. దేవతలనుసైతము ముక్తులను గావించెడివాఁడు. మనమందఱ మాయనకు సేవకులము. అతని చరణసేవలవలననే మనకు జ్ఞానము లభించునది. అట్టి రామునియెడ మనము భక్తిజూపక విముఖులమైనయెడలఁ దప్పక పతనమొందుదుము 21-22. సారాసారవిచారమును దెలిపినగురుని మిథ్యయని యెటుల నుడువఁగలము? నీవీ విచారము నే మెఱుంగుదువు? నేర్పరులకందఱకు నీ యంశము తెలిసినదె 23. సమర్థుఁడగు దేశికుని యనుగ్రహామునకు దూరమైన మానవుఁడు దౌర్భాగ్యుఁడు. రాజ్యపదవినుండి చ్యుతుడైనవానిదశ యెటులుండునో గురుని యనుగ్రహామునకు దూరమైనవానిస్థితి యట్లుండును 24. నేను గొప్పవాఁడనని తన హృదయమునందు భావించువాఁడు బ్రహ్మజ్ఞాని కాఁడు. ఆలోచించి చూచినచో వాఁడు ప్రత్యక్ష దేహాభిమాని 25. వాస్తవమగు భక్తితో రాముని భజింపనివాఁడును నేను భజింపనని స్పష్టముగా నుడువనివాఁడును సందేహశీలుఁడు 26. అట్టివానిని జ్ఞానియని చెప్పఁజాలను. భజనశీలుఁడగు భక్తుఁడనిగూడఁ జెప్పఁజాలను. మఱి యెవఁడన్నచో కేవల దేహాభిమాని. ఇందు సందేహ మావంతయు లేదు. ఇది ప్రత్యక్షమగు నుదాహరణముగదా 27. ఇట్లు వర్తింపదగదు. శ్రీరాముని భజింపవలయును. అదియే సత్యమగు జ్ఞానము 28. దుర్జనులను శ్రీరాముఁడు సంహరింపుచున్నాఁడు. భక్తులను గాపాడుచున్నాఁడు. ఇదిప్రత్యక్షము 29. రామానుగ్రహామువలన భక్తుల మనోరథములు నెఱవేఱుచున్నవి. విఘ్నములు సంపూర్ణముగా దూరమగుచున్నవి. ఇది యనుభవపూర్వకముగాఁ జెప్పుచున్న సంగతి 30. రఘునాయకుని భజనమువలననే జ్ఞానముకలుగును. రఘుకులభూషణుని భజనమువలననే మహత్త్వము వృద్ధినొందును. కావునఁ దొలుతొల్త నీవు సగుణభజనమును (శ్రీరామ భజనమును) గావింపుము 31. అనుభవపూర్వకముగా నేను జెప్పుచున్న యీ విషయము

నందు నీకుఁ గొంచెమేని నమ్మకము కలుగకున్నది. కావున నీవు స్వయముగ నిది యనుష్ఠించి చూడుము 32. రఘునాథుని స్మరించి యనంతరము గావించు పనులన్నియు వెంటనే నెరవేఱును. కాని కర్త రాముఁడేయని మాత్రము అంతఃకరణమునందు సంపూర్ణముగా విశ్వాసముంచవల యును 33. స్వయముగాఁ దన్ను దేనికిని గర్తనుగా దలంపక రామునే యన్నింటికిని గర్తనుగా దలంచుట సగుణాత్మ నివేదనభక్తిలక్షణము. నిర్గుణాత్మ నివేదమునందన్ననో స్వయముగాఁ దానుకూడ నిర్గుణుఁడై, యనన్యుఁడు గావలసియుండును* 34. తనను గర్తనుగాఁ దలంచినయెడల నెప్పుడును నే విషయమేని సమకూరదు. ఈ విషయములో ననుభవము నొందుట కంత శ్రమనొందవలసినపనిలేదు. 35. ఒకవేళ నీవు నేనే కర్తనని నుడివెదవేని కష్టములపాలగుదువు. రాముఁడే కర్తయని భావించుటవలన నీకుఁ గీర్తియుఁ బ్రతాపము లభించును 36. పరమాత్మునితో సంబంధ మును ద్రెంపివేసికొనుటయు నాతని యనుగ్రహము సంపాదించు కొను టయు భావనామాత్రమున జరుగును. (నీ హృదయమునందు నేనే కర్త నను భావమును గలిగియుంటివేని పరమాత్మునితో నీకుఁగల సంబంధము దూరమగును. పరమాత్మునియందుఁ గర్తృత్వభావమును గలిగియుంటివేని యాతఁడు ప్రసన్నుఁడగును) 37. మనము ఈ ప్రపంచమున రెండుదినము లుండి పోవువారము. పరమాత్ముఁడంతము లేనియంతకాల మిటనుండును. మన మందఱము స్వల్పపరిచయులము. పరమాత్ముడు మూఁడులోకము లెఱుంగును 38. రఘునాథుని భజనమును జాలమంది యొప్పుకొందురు. బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులునై తము రామభజనతత్పరులై యున్నారు 39. భక్తులమగు మనము జ్ఞానబలమువలన ఉపాసనము నంగీకరింపకపోయిన యెడల నీ దోషకారణమున భక్తిశూన్యులమై కడ కధోగతి నొందు దుము 40. పరమాత్ముఁడు మిగుల గొప్పవాఁడు. ఆతఁడు తన భక్తుల నెన్నఁటికిని ఉపేక్షింపడు. ఉపేక్షించునేని కాఁబోవున దేదియో యాతఁ డెఱింగియే యున్నాఁడు. అక్రమకృత్యములు శ్రేష్ఠుఁడగువాఁ డెన్నఁటికిని

---

* సగుణనివేదనమునందు సర్వస్వమునకును బూర్ణభారము శ్రీరామునిమీదనే యుండును. సాధకుఁ డిచట కేవల నామమాత్రముగా నుండును. నిర్గుణనివేదనమునందు దానుగూడఁ బూర్తిగ రాముఁడై పోవును.

గావింపఁడు. అటులొనరించుట శ్రేయముగాదని యాతఁ డెఱుంగనివాఁడు కాఁడు 41. సాధువులకు దేహముతోఁబాటు ఉపాసనముగూడ విడరాని బంధముగ నున్నది. లోపలనుండి వారలు పరమాత్మునితోఁ గలిసి యుందురు. (దేహాభిమానమును విడిచి వారలు జన్మాంతముదనుక ఈశ్వరోపాసనము గావించుచుందురు) 42. సాధుపురుషులు ఈ సృష్టిని స్వప్నదృశ్యములనువలె మిథ్యగా భావింతురు. ఈ విషయము శ్రీరామ భజనముకతన విదితమగును 43–44. దృశ్యసృష్టి మిథ్యయగుచో నేల కాన్పించును ? అని శ్రోతలకు సంశయము కలిగినది. ఈ సందేహమును రాబోవు సమాసమునందుఁ దొలఁగించెదను 45.

ఎనిమిదవ సమాసము — దృశ్యమునకుఁగల మిథ్యాభాసము.

ఈ దృశ్యసృష్టియొక్క ఆభాసము (లేనిది యున్నటులఁదోఁచుట) మిథ్య యెటులయ్యెనో మీకు నిరూపించి తెలుపుచున్నాఁడను. శ్రద్ధాభక్తులతో జెవియొగ్గి వినుండు 1. జడులు, మూఢులు, అజ్ఞానులునగు మనుజులీసృష్టిని సత్యమని విశ్వసించిన విశ్వసింతురుగాక. కనబడుదానినెల్ల సత్యమని విశ్వసించుట జ్ఞానిదృష్టికిఁ దగినపనికాదు 2. "నాకు గనఁబడునది యెల్ల సత్యము. దీని నెవఁడేని కాదనిపలుకునేని నేను వాని నోడించెదను" అను నీ దురభిమానమునకు లోనుగాఁగూడదు. కేవల మీచర్మచక్షువులకు గాన్పించుచున్నంతమాత్రమునఁ గోట్లకొలఁదిగనున్న గ్రంథముల యొక్కయు, సాధుసజ్జనులయొక్కయు మాటలను మిథ్యయని యెట్లు నుడువఁగలము? 3–4. మృగము మృగజలమును (మృగతృష్ణను) గాంచి జలమని భ్రాంతినొంది నలుగెలంకులఁ బరుగెత్తుచున్నది. "ఇది మిథ్యాదృశ్యము. ఇచ్చట జలములేదు" అని యాపశువుతో నెవ్వఁడు చెప్పఁగలఁడు ? 5. అపారమగు ద్రవ్యము లభించినట్లును, ఆ ధనముతోఁ బలువురితో వ్యవహారము గావించినట్లును రాత్రి స్వప్నమునఁ జూతురు. దీనిని సత్యమని యెట్లు నమ్ముదుము? 6. ఒకానొక చిత్రకళాకుశలుఁడు నిర్మించిన ప్రతిమను గావించినంతన హృదయమునందుఁ బ్రీతి జనించుచున్నది. కాని యట నేమున్నది? మన్ను 7. బహువిధములుగానుండు రమణీమణులను,

ఏనుఁగులను, గుఱ్ఱములను రాత్రులందుఁ గాంచెదమేని మనస్సు మోహ మగ్నమగును. కాని పగటిపూటఁ గాంచెదమేని యవి యన్నియుఁ దోలు బొమ్మలని తెలియును. చూచుటకెంతయో యసహ్యాకరముగఁగూడ నుండును 8. శిల్పులు నానావిధకౌశలములతో రచించిన దారు పాషాణ విగ్రహములు మిగుల సుందరముగాఁ గాన్పించును. కాని యచట నున్నదేమియో తెలియునా? కొయ్యముక్కలు. లేదా ఱాయి 9. అనేక మందిరములపై నుండు ప్రతిమలు శరీరము వంచి యోరచూపుతోఁ జూచుచున్నటు లుండును. వాని సౌందర్యము గాంచినంతన చిత్తవృత్తి వానియందు లీనమైపోవును. కాని వానిలో నుండునవి (ఇసుక, సున్నము, మసాల యను) త్రిభాగములే 10. దశావతార నాటకములాడుటలో రంగస్థలమునకు సుందరాంగులగు స్త్రీలు వత్తురు. వారలు కళాకౌశలముతోఁ గనులను ద్రిప్పుదురు. కాని వారలందఱును నటకులగు పురుషులే 11. ఈ సృష్టి నానావిధముల నున్నది. అసత్యమైనది. ఇది పగటి వేషకాండ్రు (బహురూపులు) గావించు వినోదమువంటిది. అవిద్యా కారణమున నీకీ దృశ్యమంతయును సత్యముగాఁ గాన్పించుచున్నది 12. ఓయీ! నీవు అసత్యమును సత్యముగాఁ దలంచి తిలకించుచున్నాఁడవు. అంతతో నూరకయుండక బాగుగా విచారింపుము. దృష్టికిఁగల తరళత్వ చంచలత్వ వికారములవలన నేదేని యొకటి యింకొకటిగ భాసించినయెడల దానిని సత్యమని నెటుల నంగీకరింతుము? 13. పైకిఁజూచినయెడల నాకాశము నిలుకడగానున్నటులఁ గాన్పించును. నీటిలోఁ గాంతుమేని కదలుచున్నటు లుండును. ఆకాశమధ్యమున నక్షత్ర సముదాయము ప్రకాశించుచున్నవి. కాని యీ దృశ్యమంతయును మిథ్యయేగదా 14. ఒక రాజొక చిత్రకారుని బిలువనంపి తన కుటుంబములోనివారినందఱను యథాతథ్యముగఁ జిత్తరువులోఁ జిత్రింప నాజ్ఞాపించును. చిత్రకారుఁడు చిత్రించిన ప్రతిరూపములు వారలవలెనే యుండును. యథార్థమునకు అదియంతయు మాయిక రచనముగాక ఏమున్నది? 15. నేత్రములయందు స్వయముగా నేచిత్రము నుండదు. కాని మనము దేనినేని గాంచినపుడా దృశ్యవస్తు ప్రతిబింబము మననేత్రములలోనికి వచ్చును. ఇపుడీ ప్రతిబింబము స్వయముగా నావస్తువే యని యెటులొప్పుకొనగలము? 16. నీటియందెన్ని బుడగలుపుట్టునో వాని

యన్నిఁటియందు మనరూపము లనేకములు గాన్పించును. కాని యవి క్షణమాత్రములోఁ బగిలిపోయిన పిమ్మట ఆ రూపముల యసత్యత్వము ప్రకటితమైపోవును 17. చేతియందెన్ని చిన్నచిన్న యద్దముల దీసికొంటిమో యన్నింటియందును మన ముఖ మన్నిగాఁ గనిపించును. వాస్తవమునకు మన కన్నిముఖము లెక్కడివి? ఒక్కముఖమేగదా! అటులఁ బెక్కులుగాఁ గనిపించుట కేవలము మిథ్యాభాసము 18. నదీతీరమున బరువును గొనిపోవునపుడు తలక్రిందుగానున్న బరువుమోయుచున్న రెండవరూపము నదిలోఁ గాన్పించును. ఆకస్మికముగా మనము గావించు ధ్వనికిఁ బ్రతిధ్వని వినిపించును 19. బావియందును జెఱువునందునుగల నీటిలో సమీపమున నున్న పశుపక్షినరవానర నానావిధవృక్షలతాదులు ప్రతిబింబితములుగాఁ గనఁబడుచుండును 20. కత్తిని త్రిప్పునపుడు చూచితిమేని ఒకకత్తియే రెండుకత్తులుగాఁ గనఁబడును. వివిధములుగానుండు తీఁగలను జలింపజేయుదుమేని యొకటి రెండుగాఁ గనిపించును 21. నిలువుటద్దములతో నలంకరింపబడిన భవనమునందొకవేళ సభ జరుగుచున్నయెడల రెండవసభ ఆభాసరూపముగా నద్దములలోఁ గాన్పించును. దీపపంక్తులుగూడ అద్దములయందు బహువిధ ప్రకాశములతోఁ గానఁబడుచుండును 22. ఈ విధముగా బహుప్రకారములగు నీ కౌతుకప్రదర్శనములు సత్యతుల్యముగాఁ గాన్పించుచుండును. వీనినన్నింటిని మనము సత్యములని యెన్నఁటికిని విశ్వసింపనేరము 23. ఇటులె మాయగూడ నొక కపటనాటకము. బైటికి సత్యమువలెనే కాన్పించును. జ్ఞానులు దీనినెన్నఁటికిని సత్యమని విశ్వసింపరు 24. కల్పితమగు వస్తువును సత్యమైనదానిగా భావించినయెడల నిఁక విమర్శకులతో విమర్శనముతో నావశ్యకమేమున్నది? ఈ యవిద్యాకృత్యములును నిటులెయుండును 25. మనుజులు గావించు గారడివిద్య గూడఁ గొందఱకు సత్యముగనే తోఁచును. కాని యంత్యమునందు శోధనముగావించినపిదప నందుగల యసత్యమంతయు విదితమగును 26. రాక్షసుల మాయసైతమిట్టిదియే. అది దేవతలకుసైతము సత్యముగనే కాన్పించును. పంచవటియందు శ్రీరాముఁడే లేడిని వెంబడించి పరుగెత్తినాఁడు 27. రాక్షసులు కోరినపుడు తమదేహమును మార్చివేయుదురు. ఒకఁడే పెక్కుమందిగా మాఱును. రక్తపుఁబొట్టులనుండి గూడఁ బలువురు

జనింతురు 28. అభిమన్యుని వివాహసమయమునందు ఘటోత్కచుని మాయవలన అనేకులు రాక్షసులు నానావిధపదార్థములుగ ఫలములుగా మాఱిరి. శ్రీకృష్ణుఁడే గోకులమునందు ఎందఱో కపటరూపులగు దైత్యులను వధించెను 29. రామునితో సంగరము గావించు సమయమునందు రావణుఁ డెన్నికపటములగు మాయలను గావించెనో, ఎన్నిమాయశిరములను నిర్మించి మోసగించెనో, కాలనేమి హనుమంతుని జంపుటకై కపటఋషియై యెటుల వంచించెనో మీ రెఱుంగని యంశముగాదు 30. నానావిధములగు కపటమతులు గల రాక్షసుల దేవతలు చంపజాలకున్నపుడు దేవి ప్రత్యక్షమై వారల సందఱను గడతేర్చెను 31. ఇదియంతయును రాక్షసుల మాయ. దీనిని దేవతలుసైత మెఱుంగఁజాలరు. రాక్షసుల కపట విద్యాలీల లఘటితములు 32.

మనుజులుగావించు గారడి మున్నగుమాయలు, రాక్షసులుగావించు మోసములు, భగవంతుని నానావిధములగు విచిత్రమాయలు అను నీ మూఁడును బయటికి సత్యసమానములుగా గాన్పించును. బాగుగా విచారించిన మీఁదట నందు సత్యమేమియును లేదని బాగుగాఁ దెలియును. లోనఁ బ్రవేశించి చూచినకొలది వాని మిథ్యాత్వము ప్రకటనమగును 33-34. మాయను సత్యమందుమేని యది బొసఁగదు. ఏలయన మాయ నాశమగుచున్నది. ఒకవేళ అసత్యమందుమా అది కాన్పించుచున్నది. రెండు ప్రక్కలను మనస్సునందు అవిశ్వాసమే కలుగుచున్నది 35. వాస్తవములో నిది సత్యముగాదు. మాయ మిథ్యగ నున్నది. ఈ సంపూర్ణమగు దృశ్యమంతయు స్వప్నమువంటిది 36. అన్నా ! వినుము. ఒకవేళ నీకు భాసమే (కనుపించునదియే) సత్యముగాఁ దోఁచెనేని నీవు ప్రమాదము నొందితివని యర్థము 37. ఈ దృశ్యభాసమంతయు నవిద్యాత్మికము. నీ దేహముగూడ నవిద్యాత్మికము. కావుననే యీ యవివేకము నీయందుఁ జొచ్చినది 38. దృష్టివలన దృశ్యము గనిపించుటకును, మఱియు మనస్సు దానిభాసముపయిఁ బొదుకొనుటకును ఈ యవిద్యాత్మికమగు లింగదేహమే

కారణము 39. *అవిద్య యవిద్యను చూచుచున్నది. ఇందువలనఁ బైనిచెప్పిన విషయముపై విశ్వాసము కలుగుచున్నది. ఏలయన, నీశరీరము గూడ నవిద్యచే నిర్మింపఁబడినదిగదా 40. ఈ దేహమునే నీవు స్వీయముగా నేను అనుచున్నాఁడవు. ఇటులనుట దేహబుద్ధిలక్షణము. దీనివలననే సంపూర్ణదృశ్యము నీకు సత్యముగాఁ దోఁచుచున్నది 41. ఇటు దేహమును సత్యమని విశ్వసించుచున్నాఁడవు. అటు దృశ్యమును సత్యమని విశ్వసించుచున్నాఁడవు. ఈ కారణములచేతనే నీకుఁ బ్రబలమగు సందేహము కలుగుచున్నది 42. దేహబుద్ధిని దృఢముగావించి దిట్టతనముతో బ్రహ్మమును జూచుటకు యత్నించుచుంటివిగాని యిచట దృశ్యము మాయ పరబ్రహ్మముయొక్క మార్గము నాటంకపఱచుచున్నది 43. ఇందుచే దృశ్యమునే సత్యముగాఁ దలంచి భ్రమలోఁబడుచుంటివి 44. మమత్వము (నేను నాది యనుట) వలన బ్రహ్మము లభింపదు. దేహబుద్ధివలననే దృశ్యమునకుగల మిథ్యాభాసమునైతము సత్యముగాఁ దోఁచుచున్నది 45. చర్మచక్షువులతో బ్రహ్మమును దర్శించెడువాఁ డెన్నఁటికిని జ్ఞాతయని జెప్పఁదగఁడు. వానిని గ్రుడ్డివాఁడనిగాని కేవల మూర్ఖుఁడనిగాని నుడువవచ్చును 46. దృష్టికిఁ గాన్పించునదియంతయు మనస్సునకు భాసించునదియుఁ గాలాంతరమునందు' వినాశనమగును. కాని యవినాశియగు పరబ్రహ్మము దృశ్యమునకంటే వేఱుగ (ఆవల) నున్నాఁడు 47. శాస్త్రములన్నియును పరబ్రహ్మమును శాశ్వతమనియు మాయ నశాశ్వతమనియు నిశ్చయించుచున్నవి 48. రాఁబోవు సమాసములో దేహబుద్ధిలక్షణములను దెలిపి భ్రమయందుఁ బడియున్న "నేను" అనునదెవ్వరో దానినిగూడ వివరించెదను 49. "నేను" అనుదాని నెఱింగి భావమును విడిచి పరమాత్మునియందనన్యత నొందుటవలన సులభముగాఁ బరమశాంతి లభించును 50.

---

* దృశ్యము అవిద్యాత్మకము. ఈ దేహముగూడ అవిద్యాత్మకమే ఈ స్థితియందు నీ యవిద్యాత్మక దేహమునకు (శరీరములనే నీవు నేను అని భావించెదము గాన నీకు) ఈ యవిద్యాత్మకమగు దృశ్యజగత్తు సత్యముగాఁ గనఁబడుచున్నచో నందాశ్చర్యకరమగు విషయ మేదియును లేదు. సాధారణమే!

తొమ్మిదవ సమాసము — గుప్తపరమాత్మశోధనము

ఇంటిలో రహస్యముగాఁ దాచిన ధనమును సేవకు లెఱుంగరు. సేవకులకు బహిరంగముగాఁ గనవచ్చు పదార్థములతోడనే సంబంధముండును1. బయటికిఁ గాన్పించుచున్న పదార్థములను విడిచిపెట్టి నేర్పరులు లోపల నున్న ముఖ్యధనమును వెదకి గైకొందురు 2. ఇటులే వివేకమతులగు మానవు లీ మాయిక (సృష్టి) దృశ్యమును విడిచి పరమాత్ముని శోధించి గైకొందురు. తక్కినవారలీ దృశ్యమాయలోఁ దగుల్కొనియుందురు 3. ద్రవ్యమును లోపల నుంచి పైన నీటిని నింపినయెడల జనులది యొకసరోవర మనుకొందురు. కాని దానిలోపల నేమున్నదో సమర్థులగువారలకే తెలియును 4. ఇటులె సమర్థులగు జ్ఞానులు పరమార్థమును గురుతించి గ్రహింతురు. తక్కినవారలు దృశ్యపదార్థమునే తమస్వార్థముగాఁ దలంతురు 5. పాటకపుజనులు కూలివాండ్రు బరువులను మోయుదురు. శ్రేష్ఠులగు పురుషులు సుందరీరత్నములతోఁ గలసి భోగముల ననుభవింతురు. కర్మయోగమువలన నెవ్వాని కెయ్యది నియమిత మగుచున్నదో యది వానికిఁ బాగుగాఁ దోఁచుచుండును 6. ఒకఁ డరణ్యము నందలి కొయ్యలను నఱికియు, నొకఁడు ఱాయిఱప్పల నొకచోటఁ జేర్చియు జీవయాత్ర గడుపుకొనుచున్నారు. కాని యుత్తమపదార్థములతో భోగముల ననుభవించు రాజులకీ దురవస్థ కలుగఁబోదు 7. విద్వాంసులగు పురుషులు సౌఖ్యముల ననుభవించుచున్నారు. అన్యులు బరువులను మోయలేక చచ్చిపోవుచున్నారు8. ఒకఁడు దివ్యమగు భోజనమును భుజించుచున్నాఁడు. ఒకఁడమేధ్యమునే వెదకి ప్రోగుగావించుచున్నాఁడు. అందఱును దమతమ కార్యములయం దభిమానులై యున్నారు 9. శ్రేష్ఠుఁడగు మనుజుఁడు సారవంతములగు పదార్థములను సేవించుచున్నాఁడు. సోమరిపోతు అసార వస్తువులను గ్రహించుచున్నాఁడు. ఇంతకును సారమేమన — సారాసార విషయములను సుజ్ఞానులే యెఱుంగుదురు 10. స్పర్శవేదియును జింతామణియును మనకుఁ జిక్కక గుప్తములుగా నెందో యున్నవి. ఇనుము, కంచు లోనగు సామాన్య లోహములు బహిరంగముగానున్నవి. ఇటులె బంగారము, రత్నములు మున్నగునవి గనులలో నెందో గుప్తములుగా నున్నవి. ఱాళ్లు, మన్ను ప్రకటనముగా నన్నికడల నున్నవి 11. దక్షిణావర్త

శంఖము దక్షిణావర్తలట అమూల్య వనస్పతులు గుప్తములుగా నున్నవి.
గ్రుడ్లు, ఉమ్మెత్తలు, నత్తగుల్లలు ప్రకటనముగా నున్నవి 12.

కల్పతరు వెచ్చటను గాన్పింపదు. కాని యితరవృక్షములు చాల గలవు. చందనవృక్షములు గనిపింపవుగాని రేగు, తుమ్మ మున్నగు వృక్షములు ప్రపంచమునం దంతటను విస్తరించియున్నవి 13. కామధేను విం(దుని)యొద్దనే యున్నది. ఇతరములగు దూడలు, ఆవులు దేశమునిండ లెక్కలు గలవు. రాజ్యభోగములను రాజులే యనుభవించుచున్నారు. ఇతరులు కర్మానుసారముగా సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నారు 14. బహువిధముల వ్యాపారములు గావించువారలు తమకుఁ దాము ధనవంతులమని చెప్పుకొందురు. కాని కుబేరునిముందు వీరెంతవారో యెఱుంగరు 15. ఇటులే గుప్తమగు నర్థమును (పరమాత్మని) బడయఁగలుగువారలు యోగీశ్వరులే. ఉదరదాసులగు నన్యులు నానామతములను గూర్చి తర్కించుచుందురు 16. సారముగలవస్తువు జనులకుఁ గాన్పింపదు. అసారము సులభముగాఁ గాన్పించును. సారాసారవివేకమును సాధుపురుషులే యెఱుంగుదురు 17. సత్యాసత్యవిషయములను సామాన్యజను లెటుల నెఱుంగఁగలరు? సాధువులయొక్కయు సత్పురుషులయొక్కయు మహత్త్వములను సాధువులు సత్పురుషులే యెఱుంగుదురు 18. భూగర్భమునందుంచిన ధనమును అంజనమువేసి కనుఁగొనునటుల సాధుజనానుగ్రహమున గుప్తపరమాత్మని గ్రహింపవలయును 19. రాజువద్దనున్న ధనము సులభముగాఁ ప్రాప్తించునటుల సాధుజనులకడ నున్న యెడలఁ బరమాత్మ లభించును 20. సజ్జనులకుఁ బరమాత్ముఁడు లభించును. దుష్టులకు దుర్గతి లభ్యమగును. ఆలోచనాధీనుఁడగు మానవునకు ఆలోచనాశక్తి సిద్ధించును 21. సంపూర్ణముగనుండు నీ దృశ్యమంతయు నశాశ్వతమైనది. అచ్యుతుఁడును అనంతుఁడును నగు పరమాత్ముఁడు ఈ దృశ్యమునకంటె వేఱుగా నున్నాఁడు 22. అంతియగాక యా పరమాత్ముఁడు దృశ్యమునకు వేఱుగను దృశ్యమునకు లోపలను నున్నాఁడు. చరాచరము లన్నింటియందును నున్నాఁడు. వివేకసహాయమున నాతఁ డనుభవములోనికి వచ్చును 23. సంసారమును విసర్జింపకున్నను ప్రపంచోపాధిని వదలకున్నను దేవ విచారముతోడనే జీవితము సార్థకమగును 24. ఇది యనుభవసిద్ధమగు

మాట. వివేకసహాయమున దీని ననుభవములోనికిఁ దేవలయును. ఇందు సందియ మావంతయు లేదు. అనుభవనీయుఁడగు పురుషుఁడే సమర్థుడు 25. అప్పుగాఁ దెచ్చుటలో, సొమ్మునిచ్చి తెచ్చుటలో నెంత యంతరము గలదో యంత యంతరము అనుభవానుమానములకును మానసపూజా ప్రత్యక్షపూజలకుఁ గలదు 26. ఈ జన్మమునఁ గావించిన సత్కర్మముల ఫలము ముందుజన్మమునకు లభించుటయనునది అప్పుతో సంబంధించిన విషయము. కాని సారాసారవిచారమువలని ఫలము (ముక్తి) తత్కాలముననే (ఈ జన్మమునందే) లభించుచున్నది 27. సారాసారవివేచనమువలన దత్కాలముననే ఫలితము గన్పించును. మనుజుఁడు సంసారమునుండి విడిపోవును. జనన మరణములనుగూర్చిన సందియములు తొలగును 28. వివేకముగలవారు ఈ జన్మమునందే యీ కాలముననే సంసారమునుండి వేఱు గాఁగల్గుదురు. మఱియు నిశ్చలస్వరూపాకారులై మోక్షమును బడయుదురు29. ఈ విషయమునందు సందేహముగలవాఁడు సిద్ధుఁడైనను దప్పక యధోగతి నొందును. దీని నసత్యమని చెప్పువానితో నిది సత్యము సత్యము అని మా యుపాసనతో శపథము గావించెదము 30. ఈ విషయమంతయు సత్యమైనది. మానవులు వివేకసహాయమునఁ దత్క్షణమే ముక్తులుగాఁగలరు. మఱియును వారు సారమునందుండియు నలిప్తులయ్యెదరు 31. నిర్గుణపరమాత్మస్వరూప మెటులుండును? దానియం దనన్యత నొందు విధమేది? అను నీ యంశములనుగూర్చి యోచించినయెడల సాధకునకుఁ బూర్ణశాంతి లభించును 32. దేహమునందుండియే విదేహుఁడగుటయుఁ, జేసియు నేమియుఁజేయనివాఁడుగ నుండుటయు జీవన్ముక్తుల లక్షణములు. ఈ జీవన్ముక్త లక్షణములు జీవన్ముక్తులే యెఱుంగుదురు 33. సాధారణముగాఁ నీవిషయము మానవులకు సత్యముగాఁ గాన్పింపదు. ఇది సంశయాస్పదమని తోఁచును. సద్గురువచనములతో నీ సందేహము సమూలముగా నశించిపోవును 34.

పదియవ సమాసము — అనుభవము — అకథనీయము.

అనుభవవిషయమును దెలుపుమని యడుగుదుమేని యది యకథనీయమని (చెప్ప వలనుపడనిదని) జనులు చెప్పుదురు గావునఁ దాము దీని

స్థితినంతయు దయచేసి తెలుపఁగోరెదము 1. మూఁగవాఁడు బెల్లపురుచి నెఱింగింపనేరనియట్లు అనుభవమునుగూడఁజెప్ప వలనుపడదని కొందఱందురు. దీనికారణమెద్దియో తాము దెలుపుఁడు 2–3. ఎవ్వరినడుగఁబోయినను ఈ విషయ మగమ్యమనియే చెప్పుదురు. నాకా మాటపయి నమ్మకము గలుగకున్నది. ఈయంశమును నాకు మనస్సునకు బట్టునటులఁ దాము సెలవీయవలయును 4. శ్రోతలారా! మీరడిగిన ఈ ప్రశ్నమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పెదను. సావధానులరై వినుఁడు 5. పరమశాంతిని (ఆత్మానుభవ స్వరూపమును) మీకు స్పష్టముగా వివరించెదను 6. ఏది మాటలవలన దెలియఁబడదో అటులే యెయ్యది చెప్పకున్న నెఱుకపడదో మఱియు నెద్దానిని గల్పించిచెప్పుటవలనఁ గల్పనాశక్తి మందగించునో యట్టి పరబ్రహ్మము వేదములకుఁగూడ బరమగుహ్యముగా నున్నది. దానిని సాధుసమాగమమువలనఁ బాగుగా గ్రహింపవచ్చును 7–8. ఇపుడు గంభీరశాంతిని నిరూపణము గావించెదను. నేనుజెప్పు అనుభవవాక్యముల నాలింపుఁడు. మీకిపుడు అనిర్వాచ్యవస్తురహస్యము దెలుపఁబోవుచున్నాఁడను 9. తెలుప నశక్యమగు నంశములను దెలుపయత్నించుట తీపునెఱుంగుటకు బెల్లము నోసంగుటవంటిది. ఈ పని (అకథనీయాంశము నెఱింగించుట) గురునివలనఁ దప్ప నితరులవలనఁ గాఁజాలదు 10. తన నన్వేషించు వానికిఁ (దేహాభిమానము విడిచినవానికి) దొలుదొలుత సద్గురుని యనుగ్రహము ప్రాప్తించును. పిమ్మట వస్తువు (బ్రహ్మము) తనంతన యనుభవములోనికి వచ్చును 11. బుద్ధిని దృఢముగావించి తొలుత "నేనెవఁడను" అను జాడ తీయవలయును. దీనివలన నొక్కసారిగా (సమాధి) ధ్యాన మేర్పడును 12. "తన" యనుదానిమూలమున శోధించినపిమ్మట "తన" యనునది మిథ్యయని విశదమగును. ఇది యనుభవమైనపిమ్మట వాస్తవమునకు దాను స్వయముగా వస్తురూపుఁడై పోవును. ఇదియే పరమ శాంతి 13. పూర్వపక్షమునందు ఆత్మను సర్వసాక్షియని చెప్పిరి కాని సిద్ధపురుషు లాపూర్వపక్షమును విడిచి సిద్ధాంతమునే గ్రహింతురు 14. సిద్ధాంతము మీఁద మనము ధ్యానముంచఁగనే ఆత్మ సర్వసాక్షి కాదను నంశము విశదమగును. అవస్థయే సర్వసాక్షి. ఆత్మ దానికంటె భిన్నమైనఁ (అవస్థాతీతమైనది) 15. పదార్థజ్ఞానము లయమైపోవగనే ద్రష్ట

(పరమాత్మను జూచువాఁడు) ద్రష్టరూపమున నుండఁడు (స్వయముగా బ్రహ్మమునందు లీనుఁడగును). అప్పుడు "నేను"అను మైకము పూర్తిగాఁ దొలంగిపోవును 16. నేననుభావము లయమైపోవుటయే అనుభవలక్షణము. ఈ కారణముననే దీనిని అనిర్వాచ్యసమాధానమని (అనుభవముచే నెఱుంగదగినదని) చెప్పుదురు. ఏలయన "నేను" అనునది లేకపోయి నప్పుడు సమాధానమును వర్ణించువాఁ డెక్కడ నుండును? 17. ఎంత వివేకముతోఁ గూడిన మాటలనైనను అనుభవదృష్టితోఁ జూచితిమేని మాయాయుతములుగను వ్యర్థములుగను నుండును. కాని యామాటలు లోపలను వెలుపలను గంభీరార్థముతో నిండినవిగా నుండును 18. శబ్దముల వలన నర్థము తెలియును. అర్థమును విచారించి గ్రహించినపిమ్మట శబ్దములు వ్యర్థములై పోవును. శబ్దములు చెప్పెడి దంతయు యథార్థమెగాని స్వయముగా నవి (శబ్దములు) మిథ్యయై యున్నవి 19. శబ్దముల సంయోగముచే వస్తువు భాసించును. వస్తువును గాంచినపిమ్మట శబ్దములు నశించును (శబ్దములను శోధించి వానియందలి యర్థమును గ్రహించిన పిదప నవి వ్యర్థములగును) 20. లేదా శబ్దములను పొట్టుగను అర్థమును ధాన్యముగను భావింపవచ్చును. ధాన్యమునుగ్రహించి పొట్టును మనము పారవేయుదుము. ఐనను ధాన్యము తొలుత పొట్టుతోడనే మనకు లభించుచున్నది 21. పొట్టులో ధాన్యముండునుగాని ధాన్యములోఁ బొట్టుండదు. అటులే పరబ్రహ్మము శబ్దములయందుండునుగాని శబ్దములు పరబ్రహ్మమునందుండవు 22. ఏదేని చెప్పినపిమ్మట శబ్దములు మిగిలియుండవు. కాని అర్థముమాత్రము శబ్దములు బయలు వెడలుటకు ముందునుండియే స్థిరపడియుండును. కావున శబ్దములు అర్థముతో సమానత్వమును గాంచఁజాలవు 23. మనము పొట్టునువిడిచి ధాన్యము నెటుల గైకొందుమో యటులే వాచ్యాంశమును (శబ్దమును) విడిచి లక్ష్యాంశమును (అర్థమును లేక బ్రహ్మమును) శుద్ధమగు స్వానుభవముతో గ్రహింపవలయును 24. దృశ్యమునకు వేత్తైన (బ్రహ్మమును) విషయమునుగూర్చి చెప్పుదానిని వాచ్యాంశమందురు. దానియర్థమును శుద్ధలక్ష్యాంశమని చెప్పుదురు 25. పైనఁ బేర్కొనిన శుద్ధలక్ష్యాంశమునుగూడఁ బూర్వపక్షమనియే భావింపవలయును. స్వానుభవమన్ననో యది యలక్ష్యము. అది యెన్నఁటికిని

లక్ష్యములోనికి రాఁజాలదు 26. దేని కాకాశముతోఁగూడ నుపమింప
వీలుపడదో, యెయ్యది యనుభవసారమో దానిని(బ్రహ్మమును)లక్ష్యాంశ
మని చెప్పుటగూడఁ గల్పనమే 27. ఎయ్యది మిథ్యాకల్పనమువలన
నుత్పన్నమయ్యెనో దానియందు సత్యత్వ మెక్కడనుండివచ్చును? కావున
నిట నమభవముతోఁ బనిలేదు 28. అంతియగాదు అద్వైత (పరబ్రహ్మ)
ము పట్లగూడ ననుభవముతోఁ బనిలేదు. అనుభవమో, అది ద్వైతము
నందే యడఁగియున్నది 29. అనుభవకారణముననే త్రిపుటి (అనుభవ
నీయుఁడు, అనుభావ్యము, అనుభవము) ఉద్భవమగుచున్నది. అద్వైతము
నందన్ననో అందు ద్వైతమే లజ్జ నొందుచుండ నికఁ ద్రిపుటికి నిర్వాహ
మెట్లు కుదురును? కావున నది యనిర్వాచ్యమని నుడువుటయే యుక్తమని
తోఁచుచున్నది 30. దినమునకును రాత్రికిని బరిమితి నేర్పఱచువాఁడు
సూర్యుఁడు. ఒకవేళ సూర్యుఁడే నాశనమగుచో నట్టియవస్థ నేమందుము?
31. అటులే శబ్దోచ్చారణము గావించుటకుఁగాని లేక మౌనముగా నుండు
టకుఁగాని మూలము ఓంకారము. ఒకవేళ నాయోంకారమే లేకపోయి
నచో నుచ్చారణము నెటులఁ గావింపవలయును? 32. అనుభవము, అనుభ
వించెడివాఁడు, అనుభావ్యము అనునవియెల్ల మాయనుండియే యేర్పడినవి.
ఒకవేళ మాయయే యుండకపోయినచో నివి యెటులేర్పడును? 33. ఒక
వేళ మన ముభయులము వేఱువేఱుగా నున్నచో అనుభవవివేకమువలన
వస్తువు చక్కఁగాఁ దెలియునట్టిదియే 34. భిన్నత్వవిషయ మిచట గొడ్రాలి
సంతతివలె మిథ్యగానున్నది. భిన్నత్వమనుపేరు మొట్టమొదటనుండియు
లేదు 35. ఉదాహరణము వినుండు. ఒక యజన్ముఁడు నిదురించుచు
(స్వప్నావస్థలో) నుండెను. వాఁడు సంసారదుఃఖకారణమున సద్గురుని శర
ణ్యములోనికిఁ బోవుచున్నటులఁ గల గనుచున్నాఁడని భావించుదము 36.
సద్గురునకు వానియం దనుగ్రహము కలుగుటచే వానికి సంసారదుఃఖము
నాశనమగుచున్నది. మఱియు నాతనికి సద్గురునను గ్రహమువలన జ్ఞానము
కలుగుచున్నది 37. కావున నిదియంతయు ‘‘నుండినదద్దియో యదిలేదు’’
అనుదానికి సమముగానున్నది. మఱియు ‘నెయ్యది లేదో యది లేనేలేదు,
అనుటకుఁగూడ నిది సమముగనున్నది. అటులే ఉన్నది, లేదు అను నీ
రెండును లేకున్నపిమ్మట నాతఁడు శూన్యావస్థను బ్రాపించును 38. దీని

తరువాత, శూన్యావస్థ కావలనున్న శుద్ధజ్ఞానముచే నాతనికిఁ బరమశాంతి కలుగును. మఱియు నైక్యరూపమువలన అభిన్నతయో లేక సహజస్థితియో ప్రాప్తించును 39. అద్వైత నిరూపణమగుటవలన నాతని ద్వైతవార్త యంతయు నంతతో నశించును. అనంతర మాతఁడు జ్ఞానచర్చలు గావింప నారంభించును. ఇంతలోననే ఆయజన్ముఁడు స్వప్నమునందే జాగరూకుఁడగుచున్నాఁడు 40. ఇప్పుడు శ్రోతలు సావధానులరై యిందలి యర్థము నందు ధ్యానముంచుడు. ఏలయన, యిందలి రహస్యము దెలిసినపిమ్మట మీకు సమాధానము గలుగును 41. ఆ యజన్ముఁ డెంత జ్ఞానమునొడించెనో యదియంతయు స్వప్నముతోఁబాటుగా దాటిపోయినది. శబ్దముల కవ్వల నున్న యనిర్వాచ్యసుఖము వెలుగనేయున్నది 42. ఆ శబ్దాతీతసుఖముపట్ల శబ్దములేకయే ఏకత్వమున్నది. అచ్చట అనుభవము అనుభవించెడివాఁడు అనునదెద్దియునులేదు. కాని ఆయజన్ముఁ డంతదనుకఁ జేరకముందే మేల్కొనెను. ఇంతకును దేలిన సారాంశమేమన అతఁడు స్వప్నమునందు స్వప్నమునుగాంచెను. మఱియు స్వప్నమునందే యొకమాఱు మేల్కొని కనులను దెఱచెను (ముఖ్యావస్థను జేరలేకపోయెను) 43–44. ఈ నిరూపణమునే యింకను స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను. దానివలన శ్రోతలకు విషయము చక్కఁగా బోధయగును. 45. ఇదియంతయు నాలించి గురుని శిష్యుఁ డిటుల నడుగుచున్నాఁడు. గురువర్యా ! ఈ యంశమును ముఖ్యముగా మఱల బోధింపుఁడు. అట్లు బోధింతురేని ముఖ్యవిషయము చక్కఁగా గ్రహింప నవకాశముచిక్కును 46–47. ఈ యజన్ముఁ డెవఁడు ? అతఁడు గాంచిన స్వప్న మెట్టిది? స్వప్నమునం దాతఁడు గురునితో నేమేమి మాటలాడినాఁడు? 48. గురు డిటులఁ బ్రత్యుత్తరమొసంగెను. ఓ శిష్యుఁడా ! ఆయజన్ముఁడవు నీవే ! నీవు స్వప్నములో నే స్వప్నమును గాంచుచుంటివో దానినిగూడ నెఱింగించెదను 49–50. ఈ సంసారమే స్వప్నములో స్వప్నము. ఇచట నీవు సారాసారవిచారము నొనరించుచున్నాఁడవు 51. సద్గురుని శరణులోని కరిగి యచట శుద్ధనిరూపణము నాలించి ప్రత్యక్షముగా నిపుడు నీవు తద్విషయకచర్చలనే గావించుచుంటివి 52. ఈ చర్చల యనుభవమంతయు లభించినపిమ్మట నీ యుపదేశమంతయు ముగియు నున్నది. ఈ శాంతియుత్తమగు విశ్రామమే మేల్కొని . . . జ్ఞాన

చర్చలతో సంబంధించిన గోలయంతయు దూరమగుటచే అర్థము ప్రకటమగుచున్నది. మఱియు నీ విచారమువలన ననుభవము ప్రాప్తించుచున్నది 54. అనంతరము నీవు ఇదియే జాగరూకతయనియు, నాకు (శిష్యునకు) అనుభవము ప్రాప్తించినదనియు (వాస్తవములో కాకున్నను) భావించుచున్నాఁడవు. ఇంకను నీకు భ్రాంతి తొలంగిపోలేదని దీనియర్థము 55. అన్నా ! అనుభవమునందనుభవము మునిఁగిపోవుటయు, అనుభవము లేకయే యనుభవము కలుగుటయుఁ గూడ వాస్తవములో స్వప్నమునుండి మేల్కొనుటకాదు 56. ఏలయన, మేల్కొనినపిమ్మటఁగూడ ఆ యజన్ముఁడను నేనేయని నీవు నుడువుచున్నాడవు. ఇందువలన నీకు స్వప్నరూపమగు సంసారతరంగము లింకను దగ్గలేదని విదితమగుచున్నది 57. స్వప్నమునందు జాగ్రదవస్థలోనుంటినని నీ వెటులఁ దలంచితివో యటులే అనుభవము సిద్ధించినదనిగూడఁ దలంచితివి. వాస్తవమున కిదియంతయు స్వప్నమే. మఱియు భ్రమరూపము 58. జాగ్రదవస్థయన్ననో స్వప్నావస్థకుఁ జాల ముందుగానున్నది. ఇఁకఁ జెప్పుటయెట్లు? స్వప్నావస్థయందు వివేకధారణమే విచ్ఛిన్నమగుచున్నది 59.

ఇదియంతయు నిదమిత్థమని వివరింపఁదగని సమాధానము. అంతియగాదు అకథనీయము. ఇదియే నిశ్శబ్దమునకుఁ జిహ్నము 60. దీనినంతయు నాలకించి శిష్యుఁడా యకథనీయమగు ననుభవమును దెలిసికొనెను 61.

ఆఱవ దశకము సమాప్తము

ఏడవ దశకము

మొదటి సమాసము — మాయనుగూర్చిన శోధనము.

విద్యావంతుల కెల్లరకును బూర్వజుఁడును, గజాననుఁడును, ఏకదంతుఁడును, జతుర్భుజుఁడును, త్రినయనుఁడును, బరశుపాణియు నగు విఘ్నేశ్వరునకు నమస్కరించెదను 1. కుబేరునివలన ధనము, వేదమువలనఁ బరమార్థము, లక్ష్మివలన సౌభాగ్యము లభించువిధమున ఆదిదేవుఁడును మంగళమూర్తియునగు శ్రీ గణేశ్వరస్వామివలన సమస్తవిద్యలు ప్రాప్తించును. ఆ విద్యలవలననే జనులు కవులుగను, బండితులుగను, సాధువులుగను, సత్పురుషులుగను మాఱుచున్నారు 2—3. ధనవంతులు తమ బాలురకు నానావిధములగు భూషణముల నలంకరించుటచే సుందరాకారులుగాఁ గనిపించుచున్నారు. అటులే మూలపురుషుఁడగు గణేశ్వరుని మూలమునఁ గవులు వ్యుత్పన్నులగుచుఁ బేరొందుచున్నారు 4. విద్యాప్రకాశుఁడగు గణేశపూర్ణచంద్రునివలన బోధసముద్ర ముప్పొంగును. ఆయనకు నేను నమస్కరించుచున్నాను 5. అతఁడు కర్తృత్వమునకు ఆరంభరూపుఁడు. మూలపురుషుఁడు. మూలారంభుఁడు. పరాత్పరుఁడు. మఱియు నాద్యంతములయందుఁగూడ నామహాత్ముఁడుస్వయంభువుగానున్నాఁడు6. సూర్యునివలన మృగతృష్ణ మెఱయునట్లు గణేశ్వరునివలన ఇచ్ఛాకుమారియగు సరస్వతి ప్రకాశవంతురాలగుచున్నది 7. మాయారూపిణియగు శారదాదేవిని మిథ్యయని తలంచువారల నాయమ మోసగించును. అంతియగాక యామె తన మాయాత్వమువలన వారలను మోహింపఁజేసి పరమాత్మనుండి వారలను భిన్నుల నొనర్చును (వక్త బ్రహ్మనిరూపణము జేయుటవలన బ్రహ్మమునకు భిన్నముగ నుండును) 8. ఆయమ ద్వైతమునకు జనని. అంతియగాక యద్వైతమునకు ఖని; మఱియు మూలమాయాస్వరూపముతో నాయమ అనంతబ్రహ్మాండముల నావరించుకొనియున్నది 9. సరస్వతీదేవి యొక యౌదుంబరవృక్షము. ఔదుంబర (మేడి)

వృక్షమును ఫలము లంటియుండునటుల ననంతములగు బ్రహ్మాండము లాయమ నంటియున్నవి. పుత్రికారూపముగనున్న యా భారతీదేవి మూల పురుషునకు (బ్రహ్మకు) మాతయైయున్నది 10. ఆయమ వేదమాతకును, ఆదిపురుషునకును సత్తారూపమున నలరారుచున్నది. అట్టి శారదకు నమస్కరించెదను 11.

ఇఁక నిపుడు సమర్థుడగు నా సద్గురుని స్మరించుచున్నాఁడను. ఆయన కృపాదృష్టి యానందమును వర్షించుచున్నది. దానిచే నీ సృష్టి యంతయు నానందమయ మగుచున్నది 12. గురుమూర్తి ఆనందమునకు జనకుఁడు. సాయుజ్యముక్తికి నాయకుఁడు. కైవల్యపదవీ ప్రదాయకుఁడు. అంతియగాక యనాథులగు దీనులకుఁ జుట్టము 13. చాతకము మేఘము వైపు చూపులు నిగుడ్చి చినుకులకై యాతురపడునటుల మోక్షేచ్ఛగల సాధకుఁడు నిరంతరమును సద్గురునియందు భక్తినిడి యనుగ్రహమును నభిలషించును. అపుడు ఆ సద్గురుఁడు కృపాభావుఁడై సాధకులపట్లఁ బ్రసన్నుఁడగును 14. సద్గురుఁడు సంసారసముద్రమును దరింపఁజేయుటకు నౌక. భావికులు సుడిగుండములలోఁ బడిపోకుండ నానౌక మిగులఁ తోడ్పడుచున్నది. సాధకులను గురుమూర్తి తన యమూల్యమగు బోధముకలన సంసారమునుండి ముక్తులను జేయుచున్నాఁడు 15. గురుదేవుఁడు కాలమునకు నియంత. ఆపదలను దొలంగించుటలో ననన్యుఁడు. మఱియు భావికులను గనికరించి యుద్ధరించుటలో దయాళువగు పల్లివలెనున్నాఁడు 16. పరలోకమును బడయుటకు గురుఁడే యాధారము. విశ్రాంతి కాతఁడే నెలవు. సుఖస్వరూపమగు నాశ్రయస్థానము 17. భేదబంధనములను దొలంగించి మానవలోకము నుద్ధరించు ఆ ప్రభువునకు సద్గురుమూర్తికి విదేహుఁడనై సాష్టాంగప్రణామములను గావించెదను 18.

సాధువులకును, సజ్జనులకును, మహాత్ములకును, శ్రోతృగణమునకును నమస్కరించి ప్రకృతము ననుసరించుచున్నాఁడను. సావధానులరై యాలింపఁగోరెదను 19.

సంసారమొక గొప్ప స్వప్నము. ఇచట మోహాకారణమున "ఇది నాకాంత, ఇది నాధనము, ఈమె నాకుమార్తె, వీఁడు నాకుమారుడు" అని జనులు తలపోయుచుందురు 20. జ్ఞానసూర్యుఁ డస్తమించుటచేఁ

ప్రకాశము లోపించినది. బ్రహ్మాండమంతయు నంధకారముతో నిండి పోయినది 21. కొంచెమేని మార్గమును గాంచుదమన్న సత్త్వమను వెన్నెల గూడ లేదు. విభ్రాంతివశమున జనులందఱును దమ్ముఁదా మెఱుఁగ కున్నారు 22. దేహబుద్ధివలని యహంకారముతో జనులు ఘోరనిద్రా మగ్నులై గురుకలుపెట్టుచున్నారు. విషయసుఖములకొఱకు దుఃఖముతో విలవిలఁ గొట్టుకొనుచున్నారు 23. ఈ విధముగ నిద్రించుచు నిద్రించుచు నెందఱు మానవులు మరణించిరో మన మెఱుఁగము. అనేకులు పుట్టుక తోడనే నిదురించుచు మరణించిరి. ఇటులే యసంఖ్యాకులగు జనులు ఈ ప్రపంచములోనికి వచ్చిరి; పోయిరి 24. ఈ విధముగా సుప్తావస్థయందుం డియే పొరలిపొరలి యనేకులు పరమాత్మ నెఱుంగని కతన రాకపోకల వలని కష్టము లనుభవించుచున్నారు 25. ఈ కష్టమును దూరపఱుప వలయునన్నచో ఆత్మజ్ఞాన మావశ్యకమై యున్నది. ఇందువలననే (యాత్మజ్ఞానము గలిగించుటకు) ఆధ్యాత్మిక గ్రంథమగు నీ దాసబోధను ప్రకటింపవలసి వచ్చినది 26.

అన్నివిద్యలలో ఆధ్యాత్మికవిద్య యుత్తమమైనది. ఈ విషయ మునుగూర్చి భగవద్గీత పదియవ యధ్యాయములో భగవానుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁ డిటుల నుడివియున్నాఁడు. 27.

శ్లో॥ అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రవదతామహం ।

తన యింద్రియముల నన్నింటిని మనస్సమేతముగా బ్రహ్మము నందు లగ్నపఱుచువాఁడు అధ్యాత్మవిద్యను దెలిసికొనఁగల్గును 28. చంచలహృదయుఁడగు మానవుఁడు అధ్యాత్మవిద్యవలని లాభమును గొంచెమేని పడయఁజాలఁడు. పరమార్థియగు పురుషుఁడే యధ్యాత్మవిద్యా విచారమును జేయవలయును. దీనివలన వాని పరమార్థము మిగుల దృఢ మగును 29-30. పరమార్థమునందుఁ బ్రవేశములేనివాఁడు అధ్యాత్మగ్రంథ ములను గొంచెమేని గ్రహింపఁజాలఁడు. నేత్రములు లేనివాఁ డేదేనిగాంచఁ గలఁడా ? అటులే యాధ్యాత్మిక పరిచయమునకుఁ బరమార్థముయొక్క తోడ్పాటు ముఖ్యముగఁ గావలసియున్నది. 31. "ప్రాకృతభాష (మహా రాష్ట్రభాష) అంత యుక్తమైనదిగాదు. యోగ్యులగువారలు దీనిని విననే కూడ"దని చాలమంది నుడువుదురు. అటులఁ బల్కు మూర్ఖులకుఁ గొంచె

మేని అర్థాన్వయ సరళత్వము తెలియదు 32. నానావిధరత్నములతో నింపఁబడిన యినుపపెట్టె, నొకయజ్ఞాని లోహమయమని త్యజించినటులఁ బ్రాకృతభాషలోఁ బ్రకటింపబడిన వేదాంతతత్త్వమును భ్రాంతపురుషుఁడు మందమతియై విడిచివేయుచున్నాఁడు* 33—34. అనాయాసముగ ధనము లభించినమీఁదట దానినివిడిచిపెట్టుట మూర్ఖత్వము. ద్రవ్యమును గ్రహింపవలయును. ద్రవ్యపాత్రములను (పేటికాదుల) జూచుటకూడఁ దగదు 35. ముంగింటిలోఁబడియున్న స్పర్శవేదిని, మార్గమునఁ బడియున్న చింతామణిని, నూతిలో బెరిగియున్న దక్షిణావర్త లతను విడిచిపెట్టువాఁ డుండడు 36. ఇటులనే యొకవేళఁ బ్రాకృతభాషయందు సుగమమగు రీతిలో అనుభవయుక్తముగ నద్వైత నిరూపణము గావింపబడియున్నను, దానివలన సులభముగఁ దన కధ్యాత్మజ్ఞానలాభము సమకూరగలిగి యున్నను నా గ్రంథము నవశ్యముగా గ్రహింపవలయును 37. విద్యాభ్యాసక్రమమును జేయకున్నను, సాధుసమాగమమువలన శాస్త్రజ్ఞానమంతయుఁ బ్రాకృతగ్రంథములవలన సులభముగఁ దెలియును 38. విద్యాభ్యాసమువలనఁ దెలియని యంశములు సాధుజన సమావేశమువలన సుబోధమగును. శాస్త్రములలోనున్న సమస్త జ్ఞానకరాంశములు సాధుసమావేశమువలన అనుభవములోనికి వచ్చును. కాన జ్ఞానప్రాప్తికొఱకు సాధుజన సమావేశము గావించుటయే ముఖ్యసాధనము. వ్యుత్పన్నతను (శాస్త్రజ్ఞానమును)

* శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి శ్రీ గోస్వామి తులసీదాసు మున్నగు మహాత్ములు మహారాష్ట్రము హిందీ మున్నగు ప్రాకృతవాఙ్మయముల కింత యనరాని యుపకార మొనర్చిరి. వీరలు తమ కాలములందుఁ బ్రాకృతభాషలకు ద్వేషులును అదూరదర్శులునగు సంస్కృత విద్వాంసులను తమ యలౌకిక సామర్థ్యముచేఁ జకితులఁ గావించి వారల హృదయములలోఁ బ్రాకృతభాషలపయి భక్తిని గలుగఁజేసిరి. మహాత్ముఁడగు తులసీదాసునితో నొక సంస్కృతపక్షపాతి 'మీరు మీ గ్రంథములను సంస్కృతములో నేల వ్రాయ'రని యడిగెను. అపుడు తులసీదాసు మిగుల శాంతస్వభావముతో నిటులఁ బ్రత్యుత్తరము నొసంగెను.

కాభాఖా కాసంస్కృత్ ప్రేమచాహియే సాఞ్చ ।
కాల్ జో ఆవేకామరీకాలై కరేకమాచ్ ॥

సంస్కృతమైననేమి ? ఇతరభాషయైననేమి ? అంత్యకాలమాసన్నమైనపు డేది కడతేర్చునో యట్టి సత్యమగు ప్రేమయే కావలయును.

గూర్చి పరిశ్రమచేయుట వ్యర్థప్రయత్నము. జపతపమును సార్థకముగావించు రహస్యము సాధుసమావేశమునం దిమిడియున్నది 39–40.

శ్లో॥ భాషాభేదాశ్చ వర్తన్తే హ్యర్థ ఏకో న సంశయః ।
పాత్రద్వయే యథా ఖాద్యం స్వాదుభేదో న విద్యతే ॥

భాషాభేదమువలన అర్థమునందుఁ గొంచెమేని మార్పుకలుగదు. ముఖ్యభావము అర్థముతోనున్నది* 41. నిశ్చయమునకుఁ బ్రాకృతభాషవలననే సంస్కృతమునకు మహత్త్వమేర్పడియున్నది. ఇంకొకవిధముగానైనచో సంస్కృతములోని గుప్తార్థమును జనులు సర్వసాధారణముగా నెటుల గ్రహింపఁగలుగుదురు? 42. ఇఁక నీ విషయము నటుంతము. భాషనువిడిచి అర్థమును గ్రహింపవలయును. సారమును గైకొని పిప్పిని విడిచివేయవలయును 43. అర్థము సారము. భాష పొట్టు. జనులు భాషను గూర్చిన వాదవివాదములను అభిమానపూర్వకముగాఁ జేయుచుందురు. నానావిధములగు అభిమానములే మోక్షమార్గమునకు ఆటంకములై యున్నవి 44. లక్ష్యాంశమును వెదకునపుడు వాచ్యాంశమును గూర్చి భాషింపవలసిన యవసర మేముండును? భగవానుని యగాధము గు మహిమ నెఱుంగవలయును 45. మూగవానిభావములు మూగవాఁడే గ్రహించునటుల స్వానుభవ విషయమును స్వానుభవుఁడే యెఱుంగగలఁడు46. అధ్యాత్మవిద్యను గ్రహింపగల శ్రోతలు కొలఁదిగనే లభింతురు. వారలకు ఉపదేశములొసరించుటవలనఁ బ్రాణికానందము గలుగును 47. రత్నములను బరీక్షించువానికి రత్నములనుజూపుటవలన నెటులసంతోషము గలుగునో యటులే జ్ఞానితో జ్ఞానమునుగూర్చి భాషించుటవలన నింతంతయనరాని యానందము గలుగును 48. మాయాజాలమునందుఁ దగుల్కొని దుశ్చిత్తుఁడై యుండు పురుషునకు అధ్యాత్మ నిరూపణమువలనఁ గొంచెమేని లాభ మొనగూడదు. ఏలయన, వానికి దాని యర్థమే బోధపడదు 49. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు గీతయం దిటులఁ జెప్పియున్నాఁడు.

* భారతచంద్రుడగు హరిశ్చంద్రబాబుగూడ నొకచో నిటుల నుడివియున్నాఁడు. "బాత్ అనూఠీచాహియే భాషాకోయీహోయ్" విషయ ముత్కృష్టమైనదిగా నుండవలయును. భాష యేదైనా నొకటియే.

శ్లో॥ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునందన।
బహుశాఖా హ్యనంతాశ్చ బుద్ధయో వ్యవసాయినాం॥

వ్యవసాయకారణమున మలినబుద్ధియగువాని కెన్నఁటికిని అధ్యాత్మ నిరూపణము బోధపడఁజాలదు. ఏలయన, అధ్యాత్మ నిరూపణమునకు సావధానబుద్ధి యవసరముగదా! 50. బహువిధరత్నములను నాణెములను బరీక్షింపక తీసికొన్నచో నెటుల నష్టము కలుగునో మఱియుఁ బరీక్షింప నేరని కారణమున నెటుల మోసమునకు లోనయ్యెదరో యటులే అధ్యాత్మనిరూపణమున సైతము హృదయమును లగ్నము గావింపని యెడల బోధపడనేరదు. ఇంతయేల, ప్రాకృతభాషయే కానిమ్ము హృదయము లగ్నముగానిచోఁ గొంచమేని బోధ కాజాలదు. 51-52. యేభాషయైనను గానిమ్ము. అందు అధ్యాత్మనిరూపణమున్నచో మఱియు ననుభవ రసమున్నచో దానిని సంస్కృతముకంటెనుగూడ గాంభీర్యమైన దానినిగా భావింపవలయును. దాని నాలించుటకే యధ్యాత్మ శ్రవణమని పేరు 53. మాయను బ్రహ్మమును గుర్తెరుంగుటను అధ్యాత్మ శ్రవణ మందురు. మొట్టమొదట మాయాస్వరూపమును గ్రహింపవలయును 54.

మాయ సగుణమును సాకారమును నై యున్నది. అది యన్ని విధములచేతను వికారిణి యైయున్నది. దానిని బంచభూతముల వికార మనియే గ్రహింపనగును 55. మాయ (దృశ్యము) కాన్పించుచున్నది. అది భాసమానముగ నున్నది. మనసునందు భాసించుచున్నది. క్షణ భంగురమైనది. వివేకముతో జూచినపిమ్మట నది వినాశమగును 56. మాయ బహురూపిణియు విశ్వరూపిణియు నై యున్నది. అయ్యది విష్ణు స్వరూపము. దానినిగూర్చి యెంత వివరించినను దక్కువయే* 57. మాయ బహురూపిణియు బహు వర్ణయుతయు నై యున్నది. అది ఈశ్వరున కధిష్ఠానము. చూచుట కది యభంగముగను (భంగము లేనిదిగను) అఖిలముగను (ఖిలము లేనిదిగను) గన్పట్టుచున్నది 58. సృష్టి యొక్క రసనము మాయయే. మనకల్పనముకూడ మాయయే. జ్ఞాన సహాయము లేకుండ మాయను దెగఁగోయఁజాలము 59. ఇది మాయను

* ఏలయన, విష్ణుస్వరూపము సగుణబ్రహ్మము. మాయోపాధివలననే సగుణ బ్రహ్మము కల్గుచున్నది. ఇందువలన మాయయే విష్ణురూపమై యున్నటులఁ జెప్పఁబడెను.

గూర్చిన సంక్షేపవర్ణనము. ఇక ముందుసమాసమునందు బ్రహ్మజ్ఞానమును నిరూపణము గావించెదను. దానివలన మాయయెల్ల నొక్కమారు నష్టమైపోవును 60-61.

రెండవ సమాసము – బ్రహ్మ నిరూపణము.

సాధుజనులు బ్రహ్మమును నిర్గుణమనియు, నిరాకారమనియు, నిస్సంగమనియు, నిర్వికారమనియు, అపారమనియుఁ జెప్పుదురు 1. శాస్త్రము లీబ్రహ్మమును సర్వవ్యాపకమనియు అనేకములం దొక్కటియనియు, శాశ్వతమనియుఁ జెప్పుచున్నవి 2. బ్రహ్మము అచ్యుతము, అనంతము, సర్వదాభాసురము, కల్పనారహితము, నిర్వికల్పము నైయున్నది 3. అది యీ దృశ్యమున కావల నున్నది. శూన్యముకంటెను వేఱైయున్నది. ఇంద్రియసహాయమున దాని నెఱుంగఁజాలము 4. బ్రహ్మము చూపులకు గాన్పింపదు. మూర్ఖుని వివేకమున కందదు. సాధులకుఁదప్ప నది యితరుల కనుభవములోనికి రాదు 5. బ్రహ్మము అన్నింటికంటెను మిగులఁ పెద్దది. దానితో సమానమగు శ్రేష్ఠవస్తు వింకొకటిలేదు. అయ్యది బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాదులకుఁగూడ నగోచరమును సూక్ష్మతరము నైయున్నది 6. శబ్దమూలమునఁ జెప్పఁబడుదానికంటెను బ్రహ్మము వేఱుగనున్నది. అధ్యాత్మశ్రవణము గావించుటవలన నయ్యది సులభముగా లభించును 7. బ్రహ్మమున కనంతనామములు గలవు. ఐనను నది నామాతీతముగనే యున్నది. అందులకుఁ గారణమెద్దియునులేదు. దృష్టాంత మొసంగుటగూడ యుక్తముగఁ దోచుటలేదు 8. బ్రహ్మముతో సమానమగు సత్య మింకొకటిలేదు. కావుననే బ్రహ్మమున కుదాహరణము నొసంగలేమైతిమి 9. శ్రుతి సైత మిట్లు సిద్ధాంతీకరించుచున్నది. శ్లో॥ "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ" బ్రహ్మమును వర్ణించుటకు వాక్కు అశక్తమగుచున్నది. మనస్సుసైత మా బ్రహ్మమును జెందనేరదు 10. మనస్సు కల్పనారూపము. బ్రహ్మము కల్పనారహితము. కావున మనస్సు బ్రహ్మమును ం దఁజాలదు. కావున బైనిచెప్పిన శ్రుతివాక్యము యథార్థము 21. బ్రహ్మము మనస్సునకు అప్రాప్యముగదా! అది సాధకున కెటుల సిద్ధించునని ని...

ప్రశ్నింపవచ్చును. అట్లు ప్రశ్నించెడిపక్షమున బ్రహ్మమును సద్గురుముఖమునఁదక్క వేఱుమార్గమున గ్రహింపరాదనుటయే మా ప్రత్యుత్తరము 12. బొక్కసపుఁగొట్టులు ధనముతో నిండియున్నవి. అయిన ఫలమేమి? అవి తాళములచే బాగుగా బంధింపఁబడియున్నవి. తాళపుఁజెవి లభింపనంతవరకు అందు వస్తువులలో నేదియు లభింపదు 13. ఇది విని శ్రోత యిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాఁడు. అయ్యా! అటులైనచో దాళపుఁజెవి యెయ్యది? దయచేసి మాకు సెలవీయరాదా? 14. వక్త యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. సద్గురుని కృపయే తాళపుఁజెవి. దానివలన బుద్ధి బాగుగాఁ బ్రకాశించును. మఱియు, ద్వైతకవాటము లొక్కపెట్టునఁ దెఱువఁబడును 15. ఆ పరబ్రహ్మమునందు సుఖపారావారము లేదు. అచ్చట మనస్సునకు గమ్యాశక్తిలేదు. కావునఁ పరబ్రహ్మప్రాప్తి కావలయునన్నచో మనస్సును లయముగావింపవలయును. లేకున్నచో ఏ సాధనమును బనిచేయఁజాలదు 16. మనస్సు లేకయే పరబ్రహ్మము ప్రాప్తించును. అచట వాసనాబంధము లేకయే తృప్తియున్నది. బ్రహ్మమునెడఁ గల్పనాచాతుర్యము గొంచెమేని యుపయోగపడఁజాలదు 17. అదిపరావాణికంటె నావలనున్నది. మనోబుద్ధుల కగోచరముగనున్నది. సర్వసంగ పరిత్యాగము గావించినయెడల నది సులభముగా లభించును 18. "తన" యనుదాని సంగమును విడిచి యాపిమ్మట బ్రహ్మమును జూడవలయును. ఎవ్వాఁడనుభవనీయుఁడగునో యాతఁడీవిషయమునందు సుఖియగును 19. "నేను" యనుదానిని "తన" యనునర్థమున నుడివెదరు. జీవిత్వమనుదానిని "నేను" అనుదానిపట్ల నుడివెదరు. అజ్ఞానమును జీవత్వమని చెప్పెదరు. ఈ యజ్ఞానసంగమే ప్రాణి నంటుకొనియున్నది 20. అజ్ఞానమును విడిచిన పిమ్మట నిస్సంగము (బ్రహ్మము) తో నేకత్వము కలుగును. ఇదియే (కల్పనము లేని స్థితియే) బ్రహ్మప్రాప్తికి మూలము 21. నేను ఎవఁడను అనుదాని నెఱుంగకుండుటనే అజ్ఞానమందురు. ఈ యజ్ఞానము నశించినపిమ్మట పరబ్రహ్మము లభించును 22. దేహబుద్ధికిగల గొప్పతనము పరబ్రహ్మమునందు నిలువఁజాలదు. పరబ్రహ్మముముందు అహంకారమంతరించి పోవును 23. పరబ్రహ్మము ముందు ఉచ్చనీచ భేదములు లేవు. దానిముందు ధనవంతుఁడు దరిద్రుఁడు స్త్రీయుఁ బురుషుఁడు సమానము 24. బ్రాహ్మణుని బ్రహ్మము శుద్ధ

మైనది; శూద్రుని బ్రహ్మ మశుద్ధమైనదను భేదము లచ్చట లేనేలేవు 25. ఉచ్చబ్రహ్మము రాజులకొఱకు నీచబ్రహ్మము ప్రజలకొఱకు నేర్పడియుండె నను భేదబుద్ధి కచ్చటఁ గొంచెమేని యవకాశములేదు 26. అందఱకు నొక్కటియే బ్రహ్మము. అచ్చట ననేకత్వమునకుఁ దావులేదు. ఏ నీచ మానవుని ప్రాణియైనను బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాది దేవతలైనను బ్రహ్మ మువై పునకే బోవుచున్నారు 27. స్వర్గమర్త్యపాతాళములను మూడు లోకములలోనున్న జ్ఞానులందఱి విశ్రాంతికిని బ్రహ్మమొక్కటియే స్థానము 28. గురుశిష్యులకు నొక్కటియే ప్రాప్యపదము. అచట భేదాభేదములు లేవు. పరబ్రహ్మమును బడయవలయునన్న దేహసంబంధమును విడువ వలయును 29. దేహబుద్ధి (దేహమే నేననుబుద్ధి) యంతరించిన పిదప నెల్లరకు నొక్కటియే వస్తువు ప్రాప్తించును. శ్రుతిసైతము "ఏకం బ్రహ్మ ద్వితీయం నాస్తి" (బ్రహ్మమొక్కటియే, రెండవదిలేదు) అని నుడువుచున్న ది 30. సాధువులు వేఱువేఱుగాఁ గాన్పింతురు. కాని వారలు స్వరూపము తోఁ గలసిపోవునపుడు దేహాతీతమగు నొక్కవస్తువుగా (బ్రహ్మముగా) నయ్యెదరు 31. బ్రహ్మము క్రొత్తదిగాదు. ప్రాతదికాదు. న్యూనముగాదు. అధికముగాదు. ఆ బ్రహ్మము విషయమున న్యూనభావము కలవాఁడు దేహాభిమానియగు శునకము 32. దేహబుద్ధి సంశయ సమాధానములను నశింపఁజేయును. దాని సంయోగమున సమాధానపు టవకాశముగూడఁ దొలంగిపోవును 33. దేహమును శ్రేష్ఠమని భావించుటయే దేహబుద్ధి లక్షణము. ఇందువలననే విచక్షణులగు పురుషులు దేహము మిథ్యయని తెలిసికొని దానిని నిందింతురు 34. మానవుఁడు చనిపోవునంతవఱకు దేహాభిమానమును విడువఁడు. ఈ కారణముననే మనుష్యుఁడు జనన మరణ చక్రమునందు (పరిభ్రమణమునందు) బడియుండును 35. మనుష్య ప్రాణి అజ్ఞానయుతమైనది. అది దేహము క్షణభంగురమను నంశమును గ్రహింపక మీఁదు మిక్కిలిగ నదియే శ్రేష్ఠమైనదానినిగా భావించుచుఁ గడకుఁ దన శాంతినంతయును గోల్పోవుచున్నది 36. హితుఁడగు దేహా తీతుఁడు దేహబుద్ధివలనఁ దప్పక యనహితుఁడగునని సాధుజనులు నుడువు చుందురు 37. తమ సామర్థ్యమునుగూర్చి యొకవేళ యోగులకు సైతము అభిమానము కలిగినయెడల వారలకా దేహాభిమానమే విఘ్న కారణ

మగును 38. కావున దేహబుద్ధి వినాశనమయినపుడే పరమార్థమునందు దృష్టికుదురును. దేహాభిమాన కారణముననే బ్రహ్మముతో (వైరుధ్యము) వ్యతిరేకభావము కలుగును 39. వివేకము మానవుని బ్రహ్మమువైపునకు లాగును. దేహాభిమానమో అచ్చటనుండి క్రిందికి బడవేయును. అహంత్వము (నేనను భావము) మనుష్యుని బరమాత్మనుండి వేఱుపఱచును 40. ఈ కారణము లన్నింటి నెఱింగి విచక్షణులగు పురుషులు దేహబుద్ధిని బరిత్యజించి యథార్థరీతితోఁ బరబ్రహ్మమునందు విలీనులై పోవలయును 41. ఇది యంతయును విన్నమీదట "సత్య బ్రహ్మము" అననెవ్వఁడు? అని శ్రోతలు ప్రశ్నింపఁగా వక్త యిటుల బ్రత్యుత్తరము నొసంగును 42.

వాస్తవమునకు బ్రహ్మమొక్కటియే. కాని యది బహువిధముల భాసించుచున్నది. మానవులకు అనేక మతానుసారముగ భిన్నభిన్న విధములతో దానినిగూర్చిన యనుభవము ప్రాప్తించుచున్నది 43. ఎవ్వనికెటుల ననుభవము ప్రాప్తించునో యటుల నాతఁడు బ్రహ్మమును నంగీకరించుచున్నాఁడు. ఆ యనుభవరూపముననే విశ్వాసముగూడఁ గలుగుచున్నది 44. వాస్తవము విచారించితిమేని బ్రహ్మము నామరూపముల కతీతముగానున్నది. అయినను దానికి నిర్మలము, నిశ్చలము, శాంతము, నిజానందము మున్నగు నామము లనేకములు గలవు 45. ఇంకను అరూపము, అలక్ష్యము, అగోచరము, అచ్యుతము, అనంతము, అపరంపారము, అదృశ్యము, అతర్క్యము మున్నగునామము లెన్నియోగలవు 46. నాదరూపము, జ్యోతీరూపము, చైతన్యరూపము, సత్తారూపము, సాక్షిరూపము, సత్‌స్వరూపము అనునవిగూడ బ్రహ్మమునకుఁగల నామములే 47. శూన్యము, సనాతనము, సర్వేశ్వరము, సర్వజ్ఞము, సర్వాత్మకము, జగజ్జీవనము అనిగూడ నాబ్రహ్మమునే పేర్కొందురు 48. సహజము, సదోదితము, శుద్ధము, బుద్ధము, సర్వాతీతము, శాశ్వతము, శబ్దాతీతము అనిగూడ నాబ్రహ్మమునే చెప్పుదురు 49. విశాలము, విస్తీర్ణము, విశ్వంభరము, విమలము, వస్తువు, వ్యోమాకారము, ఆత్మము, పరమాత్మ, పరమేశ్వరము అనునవిగూడ దానికే నామములు 50. ఏకరూపము, జగదాత్మము, జ్ఞానఘనము, పురాతనము, చిద్రూపము, చిన్మాత్రము లనునవిగూడ నామరూపరహితమగు నాబ్రహ్మమునకే నామములు 51.

ఇటులె బ్రహ్మమున కనంతనామములు గలవు. కాని యా పరేశుఁడు (బ్రహ్మము) నామాతీతుఁడుగ నున్నాఁడు. ఆతని నిశ్చయము గావించు టకే యీ నామము లుంచబడినవి 52. బ్రహ్మస్వరూపుఁడగు నా పర మాత్ముఁడు విశ్రాంతికిగూడ విశ్రామమైయున్నాఁడు. అంతియగాక ఆత్మారాముఁడును, ఆదిపురుషుఁడును నై యున్నాఁడు. ఆతఁడొక్కఁడే పరబ్రహ్మము. రెండవది లేదు 53.

చతుర్దశ బ్రహ్మలక్షణములు శాస్త్రాధారములతో వివరించెదను. ఈ వివరణమును గ్రహించి అసత్యబ్రహ్మములను వేఱుపఱచినయెడల సత్యబ్రహ్మస్వరూపము గోచరించును 54—55.

మూఁడవ సమాసము — చతుర్దశ మాయాబ్రహ్మములు.

శ్రోతలారా! సావధానులుకండు. సాధకులకు సమాధానమును బ్రసాదించునట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమును మీకు వివరించెదను 1. రత్నములను వెదకవలయునన్నచోఁ దొలుతొలుత మట్టిని గాలింపవలయును. అటులే సత్యబ్రహ్మమును నిశ్చయింప వలయునన్నయెడలఁ బదునాలుగు మాయా బ్రహ్మముల లక్షణములను గ్రహింపవలయును. కావున నాయీ లక్షణ ముల నిచట వివరించుచున్నాఁడను2. పదార్థము లేనియెడల సంకేతమును (నామనిర్దేశమును), ద్వైతము లేనియెడల దృష్టాంతమును, పూర్వపక్షము లేనియెడల సిద్ధాంతమును జెప్పుటకు సాధ్యముగాదు 3. కావున తొలు దొలుత మిథ్యావిషయముల నెత్తుకొనవలయును. తరువాత వానిని బాగుగాశోధించి పరీక్షించుచు విడిచివేయవలెను. ఆ పిమ్మట సత్యమగు విషయము సులభముగా (సహజముగా) నంతఃకరణములోనికి వచ్చును 4. ఇపుడు పదునాలుగు బ్రహ్మములను వర్ణించెదను. శ్రోతలు జాగరూకులై యాలింపవలయును. ఈ వర్ణనము నాలించుటవలన సత్యసిద్ధాంతము విశద మగును 5.

శ్రుత్యనుసారముగాఁ బదునాలుగు బ్రహ్మముల నామము లివి: (1) శబ్దబ్రహ్మము, (2) ఓమిత్యేకాక్షరబ్రహ్మము, (3) ఖంబ్రహ్మము, (4) సర్వబ్రహ్మము, (5) చైతన్యబ్రహ్మము, (6) సత్తాబ్రహ్మము, (7) సాక్షిబ్రహ్మము, (8) సగుణబ్రహ్మము, (9) నిర్గుణబ్రహ్మము,

(10) వాచ్యబ్రహ్మము, (11) అనుభవబ్రహ్మము, (12) ఆనంద బ్రహ్మము, (13) తదాకారబ్రహ్మము, (14) అనిర్వాచ్యబ్రహ్మము 6-9.

ఇవి పదునాలుగు బ్రహ్మముల నామములు. సంక్షేపముగా నిపుడు వాని స్వరూప మర్మముల నెఱుంగఁజెప్పెద వినుండు 10. అనుభవములోనికి రాక శబ్దములలోమాత్ర మెయ్యది చెప్పఁబడుచున్నదో యది శబ్దబ్రహ్మము. ఓంకారమును ఓం ఇత్యేకాక్షర బ్రహ్మ యని చెప్పుదురు 11. ఖంబ్రహ్మము అనగా నాకాశబ్రహ్మమని యర్థము. ఇది మహదాకాశమువలె నన్నికడల వ్యాప్తమైయుండును. ఇఁక సర్వబ్రహ్మము యొక్క మర్మమును వినుండు 12. ఈ బ్రహ్మమునుగూర్చి శ్రోత్యాశయ మేమన "పంచభూత చమత్కారమువలన గనుపడుచున్న యీ సమస్తము బ్రహ్మమే"యని. 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' అను శ్రుత్యర్థ మీ సర్వబ్రహ్మమునే చెప్పుచున్నది. ఇఁక చైతన్యబ్రహ్మరహస్యమును చెప్పుదును వినుండు 13-14. పంచభూతాత్మికమగు మాయయందుఁ గలుగు చేతనమే చైతన్యబ్రహ్మము 15. చేతనముమీఁద నధికారము (సత్తా) గలది సత్తాబ్రహ్మము. ఆ యధికారమును (సత్తా) నెఱింగినది సాక్ష్య బ్రహ్మము 16. ఆ సాక్షిత్వమునందుఁ ద్రిగుణము లారోపింపఁబడినపుడు దానినే సగుణబ్రహ్మమందురు 17. గుణాదులెవ్వియు లేకయుండునది నిర్గుణబ్రహ్మము 18. వాక్కులమూలమున నిట్టిదని చెప్పుట కవకాశము గలదై యనుభవమునకు రానిది వాచ్యబ్రహ్మము. అనుభవములోనికి వచ్చి మాటలచేఁ జెప్పఁదగనిది అనుభవబ్రహ్మము. ఆనందమనునది యొక వృత్తిధర్మము. అది వాచ్యముగనున్నది. దానినే ఆనందబ్రహ్మమందురు. భేదాభేదరహితమగు తదాకారత్వమె "తదాకారబ్రహ్మము". ఇఁక ననిర్వాచ్యబ్రహ్మమునుగూర్చి యేమి చెప్పుదును? దానిగూర్చి చెప్పుటకు వాక్కునకు శక్తిచాలదు (అది వాణీవిషయమే కాదు). కాన నీ సంవాదము సమాప్తిచేయుదును 19_21.

వరుసఁగఁజెప్పిన యీ పదునాల్గు బ్రహ్మములనుజూచి సాధకులు భ్రమపడఁగూడదు. ఇందున్న శాశ్వతబ్రహ్మమును గుర్తించి మాయా బ్రహ్మముల నశాశ్వతములని పరిత్యజింపవలెను. ఇప్పుడే పదునాల్గు బ్రహ్మములనుగూర్చిన సిద్ధాంతము రాఁబోవుచున్నది. చెవియొగ్గివినుఁడు 22-23.

శబ్దబ్రహ్మము శబ్దములతో సంబంధించినది. అది యనుభవరహితమైనది. కావున నది మాయికము. దానికి శాశ్వతత్వము లేదు 24. ఏ బ్రహ్మము క్షరమును అక్షరమును గాదో యా బ్రహ్మమునకు ఓమిత్యేకాక్షరబ్రహ్మ (ఓం+ఇతి+ఏక+అక్షర+బ్రహ్మ) అనునామ మెక్కడనుండి వచ్చినది? కావున నీ బ్రహ్మమునందుగూడ శాశ్వతత్వచిహ్న మెద్దియును గాన్పింపదు* 25. ఖంబ్రహ్మ మనునది ఆకాశమువలె శూన్యస్వరూపము (అజ్ఞానస్వరూపము). కావున దానినిగూడ శాశ్వతబ్రహ్మమని చెప్పఁజాలము 26. ఇఁక సర్వబ్రహ్మమునుగూర్చి విచారింతము. సర్వమును (పంచభూతాత్మికమగు సర్వదృశ్యము) అంతమొందును. వేదాంతశాస్త్రమునం దీయంతమును కల్పాంతమనియు, బ్రహ్మప్రళయమనియు గూడ నుడువుదురు. ఈ విషయము నందఱు యెఱింగియే యున్నారు. కావున సర్వబ్రహ్మముసైతము నశ్వరమనియే తేలినది. ఇదిగూడ శాశ్వతముగాదు27—28. విమర్శకులగు విద్వాంసులు అచలమునందుఁ జలనమును, నిర్గుణమునందు గుణమును, నిరాకారమునం దాకారమును అంగీకరింపరు 29. పంచభూతాత్మికమగునది (పంచభూత రచనము) ప్రత్యక్షముగా నాశవంతమైనది. కావున నది సర్వబ్రహ్మ మెటులఁ గాఁగలదు? 30. సర్వస్వమును నాశనమై పోవునపుడు ఉండునదెవరు? చూచువారలెవరు? 31. ఇఁక చైతన్యబ్రహ్మమును విచారింతము. చైతన్యబ్రహ్మము దేనికి (పంచభూతాత్మిక రచనమునకు లేక సర్వబ్రహ్మమునకు) చైతన్యమొసఁగుచున్నదో యదియే మాయికమని సిద్ధాంతమైనప్పుడు ఈ బ్రహ్మమునకుఁ జైతన్యత్వ మెచ్చట నిలిచినది? కావున నిదిగూడ అశాశ్వతమని సిద్ధాంతమైనది 32. ఇఁకఁ బ్రజయే (చైతన్యసర్వములే) లేనప్పుడు వాస్తవములో సత్తామాత్ర మెక్కడినుండి వచ్చును? కావున సత్తాబ్రహ్మముగూడ నేమియును లేదు. ఇఁక సాక్ష్యబ్రహ్మమును దీసికొందము. ఎప్పుడు సత్తాయే లేదో అపుడు సాక్ష్య

* బ్రహ్మము క్షరముగాదు అక్షరమునుగాదు. అవినాశి యేల కాదన, ఎచ్చట నాశనములేదో యచ్చట అవినాశియను శబ్దప్రయోగమున కవకాశ మెక్కడిది? ఏ బ్రహ్మము క్షరముగాదో మఱియు నక్షరముగూడఁగాదో యచ్చట ఓమిత్యేకాక్షరబ్రహ్మ అను దాని నెచ్చటనుండి తెచ్చిపెట్టిరి?

మెవ్వరిది? కావున సాక్ష్యబ్రహ్మముగూడ నశ్వరమని తేలినది 33. సగుణ బ్రహ్మమన్ననో యది ప్రత్యక్షముగనే నాశవంతమైనదిగదా! దీనిని వెలుపుటకు విశేషించి ప్రమాణములు చూపవలసిన యావశ్యకములేదు 34. ఇంక నిర్గుణబ్రహ్మమును దీసికొందము. మొట్టమొదట గుణములే లేనపుడు నిర్గుణమను పేరెక్కడనుండి వచ్చినది? గుణములు లేనిచో నెందేని గౌరవము ప్రాప్తించునా? కావున నిర్గుణబ్రహ్మ మనునదిగూడఁ బూర్తిగా వ్యర్థమైనదే యగును 35. మాయ మృగతృష్ణవంటిదని నుడువుట యెటులుండునో యీ (నిర్గుణ) బ్రహ్మమును నిర్గుణమని నుడువుట యటులున్నది. ఎవరేని యాకాశమునకు (స్వరూప) కల్పనము గావించినచో నది యెంతదనుక సత్యము కాగలదు? 36. గ్రామమే లేనప్పుడు పొలిమేర యెక్కడనుండి వచ్చును? జన్మమే లేనప్పుడు జీవాత్మ యెక్కడ నుండి వచ్చును? అద్వైతమునకు ద్వైతోపమాన మెట్లు సరిపడును? ఈ స్థితియే గుణములులేని నిర్గుణబ్రహ్మమునెడగూడఁ గలదు. 37. మాయయే లేనియెడల సత్తాయును, పదార్థమే లేనియెడల సాక్షిత్వమును, అవిద్యయే లేనియెడల చైతన్యము ఎట్లు నిలువఁజాలవో అటులే గుణములు లేనియెడల నిర్గుణముగూడ నిలువఁజాలదు 38. సత్తా, చైతన్యము, సాక్షి యను నివియన్నియు గుణములతోడనే నిండియున్నవి. ఎయ్యది నిర్గుణమో దానిలో గుణము లెచ్చటనుండి వచ్చినవి? 39. గుణములు లేనిదానికి నిర్గుణమను సంజ్ఞ నొసంగుట స్వయముగా దానికశాశ్వతత్వమును సిద్ధాంతము జేయుటయేయని తెలిసికొనుడు 40. ఇంక వాచ్యబ్రహ్మమునుగూర్చి విచారింతము. నిర్గుణబ్రహ్మము తనంతనే యది పేరుచేతనే యశాశ్వతమని సిద్ధమయ్యెను. అటులే వాచ్యబ్రహ్మముగూడ మిథ్యయైయున్నది. ఏలయన, వాచ్యబ్రహ్మను ఉపర్యుక్త బ్రహ్మములయందు ఖండనము గావింపఁబడిన విషయములలోనున్నది 41. ఇంక నానందబ్రహ్మమునుగూర్చి వినుండు. ఆనందబ్రహ్మము గూడ వృత్తియొక్క భావనయైయున్నది. వృత్తి ప్రత్యక్షముగా నశ్వరమైయున్నది. కావున ఆనందబ్రహ్మమన్నఁ బ్రత్యక్షముగనే అశాశ్వతమైయున్నది. ఇఁకఁ దదాకారబ్రహ్మమును దీసికొనుఁడు. తదాకారమైపోయినపిమ్మట వృత్తి యేమియు వేరుగానుండదు. కావునఁ దదాకార

బ్రహ్మముగూడ నేమియును లేదు 42. ఇఁక శేషించినది అనిర్వాచ్య బ్రహ్మము. కాని అనిర్వాచ్యమను నీ నామనిర్దేశముగూడ వృత్తికారణ మననేగదా! బ్రహ్మమునందు నివృత్తి వచ్చుచున్నది. కావున నీ యనిర్వాచ్యబ్రహ్మముగూడ శాశ్వతబ్రహ్మము గాదు. బ్రహ్మమునకు నామమే నిర్దేశము గాజాలదని తాత్పర్యము 43.

ఏ నివృత్తిదశ అనిర్వచనీయముగా నున్నదో యదియే ఉన్మనీయావస్థ. అదియే యోగులకు నిరుపాధికవిశ్రాంతి 44. నామము, రూపము, గుణము, వృత్తి మొదలగు నుపాధి యేదియును లేని వస్తువేదియో యదియే జ్ఞానులకు సహజసమాధి. దానివల్లనే భవసాగరము వలన గలుగు ఆధివ్యాధులన్నియు దూరమగును 45. ఉపాధులన్నియు నెచట నంతరించునో యదియే సిద్ధాంతము. సిద్ధాంతముమాత్రమే కాదు, మీఁదు మిక్కిలి అదియే వేదాంతము. అదియే ఆత్మానుభవము 46.

ఏది శాశ్వతబ్రహ్మమో ఎచ్చట మాయాభ్రమ లేదో దాని మర్మమును అనుభవనీయులగు నీ పురుషులు స్వానుభవమువలన నెఱుంగుచున్నారు 47. స్వానుభవసహాయమునఁ దొలుతొలుత కల్పనమును నాశ మొనరించి తరువాత ఆనందమును జూరగొనవలయును 48. నిర్వికల్పమును గల్పన మొనరించుటచేఁ గల్పనము సహజముగా విడిపోవును. పిమ్మట నేమియు శేషించియుండదు. ఆవల సాధకు లాత్మస్వరూపులై కోట్లకొలఁది సంవత్సరములదనుక నుండగల్గెదరు 49. కల్పమునందొక మంచితన మున్నది. ఏమన, దానిని మన మెచ్చట నియోగించెదమో యది అచ్చటనే లగ్నమగును. కాని యొకవేళ మనము పరమాత్మస్వరూపమునందు నియోగించినచో స్వయముగా దానియందే విలీనమగును. మఱియు 'మన' యనునదిగూడ ఆ రూపమే యైపోవును 50. నిర్వికల్పమును కల్పనము చేయఁబూనితిమేని కల్పనము స్వయముగా నశించిపోవును. నిస్సంగమును గలియుటచే స్వయముగా నిస్సంగులై పోవుదురు 51.

బ్రహ్మ మునచేతిలో నిముడ్చుకొనుట కనువగు పదార్థముగాదు. సద్గురుని జ్ఞానోపదేశముచే నది యనుభవములోనికి వచ్చును 52. ముందు మఱల నీ విషయమునుగూర్చి నిరూపణము గావించెదము. ఆ నిరూపణము వలన మీకుఁ గేవలబ్రహ్మము అననేదియో బాగుగాఁ దెలియఁగలదు 53.

నాలుగవ సమాసము – కేవలబ్రహ్మము.

బ్రహ్మము ఆకాశమునకంటె నిర్మలముగను, నిరాకారముగను, విశాలముగను, వ్యాపకముగను నున్నది 1. ఇరువదియొక్క స్వర్గములును ఏడు పాతాళములును గలిసి యొక బ్రహ్మాండమైనది. ఈ విధముగానున్న యనంతబ్రహ్మాండములకుఁ గ్రిందను మీఁదను అన్నిస్థలములను నదియున్నది బ్రహ్మముచే నావరింపబడనిస్థల మణుమాత్రముగూడ లేదు 2-3. స్థలజల కాష్ఠపాషాణాదు లన్నింటియందును బ్రహ్మము ఇమిడియున్నది. అది లేని ప్రాణి యెద్దియు నుండఁబోదని యందఱు నెఱుంగుదురు 4. జలమునందు జలచరములు నిలిచియుండునటుల, బ్రహ్మమునందుఁ బ్రాణిసమూహము సమస్తము నిలిచియున్నది 5. కాని బ్రహ్మమునకు జలోపమానము నొసంగుట యుక్తముగాలేదు. ఏలయన, జలము నియమముగలది. జలచరములు నీటియందు నీటివెలుపలను నుండవచ్చును. బ్రహ్మము నియమ రహితమైనది. దానికి వెలుగా నే ప్రాణియు నుండఁజాలదు 6. ఒకవేళ నెవఁడేని యాకాశము వెలుపలకుఁ బోవఁదలంచినయెడల నెటులఁ బరుగెత్తఁగలడు? అది యన్నిప్రక్కలను నిండియున్నదిగదా! అటులే బ్రహ్మమునకుఁగూడ నంతములేదు 7. అది యన్నింటియందును నఖండ రీతిగాఁ గలిసియున్నది. శరీరమునం దంతటను నది చుట్టుకొనియున్నది. బ్రహ్మము అన్నింటికి మిగుల సమీపమునందుండియు దాఁగియున్నది 8. అన్నియును బ్రహ్మమునందే యిమిడియున్నవి. అటులున్న విషయము జనులందఱు నెఱుంగరు. తెలియుచున్నదంతయు భాసము. ఆ పరబ్రహ్మము కొంచెమేని యెఱుంగఁబడదు 9. మేఘము, ధూమము, ఉరుము, మంచు మున్నగునవి ఆకాశముతోఁ గలిసియున్నటు లొక్కొక్కప్పుడు గాన్పించును. అది సత్యముగాదు. ఆకాశము నిర్మలమైనది 10. ఆకాశమువైపు మనము చాలసేపుదనుకఁ జూచుచున్నయెడల ఆకాశమునం దేదియో ఒక దృశ్యము చక్రమువలెఁ దిరుగుచున్నటులఁ గనిపించును. వాస్తవమున నందేమియును లేదు. మిథ్యాభాస ఇటులే మీ దృశ్యముగూడ (సృష్టి సైతము) జ్ఞానులకు మిథ్యగఁ గన్పట్టును 11. నిద్రించినవానికిఁ దనస్వప్నము జరుగుచున్నటులె యుండును. మేల్కొనిన యనంతరము అంతయును మిథ్యయని విదితమగును. అటులే జ్ఞానరూపమగు జాగరూకత గలిగిన

పిమ్మట మనుష్యున కీ స్వప్నముఁవంటి దృశ్యమంతయు మిథ్యయని తెలియును 12. కావున మానవుఁడు తన యనుభవజ్ఞాన సహాయమున మే ల్కొ న వ ల యు ను. మేల్కొనిన పిమ్మట నీ మాయికదృశ్యము (ప్రపంచము) అంతయు మిథ్యయని తెలియును 13. ఇఁక నీ కూటసమస్య నటులుంచి యెయ్యది బ్రహ్మాండమున కావలనున్నదో యా బ్రహ్మమును నీకుఁ స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పెదను 14.

బ్రహ్మము బ్రహ్మాండమునందుఁ గలిసియున్నది. ప్రతిపదార్థము నందును నది వ్యాప్తమైయున్నది. మఱియు నది అంశ (భాగ) మాత్రముతో సమస్త వస్తువులయందును విస్తృతమైయున్నది 15. బ్రహ్మము నందు సృష్టి భాసించుచున్నది. సృష్టియందు బ్రహ్మమున్నది. అనుభవము గావించుకొన్న పిమ్మట నది యంశమాత్రముతో భాసించును 16. బ్రహ్మము అంశమాత్రముతో సృష్టికి లోపలనున్నది. కాని సృష్టికావల నది యెంతవఱకు వ్యాప్తమైయున్నదో యను నియతి నెవ్వరును గనుగొని నిశ్చయింపఁజాలరు. ఏలయన, సంపూర్ణబ్రహ్మము బ్రహ్మాండమునం దెట్లు సరిపోవును? 17. అమృతి (చరణామృతముంచు చిన్న పాత్రము)లో సంపూర్ణాకాశము ప్రతిఫలింపఁజాలదు. అటులే బ్రహ్మములోఁ గొంత యంశము మాత్రమే యీ బ్రహ్మాండమునందు నిండియున్నదని జ్ఞానులు తలంచుచున్నారు 18. బ్రహ్మము సమస్తమునందును గలిసియున్నది. కాని యది కదలదు. వ్యాపకత్వమునలన నన్నింటిలోను బరిపూర్ణముగా నిండియున్నది 19. పంచభూతములతో నిండియుండియును పంకమునందుండియును ఆకాశ మలిప్తముగా నుండునటుల బ్రహ్మముగూడ సర్వవస్తువులలో వ్యాపించియు వేఱుగానున్నది 20. బ్రహ్మమునుగూర్చి యొసంగఁదగిన దృష్టాంత మెద్దియునులేదు. శ్రోతలకు విషయస్వరూపము బాగుగా బోధపడుటకై దృష్టాంతము నొసంగవలసిన యవసరము గలదు. బాగుగా విచారించి చూచినచో బ్రహ్మముతోఁ గొంచెమో గొప్పయో పోల్కి గలదిగా ఆకాశ మొక్కటిమాత్రమే కనిపించుచున్నది 21. శ్రుతుల యందును, స్మృతులయందును క్రమముగా బ్రహ్మము ఖంబ్రహ్మమనియు గగనసదృశమనియుఁ జెప్పఁబడెను. కావుననే బ్రహ్మమును ఆకాశముతోఁబోల్చుట సంభవించినది 22. ఇత్తడియందు నలుపురంగు లేని

యెడల నది స్వచ్ఛమగు బంగారమే. అటులే ఆకాశమునందు శూన్యము లేనియెడల నదియే బ్రహ్మము 23. ఇందువలననే బ్రహ్మమును గగనము వలెను, మాయను పవనమువలెను గ్రహించుచున్నారు. అంతియగాని బ్రహ్మమును దర్శింపఁజాలము 24. శబ్దసృష్టికి సంబంధించిన రచనము క్షణక్షణమునఁ గల్పింపఁబడును. అంతలో నశించును. అది వాయువువలె నిలిచియుండదు. నడచిపోవుచునే యుండును 25.

మాయయు నిటులె మిథ్యయైయున్నది. కేవలబ్రహ్మమే శాశ్వతము. బ్రహ్మము అన్నింటియందును వ్యాప్తమైయున్నది 26. అది పృథ్విలోనికిఁ జొచ్చి (పృథ్విని భేదించి) యున్నది. కాని యది పృథ్వియంత కఠినమైనదిగాదు. ఏలయన, పృథ్విసహజముగా జడము (పృథ్విని భేదించుటకు బ్రహ్మము కఠినముగా నుండవలెను.) బ్రహ్మము మిగుల మృదువైనది. దాని మృదుత్వమున కుపమానమేలేదు 27. పృథ్వికంటె సూక్ష్మము జలము. జలముకంటె సూక్ష్మము అగ్ని. అగ్నికంటె సూక్ష్మము వాయువు 28. వాయువుకంటె నధికసూక్ష్మ మాకాశము. ఆకాశమునకంటె నధికసూక్ష్మము బ్రహ్మము 29. బ్రహ్మము వజ్రమును గూడ భేదించి యందిమిడియున్నది. కోమలత్వమునఁ జెప్పవలసినపనియే లేదు. బ్రహ్మము పోవలేదు. ఉపమానరహితమై యది యన్నింటియందును నిండియున్నది. బాగుగా శోధించిచూచినచో నది కఠినమైనదియు గాదు, మృదువైనదియుఁ గాదు 30. బ్రహ్మము భూమండలమునం దంతటను వ్యాప్తమైయున్నది. భూమండలము నాశమగునుగాని బ్రహ్మము నాశము గాదు. అటులే జలమెండి యింకిపోవును. బ్రహ్మమో జలమునందుండియు నెండిపోవదు 31. పరబ్రహ్మ మగ్నియందుండునుగాని తగులఁబడిపోదు. వాయువునందుండునుగాని వీవదు. గగనమునం దున్నదిగాని భాసింపదు32. అది శరీరమునం దంతటను వ్యాప్తమైయున్నది. కాని దొరకదు. మఱియు నది దగ్గఱనుండియును దూరమగుచున్నది. ఇది మిగుల నాశ్చర్యకరమగు విషయము 33. బ్రహ్మ మెదురుగానున్నది. నలుముఖముల నాక్రమించుకొని యున్నది. పగలు రాత్రిగూడ మన మాబ్రహ్మమునందె చూచుచున్నారము. లోపలను వెలుపలను సర్వస్థలములయందును బ్రహ్మము ప్రత్యక్షముగా నున్నది. ఇందు సందియ మావంతయు లేదు 34.

మనము బ్రహ్మమునం దున్నారము. అది మన లోపలను మన వెలుపలను నున్నది. ఆకాశమువలె నది దృశ్యముకంటెను వేఱుగా నున్నది 35. ఎచ్చట నేమియును గనుపింపదో యచటగూడ బ్రహ్మము నిండియున్నది. తన ధనము తనకే కనిపింపనటులఁ బరబ్రహ్మ మదృశ్యమగుచున్నది 36. కనిపించుచున్న ప్రతిపదార్థమును బ్రహ్మమంటుకొనియున్నది. (మొట్ట మొదట బ్రహ్మముమీఁద దృష్టి పడవలయును. అప్పుడు పదార్థము మీఁది) అనుభవమువలన నీ కూటసమస్యను సాధింపవలయును 37. సంపూర్ణ దృశ్యపదార్థములను (పృథివ్యాదులను) విడిచి శేషించిన సమస్తమునకును ముందు వెనుక నలుముఖములను నాకాశమెటులున్నదో యటులే యా పరబ్రహ్మము నలుముఖముల సామరస్యముగా నిండి యున్నది 38. రూపము, నామము లున్నంతదనుక నది యంతయు నసత్యము, భ్రమ మఱియు నామరూపముల కావలనున్నదాని (బ్రహ్మము) మర్మమును అనుభవనీయులగు పురుషులే యెఱుంగుదురు 39. ఆకాశము నందు ధూమము పెద్దపెద్ద పర్వతములవలెఁ గనంబడునటుల మాయా దేవియుఁ దన యాడంబరమున వింతవింత రీతులఁ గనిపించుచున్నది 40. ఈ మాయ అశాశ్వతము. బ్రహ్మము శాశ్వతము. బ్రహ్మము అన్నిస్థలముల యందు నిరంతరము నిండియున్నది 41. చూడుఁడు. పుస్తకము జదువు నప్పు డది యక్షరములలోనైతము నిండియున్నది. మఱియు మిగుల కోమల రూపముతో నేత్రములలోఁగూడఁ బ్రవేశించియున్నది 42. చెవులతో శబ్దము నాలకించునపుడు, మనస్సుతో ఆలోచనమును జేయునప్పుడు వాస్తవములో నా పరబ్రహ్మము హృదయమునకు లోపలను వెలుపలను నమరియున్నది 43. మార్గమునందు నడచునపుడు పాదములు తొలు దొలుత దానినే తాఁకును. అది సర్వాంగములను దాఁకుచున్నది. ఎప్పుడైనను మన మేదేని వస్తువును దీసికొనినచో నపుడా వస్తువుకంటె ముందు మనకుఁ బరబ్రహ్మమే చేతిలోనికి వచ్చుచున్నది 44. ఎంతదనుకఁ జెప్ప గలను. సమస్తేంద్రియములును, మనస్సునుసైతము నిరంతరము పర బ్రహ్మమునందే వర్తించుచున్నవి. కాని దానిని దెలిసికొనుటలో మనము హతాశులమగుచున్నారము 45. (పరబ్రహ్మము) దగ్గఱనేయున్నది గాని

చూచినచోఁ గానుపింపదు. అది కనుపింపకపోయినను దప్పక యది యున్న దనుమాట సత్యము 46.

దృశ్యమును నిరసించినపిమ్మటఁ దన యనుభవమువలననే యది (పరబ్రహ్మము) ప్రాప్తమగును. అది యనుభవగమ్యముగా నున్నది 47. జ్ఞానదృష్టితోఁ జూడఁదగినవస్తువు చర్మదృష్టికిఁ గాన్పింపఁజాలదు. లోపలి యనుభవవిషయమును లోనివృత్తియే తెలిసికొనఁగలుగును 48. బ్రహ్మమును, మాయను, అనుభవవిషయమును దెలిసికొనునట్టి సర్వసాక్షిణి తుర్యావస్థ మాత్రమేసుమా ! 49. దాని సాక్షిత్వమునకు వృత్తి కారణము (తుర్యమునందు వృత్తియున్నది). దానికిఁ బిమ్మటనున్నది ఉన్మనీయావస్థ (నివృత్తిదశ). అచట (ఉన్మనీయావస్థయందు) ఎఱుక (జ్ఞాతృత్వము) నశించిపోవును. అదియే విజ్ఞానము 50. ఉన్మనీయావస్థలో అజ్ఞానము విడిపోవుచున్నది. జ్ఞానముగూడ నుండదు. విజ్ఞానవృత్తి పరబ్రహ్మమునందు లీనమైపోవుచున్నది. అచ్చట కేవలబ్రహ్మమున్నది. కల్పన మచట నంత్యమగుచున్నది. అదియే యోగిజనుల యేకాంతవిశ్రామము. దానిని ననుభవపూర్వకముగా నెఱుంగవలయును 51-52.

అయిదవ సమాసము – కల్పనా నిరసనము.

పైనిఁ జెప్పబడిన శాశ్వతశుద్ధబ్రహ్మము అనుభవములోనికి వచ్చినది. మాయాస్వరూపముగూడ బోధపడినది 1. బ్రహ్మమునుగూర్చి మాహ్మృదయములలో ననుభవము గలుగుచున్నది. మాయగూడ ప్రత్యక్షముగాఁ గన్పించుచున్నది. ఇపుడీ ద్వైతనిరసన మే విధముగాఁ గావలయునో తెలియకున్నది. గురుమహారాజా ! సెలవిండు 2. శ్రోతలకు వక్త యిటులఁ జెప్పుచున్నాఁడు. శ్రోతలారా! అటులైనచో నిప్పుడు మనస్సును సావధానమును, ఏకాగ్రము గావించి మాయను బ్రహ్మమును నెవఁడెఱుంగునో దానిని వినుండు 3. "బ్రహ్మసంకల్పము సత్యము. మాయావికల్పము మిథ్య" అను నీ ద్వైతకల్పనమును మనస్సే చేయుచున్నది* 4. మాయను,

* మాయ యెద్దియో బ్రహ్మ మెద్దియో తెలిసినదిగాని మాయాబ్రహ్మముల ద్వైతనిరసన మెటులగును? అని శిష్యుఁ డడిగెను. ప్రత్యుత్తరము: మాయాబ్రహ్మముల కల్పన

బ్రహ్మమును సమస్తమును తుర్యావస్థయొక్కటియే యెఱుంగును. కావు ననే దానిని సర్వసాక్షియని చెప్పుదురు 5. తుర్యము అన్నింటి నెఱుంగును. కాని యెచ్చట అన్ని యనునది లేదో యచ్చట నెఱుంగువాఁడెవఁడు? దేనిని? 6. సంకల్పవికల్పములసృష్టి మనోగర్భమునుండి జరిగినది. అంత్యమునం దామనస్సే మిథ్యయని నిర్ధారణమగుచున్నది. అప్పుడు సాక్షియెవఁడు? 7. సాక్షిత్వము, చైతన్యము, సత్త అను గుణములు మాయాకారణమున వ్యర్థముగ బ్రహ్మమునకు మధ్యను జేర్పఁబడినవి 8. ఘటాకాశము, మఠాకాశము, మహదాకాశము అను నీ మూఁడుభేదము లేర్పడుట కెట్లు ఘటము, మఠము కారణములో యదేవిధముగా మాయా సంయోగమువలన బ్రహ్మమునందు గుణారోపణము కలుగుచున్నది. కాని వాస్తవమునకు ఆకాశ మొక్కటియే. అటులే బ్రహ్మముగూడ నిర్గుణమును శాశ్వతమునునై ఒక్కటిగా నున్నది 9. ఎంతదనుక మాయ సత్యముగా భావింపఁబడునో యంతదనుకనే బ్రహ్మమునందు సాక్షిత్వమున్నది. అవిద్యానిరసనమైనపిదప ద్వైత మెక్కడ నుండఁగలదు? 10. ఇటులే సర్వసాక్షియగు మనస్సు ఉన్మనమైపోయినపుడు తుర్యరూపమగు జ్ఞానమస్తమితమై పోవును 11. ద్వైతముగా భాసమగు మనస్సెప్పుడు ఉన్మనమయ్యెనో యప్పుడు ద్వైతాఽద్వైతానుసంధాన మెచ్చటనున్నది? 12. అనఁగా ద్వైతాఽద్వైతకల్పనము వృత్తిచిహ్నము. వృత్తి నివృత్తమైపోయిన పిమ్మట ద్వైతముయొక్క జాడపొడలుగూడఁ గాన్పింపవు 13. వృత్తిరహితమగునట్టి జ్ఞానమే (విజ్ఞానము) పూర్ణశాంతి. పూర్ణశాంతి లభించిన పిమ్మట మాయాబ్రహ్మములనుగూర్చిన వివాదమంతయు నంతరించును 14. మాయాబ్రహ్మములనుగూర్చిన వివాదమును మనస్సే

మనుమన్న దెవనికి? మనస్సునకు. ఆ కల్పనము నశించినపిమ్మట (మనోవృత్తిలేకున్నపిదప అనగా నున్మనీయావస్థలో) ద్వైత మింక నెటులుండగలఁదు? కాని యీ కల్పనమును నశింపఁజేయుట యెట్లు? కల్పనమువలనఁ గల్పనము నశించును. బ్రహ్మమునుగూర్చిన కల్పనము శుద్ధకల్పనము, సంకల్పము. మాయనుగూర్చిన కల్పనము శబలము (ఔపాధికము) లేక అశుద్ధకల్పనము అది వికల్పము. ఇపు డీసంకల్పముకంటె ముందుగా వికల్పములు నాశన మొనరింపవలయును. దీనికిఁ బిమ్మట సంకల్పము స్వయంబ్రహ్మమునందు లీనమైపోవును. మఱియుఁ గేవలబ్రహ్మము ప్రాప్తించును.

కల్పించినది. బ్రహ్మము వాస్తవమునకుఁ గల్పనాతీతమైనది. ఈ రహస్య
మును జ్ఞానులే యెఱుంగుదురు 15. మనోబుద్ధుల కగోచరముగా నున్న
దియుఁ గల్పనమునకంటె వేఱుగనున్నదియు నగు పరబ్రహ్మముయొక్క
యథార్థమును అనుభవము గావించినయెడల ద్వైతమెచ్చట నిలువఁ
గలుగును? 16. ద్వైతమువైపు చూచినచో బ్రహ్మము గోచరింపదు.
బ్రహ్మమువైపు చూచినచో ద్వైతము నశించును. ఏలయన, ద్వైతా
ద్వైతముల భాసము కల్పనమువలననే జరిగియున్నది 17. కల్పనము
మాయానివారణమును జేయుచున్నది. బ్రహ్మమును స్థాపించుచున్నది.
అటులే సంశయమును గలుగఁజేయునదియు సంశయము నాటంకపఱచు
నదియుఁగూడ కల్పనమే 18. అదియే (కల్పనమే) మానవుని అధిబంధ
ములయందుఁ బడద్రోయుచున్నది. సమాధానము నొసంగుచున్నది.
మఱియు బ్రహ్మమువైపు ధ్యానమును గలిగించుచున్నది 19. కల్పనము
ద్వైతమునకు జనని. అదియే జ్ఞానమునకు స్వరూపమైయున్నది. మఱియు
(బద్ధత్వము) ముక్తత్వముగూడ దానివలననే యేర్పడుచున్నది 20. శబల
(ఔపాధిక) కల్పనము మిథ్యాబ్రహ్మాండమును జూచుచున్నది. శుద్ధ
కల్పనము ఆ క్షణముననే నిర్మలస్వరూపభావనము గావించుచున్నది 21.
కల్పనము క్షణమాత్రములోఁ జింతనము గావించును. క్షణమాత్రములో
స్థిరమైపోవును. మఱియు క్షణమాత్రములో విస్మితమై చూచు
చుండును 22. కల్పనము క్షణమాత్రములోఁ దెలిసికొనుచున్నది. క్షణ
మాత్రములో భయపడుచున్నది. ఇటులే బహువిధ వికారములను దెచ్చి
పెట్టుకొనుచున్నది 23. జన్మమునకుఁ గల్పనమే మూలము. భక్తికి
ఫలము కల్పనమే. మఱియు మోక్షమునుగూడఁ గల్పనమే ప్రసాదించు
చున్నది 24. సాధనము చేయునపుడీకల్పనమును జక్కఁగా నుపయో
గించినచో శాంతము లభించును. అటులఁ గానియెడల నిదియే మాన
వుఁడు పతనమగుటకు కారణమగును 25. ఇటులే కల్పన మన్నింటికిని
మూలమైయున్నది. దీనిని నిర్మూలనము గావించినపిమ్మట బ్రహ్మము
ప్రాప్తించును 26. శ్రవణము, మననము, నిదిధ్యాసములవలన సమా
ధానము లభించును. అంతలో మిథ్యాకల్పనాభానుఁడస్తమించును 27.
నిశ్చితమగు అర్థమువలన సంశయము నశించునట్లు శుద్ధబ్రహ్మ నిశ్చ

యముపలనఁ గల్పనము నశించును 28. మిథ్యాకల్పనమునకుఁగల టక్కరి తనము సత్యము ముందెటుల నిలువగలదు? సూర్యుని తేజఃపుంజమున కెదురుగాఁ జీకటి యెటుల నిలిచియుండఁగల్గును? 29. జ్ఞానప్రకాశము వలన మిథ్యాకల్పనము నశించును. అప్పుడు ద్వైతాభాసము తనంతట తానే విడిచిపోవును 30. మృగమువలన మృగము వంచింపఁబడి (వేటగానిచే) నశించునటులఁ గల్పనమువలన గల్పన మెగిరిపోవుచున్నది. ఆకాశ మార్గమునకు విడువఁబడిన బాణము వేఱొకబాణముచేఁ దెగఁగొట్టఁబడునటుల కల్పనమువలనఁ గల్పన మంతరించును 31.

శుద్ధకల్పనా ప్రబలత్వమువలన శబలకల్పన మెటుల నాశనమగుచున్నదో యీ విషయమును మీకు స్పష్టపఱచి చూపెదను 32. శుద్ధ కల్పనము గురుతించు విధమును వినుండు. శుద్ధకల్పనము స్వయముగా నిర్గుణకల్పనము గావించుచున్నది. మఱియు నది సత్స్వరూపమును విస్మరింపనీయదు 33. స్వరూపానుసంధానముయొక్కయు, ద్వైత నిరసనము యొక్కయు, అద్వైత నిశ్చయముయొక్కయు జ్ఞానమును గలుగఁజేయునదియే శుద్ధకల్పనము 34. అద్వైతకల్పనము గావించునది శుద్ధమనియు, ద్వైతకల్పనము గావించునది అశుద్ధమనియు నెఱుంగవలయును. అశుద్ధకల్పనమునే శబలకల్పనమనిగూడ నందురు 35. అద్వైతనిశ్చయముజేయుటయే శుద్ధకల్పనాకార్యము. శబల (అశుద్ధ) కల్పనము వ్యర్థముగ ద్వైత భావమును జేయును 36. అద్వైతకల్పనము ప్రకాశితమైనంతనే గల్పించు ద్వైతము నశించిపోవును. ద్వైతముతోఁబాటుగ శబల (అశుద్ధ లేక ఔపాధిక) కల్పనముగూడ నిరసనమైపోవును 37. కల్పనమువలనఁ గల్పనము నశించును. శబలత్వ కల్పనము వెడలిపోయినపిమ్మట శుద్ధకల్పనము శేషించియుండును. ఈ విషయమును జతురపురుషు లెఱుంగవలయును 38. శుద్ధకల్పన మేస్వరూపమును గల్పించునో అదియే దానిస్వరూపము. మఱియు నా స్వరూపమును గల్పించుచు గల్పించుచు స్వయముగా నది తద్రూప మైపోవును 39. కల్పనముయొక్క మిథ్యాత్వము ప్రకటనమైపోయిన పిదప సహజముగఁ దద్రూప మేతెంచును. మఱియు నాత్మ నిశ్చయ మైనపిమ్మట కల్పనము లయమైపోవును 40. సూర్యుఁ డస్తమించిన పిమ్మట నంధకారము ప్రబలునట్లు నిశ్చయము లోపించినపిమ్మట ద్వైత

ముప్పొంగును 41. అటులే జ్ఞానము మలినమైనపిమ్మట అజ్ఞానము ప్రబ లును. కావున సద్గ్రంథశ్రవణము అఖండరీతిగఁ జేయుచుండవలయును 42. ఇఁక నీ విపుల ప్రసంగము జాలించి యొక్కమాటతోడనే మీ సందియ ములఁ దీర్చెదను. ద్వైతముగా భాసించు నీవు అనునది లేదు 43. సంశయ మిప్పటికి విడిపోయియుండును. ఇఁకముందుఁ జెప్పఁబోవు విషయ మును సావధానమతితో వినఁగోరెదను 44.

ఎనిమిదవ సమాసము — ముక్తుఁడెవ్వఁడు?

శ్రోత లిటుల నడుగుచున్నారు. గురువర్యా! తాము కల్పనాతీత మగు అద్వైత బ్రహ్మనిరూపణము గావించి నన్ను క్షణమాత్రముకొఱకు దదాకారునిగఁ జేసివైచితిరి 1. కాని నేను తదాకారుఁడనై కేవల బ్రహ్మమును గావలయునని గోరుచున్నాఁడను. చంచలత్వమునకు లోనై యెప్పుడును నీ సంసారములోనికి రానొల్లను 2. కల్పనారహితమగు ఆ సుఖమునందు సంసారదుఃఖము లేదు. కావున నదియే (ఆ బ్రహ్మమె) మైపోవలయును 3. వాస్తవమునకు అద్వైతశ్రవణమువలన సాధ కుఁడు బ్రహ్మమే కావలయును. కాని యిచ్చట మఱల వృత్తిని మీఁదకు రావలసి వచ్చుచున్నది. అందుచే నీ రాకపోకలు తొలఁగుట లేదు 4. నేను క్షణమాత్రముకొఱకు ఎత్తుపయినెక్కి బ్రహ్మమునే యగుచున్నాఁడను. కాని తత్క్షణమే మఱల క్రిందికి (వృత్తిలోనికి) వచ్చి పడుచున్నాఁడను 5. పిల్లలు సీతాకోకచిలుకకాళ్ళకు దారమునుగట్టి దానిని క్రిందికిని మీఁదకును నెగురవేయునటుల నేనుగూడఁ (వృత్తిబద్ధుఁ డనై) క్రిందికిని మీఁదకును ప్రత్యావర్తనము (రాకపోకలు) చేయు చున్నాఁడను. ఇటు లెంతదనుకఁ జేయవలెనో తోఁచకున్నది 6. ఉపదేశము నాలించునపుడు తదాకారమైనతోడనే శరీరము పతనమైనటులుండవల యును. నాదియిది, పరునిదిది యనుభావము లేకుండఁబోవలయును 7. ఇట్లు కాఁజాలనిస్థితియందున్న నేను ఏమిచెప్పుచుంటినో యావిషయమునందే సిగ్గు పడుచున్నాఁడను. ఒకసారి బ్రహ్మమునై మఱల గృహస్థాశ్రమములోనికి వచ్చిపడుటఁగూడ నాకు విపరీతముగాఁ గాన్పించుచున్నది 8. ఈ జ్ఞానము

నాకు నుత్తమముగాఁ దోఁచుటలేదు. ఒకసారి స్వయముగా బ్రహ్మమై పోయినవాఁడు మఱల నాదశనుండి యేల వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చుచున్నాఁడు? 9. అగుచోఁ బూర్తిగా బ్రహ్మమేయైపోవలయును. లేనియెడల సంసార సాగరమునందే స్థిరముగా నుండవలెను. రెండుప్రక్కల నెంతదనుకఁ దిరిగి వేసారవలయును? 10. అధ్యాత్మనిరూపణమును వినుచుండునపుడు మాత్రము జ్ఞానము ప్రబలమగుచుండును (స్వయంబ్రహ్మమునందుఁ దదాకారమై పోవుదనుకగూడ జ్ఞానము విజృంభించును). నిరూపణ మాగి పోయినపిదప ఆ జ్ఞానము నష్టమైపోవును. మఱల నా బ్రహ్మరూపునే (మనుష్యునే) కామ క్రోధము లావరించుకొనుచున్నవి 11. ఇది యెక్కడి బ్రహ్మమగుట? ఈ విధముగా రెండుపక్షములనుండి పడిపోతిమి. గార్హస్థ్య కాలమంతయు నిట్టి పెనుఁగులాటలయందే గడచిపోయెను 12. బ్రహ్మానంద మును బడయుకాలమున గార్హస్థ్యకర్మములు వెనుకకు లాగుచుండును. గృహకర్మములను నెఱవేర్చెడి సమయమున బ్రహ్మమునందుఁ బ్రీతి యుప్పతిల్లుచుండును 13. ఈ విధముగా బ్రహ్మానందసుఖమును గార్హస్థ్యము గ్రహించుచున్నది. గార్హస్థ్యసుఖము బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ దొలంగిపోవు చున్నది. రెండును నసమగ్రములుగానే యున్నవి ఒక్కటియును బూర్తి కాదు 14. ఈ కారణమున నేను జంచలుఁడను. దుశ్చిత్తుఁడనై పోతిని. ఏమిచేయుదును? ఇపుడు నాకెద్దియు నిశ్చితము గాకున్నది 15. సారాంశ మేమన, నే నఖండబ్రహ్మాకారుఁడను గాకుంటిని సరిగదా! ఇటు గార్హస్థ్య మునందుఁగూడ విఘ్నము గలుగుచున్నది. కావున నిపు డెటులుండ వలెను? 16. శ్రోత దెలిపిన యీ సందేహమునకు వక్త చెప్పఁబోవు ప్రత్యుత్తరమును సావధానమనస్కులరై యాలింపుడు 17.

వక్త తిరుగ నిటులఁ బ్రశ్నించుచున్నాఁడు "ఓయీ! జ్ఞాని బ్రహ్మమై జడమువలెఁ గర్మముచేయకుండఁ బడియున్నచో మోక్షమునొందుననియా నీ యభిప్రాయము? అటులైనచోఁ గర్మయోగులగు వ్యాసాదులు మునిఁగి పోయిరా? 18. వక్తకు శ్రోత యిటుల విన్నవించుచున్నాఁడు. అయ్యా! కేవలము శుకుఁడు, వామదేవుఁడు నను నిరువురుమాత్రమే ముక్తినొందిన వారలని శ్రుతి నుడువుచున్నది 19. ఈ యిరువురుజ్ఞానులనే ముక్తులని వేదము లంగీకరించినవి. అన్యులందరును జ్ఞానులని వేదము వాకొనెను.

ఇపు డీ వేదవచనమును అశ్రద్ధతో విడనాడుట యెట్లు? 20. ఈ విధముగా శ్రోత వేదాధారముతోఁ బ్రత్యుత్తరము నొసంగెను. మఱియు మిగులఁ బట్టుదలతో నిరువురే ముక్తులని సిద్ధాంతీకరించెను 21. ఇది విని వక్త యిటులఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఒకవేళ సృష్టియంతటికిని నిద్దఱే ముక్తులు గలరని చెప్పఁబూనినచో నిఁక దక్కినవారలకు గతియేమియుండును? 22. ఋషులు, మునులు, సిద్ధులు, యోగులు, ఆత్మజ్ఞానులు, సమాధానులు మున్నగువారు పలువురు ముక్తులై పోయిరి 23.

శ్లో॥ ప్రహ్లాద నారద పరాశర పుండరీక
వ్యాసాంబరీష శుక శౌనక భీష్మ దాల్భ్యాన్ ।
రుక్మాంగదార్జున వసిష్ఠ విభీషణాదీన్
పుణ్యానిమాన్ పరమభాగవతాన్ స్మరామి ॥ 1

శ్లో॥ కవిర్హరిరంతరిక్షః ప్రబుద్ధః పిప్పలాయనః।
అవిర్హోత్రోథ ద్రుమిలశ్చమసః కరభాజనః ॥ 2

వీరలేగాక మహానుభావులగు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాదులును దేవర్షులును జనకాది రాజర్షులునుగూడ ముక్తులై పోయిరి 24. ఒకవేళ శుకమహర్షి వామదేవుఁడు మాత్రమే ముక్తులయినచోఁ దక్కినవారలందఱును మునిఁగిపోయిరా యేమి? అవును, మునిఁగిపోయిరందువేని యది మూర్ఖత్వమేయగును 25. ఇది విని శ్రోత మరల నిటుల నడుగుచున్నాఁడు. అటులైనచో వేద మావిధముగా నేల నుడువును? మీరు వేదమును మిథ్యగావింపఁగలరా? 26. వక్త ప్రత్యుత్తరము నొసంగుచున్నాఁడు. వేదములు నుడివినది పూర్వపక్షము. సిద్ధాంతము గాదు. మూర్ఖులగు జనులు దీనినే పట్టుకొని కూర్చుందురు. సాధువులు, విద్వాంసులు, నేర్పరులు నీ విషయము నంగీకరింపరు 27. వాదసౌకర్యమునకు నెటులో నీ విషయము నంగీకరించినయెడల నిఁక వేదములకు సామర్థ్యమెక్కడ నున్నది? అంగీకరించినపక్షమున వేదమెవ్వరినేనియు నుద్ధరింపఁజాలదని సిద్ధాంతమగును 28. వేదములయందు సామర్థ్యములేనిచో వాని నిఁక నెవ్వరడుగుదురు? కావున నట్లెన్నటికిఁ గాదు. వేదములయందు జనుల నుద్ధరించెడి సామర్థ్యము తప్పకయున్నది 29. వేదాధ్యయనము గావించు

పురుషుఁడు మిగుల బుణ్యాత్ముఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నాఁడు. వేదములయందు సామర్థ్య మెక్కువగానున్నది 30. వేదశాస్త్రపురాణాదుల నాలకించుట భాగ్యవశముననే తటస్థించుననియు వాని నాలకించుటచే జనులు పవిత్రులగుచున్నారనియు సాధుజనులు చెప్పుదురు 31. వానిలో నొకశ్లోకమైనను శ్లోకార్ధమైనను కడ కొకపాదమైనను గట్టకడ కొకశబ్దము నైనను వినినచో ననేకపాపములు నశించును 32. వ్యాసాదిమహర్షులు నుడివిన యీయర్థముగల శ్లోకములు, వచనములు ననేకములు వేదశాస్త్రపురాణములలో నున్నవి 33. ప్రతిస్థలమునను వేదశాస్త్రముల మహిమ గానముచేయఁబడెను. వేదమునందేని, శాస్త్రమునందేని యొక్కయక్షరము విన్ననుగూడ మానవులు పవిత్రులగుదురు 34. కావున నొకవేళ శుకమహర్షి, వామదేవుఁడు దప్ప నితరులు ముక్తులు గానియెడల వేదశాస్త్రములకు మహత్త్వ మెక్కడినుండి రాఁగలదు? 35. వేదశాస్త్రపురాణములవలన మానవు లనేకు లుద్ధరింపఁబడిరను విషయము సిద్ధాంతమై యున్నది 36. ఒకవేళ నీవు “మొద్దువలె జడముగాఁ బడియుండువాఁడొక్కఁడే ముక్తుఁడుగా భావింపబడు” నని చెప్పినచో అది యుక్తమైనది గాదు. ఏలయన, నీవు ముక్తుఁడుగా నొప్పుకొనిన శుకమహర్షి గూడ స్వయముగా ననేకస్థలములలో నిరూపణమును (జ్ఞానోపదేశమును) గావించి యున్నాఁడు 37. శుకుఁడు ముక్తుఁడని వేదములు చెప్పుచున్న యంశము సర్వవిధముల సత్యము. శుకదేవుఁడు అచేతనబ్రహ్మాకారుఁడు గాఁడు 38. శుకదేవుఁ డొకవేళ అచేతనబ్రహ్మాకారుఁడే యైనచో మఱల నాతఁ డెట్లు సారాసారవిచారము గావింపఁగలడు? 39. నీవు నుడివినవిధముగానైనచో బ్రహ్మాకారుఁడు మొద్దువలె జడమై పడియుండును. శుకయోగీంద్రుఁ డట్లు పడియుండక పరీక్షిన్మహారాజునకు భాగవతమును వినిపించెను 40. కథానిరూపణము గావింపవలయునన్నచో సారాసారవిచారము గావింపవలసి వచ్చును. అటులే దృష్టాంతముకొఱకు సమస్త చరాచరసృష్టిని నన్వేషింపవలసి వచ్చును 41. క్షణమాత్రము కొఱకు బ్రహ్మమే యైపోవలసివచ్చును. మఱియు క్షణమాత్రముననే సంపూర్ణదృశ్యసృష్టియంతయు శోధింపవలసి వచ్చును. అటులే యనేకదృష్టాంతములనొసంగి వక్తృత్వ సంపాదనము చేయవలసియుండును 42. శుకయోగీంద్రుఁ డీవిధముగానే భాగవతా

లను నిరూపించి వినిపించెను. కావున దీనివలన శుకమహర్షిని మనము ఎప్పుడేని బద్ధుడని నుడువగలమా? 43.

కావున సద్గురూపదేశమును బడసి సమస్త కర్మములను గావించి (నిశ్చేష్టుడుగను మొద్దుగను బడియుండక) సాయుజ్యముక్తిని బొంద వచ్చును 44. ఈ లోకము (సంసారము) నందు కొందఱు ముక్తులును కొందఱు నిత్యముక్తులును కొందఱు జీవన్ముక్తులును కొందఱు సమాధానులు కొందఱు యోగులు కొందఱు విదేహముక్తులునై యున్నారు 45. ఎవ్వరు సచేతనులో (జీవితావస్థయందే జ్ఞానసహాయమున ముక్తులై వ్యవహరించు) వారు జీవన్ముక్తులు. ఎవ్వ రచేతనులో వారలు విదేహముక్తులని చెప్పబడుదురు. (అజగరమువలె దేహాభిమానమునుమఱచి జీవితావస్థయందే ముక్తులై పడియున్నవారు). ఈ యుభయులకును వ్యతిరేకులగు యోగీశ్వరులను నిత్యముక్తులనుగా భావింపవలయును 46. స్వరూపబోధయగుటవలన గలిగెడు స్తబ్ధత్వమును (ఉదాసీనతను) తటస్థావస్థగా నెఱుంగవలయును. ఈ తటస్థత్వ, స్తబ్ధత్వములయందు దేహసంబంధము తొలంగకయుండును* 47. ముక్తికి గారణము స్వానుభవము. మిగిలిన దంతయు వ్యర్థము. తన యనుభవముతోడనే తృప్తుడు కావలయును. (వర్తనమును జూచి యెవరేని బద్ధుడని నుడువుచున్నను స్వానుభవతృప్తుడగు పురుషుడే సత్యముగ ముక్తుడు) 48. కంఠపర్యంతము తృప్తిగా భుజించిన పురుషుని నెవ్వడేని క్షుధాతురుడన్నమాత్రమున నాతడు క్షుధావ్యాకులుడు గానేరడు 49. నిరాకారస్వరూపమునం దెప్పుడు దేహమే లేదో యప్పుడు సందేహ మెక్కడినుండి వచ్చును? బద్ధముక్తుల భావన దేహమువలనకె యున్నది 50. దేహాభిమానము నుంచుకొన్నయెడల బ్రహ్మ విష్ణు మహేశులు సైతము ముక్తులు గాజాలరు. అట్టియెడ శుకుని ముక్తిత్వ మొక లెక్కలోనిదా? 51. ఏలయన, ముక్తిత్వ

* స్వరూపబోధమైనపిమ్మట నిశ్చేష్టుడై పడియుండుట ముక్తునిలక్షణమనియు, గదలుట మెదలుట బద్ధునిలక్షణమనియు శిష్యుని మతము. దీనికి గురు విట్లు చెప్పుచున్నాడు: కదలక మెదలక స్తబ్ధుడుగను తటస్థుడుగను నుండుట దేహకారణమునవై యున్నది. దేహబుద్ధిగలవాడు ముక్తుడు గాజాలడు. నేను ముక్తుడనని నుడువువాడే వాస్తవమునకు బద్ధుడు.

భావనయే బద్ధత్వలక్షణము. కావున ముక్తబద్ధములు రెండును వ్యర్థములే. సత్స్వరూపమునందు ముక్తభావన లేదు. బద్ధభావనయును లేదు. అది స్వతస్సిద్ధమైనది 52. గర్భమునకు శిల నంటఁగట్టుకొని నీటిలో నీఁద వీలు కానట్లు ముక్తత్వాభిమానమును బెట్టుకొని పరమాత్మునితోఁ గలసి యుండఁజాలము 53. "నేను" అను భావమునుండి విడిపోయినవాఁడె ముక్తుఁడు. ఏలయన, అట్లు విడిపోయినపిమ్మట మూగవాఁడుగనున్నను మాటలాడుచున్నను ముక్తుఁడే 54. ఏ సాధుస్వరూపుఁడు బంధింపఁబడఁడో యాతనిపట్ల ముక్తత్వ మెక్కడనుండి వచ్చును? (ఎచ్చట బద్ధత్వముగలదో యచ్చటనే ముక్తత్వభావనగూడఁ గలదు). అచ్చట గుణవార్తలన్నియు వ్యర్థములు 55.

శ్లో॥ బద్ధో ముక్త ఇతి వ్యాఖ్యా గుణతో మే న వస్తుతః ।
గుణస్య మాయా మూలత్వాన్న మే మోక్షో న బంధనమ్ ॥

పరమశుద్ధతత్వ జ్ఞానియైయున్నవానికి బద్ధముక్తుల భేదమే లేదు. ముక్తబద్ధవిరోధము మాయాకారణములవలన నేర్పడుచున్నది 56. నామరూపములు నశించియుండుటావున ముక్తత్వము శేషించియుండఁజాలదు. అచ్చట ముక్తబద్ధత్వములు పూర్తిగా విస్మరణీయములై పోవును 57. బద్ధముక్తులు వాస్తవములో నెవ్వరు? ఆ (బద్ధముక్తులు) నేను అనునది లేనేలేదు. నేననుభావము అవశ్యముగా నందఱను గట్టివేయుచున్నది. నేననుభావమును ధారణము చేయువారలను అది బంధనమునందుఁ ద్రోయుచున్నది. (దేహాభిమానముగలవానినే ముక్తుఁడనుకొమ్ము లేక బద్ధుఁడనుకొమ్ము. నేననుభావమును విడిచినవాఁడు బద్ధుఁడును ముక్తుఁడును గాఁడు) 58. ఈ విధముగా నిదియంతయు భ్రమయైయున్నది. మాయాతీతమగు విశ్రాంతి లభింపనంతవరకు నీ యహంతాత్వకష్టములు మానవుని వెంటనంటియేయుండును 59. ఇప్పుడు బద్ధముక్తతలు కల్పనామధ్యమునఁ గలుగుచున్నవి. ఇట్టి స్థితియందా కల్పనమాత్రము సత్యమా? (ఇదియును సత్యముగాదు) 60. కావున నిదియంతయును మృగతృష్ణ మాయాకారణమువలననే నీ యసత్యమేఘాడంబరము విజృంభించెను. జ్ఞానము జాగరూకత కలిగినమీఁదట నీ మాయాస్వప్నమంతయును వెంటనే మిథ్యయైపోవును 61. ఈ స్వప్నస్వరూపమగు సంసా

రమునందు "నేను బద్ధుఁడను, నేను ముక్తుఁడను" అని తలంచువాఁడు నిశ్చయమునకు మేల్కొనలేదనియే గ్రహింపవలయును. ఇందువలననే వానికి, ఎవరు? ఎట్లు? ఏమయ్యెను? అనుసవి తెలియకున్నవి 62. కావున నాత్మజ్ఞానము కలిగినవారలందఱును ముక్తులే. శుద్ధజ్ఞానము గలిగిన పిమ్మట ముక్తత్వభావన సమూలముగా నష్టమైపోవును 63. బద్ధత్వ ముక్తత్వభావనలు దేహబుద్ధిని వెంబడించియుండును గాని సాధుజనులు దేహాతీతులు గావున వారలపట్ల బద్ధముక్తభావనలే యుండవు 64. సాధనము నెట్లు చేయవలయునో ముందు దెలుపుదును. శ్రోతలు సావధానులై వినుండు 65.

ఏడవ సమాసము – సాధననిశ్చయము.

వస్తువును గల్పనము చేయవలయునన్నచో నది యెట్లు సాధ్యమగును? ఏలయన, స్వాభావికముగాఁ నది నిర్వికల్పముగదా! అచ్చట కల్పనము నామముతోఁబాటు శూన్యాకారముగానున్నది 1. ఎటులైనను గల్పనము జేయవలయునన్నచో నది సాధ్యముగాదు. గురుతే దొరుకదు. చిత్తమునకు భ్రమకలుగును 2. దృష్టికేమియుఁ గన్పింపదు. మఱియు మనస్సున కేమియును భాసింపదు. భాసింపని, కనుపింపని వస్తువును గురుతించుట యెట్లు? 3. మనము నిరాకారమును జూడఁదలంచితిమేని మనస్సు శూన్యాకారమునందుఁ బడిపోవును. లేదా కల్పనము జేయుదుమంటిమేని యంధకారము నిండియున్నటులఁ దోఁచును 4. కల్పనము జేయుటవలన బ్రహ్మము నల్లగా నున్నటుల స్ఫురించును. కాని యది నల్లనిదిగాని, పచ్చనిదిగాని గాదు. అది యెఱుపు, నీలము, తెలుపుగూడఁ గాదు. వర్ణరహితము 5. వర్ణరూపములేనిదియు భాసమునుండి వేఱుగనున్నదియు ఇంద్రియములకగోచరముగనున్నదియు నగు నా వస్తువును గురుతింప నవకాశ మెట్లు చిక్కును? 6. కాన్పింపనిదాని నెంతవఱకు గురుతింపఁగలము? దీని వలన వ్యర్థముగా శ్రమ వృద్ధియగును 7. (పరబ్రహ్మము) అది నిర్గుణము లేక గుణాతీతము. అది యదృశ్యము లేక అవ్యక్తము. ఆ పరమపురుష తత్త్వము అచింత్యము లేక చింతనాతీతము నై యున్నది 8.

శ్లో॥ అచింత్యావ్యక్తరూపాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే।
సమస్త జగదాధార మూర్తయే బ్రహ్మణే నమః ॥

అచింత్యమునుగూర్చి గావించు చింతనము, అవ్యక్తమునుగూర్చి యొనరించు ధ్యానస్మరణము, నిర్గుణము గురితించుట అనునివి యెట్లు సాధ్యమగును? 9. నిర్గుణము కనులకుఁ గాన్పింపదు. మనస్సునకు గోచరింపదు. దాని నెటులఁ జూడఁగల్గుదుము? 10. అసంగముతో సంగము గావించుటయు, నిరావలంబనమునందు (నిరాధారముగ నాకాశమున) వసించుటయు నిశ్శబ్దమును బ్రతిపాదించుటయు నెట్లు జరుగును? 11. అచింత్యమును జింతించుటవలనను, నిర్వికల్పనమును గల్పనముచేయుట వలనను, అద్వైతమును ధ్యానించుటవలనను ద్వైతమే విజృంభించును 12. ఒకవేళ ధ్యానమునే విడిచివైచినను అనుసంధానమునుగూడఁ బెట్టుకొనక పోయినను సాధకుఁడు సంశయములపాలు గావలసివచ్చును 13. ద్వైత భయమువలన నొకవేళ వస్తువిచారమునే జేయకున్నచో, హృదయము నకుఁ గొంచమేని శాంతి లభింపఁజాలదు 14. అభ్యాసము చేయుటవలన వస్తు వలవాటగును. అభ్యాసమువలన వస్తుప్రాప్తియగును. నిత్యానిత్య విచారమువలన సమాధానము గలుగును 15. వస్తువును జింతించుటవలన నద్వైత ముప్పొంగును. దానిని వదలివేయుదుమేని యేమియును గోచరింపదు. ఇటులే వివేకము లేనియెడల శూన్యత్వ సందేహములయందుఁ బడిపోవుదుము 16.

కావున మానవుఁడు ముఖ్యముగా వివేకధారణము గావింపవలయును. జ్ఞానసహాయమునఁ బ్రపంచమునుండి తప్పించుకొనవలయును. అహంభావమును దొలంగఁ ద్రోయవలయును. కాని యెంత యత్నించినను అహంభావముమాత్రము దూరముగాదు 17. పరబ్రహ్మ మద్వైతము. దానిని గల్పించుటతోడనే ద్వైతము వృద్ధియగుచున్నది. అచ్చట హేతువులు దృష్టాంతములు గొంచెమేని సాగవు 18. పరబ్రహ్మమును స్మరియించునపుడు సాధకుఁడు స్మరణమును మఱచిపోవలయును. విస్మరణుఁడైన పిమ్మటగూడ దానిని స్మరించుచుండవలయును. ఆ పరబ్రహ్మము నెఱింగి యెఱుకను మఱచిపోవలయును 19. దానితోఁ (పరబ్రహ్మముతోఁ) గలయిక కలుగకయే కలయిక సమకూరును. కలియఁజోయి

నచో నంతరాయము గలుగును. ఈ మూకావస్థ మిగుల నద్భుతముగా నున్నది 20. పరబ్రహ్మము సాధింపఁదలంచినచో సాధ్యముగాదు. విడిచినచో విడిపోనదు. దానితోఁ గల్గియున్న నిరంతరసంబంధ మేవిధముగానేని తెగిపోవనేరదు 21. అది ఎల్లప్పుడును గుదిరిక గల్గియుండును. చూచినచోఁ గనఁబడక దాఁగికొనును. చూడకపోయినచో ఇక్కడ నక్కడఁ (సర్వత్ర) బ్రకాశించుచుండును 22. దానిపట్ల ఉపాయములే అపాయములు (విఘ్నములు). కాని యపాయమే ఉపాయము. ఇది యనుభవము లేనిది యెట్లు బోధింప నగును? 23. పరబ్రహ్మము తెలిసికొన యత్నింపకున్నను దెలియనచ్చును. తెలిసినపిమ్మటఁగూడ నేమియును దెలియఁబడదు. ఆ నివృత్తిపదమునుఁ బ్రాప్తింపవలయునన్నచో వృత్తిని విడువవలయును 24. అది ధ్యానములోనికి రాఁజాలదేని చింతన మెట్లు చేయవలయును? ఆ పరబ్రహ్మము హృదయమునకు నంటదు 25. దానికి జలోపమానము నొసంగుట యెట్లు? పరబ్రహ్మము నిర్మలమును నిశ్చలమును గలది. విశ్వమంతయు నందు (పరబ్రహ్మమునందు) మునిఁగి యున్నది. కాని యది జగమున కలిప్తముగనే యున్నది 26. అది (పరబ్రహ్మము) ప్రకాశముగాఁగాని యంధకారముతో సమానముగాఁగాని లేదు. ఇఁక దానితో నుపమింపఁదగిన దేమున్నది? 27. ఆ బ్రహ్మము సర్వవిధముల నిరంజనముగా నున్నది. ఎప్పుడును గాన్పింపదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో దీని ననుసంధానము జేయుట యెట్లు సాధ్యమగును? 28. జాడ దీసినచోఁ నేమియును గోచరింపదు. హృదయము సందేహములలోఁ బడిపోవును 29. ఇట్టిదశయందు హృదయము భీతినొంది సత్యస్వరూపము నభావముగా భావించును (నాస్తికమైపోవును). దాని నెట్లు చూడఁ గలుగుదుము? చూచుటకెచ్చటికిఁ బోవుదుము? అది లేనేలేదని నుడువుదురు 30. వాస్తవమున కది యభావముగనే యున్నచో వేదశాస్త్రములు చెప్పినదంతయు మిథ్యయేనా యను ప్రశ్న ముదయించును. కాని వ్యాసాది మహర్షుల వచనములు మిథ్య యెటులఁ గాఁగలవు? 31. కావున వేదశాస్త్రములు మిథ్యయని నుడువఁజాలము. జ్ఞానులు, మహర్షులు తెలిపిన జ్ఞానసాధనము లెప్పటికిని మిథ్య కాఁజాలవు 32. స్వయముగా మహాదేవుఁడు గురుగీతములయందుఁ బార్వతికి అద్వైతజ్ఞానము

నుపదేశించినాఁడు 33. అవధూతగూడఁ దన యనధూత గీతలయందు గోరక్షమునికిఁ దెలుపు భాగమునగూడఁ జ్ఞానమార్గమునే చెప్పి యున్నాఁడు 34. స్వయముగా శ్రీ మహావిష్ణువు రాజహంసరూపము ధరించి బ్రహ్మ కుపదేశించిన విజ్ఞానమంతయును హంసగీత యనుపేరటఁ బ్రసిద్ధి నొందియున్నది 35. బ్రహ్మ నారదునకుఁ జతుశ్లోకములుగల భాగవతము నుపదేశించెను. దానినే తరువాత వ్యాసుఁడు మిగుల విస్తరముగా రచించెను 36. వసిష్ఠమహాముని యోగవాసిష్ఠమునందు శ్రీరామచంద్రమూర్తికి వసిష్ఠసారము నుపదేశించెను. మఱియు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు అర్జునునకు సప్తశతశ్లోకములుగల గీతను దెలిపెను 37. ఈ విధముగా నెంతవనుకఁ జెప్పుదును? మహర్షు లనేకులు జనసముదాయమునకు జ్ఞానోపదేశము గావించిరి. సారాంశమేమన, అద్వైతజ్ఞానము సత్యము 38. కావున ఆత్మజ్ఞానమును మిథ్యయని నుడివినచో అధోగతి లభించును. ప్రజ్ఞానరహితులగు నజ్ఞానుల కీయంశము తెలియఁబడదు 39. పరబ్రహ్మ స్వరూపస్థితిని వివరించుటలో ఆదిశేషుని ప్రజ్ఞ మంగగించెను. శ్రుతులు కూడ మౌనముదాల్చెను. జ్ఞానాభిమానమును బెట్టుకొని నే నేమి చెప్పఁగల్గుదును? 40. మనకుఁ జక్కఁగ బోధకాని యంశమును మిథ్యయని యెన్నఁటికిని సాహసించి నుడువఁగూడదు. దానిని సద్గురుని సన్నిధికేగి దృఢభావముతో నభ్యసింపవలయును 41.

మిథ్యావిషయము సత్యముగాఁ గాన్పించును. సత్యవిషయము మిథ్యగా గోచరించును. ఇటులే మనస్సు ఆకస్మికముగా సందేహసాగరమునందు మునిఁగిపోవుచుండును 42. మనస్సునకుఁ గల్పనము చేయుచుండు అలవాటు గలదు. కాని మనస్సు కల్పనముచేయునది బ్రహ్మముకాదు. ఈ కారణమున "నేను" అను మార్గముననే సందేహము పరుగులిడును 43. అందువలన మొట్టమొదట "నేను" అను భావముతోగూడిన మార్గమును విడిచి పరమాత్మునిఁ గలసికొనవలెను. సాధుసాంగత్యమువలన సందేహములను సమూలముగాఁ దొలంగించుకొనవలెను 44. "నేను" అనునది శస్త్రముచే దెగదు. పగులఁగొట్టినచోఁ బగులదు. ఏమైనను జేయుము. విడచివేయదలంచినను అది విడిపోఁజాలదు 45. "నేను" అనుదానివలన వస్తువు బోధపడదు. భక్తి జారిపోవును. వైరాగ్యశక్తి

యంతయు వ్యర్థమైపోవును 46. "నేను" అనుదానివలనఁ బ్రపంచము కుదురదు. పరమార్థము మునిఁగిపోవును. యశము, కీర్తి, ప్రతాపము మున్నగునవన్నియు నశించును 47. దానివలన మైత్రి విడిపోవును. ప్రీతి క్షీణించును. అభిమానము వృద్ధియగును 48. నేననుభావము (అహం భావము) వలన వికల్పము తలయెత్తును. కలహ మంకురించును. ఏకత్వ ప్రేమ చెడిపోవును 49. ఈ యహంభావ మెవ్వనికిని రుచియింపదు. ఈ స్థితిలో నా పరమాత్మున కెటుల రుచించును? కావున అహంకారమును విడిచియుండువాఁడే సమాధాని50. అహంభావము నెట్లు విడువవలయునో, బ్రహ్మానుభవము నెట్లు గావింపవలయునో, శాంతి నెట్లు బడయవలెనో తెలిపెదను 51. వివేకమువలన అహంభావమును గుర్తించి వదలివేయ వలెను. బ్రహ్మమై బ్రహ్మానుభవమును గడింపవలయును. నిస్సంగుఁడై సమాధానమును బడయవలెను 52. అహంభావమును విడిచి సాధనము జేయుట యెఱింగిన శాంతుఁడే ధన్యుఁడు 53. 'నేను బ్రహ్మమునై తిని; ఇఁక సాధనము చేయునదెవ్వఁడు'అను నీ విషయమును గల్పనముగావించు కొనుటచేఁ గల్పనము మఱింత వృద్ధియగును 54. బ్రహ్మమువిషయమునఁ గల్పనమున కవకాశము లేదు. అది యక్కడ నిలిచియుండును. దాని నెవ్వఁ డన్వేషించిచూచునో వాఁడే సాధువు 55. నిర్వికల్పనమును గల్పన చేయవలయును. కాని తాను స్వయముగాఁ గల్పకుఁడు గాఁగూడదు (దేనిని గల్పనముజేయుచున్నారమో దానికంటె మనము వేఱు అను కల్పన ముండరాదు) 56. కావున నేమియును గాకుండ నుండవలయును. ఇవి యన్నియును బ్రహ్మవిద్యనుగూర్చిన బంధనములు. దక్షుఁడును సమా ధానియు నగువాఁడుమాత్రమే యీయంశమును గ్రహింపగల్గును 57. "మనము దేనిని కల్పించుచున్నారమో అదియైయుంటిమి" అని తెలిసి కొనినపిదప "కల్పనము" అను పేరునుండి శూన్యులమైయుందుము 58. సాధకుఁడు తన పదవిలోఁ జలింపక స్థిరముగానుండి సాధనమును, ఉపాయ మును సాధింపవలయును. అప్పుడే అలిప్తతామార్గము లభించును 59. రాజు తన రాచగద్దియమీఁదనే కూర్చుండియుండును. సమస్తప్రభుత్వము తనంత నదియే (అధికారకిరణములచే) నడచుచుండును. అటులే మాన వుఁడు సాధ్యుఁడై యుండియును సాధనము గావింపవలయును 60. అప్పుడు

సాధనము దేహామధ్యమునకు వచ్చును. స్వయముగా మనము ఎప్పటికిని దేహము కాము. ఈ ప్రకారముగాఁ జేసితిమేని కర్తలమయ్యును సులభముగా అకర్తలము గావచ్చును 61. "మేము దేహులము" అను కల్పనము గావింపఁగల్గినప్పుడే సాధనము తొలంగఁగల్గును (దేహాభిమానము లేనిది సాధనత్యాగము సాధ్యము గాదు). కావున సాధనత్యాగముచే దేహాభిమానదోష మంటును. మనము స్వభావముగనే దేహాతీతులమైనప్పుడు దేహ మెక్కడి నుండివచ్చినది? 62. దానిని దేహమనియును జెప్పఁజాలము; సాధనమనియును జెప్పఁజాలము. మనము స్వయముగా నిస్సందేహులము. దేహముండినను నిదియే విదేహస్థితి 63. సాధనముచేయక యే బ్రహ్మమునైతినని తలంచినచో నంతమాత్రమున దేహమమత్వము తొలంగిపోదు. బ్రహ్మజ్ఞానగ్రాహ్యాలోకమువలన (తప్పుభావమువలన=పొరపాటున) అలసత్వము వృద్ధిగాంచును 64. పరమార్థలోపమువలన స్వార్థము వృద్ధిగాంచును. ధ్యానమను మిషతో నిద్రాదేవి వచ్చి యావరించుకొనును. ముక్తిలోపమువలన స్వచ్ఛందతాపాపము లభించును 65. నిరూపణలోపమునలన నిందగల్గును. సంవాదలోపములచే వివాదములు పెచ్చరిల్లును. ఉపాధిమిషచే శరీరమునందు అభిమానము ప్రవేశించును 66. అటులే బ్రహ్మలోకమువలన అలసత పట్టువడును. ఆ సమయమున మానవుఁడు సాధనోన్మాదమునఁబడి "యేమి చేయవలయును?" అని నుడువును 67.

శ్లో॥ కిం కరోమి క్వ గచ్ఛామి కిం గృహ్ణామి త్యజామి కిం।
ఆత్మనా పూరితం సర్వం మహాకల్పాంబునా యథా॥

అవివేకి అలసత్వకారణమున బ్రహ్మముయొక్క పూర్ణస్థితిని దనపై నిడుకొని స్వయముగాఁ దనచేతులతోడనే తనపాదములమీదఁ గొడ్డలిదెబ్బను గొట్టుకొనుచున్నాఁడు 68. ఇటులే ఉపాయమునకు బదులుగా అపాయమును గలుగజేసికొని కూర్చున్నాడు. సత్యమగు హితమునుండి వంచితుఁడగుచున్నాఁడు. మఱియు ముక్తత్వమిషతో నింకను బద్ధుఁడై పోవుచున్నాఁడు 69. ఇట్టి యవివేకులు సాధనము చేసినంతన మా సిద్ధత్వమంతయుఁ గూలిపోవునని తలంతురు. ఈ కారణమున సాధనముచేయుటయన్న వారికి రుచింపదు 70. మమ్ములనుగూడ జనులు సాధకులని యెక్కడ అనిపోదురో

యను బిడియమొక్కటియే వారిని బాధించుచుండును. పాపము బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరాది దేవతలుగూడ సాధనము జేయుచుండిరను సంగతి వారికిఁ దెలియనే తెలియదుగదా! 71.

ఇఁక నీ యవిద్యావిషయికవార్తలను గట్టిపెట్టుదము. విద్య అభ్యాససారిణి యైయున్నది (ఎంత యభ్యసించిన నంత ప్రాప్తించును). అభ్యాసమువలన ఆద్యమగు పూర్ణబ్రహ్మము లభించును 72. ఇది యంతయు నాలించి శ్రోత "ఏ యభ్యాసము చేయవలయును? పరమార్థ సాధనము లెవ్వి?" అని యడిగెను 73. వక్త యిటులఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఓయీ! ప్రశ్నములకు సమాధానమును ముందుసమాసములో వివరించి నాఁడను. అందే పరమార్థసాధనములనుగూడఁ జెప్పితిని 74.

ఎనిమిదవ సమాసము — శ్రవణమహిమ.

పరమార్థమునకు ముఖ్యసమాధానకారణమగు సాధనము శ్రవణము 1. శ్రవణమువలన భక్తి లభించును. విరక్తి ఉత్పన్నమగును. మఱియు విషయాసక్తి తెగిపోవును 2. శ్రవణమువలనఁ జిత్తశుద్ధి యగును. బుద్ధి దృఢమగును. అభిమానోపాధి తొలంగును 3. శ్రవణమువలన నిశ్చయము కలుగును. మమత్వము తెగిపోవును. అంతఃకరణమునందు సమాధానము జనించును 4. శ్రవణమువలన సందేహములు విడిపోవును. శంక లంతరించును. సద్గుణములు గలుగును 5. శ్రవణమువలన మనోనిగ్రహము సిద్ధించును. సమాధానము చేకూరును. దేహబుద్ధితోఁగూడిన బంధనములు తొలంగును 6. "నేను" అను భావము దూరమగును. సందేహము దరికిరాదు. బహువిధ విఘ్నములు పటాపంచ లగును 7. కార్యసిద్ధి యగును. సమాధి యేర్పడును. మరియుఁ బూర్ణమగు పరమశాంతి లభించును 8. సాధుసమాగమము గావించి అధ్యాత్మశ్రవణ మొనరించుటచే వృత్తి దానియందు లీనమగును 9. శ్రవణమువలనఁ బ్రబోధము వృద్ధియగును. ప్రజ్ఞ ప్రబలమగును. విషయపాశములు తెగిపోవును 10. వివేకము వచ్చును. జ్ఞానము వృద్ధినొంది బలము సమకూరును. దాని వలన సాధకునకు వస్తుజ్ఞానము కలుగును 11. దుస్సాంగత్యము విడిపోవును.

కామవాసనలు క్షీణించును. ధైర్యము ప్రకాశించును. నిశ్చయాత్మిక మగు సద్వస్తువు భాసమగును 12. శ్రవణమువలన సద్బుద్ధి కలుగును. వివేక మతిశయించును. మనస్సు భగవంతునియందు నాటుకొనును 13. మోహము నశించును. భవభయము నాశనమగును 14. ఉత్తమగతి గలుగును. శాంతి లభించును. నివృత్తియు అచలపదమునుఁ బ్రాప్త మగును 15. శ్రవణమునకు సమానమగు నుత్తమసాధన మెద్దియును లేదు. దానివలన నన్నియును సమకూరును. భవనది తరించుటకు శ్రవణము నౌక సుమా 16.

శ్రవణము భజనకుఁ బ్రారంభము. అన్నివిషయములు శ్రవణ మునను ఆరంభమగుటయుఁ బూర్ణమగుటయుఁ గలదు 17. ప్రవృత్తి మార్గముగాని నివృత్తిమార్గముగాని శ్రవణము లేకున్నఁ బ్రాప్తింపదు. ఈ సంగతిఁ బ్రత్యక్షముగా నందఱు నెఱింగినదే 18. "వినని యెడల నెఱుక గలుగదు" అను నీ యంశముగూడ నెల్లరకును జక్కఁగఁ దెలిసియే యున్నది. కావున శ్రవణమె సాధకునకు ముఖ్యప్రయత్నము 19. ఎప్పు డును వినియుండని విషయము హృదయమునకు నిశ్చయముగా నెన్నఁటికిని బోధ గాదు. కావున శ్రవణమునకు సమానమగు సాధన మింకొకటి యెక్కడను లేదు. దీనిని విడిచిపెట్టినయెడల నేపనియు జరుగఁజాలదు20-21. సూర్యుఁ డదృశ్యుఁడుగా నున్నప్పు డంధకార మన్నిస్థలములందును వ్యాపించును. శ్రవణము లేనియెడల నిటులే యజ్ఞానము గలుగును 22. నవవిధ భక్తి, చతుర్విధ ముక్తి, సహజస్థితి మున్నగువానియందు జ్ఞానము శ్రవణము లేకున్నచోఁ గలుగఁజాలదు 23. విధియుక్తమగు షట్కర్మా చరణము, పురశ్చరణము, ఉపాసనము చేయవలసిన విధము శ్రవణము లేకున్నచో ద్యోతకముగాదు 24. నానావిధములగు వ్రతములు, దాన ములు, తపస్సు, సాధనములు, యోగములు, తీర్థాటనము శ్రవణము లేకున్నచో నెఱుంగఁబడవు 25. అనేకవిధములుగా నున్న విద్యలు, పిండ జ్ఞానము, బహువిధ తత్త్వశోధనము, నానాకళలు, బ్రహ్మజ్ఞానము శ్రవ ణములేకున్న సమకూరనేరవు 26. అనంతములగు వనస్పతులొక్క జల ముతోడనే వృద్ధియగుచున్నవి. సంపూర్ణ జీవసమూహము ఒక [illegible] ఒక సూర్యుఁడు ఒక వాయువుపై నాధారపడియున్నవి. సమస్త

జీవులకుఁ జుట్టుప్రక్కల నాకాశ మొక్కటియే యావరించుకొనియున్నది. సంపూర్ణజీవాత్మ లొక్కపరబ్రహ్మమునందే నివసించుచున్నవి. అటులె ప్రాణిమాత్రులందఱకును శ్రవణము ముఖ్యసాధనము. అదియే సమస్త ప్రాణులకుఁ దరింపఁదగిన యవలంబనము 27—30. భూమండలమునఁగల మతములకును భాషలకును దేశములకును లెక్కయే లేదు. వానికన్నిఁటి కిని శ్రవణము విడిచినచో నింక రెండవసాధనమే లేదు 31. శ్రవణమువలన మానవున కుపరతి (నిలుకడ) గలుగును. జనులు బద్ధదశనుండి ముముక్షు లయ్యెదరు. మఱియు ముముక్షుదశనుండి సాధకులై మిగుల నియమ ముతో సాధనము జేయుదురు 32. శ్రవణమువలన బోధము (జ్ఞానము) ప్రాప్తమగును. చాలును. ఇఁకఁ గావలసిన దేమున్నది? అట్టి సాధకులే సిద్ధులైపోవుదురు 33. శ్రవణమువలనఁ గలుగు తాత్కాలిక సుగుణము వినుఁడు. మహాదుష్టులు, చండాలురు (హింసకులు) సైతము పుణ్య శీలు రగుదురు 34. దుర్బుద్ధియు దురాత్ముఁడగువాఁడుగూడ శ్రవణ యోగమువలనఁ బుణ్యాత్ముఁడగును. శ్రవణమహిమ అగాధమైనది. దాని మహత్త్వము వర్ణింపఁజాలను 35. పుణ్యతీర్థముల వ్రతముల ఫలములు ముందుముందు లభించునని చెప్పుదురు. కాని శ్రవణస్థితి యట్టిది కాదు. దాని ఫలమంతయును తత్కాలముననే (అప్పుడే) లభించును 36. రోగ ములు, వ్యాధులు ఔషధములవలన నప్పటి కప్పుడే నశించును. అటులే శ్రవణమువలన నంతఃకరణముగూడ శీఘ్రముగాఁ బరిశుద్ధమగును 37. వినిన విషయము అర్థయుక్తముగా నెప్పుడు తెలియునో యప్పుడు మాన వునకుఁ దనంతన భాగ్యశ్రీ సమకూరును. మఱియు ముఖ్యపరమాత్మ స్వానుభవములోని కేతెంచును 38.

ఇది మననఫలము. శ్రవణసమయమున అర్థము గ్రహించుట యందు హృదయము లగ్నము కావలయును. తత్క్షణమే నిదిధ్యాస మేర్పడును. ఆ పిమ్మట పరమశాంతి లభించును 39. చెప్పెడిదాని కంత కును అర్థముకూడఁ దెలియునపుడే సమాధానము లభించును. అప్పుడే సందేహములు తొలంగిపోవును 40. ఈ సందేహమే జన్మమునకు మూ లము. శ్రవణమువలన నిది సమూలముగ నష్టమైపోవును. తరువాత సుల భముగా సత్యసమాధానము (పరమశాంతి) లభించును 41. శ్రవణ మనన

ములను గావింపనివానికి సమాధాన మెట్లు ప్రాప్తింపఁగలదు? వాని పాదములకు ముక్తత్వాభిమాన శృంఖలములు గాఢముగఁ దగుల్కొని యుండును 42. ముముక్షు, సాధకుఁడు, సిద్ధుఁడు మున్నగువా రెవరైనను శ్రవణము గావింపవలయును. శ్రవణము గావింపలేని వారలందఱును అవ్యవస్థితు లగుదురు. ఏలయన, శ్రవణ మననములవలనఁ జిత్తవృత్తి శుద్ధమగును 43. నిత్యనియమముగా శ్రవణసాధనము జరుగవలె కావున నొక క్షణమాత్రమేని సాధకు లుండఁగూడదు 44. శ్రవణసాధనమును గావింపనివాఁడు పరమార్థము నెన్నఁటికిని బడయఁజాలఁడు. శ్రవణసాధనము లేనియెడల మానవుఁడు పూర్వజన్మమున జేసిన సత్కర్మములన్నియు వ్యర్థమగును 45. కావున శ్రవణము జేయవలయును. ఈ సాధనమునందు హృదయముంచవలయును. మఱియు నిత్యనియమములను బాలనము జేయుచు సంసారసాగరమునుండి దాటిపోవలయును 46. మనము ఆఁకలి యగునప్పుడెల్ల ఒకేవిధమగు నన్నమును, ఒకేవిధమగు జలమును దేప తేపకుఁ గైకొనుచున్నారము. అటులే శ్రవణమును మననమునుకూడఁ దేప తేపకుఁ గావించుచుండవలయును 47. సోమరితనముచే శ్రవణమునెడ ననాదరముజూపు మానవుఁడు స్వహితమునకు హాని గావించుకొన్నవాఁడగును 48. సోమరితనము నభివృద్ధిగావించుకొనుటయన్న పరమార్థమును భగ్నము గావించుటయని గ్రహింపనగును. ఈ హేతువువలన నిరంతరము శ్రవణము గావింపవలెను 49. రాఁబోవు సమాసమునందు శ్రవణమునకుఁగల నియమములను, శ్రవణయోగ్య గ్రంథములనుగూర్చి తెలుపుదును 50.

తొమ్మిదవ సమాసము – శ్రవణనిశ్చయము.

శ్రవణము నేవిధముగాఁ జేయవలయునో వివరించెదను. శ్రోతలారా! సావధానమతితో నాలకింపుఁడు 1. ఒకానొకని వక్తృత్వము వినుటవలన నంతకుమున్ను కొంచెముగనో గొప్పగనో లభించిన శాంతి ఆకస్మికముగా భంగమగును. మఱియు నిశ్చయముగూడ విడిపోవును 2. ఇట్టి మాయికము, నిశ్చయశూన్యము నగు వక్తృత్వమును అవశ్యముగాఁ ద్యజింపవలయును 3. ఒక గ్రంథము విన్నపిమ్మట కొంచెమెద్దియో నిశ్చయము ప్రాప్తిం

చెను. తరువాత వినిన రెండవగ్రంథమువలన ఆ నిశ్చయ మెగిరిపోయినది. ఇటులే జరుగుచున్న యెడల బ్రతికినంతకాలము సంశయము వృద్ధియగుచునే యుండును 4-5. కావున సంశయవిచ్ఛేదకములు, శంకానివృత్తికారకములు, అద్వైతబోధకములు, పరమార్థప్రదములు నగు గ్రంథములనే శ్రవణము గావింపవలయును 6. సంసారమునం దాసక్తినిఁ దొలగించుకొనినయాతఁడు, మోక్షసాధనముల నొనరించునాతఁడు అద్వైతశాస్త్రమునందు వివేకము గడింపవలయును 7. అద్వైతప్రియుఁడగు శ్రోతకు ద్వైతనిరూపణమును వినిపించినయెడల వానిచిత్తము క్షుబ్ధమగును 8. అట్లుగాక మనోభావాను సారముగా నిరూపణము గావించినయెడల శ్రోత కత్యానందము గలుగును. అన్యమార్గము లవలంబించినయెడల శ్రోత హృదయము ముకుళించి పోవును 9. ఎవ్వని కెవ్వని కెయ్యది యుపాసనమొ తొలుత నెఱింగి తదనుకూలముగా నిరూపణము గావించినయెడల వానికిఁ బ్రీతి కలుగును. దీనికిఁ బ్రతికూలములుగానుండు అన్యనిరూపణములు శ్రోతకుఁ బ్రశస్తములుగాఁ దోఁచవు 10. నీరు పల్లమునకుఁ దనంతన పోవునట్లు ప్రీతిగూడ హృదయము నుండి యనాయాసముగాఁ దనకుఁ బ్రియకరములగు విషయములవైపునకు నడచిపోవును. ఇది ప్రీతిలక్షణము 11. సారాసార విచారముగల గ్రంథములే ఆత్మజ్ఞానముగల పురుషునకు రుచికరములగును. ఇతరవిషయములు గల గ్రంథములు వానికి రుచింపవు 12. భగవతియగు పార్వతిని కులదేవతగాఁ గొలుచువానికి సప్తశతి (దుర్గాస్తోత్రగ్రంథమె) కావలయును. అన్య దేవతా స్తుతి గ్రంథము లతనికి సర్వవిధముల నిరుపయోగములుగా నుండును 13 అనంతవ్రతము జేయువానికి (సకామపురుషునకు) భగవద్గీత (నిష్కామగ్రంథము)తోఁ బనియుండదు. అటులే సాధువులకు సన్న్యాసులకు ఫలాశానిరూపణాగ్రంథములు రుచింపవు 14. వీరకంకణమును ముక్కునకుఁ దగిలించుకొన్నయెడల నెంత శోభాకరముగానుండును! ఏది యెచ్చట ధరించుటకొఱకుఁ దొలుత నుద్దేశించి చేయఁబడెనో దాని నచ్చటనే ధరింపవలయును. అన్యస్థానములయందవి పూర్తిగా నిరుపయోగములు 15. ఏ తీర్థమాహాత్మ్య మాతీర్థమునందే వినిపించినయెడల మహత్త్వముండును. అన్యస్థలములయందా గ్రంథమును పఠించినచో నేమియు ఫలముండదు 16. దృష్టాంతమును వినుండు. కాశీక్షేత్రమహిమను ద్వారకలోను, ద్వారకా

క్షేత్రమహిమ కాశీక్షేత్రమునందును, కాశీక్షేత్రమహిమ వేంకటేశ్వర క్షేత్రమునందును నుడివినచో నది యుక్తముగా నుండదు 17. ఏ క్షేత్రమునం దాక్షేత్రమాహాత్మ్యము బాగుండును. ఇట్టి దృష్టాంతము లనేకము లీయవచ్చును. జ్ఞానులకు అద్వైతగ్రంథములే గావలయును 18. యోగుల ముందు భూతసంచారవార్తలు, రత్నపరీక్షకుని ముందు కొండఱాళ్ళ ముచ్చటలు, పండితులముందు మూర్ఖాలాపములు రుచింపవు 19. వేదశాస్త్రజ్ఞునిముందు మంత్రతంత్రములు, నిస్పృహుని (సన్న్యాసి) ముందు ఫలశ్రుతి, జ్ఞానిముందు కొక్కోకశాస్త్రము ఏమి శోభింపఁగలవు ? 20. బ్రహ్మచారిముందు నాట్యము, అధ్యాత్మ నిరూపణమునందు రాసక్రీడ, రాజహంసముయెదుట జలము బెట్టిన నిరుపయోగములగును. అటులే ఆత్మజ్ఞానియెదుట శృంగారగ్రంథము లుంచినయెడల నాతనికి సమాధానము గలుగఁజాలదు 21—22. రాజు బీదవాని స్థితిగతుల నాశించుటయు, అమృతము చప్పగానుండుటయు సన్న్యాసి ఉచ్ఛిష్ట చండాలి వ్రతము గావించుట నెన్నఁటికిఁ బొసఁగదు 23. కర్మనిష్ఠునకు వశీకరణ మంత్రములు, భూతవైద్యునకుఁ బురాణకథానిరూపణము వినిపించినచో వారల యంతఃకరణములు తప్పక భంగమునొందును 24. ఇటులే పరమార్థియగు పురుషునిముందు ఆత్మజ్ఞానములేని గ్రంథములు వినిపించుట వలనఁగూడ సమాధానము గలుగదు 25. ఇఁక నీవిషయము చాలింతము. స్వహితము నపేక్షించు ప్రతిమానవుఁడును నిరంతరము అద్వైతగ్రంథ విచారము చేయుచుండవలయును 26. ఆత్మజ్ఞాని స్థిరచిత్తముతో అద్వైతగ్రంథవిచార మెల్లపుడొనరింపవలెను. మఱియు నేకాంతస్థలమునందు శుద్ధమగు సమాధానము బ్రాపింపవలెను 27. అన్నివిధముల నాలోచించి చూచినచో "అద్వైతగ్రంథములతో సమానమగు గ్రంథము లెవ్వియును లేవు" అని నిశ్చయమగును. పరమార్థియగు పురుషునకు అద్వైతగ్రంథములు భవసాగరమును దరించుటకు నౌక వంటివి 28. ఇతర ప్రాపంచిక సంబంధములగు హాస్యవినోద గ్రంథములు, నవరసయుక్తమగు కావ్యములు మున్నగునవి పరమార్థయుక్తుఁడగు పురుషున కెన్నఁటికిని హితకరములు గావు 29. పరమార్థమును వృద్ధిజేయునవియు, విషయములపట్లఁ బశ్చాత్తాపము గలిగించునవియు, భక్తి

యందును సాధనములయందును ఆసక్తి కలుగఁజేయునవియు సత్యమగు నుత్తమగ్రంథములు 30. ఆలకించినంతన గరువమును దొలంగించునదియు, భ్రాంతిని నశింపఁజేయునదియు, మనస్సును భగవంతునియందు లగ్నము గావించునదియు సత్యమగు నుత్తమగ్రంథము 31. మనస్సునకు నిలుకడ గలుగఁజేయునదియు, అవగుణములను దూరము గావించునదియు, అధోగతిని దొలంగించునదియు నుత్తమగ్రంథమని చెప్పఁబడును 32. వినినంతన హృదయమునకు ధైర్యముగూర్చునదియు, పరోపకారమును బోధించునదియు, విషయవాసనల నష్టము గావించునదియు, జ్ఞానమును మోక్షమును పవిత్రతను సమకూర్చునదియు, నుత్తమగ్రంథ మనఁబడును. నానావిధములగు వ్రతాదివిధానములు వాని ఫలశ్రుతులు దెలుపుగ్రంథములనేకము లుండవచ్చును. కాని దేనివలన విరక్తియు భక్తియు గలుగదో యది గ్రంథమేగాదు 33-35. ఫలశ్రుతియందు మోక్షప్రాప్తి చెప్పఁబడని పుస్తకము దురాశాగ్రంథము. దానిని వినుటవలనను జదువుటవలనను దురాశ మిగుల వృద్ధినొందును. వాస్తవమున కట్టి పుస్తకమును పుస్తకమనిగూడఁ జెప్పరాదు 36. ఇట్టి గ్రంథములు చదువుటవలనను వినుటవలనను మోహ ముప్పతిల్లును. వివేకము దూరముగాఁ బలాయనమగును. దురాశాభూతము లావేశించును. చివర కధోగతి సిద్ధించును 37. కామ్యగ్రంథములను విని ఫలశ్రుతిని మనస్సునం దుంచుకొని ముందుజన్మమున నీ ఫలములను బడయఁగల్గుదునని తలంచువానికి జన్మరూపమగు అధోగతి తప్పక ప్రాప్తించును 38. అనేక పక్షిజాతములు ఫలములను దిని తృప్తి నొందుచున్నవి. కాని చకోరములు తమ హృదయములందుఁ జంద్రకిరణములనుండి స్రవించు నమృతమునే గోరుచున్నవి 39. అటులే అన్యపక్షిజాలములు ఫలములఁగోరునట్లు సంసారులగు మానవులు సంసారమునే గోరుచున్నారు. కాని భగవదంశగలవారలు చకోరము లమృతమును గోరునటుల భగవంతునే గోరుదురు 40.

జ్ఞానికి జ్ఞానము, భజనపరునకు భజనము, సాధకునకు ఇచ్ఛానుసారమగు సాధనము గావలయును 41. పరమార్థియగువానికిఁ బరమార్థము, స్వార్థతత్పరునకు స్వార్థము, కృపణునకు ధనము, యోగులకు యోగము, భోగపురుషులకు భోగము, రోగులకు రోగనివారణము

జేయు నౌషధము, కవులకుఁ గావ్యప్రబంధములు, తార్కికులకు తర్క వాదము, భావికులకు సంవాదము, పండితులకుఁ బాండిత్యము, విద్వాంసులకు అధ్యయనము, కళావిదులకు నానావిధములగు కళలు రుచించును 42—45. హరిదాసులకు హరికీర్తనము, శుచిపరునకు స్నాన సంధ్యాద్యనుష్ఠానములు, కర్మనిష్ఠునకు విధివిధానములు ప్రియము గలుగఁ జేయును 46. ప్రేమమూర్తికిఁ గరుణయు, విచక్షణునకు దక్షత్వము, చతురమనుష్యునకుఁ జాతుర్యము నుత్సాహకరములు 47. భక్తుఁడు ధ్యానమున నుత్సాహపడును. సంగీతవిదుఁడు తాల, తాన, మాన, మూర్ఛనలను బరిశీలించును 48. యోగాభ్యాసి పిండజ్ఞానమును, తత్త్వజ్ఞుఁడు తత్త్వజ్ఞానమును, నాటికాపరిచితుఁడు మాత్రాజ్ఞానమును జూచుచుండును 49. కాముకుఁడు కోకశాస్త్రమును చేటకీచేటక మంత్రములను, యాంత్రికుఁడు నానావిధయంత్రములను, విదూషకుఁడు వినోద భాషణమును, ఉన్మత్తుఁడు నానావిధచేష్టలను, తామసుఁడు గర్వాంధత్వమును నాదరపూర్వకముగాఁ జూచును 50-51. మూర్ఖుఁడు అంతరంగశుద్ధి లేని పైపై మాటలను బ్రేమించును. నిందకుఁడు దోషమునకుఁ బొంచియుండును. పాపాత్ముఁడు పాపబుద్ధిని బట్టుకొనియుండును 52. ఒకనికి రసవంతమగు భక్తి రుచించును. ఒకనికి వ్యర్థవిస్తరమగు భక్తి నచ్చును. ఒకనికిఁ గేవల మాయికమగు భక్తియే హితమగును 53. ఆగమశాస్త్రజ్ఞుఁడు ఆగమమును, శూరుఁడు సంగరమును, ధార్మికుఁడు నానావిధ ధర్మములను, ముక్తపురుషుఁడు మోక్షానందమును, సర్వజ్ఞుఁడు సమస్త కళలను బ్రేమించును. జ్యోతిష్కుఁడు పింగళ (పక్షివిశేషము)ను జూచి భవిష్యద్వర్ణనము గావించును 54—55. ఈ విధముగా నెంతదనుక లెక్కించి చెప్పుదును. జనులు తమ తమ చిత్తవృత్తుల కనుకూలములగు ననేక గ్రంథములను నిరంతరము జదువుచుందురు; వినుచుందురు 56. దేనివలనఁ బరలోకము లభింపదో దానిని శ్రవణమని చెప్పఁగూడదు. (ఆత్మజ్ఞానప్రదము గానిదానిని మనస్సంతోషకరమనియే చెప్పవలయును) 57. మిఠాయికంటె మధురవస్తువు లేదు. ముఖమునకు ముక్కు లేకున్నచోఁ జక్కదనమే లేదు. జ్ఞానములేకున్న నిరూపణమునకే తావు లేదు 58. ఇఁక నీ విషయము నింతతో ముగింతము. ఇప్పటికి గ్రంథ

విస్తరమైనది. పరమార్థములు వినవలయును. పరమార్థగ్రంథములుదక్క మిగిలినవన్నియు వ్యర్థగాథలు 59. నిత్యానిత్యవిచారము, సారాసార వివేకము చెప్పఁబడిన గ్రంథములు వినుటవలననే మోక్షము లభించును 60.

పదియవ సమాసము — జీవన్ముక్తుని దేహాంతరము.

మాయవలన సత్యము మిథ్యగా గోచరించును. మిథ్య సత్యము వలెఁ దోఁచును. దాని లీల యిట్టిది 1. సత్యమును నిశ్చయముగాఁ దెల్పుట కనేక గ్రంథనిరూపణములు గావింపఁబడెను. ఎంతపనిచేసినను అసత్య ప్రాబల్యముమాత్ర మంతరింపకున్నది 2. అసత్యము మానవహృదయము నందుఁ బాగుగాఁ బాదుకొన్నది. దాని నెవ రుపదేశింపకపోయినను మానవహృదయమునం దది దృఢముగాఁ దనంతన నాటుకొనియున్నది. అందువలన సత్యమెద్దియో దాని జాడపాడ లెట్టులుండునో మనుజునకుఁ దెలియకున్నది 3. వేదములు, శాస్త్రములు, పురాణములు సత్యమును గూర్చిన నిశ్చయమును దెలుపుచున్నవి. ఐనను సత్యస్వరూపము మనస్సునకు గోచరింపకయున్నది 4. చూడుఁడు: ప్రత్యక్షముగాఁ గనులయెదుటఁ జూచుచుండఁగనే శాశ్వతముగానున్న సత్యము మఱుగుపడుచున్నది. మఱియు నశ్వరమగు మిథ్య సత్యమగుచున్నది 5. ఈ మాయాలీల యంతయు సాధుసమాగమ మొనరించి ఆత్మనిరూపణము గావించినపిమ్మట తత్‌క్షణమె తెలియవచ్చును 6.

"నేను" అనుదాని జాడను గనుగొన్న పిమ్మట పరమార్థమును గురుతించుట తెలియఁగలదని వెనుకఁ జెప్పియుంటిని 7. పరమార్థజ్ఞానము వలన సమాధానము లభించును. చిత్తము చైతన్యమునందు లీనమగును. పిమ్మట ఆ ముఖ్యవస్తువు (పరబ్రహ్మము) నేనేయని విశదమగును 7. ఇంతి దనుకఁ దెలిసినపిమ్మట జ్ఞానియగువాఁడు ప్రారబ్ధాధీనుఁడై దేహమును విడిచివేయును. సద్బోధమువలన నాతని సందియములన్నియు విడిపోవ అంతియగాక "ఈ కళేబరము మిథ్య; ఇప్పుడే నశింపనిమ్ము లేక యు... నుండనిమ్ము" అని నిశ్చయించుకొనును 9. దేహముయొక్క మిథ్యా... జ్ఞానము తెలిసికొనుటచే సాధువుల దేహములు పవిత్రములగుచున్నవి.

పవిత్రదేహముల కేచట నంతముగలిగినను సరియే. అదియే పుణ్యభూమి యగును 10. సాధువుల సంయోగముచేఁ దీర్థములుకూడ బవిత్రము లగుచున్నవి. సాధుసంసర్గముననే పుణ్యక్షేత్రముల మహిమ యినుమడించును. సాధువులు వసింపని తీర్థములను బుణ్యతీర్థములనఁదగదు 11. ఏదేని యొకానొక పుణ్యనదీతీరమున శరీరము దొరగుట మంచిదను విచారము అజ్ఞానులకొఱకేర్పడినది. సాధువులు మేనుదొరంగుటకుఁ బుణ్యనదీతీర్థములతోఁ బనిలేదు. ఏలయన, వారలు నిత్యముక్తులు 12. ఉత్తరాయణము నందు మరణించుట పుణ్యమనియు, దక్షిణాయనమున మరణించుట యధమమనియు జనులు సంశయాకులులై పలుకుచుందురు. కాని సాధువు లట్టి సందేహములకు లోనుగారు 13. శుక్లపక్షములో ఉత్తరాయణము నందు ఇంటిలో దీపమున్నప్పుడు పగటివేళ అంత్యమున భగవన్నామ స్మరణ మొనరించుచు మరణించినయెడల గృహస్థునకు మోక్షము లభించును* 14. కాని యోగి కట్టి నియమములతోఁ బనిలేదు. ఏలయన, యోగి జీవించియుండఁగనే పాపపుణ్యములకుఁ దిలాంజలి యొసంగి జీవన్ముక్తుఁ డయ్యెనుగదా 15.

మంచిదశలో మరణించినవానిని సుఖముగా మరణించినవానినిజూచి అజ్ఞానులగు మానవులు "ఈతఁడు భగవంతునిసన్నిధికిఁ జేరఁగలఁడు" అని నుడువుచుందురు 16. కాని వీరల యభిప్రాయము మిగుల విపరీతమైనది. "అంత్యమున భగవానుఁడు లభించు"ననుకల్పనము వ్యర్థముగాఁగల్పించుకొని వీరలు స్వయముగాఁ దమకుఁదామే హాని కలుగఁజేసికొనుచున్నారు 17. జీవితమునం దెన్నఁడును బరమాత్ముని భజనము జేయక వ్యర్థముగ నాయువు గోల్పోయినవాండ్రకు అంత్యమున భగవత్సన్నిధి యెట్లు లభించును ? ధాన్యపుగింజను నాటకపోయినచో నెటు లంకురించును? 18. జన్మాంతముదనుక నీశ్వరభజనము గావించినవానికే ముక్తి లభించును. వ్యాపారమును జేసిననేగదా లాభము గలుగును? 19. "ఈయని వానికి

---

* శ్లో॥ అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్ ముక్త్వా కళేబరమ్ ।
యః ప్రయాతి స మద్భావం యాతి నాస్త్యత్ర సంశయః ॥
అగ్నిర్జ్యోతి రహః శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణం ।
తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః ॥

దొరుకదు; నాటినగాని మొలువదు'' అను సామెత లోకులందఱు నిజ(ము)
యేయున్నారు 20. స్వామిద్రోహియగు మనుజుఁడు నెలదినములును బ(ద్ధ)
బాటలు చేయక మాసాంతమున జీతము నిమ్మని యడుగుట యెట్లుండునో
బ్రతికియున్నంతవఱక నీశ్వరుని భజింపకయే అంత్యకాలమునందు మోక్ష
మును గోరుట యట్లుండును 21. బ్రతికియున్నప్పుడు భగవంతుని భక్తి
శ్రద్ధలతో భజింపనిమానవునకు మరణించినపిమ్మట మోక్ష మెటుల లభిం
పఁగలదు? ఇంతయేల, ఎవఁడెటులఁ బ్రవర్తించునో వానికట్లు ఫలము
సిద్ధించును 22. కావున జన్మమున్నంతవఱకు భగవంతుని భజింపవల
యును. లేకున్నచో నంత్యమున ముక్తి లభింపఁజాలదు. ఎంతమంచిదశలో
మరణించిననేమి? భక్తిలేకున్నచో వానికిఁ దప్పక యధోగతి ప్రాప్తిం
చును 23. అందువలననే సాధుజనులు ధన్యులని చెప్పుదురు. వారలు
జీవించియుండఁగనే తమ జీవితమును సార్థక మొనరించుకొందురు 24.
ఇట్టి జీవన్ముక్తులకు జ్ఞానులకు శరీరపాతము అరణ్యములోనైనను
లేక శ్మశానములోనైనను నొకటియే. వారలు సర్వకాలములందును
ధన్యులు 25. సాధుపురుషుని దేహ మొకవేళ సంస్కారరహితముగాఁ
బడియున్నను దానిని శునకాదులు తినివేసినను ప్రజలకు మందబుద్ధి
కారణమున నది బాగుగా నున్నట్లు తోఁచదు 26. ఆ జనులు తఱచుగా
"ఈ దేహమున కంత్యక్రియలు బాగుగా జరుగలేదు" అను మాటనే
తలంచుకొని మిక్కిలి దుఃఖపడుదురు. కాని పాపము! వారలు దుఃఖపడక
యేమిచేయుదురు? మర్మము నెఱుంగరుగదా 27. ఎవఁడు వాస్తవమునకు
జన్మింపలేదో వానికి మరణ మెక్కడినుండివచ్చును? అతఁడు వివేకబలము
వలన స్వయముగా జననమరణములను నులిమివైచెను 28. స్వరూపాను
సంధానకారణమున వానిని మాయ యంటుకొనఁజాలదు. బ్రహ్మ విష్ణు
మహేశ్వరాదులుగూడ వానిగతి నెఱుంగఁజాలరు 29. అతఁడు జీవించి
యుండి మరణించియున్నాఁడు. అంతియగాదు మృత్యువునుకూడఁ జంపి
జీవించుచున్నాఁడు. వివేకబలమువలన నాతనికిఁ బూర్వజన్మ మృత్యువులను
గూర్చి జ్ఞాపకమేలేదు 30. బయట కాతఁడు ఒకమానవునివలెఁ గనిపించు
చున్నను నిశ్చయమునకు మానవత్వమున కతీతుఁడుగనున్నాఁడు. జనులలో
నాతఁడు గలసిమెలసియున్నటుల భాసించునుగాని వాస్తవమునకు అలిప్తుఁ

డుగనే యున్నాఁడు. వేదోల, ఆ పరిశుద్ధపదార్థమునందు దృశ్యపదార్థముల స్పర్శయేలేదు 31. ఇట్టి సాధుజనులను సేవించుటవలన మానవులు ముక్తులగుచున్నారు 32.

సద్గురు కృపాపాత్రుఁడగు సాధకుఁడు ఒకసారి గానించిన వివేచనము మఱలమఱలఁ బలుమాఱు చేయవలెను. అట్లు చేయుటవలన ఆధ్యాత్మనిరూపణమునందు బుద్ధి గాఢముగాఁ బ్రవిష్టమగును 33. ఇఁక సంత్యమున సాధకుల కొకమాటఁ జెప్పవలసియున్నది. ఏమన, శుద్ధమగు నద్వైతనిరూపణమువలన మీకుఁగూడ సాధుపురుషులకుఁ గల్గిన సమాధానమే కల్గును 34. సాధుపురుషుల శరణములోని కరుగువాఁడు సాధుపురుషుఁడగును. మఱియు నాతఁడు తన కృపారసముచే మానవసముదాయమును కూడఁ దరింపఁజేయును 35. సాధుజనులమహిమ మిగుల విచిత్రతరమైనది. సాధుసాంగత్యమువలన జ్ఞానప్రాప్తియగును. సత్సంగముతో సమానమగు రెండవసాధన మెద్దియునులేదు 36. గురుసేవవలనను ఆధ్యాత్మనిరూపణమును మననముజేయుటవలనను మానవుని యాచరణము తప్పక పరిశుద్ధమగును. మఱియు నంత్యమునఁ దప్పక మోక్షము లభించును 37.

సద్గురుని సేవయే పరమార్థమునకు జన్మస్థానము. సద్గురు సేవవలన తనంతటనే సమాధానము లభించును 38. ఈ శరీరము ఏదినమునసో నాశనమొందఁగలదు. కావున నంతదనుక జన్మమును సఫలము గావింపవలయును. భజనభావముతో సద్గురుని చిత్తమును దనయెడఁ బ్రసన్నముగావించుకొనవలయును 39. తల్లి, నానాప్రయత్నముల నొనరించి తన కుమారునిఁ బోషించునటుల సద్గురుఁడుకూడ శరణాగతులగూర్చి చింతనము జేయుచుండును. ఇట్టి దాత సద్గురుఁ డొక్కఁడుఁడే 40. కావున సద్గురుసేవ లభించినవాఁడే పరమధన్యుఁడు. సద్గురుసేవను విడిచినచోఁ బరమశాంతిని బొందుటకై సన్యమగు నుపాయమెద్దియునులేదు 41-42. ఈ విషయము నందు విశ్వాసము లేనివారలు గురుగీతలఁ జదువవలయును 43. దానిలో సాక్షాత్ శ్రీశంకరుఁడు పార్వతీదేవికి సద్గురునిమహిమను జక్కఁగా వర్ణించి చెప్పియున్నాఁడు. కావున సద్గురుచరణసేవను ముముక్షువులు సద్భావముతోఁ జేయవలయును 44. ఈ గ్రంథమునందుఁ జెప్పఁబడిన వివేకమును మననము జేయుటవలన సత్యజ్ఞానమునుగూర్చి నిశ్చయభావ మేర్పడును 45. అద్వైత

నిరూపణము గావింపఁబడిన గ్రంథమును ప్రాకృతమని (సంస్కృత గ్రంథము గాదు. దేశభాషాగ్రంథమని) యుపేక్షింపఁదగదు. అర్థదృష్టితో నా గ్రంథము సత్యమగు వేదాంతగ్రంథమనియే గ్రహింపవలయును 46. ప్రాకృత భాషవలన వేదాంతము విశదమగును. సంపూర్ణ శాస్త్రములలోని విషయములు ప్రాకృతగ్రంథములలో దేశభాషలలో లభింపఁగలవు. వానిని జదువుటవలన హృదయము పరమశాంతము నొందును 47. జ్ఞానోపాయము చెప్పఁబడిన గ్రంథమును ప్రాకృతభాషాగ్రంథమని నిరసింపరాదు. కాని మూర్ఖుల కీయంశము తెలియదు. అల్లపు రుచిని కోఁతి ఏమి గ్రహింపఁగలదు? 48.

ఎవని కెంత యధికారముగలదో అంతవఱకే వాఁడు గ్రంథములందలి సారము గ్రహించును. ముత్తెములు నత్తగుల్లలు నిర్మించిన చిప్పలలో నున్నవి. అంతమాత్రమున ముత్తెముల నెవ్వఁడేని క్షుద్రవస్తువని నుడువఁగలఁడా? నుడువలేఁడు (అటులే ప్రాకృతభాషయందు నుడువఁబడిన వేదాంతవిషయములనుగూడ నెవరేని క్షుద్రములుగా భావింపఁగూడదు) 49. దేనినిగూర్చి శ్రుతులు "నేతినేతి" అని నుడువుచున్నవో యట్టి విషయమునందు భాషామహత్త్వ మేమియునుఁ దోడ్పడఁజాలదు. పరబ్రహ్మము వాస్తవమునకు ఆద్యంతరహితమును అనిర్వాచ్యమునై యున్నది 50.

ఏడవ దశకము సమాప్తము.

ఎనిమిదవ దశకము

మొదటి సమాసము — పరమాత్మ నిశ్చయము.

శ్రోతలారా! ఇఁక సావధానమనస్కులరై శుద్ధజ్ఞాననిరూపణమును గూర్చి చెప్పఁబోవునది వినుఁడు 1. నానావిధశాస్త్రములను బరిశోధించి భావము గ్రహింపవలయు ననుకొందుమేని జీవితకాలము చాలదు. ఒక వేళ వానినన్నింటిని జూడఁగలిగినయెడల అంతఃకరణమునందు సంశయవ్యథ వృద్ధియగుచునే యుండును 2. ప్రపంచములోఁ బుణ్యదాయకములగు తీర్థస్థానము లనేకములు గలవు. వానిలోఁ గొన్ని సుగమములు, కొన్ని దుర్గమములు, కొన్ని దుష్కరములుగా నున్నవి 3. ఈ తీర్థస్థానముల నన్నింటి నెవఁడు తిరిగి సేవింపఁగలఁడు? ఒకవేళ వీనినన్నింటిని సేవింపవలయు ననుకొన్నచో ఆయుష్కాలముకూడఁ జాలదు 4. బహువిధములగు జపము, తపము, దానము, యోగము మున్నగు సాధనములన్నియుఁ గేవలము ఆ పరమాత్మునికొఱకే మానవులు గావించుచున్నారు 5. దేవాదిదేవుఁడగు పరమాత్ముని బొందుటకు సమస్తయత్నములు గావింప వలయునను నంశము సర్వజనసమ్మతము 6. పరమాత్మను బొందుటకే నానావిధమార్గములు బహువిధమతములు బయలుదేరెను. కాని యా భగవానుని స్వరూప మెట్లుండును? 7. ఈ కాలమునఁ బ్రపంచమునం దెందఱో దేవతలున్నట్లు భావించుచున్నారు. ఆ దేవతల నెవ్వరును లెక్కింపఁజాలరు. ఏ దేవతను గూర్చియు సరియగు నిశ్చయము లేదు 8. దేవతల ననుసరించి యుపాసనములలోఁగూడ ననేకవిధములగు భేదము లేర్పడినవి. ఒకానొకనికిఁ గోరిక యొకసారి యేదేని దేవతాసహాయమున నెరవేరినచో నాతఁ డదిమొదలుకొని యాదేవతనే యాశ్రయించును 9. దేవత లనేకములుగా నున్నట్లు భక్తులుసైతము అనేకులుగా నున్నారు. వారలు తమతమ యిచ్ఛానుసారముగా నాయా దేవతలయెడ నాసక్తులై యున్నారు. ఈ విధముగనే ఋషులుకూడఁ బెక్కుమంది గలరు. వారల మతములు అసంఖ్యాకములుగా భిన్నభిన్నములుగా నున్నవి 10. కావున నీ బహుత్వమునం దొకదానియందును నిశ్చయము గలుగకున్నది. అన్ని

శాస్త్రములును బరస్పరము భిన్నాభిప్రాయములతోఁ గలహము గావించుచున్నవి. కావున సరియగు నిర్ణయము గావింపకున్నవి 11. శాస్త్రములనేకములు. వానిలో మఱల ననేకభేదములుగలవు. ఇఁక మతమతాంతరుల విరోధమన్ననో దాని నడుగవలసిన పనియేలేదు. ఈ విధముగానున్న మతభేదములను బట్టుకొని వాదప్రతివాదములను గావించుచు నెందఱెందఱు దాటిపోయిరో యెవరెఱుంగుదురు? 12.

వేయిమందిలో నెవఁడో యొక మానవుఁడుమాత్రమే పరమార్థమునుకూర్చి విచారము గావించును. కాని వానికిఁగూడ నాస్వరూపపు జాడపాడలు గనుపించుటలేదు 13. అచ్చట నహంకర్తృత్వ మంటియుండెనుగదా! "జాడ గాన్పించుట లేదు" అని యెటుల నుడువుచున్నాఁడవు? (జాడ తెలియుట యెట్లు?) ఈ యహంకర్తృత్వమువలననే పరమాత్ముని దర్శనము కలుగకున్నది 14. ఇఁక నీ యంశము విడిచిపెట్టి ఏ పరమాత్మకొఱకు జనులు నానాప్రకారములగు సాధనములు జేయుచున్నారో, అది యేవిధముగా లభించునో, మఱియుఁ బరమాత్మయని దేనినందురో, దాని నెటులఁ దెలిసికొనఁగలమో యీ విషయములనుకూర్చి ముందుఁ దెలుపుదును 15—16.

ఈ సంపూర్ణ చరాచర సృష్టినిగావించి దానికిఁ గదలికను కూర్చినవానిని అవినాశియనియు, సర్వకర్తయనియుఁ, బరమేశ్వరుఁడనియు జెప్పుదురు 17. మేఘమాల నాతఁడే యేర్పఱచెను. చంద్రబింబమునందు అమృతకళ నాతఁడే ప్రసాదించెను. రవిమండలమునకుఁ బ్రకాశము నాతఁడె సమకూర్చెను 18. ఆతని కట్టుబాటువలననే సాగర మొక్కచోట నిలిచియున్నది. భూభరణమునకు నతఁడే శేషుని నియోగించియున్నాఁడు. ఈ సంపూర్ణతారాగణ మాతని మాహాత్మ్యమువలననే ఆకాశమునందు నెలకొని యున్నది 19. జరాయుజములు, ఉద్భిజ్జములు, అండజములు, స్వేదజములు అను చతుర్విధ జీవసమూహము, పరా, పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరియను నాలుగువిధములగు వాక్కులు, ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవరాసులు మూఁడు లోకములు నెవ్వఁడు సృజించెనో యాతఁడే పరమాత్ముఁడు 20. బ్రహ్మావిష్ణు మహేశ్వరాదులుగూడ నాతని యవతారములే. ఇందు సందియము కొంచమేని లేదు 21. ఇలువేలుపు చెలరేగి యీ

చరాచర జీవలోకమును నిర్మింపలేదు. ఈ బ్రహ్మాండమును రచించుశక్తి గృహదేవతలకు లేదు 22. అడుగడుగున కెన్నియో దేవతలు గనుపించును. ఈ దేవతలన్నియుఁ గలిసి యీ సృష్టి నొనర్పలేవు. అవి చంద్రసూర్య తారాగణములను, మేఘమండలమును నిర్మింపఁజాలవు 23. వీని నన్నింటిని సృష్టిగావించినవాఁడే సర్వకర్తయగు పరమేశ్వరుఁడు. వాస్తవమున నాతఁడు నిరాకారుఁడు. వాని కళాలీలాకౌతుకములను బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాది దేవతలుసైత మెఱుంగరు 24. నిరాకారుఁడు సర్వకర్త గాఁగలఁడను సందేహము కలుగ నవకాశము గలదు. ఈ శంకకు సమాధానము ముందు సమాసములో నొసంగఁబడినది. ఇఁక శ్రోతలు ప్రకృతవిషయమున సావధానులు గాఁగోరెద 25.

ఏమియులేక అవకాశరూపముగానున్న రిక్త (ఖాలీ) స్థలమే ఆకాశము. అది నిర్మలమైనది. వాయువు దానిలోనే జన్మించెను 26. వాయువు వలన నగ్నియు, నగ్నివలన జలమును ఉత్పన్నమయ్యెను. పరమాత్ముని యఘటనఘటనాశక్తి చూడుఁడు ఎంత వింతగానున్నదో! 27. జలము నుండి పృథివి కలిగెను. అది నిరాధారముగా నిలిచియున్నది. ఇట్టి విచిత్ర కళను గావించినవాఁడే దేవుఁడు 28. వివేకహీనులగు మానవులు ఆ దేవునిచే నిర్మింపఁబడిన పృథ్వియందు వెడలిన శిలలనే దేవరలని నుడువుదురు29. సృష్టినిర్మాణకర్తయగు దేవుఁడు సృష్టికిఁ బూర్వమునుండియే యుండెననియు, నాతనిశక్తి సృష్టికనంతరము మిగుల విస్తృతమైనదనియు వారలెఱుంగరు 30. కుండకంటె ముందుగానే కుమ్మరివాఁ డేర్పడియున్నాఁడు. అటులే తన సృష్టికంటెఁ బూర్వమే పరమేశ్వరుఁ డేర్పడియున్నాఁడు. ఆతఁడు ఆయి యెన్నఁటికిని గాఁడు. ఆయి భగవంతుని సృష్టిలో నొక క్షుద్రపదార్థము 31. ఒకానొకఁడు మట్టితో సైన్యమును నిర్మించెనని భావింపుఁడు. దానిని నిర్మించినవాఁడు నిమిత్తకారణములేక (కర్త) ఆ సైన్యముకంటె వేఱుగా నున్నాఁడు. ఏలయన, కార్యకారణములెన్నఁటికిని ఒకటి కాఁజాలవు 32. ఒకవేళ కార్యకారణములు రెండును బంచభూతాత్మికములైనచోఁ బంచభూతాత్మికదృష్టి కవి యొక్కటి కాఁగలవుగాని యెచ్చట నిర్గుణవిషయముగా నుండునో యచ్చట నిటుల నెన్నఁడును జరుగఁజాలదు. ఏలయన, కార్యకారణములకు ఏకత్వ సంబం

ధము పంచభూతములదనుకనే యేర్పడియున్నది 33. కావున నీ సంపూర్ణ సృష్టికర్త సృష్టికంటె వేఱుగానున్నాఁడు. ఇందు సందేహములేదు 34. తోలుబొమ్మల నాడించువాఁడు స్వయముగాఁ దానుగూడ నొకతోలుబొమ్మ యెట్లు కాఁగలఁడు? 35. ఛాయామండప (బైస్కోపు లేక తోలుబొమ్మలు) సైన్యము కేవలము సత్యమగు సైన్యమువలెనే యుద్ధముజేయును. ఒక మనుష్యుఁడా వినోదము నంతయు జేయించుచుండునుగాని యా మనుష్యుఁడా సైన్యమునందలి యొకానొక వ్యక్తి కాఁగలిగియుండునా? లేదు 36. ఈ విధముగానే పరమాత్ముఁడు సృష్టిని రచించియున్నాఁడు. కాని యాతఁడు స్వయముగా సృష్టికొక యంగముగా లేఁడు. సమస్త జీవజాతమును సృజించిన యాతఁడు స్వయముగా నొకజీవుఁ డెట్టులగును? 37. పదార్థమును జేయువాఁడు స్వయముగా నా పదార్థమై యుండుననుట యెట్లు పొసఁగును? పాపము! వివేకహీనులగు పురుషులు వ్యర్థముగా సందేహములకుఁ బాల్పడుచుందురు 38. పరమాత్ముఁడు సృష్టియొనరించినటుల నొకశిల్పి సుందరమందిరమును నిర్మించెననుకొనుఁడు. కాని యా మందిర నిర్మాత స్వయముగా మందిరము కాఁగలఁడా? 39. అటులే జగత్తును నిర్మించిన పరమాత్ముఁడు జగత్తునకంటె వేఱుగా నున్నాఁడు. కొందఱు మూర్ఖు లీయంశము నెఱుంగక "జగమే జగదీశ్వరు"డని నుడువుదురు 40. జగదీశ్వరుఁడు వేఱుగానున్నాఁడు. జగద్రచనము వానికళ. అతఁడన్నింటిలో నున్నాఁడు. కాని అన్నింటికంటెను వేఱుగానుండి అన్నిఁటిలోనున్నాడు 41.

పంచభూతములను కర్దమమునఁ దగుల్కొనక పరమాత్ముఁడు వేఱుగానున్నాఁడు. అవిద్యాకారణమున మాయాభ్రమ సత్యముగ గాన్పించును 42. మాయోపాధియు జగదాడంబరమును సత్యమని తలంచుట విపరీతము 43. అన్నింటికంటెను నావలనున్న పరమాత్ముఁడే యన్నింటికి వెలుపలను లోపలను వ్యాపించియున్నాఁడు. ఆ యంత రాత్మయే సత్యమైనది. ఈ జగత్తు మిథ్యయైయున్నది 44. ఆ పరమాత్మనే దేవతయనిగూడ నుడువవచ్చును. తక్కినవన్నియు నసత్యములు. ఇదియే వేదాంతశాస్త్రమర్మము 45. ఈ దృశ్యపదార్థజాతమంతయు నాశవంతమైనదనియు, భగవంతుఁ డవినాశి యనియు ప్రత్యక్షానుభవమువలన గన్పట్టుచున్న విషయమేగదా! కావున భగవంతుఁ డీ దృశ్యపదార్థముల

కంటె వేఱుగా నున్నాఁడు 46. శాస్త్రములన్నియుఁ బరమాత్ముని నిర్మలుఁడనియు, అచలుఁడనియుఁ జెప్పుచున్నవి. చంచలుఁడనియు, సశ్వరుఁడనియు నా పరమాత్ముని నుడువఁదగదు 47. ఆయనకు వచ్చుట, పోవుట, పుట్టుట, చచ్చుట మున్నగు నుపాధుల నారోపించుటవలన మహాపాతకము ప్రాప్తించును 48. పరమాత్మునకు జననమరణములు లేవు. ఆతని సత్తామాత్రముననే దేవతలందఱును అమరులగుచున్నారు. ఇఁక నాతనికి మృత్యువెట్లువచ్చును? 49. పుట్టుట, చచ్చుట, వచ్చుట, పోవుట, దుఃఖము ననుభవించుట యనునవియన్నియుఁ బరమాత్ముని కార్యములు. ఆతఁడు కర్తృత్వ కారణరూపములకు వేఱుగా నున్నాఁడు 50. అంతఃకరణము, పంచప్రాణములు, బహువిధతత్త్వములు, పిండజ్ఞానము మొదలగునవి యన్నియును జంచలములు. కాఁబట్టియే యివి పరమాత్మ గాఁజాలవు 51.

ఈ విధముగాఁ గల్పనారహితముగ నున్న వాఁడే పరమాత్ముఁడు. కాని వాస్తవమునకుఁ బరమాత్మత్వమనుమాట యాతనియందు లేదు. (పరమాత్మత్వమను శబ్దమువలనఁ గల్పన మేర్పడుచున్నది. ఆతఁడు కల్పనాతీతుఁడు) 52. ఈ విషయమంతయు విని శిష్యుఁడిట్లు ప్రశ్నించెను. "అయ్యా! పరమాత్ముఁడు కల్పనాతీతుఁడైనపు డీబ్రహ్మాండము నాతఁడెట్లు రచించెను? ఈ కర్తృత్వమువలన కర్తృ కారణ కార్యములలోనికి వచ్చునుగదా? * 53. ద్రష్టృత్వమువలన ద్రష్ట (చూచెడివాఁడు) అనాయాసముగా దృశ్యమగునట్లు కర్తృత్వమువలన నిర్గుణమునందు గుణము రాగల్గును 54. కావున బ్రహ్మాండకర్త యెవఁడో, ఆతని చిహ్నములెట్టివో, పరమాత్ముఁడు సగుణుఁడో, నిర్గుణుఁడో నాకాజ్ఞయిందు 55. "ఆ బ్రహ్మము ఇచ్ఛామాత్రముననే సృష్టికర్తయగును" అని కొందఱు నుడువుదురు. ఆతనిని వదలినచో నిఁక సృష్టికెవఁడు కర్తయగును? 56. ఈ విధ

* కర్తను గర్తయని నుడువుటవలన దానికిఁ గర్తృత్వగుణము కలుగుచున్నది. దేనియందు గుణముండునో యది కార్యము. ఈ రీతిగఁ గారణమే (కర్తయే) కార్యమగుచున్నది. ఉదాహరణము: చూచువానియందుఁ జూచునట్టిగుణము (ధర్మము)ండుటవలన వాఁడు స్వయముగాఁగూడ నితరులకు దృశ్యమగుచున్నాఁడు. ఇంద్రియములు విషయములకు ద్రష్టలు. కాని యవి స్వయముగా మనస్సునకు దృశ్యములుగ నగుచున్నవి. అనఁగా మనస్సుచేఁ గాంచబడుచున్నవి.

ముగా ననేకసంశయములు గలుగుచున్నవి. కావున నోస్వామిగా! ఈమాయ యంతయు నెందుండి కలిగినది ? 57. ఇందుమీఁద వక్త యిటుల నుడి వెను. ఇకముందు మాయనుగూర్చి విస్తరించి చెప్పుదును. శ్రోతలారా! సావధాన మనస్కులరై వినుండు 58-60.

రెండవ సమాసము - మాయయొక్క అస్తిత్వమునందు శంక.

"నిరాకారమునందీ చరాచరమాయ యెటులఁగలిగె"నను శ్రోతల సంశయమునకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగెదను 1. శుక్తియందు రజతము, రజ్జువునందు సర్పము భాసించునటుల సనాతనబ్రహ్మమునందు (వాస్తవ ములో లేకున్నను) మాయ భాసించుచున్నది 2. ఆదియందు నిత్య ముక్తము పరమార్థక్రియయు నగు పరబ్రహ్మ మొక్కటియేగలదు. దాని యందు అస్పష్టముగను, సూక్ష్మముగను మూలమాయ కలిగెను 3.

శ్లో॥ ఆద్యమేకం పరబ్రహ్మ నిత్యముక్తమవిక్రియమ్ ।
తస్య మాయాసమావేశో జీవమవ్యాకృతాత్మకమ్॥

శ్రోత యిటుల మఱలఁ బ్రశ్నించెను. "ఒకవేళ బ్రహ్మము నిరాకా రము, ముక్తము, అక్రియ, నిర్వికారమునైనచో దానినుండి మిథ్యయగు మాయ యెట్లుకలిగెను? 4. బ్రహ్మము అఖండనిర్గుణము. దానికి ఇచ్ఛ యెటులఁగలుగును? ఏలయన, ఇచ్ఛయనునది సగుణమునందే కలుగఁదగి నది. నిర్గుణమునందది కలుగఁజాలదుగదా 5. బ్రహ్మము ఆదినుండియు సగుణముకాదు. కావుననేగదా దానికి నిర్గుణమను నామము గలిగినది! ఈ స్థితిలో దానికి సగుణత్వము (ఇచ్ఛాశక్తి) యెచ్చటనుండి వచ్చెను? 6. ఒకవేళ నిర్గుణమే సగుణమైనదని చెప్పునెడ దానివలన మూర్ఖత్వము ప్రక టనమగును 7. ఆ నిరాకారుఁడగు నీశ్వరుఁడు సృష్టిజేసియు అకర్తగా నున్నాడు. పాపము! ఈ జీవులు వానిలీల నేమి యెఱుంగుదురు?" అని యొకఁడు పల్కెను 8. "ఆతఁడు పరమాత్ముఁడు. వానిమహిమను బాప మీజీవాత్ముఁడెటులఁ దెలిసికొనఁగల్గును?" అని మఱియొకఁడు నుడువును 9. "శాస్త్రముల యర్థమును దాచి వానిమహిమను మానవులు వ్యర్థముగా గానముచేయుచున్నారు. మఱియు నిర్గుణముమీఁద బలవంతముగఁ

కర్తృత్వభారమును వైచుచున్నారు 10. కర్తవ్యతయే బొత్తిగాలేనప్పుడు చేసియును అకర్తగా నెవఁడుండఁగలఁడు? అకర్తృకర్తల వార్తయే సమూలముగా మిథ్యయైయున్నది 11. ఆదినుండియు నిర్గుణముగా నున్నదాని యందుఁ గర్తృత్వ మెప్పటినుండివచ్చినది? (ఒకవేళ కర్తృత్వము రానిచో) లేనిచో నీ సృష్టిని రచించుకోర్కి యెవ్వని కేర్పడినది? 12. చాలమంది 'పరమేశ్వరుని యిచ్ఛ' యని సాధారణముగాఁ బలుకుచుందురు. కాని యీ నిర్గుణపరబ్రహ్మమునం దిచ్ఛ యెచ్చటినుండి వచ్చెనో తెలియకున్నది 13. అటులైన నీవిశ్వమునంతయు సృజించిన దెవరు? తనంతట తానుగా నైనదా? ఈశ్వరుఁడు గాకున్నచో నిదియంతయు నెవ్వఁ డుత్పత్తిచేసెను? 14. ఈశ్వరుఁడు లేకయే అంతయు నుత్పన్నమైనదన్నచో నప్పట్టున నీశ్వరుఁ డెక్కడకుఁ బోవఁగలఁడు? సృష్టి తనంతటనే యేర్పడెననుకొందుమేని ఈశ్వరునిపట్ల నభావ మేర్పడును 15. ఈశ్వరుఁడే సృష్టికర్త యని యందుమేని యాతనియందు సగుణత్వ ముండవలయును. అటుల యోజించితిమేని (సగుణత్వ మారోపించితిమేని) యీశ్వరునియెడఁ గలఁ నిర్గుణత్వమే సమాప్తమగును 16. ఈశ్వరుఁడు మొదటినుండియు నిర్గుణుఁడైన పక్షమున సృష్టికిఁ గర్త యెవఁడు? ఈశ్వరుఁడే కర్తయని చెప్పుదమాయన్న దానిచే సగుణత్వ మేర్పడుచున్నది. సగుణత్వము నశ్వరముగదా! 17. ఇక్కడ గొప్పశంక గలుగుచున్నది. ఈ చరాచరజగత్తు పరబ్రహ్మము వలనఁ గలిగినదందురుగదా! ఎటులఁ గలిగినది? ఒకవేళ మాయను స్వతంత్రమైనదానినిగాఁ జెప్పుదమా యన్న నదియు విపరీతముగానే కనఁబడుచున్నది 18. 'మాయ నెవ్వరును జేయలేదు. తనంతట నదియే వ్యాపించి పోయినది' అని యొకవేళ జెప్పుదమాయన్న దీనివలన నీశ్వరవిషయిక వార్తయే మునిఁగిపోవుచున్నది19. 'ఈశ్వరుఁడు నిర్గుణుఁడు, స్వతస్సిద్ధుఁడు. ఆయనకును మాయకును సంబంధమేమియును లే'దని నుడువుట గూడ నుచితముగాఁ గనుపట్టదు 20. ఒకవేళ సమస్త కర్తృత్వము మాయపైననే పెట్టుచో నిఁక భక్తుల నుద్ధరించెడి యీశ్వరుఁడే లేఁడా యేమి? 21. ఈశ్వరుఁడు తప్ప నీ మాయ నెవఁడు దూరము చేయగలడు? భక్తులగు మమ్ము ననుగ్రహించెడివాఁ డెవఁడేనియు లేఁడా యేమి? 22. మాయను స్వతంత్రమనిగూడఁ జెప్పజాలము. మాయకు నిర్మాణకర్తయగు

సర్వేశ్వరుఁ డొకఁ డవశ్యముగా నున్నాఁడు 23. 'ఈశ్వరుఁ డేకముగా నున్నాఁడు? మాయయన నెట్టిది?' ఈ విషయము సవిస్తరముగాఁ దెలుపుము'' 24. వక్త 'ఈ సందేహమునుగూర్చి జనులలో భిన్నభిన్నములగు విచారము లనేకములు గలవు. అవియన్నియును క్రమముగా వివరించెదను. శ్రోతలారా! ధ్యానముంచి ప్రకృతాంశమును వినియెదరుగాక' 25-26.

మాయ నీశ్వరుఁడే నిర్మించెను. ఆయనవలననే యది సలుముఖముల వ్యాపించియున్నది. 'ఈశ్వరున కిచ్ఛగలుగకపోయినచో నీ మాయ యెక్కడినుండి వచ్చును?' అని యొకఁడు చెప్పును 27. 'ఈశ్వరుఁడు నిర్గుణుఁడై యున్నప్పుడు ఇచ్ఛజేయువాఁడెవఁడు? మాయ మిథ్య, అది లేనే లేదని యొకఁడుజెప్పును 28. 'ప్రత్యక్షముగా నిది గాన్పించుచున్నప్పుడు లేనేలేదని యెటుల నుడువఁగలుగుదుము? మాయ యీశ్వరుని యనాది శక్తి'యని యొకఁడుచెప్పును 29. 'మాయ సత్యమేయగుచో నది జ్ఞానము వలన నేల నిరసనమైపోవును? సత్యసమానముగాఁ గాన్పించునేగాని అది మిథ్యయే'యని యొకఁడు చెప్పును 30. 'ఇది (మాయ) స్వాభావికముగానే మిథ్యమైనయెడల సాధనము నేల చేయవలయును? ఈశ్వరుఁడు మాయా త్యాగముకొఱకే భక్తిసాధనములు వివరించియున్నాఁడు' అని యొకఁడు నుడువును 31. 'మాయ యథార్థమునకు మిథ్యయే. అజ్ఞానరూపమగు సన్నిపాత వ్యాధివలన మాయయన్న భయమగుచున్నది. కావున దానిని వారించుటకు సాధనరూపమగు నౌషధమును బుచ్చుకొనవలెను. ఇంతయేల, 'మాయ మిథ్యయే' యని యొకఁడు చెప్పును 32. 'మాయను త్యాగము గావించుట కెన్నియో సాధనములు చెప్పఁబడెను. ఇందులకు నానావిధ మతములు గలవు. అయినను మాయను త్యాగము జేయఁజాలకున్నారము. ఈ స్థితిలో దానిని మిథ్యయని యెట్లునుడువుదుము?'అని యొకఁడు చెప్పును 33. 'యోగవాణి మాయనుగూడ మిథ్యయని చెప్పుచున్నది. వేదశాస్త్ర పురాణములలో మాయ మిథ్యయని చెప్పఁబడెను. మఱియు నానావిధ నిరూపణములయందుఁగూడ మాయ మిథ్యయని చెప్పఁబడెను' అని యొకఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చును 34. 'మాయను మిథ్యయనినంత మాత్రమున నది తొలగిపోయినట్లు మేమెక్కడను వినియుండలేదు. మిథ్య యన్నంతన యది మిగుల వెంటనంటును' అనియొకఁడు పల్కును 35.

'అంతఃకరణమునందు విజ్ఞానము లేనివానికిని సజ్జనులను గురుతింపఁజాలని వానికిని మిథ్యాభాసయగు మాయ సత్యముగాఁ గాన్పించును 36. ఎవఁడెట్లు నిశ్చయించునో వానికట్లె ఫలితముండును. అద్దములోఁజూచుకొను వానికిఁ దనఛాయయే యెదురుగా గాన్పించుట యెట్టిదో మాయయొక్క స్థితియు నట్టిదె' యని యొకఁడు నుడువును 37. 'మాయ యెక్కడనుండి వచ్చినది? ఉన్నదంతయు బ్రహ్మమే. కరగియున్నను, పేరియున్నను, నేయి యొక్కటియే' యని యొకఁడు చెప్పును 38. 'పరమాత్మస్వరూపము కరుగుననియుఁ బేరుకొనుననియు నెచ్చటను జెప్పఁబడలేదు. ఆతనిపట్ల నీవొసగిన యుపమానము సరిపడలేదు' అని యొకఁడనును 39. 'సర్వ బ్రహ్మము అనుదానిమర్మము నెఱుంగనివానికి భ్రమ తొలంగఁజాల'దని యొకఁడనును 40. 'ఈశ్వరుఁడొకఁడే. అచట నీ సర్వశబ్ద మెక్కడనుండి వచ్చినది? సర్వబ్రహ్మమనునది అపూర్వముగను ఆశ్చర్యముగను గనుపట్టుచున్నది' అని యొకఁడు నుడువును 41. 'సత్యమొక్కటియే. రెండవది లేనే లేదు. కావున సాధారణముగ సర్వబ్రహ్మమని బ్రహ్మమునందురు' అనియొకఁడనును 42. 'అన్నియును నొక్కసారిగనే మిథ్యయైపోవును. ఇఁక నిలచి యేదియుండునో అదియే సత్యబ్రహ్మము' అని యొకఁడు శాస్త్రాధారములతోఁ జెప్పును 43. 'భూషణములందును బంగారమునందును భేదమేమియునులేదు (బంగారము, భూషణములలోని బంగారము నొకటియే). వివాదములతో నేల వ్యర్థముగాఁ బరిశ్రమ చేయుదురు' అని యొకఁడనును 44. 'హీనము ఏకదేశీయము నగు నీ యుపమానము వస్తువుతో (బ్రహ్మముతో) నెట్లు సంబంధించును? వర్ణవ్యక్తిత్వము అవ్యక్తముతోఁ దులఁదూఁగఁజాలదు 45. సువర్ణమును జూచినయెడల దీనియందనాదినుండియు వ్యక్తత్వమున్నదని తోఁచును. బంగారుసొమ్ములను జూచినచో నా బంగారే కాన్పించును 46. అనఁగా బంగారము మొదటినుండియు వ్యక్తముగ నున్నది. అది జడమును, ఏకదేశీయమును, పచ్చనిదియు నైయున్నది. ఇట్టి యసంపూర్ణ దృష్టాంతములు పూర్ణబ్రహ్మమునెడ నెట్లు సరిపడును?' అని యొకఁడనును 47. దీనిని విని మొదటివాఁడిట్లు చెప్పును. 'విషయము బోధచేయుటకై యేకదేశీయ దృష్టాంతము ననుగూడ నీయవలసివచ్చును. సముద్రతరంగములయందు భిన్నత్వమెక్కడ

నున్నది? ఉత్తమము, మధ్యమము, అధమము అని దృష్టాంతములు మూఁడువిధములుగా నున్నవి. ఒకదృష్టాంతమువలనఁ (బ్రహ్మము) దథ్యమని తెలియును. ఒకదానివలన వ్యర్థముగా సందేహములు వృద్ధినొందును' 48-49. దీనిమీఁద మఱియొకఁ డిటుల నుడువును. 'సముద్రమేమి? తరంగములెక్కడ? అచలముతో చలమున కెక్కడనేని సామ్యము నీయఁదగునా? మాయను సత్యముగా నెన్నఁటికిని భావింపఁగూడదు' 50. ఒకఁడిట్లు చెప్పును. 'మాయ కల్పనము. ఇది జనులకు నానావిధములగు భాసలను జూపుచున్నది. ఈ విధముచే దీనిని బ్రహ్మమనియే తలంపవలయును' 51. ఇట్లు మాయ, బ్రహ్మములనుగూర్చి పరస్పర వివాదములు జరుగుచుండుకతన ముఖ్యసందేహము అటులే నిలిచియున్నది. ముందది సావధానులై వినుండు 52.

మాయయనునది మిథ్యయని మీకిదివఱకే తెలిసినదికదా! కాని యది బ్రహ్మమునం దెట్లు ఉత్పత్తియయ్యెను? ఒకవేళ నిర్గుణమే దానిని గావించినదని చెప్పఁదలఁచినచో నది (మాయ) అనాదినుండియు మిథ్యమైయుండెను 53. మిథ్యాశబ్దమువలన "అది యేమియును లేనేలేదు" అనునర్థము వెడలుచున్నది. ఇట్టిస్థితిలోఁ జేసినదేమి? ఎవరుచేసిరి? నిర్గుణమునకుఁ గర్తృత్వము కలుగుటగూడ నసంభవమేగదా! 54. ఒకటి కర్తను గూర్చిన విషయము (అది కర్తయగు బ్రహ్మము) యనాదినుండియు రూపరహితముగా నున్నది. ఇఁక రెండవది అది గావించిన (బ్రహ్మము గల్పించిన) దానినంతను (మాయను) గూర్చిన విషయము. దానికిఁగూడ అస్తిత్వము లేదు. ఐనను శ్రోతల యాక్షేపణములకు సమాధానముల నొసంగెదను 55.

మూఁడవ సమాసము – నిర్గుణమునందు మాయ యెట్లుకలిగెను?

ఓరీ! ఎయ్యది కలుగనే లేదో దానినిగూర్చి చెప్పునదేమున్నది? అయినను సంశయమును దూరపరచుటకై చెప్పుచున్నారము 1. రజ్జువువలన సర్పమును, నీటివలనఁ దరంగములును, సూర్యునివలన నెండమావులును భాసించుచున్నవి. మఱియు నీటినుండి వడగండ్లు కలుగు

చున్నవి 2—3. మంటివలన గోడ నిర్మింపఁబడుచున్నది. సముద్రకారణమున ...యేర్పడుచున్నవి. కంటిలోని పాపవలనఁ బ్రపంచము కాన్పించుచున్నది 4. బంగారమునవలన భూషణములు, దారములవలన వస్త్రము, తాఁబేటి యొక్క దేహమునుండి దాని హస్తపాదముల విస్తృతి యేర్పడుచున్నది 5. నెయ్యియున్నది. అది యున్నప్పుడే కరుగుటయు నుండును. ఉప్పునీటినుండి యుప్పు వెడలుచున్నది. బింబమునుండి బ్రతిబింబ మేర్పడుచున్నది 6. పృథ్వినుండి వృక్షములు కలుగుచున్నవి. వృక్షమునుండి నీడకలుగుచున్నది. మఱియు ధాతువు (వీర్యము)నుండి ఉచ్చనీచవర్ణము లుత్పత్తియగు చున్నవి 7.

ఇప్పటికి దృష్టాంతములు చాలమైనవి. అద్వైతమునందు ద్వైత మెక్కడనుండివచ్చినది? ద్వైతమును విడిచినయెడల అద్వైతనిరూపణము గావింప వలనుగలుగకుండు టెందులకు? 8. ఏదేని యొక వస్తువునకు భాసమున్నప్పుడే యది భాసించును. మఱియు దృశ్యమున్నప్పుడే కని పించును. కాని యా దృశ్యపుస్థితి యిట్టిదిగాదు. కావున నదృశ్యమున కే యుపమానమేని సరిపడదు. అది యనుపమమైయుండును 9. కల్పనము లేకుండ హేతువు, దృశ్యము లేకుండ దృష్టాంతము, ద్వైతము లేకుండ నద్వైతము ఎట్లు కాఁగలవు? 10. సహస్రముఖములుగల శేషుఁడునైత మేభగవంతుని చిత్రకృత్యములను వర్ణింపజాలఁడో యాతఁడే యీయనంత బ్రహ్మాండములను సృజించెను 11. ఆ పరమేశ్వరుని (పరమాత్ముని) వలననే యీ సృష్టి విస్తృతమైనది. ఆ యీశ్వరుఁడే సర్వకర్తమైయున్నాఁడు 12. ఆయన కనంతనామములుగలవు. ఆయన అనంతశక్తులను నిర్మించెను. అతఁడే మూలపురుషుఁడు 13. ఆ మూలపురుషునిగుర్తు స్వయముగా నా మూలమాయయే మైయున్నది. కావునఁ గర్తృత్వమంతయు దానిలో నికే వచ్చును 14.

శ్లో॥ కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే ।
పురుషః సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే ॥

కాని యీ యంశమును స్పష్టముగాఁ జెప్పవీలుగాదు. ఏలయన, దీనివలన (మూలపురుషునకు ద్వైతోపమాన మిచ్చుటవలన) మాటలా డుట, నడచుట, శ్రవణ మననాదులగు బ్రహ్మప్రాప్తి యుపాయములే నష్ట

మగును. ఇటులఁజూచిన సత్యమెయ్యది? 15. పరమాత్మునివలన నంతయు సృజింపఁబడినదను సంశయము నందఱు నొప్పుకొనియున్నారు. కాని యా పరమాత్మని గుర్తింపవలయునుగదా 16. సిద్ధుల నిరూపణము సాధకుని కుపకరింపదు. ఏలయన, సాధకులయంతఃకరణము, సిద్ధుల యంతఃకరణము వలెఁ బక్వముగాదు 17. అవిద్యాకారణమును (పిండరూపమగు నుపాధి ధరించువానిని) జీవుఁడనుచున్నారు. మాయాకారణమును (బ్రహ్మాండోపాధిని ధరించువానిని) శివుఁడనుచున్నారు. మూలమాయాగుణము వలనఁ బరమేశ్వరుఁడు బ్రహ్మమని పిలువఁబడుచున్నాఁడు 18. కావున అనంతశక్తులను ధరించునది మూలమాయయే. దీనియర్థమును అనుభవనీయులగు పురుషులే తెలిసికొనఁ గలుగుదురు 19. మూలమాయయే మూలపురుషుఁడు . అతఁడే సమస్తమునకు నీశ్వరుఁడై యున్నాఁడు. ఆతనినే అనంతనామ జగదీశ్వరుఁడని చెప్పుదురు 20. ఈ సంపూర్ణవిస్తృతమగు మాయ కేవలము మిథ్యయైయున్నది. దీనిమర్మమును దెలిసికొనినవారలు చాల యరుదుగానున్నారు. 21. వాస్తవమున కీ విషయములనిర్వాచ్యములు. కాని నేనిచ్చటఁ జెప్పుచున్నాఁడను. ఇవి స్వానుభవము వలననే గ్రహింపఁదగినవి. మఱియు నివి సత్సంగము లేకున్నచో బోధ గావు 22. సాధకుల కీసందర్భమున మాయయే మూలపురుషుఁ డెటులయ్యెనను సందియము గలుగవచ్చును. అట్లుగానిచో (మాయయే మూలపురుషుఁడు గాకున్న) అనంతనామయుక్త జగదీశుఁడని యెవ్వని నడువుదురు? 23. ఏలయన, నామరూపములు మాయ దనుకనే గలవు గదా. కానఁ బైనజెప్పినదానిలో సందేహింపవలసిన దెద్దియునులేదు 24. నిరాకారమునందు మూలమాయ యెట్లు కలిగెనను పూర్వసందేహమటులే నిలిచియున్నది. దానిని నివారించెదము. శ్రద్ధతో నాలకింపఁ గోరెదను 25.

దృష్టిబంధనపుటాట (గారడి)వలె నీ మాయయంతయును మిథ్యమైయున్నది. ఇప్పు డాగారడియాట (మాయాకౌతుకము) ఏ ప్రకారముగా నగుచున్నదో చెప్పెదను 26. నిశ్చయమగు ఆకాశమునందుఁ జంచలమగువాయువు ఎట్లు కలుగుచున్నదో యటులే అచలమును నిరాకారమునగు స్వరూపమునందు మూలమాయ కలుగుచున్నది 27. కాని వాయువుండుటవలన నాకాశముయొక్క నిశ్చలత్వమునకు వేఱొక విధ

మగు బాధకలుగుట సంభవింపదు 28. ఇటులే మూలమాయ యుండుట వలనఁ బరమాత్మని నిర్గుణత్వమునందుఁగూడ నేవిధమగు బాధయుఁ గలుగదు. ఈ దృష్టాంతమువలన వెనుకటి సంశయము తొలఁగిపోవును 29. వాయువు మొదటినుండియే యుండవలయునను నియతములేదు. ఇటులే మూలమాయయుఁ బురాతనముగాదు. దానిని సత్యమని యంగీకరించుచో అది మఱల లీనముగూడఁ గాఁగలిగియున్నది 30. వాయువునకువలె మూలమాయకుఁగూడ స్వరూప మెఱుంగవలయును. వాయువు భాసమగుచున్నది గాని దృష్టిలోనికి రాదు 31. వాయువును మీరు సత్యమే యనుఁడు. కాని యది యెప్పుడేని కనులకుఁ గనిపించుచున్నదా! దానిని (గాలిని) జూడఁదలఁచినచో ఎగురఁదలఁచిన ధూళి, కదలుచున్న యాకులు మాత్రమే కనిపించును 32. వాయువువలెనే మూలమాయయు భాసించుచున్నదిగాని కనిపించుటలేదు. అవిద్య మాయయొక్క విస్తరమునుమా 33. వాయుయోగమువలన దృశ్యము (ధూళిమున్నగునవి) ఆకాశమునందుఁ గాన్పించునట్లు మూలమాయా యోగమువలన నీ జగము నిర్మింపఁబడినది 34. ఆకసమునం దాకస్మికముగా మేఘాడంబరము కలుగునటుల మాయాగుణమువలన నీ జగము నిర్మింపఁబడెను 35. ఆకాశమునందు ఆకస్మికముగా నశ్వరమగు మేఘసముదాయ మావరించునట్లు బ్రహ్మమునం దీమిథ్యామాయ యుత్పన్నమగుచున్నది 36. ఆ మేఘాడంబరము కతన ఆకాశమునకు నిశ్చలత్వమే లేనటులఁ గనిపించును. అది సరిగాదు. ఆకాశము చలనరహితమై యెక్కచోటనే యున్నది 37. అటులె మాయా కారణమున నిర్గుణము సగుణముగాఁ దోఁచును. కాని యది సరిగాదు. పరబ్రహ్మము యథావిధిగాఁ జెక్కుచెదరక నిర్గుణముగనున్నది 38. మేఘములు వచ్చుచున్నను, పోవుచున్నను ఆకాశముమాత్రము తన పూర్వరూపముతో నిలిచియున్నది. అటులే మాయ వచ్చుచున్నను, బోవుచున్నను నిర్గుణబ్రహ్మమునందు మాయాకారణమున గుణములు కలుగుట లేదు. ఎట్టి దటులేయున్నది 39. పర్వతశిఖరములమీఁద నాకాశము పెట్టబడినటులఁ గనిపించుచున్నను వాస్తవమున నది కేవలము భాసమాత్రమే. అటులే నిర్గుణముగూడ మాయాకారణమున సగుణముగా భాసించుచున్నను వాస్తవముగా నది నిర్గుణమె యైయున్నది 40. ఆకాశమును

జూచినచో దానియందు నీలిమ వ్యాపించియున్నట్లు గన్పించును. కాని దానిని మిథ్యాభాసముగానే భావింపవలయును 41. ఆకాశము బోరగిలఁబడి నాలుగుదిక్కులను జుట్టుకొనినట్లును సంపూర్ణ విశ్వము నది బంధించినట్లును గోచరించును. కాని వాస్తవమున కాకాశము అట్లు లేదు. అది నాలుగుదిక్కుల నావరించినను దిశలు తెలియఁబడియే యున్నవి 42. దూరమునుండి చూచినచో పర్వతములు నీలవర్ణముగాఁ గాన్పించును. కాని వాస్తవమునకు శైలములు నీలవర్ణముగా లేవు. ఇటులె నిర్గుణబ్రహ్మమునందుగూడ గుణభాసము కలుగును. కాని బ్రహ్మము సగుణ మెన్నఁటికినిగాదు 43. రథము పరుగెత్తునపుడు లోనమున్నవారికీ పృథ్వియే పరుగెత్తుచున్నటులఁ దోఁచును. కాని వాస్తవమునకుఁ బృథ్వి నిశ్చలముగానేయున్నది. ఇటులె పరబ్రహ్మముగూడ నిర్గుణము కేవలము నైయున్నది 44. మేఘకారణమునఁ జంద్రుఁ డాకాశమునఁ బరుగెత్తుచున్నటులఁ గానుపించును. కాని యది యంతయును మిథ్య. మేఘమే యుఱుకుచున్నది 45. ఉష్ణవాయువువలనఁగాని, అగ్నిజ్వాలవలనగాని వాతావరణము (అంతరాళము) వణకుచున్నటులఁ గనుపించును, కాని యది భ్రమ. అది యెప్పటివలెనే నిశ్చలముగానున్నది 46. ఇటులే పరబ్రహ్మస్వరూపము నిర్గుణమైయుండియు మాయాకారణమున సగుణమువలెఁ దోఁచుచున్నది. కాని యిది కేవలము కల్పనము వలనఁ గలిగిన భ్రమ సుమీ! 47.

దృష్టి బంధనపుటాట (గారడి) వలె నీ మాయ చంచలముగను మిథ్యగను నున్నది. వస్తువు (బ్రహ్మము) యథావిధిగా శాశ్వతమును నిశ్చలము నైయున్నది 48. కాని మాయ నిరాకారవస్తువుకు సాకారముగాఁ జేయుచున్నది. దానికది (మాయకది) స్వభావగుణము. మాయ గొప్ప మోసగత్తె 49. చూచినచో మాయ యనునది లేనేలేదు. కాని యది సత్యమువలె భాసించుచున్నది. మఱియు మేఘాడంబరమువలె నుద్భూతమగుచున్నది. అంతలో నాశనమగుచున్నది 50. ఈ విధముగా మాయ ఉద్భూతమగుచున్నది. కాని బ్రహ్మము నిర్గుణముగనేయున్నది. బ్రహ్మమునందు అహంరూపముగనున్న స్ఫూర్తి (శక్తి)యే మాయ 51. గుణములు మాయాఖేలనములు. నిర్గుణమునందు గుణాదులెవ్వియును

లేవు. మాయ సత్స్వరూపమునందు (బ్రహ్మమునందు) ఉత్పన్నమును నాశనమును నొందుచున్నది* 52. దృష్టిచలనమువలన ఆకాశమునందు (మేఘసముదాయము) సైన్యమో బొమ్మలో ఆడుచున్నటులఁ గాన్పించును. కాని యది మిథ్య 53. ఈ విధముగా జూచితిమేని యీ మాయా నటనమంతయును మిథ్య. దాని పుట్టుకయంతయు నానాతత్త్వముల విస్తరత్వమును విడిచిచెప్పితిని 54.

మొదటనుండియుఁ బంచమహాతత్త్వములు మాయయందున్నవి. ఓంకారము వాయువుయొక్కగతి (శక్తియేవాయువుయొక్క రూపము). దీని యర్థమును దక్షులును జ్ఞానులును నగువారలే గ్రహింపఁగలుగుదురు 55. మూలమాయాచలనమే వాయులక్షణము. మూలమునందలి సూక్ష్మతత్త్వములే ముందున కరిగి జడత్వమును బొందించుచున్నవి 56. మూలమాయయందుఁ దొలుదొలుత అవ్యక్తముగానున్న యీ పంచమహాభూతములు సృష్టిరచనమునందు వ్యక్తములగుచున్నవి 57. మూలమాయాలక్షణముగూడఁ బాంచభౌతికమే. దాని శోధనమును సూక్ష్మదృష్టితోఁ జేయవలయును 58. ఆకాశము, వాయువు లేకున్నచో మూలమాయకు శక్తి, ఇచ్ఛ యెటులఁ గలుగఁగలవు? (కావున ఆకాశము వాయువు మూల మాయయందున్నవి). అటులే మాయయందు ఇచ్ఛాశక్తి కలుగుట తేజోలక్షణమైనది 59. ఇంతియగాక మాయయందున్న మృదుత్వమే జలము. మఱియు జడత్వము పృథ్వీలక్షణము ఈ విధముగా మూలమాయయందుఁ బంచమహాభూతము లుత్పన్నమయ్యెను. కావున మూలమాయయనఁ బాంచభౌతికమనియే నిర్ధారణమైనది 60. ఇంతియగాదు. ఒక్కొక్క భూతమునందైదేసి భూతములున్నవి. ఈ విషయము సూక్ష్మదృష్టితో నారయునెడ విశదమగును 61. ముందున కరిగి యవి (పంచమహాభూతములు) స్థూలరూపములోనికి వచ్చుచున్నవి. అప్పుడు గూడ నవియన్నియును బరస్పరము కలిసియేయుండును. ఈ విధముగా

* గుణములు వ్యాప్తిమాత్రములు. నిర్గుణమునందవి లేవు. మాయయొక్క సాక్షిత్వమున గుణములు కలుగుచున్నవి, పోవుచున్నవి. రజ్జువుయొక్క యధిష్ఠానమున భుజంగము భాసించుచున్నట్లు నిర్గుణమునందీమాయ తనంతన కలుగుచు నశించుచునున్నది. కడకు నిర్గుణము నిర్గుణముగానే యున్నది.

నీ పంచభూతాత్మికమగు మాయ యంతయును వ్యాపించియున్నది 62. అది మూలమాయయందును, భూమండలములోని యవిద్య (మాయ) యందును, స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములందును ఐదేభూతములున్నవి 63.

శ్లో॥ స్వర్గే మర్త్యే చ పాతాళే యత్కించిత్సచరాచరం।
సర్వం తత్పాంచభౌతిక్యం షష్ఠం కించిన్న దృశ్యతే॥

ఆదియందును అంత్యమందును (అన్నిఁటిలోను) సత్స్వరూప మున్నది. మధ్యమునఁ బంచమహాభూతములు వర్తించుచున్నవి. ఇదియే పంచభూతాత్మిక మాయాస్వరూపము 64. "పంచభూతములు తమోగుణమునుండి కలిగెను. మూలమాయ గుణములకంటె వేఱుగా నున్నది. ఈ స్థితిలో (మూలమాయ) పంచభూతాత్మిక మెట్లు కాఁగలదు?" అని యిక్కడ నొక సందేహము గలుగును. ఈ శంకకు సమాధానమును రాఁబోవు సమాసమునందు స్పష్టముగాఁ దెలుపుదును 65–66.

నాలుగవ సమాసము – సూక్ష్మపంచమహాభూతములు.

వెనుక సందేహమునకు బాగుగాఁ దెలియునట్లు సమాధానము చెప్పుదును. కావున శ్రోత లొక్కక్షణమాత్రము వృత్తిని సరిపఱచుకొని (సావధానులై) వినెదరుగాక 1. మొదట బ్రహ్మమునందు మూలమాయ కలిగెను. తరువాత దానినుండి గుణమాయ జనించెను. ఇందువలననే మాయను గుణక్షోభినియని చెప్పుచున్నారు 2. మాయవలన సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడు గలిగెను. ఆపిమ్మట తమోగుణమునుండి పంచమహాభూతము లేర్పడెను 3. పంచమహాభూతము లీవిధముగా నేర్పడెను. తరువాత నవి ముందున కరిగి సూక్ష్మభూత సృష్టిరూపముతో విస్తృతమయ్యెను. తమోగుణమునుండి పంచమహాభూతములు కలిగిన క్రమమిది 4. మూలమాయ గుణములకంటె వేఱుగా నుండెనుగదా! అందు భూతము లెట్లు జనించెనని శ్రోతలు వెనుకఁ బ్రశ్నించిరి. దాని కిప్పుడు సమాధానము జెప్పెదను 5. మఱియు ఒక్కొక్క భూతమునుండి యైదేసిభూతము లేవిధముగా నుత్పన్నమయ్యెనో యా విషయము గూడఁ జెప్పెదను 6. సూక్ష్మదృష్టి కౌతుకమును బాంచభౌతిక మూలమాయగా

స్థితిని నినుటకు శ్రోతలిప్పుడు తమ వివేకమును నిర్మలము గావించుకొన వలయును 7. మొట్టమొదట భూతరూపములను గురుతింపవలయును. తరువాత సూక్ష్మదృష్టితో వానిని శోధించి చూడవలయును 8. ఎంత దనుక నొకవిషయమునందుఁ బరిచయము కలుగదో యంతదనుక దానిని గురుతింప వీలుకాదు. కావున శ్రోతలు ప్రథమమునఁ బంచమహాభూతము లను గూర్చిన వివరమును విని పరిచయము గావించుకొనవలయును 9.

జడమును గఠినమును నగునది యెంతగలదో యది పృథివి. మృదువును, తేమ యెంతగలదో యది జలము 10. ఉష్ణమును, తేజో యుక్తమును నగునది యెంతగలదో యది యగ్ని 11. చైతన్యమును, జంచలమును నెంతగలదో యది యంతయును గేవలవాయువు. అటులే శూన్యముగను, నిశ్చలముగను, అవకాశముగాఁ గనుపించునదిగను నెంత గలదో యది యాకాశము 12. ఇవి పంచమహాభూతముల సంక్షిప్త చిహ్నములు. ఇఁక నిప్పుడు ఒక్కొక్క భూతమునందు ఏదేని భూతము లేవిధముగా నిమిడియున్నవో మఱియుఁ ద్రిగుణముల కావల నేమున్నదో యా సూక్ష్మవిచారమును దెల్పుదుము. దీనిని ధ్యానపూర్వకముగా వినుండు 13—14.

ముందుగా నిపుడు సూక్ష్మాకాశమునందుఁ బృథివి ఏ విధముగాఁ జొచ్చి యున్నదో తెలుపుదుము. శ్రోతలీసందర్భమునందుఁ దమ ధారణాశక్తిని స్థిరపఱచుకొని యుండవలయును* 15. ఆకాశమని యవకాశమునకు జెప్పు దురు. అవకాశమని శూన్యమునకుఁ జెప్పుదురు. శూన్యమని యజ్ఞాన మునకుఁ జెప్పుదురు. అజ్ఞానమని జడత్వమునకుఁ జెప్పుదురు. ఆ జడత్వమే (ఆకాశమునందు) పృథ్వియయ్యెను 16. ఆకాశమునందుఁగల మృదుత్వమే జలలక్షణము కావున నాకాశమునందు జలము అవశ్యముగానున్నది 17. అజ్ఞానమువలన నాకాశమునందుఁ దోఁచు శూన్యత్వభాసమే తేజోలక్ష ణము. కావున ఆకాశమునం దగ్నియున్నది 18. వాయువునకును ఆకాశ

*ఒక్కొక్క భూతమునం దైదేసిభూతము లుండుటను దెలుపుటకుముందు శ్రోతలు తమ పంచభూతాత్మక దేహమునందే వాని మిశ్రణమును ధ్యానపూర్వకముగాఁ జూడవలయును. దేహమునందు ధ్యానముంచుటవలన నెంత చక్కఁగఁ దెలియునో యట్లు వెలుపలి పృథివ్యాది పంచభూతములపై ధ్యానముంచినచోఁ దెలియదు.

మునకును నంతగా భేదమేమియునులేదు. ఏలయన, వాయువునందుఁగూడ నాకాశమునందున్నటుల స్తబ్ధత్వమున్నది. కాన నాకాశమునందుఁగల స్తబ్ధత్వమే వాయులక్షము 19. ఇఁక శేషించినది ఆకాశమునం దాకాశము. ఆకాశమునం దాకాశమున్నదనుసంగతి ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన పనిలేదు. ఈ విధముగా ఆకాశమునం దైదుభూతములు గలవను నంశము సిద్ధాంతమైనది 20. ఇఁక స్థిరచిత్తులై వాయువునందుఁ బంచమహాభూతము లెట్లు గలిసియున్నవో క్రమముగా వినుండు 21. మిక్కిలి తేలికయగు వస్తువునందుఁగూడ జడత్వముండునట్లు వాయువునందున్నైతము జడత్వమున్నది. దాని తాఁకిడివలన (ఝంఝామారుతమువలన) వృక్షములు పడుచున్నవి. ఈ జడత్వమే పృథ్వీలక్షణము. కావున వాయువునందుఁ బృథ్వీయున్నది 22—23. లేదా వాయువునందుఁగల శక్తినే పృథ్వీలక్షణమనిగూడఁ జెప్పనచ్చును 24. మిగుల స్వల్పమగు నంగార (అగ్ని) కణమునందుఁగూడఁ గొంచెముగనో, గొప్పగనో ఉష్ణత్వముండును. అటులే వాయువునందుఁగూడ జడత్వము (పృథివ్యంశము) సూక్ష్మరూపముగా నుండియేయున్నది 25. వాయువునందలి కోమలత్వమే దానిలోని జలము. దానిభాసమే అగ్నిస్వరూపము. ఇటులే వాయువునందుఁ జంచల రూపముతో వాయువు స్వాభావికముగానే వర్తించుచున్నది 26. అవకాశరూపముతో నాకాశము వాయువునందు సహజముగనే కలిసియున్నది. ఈ విధముగా వాయువునందుఁగూడఁ బంచభూతము లున్నవని ధ్రువమైనది 27. ఇఁకఁ దేజమునందుఁగల యైదుభూతములనుగూర్చి వినుఁడు. తేజమునందు భాసించుచున్న ప్రఖరత్వమే (తీక్ష్ణమే) దానియందుఁగల పృథివి 28. మఱియు మృదువుగా గోచరించుచున్న అగ్నిభాసమే దానియందుఁగల జలాంశము. తేజమునందుఁ దేజమున్నదని చెప్పవలసిన యావశ్యకమే లేదు 29. ఇఁక నగ్నియందుఁగల సంచలనమే వాయువు, మఱియు దానియందుఁగల స్తబ్ధత్వమే యాకాశము. ఈ విధముగా బంచభూతములు తేజమునందుఁగూడఁ గలవు 30. ఇఁక జలములోని పంచభూతములను గ్రహింపుఁడు. వాస్తవమునకు మృదుత్వమే జలలక్షణము. ఆ మృదుత్వమునకు భాసించు కఠినతయే జలములోని పృథివ్యాంశము 31. ఇఁక జలములో జలముండియే యున్నదిగదా! ఇదిగాక మృదుత్వము

(జలాంశము)నందుఁ దేజముగూడ మృదురూపముతో భాసించుచుండును. దానియందున్న స్తబ్ధతయే వాయువు 32. ఇప్పుడు జలమునందుఁగల యాకాశమునుగూర్చి వివరింపవలసిన యవసరమే లేదు. ఏలయన, అది (ఆకాశము) స్వాభావికముగా నన్నింటియందును వ్యాప్తమైయున్నది. ఇప్పటికి జలమునందుఁగూడఁ బంచభూతము లున్న సంగతి స్పష్టమైనది 33. ఇఁక బృథివియందుఁగల పంచభూతములసంగతి విచారింతము. పృథ్వియందుఁగల కఠినమే పృథ్వికిఁగల పృథ్వీలక్షణము. ఆ కఠినత్వమునందుఁగల మృదుత్వమే పృథ్వియందుఁగల నీరు 34. పృథ్వియందు భాసించుచున్న కఠినత్వమే భాసాగ్నియొక్కయంశము. మఱియుఁ గఠినత్వము (పృథ్వీలక్షణము) నందుగల నిరోధలక్షణమే పృథ్విలోఁగల వాయువు 35. అన్నిఁటియందున్నటులఁ బృథ్వియందుఁగూడ నాకాశమున్నదను సంగతిప్రత్యక్షమై గానఁ బ్రమాణమనవసరము. ఆకాశమునందే పంచభూతములు భాసించుచుండ నాకాశమునందు అన్యములగు నాలుగుభూతము లుండుటలో నాశ్చర్యమేమియును లేదు 36. ఏలయన, ఆకాశము విఱిచిన విఱుగదు. పగులఁగొట్టినఁ బగులదు. మఱియు నువ్వుగింజయంతయేని యున్నతావు నుండి కదలదు. అదియెంతయు సూక్ష్మమైనది 37. పృథ్విలోఁగూడ నైదుభూతము లుండుట సిద్ధాంతమైనది. ఇట్లు ప్రతిభూతమునందును ఐదు భూతములు ఇమిడియున్నవి 38. ఈ యంశము బైఁబైని తెలియవలయునన్నఁ దెలియదు. తెలియకపోఁగా సందియముగూడ గలుగును. మఱియు భ్రాంతివశమున నీవిషయముపై వివాదములను గావింపవలయునను దురభిమానముసైతము గలుగును 39.

వాయువునం దింకేమేని యున్నటుల స్ఫురింపకపోయినను నందు బంచభూతము లిమిడియున్న సంగతి సూక్ష్మవాయువును శోధించినను గోచరించును 40. ఈ పంచభూతాత్మికవాయువే మూలమాయ. దీనియందే సూక్ష్మత్రిగుణములు గలవు. కావున మాయ, త్రిగుణములు నన్నియుఁ బాంచభౌతికములై యున్నవి 41. ఇట్లు పంచమహాభూతములు త్రిగుణములు గలసి యష్టవిధప్రకృతి యైనది. కావున త్రిగుణములవెంట నవిగూడఁ బాంచభౌతికములనియే తెలిసికొనుఁడు 42. శోధింపక సందేహములకుఁ బాల్పడుట మూర్ఖత్వమగును. కావున నీయంశమును సూక్ష్మ

దృష్టితో విచారింపవలయును 43. మాయయందున్న సూక్ష్మమహాపంచభూతములు త్రిగుణములతోఁ గలసి స్పష్టదశకు వచ్చెను. తరువాత జడత్వమునొంది స్థూలపంచతత్త్వస్వరూపములోనికి వచ్చెను 44. పిమ్మట ఆ స్థూలపంచతత్త్వములనుండి యీ పిండబ్రహ్మాండము మొదలగునవి యన్నియు సృజింపఁబడెను 45. పైని సంగ్రహముగాఁజెప్పిన పంచమహాభూతముల మిశ్రణమంతయును బ్రహ్మాండము నిర్మాణమగుటకుఁ బూర్వస్థితి* 46. బ్రహ్మాండమునకుఁ (సృష్టి రచనమునకుఁ) బూర్వము మూలమాయయుండెను. దానిని సూక్ష్మదృష్టితో విచారణము జేయవలయును 47. (పంచతత్త్వములు, అహంకారము, మహత్త్వముగలసి) ఈ సప్తకంచుకి యగు ప్రచండబ్రహ్మాండము (త్రైలోక్యము) అప్పుడు నిర్మితము గాకుండెను. ఈ మాయ, అవిద్యల కోలాహలము బూర్తిగా నీవల విషయమే. (పైన జెప్పినదంతయు దీనికిఁ బూర్వస్థితి) 48. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల యుత్పత్తియు, బృథ్వి, మేరుపర్వతి, సప్తసాగరముల పుట్టుకయుఁ దరువాతిదే 49. సమస్తలోకములు, నానావిధస్థానములు, చంద్ర సూర్య తారాగణములు, సప్తద్వీపములు, పదునాలుగు భువనములు మున్నగునవియు 50, శేషుడు, కూర్మము, సప్తపాతాళములు, ఇరువది యొక్క స్వర్గములు, అష్టదిక్పాలురు, ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలు మున్నగునవి యన్నియుఁ దరువాత నేర్పడినవే 51. పండ్రెండుగురు సూర్యులు, ఏకాదశరుద్రులు, నవనాగములు, ఋషులు, నానా విధదేవావతారములు గూడఁ బిమ్మటఁ బుట్టినవె 52. మేఘములు, చక్రవర్తియగు మనువు, నానావిధముల యుత్పత్తి మున్నగునవి యసంఖ్యాకముగా నున్నవి. ఎంతదనుకనని చెప్పుదును. ఇవియన్నియును (పరమాత్మకును మాయకును) నీవలివె 53. ఈ సంపూర్ణవిస్తృత బ్రహ్మాండమూలము, వెనుకజెప్పిన పాంచభౌతిక మూలమాయయే 54. ఇంతకుమున్ను జెప్పఁ

* మూలమాయ పాంచభౌతికము. కాని యీ పంచభూతములు మాయయందు సూక్ష్మరూపములో నున్నవి. దీనికిఁదరువాత గుణమాయ, త్రిగుణములు, సూక్ష్మభూతములు, స్థూలభూతములు (వీనిని శ్రీసమర్థులవారు తత్త్వములనిరి.) క్రమముగా నిర్మాణమయ్యెను. ఐనను పైనజెప్పిన "ఒక్కొక్క భూతములోని పంచభూత మిశ్రణము" సూక్ష్మభూతముల స్థితి. అప్పుడీ బ్రహ్మాండము నిర్మాణము కాకుండెను.

బడిన సూక్ష్మభూతములే ముందునకు వచ్చి స్థూలరూపము నొందెను. వాని వర్ణనము రాఁబోవు సమాసమునందు వేఱువేఱుగా విపులముగా నొనర్చితిని. శ్రోతలు వానిని బాగుగా నాలోచించి గ్రహింప వలయును 55-56. అట్లు విచారించి గ్రహించినయెడల నీ పంచభూతాత్మిక మగు బ్రహ్మాండస్థితి చక్కగా విశదము గాఁగలదు. అటుపిమ్మట నీ "మిథ్యాదృశ్యమును" విడిచి నిరాకారవస్తువును బొందఁగల్గుదురు 57. మహాద్వారమును గడచి భక్తులు దేవదర్శనమును గావించునట్లు దృశ్యవివేచనముగావించి మిథ్యాదృశ్యమును వదలి సాధకులు పరమాత్మదర్శనము నొందఁగల్గెదరు 58. ఈ సంపూర్ణదృశ్యమంతయు పంచభూతమయముగా నున్నది. దృశ్యము పంచభూతములు గలసిమెలసి యొకదానితోనొకటి పెనగొనియున్నవి 59. ఈ విధముగా నీ సృష్టియంతయుఁ బంచభూతముల వలననే నిర్మాణమయ్యెను. దీనివర్ణన ముందుగ వినుండు 60.

ఐదవ సమాసము – స్థూలపంచమహాభూతములు.

ప్రస్తుతవిషయము చాల కఠినమైనది. కావున సుబోధమగుటకై మిగుల స్పష్టముగాఁ జెప్పుదును 1. పంచభూతములతో నేర్పడిన యీ మిశ్రణము వేఱువిధముగాఁ గాఁజాలదు. ఇంకను గొంత స్పష్టపఱచి చెప్పుదును 2.

నానావిధములుగానున్న చిన్న పెద్దపర్వతములు, ఱాళ్ళు, శిలలు, శిఖరములు, కంకరఱాయి మున్నగునవియన్నియుఁ బృథ్వి 3. అనేక స్థలములలో నానావిధములుగానుండు మన్ను, ఇసుక మున్నగువస్తువులును 4, గొప్పగొప్ప సుందరగ్రామములు, నగరములు, మందిరములు, సౌధములు, సప్తద్వీపములు, నవఖండములు మున్నగునవియు 5–6, అనేక దేవతలు, రాజులు, బహుభాషలలో గౌశలము గల మానవులు,

నానావిధములుగ నుండు ఆచారపద్ధతులు గల మనుష్యులు, ఎనుబది నాలుగులక్షల యోనులనుండి జనించిన సంపూర్ణజీవులు, నింక నెందఱు జీవధారులు గలరో వారలందఱును పృథ్వియనియే గ్రహింపవలయును 7. పాడుపడిన మైదానములు, పచ్చగనుండి నేత్రపర్వమునుగూర్చు నరణ్యములు, గిరికందరములు మున్నగు నానావిధ స్థావరములన్నియును బృథివియే 8. అనేక ప్రాకృతికస్థలములు, నానావిధములుగానున్న మానవ నిర్మితస్థలములును 9, సువర్ణాద్యనేకధాతువులు, నానావిధరత్నములు, బహువిధవృక్షములు మున్నగు దారుజాతియుఁ బృథ్వియే 10. ఇంతయేల, జడమును గఠినమును నెంతగలదో యదియంతయు నిస్సంశయముగాఁ బృథివియే 11. సాధారణరీతిగా నిప్పుడు పృథ్వీరూపమును దెలిపితిని. ఇఁక జలలక్షణములను సంక్షేపముగాఁ జెప్పెదను. శ్రోతలు సావధానులరై వినుడు గాక 12.

బావి, కొలను, చెఱువు, నది మున్నగువానిలోని జలము, మేఘము, సప్తసాగరములు మున్నగునవి యన్నియును గలసి జలము 13.

ఈ విధముగానున్న జలమంతయు అప్పు 14. పృథ్వికి లోపలను వెలుపలను ముల్లోకములయందును నెంత జలమున్నదో యదియంతయు అప్పు 15. బహువిధ లతలు, వృక్షములు, వృక్షరసము, తేనె, పాదరసము, అమృతము, విషము మున్నగునవి యన్నియు అప్పులోఁ జేరును 16. నానావిధరసములు, నేయి, నూనె మొదలగు చిక్కని ద్రవపదార్థములు, శుక్ర, రక్త, మూత్ర, లాలా, స్వేద, శ్లేష్మ, బాష్పాదులగు నార్ద్రపదార్థము లన్నియును అప్పులోఁ జేరును 17—20.

ఇఁకఁ దేజోలక్షణములను జెప్పెదను. చంద్రసూర్యతారాగణములు, తేజోయుతములగు దివ్యదేహములు మున్నగునవన్నియుఁ దేజోరూపములు 21. సాధారణమగు నగ్నియు మేఘములలోనుండి బయలువెడలు పిడుగు, ప్రళయాగ్ని, బడబానలము, రుద్రాగ్ని, కాలాగ్ని, భూగర్భాగ్ని మున్నగునవన్నియుఁ దేజము 22—23. ఇంతకును సారాంశ

మేమన, తేజోయుతములును ప్రకాశితములును ఉష్ణోపేతములును ప్రఖరములు నగున వన్నియుఁ దేజోరూపములు 24.

వాయువునకుఁగల ముఖ్యలక్షణము చంచలత్వము. వాయువు చైతన్యస్వరూపము. అన్నిఁటికిని జేతనమును బ్రసాదించునది వాయువే. కదలుట, మెదలుట, మాటలాడుట, నడచుట మున్నగు, సృష్టిలోని బహువిధవ్యాపారములు వాయువువలననే జరుగుచున్నవి 25–26. చలనము, వల్గనము, ప్రసరణము, నిరోధనము, అకుంచనము మున్నగు నవన్నియు జంచలరూపియగు వాయులక్షణములు 27. ప్రాణము, అపానము,వ్యానము, ఉదానము, సమానములను పంచప్రాణములును, నాగము, కూర్మము, కృకరము, దేవదత్తము, ధనంజయములను ఐదు ఉపప్రాణములును, ఇంకను నితరచలనమునుగూడ వాయులక్షణములు. చంద్రసూర్యతారాగణములుగూడ వాయుకారణముననే యాకాశమున స్థిరముగానున్నవి 28–29. ఇఁక ఆకాశమును విచారింతము. నిర్మలముగను, నిశ్చలముగను, అవకాశరూపముగను, రిక్తముగను నుండు ప్రదేశమునంతయును ఆకాశమని తలంపవలయును 30. ఆకాశమన్నింటి యందును వ్యాపించియున్నది. ఆకాశ మనేకములతో నొకటియై యున్నది. మిగిలిన నాల్గుభూతములును ఆకాశమునందే నర్తనము గావించుచున్నవి 31. అన్నిభూతములలో శ్రేష్ఠమైనది ఆకాశము. అది యన్నిటికంటెను బెద్దది. నిరాకారస్వరూపములో నది సమానముగ నున్నది 32. శిష్యుఁ డిటులఁ బ్రశ్నించెను. గురువర్యా! రెంటిరూపము సమానముగా నున్నపు డాకాశమునే బ్రహ్మమని యేల నుడువరాదు? 33. ఆకాశమునందును, బ్రహ్మమునందును భేదమేమియును లేనప్పుడు ఆయాకాశమును స్వతస్సిద్ధమని చెప్పవచ్చునుగదా!34.వస్తువు (బ్రహ్మము) అచలము, అటమును నిర్మలమునై యుండునట్లు ఆకాశముగూడ నున్నది. ఇంతయేల, ఆకాశము బ్రహ్మమునకు సరిసమానముగ నున్నది 35. వక్త యొసంగిన ప్రత్యుత్తరము. ఓయీ! వస్తువు (బ్రహ్మము) నిర్గుణమును శాశ్వతమునునై యున్నది. ఆకాశమునందుఁ గామ క్రోధ శోకమోహాభయములు అజ్ఞానశూన్యత్వములు అను నీ యేదుసిథను

గుణములున్నటుల శాస్త్రములలోఁ జెప్పబడెను. అందుచే ఆకాశము భూతములలో నొకటిగాఁ బరిగణింపఁబడినది. నిర్గుణస్వరూపమన్ననో నిర్వికారమును, నిరుపమమును నై యున్నది 36-38. కంచులోఁ గూర్పఁ బడిన పృథివియు, జలమును నొక్కరీతిగనే కాన్పించును. కాని యిది కంచు ఇది జలము అను వివేకమును జతురులగు మానవు లెఱుంగు దురు 39. దూదిరాశిలో మధ్య నొక స్ఫటికశిల పడియుండెను. ఇది యంతయును దూదిరాశియని జనులు దలంచుచుండిరి ఒకదినమున నొక మనుజుఁడు ఇది దూదిరాశి యనుకొని దానిమీఁద దుమికెను. వెంటనే తలపగిలెను. ఈ పని దూదివలన నెట్లుకాఁగలదు? 40. కొన్నికొన్ని తెల్లని కంకరరాళ్ళు బియ్యములోఁ గలసి బియ్యపుగింజలవలె వంకర గలిగి యుండును. అవి భోజనము చేయుసమయమున దంతములలో బడినప్పుడు గాని గోచరించవు. త్రిభాగము (సున్నము, ఇసుక, గచ్చు) నందున్న కంకర (ఇసుక) త్రిభాగమువలెనే కనిపించును. కాని వెదకి పరిశోధించినచో కఠినరూపముతో వేఱుగనున్న ఇసుక గోచరించును 41-42. బెల్లమువలెనే బెల్లపురాయిగూడ నుండును. కాని బెల్లపురాయి కేవల కఠోరముగ నుండును. నాగవల్లికట్టెయు, మూలహారియు, హారియు నొక్కటే పోలికగ నుండును. అంతమాత్రమున నా రెండును నొకటియెయని యెవ రును జెప్పఁజాలరు 43. బంగారపునీరు పూయఁబడిన యిత్తడియు బంగార మును జూచుటకు సమానముగ నుండును. నిప్పునయినుంచి కాల్చినచో బంగారునీరు పూసిన యిత్తడిబ్రతుకు బైటబడును 44. ఇఁక నీ యల్ప దృష్టాంతములను జాలింతము. ఆకాశము కేవలము భూతము. ఆ భూతము అనంతము (బ్రహ్మము) నొక్కటి యెట్లు గాఁగలవు? 45. వస్తువునందు (బ్రహ్మమునకు) వర్ణమే లేదు. ఆకాశమో శ్యామలవర్ణము గలది. ఈ స్థితిలో నేర్పరులగు మానవులు ఆకాశము బ్రహ్మము సమానమని యెట్లు చెప్పఁగలుగుదురు? 46.

అనంతరము శ్రోతలిట్లుప్రశ్నించిరి. స్వామీ! ఆకాశము కేవలరూప [illegible]సము.(ఆకాశము బ్రహ్మము సమానముగా రూపరహితములు)47. మిగి [illegible] నాలుగుభూతములు నశ్వరములు. ఆకాశమునకు మాత్రము నాశనము [illegible]. ఆకాశమునందు వర్ణవ్యక్తియును వికారమును లే[illegible] 48. ఆకాశము

అచలముగాఁ గాన్పించును. దానికి నాశనమున్నటుల నెచట గోచరించును? ఆకాశము శాశ్వతమని నా యభిప్రాయము 49. ఈ ప్రశ్నము నాలోచించి వక్కాణించుమనంగు ప్రత్యుత్తరమిది. ఇఁక నాకాశలక్షణములను ఆలింపుము 50. ఆకాశము తమోగుణమునుండి జనించెను. అందుచే ఆకాశము కామ క్రోధ వేష్టితముగా నున్నది. అంతియగాక, ఆకాశమునకు అజ్ఞానము శూన్యత్వము అను పేరులుగూడ గలవు 51. అజ్ఞానమువలనఁగామక్రోధ మోహభయశోకాదులు జనించును. ఆ గుణములన్నియును ఆకాశలక్షణ ములే 52. ఆస్తిక్యము లేనిదానికి శూన్యమని పేరు. ఈ యర్థములోనే అజ్ఞానప్రాణులను హృదయ శూన్యులని యందురు 53. స్తబ్ధతాకార మున ఆకాశము శూన్యము. శూన్యమే అజ్ఞానము. ఇటులే యజ్ఞానము జడత్వమునకు రూపము 54. కఠినమును, శూన్యమును, వికార రహితము నగు నాకాశమును శాశ్వతస్వరూపమని యెట్లుచెప్పఁగలుగుదుము? పైపైని జూచుటకుమాత్రము ఆకాశము సత్స్వరూపమువలెఁ గన్పించును 55. కాని యాకాశమునందు అజ్ఞానము గలసియున్నది. ఆకాశము అజ్ఞానుల మిశ్రితము. జ్ఞానమువలన నాశనమగును గాన ఆకాశము నశ్వరమని గ్రహింపనగును 56. ఆకాశము, బ్రహ్మస్వరూపము చూచుటకు ఏక రూపముగా గోచరించును. కాని రెంటిలో శూన్యత్వవిశేషము గలదు. (ఆకాశమునకు స్వరూపమునకు భేదముచెప్పుదును. ఆకాశములో శూన్య త్వమున్నది. స్వరూపమున లేదు) 57. కల్పనబుద్ధితోఁ బైపయి చూచిన యెడల ఆకాశము బ్రహ్మము సమానముగాఁ దోచును. వాస్తవమునకు ఆకాశమునకు బ్రహ్మమునకు నెంతయో భేదమున్నది 58. జాగరూక సుషుప్త్యవస్థలు రెండును సమానముగనే గోచరించును. వివేకముతో జూచిన యెడల నీ రెంటియందుఁగల భేదము విశదమగును 59. కల్పిత పదార్థము సత్యపదార్థము సమానముగఁ గాన్పించును. పరీక్షకుల కీ రెంటి కిని గల భేదము గోచరించి తీరును 60. ఎండమావులనుజూచి లేళ్ళేల మోసపోవుచున్నవి? లేళ్ళకు సత్యాసత్య వివేచనశక్తి లేదు.

ఈ దృష్టాంతమువలన ఆకాశభూతము, పరమాత్మస్వరూపము వేఱువేఱని శ్రోతలు గ్రహింపఁగలరు 61. ఆకాశమునకంటె వేఱుగనే మనము ఆకాశము జూడఁగలము. అట్లు బ్రహ్మమును జూడ వీలులేదు.

బ్రహ్మమును జూడవలయునన్నచో మనముగూడ బ్రహ్మము గావలసి యుండును. స్వాభావసిద్ధముగా వస్తువునుజూచు విధ మిది. (వస్తువుతోఁ దాదాత్మ్యము కలుగునంతవర కది గోచరింపదు) 62.

ఇంతటితో శంకానివారణమగును. సందేహావృత్తి యస్తమించును. భిన్నత్వమువలన స్వరూపస్థితి యనుభవములోనికి రాఁజాలదు 63. ఆకాశము అనుభవములోనికి వచ్చును. స్వరూప మట్లుగాదు. అనుభవము కంటె వేఱుగానున్నది. కావున నాకాశముతో దానికి సామ్యము కొంచె మేనిలేదు 64. పాలలోఁగలసియున్న జలమును రాజహంసములు విడదీయు నట్లు బ్రహ్మమును ఆకాశమును సాధుపురుషులు గ్రహించి విభజింపఁ గల్గుదురు 65. సంపూర్ణమాయకు సంబంధించిన గాథాజాలము దెలిసి కొనవలయు నన్నచో సాధుపురుషులచెంత కేగవలయును. మోక్షపదవి సాధు సమాగమమువలననే సిద్ధించును 66.

ఆఱవ సమాసము — సత్సాంగత్యము - మోక్షము.

శ్రోత వక్తనుజూచి వినయపూర్వకముగా నిటులఁ బ్రశ్నించెను. కృపామూర్తీ! దీనుఁడనగు నాకు సత్సంగమమహిమ యెట్టిదో, మోక్షము సత్సమాగమమువలన నెన్నిదినములకుఁ బ్రాపించునో తెలుపఁ బ్రార్థించెదను 1–2. వక్త ఇటులఁ బ్రత్యుత్తరముచెప్పెను. సత్సమాగమమువలన ముక్తి తత్కాలముననే లభించును. కాని సాధుజనుల యుపదేశములయందు విశ్వాసముంచవలెను. దుశ్చిత్తుఁడుగనుండుటవలన హానికలుగును 3. ప్రశ్న: స్వప్నదశయందుఁగూడ మనస్సాకొక్కప్పుడు ఆకస్మికముగఁ జంచలమై పోవును. దానిని స్థిరముగానుంచు విధమెద్ది? 4. ఉత్తరము: మనస్సునకుఁ గల చంచలత్వమును వివేకముతోనాపి సావధానమును జూచికొని సాధు జనుల యుపదేశముల నాలించి సమయమును సార్థకము గావింపవలయును5. తాను వినినదాని యర్థమును సిద్ధాంతమునుగూర్చి హృదయమునందు విచారింపవలయును. ఒకవేళ మనస్సింకను జంచలము కాఁదొడంగిన యెడల మఱల శ్రవణము జేయవలయును 6. అర్థమును దన హృదయమునఁ బాదుకొలుపక పైపై శ్రవణములు గావించువాఁడు శ్రోతయనఁదగఁడు

మనుష్యరూపముగానున్న పాషాణము 7. ఇక్కడ శ్రోతలను పాషాణముతోఁ బోల్చినారమని చింతించెదరేమో! మంచిది. ఇఁక సావధానమతితో, బాషాణ లక్షణములు వినుండు 8.

జాతి నొకమారు చెక్కి సరిపఱచినచో నెల్లప్పుడునది యటులేయుండుట చూడుండు. సుత్తెతో నొకమాఱు జాతినుండి విరుగఁగొట్టబడిన తునక మఱల నెప్పుడును దానితో నతుకదు. కాని మనుజునిస్థితి యట్టిది కాదు. వానికున్న దుర్బుద్ధి యొకమాఱు తొలంగించి వైచినచో రెండవ మాఱు తనంతన యావరించును 9—10. నేర్పుటవలన మనుజునకు దుర్బుద్ధి యొకమాఱు తొలంగిన తొలంగును. రెండవసారి మఱల నది లోనికివచ్చును. పాషాణస్థితి యిట్టిదికాదు. అదియొకసారి చెక్కి సరిచేసినచో నిరంతర మటులే యుండును. కావున మనుజునికంటెఁ బాషాణము మిగుల మంచిదని తేలినది 11. దుర్గుణములను విడువఁజాలని మనుష్యునిఁ బాషాణముకంటె నీచునిగా భావింపనగును. ఆతనికంటె ఱాయియే కోటి రెట్లుమంచిది 12. పాషాణముకోటిరెట్లుమంచిదని యేల చెప్పితినో వినుండు 13. మాణిక్యము, ముత్యము, ప్రవాళము, వైడూర్యము, వజ్రము, గోమేధికమణి, స్పర్శవేది, చంద్రకాంతము, సూర్యకాంతము మున్నగు నమూల్యమగు ఱాళ్ళెన్నియోగలవు. ఇటులె నానావిధములగు నౌషధమణులు అత్యంతోపయోగకరము లింక నెన్నియో గలవు 14—15. ఇవిగాక యింకను విలువగల పాషాణము లెన్నియోగలవు. అవి నానావిధ పుణ్యతీర్థములందును, బావులయందును, కోనేరులయందును నున్నవి. మఱికొన్ని శిలలు శివ కేశవులరూపముతోఁ బూజింపఁబడుచున్నవి 16. ఈ దృష్టితో విచారించితిమేని మనుష్యుఁడా పాషాణములముందు మిగులఁ దుచ్ఛుఁడని విశదమగును 17. కావున మనుజుఁడు పైన బేర్కొనిన శిలలతో సమానుఁడెన్నఁటికిని గాఁడు. దుశ్చిత్తులు, భక్తిహీనులు నగువారలను మాత్రమే అపవిత్రములు, నిరుపయోగములు నగు ఱాళ్ళతో బాగుగాఁ బోల్పవచ్చును 18.

ఇఁక నీ విషయమును విడిచివేయుదము. దుశ్చిత్తమువలన హాని గలుగుననియు,నీకారణముననే మానవునకుఁ బ్రపంచముగాని పరమార్థము గాని సమకూరఁజాలదనియు బాగుగా జ్ఞాపకముంచుకొనవలయును 19.

దుశ్చిత్తత్వమువలనఁ గార్యనాశనమగును. మనస్సునఁ జింత గలుగును. మఱియు విన్నమాట క్షణముసేఁపేని హృదయమునను౦డదు 20. దుశ్చిత్తమువలనఁ బరాజయము కలుగును. జననమరణములు ప్రాప్తించును, హానికలుగును 21. దుశ్చిత్తులగువారు సాధనమునకుఁగాని, భజనమునకుఁ గాని తగరు. వారలు జ్ఞానమునెన్నఁటికి నార్జింపఁజాలరు 22. నిశ్చయము గాని, విజయముగాని, స్వహితముగాని, దుశ్చిత్తునకు సమకూరదు 23. పైకిజూచుటకు స్థిరబుద్ధి గలవానివలె గోచరించినను దుశ్చిత్తుఁడు తన హృదయమునమాత్రము కీరనిసందియములచే నాందోళనపడుచుండును24. పిచ్చివానికి, పిశాచావేశముచే బాధపడువానికి, గ్రుడ్డివానికి, మూఁగ వానికిఁ జెవిటివానికి నెటులఁ గాలము వ్యర్థముగాఁ గడచునో యటులే దుశ్చిత్తునకుగూడఁ గడచుచుండును 25—26. సావధానము గలిగియున్నను నిట్టి మనుజులకు బరమార్థమేమియు బోధగాదు. చెవులుండినను మంచి విషయము వినఁబడదు. జ్ఞానమున్నను సారాసారవిచారమే తెలియదు 27. దుశ్చిత్తునకును, రాత్రింబవళ్ళు సోమరితనముతో మెలంగువానికిని బరలోక మెన్నఁటికిని లభింపదు 28. దుశ్చిత్తుఁ డెటులో తన నైజగుణమునుండి విడివడినంతనే వానిని సోమరితన మావరించును. సోమరితన మేర్పడిన యంతన మానవునకు సదవకాశము చిక్కఁజాలదు 29.

అలసత్వమువలన నాలోచన మంతరించును. ఆచార మడుగు బట్టును. ఏమేమి యాచరించినను సోమరికి ఉత్తమోత్తమములగు విషయములు జ్ఞాపకముండవు 30. అలసత్వమువలన శ్రవణము కుదురదు. నిరూపణము కాదు. పరమార్థవివేచనమునందు శక్తి మలినమైపోవును 31. నిత్యనియమములు సోమరితనమువలన నశించును. అభ్యాసము తొలఁగి పోవును. సోమరితనమువలన సోమరితనము మఱింత వృద్ధినొందును 32. అలసత్వమువలన ధారణయు, ధృతియు, నడుగుబట్టును. వృత్తి మలిన మగును. వివేకము మందగించును 33. అలసత్వమువలన నిద్ర వృద్ధి యగును. వాసన విస్తృతమగును. నిశ్చయాత్మకమగు సద్బుద్ధి నేలఁ గలియును 34. దుశ్చిత్తమువలన అలసత్వ మంకురించును. అలసత్వము వలన సుఖనిద్ర వచ్చును. సుఖనిద్రవలనఁ గేవల మాయువు నాశనమగును 35. నిద్రయు, సోమరితనము, దుశ్చిత్తత కలుగుటయే మూర్ఖలక్షణము.

ఈ యవగుణములవలన నిరూపణము బోధలోనికి ... బాలదు 36. ఈ మూఁడు దుర్లక్షణములెచటనుండునో అచ్చట వివేకము నిలువనేరలువదు. అజ్ఞానియగు పురుషుఁ డీయవగుణములయందే సౌఖ్యమ... ... ఫలం చును 37. ఆఁకలిమైనతోడనే భుజించును. భుజించినంతన సోమరితన మావరించును. సోమరితన మావరించినంతన నిర్భయముగా నిదురించును 38. ఇటుల నిద్రాసౌఖ్య మనుభవించి లేవఁగనే మఱల దుశ్చిత్తుఁడగును. ఇట్లు వర్తించు పురుషు లెన్నఁటికిని సావధానచిత్తులు కాఁజాలరు. ఇఁక నిట్టి స్థితిలో వారలకు నిరూపణమునం దాత్మహితజ్ఞాన మెట్లుకలుగును ? 39. కోతికి రత్నమును, పిశాచమునకు ద్రవ్యకోశమును అప్పగించుట వలనఁ గలుగుదశయే దుశ్చిత్తునిముందు నిరూపణమునకుఁ గలుగును 40.

సాధుసమాగమమువలన మోక్ష మెన్నిదినములలో లభించునని మొదట శ్రోతలు ప్రశ్నించియున్నారు. దానికిఁ బ్రత్యుత్తర మిపుడు సావధానులరై వినవలయును 41–42. స్పర్శవేది సోకినంతనే ఇనుము బంగారముగా మారునట్లుగను, జలబిందువు సాగరములో వెంటనే కలసిపోవునట్లుగను, ఏదేని యొక నది గంగలో సంగమించినంతన గంగారూపమైపోవునట్లుగను 43, సావధానియు, ఉద్యోగియు, దక్షుఁడును నై యుండు పురుషుఁడు తత్కాలముననే సత్సంగమమున మోక్షమును బడయును. ఇతరుల కది యలభ్యము. దాని నితరులు చూడనేలేరు 44. మోక్షము బడయుటకు శిష్యుని ప్రజ్ఞయే ప్రధానసాధనము. ప్రజ్ఞావంతునకుఁ గార్యము సాధించుటలో నాలస్యముండదు. అనన్యుఁడగువానికిఁ దత్కాలముననే మోక్షము లభించును 45. ప్రజ్ఞావంతుఁడును, అనన్యుఁడు నగువాఁడు మోక్షమునొందుట కొకక్షణమాత్రమేని పట్టదు. అనన్యభావము కలుగునంతవఱకుఁ బ్రజ్ఞ యేమియు నుపకరింపఁజాలదు 46. ప్రజ్ఞ లేనిది అర్థము తెలియదు. విశ్వాసములేనిది వస్తుజ్ఞానము కలుగదు. ప్రజ్ఞావిశ్వాసముల వలన దేహాభిమానము విడిపోవును 47. దేహాభిమానము విడిపోయినంతన సహజముగానే వస్తుప్రాప్తియగును. సత్సంగమమువలన సద్గతి వెంటనే లభించును 48. విశేషించి సావధానిగను, ఉద్యోగిగను, ప్రజ్ఞావంతుఁడుగను, విశ్వాసిగను నుండువాఁడు సావధానములనుగూర్చి పరిశ్రమ చేయవలసిన యవసరమే లేదు 49. ఉత్తమభావయుక్తులుగనుండువారికి

గూండ సాధనమువలన మోక్షము లభించును. సాధుసంగమమువలన తత్కాలముననే వివేకదృష్టి వికసించును 50. ఐనను అధ్యాత్మనిరూపణ శ్రవణసాధనమును అవశ్యముగాఁ జేయవలయును. ఏలయన, నీ సాధనము వలన సందఱకును లాభము గలుగదు 51.

ఇఁకముందు మోక్షమెట్టిది? స్వరూపదశ యెట్టిది? సత్సంగము వలన మోక్షము చేకూరునను విశ్వాస మేల కలిగియుండవలయును? అను నీ నిరూపణములన్నియుఁ జక్కఁగ వివరింపఁబడును. శ్రోతలు స్థిరచిత్తులరై యీ నిరూపణములమెడఁ దమ ధ్యానమునుంతురుగాత 52_53. అవగుణ ములను విడిపించుటకు న్యాయనిష్ఠురములను (న్యాయ మతిక్రమింపని నిష్ఠురవాక్యములను) నుడువవలసివచ్చెను. శ్రోతలనుగ్రహించి యిట్టి వాక్యములు పలికినందులకు అప్రసన్నులు కాకుందురుగాక 54.

ఏడవ సమాసము — మోక్షలక్షణము.

మోక్ష మెన్నిదినములలో లభించునని శ్రోత లింతకుముందుఁ బ్రశ్నించియున్నారు. ఇప్పుడు దానికిఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పుదును. స్థిర చిత్తముతో వినుండు 1. మోక్షము నెటులెఱుంగవలయును? మోక్షమని దేనినందురు? సత్సంగమువలన మోక్షమెట్లు లభించును? అను విషయ ములనుగూర్చి కూడ మీకుఁ దెలుపుదును 2. బంధింపఁబడినవానిని బద్ధుఁ డందురు. విడివడినవానిని, మోక్షము నొందినవానిని ముక్తుఁడందురు. ఇప్పుడు సాధుసమాగమమువలన మోక్ష మెట్లుగలుగునను విషయమును తెలుపుదును 3. ప్రాణి సంకల్పముతో బాధింపఁబడియున్నది. జీవత్వము వలన బద్ధమైయున్నది. సాధుజనులు బంధమునుండి వివేకముచే విముక్తిని గాంతురు 4. "నేను జీవుఁడను" అను నీ సంకల్పమును దృఢముగా మానవుఁడు ధారణము గావించినపిదపఁ గొన్ని సంకల్పములు దాటిపోయి నవి. ఈ సంకల్పముచేతనే దేహబుద్ధితోఁ బ్రాణిబద్ధమగుచున్నది 5. "నేను జీవుఁడను. నాకు బంధనములున్నవి. నాకు జన్మమరణములున్నవి. మఱియు చేసినదను గావించిన ఫలమును మఱియొకప్పుడు నేను అనుభవింతును. పాప ఫలము దుఃఖము. పుణ్యఫలము సుఖము. పాపపుణ్యముల ఫలము ప్రాణి

యవశ్యముగా ననుభవించి తీఱవలెను. పాపపుణ్య ఫలానుభవము విడి పోదు. గర్భవాసముగూడ దొలఁగిపోదు'' అను నీకల్పనము దృఢముగా బాదుకొనిపోవుటకే బంధింపఁబడి యుండుటయని పేరు 6-8. పట్టుపురుగు తన దారముచేఁ దన్నుఁజుట్టుకొని తనకుఁదానే బద్ధమగుచున్నది 9. అజ్ఞాన ప్రాణియగు మానవుఁడు భగవంతుని నెఱుఁగఁజాలక యిట్లు నడువును. ''నాకు జన్మమరణములు తొలంగిపోవు 10. ముందుజన్మమున కాధా రము గలుగుట కిప్పు డేదేని దానము చేసికొందును. దానివలన నా జీవి తము సుఖముగా గడువఁగలదు 11. పూర్వజన్మమున దానము చేయలేదు. అందువలననే నేను దరిద్రుఁడనైతిని. ఇప్పుడైనను కొంచెము దానముచేయ వలదా'' 12. ఇట్లు విచారించి యాతఁడేదేని ప్రాఁతవస్త్రమునో రాగి డబ్బునో దానముగావించును. మఱియు నిఁకముందు నేను జేసిన దాన మునకుఁ గోటిరెట్లు ప్రతిఫలము నొందుదునని తలంచును 13. కుశావర్త ములోఁ గురుక్షేత్రములోఁ గావించిన దానమహిమలను విని దానములు గావించును. అనంతరము తన హృదయమునందు నేను కోటిరెట్లు ఫలితము నొందుదునని ఆశించును 14. డబ్బునో, దుగ్గానినో దానము గావించును. అతిథి అభ్యాగతుల ముఖమునం దొక తృణమునో, కణమునో వేయును. అనంతరము తన మనస్సులో ''నిఁక నాకు నేనొసంగినదానికిఁ గోటిరెట్లు లభింపఁగలవు 15. ఆ కోటిరెట్లు నేను ముందుజన్మమునందు హాయిగాఁ గూర్చుండి యనుభవింతును'' అని యనుకొనును. ఇట్లే ప్రాణులవాసన జన్మకర్మములయందుఁ గూరుకొనిపోవును 16.

ఈ జన్మమునందు నేనేమి యిచ్చితినో దానిని రాబోవు జన్మము నందుఁ దిరుగఁ బొందఁగల్గుదునని తలంచువాఁడు అజ్ఞాని యనియును, బద్ధుఁడనియును నెఱుంగవలయును 17. బహుజన్మముల పిమ్మట నీ నర దేహము లభించినది. ఒకవేళ నీ దేహమున జ్ఞానముచే సద్గతికలుగదేని మఱల గర్భవాసము విడిపోవదు 18. ఆ పిమ్మట గర్భవాస మీ నరదే హమునందే కలుగునని నిశ్చయముగా భావింప వీలులేదు. ఆకస్మికముగా నీచయోనులలో జనించుటగూడఁ దటస్థింపవచ్చును 19. శాస్త్రము లనేకములు గలవు. అందు ననేకులీ లోకమునందు మఱల నరజన్మము లభించుట దుర్లభమని ఏకకంఠముగా నిశ్చయించియున్నారు 20. పాప

పుణ్యములు సమముగా నున్నపుడే మానవదేహము లభించుననియు, నితరవిధముగా మానవజన్మము ప్రాప్తింపదనియు శ్రీ భాగవతములో వ్యాసులవారు చెప్పినారు 21.

శ్లో॥ శరీరమాద్యం సులభం సుదుర్లభం ప్లవం సుకల్పం గురుకర్ణధారం
మాయానుకూలేన నభస్వతేరితం పుమాన్ భవాబ్ధిం నతరేత్సఆత్మహా॥ం

పరమదుర్లభమును, అతిదృఢమునగు నరదేహరూపమను నౌకను గురురూపియగు కర్ణధారుని ఈశ్వరకృపారూపమగు అనుకూలవాయువును బొందియుండియు భవసాగరము దాటఁజాలని మానవుఁడు ఆత్మహంతకుఁడు 22—23. జ్ఞానము లేనియెడల మనుజుఁడు ఎనుబదినాలుగు లక్షల జన్మమృత్యువుల ననుభవింపవలసియున్నది. దీనినిబట్టి యాతఁడు ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవములను గావించెనని భావింపవలెను. ఇందువలననే యాతఁ డాత్మహంతకుఁ డయ్యెను 24. జీవుఁడు నరదేహమునందు జ్ఞానప్రాప్తి గావించుకొననంతవఱకు జననమరణములు విడిపోవు. నానావిధ దారుణములును, నీచములునునగు యోనుల ననుభవింపవలసినే యుండును 25. జ్ఞానము కలుగకుండుటవలన జీవునకు, [illegible], కోతి, కుక్క, పంది, గుఱ్ఱము, ఎద్దు, గేదె, గాడిద, కాకి, [illegible], బల్లి, తొండ, కప్పు, ఈగ మున్నగు నీచయోను లెన్నియో [illegible] వలసియుండును. కాని మూర్ఖమగు మనుష్యజాతి ము[illegible]ను గూర్చి యికమీఁదఁగూడ ఆశపడుచున్నది 26—27. చనిపో[illegible] పిమ్మట మఱల మనుష్యదేహమే లభించునను విశ్వాస ముంచుకొను[illegible]లో మనుజులు సిగ్గుపడకున్నారు 28. మఱల నరదేహమే లభించుటకుఁ దగిన పుణ్యమా మానవుఁ డేమిసంపాదించుకొనెను? ముందుజన్మపు టాశ [illegible] దురాశ యనిపించుకొనును 29. మూర్ఖమును, అజ్ఞానమునునగు నీ మనుష్యజాతి సంకల్పమువలననే స్వయముగాఁ దన్ను బంధించుకొని [illegible] దాను శత్రువై కూర్చుండియున్నది 30.

ఆత్మైవహ్యాత్మనోబంధు రాత్మైవరిపురాత్మనః॥

ఆ సంకల్పబంధనము సాధుసమాగమమువలన విడిపోవును 31. సమస్త చరాచరజీవుల శరీరములు పంచభూతములవలన నిర్మాణములగుచున్నవి. ప్రకృతిస్వభావముగనే జగదాకారమునందు వర్తించుచున్న [illegible]

దేహము, అవస్థ, అభిమానము, స్థానము, భోగము, మాత్రము, ... శక్తి మున్నగునవి చౌపుటి (నాల్గేసిగల) తత్త్వముల లక్షణములు* పిండబ్రహ్మాండముల రచనము ఇట్టిది. విస్తారమువలనఁ గల్పనము ... యయ్యెను. తత్త్వజ్ఞానమునుగూర్చిన నిర్ధారణము చేసిచేసి నానామ... ములు తీకొనుచున్నవి 34. ఆ నానామతములలో నానాభేదములు గలవు. భేదములవలన వివాదములు వృద్ధియగుచున్నవి. కాని యేకత్వవిషయము సాధువులుమాత్రమే యెఱుంగుదురు 35. ఆ విషయలక్షణ మేమన! దేహము పాంచభౌతికము. దానియందుఁగల ఆత్మ ముఖ్యమైనది 36. దేహము అంత్యమున నాశనమైపోవును. కావున దాని నాత్మయనఁజాలము. దేహములందు నానాతత్త్వముల సముదాయ మిమిడియున్నది 37. అంతఃకరణము, ప్రాణము, విషయములు, దశేంద్రియములు, సూక్ష్మదేహము ♦ మున్నగువాని లక్షణములు శాస్త్రములలో వివరింపఁబడియున్నవి 38. సూక్ష్మదేహమునుగూర్చి శోధించుటవలన అంతఃకరణము, మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము మున్నగు నానాతత్త్వ పాధులకంటె వేఱుగ ఆత్మయున్నదని విశదమగును39. స్థూలము, సూక్ష్మము, కారణము, మహాకారణము, విరాట్టు, హిరణ్యగర్భ, అవ్యాకృత, మూలప్రకృతి యను నామములుగల దేహము లెనిమిది గలవు 40. నాలుగు పిండము లలో నాలుగు బ్రహ్మాండములలో నీ విధముగా దేహము లెనిమిదిగలవు. వీనియందుఁ బ్రకృతినిం బురుషుని వృద్ధినొందించినచో పదిదేహములగును 41. తత్త్వముల లక్షణమిట్టిది. ఆత్మ తత్త్వములకు సాక్షిగానున్నది. ఐనను ఆత్మ తత్త్వములకంటె వేఱుగనున్నది. కార్యము, కర్త, కారణము, ఈ మూఁడు దాని (ఆత్మయొక్క) దృశ్యములు 42.

జీవశివులు, పిండబ్రహ్మాండములు మున్నగునవి మాయ, అవిద్య లతో సంబంధించిన గందరగోళములు. వీనిని (ఈ గందరగోళములను) వివరింపఁబూనినచో విషయము మిగుల విస్తృతమగును. ఆత్మ వీని

* నాలుగేసి తత్త్వములుగల చౌపుటినిగూర్చి 17 వ దశకము 9 వ సమాసము 1 మొదలు 6 పద్యములలో విస్తృతముగ వర్ణింపఁబడెను. అందుఁ జూడనగును.

♦ సూక్ష్మదేహ వివరణమును గూర్చిన విశేషవర్ణనము 17-వ దశకము ౯-వ సమాసము 18 మొదలు 22 వఱకుఁగల పద్యములలోఁ గాంచవలయును.

లన్నిటికంటెను వేఱుగానున్నది 43. వాస్తవముగాఁ జూచినచో నాత్మలు నాలుగుగలవు. వాని లక్షణములు చెప్పెదను ఈ చెప్పబోవు విషయము నందు నీ హృదయము దృఢముగా నుంచుకొనుము 44. మొదటిది జీవాత్మ, రెండవది శివాత్మ, మూఁడవది సంపూర్ణ సర్వసాక్షిత్వమున కాత్మయగు పరమాత్మ, నాలుగవది నిర్మలాత్మ 45. మాయాకారణమున నీ నాలుగింటిలో నుచ్ఛనీచభేదములు భాసించుచున్నవి. కాని వాస్తవమున కీనాలుగును నొక్కటియే. దీనికి దృష్టాంతము 46. ఘటాకాశము, మఠాకాశము, మహదాకాశము, చిదాకాశము అను నీ నాల్గును ఆకాశభేదములు. (ఉపాధికారణమునఁ గల్గినవి.) కాని వాస్తవమున కివియన్నియును గలసి యొక్కటియాకాశమేయైనట్లు 47, జీవాత్మ, శివాత్మ, పరమాత్మ, నిర్మలాత్మలు అను నీ నాలుగు భేదములును మాయాకారణముననే యేర్పడియున్నవి. శాంతముగాఁ జూచితిమేని అన్నియును గలసి ఆత్మ యొక్కటియే 48. ఘటమునందు వ్యాపించియున్న ఆకాశము ఘటాకాశము. అటులే పిండము (చరాచర దేహములు) నందు వ్యాప్తమైయున్న బ్రహ్మాంశమును జీవాత్మయందురు 49. మఠము (గృహము) నందు వ్యాపకమైయున్న ఆకాశము మఠాకాశము. అటులె బ్రహ్మాండమునందున్న బ్రహ్మాంశమును శివాత్మయని చెప్పుదురు 50. మఠమునకు వెలుపల వ్యాపించియున్నటులఁ గాన్పించు ఆకాశమును మహదాకాశమని చెప్పుదురు. ఇట్లే బ్రహ్మాండమునకు వెలుపలనున్న బ్రహ్మాంశమును బరమాత్మయని చెప్పుదురు 51. చిదాకాశము ఘటమఠాదులగు నుపాధులకంటె వేఱుగానున్నట్లు పరమాత్మగూడ దృశ్యరూపోపాధికంటె వేఱుగానున్నది 52. ఉపాధియోగమువలన ఆకాశము భిన్నముగాఁ గాన్పించును. సత్యముగ నది యభిన్నమైనది. అట్లే స్వానందఘనమగు సచ్చిదానంద పరమాత్మగూడ సర్వసమమున నభిన్నమునై యున్నది 53. దృశ్యమునందు లోపల వెలుపల నిరంతరముగాఁ బరమాత్మ వ్యాప్తమైయున్నది. దాని గొప్పతనము వినరించ టకు శేషుఁడుగూడ నసమర్థుఁడు 54. ఈ పరమాత్మను నెఱుంగుటవలన జీవన్ముక్తుఁడగును. ఉపాధిని జూపుచున్నపుడు జీవాత్మాది చతుర్భేదములును నుపాధియోగముననే యేర్పడియున్నటుల విశదమగును. వాస్తవమున [illegible] యు నభిన్నములు 55. ప్రాణి జీవత్వకారణమున [illegible]

అహంకారయోగమువలన జన్మపరిభ్రమణముఁబొందుఁబడెను. వివేక దృష్టితోఁ జూచినచోఁ బ్రాణికి జన్మాదులేవియును లేవని తేటపడును 56.

జన్మమృత్యువులనుండి విడిపోవుటను మోక్షమందురు. తత్త్వముల నన్వేషించినచో వాస్తవవస్తువు (బ్రహ్మము) లభించును 57. ఆ వస్తువే మన్నమైయున్నారము. 'సోహం' అను నిమహావాక్య తాత్పర్యమును సాధువులే తమ నోటినుండి చెప్పుదురు 58. సాధు వే క్షణమునం దనుగ్రహించునో ఆ క్షణముననే మోక్షము గలుగును. ఆత్మయందు బంధన మెక్కడ నుండివచ్చినది? 59. ఇంతటితో మా శ్రోతలకు శంక విడిపోవును. సందేహ వృత్తి యస్తమించును. సాధుజనసంగమువలనఁ దత్కాలముననే మోక్ష పదవి లభించును 60. స్వప్నమందు బంధితమగు ప్రాణి జాగ్రదవస్థలోనికి వచ్చినపిదప ముక్తమగునట్లు, అజ్ఞానకాలమున బద్ధులగు జీవులు జ్ఞానము వలన మోక్షమొందుచున్నారు 61. అజ్ఞానని యంతమైనపిమ్మట స... విషయికములగు దుఃఖములన్నియు నాశనమగును. వెంటనే మోక్షము సిద్ధించును. 62. స్వప్నబంధములను ద్రెంచివేయుటకు ఇతరసాధనములను వెదుకవలసిన యవసరము లేదు. జాగ్రదవస్థ నొందుటతక్క నందుల కితర యత్నముతోఁ బనియేలేదు 63. అట్లే సంకల్పముతో బంధింపఁబడిన జీవునకుఁ గడతేరుటకు రెండవ యుపాయ మేదియులేదు. అతనిబంధనము లన్నియు వివేకమువలననే విడిపోవును 64. వివేకములేక చేయు సమస్తో పాయములు వ్యర్థములగును. వివేకముతోఁ జూచినయెడల స్వయముగా జీవుఁడే యాత్మ 65. ఆత్మకు బద్ధత్వములేదు. మోక్షములేదు. ఆత్మ కీరెంటిలో నేదియునులేదు. అట్లే జన్మమృత్యువులు కలుగుటగూడ ఆత్మ కెప్పటికిని సంభవముగాదు 66.

ఎనిమిదవ సమాసము – పరమాత్మదర్శనము

పరమాత్మవు నివేయని వెనుకఁ జెప్పియుంటిని. ఇప్పు డా పరమాత్మను జూడుఁడు 1. పరమాత్మకు జన్మమృత్యువులు, రాకపోకలు, బంధ మోక్షములు లేవు 2. పరమాత్మ నిర్గుణముగను, నిరాకారముగను, అనంతముగను, అపారముగను, నిత్యముగను, నిరంతరముగనునై యథా

విధముగనున్నది 3. అది యన్నింటియందును వ్యాప్తమైయున్నది. అనేకములో నొక్కటిగ నున్నది. దానినిగూర్చిన వివేక మతర్క్యము 4. పరమాత్మస్థితి పై నిరూపింపబడినటులుండునని శ్రుతులు పలుకుచున్నవి. భక్తివలనఁ బరమాత్మ లభించుననుట నిస్సంశయము 5. ఆ భక్తి తొమ్మిది విధములుగా నున్నవి. నవవిధభక్తులవలన ననేకులు ముక్తులైరి 6. తొమ్మిది విధములగు భక్తులలో ఆత్మనివేదనభక్తి ముఖ్యమును శ్రేష్ఠమును నై యున్నది. దీనిని స్వీయముగను, స్వానుభవరూపముగను, విచారము చేయవలయును 7. తనను దన యనుభవముతోనే నివేదింపవలయును. దీనినే ఆత్మనివేదనమని చెప్పుదురు 8. మహాపూజాంతమున "నా" యను మోహమును విడిచి దేవతాసన్నిధిని మస్తకమునుగోసి యర్పించునట్లు ఆత్మనివేదన భక్తియందుగూడఁ బరమేశ్వరునిలోఁ దన "నా" యను భావమును లీనపఱుపవలయును 9. తన్నుఁదా నర్పించెడి (నివేదించెడి) భక్తులు కొలఁదిగనుందురు. అట్లుచేయువారలకుఁ బరమాత్ముఁడు తత్క్షణమే ముక్తి నొసంగును 10. శ్రోత యిట్లు ప్రశ్నించెను. తన నెట్లు నివేదించుకొనవలయును? ఎక్కడికేనిపోయి సాష్టాంగపడవలయునా? లేక దేవతాసన్నిధిని తలను గోసిపెట్టవలయునా? ఏమి చేయవలయును? 11. దీని ప్రత్యుత్తరమును సావధానముగ వినుండు 12.

ఆత్మనివేదనలక్షణ మెద్దియన, మొట్టమొదట "నేనెవ్వఁడను" అని చూడవలయును. ఆ పిమ్మట నిర్గుణపరమాత్మను గుర్తింపవలయును 13. ఈ ప్రకారముగాఁ బరమాత్మునియొక్కయు భక్తునియొక్కయు శోధనము గావించుటవలన ఆత్మనివేదనమగును. భక్తుఁడు పరమాత్ముని శాశ్వతత్వము ననుభవము గావించును 14. పరమాత్మను గురుతించుచు గురుతించుచు నుండ భక్తుఁడు ఆ పరమాత్మయందె తద్రూపమైపోవును. మఱియుఁ బరమాత్మునియందును భక్తునియందును భిన్నత్వ మేమాత్రము నుండదు 15. భక్తుఁడు పరమాత్మునికి విభక్తుఁడుగ నుండఁడు. అందువలననే యాతఁడు భక్తుఁడని పిలువఁబడుచున్నాఁడు. బంధనము లేనివాఁడు ముక్తుఁడగును. నేను చెప్పునది శాస్త్రోక్తము 16. పరమాత్మునియొక్కయు, భక్తునియొక్కయు మూలమును జూచినచో నీరెంటిమూలములకు భేదము లేదనియు నివిరెండును నొక్కటియేయనియు నీదృశ్యము పరమాత్మ...

వేఱుగానున్నదనియు విశదమగును 17. పరమాత్మునితోఁ గలిసినపిమ్మట ద్వైతముండదు. పరమాత్మకును, భక్తునకును గల భిన్నత్వభేదము నశించును 18. ఆత్మనివేదనానంతరము నుండెడి యభేదభక్తినే సత్యసాయుజ్యముక్తియని యెఱుఁగవలయును 19. సాధుపురుషుల శరణ్యములోనికరిగి అద్వైతనిరూపణబోధ నొందునాతఁడు తప్పక తద్రూపమగును. వాని నొకవేళ మఱల వేఱుచేయఁబూనినను వేఱుకాఁడు 20. నది సముద్రములోఁ గలసిపోయినపిదప మఱల వేఱుజేయ నశక్యము. లోహము బంగారమైనపిమ్మట నది మఱలఁ గాళిమము (కాలిమము) నొందఁజాలదు 21. అటులె భగవంతునిలోఁ గలసిపోయినవాఁడు మఱల వేఱు గాఁజాలఁడు. భక్తుఁడు స్వయముగాఁ బరమాత్ముఁడగును. ఇఁక మఱల నాతఁడెన్నఁటికిని విభక్తుఁడు గాఁడు 22. పరమాత్మునియొక్కయు, భక్తుని యొక్కయు అనన్యతను అనుభవము గావించు సాధుపురుషునే మోక్షప్రదాయకుఁడనఁదగును 23.

ఇఁక భక్తత్వముతోఁ బరమాత్మునిదర్శించు తెఱంగు దెలుపుదును. ఈ యంశము నెఱింగినంతన పరమాత్ముని యైశ్వర్యము మనలోనికే తెంచును 24. దేహమునే నేనని భావించుటవలన స్వాభావికముగా దేహదుఃఖముల ననుభవింపవలసివచ్చును. దేహాతీతుఁడగుటవలనఁ బరబ్రహ్మము లభించును 25. ప్రశ్న, దేహాతీతుఁడగుటయెట్లు? పరబ్రహ్మము నెట్లుపొందవలయును? ఐశ్వర్యలక్షణము లెయ్యవి? ఆజ్ఞయిండు 26. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరమును జెప్పుచున్నాఁడను. సావధానులరై వినుండు27. వస్తువు దేహాతీతము. ఆ పరమాత్మయే నిన్నుఁగా నీవు భావింపుము. విదేహుఁడవైన నీకు దేహసంగముతో నేమియుఁ బనిలేదు 28. ఇట్టి(పైని బేర్కొనిన) బుద్ధిగలిగినవానిని వేదము లభివర్ణించును. నానాశాస్త్రములుగూడ వెదకి వానినిబొందనేరవు 29. దేహబుద్ధిని విడిచినపిమ్మట సత్యముగా నీ యైశ్వర్యము సిద్ధించును. దేహమే నేనని భావించునెడల అధోగతి కలుగును 30. సాధుపురుషుని వచనముల నసత్యములుగాఁ దలంపఁదగదు. ఏలయన! అట్లు భావించినచోఁ బాపముగలుగును 31. శిష్యుఁడిటులఁ బ్రశ్నించెను - ఓస్వామీ! సాధువచనములనఁగా నెయ్యవి? విశ్వాసముంచదగినదెద్ది? అనుగ్రహించి సెలవిండు32 స్వానందఘనము, అజన్మ, సోహం, అనుశబ్దములతో నిర్దిష్టమగు నాత్మయే

నీవు, ఇదియే సాధువచనము. దీనిమీఁదనే విశ్వాసముంచవలయును 33. నీవే నిరంతరము బ్రహ్మమవు. మహావాక్యమునందలి రహస్యమిదియే. ఈ వాక్యమును మఱువఁగూడదు 34. దేహాంతమైనపిమ్మట నే ననంతమును (బ్రహ్మమును) పొందెదను అను నీ విషయము నిర్భ్రాంతమని యెప్పుడును భావింపరాదు 35. కొందఱు మూర్ఖులు కల్పాంతమునందు మాయ నాశన మైనప్పుడె మాకు బ్రహ్మప్రాప్తియగును. ఇంకొకవిధముగాఁ గలుగదని చెప్పుచుందురు 36. మాయకుఁ గల్పాంతమైనపుడుగాని లేక దేహమున కంత్యము గలిగినపుడుగాని నేను బ్రహ్మముబొందుదునని చెప్పుట మిథ్య. ఈ విధముగా సమాధానము కలుగఁజాలదు. సమాధానలక్షణము వేఱుగా నున్నది 37, 38. "సేనయంతయును మరణించిన పిమ్మట రాజ్యపదవి ప్రాప్తించును" అని తలంచువానికి సేన సురక్షితముగా నుండకున్నచో రాజ్యము నేలఁజాలము అనునంశము తెలియదు. (ఇదిమూర్ఖకల్పనము) 39 దేనియందు మాయయుండియు నుండదో దేహముండియు దేనియందు విదేహదశ కలుగునో యట్టి సమాధానమును బడయవలయును 40. రాజ్యపదము చేతిలోనికి వచ్చినపిమ్మట సేనయున్నను అభ్యంతరమేమి యునులేదు. ఏలయన! సేనయున్నచో రాజ్యమెన్నఁటికిని బోదు 41. ఆత్మ జ్ఞానము ప్రాప్తమైనపిదప దృశ్యదేహస్థితిగూడ నిట్టిదే. దేహదృష్టికలుగుట వలన సమాధానము శాంతి తొలంగిపోదు. * 42. మార్గమధ్యమునం దేదేని సర్పరూపముగా నున్న చెట్టువేరును జూచిన-చో మిగుల భయము కలుగును. వాస్తవమున కది సర్పముకాదు. చెట్టువేరులని తెలిసినపిమ్మట దానినెవరును గొట్టరు 43. ఇట్లె మాయ భయానకమైనను యోజించి చూచినచో మిథ్య. మఱల నది భయానకమని యేల తలంపవలయును? 44. ఎండమావులనుజూచి యెవరేని భ్రాంతులై దీనినెట్లు దాటఁగలుగుదునని

* రాజ్యపదవియు, సేనయు నెటులుండునో యట్లె ఆత్మజ్ఞానము, దృశ్యదేహము ఉన్నవి. సేనయంతయును మరణించినపిదప రాజగుటకంటె సేనయుండఁగనే రాజగుట మంచిది. మాయయుండినను అది మిథ్యగాఁ దోచవలెను. దేహముండినను విదేహస్థితి ప్రాప్తికావలయును. రాజ్యపదవి లభించినపిమ్మట సేనయున్నంతమాత్రమున నేమియును జెడిపోదు. ఇట్లె ఆత్మజ్ఞానము గలిగినపిమ్మట మాయయును దేహమును నేమియును జేయఁజాలవు.

చింతించుచున్నచో నది భ్రమ. దానిని బాగుగా విచారించితిమేని సంక టము కలిగించునది కాదని స్పష్టమగును 45. భయానకమగు స్వప్నమును గాంచితిమేని స్వప్నావస్థయందు నిగుల భయముకలుగును. మేలుకొన్న పిదప భయము నొందవలసిన యవసరమేలేదు 46. మాయ కల్పనమును జూపుచున్నది నిజమే. కాని కల్పనాతీతుడైన పిదప నిర్వికల్పదశ సిద్ధించును. నిర్వికల్పదశలో మాయ రాజాలదు47. అంత్యమున మతియెటులుండునో గతియు నటులుండునని యందఱును జెప్పుచుందురు. కావున దేహబుద్ధి నశించినపిమ్మట సహజముగనే మోక్షము సిద్ధించును 48. స్థూల, సూక్ష్మ, కారణ, మహాకారణములు అను నీ నాల్గు దేహముల యంత్యమునకు జన్మమునకు ఆత్మ యంటకయున్నది. ఆ యాత్మయే నీవు 49.

పైనఁజెప్పఁబడినవిధముగా మతిగలవానికి జ్ఞానమువలన ఆత్మగతి కలుగును. అంత నాతఁడు అవగతికి, గతికి దూరమగును 50. ఎచ్చట వేద ములకుఁగూడ మతి మందమైపోవుచున్నదో యచ్చట గతియవగతు లెక్క డినుండివచ్చును? అచ్చట ఆత్మ, శాస్త్రము, గురుప్రతీతి యను నీమూఁడు నొక్కటి యగుచున్నవిగదా (ఈ మూఁడు నేకత్వ మొందుచున్నవి) 50. సద్గురునిబోధవలన జీవత్వభ్రాంతి తొలంగిపోవును. వస్తువు ఆత్మానుభవము లోనికివచ్చును. ప్రాణి ఉత్తమగతి నొందును 52. సద్గురుబోధ నాలకిం చుట తటస్థింపఁగనే నాలుగు దేహము లంతరించును. అనంతరము సత్స్వ రూపమునందు నిదిధ్యాసము కలుగును 53. ఆ నిదిధ్యాసమువలనఁ బ్రాణి యంతమునందు స్వయముగా పరబ్రహ్మమే (ధ్యేయమే) యగును. మఱియు సాయుజ్యముక్తికి స్వామియైకూర్చుండును 54. దృశ్యపదార్థము లను నిరసించుటచే వాస్తవమునందు మిగిలినది ఆత్మయే. దృశ్యమాది నుండియు మిథ్యయని ధ్యానముతో విచారించినచో విదితమగును 55. ఈ మిథ్య (మాయ) యొక్క మిథ్యాత్వము నెఱుంగుటయు నా మిథ్యా త్వము ననుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొనుటయు మోక్షమనఁబడును 56. సద్గురుని వచనమును హృదయమునందు నిలుపువాఁడే మోక్షమునకధికారి. వాఁడు మాటిమాటికి అత్యాదరముతో శ్రవణము, మననము జేయుచునే యుండును 57. ఎచ్చట రెండుపక్షములుండవో, ఎచ్చట లక్ష్యాలక్ష్యములు లేవో యదియే ఆత్మ. దానిపేరే మోక్షము 58. అచ్చట (మోక్షము

నంచు) ధ్యేయధారణములు సమాప్తియగును. కల్పనము నిర్వికల్పనము నంచు లీనమగును. మఱియుఁ గేవల జ్ఞప్తిమాత్రమును, జ్ఞానస్వరూపమును నగు సూక్ష్మబ్రహ్మముమాత్రమే శేషించియుండును 59.

అనంతరము భ వ మృ గ జ ల ము (జన్మమను ఎండమావులు) మిథ్యాబంధములు విడిపోవును. అట్టి దశయందు ముక్తుడు వాస్తవముగా నాత్మను జన్మదుఃఖములనుండి విముక్తము గావించును 60. అంతేయు గాదు. నిస్సంగుని సంగవ్యాధిని, విదేహుని దేహబుద్ధిని, నిష్ప్రపంచుని యుపాధిని గూడ వివేకముఁ ద్రెంపివేయును 61. అద్వైతునకుఁగల ద్వైత భావమును దొలంగించును. ఏకాంతున కేకాంతవాసము నొసంగును. మఱియు ననంతున కనంతపుటంతము నిచ్చివేయును 62. జాగ్రతుని మేలు కొలుపును. మేలుకొనియున్న వానికి సావధానము సమకూర్చును. ఆత్మ జ్ఞానికి ఆత్మజ్ఞానమును బ్రబోధించును 63. అమృతమును అమరముగను, మోక్షమును ముక్తినిలయముగను గావించును. సంయోగమునకు నిరంతరయోగము నొసంగును 64. నిర్గుణమును నిర్గుణముగఁజేయును. ఈ విధముగా సార్థకమునకు సార్థకము కలుగును. చాలదినములకుఁ దనకు "తన" యనునదెద్దియో యది లభించును 65. ద్వైతమను తెఱ చినిఁగిపోవును. అభేదమను భేదమును ద్రెంచివేయును. మఱియు భూతపంచక (పంచ భూతాత్మకమగు దేహముయొక్క అహంకర్తృత్వభావము) బాధ వెడలి పోవును 66. సాధనఫలము లభించును. నిశ్చలమునకు నిశ్చలముదొరకును. వివేకబలమువలన నిర్మలమునందుఁగల మలముగూడఁ దొలంగును 67. దగ్గఱనున్నను దేనిని మఱచియుంటిమో యది (బ్రహ్మము) ప్రాప్తమగును. చూచుచుండఁగనే జన్మదుఃఖములు తొలంగిపోవును 68. దుష్ట స్వప్నమునందు బ్రాహ్మణుఁడు నీచజాతినొంది భయమునొందును. మేల్కొనినపిమ్మట తాను తనజాతియందె యున్న సంగతి గమనించుచు 69. ఇట్లె అజ్ఞానరూపమగు స్వప్నమునందుఁ దన సత్యస్వరూపమును మఱచియుండిన జీవుఁడు జ్ఞానరూపమగు మెలకువగలిగిన పిమ్మట తన సత్యస్వరూపమును గుర్తించుచున్నాఁడు. ఇట్టి జ్ఞానుల లక్షణములే ముందు సమాసములోఁ జెప్పఁబడినవి 70.

తొమ్మిదవ సమాసము — సాధులక్షణములు.

అమృతపానమును గావించినపిమ్మట శరీరము కాంతివంతమగును. అటులె సత్స్వరూపానుభవమైనపిమ్మటఁ గృతార్థత సమకూరును. ఇఁక సత్పురుషుల నడిగి తెలిసికొనవలసిన లక్షణము లేముండును ? 1. అయినను సత్యమగు నాత్మజ్ఞానముగలవాఁ డెవడు ? అను దానినెఱుంగుట కిచట సాధారణరీతిగా సాధువుల లక్షణములను వివరించెదను 2. సిద్ధులు, సాధువులు ప్రత్యక్షముగా సత్స్వరూపులై యున్నారు. సత్స్వరూప సిద్ధస్వరూపములందు భేదమేమియునులేదు 3. సత్స్వరూపుఁడై యుండువానిని సిద్ధుఁడందురు. సిద్ధస్వరూపమునందే (బ్రహ్మస్వరూపమునందే) సిద్ధత్వము శోభనిచ్చును 4. వేదశాస్త్రము లెవనిని సహజముగా సత్స్వరూపుఁడని కొనియాడుచున్నవో వానిని సిద్ధుఁడని చెప్పవచ్చును. రెండవవాని నట్లు చెప్ప వీలులేదు 5. ఐనను సాధకులకు వివేకవంతమగు జ్ఞానముకలుగుటను గూర్చి కొంచెము చెప్పెదను. సిద్ధలక్షణ కౌతుకులు వినుఁడు 6. అంతరస్థితి స్వరూపాకారమైనప్పుడు శరీరస్థితి స్వప్నావస్థయందలి స్వప్నరచనము వలె నగును 7. ఐనను సిద్ధులలక్షణములను గొంచెముగఁ జెప్పుదును. ఇందు వలనఁ బరమార్థముయొక్క చిహ్నము శ్రోతలకు విశదమగును 8.

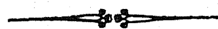
సాధువుల ముఖ్యలక్షణ మేమన, సాధువు నిరంతరము స్వరూపానుసంధానమున లక్ష్యముంచును. జనులకంటె వేఱుగ నుండును 9. స్వరూపమునందు దృష్టి లగ్నమైనంతనే సంసారచింత తొలంగిపోవును. అధ్యాత్మనిరూపణమునందు మమత్వము గలుగును 10. ఇదియే సిద్ధలక్షణము. ఈ లక్షణములు గలవాఁడే సిద్ధుఁడు. సాధకములేనిది సిద్ధలక్షణ మేర్పడఁ జాలదు 11. సిద్ధులు చూచుటకు సాధకులవలెఁ గనిపింతురుగాని వార లంతరంగమునందు స్వరూపాకారులు. ఇట్టిసిద్ధలక్షణములు నేర్పరులగువారలు గమనింపవలయును 12. సందేహరహిత సాధనులై యుండుటయే సిద్ధుల లక్షణము. వారలకు లోపలను, వెలుపలను అచలమగు సమాధానముండును 13. అంతరస్థితి యచలమైపోయినయెడల చంచలత నిలువనే నిలువదు. స్వరూపమునందు వృత్తి లగ్నమగుటవలన మానవుఁడు స్వరూపమె యగును 14. ఇట్టిదశ గలిగిన మానవుఁడు నడచుచున్నను అచలుఁడె. చంచలుఁడయ్యును నిశ్చలుఁడె. ఇంతయేల ఆతఁడు స్వయముగా నిశ్చ

లుండు. వాని దేహము మాత్రము చంచలము 15. స్వరూపమునందు స్వరూపుఁడై నవాఁడు పడియున్నను లేచి పరుగెత్తినను అచలుఁడే 16. ఇచట ముఖ్యకారణము అంతరస్థితి. అంతరమునందే నివృత్తికావలయును. ఎవని హృదయము భగవంతునియందు లగ్నమైనదో యతఁడె సాధుపురుషుఁడు 17. వెలుపల (దేహాదులు) ఎటులున్నను సరియే. అంతరము మాత్రము స్వరూపమునందు లగ్నమైయుండవలయును. ఈ లక్షణము లన్నియు సాధువులయెడ సహజముగాఁ గన్పించును 18. రాజ్యము లభించినపిమ్మట రాజకళ సహజముగా వచ్చును. అటులే అంతఃకరణము స్వరూపమునందు లగ్నమైనయెడల నీ లక్షణములన్నియు సహజముగా వచ్చును 19. అన్యవిధముగా నభ్యాసము గావించినచో ఈ లక్షణము లెన్నఁటికిని సాధ్యముకావు. స్వరూపములో స్వరూపమె యుండవల యును 20. నిర్గుణమునందు వృత్తియుండుటయే అన్నిటికంటెను గొప్ప యభ్యాసము. సాధుసమాగమ మొనరించి అధ్యాత్మనిరూపణమును మననము చేయుటవలన స్వరూపస్థితి కలుగును 21. స్వరూపాకారుఁడై యుత్తమలక్షణముల నభ్యసింపవలయును. స్వరూపమును విడిచినయెడల సాధువు లేవగింతురు 22. ఇపు డీ కథానకమును జాలించెదను. ఇఁక సాధుజనుల లక్షణములను వినుండు. వీనిని వినుటవలన సాధకులకు సమాధానము ప్రాప్తించును 23. స్వరూపమునందుఁ గల్పనము లీనమై పోవఁగానే కామ్యములపైఁ గోర్కెయుండదు. కాననే సాధుజనులకుఁ గామ్యము లుండవు 24. కల్పనము గావించిన విషయము తొలఁగిపోయినపుడు క్రోధముకలుగును. సాధుజనులుమాత్ర మిట్లు క్రోధమునకు బాల్గారు 25. అందువలననే వారు క్రోధరహితులై యున్నారు. సాధుపురుషులు నాశవంతమగు పదార్థమును విడిచి శాశ్వతస్వరూపమును జూచుచున్నారు 26. ఎచట రెండవభేదమే లేదో యట్టి సాధుపురుషుని హృదయమునందుఁ గ్రోధమెవరిపయి నచ్చును? ఇందువలననే సాధుపురుషులు సచరాచరము లందుఁ గ్రోధరహితులై వర్తించుచున్నారు 27. సాధువులు తమయందె తామానందింతురు. ఈ స్థితిలో మదము నెవరిపై చూపుదురు. మదము లేనివారుగాన సాధువులు వాదములందును, వివాదములందును పాల్గొనక నేరుగా నుందురు 28. సాధువు నిర్వికారస్వరూపుఁడై యుండును

నిర్వికార స్వరూపమునఁ దిరస్కార మెచటనుండివచ్చును? అంతటను తానే తానుగానున్న సాధుపురుషుఁడు ఎవరిపై మత్సరమును జూపును? 29. సాధువులు అనాయాసముగనే వస్తురూపులగుదురు. అందుచే వారలు మత్సరమునకు లోనుగారు. మదమత్సర పిశాచములు సాధువుల కంటవు 30. సాధువు స్వయంభూస్వరూపుఁడుగనుండును గాన నాతనిని దంభమెటు లావరింపఁగలదు. స్వయంభూస్వరూపమునం దద్వైతమునకు నారంభమేలేదుగదా 31. దృశ్యమును నష్టముగావించు స్వయంభూ స్వరూపమునందుఁ బ్రపంచ మెట్లు రాఁగలదు? కావున సాధువులు నిష్ప్రపంచులని యెఱుఁగవలెను 32. సమస్త బ్రహ్మాండము సాధుపురుషునకు గృహము. సాధువు పాంచభౌతిక విస్తరమును మిథ్యగాఁదలంచి శీఘ్రముగాఁ ద్యాగము గావించును 33. అందుచే సాధుపురుషుని లోభ మంటుకొనదు. సాధువు నిరంతరమును లోభరహితుఁడై యుండును. వాని వాసన శుద్ధస్వరూపమునందు సమరసమై కలసిపోవును 34. అంతటను తానే తానుగా నున్నపు డెవనినిగూర్చి శోకింపవలయును? ఈ కారణము వలన సాధుపురుషుని శోకరహితుఁడని యెఱుఁగవలయును 35. నాశవంతమగు దృశ్యమును విడనాడిన శాశ్వతస్వరూపమును సేవించుటవలన సాధువును శోకరహితుఁడని తలంపవలయును 36. శోకముచే వృత్తిని దుఃఖితముగఁ జేయఁగోరునెడ నది సాధ్యముగాదు. ఏలయన, సాధువుల యందు వృత్తి నివృత్తియైపోయెను. ఇందువలన నివృత్తులగు సాధువులు నిరంతరము శోకరహితులుగనే యుందురు 37. మోహముచే నొకవేళ మనస్సును వ్యాప్తము చేయఁగోరినయెడల నదియు సాధ్యముగాదు. ఏలయన, వారల మనస్సే బ్రహ్మమునందున్మనమయ్యెను. అందుచే సాధుజనులు నిరంతరము మోహాతీతులుగ నుందురు 38. సాధువద్వయ వస్తువుగ నుండును. అట్టియెడ నచట భయమునకు, దావెక్కడిది? పరబ్రహ్మము నిర్భయమైనది. సాధువుగూడ నిర్భయస్వరూపుఁడు 39. కావున సాధుపురుషుఁడు భయాతీతుఁడును, నిర్భయుఁడును శాంతుఁడునునై యుండును. అన్నియును నంత్యమొందగలవుగాని సాధువనంతరూపుఁడు 40. సత్యస్వరూపమునం దమరుఁడుగనున్నవానికి భయమెట్లు తెలియును? కావున సాధుజనులు నిర్భయముగా నుందురు 41. ఎచ్చట ద్వంద్వభేదము

లేదో, ఎచ్చట నంతియుఁదానే తానుగ నభేదరూపముగనున్నదో యచ్చట
దేహబుద్ధికి సంబంధించిన భేదము ఎచ్చటనుండి తలయెత్తఁగలదు? 42.
సాధుపురుషుఁడు బుద్ధితో నిర్గుణనిశ్చయము గావించును. నిర్గుణము
నెన్నఁడును గొనిపోవఁజాలడు. అందుచే సాధువులచే సాధుపురుషులు
ఖేదపడుటకుఁ గారణమేలేదు 43. సాధువు స్వయముగ నొంటరిగనే
యుండును. ఆ స్థితిలో స్వార్థము నెందులకై యవలంభింపఁగలఁడు?
దృశ్యరహితమగు తావున స్వార్థమున కవకాశ మెట్లుగలుగును? 44.
సాధువు స్వయముగా నెప్పుడును ఒకఁడుగా (ఏకాంతముగా) నుండును?
అట్టియెడ దుఃఖశోకములు గలుగుట కవకాశమెక్కడిది? ద్వైతములేనిచో
అవివేకముగూడ రాఁజాలదు 45. పరమార్థమునందాశయుంచుటచే సాధు
పురుషునకు స్వార్థసంబంధమగు దురాశ తెగిపోవును. కావున నిరాశయుండు
టయు సాధుచిహ్నము 46. సాధువు ఆకాశమువలె మృదువుగ నుండును.
కావున వానిమాటలలోఁ గాఠిన్య మెక్కడినుండి వచ్చును 47. బ్రహ్మ
స్వరూప సంయోగమువలన సాధువు స్వయముగా బ్రహ్మస్వరూపుఁడగును.
కావున సాధువు నిరంతరము వీతరాగిగ విషయరహితుఁడుగ నుండును 48.
స్వరూపస్థితి కలుగుటచే సాధువు దేహచింతను విడిచివేయును. అందుచేఁ
గానున్న దానినిగూర్చి వాఁడించు కేని చింతనొందఁడు 49. సాధువులబుద్ధి
పరబ్రహ్మమునందు లీనమైయుండును. అందుచే వారలకు సంపూర్ణోపాధి
పటాపంచలై పగిలిపోవును. అందువలననే వారు నిరుపాధికులుగనున్నారు
50. సాధువు నిరంతరము పరబ్రహ్మస్వరూపమునం దిమిడియుండును. పర
బ్రహ్మస్వరూపమునం దేవిధమగు నన్యసంఘమునకును నవకాశము లేదు.
కాననే సాధువు మానము, అవమానములను లక్ష్యముసేయఁడు 51.
అలక్ష్యమునందు లక్ష్యముంచిన కారణమున సాధువు పరమదక్షుఁడగు
చున్నాఁడు. ఆతఁడు పరమార్థపక్షము నవలంబించువిధ మెఱుంగును 52.
సాధువు స్వయముగా బ్రహ్మస్వరూపుఁ డగుచున్నాఁడు. బ్రహ్మస్వరూప
మునందు పాపమునకుఁ (మలమునకు) దావులేదు. కావున సాధువు నిర్మ
లుఁడు 53. సాధువుయొక్క ముఖ్యలక్షణమేమన, అతఁడు పరబ్రహ్మ
స్వరూపమునందు లీనుఁడై యుండుటయే తన ధర్మము లన్నింటిలో శ్రేష్ఠ
మగుధర్మముగా భావించును. దీనినే యాతఁడు స్వధర్మముగానెంచును 54

సాధుసాంగత్యము గావించుటవలన స్వరూపస్థితి తనంతటనే వచ్చును. స్వరూపస్థితి వచ్చుటవలన దేహమునందు సాధులక్షణము లేర్పడును 55. అధ్యాత్మిక నిరూపణముల నాలించుటవలన దేహమున సాధు లక్షణము కలుగును. కాని యాలక్షణములతోఁ దనియక స్వరూపానుసంధానుఁడై యుండుట మిగుల నవసరము 56. నిరంతరము బ్రహ్మస్వరూపము నందుండుటవలన సాధువు స్వయముగా స్వరూపుఁడగును. దీనికిఁబిమ్మట శరీరమునందు సాధులక్షణములేర్పడుట కాలస్యముపట్టదు 57. స్వరూపము నందు మతియుండుటవలన అవగుణములు తొలంగిపోవును. ఇందుకొఱకు సాధుజనుల సాంగత్యము ఆధ్యాత్మిక నిరూపణము కావలయును 58. సమస్తసృష్టిలో అనుభవమొకవిధముగాలేదు. అనుభవము లనేకవిధముల నున్నవి. వానినన్నింటిని ముందు సమాసములో వివరించెదను 59. జను లే స్థితిలోనున్నారో? అనుభవము నెట్లు చేయుచున్నారో తెలుపుదును. ధ్యానపూర్వకముగా వినుఁడు 60.

పదియవ సమాసము — బహువిధానుభవములు

మనము జనుల భిన్నభిన్నానుభవములపైకి దృష్టిని సారింతుమేని సంసారము (ప్రపంచము) నందు గొప్పకోలాహలము జరుగుచున్నట్టుల గోచరించును. ఈ వృత్తాంతమును గుతూహలముతో వినుండు 1. "మనము గార్హస్థ్యమునందుండియే తరింపగలము. ఏలయన! ఈ సంసార సంబంధమగు విస్తరమంతయు మనదేమియుగాదు. అంతయును జీవేశ్వరులది" అని యొకఁడనును 2. "అట్లుకాదు మోహము కలుగుచున్నది. పొట్టకొఱకుఁ గుటుంబసేవను జేయవలసియేయున్నది" అని యొకఁడనును 3. "స్వాభావిక సుఖములతోడనే గృహస్థస్థితియం దుండవలయును గాని సద్గతికి ఏమేమి దానము, పుణ్యము చేయుచుండవలయు"నని యొకఁడనును. 4. "సంసారమసత్యము. వైరాగ్యదీక్షధరించి దేశాటనము గావింపవలెను. అందువలన స్వర్గలోకద్వారము తెఱువఁబడు"నని యొకడనును5. "ఎక్కడకు బోవుదము. వ్యర్థముగా నేలతిరుగవలయును. మనయాశ్రమమునందే ఆశ్రమధర్మమునునిర్వహించుచుండవలయు"నని యొకడనును 6. "ఎక్కడి

ధర్మమును జెచ్చిపెట్టుచున్నాడవు. అంతయు నధర్మమే జరుగుచున్నది. ఈ ప్రపంచమునందుండి నానావిధములగు పనులను జేయుచునేయుండవలసి వచ్చుచున్నది" అనియొకఁడనును7. "చేతనైనంతదనుక వాసన మంచిదిగా నుండవలయును. వాసనావశముననే అనాయాసముగా సంసారమును దాటి పోవుదురు" అని యొకఁడనును 8. "ముఖ్యకారణము భావము. భావము వలననే పరమేశ్వరుఁడు లభించును. తక్కినదంతయును వ్యర్థగాథాజాల"మని యొకఁడనును 9. "పెద్దలెందఱుగలరో వారలనందఱిని దేవతలుగాభావింప వలయును. జననీజనకుల ననన్యభావముతో బూజింపవలయు"నని యొకఁడనును10. "దేవబ్రాహ్మణపూజనము గావింపవలయును. జగత్తులోని జను లందఱికిని నారాయణమూర్తియే తల్లిదండ్రియని"యొకఁడనును 11. 'శాస్త్రమును జూడవలయును వానియందు ఈశ్వరుఁడేమి యాజ్ఞాపించెనో దానిననుసరించి వర్తించి పరలోకమును బొందవలయు"నని యొకఁడనును. 12. "ఓరిఅన్నా! శాస్త్రములను జూచుచున్నయెడలఁ బనిసాగదు. సాధువుల శరణ్యమునకుఁ బోవలయునురా" అనియొకఁడనును 13. "అయ్యా! ఈమాటలను జాలింపుము వ్యర్థముగానేల వదరుబోతుతనము జూపుదురు. హృదయమునందు భూతదయగలిగియుండుట అన్నిటికంటెను ముఖ్యము" అనియొకఁడనును 14. "తనయాచారమును విడువకుండవలెను. అంత్యకాలమునందు సర్వోత్తముఁడగు పరమాత్ముని నామమును స్మరింపవలయును. ఇదియేమంచిమార్గ"మని యొకఁడనును 15. "పుణ్యముండిననేగాని భగవన్నామము స్మరణమునకురాదు. పుణ్యములేకున్నచో అంత్యకాలమునందు భగవన్నామము మఱపునకువచ్చును"అని యొకఁడునుడువును16. "బ్రదికియుండగనే జన్మమును సార్థకముగావింపవలయును" అని యొకఁడనును. "తీర్థాటనము గావింపవలయు"నని యొకఁడనును 17. "ఇదియంతయును నొకప్రయాస. తీర్థములలో నేమున్నది? అచ్చట జలపాషాణముల సమావేశమేగదా! మునుకలు వేసివేసి వ్యర్థముగా నేల ఆయాసపడవలయును" అని యొకఁడనును 18. "ఈ వాచాలత్వమును గట్టిపెట్టుము. భూమండలమునందుఁగల తీర్థముల కగాధ మహిమకలదు. వాని దర్శనమాత్రముననే మహాపాతకములు భస్మములై పోవును" అని యొకఁడనును 19. "అన్నిఁటికిని గారణమగు మనస్సును నిలుపఁగలిగినచో తీర్థములు

మనయొద్దనే యున్నవని యొకఁ"డనును. "కాదు కాదు ప్రసన్నతా పూర్వకమగు కీర్తనము చేయవలయు"నని యొకఁడనును 20. "అన్నిఁటి కంటెను మంచిది యోగము. ముఖ్యముగా దానినే మొదట సాధింప వలయును. మఱియు ఆకస్మికముగా దేహమును మరణరహితముగఁ జేయవలయును" అని యొకఁడనును 21. "అందువలన నేమగును. కాలమును మోసగింపఁదగ"దని యొకఁడనును."భక్తిమార్గమును సాధింప వలయు"నని యొకఁడనును 22. ఒకడు జ్ఞానముమంచిదనును. అట్లుగాదు సాధనముచేయవలయునని యొకఁడనును. నిరంతరము ముక్తుఁడై యుండ వలయునని యొకఁడనును23. "అనర్గళమగు పాపములకుభయపడవలయు" నని యొక్కఁడనును. "ఓరీ! మాది చక్కఁగాఁ దెలుపబడినమార్గమని" యొక్కఁడనును 24. "ఒకరిపట్ల నిందాద్వేషములు వహింపకుండుటయే అన్నిటికంటెను మంచిపద్ధతి" యని యొకఁడనును. దుష్టసాంగత్య మెల్లప్పు డును విసర్జింపవలయు"నని యొకడనును 25. "అన్నా! ఎవరి ద్రవ్యమును దింటిమో వారిముందే మరణించినచో తత్కాలముననే మోక్షము ప్రా ప్తించునని" యొకఁడనును* 26. "పద, ఈమాటలుచాలింపుము. అన్నిఁటి కంటెను ముందుగ భోజనము సమకూడవలయును. ఆ పిమ్మటఁ గుడిచి కూర్చుండి యెన్ని బకవాదములనైనఁజేయవచ్చు"నని యొకఁడనును 27. "వర్షము సకాలమున గురియుచున్నచో యోగములన్నియుఁ జక్కగా నుండును,కఱవు దుర్భిక్షాదులు కలుగకుండుటయే మంచి"దని యొకఁడనును 28. "తపోనిధియగుటవలన సమస్త సిద్ధులును ప్రసన్నములగును" అని యొకఁడనును"ఓరీ!అన్నిటికంటెముందుగానింద్రపదముప్రాప్తింపవలయు" నని యొకఁడనును 29. "ఆగమములను జూడవలయును. భేతాళుని ప్రస న్నము గావించుకొనవలయును. ఇందువలన స్వర్గమునందుఁ బరమేశ్వరుడు లభించు"నని యొకఁడనును 30. "అఘోరమంత్రమువలననే స్వాతంత్ర్యము లభించును. దానిమూలముననే లక్ష్మీదేవి ప్రసన్నురాలగును 31. ఆ లక్ష్మీ దేవియందే ధర్మములన్నియు సంబంధపడియున్నవి. అన్యక్రియాకర్మము

* తంత్రశాస్త్రము:—

శ్లో॥ ఆగతశ్శివ వక్త్రేభ్యో గతంచ గిరిజాశ్రుతౌ
మతం చ వాసుదేవస్య తస్మాదాగమ ఉచ్యతే

లెక్కడనుండి వచ్చినవి?" అని యొకఁడనును. "లక్ష్మీదేవి సహాయముననే గదా లోకులు దుష్కర్మములాచరించుట" యని యొకఁడనును 32. "మృత్యుంజయుని జపించు యత్నము చేయవలయును. దానివలన సంకల్పము లన్నియు ఫలించు"నని యొకఁడనును 33. "వటుకభైరవుని పూజించినచో వైభవములన్నియు సమకూరు!"నని ఒకఁడనును. "ఝోటింగు (ఒకదేవత) తల్లియే సమస్తకామ్యములను పూర్తిచేయు"నని యొకఁడనును 34. ఒకఁడు కాళిని, గంకాళి సేవింపు"మనును. "ఒకఁడు భద్రకాళిని, మఱియొకఁడు ఉచ్ఛిష్టచండాలిని వశపఱచుకొనవలయు"ననును 35. "విఘ్నహారుడగు గణేశ్వరు గొల్వవలెనని యొకఁడును, భోళాశంకరుని పూజింపవలయునని యొకఁడును, శీఘ్రప్రసన్నయగు భగవతిని ఆరాధింపవలయు"నని యొకఁడును జెప్పును 36. "ఖండోబా త్వరితముగ భాగ్యమునొసంగునని యొకఁడును, వేంకటేశ్వరుని సేవించుట యన్నిఁటికంటె నుత్తమ"మని యొకఁడును బల్కును 37. "పూర్వకర్మానుసారముగా ఫలములభించునని యొకఁడును అట్లుకాదు, ప్రయత్నము చేయవలయునని యొకఁడును, అయ్యో! మన దేమియులేదు; అన్నియు నీశ్వరునిపై విడిచివేయవలయు"నని యొకఁడనును 38. ఎక్కడి ఈశ్వరునిదెచ్చి పెట్టుదువు? ఆతఁడు మంచివారలకే కష్టములు గలిగించి పరీక్షించుచుండునని యొకఁడును, దానియం దీశ్వరునిదోష మావంతయులేదు. ఇది యుగధర్మమని యొకఁడనును 39. కొంద ఱిది యాశ్చర్యమని యొప్పుకొనుచున్నారు. కొందఱు విస్మితులగుచున్నారు. ఏమిజరుగునో చూడవలయునని కొందఱు భయముతో నుడువుచున్నారు. 40. ఈ విధముగఁ బ్రపంచమునందలి జనుల లక్షణములు వివరింపఁబూనినచో నింకనెన్నియోగలవు. కాని యిచటఁ గొన్ని చిహ్నములనుమాత్రమే చెప్పెదను 41.

ఇక జ్ఞానుల భిన్నభిన్నానుభవములనుగూడఁ దెలుపుదును. సావధానులరై వినుండు 42. భక్తితో భగవంతుని ధ్యానించుచున్నచో శ్రీహరి సద్గతి యొసంగునని యొకఁడును, గర్మమువలననే బ్రహ్మప్రాప్తి యగునని యొకఁడును అనును 43. భోగములు విడిచిపోవు, జననమరణములు తెగిపోవు అని యొకఁడును, అజ్ఞానతరంగములు పెక్కులుగనున్నవని యొకఁడును అనును 44. సర్వము బ్రహ్మముగానున్నచోటఁ గ్రియా

కర్మము లెట్లువచ్చునని యొకఁడును, ఇట్టి యధర్మ భాషణములు గావింప గూడదని యొకఁడును బలుకును 45. సర్వమును నశించిన పిదప మిగులు నదియే బ్రహ్మమని యొకఁడును, ఇది సమాధానముకాదని యొకఁడును అనును 46. సర్వబ్రహ్మము, కేవలబ్రహ్మము అను నీరెండును పూర్వపక్షములే, భ్రమాన్వితములే, అనుభవమర్మము వేఱుగనున్నది అని యొకఁడనును 47. ఇట్లుగాదు వస్తువు అనిర్వాచ్యము. దానిని వివరింపలేక వేదశాస్త్రములుగూడ మౌనము నవలంబించుచున్నవని యొకఁడనును 48. ఇదివిని శ్రోత యిట్లు ప్రశ్నించెను. అటులైన మీరు గావించిన నిశ్చయమెద్ది? సిద్ధాంతమతమువలన అనుభవమునకుఁ దావేలేదయ్యెను. (అనుభవమును దలంచినంతనె యచట ద్వైతము రానేవచ్చెను) 49. వక్తచెప్పు ప్రత్యుత్తరము. ప్రతిమనుజుని యనుభవము వేఱువేఱుగానుండునని తొలుతనే చెప్పితిని. కావున అనుభవమువలన నేమియుగాఁజాలదు 50. కొందఱు సాక్షిత్వముతో వర్తించుచున్నారు. మఱియు సాక్షి (దృశ్యముకంటె) వేఱుగనున్నటులఁ జెప్పుచున్నారు. అటులె తాము స్వయముగ ద్రష్టలై యుండి స్వానుభవస్థితియందున్నారు 51. దృశ్యముకంటె ద్రష్ట వేఱుగనున్నాఁడు. స్వానుభవమువలన సాక్షిత్వముకంటెఁ దాను వేఱుగనుండును అలిప్తతారీతి యిది 52. అన్నిపదార్థములను నెఱింగియున్నవాఁడు పదార్థములకంటె భిన్నుఁడుగనున్నాఁడు. ఈ యనుభవము కలుగుటవలన దేహమునందున్నను సహజముగనే అలిప్తత వచ్చుచున్నది 53. ఒకజ్ఞాత అనుభవముతో నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. సాక్షిత్వముతో వర్తింపవలయును ద్రష్టృత్వముతో అన్నిపనులను జేయుచుగూడ వేఱుగ నుండవలయును 54. ఒక జ్ఞాత యిటులఁ జెప్పుచున్నాఁడు. "భేదమనునది లేనేలేదు. వస్తువు ఆదినుండియు నభేదముగానున్నది. అచ్చటికి ద్రష్ట నెచ్చటనుండి తెచ్చితివి? 55. స్వాభావికముగా శర్కరామయముగనున్న పదార్థములోఁ జేదును విడదీయుట యెట్లు సాధ్యమగును? అట్లె స్వానుభవమువలన సర్వము బ్రహ్మముగానున్నతావున ద్రష్ట యెక్కడినుండివచ్చును 56. ప్రపంచ పరబ్రహ్మములు అభేదములు; వీనిలో భేదవాదులు భేదమున్నటుల విశ్వసింతురు కాని యీ స్వానందాత్మయే దృశ్యాకారమైనది 57. కఱఁగిన నెయ్యి పేరుకొనినట్లు నిర్గుణముగూడ సగుణమగును. అచట ద్రష్టృత్వ

ముతో వేఱుగాఁ జేయునదేమున్నది? 58. అనఁగా ద్రష్టృ దృశ్యములు యును నొక్క జగదీశ్వరుఁడే యైయున్నాఁడు. ఇంక ద్రష్టృత్వభేదముల నావశ్యక మేమున్నది 59. ద్రష్టదృష్టికి ఈ దృశ్యాకారమంతయు బ్రహ్మ మేయని కొందఱియనుభవము 60. అన్నిటియందును ఆత్మయే పరిపూర్ణముగా నున్నప్పుడు స్వయముగా(తాను)భిన్నుఁడై యెట్లు మిగిలెను? ” (కావున బ్రహ్మమే సమస్తమని) ఇది రెండవజ్ఞాతి యనుభవము 61. ఇఁక మూఁడవ యనుభవము వినుండు. సమస్తప్రపంచమును నిరసనము గావించినచో మిగిలిన శూన్యమే యీశ్వరుఁడనియు 62, సమస్త దృశ్యమును వేఱుగావించినపిమ్మటఁ గేవలము అదృశ్యముమాత్రమె మిగులును. దానినే బ్రహ్మముగా నెఱుంగవలయుననియు వీరలందురు * 63.

శూన్యమును బ్రహ్మమని చెప్పఁజాలను. శూన్యమును బ్రహ్మమని చెప్పుట అపాయమును ఉపాయముతో సమానముగాఁ జెప్పుటవంటిది. శూన్యమును బ్రహ్మమని యెట్లు నుడువగలము? 64. సంపూర్ణ దృశ్యమును దాటిపోయినపిదప అదృశ్యరూపమగు శూన్యత్వము లభించును. అజ్ఞులగుప్రాణులాశూన్యమును బ్రహ్మమనుకొని యచటనుండియే మరలుదురు 65. ఈ యొడ్డున దృశ్యముండును. ఆ యొడ్డునఁ బరబ్రహ్మముండును. మధ్య శూన్యత్వస్థానమున్నది. ఈ కావునే జనులు మంద బుద్ధివలన బ్రహ్మమనియెదరు 66. రాజును గుర్తింపలేదు. సేవకుని రాజని విశ్వసించుచున్నారు. రాజును జూచినపిమ్మట పూర్వాభిప్రాయ మంతయు నిరర్థకమగును 67. అటులే శూన్యమును బ్రహ్మమని విశ్వసించుచున్నారము. కాని ముందుగ బ్రహ్మమును దెలిసికొనుటవలన శూన్యత్వసంబంధమగు సమస్తభ్రమయు విడిపోవును 68. రాజహంస

* ద్రష్ట దృశ్యములకంటె వేఱు అనునది యొకమతము. ద్రష్ట, దృశ్యము నొక్కటి. ఉన్నదంతయును బ్రహ్మమే యనునది రెండవమతము. దృశ్యమును వేఱుచేసినపిదప “ఏమియును లేనిదే బ్రహ్మము” అని మూఁడవమతము.

క్షీరమును గ్రహించి నీరమును విడిచిపెట్టునట్లు వివేకి యీ మూర్ఖపిశున్ము
మును వివేకముతో వేఱుపఱుపవలయును* 69.

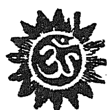
మొట్టమొదట దృశ్యమును విడిచివేయుదురు. తరువాత శూన్య
త్వమును జేరెదరు. ఆ పిమ్మట మూలమాయకు ఆవలనున్న బ్రహ్మము
లభించును 70. వేఱుగనుండి చూచుటవలన వృత్తి శూన్యత్వమునందుఁ
బడిపోవును. అందుచే శూన్యత్వభ్రమ హృదయమునందుఁ బాదుకొనును
71. భిన్నత్వముతో ననుభవముగావించుటను శూన్యత్వమందురు. వస్తు
వును లక్షించుటకు ముందుగ సాధకుఁడు అభిన్నుఁడు గావలయును 72.
స్వయముగాఁ దాను వస్తురూపుఁడై నపుడే నిశ్చయముగా వస్తువును దర్శిం
చుట యగును. కాని భిన్నత్వముతోఁ దిలకించినయెడల శూన్యత్వమే
లభించును 73. శూన్యమెన్నఁటికిని బరబ్రహ్మము కానేరదు. పరబ్రహ్మ
మును స్వానుభవముతో వస్తురూపుఁడై నపుడె మానవుఁడు చూడఁ
గలఁడు 74. యథార్థమునకు, స్వయమే వస్తురూపము. నేను, మనస్సు
అను కల్పనము నెప్పుడును జేయఁగూడదు. ఆత్మ స్వయముగా నీవేయై
యున్నాఁడవు అనుదానినే సాధువులు నిరంతరమును దెలుపుచుందురు 75.
నేను, మనస్సు, అను మిథ్యానిరూపణమును సాధుజను లెక్కడను గావింప
లేదు. అట్టిస్థితిలో నెవరిబోధ నాధారముగాఁ జేసికొని "నేననునదిమనస్సు"
అని యంగీకరింపనగును?76. సాధువుల వచనము హృదయము నుంచుట
యే శుద్ధస్వానుభవము. మనస్సు స్వాభావికముగనే చంచలమైనది. అది
"నేను" అనునదికాదు. "నేను" అనునది స్వయముగా వస్తువే 77.

---

*దృశ్యమునుదాటి పరబ్రహ్మమునకుఁ బోవునపుడు మధ్యను శూన్యత్వము
లభించును. ఎందఱో అర్ధజ్ఞానులు దానినే బ్రహ్మమని దలఁచి యచటనే యుండి
పోదురు. వారలు ముందున కరిగెడి యవసరమునే తెలిసికొనరు. కాని యిది భ్రమ. ఇట్లు
చేయఁగూడదు. ఈ శూన్యత్వసంబంధమగు విఘ్నమును వివేకముతో దూరపఱచి
ముందునకుఁ బోవలెను. ఆ పిమ్మటనే బ్రహ్మము లభించును.

అనుభవమొందఁదగినదియు,వాస్తవమైనదియు, నిరవయవమైనదియునగు వస్తువే మనమైయున్నారము. మఱియు మన యనుభవమునే సమస్త జగత్తునందలి ప్రజలును గైకొందురు 78. లోభియగుమానవుడు ధనమును సమకూర్చుకొని స్వయముగా ధనరూపుఁడగును. కాని యా ధనమును (ఆ భోగమును) భాగ్యవంతుఁడు (అదృష్టశాలి) అగు పురుషుఁడే యానందముతో ననుభవించును 79. దేహబుద్ధిని విడచుటవలన సాధకులకు గూడ నీ స్థితియే వాస్తవముగాఁ గలుగును. ఇదియే అనుభవముయొక్క ముఖ్యవిషయము 80. "స్వయముగా మనము, (అందఱము) వస్తువు, వాస్తవమునం దొక్కటియే" అను వివేకము గలుగుటయే జ్ఞానము 81. యథామతిగా నేనీయాత్మజ్ఞాననిరూపణమును గావించినాఁడను. శ్రోతలు న్యూనాధికములకు క్షమింతురుగాక.

తొమ్మిదవ దశకము

ప్రథమ సమాసము — బ్రహ్మనిరూపణము.

ప్రశ్నోత్తర రూపము.

నిరాకారము, నిరాధారము, నిర్వికల్పము అనువాని కర్థ మెయ్యాదియో నాకుఁ దెలుపుఁడు 1. నిరాకారమన, పరబ్రహ్మమునకు ఆకారములేదని యర్థము. నిరాధారమన, పరబ్రహ్మమునకు ఆధారములేదని యర్థము. నిర్వికల్పమన, ఆ పరబ్రహ్మము కల్పనము చేయఁబడదు అని యర్థము 2. నిరామయము, నిరాభాసము, నిరవయవము అనువాని యర్థ మెయ్యదియో తెలుపుడు? 3. నిరామయమన, పరబ్రహ్మము వికారరహితుఁడు. నిరాభాసుఁడన — ఆతఁడు భాసించుటలేదు. నిరవయవుడన ఆతని కవయవములులేవు 4. నిష్ప్రపంచము, నిష్కళంకము, నిరుపాధి. అననేమియో తెలుపుఁడు? 5. నిష్ప్రపంచమన పరబ్రహ్మమునందుఁ బ్రపంచములేదు. నిష్కళంకమన ఆతనియందుఁ గళంకములేదు. నిరుపాధియన ఆబ్రహ్మమునకు ఉపాధిలేదనియర్థము 6. నిరుపమము, నిరవలంబము, నిరపేక్షము అననేమియో తెలుపుఁడు? 7. నిరుపమమనఁ బరబ్రహ్మమునకు సమానములేదు. నిరవలంబమన నాతని కవలంబనములేదు. నిరపేక్షమన ఆ బ్రహ్మమునందపేక్షలేదు 8. నిరంజనము, నిరంతరము, నిర్గుణమన నేమి యర్థమో తెలుపుఁడు 9. నిరంజనమన, బ్రహ్మమునకు నలుపురంగులేదు, నిరంతరమన అందు అంతరములేదు. నిర్గుణమన నందు గుణములేదనియర్థము 10. నిస్సంగము, నిర్మలము, నిశ్చలము అన నెద్దియో వివరింపుఁడు 11. సంగములేని బ్రహ్మమె నిస్సంగము. మలములేని బ్రహ్మమె నిర్మలము. చలనములేని బ్రహ్మమే నిశ్చలము. ఆ పరబ్రహ్మస్వరూప మిట్టిది 12. నిశ్శబ్దము, నిర్దోషము, నిర్వృత్తి అనువాని కర్థమేదియో తెలుపుఁడు 13. శబ్దరహితమైనది నిశ్శబ్దము. దోషములేనిది

నిర్దోషము. వృత్తిలేనిది నిర్వృత్తి. ఆ పరబ్రహ్మతత్త్వ మిట్టిది 14. నిష్కామము, నిర్లేపము, నిష్కర్మ మనుదాని కర్థము తెలుపుఁడు 15. కామములేనిది నిష్కామము. లేపరహితమైనది నిర్లేపము. కర్మములేనిది నిష్కర్మము. ఆ పరబ్రహ్మమిట్టిది 16. అనామ్యము, అజన్మము, అప్రత్యక్షమన నర్థమేదియో తెలుపుఁడు? 17. నామములేనిది అనామ్యము. జన్మములేనిది అజన్మము. ప్రత్యక్షములేనిది అప్రత్యక్షము. ఆ పరబ్రహ్మమిట్టిది 18. అగణితము, అకర్తవ్యము, అక్షయము అనుదాని కర్థమేదియో తెలుపుఁడు? 19. లెక్కింపశక్యముగాని దగణితము. కర్తవ్యమేదియులేనిది అకర్తవ్యము క్షయరహితమైనది అక్షయము. ఆ పరబ్రహ్మతత్త్వమిట్టిది 20. అరూపము, అలక్ష్యము, అనంతము, అననేదియో యర్థము దెలుపుఁడు? 21. రూపరహితమైనది అరూపము. లక్ష్యముగానిది అలక్ష్యము, అంతములేనిది అనంతము. ఆ పరబ్రహ్మమిట్టిది 22. అపారము, అటలము, (అచలము) అతర్క్యమననేమియో అర్థము తెలుపుఁడు? 23. పారములేనిది అపారము. చలనములేనిది అచలము (అటలము) తర్కింపరానిది అతర్క్యము. ఆ బ్రహ్మమిట్టిది 24. అద్వైతము, అదృశ్యము, అచ్యుతము అననేమియో యనుగ్రహించి తెలుపుఁడు? 25. ద్వైతములేనిది అద్వైతము. దృశ్యముకానిది అదృశ్యము. ఎప్పుడును చ్యుతముకాఁజాలనిది అచ్యుతము. ఆపరబ్రహ్మస్వరూప మిట్టిది 26. అచ్ఛేద్యము, అదాహ్యము, అక్లేద్య మన నేమియో తెలుపుఁడు?27. ఛేదింపరానిది అచ్ఛేద్యము. దహింపవీలుగానిది అదాహ్యము. తడుపరానిది అక్లేద్యము. ఆ పరబ్రహ్మమిట్టిది 28. అన్నింటికిని ఆవలనున్నదానిని పరబ్రహ్మ మనియెదరు. ఆ స్వరూపమును విచారము గావించుటవలన మనము బ్రహ్మమైయున్నారము. ఈ విషయము అనుభవముతో సద్గురుని బోధవలన విదితమగును. 29.

రెండవ సమాసము — ఆత్మజ్ఞానము.

సాకారముగాఁ గాన్పించుచున్నదంతయును గల్పాంతమునందు నాశమగును. పరబ్రహ్మస్వరూప మట్లుగాక నిరంతరము చెదరక యథా

విధముగానుండును 1. అన్నింటిలో సారమైన వస్తువును, మిథ్యగానిదియు, సత్యమును, నిరంతరము నిలచియుండునదియు 2, నగునది యేదకలదో యదియే భగవంతుని ముఖ్యరూపము. దానినే స్వరూపమందురు భగవంతున కిదిగాక యింక ననేక నామములు గలవు. 3. భగవత్సంబంధమగు జ్ఞానమార్జించుటకై నామనిర్దేశము గావింపఁబడెను. కాని వాస్తవమునకు ఆ స్వరూపము నామాతీతము, అది నిరంతరము స్థిరముగా నుండును 4. దృశ్యమునందు అది (ఆ బ్రహ్మస్వరూపము) వెలుపలను లోపలను అంతటను నిండియున్నది. అంతియగాక యా దృశ్యమునందు దాఁగియున్నది; (ఎవరికిఁగాన్పింపదు). అది మనకు సమీపముననుండియు గుప్తముగా నెటులున్నదో చూడుఁడు 5. పరమేశ్వరుని వర్ణనము విన్నమీఁదటఁ గనులతో జూడవలయునను కోర్కెకలుగును, కాని చూచినచోఁ గనుపించునది సమస్తదృశ్యము మాత్రమేసుమా 6. దృష్టికి విషయము దృశ్యము. విషయముగాంచినచో దృష్టి కానందము కలుగును. కాన యిది సత్యమగుచూపుగాదు 7. దృష్టికి గాన్పించునదియంతయు నశించునది. ఈ విషయమును నేనుగాదు శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. (యద్దృష్టమ్ తన్నష్టమ్). కావున దృష్టికి ఁగాన్పించునది స్వరూపముగాదు. (దృష్టికిఁగానుపించునది నశ్వరమైనది. స్వరూపము అవినాశము) 8. స్వరూపము నిరాభాసము. దృశ్యమో భాసము. వేదాంత శాస్త్రమునందు భాసము నాశమగునని చెప్పఁబడెను 9. చూచినచో దృశ్యమే భాసించుచుండును. వస్తువు దృశ్యముకంటెను వేఱుగానున్నది. కాని స్వానుభవముతోఁ జూచినపిమ్మట "వస్తువు" దృశ్యమునకు లోపలను, వెలుపలను, అన్నిచోట్లను గనుపించును10. నిరాభాసమును, నిర్గుణమును నగు బ్రహ్మము ఇటులుండునని గురుతులతో నెట్లు జెప్ప వీలగును? కాని యా స్వరూపము మనయొద్దనే యున్నదనిమాత్రము బాగుగాఁదెలిసికొనుము 11. ఆకాశమునందు భాసము భాసించునట్లును, అన్నింటియందును, ఆకాశమున్నట్లును, జగదీశ్వరుఁడుగూడ అన్నిస్థలములందు లోపలను వెలుపలనుగూడ నున్నాఁడు 12. నీళ్ళయందున్నాఁడుగాని తడియుటలేదు. పృథ్వియందున్నాఁడుగాని తరుగుటలేదు. అగ్నియందున్నాఁడుగాని కాలుటలేదు 13. అతఁడు బురదయందున్నాఁడుగాని యది

వానికంటుటలేదు. వాయువునందున్నాఁడు. ఎగురుటలేదు. బంగారమునం దున్నాఁడుగాని (బంగారమువలె) విరుగుతరుగు లొంచుటలేదు 14. ఆతఁ డీవిధముగా నిరంతరమును సంచితుఁడుగా నున్నాఁడు. కాని యాతఁడు అవగాహనమునకు రాఁడు. ఆ యభేదవస్తువునుండి విభేదమును అభివృద్ధి గావించునది అహంభావమే 15. కావున మీ కిపుడు *"ఆ యహంత" లక్షణములను వివరించెదను. శ్రోతలారా! సావధానులై వినుండు 16.

స్వరూపమువై పునకుఁ బోవునదియు, అనుభవమునకు వెంటనంటి యుండునదియు, అనుభవ సంబంధములగు శబ్దములనన్నిఁటిని వివరించి చెప్పునదియు 17, నేనే యేకస్వరూపుఁడను (బ్రహ్మమును) అని చెప్పు నదియు నేదియో అదియే అహంతయొక్క రూపము. అది నిరాకారము నందుఁ దనంతఁదానే వేఱగును 18. భ్రమవలన అహంత స్వయముగాఁ దననే బ్రహ్మముగా భావించును. మిగుల సూక్ష్మముగా విచారించినపిదప ఆ భ్రమయంతయు వెల్లడియగును 19. "నేనే బ్రహ్మమును" అను నీ హేతువు (ఇట్లు చెప్పుట) కల్పనముతో నవగాహనము జేసికొనవచ్చును. కాని "వస్తువు" కల్పనాతీతముగా నున్నది. అందువలననే ఆ యనంతము యొక్క యంత మాకలనము గానేరదు 20. అష్టదేహముల యుత్పత్తికి సంబంధించిన నామాన్వయములు ఆ యుత్పత్తియొక్క సంహారమునకు సంబంధించిన నామములు వేఱువేఱుగ నున్నవి. అష్టదేహముల యుత్పత్తి సంహారములనుగూర్చి వివరించుట కొక శాబ్దికజ్ఞానము మాత్రమేచాలును. నిశ్శబ్దమగు పరబ్రహ్మమును వివరింపవలయునన్నచో సూక్ష్మవివేకము గావలయును. సూక్ష్మవివేకములేకున్న నన్వేషింప వీలుగాదు 21. మొదట వాచ్యాంశము నెత్తుకొనుఁడు. తరువాత లక్ష్యాంశమును గుర్తింపుఁడు. లక్ష్యాంశమును గాంచినపిదప వాచ్యాంశ మెట్లుండగలదు? 22. సర్వ బ్రహ్మము, మాయావిరహితబ్రహ్మము అను నీ రెంటిని బ్రతిపాదించు పక్షములు రెండుగలవు. ఈ రెండుపక్షములు చెప్పుటకు మాత్రమే వేఱుగ నున్నవి. లక్ష్యాంశమర్మమును దెలిసికొన్నపిమ్మట (పరబ్రహ్మమెయ్యది

* ఇచట మిగుల నుచ్చమగు అహంతాత్వమును శ్రీసమర్థులవారు తెల్పుచున్నారు. "నేను స్వయముగా బ్రహ్మమును" అని చెప్పుటకు అహంకృత్వమని పేరు. అహం బ్రహ్మాస్మి అను మహావాక్యములోని అహంకృత్వమునకుఁగూడ నిదియే తాత్పర్యము.

అను జ్ఞానము కలిగినపిమ్మట) చెప్పుట (వాచ్యాంశము) ఉండనేయుండదు. ఈ రెండుపక్షములుగూడ నుండవు 23. సర్వము, విమలము (మాయా రహితము) అను నీ రెండుపక్షములు వాచ్యాంశమునందే నిలిచిపోవును. అవి చెప్పెడిదానికంటె ముందున కరుగఁజాలవు. లక్ష్యాంశమునందు లక్ష్యముంచిన తరువాతఁ బక్షపాతములుండవు 24. ఈ లక్ష్యాంశము ననుభవము గావింపవలయును. ఇచ్చట చెప్పుటకు (వాచ్యాంశమునకుఁ) బనియేలేదు. ముఖ్యానుభవము గనుఁగొనుటకుఁ జెప్పుటతోఁ బనియేమున్నది? 25. పరా, పశ్యంతి, మధ్యమా, వైఖరులను నాలుగు వాక్కులును గుంఠితములగు పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పుటకు శబ్దకళాకౌశలములతోఁ బని యేమున్నది? 26. చూడుము. శబ్దముచెప్పినంతనే నాశనమై పోవుచున్నది గదా! దానికి శాశ్వతత్వమెట్లురాఁగలదు? ప్రత్యక్షమునకుఁ బ్రమాణము లేదు. చూడుఁడు 27. శబ్దము ప్రత్యక్షముగా నశ్వరము గనున్నది. అందుచేఁ బక్షము లుండనేరవు. అనుభవమునందు సర్వము, విమలము అనుభేదమే యుండదు 28. అనుభవలక్షణములు వినుండు. అనుభవమన అనన్యుఁడగుటయే. ఇఁక ననన్య లక్షణములు వినిపించెదను. శ్రద్ధతో వినుఁడు 29.

అన్యములేనిదే యనన్యము. ఆత్మనివేదనమువంటిది. సంగము భంగమైనపిమ్మట (ద్వైతము నష్టమైనపిదప) ఆత్మ ఆత్మత్వముతో స్థిరమై యుండును 30. ఆత్మయందు అనాత్మత్వము గలుగకుండుటయే నిస్సంగ లక్షణము. ఈ విషయము విశదమగుకొఱకు మేము వాచ్యాంశముతోఁ దెలుపుచున్నారము 31. లక్ష్యాంశమును వాచ్యాంశముతోఁ దెల్పుటకు మరియొకవిధముగా నెట్లు సంభవమగును? మహావాక్య వివరణమువలనఁ దనంతట నదియే విదితమగును 32. తత్త్వవివరణము గావించుటవలనను, నిర్గుణబ్రహ్మము నన్వేషింపఁ బూనుటవలనను, మఱియు స్వయముగాఁ దననుదాను చూచుటవలనను అన్నియును విశదమగును 33. చెప్పుటతోఁ బనిగొనకయే పరబ్రహ్మమును మననము చేయవలయును. ఎల్లప్పుడును మననము చేయుచునే యుండవలయును. ఇందువలననే మహాపురుషులకు

మౌనమే శోభనొసంగుచున్నది. * 34. దానిని వివరించుటలో శబ్దములు గూడ నిశ్శబ్దము లగుచున్నవి. మఱియు శ్రుతిసైతము "నేతి నేతి" యనుచున్నది. ఇవి ప్రత్యక్షానుభవ విషయమేగదా 35. ప్రతీతి (ఎఱుక) యైనపిమ్మట సందేహముంచుకొనుట ప్రత్యక్షదురభిమానము. ఈ స్థితియం దీవిధముగా నుడువవలయును. "నేను అజ్ఞానుఁడను. నాకేమియుఁ దెలి యదు 36. నేను మిథ్య, నాచెప్పునదియు మిథ్య. నావర్తనము మిథ్య. నేను, నాది, అనునంతయు మిథ్య, కల్పనము 37, నేననుదానికిఁ దావే లేదు. నాచెప్పునది యంతయును వ్యర్థము. నాచెప్పునది ప్రకృతిస్వభావము ప్రకృతి మిథ్య" 38. ప్రకృతియు, బురుషుఁడు నిరసనమగు తావున అహంతాత్వము (నేననునది) ఉండుట యెప్పుడు సంభవమగును? 39. ఏమియు శేషించి లేనితావున విశేషించి చెప్పవలసిన దేముండును? "నేను మౌనవ్రతమును ధరించియున్నాఁడను" అని నోటినుండి చెప్పుటవలన మౌనవ్రతము నష్టమగునట్లు నోటితోఁజెప్పు అనుభవవాక్యమునుబట్టి యాబోధకునకింకను అనుభవముగాలేదని తెలిసికొనవలయును 40. ఇప్పుడు మౌన భంగమును జేయఁగూడదు. (దోషరహితమగు క్రియను జేయ వలయును) చేసియును నేమియుఁజేయఁగూడదు. వివేకబలముతోనుండి యును బోక్తృగా లేకుండవలయును 41.

మూడవ సమాసము – జ్ఞానికి జననమరణములు లేవు.

శ్రోతలిట్లుప్రశ్నిఁచుచున్నారు. "ఇది యెట్టిబ్రహ్మజ్ఞానము? ఉండి యును నేమియులేకుండుట యెట్లు సంభవమగును? 1. అన్నిఁటినిగావించి అకర్తగను, అన్నిఁటినిభోగించి అభోక్తగను, అన్నిఁటియందు అలిప్తుడు గను నుండుట యెట్లుసంభవమగును? 2. యోగి భోగములననుభవించియు అభోక్తగానుండునని తాము నుడువుచున్నారు. అటులైనచో నీపద్ధతిప్ర కార మాతఁడు స్వర్గనరకముల ననుభవించిగూడ అభోక్తగానుండునా

---

* బ్రహ్మము అనిర్వాచ్యమగుట కతన సత్స్వరూపమును చెప్పుటకుఁ గాని చూపుఁ గాని వీలు లేదు. "గురోస్తుమౌనం వ్యాఖ్యానమ్" అను వాక్యము సత్యము.

యేమి?* 3. యోగి జన్మమృత్యువుల ననుభవించుచునే యుండును. జన్మమృత్యువులను భోగించియు నాతఁడభోక్తగానున్నాఁడు. యాతనల ననుభవించియు ననుభవింపనివాఁడుగానున్నాఁడుగదా 4. యోగీశ్వరుఁడు కొట్టినను గొట్టినవాఁడు కాఁడు. ఏడ్చినను ఏడ్చినవాఁడు కాఁడు. బాధించినను బాధించినవాఁడు కాఁడు 5. జన్మింపకుండినను ఆతఁడు జన్మించుచున్నాఁడు. పతితుఁడుగాకుండియుఁ బతితుఁడగుచున్నాఁడు. యాతన లొందకయే నానావిధయాతన లొందుచున్నాఁడు. దీని కర్థమేమి? (ఈ విషయము సంశయాస్పదముగా నున్నది గావునఁ దెలుపుఁడు) 6.

శ్రోతల కీసందేహములు గలిగెను, కావున సమాధానములు జెప్పవలయును. 7 వక్త చెప్పుచున్నాఁడు "శ్రోతలారా! సావధానులుగండు. మీర లడిగినది బాగుగనేయున్నది. మీకు మీయనుభవమువలన నీసందేహము గలిగినది 8. మనుజుఁడు తనయనుభవమునుబట్టి చెప్పుచుండును. సామర్థ్యసంపదలు లేనిమానవుఁడు ధనవంతుఁడగుట నిరర్థకము 9. జ్ఞానసంపదలులేని జ్ఞాని, యజ్ఞానదారిద్ర్యమువలనఁ గేవలశబ్దజ్ఞానముతో నితరత్ర మాపదల ననుభవించుచుండును 10. యోగీశ్వరుని యోగీశ్వరుఁడే గురుతెఱుంగును. జ్ఞానేశ్వరుని జ్ఞానియే గుర్తెఱుఁగును 11. మహాచతురుని చతురుఁడే గురుతెఱుంగును. అనుభవనీయు ననుభవనీయుఁడే యెఱుంగును. అలిప్తుని నలిప్తుఁడే యెఱుంగును 12. విదేహుని విదేహుఁడే యెఱుంగును. బద్ధునితో సమానముగా సిద్ధుని, సిద్ధునితో సమానముగా బద్ధుని భావించు పురుషుఁడు మూర్ఖుఁడని ప్రత్యేకించి తెలుపవలసిన పనిలేదు 13. దయ్యము పట్టినవాఁడు దేహధారియే. దానిని వారించు మాంత్రికుఁడును దేహధారియే. ఈ యిరువురును సమానులని యెట్లు చెప్పగలము? 14. ఇట్లే అజ్ఞానిని లేక పతితుని, జీవన్ముక్తుని లేక జ్ఞానిని సమానముగా దలంచు

* శ్రోతలు బొత్తిగాఁదెలియక యిట్లు ప్రశ్నించిరి. "యోగి యన్నిఁటిని జేసియు నకర్తగను, అన్నిటిననుభవించి యభోక్తగను నున్నాఁడని మీరు చెప్పుచున్నారు. ఈ స్థితియందు పాపాచరణమును జేయువారికి అంకుశమెచ్చటనుగూడ నుండనేయుండదు. ఏలయన? పాపమును జేసినను జేయనివానితో సమానమైనది. కావునఁ బాపపుణ్యములు, సుకృతదుష్కృతములు సమానమయ్యెనని చెప్పవలసివచ్చును. స్వర్గమునకుఁబోయినను నరకమునకుఁబోయినను బోనిదానితో సమమే."

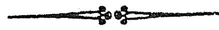
పురుషుని బుద్ధిమంతుఁడని యెట్లనగలము? 15. ఇఁక నీ దృష్టాంతములను జాలింతము. ఇప్పుడు కొంతయనుభవముతోఁ గూడిన విషయమును దెలుపుదును. కొంచెము సేపు సావధానమతితో వినఁగోరెదను 16.

జ్ఞానముతో గుప్తుఁడుగానుండి, వివేకముతో నాత్మస్వరూపమునందు లయుఁడై, యనన్యుఁడగుటకలన వేఱుగ నెవఁడుండెడో 17, యాతని నేవిధముగాఁ బ్రాప్తిఁగావించుకొనవలయును? వలయునా! ఎప్పుడు మన మాతని వెదుకఁబోవుదుమో యప్పుడు మనముగూడ స్వయముగా నదియే యగుచున్నారము. అదియే యగుటవలన నేదేని చేయవలసిన యావసరముండదు 18. దేహమునందుఁ జూచినచోఁ గనిపింపఁడు, తత్త్వముతో శోధింతమన్న భాసింపడు, బ్రహ్మమై యున్నాఁడుగాని యేమిచేసినను గుర్తింపఁబడఁడు 19. చూచుటకు దేహధారియేగాని లోపల నిర్వికారుఁడై యున్నాఁడు. ఈ స్థితిలోఁ బైపైఁజూచుటవలన నెట్లు గుర్తింపఁగలము? 20. అతనిగూర్చిన జ్ఞానము నార్జించుట కాతని నన్వేషించిన చో నతఁడు నిత్యుఁడుగను, నిరంజనుఁడుగను గాన్పించును. అతని నన్వేషించుటవలన వికారిసైతము నిర్వికారియగును 21. అతఁడు కేవలము పరమాత్మ. అతనియందు మాయామలములు లేవు. అతఁడు విభుఁడుఁడు. కామ్యము గాతని నెన్నఁడును నంటుకొనవు 22. ఇట్టియోగిరాజు స్వాభావికముగా ఆత్ముఁడు. అతఁడు వేదబీజమగు పూర్ణబ్రహ్మము. దేహమువైపు చూచినంతమాత్రమున నాతఁడు గోచరింపఁడు 23. దేహభావన చేయుటవలన దేహమే కాన్పించును. కాని గుహ్యావిషయము వేఱుగానున్నది. శోధించిచూచితిమేని యా యోగీంద్రునకు జననమరణములు లేవని విదితమగును 24. జననమరణములు పొందుచున్నది అంతరాత్మ యెప్పుడునుగాదు. ఎయ్యది లేనేలేదో దాని నెచ్చటనుండి తేఁగలము? ఎట్లు తేఁగలము? 25. నిర్గుణమునకు జననమరణములు గల్పించినచో స్వాయముగా మనకే జననమరణములు లభించును 26. రెండుజాముల వేళ సూర్యునిమీఁద నుమ్మివైచినచో నా యుమ్మి మనమొగముననే వచ్చిపడును. ఇట్లె యితరులమంచిచెడ్డతనములనుగూర్చి చింతనమొనరించినచో మనకే యా మంచిచెడ్డలు తటస్థించును 27. సమర్థరాజేశ్వరుని మహిమ... చో సమాధానము కలుగును. కాని యొక్కొక్కవేళ కుక్క

మొఱిగినచో (నేమందుము? చివరకు) అది కుక్కయేగదా 28. జ్ఞాని సత్యస్వరూపుఁడు. కాని యజ్ఞాని వానిని (జ్ఞానిని) మనుష్యరూపునిగా భావించుచున్నాఁడు. భావము ననుసరించి ఈశ్వరుఁడు ప్రాప్తించును 29. ఈశ్వరుఁడు నిరాధారుఁడు. నిర్గుణుఁడు. జనులు పాషాణమును ఈశ్వరుఁడని నమ్ముచున్నారు. పాషాణమన్ననో పగిలిపోవును. నిర్గుణ మెట్లు పగిలిపోఁగలదు? 30. ఈశ్వరుఁడు సదోదితముగా నొక్కఁడే యున్నాఁడు. కాని జనులాతని ననేకవిధములఁ జేసివేసిరి. అంతమాత్రమున నాతఁడు బహువిధములగుట యెప్పటికిని దటస్థింపదు 13. అట్లే ఆత్మ జ్ఞానియగు సాధువు తన జ్ఞానమువలన బూర్ణసమాధానియై యుండును. అతఁడు వివేకముతో ఆత్మనివేదనుఁడును ఆత్మస్వరూపుఁడును నగును 32.

కొయ్యబొమ్మ కాలినచో దానినిగాల్చినయగ్ని కొయ్యబొమ్మవలెఁ గాన్పించును. అంతమాత్రమున అగ్నిహోత్రుఁడు కొయ్యబొమ్మవంటి యాకారముగలవాఁడగుట తటస్థింపదు 33. జ్ఞానియొక్క దేహదశ కర్పూరమువంటిది. ఒకసారి కర్పూరము కాలిపోయినయెడల మఱల నది తన పూర్వరూపములోని కెప్పుడును రాఁజాలదు. అటులే జ్ఞానిదేహము ఒక్కసారి యదృశ్యమైనయెడల మఱల నది జన్మము నొందదు 34. వేయించిన విత్తనములు మొలువవు. కాలిన వస్త్రములు మఱల బూర్వరూపము నొందవు. గంగయందుగలిసిన రెండవ నదీప్రవాహమును జూడఁదలంచినచో నది వేఱుగాఁ గాన్పింపదు 35. ఆ ప్రవాహము గంగకు వెనుకఁ గాన్పించును. ఏలయన, గంగ ఏకదేశీయము. కాని సాధువునకు భాసమేమియుఁ గలుగదు. (ఏలయన, దేనియందు సాధువు గలిసియుండునో) ఆ యాత్మ సర్వగతము 36. (స్పర్శవేదితోఁ జేసిన) బంగారము మఱల యినుము కాదు. ఇటులే సాధువునకు మఱల జన్మము రాదు. జడులు మూఢులు నగు అజ్ఞానప్రాణుల కీవిషయము బోధగాదు 37. గ్రుడ్డివాని కేమియుఁ గాన్పింపనట్లు అజ్ఞానులకుఁగూడ సత్యవిషయము గోచరింపదు. అజ్ఞానులను సన్నిపాతవ్యాధిలోఁ బ్రలాపించు పిచ్చివానివలెఁ దలంపవలెను 38. స్వప్నమునందు భయపడినవాఁడు ఆ స్వప్నభయముతో నేదేని ప్రలాపించును. ఆ భయము మేల్కొనియున్నవాని కెట్లు గలుగును? 39. ఏదేని చెట్టువేఱు పామువలెఁ గనిపించుటచే నొకఁడు భయపడి పాఱిపోవును.

మఱియొకఁడు దాని సత్యమును దెలిసికొనును. అప్పు డీయిరువురిదశ యొక్కటియే యని యెట్లు ఒప్పుకొనఁగలము? 40. ఒక మనుష్యుఁ డా వేలును జేతితోఁ బట్టుకొనియున్నాఁడు. అది(ఆ భ్రమసర్పము)వానిని గఱు వదు. రెండవవాని కీవిశ్వాసము కలుగదు. వానికల్పనమె వానినింకను భయ పెట్టుచున్న దని దీని తాత్పర్యము 41. తేలుగాని పాముగాని యెవరిని గఱ చునో వాఁడే బాధనొందును. ఆ కఱువఁబడిన బాధచే నితరులెట్లు బాధింప బడుదురు? 42. శ్రోతలసందేహ మింతటితో నశించిపోవఁగలదు. జ్ఞానము జ్ఞానులకె తెలియును. అజ్ఞానులకు జన్మమరణములు విడిపోవు 43. జ్ఞానము కలుగకపోవుటచే మానవు లనేకులు పతన మొందిరి. అజ్ఞానకారణముననే మనుష్యులు జన్మమృత్యు కష్టములను భరించుచున్నారు 44. దీని నిరూ పణమును శ్రోతలు రాఁబోవు సమాసమునందు సావధానులరై విన గోరెదను 45.

నాలుగవ సమాసము — ఎఱుఁగుట, ఎఱుఁగకుండుట (ఎఱుకమఱపులు).

"భూలోకమున ననేకవిధముల మనుజులున్నారు. అందుఁగొందఱు సంపన్నులు, కొందఱు దుర్బలులు, కొందఱు మలినులుగ నున్నారు. ఇట్లేల యున్నారు? 1. ఎందఱో రాజులై యానందము ననుభవించు చున్నారు. ఎందఱో మనుజులు దరిద్రులై కష్టముగా దరిద్రమును అను భవించుచున్నారు. ఎందఱో ఉత్తమస్థితియందున్నారు. ఎందఱెందఱో అధ మాధమస్థితియందున్నారు 2. ఈ స్థితిగతులు మానవుల కేకారణములచే గలుగుచున్నవో తెల్పుఁడు" అని శ్రోతలు వక్తను బ్రశ్నించిరి 3. ప్రత్యు త్తరము: ఇదియంతయు గతియొక్కయు గుణముయొక్కయుఁ గారణమున జరుగుచున్నది. గుణవంతులగువారు భాగ్యభోగ్యముల ననుభవించుచునే యున్నారు. అవగుణులు దరిద్రకష్టముల ననుభవించుచున్నారు. ఇందు సందియ మావంతయులేదు 4. ఏజాతియందు జనించినవాఁ డాజాతికి సంబం ధించిన వృత్తిని నేర్చుకొనినయెడల నాతనిని జనులు బ్రశంసచేయుదురు 5. ఎఱుగినవాఁడు కృషి (పరిశ్రమ) చేయును. ఎఱుఁగనివాఁ డేమియును

జేయఁడు. ఎఱిఁగినవాడు (కృషిఫలితముగా) కడుపు నిండించుకొనును. ఎఱుఁగనివాఁడు భిక్షము నెత్తుకొని బ్రతుకును 6. విద్యలేనివాఁడు దరిద్రుఁడు. విద్యావంతుఁడు భాగ్యవంతుఁడు. ఇది స్పష్టముగాఁ దెలిసిన సంగతియే. దీని నందఱును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచునేయున్నారు 7. ఎచ్చటనైన జూడుఁడు. పెద్దవారలు "ఓరీ! నీవు విద్యను నేర్చుకొనక పోయినచో బిచ్చమెత్తుకొందువా యేమి?" అని సర్వసాధారణముగా నీ నీతిబోధకవాక్యమును నుడువుచునేయుందురు 8. తండ్రి యభాగ్యుఁడైయున్నను పుత్రుఁడొక్కొక్కప్పుడు భాగ్యశాలిగానుండుట మనముజూచుచున్నాము. పుత్రుఁడు విద్యాధికుడగుటవలననే తండ్రికంటె భాగ్యశాలి యయ్యెను 9. విద్య, బుద్ధి, వివేకము, ఉద్యోగము, కుశలత, వ్యాపారము మున్నగు గుణములు లేకపోవుటచేతనే మనుష్యుఁ డభాగ్యుఁ డగుచున్నాఁడు 10. ఈ గుణములు గలవానికి వైభవమున నేకొఱంతయు నుండదు. ఆతఁడు వైభవములను విడిచినను తనంతట నవి వెంటఁబడును11. పెద్దలు(తల్లిదండ్రులు)ధనవంతులుగను, బుత్రులు భిక్షాటులుగను నుండుట మనము జూచుచున్నారము. కారణమేమన, పుత్రులు తమ పెద్దలవలె ఉద్యోగమును (ప్రయత్నమును) జేయలేదు. అందువలననే వారు బిచ్చగాండ్రైరి 12. విద్య యెట్టిదిగ, నెంతగానుండునో ధైర్యోత్సాహములు అట్టివిగనుండును. కృషి యెట్లుండునో వైభవ మట్లేయుండును. జనులు తూకమును (గౌరవమును) గనిపెట్టి గౌరవింతురు 13. విద్యావైభవములు లేనితావున నిర్మలత్వ మెటులుండగలదు? అభాగ్యకారణమున మనుజుఁడు కురూపిగను, మలినుఁడుగను, రోగిగను కాన్పించును 14. గుణవంతములగుటచేఁ బశుపక్షులునైతము ఆదరపాత్రము లగుచున్నవి. గుణవంతుఁడైనచో మానవున కేల ప్రతిష్ఠ కలుగదు? గుణహీనుఁడగు మానవుని జీవితము వ్యర్థము 15. గుణహీనుఁడగు మానవునకు గౌరవముండదు. గుణహీనునకు సామర్థ్యము, మహత్త్వము, కౌశలము, చతురత్వము మున్నగునవి యేమియు నుండవు 16. ఉత్తమగుణము లుండుటయే సౌభాగ్యలక్షణము. గుణహీనునకు సహజముగా గుణలక్షణత్వ మే తెంచును 17. ఎఱిఁగిన పురుషునకే మాన్యత గలుగును. ఏదైననుసరియే, ఒక విద్యయున్నచో మానవునకు మహత్త్వము కలుగును 18.

ప్రపంచము, పరమార్థము అను నీ రెంటిలో నేయొక్కదానినైనను లేదా రెంటినైనను దెలిసికొనినవాఁడు సమర్థుఁడగును. ఏమియుఁ దెలియని మానవుని జీవితము వ్యర్థము 19. ఎఱుంగనివి కావుననే తేలు, పాము కఱచుచున్నవి. జీవఘాతము కలుగుచున్నది. ప్రతికార్యము ఎఱుఁగమికతననే నష్టమగుచున్నది 20. ఎఱుగని స్థితియందు మనుజుఁడు చిక్కుల పాలగుటయు, హతమునందుఁ బడుటయు, మోసగింపఁబడుటయుఁ దటస్థించుచున్నది. ఏదేని పదార్థమును మఱచిపోవుటయు నెఱుఁగమివలననే కలుగుచున్నది 21. ఎఱుఁగని స్థితియందుఁ బ్రతిపక్షుఁడున్నపుడే వైరి విజయమును బడయును. ఎఱుఁగని స్థితివలననే మానవుఁడు సంకటముల పాలగును. జీవనాశనము ఎఱుఁగని స్థితియందే జరుగుచున్నది 22. తన హితమును దానెఱుంగని కారణమున జనులు యాతన లనుభవించుచున్నారు. జ్ఞానము లేనికారణముననే అజ్ఞాని కధోగతి లభించుచున్నది 23.

మాయాబ్రహ్మములను, జీవశివులను, సారాసారములను, భావాభావములను గ్రహించుటచే జననమరణములు నశించును 24. నిశ్చయముగ కర్త యెవఁడో బద్ధుఁడు, ముక్తుఁడు అని యెట్టివారలనందురో తెలిసికొనుటవలనఁ బ్రాణులకు విడుదల (ముక్తి) కలుగును 25. నిర్గుణదైవమును గుర్తింపవలయును. "నేను" అనున దెద్దియో యెఱుంగవలయును. అనన్యలక్షణములను గ్రహింపవలయును. దీనివలన ముక్తి లభించును 26. మానవుఁడు తెలిసి యెంతవిడిచివేయఁగలఁడో యంతదృశ్యము(మాయ)ను దాటిపోవఁగలఁడు. జ్ఞాత నెఱుంగుటవలన అహంతాత్వమూలము నశించును 27. తెలిసికొనకయే కోట్లకొలఁదిగా నానావిధ సాధనములు గావించినను మానవుఁడు మోక్షాధికారి కాఁజాలఁడు 28. మాయాబ్రహ్మముల గురుతెఱుఁగవలయును. మరియు స్వయముగాఁ దన్నుఁదా నెఱుంగవలయును. ఇంతవరకుఁ దెలిసికొన్నచోఁ జాలును. సులభముగా జననమరణములు విడిపోవును 29. రాజుయొక్కగాని ధనవంతునియొక్కగాని మనస్సులోనిమాటను గురుతించి తక్షణమె సమయానుకూలముగా మాటలాడినచో మిక్కుటమైన వైభవము లభించును 30. కావున ఎఱుఁగుట యనునది సామాన్యవిషయముగాదు. ఎఱుకవలన మానవుఁడు సర్వమాన్యుఁడగును. ఏమియు నెఱుంగనివాని కన్ని తావులయందును అవ

మానమే తటస్థించును 31. ఏదేని పదార్థమును గాంచి దానియందు బిశాచమున్నదని భావించి ఎఱుఁగని మానవుఁడు భయపడి ప్రాణములు విడచును. ఎఱిఁగిన మనుజుడు పిశాచముల విషయము మిథ్యయని తెలిసికొనును 32. ఎఱిఁగినవానికి మర్మము తెలియును. ఎఱుఁగని మనుజుఁడు మిథ్యాకర్మములయందుఁ జిక్కుకొని పడియుండును. ధర్మాధర్మాదులన్నియును నెఱుకవలననే విదితము లగుచున్నవి 33. ఎఱుఁగనివానికి యమయాతనలు కలుగును. ఎఱిఁగినవాని కెట్టి సంకటములును గలుగవు. సమస్తము నెఱింగి యెఱింగినవానినిగూర్చి విచారము గావించువాఁడె ముక్తుఁడగును 34. రాజనీతి విషయము లెఱుంగకపోవుటచే నొక్కొక్కప్పుడు కొందఱకు అవమానము కలుగుటయేగాక ప్రాణములనుగూడ వెంటనే విడువవలసిన దుర్దశ తటస్థించుచున్నది. ఇటులే యెఱుఁగని స్థితివలన నెల్లఱకును సంకటములు గలుగును 35. కావున నెఱుఁగని దశయందుండుట మంచిదిగాదు. ఎఱుకలేని ప్రాణు లభాగ్యులు. ఎఱుఁగుటవలనను దెలిసికొనుటవలనను జననమరణములు నశించును 36. కావున మానవుఁడు ఎఱుఁగుటయందు మెలకువలేక వర్తింపఁదగదు. ఎఱుంగుటయే ముఖ్యోపాయము. ఎఱుకవలనఁ బరలోకమార్గము లభించును 37. ఎఱుఁగుట యందఱకును మంచిదిగఁ గన్పట్టుచున్నది. మూర్ఖునకుమాత్రము మంచిదిగాఁ దోఁచదు. ఎఱుకవలననే అలిప్తతను గురుతించుట సాధ్యమగును 38. ఎఱుఁగుట (జ్ఞానము) తప్ప నింకెయ్యది ప్రాణులను ముక్తులఁజేయ గలదు? ఏపనియైనను గానిమ్ము. ఎఱుకలేకయున్నచోఁ గాఁజాలదు 39. ఎఱుఁగుట (స్మరణము) ఎఱుఁగకుండుట (విస్మరణము = మఱపు) అను నీ రెంటిలో నెయ్యది యోగ్యముగానున్నదో యావిషయము చతురులగు వారలు తెలిసికొనఁగలరు 40. ఎఱుక గలవారలే చతురులుగను, ఎఱుఁగని వారే పిచ్చివారుగను, దీనులుగను నున్నారు. ఎఱుకవలన విజ్ఞానము (అనుభవజ్ఞానము) గూడఁ దెలియును 41. ఎచ్చట ఎఱుక కుంఠితమయ్యెనో యచ్చట చెప్పుటఁగూడ సమాప్తమయ్యెనని తెలిసికొనుఁడు. చాలును. ఈ దశ కలిగినపిమ్మటనే అనిర్వాచ్యమగు సమాధానము లభించును 42.

ఇదియంతయు విని శ్రోతలిట్లు ప్రశ్నించిరి. మీరు చెప్పినది బాగుగా నున్నది. మాకు దీనివలనఁ జాల సమాధానము కలిగెను. ఇఁక మాకుఁ

పిండ బ్రహ్మాండలక్షణములేవియో అనుగ్రహించి తెలుపుఁడు 43. బ్రహ్మాండమునం దేదియున్నదో అదియే పిండమునందున్నదని చాలమంది చెప్పుదురు. ఈ విషయమును దాము మాకుఁ బ్రత్యయము (విశ్వాసము) కలుగు విధమున వివరించి తెలుపుఁడు 44.

ఐదవ సమాసము – పిండబ్రహ్మాండములు

పిండసమానముగా బ్రహ్మాండ మెటుల రచింపఁబడెనో యీ విషయము మాకుఁ దెలియకున్నది. దీనిని బ్రతీతి (ఎఱుక) గావించుటకై మతములన్నియుఁ దట్టుమిట్టాడుచున్నవి 1. సమయాసమయములందు (ఎల్లప్పుడును) దత్త్వజ్ఞులగువారలు "ఏయ్యది పిండములోనున్నదో యది బ్రహ్మాండములో నున్న"దని చెప్పుచుందురు 2. పిండబ్రహ్మాండములు రెండును నొకేవిధముగానున్నవని జనులు చెప్పుదురు. కాని యీ విషయము ప్రత్యయమను నికషోపలముపై (నమ్మకమను ఒఱరాయిపై) పరీక్షింపఁబడకున్నది 3. స్థూలము, సూక్ష్మము, కారణము, మహాకారణము అను నీ నాలుగు పిండదేహములు, విరాట్టు, హిరణ్యగర్భము, అవ్యాకృతి, మూలప్రకృతియను నీనాలుగు బ్రహ్మాండదేహములు 4. ఇది శాస్త్రములలోఁ జెప్పఁబడిన విధము. కాని దీని నెట్లు ప్రతీతి (నిశ్చయము) చేయవలయును? ప్రతీతినిగూర్చి విచారింప నారంభించితిమేని గొప్ప గందరగోళములోఁ బడుదుము 5. పిండమునం దంతఃకరణ మెట్లున్నదో యట్లే బ్రహ్మాండమునందు విష్ణువున్నాడు. పిండమునం దెట్లు మనస్సున్నదో అట్లే బ్రహ్మాండమునందుఁ జంద్రుఁడున్నాడు 6. పిండమునందు బుద్ధియున్నటుల బ్రహ్మాండమునందు బ్రహ్మయున్నాడు. పిండమునందుఁ జిత్తమున్నట్లు బ్రహ్మాండమునందు నారాయణుఁడున్నాడు 7. పిండమునందు అహంకారమున్నదనియు, బ్రహ్మాండమునందు రుద్రుఁడున్నాఁడనియు నిశ్చయించుచున్నారు. ఈ విచారము శాస్త్రములందుఁ గలదు 8. అటులైనచో విష్ణున కంతఃకరణ మెవ్వాఁడు? చంద్రునకు మనస్సెయ్యది? బ్రహ్మమునకు బుద్ధియెట్టిది? మాకుఁ దెల్పుఁడు 9. నారాయణుని జిత్తమెయ్యది? రుద్రుని యహంకార మెయ్యది? వీని నన్నింటిని జక్కగా విచారించి మాకుఁ దెలు

పుఁడు 10. ప్రతీతి నిశ్చయములముందు అనుమానము సింహముముందు కుక్కవలె నిస్తేజమగును. సత్యముముందు అసత్యము సరియైనదని యెవఁ డంగీకరింపఁగలఁడు? 11. కాని దీనికొఱకొకపరీక్షకుఁడు గావలయును. పరీక్షకునివలన సత్యవిషయము విశదమగును. పరీక్ష నెఱుంగకపోయిన యెడల సందేహములకుఁ బాల్పడవలసివచ్చును 12. ఓ స్వామీ! విష్ణువు, చంద్రుఁడు, బ్రహ్మ, నారాయణుఁడు, రుద్రుఁడు అను నీయైదుగురి యంతఃకరణములనుగూర్చిన వివరములు దెలుపుఁడు 13. ఇచ్చట ప్రతీతియే (ఎఱుకయే) ప్రమాణము. శాస్త్రములకు సంబంధించిన అనుమానములతో బనిలేదు. లేదా శాస్త్రములనుజూచి సత్యవిషయమును బ్రత్యయము (విశ్వాసము) లోనికిఁ దేవలయును 14. ప్రతీతిలేకున్న చో నేకథానకమైనను మంచిదిగా నుండదు. అట్లు (ప్రత్యయరహితముగాఁ) జెప్పెడిదంతయుఁ గుక్క నోరుతెఱచి యేడ్చుటవంటిది 15. ఎచ్చట బ్రత్యయమనుపేరుతో శూన్యాకారమున్నదో యచ్చట నేమి వినవలయును? ఏమి వెదకిచూడవలయును? 16. గుడ్డివాండ్రందఱు గుమిగూడినతావునఁజేరి కనులుగలవాఁడేమి నుడువగలడు? అటులే యనుభవనేత్రములు పోయినతావున సర్వమును అంధకారబంధురమగును 17. పాలును నీరును గలచోటనే రాజహంసలకుఁ బనియుండును. పురీషమయమగు ప్రదేశమున మాలకాకులకె పనిగలదు గాని రాజహంసలకుఁ బనియుండునా? 18.

మీ యిచ్ఛానుసారముగాఁ బిండసమానము బ్రహ్మాండమని నిశ్చయించుకొంటిరి. కాని యది ప్రతీతిలోనికిఁగూడ రావలయునుగదా 19. కావున నీ సందేహమంతయుఁ గల్పనముతోఁగూడిన మహారణ్యము. యోగ్యులగువారలు అరణ్యములలోనికిఁబోవు వంకరటింకర త్రోవలలో నడువరు. ఆ త్రోవలలో నడచుపని దొంగలది 20. మంత్రములు కల్పనముల కతన నిర్మింపఁబడెను. దేవతలుగూడఁ గల్పనమువలననే నిర్మింపఁబడిరి. దేవతలు స్వతంత్రులుగారు. మంత్రాధీనులు21. ఈ విషయ మొకరు చెప్పకయే తెలిసికొనవలయును. చతురపురుషులు వీఁడు గ్రుడ్డివాఁడని నడవడినిబట్టియే గుర్తింతురు. అట్లే పూర్వోక్తవిషయములనన్నింటిని వివేకముతో నెఱుంగవలయును 22. ఎవని కెట్లు భాసించునో వాఁడట్టికావ్యమును రచించును. తన్నబుద్ధితో దాని నెఱుంగవలయును 23. బ్రహ్మ యీ సంపూర్ణసృష్టిని

రచించుచున్నాడుగదా! బ్రహ్మనెవఁడు రచించినాడు? విష్ణువు సమస్తవిశ్వమును పాలించుచున్నాఁడుగదా? విష్ణువును పాలించువాఁడెవఁడు? 24. రుద్రుఁడు విశ్వసంహారమునకు కర్తయైయున్నాఁడుగదా? రుద్రుని సంహరించుటకు కర్తయెవఁడు? కాలమన్నిఁటిని శాసించుచున్నదిగదా? కాలమును శాసించువాఁ డెవఁడు? ఈ విషయములన్నియు నెఱుంగవలయును 25. పై విషయములు తెలియనంతవరకు నంతయు నంధకారముగనే భావింపవలయును. కావున సారాసారవిచారము గావింపవలయును 26. బ్రహ్మాండము తనంతటతానే యగుచున్నది. పిండాకార మంగీకరింపఁబడుచున్నది. అంగీకరింపఁబడుచున్న దేగాని దీని ప్రత్యయ మెన్నఁటికిని గలుగదు 27. బ్రహ్మాండముయొక్క ప్రతీతినిగూర్చి విచారము గావించుటవలన ననేక సందేహము లుత్పన్నమగును. వాస్తవమున కిది యంతయుఁ గల్పనముగా నెఱుంగవలయును 28. పిండసమానముగా బ్రహ్మాండము రచింపఁబడెనని యెవ్వఁడంగీకరించును? బ్రహ్మాండమునం దనేకపదార్థములు నిండి పడియున్నవి. అవి పిండమునం దెక్కడ నున్నవి? 29. మూఁడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల భూతజాతులు, మూఁడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల తీర్థజాతులు, మూఁడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల మంత్రములు పిండమునం దెక్కడ నిమిడియున్నవి? 30. ఏఁబది ఆఱుకోటుల చాముండీదేవతలు, ఎన్నియో విధములుగనుండు కోట్లకొలఁదిజీవులు, ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవయోనులు, వీనికూడిక పిండమునందెక్కడ నున్నది? 31. ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలు, ఎనుబదినాలుగువేల ఋషులు, తొమ్మిదికోటుల కాత్యాయనీదేవతలు, పిండమునం దెక్కడ నున్నారు? 32. ఇంతియగాక యింకను బ్రహ్మాండమునందు నానాప్రకారములగు పదార్థములు పెక్కులు వేఱువేఱుగా నిర్మాణములై యున్నవి. వాని నన్నింటిని పిండమునందుఁ జూపింపవలయునుగదా? 33. అనేకౌషధములు, అనేకరసాలఫలములు, నానావిధబీజములు, ధాన్యజాతులు మొదలగువాని నన్నింటినిఁ బిండమునం దెవఁడు చూపఁగలఁడు? 34. ఇటులే యెంత చెప్పినను బ్రకృతాంశము పూర్తికాదు. ఇంకను నిటులే చెప్పుచుండుటగూడ సాధ్యముగాదు. మఱియుఁజెప్పినది ధ్యానములోనికి రాకుండుటవలన సిగ్గు గలుగును 35.

ఇది చెప్పఁజాలని విషయమేయైనప్పుడు మఱల నేల వ్యర్థముగాఁ జెప్పవలయును? సందేహపడవలసిన యవసరములేదు 36. వాస్తవమునకుఁ బంచభూతములు బ్రహ్మాండమునందును బిండమునందునుగూడ వర్తించుచున్నవి. దీనిని జక్కఁగాఁదెలిసికొనుఁడు 37. పంచభూతముల కల్పనమే బ్రహ్మాండము. పిండముగూడఁ బాంచభౌతికమే. దీనికి వ్యతిరేకముగనున్న జ్ఞానమంతయు ననుమానజ్ఞానమే 38. అనుమానమునకు సంబంధించినది వమనమువలెఁ ద్యాజ్యము. నిశ్చయాత్మకమగు కథనమే ప్రత్యయపూర్ణమును గ్రాహ్యమునై యున్నది 39. ఎయ్యది పిండమునందుఁ గలదో యదియే బ్రహ్మాండమునందుఁ గలదను విషయము ప్రత్యక్షానుభవము గాకున్నను బంచభూతములవ్యాప్తి రెంటియందును నున్నది 40. ఈ రెండింటి విషయమునం దిది అనుమానమాత్రముగనే యున్నపుడీక ముఖ్య సమాధాన మెద్ది?* 41.

ఆఱవ సమాసము — పంచభూతములు, త్రిగుణములు.

ఆకాశమువలె బ్రహ్మము నిరాకారము. ఆకాశమునందు వాయువుత్పన్నమైన విధమున బ్రహ్మమునందు మూలమాయ గలిగెను 1. ఈ యంశము గ్రంథములందుఁగూడ వివరింపఁబడెను. గత దశకమునం దీయంశము విశదీకరింపఁబడెను. మూలమాయయందుఁ బంచభూతముల యునికి (అస్తిత్వము) చూపింపఁబడెను 2. ఆ మూలమాయయందుఁ గల యెఱుకయే సత్త్వగుణము. ఎఱుక లేమియే (మఱపే) తమోగుణము. రెండింటి మధ్యదశ (కొంతయెఱుక - కొంతయెఱుకలేమి) రజోగుణము 3. అక్కడ ఎఱుక యెక్కడినుండి వచ్చినది? అని యొకవేళ శ్రోతలు ప్రశ్నింతురేమో! దాని యభిప్రాయ మేమన, పిండమునం దేవిధముగా మహాకారణ దేహమే సర్వసాక్షిణి (తురీయమగు) అవస్థయగుచున్నదో 4, అట్లే బ్రహ్మాండము యొక్క మహాకారణదేహము మూలప్రకృతియైయున్నది. ఇందువలన

---

* ఈ సమాసమునందుఁ బ్రశ్నోత్తరములు నిరూపించి వ్రాయఁబడలేదు. సందర్భమునుబట్టి 13 వ పద్యము వఱకుఁ బ్రశ్నయనియు, 14 వ పద్యమునుండి ప్రత్యుత్తరమనియుఁ దోఁచుచున్నది.

మూలప్రకృతియందు ఎఱుకకు అధిష్ఠానమున్నది 5. త్రిగుణములు మూల మాయయందు గుప్తరీతిగా నున్నవి. కాని యా త్రిగుణములు స్పష్టమైనపు డాదశను జతురులు గుణక్షోభిణి (గుణమాయ) యనుచున్నారు 6. ఏదేని గరికెమొక్కకుఁ జివర రేకెత్తి పూవు వికసించునట్లు మూలమాయ నుండి త్రిగుణములుగూడ సులభముగాఁ బ్రకటనమగును 7. మూలమాయ వాయుస్వరూపముగా నుండును. అల్పగుణ వికారమైన పిమ్మట దానినే గుణక్షోభిణి యని యందురు 8.

దీని తరువాత ఎఱుక, ఎఱుకలేమి, ఎఱుక యెఱుకలేముల మధ్య స్థితి అను నీ మూఁడును (త్రిగుణములు) ప్రకటనమై మిశ్రరూపముతోఁ బ్రవర్తించును. దాని తరువాత అకారాద్యక్షరముల కధిష్ఠానమగు శబ్దము ప్రకటనమగును 9. ఆ శబ్దమే ఆకాశగుణము. శబ్దమువలననే వేద శాస్త్రముల స్వరూప మేర్పడెను 10. పంచభూతములు, త్రిగుణములు, ఎఱుక, ఎఱుకలేమి మున్నగునవి యన్నియు వాయువికారములే 11. వాయువు లేనిచో ఎఱుక ఎచ్చటనుండి రాఁగలదు? ఎఱుక లేనిచో ఎఱుక లేమి యెచ్చటనుండి రాఁగలదు? ఎఱుక మఱపులు వాయుకారణముననే యుండును 12. చలనము (వాయులక్షణము) లేని తావున జ్ఞానలక్షణ మెచ్చటనుండి కలుగఁగలదు ? కావున వాయుగుణమే ముఖ్యమైనది 13. ఒకదానినుండి రెండవది బయలు వెడలుట (మనము) ప్రత్యక్షముగా గాంచుచున్నను త్రిగుణములు, పంచభూతములు, మూలస్వరూపము (మూలమాయ) నందే యున్నవి 14. ఈ విధముగా నీ కర్దమము ఆదినై యున్నది. అదియే మఱల వెనుకనుండి ప్రకటనమగుచున్నది. ఇంతియగాక క్రమముగా నొకదానినుండి మఱియొకటి యుత్పత్తియగునని చెప్పుటయుఁ గూడ సత్యమే 15. పైన వాయు నిశ్చయము జెప్పితిని. ఇఁక దాని తరు వాత సంగతి వినుండు. వాయువునుండి అగ్ని కలుగుచున్నది. కాని వాస్తవమున కదియునుగూడ కర్దమరూపముననే యుండును 16. తరు వాత అగ్నినుండి జలము, జలమునుండి పృథ్వి కలుగుచున్నది. ఐనను నిది గూడఁ గర్దమరూపముగనే యుండును 17.

భూతముల కెఱుకయున్న సంగతి నెవఁడు చూచినాఁడు? పంచ భూతముల కెఱుక యున్నదని మేమెప్పుడును వినలేదే? అను శంక కిచట

దావు గలదు. పరిహారము వినుండు 18. వాస్తవమునకుఁ జలన శక్తి నెఱుక యందురు. వాయువునందు సమస్తగుణము లున్న సంగతి వెనుకఁ జెప్పియున్నారము. ఈ విధముగా నెఱుక మఱపులతో మిశ్రితములై పంచ భూతము లన్నియుఁ బ్రవర్తించును. కావున భూతములయందు నెఱుక యవశ్యముగ నున్నది 19-20. అవును; అది యొకానొకచోటఁ గనిపించు చున్నది. ఒకానొకచోటఁ గనిపించుటలేదు. నిజమేకాని యది భూతము లయందవశ్యముగా వ్యాప్తమైయున్నది. దాని స్థూలత్వముగాని సూక్ష్మ త్వముగాని దృష్టికి భాసించును 21. భూతములలో భూతము లణఁగియుండి యైదు భూతము లయ్యెను. వాస్తవముగాఁ జూచినచో నొకటి స్థూలము గను నొకటి సూక్ష్మముగను భాసించుచున్నది 22. నిరోధవాయు వెటులఁ గనిపింపదో అటులే యెఱుకయుఁ గాన్పింపదు. కాన్పింపకున్నను అది భూత రూపమునం దున్నమాట తథ్యము 23. కట్టెయందున్న అగ్ని కనుపింపదు. వాయువు కనులకుఁ గనుపింపదు. అట్లే భూతములందున్న యెఱుకయు నాకస్మికముగాఁ గాన్పింపదు 24. భూతములు మనకు వేఱువేఱుగాఁ గని పించుచున్నను సత్యమున కవియన్నియును గలసియున్నవి. ఈ యంశము నెఱుంగుటకు మిగులఁ జతురతతో ననుభవమును సంపాదింపవలయును 25. బ్రహ్మమువలన మూలమాయ, మూలమాయవలన గుణమాయ, గుణ మాయవలనఁ ద్రిగుణములు కలిగెను 26. అనంతరము గుణములనుండి పంచ మహాభూతములు గలిగెను. వీని యన్నిఁటి స్వరూపమును మున్నె చెప్పితిని 27. శ్రోత యిట్లు నుడివెను. ఆకాశము గుణమునుండి యెప్పు డును కలుగఁజాలదు. ఇది యసంభవము. శబ్దమును ఆకాశముగా భావిం చుటయే మిథ్య 28. ఇందుమీఁద వక్త కొంచెము బిగ్గరగా నిటుల జెప్పెను. "నేను చెప్పునది యొకటి. నీవు భావించుచున్నది మఱియొకటి. వ్యర్థముగా గాథా జాలమును బెంచుచున్నాఁడవు." ఇఁక నిట్టి పిచ్చివాని కెవ్వడు బోధింపఁగలఁడు? 29. నేర్పినఁ దెలియుట లేదు. బోధించినను మనస్సునకుఁ బట్టుటలేదు. ఈ మందరూపుఁడు (శిష్యుఁడు) దృష్టాంతము లతోనైన విషయమును తర్కింపఁడు 30.

ఒక భూతముకంటె మఱియొక భూతము పెద్దదని చెప్పితిని. ఇపుడు భూతములకంటెఁ పెద్దదియు, స్వతంత్రమును నగునదెద్ది? 31. మూల

మాయయే పాంచభౌతికమైయుండ నింక నేవివేకము శేషించును? మూల మాయకావల నొక నిర్గుణపరబ్రహ్మమే యున్నది 32. ఆ పరబ్రహ్మము నందుఁ గలుగు మూలమాయనుగూర్చి మనము విచారింతుమేని అది (మూలమాయ) పంచభూతములచేతనుఁ ద్రిగుణములచేతను యేర్పడి యున్నదని విదితమగును 33. ఆకాశము నిర్వికారము. మిగిలిన నాలుగు భూతములును వికారవంతములు. ఉపాధి కారణమున ఆకాశము భూతము లలో నొకటిగఁ బరిగణింపఁబడెను 34. వస్తువునకుఁ బిండమునందు వ్యాప్త ముగా నున్నందున జీవనామము కలిగినట్లుగను బ్రహ్మాండమునందు వ్యాప్త ముగా నున్నందున శివనామము కలిగినట్లుగను, ఆకాశమున కుపాధికారణ మున భూతనామ మేర్పడెను 35. ఆకాశ ముపాధిలోఁ బడిపోయెను. సూక్ష్మముగాఁ జూచినచో భాసించుచున్నది. చాలును. ఈ కారణము వలననే ఆకాశము భూతరూపమొందెను 36. ఆకాశము శేషించిన నాల్గు భూతముల యుపాధికంటెను శూన్యరూపముతో భాసించుచున్నది. పర బ్రహ్మము నిరాభాసము. ఉపాధిరహితమగు నాకాశమే వాస్తవమునకుఁ బరబ్రహ్మము 37. ఎఱుఁగుట, ఎఱుకలేమి, ఈ రెంటి మధ్యమస్థితి అను నదియే త్రిగుణ లక్షణము. ఇచ్చట త్రిగుణములుసయితము రూపసహి తములని చెప్పఁబడినవి 38. ప్రకృతి విస్తృతియైన కొలఁది ఒకటికి మఱి యొకటిగ నేర్పడిపోవసాగెను. వికారవంతమగుదానికి నియమ ముం డునా? 39. నలుపును దెలుపును గలిపినచో నీలవర్ణ మేర్పడును. మఱియు నలుపును బసుపును గలిపినచో ఆకుపచ్చరంగేర్పడును 40. ఈ విధముగా బలు తెఱంగుల రంగులు కలియుటచేఁ గ్రొత్తక్రొత్తరంగులు కలుగునట్లు ఒకటితో మఱియొకటి కలియుటకతన నీ వికారవంతమగు దృశ్యము నానారూపములు ధరించుచున్నది 41. ఒక్కటియగు జలము నానావర్ణములతోఁ దరంగరూపముగ లేచుచుండును. ఈ త్రిమ్మరి వికా రముల నెంతదనుక విచారింపనగును 42. ఒక జలమందు వికారము లపారములుగ నున్నవి. ఇఁకఁ బంచభూతముల విస్తరమన్ననో అది యెనుబదినాలుగు కోట్ల యోనుల రూపమున నున్నది 43. నానా దేహముల బీజమే జలము. ఉదకమునుండి సమస్తజనులును జనించిరి. కీటకము చీమ మొదలుగాఁగల శ్వాపదాదికము (హింసించు జంతు

జాతి) అంతయు ఉదకమునుండియే కలుగుచున్నది 44. నీటి వలననే రజస్సు, వీర్యము ఏర్పడెను. ఈ శరీరమంతయు జలమయము. నఖములు, దంతములు, శల్యములు మున్నగునవియన్నియు నీటివలననే నిర్మితము లగుచున్నవి 45. వేళ్ళయొక్క సూక్ష్మద్వారములనుండి వృక్షములోనికి జలము ప్రవేశించును. ఆ నీటివలననే వృక్షజాతు లభివృద్ధి నొందు చున్నవి 46. జల కారణముననే మయూరము మామిడిచెట్టులోని కరు డెంచుచున్నది. వృక్షము ఫలములతోఁ, బల్లవములతోఁ, బూవులతో నలరారుటకు జలమే కారణము 47. వృక్షముయొక్క మొదలును, శాఖ లను బగులఁగొట్టి ఫలములను వెదకినచోఁ గనిపింపవు. అచ్చటఁబచ్చిచెక్క మాత్రమే యుండును 48. వేఱు మొదలుకొని పయిరెమ్మలవరకు శోధించి నను వృక్షములోఁ బండ్లు గనిపింపవు. ఇఁక ఫలము లెక్కడనుండి వచ్చు చున్నవి ? వృక్షములో ఫలము జలరూపముగానున్నది. ఈ యంశము చతురులగు పురుషులు వివేకముచే గ్రహింతురు 49. ఆ జలమే పై కెక్కి నపుడు వృక్షమంతయుఁ బూవులతోఁ బండ్లతో నలరారును. ఈ విధముగా జలసహాయమున నన్నియు నేర్పడును 50. ఇట్లే ఆకులు, పూవులు, పండ్లు కలుగును. మాటిమాటికి ఈ విషయము నెంతదనుకని చెప్పవల యును ? సూక్ష్మదృష్టితో నారయుచో నంతయు విదితమగును 51. భూతముల వికారము నెంతదనుకఁ జెప్పఁగలను ? క్షణక్షణమును భూత ములు మాఱుచుండును. నానావర్ణరూపములతో నొకటి వేఱొకటిగా మాఱుచుండును 52. త్రిగుణములు, పంచభూతములు (అష్టవిధప్రకృతి) వీని చలనమును విచారించినచో వీనికిఁ బెక్కురూపములు గలవని విదిత మగును. నానావిధముల మాఱుచుండువాని వివరణము నెంతదనుకఁ జెప్ప సాధ్యమగును ? 53. ఈ ప్రకృతి వివేకసహాయమున బాగుగా నిరసనము గావింపవలయును. ఆ పిమ్మటఁ బరమేశ్వరుఁడగు నా పరమాత్ముని యనన్య భావముతో భజింపవలయును 54.

ఏడవ సమాసము — వికల్ప నిరసనము

శ్రోత యిట్లు శంకించుచున్నాఁడు "మొట్టమొదట నొకస్థూలదేహ మున్నది. పిమ్మట దానిలో అంతఃకరణపంచకమున్నది. జ్ఞాతృత్వ

వివేకము స్థూలకారణమువలన నేర్పడెను 1. ఇట్లే బ్రహ్మాండము లేనిది మూలమాయయందు ఎఱుక రానేరదు. స్థూలాధారమువలన నన్ని పనులును నడచుచున్నవి 2. స్థూలమే నిర్మాణము కానప్పుడు అంతఃకరణ మెచ్చటనుండఁగలదు ? 3. పై శంకకుఁ బ్రత్యుత్తరము. పట్టుపురుగు జాతిలోఁ జేరిన పెద్దవి చిన్నవి యగు పురుగులు తమ తమ శక్త్యనుసారముగా దాముండెడి చెట్టుమీఁదనే గృహములు నిర్మించుకొని యందు వసించును4. ఇటులే శంఖపుఁ బురుగులు, నత్తగుల్లలోని పురుగులు, గవ్వలలోని పురుగులు మొదట పుట్టుచున్నవియా ? లేక మొదట వాని గృహములు నిర్మాణము లగుచున్నవా ? ఈ యంశమునుగూడ విచారింపవలయును 5. పైఁ జెప్పఁబడిన కీటకజాతులే తొలుతఁ బుట్టును. తరువాత నవి తమ తమ నివాసములను నిర్మించుకొనును. ఈ విషయము ప్రత్యక్షానుభవమైనది. దీనిని విశేషించి వివరింపఁ బనిలేదు 6. ఈ విధముగఁ దొలుత సూక్ష్మమును దరువాత స్థూలమును నిర్మాణమగుచున్నది. ఈ దృష్టాంతమువలన శ్రోతల ప్రశ్నకు సులభముగఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పినట్లగును 7.

పిమ్మట శ్రోత మఱల నిట్లడిగెను. "అయ్యా! నా కిపుడు జన్మమరణ విచారమును బోధింపుఁడు 8. జన్మము నిచ్చువాఁ డెవఁడు? జన్మమును గైకొనువాఁ డెవఁడు? దీని నెట్లెఱుంగవలెను? 9. బ్రహ్మ జన్మము నొసంగుననియు, విష్ణువు ప్రతిపాలించుననియు, రుద్రుఁడు సంహారము గావించుననియుఁ బెద్దలు చెప్పుదురు 10. కాని యీ ప్రవృత్తికథనము (జనరూఢి) నాకు బోధ గాకున్నది. అనుభవదృష్టికీకథనము విశ్వసనీయముగఁ దోఁచుటలేదు 11. బ్రహ్మకెవఁడు జన్మము నొసంగుచున్నాఁడు? విష్ణువు నెవ్వఁడు ప్రతిపాలనము జేయుచున్నాఁడు? మహాప్రళయమునందు రుద్రు నెవ్వఁడు సంహారముచేయుచున్నాఁడు?12. నాబుద్ధి కిదియంతయును సృష్టిస్వభావమనియు, మాయాస్వభావమనియుఁ దోఁచుచున్నది. నిర్గుణియగు దేవునే యొకవేళ కర్తగా నంగీకరింతమాయన్న నాతఁడు నిర్వికారి గదా (వికారములేనిది కర్తృత్వ మెట్లు రాఁగలదు?) 13. ఈ కార్యము లన్నింటిని మాయయే యొనర్చుచున్నదని యందుమన్నచో మాయ స్వయముగా నుత్పత్తియై నశించునది. మాయా విస్తరము స్వయముగా నగుచున్నది. విచారించిచూచినచో మాయ స్థిరముగలది కాదనిగూడ

విశదమగుచున్నది. (కావున నిట్టి యశాశ్వతమగు మాయ కర్తయని యెట్లు చెప్పనగును?) 14. ఇదిగాక జన్మించువాడెవఁడు? వాని చిహ్నములు గుర్తించుట యెట్లు? సంచితలక్షణమెద్ది? వీనినిగూడ నెఱింగింపుఁడు 15. పుణ్యాపాప స్వరూపములెవ్వి? మఱియుఁ బ్రస్తుతము శబ్దములతో శంకలను గలుగఁజేయువాఁ డెవఁడు? (ఈ శబ్దములవలన నీ శంకల నొనర్చిన 'నేను' ఎవఁడను?) 16. ఇవి యేమియు నాకుఁ దెలియుటలేదు. వాసన యనునదియే జన్మను గైకొనుచున్నదని యందురు. కాని వాసన కనుపింపనే కనుపింపదు. అది పట్టుకొనుటకుఁగూడ నవకాశములేనిదిగా నున్నది. ఈ స్థితిలో వాసన జన్మముల నెట్లు గైకొనుచున్నది? 17. వాసన, కామనము, హేతువు, భావన, కల్పనము, నానావిధములుగ నున్న మతి మున్నగు ననేకవృత్తులు అంతఃకరణ పంచకములోనివై యున్నవి 18. ఇవియన్నియు ఎఱుకయొక్క యంత్రములు. ఎఱుకయన, కేవల స్మరణమున కర్థమగును. ఆ స్మరణమునందు జన్మసూత్ర మెట్లు సంధించును? 19. దేహము పంచభూతములతో నిర్మింపఁబడినది. దానిని నడుపునది వాయువు. మఱియు ఎఱుఁగుట మనస్సునకుఁగల మనోభావము 20. ఈ విధముగా నిదియంతయు స్వాభావికముగనే, తనంతటనే యగుచున్నది. ఇది యంతయుఁ బంచభూతముల జంజాటము. ఎవఁడు, ఎవనికి జన్మము నొసంగుచున్నాఁడు? 21. కావున జన్మము లేనేలేదని నా యభిప్రాయము. ఒకసారి పుట్టినప్రాణి మఱల నెన్నఁటికిని జన్మము నెత్తజాలదు 22. మానవునకు మఱల జన్మములేదు. అట్టియెడ సాధుసమాగమము గావింపవలసిన యవసరమేమున్నది? 23. మొట్టమొదట స్మరణ విస్మరణములే (ఎఱుక మఱపులే) లేవు. ఈ స్మరణము మధ్యనే వచ్చినది. అది యంతఃకరణము నెఱింగెడి యొక కళ 24. చైతన్య మున్నంతదనుకనే స్మరణ ముండును. చైతన్యము నష్టమైనతోడనే విస్మరణము (మఱపు) కలుగును. అట్లే విస్మరణము వచ్చినతోడనే ప్రాణికి మరణము కలుగును 25. స్మరణము, విస్మరణము నష్టమైనంతనే దేహమునకు మరణము ప్రాప్తించును. అపుడు మఱల జన్మమును ఎవరికెవరిచ్చెదరు? 26. కావున జన్మములేదు. యాతన యును గాన్పించుటలేదు. ఈ కల్పనమంతయు వ్యర్థముగా వృద్ధియైనది 27. సారాంశమేమన్న — "ఎవనికిని జన్మము కలుగుట లేదు. ఒకసారి మర

ణించినవారలు మఱల జన్మమునెత్తరు. (అని శ్రోతలకు శంక గలిగెను) 28. ప్రత్యుత్తరము — ఎండిపోయినకట్టె మఱలఁ బచ్చదనము నొందదు. పడిపోయినఫలము మఱల నతుకదు. ఇట్లే పతనమైనశరీరము మఱల జననము నొందఁజాలదు 29. కుండ ఆకస్మికముగాఁ గ్రిందఁబడి పగిలిపోయినచో మఱల నది యే విధముగానైనను కుండగాదు. అటులే మృతమనుష్యుఁడు మఱల జన్మము నొందఁడు 30. అనగా మరణించి యెవ్వఁడును మఱల జన్మమునే యెత్తకపోయినచో అప్పుడు శ్రోతల యభిప్రాయములో అజ్ఞాన సుజ్ఞానములు సమానములేయైనవి 31.

శ్రోత యిట్లు నుడివెను "వినుఁడు. సకలమును బొషండమును గావింపకుఁడు. సందేహము గలిగినచో వివేకసహాయమున విచారింప వలయును 32. ప్రయత్నములేనిది పని నెఱవేరుటయుఁ దినకయే కడుపు నిండుటయు జ్ఞానము కలుగకయే ముక్తి లభించుటయు నెప్పుడును సంభవింపదు 33. తాను తృప్తిగా భుజించినవానికిఁ బ్రపంచమంతయుఁ దృప్తి నొందినట్లు తోఁచవచ్చును. కాని యందఱును దృప్తి నొందుదనుక నది సత్యమెట్లుకాఁగలదు? 34. ఈఁతను నేర్చినవాఁడే తీరమునకుఁజేరఁగలడు. ఈఁత నేరువనివాఁడు మునిఁగిపోవును. ఇందు సందేహ మావంతయును లేదు 35.

ఈ విధముగా జ్ఞానప్రాప్తినొందినవారలు తరింతురు. బంధనములు తెగిపోయినవాఁడే ముక్తుఁడగును 36. ముక్తపురుషుఁడు బంధనము లేనేలేదని చెప్పును. లోకులు ప్రత్యక్షముగా బంధనములకుఁ బొల్పడి యున్నారు. వారల స్థితి యేమి? దీనినిగూడ నీవు కొంచెము యోచించి చూడుము! 37. ఇతరుల దుఃఖము నెఱుంగనివానిని,ఇతరులదుఃఖములోఁ దనకు సుఖమున్నదని తలంచువాఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. పూర్వోక్తమగు నీ యనుభవస్థితియు నట్టిదె 38. ఆత్మజ్ఞానము గలిగినవాఁడు వాస్తవమునకు సంపూర్ణతత్త్వములను వివరించుకొనును. అనుభవము లభించిన పిమ్మట వానికిఁ బరమశాంతికలుగును 39. జ్ఞానమువలన జననమరణములు నశించునను కథనమును మిథ్యగ భావించితిమేని వేదశాస్త్రపురాణములను గూడ మిథ్యయని చెప్పవలసి వచ్చును 40. ఒకవేళ వేదశాస్త్రములను ప్రపంచమునందలి మహానుభావుల వాక్యములను మిథ్యయని భావించినచో

నిఁక మావంటివారల మాటల నెవ్వఁడు విశ్వసించును? కావున నెపని కాత్మజ్ఞానముండునో యాతఁడే ముక్తుఁడు 41—42. వాస్తవమునకు మనుజులందఱును ముక్తులే. ఇట్లు చెప్పువాక్యములుగూడ జ్ఞానకాండము లోనివే. కాని యిదియంతయు జ్ఞానము కలిగినప్పుడే సంభవమగును 43. ఆత్మజ్ఞానము కలిగినయెడల దృశ్యము మిథ్యయైపోవును. కాని యజ్ఞానదశ యం దీదృశ్య మందఱను జుట్టవేసుకొని యుండును 44. ఇంతటితో నీ ప్రశ్నము పూర్తియైనది. అనఁగా జ్ఞాని జ్ఞానమువలన ముక్తుఁడగును. అజ్ఞాని తన కల్పనమువలననే బంధింపఁబడి యుండును 45. విజ్ఞానమును అజ్ఞానమునకు సమానముగను, ముక్తుని బద్ధునకు సమానునిగను, నిశ్చ యము అనుమానమునకు సమానముగను భావింపఁదగదు 46. బాగుగా యోచించిచూచినచో బంధనమనునది లేనేలేదు. ఇది సత్యమే! కాని బంధన మందఱ నావరించుకొని యున్నదిగదా! బంధనము తొలంగుటకు జ్ఞానముతప్ప వేఱు సాధనములేదు 47. తొలుత నీ యాశ్చర్యమును గమ నింపుము. బంధనమనునది లేనేలేదు. అయినను అది యందఱ బంధించి యున్నది. జను లీబంధనమును (మాయను) జ్ఞానసహాయమున మిథ్య యని తెలిసికొనలేకపోవుటచేతనే బద్ధులైయున్నారు 48. కేవల నిష్కపటభావమువలననే మోక్షము సిద్ధియగునను నమ్మకమునందుండుట గౌణవిషయము. వివేకమునో జ్ఞానమునో ప్రాప్తిగావించుకొని తత్కాలముననే ముక్తినొందుట ముఖ్యము 49. ప్రాణి ముక్తినొందవలయునన్నచో అన్నింటికంటెను దొలుత "ఎఱుక" యను కళ యుండవలయును. ఇఁక నేమున్నది. అన్నింటి నెఱుంగుటవలన సులభముగనే ప్రాణి బంధములనుండి విడివడి బ్రహ్మరూపుఁడగును 50. ఏమియు నెఱుంగకుండుట యజ్ఞానము. అన్నింటి నెఱుంగుట జ్ఞానము. ఇట్లే యన్నింటి నెఱింగిన భావనగూడ లయమైపోవుట విజ్ఞానము. ఈ దశ గలిగినపిమ్మటఁ బ్రాణి స్వయముగా ఆత్మయైపోవును 51. అమృతమును సేవించి స్వయముగా నమరుఁడైన వాఁడు ఇతరులనుజూచి వీర లిట్లు మరణించుచున్నారేమి యనును. అట్లె వివేకియగు పురుషుఁడు బద్ధులనుజూచి మరల వీర లిట్లు జన్మములెత్తు చున్నారేమి యనును 52. భూతవైద్యుఁడు ఓ యన్నా! నీకు భూత మావేశించునప్పు డెట్లుండునురా యని యడుగును. విషవైద్యుఁడు

నిను విష మేవిధముగా నెక్కెనని యడుగును 53. కాని యీ విషయము లట్లడిగినంతమాత్రమునఁ దెలియునదికాదు. మొదట స్వయముగా నా దశలోనికి రావలయును. (వివేకము నొకప్రక్కనుంచి మొదటఁ దాను బద్ధుఁడితో సమానుఁడై బద్ధుని లక్షణములను బరిశీలింపవలయును.) అట్లు గావించినచో నిఁక వాని నడుగవలసిన యవసరముండదు 54. మేల్కొని యున్నవాఁడు నిదురించెడువానిని జూచి ఓరీ! నీ వెందులకు గుఱ్ఱుపెట్టు చున్నాఁడవని యడుగును. ఇటుల నడుగుటకంటె గుఱ్ఱుపెట్టుటయందలి యనుభవమును గుర్తింపవలయునన్నచో స్వయముగా నిద్రించియే చూడ వలయును 55. ఏలయన, జ్ఞాతయొక్క వృత్తి జ్ఞానకారణమున జాగరూకత నొందును. కావున నది బద్ధునివృత్తివలెఁ జిక్కువడదు. కడుపు నిండినవానికి ఆఁకలిగొన్నవాని కష్టనిష్ఠురములు తెలియఁజాలవు 56. చాలును. ఇంతటితో శ్రోతల సందియము విడిపోవఁగలదు. జ్ఞానమువలన మోక్షము కలుగును. వివేకమువలన ఆత్మానుభవము కలుగును. ఇది సిద్ధాంతము 57.

ఎనిమిదవ సమాసము — బద్ధుని పునర్జన్మము.

ప్రశ్న — జ్ఞాత జ్ఞానకారణమున జన్మమును వదలించుకొనిపోవును. కాని బద్ధునకు మఱల నెట్లు జన్మము లభించుచున్నది? వాఁడు మరణించిన పిమ్మట నేయవయవము జన్మము గైకొనుటకై శేషించియుండును? 1. ప్రత్యుత్తరము—ఒకసారి బద్ధప్రాణి చనిపోయినపిమ్మట వాని యవయవము లెవ్వియును శేషించియుండవు. వాని మెఱుక వాఁడు మరణించుటకు ముందుగనే వెడలిపోవును 2. శ్రోతలారా! మీ సందియమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము సావధానులరై వినుండు 3. వాసనావృత్తి ప్రాణులను వెంటనంటి యుండును. కావునఁ బంచప్రాణములు తమ తమ స్థానములను విడిచిపోవు చున్నపుడు వాసనగూడ దేహమును విడిచి వానివెంట వెడలిపోవును 4. ఈ విధముగాఁ బ్రాణవాయువుల వెంటనంటి తొలుదొలుత వెడలిపోవునది వాసనయే. మఱల హేతువు ననుసరించి యదియే జన్మముగైకొని ప్రపంచ ములోనికి వచ్చును 5. ఎన్నియో ప్రాణులు పూర్తిగా మరణించి యావల

మఱల లేచుచుండుటను మనము అప్పుడప్పుడు జూచియున్నారము. వారలు మరణించిరని గట్టిగఁ దాళ్ళతో బిగించికట్టుటచేఁ జేతులును, పాదములునుగూడ బాధ నొందుచున్నవి 6. సర్పము కఱచుటచే మనుజుడు మరణించును. మూఁడేసిదినములు గడచిన పిదప వైద్యులు వానిని బ్రతికించుచున్నారు. ఇట్టి సంఘటనము లప్పుడప్పు డనేకులు చూచియున్నారు. ఇది యెట్లుజరుగుచున్నదో చెప్పెదను. ఆ వాసనయే వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చుచున్నది 7. మృతినొందినవారల నెందఱెందఱినో ఒకఁడు మఱల బ్రతికించుచున్నాఁడు. మఱియుఁ గొందఱు యమలోకమున కేగిన ప్రాణములనుగూడఁ దిరిగి వెనుకకు రప్పించుచున్నారు 8. ఎందఱో శాపము నొంది అన్యదేహము నొందుచున్నారు. శాపనివారణసమయ మే తెంచినంతన మఱలఁ దమ పూర్వదేహములలోనికి వచ్చుచున్నారు 9. ఎందఱెందఱో జనులు పెక్కుజన్మములను ధరించుచున్నారు. ఎందఱో పరకాయ ప్రవేశము గావించుచున్నారు. ఈ విధముగా నెంద ఱరిగిరో యెంద ఱీలోకములోని కేతెంచిరో యెవ్వ రెఱుంగుదురు? 10. ఊదినంతనే అగ్ని ప్రకటనమగునట్లు వాసనారూపమగు వాయువు గూడ జన్మము నొందుచుండును 11. మనస్సునకు నానావిధములగు వృత్తులు గలవు. వానియందే (ఆ వృత్తులయందే) వాసన యుత్పత్తి యగును. వాసన యనునది చూచుటకుఁ గాన్పింపకున్నను అది యవశ్యముగా నున్నదిసుమా 12. వాసనయందు ఎఱుకయొక్క హేతువున్నది. ఈ యెఱుక మూలమాయనుండి వెడలిన తంతువు. ఇది కారణరూపముతో మూలమాయయందు మిశ్రితమైయుండును 13. ఎఱుకయనునది కారణరూపముతో బ్రహ్మాండమునందును, కార్యరూపముతోఁ బిండమునందునుఁ బ్రవర్తించుచుండును. త్వరత్వరగా దానిని అనుమానము గావించినచో నది యనుమానములోనికి రాదు 14. ఎఱుక వాయుస్వరూపమువలె సూక్ష్మముగానున్నది. దేవతాగణము వాయుసృష్టి వాయురూపముగనే యున్నది 15. వాయువునందు నానావికారములు గలవు. అయినను వాయువు చూచుటకుఁ గాన్పింపదు. ఇటులె యెఱుకయొక్క వాసనగూడ అతి సూక్ష్మముగా నున్నది. అదిగూడఁ గాన్పింపదు 16. త్రిగుణములు, పంచభూతములు వాయువునందు మిశ్రితములై యున్నవి.

ఈ విషయ మనుమానములోనికి రాఁజాలకున్నను మిథ్యయని చెప్ప నెన్నఁటికినిఁ జెప్పఁజాలము 17. స్వాభావికమగు వాయువువలననే సుగంధ దుర్గంధములు విదితమగుచున్నవి. మఱియు ఉష్ణత, శీతలత గూడ నీవిధముగనే భాసించుచున్నది 18. వాయువువలననే మేఘములు వర్షించుచున్నవి. వాయువువలననే నక్షత్రములు నడచుచున్నవి. సృష్టియంతయును నీవాయువువలననే ప్రవర్తించుచున్నది 19. దేవతలు, భూతములు వాయురూపమున ఆకస్మికముగ శరీరములోనికేతెంచి నిండి పోవును. విధివిధానమునను మంత్రప్రయోగమునను శవములు బ్రతికి లేచు చున్నవి 20. శరీరములోనికి దేవత నావేశపరచుటవలన బ్రహ్మపిశాచములు తొలంగిపోవును. హరింపఁబడినవి లభించును. మఱియు ననేక గుప్త విషయములు ప్రత్యక్షముగా విశదమగును 21. వాయువు ప్రత్యేకించి మాటలాడదు గాని శరీరమునందంతటను నిండియుండి మాటలాడును. ఎన్నియో ప్రాణులు తమ యిచ్ఛవలననే జన్మమును బడయుచున్నవి 22. వాయువికార మిట్టిది. దీని విస్తారము తెలియనే తెలియదు. సమస్త చరాచరజంతుజాలము వాయువువలననే వర్తించుచున్నది 23. వాయువు స్తబ్ధరూపముతో సృష్టిని ధారణము చేయుచున్నది. మఱియుఁ జంచల రూపముతో సృష్టిని రచించుచున్నది 24. ఆదినుండి యంతము దనుక సమస్తమును వాయువే కావించుచున్నది. వాయువునకుఁదప్ప నింక దేనికేని కర్తృత్వమున్నచోఁ జతురులగు పురుషులు నా కెఱింగింపఁ గోరెదను 25.

మూలమాయ యెఱుకరూపమున నుండును. ఆ యెఱుకయే మనయందుఁగూడ నున్నది. ఈ ప్రకారముగా నెఱుక యొకచోట గుప్తముగను, ఒకచోటఁ బ్రకటనముగను జగమునందు వర్తించు చుండును 26. నీ రావిరిరూపమున గుప్తమైపోయి వర్షరూపమునఁ బ్రకట మగునట్లు ఎఱుక యనునది వాయువునందు నిరంతరము హెచ్చుచుఁదగ్గుచు గుప్తమును, బ్రకటనమును నగుచుండును. అది యొకానొకచోట వికృతియగుచుండును. ఒకానొకచోట సాధారణముగ వాయురూపమున నుండును 27-28. ఒక్కొక్కప్పుడు శరీరముమీఁదినుండి వాయువు వెడ లుటవలనఁ జేతులు కాళ్ళు మున్నగు నవయవములు పట్టుకొనిపోవును.

ఒక్కొక్కప్పుడు వాయుప్రసరణమువలననే నిలిచియున్న పచ్చని పైరు లెండిపోవును 29. అనేక రోగములలో నిట్టివాయువు లనేకములు గలవు. వానివలన జనులకు బాధలు కలుగుచుండును. ఆకాశమునందుఁ బిడుగు సైతము వాయుకారణముననే జ్వలనమగుచున్నది 30. వాయువువలననే సంగీతశాస్త్రజ్ఞానము, సర్వజ్ఞాననిశ్చయము గలుగును. సంగీతశాస్త్రము నందుఁగల (దీపకళ్యాణరాగముతో) దీపము వెలిగింపఁబడుటయొక్కయు (మేఘమల్హారరాగముతో) మేఘములు వర్షించుటయొక్కయుఁ జమత్కారము వాయుకారణముననే కలుగుచున్నది 31. వాయువు సోకుట వలన భ్రమకలుగును. వృక్షాదులెండిపోవును. వాయువువలననే నానావిధ మంత్రములు నడచుచున్నవి 32. మంత్రములవలన దేవతలు ప్రత్యక్షమగుచున్నారు. భూతములు పాఱిపోవుచున్నవి. మంత్రసామర్థ్యమువలననే యక్షిణివిద్య (గారడి), రాక్షసమాయ మొదలగు కౌతుకములు గోచరించుచున్నవి 33. రాక్షసమాయా రచనము దేవాదులుగూడ గ్రహింపఁజాలరు. స్తంభనము, మోహనము మున్నగు బహువిధముల విచిత్ర సామర్థ్యములన్నియు వాయుకారణముననే యగుచున్నవి 34. మంచి వానిని పిచ్చివానిగను, పిచ్చివానిని మంచివానిగను జేయుట మున్నగు ననేక విచిత్రములు వాయువువలననే జరుగుచున్నవి. ఇట్లింతదనుకనని చెప్పఁగలుగుదును? 35. మంత్రమువలననే దేవసంగరములు జరుగుచున్నవి. మంత్రములవలననే ఋషులయెడ నభిమానము కలుగుచున్నది. మంత్రసామర్థ్యమహిమ నెవ్వఁడెఱుంగఁగలడు? 36. మంత్రమువలనఁ బక్షులు వశమగును. మూషికశ్వాపదాదులు బంధింపఁబడును. మహాసర్పములు స్తబ్ధములగును. అంతియగాక ధనలాభము సైతము మంత్రములవలననే కలుగును 37. పయినిజెప్పినదాని విచారమువలన బద్ధునిజన్మము విశదమగుచున్నది. శ్రోతలుగావించిన వెనుకటి సందేహము గూడ నివారణమైనది 38.

తొమ్మిదవ సమాసము – బ్రహ్మములో బ్రహ్మాండము.

బ్రహ్మము ఆపిన నాగునదిగాదు. కదిలించినఁ గదలునదికాదు. ఒకప్రక్కకుఁ దొలఁగునట్టిదియుఁ గాదు 1. బ్రహ్మము భేదించినచో భేదింపఁబడదు. ఛేదించినచో ఛేదింపఁబడునది కాదు. వేఱుగావింప నెంచినచో వేఱగునట్టిదియుఁగాదు 2. బ్రహ్మము అఖండము. అందెట్టి గజిబిజియు (వికారమును) లేదు. అట్టి బ్రహ్మములోనికి బ్రహ్మాండ మేవిధముగాఁ జొరఁబడివచ్చెను? 3. పర్వత, పాషాణ, శిలా, శిఖర, నానాస్థల స్థలాంతరాదులతోఁగూడిన భూగోళరచనము పరబ్రహ్మము నం దేవిధముగా నేర్పడెను? 4. బ్రహ్మమునందు భూగోళమున్నది. భూగోళమునందు బ్రహ్మమున్నది. విచారించిచూచినచో నొకటి రెండవ దానియందుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గనుపించుచున్నది 5. బ్రహ్మమునందు భూగోళము ప్రవేశించియున్నది. భూగోళమునందు బ్రహ్మము నిండియు న్నది. విచారించిచూచినయెడల నీ విషయము ప్రత్యక్షముగా విశ్వాసము లోనికి వచ్చును 6. బ్రహ్మము బ్రహ్మాండమునందు వ్యాపించియున్నదని చెప్పుట సమంజసముగనే కన్పట్టుచున్నది. కాని బ్రహ్మాండము బ్రహ్మ మునం దెట్లిమిడియున్నదో బోధ గాకున్నది 7. ఒకవేళ బ్రహ్మాండము బ్రహ్మమునందుఁ బ్రవేశించియుండలేదని చెప్పఁబూనినచో నదియును యుక్తముగా లేదు. ఏలయన, బ్రహ్మమునందు బ్రహ్మాండ మున్నసంగతి అనుభవమువలన నందఱకును సహజముగనే కాన్పించుచున్నది 8. బ్రహ్మ మునందు బ్రహ్మాండ మెట్లుండెను? ఈ యంశముల నిపుడు విచారమొన రించి తెలుపవలయును. శ్రోత లీవిధముగాఁ బ్రశ్నించిరి 9. ఇక్కడ గొప్పసందేహాంశ మడ్డుపడినది. ఇఁక దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరమును శ్రోతలు సావధానులరై వినుదురుగాక 10.

బ్రహ్మాండమే లేదని చెప్పుదునా? యది సరిగాదు. ఏలయన, అది కాన్పించుచున్నది. కనుపించుచున్నది గావున ఉన్నదని చెప్పుదునా? అది యును యుక్తముగా లేదు. ఏలయన, అది నాశమగుచున్నది. ఇప్పుడిక్కడ బెద్దచిక్కువచ్చిపడినది. శ్రోత లీవిషయమును దెలిసికొనఁగలుగుట యెట్లు? 11. దీనిని విని ఉత్కంఠతో శ్రోత లిట్లు చెప్పిరి. "మేము సావధానులమై

యున్నారము. ఇఁకఁ బ్రసంగానుసారముగ నుచితమగు నుత్తరమునిచ్చెదము 12. చూడుఁడు ఆకాశమునందు దీపము వెలిగింపఁబడినది. కాని దానిని ఆకాశమునుండి వేరుపఱచియుంచుట యెట్లు తటస్థింపఁగలదు? 13. ఆపస్తేజోవాయువులు ఆకాశమును తొలగింపజాలవు. ఏలయన, ఆకాశము సఘనముగానున్నది (చంచలముగాదు) 14. పృథ్వి కఠినమైనదే! ఐనను ఆకాశము దానిని దనయునికి కనువుగాఁ జేసివైచినది. అది (ఆకాశము) సంపూర్ణపృథివియందు వ్యాప్తముగా నున్నది 15. జడరూపములగు సమస్తవస్తువులును నాశనమగుట సత్యము. ఆకాశమెప్పుడును ఒకే విధముగా నుండును. అది యచంచలము 16. భిన్నముగనుండి మానవుఁడు తాను చూచుదానిని ఆకాశమని చెప్పుచున్నాఁడు. అభిన్నుఁడై చూచినచోఁ గనుపించు ఆకాశమే పరబ్రహ్మము. (ఆకాశము పరబ్రహ్మములలో నంతరమేమన, ఆకాశము భిన్నముగానున్నప్పుడుగూడఁ గాన్పించును. పరబ్రహ్మ మట్లుకాదు. తద్రూపమైనయెడలనే కనుపించును) 17. సారాంశము — ఆకాశము అచలము. దానిభేదము తెలియదు. బ్రహ్మమువలె భాసించుదానినంతను ఆకాశమనవలయును 18. అది నిర్గుణబ్రహ్మమువలె భాసించుచున్నది. కల్పనముగావించినచో ననుమానములోనికి వచ్చును. ఇందువలననే దాని నాకాశమనుచున్నాము. (కల్పనకారణమున నది యాకాశ మనిపించుకొనుచున్నది) 19. కల్పనమున కెంతభాసము భాసించునో యది యాకాశము. కాని బ్రహ్మము నిరాభాసము, నిర్వికల్పమునై యున్నది 20. ఆకాశము స్వాభావికముగనే శేషించిన నాలుగుభూతములతో నిండియున్నది. ఆభాసించునది బ్రహ్మాంశము 21. ప్రత్యక్షముగ నుత్పన్నమగునవన్నియు నాశనమొందునవియే. అట్టివానినచలములనియెట్లు చెప్పగలము? గగనము నేదియు భేదింపఁజాలదు 22. పృథ్వి లేకుండఁబోయిన పిమ్మట జలము శేషించును. జలము లేకుండఁబోయినపిమ్మట అగ్ని మిగులును. అగ్ని చల్లారినపిదప వాయువుండును. అదియు (వాయువుగూడ) అంత్యమున నాశనమగును 23. మిథ్యాపదార్థము వచ్చుచుండును, పోవుచుండును. అంతమాత్రమున సత్యభంగమగుట (మిథ్యాపదార్థము నిల్చుట) సంభవముగాదు 24. భ్రమకారణము నిదియంతయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గాన్పించును. విచారించిచూచినయెడల నందేమియును లేదని

బోధపడును. ఈ భ్రమమూలమగు జగత్తును సత్యమని యెట్లుచెప్పఁగలము?
25. భ్రమను శోధించితిమేని అది యేమాత్రమును సత్యము గాదని
విదితమగును. అట్టిస్థితిలో భేదించినదెవరు? దేనిని? ఒకవేళ భ్రమ భేదించిన
దని చెప్పినచో నదిమాత్ర మెట్లుపోఁగును? అది స్వయముగనే మిథ్యగదా!
26. భ్రమరూపము మిథ్యగాఁ బ్రతీతియైనపుడు అదియే భేదించినదని
సులభముగా ననుకొనుము. కాని స్వయముగా మిథ్యయగున దేదియో
యది గావించినదెల్ల నట్లే (మిథ్యగ) గావలసియున్నది 27. ఎయ్యది స్వయ
ముగా మిథ్యయో యది యేమిచేసినను జేయనిమ్ము. దానివలన మన
దేదిపోవును? చతురపురుషులు మిథ్యాకర్తృత్వమును మిథ్యగనే భావించె
దరు 28. సాగరములో నొక యావగింజవేసిన నెటులుండునో యటులే
పరబ్రహ్మమునం దీసమస్తదృశ్యము గూడియున్నది. మతి ననుసరించి
హృదయమున నూహాశక్తి ప్రసరించును 29. మతిని విశాలముగావించినచో
ఆకాశమునుగూడఁ జేతిలోనికిఁ దీసికొనవచ్చును. బ్రహ్మాండముగూడ
వెలగపండువలె సుబోధమగును 30. మతికంటె వృత్తిని నధికవిశాలము
గావించినయెడల బ్రహ్మాండము రేఁగుపండువలెఁ గాన్పించును. కేవల
బ్రహ్మాకారమైనపిమ్మట నేమియు నుండదు 31. వివేకసహాయమున దనను
అమర్యాదిత ధీవిశాలునిగ (హద్దులేనంత విశాలబుద్ధిఁగలవానినిగాఁ) గావిం
చినచో బ్రహ్మాండము వటబీజమువలెఁ గనుపించును 32. అంతకంటెను
బుద్ధి యధిక విస్తీర్ణమైనపిమ్మట ఈ బ్రహ్మాండము వటబీజములోఁ గోట్యంశ
సమానముగా (అతిసూక్ష్మముగ) గోచరించును. మఱియు గేవలపరిపూర్ణు
డైన పిదప నేమియు నుండదు 33. భ్రమకారణమున అల్పుఁడై తననొక
దేహధారినిగాఁ దలంచుకొనువాఁడు బ్రహ్మాండమును దనచేతిలోని కెట్లు
తీసికొనఁగలఁడు? 34. వృత్తిని వృద్ధినొందింపవలయును. దానిని వికసింపఁ
జేసి యూరకయుండరాదు. దానిని (వృత్తిని) పూర్ణబ్రహ్మముతో నలు
మొగముల నిండింపవలయును 35. జొన్నగింజంత బంగారమునుదెచ్చి
దానితో బ్రహ్మాండమునంతను జిత్రింపఁబూనితిమేని యెన్నటికిని ఆ ప్రయ
త్నము సాధ్యముగాదు 36. (జొన్నగింజంత బంగారమునుదెచ్చి రేకును
జేసి దానిమీద బ్రహ్మాండమును జిత్రింపఁబూనినచో ఆ యాకు పగిలి బంగా
రము లయమగునట్లు) వృత్తితో నెవఁడేని బ్రహ్మము నాకలనము గావింప

నెంచునెడల వృత్తి భిన్నమై లయమగును. కేవలనిర్గుణాత్మ యథావిధముగ మిగిలియుండును 37.

ఇంతటితో సందేహము తీరును. శ్రోతలారా! సందేహ ముంచుకొనకుఁడు. ఒకవేళ సంశయము గలిగినచో వివేకముతో దానిని నిరసన మొనర్పుఁడు 38. వివేకమువలన సందేహములు తొలంగును. సమాధానము కలుగును. మఱియు వివేకసహాయమున ఆత్మనివేదనమైనపిదప మోక్షము లభించును 39. మోక్షమునుగూడ నుపేక్షించి, (అపేక్షించుట పూర్వపక్షము) విచారముతోఁ బూర్వపక్షవిషయమును వేఱుజేసి సిద్ధాంతవస్తువును (ఆత్మను) ప్రత్యక్ష ప్రత్యయములోనికిఁ దెచ్చువానికి అన్యప్రమాణములతో నావశ్యకములేదు 40. ఈ ప్రతీతివచనములు సారాసారవిచారము గావించినపిమ్మట విశదమగును. మననముయొక్క అధ్యాస (మిథ్యాజ్ఞానము) వలన బ్రహ్మము సాక్షాత్కారమగును. మఱియుఁ బరమశాంతి లభించును 41.

పదియవ సమాసము — ఆత్మస్థితి.

దేవతావిగ్రహము ఆలయములోపల నుండును. కాకి మందిరశిఖరముపైఁ గూర్చుండును. అంతమాత్రమునఁ గాకి యాలయమునందలి దేవతకంటె గొప్పదగునా? 1. రాజమందిరమునందు సభ జరుగుచుండును. ఒక కోఁతి యా మందిరములోని స్తంభముమీఁది కెగఁబ్రాకి పైనఁజేరి కూర్చుండును. ఆ కోఁతికి సభ్యులందరికంటె శ్రేష్ఠత్వము కలుగునా? 2. బ్రాహ్మణుఁడు స్నానముగావించి నీటితోఁ బని ముగించుకొనును. నీటికొంగ (బాతు) నీటియందే స్థిరముగా నుండును. అంతమాత్రమున నీటికొంగకు బ్రాహ్మణునితో సమానమగు పవిత్రత గలదని యెట్లంగీకరింపనగును? 3. బ్రాహ్మణులలోఁ కొందఱు నియమవంతులై యుందురు, గొందఱు అవ్యవస్థితముగా నుందురు. కుక్క నిరంతరము ధ్యానస్థముగా నుండును. ఇందువలనఁ గుక్క యెన్నఁటికైన బ్రాహ్మణునితో సమానమగునా? 4. ఒకానొక బ్రాహ్మణుఁడు ఏకాగ్రధ్యానము నెఱుంగఁడని భావింపుము.

మార్జాలము తదేకధ్యానమునందు మిగులఁ జతురతగలదై యుండును. అంతమాత్రమున మార్జాలము బ్రాహ్మణునితో సమానమగు గొప్పదనము గలదని యెవరైనఁ జెప్పఁగలరా? 5. బ్రాహ్మణుఁడు భేదాభేదవిచారముతో వర్తించును. మక్షికము అందఱను సమానముగాఁ జూచును. ఇందువలన నీఁగకు జ్ఞానబోధకలిగెనని యెట్లు నుడువనగును? 6. ఒక నీచ మనుజుఁడు గొప్పవారలు ధరింపఁదగిన విలువకల దుస్తులుధరించి కూర్చుండి యుండును. ఒకరాజు దేహముపయి నాచ్ఛాదనమైనలేక కట్టుబట్టతోఁ గూర్చుండియుండును. చతురుఁడగు పురుషుఁడు ఈ యిరువురిని వెంటనే గుర్తింపఁగలఁడు 7. సారాంశము - బాహ్యరూపము నెంతగా అలంకరించుకొనినను ఆ యలంకారమంతయు మోసమని తనంతనే వెల్లడియగును. మానవునకుఁ గావలసినది బాహ్యాడంబరము గాదు. ముఖ్యమగు ఆత్మనిష్ఠ కావలయును 8. సంసారమునందు మిగులఁ బ్రతిష్ఠను సంపాదించినను ఆత్మవిషయమగు జాగరూకత లేనివాఁడును పరమాత్మను మఱచినవాఁడును ఆత్మఘాతకుఁడు 9. దేవతలను భజించుటచే దేవలోకము, పితరులను భజించుటచేఁ బితృలోకము, భూతములను భజించుటచే భూతలోకము లభించును 10. ఎవ్వరెవ్వరిని భజించెదరో వారలు వారిలోకమున కరుగుదురు. నిర్గుణభజనమువలన నిర్గుణులగుదురు 11. నిర్గుణమునందనన్యుఁడై యుండుటయే నిర్గుణభజనము. అనన్యుఁడగుటవలనఁ దప్పక నిర్గుణత్వము ప్రాప్తించును 12. ఏకస్వరూపుఁడగు పరమాత్ముని గుర్తించుటయే సంపూర్ణకర్మఫలము. మఱియు, "మనము ఎవ్వరము" అను విచారమును జేయవలయును 13. నిరాకార పరమాత్ముని యనుభవము గడించుటవలన దేహాభిమానముండదు. అంతియకాక "బ్రహ్మము మేమే" అను నిశ్చయ మేర్పడును 14. పూర్వోక్తదశ గలిగిన యనంతరము సందేహమునకుఁ దావుండదు. పరమాత్మునియం దనన్యత కలుగును. మఱియు దేహభావనకు సంబంధించిన జాడ గన్పింపదు 15. ఆ యవస్థయందు సిద్ధాంతములు సాధనములు భ్రమమాత్రముగా నుండిపోవును. ముక్తునకు సాధనాదిబంధనములతో నేమియవసరము? 16. ఏలయన, సాధనములను సాధింపవలసినది తాను (ముక్తుఁడు) స్వయముగనే యయ్యెను. ఇఁక సాధకుఁడు గావలసిన యావశ్యకము మిగిలియుండలేదు 17. కుమ్మరివాఁడు

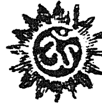
రాజైనపిమ్మట వాఁడు (కుండలను మంటిని మోయు) గాడిదల నింక నెందుల కుంచుకొనును? కుమ్మరితనమునకు సంబంధించిన మన్ను మోయుట వలన వానికేమి ప్రయోజనము కలుగును? 18. ఇట్లే సాధ్యవస్తువు ప్రాప్తమైనపిదప సంపూర్ణవృత్తిభావనయు, సాధనప్రయత్నములును ఉండ నేరవు 19. ఆ దశయందు సాధనములవలన నేమి సిద్ధి గావించుకొనవలసి యున్నది? నియమసహాయమునఁ బడయవలసిన ఫలప్రాప్తి యేమియున్నది? ముక్తుఁడు స్వయముగా బ్రహ్మమైనవు డింక నెందులకు శ్రమ నొంద వలయును? 20.

దేహము పంచభూతములతో నిర్మింపఁబడెను. జీవుఁడు బ్రహ్మాంశము. అదిగూడఁ బరమాత్మునందు లీనము గాఁగలిగి యున్నది 21. కావున "నేను" అనునది మధ్యనే వచ్చినది. విచారించి తెలిసికొనిన యెడల "నేను" అనునది యేమియును లేదు. పంచభూతములు నిరసనమై పోయినపిదప నిఖిలమగు ఆత్మ నిలిచియుండును 22. ఆత్మ ఆత్మత్వముతో నున్నది. జీవుఁడు జీవత్వముతో నున్నాఁడు. మాయ మాయాత్వముతో విస్తృతమైయున్నది 23.

ఈ విధముగా నన్నియు నున్నవి. మనముగూడ నేదియో యొకటిగా నున్నారము. వీని నన్నింటిని విమర్శించి చూచువాఁడె జ్ఞాని 24. అన్నిఁటిని విమర్శించి శోధింపనేర్చినవాఁడును దన్నుదానుజూచుట నెఱింగినవాఁడును జ్ఞానియనఁదగినవాఁడు. జ్ఞానియొక్కవృత్తి యేకదేశీయముగానుండును. (వ్యాపకముగలది కాదు) 25. ఇట్టివృత్తిని మనము విచారించినయెడల నేమియును లేదని విశదమగును. ఏలయన, ప్రకృతిని నిరసించినపిమ్మట వికారవంతమగు పదార్థము ఏదియు నిలిచియుండఁ జాలదు 26. ఒకవేళ నేదేని నిలిచియున్నచో నది కేవలనిర్గుణమే! విచారించి చూచినపిమ్మట నదియే మనమైయున్నారము. ఇది పరమార్థమున కొకగొప్పచిహ్నము 27. ఆ యవస్థయందు "ఫలము వేఱు, మనము వేఱు" అను వివేకముండదు. అచట ఫలము, మనము ఒక్కటియై పోవుచున్నారము 28. ఒకానొక భిక్షుకుడు రాజయ్యెననియును నేను రాజును అను ననుభవముగూడ వానికిఁ గలుగుచున్నదనియును భావిం

పుఁడు. ఇఁక వాఁడు భిక్షుమునెందుల కడుగును? భిక్షుకుఁడుగా నున్న వాఁడే భిక్షము నడుగును 29. వేదశాస్త్రపురాణము లెవ్వాని వర్ణించు చున్నవో, అనేక సిద్ధసాధుపురుషు లెవనికొఱకు నానావిధముల సాధనముల తోడను నిరూపణములతోడను బరిశ్రమ సలుపుచున్నారో యట్టి పర బ్రహ్మరూపము సారాసారవిచారములవలన సాధకుఁ డొందినపుడు మఱల నచ్చట చేయుట, చేయకుండుట (విధినిషేధములు) మొద లగు విచారమేదియు నుండదు 30--31. ఒక భిక్షుకుఁడు రాజాజ్ఞ నాలించి భయము నొందెననియు, ఆ భిక్షుకుఁడు మఱల ముందున కరిగి (కొన్నాళ్ళ తరువాత) రాజయ్యెననియును భావింపుఁడు. ఇప్పు డట్టిదశ యందు వానికి రాజాజ్ఞయనిన భయమెట్లుండఁగలదు ? 32. వేదము వేదాజ్ఞల ననుసరించి యెట్లు నడచును? సచ్ఛాస్త్రములు శాస్త్రాభ్యాసము నెట్లు చేయును ? తీర్థములు తీర్థముల కెట్లరుగును ? 33. అమృతము అమృతము నెట్లు సేవించును ? అనంతము అనంతము నెట్లుగాంచును ? భగవంతుఁడు భగవంతు నెట్లుజూచును? 34. సత్స్వరూపము సత్స్వరూప ముతో నెట్లుకలియును ? నిర్గుణము నిర్గుణభావన నెట్లుగావించును? ఆత్మ యాత్మయం దేవిధముగా నానందించును? 35. స్వయముగా అంజనము అంజనము నెట్లుపెట్టుకొనును ? ధనము ధనము నెట్లు బడయఁగలదు ? నిరంజనుఁడు నిరంజను నెట్లనుభవము గావింపఁగలఁడు ? 36. సాధ్యము స్వయముగా సాధనము నెట్లుచేయును? స్వయముగా నున్మనుఁడై నవాఁడు (మనస్సు లయమైనవాఁడు) మనస్సు నేవిధముగా నరికట్టఁగలఁడు ? 37.

తొమ్మిదవ దశకము సమాప్తము

పదియవ దశకము

మొదటి సమాసము — అంతఃకరణ మొక్కటి.

శ్రోత యిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాఁడు. "అయ్యా! అందఱకును అంతఃకరణ మొక్కటియా లేక వేఱువేఱా? దీనిని నిశ్చయాత్మకముగా దెలుపుఁడు". వక్త — మంచిది. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము వినుండు 1—2. అందఱియంతఃకరణ మొక్కటియే. ఇందు సందేహమేమియు లేదు. ఇది యనుభవముచే గ్రహించిన యంశము 3. శ్రోత యిట్లు నుడివెను. అయ్యా! అందఱియంతఃకరణ మొక్కటియేయని మీరంటిరిగదా! అటులైనచో నందఱియందును ఏకత్వమును గలయికయును నేలలేవు? 4. అంతఃకరణ మొక్కటియేయైనచో నొక్కఁడు తినినయెడల నందఱకును క్షుధ తీరవలయును. ఒకఁడు సంతుష్టుఁడగుచో నెల్లరును సంతుష్టులు గావలయును. ఒకఁడు చనిపోయినచో నెల్లరునుఁ జనిపోవలయును 5. ఈ లోకమునందుఁ గొందఱు సుఖులుగను మఱికొందరు దుఃఖులుగను నున్నారు. దీనినిబట్టి యందఱియంతఃకరణ మొక్కటియేయని యెట్లనుకొనఁగలము? 6. జనుల భావనలు వేఱువేఱుగానున్నవి. ఒకనితో నింకొకనికిఁ గలయిక కలుగుటలేదు. కావున నిట్టిస్థితియందు అంతఃకరణమొక్కటి యగుట యెట్లో తెలియకున్నది 7. ఒకవేళ నెల్లరి యంతఃకరణ మొక్కటియే యగుచో నొకని యంతఃకరణములోని విషయము రెండవవానికిఁ దెలియుచుండెడిది. అందుచే లోకమునందు గోప్యమగు విషయముండుటయే సంభవము గాదు. అందఱి యంతఃకరణ మొక్కటియేయగుచో జనులయందుఁ బరస్పర విరోధ మేల వ్యాపించియున్నది? 8—9. సర్పము కాటువేయుటకుఁ బరుగెత్తుచున్నది. ప్రాణి భయపడి పారిపోవుచున్నాఁడు. అన్ని జీవుల యందును అంతఃకరణమొకటియేయగుచో నీ విరోధ మేల కలిగెను? (సర్పము కరచుటకుఁ బరుగెత్తరాదు. జీవుఁడు భయపడి పాఱిపోవరాదు గదా) 10.

శ్రోత యిట్లు శంకింపఁగా వక్త యిటుల నుడివెను. భయపడకుఁడు, సావధానులరై నిరూపణము నాలింపుఁడు. అంతఃకరణమని సంజ్ఞకుఁ జెప్పుదురు. సంజ్ఞయని యెఱింగెడి స్వభావమునకుఁ జెప్పుదురు. ఇదియే దేహ రక్షణ కుపాయము (ఎఱుఁగునట్టికళ) 11-12. సర్ప మెఱిఁగి కఱువవచ్చుచున్నది. ప్రాణి యెఱిఁగి పాఱిపోవుచున్నాఁడు. సంజ్ఞ (consciousness) ఇరుపక్షముల నున్నది 13. సంజ్ఞ యనునది రెండుపక్షముల నొక్కటియే యున్నట్లుగఁ జూచెదమేని అంతఃకరణముగూడ నొక్కటియగును. ఏల యన, అంతఃకరణము సంజ్ఞారూపమని యింతకుముందుఁ జెప్పితిని 14. కావున సంజ్ఞారూపముతో నందఱి యంతఃకరణ మొక్కటిగనే యున్నది. సంపూర్ణజీవులయందెఱుక యొక్కటియే 15. దృష్టితోఁ జూచుట, నాలుకతో రుచిని గ్రహించుట, వినుట, ముట్టుకొనుట, వాసన దెలిసికొనుట మున్నగునవి యందఱియందును నొకటిగనే యున్నవి 16. పశు, పక్షి, కీటక, పిపీలికాది జీవము లెన్నియో లోకమునందు నిర్మాణమైయున్నవి. వాని యన్నిఁటియందును సంజ్ఞాశక్తి యొకటిగనే యున్నది 17. అన్ని జీవములకును జలము శీతలముగా నున్నది. అన్ని జీవములకును అగ్ని వేడిగా నున్నది. అందఱకును అంతఃకరణ మొక్కటిగనే యున్నది 18. ఒకానొక వస్తువు చెడ్డగను మంచిగను దోఁచుటకు దేహస్వభావమే కారణము. ఈ విషయము అంతఃకరణయోగమువలననే తెలియును 19. అందఱి యంతఃకరణము నొక్కటియే. ఇది పూర్తిగ సత్యము. దీని నుత్సాహవంతులందఱు నెఱుంగుదురు 20. ఇంతటితో సందేహము నివారణమగును. ఇంక శంకింపవలసిన పనిలేదు. ఎంత తెలిసికొనవలయునో యది యంతయు నంతఃకరణధర్మము 21.

ఎఱిఁగి జీవములు మేఁతమేయుచున్నవి. ఎఱిఁగి భయపడుచున్నవి. ఎఱిఁగి దాఁగుకొనుచున్నవి. ఎఱిఁగియే పాఱిపోవుచున్నవి 22. కీటకములు, పిపీలికములు మొదలుకొని బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులవఱకు అంతఃకరణ మందఱకు నొక్కటియే. ఈ విషయమును ఉత్సాహవంతులనుభవముతో నెఱుంగవలయును 23. పెద్దదైనను, చిన్నదైనను అగ్ని అగ్నియే. స్వల్పముగానున్నను, ఎక్కువగానున్నను జలముజలమే. ఈ విధముగనే (వస్తుస్వరూపమును) ప్రాణి అంతఃకరణమువలననే తెలిసికొను

చున్నది 24. ఒకానొకచోట న్యూనముగా నున్నను ఒకానొకచోట నధికముగా నున్నను బదార్థముయొక్క గమనిక యొక్కటియే. సంజ్ఞారహితమగు జంగమప్రాణి యెచ్చటను లేదు 25. సంజ్ఞయని యంతఃకరణమునకుఁ జెప్పుదురు. అంతఃకరణము విష్ణ్వంశము. ఈ విధముగా విష్ణువు పాలనము జేయుచున్నాఁడు. (అంతఃకరణరూపుఁడై యన్నింటి యందుండుటయే యతని పాలనము) 26. సంజ్ఞారహితము కాఁగానే ప్రాణి మరణించును. సంజ్ఞారహితమగుట తమోగుణలక్షణము. ఈ విధముగాఁ దమోగుణముతో రుద్రుఁడు సంహారము జేయుచున్నాఁడు 27. కొంత సంజ్ఞగలిగి కొంత సంజ్ఞ లేకయుండుట రజోగుణలక్షణము. దీని కారణముననే ప్రాణి జన్మము నొందుచున్నది 28. ఎఱుకవలన సుఖము కలుగును. మఱపు (ఎఱుకలేమి)వలన దుఃఖము కలుగును. ఇట్లే యుత్పత్తి గుణమువలన (ఎఱుకమఱపుల మిశ్రణమువలన) సుఖదుఃఖములను రెండిటిని అవశ్యముగా ననుభవింపవలసియున్నది 29. ఎఱుక యెఱుకలేమితోఁ గలసిన బుద్ధియే యీ దేహములోని బ్రహ్మము. అతఁడే వాస్తవమున నుత్పత్తికర్త 30. ఈ యుత్పత్తి, స్థితి, సంహారముల విషయము ప్రసంగము వచ్చినందునఁ జెప్పవలసివచ్చినది. కాని దీనిని అనుభవముతో నిశ్చయింపవలయును 31.

రెండవ సమాసము — ఉత్పత్తి విషయమునందు సందేహము.

శ్రోత యిట్లు ప్రశ్నించెను. అయ్యా! తాము పైన వివరించిన విచారమునందు విష్ణువుయొక్క యభావము గాన్పించుచున్నది. విష్ణువే యననేల? దానియందు బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరు లెవ్వరికిని దావు లేదు 1. ఉత్పత్తి స్థితి సంహారములను బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశు లెట్లు చేయుచున్నారు? ఇది యేమియును బోధ గాకున్నది 2. ఈ విచారమునందు ఉత్పత్తికర్త చతుర్ముఖబ్రహ్మ యనుటలో విశ్వాసము కలుగకున్నది. పాలనకర్త చతుర్భుజధారియగు విష్ణుమూర్తియని యాలించుట మాత్రముగలదు 3. మహేశుఁడెట్లు సంహారము గావించునో యదియు విశ్వసింపఁదగినదిగా లేదు. పురాణములలోఁ జెప్పఁబడిన లింగమహిమగూడ

విపరీతముగానున్నది 4. మూలమాయ నెవ్వఁడు నిర్మించెనో యది తెలిసి
కొనవలసియున్నది. మూఁడు మూర్తులుగూడ మూలమాయ కావలనే
గదా యుత్పత్తియైనది? 5. మూలమాయ లోకజనని. దానివలన
గుణక్షోభిణిమాయ యుత్పన్నమయ్యెను. గుణక్షోభిణివలనఁ ద్రిగుణా
త్మికములగు త్రిదైవతములు కలిగెను 6. శాస్త్రకారు లీ విధముగాఁ జెప్పు
చున్నారు. వారలేగాక "ప్రవృత్తిని లేక గుణపరంపరను" వివరించెడి
వారలుగూడ నిట్లే చెప్పుచున్నారు. కాని యనుభవమునుగూర్చిన ప్రశ్న
వచ్చినంతన యెందరో భయపడిపోవుచున్నారు 7. కావున నీ సందేహము
ఇట్టి భయశీలురవలన నెన్నఁటికిని దీఱఁజాలదు. వారల నడిగియుఁ బ్రయో
జనములేదు. వారలు బోధింపనుగూడ సమర్థులుగారు. అట్లే తెలిసికొనని
ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థము 8. అనుభవములేక యెవఁడేని తాను
వైద్యుఁడని పదిమందిచేఁ బిలుపించుకొనుచు నేదియో తనకుఁ దెలియని
కార్యభారమును దలపైనఁ బెట్టుకొన్నచో నట్టిమూర్ఖుని ప్రాణిమాత్రు
లందఱును నిందింతురు 9. ప్రకృతవిచారముగూడ నిట్టిదే! వాస్తవికమగు
నిర్ధారణము అనుభవముతోడనే చేయవలయును. అనుభవము లేకున్నచో
గురుశిష్యు లిరువురియందును అంధకారముండును 10. జనుల ననవలసిన
దేమున్నది? జనులు తాము చెప్పుదానిని యుక్తమనియే తలంచి
చెప్పుదురు. కావున నీ విషయమును సంపూర్ణముగాఁ దామే విశదము
గావింపవలయును 11.

దేవతలు మాయను నిర్మించిరని యందమా యన్న దేవతల రూప
ములు మాయలోనికి వచ్చుచున్నవి. లేక మాయయే మాయను గావించె
నని యందమాయన్న నదియు నసంభవమే. ఏలయన, మాయయంతయు
నొక్కటియే గదా 12. లేక భూతములే మాయను గలిగించె నంద
మాయన్న నదియుఁ బొసఁగదు. ఏలయన, మాయయే భూతములను
గలుగఁజేసెను. కాదు పరబ్రహ్మమే మాయను గలిగించెనని యందమా
యన్న బ్రహ్మమునందుఁ గర్తృత్వమే లేదు. అతఁడెట్లు నిర్మింపఁగలఁడు? 13.

మాయనే సత్యమన్నచో బ్రహ్మమునందుఁ గర్తృత్వ మాపాదిత
మగును. లేక మాయను మిథ్యగా భావింతమాయన్నచో నట్టిస్థితియందు
దానికిఁ గర్తృత్వ మెక్కడనుండి రాగలదు? 14. ఓ స్వామీ! సాధు

మహారాజా! దయతో నీ వృత్తాంతమంతయు అనుభవములోనికి వచ్చు నట్లు బోధింపుము 15. అక్షరములేనిది వేదము కలుగదు. అక్షరములేని దేహములు కలుగవు. దేహములులేనిది దేహనిర్మాణము గలుగదు 16. అన్ని దేహములలో నరదేహము శ్రేష్ఠము. నరదేహమునందు బ్రాహ్మణ దేహము శ్రేష్ఠము. బ్రాహ్మణదేహమునకే వేదాధికారము గలదు 17. వేదము లెట్లు గలిగెను? దేహముల నెవ్వరు సృజించిరి? దైవ మెట్లు ప్రకటన మయ్యెను? 18.

శ్రోత లిట్లు సందేహించిరి. దీనికి సమాధానము చెప్పవలయును. వక్త యిట్లు చెప్పెను. శ్రోతలారా! సావధానులరై వినుండు 19. అనుభవమును విచారించెదమేని చిక్కుగలుగును. (ఏలయన, లోకవ్యవహారము శాస్త్రనిర్ణయము ఒకేవిధముగా నుండని కారణమున అనుభవ మొక్కవిధముగా నుండదు.) అంతయును జెడిపోవును. గడియగడియకును అనుమానించుచుండుటవలన సమయము వ్యర్థముగా నష్టమైపోవును 20. లోకవ్యవహారమునందును, శాస్త్రనిర్ణయమునందును బహువిధములగు నిశ్చయములు గలవు. ఈ కారణమున నొకేవిధమగు ననుభవము కలుగదు 21. ఇప్పు డొకవేళ శాస్త్రములకే భయపడుదమాయన్నచో వాని గోలలో నొకతెన్నే స్ఫురింపదు. ఎటులేని యా గోలను (లోకవ్యవహారమును) నొకతెన్నునకుఁ దెత్తమాయన్న నచట మఱల శాస్త్రభేదములు కలుగుచున్నవి 22. కావున శాస్త్రములను గాపాడుచుఁ బ్రతీతిని (ఎఱుకను) గడింపవలసియున్నది. పూర్వపక్షమును విడిచి సిద్ధాంతమును జూడవలయును. చతురతయో, మూర్ఖతయో ఒక్కమాటతో బోధింపవలెను 23. శాస్త్రమునందు పూర్వపక్షము చెప్పఁబడెను. మిథ్యను బూర్వపక్షమని నుడువుదురు. కావున దీనిదోషము మనమీఁదకు రాఁజాలదు 24. ఐనను శాస్త్రములను రక్షగావించుచు కొన్ని కౌతుకములను వివరించెదను. శ్రోతలు చక్కగా విచారమును గావింపవలయును 25.

మూఁడవ సమాసము — సృష్టియొక్క యుత్పత్తి

నిరుపాధియగు నాకాశమే నిరాభాసబ్రహ్మము. ఇట్టి నిరాభాస బ్రహ్మమునందు మూలమాయ జనించెను 1. ఆ మూలమాయ వాయు స్వరూపము. పంచభూతములు, త్రిగుణములు, ఆ వాయురూపమగు మూలమాయవలనఁ గలుగుచున్నవి 2. ఆకాశమునుండి గలిగినవాయువు వాయుదేవుఁడని పిలువఁబడుచున్నాఁడు. వాయువునుండి కలిగిన అగ్ని అగ్నిదేవుఁడని పిలువఁబడును 3. అగ్నినుండి కలిగిన జలమే ఆపోనారా యణుఁడని పిలువఁబడెను. జలమునుండి కలిగిన పృథ్వియే సంపూర్ణబీజ ములకు మాతయయ్యెను 4. పృథ్వినుండి కలిగిన రాళ్ళే దేవతలని పిలువఁ బడుచున్నవి. పాషాణదైవతములయెడ జనులకు బహువిధములుగా నను భవములు గలవు 5. జనులు రాయి, మట్టి మున్నగువానిని దేవతలుగ విశ్వసింతురు గాని వాస్తవమునందు సంపూర్ణదేవతలు వాయువునందే యుందురు 6. దేవి, యక్షిణి, కాత్యాయిని, చాముండ, జాఖిణి, మాన విణి మున్నగు నానాశక్తులు భిన్నభిన్నదేశానుసారముగా ననేకస్థానము లందున్నవి 7. ఇవిగాక యింక నెన్నియో దేవతలు పురుషవాచక నామముల నున్నవి. ఇట్లే భూతములు, దేవతలు మున్నగునవి కొన్ని నపుంసకనామములతోఁ గూడఁ గలవు 8. దేవ, దేవత, దైవత, భూతా దులు భూమండలమునం దసంఖ్యాకములుగా నున్నవిగాని యివియన్నియు వాయురూపములుగా జెప్పఁబడును 9. నిరంతరము వాయురూపముగనుండు టయుఁ బ్రసంగముగలిగినపుడు నానాదేహములను ధరించుటయు గుప్త ముగను బ్రకటనముగను నుండుటయు మున్నగు వర్తనములు వీనియన్నిం టి కార్యములు 10. వాయుస్వరూపముతో దేవతలు చరించుచున్నారు. వాయువునందు చేతన, వాసన, వృత్తి మున్నగురూపములు దాల్చి జగ జ్జ్యోతి యలరారుచుండును 11. ఆకాశమునుండి కలిగిన వాయువు రెండు విధముల నున్నది. ధ్యానపూర్వకముగా వినుండు 12. ఒకటి సాధారణ వాయువు. దీని నందఱు నెఱుంగుదురు. రెండవది వాయువునందు జగ జ్జ్యోతిరూపమున నుండునది. ఈ జగజ్జ్యోతిరూపమునందు దేవీదేవుల యన న్యమూర్తు లుండును 13. వాయువు మిగుల వికారయుక్తముగానున్నను

అది రెండు ప్రకారములుగా విభజింపఁబడియున్నది. ఇఁక శ్రోతలు తేజో వికారమునుగూర్చి వినవలయును 14. వాయువునుండి తేజము జనించెను. అది యుష్ణముగను శీతలముగను బ్రకాశవంతముగను నున్నది. తేజో రూపము సయితము రెండువిధముల నున్నది. వినుండు 15. ఒక తేజము ఉష్ణము, రెండవది శీతలము. ఉష్ణమువలనఁ బ్రకాశయుతుఁడును దేదీప్యమానుఁడును-నగు సూర్యుఁడు, సర్వభక్షకుఁడగు నగ్ని, విద్యుల్లత జనించెను 16. శీతల తేజమువలన జలము, అమృతము, చంద్రుఁడు, నక్షత్రములు మంచు మున్నగునవి జనించెను. ఇఁక శ్రోతలు సావధానులరై ముందువృత్తాంతము నాలింపుడు 17. తేజముగూడ బహువికారయుక్తమైనదిగ నున్నను నదియు రెండువిధములుగా నుండును. అట్లే జలముగూడ రెండువిధములుగఁ జెప్పఁబడెను. ఉదకము, అమృతము అనియే ఆ రెండువిధములు 18. ఇఁక బృథ్వినిగూర్చిన విచారము నాలింపుడు. పృథ్విలోని యొకవిధము పాషాణము మంటితోఁగూడినది. రెండవవిధము సువర్ణము, స్పర్శవేది, నానావిధరత్నాదులునై యున్నది 19. ఈ వసుంధరకు బహురత్నయని నామాంతరము గలదు. ఎవ్వోది నిజమో, యెవ్వోది కల్పితమో యదియంతయును విచారించినచో విశదమగును 20. "ఇఁక మనుష్యు లెచ్చటనుండి కలిగిరి?" అను ముఖ్యసందేహము మిగిలియున్నది. దానినిగూడ సావధానమతితో నాలకింపుఁడు 21.

నాలుగవ సమాసము — ఉత్పత్తియొక్క విస్తారము

మనము ఉత్పత్తినిగూర్చి విచారించితిమేని మనుష్యునివలన మనుష్యుఁడును, పశువునుండి పశువును బుట్టుచున్నవని స్పష్టముగా విశదమగును 1. ఖేచరములు, భూచరములు, వనచరములు, జలచరములు మొదలగు నానావిధశరీరములు శరీరమునుండియే కలుగుచున్నవి 2. ప్రత్యక్షముగ గనుపించుదానికిఁ బ్రమాణముతోఁ బనిలేదు. నిశ్చయమునకు అనుమానముతో నవసరములేదు. సరళమార్గమున్నపుడు వంకరటింకరత్రోవలతో నావశ్యకములేదు 3. విపరీతములకంటెను విపరీతములు కలుగుచుండును గాని యవియన్నియు శరీరములనియే పిలువఁబడును. శరీరములేనిది

త్పత్తి కాఁజాలదు 4. అటులైనచోఁ దొలుత నీయుత్పత్తి యెట్టు లయ్యెను? దేనివలన నయ్యెను? ఎవరు గావించిరి? మఱియు నెవ్వరు గావించిరో వానిదేహమును నెవ్వఁడు నిర్మించెను? 5. ఇట్టి విచారము గావింపఁ బూనినచో మిగుల దూరము బోవలసివచ్చును. కాని ఆదియందు దేహ మెట్లునిర్మితమైనది? ఎవ్వఁడేపదార్థము నేవిధముగా నుద్భూతమొనరించెను? 6. ఈవిధమగు నీవెనుకటిశంక శేషించియుండెను. దాని నిష్పాదు వినుండు. ప్రతీతియైనపిదప మఱల శంకింపఁబనిలేదు 7. ప్రతీతియే ముఖ్యముగాని మూర్ఖులగువార లీవిషయమును దెలిసికొనరు. ప్రతీతియైన విషయముల యందే విశ్వాసము గలుగును 8. బ్రహ్మమునందున్న మూలమాయయే ముందునకరిగి అష్టవిధప్రకృతి యనఁబడుచున్నది. పంచభూతములయందును త్రిగుణములయందును మూలమాయ కలసియే యుండును 9. ఆ మూలమాయ వాయుస్వరూపము. వాయువునందున్న చేతనారూపమే యిచ్ఛ. కాని దీని యారోపణము బ్రహ్మమునీఁదికిరాదు 10. ఐనను బ్రహ్మమునందు "ఇచ్ఛ చేయుట"యను నారోపణము నొకవేళ నంగీకరింతమన్నను నది వ్యర్థము. ఏలయన, బ్రహ్మము నిర్గుణమును శబ్దాతీతమును నై యున్నది 11. ఆత్మ నిర్గుణవస్తుబ్రహ్మము. నామమాత్రముగా నెంత గలదో యంతయును భ్రమ. ఒకవేళ బ్రహ్మమునందుఁ గల్పనముగావించి ఉపాధి నంటెంచినచో నది యంటుటెట్లు? 12. బ్రహ్మమునం దారోపణము నంటెంచితిమేని ఆకాశమును ఊతితో గొట్టినటులగును. కాని దీనివలన నాకాశ మెట్లు భిన్నము కాఁగలదు? 13. ఇట్లే నిర్వికారబ్రహ్మమునందు వికారము నంటెంచుట వ్యర్థము. వికారమునకు నాశనమున్నది. నిర్వికారము శాశ్వతమును యథావిధముగ నుండునదియు నై యున్నది 14.

ఇఁక ననుభవవిషయమును వినుండు. దాని నెఱింగి నిశ్చయింప వలయును. దానివలననే యనుభవసంబంధమగు జయము లభించును 15. బ్రహ్మమునందు సమీరరూపముగనున్న మూలమాయయందుఁ గల చైతన్యమే యీశ్వరుఁడు. ఆ చైతన్యమును ఈశ్వరుఁడనియు సర్వేశ్వరుఁడనియుఁగూడఁ జెప్పుదురు 16. ఆ యీశ్వరుఁడే గుణయుక్తుఁడైనపుడాతని గుణము ననుసరించి మూఁడు భేదములు కలుగుచున్నవి. ఆ భేదములను బ్రహ్మ, విష్ణువు, మహేశ్వరుఁడు అని యందురు 17. సత్త్వ

రజస్తమోగుణములు మూఁడు. ఈ గుణములను వెనుక వర్ణించితిమి 18. జ్ఞాత విష్ణుభగవానుఁడు, జ్ఞాతఅజ్ఞాత చతురాననబ్రహ్మ, అజ్ఞాత పంచానన మహేశ్వరుఁడు. ఈతఁడు (మహేశ్వరుఁడు) మిగుల నమాయికుఁడు 19. త్రిగుణములు పరస్పరము కలసిమెలసియున్నవి. అవి యిప్పు డెట్లు వేఱుగా గలవు? కాని కొంచెముగనో, గొప్పగనో భాసించెడివానిని వివరింపవలసి వచ్చుచున్నది 20. మొట్టమొదట వాయుస్వరూపమగు మూలమాయ యందు సత్త్వగుణాత్మికమగు విష్ణుస్వరూపముగూడ వాయుస్వరూపము గనే యుండును. ఆ పిమ్మట నా రూపము దేహధారియగు చతుర్భుజుఁడుగా నగుచున్నది 21. ఇదేవిధముగా బ్రహ్మ మహేశ్వరులుగూడ దేహమును ధరించుచున్నారు. వారికి గుప్తమగుటకును, ప్రకటనమగుటకును నాలస్యము పట్టదు 22. ఇఁక ప్రత్యక్షప్రతీతి గావించుకొనుము. మనుష్యుఁడే గుప్తముగను, ప్రకటనముగను మాఱుచున్నప్పుడు దేవతలసంగతి చెప్పవలసిన పనిలేదు. దేవతలు స్వయముగా శక్తిసంపన్నులు 23. దేవునకు, దేవతలకు, దైవమునకు, భూతములకు మనుజులకంటె మిగుల నెక్కువసామర్థ్యముండును. వారలకున్నట్లు రాక్షసులకుఁగూడ సామర్థ్యకళ యుండును 24. పిశాచము వాయుస్వరూపముగా నుండును. మిగులఁ ద్వరగా నడుచును. కొబ్బరికాయలు, పెంకులు, రాళ్ళు ఆకస్మికముగాఁ బడవేయును 25. ఒకవేళ యివియన్నియు లేవని యంగీకరించెదమేని యది యుక్తముగాదు. ఏలయన, పిశాచాదుల యునికి పలువు రెఱింగియే యున్నారు. తమతమ యనుభవానుసారముగా నందఱకీ విషయము తెలియును 26. మనుష్యుఁడే యనేక వేషములను ధరించుచుండఁ బురుషులనేకులు పరకాయములలోఁ బ్రవేశించుచుండ నిఁక స్వయముగాఁ బరమాత్ముఁడగు జగదీశుఁ డిట్లేల చేయఁజాలఁడు ? 27. ఈ విధముగా వాయుస్వరూపమునుండి దేహరూపులై బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరు లుత్పత్తి నైరి. అనంతరము వారలే పుత్రపౌత్రులతో విస్తృతు లగుచున్నారు 28. వారలంతఃకరణమునందె స్త్రీలను గల్పనముగావింతురు. కల్పనముగావింపగనే స్త్రీ లుత్పన్నమగుదురు. కాని వారివలన సంతానోత్పత్తి యెప్పుడును గాదు 29. వారలు ఇచ్ఛామాత్రముననే పుత్రులనుగూడఁ గల్పనము గావింతురు. కల్పనము గావించునపుడెల్ల బుత్రు లుత్పన్నమగుదురు. ఇట్లే

హరిహరవిధాతాదులు వర్తించుచుందురు 30. అనంతరము బ్రహ్మ సృష్టిని కల్పనము గావించును. అతని యిచ్ఛానుసారముగా సృష్టి నిర్మింపఁబడును. ఇట్లే బ్రహ్మ జీవసృష్టి నేర్పఱచును 31. ఈ రీతిగ నానావిధ ప్రాణులు కల్పనమగుదురు. అన్నియు నిచ్ఛానుసారముగాఁ గల్పన మగుచుండును. అండజములు, జరాయుజములు నగు జీవులు జతలుజతలుగా (ఒకటి మొగది ఒకటి ఆఁడుదిగఁ) బుట్టును 32. స్వేదమువలనఁ గలుగు ప్రాణులను స్వేదజములందురు. వాయువు వలనఁ గలుగు జీవములను ఉద్భిజ్జములనెదరు 33. ఇట్లే మనుజుల యింద్రజాలము (గారడీవిద్య), రాక్షసుల యంబరీవిద్య, బ్రహ్మయొక్క సృష్టివిద్య యుండును 34. మనుజుల సృష్టివిద్య కొంచెముపాటిది. రాక్షసుల సృష్టివిద్య అంతకంటె గొప్పది. దానికంటెను మిగుల గొప్పది బ్రహ్మసృష్టివిద్య 35. కొన్ని ప్రాణులు జ్ఞానవంతములుగను, మఱికొన్ని ప్రాణు లజ్ఞానవంతములుగను సృజింపఁబడెను. బ్రహ్మ తొలుదొలుత వేదములను బ్రచురించి యా వేదముల సహాయమునఁ బ్రాణులను మార్గమునఁ బెట్టుచున్నాఁడు 36. అనంతరము శరీరమువలన శరీరము లేర్పడుచున్నవి. ఈ వికారమువలన సృష్టి యథేచ్ఛముగాఁ బెరిఁగిపోవుచున్నది. శరీరములన్నియు నీవిధముగా నిర్మాణము లగుచున్నవి 37. ఇంతటితో శ్రోతలకు సందేహము నివారణమై సృష్టియంతయు నెట్లు విస్తృతమయ్యెనో విశదము గాఁగలదు. విచారముగావించినచో నీవిషయము చక్కఁగా ననుభవములోనికివచ్చును 38. ఈ విధముగ బ్రహ్మ సృష్టి యొనరించుచున్నాఁడు. ఈ సృష్టినంతయు విష్ణు వెట్లు ప్రతిపాలనము గావింపుచుండునో శ్రద్ధతో శ్రోత లాలకింతురు గాక 39.

విష్ణువు మూలరూపము, సత్త్వగుణము, జ్ఞానము నై యున్నది. ఈ సూక్ష్మరూపము స్థూలదేహధారణముగావించి దుష్టులను సంహరించుచుండును 40. నానావతారములు ధరించుటకును, దుష్టులను సంహరించుటకును, ధర్మస్థాపనము గావించుటకును విష్ణువు జననము నొందుచుండును* 41. ధర్మస్థాపనము గావించు పురుషుఁడుగూడ విష్ణుని

* శ్లో॥ పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం।
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే॥ (గీత. అధ్యా 4.)

యవతారమే! అట్టివారలుగాక అభక్తులుగను, దుర్జనులుగను నుండు వారెల్లరును సహజముగనే రాక్షసగణములోనికి వచ్చెదరు 42. పుట్టిన ప్రాణులన్నియుఁ జైతన్యరహితములై సంతన నాశనమగును. ఈ విధముగా రుద్రుఁడు తమోగుణరూపముగా వానిని సంహరించుచున్నాఁడు 43. రుద్రులకుఁ బూర్తిగాఁ గోపముగలిగినపిదప సంపూర్ణసృష్టి యంతయు సంహారము కాఁగలదు. ఆ సమయమున సమగ్రమగు బ్రహ్మాండమే భస్మము కాఁగలదు 44. ఈ యుత్పత్తి, స్థితి, సంహారముల వర్ణనమును శ్రోతలు ధ్యానములో యోచింపవలయును 45. ఇఁక ముందుసమాసము నందుఁ గల్పాంత సంహారమునుగూర్చి వర్ణించెదను. పంచప్రళయముల నెఱింగినవాఁడే జ్ఞాని గాఁగలడు 46.

ఐదవ సమాసము — పంచప్రళయములు

శ్రోతలారా! ఇకఁ బ్రళయలక్షణములను వినుండు. పిండము (శరీరము)నందు రెండు ప్రళయములు గలవు. ఒకటి నిద్ర, మఱియొకటి మరణము 1. దేహధారులగు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు నిదురఁబోవు సమయమును బ్రహ్మాండనిద్రప్రళయమందురు 2. ముగ్గురు మూర్తులకును బ్రహ్మాండమునకునుగూడ నంత్యము కలుగుకాలమును బ్రహ్మప్రళయమందురు 3. మొత్తము నాలుగు విధములగు ప్రళయములుగలవు. వీనిలో రెండు పిండమునందును, రెండు బ్రహ్మాండమునందును నున్నవి. అన్నిఁటికంటెను గొప్పదగు నైదవప్రళయము వివేకమునుగూర్చినది 4. ఇటులే యైదుప్రళయములను గ్రమముగాఁ జెప్పితిని. ఇఁక నీ యంశము అనుభవములోనికి వచ్చునటులఁ దెలిపెదను 5.

నిదురవచ్చినప్పుడు జాగరూకతకు సంబంధించిన ప్రచారమంతయు నాగిపోవును. ఆకస్మికముగ దేహమునకు స్వప్నావస్థయో సుషుప్త్యవస్థయో తటస్థించును 6. ఈ జాగరూకత నశించుటకు నిద్రాప్రళయమని పేరు గలదు. ఇఁక మృత్యుప్రళయస్థితి వినుండు. అది దేహాంతసమయమునఁ గలుగును 7. దేహమునందు రోగము వృద్ధినొందినపుడుగాని, యేవేని కఠినపరిస్థితులు సంభవించినపుడుగాని పంచప్రాణములు దమ తమ

వ్యాపారములు మానివేయును 8. ఆ సమయమున మనస్సుగూడ వెడలి పోవును. కేవల దేహముమాత్రమె నిలచును. ఇదియే రెండవప్రళయము 9. బ్రహ్మ నిద్రించినపుడు మృత్యులోకము లయమగును. ప్రాణిమాత్రుల వ్యవహారములన్నియు నాగిపోవును. ఇది మూఁడవ ప్రళయము 10. ఆ సమయమునఁ బ్రాణికోటుల సూక్ష్మాంశములు వాయుచక్రమునందు వసించును. ఎంతయోకాలము గడచినపిమ్మట బ్రహ్మకు జాగ్రత గలుగును 11. బ్రహ్మ మఱల సృష్టిగావించును. విసంచితజీవులను (నష్టజీవులను) మఱల సంచితములుగఁ జేయును. బ్రహ్మ కాయుష్కాలము పూర్తియగునప్పుడు వచ్చు ప్రళయము పేరు బ్రహ్మప్రళయము 12.

నూఱుసంవత్సరముల దనుక వర్షము కురియదు. అందుచేఁ బ్రాణులన్నియు నశించును. పృథ్వీమండలము అసంభావ్యము అమర్యాదితముగాఁ బగిలిపోవును 13. సూర్యుఁడు ద్వాదశకళాపూర్ణుఁడై భూమండలమును దీపింపఁజేయును. అంచే భూమండలమంతయుఁ గాలిపోవ నారంభించును. ఈ యగ్ని క్రమముగాఁ బాతాళలోకములోనికి వ్యాపింపఁగనే శేషువు విషమును వాంతిచేసుకొనును 14. ఆకాశమునందు సూర్యకిరణజ్వాలలు విజృంభించుటచేతను పాతాళమున శేషువు విషము వమనము చేయుట చేతను భూమండల మీ రెండుప్రక్కల నున్న యగ్నులచే మాఁడిపోవును. ఈ పరిస్థితులలోఁ బృథ్వీమండలము అపాయమునుండి బయటఁబడజాలదు 15. సూర్యునివేడిఁ మిగుల వృద్ధినొందును. నలుముఖములఁ గోలాహలము చెలరేగును. మేరుశిఖరములు విరిగి పడిపోవును 16. అమరావతి, సత్యలోకము, వైకుంఠము, కైలాసము మున్నగు లోకములన్నియు భస్మమై పోవును 17. మేరుపర్వతమంతయుఁ గ్రుంగిపోవును. దాని మహత్త్వము గూడ నంతరించును. దేవసముదాయము వాయుచక్రమునందుఁ దిరుగ నారంభించును 18. ధరణి భస్మమైపోయినపిదప రోఁకటివంటి ధారలతో వర్షము గురియును. నిమిషమాత్రములో బూదియైన భూమండలమంతయు జలములోఁ గరిగిపోవును 19. పిమ్మట భూమండలముండదు. కేవలము జలమే నిల్చియుండును. ఆ జలమునుగూడ అగ్ని శోషింపఁజేయును. అనంతరము హద్దు, అంతములేని అగ్నిజ్వాల లావరించును 20. సముద్రములోని బడబానలము, శివుని నొసటి నేత్రానలము, సప్తకంచుకి యగు

బ్రహ్మాండముయొక్క ఆవరణానలము, సూర్యుఁడు, విద్యుల్లత మున్నగు నగ్ను లన్నియు నొకచోట రాశియగును. ఆ కారణమున దేవతలందఱును దేహములను విడుతురు. అనంతరము దేవతలు వాయురూపముతోఁ బ్రభంజనునియందుఁ గలసిపోవుదురు 21–22. ఆ వాయువు అగ్నిని లోఁగొనును. అగ్ని యారిపోవును. వాయువు స్వచ్ఛందముగాఁ బరబ్రహ్మములోనికిఁ బరుగెత్తును 23. పాగ ఆకాశమునందంతటను వ్యాపించి నష్టమగునట్లు వాయువుగూడ నశించును. మహద్వస్తువులతోఁబాటు స్వల్పవస్తువులకుఁగూడ నాశనము గలుగును 24. వాయువు లయమైనతోడనే సూక్ష్మభూతములు, త్రిగుణములు, ఈశ్వరుఁడు (ప్రకృతి, పురుషుఁడు అనగా మూలమాయ) నిర్వికల్పమునందు లీనమై తమతమ యధిష్ఠానములను విడిచివేయుదురు 25. అప్పు డెఱుక యుండదు. జగజ్జ్యోతి లయమగును. నిరాకారస్వరూపస్థితి శేషించియుండును 26.

నామరూపములన్నియునుఁ బ్రకృతికారణములు. ప్రకృతిలేనప్పుడు చెప్పుట యెట్లు పొసఁగును? 27. ప్రకృతియుండగనే వివేకించుటను వివేక ప్రళయ మందురు. ఈ పంచప్రళయములను వివరముగా దెలిపితిని 28.

ఆఱవ సమాసము — భ్రమనిరూపణము.

ఇంతవఱకు ఉత్పత్తి, స్థితి, సంహారముల వృత్తాంతము చెప్పితిని. ప్రళయాంతమునఁగూడ నిర్గుణ నిరాకార పరమాత్మ యథావిధముగా నుండును 1. కలుగుట, వర్తించుట, నశించుట యనువాని సంబంధము లాపరమాత్మునకు లేవు. ఆతఁడు ఆదిమధ్యాంతములయందు నిరంతర మొకే విధముగ నుండును 2. పరబ్రహ్మము యథావిధముగా నుండును. మధ్య యందే యీ సృష్టిభ్రమ భాసించుచున్నది. కాని కాలాంతరమున నంతయు నాశనమైపోవును 3. మధ్యయందు ఉత్పత్తిస్థితిసంహారము లఖండ రీతిగా జరుగుచుండును. కాని యంత్యమున నన్నిఁటికినిఁ బ్రళయము కలుగును 4. వివేకముగలవాఁ డీయంశము మొట్టమొదటనే గ్రహించును. సారాసారవిచారమువలన వివేకశాలి యీ యుత్పత్తిస్థితిసంహారముల స్వరూపమును మొదటినుండియుఁ దెలిసికొనును. ఇట్లెఱుంగువారలనే జ్ఞాను

లందురు 5. భ్రాంతాత్ములు పలువురు ప్రోగైనచోట నొక తెలిసిన పురుషుఁ డేమి చేయఁగలఁడు? సృష్టియం దిట్టి వివేకవంతులు చాల స్వల్పముగా నున్నారు 6. ఈ మహాపురుషు లెన్నఁడును భ్రమకుఁ బొల్పడరు. తెలిసిన వారి ముఖ్యలక్షణము భ్రమకుఁ బొల్పడకయుండుటయే సుమా! 7. భ్రమయందుఁ జిక్కుకొననివారెవరో మనము మనస్సులో గుర్తింపవల యును. భ్రమయొక్క తత్త్వమును జెప్పెదను. సావధానులరై వినుండు 8. ఒక పరబ్రహ్మమె పరిపూర్ణముగా నంతటను నిండియున్నాడు. అతఁడెన్నఁటి కిని వికారయుక్తుఁడు గాఁడు. ఆతనిని విడిచినచో మిగిలిన భాసమంతయును భ్రమరూపము 9. ప్రళయమునొందుచున్న త్రిగుణములు, పంచభూతములు (అష్టవిధప్రకృతి) మున్నగునవన్నియు భ్రమరూపములే యగును 10. నేను, నీవు, ఉపాసన, ఈశ్వరభావము అనునవిగూడ నిశ్చయముగ భ్రమయే 11.

శ్లో॥ భ్రమేణాహం భ్రమేణ త్వం భ్రమేణోపాసకా జనాః।
భ్రమేణేశ్వరభావత్వం భ్రమమూల మిదం జగత్ ॥

ఈ కారణమున సృష్టి భాసమానమగుచుండినను సమస్తమును భ్రమరూపమే. ఈ విషయమునం దెవ్వరు విచారము గావింతురో వారలు ధన్యులు 12. ఇఁక భ్రమనుగూర్చి మిగుల స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను. మఱియు దృష్టాంతపూర్వకముగా శ్రోతలకు బోధించెదను 13. దూరదేశ మున సంచరించుచు నొకవేళ దిశాభ్రమణము గలిగినను లేక తన కుటుంబ ములోనివారు తన్ను గుర్తింపఁజాలకపోయినను దానిని భ్రమయందురు 14. మత్తుపదార్థములను సేవించినచో ఒకవస్తు వనేకవస్తువులుగాఁ గని పించుచుండుటను భ్రమయందురు. భూతము సోఁకి నానావ్యాధులు కలిగి నచో దానినిగూడ భ్రమయందురు 15. దశావతారనాటకము లాడు నపుడు పురుషులు స్త్రీలుగాఁ గాన్పించుట, ఇంద్రజాలవిద్య, యంతఃకర ణమునం దేదేని సందేహము నెలకొనుట మున్నగువానిపేరు భ్రమ 16. ఏదేని వస్తువు నెందేని దాఁచి మఱచిపోవుట, నడచుచు నడచుచుఁ ద్రోవను మఱచిపోవుట, పట్టణములోఁ దెన్నుగానక తిరుగుట భ్రమయనఁదగును17. తనయొద్దనున్న వస్తువు పోయినదనుకొని దానికై పరితపించి దుశ్చిత్తుఁ డగుటయు, స్వయముగాఁ దన్నుఁ దా మఱచిపోవుటయు భ్రమ 18. ఏ వస్తువునేని మఱచుట, లేక నేర్చినవిద్య మఱచుట, స్వప్నదుఃఖమువలన

భయమొందుటగూడ భ్రమయే 19. దుస్స్వప్నములవలనఁగాని, అపశకునములవలనగాని,మిథ్యావార్తలవలనగాని మనస్సు చెదరుటయు,నేదేని పదార్థమునుజూచి వెఱచుటయు భ్రమ 20. వృక్షమునుగాని, కొయ్యనుగాని చూచి భూతము వచ్చుచున్నదని సందేహించుటయు, ఏమియు లేకున్నను భయమొందుటయు భ్రమ యనఁబడును 21. నీటిని కాంస్యమనుకొని యందుఁ బడుటయు, నిలువుటద్దములోఁగనిపించు సభాప్రతిబింబమును గాంచి యందుఁజొర యత్నించుటయు, ద్వారమును మఱచి యిటునటు తిరుగుటయు భ్రమ 22. ఒకటియున్న మఱియొకటి యనుకొనుటయు, ఒకటిచెప్పిన మఱియొకటిగా గ్రహించుటయు, ఒకదానినిజూచి మఱియొకదానిని మనస్సులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటయు భ్రమ 23. ఈ జన్మలోనిదానిని ముందుజన్మములోఁ బొందెదనను నాశ పెట్టుకొనుటయు, మనుష్యునిపేరుపైఁ బ్రీతియుంచుటయు భ్రమ 24. ఈ జన్మమునం దిచ్చిన దాని ఫలము ముందుజన్మములో ననుభవింపఁగల ననుకొనుటయుఁ, జనిపోయినవారలు (శ్రాద్ధాదులలో) తినుటకు వత్తురని నమ్ముటయు భ్రమ 25. మరణించినవారలు స్వప్నములోఁ గనిపించి మనల నేదేని యడుగుచుందురను భావము హృదయమునందు నిశ్శంకముగా నుంచుకొనుటయు 26, సర్వము మిథ్యయని చెప్పుచు ధనద్రవ్యములపైకి మనస్సును బరుగులెత్తించుటయు, జ్ఞాతయయ్యు వైభవములను జూచుకొని యుక్తాయుక్తముల మఱచుటయు భ్రమ 27. కర్మతత్త్వములో జ్ఞానమును మఱచుటయు, జ్ఞాతృత్వముతో బలాత్కారముగ భ్రష్టుఁడగుటయు, నేదేని నియమము నుల్లంఘించుటయు 23, దేహాభిమాన, కర్మాభిమాన, జాత్యభిమాన, కులాభిమాన, జ్ఞానాభిమాన, మోహాభిమానములు గలిగియుండుటయు 29, న్యాయము నెఱుంగకుండుటయుఁ, దానొనరించిన యన్యాయమును గ్రహింపకుండుటయు, వ్యర్థముగా నభిమానమును బెంచుకొనుటయు భ్రమ 30. వెనుకటి విషయములను మఱచిపోవుటయు, ముందు విషయములు తోఁచకుండుటయు, నఖండముగ గర్విష్ఠైయుండుటయు 31, ప్రతీతిరహితముగ నౌషధమును సేవించుటయుఁ, బ్రతీతిరహితముగాఁ బథ్యము నొనర్చుటయుఁ, బ్రతీతిరహితముగా జ్ఞానబోధ గావించుటయు భ్రమ 32. ఫలము నెఱుంగక యేదేని ప్రయోగము

గావించుటయు, జ్ఞానములేకున్నతిఁ యోగము గావించుటయు, స్వర్థముగ శరీరభోగముల ననుభవించుటయు 33, "బ్రహ్మ లలాటమున నెట్లు లిఖించెనో యటులె జరుగును" అను నిట్టి వేదాంతవాక్యములు నుడువుచుఁ గార్యములలోఁ బూనికచూపక మిన్నకుంటయు భ్రమ 34.

ఈ విధముగ అజ్ఞానులలో భ్రమ బాగుగాఁ బాదుకొనియున్నది. సాధారణరీతిగా నెఱుంగుటకై నేనిట భ్రమను సంక్షేపముగాఁ దెలిపితిని 35. విశ్వమంతయు స్వాభావికముగా భ్రమరూపముగా నున్నప్పుడు చెప్పవలసిన దింకనేమున్నది ? నిర్గుణబ్రహ్మముదక్క మిగిలినదంతయు భ్రమ రూపమనియే గ్రహింపవలయును 36. జ్ఞానులు ప్రపంచాతీతులు కావున గతించిన జ్ఞానుల చమత్కారములనుగూడ భ్రమయని గ్రహింపనగును 37. "జ్ఞాతల సమాధులు పూజింపఁబడుచున్నవిగదా ! అందువలన ఫలము కలుగునా ? లేదా? యనియు 38, అవతారపురుషు లీకాలమున లేకున్నను వారల మహిమలు, వారి సామర్థ్యములు నేటికిని ఆదరింపఁబడుచున్నవి. వారలుగూడ వాసనయందుఁ జిక్కియుండిరాయనియు నొక శంక మా శ్రోతలకుఁ గలుగుచున్నది 39. ఇప్పుడు సమర్థుఁ డీసందియమును దొలంగింపవలయును. ఇంతతో భ్రమనుగూర్చిన కథగూడ సమాప్తియైనది 40.

ఏడవ సమాసము — సాధువులు చమత్కారము చేయరు.

శ్రోత లిట్లు ప్రశ్నించిరి. అవతారపురుషులు, జ్ఞానులు, సాధుపురుషులు పూర్తిగా ముక్తులైరిగదా ! వారి సామర్థ్యము నేటిదనుక నెట్లు నడచుచున్నది? వక్త యిట్లు నుడివెను. చాల మంచి ప్రశ్నగావించితిరి. ఇఁక దీనికి ఉత్తరము వినుండు 1—2. జ్ఞానులు ముక్తులగుచున్నారు. అనంతరము వారి సామర్థ్యము నడచుచుండును. కాని వారలు వాసనను ధరించి రారు 3. లోకులకుఁ గాన్పించుచున్న చమత్కారములను, ఆ చమత్కారములను లోకులు సత్యములని నమ్ముచుండుటను జతురులు విచారింపవలసియున్నది 4. చనిపోయినవారి సంగతి నటులుంచుఁడు. బ్రదికియున్నపు డెన్నిచమత్కారములు ప్రజలలో జరుగుచున్నవో సరిగా

నెవ్వరెఱుంగుదురు ? ఈ విధమగు తాత్కాలిక ప్రతీతిఁ ప్రత్యక్షముగఁ జూచుకొనుఁడు 5. ఆతఁ డొక స్థలమునుండి స్వయముగా వేఱొక స్థలమునకుఁ బోవనేలేదు. జనులాతనినిఁ బ్రత్యక్షముగా వేఱొకస్థలమునందుఁ జూచిరి. ఈ చమత్కార మీ విధముగా జరిగినది. ఇప్పుడు దీనిని నేమందము? * 6. తమ తమ భావకారణముననే జనుల కిట్లు గోచరించుచున్నది. భావికులకు దేవుఁడు యథార్థముగా నున్నాఁడు. భావములేని కల్పనమంతయు వ్యర్థము, కుతర్కపూరితము 7. తనకుఁ బ్రియమైన వస్తువును స్వప్నమునందుఁ గాంచుట గలదు. వాస్తవమున కావస్తు వచటికి వచ్చుచున్నదా యేమి ? "అట్లు వచ్చుటలేదు; అది జ్ఞప్తిమాత్రము వచ్చుచున్నది" అని యొకవేళఁ జెప్పఁదలఁచినచోఁ దక్కినవస్తువుల రూపమెందులకుఁ గనుపించుచున్నది? కేవలము వానికిఁగూడ స్వప్నమునందు జ్ఞప్తియే యేలరాదు? 8. కావున నిదియంతయును మన కల్పనము. స్వప్నమునందు నానావిధపదార్థములు కనిపించుచున్నవి. కాని వాస్తవమున కవి యెవ్వియును లేవు. అవి జ్ఞప్తికి వచ్చుటయును లేదు 9. ఇంతటితో సందేహము తొలఁగిపోవుచున్నది. జ్ఞాతకు జన్మకల్పనము గావింపకుము. ఒకవేళఁ జక్కఁగ బోధపడకపోయినచో వివేకముతో మరల బాగుగాఁ దెలిసికొనుము 10. జ్ఞానులు ముక్తులై పోయెదరు. వారల సామర్థ్యము నడచుచుండును. వారలు పుణ్యమార్గమును దొలంగరు గావున గతించిన పిమ్మట మహాత్త్వము కొఱఁతవడకున్నది 11. కావున పుణ్యమార్గమును దొలంగక వర్తింపవలయును. ఈశ్వరభజనము నభివృద్ధి గావింపవలయును. న్యాయమును దొలంగి యన్యాయమార్గమున నడువరాదు 12. శుభపురశ్చరణ లెన్నెని చేయవలయును. తీర్థాటనము చక్కఁగఁ జేయవలయును; అంతతోఁబోక వైరాగ్యబలముచేఁ దన సామర్థ్యమును బెంపొందింపవలయును 13. పరమాత్మునియందు విశ్వాసమున్నచో జ్ఞానమార్గమువలనఁ గూడ సామర్థ్యము వృద్ధియగును. కాని శాంతి భంగమగునట్లు యత్నము చేయరాదు 14. గురువు, ఈశ్వరుఁడు అను నీ యిద్దరిలో నొకరియందుఁ గాని యిద్దరియందుఁగాని అవశ్యముగా శ్రద్ధ కలిగియుండవలయును. శ్రద్ధ

* ఉదాహరణముగా వ్రాసిన యీ యంశము, ఎవరో సాధుపురుషుని చమత్కారమును దృష్టిపథమునందుంచుకొని శ్రీసమర్థుఁడు రచించెనని తోఁచుచున్నది.

లేనిచో నంతయు వ్యర్థమగును 15. జ్ఞాతలు నిర్గుణజ్ఞానము గలిగినసిమ్మట సగుణమునందున్న ధ్యానమును దొలంగించిన యెడల నిర్గుణమునకు సగుణమునకుఁగాక చెడిపోవుదురు16. అట్టి జ్ఞాతలకు సహజముగా భక్తియుండదు, జ్ఞానముగూడ నుండదు. కేవలముగ నభిమానముమాత్రమే మధ్యయందుఁ గలుగును. కావున జప తపో ధ్యానముల నెప్పుడును విడువఁజనదు 17. సగుణభజనము విడిచివేయువారు జ్ఞానులైన నగుదురుగాక. వారికి యశము లభింపదు. కావున సగుణభజనము విడువనే కూడదు 18. నిష్కామబుద్ధితోఁ గావించు భజనమునకు సమానమైన దీ మూఁడులోకములలో నేదియులేదు. కాని సామర్థ్యములేనిది నిష్కామభజన మెన్నఁటికిని కుదురదు 19. సకామభజనమువలన ఫలము దొరుకును. నిష్కామభజనమువలన భగవంతుఁడు దొరుకును. ఇఁకఁ జెప్పుడు, ఫలమెక్కడ? భగవానుఁ డెక్కడ? ఔరా! ఈ రెంటి కెంత యంతరమున్నది 20. ఈశ్వరునియొద్ద నానావిధ ఫలములు గలవు. కాని ఫలములు భగవంతునినుండి మనుజుని దూరపఱచును కావున నిష్కామభజనమే భజింపఁదగినది 21. నిష్కామభజన ఫల మద్భుతమైనది. దానివలన నంతులేని సామర్థ్యము వృద్ధినొందును. ఈ స్థితిలో బాపము! ఫలాపేక్షితులేమి లెక్కకువత్తురు? 22. భక్తుఁడు తన హృదయమున నుంచుకొన్న విషయము నీశ్వరుఁడు స్వయముగా జేయును. భక్తుల కేవిషయమునందేని జింతింపవలసిన యవసరములేదు 23. రెండు సామర్థ్యములు (భగవంతునియొక్కయు భక్తునియొక్కయు సామర్థ్యములు) ఒకటైయైనపుడు కాలముగూడ నేమియుఁ జేయఁజాలదు. ఇఁక నితరుల దేమిలెక్క? అందఱు నచ్చటఁ బురుగులవలె నుందురు 24. కావున నిష్కామభజనమునకును బ్రహ్మజ్ఞానమునకును గట్టెదుటం ద్రిలోకసంపదలు గూడఁ బరిగణింపఁదగినవి కాఁజాలవు 25. బుద్ధికిఁ బ్రకాశదాయకమైన దింతకంటె వేఱుగా నేదిగలదు? నిష్కామభక్తునకుఁ గీర్తియు, యశమును, బ్రతాపమును నిరంతరము లభించును 26. ఆధ్యాత్మనిరూపణము హరికీర్తనము జరుగుతావున మనుష్యమాత్రునకుఁ గల్యాణము కలుగును 27. భ్రష్టాకారముగాని పరమార్థ మెన్నఁటికిని సంకుచితము కాఁజాలదు. పరమార్థమువలన నేర్పడిన నిశ్చయసమాధాన మెన్నఁటికిని జెదరదు 28. సారాసారవిచారణమునలనను, న్యాయాన్యాయ

ములపై నిరంతరము దృష్టినుంచుటవలనను బరమాత్మునిచేఁ బ్రసాదింపఁ బడిన బుద్ధి స్థిరపడును 29. అనన్యభక్తునకు భగవంతుఁడు స్వయముగా బుద్ధినొసంగును. ఈ భగవద్గీతావాక్యమును వినుఁడు 30. "దదామి బుద్ధి యోగం తం యేన మాముపయాంతి తే" కాని సగుణభజనము, దానిమీఁద బ్రహ్మజ్ఞానముఁ మరల ననుభవయుక్తమగు శాంతి సంసారమునందు (ప్రపంచమునందు) దుర్లభములై యున్నవి 31.

ఎనిమిదవ సమాసము – ప్రతీతినిరూపణము

ప్రతీతి (ఎఱుక) లక్షణములు వినుండు. ప్రతీతిని విచారము గావించు వారలే చతురులు. ప్రతీతిరహితులగు మానవులు పిచ్చివాఁడ్రు, దీనులు నై యున్నారు 1. నానావిధరత్నములు, నాణెములు పరీక్షింపక తీసికొన్న చో హానికలుగును. అట్లే విశ్వాసము కలుగకున్న చో నిరూపణమునందుఁ బ్రవేశింపనేకూడదు 2. గుఱ్ఱమును శస్త్రమును ద్రిప్పి చూడవలయును. అవి మంచివని తెలిసికొనినప్పు డెఱిఁగిన మనుజుఁడు వానిని దీసికొనవలయును 3. విత్తనములను మొలచుట కర్హములని బాగుగ నిర్ణయించుకొన్న పిమ్మట మూల్యము నొసంగి తీసికొనవలయును. ఇట్లే ప్రతీతియైనపుడు నిరూపణమును వినవలయును 4. ఈ యౌషధమువలన శరీరమున నారోగ్యము కలుగునను నమ్మకము ప్రజలలోఁ గలిగియున్నపుడే యా యౌషధమును దీసికొవలయును 5. ప్రతీతిలేక యౌషధమును దీసికొనుట తన యారోగ్యమును భంగము గావించుకొనుటయే. అనుమానముతోఁ బనిచేయుట మూర్ఖత్వము 6. ప్రతీతి లేనితావున బంగారపు నగలు చేయించుట తన్నుఁదాను కావలయునని మోసగించుటయేసుమా 7. చూడక, ఆలోచింపక యేపనినేని చేయుట యుక్తముగాదు. దీనివలనఁ బ్రాణములు సైతము పోవును 8. యోగ్యులెన్నఁటికిని అనుమానముతోఁ బనిచేయరాదు. అట్లు చేసినచో మంచికిబదులుగాఁ జెడుగు జరుగుచుండును 9. నీటిలో మునిఁగియున్న బట్టెనుఁ గ్రయమునకుఁ దీసికొనుట ఉత్తమబుద్ధికి లక్షణముగాదు. చూడక విచారింపక పనులొనరించినచో తరువాత వ్యర్థమయ్యెనని పశ్చాత్తాపము నొందవలసివచ్చును 10. పలువురు మను

జులు విశ్వాసముగలవారై యెదుటివారిపై నమ్మకముంచి యింటఁ గూర్చుండి అమ్మట, కొనుట జరుపుదురు. కాని కపటులు తమ కాపట్యమును అందుపయోగించియే తీరుదురు. అట్టి కపటములను దెలిసికొనవలయును 11. చూడక, యోజింపక అన్నమునుగాని, వస్త్రమునుగాని గ్రహించుటచే నొకానొకప్పుడు జనులు తమ ప్రాణములను జేతిమీఁదుగాఁ గోల్పోవుచున్నారు. అనృతవాదిని నమ్ముటయే మూర్ఖత్వము 12. దొంగతోఁ జెలిమిచేసినచో హాని కలిగితీరును. కపటులు మోసగాండ్రు బాగుగా విచారించిన వెల్లడియగుదురు 13. అసత్యవాదులు, తామసులు, వేషము మార్చి మోసగించువారు, నానావిధ కపటజాల నిర్మాతలు నగువారలను బాగుగా నెఱింగి వారలయెడ జాగరూకత గలిగియుండవలయును 14. దివాలాతీయువారల వైభవములు, చమత్కారములు చూచుటకు మిగుల గొప్పగఁ గనిపించును. కాని యంతయు వట్టి మోసపుబని. కొన్నాళ్ళకీ యనృతభాండము పగిలితీరును 15. ఇట్లే విశ్వాసములేనిది జ్ఞానగ్రహణము జేసినచో సమాధానము కలుగదు. సందేహాయుక్తమగు జ్ఞానమువలన ననేకుల కహితమయ్యెను 16. వైద్యశాస్త్రము నెఱుంగక వైద్యముచేయు చుండు వైద్యనామధారి రోగిని దన యశక్తివలనఁ జంపునట్లు, మంత్రయంత్రోపదేశమువలన నజ్ఞానప్రాణులు మరింత యధోగతిపాలగుచున్నారు17. సరిగాఁదెలియని వైద్యమువలనఁబాపము! ఎవఁడేని మనుజుఁడు చనిపోయిన యెడల రెండవవారు రోగశాంతి కేమి యుపాయము గావింపఁగలరు? 18. బాధవలన లోలోనఁ గుమిలి యెండిపోవుదురు. అంతియగాని వైద్యుని కడకుఁబోయి యౌషధమునుమాత్ర మడుగరు. అట్టి ప్రజల కాత్మహాత్యాత్వదోష మేల కలుగదు? 19. జ్ఞానిపయి నభిమానము కలిగియుండుట స్వయముగాఁ దా నజ్ఞానియగుటవలననే తటస్థించుచున్నది. ఇది తన్ను దాను ముంచుకొనుటయే. బాగుగా యోజింపుఁడు. ఇట్లు చేయుటవలన హాని కలుగున దెవరికి? (జ్ఞానికా లేక అభిమాన ముంచువానికా) 20. "పాపములు నశించినవి. జననమరణ యాతనలు తొలఁగినవి" అను విశ్వాసము తనకు గలిగినపుడె మానవునకు శ్రేయము కలుగును 21. "నేను పరమాత్మని గుర్తించితిని. నే నెవ్వఁడనో తెలిసికొంటిని. ఆత్మనివేదనమైన" దని నిన్నుఁగూర్చి నీవు చక్కఁగ తెలిసికొన్నప్పుడు అంతయుఁ జక్కఁ

బడును 22. బ్రహ్మాండము నెవఁడు రచించినదియు మఱియు నే పదార్థములతో రచించినదియు, ముఖ్యకర్త యెవఁడైనదియు నీవు చక్కఁగఁ దెలిసికొన్నయెడల నంతయుఁ జక్కఁబడును 23. ఇది యంతయుఁ దెలిసికొనుటలో నింకను నొకవేళ సందియము శేషించియున్నయెడల నాతని యనుభవమంతయు వ్యర్థమయ్యెననియు విశ్వాసహీనుఁడగుటచే నా మానవుఁడు సందేహమగ్నుఁడయ్యెననియు గ్రహింపవలయును 24. ఇది పరమార్థమర్మము. ఇం దసత్యము కలదని యెవఁడేని నుడివెనేని వాఁడధముఁడు. అట్లసత్యముగా భావించువాఁడు పాపులలో నగ్రేసరుఁడు 25. ఇఁక నిప్పుడు చెప్పుచున్న యంశమునకుఁ బరిమితి పూర్తియైనది. ఎఱుఁగని యెడలఁ బరమాత్మ యెఱుఁగఁబడదు. పరమాత్మా! ఇం దసత్యము లేదని నీవె యెఱుంగుదువు 26. సత్యమగు జ్ఞానమును వివరించుటయె నా యుపాసనా విశేషము. మిథ్య చెప్పినయెడల నా ప్రభువుమీఁదికి దోషము వచ్చును 27. కాన సత్యమును జెప్పుచున్నాఁడను. కర్తను గుర్తింపవలెను. మాయోత్పత్తిహేతువు శోధింపవలయును 28. వివరింపఁబడిన నిరూపణమునే యిచట మఱల వివరించితిమి. శ్రోతలు సావధానులరై వినుండు 29. సూక్ష్మనిరూపణమునుగూర్చి ప్రసక్తివచ్చినపుడు చెప్పినదానిని మఱలఁ జెప్పుచుందును. ఏలయన,శ్రోతల హృదయములో నా విషయము బాగుగా బోధపడుటకె 30. వాస్తవమునకుఁ బ్రతీతిని సంబాళించుటవలన జనరూఢి తొలఁగును. కావునఁ జనరూఢిని గాపాడుచుఁ బ్రతీతిని గావించుటకై, ఇంతచిక్కును దెచ్చిపెట్టుకొనవలసివచ్చినది 31. ఒకవేళ జనరూఢి ననుసరించియే చెప్పుదుమన్నచో బ్రతీతియొక్క సమాధానము తొలఁగిపోవుచున్నది. ఒకవేళ ప్రతీతి సమాధానముల రక్షగావింతమన్నచో జనరూఢి లేచిపోవును 32. ఈ విధముగ రెండు పక్షములనుండియు సంకటములు కలుగుచున్నవి. ఈ కారణముననే చెప్పినదానిని మఱల జెప్పవలసివచ్చుచున్నది. ఇపుడు రెండింటిని (జనరూఢిని, ప్రతీతిసమాధానమును) రక్షజేయుచు సమస్యను సాధించెదను 33. కావున జనరూఢి, ప్రతీతిప్రమాణము అను నీరెంటిని రక్షజేయుచుఁ గావింపఁబడిన నిరూపణమును బరమచతురులగు శ్రోతలు మననము గావింపవలయును 34.

తొమ్మిదవ సమాసము — పురుషుఁడు, ప్రకృతి.

ఆకాశమునందు వాయునిర్మాణమున్నట్లు బ్రహ్మమునందు మూల మాయ యుండును. అనంతరము వాయురూపమగు మూలమాయనుండి త్రిగుణములును బంచభూతములును గలుగుచున్నవి 1. వటబీజమునందు మిగులఁ బెద్దవృక్షము జనించుచున్నది. కాని బీజమును బగులఁగొట్టి చూచినయెడల నదికాన్పింపదు. నానావిధవృక్షసమూహమంతయు బీజము నుండియే కలుగుచున్నది 2. అటులె మూలమాయగూడ బీజరూపముగా నున్నది. ఆ బీజరూపమునుండియే సమస్తవిశ్వమేర్పడెను. దీనిస్వరూపమును శోధించి చక్కఁగాజూడవలయును 3. అచట నిశ్చలచంచలములు రెండును గాన్పించును. వాని ప్రతీతిని వివేకమువలనఁ జేయవలెను. నిశ్చలమునం దున్న చంచలస్థితియే వాయువు 4. దానియందున్న చేతనశక్తియే జగ జ్జ్యోతియొక్క స్ఫూర్తి. వాయువు, చేతనశక్తి గలిసి మూలమాయ యనిపించుకొనును 5. "సరిత" యని నుడువఁగానే యది యే స్త్రీకైనఁ బేరై యుండునని తోఁచును. కాని యచటఁ జూచినచో నేముండును ? జలము. ఇట్లే వివేకవంతులు మాయ నెఱుంగవలయును 6. వాయువు చేతనశక్తి (జగజ్జ్యోతి) కలిసి మూలమాయ యనఁబడును. పురుషుఁడు ప్రకృతియని సైతము దీనినందురు 7. వాయువును బ్రకృతియనియు, జగ జ్జ్యోతిని బురుషుఁడనియు నందురు. వీనికే పురుషప్రకృతులు, శివశక్తులు అని పేరులుగలవు 8. వాయువునందుఁగల చేతనవిశేషమే ప్రకృతియందుఁ బురుషుఁడు. ఈ విషయమునందు విశ్వాసముంచవలయును 9. వాయువు శక్తి, చేతనము శివుఁడు. వీనినే జనులు అర్ధనారీనటేశ్వరుఁ డందురు 10. వాయువులోఁ జేతనగుణముగలదు. ఇదియే ఈశ్వరలక్షణము. దీనినుండియే మరలఁ ద్రిగుణము లేర్పడెను 11. త్రిగుణములలో సత్త్వగుణము శుద్ధ చైతన్యలక్షణము. దీని దేహధారిస్వరూపము శ్రీవిష్ణుమూర్తి 12. ఆ విష్ణ్వంశమువలననే జగత్తు నడచుచున్నదని భగవద్గీత నుడువుచున్నది. ఈ గందరగోళము విచారమువలన నెట్లు స్పష్టమగును? 13. ఒక్కచేతనశక్తియే అన్నిప్రాణులయందును వ్యాపించియున్నది. అదియే తన మెఱుకవలన నన్నిశరీరములను రక్షించుచున్నది 14. దాని పేరే జగజ్జ్యోతి. ప్రాణి

మాత్రులు దానివలననే జీవించుచున్నారు. దాని సాక్షాత్ప్రతీతిని ప్రత్యక్షముగాఁ గనుఁగొనవలెను 15. జగత్తునందలి పక్షి శ్వాపద కీటక పిపీలికాది సమస్త ప్రాణివర్గమునందును చేతనము నిరంతరము వర్తించు చుండును 16. దాని గుణమువలననే, దాని వెలుఁగువలననే శరీరమును బరుగెత్తించుటయుఁ గాపాడుటయు దాఁచుటయు దటస్థించుచున్నది 17. అది జగములన్నింటిని బాలించుచున్నది. అందువలననే దానిపేరు జగజ్జ్యోతిః అది వెళ్లిపోయినపిమ్మటఁ బ్రాణులచ్చటచ్చటఁ జనిపోవును 18. జలము తుషారమై యనంతరేణురూపములో నున్నట్లు మూలమాయ యొక్క చేతనవికారము ముందున కరిగి విస్తృతమయ్యెను19. అట్లే దేవ దేవతాద్వైవతభూతాదులు మిథ్యయని చెప్పఁబడుటలేదు. అవియన్నియుఁ దమతమ సామర్థ్యమువలన నీ సృష్టియందుఁ దిరుగుచుండును 20. ఇవి నిరంతరము వాయుస్వరూపములోఁ జరించుచుండును. మఱియుఁ దమతమ యిచ్ఛానుసారంగా రూపములను మార్చుకొనుచుండును. అజ్ఞానప్రాణులు తమభ్రమవలనను సంకల్పమువలనను భూతాదులచేఁ బీడితులగుచుందురు. 21. జ్ఞాతకు సంకల్పము కలుగనేకలుగదు. అందుచే భూతాదులు జ్ఞాతను బాధింపనేరవు. కావున ఆత్మజ్ఞానాభ్యాసమవశ్యముగాఁ జేయవలయును22. ఆత్మజ్ఞానము నభ్యసించుటవలన సకలకర్మములును ఖండనమగును. ఇది కేవలముగఁ బ్రత్యక్షానుభవమగు నంశము. ఇందు సందియములేదు 23. జ్ఞానము కలుగనిది కర్మము లెన్నఁటికిని ఖండింపఁబడవు. ఇట్లే సద్గురుఁడు లేనిది జ్ఞాన మెన్నఁటికిని గలుగదు 24. కావున సద్గురుని యనుగ్రహము సంపాదింపవలయును. సత్సంగమమును బడసి దాని శరణ్యమున కరుగ వలయును. అంతఃకరణమునందుఁ దత్త్వజ్ఞానమును మననము జేయ వలయును 25. తత్త్వములోఁ దత్త్వము వెడలిపోయినపిమ్మట వాస్తవ ములో స్వయముగ నీవు (త్వం) అనునదియే మిగులును. ఈ విధముగ ననన్యభావము గలిగినపిమ్మట సులభముగనే సార్థకత్వము గలుగును 26. విచారింపక చేయునదంతయును వ్యర్థమగును. కావున మొట్టమొదటనే విచారింప నారంభింపవలయును 27. విచారమును జేయువాఁడే పురుషుఁడు. విచారమును గావింపనివాఁడు పశుప్రాయుఁడు. ఈవిధమగు భగవద్వచనము లన్నిగ్రంథములయందును గనిపించుచున్నవి 28. సిద్ధాంతమును నిశ్చి

తము గావించుటకుఁ బూర్వపక్షము నెగురఁగొట్టవలసియున్నది. మఱియు నీ నిరూపణమువలననే సాధకులకు సత్యమగు జ్ఞానముమీఁద విశ్వాసము గలుగును 29. శ్రవణ, మనన, నిదిధ్యాస, ప్రతీతుల నొనరించుటవలన విశ్వాసము జనించును. మఱియుఁ బ్రత్యక్షానుభవము గలుగుటయందుఁ బ్రయాసముండదు 30.

పదియవ సమాసము — నిశ్చలము — చంచలము

బ్రహ్మము ఆకాశమునకు సమానము. అది మిగుల గొప్పదియు, ఉన్నతమును, విస్తీర్ణమును, నిర్గుణమును, నిర్మలమును, నిశ్చలమును, సర్వకాలప్రకాశితము నై యున్నది 1. దానిని పరమాత్మయందురు. ఇంకను దాని కెన్ని పేరులుగలవో సమగ్రముగా నెవ రెఱుంగుదురు? అది యాద్యంతములయం దొకరీతిగానేయున్నది 2. అది యనంతరూపముతో నన్ని యెడలను సఘనముగా వ్యాపించియున్నది. మఱియు నిరాభాసముగా నున్నది 3. పాతాళమునఁగాని అంతరాళమునఁగాని నలుదిక్కులఁగాని మఱియెచ్చటఁగాని దాని కంతము లేదు. కల్పాంతకాలమునందును సర్వకాలములయందును నది సంచితముగనే యున్నది 4. ఒక్కటియగు నాయచంచల మిట్టిది. ఆ యచంచలమునందు భాసించు చంచలమునకు సైతము పెక్కునామములు గలవు. అది త్రివిధములుగా నున్నది 5. చూడకయే పేరులుబెట్టుటయు గురుతులు దెలుపుటయు నొక చిత్రవిషయము. దాని నెఱుంగుట కట్లు చేయక తప్పదు 6. మూలమాయ, మూలప్రకృతి, మూలపురుషుఁడు, శివుడు, శక్తి మున్నగు పేరులు దాని కెన్నియోగలవు7. కాని యే పేరు దేనికిఁ బెట్టఁబడినదో దానిని మొదట గుర్తెఱుఁగ వలయును. ప్రతీతిలేని కల్పన మేల చేయవలయును? 8. స్వరూపము నెఱుంగక నామముపై నాధారపడి క్రిందుమీఁదు కారాదు. ప్రతీతిలేని కేవలానుమానజ్ఞానమువలన భీభత్సమగును 9. నిశ్చలమగు గగనమందుఁ జంచలమగు వాయువు మహార్భటితోఁ బ్రవహించుచున్నది. కాని యా గగనసమీరములలో భేదమున్నది 10. అటులె పరబ్రహ్మము నిశ్చలముగ నున్నది. దానియందుఁ జంచలమగు మాయయొక్క భ్రమ భాసించుచున్నది.

ఇపు డా౽భమను వివరించెదను 11. గగనమునందు వాయువు నడచునట్లు నిశ్చలము (బ్రహ్మము) నందు స్ఫూర్తిలక్షణరూపియగు ఇచ్ఛకు (మాయకు) స్ఫురణరూపముతో జలనము గలుగుచున్నది 12. బ్రహ్మము యొక్క అహంత్వమువలనఁ జేతనము కలుగుచున్నది. అదియే మూల ప్రకృతి యనఁబడుచున్నది. మఱియు దానివలననే ఈ బ్రహ్మాండపు మహా కారణకాయము రచింపఁబడెను 13. స్థూలసూక్ష్మకారణమహాకారణ ములను నీ నాలుగుదేహము లెట్లు పిండమునకుఁగలవో యట్లే విరాట్టు, హిరణ్యగర్భము, అవ్యాకృతము, మూలప్రకృతియను నీ నాలుగు దేహములు బ్రహ్మాండమునకుఁగలవు 14. ఈ పంచీకరణము శాస్త్రసమ్మతమైనది. విరా ట్-హిరణ్యగర్భావ్యాకృతమూలమాయలను ఈశ్వరతను చతుష్టయమని చెప్పెదరు. ఇందువలననే చేతనమునకుఁబైన మూలమాయ యని చెప్పఁ బడెను 15. పరమాత్ముఁడు, పరేశుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు, జ్ఞానధనుఁడు, ఈశ్వ రుఁడు, జగదీశుఁడు, జగదాత్ముఁడు, జగదీశ్వరుఁడు, మున్నగునవి పురుష నామములు 16. దానిని సత్తారూపము, జ్ఞానరూపము, ప్రకాశరూపము, జ్యోతిరూపము, కారణరూపము, చిద్రూపము, శుద్ధము, సూక్ష్మము, అలిప్తము అని చెప్పుదురు 17. కాని ఆత్మ, పరమాత్మ, విశ్వాత్మ, ద్రష్ట, సాక్షి, సర్వాత్మ, క్షేత్రజ్ఞుఁడు, శివాత్మ, జీవాత్మ, దేహి, కూటస్థ మని నుడువుదురు 18. దానిని ఇంద్రాత్మ, బ్రహ్మాత్మ, హరిహరాత్మ, యమాత్మ, ధర్మాత్మ, నైరృత్యాత్మ, వరుణవాయుకుబేరాత్మ, మఱియు ఋషిదేవముని ధర్మాత్మ యని చెప్పుదురు 19. గణ గంధర్వ విద్యాధర యక్ష కిన్నర నారద తుంబురాదు లందఱకు నేది యాత్మయో దానిని సర్వాత్మయందురు 20. చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, తారామండలము, భూమండలము, మేఘమండలము, ఇరువదియొక్క స్వర్గములు, సప్త పాతాళములు మున్నగువాని యన్నింటి వ్యాపారము ఆ యంతరాత్మయే నడుపుచున్నది 21. ఆ గుప్తవల్లిక నలుదెసల వ్యాప్తినొందియున్నది. దాని పురుషనామముల నిదివరకుఁ జెప్పియుంటిని. ఇఁక శ్రోతలు దాని స్త్రీనామముల నాకర్ణింపనగును 22. దానిని మూలమాయ, జగదీశ్వరి, పరమవిద్య, పరమేశ్వరి, విశ్వవంద్య, విశ్వేశ్వరి, త్రైలోక్యజనని యని యందురు 23. దానిని అంతర్హేతువు, అంతర్కళ, మాన్యగర్భము, చేతన

శక్తి, చపల, జగజ్జ్యోతి, జీవనకళ, పర, పశ్యంతి, మధ్యమ యని యందురు 24. అది యుక్తి, బుద్ధి, మతి, ధారణ, సావధానత, నానా విచారములు, భూతభవిష్యద్వర్తమానములు మున్నగువానిని ప్రకట పఱచి చూపుచున్నది 25. అది జాగ్రత, స్వప్నము, సుషుప్తి, తుర్యము, తటస్థము మొదలగు నవస్థల మానావమానములను అన్నింటిని గ్రహించుచున్నది 26. అది పరమకఠినమును, కృపాళువును నై యున్నది. అది పరమకోమలమును, స్నేహాళువును నై యున్నది. అటులే యది పరమక్రోధియు, మితిలేని ప్రేమతోఁ బ్రేమించునదియు నై యున్నది 27. శాంతి, క్షమ, విరక్తి, భక్తి, అధ్యాత్మవిద్య, సాయుజ్యముక్తి, వివేకము, సహజస్థితి దానిమూలముననే మనుజులకుఁ బ్రాప్తించుచున్నది 28. మొదటఁ బురుషనామములను, ఆ పిమ్మట స్త్రీనామములు నిరూపించితిని. ఇప్పుడాచంచలమునకుఁగల నపుంసకనామముల నాలింపుఁడు 29. ఎఱుఁగుట, అంతఃకరణము, చిత్తము, శ్రవణము, మననము, చైతన్యము, జీవితము, వచ్చుట, పోవుట మున్నగునవి సుచిత్తుఁడై చూడవలయును 30. దానిని అహంత్వము, త్వంత్వము (నీవు నేను అనునవి), ఎఱుక, జ్ఞాతృత్వము, సర్వజ్ఞత్వము, జీవత్వము, శివత్వము, ఈశ్వరత్వము అలిప్తత్వము అని చెప్పుదురు 31.

ఇట్టి నామము లెన్నియో గలవు. కాని యా జగజ్జ్యోతియున్న దొక్కటియే. ఆ సర్వాంతరాత్మను విచారవంతులగువారలే యెఱుంగుదురు 32. ఆత్మ, జగజ్జ్యోతి, సర్వజ్ఞత్వము అను నీ మూడింటిని నొక్కటి యనియే తెలిసికొనవలయును. దానినే అంతఃకరణము లేక జ్ఞప్తియని నిశ్చయపూర్వకముగా నెఱుంగవలయును 33. పదార్థములయొక్కయుఁ బురుష స్త్రీ నపుంసకములయొక్కయు నామములే లెక్కకుమించియున్నవి, ఈ స్థితిలో సృష్టిరచననామముల నెంతదనుకఁ జెప్పఁగలను ? 34. అన్నిఁటిని నడుపునది అది యొక్కటియే. ఆ యంతరాత్మ అనంతబ్రహ్మాండముల వ్యాపారమును నడుపుచున్నది. చీమ మొదలుకొని బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులదనుకఁగల సమస్తమును దానిమూలముననే వర్తించుచున్నవి 35. ఆ యంతరాత్మ నిచ్చట నీ స్వల్పవివరణమువలననే తెలిసికొనవలయును. నానాప్రకారములగు చిత్తములు (వినోదములు) అన్నియు దానియందే

యున్నవి 36. అది తెలిసికొనదగినదేగాని కన్పించునదికాదు. దాని విషయమున నమ్మకము గలుగుచున్నది గాని గోచరించుటలేదు. అది శరీరమునందున్నది గాని యొక్కతావునఁ గూర్చుండియుండదు 37. అది తీక్ష్ణభావముతో ఆకాశమునందు నిండిపోవుచున్నది. సరోవరమును గాంచఁగనే పూర్ణమగుచున్నది. మఱియుఁ బదార్థమును జూడఁగనే నలుదెసల వ్యాప్తమగుచున్నది 38. ఏ విధముగఁ బదార్థము గాన్పించుచున్నదో యావిధముగ నదియగుచున్నది. మఱియుఁ జంచలత్వమునందది వాయువునకంటె నధికమైనది 39. అది యనేక దృష్టులతోఁ జూచుచున్నది. పెక్కునాలుకలతోఁ జవిజూచుచున్నది. అనేక మనస్సులతోఁ బరికించుచున్నది 40. చెవిలోఁగూర్చుండి శబ్దము నాలించుచున్నది. ఘ్రాణేంద్రియ సహాయమున వాసన మూర్కొనుచున్నది. చర్మముతో శీతోష్ణాదులను గ్రహించుచున్నది 41. ఇట్లే యది యందఱి మనస్సులలోని మాటలను (భావములను) గ్రహించుచున్నది. అది యన్నింటియందున్నది. అన్నింటికి వేఱుగ నొక్కటేయైయున్నది. దాని యగాధలీలల నదియే యెఱుంగును 42. అది పురుషుఁడుకాడు. స్త్రీ కాదు. బాలకాదు. తరుణకాదు. కుమారి కాదు. అది నపుంసకముగు శరీరమును ధారణముచేయుచున్నది. కాని యది నపుంసకము సైతముగాదు 43. అది సమస్తదేహమును నడుపుచున్నది. చేసియును అకర్త యనిపించుకొనుచున్నది. అది క్షేత్రజ్ఞమును క్షేత్రవాసియునై యున్నది. మఱియు దానిని దేహియనియుఁ గూటస్థమనియుఁ గూడ నుడువుదురు 44.

శ్లో॥ ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ।
క్షరః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే॥

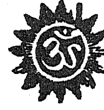
జగత్తులో క్షరము అక్షరము అని రెండువిధములగు పురుషులు గలరు. భూతములన్నింటిని క్షరమనియుఁ గూటస్థుని అక్షరమనియునుఁ జెప్పుదురు 45. ఉత్తమపురుషుఁ డింకను వేఱుగనున్నాఁడు. అతఁడు నిష్ప్రపంచుఁడును, నిష్కళంకుఁడును, నిరంజనుఁడును, పరమాత్ముఁడును, ఏకమును, నిర్వికారుఁడును నై యున్నాఁడు 46. సాధకులు నాలుగు దేహములను నిరసనము గావించి దేహాతీతులు గావలయును. దేహాతీతుని అనన్యభక్తునిగ నెఱుంగవలయును 47. దేహము మాత్రము నిరసనమై

పోయినంతన అంతరాత్మగూడ నెచ్చట శేషింపఁగలదు? నిర్వికారమునందు వికారమునకుఁ దావేలేదు* 48. నిశ్చలమైన దొక బ్రహ్మమే యనియుఁ జంచలమెంతగలదో యదియంతయు మాయికమనియు వివేకమువలన నిశ్చయమగు ప్రత్యయము గావింపవల[illegible]ను 49. దీనియందు మిక్కిలి తలమునుకలు గొనఁబనిలేదు [illegible]న్నవి రెండే. ఒకటి చంచలము; మరియొకటి [illegible] ఈ రెంటిలో శాశ్వతమెద్ది? యను విషయము [illegible]జ్ఞానముతో నెఱుంగవలయును 50. [illegible]యునువిడిచి సారమును గ్రహింపవలయునని సారాసారవిచారమునఁ జెప్పఁబడెను. జ్ఞానులు నిరంతరము నిత్యమెయ్యది, అనిత్యమెయ్యది యను సంశమును విచారింపుచుందురు 51. జ్ఞానము విజ్ఞానముగను, మనస్సు ఉన్మనముగను నగు ఆత్మయందుఁ జంచలత్వమెక్కడఁ గలుగఁగలదు? 52. చెప్పుటతో నేమియుఁ బనిలేదు. తన యనుభవమువలననే తత్త్వము నెఱుంగవలయును. అనుభవములేని వ్యర్థపరిశ్రమచేయుటయే పాపము 53. సత్యమునకు సమానమగు సుకృతము లేదు. అసత్యమునకు సమానమగు పాతకములేదు. మఱియుఁ బ్రతీతిలేని సమాధాన మెచ్చటనులేదు 54. సత్యమున కర్థము బ్రహ్మము. ఇదియే పుణ్యము. అసత్యమున కర్థము మాయ. ఇదియే పాపము. మాయరూపమగు పాపము నష్టమైనపిమ్మటఁ బుణ్యరూపమగు పరబ్రహ్మము శేషించియుండును. దానియం దనన్యమైనరతన తానుగూడ నామాతీతుఁడగును 55-56. మనము స్వతస్సిద్ధమగు వస్తువై యున్నారము. అచ్చట దేహసంబంధములేదు. ఇంతజరిగినపిమ్మటఁ బాపరాసులు స్వయముగ భస్మమగును 57. బ్రహ్మజ్ఞానము దప్ప ఇతరసాధనము లెన్నింటెని గావించినను వ్యర్థపరిశ్రమ యగును. నానాపాపము లెట్లు అడంగిపోఁగలవు? 58. ఈ శరీరము పాపముతో (దృశ్యము లేక మాయతో) నిర్మింపఁబడినది. మఱియు ముందునై తము (మాయను సత్యమని విశ్వ

* ఈ పద్యములోని అంతరాత్మయను శబ్దప్రయోగము దేహసంబంధముతో చేయఁబడెను గావున దేహమే నిరసనమై పోయినపుడు అనంతర మంతరాత్మ యెక్కడ మిగులును? బ్రహ్మస్వరూపము నిర్వికారము; దానియందు వికారము లేదు. అంతరాత్మ యను శబ్దప్రయోగము దేహోపాధియోగమువలన నైనది. ఆ యుపాధి బ్రహ్మమునందు లేదు.

సించుకతన) పాపములే ప్రోవగుచున్నవి. లోపల రోగమున్నపుడు పయి పయి యుపచారమువలన నేమియగును? 59. అనేక క్షేత్రములలోఁ దలలు గొరిగించుకొనుచున్నారము. అనేక తీర్థములలో దేహమునకు దండనము లొసంగుచున్నారము. స్థలస్థలమున నానావిధములగు విగ్రహములతో దేహమును ఖండించుచున్నారము. బహువిధములగు మృత్తికలతో నీ దేహమును గసగస తోముచున్నారము. తప్తము గావింపఁబడిన ముద్రలతో నీ దేహమునిండ వాతలను వేయుచున్నారము. ఈ విధముగా పైపైని దేహమున కెన్ని శ్రమలు కలుగఁజేసినను గొంచెమేని శుద్ధినొంద గలదా? 60—61. ఎన్ని పేడముద్దలను మ్రింగినను, గోమూత్రధార యెంత గ్రోలినను, రుద్రాక్షలు కాష్ఠమణిమాలలు మెడలో నెన్ని ధరించినను బాహ్యాడంబరము లీవిధముగా నెన్ని యొనరించినను లోపలఁ బాపము నిండియున్నచో దానిని దూరపఱచుట కాత్మజ్ఞానమే కావలయును 62—63. బహువిధములగు వ్రతదానయోగతీర్థాటనాదు లన్నింటి కంటె ఆత్మజ్ఞాన మహిమ కోటిరెట్లధికము 64. ఆత్మజ్ఞానమునుగూర్చి యోచించు పురుషుని పుణ్యమునకు మేరయే లేదు. దుష్టమగు పాపబాధ లట్టి పురుషుని నంటఁజాలవు 65. వేదశాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁబడిన సత్యస్వరూపమే (ఆత్మవిచారులగు) జ్ఞానులకుఁగూడ గల రూపము. అట్టివారల ననుపమ పుణ్యాత్ములనియు, మేరలేని సుకృతులనియు నెఱుంగనగును 66. ఇవి యనుభవవాక్యములు. ఆత్మదృష్టితో జను లనుభవము గడింపవలయును. అనుభవముతో భిన్నులై కష్టాత్ములు కాఁజనదు 67. ఓ యనుభవనీయులారా! అనుభవము లేనిదంతయు శోకము. కావున మీరలు రఘునాథుని కృపవలన నిశ్చయాత్మికమగు అనుభవము గలవారలై యుండుఁడు 68.

పదునొకండవ దశకము

మొదటి సమాసము—సిద్ధాంత నిరూపణము

ఆకాశమునుండి వాయువు జనించిన విధము మనకుఁ దెలియుచునే యున్నది. వాయువునుండి యగ్ని యెట్లుత్పత్తియయ్యెనో శ్రోతలు సావధానులరై యాలింపగోరెదను 1. వాయువువలని కఠినమగు రాపిడివలన అగ్నియును, శీతలమును మందమును నగు వాయువువలన ఉదకమును ఉత్పన్నము లగుచున్నవి 2. ఉదకమువలన నానావిధ బీజరూపమగు నీపృథ్వి కలుగుచున్నది. బీజములనుండి యుత్పత్తి కలుగుట స్వాభావికమే కదా 3. ఆదినుండియే సృష్టి కల్పనామయము. కల్పనము మూలమాయకుఁ జెందినది. అట్లే దానివలననే (త్రిగుణాత్మికమగు) ముమ్మూర్తు లుదయించిరి 4. నిశ్చలము (పరబ్రహ్మము)నందున్న చంచలము (మూలమాయ) కేవలము కల్పనమే. అదియే అష్టవిధప్రకృతికి మూలము 5. అనఁగా కల్పనమే అష్టధాప్రకృతి. అష్టధాప్రకృతియే కల్పనము. అష్టధా ప్రకృతి మూలమాయనుండి ఉత్పన్నమయ్యెను 6. పంచభూతములు, త్రిగుణములు గలసి ఎనిమిది యయ్యెను. ఇందువలననే దీనిని అష్టధాప్రకృతి యని యందురు 7. అష్టధాప్రకృతి ఆదియందు కల్పనరూపముతో నుండును. తరువాత నదియే విస్తృతమై సృష్టిరూపమునందు స్థూలత్వము నొందుచున్నది 8. మూలమునందున్నదే మూలమాయ. దానివలనఁ ద్రిగుణములను గలిగించినది గుణమాయ. దానివలన సృష్టిరూపమునకుఁ గలిగెడి స్థూలత్వమే అవిద్యామాయ 9. దానివలననే మఱల (జరాయుజములు, ఉద్భిజ్జములు, అండజములు, స్వేదజములు, అను) నాలుగు (సృష్టి) గనులును, (పరాపశ్యంతి మధ్యమా వైఖరులను) నాలుగు వాణులును, అనేక యోనులును, అనంతవ్యక్తులును ప్రకటనములై విస్తృతములగుచున్నవి 10.

ఈ విధముగ నుత్పత్తి యగుచున్నది. సంహారక్రమము నంతయు వెనుకటి దశకమునఁ జెప్పితినిగదా 11. ఐనను మఱల నిచట సంక్షేపరూప ముగాఁ జెప్పెదను. ధ్యానము నొసంగి యాలింపుడు 12. శాస్త్రము లందుఁ గల్పాంతవర్ణన మీ విధముగానున్నది. నూఱు సంవత్సరములు వర్షములు కురియవు. అందుచే సమస్త జీవసృష్టియు నశించును 13. పండ్రెండు కళలతో సూర్యుఁడు లోకమును మాడ్చివేయును. దానిచే భూమండలమంతయు బూడిదయైపోవును. తరువాత నా బూడిదయంతయు నీటిలోఁ గరిగిపోవును 14. అనంతర మా జలమునుగూడ అగ్ని శోషింపఁ జేయును. అగ్నిని వాయువు హరించును. తరువాత తనంతన వాయువు గూడ నదృశ్యమగును. నిరాకార మెచ్చటి దచ్చటనే యుండిపోవును 15. ఈ విధముగా సృష్టి సంహారమగును. ఈ సంహారక్రమము నంతయు నింతకుమున్ను విస్తారముగ వివరించితిని. మాయయంతయు నీ విధముగా నిరసనమైనపిమ్మట నిరాకారస్వరూపస్థితి శేషించును 16. అపుడచట జీవ శివులు, పిండబ్రహ్మాండములు మొదలగువానినిగూర్చిన వితర్కములు నశించును. మఱియు నవిద్యామాయవలని సంపూర్ణకోలాహలమంతయు నాశనమైపోవును 17.

ఈ ప్రళయమును వివేకముతోఁగూఁడ జేయవచ్చును. దానిని వివేకప్రళయమందురు. వివేకవంతులే వివేకప్రళయము నెఱుంగుదురు. పాపము మూర్ఖులేమి యెఱుంగుదురు? 18. సృష్టినంతను బరిశోధనము గావించినపిదప ఒకటి చంచలమనియు, నొకటి నిశ్చలమనియు విదిత మగును. చంచలమునకుఁ గర్త చంచలరూపముగనే యుండును 19. సకల శరీరములందు వర్తించునదియు, అన్నికర్తృత్వములయందుఁ బ్రవృత్తమగు నదియు, చేసియు అకర్త యనబడునదియు 20, దరిద్రుఁడు మొదలుకొని రాజువఱకును బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాది దేవులదనుకను అన్నింటియందును సమానముగ వర్తించునదియు, ఇంద్రియముల తోడ్పాటుతో శరీరముల వ్యాపారములు నడుపునదియుఁ బరమాత్మయని లోకులు చెప్పుచున్నారు. పరమాత్మను సర్వకర్తయని భావించుచున్నారు. ఆ పరమాత్మకు నైతము నాశనము కలుగుచున్నది. వివేకముతో దీనిని బ్రతీతి గావింపవల యును 21—22. పరమాత్మ కుక్కయందుండి మొఱుగుచున్నది. నూక

రమునందుండి ఘుర్ఘురమనుచున్నది. గాడిదయందుండి బిగ్గరగా నోండ్ర పెట్టుచున్నది 23. సాధారణజనుల ధ్యానము కేవలముగ నానావిధ శరీర ములపై మాత్రమే యుండును. వివేకవంతులు ఈ శరీరముల లోపలి వస్తువును జూతురు. అనఁగా నిట్టి పండితులు సమదర్శనులుగా నుందురు24.

శ్లో॥ విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని ।
శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాః సమదర్శినః ॥

పైపై జూచుటకు దేహములు వేఱువేఱుగా నున్నను అన్నింటి లోపలను నున్నది యొక్కవస్తువే యని తలఁచి సమదర్శనులగు వివేకులు ప్రాణిమాత్రులనెల్ల సమానభావముతోఁ జూచుచుందురు 25. చూచు టకుఁ బ్రాణిసముదాయము అనంతప్రాణులుగాఁ గనిపించుచున్నను సత్య మున కివి యన్నియు నొక్క శక్తివలననే వర్తించుచున్నవి. ఆ శక్తి జగజ్జ్యోతి లేక సంజ్ఞాశక్తియై యున్నది 26. ఈ జ్యోతి (శక్తి) చెవియం దుండి బహువిధములుగ శబ్దజ్ఞానమును కలిగించుచున్నది. త్వక్కునందుండి శీతోష్ణముల నెఱుంగఁ దోడ్పడుచున్నది. కనులయందుండి వస్తుసము దాయమును జూచు జ్ఞానమును గలుగఁజేయుచున్నది 27. అటులే నాలుకయందుండి రుచిని, ఘ్రాణమునందుండి గంధమును, కర్మేంద్రియము నందుండి నానావిధ విషయసౌఖ్యములను గ్రహించుచున్నది 28. ఈ విధముగాఁ బరమాత్మ సూక్ష్మరూపముతో అంతరమునందుండి స్థూల మును రక్షించుచున్నది. అంతియగాక నానావిధసుఖదుఃఖములను దెలిసి కొనుచున్నది. కావుననే దానిని అంతస్సాక్షియనియు, అంతరాత్మయని యుఁగూడఁ బిలుచుచున్నారు 29. దానినే ఆత్మ, అంతరాత్మ విశ్వాత్మ, చైతన్యము, సర్వాత్మ, సూక్ష్మాత్మ, జీవాత్మ, శివాత్మ, పరమాత్మ, ద్రష్ట, సాక్షి, సత్తారూపి యందురు 30. ఈ వికారియే (అంతరాత్మయే) వికారము (దృశ్యసృష్టి) నందుండి అఖండరీతిగా నానావిధ వికారములను గావించుచుండును. దీనినే మూర్ఖులు పరబ్రహ్మమని నుడువుదురు 31. అన్నింటిని (చంచలమును నిశ్చలమును) సమానముగా భావించుట అంత యును మిశ్రితము గావించుట యను నీ మాయికస్థితికి అచంచలముగ అవిద్యామాయమాత్రమె కారణమైయున్నది 32. కాని వాస్తవములో

జంచలము, మిథ్యయు నగు మాయ వేఱుగా నున్నది. అచలమును శాశ్వతము నగు పరబ్రహ్మము వేఱుగానున్నది. దాని నెఱుంగుటకొఱకే నిత్యానిత్యవివేకముయొక్క ఆవశ్యకము గలుగుచున్నది 33. అట్లే బ్రహ్మముతో నైక్యము నొందిన జీవుఁడు బ్రహ్మాంశము. అట్టి జీవునిపట్ల పిండబ్రహ్మాండములు రెండును నిరసన మగుచున్నవి. ఇవియే చతుర్జీవులు 34—35.

ఈ కనుపించునది యెల్లఁ జంచలము. చంచలమంతయు నశ్వరము. నిశ్చలమంతయు ఆద్యంతములయందుగూడ నిశ్చలమే 36. ఆ వస్తువు (బ్రహ్మము) ఆదిమధ్యాంతములయందు సమానముగా నుండునది. మఱియు నది నిర్వికారియు, నిర్గుణియు, నిరంజనమును, నిస్సంగమును, నిష్ప్రపంచమునై యున్నది 37. ఉపాధి నిరసనమైనపిదప జీవశివుల కైక్యత గల్గిపోవును. కాని విచారించిచూచితిమేని ఉపాధియనున దేమియును లేదు 38. తెలిసికొనఁదగినది జ్ఞానము. కాని పరబ్రహ్మమునందు అనన్యమై పోయినపిమ్మట ఈ జ్ఞానము విజ్ఞానమైపోవును. మనస్సు ఉన్మనమైపోవును. ఆ యున్మనీయదశను మనస్సుతో నెట్లు గుర్తింపఁగలము ? 39. వృత్తికి నివృత్తిస్థితి దెలియదు. గుణమునకు నిర్గుణప్రాప్తి యెట్లు కాఁగలదు ? సాధకుఁడు వివేకముతో గుణాతీతుఁడై సత్స్వరూపమును బడయును 40. శ్రవణముకంటె మననము శ్రేష్ఠమైనది. ఏలయన, మననమువలన సారాసారము విదితమగును. ఆ పిమ్మట నిదిధ్యాసమువలన నిస్సంగమగు వస్తువు సాక్షాత్కారమగును 41. నిర్గుణమునం దనన్యత గలుగుటయే సాయుజ్యముక్తి. అచట (సాయుజ్యముక్తియందు) లక్ష్యాంశ వాచ్యాంశములు రెండును సమాప్తి యగుచున్నవి 42. అలక్ష్యమునందు లక్ష్యము లీనమగును. సిద్ధాంతమునందుఁ బూర్వపక్షము లయమగును. మఱియు అప్రత్యక్షము (దృశ్యము) ఉండియును గూడ లేకుండును 43. అనఁగా మాయికమగు నుపాధి యుండఁగనే స్వరూపాకారవృత్తియగుట సహజసమాధి యందురు. శ్రవణమువలన నిశ్చయబుద్ధిని బెంపొందింపవలయును 44.

రెండవ సమాసము — సృష్టిక్రమము

ఒకటి నిశ్చలమైనది. ఒకటి చంచలమైనది. చంచలమునం దెల్లరును జిక్కియున్నారు. నిశ్చలము యథావిధముగ నిశ్చలముగనే యున్నది 1. నిశ్చలమును వివేకించువాఁడు లక్షలకొలఁది మనుజులలో నొక్కఁ డుండును. నిశ్చలములో సమానమగు నిశ్చయాత్మకుఁడె నిశ్చలుఁడు 2. నిశ్చలమునకు సంబంధించిన మాటలను జెప్పుచుఁ జంచలమువైపునకై పరుగెత్తుచుండువారలు పలువురు గలరు. చంచలచక్రమునుండి విడివడి పోవువారలు మిగుల నరుదుగా నున్నారు 3. చంచలమునందుఁ జంచలము జనించుచున్నది. చంచలమునందె పెరుగుచున్నది. బ్రతికినంతకాలమును చంచలమే ప్రతిబింబించును 4. పృథ్వియంతయుఁ జంచలమువైపునకె పోవుచున్నది. చేయవలసినదంతయుఁ బెట్టవలసినదంతయుఁ జంచలమునందె జరుగుచున్నది. చంచలమును విడిచి నిశ్చలమువైపునకు మొగ్గెడివాఁ డెవఁడు ? 5. చంచల మేమాత్రమును నిశ్చలము కాఁజాలదు. నిశ్చల మెప్పుడును జంచలము కాఁజాలదు. ఈ విషయము నిత్యానిత్యవిచారణము వలన జనులకుఁ గొంతకొంత బోధయగును 6. కొంచెముగఁ దెలిసికొనుట వలన నిశ్చయము గాదు. మఱియు సందేహ మటులే నిలిచియుండును 7. కాని సంశయము, అనుమానము, భ్రమ మున్నగువానివలనఁ గలుగు ఆపత్తు చంచలమునందుమాత్రమే యుండును. నిశ్చలమునం దెప్పుడు నుం డదు. దీని మర్మమును గ్రహింపవలయును 8. చంచలాకార మంతయు మాయ. మాయికమగున దంతయు లయమగును. ఇట్లు లయమగునవి చిన్నవి పెద్దవి యని చెప్పవలసిన యావశ్యకములేదు 9. సమస్తమునందును మాయ వ్యాపించియున్నది. అష్టధా ప్రకృతి విస్తృతమైయున్నది. మఱియు నానావిధరూపములతోఁ జిత్రవిచిత్ర వికారములు కనుపించు చున్నవి 10. నానావిధములగు నుత్పత్తివికారములు, పలు తెఱంగులనున్న చిన్న పెద్ద ప్రాణులు, నానావిధపదార్థములు మున్నగునవియెల్ల మాయ యొక్క క్రీడలు 11. వికారవంతమగు నీ మాయ వికృతియై సూక్ష్మము నుండి స్థూల మగుచున్నది. మఱియు సమష్ట్యాదిపెరీతిగ నొకటికి వేఱొక టియై కాన్పించుచున్నది 12.

మఱల నానావిధములగు శరీరములు నిర్మింపఁబడుచున్నవి. అనంత నామములు పెట్టఁబడుచున్నవి. భిన్నభిన్న భాషల ననుసరించి యందుఁ గొన్ని కొన్ని తెలియుచుండును 13. తరువాత నానావిధములగు నాడుకలు, రీతులు, జనరూఢులు ప్రచలితము లగును. నానావిధములగు నాచారము లేర్పడును. వాని ననుసరించి జనులందఱును బ్రవర్తింతురు 14. అష్టధా ప్రకృతికిఁ బెద్దవియుఁ జిన్నవియు నగు శరీరములు నిర్మాణమగుచుండును. పిమ్మట ప్రజలు తమతమ మనస్సు ననుసరించి వర్తించుచుందురు 15. నానా మతములు నిర్మాణమగును. అనేకవిధములగు పాషండమతములు వ్యాపించును. బహువిధములగు కోలాహలములు చెలరేగును 16. జనరూఢి ననుసరించి ప్రజలు ప్రవర్తింతురు. ఎవఁ డెవని నాటంకపఱుపఁగలఁడు? జనులలో నేకత్వము లేకున్నది 17. భూమండలమునందంతటను గల్లోలము వ్యాపించియున్నది. ఒకనికంటె నొకఁడు పెద్దయైయున్నాఁడు. ఎవనిది సత్యమో యెవనిది అసత్యమో యెవ్వఁడెఱుంగును? 18. దురాచారములు విశేషించి వ్యాపించియున్నవి. ఎందఱెందఱో ఉదరపోషణమునఁ దన్మయులై చనిపోవుచున్నారు. ఎందఱెందఱో అభిమానగ్రస్తులై యాడంబరములకుఁ బాలగుచున్నారు 19. దేవత లగణితములైనవి. ఆ దేవతల యార్భాటములు మిగుల విజృంభించియున్నవి. దేవతలు, భూతములు గావించు మోసములుగూడ మిక్కుటమైనవి 20. ముఖ్యదైవతము నెఱుంగుటలేదు. ఒకనికి మఱియొకనితో నైక్యము కుదురుటలేదు. ఒకని కింకొకఁడు లొంగియుండుట లేదు. ఎవరికి వారుగ నందఱును స్వచ్ఛందులగుచున్నారు 21. విచారమంతయు నీ విధముగ నష్టమైనది. సారాసార విచారము గావించువాఁడే లేఁడు. ఎక్కడిపెద్ద? ఎక్కడిచిన్న? ఏమాత్రము గోచరించుటయేలేదు 22. శాస్త్రముల విక్రయవీథి సాగినది. దేవతల గోల యెక్కువయైనది. జనులు సకామ్యవ్రతములయెడ నాసక్తి గలవారలై ప్రాణముల విడుచుచున్నారు 23. ఈ విధముగా సత్యధర్మమంతయు నాశనమగుచున్నది. సత్యాసత్యముల జాడపోడలే కనుపించుటలేదు. నలుదెసల పరస్పర విరుద్ధవర్తనము లతిశయించుచున్నవి 24. మతమతాంతరుల కలహములు పెచ్చుపెరుగుచున్నవి. ఒకనిని మరియొకఁ డడుగనే యడుగడు. ఎవ్వఁ డేమతమునందుఁ బడిపోయిన వానికదియే సర్వోత్తము

మైనదిగఁ దోఁచుచున్నది 25. అసత్యము నభిమానించు జనులు పతన మొందుచున్నారు. ఇందువలననే జ్ఞాతలగువారలు సత్యమును శోధించు చున్నారు 26. జనుల ప్రవర్తనమంతయు జ్ఞాతలగువారికిఁ గరతలామలక ముగ నున్నది. కావున వివేకులగు జనులారా! వినుఁడు 27. జను లేమార్గమున నడచుచున్నారో ఏ దేవతను భజించుచున్నారో తెలిపెదను. ప్రత్యక్షానుభవమగు నీయంశమును సావధానులరై వినుండు 28.

మన్ను, రాయి, ఇతరధాతువులు సమకూర్చిచేసిన విగ్రహములను దేవతలని నమ్మి పలువురు వానినే పూజించుచున్నారు 29. కొందఱు దేవ తల యవతారకథల నాలకించుచున్నారు. అంతఁబోక యవతారములను గూర్చి ధ్యానము, జపము, పూజ గావించుచున్నారు 30. కొందఱు అందఱి యంతరాత్మను విశ్వమునందు వర్తించు విశ్వాత్మను ద్రష్టను జ్ఞానాత్మను (సాక్షిని) విశ్వసించుచున్నారు 31. కొందఱు నిర్మలులుగ, నిశ్చలులుగ నున్నారు. ఎప్పుడును జంచలత్వమొందుటయేలేదు. మఱియు ననన్యభావముతో స్వయముగఁ గొందఱు కేవల వస్తురూప మగు చున్నారు 32. ఈ సృష్టియందు నాలుగువిధముల దేవతలున్నవి. మొదటిది నానావిధప్రతిమలు. రెండవది అవతారములు. మూఁడవది అంతరాత్మ. నాలుగవది నిర్వికారము. ఈ నాలుగింటియందుదక్క నితరమునందు జనులకు భావన లేదు 33_34. కొందఱు సర్వము నొక్కటియే యని నమ్ముచున్నారు. అంతియెగాక పరమేశ్వరుని సాక్షియని చెప్పుచున్నారు. పరమేశ్వరుని సాక్షియనుటకుఁ బ్రధానకారణమగు అష్టధాప్రకృతినిగూడఁ గుర్తెఱుంగవలయును 35. ప్రకృతికి సాక్షియగు పరమేశ్వరుఁడు ఆ ప్రకృతి స్వభావమే! కాని భావాతీతుఁడగు నా పరబ్రహ్మమును వివేకముతో నెఱుంగవలయును 36. నిర్మలమును ధ్యానించువాఁడు నిర్మలుఁడేయగును. ఇంతయేల, ఎవఁ డెద్దానిని భజించునో వాఁ డారూపమునందే లీన మగును 37. నీటిని, పాలను వేఱువేఱు గావించునవి రాజహంసలు. అట్లే సారమును అసారము నెఱింగినవారలు మహానుభావులు 38. ఓరీ! చంచలమును (మాయను) ధ్యానించువాఁడు స్వాభావికముగనే నాశన మగును. నిశ్చలమును (బ్రహ్మమును) భజియించువాఁడు నిశ్చలుఁడుగనే యుండును 39. ప్రకృతి ననుసరించి వర్తింపవలయును. కాని అంతఃకర

ణామునందు శాశ్వతమును గుర్తించుకొనవలయును. మఱియు సత్త్వస్వరూపులై సాధారణజనులవలెఁ బ్రవర్తింపవలయును 40.

మూఁడవ సమాసము — సాంసారికోపదేశము.

మనుష్యశరీరము బహుజన్మము లెత్తినమీఁదట లభించును గావున దీనిని బడసినందులకు నీతిని, న్యాయమును విడువక సత్యముగఁ బ్రవర్తింపవలయును 1. ప్రపంచమును (సాంసారిక కార్యములను) నియమపూర్వకముగ నిర్వహింపవలయును. దీనివలన ఇహపరములు రెంటియందును సౌఖ్యము గలుగును 2. మానవుని ఆయువునకు నియతి నూఱు వత్సరములు. అందు బాల్యావస్థ అజ్ఞానముతోడను, యౌవనావస్థ సంపూర్ణ విషయసుఖములతోడను గడచిపోవుచున్నది 3. వృద్ధావస్థయందు నానా రోగములను, కర్మభోగములను ననుభవింపవలసియుండును. ఇఁక భగవంతునిభజన మెప్పుడు గావింపనగును ? 4. రాజకీయములు, దైవికోద్యోగములు నగు చింతలయందో, అన్నవస్త్ర శరీర రక్షణములయందో ఇట్టివియు నింక నితరములు నగు నిర్బంధములయందో దగుల్కొనియున్న సమయమునం దాకస్మికముగా మృత్యువే తెంచును 5. జనులు మరణించుచుందురు. ఇది ప్రత్యక్షమేగదా! పలువురు పేరొందినవారలు గతించిరి. ఇది మనమెఱింగిన యంశము. నీవిదియంతయుఁగాంచి నిశ్చయముగ నేమి గావింపగలిగితివి? 6. ఇంటియందుఁ జిచ్చు దగుల్కొనియున్నది. గృహయజమాని సావకాశముగ నిదురబోవుచున్నాఁడు. ఇట్టి యాత్మహంతకు నెవఁడేని మంచివాఁడని యనునా? 7. పుణ్యమార్గమంతయు వ్యర్థమైనది. పాపసంగ్రహము మితిమీఱినది. యమయాతన మిగుల దుస్సహమైనది 8. కావున నిఁక నిట్లు వర్తింపఁదగదు. మిగులఁ గనిపెట్టి నడువవలయును. ఇహపరములను రెంటిని సాధింపవలయును 9. అలసత (సోమరితనము) యొక్క ఫలము ప్రత్యక్షముగఁ గనిపించుచున్నది. ఆవలింతతో నిదురవచ్చుచున్నది. సోమరిపోతులా నిదురనే సుఖమనితలఁచి యుమ్మిళ్లు లూరుచున్నారు 10. ఉద్యోగము గావించుటవలన గష్టము కలుగును. కాని ముందు సౌఖ్యము లభించును. యత్నము గావించుటచే దినుట,

త్రావుట మున్నగు సకలసౌఖ్యములు సమకూరును. అలసతవలన ఉదాసీనత్వము, దరిద్రము కలుగును. ప్రయత్నము నిష్ఫలమగును. దౌర్భాగ్య మావరించుకొనును 11–12. కావున సోమరితనము లేకుండుటవలననే వైభవములు లభించుచున్నవి. అంతియగాక ఇహలోక పరలోకములలోఁ గూడ మనుజులకు సమాధానము కలుగును 13.

ఇపుడు చేయదగిన ప్రయత్నమేదియో దెలుపుదును. సావధానులరై వినుండు 14. ఉషఃకాలమున లేచి కొన్ని యుత్తమవచనములను వల్లింపవలయును. యథాశక్తిగఁ బరమాత్మని స్మరింపవలయును 15. అనంతరము దానేకాంతప్రదేశమునకు మలవిసర్జనమున కేగవలయును. మఱియు నిర్మలమగు జలముతో శౌచాచమనములను జేయవలయును 16. ముఖమార్జనమును, ప్రాతఃకాలస్నానమును. సంధ్యాతర్పణ దేవతార్చనములను నొనరించి అగ్నిపూజనము, ఉపాసనము సాంగోపాంగముగా నొనర్పవలయును 17. పిదపఁ గొంచెము జలముద్రావి గృహకార్యములు నిర్వర్తింపవలయును. మధురభాషణములతో నెల్లరను దన కిష్టులుగాఁ జేసికొనవలయును 18. తన వ్యాపారములలో జాగ్రత్త గల్గియుండవలయును. దుశ్చిత్తుఁడుగనున్నచో దుష్టులు మోసగింతురు 19. దుశ్చిత్తతవలనను సోమరితనమువలనను మనుజుఁడు పొరఁబడుననియు, మోసగింపఁబడుననియు, మరచిపోవుననియు, హితమును విడుచుననియు, జ్ఞాపకమునచ్చినపుడు తడబడుననియు మన మెఱింగియేయున్నారము 20. కావున మనస్సును సావధానముగను, ఏకాగ్రతగను నుంచవలయును. అట్లు సావధానముగ నేకాగ్రతగ నుంచినపుడె తినుట, త్రాగుట మంచిదిగ స్ఫురించును 21. భోజనానంతర మేదేని కొంచెము చదువవలయును. చర్చింపవలయును. లేదా యేకాంతముననుండి నానావిధగ్రంథములను మననము గావింపవలయును 22. ఇటుల నొనరించుటవలననే మానవుఁడు నేర్పరియగును. ఇటులఁజేయకున్న మూర్ఖుఁడుగ మారును. ఇట్టి మూర్ఖులున్నంతలోఁ ధిని దీనరూపులై వ్యర్థముగా సంచరించుచుఁ బ్రొద్దు గడుపుదురు 23. భాగ్యవంతుని లక్షణములను నిఁక నాలకింపుఁడు. భాగ్యయుతులు దమ జీవితమున నొక క్షణమేని నిరర్థకముగాఁ గడుపరు. తన సంసారవ్యాపారములను మిగుల నేరుపుగ నెరవేర్చుచుందురు 24. భాగ్య

యుతుఁడు మొదట కొంత సంపాదించి నిలువఁజేసికొని యవసరమువెంట నుపయోగించుకొనును. దిగబడిన జనుల నుద్ధరించును. తన దేహము నేదేని సత్కార్యములయందు మగ్నమొనర్చును 25. కొంత ధర్మచర్చ, పురాణము, హరికథ, అధ్యాత్మనిరూపణము మున్నగు సత్కార్యములు భాగ్యయుతుఁ డొనరించుచుండును. అంతియగాక ప్రపంచ పరమార్థములను రెంటి నొకక్షణముగూడ వ్యర్థముగఁ బోనీయఁడు 26. అన్ని విధముల నీ ప్రకారముగనున్న సావధానికి దుఃఖ మెట్లు కలుగఁగలదు? వానియభిమానము వివేకములవలన నశించును 27. ఉన్నదంతయు నీశ్వరునిదే యని తెలిసికొని వర్తింపనగును. ఈ విధముగ మెలంగుటవలన ఉద్వేగము సమూలముగా నాశనమగును 28. ప్రపంచమునందు ధనమెట్లవసరమో యటులె పరమార్థమునందుఁ బంచీకరణము గావలయును. దీనితరువాత మహావాక్యముల వివరణ మొనరించుటవలన మోక్షము గలుగును 29. కర్మము, ఉపాసనము, జ్ఞానమువలన సమాధానము కలుగును. కావునఁ బరమార్థసాధనములను శ్రవణము గావింపవలయును 30.

నాలుగవ సమాసము — సద్విచారము

బ్రహ్మము నిరాకారము. అది యాకాశమువలె నున్నది. దానియందు వికారము లేదు. అది నిర్వికారము 1. బ్రహ్మము నిశ్చలము. అంతరాత్మ చంచలమైనది. ద్రష్టయనియు సాక్షియనియు నంతరాత్మనే చెప్పుదురు 2. అంతరాత్మ నీశ్వరుఁడని చెప్పవలయును. దాని స్వభావము చంచలము. అది సమస్తజీవులలో నుండి పరిపాలించుచున్నది 3. అది లేని పదార్థము జడము. దేహము వ్యర్థమైనది. అంతరాత్మవలననే పరమార్థము మొదలగునవి తెలియుచున్నవి 4. కర్మమార్గము, ఉపాసనమార్గము, జ్ఞానమార్గము, సిద్ధాంతమార్గము, ప్రవృత్తిమార్గము, నివృత్తిమార్గముల నీశ్వరుఁడె నడుపుచున్నాఁడు. చంచలము (అంతరాత్మ) లేనిది నిశ్చలము (బ్రహ్మము) తెలియఁబడదు. చంచలము స్థిరముగా నుండదు. ఇట్టి విచారముల నెన్నింటినో బాగుగా గమనించి చూడవల

యును 5-6. చంచలము (అంతరాత్మ) నిశ్చలము (పరబ్రహ్మముల) సంధి (మాయ)లో బుద్ధి తిరుగుడువడును. కర్మమార్గము మొదలగునవి యీ సంధికి (మాయకు)దరువాత ప్రకటనమైనవి 7. వాని కన్నింటికిని మూల మీశ్వరుఁడు (అంతరాత్మ), కాని యీశ్వరునకు మూలము లేదు. పరబ్రహ్మము నిశ్చలమును నిర్వికారమును నై యున్నది 8. నిర్వికారము వికారము నొక్కటియేయని చెప్పువాఁడు మూర్ఖుఁడు. అట్టి మూర్ఖుని వలనఁ జూచుచుండఁగనే విచారము నష్టమగును 9. సమస్త పరమార్థములకును మూలము పంచీకరణమును మహావాక్యవిచారణమును నై యున్నది. దానినే మాటిమాటికి మననము గావింపవలెను 10. స్థూలదేహము మొదటిది. మూలమాయా దేహ మెనిమిదవది. ఈ యెనిమిది దేహములును నిరసనమై పోయినపిమ్మట వికార మింక నెచ్చట నుండఁగలదు? 11. వాస్తవమునకు ఈ వికారవంతమగు మాయ గారడివిద్యవలె సత్యమువలెఁ గాన్పించును. దీనియథార్థమొకానొకఁడు మాత్రమె తెలిసికొనును. ఒకఁడు సత్యమని విశ్వసించును 12. నిర్వికారము ఉత్పత్తి, స్థితి, సంహారముల కంటె భిన్నముగానున్నది. దీనినెఱుంగుటకే సారాసారవివేకము పేర్కొనఁబడెను 13. సారాసారములు రెండును నొకటి గావింపఁబడినపుడు వివేక మింక నచట నెక్కడనుండును? తెలిసికొనఁజాలనివారలు (బుద్ధిహీనులు) పరీక్షించుట యెఱుంగరు 14. అన్నింటియందు నేది వ్యాపించియున్నదో దాని నంతరాత్మయందురు. అంతరాత్మ నానావిధ వికారములతో వికృతియైయున్నది. కావున నది నిర్వికారము కాఁజాలదు 15. ఇది స్పష్టముగనేయున్నది. తన యనుభవముతో నీ యంశము గమనింపవలయును. ఏదియుండునో యేదిపోవునో యీ విషయము అవివేకియగు పురుషునకు దెలియఁబడదు 16. అఖండరీతితో ఉత్పన్నము నాశనమునగు నా వస్తువు నందఱును జూచుచునేయున్నారు 17. ఒకఁ డేడ్చుచున్నాఁడు. ఒకఁడు తికమక పడుచున్నాఁడు. ఒకఁడు రెండవవాని భారమును దనపయి నిడుకొనుచున్నాఁడు. ఒకఁడు కఱవుకాలములోని అన్నాతురునివలె రెండవవానిపై విఱుచుకొని పడుచున్నాఁడు 18. న్యాయములేదు. నీతిలేదు. ఈ విధముగ జనులు వర్తించుచున్నారు. వివేకహీనుల నెల్లరును ఉత్తము లనుచున్నారు 19. ఒకవైపు తాళ్ళను విడిచి బంగారమును

గై కొనుచున్నారు. మట్టిని విడిచి అన్నము తినుచున్నారు. కొందరైతే ప్ర మూర్ఖతతో నెల్లరను ఉత్తములని చెప్పుచున్నారు 20. కాన దీనిని విచారింపవలయును. ఈ విచారము సత్యమార్గానుసారముగా నొనర్ప వలయును. వివేకలాభము నెఱుంగవలయును 21. వజ్రమును తాతిని సమానముగా నెంచినపుడు పరీక్ష యెక్కడనున్నది? కావున నేర్పరులగు వారలు పరీక్షగావింపవలయును 22. పరీక్షలేనితావున శ్రమ కలుగును. ధాన్యమంతయు నిరువదిరెండు శేరులేయని శలించుట బండతనమగును 23. గ్రాహ్యమెద్దియో దానినే గ్రహింపవలయును. అగ్రాహ్యమును విడిచి వేయవలయును. ఉచ్చ నీచములను గురుతెఱుంగుటకు జ్ఞానమనిపేరు 24. జనులు (నరదేహమను మూలధనమును దీసికొని) సంసారమను (ప్రపంచ మను) వీధిలోనికి వచ్చుచున్నారు. వారిలోఁ గొందఱు (తమ మూలధన మును సదుపయోగ మొనరించి) లాభముగొంది శ్రీమంతులగుచున్నారు. కొందఱు మోసగించి (దురుపయోగ మొనరించి) తమ మూలధనమును కూడఁ గోలుపోవుచున్నారు 25. కాని జ్ఞానులగువార లట్లు చేయఁ గూడదు. (వారలు నరదేహరూపమగు తమ మూలధనమును వ్యర్థముగాఁ బోఁగొట్టుకొనరాదు). సారమును వెదకి గైకొని అసారమును వమనమును వలె విడిచివేయవలెను 26. ఆ వమనమును సేవించుట కుక్కయొక్కస్వభా వము. పవిత్రుఁడగు బ్రాహ్మణుఁ డెన్నఁటికి వమనము నాశింపఁడు 27. సంచితానుసారముగ ఫలము లభించును. అభ్యాసానుగుణముగఁ బట్టువడిన దెన్నఁటికిని వదలిపోదు 28. ఒకఁడు దివ్యపదార్థములను భుజించుచున్నాఁడు. ఒకఁడు అశుద్ధము నెత్తివేయుచున్నాఁడు. కాని తమపెద్దలగొప్పతనమును దెలుపుటలో నందఱు సమముగాఁ బొల్గొనుచుందురు 29. వివేకములేని కథనమంతయు వ్యర్థము. శ్రవణ మననముల నెల్లరును మాటిమాటికిఁ గావింపవలయును 30.

ఐదవ సమాసము — రాజనైతికయుక్తులు

చేసిన కర్మమునె మఱలఁ జేయవలయును. ధ్యానమునందు ధరిం చినదానినే ధారణము గావింపవలయును. వివరణము గావించిన నిరూపణ మును మఱల వివరణము గావింపవలయును 1. ఈ విషయమె నాచే

జరుపఁబడినది. చెప్పినదానినే మఱలఁ జెప్పవలసి వచ్చినది. చెడిపోయిన సమాధానమును జక్కఁగ స్థాపించుటకై యిట్లొనరించితిని 2. జనసామాన్యమునం దనన్యత గలిగియుండుటయు అన్యులగువారలకుఁగూడ నీవిషయమున భక్తి కలుగఁజేయుటయు ఉపాయముయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయము 3. హరికథ, అధ్యాత్మనిరూపణము ముఖ్యము. రాజనీతి విషయము రెండవది. అన్నివిషయములందును మెలకువ గలిగియుండుట మూఁడవది 4. విడువక పట్టుదలతోఁ గార్యము లొనరించుట నాల్గవ కర్తవ్యము. బహువిధములగు నాక్షేపములను దూర పఱుపవలయును. (పరులొనరించిన) చిన్నవి పెద్దవి యగు నపరాధములగూడ క్షమింపవలయును 5. రాజనీతివిదుఁడు రెండవవాని హృదయములోని విషయము నెఱుంగవలయును. ఎల్లప్పుడు నుదాసీనుఁడై యుండవలెను. నీతిన్యాయములపట్ల నంతరువు పడనీయరాదు 6. చతురత్వముతో జనులహృదయములను దనవైపున కాకర్షించుకొనవలయును. ఒక్కొక్కని గలసికొని యెల్లరకు బోధింపవలయును. అంతియగాక యథాశక్తిగఁ బ్రపంచమును గూడ సంబాళింపవలయును 7. ప్రపంచ సందర్భముల నెఱింగి మిగుల ధైర్యముతో నుండవలయును. ఎవ్వనితోడనైన మిక్కుటముగ సంబంధము నుంచుకొనరాదు 8. ప్రయత్నమును విరివిగ నొనర్పవలయును. కాని ప్రయత్నోపాధిలోఁ దగుల్కొనరాదు. నీచతను మూర్ఖతను దొలుత నుండియుఁ దన తలపై నుంచుకొనవలయును 9. ఇతరుల దోషములను దాఁచవలయును. ఎవరి దుర్గుణములనేని నిరంతరముగ వివరింపఁజనదు. దుర్జనులను దన పిడికిటిలోనికిఁ దెచ్చుకొని వారలకు మేలొనరించి విడిచి వేయవలయును 10. ఏ విషయములోనైనను మొండిపట్టుదల తగదు. నానావిధములగు నుపాయములను శోధించి వెలికిఁ దీయవలయును. ఏ కార్యమేని కాకున్నచో దీర్ఘయత్నమొనరించి దానిని నెరవేర్పవలయును 11. జనసముదాయమును జీలిపోవనీయఁగూడదు. ఏవేని సంకటములు కలిగినచో నేర్పుగా వానిని సవరింపవలెను. ఎవరితోడనేని మిగుల వాదోపవాదము లొనరింపరాదు 12. ఇతరుల కోర్కుల నెఱింగి బహుజనాభిప్రాయమును బాటింపనగును. ఒకవేళ బహుజనాభిప్రాయమును బాటింపరాని పరిస్థితు లేర్పడినచో ఆ తావున నుండనేకూడదు 13. ఇతరుల

దుఃఖము నెఱింగి తొలంగింప యత్నింపవలయును. అట్లే జనసముదాయపు మంచితనము, చెడ్డతనముగూడ సహించుటకు సిద్ధముగానుండవలయును 14. గద్యమయములు, పద్యమయములు నగు విషయముల నెన్నియేని జ్ఞాపక ముంచుకొనవలయును. ఆలోచనమును విడువఁజనదు. సర్వావస్థలందును నిరంతరమును బరోపకారమ్మునఁ దత్పరత గలిగియుండవలయును. తన హృదయమున శాంతిని నెలకొల్పి ఇతరులయందు శాంతమును స్థాపింప వలయును. తాను మొండిపట్టు విడిచి యితరుల మొండిపట్టు వదలింప వలయును. అంతియగాక తొలుతఁ దాను స్వయముగఁ గార్యమునొనరించి యితరులచే నట్టి కార్యములను జేయింపవలయును 15–16. ఒకవేళ నెవరిపట్లనేని అపాయము (విఘ్నము) చేయవలసియున్నచో నావిషయము తొలుతనే తెలుపఁగూడదు. ఇంకను వేఱువేఱుగ వానికి విఘ్నానుభవ మును గలుగఁజేయవలయును 17. బహుజనాభిప్రాయమును సహింప కున్నచో బహుజనము తనతోఁ గలియదు. కాని బహుజనుల భావము లను సహించుటవలనఁగూడఁ దన మహత్త్వముండదు* 18. రాజనైతిక యుక్తుల విశేషించి యొనరింపవలయును. అన్నింటిని రహస్యముగా నుంచ వలయును. ఇతరులకు గష్టము గలిగింపవలయునను తలంపు హృదయ మునం దుంచరాదు 19. జనులను బరీక్షించి (స్వభావములను) గనుఁగొన వలయును. రాజనైతికయుక్తులతో వారల యభిమానమును తొలంగింప వలయును. అట్లే యేదేని సూత్రాంతరముతో వారలను మఱలఁ గలుపు కొనవలయును 20. నిలుకడలేని మనుజుని దూరముగా నుంచవలయును. దుష్టవృత్తిగలవారితో మాటలాడరాదు. ఒకవేళసంబంధము తటస్థించినచో దప్పించుకొని తొలంగిపోవలయును 21. ఈ విధముగ రాజనైతికయుక్తులను జెప్పఁబూనినచో నెన్నియేనికలవు. స్థిరచిత్తముగలిగియున్నచో రాజనైతిక యుక్తులు చక్కఁగ విశదమగును 22. భయపడువానికి ధైర్యము కలిగింప వలయును. తలయెత్తెడివానిని హుంకరింపవలయును. ఇట్టి రాజనైతిక

* బహుజనాభిప్రాయమును సహించుటవలనఁ బలువురు తనలోఁ గలియుట సత్యమే! సహనశీలము నెక్కువగాఁ జూపించుటవలనఁగూడ నొక్కొక్కప్పుడు తన మహత్త్వము తగ్గునేమో యను భయము గలుగును. కావున సందర్భమునుగని పెట్టి రాజనీతి విదుఁడు వర్తింపవలయును.

యుక్తులెన్నియో గలవు. వాని నన్నింటి నిచట వివరింపఁజాలను 23. రాజనైతికవిదుఁడు శోధించినచోఁ బట్టువడఁడు. తనకీర్తి నలుదెసల నావరింప నంగీకరించును. సంపత్తివైభవములు వానికడకుఁ దమంతన వచ్చును. కాని వాని నాతఁడు గైకొనఁడు 24. ఒకనికి సహాయము గావించుటయు నొకానొకనికి సహాయము గావింప నిచ్ఛగింపకుండుటయుఁ జాతుర్య లక్షణముగాదు. (అందఱిపట్లను మనస్సుంచవలయును) 25. న్యాయమగు మాట లంగీకరింపక హితమగు యోచనలకు హృదయమునందుఁ దావొసంగకయుండు మానవుని బరిత్యజించుటతప్ప గత్యంతరములేదు 26. శ్రోతల హృదయము ననుసరించి యీ యంశము జెప్పితిని. న్యూనాధిక్యములకు క్షమింపఁగోరెదను 27.

ఆఱవ సమాసము — మహంతు (సాధు) లక్షణము.

శుద్ధముగను సుందరముగను జదువవలయును. వ్రాసి శుద్ధముగ సంస్కరింపవలయును. అనంతరము శుద్ధముగా జదువవలయును. చదివినది మఱువఁగూడదు 1. చెడిపోయిన వర్ణములను సవరింపవలయును. విషయములను దృఢపూర్వకముగా హృదయమునం దుంచుకొని కథలను సరసముగా వర్ణింపవలయును 2. ఎఱిఁగినయంశ మితరులకుఁ దెలుపఁబనిలేదు. చెప్పఁదగినమాటను కొద్దిలోఁ జెప్పవలయును. కొద్దిలోఁ జెప్పుమాటలు శ్రోతలకు నిశ్చయాత్మికములు కాఁజాలవు. తెలిసికొననియెడల శ్రోతల నుండి యేమాటయు వెలువడదు 3. సాధుపురుషుఁడు హరికథ, అధ్యాత్మ నిరూపణము, నిశ్చయాత్మికములగు రాజనైతికయుక్తులు వ్యావహారిక జ్ఞానము మున్నగు నంశము నెఱింగియుండవలయును 4. సాధుపురుషుఁడు అడుగుటయుఁ జెప్పుటయు నెఱింగియుండవలయును. బహువిధముల అర్థ సమన్వయముతో నితరులకుఁ జెప్పగల్గి యుండవలయును. ఇంతియగాక అందఱను సమాధానపఱుప నేర్చియుండవలయును 5. తాను జూడ నెఱుంగఁదలఁచినయంశమును తొలుత నెఱింగియుండవలయును. సావధానముగఁ బూర్వపక్షము గావింపఁబడని తెఱంగున విషయమునుదర్శింపఁగలిగి యుండవలయును. ఎఱుక నెఱింగి యథాయోగ్యముగ నేర్పు గలిగియుండ

వలయును 6. ఈ విధముగా సర్వము నెఱింగినవాఁడు బుద్ధిమంతుఁడగు మహాంతు (సాధువు). ఇందులకు వ్యతిరేకులగు మానవులు సాధారణులు 7. సాధుపురుషునకుఁ దాళజ్ఞానము, తానమానములు, ప్రబంధము, కవిత్వము, సుభాషితశ్లోకములు మున్నగు సభాచాతుర్యములగు ననేకాంశములు తెలిసియుండును 8. అతఁ డేకాంతవిచారమునందు తత్పరుఁడై యుండును. బహువిధములగు గద్యపద్యమయ విషయములను గంఠస్థము గావించి యుండును. మఱియు నేదేని దుర్భేద్యములగు గ్రంథములందలి మార్మికార్థములను వెదకుచుండును 9. ఇట్లు తొలుత దాను నేర్చి ఇతరులకు నేర్పుచుండువాఁడు మహాంతుపదవి కర్హుఁడగును. మహాంతుపురుషుఁడు తన వివేకము నుపయోగించి పడిపోయినవారల నుద్ధరించును 10. ఆతని లేఖనము, పఠనము, వక్తృత్వము, ప్రవర్తనము మున్నగునవి మనోహరముగా నుండును. భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములయందు మహాంతు పూర్ణదక్షుఁడుగ నుండును 11. ప్రయత్నకార్య మాతనికి సంతోషావహము. నానావిధ ప్రసంగములయం దాతఁడు పాల్గొనును. సాహసముతో ముందంజ వేయును. వెను కడు గెన్నఁడు వేయఁడు 12. మహాంతు సంకటము లొదవినపుడు తప్పించుకొనగల్గును. ఉపాధియందుఁ గలియుట నెఱుంగును. అంతియగాక యుపాధి కంటియంటక యుండుటగూడ నెఱింగి యుండును 13. ఆతఁ డంతటను వర్తించుచుండునుగాని వెదకిచూచినచో నెచటను లభింపఁడు. అంతరాత్మవలె నాతఁ డన్నికడల నుండియు గుప్తముగ మెలంగును 14. అంతరాత్మలేని ప్రాణియే లేదు. కాని చూచినచో నాయంతరాత్మ గోచరింపదు. గోచరింపకుండియుఁ బ్రాణిమాత్రుల వ్యాపారములను అంతరాత్మ నడుపుచున్నది 15. ఇట్లే మహాంతుగూడ నానావిధయత్నములతో జనసముదాయమును జతురుల నొనరించుచుండును. పెద్దవారియందును చిన్నవారలయందును మహాంతు బహువిధములగు విద్యాప్రచారము లొనరించును 16. స్వప్రయత్నమువలన దక్షుఁడైన మానవుఁడు స్వాభావికముగనే ప్రయత్నశీలుఁడుగా నుండును. ఇదియే సత్యమగు మహాంతులక్షణము 17. మహాంతు న్యాయమును నీతిని రక్షింపఁగల్గియుండును. ఆతఁ డన్యాయము నెన్నఁడును జేయఁడు. ఇతరులచేఁ జేయింపఁడు. కఠినపరిస్థితులలో నుపాయము నెఱిఁగియుండును.

పూర్వోక్తమగు నిట్టి ధారణాశక్తిగల పురుషుఁడె సర్వజనుల కాధారుఁడై యుండును. ఇట్టి మహాంతుల గుణగణము అనుసరణీయమని శ్రోతలకు రామదాసస్వామి చెప్పుచున్నాఁడు 18-19.

ఏడవ సమాసము — మాయారూపియగు చంచల నది.

చంచలము (మాయ) గుప్తమగు గంగానది. దీని వివరణమువలన లోకము పావనమగును. శ్రోతలారా! ఈ యంశమును మీరలు ప్రత్యక్షముగాఁ బ్రతీతి గావించుకొనుఁడు. ఇందు మిథ్య యావంతయేనిలేదు 1. ఇది యచలమునుండి (నది పర్వతమునుండి కలిగినట్లు మాయ యచల పరబ్రహ్మమునుండి) నిర్మాణమగుచున్నది. మరియు నది వేగముగా దిగువకై పునకుఁ బ్రవహించుచున్నది. ఇది యఖండముగాఁ బ్రవహించుచున్నను దీని నెవరును జూడఁజాలకున్నారు 2. దీనిలో నందందు వంపులు, వంకరలు, సుడిగుండములు, నురువు, తెప్పలు, తరంగములు, ఉబ్బలలు, అలలు, బురద, అగాధమగు లోతు మున్నగునవి కలవు 3. ఈ నదియందు గుప్తజలము ప్రవహించుచున్నది. ధార యున్నది. ప్రతాపము ధ్వని యున్నది. చంచలముగ జల మెగురుచు జలజలమని పరుగెత్తుచున్నది 4. ఫేనము లేచుచున్నది. తుంపురులు మింటి కెగురుచున్నవి. నీరు స్వచ్ఛందముగాఁ బరుగులెత్తుచున్నది. చినుకులను, తుంపురులను, అణువులను, రేణువులను ఎంతదనుక లెక్కింప శక్యమగును?5. బురద నీటిలో ఁజెత్తయుఁ జెదారము గలసి ప్రవహించుచు వచ్చుచున్నది. ఎత్తునుండి జలము పడుచున్నది. గండశిలలు, చిన్నరాళ్ళు, కంకర, బండలు మధ్య నాటంకపరచుటచే నందందు సుడిగుండము లేర్పడుచున్నవి 6. మెత్తని పృథ్వియంతయుఁ బ్రవాహపు రాపిడిచేఁ దెగిపోయినది. కఠోరభాగము లట్లే నిలిచియున్నవి. ఈ స్థితి స్పష్టముగ నన్నితావులందును గనుపించుచున్నది 7. కొందరీ ప్రవాహమునందుఁ గొట్టుకొనిపోవుచున్నారు. కొందఱు సుడిగుండములలోఁ దట్టుకొని పడియున్నారు. కొందరు తలక్రిందై కందకములోఁ దట్టుకొనుచున్నారు 8. కొందఱు పడుచు లేచుచు వెళ్ళిపోవుచున్నారు. కొందఱు నలిగి నలిగి చనిపోవుచున్నారు. కొందఱు

నీటు నడుపునిండఁ గ్రోలుటకతన ఉబ్బిపోయిరి 9. బలశాలు రిది ఉద్గమము (బ్రహ్మము) దనుకఁ జేరుచున్నారు. మఱియు నుద్గమదర్శనముకతన స్వయముగా బవిత్రులై తీర్థస్వరూపులగుచున్నారు 10. ఉద్గమమునందు బ్రహ్మ మొదలగు దేవతల భవనములు గలవు. బ్రహ్మాండదేవతల స్థానములు గలవు. గంగకు దిగువనుండి యీదుకొనిపోవువారలందఱు నాయుద్గమస్థానమునందుఁ గలిసికొందురు 11. ఈ జలమునకు సమమగు నిర్మలపదార్థ మింక నేదియు లేదు. దీనికి సమానమగు చంచలపదార్థము గూడ వేరొకటి లేదు. దీనిని కేవలము "ఆపోనారాయణ" యని చెప్పుదురు 12. ఆ నది మిగుల గొప్పది. కాని గుప్తముగా నున్నది. సర్వకాలము ప్రత్యక్షముగ బ్రవహించుచున్నది. ఇంకను జూడుడు. ఆ నది స్వర్గ మర్త్య పాతాళలోకములయందుఁగూడ వ్యాపించియున్నది 13. క్రిందను మీఁదను దశదిశలును ఆ నదీజల మావరించియున్నది. జ్ఞాతలా నదిని జగదీశునకు సమానముగా నెంచుచున్నారు 14. పాత్రరూపములుగ నున్న మనుజులందఱు మాయానదీజలముతో నిండియున్నారు. కొందఱి కొందఱిలోని జలము (సాధువులకువలె) కారిపోవుచున్నది. కొందఱు కొందఱు తమ జలమును (బద్ధమనుజులవలె) వ్యయపఱచుచున్నారు 15. ఒకానొకని కా జలము చేదగుచున్నది. ఒకానొకనికిఁ దీయగను, వేరొకనికి పులుపుగను, ఇంకొకనికి ఉప్పగను జప్పగను బరిణమించుచున్నది 16. జల మేయే పదార్థములతోఁ గలియు నప్పు డాయారూపము లొందుచున్నది. లోతగు పృథ్వీతలమున నా జలము లోతుగఁ బ్రవేశించుచున్నది 17. అది విషములోఁ గలసి విషముగను అమృతములోఁ గలసి అమృతముగను సుగంధములోఁగలసి సుగంధముగను దుర్గంధములోఁ గలసి దుర్గంధముగను మాఱుచున్నది 18. అది గుణావగుణములలోఁ గలియుచున్నది. ఇదియేల? అది దేనితోఁ గలియుచున్నదో యా వస్తురూపము నొందుచున్నది. జ్ఞానము లేని దాయుదకమహిమ తెలియనేరదు 19. అపరిమితమగు జలము ప్రవహించుచున్నది. ఆ జలము నది నుండి ప్రవహించుచున్నదో బుగ్గనుండి ప్రవహించుచున్నదో యెఱుంగ శక్యముగాదు. ఎందఱో జనులు జలవాస మొనరించుచున్నారు. (ఆమాయలోనే మునిఁగియున్నారు) 20. ఉద్గమమున కావలియొడ్డున కరగినపిమ్మట

వెనుకకుఁ దిరిగిచూచినచో నా యుదకమే సమాప్తమగును. ఏమియు నుండదు* 21. యోగీశ్వరులు వృత్తిశూన్యులుగ నుందురు. ఈ విషయ మునుగూర్చి సాధకులు విచారింపవలయును. మాటమాటకెంతదనుకఁ జెప్పుదుమనని రామదాసు నుడువుచున్నాఁడు 22.

ఎనిమిదవ సమాసము — అంతరాత్మ నిరూపణము

ప్రప్రథమమున సకలకర్తయగు నీశ్వరునకు నమస్కరించెదను. అతఁడు దేవత లందఱకును స్వామి. ఓ సోదరా! ఎవరైనను సరియే. ఈశ్వర భజనమునందుఁ బ్రవృత్తులు కావలయును 1. ఈశ్వరుఁడె లేకున్నచో నే పనియు జరుగఁజాలదు. ఆతఁడు లేనిది ఆకుగూడఁ గదలనేరదు. త్రిలోకవ్యాపార మాతనివలననే నడచుచున్నది 2. కర్తయగు నా భగవానుఁ డందఱకు నంతరాత్ముఁడు. దేవదానవ మానవజాతులకును నాలుగు గనులకు నాలుగు వాణులకును నాతఁడే ప్రవర్తకుఁడు 3. అన్ని ఘటములలో భిన్నరూపుఁడై యాతఁడొక్కఁడే వ్యవహరించుచున్నాఁడు. సమస్తసృష్టినిగూర్చిన యీ విషయ మెంతదనుకఁ దెలుపగలను? 4. ఈ విధముగ గుప్తముగ నున్న వానినే యీశ్వరుఁడని చెప్పవలయును. అందఱును ఆతనిమూలముననే గొప్పగొప్ప యైశ్వర్యముల ననుభవించుచున్నారు 5. ఆ ఈశ్వరుని గాంచువారలు విశ్వంభరులె యగుదురు. అట్టివారలముందు సమాధిని సహజస్థితిని నెవఁడు ప్రశ్నించును? 6. త్రిలోక వివరణము నొనరించిన పిదపఁ ముఖ్యమగు మర్మము సిద్ధించును. ఆ పరమనిధానము సిద్ధించినపిదప జేయవలసిన పరిశ్రమ యేదియులేదు 7. వాస్తవములో నెవఁ డంతరాత్మను వివరణము గావించి చూడఁగలఁడు? ఎవనినేని చూచుము. కొద్దిగనో గొప్పగనో తెలిసికొని తన సమాధానముతోఁ దానే తృప్తిపడును 8.

---

* మాయారూపమగు నదియందు ఉద్గమమువైపున కీదుకొనిపోయి మాయయొక్క ఉద్గమమగు పరబ్రహ్మస్వరూపము నొంది వెనుకకు మఱలిచూచినచో ఇంతకుమున్ను ఈది దాటిన నది లేనేలేదని విదితమగును. అప్పట్టున మాయ మిథ్యయని వారలకు దెలియును. అనంతరవ: నది యనునది లేనేలేదని ఎఱుకపడును. (అనఁగా వారలు వృత్తిశూన్యులై పోవుదురని భావము.)

ఓ సోదరా! ఈ చూచినదానినే మరలమరలఁ జూడవలయును. వివరణము గావింపఁబడినదానినే పలుమారు చదువవలయును 9. అంతరాత్మ ఎంత పెద్దది? ఎట్టిది? దానిని విచారించువాని స్థితి యెట్లుండును? మున్నుగు ననేక విషయములలో పాటుబడి వినినవానికిఁ గనినవానికి వివేకము గోచరించును 10. ఎన్నియేని వినియు, నెన్నియేని యాలించియు గడించిన వివేకము అంతరాత్మ నెఱుంగుటకుఁ జాలదు. క్షుద్రదేహధారియగు జీవుఁడు (ఆ సర్వవ్యాపియగు నంతరాత్మను) ఏమి యెఱుంగఁగలఁడు? 11. ఆ పూర్ణమును (అంతరాత్మను) ఈ పూర్ణుఁడు (జీవుఁడు) ఏల తెలిసికొనఁ జాలఁడో తెలియునా? ఏలయన, ఇతఁడు (జీవుఁడు) అంతరాత్మ నఖండరీతిగ వివరణ మొనర్పఁడు. ఒకవేళ నఖండరీతిగ వివరణమును గావించినచో నప్పుడితఁ డద్దానినుండి వేఱుగ మిగులఁడు. (ఈతఁడుకూడ నదియేయై పోవును) 12. విభక్తుఁడై [illegible]డనివాఁడే (అనన్యుఁడై యుండువాఁడె) భక్తుఁ డనఁదగియుండును. [illegible]ట్లుగానిచో వ్యర్థపటాటోపమును గావించి పాటుపడుటయే యగును 13. సాధారణముగ మనుజులు ఏదేనిగృహమును దృష్టియందుంచుకొని నడచివత్తురు. కాని యా గృహయజమానిని తెలిసికొనఁ దలంపఁడు. బాటసారులు రాజ్యమునుండి ప్రయాణము చేయుచుందురు. ఆ రాజ్యము నేలు రాజెవ్వరో గ్రహింపరు 14. అట్లే దేహము నాధారముగఁ జేసికొని మనుజులు విషయసుఖములను అనుభవించుచున్నారు. అంతియగాక దేహసంయోగమున సౌఖ్యముల నొందుచున్నారు. కాని దేహమును ధారణచేయుచున్న అంతరాత్మను మఱచియున్నారు. ఇది మిగుల నాశ్చర్యకరమగు నంశము 15. జనులీవిధముగాఁ బ్రత్యక్షముగ నవివేకులయ్యు మేము వివేకులమని చెప్పుచున్నారు. ఓ యన్నలారా! మీ యోగ్యతానుసారముగ వర్తింపుడు 16. అజ్ఞాను లేదేని మనస్సునందు నిలుపుట యెఱుంగరు. కావనే జ్ఞానులయొక్క యవసరము కలుగుచున్నది. కాని జ్ఞానులే మూర్ఖులై యున్నారు గదా! 17. తాను పాతిపెట్టిన ధనమును మఱచి యిట నట వేసారి తిరుగువానివలె నజ్ఞానియగు జీవుఁడునై తము ఈశ్వరునిఁ దనయొద్ద నుంచుకొనియూ నన్నికడల వెదకుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు 18. ఈ యంతరాత్మను ధ్యానింపఁగలవాఁ డీసృష్టియం దెవఁడున్నాఁడు? వృత్తియేకదేశీయముగా

నుండునుగదా ! అట్టియెడ నది యీ సర్వవ్యాపి నెటుల నాకలనము గావించుకొనఁగలదు ? 19. బ్రహ్మాండమునం దనంతరూపములతో ననంత విధములగు ప్రాణులు నిండియున్నవి. చిట్టచివఱకుఁ భూగర్భమునందును బాషాణములయందును గూడ నెన్నియో ప్రాణులు నిండియున్నవి 20. అన్ని ప్రాణులయందును సర్వవ్యాపియగు భగవానుఁ డొకఁడె వర్తించు చున్నాఁడు. ఆతఁ డొకచోట గుప్తముగను నొకచోట ప్రకటితముగను నున్నాఁడు 21. కాని చంచల మెన్నఁటికిని నిశ్చలము కాఁజాలదు. ఇది యనుభవనీయమగు నంశము. చంచలముగాని దేదిగలదో అదియే నిశ్చల పరబ్రహ్మము 22. ఈ శరీరమునందలి తత్త్వములన్నియు నొక దానివెంటనొకటి తొలంగినంతన దానితోఁబాటు దేహాభిమానముగూడ నెగిరిపోవును. అపుడు నలుమొగములందును నిర్మల నిశ్చల నిరంజనమే శేషించియుండును 23. మనమెవ్వరము ? ఎందున్నారము ? ఎక్కడి వారము? అను నంశములనుగూర్చి యోచించుటయే వివేకమార్గము. కాని స్వయముగా నీ యంశము అపరిపూర్ణముగనున్న ప్రాణికిఁ దెలియఁ బడదు 24. కావున ఉత్తముఁడు వివేకమును గడింపవలెను. వివేకమూల మున దుస్తరసంసారము తరింపవలెను. ఇట్లే హరిభక్తిగలవాఁడై తన వంశమునంతయు నుద్ధరింపవలయును 25.

తొమ్మిదవ సమాసము — జ్ఞానోపదేశము

తొలుదొలుత మానవుఁడు విధిపూర్వకములగు కర్మము లొనరింప వలయును. అందేదేని కొంత వాటిల్లిన యెడల దోషము కలుగును 1. కావునఁ గర్మారంభము తొలుతఁజేయుట కర్తవ్యము. ఎంతదనుక కర్మ సరిగ ననుకూలించునో నంతదనుక మంచిదె. ఒకవేళ నంతరాయము తటస్థించినయెడల హరిస్మరణము గావింపవలెను 2. (రిత్తగ స్మరణము మాత్రమే చేయఁగూడదు.) ఇంకను ఆ హరి యెట్టివాఁడు? అను విచార మునుగూడఁ జేయవలయును. సంధ్యావార్చుటకు ముందాజగదీశ్వరుని యిరువదినాల్గు నామములను స్మరణము జేయవలయును 3. ఆ చతు ర్వింశతి నామములు సహస్రనామములు అనంతనామములు అనామము

గల పరాత్పరుఁ డెట్టివాఁడను సంశయ మంతఃకరణమునందు గుర్తెఱుంగ వలయును 4. బ్రాహ్మణుఁడు స్నానసంధ్య లొనరించి దేవతార్చనము నారంభించును. అట్లే విధిపూర్వకముగఁ బ్రతిమాపూజనము జేయును. అనేక దేవతామూర్తులను జనులు ప్రేమపూర్వకముగాఁ బూజించు చున్నారు కాని యీ విగ్రహము లెవనివి? ఆ పరమాత్మ యెట్టివాఁడు? అనుదానినిగూడ గుఱుతింపవలయును గదా! 5. గురు తెఱింగి భజింప వలయును. అధికారిని గుఱుతెఱింగి వందనము జేయునట్లు పరమాత్ముఁ డగు పరమేశ్వరుని జక్కఁగ గుర్తెఱింగి నమస్కరింపవలయును. అప్పుడే యీ భవసాగరమునకుఁ దీరము లభించును 6—8. అవతారపురుషులు నిజధామమున కేగుచున్నారు. కాని వారి మూర్తుల కొనరించు పూజ యంతయు నంతరాత్మకె చెందును 9. ఐనను ఆ యవతారపురుషులు గూడ నిజరూపముతో నుందురు. ఆ నిజరూపము జగజ్జ్యోతియే. ఇదియే సత్త్వగుణము. దీనినే చేతనాశక్తి యని యెదరు 10. ఆ శక్తి యుదరమునందుఁ గోటులకొలఁదిగ దేవతలుందురు. ఈ యనుభవ విషయములను బ్రత్యయముచే నెఱుంగవలయును 11. దేహరూపకమగు నగరమునందు నివసించియుండు ఈశ్వరుని బురుషుఁడని చెప్పుదురు. సంపూర్ణ జగత్తునందు వ్యాపించియుండువానిని జగదీశుఁ డందురు 12. సంపూర్ణ ప్రపంచములోని శరీరముల నన్నింటిని చేతనమె నడుపుచున్నది. ఆ చేతనమునే అంతఃకరణ విష్ణువని యెఱుంగవలయును 13. ఆ విష్ణువు సంపూర్ణ జగత్తుయొక్క అంతఃకరణమునందున్నాఁడు. మఱియు మన యంతఃకరణమునందుఁగూడ నాతఁడేయున్నాఁడు. చతురపురుషు లాయంత రాత్మనే కర్తగను, భోక్తగను ఎఱుంగవలయును 14. ఆతఁడే అవలోకించుచు జూచుచు వాసనజూచుచు భుజించుచు నున్నాఁడు. బుద్ధితో విచారించి సమస్తమును నాతఁడే గుర్తించుచున్నాఁడు. తనది పరులది యనుదాని నాతఁడే గ్రహించుచున్నాఁడు 15. నిశ్చయముగా సంపూర్ణ జగత్తున కంతరాత్మ యాతఁడొకఁడె కానీ శారీరకమోహము మధ్య వచ్చిపడినది. శరీరసంయోగమువలన నతఁడు భిన్నుఁడై యభిమానధారణము గావించు చున్నాఁడు 16. అతఁడు పుట్టుచుఁ బెరుగుచుఁ జంపుచుఁ జచ్చుచు నున్నాఁడు. సముద్రయోగమునఁ దరంగములపైఁ దరంగములు లేచును

బోవునట్లు ఈ యంతరాత్మసంయోగమునఁ ద్రిలోకములు కలుగుచు నశించుచునున్నవి 17. ఈ మూఁడులోకములను నడిపెడివాఁ డొక్కఁడే. కావుననే యాతనిని ద్రిలోకనాయకుఁ డందురు. ఈ యనుభవనీయాంశ మును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుకొనవలయును 18.

అంతరాత్మస్వరూప మిట్టిది. కాని దీనికిఁగూడ తత్త్వములయందే గణనయున్నది. దీనికొఱకు మహావాక్యవివరణము గావింపవలయును 19. తొలుత తన దేహములోని యంతరాత్మను జూడవలయును. తరువాత దానినే సంపూర్ణ బ్రహ్మాండము వ్యాపకమై యున్నదానినిగ నెఱుంగ వలయును. తరువాత పరబ్రహ్మమునుగూర్చి విచారము కలుగును 20. పరబ్రహ్మమును విచారించుటచే సారాసారనిర్ణయము సిద్ధించును. ఇఁకఁ జంచలము నాశమగుట నిశ్చయమేగదా ! 21.

నిరంజనమగు వస్తువు ఉత్పత్తి, స్థితి, సంహారముల కావల నున్నది. అచట జ్ఞానము విజ్ఞానమైపోవును 22. అష్టదేహములు, నామరూపములు మున్నగునవి వివేకముచే నాశనమైనపిమ్మట నిరంజనమగు విమలబ్రహ్మము ప్రాపించును 23. విచారమువలననే అనన్యుడు గావలయును. కాని (ప్రత్యయము) వచ్చుటగూడ వృత్తియే. ఈ వృత్తికిఁగూడ నివృత్తి కావలయును. చక్కఁగ యోచింపుఁడు 24. చాలును. ఇంతలో వాచ్యాంశము వదలిపోవుచున్నది. లక్ష్యాంశముగూడ వివేకముతోఁ జూచినచో విడువఁబడును. అట్లే లక్ష్యాంశమువెంటనే వృత్తిభావనగూడ వెడలిపోవును 25.

పదియవ సమాసము — నిస్పృహుని వర్తనము

మూర్ఖుఁడు ఏకదేశీయుఁడుగ (సంకుచిత విచారయుక్తుఁడుగ) నుండును. చతురుఁడన్ననో అంతరాత్మ సర్వవ్యాపకమై యెట్లు నానా సుఖముల భోగించుచున్నదో యట్లుండి సర్వమును దిలకించుచుండును 1. మహంతుగూడ నా యంతరాత్మయే. అతఁడు సంకుచిత విచారవంతుఁ డెట్లు కాఁగలఁడు? మహంతు (సాధుపురుషుఁడు) వ్యాపకుఁడును, సర్వజ్ఞుఁ డును, విఖ్యాతయోగియు నై యున్నాఁడు 2. వాస్తవమునకుఁ గర్తయు,

భో క్తయు నాతఁడె. భూమండలమునఁగల శ క్తిసంపత్తియు నాతనిదె. దాని నెఱుంగఁదగు జ్ఞాత మహాంతుడక్క నింకె నెవఁడున్నాఁడు? 3. మహాంతు ఢిల్లీవా సై యుండవలయును. అతఁడు సారవంతియు వెదకి కై కొన వలయును. ఒకవేళ యెవరేని శోధించినచో ఆటాలున నాతఁడు పిడికిలి లోనికి రాఁగూడదు 4. నిస్పృహుఁడగు మహాంతు నిశ్చయముగాఁ గీ ర్తి రూపముతో లోకమునందు మిగులఁ గీ ర్తినొందును. చివరకుఁ జిన్న పెద్ద లందఱు నాతని నెఱుంగుదురు. కాని యాతఁడేదేని యొక వేషముతోఁ గాన్పింపఁడు 5. ఆతని యచంచలకీ ర్తి ప్రత్యక్షప్రపంచమునం దావరించి యుండును. స్వయముగ నాతఁడు జనులకుఁ దెలియఁబడఁడు. జను లాతనిని వెదకుచుందురు. కాని యాతని జాడపొడలే కాన్పింపవు 6. మహాంతు సుందరమగు వేషము నాదరింపఁడు. కీ ర్తియొక్క యభివృద్ధినే భూషణముగ నెంచి యాదరించును. అట్లే అఖండరూపముగా నాతని హృదయమున నాలోచనలు వృద్ధియగుచుండును 7. మహాంతు తన్ను గురుతెఱింగినవారలను విడిచిపోవును. నిరంతరము అన్ని తావులందును క్రొ త్తవారితోఁ బరిచయము కలుఁగఁజేసికొనును. ప్రజలాసాధుపురుషుని హృదయాభిప్రాయములను కనుఁగొనఁ దలంచుచుందురు. కాని యాతని సంకల్పమెద్దియో యెవ్వరికిని విశదముగాదు 8. ఆతఁడు పూ ర్తిగ నెవరివై పును జూడఁడు. పూ ర్తిగ నెవ్వరితోడను మాటలా డఁడు. పూ ర్తిగ నొ క చో ట నిలిచియుండఁడు. లే చి వెళ్ళి పోవును 9. తా నె చ టి కిఁ బోవలసియుండునో యాస్థల మితరులకు జెప్పఁడు. ఎచటికి బోవుచుంటినని చెప్పునో యచ్చటకుఁ బోవనేపోవఁడు. సారాంశమేమన, తన విషయమెవ్వని యనుమానమున కేని రానీయఁడు 10. జను లాతనిపట్ల నేమిచేయఁదలఁచిరో దానినుండి తప్పించుకొనును. జను లాతని విషయమున నేమితలంతురో దాని నసత్యము గావించును. మఱియు జను లాతనిగూర్చి యేమి తర్కింతురో దానిని నిష్ఫలము గావించును 11. జనులా మహాంతును దర్శింప వాంఛింతురు. కాని యిత రులను దర్శనమీయవలసిన నిమి త్త మాతనికి లేదు. జను లాతనిసేవకై వేచియుందురు. కాని జనులకు సేవ యొసంగవలసిన నిమి త్త మాతనికి లేదు 12. ఈ విధముగా నాయోగీశ్వరుండు (మహాంతు—నిస్పృహుఁడు)

కల్పనములోనికి రాదు. తిరుగులాటనుమొదలుఁ బనిచేయుడు. మహంతు నెప్పుడును ధ్యానమునందుకూడ గాంచుట దుర్లభము 13. ఆ సిద్ధపురు షుని హృదయము గోచరించదు. అతని మహా మొక్క ప్రభావముండును. ఒకవేళ కాలమేని యతఁడు కథాకీర్తనములను మానుచుండు 14. జను లాతనివద్ద గావించు సంకల్పవికల్పములన్నియు నిష్ఫలములగును. ఆయోగీ శ్వరుఁడు జనులను దమతమ వృత్తులచేతనే లజ్జితులఁ గావించును 15. మహంతు, పెక్కుమంది పరీక్షించిన శిష్యులను పెక్కుమంది హృదయ ములలోఁ దనకు స్థాన మేర్పడిన శిష్యులను మిగుల భారమగు కార్య మిప్పుడు నెరవేర్పఁగలిగితినని తెలిసికొనవలెను 16. అఖండముగ ఏకాంత సేవ గావింపవలెను. నిరంతర మభ్యాసమునే చేయుచుండవలెను. అట్లే అన్యజనులనుకూడఁ దనవెంటనుంచుకొని కాలము సార్థకము గావింప వలెను 17. మహంతు తొలుదొలుత ఉత్తమగుణము లెన్నిగలవో వాని నన్నింటిని గ్రహింపవలెను. శిష్యుల నితరుల కాగుణములనే నేర్పవలెను. మిగుల గొప్ప జనసముదాయమును ప్రోవుచేయవలెను 18. కాని గుప్త రూపముతో నా జనసముదాయమును ఉచితకార్యమునం దఖండకీర్తిగ నన్వయింపఁజేయవలయును. సంపూర్ణసంసారమును (ప్రపంచమును) ఉపాసనయందు లగ్నపఱుపవలెను. అతఁడు సత్యమగు నిస్పృహాగల మహంతుగ నున్నాఁడని లోకులు తెలిసికొన్నఁగాని యాజ్ఞాపాలనము గావింపరు 19. తొలుదొలుత కష్టమును సహించినగాని ఫలము లభింపదు. కష్టము లేనిచో ఫలమేయుండదు. ప్రయత్నములేనన్నచో సర్వము వ్యర్థ మగును 20. జనులను వెదకి వెదకి నేలకొలఁదిగ తనచేతిలోనికిఁ దీసికొన వలెను. వారివారి యోగ్యత నెఱుంగవలెను. అనంతర మహాజనులను వారివారి యోగ్యతలను విచారించి యొకానొకనిని సమీపమునందును ఒకానొకనిని దూరమునందును నుంచవలెను 21. యోగ్యత ననుసరించి కార్యములు జరుగుచుండును. యోగ్యతయే లేనప్పుడా మనుజుఁ డేపని కుపకరించును? మహంతు అందఱి మనస్సులను జక్కఁగాఁ బరీక్షింప వలెను 22. ఎదుటివాని యోగ్యతను గమనించి సన్నిహితముంచవలెను. కార్యశక్తినిగాంచి యెదుటివానియెడ విశ్వాసముంచవలెను. అట్లే తన విచారము నింకొకటిగనే యుంచవలెను 23. ఇది యనుభవములోఁ

కొనసాగింపవలెను. ఇపుడు చెప్పినవన్నియు మొదట నాచేఁ జేయఁబడినవి. తరువాత చెప్పఁబడినవి. యుక్తముగనున్నచో ప్రజలోకమే గ్రహించిన గ్రహించుదురుగాక* 24. మహంతు ఇంక నేనే మహంతులను నుత్పత్తి గావించుట విధి. ఆ మహంతులను యుక్తులతోడను సద్బుద్ధులతోడను నింపునట్లు వృద్ధి జ్ఞాతలఁజేసి అనేక దేశములలో వ్యాపింపఁజేయవలెను 25.

పదునొకండవ దశకము సమాప్తము

---

* ఈ సమాసము మిగుల మహత్త్వముగలది. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన యంశములన్నియు అనుభవపూర్ణములు. ఈ విషయముల నన్నింటిని మొట్టమొదటఁ దానాచరించి తరువాత చెప్పుచున్నాఁడనని శ్రీరామదాసస్వామివారు నుడువుచున్నారు. ఇందు సంకేతింపఁ బడినది లేదు. ఈ సమాసము రామదాసస్వామి యాత్మచరిత్రయని భావింపవగును.

పండ్రెండవ దశకము.

మొదటి సమాసము — విమల లక్షణము.

తొలుదొలుతఁ బ్రపంచమును (గృహస్థాశ్రమధర్మమును) చక్కగ నాచరింపవలెను. పిమ్మట పారమార్థికవిచారము గావింపవలెను. వివేకవంతులారా! ఇందు సోమరులై వర్తింపదగదు 1. ఒకవేళ ప్రపంచమును (గృహస్థాశ్రమమును) విడిచి పరమార్థమును గావింతువేని దానివలన నీవు బాధనొందుదువు. ప్రపంచ పరమార్థములను రెంటిని సాధింపగలిగినప్పుడే నీవు వివేకినని యనిపించుకొందువు 2. ఎవఁడేని యొకానొక ప్రపంచమును విడిచి పరమార్థకృత్యముగావించుచో వానికి మొదటఁ దినుటకన్నమే దొరుకదు. ఇంక నా యభాగ్యుండు గడించిన పరమార్థమునఁ జే[illegible]వలసిన పనియుండదు 3. ఇట్లే యెవఁడేని పరమార్థమును విడిచి ప్రపంచబంధమునఁ దగుల్కొన్నచో వాఁడుగూడ యమయాతనల ననుభవింపఁగలఁడు. అందుచే నంత్యమునందుఁ బరమకష్టములకుఁ బాలగును 4. ఎవఁడేని తన యజమానునికొలువున కేగక యింటియందు సుఖముగాఁ గూర్చుండి యున్నచో నాతనిని యజమానుఁడు దండించును. జనులు వినోదము చూచుచుందురు. ఇది యెల్లరు నెఱింగిన యంశము 5. ఆ దశయందు వాని మహత్త్వమే పోవును. అతఁడు దుర్జనులచేఁ బరిహాసము గావింపఁబడును. అంతియగాక స్వాయముగాఁగూడఁ గష్టముల ననుభవించును 6. ఈ స్థితియే చివరకుఁ గలుగఁబోవునది. కావున భగవంతుని భజనము గావింపవలయును. పరమార్థమును ప్రత్యక్షముగా ననుభవము గావించుకొనవలయును 7. సంసారమునందుండియు [illegible] (అ[illegible]యుంటకుండి) వర్తించువానిని నిజమగు భక్తునిగ నెఱుంగవలయును. అతఁడు ఖండరీతిగ యుక్తాయుక్తములను విచారణము గావించుచుండును 8. ప్రపంచమునందు (గృహస్థాశ్రమమున) సావధానిగ నుండువాఁడు పరమార్థము నొనరింపఁగలఁడు. గృహస్థాశ్రమమునుసవరించుకొనఁజాలనివాఁడు

పరమార్థము నేమియొనర్పఁగలడు? 9. కావున మానవుఁడు సావధానతతోఁ బ్రపంచ పరమార్థములను రెంటిని గావింపవలెను. ఇట్లు చేయఁజాలనివ్వ యెడల నానాదుఃఖముల ననుభవింపవలసివచ్చును 10. వనస్పతులమీఁద నుండు తృణజలూకము (ఆకుపచ్చగను పొడవుగనుండు పురుగు) ముందుఁ జూచి తన శరీరభాగమునెత్తి నడుచుచుండును. (జీవజంతువులుగూడ నీ విధముగ వివేకముతో వర్తించుచున్నవి). పురుషుఁడై యుండియు నవివేకియై వర్తించువారల నేమనవలయునో తోఁచదు 11. కావున దూరదర్శిగ మానవుఁ డుండవలెను. అఖండరీతిగ విచారము గావింపవలెను. ముందు జరుగఁగల స్థితిగతులను (భవిష్యత్ ఘటనలను) మొదటినుండియే తెలిసికొనవలెను 12. జాగరూకతగ నుండువాఁడు (సావధానపురుషుఁడు) సుఖియగుననియు, అజాగ్రతగలవాఁడు (సావధానరహితుఁడు) దుఃఖిగ నుండుననియు అంద ఱెఱిఁగియున్నారు 13. కావున సర్వవిధముల సావధానిగ నుండుపురుషుఁడే ధన్యుఁడు. అట్టివాఁ డొకఁడే జనులను సంతోషపఱుపఁ గలిగియున్నాఁడు 14. మొదటినుండి సావధానిగనుండుటలో సోమరితనము ప్రకటించుచుండెను. వానిపయికి మధ్యకాలమున నాకస్మికముగ తుములయుద్ధము తటస్థమయ్యెను. అప్పు డాత్మరక్షణము గావించుకొనఁదగు సందర్భమెక్కడనుండును? 15. దూరదర్శులగు పురుషుల యోచనల ననుసరించి వర్తింపవలెను. ఏలయన, రెండవవాని నాదర్శముగ నుంచుకొనియే జనులు చతురులగుచున్నారు 16. కావున గుణవంతులు, చతురులు నగు పురుషులను గురుతెఱింగి వారి గుణగణములను గ్రహింపవలెను. అవగుణములను బరీక్షించి విడిచివేయవలెను 1[illegible] [illegible] డందఱను బరీక్షించుచునేయుండును. ఎవరి మనస్సునుగాని [illegible]. ఆతఁడు మనుష్యమాత్రుని దన యనుమానములోనికిఁ దెచ్చుకొని పరిశీలించును 18. సాధారణముగ వివేకవంతుఁడు జనులందఱకు సామాన్యునివలెఁ గనుపించును. వాస్తవమున కాతఁడు గొప్పవివేకిగా నుండును 19. ఆతఁడు బాగుగా నెఱింగియే, బాగుగాఁ దెలిసికొనియే అన్నివిధములగు జనుల నంగీకరించును. అంతియగాక యెవరి నెట్లు గౌరవింపవలయునో యట్లు గౌరవించును. అన్నిఁటికంటె గొప్పగ నాతని యందుఁ గల యపూర్వత్వ మిదియే 20.

రెండవ సమాసము — ప్రపంచానుభవము

ప్రపంచములోని కేతెంచిన స్త్రీ పురుష [illegible]! నేను చెప్పబోవు సంకేతమును ధ్యానపూర్వకముగ వినుడు 1. వాని యేమగుచున్నదో కల్పన మేవిషయమునఁ గల్పనచేయుచున్నదో చూడవలయును. ఏలయన, మనస్సులో నానావిధములగు తరంగము లుద్భూతము లగుచుండును 2. చక్కఁగఁదినుటయుఁ జక్కఁగఁ ద్రాగుటయు, మంచిమంచి యాభరణములను ధరించుటయు, మంచిదుస్తులను గట్టుకొనుటయు, సర్వ విషయములయందును మనస్సున కనుకూలముగ వర్తించుటయు సాధారణముగ జరుగుచునేయున్నది. దీనివలన జరుగు నదొక్కటియు లేదు. మంచిపనిచేయుచుండగనే యాకస్మికముగ నది చెడుగై పోవును 3-4. ప్రపంచమునందలి మానవులలోఁ గొందఱు సుఖులుగఁ గొందఱు దుఃఖులుగనుండుట ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నారము. జనులు తఱచుగా భయచేతస్కులై చిట్టచివరకు భాగ్యముల ననుభవించుచున్నారు 5. మనుజులు పొరపాటులేకుండ నేయత్నము నేని చేయఁజాలరు. కావుననే వారొనరించు యత్నములు నెరవేరకున్నవి. మఱియు నేమైనఁజేయనివ్వుము. మానవుఁడు తన దుర్గుణములను దాను గ్రహింపలేఁడు 6. తన లోటుపాటులఁ దానెఱుంగనివాఁ డితరులవిషయ మేమి యెఱుంగఁగలఁడు? పూర్వోక్తములగు కట్టుబాటులననుసరించి నడువకపోవుటచేతనే మానవులకు స్వాభావికముగ దారిద్ర్యము కలుగుచున్నది 7. వాస్తవమేమన, జనులు పరస్పరముగ నొకరి హృదయములోనియంశము నొకరు తెలిసికొనఁజాలకున్నారు. ఈ కారణముననే జనులలో సమానప్రవర్తనము కనఁబడకున్నది. అట్లే అజ్ఞానకారణమున మనుజులలో నానావిధములగు పోరాటములు సమకూరుచున్నవి 8. ఆ పోరాటములే క్రమముగ వృద్ధినొందుచున్నవి. కావున నెల్లరును గష్టముల నొందుచున్నారు. ప్రయత్నమొకప్రక్క నిలిచిపోవుచున్నది. వ్యర్థమగు శ్రమమాత్రము జరుగుచున్నది 9. కాని వాస్తవములో ఈ వర్తనము విహితముగా లేదు. నానాప్రకారములుగా నున్న జనులను బరీక్షింపవలెను. ఎవ్వఁ డెట్లుండునో వానినట్లే తెలిసికొనవలెను 10. దక్షుఁడగు పురుషునకు గౌరవముగని గొప్పగని [illegible]

వానివాక్యములు హృదయమున గోచరించును. మూర్ఖపురుషున కట్లు తెలి యును? 11. జనులు తమయెడఁ బక్షపాతము గలిగియుండుటకు ఇతరులను సహించుటకు బాగుగా నలవాటుపడియున్నారు. ప్రపంచమునందు దఱచుగా నిదియే కానఁబడుచున్నది 12. కాని ప్రతిష్ఠను గాపాడు కొనుటకై మంచివాఁడు సైత మీయంశము సహించుచున్నాఁడు. సహిం పకపోయినచో నవ్వులపాలగుట స్వాభావికవిషయము 13. తనకు యోగ్య ముగ నుండనిత్రొవ్వున నుండుట మానవున కెన్నఁటికిని రుచింపదు. మఱియు నెవని మొగమాటమునేని త్రెంచివేయుటగూడ నుచితమని తోఁచదు 14. సత్యము మాటలాడుచు సత్యముగా వర్తించుచు నుండువానిని పిన్న పెద్దలందఱును ప్రేమింతురు. న్యాయాన్యాయవిషయములు సులభముగాఁ బరస్పరము విదితమగును 15. ఇతరుల యపరాధములను వివేకపూర్వక ముగ సహింపవలయును. లేకున్న నాతనిపయి లోకులకు భక్తి కలుగదు. అంతియగాక అట్టివానిని జనులు సాధారణమానవునిగా భావింతురు 16. అరుగదీయక యుంచినంతవఱకు గంధపుకట్టెయొక్క సుగంధము వెల్లడి గాదు. అన్యవృక్షములను జూచినట్లు దానిని జూతురు 17. ఉత్తమ గుణములు స్వయముగాఁజూచినఁగాని లోకులీతఁడు లోకోత్తరుఁడని నిర్ణ యింపరు. అట్లు నిర్ణయించినపిదప నుత్తమునియెడ లోకమంతయు ప్రసన్న మగును 18. లోకము ప్రసన్నముకాగానే లోకముతో మైత్రికలుగును. అనంతరము జనులందఱును సంపూర్ణముగఁ బ్రసన్నులగుదురు 19. జగ ద్వ్యాపియగు జనార్దనుఁడే (ఈశ్వరుఁడే) ప్రసన్నుఁడైనపుడీక నాతనికిఁ దక్కువయేమున్నది? కాని లోకులనందఱను సంతోషపఱచుట మిక్కిలి కష్టము 20. నాటఁబడినవిత్తనము మొలచును. ఇచ్చినవాయనము మఱల దొరకును. మర్మమునకుసంబంధించిన మాట చెప్పినచో ఇతరులహృదయ మునకుఁ గష్టముగలుగును 21. జనులకు మేలుచేయుటచే సుఖ మభివృద్ధి నొందును. శబ్దము ననుసరించియే ప్రతిశబ్దము వచ్చుచుండునుగదా 22. ఇది యంతయు మన స్వాధీనములోనున్న విషయము. దీనిఁనుండితరుల దోషమించుకేనియు లేదు. ఈయంశము సాధకుఁడు తన మనస్సునకు క్షణక్షణమునను నేర్పుచుండవలెను 23. ఒకవేళ నెందేని దుర్జనుఁడు గలిసి నచో తా నాతనిని క్షమింప నవకాశములేకున్న చో సాధకుఁడగువాఁడు

వెంటనే యచటనుండి మౌనముగా వెడలిపోవలెను 24. జనులు నానా విధ పరీక్షలు బాగుగా నెఱుంగుదురుగాని ఇతరుల హృదయములను పరీక్షించుట యెఱుంగరు. కావుననే జనులు దుఃఖముల నొందుచున్నారు. ఇందు సందియములేదు 25. మనమేనాఁడో చావవలసియున్నది. కాన మంచిబుద్ధితో నడుచుకొనవలయును. వివేకలక్షణము మిగులఁ గఠినమైనది 26. చిన్నతోనైనను, పెద్దతోనైనను, సమానునితోనైనను, తనవానితోనైనను, పరునితోనైనను, గడ కెవరితోనైనను గాఢమైత్రి గలిగియుండవలెను 27. మంచియొక్క-పర్యవసానము మంచియేయగును. దీనినందఱు నెఱుంగుదురు. ఇంక నింతకంటె నధికముగా నేమిచెప్పవలయును? 28. హరికథలను, అధ్యాత్మనిరూపణములను గానించుచుండవలెను. మహత్త్వపూర్ణములగు రాజనైతికవిషయములపైఁ గూడ ధ్యానము నుంచవలెను. కాని ప్రసంగము (సందర్భము) తటస్థించనివిషయ మెద్దియు యుక్తముగనుండదు 29. ఒకఁడు విద్య బాగుగా నేర్చుకొనియున్నాఁడు. కాని అవసరము నెఱుంగఁడు. ఈ స్థితియందీవిద్య నెవ్వఁ డడుగును? 30.

మూడవ సమాసము — ఈశ్వరుఁడు - భక్తుఁడు.

పృథివిమీఁదనున్న జనులందరును వివేకముతో నడచుకొనవలెను. ఇహపరలోకములను రెంటిని బాగుగా విచారింపవలెను 1. ఇహలోకమును సాధించుటకు జ్ఞాతలసాంగత్య మొనరింపవలెను. పరలోకమును సాధించుటకు సద్గురుఁడు కావలెను 2. సద్గురుఁడు కావలయుననుట సరియే. మొదట నాయన నేమియడుగవలెనో తెలియకున్నది. మంచిది. మొదట ననన్యభావముతో నాతనిని రెండువిషయము లడుగవలయును 3. ఆ రెండువిషయము లెవ్వియన, ఈశ్వరుఁ డెవ్వఁడు? మనమెవ్వరము? అనునవి. ఈ రెండువిషయములను మాటిమాటికి వివరణ మొనరింపవలెను 4. మొదట ఈశ్వరుఁ డెవ్వరు? అనుదానిని జూడవలెను. పిమ్మట భక్తులగు మనమెవ్వరము? అనునంశము చూడవలెను. పంచీకరణ మహావాక్యముల విచారము మాటిమాటికిఁ జేయుచుండవలెను 5. నిశ్చలమును శాశ్వతమును గురుతెఱుంగుటకును, 'మనమెవ్వరము? అను విషయమును

విచారించుటకును ముఖ్యముగ నిదియుండవలయును: జేయువలయునని భావము 6.
సారాసార విచారము గావించుటవలన నేపదవియందైనను శాశ్వతము
లేదని విదితమగును. కావున వానికన్నిఁటికిని గారణమగు భగవంతుని
తొలుదొలుత గుర్తెంఱుఁగవలెను 7. నిశ్చలము, చంచలము, జడము
ఇదియంతయు మాయావికారము. కాని వీనియన్నిఁటిలో వస్తువే సారము.
దానికి నాశములేదు 8. ఆ పరబ్రహ్మమును వెదకవలెను. వివేకముతో
మూఁడులోకములందును లెస్సగాఁ జరింపవలెను. మాయికమును విచార
ముచే ఖండింపవలెను 9. అసత్యమును విడిచి సత్యమును గైకొనవలెను.
పరీక్షకుని బరీక్షింపవలెను. మఱియు మాయాస్వరూపమంతయు మాయిక
మని (మిథ్యయని) యెఱుంగవలెను 10. ఈ మాయ పాంచభౌతికము.
మాయికమంతయు లయమైపోవును. పిండబ్రహ్మాండములు, ఎనిమిది దేహ
ములు నాశవంతములే 11. కనుపించునదంతయు నాశమయ్యెడిదే. ఉత్పత్తి
యగునదంతయు మరణించునదే. మాయారూపమును దాల్చునదంతయు
జెడిపోయెడిది 12. వృద్ధినొందునదంతయు క్షీణించెడిది. వచ్చునదంతయుఁ
బోయెడిది. కల్పాంతమునందు భూతములను భూతములే తినివేయును 13.
దేహధారు లెన్నిగలవో యన్నియు నాశమొందునవే. ఇది ప్రత్యక్షమగు
నంశము. మనుజుఁడులేనిది వీర్యోత్పత్తి యెటులగును ? 14. అన్నము
లేకున్న వీర్యమెక్కడనుండి కలుగును ? ఓషధులు లేనిచో అన్నమెట్లు
వచ్చును? పృథ్వి లేకున్న నోషధులెట్లుండును? 15. ఉదకములేనిది
పృథ్వి యేర్పడఁజాలదు. తేజము లేకున్నచో జలము కలుగనేరదు.
వాయువు లేకున్నచో దేజము కలుగఁజాలదు 16. అంతరాత్మ లేకున్నచో
వాయు వెట్లు కలుగును? వికారములేకున్నచో అంతరాత్మ యెక్కడనుండి
వచ్చును ? చూడుఁడు. నిర్వికారమునందు వికార మెచ్చటినుండి వచ్చి
నది ? 17. నిర్వికారమునందు పృథివ్యాపస్తేజోవాయు అంతరాత్మాది
వికారము లెవ్వియులేవు 18. నిర్వికారమును నిర్గుణమును నగునదియే
శాశ్వతమగును. అష్టధాప్రకృతి సంపూర్ణముగ నాశవంతమైనది 19.
నాశవంతమగునదంతయు నుండియు నశించునదగుచున్నది. సారాసార
విచారమువలన సమాధానము కలుగును 20. ఇట్లు వివేకపూర్వకముగఁ
జూచినచో సారాసారవిచారము హృదయమునఁ బాదుకొనును 21.

శాశ్వతమును నిర్గుణము నగునది ముఖ్యాద్వైతమని యిప్పుడు విదితమైనది. ఇఁక నేను అనువాఁడెవఁడు? అను విషయము తెలియవలసి యున్నది 22. "నేను" ఎవ్వఁడు? అనునది తెలియవలసియున్నది. దేహముయొక్క సంపూర్ణతత్త్వముల నన్వేషించుటవలన నేను నీవు అనునది మనోవృత్తియందుండునని విదితమగుచున్నది 23. శరీరమునంతను వెదకుటచేతను తత్త్వవిచారణ మొనరించుటచేతను నేను నీవు అనుదాని జాడపొడ లెచ్చటను గాన్పింపవు. వాస్తవమునకు నేను నీవు అనుభావము తత్త్వములలోనే లీనమైయుండును 24. దృశ్యపదార్థములు నిరసనమగుటయుఁ దత్త్వములలోఁ దత్త్వములు లయమగుటయుఁ దటస్థించినయెడల అప్పుడు నేను నీవు అనునదెచ్చట శేషించును? ఆ సమయమునఁ గేవల వస్తువే వాస్తవముగ శేషించియుండును 25. పంచీకరణ తత్త్వనివరణ మహావాక్యములవలన "నేనే వస్తువునై యున్నాను" అనునది సిద్ధాంతమగుచున్నది. (కాని యిట్లు నుడువుటనుబట్టి ఏవస్తువైనను బ్రహ్మము కాఁజాలదు.) నిస్సంగత్వముతో నివేదనము (ఆత్మనివేదనము) గావింపవలెను 26. ఈశ్వరునియొక్కయు, భక్తునియొక్కయు మూలమును శోధించినచో నిరుపాధియుఁ గేవలమును నగు ఆత్మప్రాప్తి కలుగును 27. అహంత్వము (నేననుభావము) మునిఁగిపోవును. వివేకమువలన భిన్నత్వము తొలంగును. నివృత్తిపదవి (ఉన్మనీపదవి) లభించును 28. జ్ఞానము విజ్ఞానములో లీనమగును. ధ్యానము ధ్యేయములోని కరుగును. కార్య కారణాదులన్నింటెనిగూర్చిన వివేక ముదయించును 29. అంతటితో జననమరణముల గోల నశించును. పాపములన్నియు మునిఁగిపోవును. యమయాతనలు తొలంగిపోవును 30. బంధములన్నియు విడిపోవును. విచారమువలన మోక్షప్రాప్తియగును. జన్మమంతటికిని సార్థకత్వము కలుగును. సందేహములన్నియుఁ దొలంగును. ప్రమాదములన్నియు విడిపోవును. జ్ఞానవివేకమువలన జనులందఱును బవిత్రులగుదురు 31-32. పతితపావనుని దాసులు (పతితపావనుఁడు రాముఁడు, అతని దాసుఁడు రామదాసు) జగత్తును బావనము గావించెదరని పెక్కుమంది హృదయములలోఁ బ్రతీతి కలుగును 33.

నాలుగవ సమాసము – వివేకవైరాగ్యములు

ఎవనికేని రాజ్యప్రాప్తియై యాతఁడు దానిననుభవించుట యెఱుంగకున్నచో వానిదశ యేమగునో యట్లే వివేకములేని వైరాగ్యయుతుని దశగూడఁ బరిణమించును 1. గార్హస్థ్యముయొక్క నానావిధములగు జంజాటములవలన విసుగొంది వేసారి దుఃఖములపాలై నపిడప మానవునకు వైరాగ్యముదయించును. మనుజుఁ డాస్థితియందు గృహమునువిడిచి వెడలిపోవును 2-3. వాడు చింతనువిడిచి పరాధీనతను రూపుమాపి సాంసారికదుఃఖములనుండి ముక్తుఁడై ఆరోగ్యమునొందిన రోగివలె నగును 4. కాని స్వచ్ఛందముగాఁ దిరిగి నష్టుఁడును భ్రష్టుఁడును కాఁగూడదు 5. వివేకములేనిది వైరాగ్యమును గైకొనువాఁడు అవివేకకారణమున అనర్థముల పాలగును. అంతతోఁ బోక యిహపరములుగూడ నష్టమగును 6. వానికిఁ బ్రపంచమూ కుదురదు. పరమార్థమూ అంతకుమున్నె కుదురదు. జీవితమంతయు వ్యర్థమగును. అవివేకమువలన అనర్థము కలుగును 7. వైరాగ్యయోగము లేకుండ జ్ఞానసంబంధములగు వైరాగ్యవాక్యములను వదరుట, కారాగృహమున బంధీకృతుఁడగు పురుషుఁడు పురుషార్థములనుగూర్చి మాటలాడుటవంటిది 8. వైరాగ్యశూన్యులై జ్ఞానసంబంధవాక్యములను జెప్పుట వ్యర్థమగు నభిమానము జూపుటయే. ఇట్టి మనుజుఁడు మోహ, దంభ కారణమునఁ గష్టము లనుభవింపవలసి వచ్చును 9. కట్టివేసియుంచినను కుక్క మొఱుగుచుండును. అట్లే దంభశీలుఁడుగూడ స్వార్థముకొఱకు (ఎన్నియో వేదాంతవాక్యముల) వల్లించుచుండును. మఱియు నాతఁడభిమానకారణమున రెండవవాని యుత్కర్షఁ గాంచి సహింపఁజాలఁడు 10. వివేకములేని వైరాగ్యము, వైరాగ్యము లేని వివేకము అను నీరెండవస్థలందును శోకమే కలుగును. ఇఁక నిప్పుడు వివేకవైరాగ్యముల రెంటి సంయోగము కలవాని లక్షణముల నాలకింపుఁడు 11.

వివేక వైరాగ్యములు గల మానవుఁడు లోలోన విరక్తుఁడగును. మఱియు వైరాగ్యముకతన బ్రపంచమున కలితుఁడగును. ఇట్లాతఁడు అంతర్బాహ్యములనుండి ముక్తుఁడై నిస్సంగయోగి యగును 12. నోటి

నుండి చెప్పు జ్ఞానవాక్యములకుఁ గొంచమేని మార్పులేనివిధమున నాచర ణముగూడ నుండును. అతని యుపదేశములను విని గొప్పగొప్ప సత్పాత్ర పురుషులుగూడఁ జకితులగుదురు 13. త్రైలోక్యరాజ్యమును గూడ నాతఁడు లెక్కచేయఁడు. వైరాగ్యస్థితి వానిహృదయమునఁ బాదుకొని యుండును. ఆతని హృదయమునఁగల యత్నవివేకధారణాశక్తులకు మేరయే యుండదు 14. హృదయపూర్వకముగా నాతఁడు మనోహర ముగను రసవంతముగను హరికీర్తన మొనరించును. తాళస్వరములతోఁ ప్రేమపూర్వకముగ భక్తిపూర్ణములగు భజనముల గానమొనరించును 15. ఆతని హృదయమునందు జనసముదాయమును తత్కాలముననే సన్మార్గ మునఁ బ్రవేశపెట్టఁగల వివేకము మెలకువతోనుండును. అనుభవసాహిత్య మాతని హృదయమును విడిపోవదు 16.

సన్మార్గమును బ్రచారముచేయుచుఁ దన వ్యాపకత్వమువలన నెవ్వఁడు సంపూర్ణజనులలోఁ గలసిపోవునో యాతనికి జగదీశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడగును. సత్యమేమన్నచో, సందర్భమును గనిపెట్టవలెను 17. తీక్ష్ణమగు వైరాగ్యము, ఉదాసీనత్వము, అనుభవజన్యమగు బ్రహ్మజ్ఞా నము, స్నానసంధ్యలు, భగవద్భజనము, పుణ్యమార్గాచరణము కలిగి యుండవలెను 18. వివేకయుక్తమగు వైరాగ్యమె సరియగు వైరాగ్యము. కేవలవిరాగమునగాని శబ్దజ్ఞానమాత్రమునఁగాని కార్యమెన్నఁటికిని నెరవేరఁజాలదు 19. కాఁబట్టి వివేకవైరాగ్యములు రెండును గలిగి యుండుట మహాభాగ్యము. ఈ విషయమును యోగ్యులగు సాధువులే యెఱుంగుదురని రామదాసు నుడువుచున్నాఁడు 20.

ఐదవ సమాసము — త్రివిధాత్మనివేదనము.

గీతల వంపులవలన అక్షరము లేర్పడుచున్నవి. అక్షరములనుండి శబ్దములు కలుగుచున్నవి. శబ్దముతోఁ గద్యపద్యమయమగు ప్రబంధము లేర్పడుచున్నవి 1. ఇట్లు వేదశాస్త్రపురాణములు, అనేకకావ్యములు మున్నగు అసంఖ్యాకగ్రంథములు నిరూపణ మొందుచున్నవి 2. ఋషు లనేకులు. వారలమతము లనేకములు. భాషలుగూడ నట్లేయున్నవి.

ఇంతియగాదు, లిపులుకూడ అనంతములుగా నున్నవి 3. వర్గము, ఋక్కు, శ్రుతి, స్మృతి, అధ్యాయము, సర్గము, స్తబకము, జాతి, ప్రసంగము, మానము, సమాసము, ప్రకరణము మున్నగు భేదములుగలవు 4. పదము, శ్లోకము, పద్యము, డోరా, సాఖీ, దోహా మున్నగు ఛందోభేదములు గలవు 5. సన్నాయిపాట, నాగస్వరము, మురళీగానము, వీణాగానము, కథాగానము మొదలగు నానావిధ గానములు గలవు. ఇట్లే అనేకవిధము లగు నాటలు గలవు 6. ధ్వని, ఘోష (నాదము) చతుర్విధ వాణులతో నున్నవి. దీని భేదములను వినుఁడు 7. ఉన్మేషము (స్ఫురణము) పర నుండియు, ధ్వని పశ్యంతినుండియు, నాదము మధ్యమనుండియు, శబ్దము వైఖరినుండియు ఉత్పన్నము లగుచున్నవి. వైఖరి నానాశబ్దరత్నములను వెల్లడించును 8. అకారము, ఉకారము, మకారము, అర్ధమాత్రము గలిసిన "ఓం"అను మూడున్నర వర్ణములమాత్రముననే సంపూర్ణ వర్ణసము దాయ ముత్పత్తియయ్యెను 9. పిదప రాగజ్ఞానము, నృత్యభేదము, తానమానము, అర్థభేదము, తత్త్వజ్ఞానము మున్నగునవి సృష్టియయ్యెను 10. శుద్ధసత్త్వగుణమే సంపూర్ణతత్త్వములలో ముఖ్యతత్త్వము. ఓం యొక్క అర్ధమాత్రమే శుద్ధతత్త్వగుణము (మహత్తత్త్వము లేక మూల మాయ) ఐయున్నది* 11. చిన్న పెద్దతత్త్వము లెన్నియోగలిసి ఎనిమిది విధములగు శరీరములయ్యెను. అష్టధాప్రకృతి నాశవంతము 12. పర బ్రహ్మము వాయురహితమగు ఆకాశమువలె ఘనముగా నున్నది. అష్ట దేహములను నిరసించి పరబ్రహ్మమును జూడవలెను 13. బ్రహ్మాండము మొదలుకొని పిండముదనుక నుత్పత్తి, పిండమునుండి బ్రహ్మాండముదనుక సంహారము. ఈ రెంటికిని వేఱుగనున్న శుద్ధసారమే విమలబ్రహ్మము 14. దృశ్యప్రకృతి జడము. ఆత్మ చంచలము. విమలబ్రహ్మము నిశ్చలము. దానినే వివేకించి దానియందే తద్రూపుఁడు కావలెను 15. తనువు,మనస్సు, వాక్కు మఱియుఁ బదార్థమాత్రసహితముగ నేను పరమాత్మునకుఁ జెందియుంటిననని యెఱుంగుట జడాత్మనివేదనము 16. సంపూర్ణసృష్టికిఁ

* ఓంలోనున్న అకారము తమోగుణమునకు, ఉకారము రజోగుణమునకు, మకారము సత్త్వగుణమునకు దర్శకములైయున్నవి. అర్ధమాత్ర (బిందువు) శుద్ధసత్త్వగుణము (లేక మూలమాయ లేక మహత్తత్త్వము) నకు దర్శకము.

గ ర్తయగు జగదీశ్వరుని యంశములే ప్రాణిమాత్రములు. సమస్తము జగదీశ్వరునిదే. మనమేమియు గాము. అతఁడే కర్తయని తెలిసికొనుట చంచలాత్మనివేదనము. 17–18. చంచలమాయ స్వప్నమువలె నశ్వరమైనది. పరమాత్మ నిశ్చలమును, నిరాకారమునై యున్నది. ఇదిగాక చంచలమాయ యెప్పుడు వాస్తవమునం దేమియు లేకున్నదో యప్పుడు "మనము" (మేము) అను కల్పనమే మిథ్య*. ఇది నిశ్చలాత్మనివేదనము 19–20. పైనిఁజెప్పిన మూడువిధములగు విచారములు గావించినపిదప మనమనున దేమియులేదు. రెండవది (ద్వైతము) లేనేలేదు. మనమే లేనప్పుడు నేననునది కలుగుట యెక్కడ సంభవమగును? 21. యోచింపఁగ యోచింపఁగ అంతయు ననుమానములోనికి వచ్చును. తెలియుచుఁ దెలియుచుఁ దెలిసిపోవును. పూర్ణానుభవము కలిగినపిదపఁ జెప్పుట శాంతించును 22.

ఆఱవ సమాసము — ఉత్పత్తిక్రమము.

పరబ్రహ్మము నిర్మలమును, నిశ్చలమును, శాశ్వతమును, సారమును, అమలమును, విమలమును, ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకమును నై యున్నది 1. ఆ పరబ్రహ్మమునకు చేయుట, పెట్టుట, పుట్టుట, మరణించుట, ఎఱుంగుట, ఎఱుంగకుండుట మున్నగునవి లేవు. అది శూన్యమునకంటెఁగూడ అతీతముగనున్నది 2. అది యేర్పడుటలేదు. చెడుటలేదు. ఆగుటలేదు. పోవుటలేమ మాయాతీతముగ నిరంజనముగ నదియున్నది. దానికి మేరలేదు 3. (పరబ్రహ్మమునుండి) తొలుత నుదయించు సంకల్పమును షడ్గుణుండీశ్వరుఁడనియు అర్ధనారీనటేశ్వరుఁడనియుఁ జెప్పుదురు 4. అతనిని సర్వేశ్వరుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, సాక్షి, ద్రష్ట, జ్ఞానఘని, పరేశుఁడు,

* ఆత్మనివేదనము మూడువిధములు. జడము, చంచలము, నిశ్చలము. నేను నాది యనునదంతయు ఈశ్వరునిదనుబుద్ధి కలుగుట జడాత్మనివేదనము. ఉన్నదంతయు ఈశ్వరరూపము, అనఁగా నంతయున్నది, అది యీశ్వరస్వరూపమని తెలియుట చంచలాత్మనివేదనము. పరబ్రహ్మస్వరూపముకంటె వ్యతిరేకమైన వస్తువును లేదని నిశ్చయించుట నిశ్చలాత్మనివేదనము.

పరమాత్ముఁడు, జగజ్జీవనుఁడు, మూలపురుషుఁడు అనియందురు 5. ఆతనినే (దానినే) మూలమాయయనిగూడ నందురు. అతఁడు బహుగుణశక్తియై యుండును. సృష్టి గావింపవలయునను సంకల్పము గలుగఁగనే ఆతనిని (ఆ పరబ్రహ్మమును) గుణక్షోభిణి యందురు. త్రిగుణము లాగుణక్షోభిణి నుండియే కలుగుచున్నవి 6. పిదప చేతనరూపియు సత్త్వగుణాకారుఁడు నగు విష్ణువు యుత్పన్నమగుచున్నాఁడు. ఈతఁడు త్రిలోకములను బాలించును 7. తరువాత జ్ఞానాజ్ఞాన మిశ్రితమును రజోగుణరూపము నగు బ్రహ్మ జనించుచున్నాఁడు. ఆతనివలన నీ మూఁడులోకము లుత్పత్తియగుచున్నవి 8. ఆవల సకలసంహారకారణుఁడును, తమోగుణ స్వరూపుఁడును నగు రుద్రుఁ డుత్పన్నమగుచున్నాఁడు. ఇంతటితోఁ గర్తృత్వము సమాప్తమగును 9.

అనంతరము పంచభూతములు వ్యక్తమగుచున్నవి. ఈ రీతిగా అష్టధా ప్రకృతి స్వరూపములు మూలమాయనుండి యేర్పడుచున్నవి 10. నిశ్చలమునందుండు చలనమే వాయులక్షణము. పంచభూతములు, త్రిగుణములు కలిసి అష్టధా సూక్ష్మప్రకృతి యగుచున్నది 11. ఆకాశము అంతరాత్మ వలెనే యుండును. దాని మహిమను అనుభవముతో నెఱుంగవలయును. దానినుండియే వాయువు జనించుచున్నది 12. ఆ వాయువు రెండువిధములనుండును. ఒకటి శీతలము, రెండవది ఉష్ణము. శీతలవాయువువలనఁ దారాగణము చంద్రుఁడు నుదయించుచున్నారు. అట్లే ఉష్ణవాయువువలన సూర్యుఁడు, అగ్ని, పిడుగు మున్నగునవి యుదయించుచున్నవి. శీతలము ఉష్ణము అను నీ రెండును గలసి "తేజ" మని పిలువఁబడును 13–14. తేజమువలన జలము జనించుచున్నది. ఉదకమువలన పృథ్వీరూపము కలుగుచున్నది. అనంతరము అనంతములగు నోషధీసమూహము ముత్పన్నమగుచున్నది 15. ఓషధులవలన బహువిధ బీజములు అన్నాదులరసము ఉత్పన్నమగుచున్నది. అట్లే భూమండలమునందు ఎనుబదినాలుగులక్షల యోను లుదయించుచున్నవి 16.

ఇట్లు సృష్టియగుచున్నది. ఈ యంశమును హృదయమునకుఁ దెచ్చుకొనవలయును. ప్రతీతిలేకున్న యెడ సందేహపాత్రులు కావలసివచ్చును 17. ఉత్పత్తిప్రకారమిది. ఇట్లే సంహారముగూడఁ గలుగుచున్నది. ఈ విషయ

మున గావించు విచారమును సారాసారవిచార మందురు 18. ఏది యేది యెచ్చటనుండి పుట్టుచున్నదో అయ్యది యచ్చటనే లీనమగుచున్నది. ఈ విధముగా మహాప్రళయమునందన్నింటికిని సంహారము జరుగును 19. ఆదిమధ్యాంతములందు శాశ్వతుఁడుగను నిరంజనుఁడుగను నుండు పర బ్రహ్మమును జ్ఞాత లనుసంధానమునం దుంచుకొనవలెను 20. బహు విధములగు రచనలు కలుగుచున్నవి; పోవుచున్నవి. కాని యవి యే మాత్రమును నిలిచియుండుటలేదు. ఇందుచే సారాసారవిచార మావశ్యక మైయున్నది 21. అంతరాత్మను ద్రష్టయనియు సాక్షియనియు నెల్లరు దానిమహిమను గానమొనరించుచుందురు. కాని యాసర్వసాక్షియవస్థను గమనింపవలెను 22. ఆదినుండి యంతమువరకు నది యంతయు మాయా విస్తారమే. దానియందు నానావిద్యలను కళాకౌశలములు నున్నవి 23. ఉపాధి కంతమును గనుఁగొనినవాని కివియంతయు భ్రమయని తెలియును. ఉపాధిమగ్నుఁడగు మానవు నెవ్వఁడు వెలికిఁదీయఁగలఁడు? 24. వివేక కార్యములగు అనుభవకార్యములు సందేహపూర్ణములు భ్రమాకుల ములు నెన్నటికిని గావు. సారాసారవిచారయోగమువలననే సాధకులు బ్రహ్మమును బడయుచున్నారు 25. వాస్తవమునకు మూలమాయ బ్రహ్మాండముయొక్క మహాకారణదేహము. కాని వివేకహీనులగు పురుషు లీ యపూర్ణమునే పూర్ణబ్రహ్మమందురు 26. సృష్టియందు బహువిధ మానవులున్నారు. అందుఁ గొందఱు రాజ్యభోగముల ననుభవించు చున్నారు. కొందఱు అశుద్ధమును మోయుచున్నారు. ఇప్పుడు ప్రత్యక్ష ముగాఁ జూడుఁడు 27. తామే యందఱికంటెను మిగుల గొప్పవారలమని చెప్పుకొనువారలెందఱో గలరు. వివేకియగు పురుషుఁడన్నింటి నెఱుంగును 28. మానవులదశ యీ విధముగా నున్నది. కావున దీనిని విచారింపవలసి యున్నది. పెక్కుమంది యీ విధముగఁ జెప్పుచున్నంతమాత్రమున నీ ప్రపంచమును నిందింపఁ జనదు 28-29. పుస్తకపఠనమునసేయుకవేళ నిశ్చయ జ్ఞానము గలిగినచో నిఁక గురువు నేర్పఱచికొనవలసిన యవసరముండదు. కావుననే తన యనుభవముతో వివరణమొనరింపవలయును 30. పెక్కు మంది చెప్పిరని దాని ననుష్ఠించువాఁడు తప్పక శ్రమలపాలగునని గ్రహింప వలెను. యజమాని లేకున్న యెడల వేతనము నెవని నడుగవలయును? 31.

ఏడవ సమాసము – విషయత్యాగము

న్యాయకారణమున నిష్ఠురములాడుట చాలమందికి వెగటుగఁ దోఁచును. మనస్సు వ్యాకులముగ నున్నసమయమున భోజనముచేయుట మంచిదిగాదు 1. విషయములను జాలమంది నిందింతురు. కాని యీ నిందించువారలే దానిని సేవించుచుందురు. అట్లే లగావింతురన్నచో, విషయత్యాగము గావించినచో శరీరరక్షణమే యసంభవమందురు 2. చెప్పున దొకటి; చేయునది మఱియొకటి. అట్లొనరించుట వివేకహీనతవలననే సుమా! ఇట్లు వర్తించువానిని గాంచి లోకులు నవ్వుదురు 3. బాగుగా విచారించి చూడుఁడు. విషయత్యాగము గావింపనియెడలఁ బరలోకము కొంచెమేని ప్రాప్తింపనేరదని ప్రతిగ్రంథమునందును జెప్పఁబడెను 4. శ్రోత లిట్లుప్రశ్నించిరి. గృహస్థాశ్రమలోలురు తినుచుఁ, ద్రాగుచునున్నచోఁ బారమార్థికులేమని యుపవాసము గావించుచున్నారా? ప్రపంచవిషయములయందు గృహస్థులు, విరాగులు సమానముగనే కాన్పించుచున్నారు 5. కావున నో దేవా! (గురువర్యా) దేహముండఁగనే ప్రపంచమునందు విషయముల నెవ్వఁడు బరిత్యజింపగలఁడు? దయచేసి యీసంగతి నాకుఁ దెలుపుఁడు 6. సంపూర్ణవిషయములను విడనాడినపుడే పరమార్థము గావింపనగునని చెప్పువిషయము విచిత్రముగఁ గనిపించుచున్నది 7. వక్త యిట్లు ప్రత్యుత్తరమొసగెను 8.

వైరాగ్యముతోఁ ద్యాగము గావించినపుడె పరమార్థము లభించును. ప్రపంచమును ద్యజించినయెడల సాంగోపాంగముగాఁ బరమార్థమేర్పడును 9. పూర్వకాలమునం దీయార్యావర్తమునందుఁ బలువురు జ్ఞానులుండిరి. వారలుగూడఁ దొలుత నెన్నియో కష్టముల సహించి జ్ఞానులని పేరుబడసిరి 10. తక్కినవారలు మత్సరలోలురై గతించిరి. కొంద ఱన్నమో దేవుఁడా' యనుచుఁ జనిపోయిరి. మఱియు నెందఱో పొట్టకొఱకు భ్రష్టులైపోయిరి 11. తొలుతనుండి వైరాగ్యమన నేమియో యెఱుంగనివారును, ప్రత్యయజ్ఞానరహితులును, శుచి ఆచారముల నెన్నఁడు తెలియనివారును, భజనమును గ్రహింపనివారును నగు మానవులు పరులతో మేము సజ్జనులమని చెప్పుకొనుచుందురు. వాస్తవమునకు

భ్రమయందు బడియున్నందుననే అట్లు భాషించుచున్నారు 12-13.
తమ పూర్వకృతకర్మములఁ దలంచి పశ్చాత్తాపము నొందకుండుటయే గొప్పపాపము. ఇట్టి బద్ధపురుషులు పరోత్కర్షను గాంచినంతనే క్షణక్షణమునకు దుఃఖమొందుదురు 14. మాయొద్ద లేదు. కావున మీ యొద్ద నుండుటగూడ మాకిష్టములేదని చెప్పుమానవులు పలువురుగలరు. ఉన్నంతలోఁ దృప్తిఁగందినుచు, ద్రావుచునుండువానిని దరిద్రులుచూచి సహింపనే సహింపరు 15. దివాలాయెత్తినవారు గొప్పగొప్ప భాగ్యవంతులనే నింద జేయుదురు. అంతియగాక సాహుకారును గాంచినచో దొంగలు కన్నము వేయ నుత్సాహపడుదురు 16.

(ఈ స్థితినంతను గాంచినపిదపఁ దెలియవచ్చెడి దేమన) వైరాగ్యమునకు సమానమగు భాగ్యమెద్దియులేదు. వైరాగ్యములేని కావున అభాగ్యము పాదుకొనును. వైరాగ్యములేని పరమార్థకృత్యము యోగ్యముగాదు 17. ప్రత్యయజ్ఞానియు, వీతరాగియు, వివేకబలమున సకలత్యాగియు నై యుండువానినే మహాయోగియనియు, ఈశ్వరీయ పురుషుఁడనియు నెఱుంగవలయును 18. మహాదేవుఁడు అష్టసిద్ధుల నుపేక్షించి యోగదీక్షను వహించి ఇంటింట భిక్షనడుగుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు 19. ఆ మహేశ్వరునితో నేవేషధారిపురుషుఁడైనను సామ్యము గాఁగలఁడా? కావున నెల్లరును సమానము గాఁజాలరు 20. ఉదాసీనుని, వివేకిని జనులందఱును వెదకుదురు. దురాశాపీడితుని, మూర్ఖుని, దరిద్రుని, దుర్బలుని ఎవ్వఁడును నడుగఁడు 21. విచారచ్యుతులును, ఆచారభ్రష్టులును, విషయలోభమున వైరాగ్యమును మఱచినవారలును 22, భజనయన్న రుచింపనివారును శుభపురశ్చరణ మొనర్పనివారలును నగువారి సంపర్కమువలన (ఉత్తముల) మంచితనము వికసింపదు 23. వైరాగ్యశీలురై ఆచారభ్రష్టులు గానివారును, జ్ఞానులై భజనము విడువనివారును, వ్యుత్పన్నులై వితండావాదమునందుఁ బ్రవేశింపనివారును మిగులఁ గొద్దిగ నున్నారు 24. పరిశ్రమయొక్క కష్టము ఫలించుటచేతనే పొలమునందు అన్నము (ఫలము) లభించుచున్నది. మంచిపదార్థములు తత్కాలముననే అమ్ముడుపోవును. జ్ఞానియగు పురుషునిసేవకై జనులంద ఱుత్సాహముతోఁ బరుగెత్తుదురు 25. దురాశాపీడితులకు మహత్త్వము నిలిచియుండఁజాలదు.

వారల జ్ఞానము విభ్రష్టమైపోవును 26. నిరర్థకవిషయములను బరిత్యజించి కేవలావశ్యక విషయములనే గ్రహణ మొనరించుట విషయత్యాగము యొక్క ముఖ్యలక్షణము 27. పరమాత్ముఁడు సమస్తమునకుఁ గర్త. మాయయనున దేమియును లేదు. ఇదియే వివేకులసమ్మతము 28. శూరత్వమున మిగులఁ దీవ్రతగలిగియుండువానిని బిన్నలు పెద్దలు అంగీకరింతురు. సోమరియుఁ, బ్రయత్నశీలుఁడు నెన్నఁటికి సమానముకారు 29. త్యాగాత్యాగములు, తర్కవిషయములు నెఱింగి చెప్పినదాని ననుసరించి నడుచువాఁడును, పిండబ్రహ్మాండాదుల యథాయోగ్యముగ నెఱింగినవాఁడును నగు నుత్తమగుణోపేతుఁడును సర్వజ్ఞుఁడు నగు పురుషునితోఁ గలిసికొనుటవలన సులభముగనే సార్థకత్వము కలుగును 30—31.

ఎనిమిదవ సమాసము — కాలస్వరూపము.

మూలమాయయే జగదీశ్వరుఁడు. సృష్టిక్రమము ననుసరించి అష్టధా ప్రకృతియొక్క ఆకారము మూలమాయవలననే వ్యాపించియున్నది 1. ఇదియంతయు నేమియు లేకుండినపుడు ఒక నిరాకారమే ఆకాశమువలె విస్తారమాత్రమై యుండెను. అప్పుడు కాలాదికముల కల్పనముగూడ లేకుండెను 2. ఉపాధి విస్తారమైనప్పటినుండియుఁ గాలము దృగ్గోచరమయ్యెను. లేకున్నచోఁ గాలమునకు స్థానమేలేదు 3. ఒకటి చంచలము, ఒకటి నిశ్చలము. ఈ రెండునుగాక కాలమనునది యెచ్చటనున్నది? ఎంతదనుకఁ జంచలమో అంతదనుకఁ గాలమని యనుకొనుము 4. అవకాశమును ఆకాశమని చెప్పుచున్నారము. అవకాశమని విలంబమును జెప్పుచున్నారము. అట్టి విలంబరూపమగు కాలమును గుర్తెఱుఁగవలెను 5. ఆ విలంబము సూర్యుని కారణమున మనకు విదితమగుచున్నది. దానివలననే సమస్తమును గణింప నవకాశముగలిగినది. మఱియు గనురెప్పపాటు మొదలుకొని యుగములదనుక లెక్కింపఁగలిగితిమి 6. సూర్యుఁడుంటవలననే నిమిషము, గడియ, జాము, దినము, సంధ్య, పక్షము, నెల, అయనము, సంవత్సరము, యుగసృష్టి యేర్పడెను 7. సూర్యుని సంబంధముననే ఈ భూమండలమునందు సత్యయుగము త్రేత, ద్వాపరముఁ

కలియుగము మున్నగు యుగములు సృష్టి యేర్పడెను. శాస్త్రములలో దేవతలను జెప్పఁబడిన గొప్ప గొప్ప యవస్థలన్నియు సూర్యుని కారణమునసే యుత్పన్నమయ్యెను 8. త్రిగుణాత్మకులగు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల కృత్యము (ఉత్పత్తి స్థితి సంహారములు) సూక్ష్మరూపముగను, విశేషరూపముగను అన్ని పిండములందును జరుగుచున్నవి. కాని జనులు సంప్రదాయమును వదలివేయుచున్నారు. ఈ కారణముననే వారికి అజ్ఞత కలుగుచున్నది 9. మిశ్రిత త్రిగుణము లెన్నఁటికిని వేఱువేఱు కాఁజాలవు. ఆదినుండి అంత్యముదనుక సృష్టిరచనము వానివలననే సాగుచున్నది. ఏది పెద్దదియో, ఏది చిన్నదియో యెట్లు నుడువనగును? 10. ఇది జ్ఞాతయొక్కపని. అజ్ఞాని వ్యర్థముగ భ్రమయందుఁ దగుల్కొనుచున్నాఁడు. అనుభవసహాయమున ముఖ్యతత్త్వము నెఱుఁగవలయును 11. ఉత్పన్నకాలము, సృష్టికాలము, స్థితికాలము, సంహారకాలము మున్నగు అత్యంతకాలములన్నియు విలంబరూపములే 12. ప్రసంగానుసారముగఁ గాలమను పేరు పడిపోయినది. అనుమానకారణమున నీ యంశ మొకవేళఁ జక్కఁగ ధ్యానములోనికి రాకున్నచో ముందీ విషయమునుగూర్చి యింకను వినుఁడు 13.

వర్షాకాలము, శీతకాలము, ఉష్ణకాలము, సంతోషకాలము, సుఖదుఃఖకాలము, ప్రాతఃకాలము, మధ్యాహ్నకాలము, సాయంకాలము, వసంతకాలము, పర్వకాలము, కఠినకాలము మున్నగు కాలములన్నియుఁ బ్రసంగానుసారముగా నెఱుఁగఁబడుచుండును 14—15. జన్మకాలము, బాల్యకాలము, తరుణకాలము, వృద్ధకాలము, అంత్యకాలము, విషమకాలము, మున్నగునవియెల్ల సమయముయొక్క రూపములు 16. సుకాలము, దుష్కాలము, ప్రదోషకాలము మొదలగు సమయములన్నియుఁ గలిసి కాల మనఁబడును 17. జరుగుచున్నదొకటి తెలియవచ్చుచున్నది వేఱొకటి. దీనిపేరు వివేకహీనత. నానావిధములుగనున్న ప్రవృత్తి జనులు ప్రవృత్తినే యెఱుఁగుదురు 18. ప్రవృత్తి అధోముఖముగ నడుచును. నివృత్తి ఉచ్చముఖముగా నడుచును. ఉచ్చముఖముగా నడుచుటవలన నానాసుఖములు కలుగును. వానిని వివేకమే యెఱుఁగును 19. బ్రహ్మాండ రచన మెచ్చటినుండి జరిగెనో

యంతదనుక వివేకియగు పురుషుఁడు తన దృష్టిని బ్రసరింపఁజేయును. అంతియగాక వివేకి వివరణ మొనరించి యొనరించి పూర్వాపర (మూల) స్థితులకుఁ బ్రాపించును 20. ప్రపంచమునందుండి పరమార్థమును సాధించుఁవాఁడును, బ్రారబ్ధయోగమున జనులలోఁగలిసియుండువాఁడును గూడ నాస్థితిని పడయును 21. మానవులందఱకును మూలమొక్కటియే. కాని యీ మానవులలోఁ గొందఱు జ్ఞాతలుగను మఱికొందఱు మూర్ఖులుగా నున్నారు. వివేకముతోఁ దత్కాలముననే పరలోకమును సాధింపవలెను 22. వివేకమువలననే జన్మము సార్థకమగును. వివేకినే ఇహపర సాధకులగు జనులు మంచివాఁడందురు. వాస్తవములో ముఖ్యతత్త్వము నన్వేషింపవలెను 23. వివేకహీనులగు మనుజులను పశుసమానులుగ భావింపవలెను. అవివేకుల మాటలు వినినయెడలఁ బరలోకమెట్లు లభింపఁగలదు? 24. మంచిది. దీనివలన మనదేమిపోవుచున్నది. మానవులెట్లు కర్మము నొనరింతురో అట్లు ఫలము నొందుదురు. విత్తినదెద్దియో అదియే మొలచును. మఱియు దానినే మానవు లనుభవింతురు 25. ముందుఁగూడ నెవఁడెట్లు గావించునో యట్లు ఫలమొందును. భక్తియోగమువలన భగవానుఁడు లభించును. భగవంతునకు భక్తునకు నైక్యము కలుగుటవలన అపూర్వమగు సమాధానము ప్రాప్తించును 26. చచ్చినపిమ్మటఁ దమ కీర్తిని లోకమున వదలిపోవనివారలు సాధారణముగ నిట్లే లోకములోనికి వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు. చతురులయ్యును ధర్మమును మఱతురు. ఏమి చెప్పవలయును? 27. అంతయు నిచటి దిచటనే యుండునని తెలియుచున్నది. ఓయీ సోదరా! చెప్పవేమి? ఎవ్వఁడేమితీసికొని పోవుచున్నాఁడు? 28. సాంసారికపదార్థముల విషయమున ఉదాసీనతతో నుండవలెను. మఱియు నిశ్చింతగ వివేకమును సాధింపవలయును. ఇట్లు చేయుటచే అలభ్యుఁడగు జగదీశ్వరుఁడు లభించును 29. జగదీశ్వరుఁడు లభించుటకు సమానమగు లాభమెద్దియు లేదు. అవసరమునుబట్టి అన్నింటి నొనరించుచు గృహకర్మములు నెఱవేర్చుచునుండినను గూడ సమాధానము ప్రాప్తించును 30.

పూర్వకాలమునందు జనకాది రాజన్యు లెందరో రాజ్యమును బాలించుచు భగవానుని బొందిరి. ఇప్పటికిఁగూడ నిట్టిపుణ్యశ్లోకు లెందరో

గలరు 31. రాజునకొకవేళ మృత్యువాసన్నమగుచో నా రాజు తనకున్నది గదా యని లక్షలు కోట్లకొలఁది రూప్యముల లంచమిచ్చెద నన్నను మృత్యువాతని నేమాత్రమును విడువఁజాలదు 32. ఇది యిట్టి పరాధీన జీవితము. జీవికసంబంధములగు నానావిధ కష్టోద్వేగ చింతాదులయం దెంతదనుకఁ జిక్కుకొని యుందము? 33. కావున మానవులారా! ప్రపంచమను (గార్హస్థ్యమను) వ్యాపారవీధి తెఱువఁబడియున్నది. దీనియందుఁ జరించి యీశ్వరుఁడను లాభమును ఆర్జింపుఁడు. అప్పుడే యీ కష్టములకుఁ బ్రత్యామ్నాయము లభించును 34.

తొమ్మిదవ సమాసము – ప్రయత్నమునుగూర్చిన యుపదేశము.

దుర్బలులును, జేతకానివారలును, దరిద్రులును, సోమరులును, తిండిపోతులును, ఋణగ్రస్తులును నగు మనుజులందఱును మూర్ఖత్వము వలననే న్యస్తులై (వేరుపడినవారలుగ) యున్నారు. ఇంక నేకారణమునను గాదుసుమా! 1. "తినుటకులేదు, త్రాగుటకులేదు, తొడుగుటకులేదు, పఱచుకొనుటకులేదు, కప్పుకొనుటకులేదు, కడకు నివసించుటకు గుడిసె గూడలేదు. అభాగ్యుఁడై యున్నాఁడు 2. సహాయులులేరు, కుటుంబులు లేరు, ఇష్టులులేరు, మిత్రులులేరు, ఎఱిఁగినవారలుగూడ నెచ్చటను గానిపింపరు. ఆశ్రయరహితుఁడును బరదేశియును నై యున్నాఁడు 3. ఇట్లున్న పురుషుఁ డేమిచేయవలయును? ఎవరి సహాయమును దీసికొనవలయును? బ్రదుకవలయునా? లేక చావవలయునా? ఏ విధముగ వర్తింపవలయును? తెలుపు"మని యొకఁడు ప్రశ్నించెను. ఈ ప్రశ్నమునకింకొకఁ డీవిధముగాఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగెను. శ్రోతలు సావధానులై వినవలెను. 4-5.

పెద్దపని గానిమ్ము, చిన్నపని గానిమ్ము, చేయని దేదియుఁ గాజాలదు. కావున నో నిర్భాగ్యుఁడా! ప్రయత్నమును గావింపుము. దానివలన నీవుగూడ భాగ్యవంతుఁడ వగుదువు 6. చిత్తమే సావధానముగ నుండనపుడును యత్నముగూడఁ బూర్తిగ నెరవేరనపుడును, సుఖసంతోషములు లభింపవలయు నన్నచో నెట్లు లభించును? 7. కావున సోమరితనమును

విడువవలయును. పరిశ్రమతోఁ బ్రయత్నము చేయవలెను. ఇంతియుగాక దుశ్చిత్తతను దొలంగఁద్రోచి వెలువరింపవలెను 8. ప్రాతఃకాలమున లేచి ప్రాతస్స్మరణము గావించి నిత్యనియమానుసారముగ సుభాషితములను గొన్నింటిని పఠింపవలెను 9. వెనుకటిదానిని వల్లించి ముందుదానిని బఠింపవలెను. నియమబద్ధముగఁ బ్రవర్తింపవలెను. వ్యర్థముగ వదరరాదు 10. మలవిసర్జనమునకు దూరమేగి పవిత్రుఁడై రావలెను. మఱల వచ్చునపుడు ఏదేని గొనిరావలెను. రిక్తహస్తములతో వచ్చుట మంచిదిగాదు 11. ధౌతవస్త్రములను బిండి ఆరవేయవలెను. పాదములను బాగుగ గడుగుకొనవలెను. అనంతరము యథావిధముగ దేవదర్శనమును దేవతార్చనమును గావింపవలెను 12. పిదపఁ గొంచెము ఫలాహారమొనరించి తనవృత్తిని నొనర్పవలెను. పరులనుగూడఁ దనవారలుగ నెంచవలెను 13. సుందరముగా నక్షరములను లిఖింపవలెను. స్పష్టముగను సరిగను జదువవలెను. మనన మొనరించి మర్మమగు నర్థము గ్రహింపవలెను 14. యుక్తమును సుందరమునగు రీతిగఁ బ్రశ్నింపవలెను. చెప్పునది బాగుగాఁ దెలియునట్లు స్పష్టపరచి చెప్పవలెను. అనుభవములేనిది చెప్పఁగూడదు. అట్లు చెప్పుటవలనఁ బాపము కలుగును 15. సావధానముగ నుండవలెను. నీతిమర్యాదలను గాపాడవలెను. జనులకు రుచించునట్లు క్రియాసిద్ధి నొనరింపవలెను 16. వచ్చినవానికి సమాధానము కలిగించి హరికథ, అధ్యాత్మనిరూపణము, సుందరోచితవర్తనము జరుపవలెను 17. తాళము, చిఱుతలు, ముద్ర, అర్థము, ప్రమేయము, అన్వయము మున్నగునవి శుద్ధముగ నుండవలెను. గద్యపద్యాది దృష్టాంతములుగూడ శుద్ధముగఁ గ్రమానుసారముగ నుండవలెను 18. పాడుట, వాయించుట, ఆడుట, హావభావములను వెల్లడిచేయుట, సభారంజకములగు మాటలనుడువుట, ఉపకథ, ఛందఃప్రబంధములు మొదలగు నివియెల్ల సరిగను జక్కఁగను నుండవలెను 19. పెక్కండ్ర సమావేశపఱచి యెవరికేది యిచ్చయో దానినే చెప్పవలెను. మఱియు కథయందు త్రుటులను (అపుటలు) జేరనీయరాదు 20. జనులను మిక్కిలిగ వెక్కిరింపరాదు. లోకులహృదయములను విప్పవలెను. ఇట్లొనరించినయెడల సులభముగా యశము వ్యాపించును 21. భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యయోగములను మననము

గావించినంతనే భవరోగములు దూరమగును. నానావిధసాధన ప్రయోగములను జనసముదాయమునకు వివరింపవలెను 22. వాక్యములును వర్తనమును సమానముగ నుండవలెను. దీనివలన స్వాభావికముగ మహంతు ధర్మము (సాధువృత్తి) ప్రాప్తించును 23. యుక్తరహితమగునది యెంత మంచిదైనను బరిగ్రహింపరాదు. అది దురాశారోగము. దానివలన వెంట నుండువారికిఁ గష్టము గల్గును 24. కావున నిష్ఠూరపుడును జేయఁజనదు. జనులకుఁ గష్టము కల్గనీయరాదు. హృదయమునందు సమర్థరఘునాథుని జింతించుచుండవలెను 25. ఉదాసీనవృత్తి జనుల కామోదావహముగ నుండును. ఇంతియగాక కథానిరూపణముగూడఁ గావింపనగును. రామకథను సంపూర్ణబ్రహ్మాండమునందు వ్యాపింపజేయవలెను 26. సాంగోపాంగలక్షణయుక్తుఁడై సుందరముగ లోకప్రియముగ గానము గాఁపింప నేర్చిన మహంతునకు వైభవమునఁ గొఱంత యెన్నఁటికిని గలుగదు. ఆకాశమునందుఁ దారాగణము లొక్కచోఁ గూడియున్నట్లు మహంతు వద్ద జనులు గుమిగూడియుందురు 27. ఎచ్చట బుద్ధియుండదో యచట సర్వమును అవ్యవస్థగనే యుండును. బుద్ధియనున దొక్కటిలేనిచో సమస్తమును వ్యర్థమే 28. బుద్ధిని విస్తరింపఁజేసి మానవుఁడు బ్రహ్మాండము కంటె గొప్పవాఁడు కావలెను. ఇటు లొనరించినచో నీచమగు దరిద్ర మెచ్చటనుండి రాఁగలదు? 29. ఇంతటితో సందేహము తొలంగిపోవును. యత్నమునందు హృదయము ప్రవేశించును. అంతఃకరణమునందు (యత్నము నొనర్చి ఫలము లభించునను) కొంతయాసగూడ అభివృద్ధి నొందును 30.

పదియవ సమాసము — ఉత్తమపురుషుఁడు.

కడుపునిండ భుజించి పిమ్మట మిగిలిన అన్నమును బంచిపెట్టవలెను. వ్యర్థముగఁ బారవేయుట ధర్మముగాదు 1. ఇట్లే సాధకుఁడు తొలుత జ్ఞానమును గడించి తృప్తినొందవలెను. తరువాత ఆ జ్ఞానమును లోకులకుఁ జెప్పవలెను. మునిఁగిపోవువారల నుద్ధరించుట ఈఁత నేర్చినవానికి ధర్మము 2. ఉత్తమగుణములను దాను స్వయముగ ముందు గ్రహింపవలెను. తరు

వాత వానినే పలువురకుఁ దెలుపవలెను. తాను నడుచుకొనక యితరులకుఁ జెప్పునదంతయు మిథ్య 3. స్నానము, సంధ్య, దేవతార్చనమునొనర్చి ఏకాంతమునందు జపమును ధ్యానమును గావింపవలెను. హరికథను అధ్యాత్మనిరూపణమును గావింపవలెను 4. శరీరమును బరోపకారమున నన్వయింపవలెను. పెక్కుమంది కుపకరింపవలెను. ఎవరికిని హాని గలుగ నీయరాదు 5. దుఃఖులు, పీడితులు నగువారల నెఱుంగవలెను. యథాశక్తిగ నట్టివారలకుఁ దోడ్పడవలెను. అందఱితో మృదుమధురముగా మాటలాడవలెను 6. ఇతరుల దుఃఖములనుగాంచి దుఃఖియు, ఇతరుల సుఖమునుగాంచి సుఖియునగువాఁడె ఉత్తమ పురుషుఁడు. మృదువచనములతో బ్రాణిమాత్రులను గలుపుకొనవలెను 7. పెక్కుమంది యన్యాయమును క్షమింపవలయును. పెక్కుమందితలపైఁగల కార్యమును దానొక్కరుఁడె చేయవలయును. మఱియుఁ బరులను సన్మానింపవలయును 8. ఇతరుల హృదయములోని భావమును గ్రహించి తదనుసారముగాఁ బ్రవర్తింపవలయును. జనులను నానావిధముల నక్లే పరిశీలింపవలయును 9. మితభాషిగ నుండవలయును. తత్కాలముననే ఉత్తరము చెప్పవలయును. ఎప్పుడు క్రోధస్వభావముతో నుండరాదు. క్షమరూపుఁడై యుండవలయును 10. సోమరితనము నంతలో విడిచి ప్రయత్నమును విశేషించి చేయవలెను. ఎవరిపట్లఁగూడ మత్సర ముంచరాదు 11. ఉత్తమపదార్థము నితరుల కీయనగును. శబ్దము నాలోచించి పలుకుట యుచితము. సమాధానము వెంటఁ దన గృహస్థధర్మమును సంబాళించుకొనఁదగును 12.

మరణమును స్మరణమునందుంచుకొని హరిభక్తియందు తత్పరభావముతోనుండవలెను. మరణానంతరమునఁగూడ భూలోకమునఁ దన కీర్తిని నిలిపియుంచవలెను 13. ఉత్తమవర్తనము గల మానవుఁడు జనులందఱకుఁ బరిచితుఁడై యుండును. ప్రజలందఱియెడ వినీతభావము గలిగి వర్తించువాని కే విషయముననేని లోపము గలుగదు 14. ఇట్టి యుత్తమగుణములు గలవానినే వాస్తవమునకుఁ బురుషుఁ డనఁదగును.

అతఁ డొనరించు భజనవలనఁ బరమాత్ముఁడు తృప్తినొందును 15. ఇతరులెంత ధిక్కరించి మాటలాడినను దన శాంతిని భంగము గావింపఁదగదు. దుర్జనులతోఁ గలసిమెలసియుండు సాధువులు ధన్యులు (అనగా దుర్జనులను దమవంటివారలనుగఁ జేసికొందురు) 6. జ్ఞాన వైరాగ్యాది ఉత్తమ గుణములతో శోభించు మానవుఁ డొకఁడే యీ భూమండలమున యోగ్యుఁడు 17. తాను స్వయముగాఁ గష్టమును సహించి పలువురి కుపకారము జేయవలెను. మఱియు నీ విధముగా దన దేహమును బరోపకారమునందు నియోగించి కీర్తిరూపముతోఁ బ్రపంచమునం దమరుఁడై యుండవలెను 18. కీర్తినాశించినచో సుఖము లభింపదు; సుఖమునాశించినచోఁ గీర్తి లభింపదు. విచారములేని సమాధాన మెచ్చటను లేదు 19. రెండవవాని హృదయమునకు శ్రమ గలుగఁజేయఁజనదు. మఱపు నెప్పటికిని దరిజేరనీయఁగూడదు. క్షమాశీలుఁడగువాని ప్రతిష్ఠ కెప్పటికిని హానిగలుగదు 20. తనదైనను, బరునిదైనను కానిమ్ము. అందఱి పనులను నెరవేర్పవలెను. సమయమువచ్చినప్పుడు పనిచేయుటలో వెనుదీయుట మంచిదిగాదు 21. చక్కఁగ (నమ్రతగ) మాటలాడుటవలన సుఖము గలుగునని యంద ఱెఱింగియున్నారు. పరునినైతము ఆత్మీయునివలె నాదరింపవలెను 22. కఠినశబ్దములు కటువుగనుండునని అంద ఱెఱింగియుఁ గొందఱు కఠినవాక్యముల నేలకో నుడువుచుందురు 23. తనవద్దనున్న చిన్న వస్తువు నింకొకఁడు గైకొనినచో మనస్సున కెంతేని శ్రమగలుగును. ఇట్లే యెల్లరకు నుండునని గ్రహింపవలెను 24. ఇతరులకు మనోవేదనమును, గష్టము గలిగించు వాణి అపవిత్రమైనది. అపవిత్రవాణి యెప్పుడో యొకప్పుడు తననుగూడ సంహరించును 25. విత్తివదే మొలచును. మాటలాడినరీతిగనే ప్రత్యుత్తరము లభించును. ఇట్టిస్థితిలోఁ గర్కశముగా నేల మాటలాడవలయును?26. తన పురుషార్థవైభవములవలనఁ బలువురకు సుఖము గలుగఁజేయుట యుక్తమెగాని ఎవరికైనను గష్టము గలుగఁ జేయుట రాక్షసకార్యము 27. దంభము, దర్పము, అభిమానము,

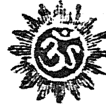
క్రోధముగల మాటలు పలుకుట అజ్ఞానిలక్షణమని భగవద్గీతయొక్క పదునాఱవ యధ్యాయమునందలి నాలుగవశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడెను 28. ఉత్తమగుణశోభితుఁడే మిగుల సజ్జనుఁడు. అట్టివానికై మనుజులెందఱో వెదకుచుందురు 29. క్రియలేని కేవలశబ్దజ్ఞానము కుక్కగావించిన వమనము. యోగ్యుఁడగువాఁడు దానివైపు చూడనేచూడఁడు30. మనస్సుబుద్ధికొల్పి భక్తియోగము ననుష్ఠించువాఁడును ఉత్తమగుణముల నవశ్యముగా గ్రహించువాఁడును నగు మహాపురుషునికై జనులు వెదకుచుందురు 31. ఇట్టి మహానుభావులగు పురుషులు జనసముదాయమును ప్రోగుచేయ వలయును. భక్తియోగముతో దేవాధిదేవుఁడగు పరమాత్ముని దన వానినిగాఁ జేసికొనవలయును 32. ఎప్పుడో యొకదినమున నాకస్మికముగాఁ జానవలసియున్నదిగదా! ఇక (మరణానంతరము) భజనము నెవ్వఁడు చేయఁగలఁడు? ఇట్లు తలపోసి ఇంకను బెక్కండ్రుజనులను భజనమునకు సమకూర్పవలయును 33. (నా యభిప్రాయ మేమని యడిగినచో) శిష్యుల నింకేమియు నడుగఁజనదు. ఓ యన్నలారా! నేను మరణించినపిదప మీా రందఱును జగదీశ్వరుని భజింపుచుండుఁడు. (ఇదియే నా కోరిక అనెదను) ఇదియె నా ప్రతిజ్ఞ 34. కావున మిగుల నుత్సాహముతో జనసముదాయ మును ప్రోగుజేయవలయును. త్వరితముగ దేవాధిదేవుని ప్రసన్నుని గావించుకొనవలయును 35.

ఇఁక సముదాయముకొఱకు ఆవశ్యములగు విషయములు రెండు గలవు. శ్రోతలందఱును సావధానముగ మనస్సు నిటనుంచి యవియేవియో వినవలయును 36. పెక్కుమంది హృదయములలో భక్తి యేయుక్తివలన నుత్పన్నమగునో నా యుక్తి ప్రబోధయుక్తి (బోధించు నైపుణ్యము). అనేకుల హృదయమును దనచేతిలోనికిఁ దీసికొనవలయును 37. వెనుక వివరింపఁబడిన యుత్తమగుణములు మానవున కుండవలసినవె! కాని ప్రబోధశక్తి (ఉపదేశమునిచ్చెడుబలము) వాని యన్నింటికంటె నత్యధికా

వశ్యకము 38. రెండవవిషయ మెద్దియన్న, చెప్పినదాని నెవఁడనుసరించునో మొదటఁ దా నొనరించి పిదప నితరుల నెవఁడు జేయుమని చెప్పునో అట్టివానిమాటల నెల్లరును సత్యమని యంగీకరింతురు 39. జనులు తమకు రుచింపనిమాట లెన్నఁటికిని విశ్వసింపరు. ఆ పరిస్థితులలో నొంటరిగ నొక్క మనుజుఁ డేమిచేయఁగలడు? 40. కావున వెంబడించువారలు (అనుయాయులు) ఉండవలెను. కొద్దికొద్దిగ వారికి నేర్పవలెను. మెల్ల మెల్లఁగ వివేకసహాయమున వారలను దీరము జేర్పవలెను 41. కాని యిది వివేకముతోఁ గాదగుపని. దీనిని వివేకులే చక్కఁగ యుక్తియుక్త ముగ నెరవేర్పఁగల్గియుందురు. ఇతరులవలనన్ననో, పాపము ఇతరులు భ్రమకు లోనై తగవులాడుచుందురు 42. సైన్యమేమియులేని ఒంటరి మనుజుఁడు పలువురితోఁబోరాడి యెట్లు జయింపగలఁడు? ఈ కారణము ననే పలువురు మనుజులను దన కిష్టులనుగ నుంచుకొనవలెను 43.

పంద్రెండవ దశకము సమాప్తము

పదమూడవ దశకము

మొదటి సమాసము — ఆత్మానాత్మ వివేకము.

ఆత్మనుగూర్చియు, అనాత్మనుగూర్చియు వివేచనమొనరింపవలెను. అనంతరమున చక్కఁగ మననము గావింపవలయును. మననమొనర్చి దృఢపూర్వకముగ మనస్సునందు భరింపవలయును 1. ఆత్మయెద్ది? అనాత్మయెద్ది? దీని నిరూపణమును సావధానులరై వినుండు 2. పురాణములలోఁ జెప్పఁబడిన విధముగా నాలుగుఖనులు (అండజస్వేదజాది నాలుగుయోనులు) నాలుగు వాణులు (పరాపశ్యంతి మొదలగు వాక్కులు) ఎనుబదినాలుగు లక్షల జీవజాతులు లోకమునందు వర్తించుచున్నవి 3. ఈ సృష్టియందు అపారములు నానావిధములు నగు శరీరములు గలవు. వానిలో ఆత్మయెద్దియో యిపుడు నిర్ణయింపవలయును 4. ఆత్మ ప్రత్యక్షదృష్టితోఁ జూచుచున్నది. శ్రవణముతో నాలించుచున్నది. నాలుకతోఁ జవిజూచుచున్నది 5. ఘ్రాణముతో వాసనజూచుచున్నది. సర్వాంగములతోఁ దాకుచున్నది. వాక్కునందు శబ్దజ్ఞానము గలుగఁజేయుచున్నది 6. ఆత్మ సావధానముగ నుండి చంచలమైయున్నది. అది యొక్కటియే ఇంద్రియ సహాయమున నలుదిక్కులను సమగ్రమగు నలజడి గలిగించుచున్నది 7. ఆత్మ పాదములను నడిపించుచున్నది. చేతులను గదిలించుచున్నది. కనుబొమ్మలఁ జిట్లించుచున్నది. కనులను త్రిప్పుచున్నది. మఱియు నితర సంకేతములను జూపుచున్నది 8. ఆత్మ దంభములు పలికించుచున్నది. లజ్జింపఁ జేయుచున్నది. గోకించుచున్నది. దగ్గుచున్నది. వమనము గావించుచున్నది. ఉమియుచున్నది. అన్నము తినుచున్నది. నీళ్ళను త్రాఁగుచున్నది 9. ఆత్మ మలమూత్రములను విసర్జించుచున్నది. సంపూర్ణ దేహమును నిర్వహించుచున్నది. ప్రవృత్తినివృత్తుల విచారించుచున్నది 10. ఆత్మ వినుచున్నది. చూచుచున్నది. ఆఘ్రాణించుచున్నది. రుచిజూచుచున్నది. నానావిధముల గుర్తించుచున్నది. సంతోషించుచున్నది. మఱియు భయపడుచున్నది 11.

ఆనందము, వినోదము, ఉద్వేగము, చింత, కాయము, ఛాయ, మాయ
మమతల ననుభవించునదియు జీవితకాలమున నానావిధ వ్యథల నొందు
నదియు ఆత్మ 12. పరమార్థమునం దాస్థఁ బెట్టుకొనునదియు జనులలో
మంచిచెడుఁగుల గావించునదియుఁ దనవారలను బ్రతికించునదియుఁ బెర
వారలఁ జంపునదియు నాత్మ 13. యుద్ధసమయమునందు ఉభయదళముల
లోని మనుజుల దేహములం దాత్మ యావరించియున్నది. ఆత్మ చచ్చుచుఁ
బడుచుఁ జంపుచుఁ బడవేయుచునున్నది 14. ఆత్మ వచ్చుచున్నది. పోవు
చున్నది. దేహమున వర్తించుచున్నది. నవ్వుచున్నది. ఏడ్చుచున్నది.
పశ్చాత్తాపము నొందుచున్నది. ఉద్యోగానుసారముగా ధనవంతుఁడో,
దరిద్రుఁడో యగుచున్నది 15. పిఱికిపందగను, బలవంతుఁడుగను, విద్యా
వంతుఁడుగను, మూర్ఖుఁడుగను, న్యాయవంతుఁడుగను, ఉద్ధతుఁడుగను
నగుచున్నది ఆత్మయే 16. ధీరత్వము, ఉదారత్వము, కృపణత్వము,
ఉన్మత్తత్వము, విచక్షణత్వము, ఉచ్ఛృంఖలత్వము, సహనశీలత్వము
మున్నగు భావములు గలది ఆత్మయే 17. విద్య, కువిద్యయను రెంటిలో
నానందరూపమున వ్యాపించి వర్తించునదియు, ఎచ్చట జూచిన సచ్చట
నన్ని దెసలఁ గాన్పించునదియు ఆత్మనాఁబడును 18. నిద్రించుచుఁ,
గూర్చుండుచు, లేచుచు, నడచుచు, బరుగెత్తుచు, ఊగుచుఁ, బొరలుచు,
మఱియు జోడుగనుండి యోచనలఁ గావించుచు నుండునది ఆత్మయే 19.
పుస్తకము చదువునది, అర్థమును వివరించునది, తాళమును ధరించునది,
పాడఁదొడంగునది, వాదవివాదములను గావించునది యాత్మయేసుమా 20.
దేహమునం దాత్మ లేకున్నచో నాదేహము శవమగును. ఆత్మ దేహమును
వెంబడించుకొని సర్వము గావించుచున్నది 21. ఒకటి లేకున్నచో రెండ
వది యెందులకుఁ బనికిరాదు. ఆత్మ శరీరముల సంయోగమువలన సమస్త
వ్యాపారములును నడచుచున్నవి 22. దేహ మనిత్యము, ఆత్మ నిత్యము
ఇదియే నిత్యానిత్యవివేకము. ఆ సూక్ష్మము (ఆత్మ) యొక్క సంపూర్ణ
వృత్తాంతమును జ్ఞానులే యెఱుంగుదురు 23. పిండమునందు దేహధారి
జీవుఁడు, బ్రహ్మాండమునందు దేహి శివుఁడు, మఱియు నీశ్వరతను చతుష్ట
యమునందు దేహి ఈశ్వరుఁడు 24. త్రిగుణాతీతుఁడగు అర్ధనారీనటేశ్వరుని
వలననే సమస్తసృష్టివిస్తారము జరిగెను 25. అచట (అర్ధనారీనటేశ్వరు

నందు) స్త్రీత్వపురుషత్వము లెవ్వియు లేవనియు గొంచెముగనో గొప్పగనో చంచలరూపముగ గోచరించుననియుఁ జక్కఁగ విచారించినచో విశద మగును 26. ఆదినుండి యంత్యముదనుకను బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు మొదలుకొని చీమదనుకను నందఱును దేహధారులే. ఈ నిత్యానిత్య వివేక మును జతురులగువారలెల్లరు నెఱుంగవలెను 27. జడమంతయు అనిత్యము. సూక్ష్మమంతయు నిత్యము. ఇందు నిత్యమెద్దియో అనిత్యమెద్దియో ముందే చెప్పితిమి 28. (యోగులు) వివేకముతో నీ స్థూలసూక్ష్మములను రెంటిని లంఘించి పోవుచున్నారు. కారణ మహాకారణదేహములనుగూడ విడిచి వేయుచున్నారు. మఱియు విరాట్టు, హిరణ్యగర్భులను సైతము ఖండన మొనరించుచున్నారు 29. దీనికిఁ బిమ్మట వృత్తి అవ్యాకృతమగు మూల ప్రకృతిలోనికరిగి కూర్చుండును. ఇఁక నీవృత్తిగూడ నివృత్తియగుటకు అధ్యాత్మనిరూపణమును వినవలెను 30. ఇచటఁ జెప్పఁబడిన ఆత్మానాత్మ వివేకమువలనఁ జంచలాత్మ ప్రత్యయమునకు వచ్చును. ఇక రాఁబోవు సమాసమునందు సారాసారముల నెఱింగించెద 31.

రెండవ సమాసము — సారాసార విచారము.

ఈ కనంబడుచున్న సంపూర్ణ బ్రహ్మాండాడంబరమునందు సార మెద్దియో అసారమెద్దియో గుర్తెఱుంగవలెను 1. కనఁబడునదియెల్ల నశించుచున్నది. వచ్చునదియెల్లఁ బోవుచున్నది. కావున నెల్లప్పుడు చెదరక యుండునదానినే సారమని గ్రహింపవలెను 2. గతసమాసమునందుఁ జెప్పిన ఆత్మానాత్మవివేకమున ఆత్మ యెట్టిదో గుర్తించి విడిచివైచితిమి. అంతియగాక ఆత్మ నెఱుంగుటవలన మూలముయొక్కజాడ గోచరించెను 3. కాని ఆ మూలములో శేషించెడి వృత్తిగూడ నివృత్తిగావలెను. అందు లకై శ్రోతలు సారాసారవిచారము చక్కఁగ జేయవలెను 4. నిత్యా నిత్య వివేచనము గావించితిమి. ఆత్మ నిత్యమని స్థాపించితిమి. కాని యా నిరాకారమునందుఁగూడ నివృత్తిరూపముతో హేతువు (నివృత్తి యను భావన) అట్లే నిలిచియున్నది 5. ఈ హేతువనునదిగూడఁ జంచలమే! వాస్తవమునకు నిశ్చలము నిర్గుణమైయున్నది. సారాసార

విచారమువలన నీ చంచలము (ఆత్మభావన) గూడ నిరసనమైపోవును 6. ఇది నశ్వరము. కావుననే యిది చంచలము. అది శాశ్వతము కావుననే నిశ్చలము. నిశ్చలముముందుఁ జంచల మెగిరిపోవును 7. జ్ఞానమును, ఉపాసనమును జక్కఁగఁ దెలిసికొనుము. ఉపాసనమువలన జనులును, జగత్తును ఉద్ధరింపబడుదురు 8. ద్రష్ట, సాక్షి, జ్ఞాత, జ్ఞానధని, చైతన్యము మొదలగువానికన్నిఁటికిని బయినున్న సత్తయు, ఈ జ్ఞానస్వరూపులన్నియుఁ బరబ్రహ్మమేయని చక్కఁగ విచారించుకొనుఁడు 9. కాని యీ జ్ఞానము గూడ విజ్ఞానమగును. మతములన్నింటిని జక్కఁగ విచారించిచూడుఁడు. చంచలమంతయు నాశనమగుచున్నది 10. నాశవంతమగుచున్న దెల్ల నిజముగ నాశమగుచున్నదా లేదా యని సంశయించు పురుషుఁడు సులభముగ నెన్నఁటికిని జ్ఞానాధికారి కాఁజాలడు 11. నిత్యమును నిశ్చయముగ నెఱింగినపిమ్మటఁగూడ నొకవేళ సందేహములకుఁ బాల్పడుచో నట్టి మానవుఁడు మహామృగజలమునందుఁ గొట్టుకొనిపోవుచుండెనని భావింపనగును 12. పరబ్రహ్మమునకు క్షయములేదు. అది యక్షయము. సర్వవ్యాపి. ఆ నిర్వికారమునందు హేతువు (సందేహము) లేనేలేదు 13. పరబ్రహ్మము మిగుల గొప్పదియు సఘనము నై యున్నది. ఆదిమధ్యాంతములయం దది అచలముగ, అటలముగఁ, బూర్ణముగ యథావిధమున నున్నది 14. చూచుటకది గగనముగ నున్నను గగనముకంటెను మిగుల సఘనముగా నున్నది. దానియం దంజనము(మలముతమములేక అనిత్యత) లేదు. అది నిరంజనముగను నిరంతర మేకరీతిగఁ బ్రకాశించునదిగను నున్నది 15. చర్మచక్షులు, జ్ఞానచక్షులుగూడ నిరర్థకములే. నిర్గుణము వాస్తవమునకు అలక్ష్యము, లక్ష్యింపబడనేరదు 16. సర్వసంగపరిత్యాగము గావింపనిది మానవులు పరబ్రహ్మమును గాంచఁజాలరు. మాన్యగర్భుని (బ్రహ్మమును) సర్వసంగత్యాగ మొనరించి దర్శింపవలెను 17. నిరసనము గావించుటవలన సమస్తమును వెడలిపోవును. చంచలమంతయుఁ దొలంగును. నిశ్చలపరబ్రహ్మము నిలుచును. ఇదియే సారము 18. ఎనిమిదవదేహము దనుక (మూలమాయవఱకు) నిరసనమగును. సాధుపుంగవులగు మానవులు కృపాపూర్వకముగ ముక్తిసాధనమును దెలుపుచున్నారు 19. "సోహం, హంసః"(ఆ పరబ్రహ్మము

నేనేనై యున్నాఁడను) తత్త్వమసి (అది నీవై యున్నావు.) ఈ స్థితి వివేకము వలన సులభముగనే ప్రాప్తించును 20. ఈ స్థితి నొందిన పురుషుఁడు పైకిఁ జూచుటకు సాధకునివలె నుండును. కాని లోపల బ్రహ్మమై యుండును. వానికడ వృత్తిగూడ నుండదు. సారాసార విచారమున కిదియే ఫలము 21. ఆ పరబ్రహ్మము ఉష్ణత్వమొందదు. చల్లఁబడదు. తెలుపును, నలుపును కాదు. మాలిన్యముగాని, శుభ్రముగాని పొందదు 22. అది తడియదు, ఎండదు, చల్లారదు, కాలదు మరియు దాని నెవ్వరును గొనిపోవఁజాలరు 23. అది కనుపింపదు. భాసింపదు. మొలువదు. నశింపదు. వచ్చుటలేదు. పోవుటలేదు 24. అది సన్ముఖముగనే యున్నది. నలుదిక్కుల నున్నది. దానికి దృశ్యభావము లేదు. ఇట్టి నిర్వికారబ్రహ్మమునందు లీనమగు సాధుపురుషుఁడే ధన్యుఁడు 25. నిర్వికల్పనముగ (కల్పనాతీతముగ) నుండునదియే సత్స్వరూపము. తక్కిన దంతయు అసత్తు. (భ్రమారూపముననున్నది) 26. కృత్రిమమగుదానిని విడిచి సత్యమును గైకొనువాఁడె పరీక్షకుఁడు. అసారమును విడిచి సారమును (బ్రహ్మమును) గైకొనవలెను 27. ఎఱుఁగఁగా ఎఱుఁగఁగా ఎఱుకదనము లీనమైపోవును. మఱియు తన వృత్తిగూడఁ దద్రూపమైపోవును. దీని పేరే ఆత్మనివేదనభక్తి 28. వాచ్యాంశముతో భక్తిని, ముక్తిని బోధింపవలెను. లక్ష్యాంశముతో తద్రూపత ననుభవము గావింపవలెను. మననము చేయఁగఁ జేయఁగఁ నెప్పుడు హేతువుండదో యా యవస్థకే తద్రూపత యని పేరు 29. సద్రూపము, చిద్రూపము, తద్రూపము, తరువాత స్వస్వరూపము, తనరూపము అను నీదశలన్నియుఁ దత్త్వనిరసనమైన పిదపఁ గలుగుచున్నవి 30.

మూఁడవ సమాసము – ఉత్పత్తి నిరూపణము.

బ్రహ్మము ఘనమును, నిరాకారమును నై యున్నది. ఆకాశమునకంటె నధికమగు విశాలముగను, నిర్మలముగను, నిశ్చలముగను, నిర్వికారముగను నున్నది 1. బహుకాల మిట్లున్న పిదప నచటనుండి ఘోషము ఉదయించును. ఇవు డాభూగోళమూలమును శ్రోతలు సావ

ధానచిత్తులై వినఁగోరెదను 2. నిశ్చల పరబ్రహ్మమునందుఁ జంచలముగ సంకల్ప ముదయించును. ఆ సంకల్పమునే ఆదినారాయణుఁడనియు, శక్తి ఈశ్వరుఁడనియు, మూలమాయయనియు, షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుఁడనియు, భగవంతుఁడనియుఁ జెప్పుదురు 3-4. ఆ పిమ్మట గుణక్షోభిణి యుండును. అచటనే త్రిగుణము లుదయించుచున్నవి. అచటినుండి ఓంకారము ఉత్పత్తియగుచున్నది 5. అకార, ఉకార, మకారములు మూఁడు గలసి ఓంకారమయ్యెను. పిమ్మటఁ బంచభూతములు జనించెను 6. అంతరాత్మను ఆకాశమందురు. దానినుండి వాయువు, వాయువునుండి తేజము జనించెను 7. వాయువు రాపిడినుండి అగ్నియు, దానినుండి సూర్య బింబము నుత్పన్నమయ్యెను 8. శీతలవాయువువలన జలము జనించెను. జలము పేరుకొని పృథ్వియయ్యెను 9. పృథ్వియం దనంతకోటి బీజజాతు లుండును. పృథ్వియు జలమును ఐక్యమైనపిదప బీజములనుండి యంకుర ములు వెడలును 10. ఆ యంకురములనుండి లతలు, పత్రములు, పుష్ప ములు, బహువిధ స్వాదుఫలములు జనించుచున్నవి 11. పిదప నానావిధ వర్ణములుగల రసయుతములగు పత్రములు, పూవులు, ఫలములు, మూలములు, ధాన్యములు, అన్నాదులు కలుగుచున్నవి 12. అన్నము నుండి రేతస్సు (వీర్యము) కలుగును. రేతస్సువలనఁ బ్రాణు లుత్పన్న మగును. ఇది యందఱకును బ్రత్యక్షముగఁ దెలిసియున్న యంశమేగదా! 13. అండజములు, జరాయుజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజ్జములు మున్నగువానికన్నింటికిని బీజము పృథ్వియు జలమునైయున్నది. ఇదియే సృష్టిరచనమునందుఁగల యద్భుత చమత్కారము 14.

ఈ విధములుగ నాలుగుగనులు (అండజాది సృష్టిభేదములు), నాలుగు వాణులు, ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవయోనులు, మూఁడులోక ములు, పిండము, బ్రహ్మాండము మున్నగునవన్నియు నిర్మాణమగుచున్నవి 15. సంపూర్ణాష్టధాప్రకృతి సాధారణముగ మూలమాయయందే యుం డును. ఉదకము పృథ్వితోఁ గలసినపిమ్మట జడచైతన్య జీవము లన్నియు జనించును. ఒకవేళ జలమే లేకపోయినచోఁ బ్రాణివర్గమంతయు మర ణించును 16. ఈ చెప్పినదానిలో సంశయము మావంతయులేదు. వేదశాస్త్ర పురాణాదులవలన నీ యంశమును విశ్వసింపవలెను 17. విశ్వసింపఁదగిన

సందేహాయుక్తమగు నంశమును గ్రహింపఁదగదు. విశ్వాసములేని తావు ననే వ్యవహారముగూడ నెరవేరదు 18. ప్రవృత్తియందైనను, నివృత్తి యందైనను ప్రతీతికావలెను. ప్రతీతిరహితులై సందేహములలోఁ బడియుండువారలు వివేకహీనులుసుమా 19.

ఈ విధముగ సృష్టిరచనమునుగూర్చిన విస్తారమును సంక్షేపముగ వర్ణించితిని. ఇఁక నీ విస్తారమునకుఁగల సంహారమును వినుండు 20. ఆది నుండి యంతముదనుక జరుగునదంతయు నాత్మారాముఁడే జరుపు చున్నాఁడు. మఱియు నాతఁడే యథాయోగ్యముగ దీని వ్యవస్థనుగూడఁ గావించుచున్నాఁడు 21. ఇఁకముందుఁ బ్రళయనిరూపణమును వినవలెను. ఇంతటితో నీ సమాసము పూర్ణమగుచున్నది 22.

నాలుగవ సమాసము — ప్రళయ నిరూపణము.

ప్రళయకాలమునందుఁ బృథివి యంత్యమైపోవుననియు సంపూర్ణ భూతములు నష్టమగుననియు శాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడెను 1. నూఱు సంవత్సరములదనుక అనావృష్టి యుండును. దీనిచే సంపూర్ణసృష్టి కాలి పోవును. పృథ్వియందుఁ బర్వతములుగూడ నిమిడిపోవఁగలయంతటి నెఱ్ఱెలు పడిపోవును 2. పండ్రెండు కళలతో సూర్యుఁడు భూమిని దపింపఁజేయును. సూర్యకిరణములనుండి అగ్నిజ్వాలలు వెలువడును. నూఱుసంవత్సరముల దనుక భూమండలము తగులబడుచుండును 3. వసుంధర సిందూరవర్ణ మొందును. శేషనాగము కాలి వేగముగ విషమును గ్రక్కును 4. ఆ విష మునుండి వెడలిన హాలాహలజ్వాలలచే సప్తపాతాళములుగూడఁగాలును. పాతాళలోకముగూడ నీ విధముగ మహాపావకమునందు భస్మమగును 5. పిదప మహాభూతములు సంతప్తమగును. ప్రళయవాయువు బయలు వెడలును. నలుదిక్కులఁ బ్రళయాగ్ని విజృంభించును 6. ఏకాదశరుద్రులు కుపితులగుదురు. ద్వాదశాదిత్యులు కాలి వేండ్రమై పగిలిపోవుదురు. మఱియుఁ బ్రళయకాలమునందు అగ్నులన్నియు నొక్కటియగును 7. వాయుఘాతమునను, అశనిఘాతమునను భూమియంతయుఁ బగిలిపోవును. భూమికి సహజముగఁ గల పీఠస్థితి (సఘనత్వము) భిన్నభిన్నమగును 8.

అప్పుడు మేరుపర్వతముగూడ లెక్కలోనికిరాదు. ఎవరు దేనిని గావాడు గలుగుదురు ? చంద్రసూర్యులయొక్కయు దారాగణముయొక్కయు ఆధారస్థానము బంధింపఁబడును 9. భూమి తన వీర్యమును (కాఠిన్యమును) విడచివేయును. పృథ్వియంతయు మండిపోవును. ఈ విధముగ నీ బ్రహ్మాండము ఒక్కసారిగ గాలిపోవును 10.

అనంతరము గొప్పవర్షము గురియును. అపుడు భూమండలము జలమునందు లయమగును 11. కాల్చిన సున్నము నీటిలోఁ గరగిపోవునట్లు పృథ్వీగూడఁ బిమ్మట నదృశ్యమగును. తన కాఠిన్యమునంతయు విడచి జలమునందుఁ గలసిపోవును 12. శేషకూర్మవరాహములు నష్టమగుటవలన బృథ్వికిగల యాధారము తొలంగును. మఱియు నది తన సత్త్వమునువిడిచి నీటిలోఁ గలయును 13. ప్రళయమేఘము లొక్కచో గుమి యగును. మిగుల ఘోరధ్వనితో గర్జించును. మెఱుపులు, ఉఱుములు అఖండరీతిగఁ బ్రజ్వలించును. కోలాహల ముప్పతిల్లును 14. పర్వతములవంటి వడగండ్లు పడును. కొండలనుగూడ నెగురఁగొట్టునంతటి గాలి వీచును. నిరుపమానముగా గాఢాంధకారము వ్యాపించును 15. సంపూర్ణనదులును సముద్రములును నొక్కటియగును. ఆకాశమునుండి నదులు క్రిందికిఁబడుచున్నట్లుండును. అంతరముండదు. సర్వము జలమయమగును 16. ఆ జలముతోఁబాటు పర్వత సమానములగు మత్స్యములు, కూర్మములు, సర్పములు పడును. గర్జనముకాఁగానే జలములోజలము కలియును 17. సప్త సముద్రముల యావరణము గలసిపోవును. ఆవరణసేతువులు తెగును. సమస్తమును జలమయమైనపిదపఁ బ్రళయపావకుఁడు ప్రబలుఁడగును 18. బ్రహ్మాండములకు సమమగు తప్తలోహము జలసమూహము నింకించునట్లు జలమంతయు నదృశ్యమగును 19. సంపూర్ణజల మీ విధముగా నిగిరిపోవును. పిదప నంతయు నగ్నిమయమగును. ఆ యగ్నిని బ్రళయవాయువు కొట్టివేయును 20. ఆధారరహితమగుటవలన దీప మారిపోవునట్లు ప్రళయపావకుఁడుగూడఁ జల్లారును. పిదప అసంభవమగు వాయువు ప్రబలమగును 21. కాని మిగుల విస్తృతమగు నవకాశము (ఆకాశము)నందావాయువు లయమగును. ఇట్లు యీ సంపూర్ణ పంచభూతాత్మికమగు వ్యాప్తియంతయు సమాప్తియగును 22. మహద్భూతమగు మూల

మాయగూడఁ దనలోఁదాను మఱచి లయమొందును. ఈ విధముగా సంపూర్ణపదార్థమాత్రమునకు నిలువ తావేయుండదు 23. సంపూర్ణమగు నీ దృశ్యజగత్తును బ్రళయ మీ విధముగాఁ గబళించును. జడచంచలము లన్నియు లయమగును. శాశ్వతమగు పరబ్రహ్మము మాత్రము కడకు నిలిచియుండును 24.

ఐదవ సమాసము — సృష్టినిగూర్చిన కథ.

ఉదాసీనులగు సాధువు లిరువురు పృథ్వీపర్యటనము గావించుచుండిరి. వారలు మనోరంజనమునకై యొక కథను జెప్పుకొనిరి 1. ఆ యిరువురిలో నొక్కఁడు శ్రోతగ రెండవవాఁడు వక్తగ నైరి. ఏదేని యొక మంచికథను జెప్పుమని శ్రోత వక్త నడిగెను. అట్లే చెప్పెదను. సావధానముగ వినుమని యిట్లు చెప్పెను 2. ఒకానొకచోట స్త్రీపురుషు లిరువురు (ప్రకృతి — పురుషుఁడు) ఉండిరి. ఉభయులకు మిగులఁ బ్రేమ యుండెను. వారలిరువురును నిరంతర మొక్కచోట నొక్కటిగనే వర్తించుచుండిరి. ఎప్పుడును వేఱుగాకుండిరి 3. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిదప వారి కొకబాలుఁడు [1] జనించెను. ఆ బాలుఁడు మంచికార్యకర్తగను, సర్వవిషయములందునుఁ జతురుఁడుగను నుండెను 4. కొన్ని దినములు గడచినపిదప నా పుత్రునకుగూడఁ [2] గుమారుఁడు గలిగెను. అతఁడు తండ్రికంటెఁగూడ నధికోద్యోగియయ్యెను. వ్యాపకత్వమునం దీబాలుఁడు తన తండ్రిలో అర్ధభాగము చతురుఁడయ్యెను[3] 5. ఈతఁడు మిగుల గొప్ప ప్రయత్నమును గావించెను. కన్యలను, పుత్రులను (సమస్తసృష్టి) చాలమందిని గనెను. మఱియు నానాప్రకారములుగఁ జాల జనమును సమకూర్చెను 6. ఈతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు [4] అజ్ఞానియుఁ గ్రోధియు

---

1. సత్త్వగుణాత్మకుఁడును, చైతన్యస్వరూపుఁడును, బ్రతిపాలకుఁడునగు విష్ణువు.
2. రజోగుణాత్మకుఁడును, చేతనాచేతన మిశ్రితుఁడును. ఉత్పత్తికర్తయు నగు బ్రహ్మ.
3. అర్ధచతురుఁడగుట యెందు చేతననఁగా, బ్రహ్మయందు అర్ధభాగము చేతనము, అర్ధభాగ మచేతనము నున్నది.
4. తమోగుణాత్మకుఁడును అచేతనరూపుఁడును సంహారకుఁడు నగు మహేశ్వరుఁడు.

నయ్యెను. కొంచె మేమరినచో గొప్ప సంహారము గావింపఁబోడంగెను 7. తండ్రి మౌనముగఁ గూర్చుండియుండెను. కుమారుఁడు (విష్ణువు) మిగులఁ బ్రయత్నము గావించెను. ఈతఁడు సర్వజ్ఞుఁడును జతురుఁడును మిగుల మంచివాఁడును నయ్యెను 8. మనుమఁడు (బ్రహ్మ) ఆతనిలో సగ మెఱుంగును. మునిమనుమఁడు (శంకరుఁడు) ఏమియు నెఱుంగఁడు. ఏమఱినచో సంహారము గావించును. మహాక్రోధి 9. కుమారుఁ డన్నింటిని పరిపాలించుచుండును. మనుమఁడు సరిగ వృద్ధిఁజేయును. మునిమనుమఁ డాకస్మికముగ మఱచియున్నపుడు సమస్తమును సంహారించును 10. ఈ విధముగ వంశము వృద్ధినొందెను. మిగుల విస్తరమయ్యెను. మఱియు నానందముతోఁ జాలకాలము గడచెను 11. అనంతముగు విస్తృతినొందెను. పెద్దల నుడువు లెవరును విశ్వసింపరైరి. పరస్పరవిరోధములు వృద్ధి నొందెను 12. గృహమునందు బలమగు కయ్యములు చెలరేగెను. ఇందుచేఁ జాలవఱకు సంహారమయ్యెను. పెద్దపెద్దలయందే వైరము కలిగెను. అంతయు నిరంకుశమయ్యెను 13. అనంతరము ఉన్మత్తతవలన యాదవులకు నాశనము కలిగినట్లు అజ్ఞానకారణమున వారల కందఱకును నాశనము కలిగెను. 14. అంతయు మొదలంట నాశనమయ్యెను. కన్య పుత్రుఁడు మున్నగువారల నామములు చిహ్నములుగూడ శేషింపక పోయెను 15. ఈ కథను మననము గావించువానికి జన్మమృత్యువులు తొలంగును. వాని ప్రతీతివలన శ్రోతయు వక్తయు ధన్యులగుదురు 16. ఇట్టి విచిత్రకథఁ బ్రపంచమునఁ బలుమాఱు జరుగుచు ముగియుచున్నది. ఈ కథ నిట్లు జెప్పుకొని యా గోస్వాములు (సాధువులు) మౌనముగఁ దమ త్రోవను వెడలిపోయిరి 17.

ఈ కథను మానవులందఱును మాటిమాటికిని మననము జేయు చుండవలెను 18. ఏమఱుపాటునను మఱపునను నుంటచే సంగ్రహముగ నింతవఱకుఁ జెప్పితిని. న్యూనాధికములకు శ్రోతలు క్షమింతురుగాక 19. వివేకముతో నీ కథను నిరంతర మాలించు పురుషులు జగదుద్ధరణము జేయుదురని దాసు నుడువుచున్నాఁడు 20. ఆ జగదుద్ధారణవిషయములను వివరణ మొనరింపవలెను. సారవస్తువు నన్వేషించి లోకుల సమ్ముఖమునం దుంచుటయే నిరూపణము 21. నిరూపణమును శ్రద్ధాపూర్వకముగ

విచారింపవలెను. గుప్తతత్త్వముల నెన్నిఁటినో దెలిసికొనవలెను. తెలిసికొనుచుఁ దెలిసికొనుచు నిస్సందేహి కావలయును 22. ఎనిమిది దేహములను వివరణము గావించి చూచినయెడల సహజముగనే నిస్సందేహత్వము ప్రాప్తించును. అంతియగాక అఖండనిరూపణమువలన సమాధానము కలుగును 23. తత్త్వములనుగూర్చి గగ్గోలుపడుచున్నంతదనుక శాంతి లభింపదు. కావున నీ తత్త్వముల గగ్గోలును దూరము జేయవలెను 24. ఈ సూక్ష్మసంవాదమును మాటిమాటికి మననము గావింపవలెను? ఇఁక ముందుసమాసమునందు సావధానులరై శ్రోతలు లఘుబోధ వినఁగోరెద 25.

ఆఱవ సమాసము — * లఘుబోధము.

తొలుదొలుతఁ బంచతత్త్వముల నామముల నేర్వవలెను. పిదపఁదన యనుభవము నూతగఁగొని వాని స్వరూపము నెఱుంగవలెను 1. ఆవల శాశ్వతమెద్దియో అశాశ్వతమెద్దియో యనునది నిశ్చయ మొనర్పవలెను 2. పంచభూతవిచారము వాని నామరూపములు, సారాసార నిశ్చయము నిపుడు వివరించెదను. సావధానులరై వినుండు 3. పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశము లను పేరులతో ఐదు భూతములున్నవి. ఇఁక వీని స్వరూపములను వినుండు 4. భూమిని పృథ్వియనియు, ఉదకమును అప్పనియు, అగ్ని సూర్యుఁడు మున్నగు సతేజఃపదార్థములను దేజమనియు నందురు 5. గాలిని వాయువనియు, అవకాశము నాకాశమనియు నందురు. ఇపు డిందు శాశ్వతమగునదెద్దియో నీ మనస్సునందు విచారింపుము 6. అన్నకణము నొక్కదానిని జూచినంతన అన్నపుమర్మమంతయు విశదమగును. అట్లే స్వల్పానుభవ ముపయోగించి సమస్తము నెఱుంగవలెను 7. పృథివి యేర్పడుచున్నది; నశించుచున్నది. ఈ యంశము ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నదే! ఈ సృష్టియందు నానావిధకల్పనములు జరుగుచున్నవి; నశించుచున్నవి 8. నిర్మితమగునదెల్ల నశించును. జలము

---

* శ్రీ సమర్థరామదాసస్వామి శ్రీఛత్రపతి శివాజీమహారాజునకు సింగణవాడి యందు ఈ లఘుబోధము నుపదేశించెనని పరంపరగఁ జెప్పుచున్నారు.

గూడ నాశనమగును. తేజముగూడఁ జల్లారును. వాయువుగూడ నుండదు 9. ఆకాశము నామమాత్రముగ నున్నది. అదిగూడ విచారించి చూచినయెడల నుండనే యుండదు. (పంచభూతములుండవు) 10. పంచ భూతముల విస్తృతి యిట్టిది. ఇది నిశ్చయముగ నాశన మగునట్టిది. నిరాకారమగు ఆత్మను సత్యమనియు, శాశ్వతమనియు నెఱుంగనగును 11. ఆత్మ యెవరికిఁ గనుపింపదు. జ్ఞానము లేనియెడల నది అవగాహనముగాదు. దానిని సత్పురుషుల నడిగి తెలిసికొనఁదగును 12. సజ్జనుల నడిగినచో ఆత్మ అవినాశియని చెప్పుదురు. ఆత్మకు జన్మమృత్యువులు లేనేలేవు 13. నిరాకారమునం దాకారమును ఆకారమునందు నిరాకారమును భాసించు చున్నది. నిరాకారాకారములను వివేకముచే గుర్తింపఁదగును 14. నిరా కారము నిత్యము; ఆకారము అనిత్యము. దీనినే నిత్యానిత్య విచార మందురు 15. సారమునం దసారమును, అసారమునందు సారమును భాసించుచున్నది. ఈ సారాసార విచారమును శోధించి చూడవలెను 16. పాంచభౌతికము మాయికము. అయినను నది బహురూపములతో భాసించుచున్నది. ఒక్కటియగు నాత్మ సర్వవ్యాపిగ నున్నది 17. నాలుగుభూతములలో నాకాశ మెట్లువ్యాపించియున్నదో అట్లు ఆకాశము నందుగూడ పరబ్రహ్మము వ్యాపించియున్నది. ఆలోచించి చూచినచో ఆకాశము, పరబ్రహ్మము అభిన్నముగ గోచరించును 18. ఉపాధియోగముననే ఆకాశమున్నది. ఒకవేళ నుపాధియే లేకున్నచో ఆకాశమెక్కడిది? పరబ్రహ్మము, నిరాభాసము. నిరాభాస మవినాశి, ఇట్లే ఆకాశమునుగూడ నెఱుంగనగును 19.

ఇఁక నీ వివరణమును ముగించుదము. ఏది నాశన మొందదో దానిని వివేకముతో ననుమానములోనికిఁ దేవలెను 20. పరమాత్మ నిరాకారము. ఇఁక మనమెవ్వరమో విచారింపవలెను. ఈ విచారము మిగుల ముఖ్యమైనదిసుమా ! 21. వాస్తవముగ దేహాంతసమయమున వాయువు వెడలిపోవును. ఇది యనృతముగఁ దోచినచో ఇప్పుడే నిశ్వాస మును, ఉచ్ఛ్వాసమును నాపి చూడుము 22. శ్వాసము నాపినచో దేహపాతమగును. దేహపాతమైనంతన దేహము శవమగును. శవముతో నేపనియు జరుగదు 23. దేహము లేకున్నచో వాయు వేమియుఁ జేయ

నేరదు. వాయువు లేకున్నచో దేహమేమియుఁ జేయనేరదు. యోచించి నచో నొకటి లేకున్నచో వేఱొకటి యేమియుఁ జేయనేరదని విశదమగును 24. సాధారణముగఁ జూచినచో మనుజుఁడు గోచరించుచున్నాఁడు. విచారించిచూచినచో నేమియులేదు. అదియే వస్తువై యున్నాఁడు. ఇట్లే అభేదభక్తిలక్షణమును గుర్తెఱుఁగవలెను 25. మన మొకవేళ మనమే కర్తలమని చెప్పునెడల మన తలంపు ననుసరించియే సమస్తము జరుగ వలెను. అట్లు జరుగుటయేలేదు గావున మనము కర్తలమని చెప్పుట వ్యర్థము 26. మనము కర్తలముగాము గదా! భోక్తల మెట్లగుదుము? ఆలోచింపనిదీయంశము తెలియదు 27. ప్రకాశమునకు, అంధకారమునకు నెంత భేదముగలదో విచారమునకు అవిచారమునకు అంతభేదముగలదు. వికారము, నిర్వికారము లొక్కటి కానేరవు 28. విచారము లేనితావున నేమియు జరుగదు. సత్యవిషయమెప్పుడు అనుమానములోనికిరాదు 29. అనుభవమును న్యాయమనియు అననుభవమును అన్యాయమనియుఁ జెప్పుదురు. జన్మాంధుఁడగు మానవుఁడు రత్నపరీక్ష నెట్లుగావింపఁగలఁడు? 30. కావున నిర్గుణమునందు అనన్యుఁడై యుండువాఁడే జ్ఞాత. అతఁడె ధన్యుఁడు. ఆ పరమపురుషుఁ డాత్మనివేదకారణమున అందఱకును మాన్యుఁడుగ నుండును 31.

ఏడవ సమాసము — అనుభవమునుగూర్చిన విచారము

ఆత్మ నిర్మలము, నిశ్చలము, నిరాభాసము నై యున్నది. దాని కాకాశమును దృష్టాంతముగ నిచ్చుచుందురు. అవకాశరూపముగ వ్యాపించియున్నదాని నాకాశమందురు 1. మొదటి దాకాశము. తరు వాత దానియం దన్నిపదార్థములును (తక్కిన నాలుగు భూతములును) నున్నవి. అనుభవముతోఁ జూచినచో నిదియే యథార్థము. అనుభవ ము లేనిచో నంతయు వ్యర్థమే 2. బ్రహ్మము నిశ్చలము. ఆత్మ చంచలము. ఆత్మకు వాయువును దృష్టాంతముగ నీయవచ్చును 3. బ్రహ్మమునకు ఘటాకాశము దృష్టాంతము. ఆత్మకు (ఆకాశమునందలి) ఘటబింబము దృష్టాంతము. వివరణము గావించినచో నీ రెంటి అర్థము వేఱుగనున్నది 4.

జరుగుచున్నదానినంతయు భౌతికమందురు. జరుగుచున్నదంతయు నాశనమగును. జంచలము వచ్చుచుఁ బోవుచుండును. దీని నెఱుంగవలెను 5. అవిద్య జడము. ఆత్మ చంచలము. జడము (అవిద్య) కర్పూరము. ఆత్మ అనలము. రెండును కాలి వెంటనే చల్లారుచున్నవి 6. బ్రహ్మము, ఆకాశము నిశ్చలజాతివి. ఆత్మయు, వాయువు చంచలజాతివి. సత్యాసత్యములను బరీక్షకులు గుర్తించెదరు 7. జడ మనేకముగలది. ఆత్మ యేకము. ఇదియే ఆత్మానాత్మవివేకము. జగత్తుయొక్క వ్యవహారమును నడుపువాఁడు జగన్నాయకుఁడు 8. జడము అనాత్మ. చేతనము ఆత్మ. అన్నింటియందును వర్తించుచున్నది సర్వాత్మ. అన్నియుఁగలిసి చంచలాత్మ యయ్యెను. ఇది నిశ్చలమైనది కాదు 9. పరబ్రహ్మము నిశ్చలము. దానికి దృశ్యభ్రమ లేదు. విమలబ్రహ్మమునకు భ్రమలేదు. అది యచలము 10. మొట్టమొదట ఆత్మానాత్మవివేకము ముఖ్యమైనది. ఆపిమ్మట సారాసారవిచార మొనర్పవలెను. సారాసార విచారమువలనఁ బ్రకృతి సంహారమగును 11. విచారమువలనఁ బ్రకృతి సంహారమగును. ఉండియును దృశ్యము నష్టమగును. మఱియు అధ్యాత్మశ్రవణమువలన అంతరాత్మ నిర్గుణమునందు సంచరించును 12. అర్థమవగాహనమగు కొలంది అంతరాత్మయు నవగాహనమునకు వచ్చును. అర్థ మవగాహనము కాకున్నచో ఆత్మ వికాసము నొందదు 13. అర్థమును ననుసరించి ఆత్మ మార్పునొందును. అది యెటుఁగొంపోయిన నటుపోవును. అనుమానము వలన నది యొకానొకప్పుడు సందేహములోఁబడును 14. ఒకవేళ నిస్సందేహముగా అర్థ మవగాహనమగుచో ఆత్మగూడ నిస్సందేహమగును. అనుమానార్థమగుచో అనుమానరూపమగును 15. నవరసమిళితమగు నర్థము గ్రహించినచో శ్రోతలు నవరసవిదులగుదురు. దురర్థము గ్రహించినచో శ్రోతలు దురర్థులగుదురు 16. సంగముననుసరించి గిరిశిఖరములయందు వర్ణభేద మేర్పడుచుండును. కావున ఉత్తమమార్గముల నెఱింగి నడువనగును 17. ఉత్తమభోజనమును వర్ణించుచున్నచో మనస్సుగూడ భోజనాకారము నొందును. వనితాలావణ్యవర్ణనము వినుటవలన మనస్సు ఆలావణ్యముననే మగ్నమగును 18. ఇట్లే అన్నిపదార్థములను నెంతదనుక వర్ణింపఁగలను? ఇట్లగునా? కాదా? యని యింతటితోనే

తెలిసికొనవలెను 19. ఎయ్యది విందుమో కందుమో అదియంతయు హృదయములో దృఢముగాఁ బాదుకొనును. పరీక్షావంతులు కనునెడ, వినునెడ హితాహితములఁ బరీక్షింతురు 20.

అన్నింటిని వదలి కేవల మీశ్వరు నన్వేషింపవలెను. అప్పుడే కొంత మర్మము లభించును 21. అన్ని తెఱంగుల సుఖములను ఈశ్వరుఁడే నిర్మించియున్నాఁడు. కాని జను లీశ్వరు మఱచియున్నారు. మఱియు జన్మమున్నంతదనుక మఱచియేయుందురు 22. *అన్నింటిని విడిచి నన్నే వెదకుమని స్వయముగఁ బరమాత్ముఁడే చెప్పియున్నాఁడు. కాని జనులు భగవంతుని విషయమున విశ్వాసహీనులై యున్నారు 23. కావుననే మానవులు నానాదుఃఖముల ననుభవించుచున్నారు. కష్టములకుఁ బాల్పడు చున్నారు. మనస్సునందు సుఖమును గోరుదురుగాని తావెక్కడిది? 24. మానవులు దేనివలన సౌఖ్యములు లభించునో దానిని (పరబ్రహ్మ మును) బుద్ధిహీనులై మఱచియున్నారు. సుఖము సుఖమని కలవరించుచు దుఃఖముల ననుభవించి మరణించుచున్నారు 25. చతురులగు పురుషు లిట్లు గావింపఁజనదు. దేనినుండి సుఖములు లభించుచున్నవో దానినే చేయనగును. బ్రహ్మాండమునకు వెలుపలిదనుక ఈశ్వరుని వెదకుచుఁ బోవలెను 26. ముఖ్యుఁడగు నీశ్వరుఁడు ఎప్పుడు ప్రాప్తించునో యపుడు మానవునకుఁ గొఱంతయే యుండదు. లోకులు పిచ్చివాండ్రు. తమ వివేకమును గోల్పోవుచున్నారు 27. వివేకఫలము సౌఖ్యము. అవివేక ఫలము దుఃఖము. ఈ రెంటియందెయ్యది యు_క్తముగఁ దోఁచునో దానినె గావింపవలెను 28. క_ర్తను గుఱు తెఱుంగవలెను. అదియే వివేకము. వివేకమును విడిచినచోఁ బరమదుఃఖ కావలసివచ్చును 29. చతురపురు షుఁడు స్వహితమును మఱువఁగూడదు 30.

ఎనిమిదవ సమాసము — క_ర్త యెవఁడు?

శ్రోత లిట్లు ప్రశ్నించిరి. అయ్యా! నిశ్చయముగఁ గ_ర్తయెవఁడు? ఈ సృష్టియంతయు నెవఁడు నిర్మించెను? 1. ఈ ప్రశ్నను ఒకరికంటె

* సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ. భగవద్గీత అ. 18, శ్లో॥ 66

నొకరు గొప్పగనున్న సభలోని పండితు లాలకించి ప్రత్యుత్తరము జెప్ప నారంభించిరి. వారలు చెప్పిన విధమును శ్రోతలు సావధానులరై వినుండు 2. ఒకఁ డీశ్వరుండు కర్తయనుచున్నాఁడు. మఱియొకఁ డీశ్వరుఁడెవఁడు? అనుచున్నాఁడు. ఈ విధముగ నెల్లరును దమ తమ యభిప్రాయములను వివరింప నారంభించిరి 3. ఉత్తమ, మధ్యమ, కనిష్ఠములుగ నెవరి భావము లెట్లుండునో యారీతిగఁ బండితు లీవిధమున స్పష్టపఱచిరి. తమతమ యుపాసనయే శ్రేష్ఠమని లోకులు విశ్వసించెదరు 4. మంగళమూర్తియగు వినాయకుఁడు కర్తయని యొకఁడును, సరస్వతీదేవి కర్త్రియని యొకఁడును 5. భైరవుఁడు కర్తయని యొకఁడును, ఖండేరావు కర్తయని యొకఁడును, వీరదేవుఁడు కర్తయని యొకఁడును, భగవతి కర్త్రియని యొకఁడును 6, నరహరి కర్తయని యొకఁడును, వనశంకరి కర్త్రియని యొకఁడును, సమస్తమునకు శ్రీమన్నారాయణమూర్తియే కర్తయని యొకఁడును జెప్పుచున్నారు 7. శ్రీరాముఁడే కర్తయని యొకఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు కర్తయని యొకఁడు, భగవానుఁడగు కేశవుఁడే కర్తయని యొకఁడు 8. పాండురంగఁడు కర్తయని యొకఁడు, రంగనాయకులు కర్తయని యొకఁడు, పిశాచములు సర్వము జేయుచున్నవి గావున నవియే కర్తలని యొకఁడు 9. ముంజ్యాకర్త యని యొకఁడు, సూర్యుఁడు కర్తయని యొకఁడు, అన్నిఁటిని జేయుచున్నాఁడు గావున అగ్నిదేవుఁడే కర్తయని యొకఁడు చెప్పుచున్నారు 10. లక్ష్మికర్త్రి యని యొకఁడు, మారుతి కర్తయని యొకఁడు, భూమియే సమస్తము గావించుచున్నది గాన నాయమయే కర్త్రియని యొకఁడు 11. తుకాయియా కర్తయనియొకఁడు, యమాయి కర్తయని యొకఁడు, సట్వాయి కర్త యని యొకఁడు 12, భార్గవుఁడు కర్తయనియొకఁడు, వామనుఁడు కర్తయని యొకఁడు, కేవల పరమాత్ముఁడే కర్తయని యొకఁడు నుడువుచున్నారు 13. రేవన్న కర్తయనియొకఁడు, బసవన్న కర్తయని యొకఁడు, వీరన్నయే అందఱికి గర్తయని యొకఁడు 14. ఖలయీా కర్తయని యొకఁడు, కార్తికస్వామి గర్తయని యొకఁడు, వేంకటేశ్వరుఁడే సమస్తముగావించుచున్నాఁడు గాన నాతఁడే కర్తయనియొకఁడు 15. గురువే కర్తయని యొకఁడు, దత్తాత్రేయుఁడు కర్తయనియొకఁడు, జగన్నాథుఁడే ముఖ్యకర్తయని యొకఁడు ననుచున్నారు 16. బ్రహ్మకర్తయని యొకఁడు, విష్ణువు కర్తయనియొకఁడు,

మహేశ్వరుఁడు కర్తయనియొకఁడు 17, పర్జన్యుఁడు కర్తయనియొకఁడు, వాయువుకర్తయనియొకఁడు, నిర్గుణదేవుఁడు చేసియు అకర్తగానున్నాఁడు గావున నాతఁడె కర్తయని యొకఁడు 18, మాయయే చేయుచున్నది గాన నదియే కర్త్రియని యొకఁడు, జీవుఁడు చేయుచున్నాఁడు కాన నాతఁడె కర్తయని యొకఁడు, ప్రారబ్ధయోగమే అంతటికిని కర్తయని యొకఁడు 19. ప్రయత్నమే కర్తయని యొకఁడు, స్వభావముకర్తయని యొకఁడు, ఎవఁడు కర్తయో యెవ్వరెఱుంగుదురని యొకఁడును నుడువుచున్నారు* 20.

కర్తనుగూర్చి ప్రశ్నింపఁగనే సభయంతయు నంగడివీథియయ్యెను. ఇందెవరిమాట సత్యమని విశ్వసింపనగును? 21. ఎవఁడేవేల్పును నమ్మినో వాఁడు ఆతనిని కర్తయని చెప్పును. ఈ జనుల కోలాహల మాపఁజాలము 22. తమ తమ అభిమానముతో నెల్లరును మనస్సులలో నిశ్చయము గావించుకొని యున్నారు. ఈ యంశమునుగూర్చిన చర్చ యెన్నఁటికిని ముగియదు 23. ఒక్కొక్కని యోచన యొక్కొక్క విధముగ నుండును. ఈకోలాహలమునంతయు నటుండనిమ్ము. ఈవిచారమునందలి వాస్తవార్థమును జెప్పెద వినుండు 24. శ్రోతలారా! సావధానులుకండు. నిశ్చయముతో అనుమానమును ఖండింపవలెను. జ్ఞాతయగు పురుషుఁడు అనుభవమును సత్యమని యెఱుంగవలెను 25. కర్తచేయుపనియెల్ల కర్తకుఁ దరువాతనే జరుగును. కర్తచేయుపని కర్తకుముం దెటులగును? 26. నిర్మింపబడినదెల్లఁ బాంచభౌతికము. బ్రహ్మాదిదేవతలుగూడఁ బాంచభౌతికులే. కావునఁ బైనిపేర్కొనిన పాంచభౌతికులగు దేవత లీపాంచభౌతికసృష్టి నెట్లు గావింపఁగలరు? 27. పంచభూతములను వేఱుపఱచి కర్తను గురుతెఱుంగవలెను. ఏలయన, పాంచభౌతికములు స్వభావసిద్ధముగనే కార్యములోనికి వచ్చుచున్నవి 28. నిర్గుణము పంచభూతముల కంటె భిన్నముగనున్నది. నిర్గుణమునందుఁ గర్తృత్వాభావము లేదు. నిర్వికారమునకు వికారము నెవఁడు జతపఱుపఁగలఁడు? 29. నిర్గుణమువలనఁ గర్తవ్యము కాఁజాలదు. సగుణము కార్యమున కుపకరించును. కావునఁ

* ఖండేరావు, ముంజ్యా, తుకాయీ, యమాయి, సట్వాయి, ఖలయీ మున్నగువారలు మహారాష్ట్రదేశమునందలి దైవత విశేషములు.

గ_ర్తవ్య మెవరివలన జరుగునో దానిని బాగుగా నెఱుంగవలెను 30. వా_స్తవమున కెయ్యేది లేనేలేదో (నిర్గుణమును) దానినిగూర్చి 'దీనికిఁ గ_ర్తయెవఁ'డని ప్రశ్నించిన లాభములేదు. కాన నిదియంతయు స్వభావ సిద్ధముగనే యైనదనుట యుక్తముగనున్నది 31. ఒకటి సగుణము, ఒకటి నిర్గుణము. ఇఁక నిప్పుడు క_ర్తృత్వము నెవని కారోపించెదను? ఈ యం శము బాగుగా విచారింపఁదగినది 32. సగుణమే సగుణమును నిర్మించె నందునా? సగుణోత్ప_త్తి మొదటి నిర్మాణమయ్యెను. ఇంక నిర్మించునదేది? నిర్గుణమునందుఁ గ_ర్తృత్వ మెప్పుడైన నారోపింప నవకాశమేలేదు 33. ఇపుడిచట క_ర్తయే కాన్పించుటలేదు. అనుభవముతో సమ_స్తము నెఱుంగవలెను. ఏలయన, దృశ్యము సత్యముకాదు 34. చేయబడిన దంతయు మిథ్యయే. ఈస్థితిలోఁ గ_ర్త పేరెత్తుటయే వ్యర్థము. వ_క్తయిట్లు వాకొనెను. ఓయీసోదరా! వివేకముతోఁ జక్కఁగఁ గనుఁగొనుము 35. బాగుగా విచారించి చూచినచో ప్రతీతిగలుగును. ప్రతీతిగలిగినచో నిఁక మీఁద ఆర్భాటములు గావింపవలసిన యవసరమే లేదు 36. ఈ కథనము నింక ముగించెదను. వివేకియగువానికే యీ యంశము బోధపడును. పూర్వపక్షమును ఎగురఁగొట్టవలెను. ఎగురఁగొట్టకున్నచో నిది యనిర్వా చ్యమగును 37. అనంతరము శ్రోత యిట్లు ప్రశ్నించెను. "స్వామీ! దేహమునందు సుఖదుఃఖముల ననుభవించున దెవరు?" వ_క్త యిట్లు చెప్పెను. ఈప్రశ్నమునకుఁ బ్రత్యు_త్తరము ముందు సమాసమునఁ దేటపడఁగలదు 38.

తొమ్మిదవ సమాసము – ఆత్మయొక్క సుఖదుఃఖానుభవము

ఆత్మకు శరీరసంయోగమువలన ఉద్వేగము, చింత, కలుగుచున్నది. శరీరయోగమువలన ఆత్మ జాగరూకతగ నుండునను సంగతి మీ రెల్ల తెలిసిగినదేగదా 1. అన్నమును దేహ మొకవేళ భుజింపకపోయినచో ఆత్మ జాగరూకతతో నుండఁజాలదు. ఆత్మలేనిది దేహమునందుఁ జేతనము గూడ నుండఁజాలదు 2. ఒకటిలేకున్న నింకొకటి యేమియుఁ జేయనేరదు. ఏపనియైనను ఆత్మయు, శరీరము గలసి చేయుచున్నవి 3. దేహమునందుఁ

జేతనమే లేకున్నచోఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? ఆత్మ స్వయముగ నేపదార్థమునేని యెత్తఁజాలదు. ఇప్పుడు పని యిఁక నెట్లు జరుగఁగలదు? 4. ఈ చమత్కారమును జూడుడు. ఆత్మ స్వప్నావస్థయందుఁ బోవుచున్నది. కాని దేహములోమాత్ర మున్నది. ఎట్లన, నది నిద్రావస్థలో గోకుచున్నది గదా 5. అన్నరసమువలన దేహము పెరుగుచున్నది. శరీరము ననుసరించి విచార మతిశయించుచున్నది. వృద్ధావస్థయందు శరీరమున విచారము సన్నగిల్లును 6. మత్తుపదార్థములను సేవించునది శరీరమే. కాని శరీరయోగమున ఆత్మ భ్రమనొందును. మఱియు విస్మరణకారణమున ఆత్మకుఁ గల తెలివితేటలు మరుగుపడును 7. విషము తినునది శరీరము. కాని ఆత్మ లేచిపోవును. కాన వృద్ధిక్షయములు ఆత్మపట్లనైత మవశ్యముగ నున్న మీ పెరుగుటయు, దరుగుటయు, పోవుటయు, వచ్చుటయు, సుఖదుఃఖములును, నానావిధానుభవములును దేహయోగమువలన ఆత్మకు అనుభవింపవలసియే వచ్చుచున్నది 9. చీమలపుట్టలు, చెదలపురుగుల పుట్టలవలె దేహముగూడ అవకాశయుతముగ (లోనలొట్టగ) నిర్మింపఁబడియున్నది 10. శరీరమునందంతటను జిన్నవి పెద్దవి యగు నాడులు నిండియున్నవి. ఆ నాడీనివహమునందు లోన (గొట్టములవలె) అవకాశమార్గములు నిర్మింపఁబడియున్నవి 11. ప్రాణి తినుచున్న అన్నోదకముల వలన రసము జనించును. వాయు వా యన్నరసమును శ్వాసోచ్ఛ్వాసములచే శరీరమునందంతటను బరుగెత్తించును 12. నాడులనుండి జలము ప్రవహించును. ఆ జలమునందు వాయువు ప్రసరించును. వాయువుతోఁ బాటుగ ఆత్మగూడఁ బరుగెత్తుచుండును 13. దప్పిగొని శరీరము వాడిపోవుచున్న సంగతి ఆత్మకుఁ దెలియఁగనే అది శరీరమును జలము చెంతకుఁ గొనిపోవును 14. నీళ్లు కావలయునని యడుగును. శబ్దసహాయమునఁ బిలచును. మార్గమునుజూచి దేహమును నడిపించును. అవసరము కలిగి నపుడు దేహమునంతయుఁ గదలించును 15. శరీర మాకలి గొన్నసంగతి ఆత్మ గ్రహింపఁగనే దేహసహాయమున నింటివారలను సమీపించి వాచ్యములను అవాచ్యములను అనిపించును 16. స్త్రీలయందున్న ఆత్మ 'వంటయైనది వంటయైన'దని పలుకును. అపుడు దేహము నాత్మ స్నానము జేయించికొనివచ్చును. పాదములలో నాత్మ ప్రసరించి త్వరత్వరగా నడి

పించును 17. భుజించువానిని పళ్లెరము మున్నగువానిచెంతఁ గూర్చుండఁ బెట్టును. నేత్రములలోనికేతెంచి పాత్రములను బళ్లెరములను జూచును. చేతితో ఆచమనము జేయించును 18. పిదపఁ జేతితో నాహారకబలము నెత్తించును. ముఖములోనికరిగి నోటిని తెఱిపించును. దంతములతోఁ జక్కఁగ నమలించును 18. ఆత్మ స్వయముగ జిహ్వాయందుండి సరస పదార్థముల రుచిని గ్రహించును. ఒకవేళ భోజ్యవస్తువులలోఁబుడక, ఱాయి కలిసియున్నచో వెంటనే యుమియును 20. చప్పఁగనున్నచో లవణమును యాచింపఁజేయును. స్త్రీని "ఓసీ ఏమే" యని పిలిపించును. కోపముతోఁ గనుల నెఱ్ఱఁజేసి చూచునట్లు చేయును 21. భోజనము చక్కఁగ నమరినచో ఆనందమొందును. జక్కఁగ నుండనిచో ఖేదమొందును. అంతియగాక దుర్వచనములఁ బల్కి యెదుటివారల యాత్మల నొప్పించును 22. నానావిధములగు అన్నరసముల తీయదనము నానావిధరసముల మాధుర్యము ఆత్మ గుర్తెఱుంగును. చేదుతగిలినచోఁ దలఁగదలించును. మఱియు దగ్గ నారంభించును 13. అట్లే యాత్మ కోపపరవశమై కూరలలో "గారము నెక్కువవైచితివి? ఏమిచేత యిది? బండపని" యని యెదుటి వారిని గటువచనములఁ బలికించును 24. ఒకవేళ నెప్పుడేని నేయి యెక్కువ గ్రోలినచో భుజించినవెంటనే చెంబునుగొని విస్తారముగా జలము ద్రావ నారంభించును 25.

ఈ విధముగ శరీరమునందుండి సుఖదుఃఖముల ననుభవించునది కేవలమాత్మయే. ఆత్మలేకున్నయెడల దేహము వ్యర్థము. శవమగును 26. అనంతములగు మనోవృత్తులను ఆత్మస్థితియని గ్రహింపవలెను. ఉభయ లోకములలోనున్న అన్నివ్యక్తులయందును ఆత్మయున్నది 27. జగమున జగదాత్మయున్నది. విశ్వమునందు విశ్వాత్మయున్నది. నానారూపములలో సర్వవ్యాపారములను నడుపునది సర్వాత్మ 28. ఆత్మ యాఘ్రాణించును. రుచిఁజూచును. వినును. చూచును. సుకుమారమును గఠినమును గుర్తించును. అది చల్లఁదనమును, వేఁడిని వెంటనే తెలిసికొనును 29. ఆత్మ సావధానియై లీలల నొనర్చును. ఎంతయో త్రవ్వి తలకెత్తుకొనును. ఈ ధూర్తత్వమును (చతురత్వమును) ధూర్తుఁడే తెలిసికొనగలఁడు 30. వాయువుతో మంచిచెడుగులు (సుగంధదుర్గంధములు) రెండును వచ్చును.

కాని వాయువు సహజముగ నిర్మలమైయుండును 31. శీతము, ఉష్ణము, సువాసన, దుర్వాసన మున్నగునవియెల్ల వాయువువెంటనేయుండును. కాని వాయువులోఁ గలసియుండనేరవు 32. వాయువువలన రోగములు వచ్చును. భూతములు వాయువువెంట బరుగిడును. వాయువు ననుసరించి ధూళి, చెత్త, తుపానులు వచ్చును 33. ఇవి యేవియు వాయువుతో నిలిచియుండవు. ఇట్లే ఆత్మను వెంబడించి వాయువుకూడ స్థిరముగ నిలిచి యుండదు. ఆత్మ వాయువుకంటెను మిగులఁ జపలమైనది 34. వాయువు కఠినపదార్థములు సోఁకఁగనే ఆగిపోవును. ఆత్మ యట్లుగాక యే వస్తువునేని భేదించి లోనికేగును. అట్లేగినను ఆ కఠినపదార్థములకు రంధ్రముగాదు 35. వాయువు వీచునప్పు డొకవిధమగు శబ్దమగును. ఆత్మ కాశబ్దాదు లేమియు నుండవు. మననము గావించినచో లోలోపలనే, మౌనముగనే ఆత్మజ్ఞాన మభివృద్ధియగును 36. శరీరమునకుఁజేయు మంచియంతయు నాత్మకుఁ జేరును. ఈ విధముగ శరీరయోగముచే ఆత్మకు సమాధానము కలుగును 37. దేహమును విడిచి యేమి గావించినను అది యాత్మకుఁ జెందదు. దేహయోగముననే వాసన తృప్తినొందును 38. దేహమునకును ఆత్మకు నిట్టి సంబంధము లెన్నియోగలవు. కాని దేహము లేకున్నచో ఆత్మ కభ్యంతరము గలుగును 39. దేహము, ఆత్మ యేకమగునెడ నెంతయో కార్యము జరుగగలదు. వేఱుగనున్నచో నేమియు గాదు. దేహాత్మ సంయోగమువలన, వివేకసహాయమున త్రిలోకజ్ఞానము కలుగును 40.

పదియవ సమాసము — ఉపదేశనిరూపణము

దారముతోఁ బత్రములను, పుష్పములను, ఫలములను, బీజములను, పాషాణములను, గవ్వలను దండలుగా గ్రుచ్చుదురు 1. స్ఫటికములు, కాష్ఠములు, చందనములు, ధాతువులు, రత్నములు మున్నగు మాలికలును, వలలును దారముతోనే గ్రుచ్చఁబడుచున్నవి 2. దారములేకున్న నీ పని జరుగదు. (ఇట్లే ఆత్మచే సంపూర్ణజగత్తు గ్రుచ్చఁబడియున్నది) కాని యిచట ఆత్మకు దారమును దృష్టాంతముగ నిచ్చుట పూర్తిగ నన్వయింపదు 3. ఏలయన? దారము మాలికలలోని బీజములకు మధ్యనే

(రంధ్రములయందే) యుండును. ఆత్మయో సర్వాంగములందును సమాన రూపముగ వ్యాపించియున్నది 4. ఆత్మ స్వాభావికముగాఁ జపలము దారము జడము నిశ్చలము. కావున నీ యుపమానము సరిపడదు 5. టెంగలలోఁ జలభాగము నిండియున్నది. అట్లే చెఱకులోఁగూడ రసము నిండియున్నది. కాని రసముపైనుండు చెక్కయొకటిగాదు 6. ఇట్లే దేహి (ఆత్మ) దేహములు (అనాత్మలు) రెండును భిన్నములుగాఁ నున్నవి. మఱియు నీ రెంటికిని భిన్నములుగ నున్నది నిరంజనమును నిరుపమమునగు పరమాత్మ 7. రాజుమొదలు నిరుపేదదనుక నందఱును మనుష్యులే. కాని యందఱును సమానులెట్లగుదురు? 8. దేవతలు, దానవులు మానవులు, నీచయోనులు, హీనజీవులు, పాపులు, సుకృతులు, మున్నగు వారలెందఱో గలరు 9. జగత్తంతయు నొక్కయంశముతోడనే నడచుచున్నదికాని యందఱి సామర్థ్యములు వేఱువేఱుగా నున్నవి. ఒకరి నాశ్రయించినచో ముక్తి లభించును. వేరొకరి నాశ్రయించినచో నరకము లభించును 10. పంచదార, మన్ను అను నీ రెండును పృథివియొక్క యంశములే. కాని మన్ను తినఁదగినదికాదు. విషము జలముకాదా? అది చెడుగు పదార్థము 11. పుణ్యాత్మునియం దాత్మగలదు. పాపాత్మునం దాత్మ గలదు. ఇందొకఁడు సాధువు వేఱొకఁడు దుష్టుఁడు. అందఱి మర్యాద యొకరీతిగ నుండదు. ఆత్మ వేరుగ నుండఁజాలదు 12. అందఱి యంతరాత్మలు నొక్కటియే యనుమాట సత్యము. కాని కాకిని వెంటనుంచుకొనరు. పండితుండు, శుంఠయొక్కటి యెట్లుకాగలరు? 13. మనుష్యుఁడు, గాడిద, రాజహంస, కోడి, రాజు, కోఁతి సమానమెటులగుదురు? 14. భాగీరథీ ప్రవాహములోనిది ఉదకమే. జలధారులందును, బొందలందును నున్నది యుదకమే. కాని మలినోదకమును గొంచమేని గ్రోలరు 15. కావున మానవుడు తొలుదొలుత ఆచారశుద్ధుఁడు, విచారశుద్ధుఁడు, వీతరాగి, సుబుద్ధి కావలయును 16. ఒకవేళ శూరులను విడిచి పిఱికివారలను సైన్యములో నింపుకొన్నయెడల యుద్ధావసరములయందావశ్యముగఁ బరాజయము కలుగును. శ్రీమంతునివదలి దరిద్రునిసేవించినచో నేమి స్థితి కలుగఁగలదు? 17. ఒక జలమువలననే సమస్తమును నేర్పడినమాట సత్యమే! కాని జలము విమర్శించి సేవింపవలయును.

కావున ఏకపత్నీయముగ నన్నింటిని సేవించుట మూర్ఖత్వముసుమీ! 18. ఉదకమువలననే అన్నమయ్యెను. అన్నము వమనమైనయెడల నా వమన పదార్థమును మఱల భుజింపరుగదా! 19. అట్లే నిందనీయమగు వస్తువును విడువవలెను. ప్రశంసనీయమగు నంశమును హృదయమునం దుంచవలెను. సత్కీర్తితో భూమండలము నింపివేయవలెను 20. ఉత్తమునకు ఉత్తముఁడు రుచించును. నీచునకు ఉత్తముఁడు రుచింపఁడు. కావుననే ఈశ్వరుఁడు నీచుని దరిద్రునిగ నొనరించెను 21. సమస్త దరిద్రలక్షణములను విడిచివేయవలెను. ఉత్తమలక్షణముల గ్రహింపవలెను. హరికథ, పురాణ శ్రవణము, నీతి, న్యాయము మున్నగునవి స్వీకరింపవలెను 22. వివేక పూర్వకముగ నడువవలెను. జనులనందఱను సుముఖులుగ నుంచవలెను. మెల్లమెల్లగ నెల్లరను బుణ్యాత్ములఁ గావించుచుండవలెను 23. బాలకుల నడవడి ననుసరించి నడిచినగాని వారలు మనకు మచ్చికగారు. వారలకు రుచించునటుల మాటలాడినఁగాని వారితోఁ జెలిమి కుదురదు. అట్లే మెల్ల మెల్లగ జనుల భావముల ననుసరించి హితము నేర్పి చతురులఁ గావింపవలెను 24. మనుజు లందఱియెడను మనస్సుంచవలెను. ఇది సత్యము. ఇవియన్నియుఁ జతురత్వలక్షణములు. చతురుఁడు చతుర లక్షణము లెఱుఁగును. అన్యులు పిచ్చివాండ్రు 25. కాని పిచ్చివానిని బిచ్చివాఁడనిగూఁడ ననరాదు. మర్మమగు నంశము నెప్పుడును జెప్పఁ దగదు. అట్లు వర్తించుచు నిస్పృహాపురుషుఁడు దిగ్విజయ మొందఁ గలఁడు 26. అనేకస్థలములలో, అనేకావసరముల నెఱింగి యథోచితముగ వర్తింపవలెను. ప్రాణిమాత్రులందఱకును అంతరంగముగ (అభిన్నమిత్రుఁడుగ) వర్తింపవలెను 27. ఒకఁడు రెండవవానిని సంతుష్టుని గావింపని యెడల నందఱకును శ్రమ గలుగును. ఒకడు రెండవవాని మనస్సు విఱచి నచోఁ గుశలము గలుగదు 28. అందఱి హృదయములను బ్రసన్నతగ నుంచువాఁడె సత్యమగు మహంతు (లోకోద్ధారకుఁడు.) ఆతఁడందఱిని ఆకర్షింపఁగలఁడు 29.

పదమూడవ — దశకము సమాప్తము

పదునాలుగవ దశకము

మొదటి సమాసము — నిస్పృహ లక్షణము

నిస్పృహుని యుక్తి, బుద్ధి, చతురత్వమునుగూర్చిన వివరము లాలకింపుఁడు. దీని నాలకించుటవలనఁ జిత్తమున కెల్లకాలమును నిలకడ గలుగును 1. సులభము, ఫలదాయకమునగు మంత్రమువలె సాధారణము, గుణదాయకమునగు నౌషధమువలె నా వచనములును సరళములు, అనుభవయుక్తములు నై యున్నవి 2. ఈ యంశమును విన్నచో దుర్గుణములు తొలంగును, సుగుణములు వెంటనే ప్రాప్తించును. కావున తీవ్రౌషధరూపములగు నా మాటలను శ్రోతలు ధ్యానపూర్వకముగ వినఁగోరెదను 3. తొలుదొలుత నిస్పృహుగా నుండనగునను నియమము పెట్టుకొననేకూడదు. ఒకవేళఁ బెట్టుకున్నచో దానిని విడువనేకూడదు. విడిచివైచినచోఁ బరిచితులలోఁ దిరుగనే కూడదు 4. స్త్రీలను దృక్పథమునందుంచరాదు. కాంతావిషయికస్వాదును మనస్సుచేతనేని చవిజూడనీయకూడదు. ఒకవేళ ధైర్యము (చిత్తశుద్ధి) భంగమైనచో జనులకు మఱలఁ దన ముఖమునుగూడఁ జూపింపఁదగదు 5. నిస్పృహుఁ డొకతావుననే యుండఁదగదు. సంకోచము నుంచుకొనఁగూడదు. మోహములోఁ దగుల్కొని ద్రవ్యమును గన్నెత్తియైనఁ జూడరాదు 6. ఆచారభ్రష్టుఁడు కాఁగూడదు. ఎవరేని యొకవేళ ధనమునొసంగుచోఁ గైకొనరాదు. తనపయి నేదోషమునేని రానీయఁదగదు 7. భిక్షనడుగుటకు సిగ్గుపడకూడదు. భిక్ష నెక్కువఁ గైకొనఁజనదు. ఎదుటివా రెన్నివిధముల నడిగినను దన జాడల నెఱింగింపరాదు 8. ఇతరులుపయోగించినవి, మురికివి యగు వస్త్రములను ధరింపఁగూడదు. మృష్టాన్నము భుజింపరాదు. దురాగ్రహము నొందరాదు. సందర్భానుసారముగాఁ బ్రవర్తింపవలెను 9. భోగముల యందు మనస్సు నుంచఁగూడదు. దేహసంబంధములగు దుఃఖములకు (బాధలకు) భయపడఁజనదు. భవిష్యజ్జీవితముపయి నాశపడరాదు 10. విరక్తివిడువఁగూడదు. ధైర్యమును భంగపరుపకూడదు. జ్ఞానమును మలినము గాకుండ వివేకముచేఁ గాపాడవలెను 11. కరుణాకీర్తనముల విడువరాదు. అంతర్ధ్యానము తగ్గిపోనీయఁ జనదు, సగుణమూర్తియొక్క ప్రేమ

తంతువుఁ ద్రెంపరాదు 12. (సాధకుఁడా నీవు నిస్పృహిఁవగుము. నిస్పృహివి కావలెంతువేని) మనస్సులో జింత నుంచుకొనకుము. కష్టములలో భేదము నంగీకరింపకుము. ఏమైననుసరియే అదనున ధైర్యమును దొలంగకుము 13. అవమానమును జెడుగుగా భావింపకుము. ఎవఁడేని హేళన గావించినచో దుఃఖింపకుము. ఏమైననుసరియే ఇతరులు ధిక్కరించిరని విచారమొందకుము 14. విరక్తుఁడు లోకసంబంధమగు లజ్జ నుంచుకొనరాదు. గాన ఇతరులు లజ్జింపఁజేసిరని లజ్జ నొందకుము. ఇతరు లుద్రేకము కలిగించినచో నుద్రేకమొందరాదు 15. శుద్ధమార్గమును వదలకుము. దుర్జనునితో వాదింపకుము. చండాలునితో సంబంధము కలుగజేసికొనకుము 16. తంపెలమారితనము దరిచేరనీయకుము. కలహించినచోఁ గలహింపకుము. నీ యథార్థస్థితిని గోలుపోకుము 17. నిజమగు నిస్పృహుం డితరులు నవ్వించినచో నవ్వరాదు. చెప్పింపఁదలంచినచో నేదియుఁ జెప్పరాదు. క్షణక్షణమును ఇతరులు నడిపించినవిధమున నడువఁగూడదు 18. వేషము ధరింపరాదు. ఒకేయమరికతో నుండరాదు. ఏకదేశీయుఁడై యుండక అన్నితావులందును భ్రమించుచుండవలెను 19. ఎవరితోడనైన దృఢసంసర్గము గలిగించుకొనఁదగదు. దానము గ్రహింపజనదు. అన్ని వేళలందును సభలలోఁ గూర్చుండరాదు 20. శరీరమునెడ నే నియమములేని పెట్టుకొనఁదగదు. ఎవ్వని కేని నమ్మకమీయరాదు. మఱియు నేదేని నిశ్చితవిషయము నంగీకరింపఁగూడదు 21. సత్యనియమముల విడువకూడదు. అభ్యాసములను మునిఁగిపోనీయరాదు. ఏ పరిస్థితులయందేని పరతంత్రుఁడుగ నుండరాదు 22. స్వాతంత్రతను దొలంగనీయరాదు. నిరపేక్షత్వము త్రెంచివేయఁగూడదు. క్షణక్షణమునను బరాపేక్షతో నుండరాదు 23. వైభవదృష్టితోఁ జూడరాదు. ఉపాధిసుఖమున నుండఁగూడదు. స్వరూపస్థితియందలి ధ్యానమును ద్రిప్పివేయఁగూడదు 24. స్వేచ్ఛానుసారముగ మెలంగరాదు. లోకలజ్జ నుంచరాదు. ఎప్పుడైన నేతావునందేని యాసక్తి గలిగియుండరాదు 25. పరంపరను ద్రెంపఁగూడదు. ఉపాసనామార్గోపాధిని జెడనీయరాదు. జ్ఞానమార్గము నెన్నఁడు విడువఁదగదు 26. కర్మమార్గమును విడువఁజనదు. వైరాగ్యము వీగిపోనీయరాదు. మఱియు నిరంతరముగా సాధనముల, భజనముల

ఖండింపఁదగదు 27. వాదవివాదముల విశేషించి చేయఁగూడదు. అనిత్య విషయమును మనస్సునం దుంచరాదు. వ్యర్థముగ క్రోధముతో హఠము చేయఁగూడదు 28. విశ్వసింపనివాని కేమియుఁ జెప్పఁదగదు. భయము గలుగఁజేయుమాట లాడరాదు. ఒక్క స్థలముననే పెక్కుదినము లుండ గూడదు 29. ఏ యుపాధినేని వ్యాపింపఁజేయరాదు. ఒకవేళ వ్యాపింపఁ జేయుచో నుంచుకొనఁదగదు. ఒకవేళ నుంచుకొనుచో దానియందుఁ దగుల్కొనఁగూడదు 30. గొప్పతనముగ నుండఁగూడదు. మహత్త్వము బెట్టుకొని కూర్చుండఁజనదు. ఎచ్చటనైన నేకోరికయేని గలుగనీయ రాదు 31. సరళత్వము విడువరాదు. కించిత్ జ్ఞత్వము తొలంగిపోనీయఁ గూడదు. బలాత్కారముగఁ దనశరీరముపై నభిమానము తెచ్చిపెట్టుకొనఁ దగదు 32. అధికారములేని దాజ్ఞాపింపఁగూడదు. అదలించి ఉపదేశింప రాదు. పరమార్థము నెప్పుడును సంకుచిత పఱుపఁదగదు 33. కఠిన వైరాగ్యమును విడువఁగూడదు. కఠినాభ్యాసమును విసర్జింపఁజనదు. ఎవరి విషయమునందైనఁ గఠినత్వముగా వర్తింపరాదు 34. కఠోరవాక్యము లాడఁగూడదు. కఠినముగా నాజ్ఞాపింపఁజనదు. కఠినమగు ధైర్యము ఏమైన సరియే విడువఁగూడదు 35. స్వయముగ నాసక్తుడగుటయుఁ జేయనిదే చెప్పుటయు శిష్యులను కొద్ది గొప్ప లడుగుటయుఁ దగదు 36. ఉద్ధత శబ్దములతో మాటలాడుటయు, ఇంద్రియములను స్మరించుటయు, స్వచ్ఛందవృత్తితో శాక్తేయ మార్గములందుఁ బ్రవర్తించుటయుఁ గూడని పని 37. నీచకార్యమని సిగ్గుపడరాదు. వైభవములను జూచుకొని యున్మత్తుఁడు కాఁగూడదు. ఎటెంగియెటెంగి క్రోధవశుఁడు కాఁగూడదు 38. గొప్పతనము కలిగినపుడు మఱుపు దరిచేరనీయరాదు. న్యాయనీతుల విడువఁదగదు. ఏ విపరీతపరిస్థితులందేని అప్రమాణికముగ వర్తింపఁ జనదు 39. ఎఱుఁగనిది చెప్పఁగూడదు. అనుమానముతో నిశ్చయము గావింపఁగూడదు. మూర్ఖత్వముతోఁ జెప్పినదానిని జెడుగుగా భావింప రాదు 40. సావధానత, వ్యాపకత్వము వదలఁజనదు. సోమరితనములో సౌఖ్యముగలదని భ్రమపడఁదగదు 41. మనస్సునందు వికల్ప ముంచ గూడదు. స్వార్థము నాజ్ఞాపింపరాదు. ఒకవేళ నాజ్ఞాపింపవలసినచోఁ దన కార్యము ముందుగావలె ననఁగూడదు 42. ప్రసంగములేనిది చెప్పఁ

గూడదు. క్రమము విడువఁదగదు. విచారింపకయే అనాలోచిత మార్గములలోఁ బ్రవేశింపరాదు 43. పరోపకారము విడువఁగూడదు. పరపీడఁ గావింపఁజనదు. ఎవరి హృదయమునేని మలిన పఱుపఁదగదు 44. అమాయికత్వమును, మహాంతుధర్మమును విడనాడరాదు. ద్రవ్యముకొఱకుఁ గీర్తనము లొనరించుచుఁ దిరుగఁగూడదు 45. సంశయాత్మకముగఁ జెప్పుటయుఁ మిక్కిలి నిశ్చయ మొనరించుటయు గ్రంథమును దాను దెలిసికొనకయే ఇతరులకు బోధింపఁ జేతికందుకొనుటయుఁగూడదు 46. ఎఱిఁగియుండి యడుగరాదు. అహంభావము ప్రకటింపఁదగదు. చెప్పెదనని యెవ్వరితోనైన ననరాదు 47. జ్ఞానగర్వ ముంచరాదు. సాధారణముగ నెవ్వరికిని గష్టము గలిగింపఁజనదు. ఎవరితోడనైన నెచటనైన వాదులాడఁగూడదు 48. స్వార్థబుద్ధికలిగి యుండఁగూడదు. కార్యభారమునఁ బడిపోవరాదు. రాజద్వారమునందుఁ గార్యకర్తగ నుండఁదగదు 49. ఎవరికేని నమ్మిక నీయఁగూడదు. భిక్షగ నీయఁబడిన పదార్థము నడుగరాదు. భిక్షకొఱకై తన పరంపరను వివరింపఁగూడదు 50. వివాహకార్యములందును, మధ్యవర్తిగనుండు పనులందును బాల్గొనఁజనదు. ప్రపంచోపాధిని శరీరముతో నన్వయింపరాదు 51. ప్రాపంచిక నిర్బంధములలోఁ దగుల్కొనరాదు. చెడ్డఅన్నము తినరాదు. ఆశ్రితునివలె నిమంత్రణము గైకొనఁజనదు 52. నిస్పృహుఁడు శ్రాద్ధ, పక్ష, త్రైమాసిక, షాణ్మాసికాది పితృకర్మలలోనికిని రోగశాంతులు, వ్రతములు, ఉద్యాపనములు మున్నగు కామ్యకర్మములలోనికినిఁ బోవఁదగదు. అచటి యన్నము తినరాదు. తాను దీనుఁడై వర్తింపరాదు 53-54. లగ్నప్రసంగమునఁ బాల్గొనఁదగదు. ఉదరపోషణమునకై గానమొనరింపరాదు. ధనమునుగైకొని యెచ్చటనేని హరికీర్తన మొనర్పరాదు 55. భిక్షను గొనుట విడువఁగూడదు. అన్నము భాగభాగములుగాఁ దినకూడదు. మూల్యము గైకొని యాత్రఁ గావింపరాదు 56. మూల్యమును గైకొని యెద్దియేని సుకృతము చేయగూడదు. వేతనము దీసికొని పూజారి కాఁగూడదు. ఇనాము, జాగీరు, (మాన్యము, అగ్రహారము) ఎవరేని యొసంగనెంచినను నిస్పృహుఁడు గైకొనఁదగదు 57. ఎచ్చటనేని మఠము నిర్మింపఁగూడదు. ఒకవేళ నిర్మించుచో దానినే ఆశ్రయించుకొని యుండ

రాదు. నిస్పృహుఁడగు మఠాధిపతిగాఁగూర్చుండి యుండఁదగదు 58.

శ్రోతలారా! ముఖ్యవిషయము వినుండు. నిస్పృహుఁడన్నియుఁ జేయవలసినదె కాని స్వయముగా నా కర్మములలోఁ జిక్కుకొనరాదు. ఆ కర్మములకు భిన్నుఁడై యుండి లోకమునందు భక్తిమార్గము స్థాపింపవలెను 59. ప్రయత్నరహితుఁడై యుండఁదగదు. సోమరితనము దృష్టిలోనికి రానీయఁగూడదు. దేహమున్నంతవఱకు ఉపాసనా వియోగము సహింపరాదు 60. ఉపాధిలోఁ బడఁగూడదు. ఉపాధిని శరీరమునం దస్వయింపఁదగదు. అవ్యవస్థుఁడై భజనమార్గమునెడ నెన్నఁడును విముఖుఁడుగ నుండఁదగదు 61. మిగుల నుపాధి గావింపఁగూడదు. ఉపాధిలేకున్న యెడలఁ గూడఁ బనిజరుగదు. సగుణభక్తి విడువరాదు. కాని ఈశ్వరునకు విభక్తుఁడుగ నుంటగూడ మంచిదికాదు 62. మిగులఁ బరుగెత్తకూడదు ఒక్కస్థలముననే విశేషించి వసింపఁగూడదు. మిగులఁ గష్టమును సహింపరాదు. మిగుల సోమరితనముతో నుంటగూడ మంచిదికాదు 63. మిక్కిలిగ భాషింపరాదు. కాని మాటలాడకున్నను గూడఁ బనిజరుగదు. అన్నమును మిక్కుటముగాఁ దినరాదు. కాని ఉపవాసముండుటగూడ మంచిదికాదు64. విశేషించి నిద్రింపఁగూడదు. బొత్తిగ నిదురబోక యుండుటయుఁ దగదు. మిక్కుటముగ నియమములు బెట్టుకొనుటకూడదు. బొత్తిగ నియమహీనుఁడై యుండఁజనదు 65. పెక్కుమందిలో నుండఁగూడదు. విశేషించి వనవాసము గావింపరాదు. దేహము నెక్కుడుగఁ బోషింపఁజనదు. కాని ఆత్మహత్య యొనరించుటగూడ చెడ్డపనియేసుమా 66. సంగమెక్కువగ నొనర్పరాదు. కాని సాధుజనసంగమము విడువఁగూడదు. కేవలకర్మాచరణముతోఁ బని జరుగదు. కాని అనాచారుఁడుగా నుంటగూడఁ దగదు 67. లోకాచారమును బొత్తిగ విడువఁగూడదు. కాని జనుల కధీనుఁడుగ నుంటగూడఁ దగదు. ప్రీతి మిక్కుటముగా నుంచఁగూడదు. కాని నిష్ఠురభావముతో నుండుటగూడ మంచిదిగాదు 68. సందేహము నెక్కువగా నుంచుకొనఁదగదు. కాని స్వచ్ఛందముగాఁగూడ నుండఁదగదు. సాధనములలో విశేషించి మగ్నుఁడుకాఁగూడదు. కాని సాధనరహితుఁడై యుండుటగూడ మంచిదిగాదు 69. విషయముల నెక్కుడుగా ననుభవింపఁగూడదు. కాని విషయత్యాగము పూర్తిగఁ

జేయఁదగదు. దేహముపై మోహ ముంచరాదు. కాని మిక్కిలి కష్టమునుగూడ సహింపఁజనదు 70. భిన్నుఁడై అనుభవమును గ్రహింపరాదు. కాని అనుభవమును గ్రహింపకుండ నుండఁగూడదు. ఆత్మస్థితి వివరింపఁజనదు. కాని బొత్తిగ స్తబ్ధత్వము కలిగియుండుటగూడ మంచిది గాదు 71. మనస్సును లయమొనర్చి యున్మనికావలెను. కాని మనస్సు లేనిది పని జరుగదు. అలక్ష్యమైనవస్తువు లక్ష్యములోనికిరాదు. దానిని జూడకుండుటగూడ మంచిదిగాదు 72. అది (బ్రహ్మము) మనోబుద్ధుల కగోచరమైనది. కాని మనోబుద్ధులు లేకున్నచో దానిజ్ఞానముగూడఁ గలుగదు. ఎఱుకను మఱువవలెను. కాని యెఱుక లేమిగూడ మంచిదిగాదు 73. జ్ఞాతృత్వము నుంచఁగూడదు. కాని జ్ఞానము లేకున్నచోఁ బని జరుగదు. అతర్క్యవస్తువు తర్క్యములోనికిరాదు. గావున తర్కము లేకుండ నుండుటగూడ మంచిదిగాదు 74. దృశ్యము స్మరణచేయుట మంచిదిగాదు. కాని విస్మరణము గావించుటగూడఁ దగదు. చర్చలెవ్వియుఁ గావింపగూడదు. కాని చర్చలెవ్వియుఁ గావింపకున్నఁగూడఁ బనిజరుగదు 75. లోకులలోఁ గల భేదము పాటింపగూడదు. కాని వర్ణసంకరముగూడ నొనరింపఁజనదు. స్వధర్మమును విడువగూడదు. కాని ధర్మాభిమానముగూడ మంచిది గాదు 76. ఆశాబద్ధమగు మాట నుడువరాదు. వివేకము లేకుండ వర్తింపగూడదు. ఏమైననుసరియే శాంతిభంగము గానీయరాదు 77. అవ్యవస్థితముగఁ బుస్తకము వ్రాయగూడదు. కాని పుస్తకము లేకున్నఁ గూడఁ బని జరుగదు. అవ్యవస్థితముగఁ జదువఁగూడదు. కాని చదువకుండుటగూడ మంచిదిగాదు 78. నిస్పృహుఁడు వక్తృత్వము విడువఁజనదు. కాని సందేహము కలిగినపుడు వివాదములొనర్పఁ దగదు. మఱియు శ్రోతలవాక్యములను జెడ్డవిగా భావింపఁకూడదు 79. ఈ యుపదేశముల నన్నింటిని హృదయమునందుంచుకొన్నచో సమస్తసుఖములును లభించును. మహంతు లక్షణములు తమంతట నవియే కలుగును. 89.

రెండవ సమాసము — భిక్షానిరూపణము.

భిక్ష నడుగుట బ్రాహ్మణుని ముఖ్యదీక్ష. 'ఓంభవతి' పక్షమును బ్రాహ్మణుఁడు రక్షగావింపవలెను 1. భిక్షనడిగి భుజించువాఁడు నిరాహారి

యనఁబడును. భిక్ష నడిగిన కారణమునఁ బ్రతిగ్రహదోషమును భిక్షుకుఁ డొందఁడు 2. సజ్జనునుండియైనను దుర్జనునుండియైనను ఏ పురుషుఁడు అన్నమును యాచించి భుజించునో వాఁడు ప్రతిదినమును అమృతపానము గావించుచున్నాఁడని గ్రహింపనగును 3.

శ్లో॥ భిక్షాహారీ నిరాహారీ భిక్షా నైవప్రతిగ్రహః।
అసంతోవాపి సంతోవా సోమపానం దినేదినే॥

భిక్షా మహిమ యిట్టిది. భిక్షమడుగుట సర్వోత్తముఁడగు నీశ్వరునకుఁ గూడ సంతోషావహము. గొప్ప గొప్ప యోగులు, సిద్ధులుగూడ భిక్ష నడుగుచున్నారు 4. దత్తాత్రేయుఁడు, ఘోరనాథుఁడు మున్నగు సిద్ధపురుషులుగూడ జనుల భిక్షమడిగిరి. భిక్షవలన నిస్పృహత్వము వెల్లడి యగును 5. కొందఱు వారి నిత్యుతి ననుసరించి భిక్ష గ్రహింతురు. ఇది పరాధీనత యగును. ఇట్లే ప్రతిదినము నొక్క-గృహమునుండియే భిక్ష గావించుచుండినను స్వాతంత్ర్యముండదు 6. ఎనిమిది దినములకొఱకు అన్నమును-బ్రోవుచేసికొనుట మంచిదికాదు. అటు నొనరించుచున్నచో నిత్యనూతనత వలని యానందము లభింపఁజాలదు 7. నిత్యమును గ్రొత్త క్రొత్త తావులలోఁ దిరుగవలెను. బాగుగా దేశాటనము గావింపవలెను. అప్పుడే భిక్షమడుగుటలో శోభగలదు. అప్పుడే భిక్షావృత్తి ప్రశంసాపాత్రమగును 8. భిక్షనడుగు నలవాటు అఖండముగఁ గలవానికిఁ బరదేశ మనునది లేనేలేదు. ఎక్కడఁజూచినను నక్కడ నాతనికి మూఁడులోకములును స్వదేశమగును 9. భిక్ష నడుగుటకు సందేహపడగూడదు. లజ్జ నొందఁదగదు. విసువఁగూడదు. పరిభ్రమణము చేయుచునే యుండవలెను 10. అనేకచమత్కారములను జేయుచు నిరంతరము భగవంతుని నభివర్ణించుచు నుండుపురుషుఁడు నిస్పృహతో భిక్షమడుగుచుండుటఁజూచి పెద్దపిన్నలెల్లరును జకితులగుచుందురు 11. భిక్ష కామధేనువు. భిక్షవలన నిరంతరమును ఫలము లభించును. అది సామాన్యమైనది గాదు. భిక్షావృత్తి నగౌరవించు జోగి అభాగ్యుఁడు 12. భిక్షవలన ఎఱుక గలుగును. భిక్షవలన భ్రమ నశించును. మఱియు సాధారణభిక్ష నెల్లరును స్వీకరింతురు 13. భిక్ష యొకవిధముగఁజూచినచో నిర్భయస్థితియైయున్నది. భిక్షవలన మహాంతుధర్మము ప్రకటనమగును. భిక్షవలన స్వాతంత్రత లభిం

చును. మఱియు ఈశ్వరప్రాప్తి కలుగును 14. భిక్షవలన నేవిధమగు నాటంకముగాని బాధగాని కలుగదు. భిక్షాహారి నిరంతరమును స్వాతంత్ర్యముగా నుండును. భిక్షవలన విరాగులు సమయమును సార్థకపఱుపఁ గల్గుదురు 15. భిక్ష అమరకల్పవల్లి. ఇది ఫలములతో నిండియున్నది. చెడ్డ సమయమునందు లజ్జాహీనుఁడగు పురుషునకు భిక్ష ఫలదాయకమగును 16. భూమండలమున నెన్నియో దేశములు గలవు. పరిభ్రమించినచో నెవ్వఁడును ఆకలిచేఁ జనిపోవఁడు. పరిభ్రమించి భిక్ష గ్రహించు భిక్షుకుఁడు జనులను బాధింపఁడు 17. గోరక్షణ వాణిజ్య కృషులన్నిటికంటె నుత్తమమైనదనుమా భిక్షాప్రతిష్ఠ. జోలె నెప్పుడును విడువఁగూడదు 18. భిక్షతో సమానమగు వైరాగ్య మింకొకటిలేదు. వైరాగ్యమునకు సమానమగు నితరసౌభాగ్య మెద్దియులేదు. వైరాగ్యము లేకున్నను ఏకదేశీయముగానున్నను మానవుఁ డభాగ్యుఁడగును 19. కొంచెము భిక్షగలదాయని యడిగినయెడల నొకవేళ నెవరేని యధికభిక్ష నొసంగనెంచి తెచ్చినచో అల్పసంతోషిగా నుండి అందొక పిడికెడుమాత్రమే గైకొనవలెను 20. ఆనందపూర్వకముగా భిక్ష నడుగవలెను. ఇదియే నిస్పృహత్వలక్షణము. మధురముగా మాటలాడుచో నెల్లరకును సుఖము గలుగును 21. భిక్షావిషయమును స్వల్పముగ యథామతి వివరించితిని. భిక్ష సమయాసమయములలోఁ గలుగు నాపదలను దొలగించును 22.

మూఁడవ సమాసము — కావ్యకళ

శబ్దకుసుమమాలారూపమగు కవిత్వముయొక్క సుందరసుగంధితపరిమళరూపమైన అర్థముచే సాధుసజ్జనరూపములగు భ్రమరసమూహమున కానందము కలుగుచున్నది 1. ఇట్టి మాలికలు అంతఃకరణమునందు గ్రుచ్చి శ్రీరాముని చరణములను బూజింపుము. ఓంకారతంతువు నఖండితముగ నుంచుము. దాని నెప్పుడును ఖండితము గావింపకుము 2. పరోపకారముకొఱకుఁ గవిత్వము వ్రాయుట ఆవశ్యకము. ఇట్టి కవితాలక్షణములను వివరించెదను 3. ఎయ్యది యాలించిన భగవద్భక్తియు, విరక్తియు నుదయించునో యట్టికవిత్వాభ్యాసమును వృద్ధినొందింపవలెను 4. ఆచరణ

రహితమగు శుష్కశబ్దజ్ఞానమును సజ్జనులగు పురుషు లెప్పుడును మెచ్చు కొనరు. కావున (కవిత్వము నభ్యసించుటకుముందు) అనుతాపసహాయమునఁ గరుణార్ద్రహృదయములోఁ బరమాత్ముని బ్రసన్నము గావించుకొనవలెను 5. ఏలయన, పరమాత్ముఁడు ప్రసన్నుఁడైన పిమ్మట (ఈశ్వరీయస్ఫూర్తితో) ముఖమునుండి వెలువడువాక్కు శ్లాఘనీయమైనది. మఱియు దానినే ప్రాసాదికమని చెప్పనొప్పును 6.

జనులు కవిత్వమును మూఁడు తెఱంగులుగ విభజించిరి (1) ధృష్టము (2) పాఠము (3) ప్రాసాదికము. ఇఁక నీ మూఁడువిధములను గ్రమముగా విచారింపుదము 7. కొందఱు విచ్చలవిడిగాఁ దమ మనస్సులోనికి వచ్చినవానిపై నెల్ల బలాత్కారపుఁ గవిత్వము నల్లుదురు. దానిని జల్లికవిత్వమందురు 8. కావ్యగ్రంథములను విశేషించి చదువుటచే నొక్కొక్కని కాయాగ్రంథములన్నియు గంఠస్థములగును. దానినే కొంచెము మార్పుగావించి వారలు కవిత రచింతురు. ఇట్టి కవిత్వమును పాఠకవిత్వమందురు 9. కొందఱు శీఘ్రముగా (ఆశువుగాఁ) గవిత్వము చెప్పుదురు. ఎదుటఁ గనబడినదానినెల్ల వర్ణింతురు. భక్తిరహితములగు పదములను జేర్చి గణములఁగూర్తురు. ఇట్టి కవిత్వమునుగూడ (జల్లిపొల్లు) పాఠకవిత్వమనియే జెప్పనగును 10. కామిక, రసిక, శృంగార, వీర, హాస్య, ప్రస్తావన, కౌతుక, వినోదాది విషయములలోఁజెప్పు కవిత్వమునుగూడ జల్లిపాఠమనియే చెప్పవచ్చును 11. మనస్సు కామాతురమైనప్పుడు ఉద్గారముగూడ (పలుకుబడియంతయు) నట్లేయుండును. కాని యీ జల్లికవిత్వముల వలన జన్మము సఫలము కాఁజాలదు 12. ఉదరశాంతికై నరస్తుతి చేయవలసివచ్చును. ఇట్టి నరస్తుతులలోఁ జూపించు కావ్యకౌశలమునుగూడఁ బొల్లుకవిత్వమందురు 13. కాని కవిత్వము ధృష్టపాఠముగ (పొల్లుగ) నుండఁగూడదు. కవిత్వములోఁ గష్టముకూడదు. మఱియుఁ బాషండమతపూర్ణముగను, ఉద్ధతముగను నుండుకవిత్వము నిరుపయోగము 14. కవిత్వము పాదపూర్ణముగను, రసహీనముగను, కర్కశముగను, దృష్టాంతహీనముగను నుండఁగూడదు 15. కవిత్వమునందు అనావశ్యకవిస్తారముగాని, సారహీనవిషయములుగాని యుండఁగూడదు. కుటిలుని సంబోధించి గూడ కవిత్వము వ్రాయఁగూడదు 16. కవిత్వము హీనముగ నుండరాదు.

నుడివినదానిని మఱల నుడువరాదు. ఛందోభంగము గావింపఁజనదు. మఱియుఁ గవిత్వము లక్షణరహితముగ నుండఁగూడదు 17. వ్యుత్పత్తి హీనముగను, తర్కహీనముగను, కళాహీనముగను, శబ్దహీనముగను, భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యహీనముగను గవిత్వముండఁగూడదు 18. భక్తిహీనమగు కవిత్వమును మోసపుఁదడికయని గ్రహింపవలెను. నీరసమగు వక్తృత్వము భయము నుదయింపజేయును 19. భక్తిహీనముగఁ జెప్పబడునదెల్ల నొకవిధమగు జంత్రవాద్యము. ప్రీతిలేని సంవాద మెచటనైన నుండునా? 20. ఈ జల్లికవిత్వములు, పాఠకవిత్వములు రచించుట మిథ్యయు, అహంకారము, వెఱ్ఱితనము మాత్రమేసుమా! ఇఁకఁ బ్రాసాదిక కావ్యలక్షణము నెఱింగించెదను 21.

స్త్రీలపట్లను, ధనమునందును నసహ్యభావముగలవాడును, అంతఃకరణమునందు బరమాత్మధ్యానము పాదుకొల్పువాఁడును 22, నిరంతరము భగవత్ప్రేమయందు మగ్నుఁడై యుండువాడును, పగలు రెండురెట్లుగ రాత్రులందు నాలుగురెట్లుగ భగవద్భజనమునందు వృద్ధినొందు నుత్సాహముగలవాఁడును 23, భగవద్భజనములేకుండ క్షణమునేని గడుపలేనివాఁడును, అంతఃకరణము నిరంతరము భక్తిరంగమునఁ దాండవమాడువాఁడును 24, అంతఃకరణమునం దచలుఁడు, శాంతస్వరూపుడు నగు భగవంతునకు నివాసస్థానముగనున్నవాఁడు, నగు పురుషుఁడు స్వాభావికముగా నుడువునదియెల్ల బ్రహ్మనిరూపణమైయుండును 25. హృదయమున గోవిందుఁడు నిలిచియున్న కారణమున భక్తునకు భక్తియందె రుచి లభించును. ఆతఁడు భక్తిని విడిచి యన్యమేదియును జెప్పఁజాలఁడు 26. హృదయమునం దేవిషయమునఁ బ్రీతిగలదో దానినే యాతని వాణి నుడువును. ఆతఁడు భక్తిభావముతోఁ గరుణాకీర్తనము గావించును. మఱియుఁ బ్రేమమగ్నుఁడై నృత్యము గావించును 27. భక్తునకు భగవంతునియందు మనస్సు లీనమగును. అందుచే దేహాభిమాన ముండదు. ఇట్లే శంకాలజ్జలుగూడ దూరముగఁ బారిపోవును 28. భక్తుడు ప్రేమయను రంగులో మునిఁగిపోవును. భక్తిమదమున నున్మత్తుఁడగును. మఱియు నహంకారమును గాళ్ళక్రిందఁ బడవేయును 29. భక్తుఁడు నిశ్శంకగ గానము చేయును. నృత్యము గావించును. ఆతనికి జనులెచటఁగాన్పిం

తురు! ఆతనిదృష్టిలోఁ ద్రైలోక్యనాయకుఁడే నివసించును 30. ఇట్లు భగవంతునియందు లీనుఁడై పోవుభక్తున కేవిషయమునందును నవసరముండదు. ఆతఁడు తనయిచ్ఛకొలంది భగవంతుని రూప కీర్తి ప్రతాపముల వర్ణించుచుండును 31. భక్తుడు భగవంతుని నానారూపములను, మూర్తి ప్రతాపములను, అనంతకీర్తిని వర్ణించుచుండును. వానికి నరస్తుతియన్నఁ దృణసమానముగను, దుచ్ఛముగను దోచును 32. ఈ విధముగ విరక్తుఁడై సంసారమునందున్న భగవద్భక్తునిసాధుజనులు ముక్తునిగ భావించుచున్నారు 33. ఆతఁడు భక్తివశమునఁ గావించురసవంతమగు వర్ణనమునే ప్రాసాదిక కవిత్వ మందురు. ఆతఁడు సాధారణముగాఁ జెప్పుప్రత్యంశమునను వివేకము నిండియుండును 34.

ఇఁక సాధారణరీతిగఁ గవితాలక్షణములను మఱలఁ జెప్పెదను వినుండు. దీని నాలించినచో శ్రోతల హృదయములలో నానంద మతిశయింపఁగలదు 35. కవిత్వము, నిర్మలముగను, సరళముగను, స్పష్టముగను, క్రమానుసారముగను నుండవలెను 36. కవిత్వము భక్తిబలయుక్తముగను, అర్థప్రచురముగను, అహంకారహితముగను నుండవలెను 37. కవిత్వము కీర్తితో నిండియుండి రమ్యముగను, మధురముగను, విస్తృత ప్రతాపయుతముగను నుండవలెను 38. కవిత్వము సరళముగను, సంక్షిప్తముగను, సులభముగను, పద్యాత్మికముగను నుండవలెను 39. కవిత్వము మృదువుగను, మంజులముగను, కోమలముగను, భవ్యముగను, అద్భుతముగను, విశాలముగను, ఆనందదాయకముగను, మధురముగను, భక్తిరసయుక్తమై రుచిరముగను నుండవలెను 40. అక్షరబంధము, నానాచాతుర్యప్రబంధము, నానాప్రకారకౌశలము, ఛందోబంధము, ఘాటి, ముద్ర మున్నగునవి యెన్నియేని కావ్యములయం దుండవలెను 41. నానావిధయుక్తులు, బుద్ధులు, కళ, సిద్ధి, అన్వయము మున్నగు కావ్యధర్మముల నిర్వహించి నానావిధములగు కవిత్వములను నిర్మింపవలెను 42. కవిత్వమునందు నానావిధములగు సాహిత్యవిషయికదృష్టాంతములు తర్కము, యుక్తి, ఉక్తి, సమ్మతి, సిద్ధాంతము, పూర్వపక్షము సహితముండవలెను 43. నానావిధగతులు, విద్వత్త, మతి, స్ఫూర్తి, ధారణ, ధృతి, శాస్త్రాధారములతోఁగూడిన శంకాసమాధానవిషయములు(నిశ్చయ

ముకలుగుటకు సందేహము తొలగిపోవుటకుఁ దగినయంశములు) గూడ కవిత్వమునం దుండవలెను 44-45. నానావిధప్రసంగములు, విచారయోగ వివరణములు, తత్త్వచర్చాసారము గలదియే కావ్యమనఁబడును 46. నానావిధసాధనములు, పురశ్చరణము, తపస్సు, తీర్థాటనము, మున్నగు వాని వర్ణనము గలదియు, నానావిధసందేహములఁ దొలంగించునదియుఁ గవిత్వమనఁబడును 47. పశ్చాత్తాపము జనింపఁజేయునదియు, లౌకిక విషయములను లజ్జిత మొనర్చునదియు,జ్ఞానబోధ చేయునదియు 48, జ్ఞానము నభివృద్ధిచేయునదియు, వృత్తి నస్తమింపఁజేయునదియు, భక్తి మార్గమును విశదము చేయునదియు, నేదియో అదియే కవిత్వము 49. దేహాభిమానము దొలగించునదియు భవసాగరమును ఇంకించునదియు, భగవంతుని హృదయమునందు స్పష్టపఱచునదియు, నేదియో యదియే కవిత్వము 50. సద్బుద్ధిప్రసాదించునదియు, పాషండము నశింపఁజేయునదియు వివేకమును వృద్ధిచేయునదియు, సత్యమగుకావ్యమనఁబడును 51. సద్వస్తువును భాసింపఁజేయునదియు, భాసము నిరసనము గావించునదియు,భిన్నత్వము నశింపఁజేయునదియు, సమాధానము గలిగించునదియు, సంసార బంధములను ద్రెంచునదియు సజ్జనులచే మన్నింపఁబడునదియు నేదియో అదియే కవిత్వము 52-53. ఈవిధముగాఁ గావ్యలక్షణముల నింకను జెప్పబూనినచోఁ జాలగలవు. సాధారణరీతిగ నెఱుంగుటకై సంక్షిప్తముగా నిట వివరించితిని 54.

నాలుగవ సమాసము — కీర్తన లక్షణము

కలియుగమున (దరింపఁగోరువారు) కీర్తనము గావింపవలెను. భగవంతుని గుణములను మధురశబ్దములతో నేర్పుగా గానము చేయవలెను. కీర్తనమునందుఁ గఠినములు, కర్కశములు నగు వచనము లుపయోగింపఁ దగదు 1. కీర్తనములవలన సంసారబంధములగు చిక్కులను దూరపఱుపవలెను. దుష్టులతోఁ ధగవులాడఁగూడదు. సత్యాసత్యములవలనఁ దన శాంతికి భంగము కలుగనీయరాదు 2. గర్వగీతములను బాడరాదు. పాడుచుఁ బాడుచు అలసిపోవఁగూడదు. గోప్యమును బ్రకటనము జేయఁ

దగదు. భగవంతుని గుణములను గానము చేయవలెను 3. కీర్తనము గావించుతఱి మిగులఁ గదలుట, ఊఁగుట, దగ్గుటకూడదు 4. కీర్తనము నందు భగవంతుని యనంతనామములను, సగుణేశ్వరుని బహువిధ ధ్యానములను, భగవత్కీర్తికి సంబంధించిన అనేకాద్భుత చమత్కారములను ప్రకటింపవలెను 5. కీర్తనమునందు మంచివిషయమునుగాని, చెడ్డవిషయమునుగాని విడువఁగూడదు. ఎవరి మనస్సునకేని భిన్నభావము గలుగఁ జేయుమాట లుండఁదగదు 6. కీర్తనమునం దెవరితోనేని పందెమువేయఁ దగదు. ఒకవేళ నెవరేని తనతోఁ బందెము వైచినచో సహనము గలిగి యుండవలెను 7. కీర్తనము గావించుతఱి యెవరినిగూర్చియేని వ్యర్థ ప్రసంగములు చేయఁదగదు. జాగరూకులుగ నుండువారలు పవిత్రులగుదురు. మిగుల వైభవముతో జనరూపుఁడగు జనార్దనుని (శ్రోతృగణ స్వరూపుఁడగు నీశ్వరుని) సంతోష పఱుపవలెను 8. దప్పిగొన్న మానవుఁడు చల్లని నీటియొద్దకు స్వయముగా నేగువిధముగాఁ బ్రేమమయుఁడగు శ్రోత తనంతన భగవత్కీర్తనమునకు వచ్చును 9. ఇట్టి శ్రోతలఁ బిలువవలసిన పనిగాని, రప్పించుటకుఁ బ్రయత్నింపవలసిన పనిగాని యుండదు 10. కీర్తనము జేయుటకేదేని మిష కల్పింపగూడదు. అనాసక్తిగ నుండఁజనదు. లజ్జ నొందరాదు 11. కీర్తనమునకు ఆటంకము గలుగఁజేయు దుష్టులను దగ్గఱకుఁ జేరనీయఁజనదు. మధ్య కలహములు జరుగనీయఁగూడదు. కలహములవలన ధ్యానము భంగమగునను భయము కలుగును 12. కీర్తనము చేయునపు డభిమానముతో మఱుపును దరిజేరనీయఁగూడదు 13. కీర్తన మొనరించుచు మెల్లమెల్లగఁ గదలుచుఁ బరమాత్మునిపైఁగల ప్రేమతో నృత్యము చేయవలెను. బొత్తిగ స్తబ్ధుఁడై యుండఁగూడదు 14. సుందరమగురీతితో, నమ్రతాపూర్వకముగ మధురస్వరముతో గానము చేయవలెను 15. కరతాళము, తాంబుర, తానమానము, తాళబద్ధమగు తంతుగానము మున్నగునవి విని బుద్ధిమంతులగు మనుజులు తత్కాలముననే తనుమనములతో భక్తియందు లీనమగుదురు 16. ప్రేమాన్వితులగు భక్తులు వివిధపద్ధతులతోఁ గావించు నృత్యమునుజూచియు వారలొనర్చు సుస్వరయుక్తమగు గానమును వినియు జనులు ప్రసన్నులగుదురు 17. దక్షుఁడగు కీర్తనకారుఁ డొనరించు కౌశలయుక్తములగు కథా

ప్రబంధములు నాలించిన శ్రోతల యంతఃకరణములు కరుణతో నిండును 18. ఆతని కీర్తనము వినుటకుఁ జతురపురుషులు వేగముగాఁ బరుగెత్తుకొని వత్తురు. ఆతని బుద్ధి విలక్షణతనుగాంచి వారలాశ్చర్యము నొందుదురు. ఈ విధముగు కూడికచే రాను రాను సభలో రక్తియతిశయించును 19. నానావిధపాండిత్యాతిశయముచేఁ బూర్ణములగు హావభావములు, కౌతుకము కీర్తనమునందుఁ జూపవలెను 20. కీర్తనము పాపము నశింపఁ జేయునదిగను, పుణ్యమును ప్రకాశింపఁజేయునదిగను నుండవలెను. కథకుఁడు జెప్పు కథాంశము శ్రోతలు శ్రద్ధాభక్తులతో మననము చేయఁదగినదిగ నుండవలెను 21. కీర్తనమునందు వ్యర్థముగా మాటలాడఁగూడదు. ఎవరినేని నిందింపరాదు 22. ఉత్తమభక్తి పూర్ణమగు కథ నాలించుటకై జనులందఱును ఉత్సాహముతోఁ బరుగెత్తుదురు 23. పరోపకార వ్రతముచే నలంకృతుండగు భక్తుని ప్రజలందఱును ప్రశంసింతురు 24. కీర్తనకారుని యుత్తమోపదేశములను శ్రోతలాదరింపవలెను. మోహముచే నున్మత్తులు కాఁజనదు. అభిమానపడుటవలన హాని గలుగును 25. శిక్షాపూర్ణమగు వక్తృత్వము నాలించుటకై జనులు తమంతఁ దామె గుమిగూడుదురు. పిలువవలసిన యవసరముండదు 26. రాగరంగయుక్తమును, రసవంతమును, సుందరమును నగుమనోహర సంగీతము నాలకించినంతన శ్రోతల యంతఃకరణములు అందు లీనమగును. రత్నపరీక్షకులు రత్నముల వెంటఁ బరుగెత్తునట్లు ఉత్తమకీర్తన పరీక్షకులు కీర్తనములు వినుటకై పరుగెత్తుదురు 27. భక్తిపూర్ణమగు కీర్తనము నాలించినయెడల జనుల యందీశ్వరప్రేమ వృద్ధియగును. మనస్సు నిర్మలమగును. మఱియు హృదయమున భూతదయ వృద్ధినొందును 28. కీర్తనములందు వ్యర్థవచనముల నుడువఁగూడదు. వ్యర్థవివరణము గావింపరాదు. విపీతుఁడై మంచివక్తృత్వముచే జనుల నానందపఱుపవలెను 29. జనులందఱకును సారాసారము నేర్పవలెను. సజ్జనులగు పురుషులకు సంగీతసాహిత్యములు రెండును రుచికరముగానుండును 30. సత్యాసత్యములు భాషించుతఱి సత్యమగుమాట విశదమైనంతన లోకులానందింతురు. అనృతము నెవ్వఁడుగాని గౌరవింపఁడు. 31. వేదశాస్త్రములు విద్వాంసులు అనుకూలించునట్లు భాషింపవలెను. లేకున్నచో నెవ్వఁడును నభిమానింపఁడు32. ఆనందపరవశుఁడై పొంగిపోవుచు

నవ్వులు, హేళనములలో మునిఁగితేలు కీర్తనకారునకు హితము గలుగదు 33. బ్రహ్మమువైపు లక్ష్యమును నెలకొల్పి దానిని రక్షింపవలెను. స్వయముగ ద్రష్టలగు లోచనములనుగూడఁ జూడవలెను. అట్లు గావించినచో తనంతన అలక్ష్యమునందు లక్ష్యము లగ్నమగును 34. క్షేత్రజ్ఞుఁడు క్షేత్రమును (ఆత్మదేహమును) క్షుబ్ధపఱచుచున్నాఁడు. మఱియు క్షమతో క్షమించి క్షేత్రమునకు శాంతిని గలిగించుచున్నాఁడు. ఆ సర్వవ్యాపియగు క్షేత్రజ్ఞుని (ఆత్మయందు) క్షమాక్షోభలు రెండును నున్నవి 35.

ఐదవ సమాసము – హరికథారీతి

ఇఁక బుద్ధిమంతులగు శ్రోతలు హరికథారీతిని సావధానులరై వినవలెను 1. హరికథ నేవిధముగఁ జెప్పవలయునో రఘునాథుని కృపాపదవి లభించునట్లు దాని నే విధముగ రక్తికిఁ దేవలెనో వినఁగోరెద 2. బంగారమునకుఁ దావియుఁ, జెఱుకునకు సుందరమును, మధురమును, రసవంతమునగు ఫలమును నుండుట యపూర్వవిషయము 3. అట్లే హరిదాసు విరక్తుఁడగు జ్ఞాతప్రేమతోఁగూడిన హరిభక్తుఁడు వ్యుత్పన్నుఁడు వాదరహితుఁడునై యుంటగూడ అపూర్వవిషయమే! 4. ఇన్ని సులక్షణములుండి హరిదాసుఁడొకవేళ రాగజ్ఞానియు, తాళజ్ఞానియు, సకలకళాయుక్తుఁడుఁను, బ్రహ్మజ్ఞానియు నిరభిమానియునై జనులలోఁ గలసిమెలసియున్నచో నిఁక జెప్పవలసిన దేమున్నది? 5. మత్సరరహితుఁడు, సజ్జనులకు మిగులఁ బ్రియుఁడు, చతురత్వలక్షణముల నెఱింగినవాఁడు, ఆత్మనిష్ఠుఁడు నగువాఁడెవఁడో యాతఁడె ఉత్తమ హరిదాసు 6. జయంతి మున్నగు పర్వదినములలో భక్తితో నుపవసింపక దేవాధిదేవుఁడగు పరాత్పరుఁడు వర్తించు క్షేత్రరాజములను విశ్వసింపక కేవలముగ దమకుఁగల శబ్దజ్ఞానమాత్రమున సమస్తమును మిథ్యయని చెప్పు పామరులకు శ్రీపతియగు భగవానుఁడెట్లు లభింపఁగలఁడో యోజింపుఁడు 7-8. పామరులకు సందేహకారణమున నిర్గుణమునందు మనస్సు లగ్నముకాదు. బ్రహ్మజ్ఞానమునందలి యభిమానమున నిర్గుణము రుచింపదు. ఈ విధముగా వారలు రెంటికిఁ జెడుదురు 9. ముందు సగుణమూర్తి నుంచుకొని నిర్గుణమును

గూర్చినకథలఁ జెప్పువాఁడును, నిర్గుణమును ప్రతిపాదించి సగుణము నుచ్ఛేదనము గావించువాఁడును జదివిన మూర్ఖుఁడు 10. వాస్తవమునకు రెండు పంథలును (సగుణ నిర్గుణ మార్గములు) జేతికిఁ జిక్కకుండునట్లు హరికథ గావింపఁగూడదు. ఇఁక హరికథా లక్షణముల వినుండు 11.

సగుణమూర్తి సమ్ముఖమున భావపూర్వకమగు కరుణాకీర్తన మొనరింపవలెను. మఱియు నీశ్వరుని కీర్తిప్రతాపయుక్తములగు నానాఖ్యానములను వర్ణింపవలెను 12. ఇట్లు గానము చేయుచున్నయెడల రసయుక్తముగాఁ గథ నోటినుండి సహజముగా బయలువెడలును. అప్పుడు శ్రోతలందఱి హృదయములందును ప్రేమసుఖ ముప్పతిల్లును 13. సగుణములో నిర్గుణమును దేఁగూడదు. శ్రోతలగుణదోషములు నుడువఁగూడదు. ఇదియే కథాకల్పనమునందుఁ బ్రధానయుక్తి 14. భగవంతుని వైభవమును మహత్త్వమును నానావిధముల వర్ణించుచు సగుణమునందు శ్రద్ధయుంచి కథ నుడువవలెను 15. లోకలజ్జ విడిచి ధనముపై నాశతొలంగి నిత్యనూతనములగు కీర్తనములపై ప్రేమ నుంచవలెను 16. దేవమందిరపు రాజాంగణములందు నిశ్శంకుఁడై పొరలవలెను. కరతాళములు మ్రోగించుచు, నృత్యము జేయుచు భగవానుని నామమును ఘోషింపవలెను 17. ఒకదేవతకీర్తిని రెండవదేవతముందు వర్ణించుట మంచిదిగ నుండదు. కావున నేదేవత కీర్తి నాదేవతముందె ప్రశంసింపవలెను 18. ఎదుట సగుణమూర్తి లేకున్న తరుణమునందును సాధువులగు శ్రోతలముందును నవశ్యముగా నద్వైత నిరూపణము గావింపనగును 19. విగ్రహములేని తావునను సాధుసజ్జనులు లేనితావునను భావికజనులు శ్రోతలుగనున్న ప్రదేశమునను పశ్చాత్తాపయుక్తమగు (కరుణాపూర్ణమగు) వైరాగ్యమును గీర్తింపవలెను 20. శృంగారాది నవరసములలో శృంగారవర్ణనము విడిచిపెట్టవలెను. స్త్రీలు మున్నగువారి వినోదములను వర్ణింపఁదగదు 21. సుందరీమణుల లావణ్యవర్ణనముల నాలించినంతన సులభముగా హృదయమునందు వికార ముదయించును. అంతదనుకనేల! తత్కాలముననే శ్రోతలధైర్యము భంగమగును 22. కాన శృంగారవర్ణనమును విడువవలెను. శృంగారవర్ణనము సాధువులకు సహజముగా బాధకరముసుమా! ఇట్టి వర్ణనముల నాలించుచున్నయెడల అంతఃకరణమునందు స్త్రీలపై ధ్యానము పాదుకొనును 23.

స్త్రీలావణ్యము నాలకించుటవలనను, ధ్యానించుటవలనను మనస్సు కామాతురమగును. అందుచే నీశ్వరధ్యానస్మరణములు జరుగఁజాలవు 24. స్త్రీవర్ణనము నాలించి యానందించువాఁడును స్త్రీలావణ్యానందమున మగ్నుఁడగువాఁడునునగు పురుషుఁడు ఈశ్వరునిచే వంచితుఁడగును 25. ఒకక్షణమాత్రమేని పరమాత్ముఁడు ధ్యానములోనికి రాఁగలిగినచో కథయందు బాగుగా మనస్సు లీనమగును 26. ఈశ్వరధ్యానమునందు మనస్సు లీనమైనపిదప నిఁక సంసార మెట్లు జ్ఞాపకమునకువచ్చును? నిశ్శంకముగ నిర్లజ్జగనుండి కీర్తనము గావించుచున్నచో ఆనందము కలుగును 27. కథ నుడువు నాతఁడు రాగజ్ఞాన, తాళజ్ఞాన, స్వరజ్ఞానముల నెఱింగియుండవలెను. అట్లే యుపదేశపూర్ణమగు కీర్తనము గావింపవలెను 28. ఏఁబదియాఱు భాషలు, నానాకళలు, కోకిల కంఠమువంటి మధుర గాత్రముగూడ హరిదాసునకు అలవడియుండవలెను. ఇవి గౌణ విషయములు. భక్తిమార్గము వీనికంటె వేరుగనున్నది. దానిని భక్తులే యెఱుంగుదురు 29. భక్తుల కీశ్వరధ్యానమే యుండును. ఈశ్వరుఁడుదక్కఁ దదితరము వారెఱుంగనే యెఱుంగరు. కళావిదుల హృదయము కళలయందే నిమగ్నమైయుండును 30. శ్రీహరి సంబంధములేని కళలన్నియు వ్యర్థములు. భక్తిరహితములగు కళలయందు మగ్నుఁడగు పురుషుఁ డీశ్వరునిచేఁ బ్రత్యక్షముగ వంచితుడగును 31. సర్పములచే నావరింపబడిన కారణమునఁ జందనవృక్షమెట్టు దరిచేరరానిదిగ నున్నదో, భూతప్రేతముల భయమువలన ద్రవ్యభాండాగార మెట్లు అంటరాని దగుచున్నదో అట్లే నానావిధ కళలవలన నీశ్వరుడుగూడ దుర్లభుఁడగుచున్నాఁడు 32. సర్వజ్ఞుఁడగు పరమాత్మునివదలి కేవల నాదమునందు మగ్నుఁడగుట విఘ్నమును మధ్య ప్రత్యక్షముగా సమకూర్చుకొనుట వంటిది 33. మనస్సు స్వరమునందుఁ జిక్కువడియున్నయెడ శ్రీహరి చింతన మెట్లుజరుగును? ఇది చోరుఁడు బలాత్కారముగ నెవనినేనిబట్టుకొని వానిచే సేవ చేయించుకొనుటవంటిది 34. పరమాత్మప్రాప్తికి రాగజ్ఞానము విఘ్నము కలిగించును. మనస్సును బట్టుకొని స్వరము వెనుకకు లాగికొనిపోవును 35. రాజును దర్శింపఁబోవువానిని గూలికి లాగుకొనిపోవుచోఁ గలుగు దుర్గతి కళవలనఁ గళావంతునకుఁ గలుగును 36. ఈశ్వరుని

హృదయమందుంచి హరికథను జెప్పువారలనే ధన్యులనుగా భావింప నగును 37. హరికథయెడఁ బ్రీతియు నిత్యాభివర్ధనమగు నభిమానము గల వానికిఁ బరమాత్ముఁడు లభించును 38. హరికథ జరుగుచోటి కన్నింటిని విడిచి పరుగెత్తువాఁడును, సోమరితనము నిద్ర స్వార్థమువదలి హరికథ యందుఁ దత్పరుఁడగువాఁడును 39, హరిభక్తుల గృహమునందు నీచ కృత్యమునకుఁగూడ నంగీకరించువాఁడును, స్వయముగ నన్నివిధముల హరి భక్తునకు సహాయభూతుఁడగువాఁడును 40, నామస్మరణమునందు మిగుల విశ్వాసము గలవాఁడును హరిదాసుఁ డనఁబడును. ఇంతతో నీ సమా సము ముగియుచున్నది 41.

ఆఱవ సమాసము – చాతుర్యలక్షణము.

రూపలావణ్యము లభ్యాసముచే సాధ్యమగునవికావు. స్వాభావిక గుణము ఉపాయములచే సిద్ధింపదు. ఆగంతుకగుణములకొఱకుఁ గొంత కొంత ప్రయత్నము చేయవలసియున్నది 1. నల్లని మనుజుఁ డెఱ్ఱనివాఁడు కాఁజాలఁడు. మరుగుజ్జు పొడవరి కాఁజాలఁడు. మూగవాఁడు మాట లాడనేరడు 2. గ్రుడ్డివాఁడు దృష్టిగలవాఁడు కాలేఁడు. చెవిటివాఁడు వినజాలఁడు. కుంటివాఁడు మఱలఁ బాదముల నొందఁజాలఁడు. ఇవి స్వాభావిక విషయములు 3. కురూపత్వలక్షణముల నెంతదనుక వర్ణింప గలను? స్వాభావికగుణములు మార్పు నొందవు 4. కాని అవగుణములు విడిచిపెట్టినచో వెడలిపోవును. అభ్యాసము గావించినచో ఉత్తమగుణము లలవడును. కాన చతురపురుషులు దుర్విద్యను విడిచి సద్విద్య నభ్య సింతురు 5. మూర్ఖత్వము విడిచినచో విడిపోవును. చతురత్వము నేర్చు కొన్నచో నలవడును. ప్రయత్నము గావించినచో అన్నియు బోధ పడును 6. ప్రతిష్ఠనొందఁ గోర్కి–యున్నచో దాని నేల యుపేక్షింపవలెను. చతురత్వము లేనిచో ఉచ్చపదవి యెప్పుడును లభింపదు 7. ఒకవేళ నీ విషయమున విశ్వాసమున్నచో నీకు జనులు స్వహితము నేల గావించు కొనరు? సన్మార్గులగు మనుజులను సత్పురుషులె మన్నింతురు 8. దేహము నెంత శృంగారించినను ఒకవేళ చతురతయె లేనిచో ఆ శృంగార మంతయు

వ్యర్థమే. గుణములేనితావునఁ బయిపై మెఱుంగులతో రూపము నేర్పర చుటగూడ వ్యర్థమే 9. అంతఃకరణమును శృంగారింపవలెను. నానావిధ జ్ఞానముల నార్జింపవలెను. సంపదలనొంది సుఖముగా ననుభవింప వలెను 10. ప్రయత్నముచేయక, అభ్యసింపక, దేహశ్రమ యొనర్పక, ఉత్తమగుణములు నేర్చుకొనక నిరంతరము క్రోధిగానుండువానికి సౌఖ్యము లభింపదు 11. మన మితరులపట్ల చేయు పని ననుసరించియే వారలుచేయు బదులు పనిగూడ నుండును. జనులకుఁ గష్టము గలుగఁజేసినచో మనము గూడ మిగులఁ గష్టము లనుభవింపవలసివచ్చును 12. న్యాయముగ నడచువాఁడె చతురుఁడు. అన్యాయిగ నుండువాఁడె నీచుఁడు. బహువిధ చాతుర్యలక్షణములను చతురుఁడె యెఱుంగును 13. సర్వజనులచే నభి మానింపఁదగు విషయము నందఱును గ్రహింతురు. నిందనీయమగు నంశ మెవ్వరు నంగీకరింపరు 14. జనులు నీ యెడఁ బ్రసన్న భావులై యుండుట లేక యెల్లరును నీపయి విరుచుకొనిపడుట (అను నీ రెంటిలో నీ కేది యిష్టము) వీనిలో నీ కేది యనుకూలమొ దాని ననుష్ఠింపుము 15. సమాధానమువలన సమాధానము పెంపొందును. మైత్రివలన మైత్రి మిగుల గాఢమగును. నాశనమొందించినచో మంచియంతయు క్షణమాత్ర ముననే నాశనమొందును 16. అయ్యా యని పిలిచినచో ఏమండీయనియు ఓరీయని పిలిచినచో ఏమిరాయనియుఁ బ్రత్యుత్తరమువచ్చుట మనము నిత్యమును వినుచున్నారము. ఇది ప్రత్యక్షముగా నెఱింగియుండియు అవివేకమునకుఁ బాల్పడనేల? 17. చాతుర్యమువలన హృదయమునకు శోభ గలుగును. వస్త్రమువలన దేహమునకు శోభ యేర్పడును. ఈ రెంటిలో నేది శ్రేష్ఠమగు శృంగారమో యోచింపుఁడు (లోపలిశృంగా రమా లేక బయటిశృంగారమా) 18. బాహ్యశృంగారమువలనఁ బ్రజల కేమియు లాభములేదు. చాతుర్యమువలనఁ బలువురకుఁ బలువిధముల రక్షణము కలుగును 19. బాగుగా దినుట, బాగుగా ద్రావుట, మంచి దుస్తులు ధరించుట, అందఱిలో మంచివాఁడనిపించుకొనుట. అందఱును గోరునదియె 20. కాని తనువుతో, మనస్సుతోఁ బరిశ్రమ గావింపనంత దనుక నెవ్వరుఁ బ్రశంసింపరు. వ్యర్థములగు సంకల్ప వికల్పములలోఁ బడుటవలన గష్టమే గలుగును 21. ప్రజలు తాము నిర్వహింపఁజాలక

ఆపిన కార్యము నెవ్వాడుఁ నిర్వహింపఁగలఁడో ఆతనియొద్దకు జనులు తమంత నేగుదురు 22. కావునఁ బ్రజలను సుఖము నొందించి తాను న్యాయముగా సుఖములను బడయవలెను. ఇతరులకు దుఃఖమును గలిగించినచో దానుఁగూడఁ గష్టముల ననుభవింపవలసివచ్చును 23. ఈ విషయ మందఱు నెఱింగినదే. బాగుగా యోచింపనిచోఁ గార్యము జరుగదు. తెలిసికొనుటయే ప్రాణిమాత్రులకుఁ జక్కని యుపాయము 24. చక్కఁగఁ దెలిసికొని వర్తించు పురుషులే భాగ్యవంతులు. అట్టివారలను విడిచినచోఁ దక్కినవారలెల్లరు నభాగ్యులే 25. ప్రయత్నానుసారముగా వైభవము లభించును. వైభవమునుబట్టి సౌఖ్యముగూడ సమకూరును. ఈ యుపాయము ప్రసిద్ధముగనేయున్నది. తెలిసికొనవలయును 26. అలసత్వము వలనఁ గార్యము భంగమగును. ప్రయత్నము సోమరితనమువలన మెల్ల మెల్లగ నగును. ప్రత్యక్షవిషయము దెలియనివాఁ డవివేకి యనిపించుకొనును 27. మైత్రివలనఁ గార్యము సమకూరును. వైరమువలన మృత్యువు గలుగును. ఈ విషయము సత్యమో, అసత్యమో గుర్తెఱుంగవలెను 28. తాను నేర్పరియగుట నెఱుఁగనివాఁడు, స్వహితము నెఱుంగనివాఁడు, జనులతో స్నేహముగా నుంట యెఱుఁగనివాఁడు మీదుమిక్కిలి వైరము గావించుకొనువాఁడు అజ్ఞాని యనబడును. ఇట్టి యజ్ఞానులకడ నెవరు సమాధాన మొందగలుగుదురు 29, 30. ఎవడేని యొకవేళ ఆకస్మికముగాఁ బ్రపంచముతో నొంటరిగాఁ బోరాడఁ బ్రయత్నించినయెడల బలువురి ముందా యొంటరికాడు విజయము నెట్లు బడయుగలడు? 31. నిజమగు హరిభక్తుఁడు పలువురి నోటెయందుండవలెను. పలువురి యంతఃకరణములందుఁ బాదుకొనవలెను. ప్రాణిమాత్రులకు ఉత్తమగుణములు నేర్పవలెను 32. లోకులను జతురులుగఁ జేయవలెను. పతితులను పావనము జేయవలెను. సృష్టియందు భగవద్భజనమును వృద్ధినొందింపవలయును 33.

ఏడవ సమాసము – కలియుగధర్మములు

నానావిధవేషములు, నానావిధాశ్రమములు మున్నగువాని కన్నింటికిని మూలము గృహస్థాశ్రమము. ఈ ఆశ్రమమునందు అన్నివిధములగు

మనుజులును విశ్రాంతి నొందుదురు 1. దేవతలు, ఋషులు, మునులు, యోగులు, నానాతాపసులు, వీతరాగులు, పితరులు మున్నగు నధికారులు అతిథి అభ్యాగతులు మున్నగువారలందఱును గృహస్థాశ్రమమునం దుత్పత్తియగుచున్నారు. వీరలెల్లరుఁ దమ తమ యాశ్రమములు వదలివేయుచున్నను గీర్తిరూపముతో గృహస్థుని యింటియందు నిరంతరము తిరుగుచున్నారు 2, 3. కావున గృహస్థాశ్రమ మన్నియాశ్రమములకంటెను శ్రేష్ఠమైనది. కాని స్వధర్మము, భూతదయ ఆవశ్యకము. (ఈ రెండు గుణములు గృహస్థునందు అవశ్యముగ నుండవలెను.) అప్పుడే గృహస్థాశ్రమమునకు శోభ 4. వేదవిహితములగు కర్మములాచరింపవలెను. అందఱితో మధురముగా భాషింపవలయును 5. అన్నివిధములను నుచితముగాఁ బ్రవర్తింపవలెను. అన్నిపనులను శాస్త్రానుకూలముగ నొనర్పవలెను. భక్తిమార్గముతో నడువవలెను 6. పురశ్చరణియు, కాయక్లేశియు, దృఢవ్రతుడును, పరమోద్యోగియు, జగదీశ్వరునిదక్క నితరుని గొప్పవానిగఁ దలంపనివాడును 7. కాయవాగ్జీవములతో భగవంతునికొఱకుఁ గష్టించువాడును, భజనమార్గమునందు దృఢభావము గలవాఁడును 8, సత్యమగు భక్తుడు. ఆతడుఁ విశేషించి హృదయమునందు విరక్తుఁడై యుండును. ఆతడు సంసారచింత విడిచి ముక్తుడగును 9. హృదయమునందు వైరాగ్యభావము గలవాఁడే మహాభాగ్యశాలి. సంసారాసక్తికి సమానమగు దౌర్భాగ్యమింకొకటి లేదు 10. ఎందఱో రాజులు రాజ్యములను వదలి భగవంతునికొఱకు నంతటను దిరిగిరి. భూమండలమునందుఁ గీర్తిరూపముతోఁ బవిత్రులైరి 11. ఇట్టి యోగీశ్వరులే అనుభవశాలురు. వారలు తమసదుపదేశమహత్వమున లోకమును బావనము చేయుచున్నారు 12. ఉదాసీన వృత్తియుతులగు నిట్టి యాత్మజ్ఞానులను దర్శించినంతన మానవులు పవిత్రులగుదురు 13. వారలవలన మనుష్యమాత్రులకుఁ గళ్యాణములు గలుగును. వారలవలన నెవ్వరికిని జెడుగు గలుగదు. అఖండరీతిగ వారల హృదయములు భగవంతునియందు లగ్నమైయుండును 14. జనుల కిట్టి యోగి దుశ్చిత్తునివలె గోచరించును. వాస్తవమున కాతడే సావధానుడు. ఏలయన! ఆతని చిత్తము పరమేశ్వరునియందు లగ్నమైయుండును 15. ఉపాస్యమూర్తిని ధ్యానిం

చుటలోఁ నాతని చిత్తము మగ్నమై యుండును. ఆత్మానుసంధానమునందుఁ దగిలియుండును. శ్రవణమననములలో నాతనిహృదయ మన్వయించియుండును 16. పూర్వజన్మసుకృతాతిశయము కోట్లకొలఁదిగ సంగ్రహమైన యెడల నిట్టిపుణ్యపురుషులతోడి సమాగమము లభించును 17.

ప్రతీతిరహితమగు జ్ఞానమంతయు బ్రాయికముగ ననుమాన మాత్రము. అనుమానజ్ఞానమువలన మనుజులకెన్నటికిని ముక్తి లభింపదు 18. కావున బ్రతీతియే ముఖ్యమైనది. ప్రతీతిలేకున్నచోఁ బని నడువదు. చతురపురుషులు ఉపాయాపాయములను రెంటి నెఱుంగుదురు 19. కొందఱు బుద్ధిహీనులు సుఖముకొఱకు గృహస్థాశ్రమమును విడిచివేయుదురు. ఐనను వారలు ఇహపరలోకములు రెంటికి వంచితులై దుఃఖముతో మరణింతురు 20. క్రోధపడి గృహత్యాగము గావించిన మనుజుడు కలహించుచు మరణించును. అంతియగాదు. పలువురను దుఃఖములపాలుచేయును. స్వయముగఁ దానుగూడ దుఃఖము లనుభవించును 21. వైరాగ్యమున నిల్లువిడిచి వెడలిపోవునుగాని చిత్తమునందజ్ఞానము తొలంగకయుండును. శిష్యులుగానేర్పడి జను లాతని వెంబడింతురు. గురుశిష్యులిరువురును సమానముగ నజ్ఞానరూపులై యుందురు 22. ఇట్టి యాశాబద్ధుఁడును అనాచారియు నగు పురుషుఁ డొకవేళ గృహమునువిడిచి (గార్హస్థ్యమునువదలి) వెళ్ళిపోయినచో నాతడు జనులలో ననాచారమును వ్యాపింపఁజేయును 23. ఇంట నిత్యోపవాసము లోనరింపలేక యాయాసపడి విరాగియైన జనుడు ప్రతిష్ఠలమునను దొంగతనము జేయుటజూచి చావఁజితుకఁ గొట్టుదురు 24. సంసారమును మిథ్యగా నెఱింగి జ్ఞానప్రాప్తి నొంది వెడలిపోవు యోగ్యుఁడు తనకు సమానులగు జనులనందఱను బావనమొనర్చును 25. ఒకని సాంగత్యమువలన జనులు తరింతురు. ఒకని సాంగత్యమువలన మునిఁగిపోవుదురు. కావున (సాంగత్యమునకు) ముందుగ నెదుటివానిని బాగుగాఁ బరీక్షింపవలెను 26. వివేకహీనుఁడు ఇతరులకేమి యుపదేశింపగలడు? ఇట్టి యవివేకికి అడిగినచో భిక్షసైతము దొరకదు 27. ఇతరుల హృదయములలోని భావము నెఱింగి దేశకాలోచితముగఁ బ్రసంగింప నేర్చినవాని కీప్రపంచమునం దేవిషయమునను గొఱంత యుండదు 28.

నీచప్రాణి గురుత్వము నొందిన తావున ఆచారమే మునిగిపోవును. ఈ దశలో వేదశాస్త్రములను బ్రాహ్మణులను నెవ్వఁడడుగును? 29. బ్రహ్మజ్ఞానమును విచారించు నధికారము బ్రాహ్మణునకే కలదు. 'వర్ణానాం బ్రాహ్మణో గురుః' (అన్నివర్ణములకు బ్రాహ్మణుఁడే గురువు) అని శాస్త్రములందుఁగలదు 30. కాని బ్రాహ్మణులు బుద్ధిచ్యుతులైరి. వారి యాచారములు భ్రష్టములైనవి. వారలు గురుత్వమునువదలి శిష్యులకుఁగూడ శిష్యులైరి 31. ఎందఱో బ్రాహ్మణులు, దావలమల్లకునకు (ఒకమహమ్మదీయతీర్థమునకుఁ) బోవుచున్నారు. ఎందఱో పీర్లను భజించుచున్నారు. ఎందఱో బుద్ధిపూర్వకముగాఁ దురుష్కులగుచున్నారు 32. ఇదియే కలియుగాచార స్థితి. విచారపు జాడపోకడ లెచ్చటను గనిపించుట లేదు. ఇఁక దీనికిముందు సాంకర్యమే జరుగుచున్నది 33. నీచజాతికి గురుత్వము ప్రాప్తించినది. కొంచెము స్వల్పసాధువృత్తి (మహంతుతనము) పెంపొందఁజేసి శూద్రులు బ్రాహ్మణాచారములను ముంచివేయుచున్నారు. 34. బ్రాహ్మణుల కిది తెలియదు. వారి వృత్తియే మాఱకున్నది. వారలకు మూర్ఖత్వజన్యమగు మిథ్యాభిమానము నశింపకున్నది 35. మన రాజ్యము మ్లేచ్ఛుల యింటిలోనికి వెళ్ళిపోయినది. గురుత్వము అపాత్రుల పాలైనది. మనము మనలో లేము, పరులలోనున్నాము. ఏమియు లేకుండ బోయినది 36. బ్రాహ్మణులను గ్రామణ్యము (గ్రామాధికారము) ముంచివైచినది. భృగుమహర్షి పాదఘాతమును ఆదరపూర్వకముగ ధరించిన విష్ణుమూర్తియే పరశురామావతారమున బ్రాహ్మణజాతికి శాప మొసంగెను 37. మేమును ఆ బ్రాహ్మణులమే. మా పూర్వులు మాకు గ్రామణ్యమనుదానిని దగిలించిపోయిరని దుఃఖముతోఁ జెప్పవలసివచ్చినది. 38. ఇప్పటి బ్రాహ్మణు లేమి యొనరించిరి? అన్నముగూడ లభింపని వారైరి. ఈ విషయము మీరలందఱు నెఱుంగుదురు 39. మంచిది. పూర్వుల నేమందము? బ్రాహ్మణుల భాగ్యమే యిట్లున్నదని యెఱుంగవలయును. ప్రసంగము తటస్థించినందున సాధారణరీతిగ నింతదనుకఁ జెప్పివైచితిని, శ్రోతలు క్షమింపవలయును 40.

ఎనిమిదవ సమాసము – అఖండధ్యానము.

మంచిది. అయినదేమో అయిపోయినది. ఇఁక నిప్పుడు బ్రాహ్మ ణులను మేల్కొలుపవలయును 1. నిర్మలహ స్తములతోఁ బరమాత్మునిఁ బూజింపవలెను. అట్లు పూజించినచో వైభవములన్నియును లభింపఁ గలవు. మూర్ఖులు, భక్తిరహితులు, వ్యస్తులు నగు మనుజులు దారిద్ర్య మనుభవింతురు 2. మొదట నీశ్వరుని గుర్తింపవలెను. పిదప అనన్య భావముతో నాతని భజింపవలెను. ఆ సర్వోత్తముని అఖండరూపము నందు ధ్యానముంచవలెను 3. అందఱియందు త్తముఁడగువాఁడు సర్వోత్త ముఁడు. ఆత్మానాత్మవివేక మొనరించి యా సర్వేశ్వరుని మర్మము నెఱుంగ వలెను 4. ఎఱుకవలన నాత్మ దేహమును రక్షించును. ఆత్మ ద్రష్టయు, నంతస్సాక్షియునై యున్నది. అది యెఱుకవలనఁ బదార్థమును బరీక్షిం చును 5. ఆత్మ అన్ని దేహములందును వర్తించును. ఇంద్రియగణమున కాత్మయే చేష్టలొసంగును. అనుభవమువలనఁ బ్రాణిమాత్రుల ప్రత్య యములోనికి వచ్చును 6. ప్రాణిమాత్రుల యంతఃకరణములయందుఁ బరమాత్ముఁడున్నాఁడు. కావున నెల్లరియంతఃకరణములను సంతుష్టిగా నుంచవలెను. ఆ పరమాత్ముఁ డొకఁడే దాతయు, భోక్తయు, నన్నియు నై యున్నాఁడు 7. సంపూర్ణముగనున్న జగత్తుయొక్క అంతఃకరణము నందుఁ బరమాత్ముఁడు వర్తించుచున్నాఁడు. ఆతఁడు మన యంతఃకరణ మునందు త్రిలోకములలోని ప్రాణుల యంతఃకరణమునందు నున్నాఁడు. చక్కఁగ యోచించి చూడుఁడు 8. వాస్తవమునకుఁ జూచెడివాఁ డాతఁ డొక్కఁడే. కాని యాతఁ డన్నితావులయందును వ్యాపించియున్నాఁడు. దేహప్రకృతి ననుసరించి యాతఁడు భిన్నభిన్నముగ నున్నాఁడు 9. పరమా త్ముఁడు దేహమును ఉపాధికారణమున భిన్నముగ భాసించుచున్నాఁడు. సంపూర్ణజగత్తుయొక్క అంతఃకరణమునం దాతఁడొక్కఁడే వ్యాప్తుఁడై యున్నాఁడు. భాషించుట, నడచుట మున్నగునవియెల్ల నాతనివలననే జరుగుచున్నవి. ఇందు సందేహములేదు 10. నావారు, పెరవారు అని మనమనుకొను సమస్తజనులు, పక్షులు, శ్వాపదములు, పశువులు మున్నగు నవియు, గీటకములు చీమలు మొదలగు దేహధారులగు సమస్తప్రాణులు

ఖేచరభూచరవనచరములు, నానావిధజలచరములు, చతుర్విధసృష్టికి సంబంధించిన జీవవ్రాతము మొదలగు జంతువుల నెంతదనుక చెప్పఁగలను? సమస్తప్రాణులును చేతనశక్తివలననే వర్తించుచున్నవి. దీనిని ప్రత్యక్ష ప్రతీతిగఁ జూచుకొనుము. ఆ చేతనశక్తికిని మనకును సాంగత్యము అఖండ రీతిగ నేర్పడియున్నది 11, 12, 13. జగత్తుయొక్క అంతఃకరణమునందు వ్యాప్తుఁడై యున్న పరమాత్ముఁడు ప్రసన్నుఁడైన పిదప (మనుజులందఱును ప్రసన్నులైన పిదప) అనంతమగు మనుష్యసమూహమంతయు మనవద్దనే ప్రోవగును. జగద్రూపుఁడగు పరమాత్ముని ప్రసన్నునిఁ గావింపదగిన యుపాయము మనవద్దనేయున్నది 14. ప్రజలనందఱిని సుఖులనుగ నుంచవలెను. ఏలయన? దేహమునకుఁ గావించు మేలు ఆత్మకుగూడఁ జేకూరును 15. దుర్జనులగు ప్రాణులయందుండెడి ఈశ్వరాంశముయొక్క స్వభావముగూడ నిట్టిదె. కావున దుర్జనుఁడొకవేళఁ గ్రోధవశుఁడగుచో వానితోఁ గలహింపఁదగదు 16. తొలుత వానిని విడిచిపెట్టవలెను. తరువాత వానినిగూర్చి యోచింపవలెను. వివేకముతో నెల్లరను సజ్జనులఁ జేయవలెను 17. ఔషధభేదమువలన జలమునందు నానావిధములగు రుచులు గలుగును. అటులే దేహసంబంధమువలన ఆత్మత్వమునందు సైతము భేదములు కలుగును 18. విషమైన గానిమ్ము అమృతమైన గానిమ్ము. అందలి జలతత్త్వముపోదు. ఇట్లే సాక్షిత్వముతో ఆత్మను గుర్తెఱుంగవలయును 19. అంతర్నిష్ఠగల పురుషుఁడు అంతర్నిష్ఠా కారణమున అందరికంటె నుత్తముఁడు. అతఁడు జగదంతర్యామియగు జగదీశ్వరుని గుర్తెఱుంగఁగలఁడు 20. కంటితోఁ గంటిని గాంచునట్లును, మనస్సుతో మనస్సును వెదకునట్లును (ఘటసహాయమున) భగవంతుని ఘటఘటమున వ్యాపకునిగా నెఱుంగవలెను * 21. అతఁడు లేకున్నచోఁ గార్యమాగిపోవును. అంతయు నాతనివలననే జరుగుచున్నది. అతని సంయోగమువలననే ప్రాణికి వివేకము ప్రాప్తించును 22. జాగరూకత వలన జరుగు వ్యాపారసంబంధమంతయు నీశ్వరసంబంధముననే జరుగు

* సమస్త ప్రాణులందెట్లున్నాఁడో యట్లే మనలోఁగూడఁ బరమాత్ముఁడు దీనితో నితరుల యంతఃకరణము నెఱుంగుట సర్వఘటవ్యాపకుఁడగు భగవంతుని భగవంతునిమూలమునఁ జూచుటయే యని యెఱుంగవలయును.

చున్నది. అట్లే స్వప్నమునందు జరిగెడివంతయు నాతని సంబంధముననే జరుగుచున్నది 23. ఈ విషయమును బాగుగా విచారించినచో అఖండ ధ్యానలక్షణము విశదమగును. పరాత్పరుని యఖండస్మరణము సులభ ముగ నెరవేరును 24. జనులలోఁ దఱచుగ నొక లోపము కనఁబడు చున్నది. అది యేదన? సులభమును విడచి కఠినమును బట్టుకొనుటయే. జనులు ఆత్మను విడిచి అనాత్మను ధ్యానింతురు 25. కాని యనాత్మ ధ్యానము కడముట్టదు. అనాత్మధ్యానమారంభించినచో నానావ్యక్తులు ధ్యానములోనికివచ్చును. వ్యర్థముగా శ్రమ గలుగును 26. ప్రయత్న పూర్వకముగ మూర్తిని ధ్యానించినచో నచట ఒకటికి మఱియొకటి గానిపించును. (భాసింపగూడనిది భాసించును) ఇట్లే కొంత విలక్షణముగ భాసించును.27. దేవునిగూర్చియా ధ్యానము చేయవలసినది? లేక దేవా లయమునుగూర్చియా? అను నీయంశమును మునుముందు చక్కఁగా విచారింపవలెను 28. దేహము దేవాలయము. అందలి యాత్మ దేవుఁడు; ఈ రెంటిలో నీవు దేనియందు భక్తియుంచెదవు? దేవునిగుర్తించి యాతని యందు హృదయమును లగ్నపరుపవలెను 29. సత్యమగు ధ్యానమిది. జనరూఢిజ్ఞానము అన్యము. అనుభవము లేనిదంతయు వ్యర్థము. ఇది సత్యము 30. సందేహమువలన సందేహమే వృద్ధినొందును. ఈ సందేహ దశలోఁగావించెడి ధ్యానము తత్క్షణమే భంగమగును. పాపమును వ్యర్థముగాఁ బ్రజలు స్థూలధ్యాన మొనరించుచుఁ గష్టములను సహించు చున్నారు. 31. పరమాత్ముని దేహధారిగ విశ్వసించుటచే వీరల హృద యమునందు నానావికల్పము లుప్పతిల్లును. మానవునకు భోగత్యాగాది విపత్తులు దేహయోగమువలననే కలుగుచున్నవి 32. (అనాత్మధ్యానము వలన) నానాప్రకారములగు విషయములు మనస్సులోనికి వచ్చును. వానిని విచారించుట మిగుల కఠినము. స్వప్నమునందేని గాన్పింపని దృశ్య ములు అనాత్మధ్యానమున గనుపించును 33. కనిపించువానినెల్ల వివ రించుట యసాధ్యము. బలాత్కారముగ దానియందు విశ్వాసముంచుట గూడ యసాధ్యమే. ఈ కారణమున సాధకుని యంతఃకరణమునందు 34 ధ్యానము సాంగోపాంగముగా నమరినదనుటకు సాక్షి తన మనస్సే. మనస్సునందు వికల్పదర్శనము గావింపఁదగదు 35. చంచలముగనుండు

మనస్సును స్థిరపరచి యఖండధ్యాన మొనరించుటవలనఁ గలుగు ఫల మేదియో జనులు చూడకున్నారు 36. అఖండధ్యానమునందొకవేళ నెవని కేని హితము గలుగనిచో నట్టివానినిఁ బతితునిగ భావింపవలెను. ఈ విషయ మును సుచిత్తుఁడై చక్కఁగ విచారింపవలెను 37. ధ్యాన మొనరించు వాఁడెవ్వఁడో? ధ్యానములోనికి వచ్చువాఁడెవ్వఁడో యీయిరువురియందును అనన్యలక్షణము లుండవలెను 38. వాస్తవమున కనన్యత స్వాభావికమే. సాధకుఁడు శోధించి చూడమిదే అభ్యంతరము. జ్ఞానియగు పురు షుఁడు మననము గావించు సమాధానమునందు మగ్నుఁడగును 39. ఇవి యనుభవకార్యములు. అనుభవము లేకున్నచో భ్రమతో బాధ లొంద వలసివచ్చును. సాధారణజనులు జనరూఢి ననుసరించి వర్తింతురు 40. అవలక్షణులు, అభాగ్యులునగు మనుజులు జనరూఢి ననుసరించి ధ్యానలక్ష ణములనే పట్టుకొనియుందురు. సాధారణజనులు సత్యాసత్యము లెఱుం గరు 41. వారు డాంబికములాడుచు ఆర్భాటములను జేయుదురు. కాని మనస్సులో యోచించిన పిమ్మట అంతయు మిథ్యగ గోచరించును 42. ఒకానొక మనుష్యుడు (స్థూలమూర్తిని ధ్యానములోనికిఁ దెచ్చుకొని) మానసపూజ గావించుచుండెను. (కిరీటమున్నందునఁబూలదండ విగ్రహ కంఠమునఁ బడకుండెను.) రెండవ మనుష్యుడు (అంతస్సాక్షిత్వశక్తివలన నీవిషయము నెఱింగి)వానితోఁ గిరీటము దించి పూలదండవేసినచోఁ జక్కఁగ విగ్రహాకంఠమున నిముడుసని యనెను 43. ఓ సోదరా! మనస్సున కేమి పోవుకాలము వచ్చినదని, పుష్పమాల కల్పించితివి ? (దేశీయదశయందు బూలదండఁ గల్పించువాఁడును గిరీటమును దించి మాలికను వేయుమని యుక్తిని దెలిపినవాఁడును) ఈ యిరువురును బరమమూర్ఖులని యెఱుంగ వలెను 44. ప్రత్యక్షముగ నేమియుఁ గష్టపడవలసిన యగత్యము లేదు. దారముతోఁ పూవులను గ్రుచ్చవలసిన పనిలేదు. ఈ స్థితిలోఁ గల్పితపుష్ప మాలల నేల యింకను జేయుచున్నారు 45. బుద్ధిహీనులగు ప్రాణులంద ఱును మూర్ఖులు. వారితో (రాద్ధాంత సిద్ధాంతముల) గోల కెవరు సిద్ధ ముగనున్నారు? 46. ఎవరెట్లు పరమార్థము గావింతురో వారి కట్టిరీతియే పృథ్విపై గలుగును, మఱియు సప్తకముపైనను పంచకముపైనను వారి

కభిమానము వృద్ధినొందును* 47. ప్రత్యయములేకుండ నభిమానపడుట మోసగించి రోగిని జంపుటవంటిది. ప్రత్యయము లేకున్నపు డంతయు ననుమానమే! జ్ఞానమునకుఁ దావెక్కడిది? 48. కావున సంపూర్ణాభిమానమును విడిచివేయవలెను. ప్రతీతిపూర్వకమగు వివేకము నార్జింపవలెను. అంతియగాక మాయారూపమగు పూర్వపక్షమును వివేకముచే ఖండనము గావింపవలయును 49.

తొమ్మిదవ సమాసము — శాశ్వతనిరూపణము

ఇంతకుమున్ను పిండమునుగూర్చియు ఆత్మానాత్మ వివేకమును గూర్చియుఁ జర్చించితిని. దీనివలనఁ బిండ మనాత్మయనియు అన్నిఁటికిఁ గర్తయగు నాత్మ పిండముకంటె భిన్నమనియు విదితమైనది 1. ఇంతియగాక యాత్మపట్ల యనన్యత గలిగియుండవలయునను సంగతికూడ విశదమైనది. ఇఁక బ్రహ్మాండ రచనమునుగూర్చి విచారింపవలెను 2. ఆత్మానాత్మవివేకము పిండమునందున్నది. సారాసార వివేకము బ్రహ్మాండమునందున్నది. రెంటి వివరణమును బాగుగా నొనర్చి యందలి రుచి గ్రహింపవలెను 3. పిండకార్యమునకు బ్రహ్మాండము (పంచభూతములు) కారణము. దీని వివరణము గావించు విధము ముందుఁ దెలుపుదును 4. నాశవంతమగు దాని నసారమనియు శాశ్వతమగుదానిని సారమనియుఁ జెప్పుదురు. కల్పాంతమునందు నాశమొందునది సారముగాదు 5. పృథివి జలమువలన నేర్పడెను. అంత్యమున నది జలమునందే లయమగును. జలము తేజమువలన నుత్పత్తియయ్యెను 6. ఆ జలమును తేజ మెండించును. మహాత్తేజమువలన జలము లయమగును. జలము లయమైన పిదప తేజము మిగులును 7. వాయువువలనఁ దేజము కలుగును. కావున వాయువే తేజమును లయమొందించును. తేజ మీ విధముగా లయమై పోయిన పిదప వాయువే మిగులును 8. వాయువు ఆకాశమునుండి జనించును. కాన అంత్యమునందు ఆకాశమునందే వాయువు లయమగును. ఈ కల్పాం

---

* ఈ సప్తకము సప్తవ్యసనములనియు, ఈ పంచకము పంచేంద్రియాసక్తులనియుఁ దోఁచుచున్నది.

తవర్ణనము వేదాంతశాస్త్రమునందున్నది 9. గుణమాయయు, మూలమాయయు సైతము అంత్యమున బరబ్రహ్మమునందు లయమగును, ఇంక నా పరబ్రహ్మమును వివరించుటకు వివేకము గావలసియున్నది 10. అన్ని యుపాధులకు నంత్యముగ నున్నదియు, దృశ్యమున కతీతముగ నున్నదియు నగు నిర్గుణపరబ్రహ్మము అన్నింటియందును వ్యాప్తమైయున్నది 11. ఎన్ని కల్పాంతములకైనను బరబ్రహ్మమునకు నాశములేదు. మాయను ద్యాగమొనరించి శాశ్వతమును గుర్తెఱుంగవలెను 12. ఈశ్వరరూపమగు అంతరాత్మ సగుణము. ఈ సగుణమునుండియే నిర్గుణము లభించును. నిర్గుణజ్ఞానమువలన అనుభవాత్మకమగు జ్ఞానము కలుగును 13. కల్పనాతీతమై నిర్మలముగనున్న వస్తువునకు మాయామల మెప్పుడును సోకజాలదు. మిథ్యాత్వమునుండి (మాయనుండి) ఈ సమస్త దృశ్యము కలుగుట నశించుట జరుగుచున్నది 14. ఎయ్యది యుత్పత్తియగునో యది మఱియొక క్షణమున నశించుచున్నది. ఇది ప్రత్యక్షముగ గనుపించుచున్న సంగతి. ఉత్పత్తినాశనములు లేని పరబ్రహ్మమును వివేకబలముతో గుర్తెఱుంగవలెను 15. జ్ఞానము, అజ్ఞానము, విపరీతజ్ఞానము అను నీ మూడును (ఈ త్రిపుటి) లయమగుటయే విజ్ఞానము (అద్వైతానుభవజ్ఞానము) 16. వేదాంత సిద్ధాంత రాద్ధాంత (స్వానుభవము)ములయొక్క ప్రతీతిని గడింపవలెను. ఆ నిర్వికార పరబ్రహ్మము నిరంతరము అన్నింటియందును బ్రకాశించుచున్నది 17. ఆ సదోదిత నిర్వికార పరబ్రహ్మమును జ్ఞానదృష్టితోఁ గాంచవలెను. చూచి దానియందే లీనుఁడై యుండవలెను. దీనినే ముఖ్యమగు ఆత్మనివేదనమందురు 18. దృష్టికి దృశ్యము గాన్పించుచున్నది. మనస్సునకు భాస భాసించుచున్నది. కాని అవినాశియగు పరబ్రహ్మము దృశ్యభాసలు రెంటికి కవ్వలనున్నది * 19. విచారము గావించినచోఁ

* దృష్టితో (చర్మ చక్షువులతో) పరబ్రహ్మము గనుపింపదు. ఏలయన? నది దృశ్యముకంటె నావలనున్నది. ఇట్లే భాసతో (మనస్సుతో) ఆ పరబ్రహ్మము భాసింపదు. ఏలయన, నది భాసకంటె నావలనున్నది. కాన దృశ్యాత్మకమగు చక్షువులుగాని, భాసాత్మకమగు మనస్సుగాని పనిచేయుచుండునంతవఱకు పరబ్రహ్మము గోచరింపదు. ఎపుడు దృశ్యము అదృశ్యము అవునో, ఎపుడు మనస్సు ఉన్మనమగునో అప్పుడే ఆ యనిర్వాచ్యదశయందె పరబ్రహ్మము గోచరింపనని భావము.

బరబ్రహ్మ మెంతయో దూరమున నున్నట్లు గోచరించును. యథార్థమున కది లోపలను, వెలుపలను, అంతటను వ్యాప్తమైయున్నది. దాని కంత్యమే లేదు. అది యనంతము. ఆ పరబ్రహ్మమున కుపమానమే లేదు 20. చంచలము స్థిరముగాదు. నిశ్చల మెప్పుడును చలముగాదు. మేఘములు వచ్చుచుఁబోవుచున్నను ఆకాశ మచలముగానున్నది 21. వికారమువలన పెరుగుచు క్షీణించుచు నుండుదానికి శాశ్వతత్వ మెట్లు కలుగును? సమస్తమును గల్పాంతమునందు లయమగును 22. అంతఃకరణమునందు భ్రాంతి నొందుచు మాయాసంభ్రమమున భ్రమనొందుచు నుండువాని కీయపార ప్రపంచచక్ర మెటుల బోధ గాఁగలదు? 23. సంకోచమువలన వ్యవహారము కొనసాగదు. సంకోచమువలన సిద్ధాంతము విదితముగాదు. సంకోచము వలన అంతఃకరణమునందుఁ బరమాత్ముఁడు గోచరింపడు. వైద్యునియెడ నొకవేళ నమ్మకము కుదురకున్నను సంకోచమును విడువకున్నను రోగి బ్రతుకఁజాలఁడు 25. రాజును గుర్తెఱింగినవాఁడు సాధారణ రాజకీయోద్యోగిని గణింపఁడు. పరమాత్ముని గురుతెఱింగినవానిని బరమాత్మస్వరూపునిగఁ దలంపుఁడు (ఏలయన?పరమాత్మస్వరూపుఁడు గానిది మానవుండు పరమాత్ముని గుర్తింపఁజాలఁడు 26. మాయనుగూర్చి భయపడు నీచ మానవుఁ డెవరి కేమి చెప్పఁగలఁడు? విచారించిచూచినచో నిదియంతయు స్పష్టముగా నున్నది 27. మాయకీవల సంకోచము ఆవల పరబ్రహ్మము నున్నది. మాయ సంకోచపరబ్రహ్మములకు మధ్య సదోదితముగా నున్నది 28. మిథ్యను సంకోచించుటయు భ్రమవలన నొకదానికి మఱియొకటి చేయుటయు వివేకలక్షణముగాదు 29. అసత్యమునంతయు విడువవలెను. సత్యమును విశ్వాసపూర్వకముగా గుర్తింపవలెను. మాయను బరిత్యజించి పరబ్రహ్మమును గుర్తింపవలెను 30. మాయాస్వరూపము నింతకుమున్నె వివరించితిని. మచిత్తతతో మాయను విచారింపవలెను 31.

పదియవ సమాసము – మాయ మిథ్యయైయున్నది

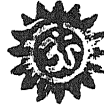
మాయ కాన్పించుచున్నది. కాని నాశమగుచున్నది. వస్తువు కాన్పించుటగాని నాశమగుటగాని లేదు. మాయ సత్యముగఁ దోఁచును. కాని యది పూర్తిగ మిథ్య 1. దరిద్రుఁడు చిక్కులపాలై నానావిధ

యత్నము లొనరించినను అతఁడు కోరినదొక్కటియు నెరవేరదు. అట్లే మాయయునై యున్నది 2. ద్రవ్యముయొక్కయు, దారలయొక్కయు స్వప్నవిభవములు నానావిధములగు విలాసయుక్తహావభావములు, క్షణములో గోచరించి యంతలో నడఁగును. వాస్తవమున కవి మిథ్యలు. మాయయు నట్లే మిథ్య 3. ఆకాశమునందు నానావిధములగు గంధర్వనగరములు (మేఘములు మొదలగువాని మిథ్యాదృశ్యములు) కనిపించునట్లు మాయ నానారూపములతో, నానావికారములతో గోచరించుచున్నది 4. బహురూపి (పగటివేషధారి) వైభవమెంత సత్యముగా గోచరించినను కడకది మిథ్యయే. అట్లే మాయయు మిథ్యయైయున్నది 5. దసరాదినమున జమ్మియాకులను ధరించుటను జనులు బంగారమనియందురు. కాని యవి జమ్మియాకులే. ఈ ఆచార మన్నితావులందును గలదు. మాయయు నిట్టిదే 6. మృతపురుషునకు మహోత్సవముల నొనర్చుటయు, సతి సహగమనము గావించిన (స్త్రీ) కీర్తిని పెంపొందించుటయు, శ్మశానమునకరిగి యేడ్చుటయు మిథ్య. అట్లే మాయయు మిథ్య 7. విభూతిని (భూతి=సంపద) లక్ష్మియందురు. మఱియొక లక్ష్మిగలదు. (స్త్రీలు గర్భలక్షణమునకై మంత్రితమగు దారమును నడుమునకు గట్టుకొందురు. ఆ దారము పేరు లక్ష్మి) మూఁడవది నామమాత్రపు లక్ష్మి. ఇదిమెట్టిదో మాయయు నట్టిదే 8. బాలవిధవయొక్క నామము జన్మసావిత్రియని యుంటయు ఇంటింటఁ దిరిపెమెత్తుకొని బ్రతుకువానికిఁ గుబేరుఁడను నామముంటయు నెట్టిదో మాయయు నట్టిదె 9. నాటకమునందు ద్రౌపదిపాత్రమును ధరించినవానికి జీర్ణవస్త్రములపై నాశగలుగుటయు, ఏదేని నది నామము పయోష్ణియని యుంటయు నెట్టిదో మాయయు నట్టిదె 10. రామవేషధారి (కల్పితరాముఁడు) గ్రామవాసులకుఁ దనవేషముఁ జూపించుచుఁ బ్రేక్షకులను మహారాజా! అయ్యా! యని సంబోధించుచుఁ దన లఘుత్వమును బ్రకటించుట యెట్టిదియో మాయయు నట్టిదె 11. పేరు మాత్ర మన్నపూర్ణాదేవి. కాని యింటియందన్నము దొరుకదు. పేరు సరస్వతి. కాని విద్యయన్న నేదియో యెఱుంగక యెల్లప్పుడు పేఁడ బ్రోగు చేయుచుండును 12. కుక్కకు వ్యాఘ్రమని పేరిడిరి. పుత్రున కింద్రుఁడని పేరుపెట్టిరి. కురూపుని సుందరా యని పిలుచుచుండిరి 13. మూర్ఖునకు సకలకళావిశా

రదుండని పేరిడిరి. గాడిదకుఁ గోకిలయని పేరిడిరి. లొట్టకన్నులు గలవాని) నయనసుందరుఁడని పేరిడిరి 14. పరమలోభిణికిఁదులసీదేవి (విష్ణుప్రియ యని పేరిడిరి. చండాలినికిఁ గాశియని పేరిడిరి. ఆదిశూద్రిణికి భాగీరథి యని పేరుబెట్టిరి 15. ఇదియంతయు నెట్టిదియో మాయయు నట్టిది. అంధకారచ్ఛాయ యెట్టిదియో మాయయు నట్టిది 16. చెవి, వ్రేళ్ళు, సంధులు, కరతలము మున్నగు శరీరములోని యేభాగములైనను రవికిరణ ములు సోకినంతన రమ్యమగు నరుణ వర్ణముతో మెఱయుచు నగ్నిహో త్రమువలెఁ గాన్పించుట యెట్టిదో మాయయు నట్టిది 17. కాషాయ వర్ణముతోనున్న వస్త్రమును జూచినచో అగ్ని యంటియున్నటులఁ గాన్పించును. విచారించి చూచినచో నిశ్చయమెద్దియో విశదమగును. మాయయు నట్టిదె 18. నీటియందుఁ జేతులు, కాళ్లు, వ్రేళ్లు, మిగులఁ జిన్నవిగను బెద్దవిగను వంకరగను గానుపించును. మాయయును నిట్టిదే 19. గుండ్రముగా కవాయి తిరుగునప్పుడు పృథ్వియంతయుఁ జీఁకటిగా నున్నట్లును, తిరుగుచున్నట్లును దోఁచును. కామెరలగుటవలన సమస్త వస్తువులును బచ్చగాఁ గనుపించును. సన్నిపాతరోగికి సర్వవస్తువులును క్రిందు మీఁదగుచున్నటుల గోచరించును. మాయగూడ నిట్టిదియే 20. వికార కారణమునఁ గొన్ని కొన్ని పదార్థములు సాధారణముగ భాస మాత్రములై కాన్పించును. ఒకటి మఱియొకటిగ గోచరించును. మాయ గూడ నిట్టిదే సుమా 21.

పదునాలుగవ దశకము సమాప్తము.

పదునేనవదశకము

మొదటి సమాసము - చతురుని ప్రవర్తనము

అస్థిమాంసమయమగు నీ శరీరమునందు జీవాత్మ వసించుచున్నది. మఱియు నది నానావిధవికారము లొందుచున్నది 1. పాల్లద్దియో, పాట్టెయ్యోదియో, ఏది వలయునో ఏది వలదో జీవుఁడు విచారించి తెలిసి కొనుచున్నాఁడు 2. ఒకనికి యాచించినచో నిత్తురు. ఒకఁ డడుగనిదే యొసంగుదురు. ప్రతీతివలన సులక్షణములను గుర్తెఱుంగవలెను 3. తన జీవుని నన్యజీవుల జీవులయందుఁ జేర్పవలెను. ఆత్మను అనాత్మయందుఁ గలుపవలెను. ఇతరుల యంతఃకరణములలోఁ బ్రవేశించి వారల యంత ర్భావముల నెఱుంగవలెను 4. జన్నిదము వదులుగనున్నచో జారిపోవును. బిగువుగనున్నచోఁ జక్కఁగ నిమిడియుండును. అట్లే మనస్సుగూడ వదులుగనున్నచో జారిపోవును. వివేకమున్నచో యథావిధిగ నుండును. ఇట్టి మనస్సును ఇతరుల మనస్సులలోఁ గలుపవలెను 5, 6. సందేహము వలన సందేహమే వృద్ధియగును. సంకోచమువలనఁ గార్యనాశనమగును. కావున మొట్టమొదటనే యెఱుక గలిగియుండవలెను 7. ఇతరుల యంతః కరణములను గ్రహింపనేరక యితరుల హృదయములలోని భావములను దెలిసికొనఁజాలక నానావిధములుగనున్న జనులు వశులు కావలయునన్న నెటులగుదురు? 8. బుద్ధిసహాయముగ లేనిజనులు తాత్కాలికముగ నితరు లను వశీకరణము గావించికొందురు. వారలవలనఁ బ్రయోజనము లేదని తెలిసికొన్నంతన జనులు వారల నుపేక్షింతురు 9. సంపూర్ణవిశ్వమునందు జగదీశ్వరుఁడు వ్యాప్తుఁడై యున్నాఁడు. ఇఁక బుద్ధిహీనులవలన యుప యోగ మెవరికిఁగలదు. వివేకముతో విచారించువాఁడే శ్రేష్ఠుఁడు 10. శ్రేష్ఠుఁడగుపురుషుఁ డెప్పుడును శ్రేష్ఠమగుకార్యము జేయును. కృత్రిమ కార్యము లొనరించువాఁడు నీచుఁడు. మనుజులు కర్మానుసారముగ మంచివారలు, చెడ్డవారలు నగుచున్నారు 11. రాజులు రాజమార్గము

నను, చోరులు చోరమార్గమునను నడుతురు. మూర్ఖతవలనను, అల్ప స్వార్థమువలనను బిచ్చివాండ్రు మోసగింపఁబడుదురు 12. నేను గొప్ప జాణతనము గలవాఁడనని మూర్ఖుఁ డనుకొనును. అట్లనుకొనువాఁడు వాస్తవమునకుఁ బిచ్చివాఁడును దీనుఁడునని గ్రహింపనగును. నానావిధము లగు చాతుర్య చిహ్నములను జతురుఁడే యెఱుంగును 13. జగత్తు యొక్క అంతఃకరణమునందుఁ గలసిపోవు పురుషుఁడు జగదంతఃకరణుడే యగును. వానికీలోకమునందుగాని పరలోకమునందుగాని యే విషయము నందేని కొఱంతయుండదు 14. బుద్ధి భగవంతుఁ డనుగ్రహించినది. బుద్ధి లేని మనుజుఁడు పచ్చికాయవంటివాఁడు. బుద్ధివిహీనుఁడగు పురుషుఁడు అమూల్యమగు రాజ్యమును విడిచి బిచ్చమెత్తుకొనును 15. ఎవ్వఁడెక్కడ నుత్పన్నమయ్యెనో వానికాతావు రుచించును. అభిమానకారణమున జనులు ప్రతిష్ఠలమునందును మోసగింపఁబడుదురు 16. జగత్తులోని మానవు లందఱు మేము పెద్దలము మేము పెద్దలమందురు. అందఱును మేమునుంద రాకారులమందురు. అందఱును మేము చతురులమని చెప్పుకొందురు 17. ఈ దృష్టితోఁజూచినచోఁ గొద్దివాఁడే లేఁడు. జ్ఞాత సర్వమెఱుంగును 18. తమ తమ యభిమానములతో జను లనుమానించి వర్తించుచున్నారు. ఈ యంశమును వివేకముతో విచారింపవలెను 19. మిథ్య నభిమానించు టయు సత్యమును బూర్తిగావిడిచివేయుటయు మూర్ఖత్వలక్షణములు 20. సత్యమునం దభిమానము కలవాఁడే నిరభిమాని. న్యాయాన్యాయము లెప్పుడును సమముగావు 21. శాశ్వతమును న్యాయమనియు, అశాశ్వత మును అన్యాయమనియు నందురు. మూర్ఖులు సజ్జనులు నెట్లు సమాన మగుదురు 22. ప్రజలలోఁ గొందఱు నిశ్చింతులై సుఖభోగు లగుచు న్నారు. కొందఱు చోరులై పాఱిపోవుచున్నారు. కొందఱియందు సాధు త్వము ప్రశంసనీయముగా నుండును. కొందఱి వర్తనము నిందనీయముగా నుండును 23. ఆచారవిచార శూన్యముగా నొనర్చు పనియంతయు నిష్ఫ లము. చతురులు విచక్షణులు నగు వారలె యీ విషయమును విచా రింప సమర్థులు 24. చతురపురుషుఁడు సర్వసాధారణులగు మానవులను దన స్వాధీనములో నుంచుకొనఁగల్గును. చతురుల యెదుట సర్వసాధార ణుల యత్న మేదియు నడువదు 25. కావున ముఖ్యులతో మైత్రి గావింప

వలెను. ఇట్లొనరించినచో నసంఖ్యాకులుగా జనులు వచ్చి కలసి కొనుచుం దురు 26. చతురునకుఁ జతురుఁడే రుచించును. చతురుఁడు చతురుల తోడనే కలసికొనును. వెఱ్ఱివాండ్రెవరితోఁ బనిలేక తిరుగుచుందురు 27. ఎదుటివాఁడు చతురుఁడని గ్రహించినంతన చతురుని మానసము ఆ చతు రుని మానసముతోఁ గలసిపోవును. కాని యీ వ్యాపారమంతయు గుప్త రూపముగా జరుపవలెను 28. సామర్థ్యశాలియగు పురుషుని హృదయ మునకు సంతుష్టి యగునట్లు వర్తించినను లేక వాని యిష్టానుసారముగా సంచరించినను బెక్కుమందిజనులు తనతోఁ గలియుదురు. సర్వసాధారణు లగు జనులు, సజ్జనులు మున్నగువారెల్ల వినతులొనర్తురు 29. పరిచయ ముతోఁ బరిచయమును వెల్లడింపవలెను. బుద్ధితో బుద్ధిని వికసింపఁ జేయవలెను. నీతిన్యాయములతోఁ బాషండమార్గముల నాటంకపఱుప వలెను 30. పైకి వెఱ్ఱివానివలె వేషముధరించి యుండవలెను. అంతియ గాదు. హృదయమునందు నానావిధకళ లుండవలెను. ఎవ్వరిహృదయము నేని త్రెంపివేయఁగూడదు 31. నిస్పృహుఁడై నిత్యమును నూతన స్థల ములలో, దిరుగుఁవాడును, ప్రత్యయాత్మకమగు బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాఁ డును, ప్రసిద్ధజ్ఞాతయునగు సజ్జనుఁడు లోకమునందు దుర్లభుఁడు 32. బహువిధములగు సుభాషితములవలన జనులందఱి హృదయములును బ్రస న్నములగును కాన నలుదిక్కులను భ్రమణమొనరించి ప్రజలందఱును దనవైపునకు జేరునట్లాకర్షింపవలెను 33. ఒక్కస్థలముననే కూర్చుండి యున్నచోఁబని జరుగదు. కావున సావధానముగా నందఱితోఁ గలియు చుండవలెను 34. లోకులతోఁ బలుమాఱు గలిసికొని వారలను సంతుష్టి పఱచుటయు, సంచరించుచుఁ గలియుటకు ఉత్సుకుడై యుంటయుఁ జాతుర్య లక్షణములు. ఉత్తమగుణములవలన మనుజులందఱును సమా ధానము నొందుదురు 35.

రెండవసమాసము — నిస్పృహుని పని

ఈ పృథ్వీమండలమునందుఁ జిన్నవియుఁ బెద్దవియునగు మానవ దేహము లెన్నియో నిండియున్నవి. అవి ప్రతిక్షణమునందును దమ మనో వికారమును మార్చుకొనుచుండును 1. ఎన్నిమూర్తులు గలవో అన్ని

స్వభావములు గలవు. అవి యెప్పుడును నొక్కవిధముగ నుండవు. నియమమే లేదు. ఎంతదనుక నింక నేమి చూతము? 2. ఎందఱో మ్లేచ్ఛులై రి. ఎందఱో ఫరంగులలోఁగలసిరి. మఱియు నెందఱో దేశభాషలకారణమున నభ్యంతరముగలిగి పడియున్నారు * 3. ఈ విధముగ మహారాష్ట్రులు మిగుల స్వల్పసంఖ్యాకులుగనున్నారు. వీరలుగూడ రాజకీయ విషయములందుఁ దగుల్కొనియున్నారు. పాపము వారికిఁ దిండి తినుటకైన నవకాశములేదు. అనేకకార్యభారములు వెన్నంటియున్నవి 4. ఎందఱో యుద్ధప్రసంగములలోఁ దగుల్కొనియుండుటవలన నున్మత్తులై రాత్రింబవళ్లు యుద్ధచర్చలనే యొనరించుచున్నారు 5. ఉద్యమపురుషులు తమతమ వ్యాపారములయందే చిక్కుకొనియున్నారు; వారికిగూడ విశ్రాంతిలేదు. వారలు నిరంతరము తమ యుదరములను బోషించుకొనుట యన్నగు చిక్కులలోఁ దగుల్కొనియున్నారు 6. షడ్దర్శనములు నానామతములు చాలవఱకు వృద్ధినొందినవి. ఎక్కడజూచిన నక్కడ జను లీ విషయముననే యుపదేశించుచుఁ దిరుగుచున్నారు 7. ఇందుమీఁదఁగూడ మిగిలిన జనుల నందఱిని స్మార్తులు, వైష్ణవులు తమతమ మతములలోఁ గలుపుకొనుచున్నారు. ఈ విధముగా దేశమునందుఁ బెద్దకోలాహలము వ్యాపించినది 8. ఎందఱో కామ్యభక్తు లన్నితావులందును నాసక్తులై తిరుగుచున్నారు. యుక్తాయుక్త విచారము గావించువాఁడే కనుపట్టఁడు 9. ఈ కోలాహలములో నింక నెవరేని రెండవ కోలాహలమును సాగించినచో దానినిజూచి వైదికజనులు సహింపఁజాలకున్నారు. అది వారల కన్నులలో ముల్లువలె గ్రుచ్చుకొనుచున్నది 10. హరికీర్తనమునం దెందఱి హృదయములో లగ్నములై యున్నవి. ప్రత్యయాత్మికమగు బ్రహ్మజ్ఞానము నెవ్వఁడును జూడకున్నాఁడు 11.

జ్ఞానము మిగుల దుర్లభము. ఈ యలభ్యలాభము పుణ్యమువలన లభించును. కాని విచారశీలురగు పురుషులకంతయు సులభముగ నున్నది 12. తెలిసినవాఁడు విచారమును దెలుపఁబూనినచో నది నెరవేరదు. ఎన్నియో విఘ్నములు కలుగును. ఉపాయము లొనర్చినను

* దేశమునంతటికిని ఒక్కభాష లేకపోవుటచేఁ బరస్పర మొకరిభావ మొకరు గ్రహింపజాలకున్నారని భావము.

అనేకవిఘ్నము లుపస్థితమగును 13. తీక్ష్ణముగాఁ గార్యముల నొనర్చు ప్రయత్నశీలుఁడొక క్షణమాత్రమేని వ్యర్థముగా గడుపఁజాలఁడు. చతురుఁడు, తార్కికుఁడు,విచక్షణుఁడు నగు నిట్టి పురుషుఁడు సర్వజన మాన్యుఁడగును 14. వానికి నానావిధములగు నీతులు, లోకోక్తులు జిహ్వాగ్రము నందుండును. సమయోచితముగ వానిని లోకులముందు నుడువును. తన సామర్థ్యబలముచే నీతిమార్గమును స్వచ్ఛముగఁ బ్రశస్తముగ నొనర్చును 15. ప్రయత్నశీలుఁడు ప్రబోధశక్తికి వలయు ననంతమార్గముల నెఱింగియుండును. అందఱి యంతఃకరణములలోని విషయముల నెఱింగి యుండును. అందుచే నాతని నిరూపణముల నెల్లరు నాసక్తితో నాలింతురు 16. అనుభవయుక్తములగు మాటలవలన సమస్తమతాంతరములును బటాపంచలగును. ప్రయత్నశీలుఁడు లోకరీతిని లక్ష్యపెట్టక లోకుల హృదయములను దనవైపునకు నాకర్షించుకొనును 17. ఆతఁడు ప్రసంగానుసారముగ నీతిపూర్ణములు, ప్రభావయుతములునగు మాటల నుడువును. ఉదాసీన వృత్తియందలి అభిమానముతో లేచిపోవును 18. అనుభవవాక్యముల వివరించి యెచటికేని యరుగును. ఈ కారణమున నచటిజనుల కాతనిఁ గలసికొనవలయునను కోర్కి తీవ్రముగ నుదయించును. ప్రజలు నానామార్గములను వదలి యా మహాత్ముని శరణములోనికే యరుగుదురు 19. ఆతఁడెచ్చటను దొరుకడు. ఏ స్థలమునందైనఁ గనిపింపఁడు. వేషము గాంచినచో హీనునివలె, దీనునివలె నుండును 20. భిక్షుకునివలె వేషభాషల దిద్దుకొని ప్రయత్నశీలుఁడు గుప్తరూపముతో నెన్నియో పనులఁ జేయును. అందుచే నా పురుషుని యశఃకీర్తి ప్రతాపములు మేరలేకుండ వృద్ధినొందును 21. ఆతఁడన్నితావులయందును భజనల వృద్ధినొందించును. తాను స్వయముగ నచ్చటనుండక వెడలిపోవును. మత్సరయుక్తములగు మతకల్లోలముల నడంచివేయును 22. దుర్గమస్థలముల (పర్వతకందరముల)కుఁ బోయి నివసించును. అచట నాతని నెవ్వరుఁ జూడరు. ఆతఁడచ్చటనేయుండి సర్వజనులనుగూర్చి చింతించును. (అచట నుండియే జనోద్ధరణమునకై వలయు ప్రయత్నములు గావించును) 23. జనులువచ్చుట కవకాశములేని కఠినములు, నగమ్యములునగు స్థలముల యందాతఁడు సావధానిగ నుండును. జగత్తులోని జనులందఱు నాత

డెందుండెనో యని వెదకుకొనుచు వచ్చుచుందురు 24. ఆ త్యాగశీలుని ముం దెవరిమాటయుఁ జెల్లదు. ఆతనిముం దెవనికిని అణుమాత్రమేని యనుమానమున కవకాశముండదు. ఆతఁడు సంఘశక్తి నభివృద్ధినొందించి జనులను రాజకీయ విషయములందు లగ్నపఱచును 25. ఆ మనుష్యులు (నిస్పృహునివలన నుపదేశమొందినవారు) ఇతరులను దమ సముదాయములోఁ గలుపుకొందురు. ఈ విధముగ జనసముదాయ మసంఖ్యాకముగ వృద్ధినొందును. గుప్తరూపముగ సమస్త భూమండలమునందును నిస్పృహునిశక్తి వ్యాపించును 26. ప్రతిస్థలమునందును నాతని సంఘములెన్నియో నిర్మాణమగును. మనుష్యులందఱు నాతనిచే నాకర్షింపఁబడుదురు. ఈ విధముగా నలుదెసలను బరమార్థబుద్ధికిఁ జక్కని ప్రచారము కలుగును 27. నిస్పృహుఁ డన్నిస్థలములందును (భక్త సముదాయమును సమావేశపఱచి) ఉపాసనము నభివృద్ధి నొందించును. తన యనుభవ సహాయమునఁ బ్రాణిమాత్రుల నందఱ నుద్ధరించును 28. ఈ విధముగా నిస్పృహుఁడగు ప్రయత్నశీలుఁడు పెక్కుయుక్తుల నెఱుంగును. ఆతనివలన నితరులు చతురులగుదురు. అన్నితావులందునుఁ బ్రాణిమాత్రుల కనుభవము ప్రాప్తించును 29. ఇట్లు తన కీర్తిని బ్రపంచమునందు వ్యాపింపఁజేసి పోయినవానిదే సార్థకజన్మము. ఈ విధముగ దాసు నుడువుచున్నాఁడు. ఈ విషయము స్వాభావికముగానే సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడినది 30.

మూడవసమాసము — జ్ఞానియొక్క గొప్పతనము.

మూలమాయ మొదలుకొని యనర్గళరూపముగ వ్యాపించియున్న సృష్టియంతయును బంచభూతాత్మికము. దానియందలి సాక్షిత్వతంతువు గూడఁ దత్త్వరూపమే (పంచభూతాత్మికమే) 1. ఉన్నతమగు సింహాసనముపై రాజు కూర్చుండియున్నాఁడు. రాజున కిరుదెసల సన్నిధానవర్తులగు కార్యదర్శులు, సైనికోద్యోగులు ఆజ్ఞకు వేచి సిద్ధముగానున్నారు. ఇందలి సారమెద్దియో మీ హృదయములందుఁ దెలిసికొనుఁడు * 2. దేహామా

* మధ్య రాజు, రెండువైపుల సన్నిధివర్తులు కూర్చుండిరనుటకు భావము మధ్య జ్ఞాతృత్వశక్తి (సాక్షి) ఇరుదెసల జగద్రూపమగు సైనిక విస్తారము వ్యాపించియున్నదనుట.

త్రులందఱును అస్థిమాంసములతో నిండియున్నారు. అట్లే రాజుదేహము గూడ అస్థిమాంసమయమే! అనగా మూలమాయ మొదలుకొని యీ సృష్టియంతయుఁబంచభూతాత్మికములే♦ 3. రాజుయొక్క సత్తచే నంతయు నడచుచున్నది. కాని యున్నదెల్ల బంచభూతములే. మూలమాయయందు జ్ఞాతృత్వశక్తి విస్తారముగానున్నది. అంతరమింతియసుమా! 4. వివేకము వలన వ్యాపకత్వ మతిశయించును. కావుననే అవతారములను సన్మానించుచున్నారు. చక్రవర్తులు; మనువులు మున్నగువారలు వివేకకారణముననే అవతారపురుషులని పేరొందిరి 5. జ్ఞాతృత్వశక్తి యెవరియం దెంతయతిశయముగానుండునో వారియందంత యతిశయముగ సద్దైవత్వ ముండును. జ్ఞాతృత్వశక్తి స్వల్పముగ నుండుటవలననే జనులు నిర్దైవతములుగ, దరిద్రులుగ మారిపోవుచున్నారు 6. నిత్యమును బ్రయత్నదీక్షా తత్పరులై వర్తించుచుఁ దన్నులు, జీవాట్లు సహించువారలు మనము చూచుచుండఁగనే భాగ్యవంతులగుదురు 7. ఈ కాలముననీవిధము తప్పనిసరిగ జరుగుచున్నది. కాని మూర్ఖులకిది తెలియదు. (ఇదియెంతయు విచారకరమగు నంశము) వివేకవంతులు సమస్తము గ్రహింపఁగల్గుదురు 8. చిన్న పెద్ద యను నంతరములు ఏర్పడుటకు బుద్ధియే కారణమనునంశము జనులకు బొత్తిగఁ దెలియకున్నది. (జనులజ్ఞానకారణమున) ముందుపుట్టినవానినే పెద్దయనుచున్నారు 9. రాజు వయస్సునఁ జిన్నవాఁడైనను వృద్ధులాతనికి నమస్కరింతురు. దీనికిఁ గారణమేమి? వివేకస్థితి మిగులఁ జిత్రమైనది. ఇది జనులెఱుంగవలెను 10. సాధారణ జనులజ్ఞానమున దఱచుగ అనుమానరూపముగ నుండును. అది లోకరూఢి లక్షణము 11. ఎవ్వరి నాపఁగలము? సాధారణ జనుల కేమి తెలియును? ఎవ్వరి కెంతదనుకఁ జెప్పఁగలము? 12. హీనుఁ డొకానొకప్పుడు భాగ్యవంతుఁడగుచో నప్పుడుకూడ జనులాతని దుచ్ఛుఁడని యందురు. కావున నీవక్రపథగాములగు మనుజులను దూరముగనే యుంచవలెను 13. అవివేకులు చక్కఁగ నేవిషయమునేని తెలిసికొనఁజాలరు. ఉచితరీతితో రాజ్యనైతిక

♦ దేహధారులయొక్కయు రాజుయొక్కయు దేహములు అస్థిమాంసమయము లనుటకు భావము సమస్తజగత్తు, సాక్షిత్వరూపములనుట.

ముల నెఱుంగరు. మూర్ఖత్వకారణమున వ్యర్థముగ గొప్పదనము ప్రవర్తించుచుందురు 14. నిశ్చయాత్మికమగు జ్ఞాన మావంతయులేక యెవ్వరిచే గౌరవింపఁబడకయుండు వయోవృద్ధులను పెద్దలని యెవరందురు? 15. పెద్దలలోఁ బెద్దతనము లేదనియుఁ జిన్నలలోఁ జిన్నతనము లేదనియుఁ జెప్పువారలు చతురులుగారు, వారల మూర్ఖులనిగూడ నుడువవచ్చును * 16. గుణములేని పెద్దతనము వ్యర్థము. పెద్దతనము వలన గణించిన అనుభవమే యోగ్యమైనది. (దానికే గౌరవముకలదు) 17. ఒకవేళ పెద్దలను మాన్యత గావింపవలయునన్నచోఁ బెద్దలు తమ పెద్దరికమునుగూడ గుర్తెఱుంగవలెను. ఇట్లు చేయకున్నచో ముందు ముందుఁ బెద్దరికపుటభిమానమువలనఁ గష్టములను భరింపవలసివచ్చును. 18. అన్నింటికంటెను గొప్పదగు నంతరాత్మ యే పురుషుని హృదయము నందుఁ బ్రకాశించుచున్నదో యాతనిదే మహిమయని వేఱుగఁజెప్పవలసిన పనిలేదు 19. కావున నెల్లరును వివేకముతోఁ జతురత్వము నలవఱచికొనవలెను. వివేకము నభ్యసింపనిచోఁ బ్రతిష్ఠయుండదు 20. ప్రతిష్ఠయె లేకపోయినచో సమస్తము తొలంగెనని భావింపనగును. ఇఁక జన్మమెత్తి యాతఁడేమిగావించినాఁడు? మీఁదుమిక్కిలి యెఱిఁగియెఱింగి తననెత్తిపైఁ దానే యవమానమును బెట్టుకొనెను 21. ఇట్టి పురుషుని స్త్రీలుసహితము దూషింతురు. చూడుఁడు. ఎట్లు చిక్కులపాలయ్యెనో యని లోకులు సైతమందురు. ఈ విధముగా నాతని మూర్ఖత్వము వెల్లడియగును 22. ఇట్లు ఎవ్వరును గావింపతగదు. అందరును దమ జీవితమును సార్థకపఱుప వలెను. ఒకవేళ సార్థకపఱుచు నుపాయము తెలియకపోయినచో గ్రంథములనుజదివిమననమొనర్పవలెను. గ్రంథపఠనమువలన జీవితముసార్థకమగు నుపాయము లభించును 23. చతురుపురుషుని జనులందఱు గౌరవింతురు. మూర్ఖుని నందరు నిందింతురు. సంపదలను బడయ మనస్సునఁ గోరికయున్న

* వయస్సున జిన్నయగు జ్ఞానవంతుఁడగు బాలకుఁడు వయోవృద్ధునికడ నేదేని జ్ఞానవిషయము వివరించుచో "కలియుగమే తెంచినది. పెద్దలకు పెద్దతనము జిన్నలకుఁ జిన్నతనము లేకుండఁబోయినది. చిన్ననోటికి పెద్దమాటలు వచ్చుచున్నవే" యని పలుకును. ఇట్లు నుడువు వృద్ధులు మూర్ఖులని శ్రీరామదాసస్వామి చెప్పుచున్నాఁడు.

చోఁ జతురుఁడు కావలయును 24. చతురత్వము నలవఱచికొనుట కెంతటికష్టములు భరింపవలసివచ్చినను సహించి యవశ్యముగ నలవఱచి కొనవలెను. కష్టములఁకోర్చి పలువురికి సేవ గావించియైన జతురత్వము నేర్చుకొనవలెను 25. పలువురిచే గౌరవింపబడువాఁడే చతురుఁడు. చతురపురుషునకుఁ బ్రపంచమునందుఁ గొఱంతయే లేదు 26. ప్రపంచమునం దాత్మహితము గావించుకొనని మనుజుని ఆత్మఘాతియననగును. ఆ మూర్ఖునితో సమానుఁడగు పాపి యెవడునుండఁడు 27. చతురపురుషుఁ డెన్నఁడును, ప్రపంచమునఁ దాను శ్రమలొందఁదగినవియు నితరులకుఁ గ్రోధము గలుగఁజేసి వారి యాగ్రహమును సహించునవియునగు పనులెన్నఁడును నొనర్పఁడు 28. సహజస్వభావముతో నిది సాధకుల కెఱింగించితిని. చక్కఁగ రుచించినచో గ్రహింపుఁడు. రుచింపకున్నచో విసర్జింపుఁడు 29. శ్రోతలారా! మీరలు పరమదక్షులు. మీర లలక్ష్యమగు వస్తువుయెడల లక్ష్యముంచుచున్నారు. ఇది ప్రత్యక్షమగు సామాన్యవిషయము మీర లెఱింగియే యుంటిరిగదా 30.

నాలుగవ సమాసము — బ్రహ్మ నిరూపణము.

పృథ్వినుండి వృక్షములు జనించుచున్నవి. వృక్షములవలనఁగట్టెలు జనించుచున్నవి. ఆ కట్టెలుభస్మమై మఱలఁ బృథ్వియగుచున్నవి 1. పృథ్వినుండి తీగలు జనించుచున్నవి. అవి నానావిధముల నల్లుకొనుచున్నవి. అంత్యమునం దవి కుళ్లి చివికి మఱలఁ బృథ్వి యగుచున్నవి 2. నానావిధధాన్యములతో వంటకము లొనరించి మనుజులు భుజించుచున్నారు. మఱల నవి నానావిధములుగ మలరూపమునను, వాంతిరూపముగను మాఱి పృథ్వియే యగుచున్నవి 3. ఇతరపదార్థములను భుజించు పశుపక్ష్యాదులు సైతమిట్లె యగుచున్నవి. వాని మలముగూడ నెండి పృథ్వియందుఁ గలసిపోవుచున్నది 4. మనుజుఁడు మొదలగు ప్రాణిసమూహమంతయుగూడఁ జనిపోయినపిమ్మట పృథ్వియే యగును 5. అనేకవిధములగు తృణాది పదార్థములు సైతము కుళ్ళి మట్టియగుచున్నవి. అనేకకీటకములు సైతము మరణించి పృథ్వియందుఁ గలసిపోవుచున్నవి.

6. పదార్థము లసంఖ్యాకములుగ నున్నవి. వాని విస్తారము నెంతదనుక వివరింపఁగలను? వాని కన్నింటికిని ఈ పృథ్విని విడి వినచో నింకఁ దావెక్కడఁ గలదు ? 7. చెట్లఆకులు, తృణములు మున్నగునవి పశువులు దిన్న పిదప పేడగా మాఱును. పేడ, మూత్రము, భస్మము సైతము మఱలఁ బృథ్విగా మాఱుచున్నవి 8. ఉత్పత్తిస్థితి సంహార చక్రబడి భ్రమణము లోనికి వచ్చెడివన్నియుఁ బృథ్వియందుఁ గలియును. జనించునవియు, మరణించునవియు మఱలఁ బృథ్వియే యగును 9. నానావిధధాన్యములు రాసులుగఁ బెరిగి పెరిగి యాకాశమున కంటిపోవును. కాని యంతమునం దవి యన్నియును బృథివిలోఁ గలియును 10. జనులు నానావిధధాతువులను బాతిపెట్టుదురు. చాలకాలము జరిగినమీఁద నవి మట్టియైపోవును. బంగారమునకును ఱాళ్ళకును తుదకీగతియే పట్టును 11. మట్టియే సువర్ణముగను, ఱాళ్లుగను మాఱును. కాని పృథ్విగర్భమునందలి తీక్ష్ణాగ్నిచే నవి భస్మరూపమునొంది మఱలఁ బృథ్వియే యగును 12. బంగారముతో జరీ చేయుదురు. అది యంత్యమునఁ జినిఁగి రసరూపమున నంతట వ్యాపించును. అది మఱలఁ బృథ్వియేయగును 13. పృథ్వివలన ధాతువులు జనించి యగ్నిచే గఱఁగి రసమగుచున్నవి. తరువాత నా రసము కఠినరూపమై పృథివియగుచున్నది 14. నానావిధములనుండి గంధము వెలువడి పృథ్విరూపమొందును. దినదినక్రమమున జలమెండిపోవును. పిమ్మట నా పృథివి పృథివిగనే శేషించును. 15. పత్రపుష్పఫలాదు లుదయించుచున్నవి. వాని ననేకజీవులు మెసవుచున్నవి. ఆ జీవులు మరణించిన పిమ్మట పృథ్విగ మాఱుచున్నవి 16. ఆకారసహితముగ నుండు దానికెల్ల పృథ్వియే యాధారమైయున్నది. ప్రాణిమాత్రు లుదయించుచున్నారు. మరణించుచున్నారు. అంతయు నంత్యమునఁ బృథివియే యగుచున్నది 17. ఎంతదనుక నీ యంశము దెలుపఁగలను? వివేకమువలన నిల్లె సమస్తము నెఱుంగవలెను. మఱియు నుత్పత్తిసంహారముల మూలము గూడ నెఱుంగవలెను 18. జలమెండి పృథ్వియగును. మఱల నా పృథ్వి జలమునందె లయమగును. ఏలయన? అగ్నిసంయోగముచే భస్మమగును 19. జలము తేజమువలనఁ గలుగును. మఱలఁ దేజమే జలము నెండించును. ఆ తేజము వాయువుచే జనించును. తేజమును మఱల

వాయువే లయ మొందించును 20. వాయువు గగనమందు జనించి గగనమందే లయమొందును. ఈ విధముగా నుత్పత్తి, లయములను బాగుగా విచారింపవలెను 21. ఏది యెక్కడ జనించునో యది యచ్చటనే నశించును. ఈ విధముగ బంచభూతములు నాశనమగును 22. ఎయ్యది నిర్మాణమగుచున్నదో అదియే భూతము. అదియే పిమ్మట నాశనమొందుచున్నది. అటుపిమ్మట నా శాశ్వత పరబ్రహ్మమే శేషించియుండును 23. ఆ పరబ్రహ్మమును దెలిసికొననంతవఱకు జన్మమృత్యువులు నశింపవు. జన్మమృత్యువులు నశింపకున్నచో నాలుగువిధములగు (అండజజరాయుజాది) రూపములతో నానావిధ జీవములుగ జన్మింపవలసియున్నది 24. జడమునకు మూలముచంచలము. చంచలమునకు మూలము నిశ్చలము. కాని నిశ్చలమునకు మూలమేలేదు. ఈ విషయమును జక్కఁగా నెఱుంగుఁడు 25. జనించుదానిని బూర్వపక్షమనియు, నశించుదానిని సిద్ధాంతమనియు నందురు. (ఈ రెండుపక్షములకును భిన్నముగ)పక్షాతీతముగా నిలిచియున్న దే పరబ్రహ్మము 26. అనుభవముతో నీ యంశము నెఱుంగవలెను. విచారముతో గ్రహింపవలెను. విచారింపకయే వ్యర్థపరిశ్రమ యొనరించుట మూర్ఖత్వము 27. లజ్జాసంకోచములచే నావరింపఁబడిన జ్ఞానికి పరబ్రహ్మము లభింపఁజాలదు. వాఁడు వ్యర్థముగ మాయయందుఁబడి యార్భాటించుచుండును 28. మాయ పూర్తిగ నశించిన పిమ్మట నెట్టిస్థితి నిలిచియుండునో యా స్థితిని విచక్షణులగు పురుషులు స్వయముగా యోజింపవలెను 29. మాయ పూర్తిగ నిరసనమైనపిదప ఆత్మనివేదనమగును. ఆ స్థితియందు వాచ్యాంశముండదు. ఆ విజ్ఞానము నేవిధముగా నెఱుంగవలెను? 30. జనులు చెప్పినదాని ననుసరించి నడుచుకొనువాఁడు సందేహములలో మునిగిపోవును. కావుననే అనుభవమును మాటిమాటికి సమకూర్చవలయును 31.

ఐదవ సమాసము – చంచల లక్షణము.

రెంటి (ప్రకృతిని, పురుషుని) ననుసరించి మూఁడు (త్రిగుణములు) నడుచుచున్నవి. నిర్గుణము (బ్రహ్మము)నందు అష్టధాప్రకృతి యుత్పన్నమయ్యెను. అది పైనను గ్రిందను విడిచి (అంతరిక్షమునందు) ఇంద్రి

ధనుస్సువలె వర్తించుచున్నది 1. బిడ్డ (అగ్ని) తల్లిని (దేహమును) దిని వేయుచున్నది. పుత్రుఁడు (ప్రత్యేకతత్త్వము) మిగులఁ జతురత్వముతోఁ దండ్రిని (తాను జనించిన తత్త్వమును) జంపివేయుచున్నాఁడు. నలుగురు జనులకును (నాలుగుతత్త్వములకును) రాజగు నాతఁడు (ఆకాశము) మఱచి యున్నాఁడు. (అదృశ్యముగ జూడలేకున్నాఁడు)* 2. దేవుఁడు (ఆత్మ) దేవాలయమునందు(శరీరములో)దాఁగికూర్చుండియున్నాఁడు. దేవాలయమును బూజించినచో (దేహమునకు భోగమొసంగినచో) నాతనికిఁ జెందును. (సంతోషముకలుగును)సృష్టిలోని దేహధారులందఱి కిదియే నియమము 3. ప్రకృతి, పురుషుఁడు అను రెండుపేరులను జనులు విశ్వసించియున్నారు. కాని వాస్తవమున కా రెండును నొక్కటియే. ఈ యంశము అనుభవము తోడను వివేకముతోడను జూచినయెడల విశదమగును 4. అది స్త్రీయును గాదు. పురుషుఁడునుగాఁడు. వాస్తవమున కది మనుజులు గావించిన కల్పనము. చక్కఁగ విమర్శించిచూచినచో నేమియు లేదని తెలియును 5. అందఱును నదిని స్త్రీయనియుఁ, గాలువను పురుషుఁడనియు నుడువుదురు. యోచించినచో నచట స్త్రీ పురుషదేహములలో నెవ్వియులేవు. రెంటియందును కేవల జలమే ప్రవహించుచున్నది 6. తనది తన కెఱుంగఁబడదు. చూచినను ఆకలనముగాదు. ఎక్కువయైయున్నను నెవ్వరి కేమియు దొరుకదు 7. ఒక్కఁడయ్యును బెక్కులయ్యెను. పెక్కులుగనయ్యు నొక్కఁడె మిగిలెను. తన యార్భాటమును దానే సహింపఁడు 8. ఆ విచిత్రచేతన శక్తి యొక్కటయ్యును జెదరయున్నది. మఱియుఁ జెదఱియుండియు నొకటిగనున్నది. అది ప్రాణిమాత్రులందఱియందును వ్యాప్తమైయున్నది♦ 9. తీఁగయందు జలము మనకుఁ దెలియనట్లు సంచరించుచున్నది. ఏమి

---

* పృథ్వి జలము నెండించును. జలము అగ్నిని జల్లార్చును. అగ్ని వాయువును ప్రళయకాలమునఁ జల్లార్చును. పిదప నగ్నియు స్వయముగ లయమగును. ఆకాశము అనఁగా అంతరాత్మకూడ నుండియు మఱచిపోవుచున్నది. లేక యది పరబ్రహ్మము నందు లీనమగుచున్నదనియైనఁ జెప్పవచ్చును.

♦ పరబ్రహ్మము ఒక్కటయ్యు సర్వవ్యాపిగ నున్నది. మఱియు నది సర్వవ్యాపి యయ్యు నొక్కటిగనున్నది. మాయయొక్క యుపాధి దానిదే. ఇట్లయ్యు మాయ నది సహింపదు.

చేసినను దీఁగ తడిలేనిచో బ్రతికియుండఁజాలదు 10. వృక్షములను బ్రాళ్ళుగట్టి బిగించినను అవి తమ యిష్టానుసారముగఁ బెరుగుచుండును. కొన్ని వృక్షములన్ననో ఆకాశమున కెగిరిపోవుచున్నటులుండును 11. ఈ వృక్షములు భూమికంటె వేఱుగనున్నను అవి యెండిపోవు. ఎచ్చట నుండునో యచ్చటనే యవి చక్కఁగ వృద్ధినొందును 12. అంతరాత్మ తోడ్పాటుచే వృక్షములు వృద్ధినొందుచున్నవి. అంతరాత్మ లేకున్నచో నావృక్షములు జడములగు కట్టెలగును. ఇది ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్న విషయము. ఇందు గూఢమయరహస్య మించుకేనిలేదు 13. ఒకానొకప్పుడు వృక్షములనుండిగూడ వృక్షములు కలుగును. అవిగూడ నాకాశమునంటునట్లు పెరుగును. వాని వ్రేళ్లు పృథివియందు నుండవు 14. వృక్షములనుండి లభించు మేత, నీరువలననే శాఖావృక్షములు బ్రతుకుచున్నవి. వృక్షముల శబ్దసంఘర్షణమువలనఁ జెప్పెడివారలు విచారమొనర్తురు 15. కావలసినదంతయు మొదటనే యయ్యెను. ఆ పిమ్మట కల్పనముజేసి చేసి జనులు తమ యిష్టానుసారముఁ జెప్పుచుందురు. జ్ఞానులగు పురుషులు సమస్తము నెఱుంగుదురు 16. తెలిసికొన్నచో వెదకవలసిన పనియుండదు. వెదకవలసివచ్చినచోఁ తెలిసికొనుటయుండదు. అనుభవరహితమగు సంశ యెద్దియు ననుభవమునకురాదు 17. తొలుదొలుత, అంతటికిని ఉత్పత్తికర్త యెవఁడో విచారింపవలెను. ఇదియంతయు నెఱింగిన పిదప ఆ జగదంతరాత్మ నెఱుంగుటవలనఁ దనకుఁదనది లభించును 18. అంతర్నిష్ఠయొక్క ప్రశస్తి మిగుల గొప్పది. బహిర్ముఖ (పైపై విచారము గావించువారు లేక అంతరాత్మనుగూర్చి విచారింపనివారు) జనుల సాంగత్యము వ్యర్థము. ఈ విషయమును చతురపురుషులే యెఱుంగుదురు. ఇతరులకేమి తెలియును 19. ఎల్లరిమనస్సులను సంతుష్టిగా నుంచుచో నెవరెవరికేమి సహాయము చేయుదురో తెలియదుగాని యెల్లరి మనస్సులను సంతుష్టిగా నుంచకుండుటవలన మాత్రము తోటకూరకట్టతో సమానమగు క్షుద్రపదార్థముగూడ లభింపదు 20. ఇది ప్రత్యక్షముగా అనుభవసిద్ధము. పైని జెప్పినటుల అలక్ష్యమునందు లక్ష్యము ననుసంధింపవలెను. దక్షునితోఁ గలసికొనుటవలన దక్షునకు సమాధానము కలుగును 21. మనస్సుతో మనస్సు గలసిన పిదప (అనన్యమైన పిదప) పర

బ్రహ్మమును జూడఁగలుగుదురు. మఱియు మాయారూపమగు చంచల చక్రమును దాటిపోవుదురు 22. ఒకసారి చంచలచక్రమునుదాటి పర బ్రహ్మమును జ్ఞానచక్షువులతోఁ జూచివచ్చినచో నది మొదలుకొని నిరంతరము సర్వస్థలములందు నదియే (పరబ్రహ్మమే) గోచరించును. (పరబ్రహ్మ రహితమగు స్థలమెద్దియుఁ గాన్పింపదు) కాని మనుజులు దానిని జర్మచక్షువులతోఁ దక్క జూడఁజాలరు 23. ఈ చంచలము (మాయ) అన్ని శరీరములయందును నిరంతరముగఁ గదలికను గలిగించు చునేయుండును. కాని పరబ్రహ్మము (మాయవలెఁగాక) సర్వస్థలము లందును నెల్లప్పుడును నిశ్చలముగ నున్నది 24. చంచలము యెప్పుడొక ప్రక్కకుఁ బరుగెత్తునో యప్పుడు రెండవప్రక్క నేమియునుండదు. చంచ లము అన్నిప్రక్కల వ్యాపించియుండుట యెప్పుడును బొసఁగదు 25. చంచలమువలనఁ జంచలముయొక్క పనియే నెరవేరదు. చంచలమువలన సమస్తచంచలవిచారమే జరుగదు. ఇఁక నిశ్చలమును, అపారమునగు పరబ్రహ్మము చంచలమువలన నెట్లు అనుమానములోనికి రాఁగలదు* 26. ఆగ్నేయబాణము (అవ్వాయిచువ్వ) కాల్చి విసరినచో నాకాశమునకుఁ బోవును. అంతియగాని యది యెన్నఁటికిని ఆకాశపుఁగొననుదాటి పోవఁ జాలదు. మధ్యనే చల్లారిపోవుట దానికి స్వభావగుణము 27. మనోధర్మ మేకదేశీయముగ నున్నప్పుడు వస్తువెట్లు ఆకలనమగును. ఇట్టి యపయశ స్కులగు పురుషులు (ఏకదేశీయమగు మనోవృత్తిగలవారలు) నిర్గుణ మును విడిచి సర్వబ్రహ్మమని నుడువుదురు 28. సారాసారములు లేని తావున నంతయు నంధకారమే యొఱుంగనగును. తెలియని బాలుఁడు సత్య మును విడిచి మిథ్యనే గ్రహించును 29. బ్రహ్మాండముయొక్క మహా కారణ (మూలమాయ)వలన నీ పంచమహాభూత సముదాయ ముత్పన్న మయ్యెను. కాని యీ మహావాక్య వివరణము వేఱుగనున్నది 30. మహత్తత్త్వమునే మహాభూతమందురు. దానినే భగవంతుఁడని యెఱుంగ

* మనమ్ను చంచలముగ నుంచుకొన్నచో మాయావివరణము కాఁజాలదు. ఇఁక నిశ్చలము, అపారమునగు పరబ్రహ్మమెట్లు అనుమానమునకు వచ్చును?

నగును. ఆ భగవంతునికడ నుపాసన మంతమగును* 31. కర్మోపాసన జ్ఞానములయొక్క త్రికాండజ్ఞానము వేదములయందుఁ జెప్పఁబడెను. కాని పరబ్రహ్మమునెడ జ్ఞానము విజ్ఞానమగును. (జ్ఞానముకూడ లయమగు ననియె నుడువవచ్చును) 32.

ఆరవ సమాసము — విశిష్టచాతుర్యము

పీతము (దీపము)వలనఁ గృష్ణము (కాటుక) ఉత్పత్తియయ్యెను. మఱియు నా కాటుకయే అక్షరరూపముతో సంపూర్ణభూమండలమునందు వ్యాపించియున్నది. ఆ కాటుకయే లేకున్నచో మనుజులకు జ్ఞానప్రాప్తి యగుటయే యసంభవము ♦1. కాటుక చూచుటకు స్వరూపలక్షణయుక్తముగఁ గనిపించును. వాస్తవమున కా కాటుకయందె యన్నియుగలవు. (అధమోత్తమగుణములు దానియందున్నవి) 2. మహీసుతను (పృథ్వి నుండి జనించు దంటును) దీసి లేఖినిగాఁజేసి మధ్యనుండి చీల్చెదరు. ఈ రెంటితో (సిరా, కలములతో) పని గడుచుచున్నది 3. శ్వేతము, అశ్వేతము (కాగితము, కలము) కలియుటవలనను, మఱియు మధ్యను కృష్ణము (సిరా) కలియుటవలనను, లోకమునకు † సార్థకత్వము కలుగుచున్నది 4. ఈ విషయమును యోచించినచో మూర్ఖులు సైతము చతురులగుదురు. తత్కాలముననే ప్రతీతికలుగును. మఱియుఁ బరలోకముగూడ సాక్షాత్కారమగును 5. ఎల్లరకు మాన్యమగు పరబ్రహ్మమునే సామాన్యముగనెంచి జనులు ఆ పరబ్రహ్మమునం దనన్యులు గాకున్నారు 6. హస్తరేఖలు ఉత్తమము, మధ్యమము, కనిష్ఠము అని మూడువిధములుగ నుండును. లలాటమునందుగూడ నదృష్టరేఖలుండును. కాని యీ నాలు

* "ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతమ్" అని చెప్పఁబడెను. ఉపాసనము (ద్వైతము నుంచుకొని భగవద్భజనము గావించుట) ఇంతదనుకనే మహద్భూతమునకు నావల నద్వైతముండదు. అచట ననన్యమై పోవలసివచ్చును.

♦ కాటుకతో సిరా చేయుదురు. ఆ సిరాతో సమస్తగ్రంథములు వ్రాయుదురు. వానిమూలమున నెల్లరకును జ్ఞానము కలుగును.

† వ్రాయుట, జదువుట, నేర్చి విద్వాంసుఁడైనచో ఇహలోకము సార్థకమగును.

గింటె యనుభవము నొక్కటి కాఁజాలదు 7. తమ పూర్వులగు పదు నాలుగు తరములవారి గొప్పతనమును నిరంతరమును గానము జేయువారి నేమనవలెను? వెఱ్ఱివారలని యందమా? చతురులని యందమా? ఇప్పుడు మనవలనఁ (ఆతని పెద్దలు గావించిన పనిలో) గొంచమేని యగునా? కాదా? యను సంశయమును శ్రోతలు యోచింపవలెను 8. రేఖలన్నింటిని (హస్తరేఖలను ఫాలరేఖలను) దుడిచివేయవచ్చునను సంగతి ప్రత్యక్ష ముగాఁ దెలిసియున్నప్పుడు భాగ్యము కలుగునను విశ్వాసముతో నేల యుండవలెను? 9. పెక్కండ్రమాటలను జెవిజేర్చు మనుజులు సందేహ ములో మునుఁగుదురు. వార లనుభవాత్మకమగు నిశ్చయమును మఱచి పోవుదురు 10. పెక్కండ్రు తెలుపు పెక్కుమాటల నాలింపవలెను. అనుభవముతో నందఱు చెప్పునదియు విచారింపవలెను. అంతియగాక తన హృదయమున సత్యాసత్య నిర్ధారణ మొనరింపవలెను 11. ఎవరి తోడనైనఁ దన యనంగీకారమును వెల్లడింపఁదగదు. ఉపాయమునుగాని అపాయమునుగాని తెలిసికొని యనుభవమునకుఁ దెచ్చుకొనవలెను. ఎక్కువగా వదరుటవలన నేమిలాభము? 12. హాస్యుడైన గానిమ్ము, దురా గ్రహియైనఁ గానిమ్ము, వ్యర్థుడైన గానిమ్ము. అట్టివాఁడు దెలుపు మాట లనుగూడ సాదరముగ నాలింపవలెను. ఈ విధముగఁ దన ప్రవర్తనవలన అందఱి హృదయములను బ్రసన్నతగా నుంచవలెను 13. హాసము; ద్వేషము, కల్మషము హృదయమున నుంచుకొనువాఁడును, ఈ దుర్గుణ ములను మిగులఁ బెంపొందించువాఁడును నగు చంచలుని చతురుఁడని యెట్లనఁగలను ? ఇట్టి పురుషుఁ డితరుల నేమి సంతోషపరుపఁగలడు? 14. మూర్ఖులను జతురుల నొనర్చువారి జీవితమే సార్థకము. వ్యర్థముగా వాదమును బెంచుట మూర్ఖతయేసుమా ! 15. జనులలోఁ గలియ వలెను. వారలను దనలోఁ గలుపుకొనవలెను. (వారలఁ దన విచారమున కనుకూలముగఁ జేయవలెను) వారలలోఁ గలసిమెలసియుండి వారల అభిప్రాయములను మార్చవలెను. వివేకబలముచేఁ దన మనోమర్మము నితరులకు వెల్లడింపకుండవలెను 16. రెండవవాని నడవడి ననుసరించి వర్తింపనగును. రెండవవాఁడు చెప్పిన విధముగాఁ జెప్పవలయును. రెండవ వాని మనోగతమునందుఁ గలసిపోవలెను 17. ఇతరుల హితముగోరువాఁ

డెన్నఁడును ఇతరులకు విరుద్ధము గావింపఁజాలఁడు. ఆతడు సంతోషపూర్వక ముగ ఇతరుల హృదయములు తనకనుకూలములుగ నొనర్చుకొనును 18. మొట్టమొదట నితరులను దన యభిప్రాయములోనికి దెచ్చుకొనవలెను. మెల్లమెల్లగఁ దన యుద్దేశమును ఇతరుల హృదయములయందు నింప వలెను. ఈవిధముగ నానాప్రయత్నములచే నితరులందఱిని దనచేతిలోనికిఁ దెచ్చుకొనవలెను 19. హఠము గావించువానికి హఠము గావించువాఁడె తటస్థమగుచో గోలయగును. తరువాతఁ గలహములోనికి దిగును. అపుడు నేర్పరితన ముపకరింపదు 20. వ్యర్థముగా నార్భాటము జేయువారలేగాని చేసి చూపువారలు పూజ్యము. ఇతరుల హృదయములను దన కనుకూలము గావించుకొనుట మహాకఠినము 21. ఇతరులను తనవైపు ద్రిప్పుకొనఁ బ్రయత్నించునెడ ద్రోహిములు, దెబ్బలు సహింపవలెను. నీచశబ్దముల నోర్పుగ వినవలెను. ఇంత సహించిన పిదపఁ బశ్చాత్తాపమునొంది యిత రులు తనవారలగుదురు 22. ప్రసంగమును గనిపెట్టి భాషింపవలెను. జ్ఞాతృత్వాభిమాన మించుకేని యుంచుకొనఁదగదు. ఎచ్చటికేగిన నచ్చటఁ గలుపుగోలుతనముతోఁ బ్రేమపూర్వకముగ మెలఁగవలెను 23. కుగ్రామ ములను (దుర్గమ వాసస్థలములను) నగరములను, ఇండ్లలోనుండు చిన్న యిండ్లను, అవి యివి యననేల? చిన్నయిండ్లను పెద్దయిండ్లను నొక్కటి యేని మిగులకుండ బిచ్చమను నెపముతో గాలించివేయవలెను 24. (తిరుగుటవలన) పెక్కుమందిలో నేదియేని లభించితీరును. విచక్షణులగు పురుషుల స్నేహము లభించును. కాని రిత్తగఁ గూర్చున్నయెడలఁ దిరుగుట కాని జ్ఞానప్రాప్తియగుటగాని జరుగదు 25. సమస్తమును సావధానముగా నెఱుంగవలెను. అన్నివిధములగు వార్తలను దొలుతొల్తనే గ్రహింప వలెను. తానేగవలసిన తావునకు వివేకపూర్వకముగా నేగవలయును 26. నానావిధములగు యుక్తుల నెఱింగినచో మనుజులందఱి హృదయములను ప్రసన్నత గావింపవచ్చును. ఆ యుక్తులను ఇతరులకు వ్రాసియిచ్చినచో నికఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? వ్రాసియిచ్చుట జనులపై మేరలేని పరోప కారమును గావించుటయే 27. ఎవని కేదివలయునో వాని కది ప్రసా దించు మానవుఁడు సర్వమాన్యుఁడును శ్రేష్ఠుఁడునగును 28. భూమండల మునందు సర్వమాన్యుఁడుగ నున్నవానిని సామాన్యపురుషునిగ భావింపఁ

వగదు ఆ మానవునిచెంత నెందఱో పురుషు లనన్యులై యుందురు. సర్వ మాన్యుఁడగు పురుషుఁడు లోకసంగ్రహమును జక్కఁగఁ జేయజాలియుం డును 29. చాతుర్యలక్షణము లిట్టివి. చాతుర్యముతో దిగ్విజయము గావించు పురుషున కేమి లోపముండును ? అతఁ డెచ్చటికేగిన నచ్చట సమస్తమును సిద్ధముగానుండును 30.

ఏడవ సమాసము — అథోర్ధ్వలక్షణము

నానావికారములకు మూలమెద్దియో యదియే మూలమాయ. అది సూక్ష్మరూపముతో అచంచలము (పరబ్రహ్మము)నందుఁ జంచల రూపముగ నున్నది 1. మూలమాయ జ్ఞాతృత్వరూపముగ గలది. అది పరబ్రహ్మమునకు ఆదిసంకల్పరూపము. దానిని షడ్గుణేశ్వరుఁడగు భగ వంతుడని యెఱుంగవలెను 2. ప్రకృతిపురుషులనియు, శివశక్తియనియు నర్ధనారీనటేశ్వరుడనియు దానినే చెప్పుదురు. కాని యాజగజ్జ్యోతియే వీని కన్నింటికిని మూలము 3. సంకల్పముయొక్క చలనమే వాయు (మాయ) లక్షణము. వాయువునందుఁ ద్రిగుణములును బంచభూతములును గలవు 4. ఏ తీఁగనైనఁ జూడుఁడు. దాని మూలమెంతయో లోతునకుఁబోవును. మఱియుఁ బత్రపుష్పఫలాదులుగూడ మూలమునందే యుండును 5. ఇంతియగాక నానావిధవర్ణములు, ఆకారవికారములు, తరంగములు, స్వాదువులు మున్నగునవియెల్ల లోపల మూలమునందేయుండును 6. ఆ మూలములను ఛేదించిచూచినచో నందేమియుఁ గాన్పింపదు. కాని యనం తరమామూలము పెరుగఁగాఁ బెరుగఁగా దానినుండి సమస్తమును గాన్పిం చును 7. ఎత్తైన దిబ్బమీఁద నేదేని తీఁగ మొలచినచో నది క్రిందివైపు నకు బలముగా వృద్ధినొందును. తరువాత నది భూతలముపై వ్యాపిం చును 8. మూలమాయగూడ నిట్టిదేయని గ్రహింపుడు. మూలమాయ యందు మొదటనుండియుఁ బంచభూతములు, త్రిగుణములు గలవను నీ సత్యవిషయమును అనుభవమువలన నెఱుంగవలెను, 9. తీఁగ తప్పక నలు గడల నల్లుకొనును. నానావిధములగు మార్పులతో శోభించును, ఆ మార్పులవలన నితరములగు మార్పులుగూడఁ జక్కఁగ వృద్ధినొందును 10.

నానాశాఖ లుత్పన్నమగుచున్నవి. నానావృక్షములు పెరుగుచున్నవి. ఈ విధముగనే భూమిపై ననేకములగు తీగలు పెరుగుచున్నవి 11. ఎన్నియో ఫలములు ప్రఫుల్లిపడుచున్నవి. వెంటనే మఱలఁ గ్రొత్త కాయలు కాచుచున్నవి. ఇట్లే యెల్లప్పుడును జరుగుచుండును 12. కొన్నితీగ లెండిపోవును. మఱల నచ్చటనే క్రొత్తతీగలు మొలచును. ఈ విధముగా నెన్నితీగలు జనించెనో, యెన్నిగతించెనో యెవ్వరెఱుంగుదురు 13. ఆకులు రాలిపోవును. మఱల జిగుర్చును. ఫల పుష్పముల స్థితియు నిట్టిదె. ఈ ఫలపుష్పపత్రములలో నానావిధజీవములుగూడ నేర్పడియుండును 14. ఒకప్పుడు తీగయంతయు నెండిపోవును. మూలమునుండి మఱలఁజిగుర్చును. ఇట్లే యీ యంశమును ప్రత్యక్షానుభవమువలన గ్రహింపవలెను 15. మూలమును ద్రవ్వి తీసిపారవేసినయెడల (ప్రత్యయజ్ఞానముచే నిర్మూలము గావించినప్పుడు) అన్ని విధములగు వృద్ధులును ఆగిపోవును 16. మూలమునందు (ఆదిలో) బీజముండును. అత్యంతమునందు బీజముండును. మధ్యను జలరూపమున బీజముండును. ఇదేవిధముగా బీజములంతటను స్వాభావికముగా వ్యాపించియున్నవి 17. ఈ బీజసృష్టి (బీజమునుండి ఉత్పన్నమైన ఫలపుష్పపత్రాదులగు సమస్తవిస్తారము) మూలమునం దిమిడి యున్న అన్ని విషయములను ప్రకటించుచున్నది. అనంతరము ఏది దేనియంశమో యది దానియందు స్వాభావికముగ లయమగును 18. పోవుట, వచ్చుట, మఱలఁబోవుట మున్నగు ప్రత్యావృత్తి యథావిధముగ జరుగుచున్నది. ఆత్మజ్ఞానియగు యోగ్యునకీప్రత్యావృత్తివలని కష్టములు గలుగవు 19. ప్రత్యావృత్తికష్టములు గలిగినను, కలుగకపోయినను మానవుఁ డేదేని కొంత యెఱుంగవలసి యున్నదని పెద్దలందురు. ఆత్మ తన హృదయమునందే యున్నను అది యెల్లర కెచ్చటఁ దెలియును? 20. ఆత్మవలననే కార్యములు నెరవేరుచున్నవి. దాని నెఱుంగరు. అది కనుపింపనే కనుపింపదు. ఈ స్థితియందుఁ బాపము జనులేమి చేయుదురు? 21. విషయభోగము సైతము ఆత్మవలనే జరుగుచున్నది. అది లేనిచో నేదియు జరుగదు. వాస్తవమునకు స్థూలమునువిడిచి సూక్ష్మమునందుఁ బ్రవేశము గడింపవలెను 22. తనయొక్కయు జగత్తుయొక్కయు అంతఃకరణ మొక్కటియే. కాని శరీరభేద వికారము

మాత్రము నేఱుగనున్నది 23. ఒకవ్రేలివేదన రెండవవ్రేలికిఁ దెలియదు. కాళ్ళు చేతులు నున్నను నవయవముల స్థితిగూడ నిట్టిదే 24. ఒక శరీరము నందున్న యొక యవయవము సంగతి మఱియొక యవయవము యెఱుంగ నప్పుడు ఒకఁ డితరులస్థితి నెట్లెఱుఁగఁగలఁడు? కాన రెండవవాని యంతఃకరణము తెలియఁబడదు 25. ఒకే జలముచే నానావిధములగు వనస్పతులు కలుగుచున్నవి. కాని వానిలో నానావిధములగు భేదములు కనపించుచున్నవి. ఎంత విరిగిపోవునో అంతియ యొడిపోవుచున్నది. తక్కిన దంతయుఁ బచ్చసనము గలిగియుండును 26. ఇట్లే భేదమన్నింటియందును గలవు. ఒకదాని భేదము రెండవదానికిఁ దెలియదు. కాని జ్ఞానము గలిగిన పిమ్మట నీ యాత్మ భేదముండదు. (జ్ఞానియగు పురుషుఁడు సమస్త జగత్తునందు నొకే యాత్మను గాంచుచున్నాఁడు) 27. దేహప్రకృతి కారణమున ఆత్మత్వమునందు భేదము భాసించుచున్నను ఈ విషయమును (సహజముగ భేదములేదని) జాలమంది యెఱుంగుదురు 28. (సామాన్యులు) చూచి కని యెఱుక గావించుకొందురు. చతురులు మనస్సును బరీక్షించెదరు. విచక్షణులగు వారలు గుప్తరూపముతో (సూక్ష్మరూపముతో) నంతయుఁ దెలిసికొందురు 29. పెక్కుమందిని బరిపాలించువాఁడు పెక్కండ్ర యంతఃకరణముల నెఱుంగును. అంతియగాక విచక్షణతచే సమస్తము గ్రహించును 30. మొదట మనస్సును బరీక్షించును. అప్పుడు విశ్వసించును. ఈ విధముగనే ప్రాణిమాత్రులు ప్రవర్తించుచున్నారు 31. యుక్తమును బ్రత్యక్షానుభవమును నగు నీ విషయము స్మరణకుఁ బిదప విస్మరణకు వచ్చుచున్నది. తాను పెట్టిన పదార్థమునే మనుజుఁడు స్వయముగా మఱచుచున్నాఁడు 32. తన సంగతియే తనకు జ్ఞాపకముండదు. తాను జెప్పిన సంగతియే తనకు జ్ఞాపకముండదు. అనంతములగు కల్పనములు దొరలుచుండును. ధ్యానమునం దెంతదనుక నుంచుకొనుటకు సాధ్యపడును? 33. ఈ చంచల చక్రమిట్టిది. ఇది కొంతసరిగను గొంత వక్రముగను నున్నది. పురుషుఁడు అత్యల్పుఁడైనను ప్రత్యక్ష దేవేంద్రుఁడైనను అందఱకును స్మరణ, విస్మరణములు వెన్నంటియే యుండును 34. స్మరణము (చైతన్యము) దేవగుణమనియు విస్మరణము (మూఢత) దానవగుణమనియుఁ జెప్పుదురు. మానవుఁడు స్మరణ, విస్మర

ణములు రెంటియందును వర్తించుచున్నాఁడు 35. ఇందువలననే, దైవ, దానవము లను రెండువిధములగు సంపదలు గలవని తెలియును. ఈ విషయమునఁ బ్రతీతిని వివేకసహితముగ మనస్సులోనికిఁ దేవలెను 36. అద్దము నందు నేత్రముల సాయమున నెట్లు నేత్రములను గాంచుచుంటిమో యట్లు వివేకమువలన వివేకము నెఱుంగవలయును. మఱియు నాత్మవలన నాత్మను గుఱు తెఱుంగవలెను 37. స్థూలదేహముతో స్థూలదేహము నెట్లు గోకు కొనుచుంటిమో యట్లు సూక్ష్మమువలన సూక్ష్మమును గుర్తెఱుంగవలెను. మఱియు సంకేతమువలన సంకేతమును మనస్సులోనికిఁ దేవలెను 38. విచారమువలన విచారము నెఱుంగవలెను. అంతరాత్మవలన నంతరాత్మ నెఱుంగవలెను. రెండవవాని యంతఃకరణమునందు ప్రవేశించి వాని యంతఃకరణముగూడ నెఱుంగవలెను 39. స్మరణమునందు విస్మరణము నొందుటయే భేదముయొక్క లక్షణము. ఎవరైన గానిమ్ము. ఏకదేశీయుఁడగు (సంకుచితుఁడగు)వాఁడు పరిపూర్ణుఁడు కాఁజాలఁడు 40. ముందు నేర్చు కొనును. వెనుక మఱచిపోవును. ముందఱ వెలుతురు, వెనుక చీఁకటి, అంతయు మొదట జ్ఞాపకమునకు వచ్చును. తరువాత మఱచిపోవును 41. తురీయమును స్మరణమని యెఱుంగవలయును. సుషుప్తిని విస్మరణమని యెఱుంగవలయును. ఈ రెండును సరిసమానముగ శరీరమునందు వర్తించు చుండును 42.

ఎనిమిదవ సమాసము — సూక్ష్మజీవ నిరూపణము.

కొన్ని కొన్ని కీటకములు రేణువులకంటెనుగూడ సూక్ష్మముగా నుండును. వాని యాయువుగూడ మిగుల స్వల్పముగా నుండును. అట్లే యుక్తి, బుద్ధిసైతము వానియందుఁ దక్కువగానుండును 1. ఇట్లే నానా విధప్రాణులు గలవు. అవి చూచిన గోచరింపవు. కాని వానియందుఁగూడ అంతఃకరణ పంచకస్థితిగలదు 2. వానికిఁ దగినట్లు వానికిఁగల జ్ఞానము చాలి యున్నది. వాని విషయములకు వలయు నింద్రియములుగూడ వానికమరి యున్నవి. వాని సూక్ష్మశరీరము నెవఁడు విచారించి చూచుచున్నాడు? 3. సూక్ష్మాతిసూక్ష్మములగు నీ కీటకములలోఁ జీమయే మిక్కిలి గొప్ప

యేనుగు. చీమ మాత్రమే సముద్రమని జనులందురు 4. సారాంశమేమన చీమలవలెఁ జిన్నవియు, బెద్దవియు నగు శరీరము లనంతములుగలవు. వాని యన్నింటిలోనను జీవేశ్వరుఁడు వసించుచున్నాఁడు 5. ఈ విధముగ పృథ్విపై గీటకము లనంతములుగ నిండియున్నవి. అత్యంతోద్యోగి యగు పురుషుఁడే వీనినన్నిఁటిని విచారించి గ్రహించుచున్నాఁడు 6. అనేకనక్షత్ర కమండలములలోఁగల జీవులుసైతము ఉద్యోగియగు పురుషునకుఁ బర్వత సమానముగ (దూరదర్శినీయంత్రసహాయమున) గోచరించును. వారలా జీవుల గొప్పగొప్పయవస్థల జాడలనుగూడఁ గనిపెట్టుదురు 7. పక్షులయంత చిన్న జీవము లెవ్వియులేవు. మఱియుఁ బక్షులతో సమానమగు పెద్దజీవము లెవ్వియులేవు. సర్పములయొక్కయు జేపలయొక్కయు స్థితిగూడ నిట్టిది గనే తెలిసికొనుఁడు 8. చీమ మొదలుకొని యేనుఁగుదనుకఁ బెద్ద పెద్ద శరీరములెన్నియోగలవు. ఆయా జంతువులగూర్చి యోచించినచో వాని లోపలి తత్త్వసారము విశదమగును 9. జంతువు లనేకవర్ణములుగ అనేక జాతులుగనున్నవి. జంతుసముదాయ మనేకరూపములుగనున్నవి. అందుఁ గొన్ని మంచివర్ణము కొన్ని చెడ్డవర్ణములు గలవి. ఎంత దనుకనని చెప్ప గలను 10. కొన్ని జంతువులను జగదీశ్వరుఁడు సుకుమారులుగ నొనరించెను. కొన్నిఁటిని గఠోరములుగ నొనరించెను. కొన్నింటి శరీరమును బంగారము వలె దేదీప్యమానముగ నొనరించెను 11. ఈ విధముగా జీవులయందు శరీరభేదము, ఆహారభేదము, వాచాభేదము, గుణభేదము గలదు. కాని యన్నింటి యంతఃకరణములు అభేదములుగను, ఏకరూపములుగను నున్నవి. ఆత్మ యన్నింటికి నొక్కటియే 12. ఆ జీవులలోఁ గొన్ని కష్ట దాయకములు. కొన్ని ఘాతుకములు. ఈ విధముగా యోచించి చూచి నచో నీ సృష్టియందు ఎన్నియో యమూల్యములగు కౌతుకములు గోచ రించును 13. ఈరీతిగ సమస్తమును ఏ ప్రాణి విచారించి చూడఁగలఁడు? తమ తమ స్వార్థపూరణమునకుఁ జాలినంతవరకుఁ గించిన్మాత్రముగ నంద ఱును దెలిసికొనుచుందురు 14. భూమండలము నవఖండములుగ నున్నది. దీనికి నాలుగుదిశలు సప్తసాగరము లావరించియున్నవి. బ్రహ్మాండమునకు వెలుపలఁగూడ జలమావరించియున్నది. కాని దీనినంతను జూచెడివాఁ డెవ్వఁడు? 15. ఆ నీటియం దనంతములగు జీవములు నివసించుచున్నవి.

ఈ యసంఖ్యాకములగు జీవుల స్థితి నెవ్వఁడెఱుంగును? 16. జలమున్న తావున జీవులుండును. ఇది యుత్పత్తిస్వభావము. విచార మొనరించినచో నిందలి యభిప్రాయము విస్తృతముగ విశదమగును 17. భూగర్భమునందు నానావిధజలముగలదు. ఆ జలమున శరీరములుగలవు. అందుబహువిధము లగు పెద్దజీవములు, చిన్నజీవములు నున్నవి. వాని నెవ్వఁడెఱుంగును! 18. కొన్ని కొన్ని ప్రాణు లాకాశమున వసించుచుండును. అవి భూమిని నెప్పుడును కనులనైనఁజూడవు. ఱెక్కలువచ్చినమీఁదకూఁడ నవి పైపై ననే యెగిరిపోవుచుండును 19. నానావిధములగు ఖేచరములు, భూచర ములు, వనచరములు, జలచరములు మున్నగు నెనుబది నాలుగులక్షల జీవయోను లీప్రపంచమునందుఁగలవు. వాని నెవ్వఁడెఱుంగును?20. ఉష్ణము తేజముదక్క మిగిలిన సమస్తస్థలములును జీవులకు వాసస్థలములు. కల్పనమువలనఁ బ్రాణులు జనించుచున్నవి. వీని నన్నింటెని ఎవ్వఁడెఱుం గును? 21. కొన్ని నానాప్రకారములుగ సామర్థ్యములచే నిర్మింపఁబడు చున్నవి. కొన్ని ఇచ్ఛామాత్రమున నుత్పన్నమగుచున్నవి. కొన్ని మాట వెడలఁగనే శాపదేహమునొంది నశించుచున్నవి 22. కొన్ని గాంధర్వ దేహములు, కొన్ని గారుడదేహములు, కొన్ని దేవతాదేహములు నగు చున్నవి 23. కొన్ని దేహములు క్రోధమువలనను గొన్ని దేహములు తపమువలనను జనించుచున్నవి. కొన్ని శాపమోక్షమువలనఁ బూర్వదేహమును బడయుచున్నవి 24. భగవంతుని కృత్యము లిట్లుం డును. ఎంతదనుకనని చెప్పఁగలను? విచిత్రమగు మాయాకారణమున నీజీవజాల మేర్పడుటయు నశించుటయు జరుగుచున్నది 25. ఈ మాయ (ప్రకృతి) ఎప్పుడును, నెవ్వరు చూడనివియు, విననివియు నగు, నడ్డదిడ్డము లను గావించును. అది యొనరించు సమస్తచిత్రకళలను తెలిసికొనవలెను 26. జను లేకొంచెమో విద్య నేర్చికొందురు. ఉదరపూరణమున కుపక రించు చదువులను జదువుదురు. ఇంతమాత్రముననే వ్యర్థముగా మేము జ్ఞానులమైతిమని గరువించి నష్టులగుదురు 27. ఎవని యంతరాత్మ సర్వ జనులయందును వ్యాపించియున్నదో వాఁడే సర్వాత్ముఁడగుజ్ఞాని. ఆతని మహిమను గ్రహించుటకు బుద్ధి యెంతదనుకఁ బని చేయఁగలదు? 28. సప్తకంచుకము బ్రహ్మాండము. దానిలో సప్తకంచకము

పిండము. ఆ పిండములోఁగూడ నెన్నిప్రాణులు వసించుచున్నవో యెవ్వరెఱుంగుదురు ? 29. తన దేహస్థితియే తనకుఁ దెలియని మానవునకు సమస్తము నెట్లు తెలియఁగలదు ? కాని జనులు అల్పజ్ఞానము వలననే (సర్వజ్ఞులమని) గర్వించిపోవుదురు 30. అణురేణువునకు సమానముగనుండు స్వల్పప్రాణుల పాలిటికి మనము విరాట్పురుషులము. ఆ స్వల్పజీవులతోఁ బోల్చిజూచినయెడల మన యాయువు మిగుల గొప్పదిగదా! 31. స్వల్పజీవుల ప్రవర్తన మనేకరీతులుగ, అనేకపద్ధతులుగ నుండును. వీని యన్నింటి స్థితిగతులను సమగ్రముగా నెఱింగినవాఁడెవడు ? 32. పరమేశ్వరుని కృత్యమున కనేకవందనములు. అంతఃకరణమునం దాతని గూర్చి యనుమానముగూఁడ గలుగదు. పాపియగు అహంకర్తృత్వాభిమానము మానవులను వ్యర్థముగా నావరించుచున్నది 33. అహంభావమును దొలగించి పరమేశ్వరుని యగాధకృత్యములను విచారింపవలయును. కాని యీ మహత్కార్యము నెదుట నుంచుకొని చూచినచో మానవజీవితము మిగుల కొద్దిది. అతఁడీపనికిఁ జాలఁడు 34. జీవితము స్వల్పము. దేహము క్షణభంగురము. శరీరము పతనమగుట కాలస్యముపట్టదు. ఐనను జనులు నిష్కారణముగ గర్వపడుచుందురు 35. ఈ దేహము మలినమగు తావున జన్మించినది. అంతియగాక మలినరసమువలననే పెంపొందినది. ఈ స్థితిలో జనులు దీనిని గొప్పదని యెట్లు నుడువుచున్నారో గదా! 36. ఈ దేహము మలినము, క్షణభంగురమునై యున్నది. దీనిని వ్యథ లావరించియున్నవి. చింత నిరంతరము వెన్నంటియున్నది. ఈ స్థితియందుఁగూడ జనులు ఆలోచనారహితులై వ్యర్థముగా నీ దేహము గొప్పదని నుడువుచున్నారు 37. ఈ శరీరసంపత్తి రెండు దినముల బండారము. జీవితమునందు ఆదినుండి యంత్యము దనుక నెన్నియో చిక్కులంటుకొనియున్నవి. ఈ స్థితియందుఁగూడ జనులు డాంబికవేషములను ధరించి వ్యర్థముగ గొప్పతనము జూపుదురు 38. ఎన్ని మోసములు గావించినను జివరకవియెల్ల బయటఁబడును. బయటఁబడినపిదప నలుముఖములను దుర్గంధము బయలువెడలును. (అపయశస్సు వ్యాపించును.) కావున వివేకముతో సత్కార్యము లొనరించు పురుషుఁడే ధన్యుడు 39. వ్యర్థముగా డాంబికములను మోసములను నేల చేయవలెను ? అహం

భావపు గల్లోలము నాపివేయుము. వివేకముతోఁ బరమేశ్వరు నన్వేషించుట యన్నింటికంటెను మిగుల మంచిపని 40.

తొమ్మిదవ సమాసము — పిండోత్పత్తి.

నాలుగు విధములగు సృష్టులలోని (జరాయుజాదులు) సమస్త ప్రాణులును నీటివలననే వృద్ధినొందుచున్నవి. ఇవి యసంఖ్యాకముగ జనించి గతించుచున్నవి 1. పంచతత్త్వములచే నీ శరీరము నిర్మింపఁబడినది. దేహము ఆత్మ ననుసరించి వర్తించును. వాస్తవమున కీశరీరమునకు మూలము విచారించితిమేని జలరూపము 2. స్త్రీపురుషుల శరీరమునుండి జలరూపమగు వీర్యము వెడలి పరస్పరము గలియును 3. తరువాత అన్నరసము, దేహరసము, రక్తము, శుక్రము మున్నగువానివలన ఉండగట్టును. అనంతరమా రసద్వయపుటుండఁ జక్కఁగ వృద్ధినొందును 5. గర్భము పెరిగి దినక్రమమున వృద్ధినొందును. అది కోమలత్వము వదలి కఠినమగును. పిమ్మట సమస్తావయవములందును జలము ప్రవేశించును. గర్భము సంపూర్ణమైనపిదప శిశువు వెలుపలకు వెడలును. భూమిమీఁదఁ బడఁగనే శిశువేడ్చును. ఇంతియే! అందఱి శరీరములు అన్ని శరీరములు ఇట్లే నిర్మింపఁబడెను 6. దేహము వృద్ధినొందును. కుబుద్ధి వృద్ధినొందును. ప్రారంభమునుండి యంత్యముదనుక నంతయు జరుగుచుండును. చూచుచుండగనే దేహము పెరిగి పెరిగి నష్టమొందును 7. ఈ విధముగ శరీరములు దినక్రమమునఁ బెద్దవియైన కొలఁది కొంత కొంత యోచనశక్తిగూడ గలుగును 8. ఫలములోనికి బీజము వచ్చినట్లు మనుజులను జూచుచు వారిమాటల నాలించుచు నున్న కొలఁదిఁ సమస్తము ఎఱుకలోనికివచ్చును9. జలమువలన బీజము లంకురించును. జలము లేకున్నచో బీజములు నష్టమగును. మన్ను, జలము గలసినచో బీజము లంకురదశకువచ్చును 10. రెంటిలో బీజములుండుటవలన సహజముగఁ దడిసిన విత్తనమునుండి యంకురము వెలికివచ్చును. ఆ యంకురము పెరిఁగినకొలఁది యానందకరముగా నుండును 11. వేరు నేలలోనికిఁ బరుగిడును. చివరలు అంతరాళమునకును వ్యాప్తినొందును. మూలము, చివర, బీజమువలన నేర్పడినవే12.

మూలము పాతాళమునకును, జివరలు అంతరాళమునకుఁ బ్రసరించిన కొలఁది వృక్షమునకు ఆకులు, పూవులు, పండ్లు విస్తరించును 13. ఫలముల జనకస్థానము పుష్పములు. పుష్పముల జనకస్థానము పత్రములు. పత్రములకు జనకస్థానము వృక్షములు 14. వృక్షముల జనకస్థానము సన్నని మూలములు [వేళ్లు]. మూలమునకు జనకస్థానము జలము. జలమెండిపోయినపిదపఁ బృథ్వియే శేషించును 16. ఇదియే యనుభవము. కావునఁ బృథ్వియే అన్నింటికిని జనని. పృథ్వికి జనకస్థానము "ఆపో నారాయణ స్వరూపము" 16. దానికి (ఆపోనారాయణ స్వరూపమునకుఁ) దండ్రి అగ్నిదేవుఁడు. అగ్నికి తండ్రి వాయువు. వాయువునకు జనకస్థానము స్వాభావికముగా అంతరాత్మ 17. ఈ విధముగ నన్నింటికి జనకస్థాన మంతరాత్మ. ఆ యంతరాత్మ నెఱుంగనివాఁడు దురాత్ముఁడు అనగా వాఁడు ఆత్మకు దూరముగా నుండును 18. ఇట్టి పురుషుఁడు దగ్గఱనున్ననుగూడ ఆత్మను మఱచియుండును. ఆతఁ డనుభవమును గడింపఁడు. ఆతఁ డంతరాత్మకారణముననే వచ్చును. అంతరాత్మకారణముననే వెడలిపోవును 19. అన్నింటికిని జనకుఁడగు పరమాత్మునియెడ ననన్యభావము గలిగియుండినచో నీ ప్రకృతియొక్క స్వభావము మార్పు నొందును 20. స్వభావము మార్పు నొందినపిదప) తన ధ్యానంగమును దానొనర్చును. ధ్యానభంగమెప్పుడును గలుగదు. మాటలాడుటయందుఁ గాని, నడుచుటయందుగాని వ్యంగ్యము రానీయఁడు 20. జనకునిచే నిర్మింపఁబడినదానినెల్లఁ దిలకింపవలెను. కాని యాతఁడు (జనకుఁడు) ఏమేమి నిర్మించునో వాని నెంతని చూడఁగలము 22. ఏ పురుషునియందు ఆ పరమపిత (అంతరాత్మ) ప్రకాశించునో యతఁడే భాగ్యశాలి. ఆ పరమపిత యెవనియం దల్పముగాఁ బ్రకాశించునో యతఁడే అల్పభాగ్యశాలి 23. ఆ నారాయణమూర్తిని హృదయమునందిడి అఖండముగ ధ్యానము గావింపవలెను. ఇట్లొనరించినచో లక్ష్మి వానికడనుండి యెక్కడికిఁ బోవఁ గలదు? 24. నారాయణుఁడు విశ్వమునందంతటను వ్యాప్తమైయున్నాఁడు. ఆతనిని బూజింపవలెను. అనఁగా అందఱిని సంతుష్టిపఱుపవలెను. అందఱిని సంతుష్టిపఱుచుటయన నారాయణమూర్తిని సంతుష్టిపఱుచుటయే యని భావింపుఁడు 25. మనము ఉపాసనయొక్క యోగ్యత విచారించితి

మేని ఉపాసనయన విశ్వపాలిని యని తెలియనచ్చును. దాని లీలలగమ్యములు, ఎవ్వడు దానిని బరీక్షింపఁగలడు * 26. పరమాత్ముని లీలలు పరమాత్ముఁడుదక్క నితరుఁ డెట్లెఱుంగఁగలఁడు? మనమెంతదనుకఁజూచుచుంటిమో యది యంతయు మనకుఁ బరమాత్ముఁడుగనే గోచరించును27. ఉపాసన అన్నితావులయందున్నది. ఆత్మారాముఁ డెచ్చట లేఁడు ? రాముఁడు, ప్రతిస్థలమునందును నిండియున్నాఁడు. ఉపాసన, ఆత్మారాముఁడు, రాముఁడు, అను నీమూఁడును నొక్కటియే. ఇది సర్వవ్యాపకమైయున్నది 28. నా యుపాసన యిట్టిది. ఇది యనుమానములోనికి రాఁజాలదు. ఇది నిరంజనమునకుఁగూడ నావలితట్టునకుఁ గొనిపోవును 29. అంతరాత్మసంయోగముచేఁ గర్మలు జరుగును. అంతరాత్మసంయోగముచే ఉపాసకు లేర్పడుదురు. అంతరాత్మసంయోగము వలననే యెందఱో జనులు జ్ఞానులగుచున్నారు 30. నానాశాస్త్రములు, నానామతములు అనునవి పరమేశ్వరునిచేఁ జెప్పబడినవె. నియమములు, అనియమములు, వ్యస్తములు, అవ్యస్తములు కర్మానుసారముగానగును31. పరమేశ్వరున కన్నియుఁ జేయవలెను. వానినుండి యెంత దీసికొనఁగలరో అంతియు తీసికొనవలెను. అధికారము ననుసరించి నడువవలెను 32. ఉపాసనయందు ఆవాహన, విసర్జన విధానములు మాత్రమె గలవు. (మాయయొక్క ఉద్భవసంహారముల విచారము మాత్రమె కలదు.) ఇంతదనుక బూర్వపక్షమేయైనది. ఉత్తరపక్షము (సిద్ధాంతము) దీనికిముందున్నది 33. వేదాంతము, సిద్ధాంతము రాద్ధాంతము (శాస్త్రప్రతీతి, గురుప్రతీతి, ఆత్మప్రతీతి ఈ మూఁడింటిలో ఆత్మప్రతీతియొక్క ప్రమాణము ముఖ్యమైనది. పంచీకరణమును విడిచి హితకారకములగు మహావాక్యములను వాని యర్థమును యోజింపవలెను 34.

పదియవ సమాసము — సిద్ధాంత నిరూపణము

ఆకాశమునందంతయు జనించుచున్నది. నశించుచున్నది. కాని

---

* పరమాత్మునిసేవయే విశ్వసేవ, ఈ రెండు నొక్కటియే. పరమాత్ముని సేవను ఉపాసనమందురు. కావుననే ఉపాసన విశ్వపాలినియైనది.

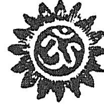
యాజనించునవియు, నశించునవియు నాకాశమువలె నిలచియుండుటలేదు. ఇట్లె నిశ్చలము (పరబ్రహ్మము)నందు చంచలము (మాయ) నానావిధ ములుగఁ గలిగి నశించుచున్నది. కాని యీ మాయ పరబ్రహ్మమువలె నిశ్చలముగాదు 1. గాఢాంధకారము వ్యాపించి నపుడాకాశము నల్లగ గాన్పించును. సూర్యకిరణములు వ్యాపించి నపుడది పింగళవర్ణముగఁ గాన్పించును 2. మిక్కిలి చలిగా నున్నపు డాకాశము చల్లగానున్నట్లును, వేడిగాలి వీచునపు డాకాశ మెండిపోవునట్లును తోచును 3. ఇట్లు కనిపించు మార్పంతయు నిలుకడగా నుండదు. ఆకాశమువలె ఆ మార్పు నిలుకడగా నుండుట యెప్పుడును సంభవముకాదు 4. ఉత్తమమగు జ్ఞాతృత్వవిషయమును జక్కఁగఁ దెలిసికొని చూడవలెను. ఆకాశము నిరాభాసము. భాసము మిథ్య 5. ఉదకము వ్యాప్తినొందుచున్నది. వాయువు వ్యాప్తినొందుచున్నది. ఆత్మగూడ నత్యంతముగా వ్యాప్తినొందు చున్నది. ఇంతయేల! సకలతత్త్వములును వ్యాప్తినొందుచున్నవి 6. చంచల నిశ్చలము లన్నియు అంతఃకరణమునకు దెలియును. విచారము చేయుట వలననే సమస్తము ప్రాణిమాత్రులకు విశదమగును 7. విచారమును జేయఁజేయ (మననము జేయుటవలన) సాధకు లంత్యమున నివృత్తిపదము నందు లీనులగుదురు. మఱల వియోగము గలుగదు 8. నివృత్తిపదము నందు జ్ఞానము విజ్ఞానమగును. మనస్సు ఉన్మనమగును. ఈ విధముగా వివేకముతోఁ దత్త్వనిరసన మొనరించిన పిమ్మట సాధకు లనన్యులగు దురు. జనకుని (అంతరాత్మను) శోధించి చూచినచోఁ జంచలము నిశ్చలమగును. ఆ స్థితియందు దేవుఁడు, భక్తి యనునది (ద్వైతోపాసన యనునది) వెడలిపోవును. అనన్యత కలుగును 10. అచ్చట తావు, నిశ్చలస్థానము (ఠికానా) మున్నగు పదార్థము లెవ్వియు లేవు. పదార్థ మనునది లేనేలేదు. అందఱు నెఱుంగుటకై ఎద్దియో యొకదానిని చెప్పుదురు 11. అజ్ఞానశక్తి నిరసనమైనంతనే జ్ఞానశక్తిగూడ లయమగును. వృత్తిశూన్యమైనపిదప నెట్టిస్థితిగలుగునో అప్పుడు చూడుఁడు 12. చంచలము (మాయ)యొక్క కోలాహలములేని స్థితికి ముఖ్య నిర్వికల్పసమాధి యనిపేరు. మాయయొక్క భ్రమ నాశనమైనపిమ్మట శాంత పురుషుఁడు నిర్వికారమగు శాంతము (పరబ్రహ్మము) నందు లీనమగును 13. వాస్తవ

మునకుఁ జంచలము వికారయుతము. కాని యీ చంచలము అచ్చట నుండఁజాలదు. నిశ్చలముతోఁ జంచలము కలిసియుండఁజాలదు 14. మహా వాక్యములను విచారించుటకు సన్న్యాసియే యధికారి. ఏ పురుషునిపై దైవమునకుఁ గృపగలదో యాతఁడుగూడ మహావాక్యములను విచారించును 15. సమ్యక్ప్రకారముగ త్యాగము గావించువానిని సన్న్యాసి యందురు. విచారవంతులగు పురుషులందఱును సన్న్యాసులే. మనవిహిత కృత్యములన్నియు నిశ్చయముగ మనవద్దనేయున్నవి 16. జగదీశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడైన పిదప సందేహమింక నెక్కడనుండఁగలదు? ఈ విచారమును విచారశాలియగు పురుషుఁడే యెఱుంగును 17. (పరమార్థమును) దెలిసికొనిన విచారవంతులు నిస్సంగు లగుదురు. దేహాభిమానులై యుండువారలు దేహాభిమానమునే రక్ష గావింతురు 18. అలక్ష్య (పరబ్రహ్మము) ధ్యానమునందుఁ గూర్చుండియున్నచోఁ బూర్వపక్షము (సందేహము)ఎగిరి పోవును. అంతియగాక హేతురూపమును, అంతస్సాక్షియునగు ఆత్మ గూడఁ బరమాత్మయందు లయమగును 19. ఆకాశము, పాతాళము అనునవి ఉభయాంతరాళముల పేర్లు. దృశ్యమును (పృథ్వియను తెఱను) మధ్యనుండి లాగివైచిన పిదప రెండును గలసి యొకటియగును 20. ఆకాశపాతాళములు రెండునుగలసి యొకటియే. కాని మనస్సు ఉపాధి ప్రక్కకు ధ్యానమునుంచి చూచును. ఉపాధిని నిరసనముగావించిన పిదప భేదమెట్లుండగలదు? 21. అది (పరబ్రహ్మము) శబ్దమున కావలనున్నది. కల్పనమునకుఁగూడ నావలనున్నది. మఱియు మనోబుద్ధుల కగోచరముగా నున్నది. మనస్సునందు దీనిని విచారపూర్వకముగా బోధ గావించుకొనవలెను 22. విచారము చేయఁజేయ విదితమగునుగాని విదితమగునదంతయు వ్యర్థముగఁ బోవును. (తెలిసెను అను నీ భేదజ్ఞానముండఁగాఁ దెలియుట వ్యర్థము.) ఇది యెన్నియో అడ్డదిడ్డములతోఁగూడిన విషయము. దీని నెట్లు వివరించి చెప్ప శక్యమగును? 23. మహావాక్యముల కర్థము, వాచ్యాంశ విచారము, ముగిసినపిదప వెడలు లక్ష్యాంశముగూడ అలక్ష్యమునందు (పరబ్రహ్మమునందు) లీనమగును. దానికిఁ దరువాతఁ జెప్పుట యనునది ఆగిపోవును 24. శాశ్వతమును శోధించుచుఁ బోవుచుండువాఁడు సత్యమగు జ్ఞానియగును. ఆతఁడు వికారమును విడిచి నిర్వికార (బ్రహ్మ)ము

నందుఁ గలిసిపోవును 25. సుషుప్త్యవస్థయందుఁ వెఱ్ఱి దుస్స్వప్న ములు గలుగును. మేల్కొనిన పిమ్మట నవి యన్నియు మిథ్యలగును. మఱల నవి జ్ఞప్తికివచ్చినను మిథ్యలే 26. (ఒకసారి జ్ఞానము గలిగినపిమ్మట మఱల దేహమహత్త్వ ముండదు.) ప్రారబ్ధయోగానుసారముగ మఱల దేహముండినను లేకున్నను అంతఃకరణ విచారము అవశ్యముగ అచల మును స్థిరమునునై యుండును 27. బీజమును గాల్చినచో నది యింక మొలువఁజాలదు. అట్లే జ్ఞానియొక్క వాసనారూపమగు బీజముగూడ జ్ఞానాగ్నివలన దగ్ధమగును 28. విచారమువలన బుద్ధి నిశ్చలమగును. బుద్ధివలననే కార్యసిద్ధియగును. పెద్దల బుద్ధిని విచారించి చూచినచో నది నిశ్చలత్వము దనుఁక ప్రవేశించెనని విదితమగును 29. నిశ్చలమును ధ్యానించువాఁడు నిశ్చలుఁడగును. చంచలమును ధ్యానించువాఁడు చంచలుఁ డగును. పంచభూతములను ధ్యానించువాఁడు భూతమగును 30. అంత మును బొందిన (బ్రహ్మప్రాప్తియైన) వానిని మాయ యేమియుఁ జేయఁ జాలదు. అంతర్నిష్ఠుల పాలికి మాయ యొకవిధమగు నింద్రజాలము 31. మాయ మిథ్యయను నంశ మెప్పుడు విదితమగునో మఱియు నెప్పుడు దాని మిథ్యాత్వభావన విచారమువలన దృఢమగునో అప్పుడు ఆకస్మిక ముగా భయమంతయు దూరమగును 32. మనము ఉపాసనపట్లఁ గృతజ్ఞత గలిగియుండవలెను. భక్తినిగూర్చి ప్రచారము గావించుచుండ వలెను. అంతఃకరణమునందు వివేకము గలిగి సమస్తమును దెలిసికొన వలెను 33.

పదునేనవ దశకము సమాప్తము.

పదునాలవ దశకము.

మొదటి సమాసము – వాల్మీకి స్తుతి.

ఋషులలోఁ బుణ్యశ్లోకుఁడని పేరొందిన వాల్మీకిమహర్షికి నమస్కరించెదను. ఈ ముల్లోకములను బావన మొనరించిన యా మహానుభావునికి సాష్టాంగపడెదను 1. జరుగనున్న శ్రీరామజీవితమును (ఒకటి రెండు మాటలలోఁగాక) శతకోటిశ్లోకపరిమితిగల గ్రంథముగ రచించిన యిట్టి మహానుభావుఁ డీప్రపంచమున వేఱొక్కఁడులేఁడు. ఈ సృష్టినంతయుఁ గాలించి చూచినను వాల్మీకి మహర్షివలె భవిష్యత్తును గ్రంథమున సమకూర్చినవాఁడింకొకఁడు గనుపింపఁడు 2. భవిష్యత్తును జెప్పినదానిలో నొక్కమాటయేని యొకవేళ నెప్పుడేని సత్యముగా జరిగినచోఁ బృథ్వీమండలములోని జనులందఱును నాశ్చర్యపడుదురు 3. రఘునాథుని యవతారము కలుగకమున్నె వాల్మీకిమహర్షి శాస్త్రాధారములను గైకొనకయే రామకథను మహాగ్రంథముగ నొనరించెను 4. ఆతని వాగ్విలాసముల నాలించి మహేశ్వరుఁడు సైత మానందించెను. అనంతర మా జడదారి శతకోటిశ్లోకయుక్తమగు రామాయణము నీ ముల్లోకములలోఁ బంచిపెట్టెను 5. శంకరుఁడు వాల్మీకిమహర్షి కవిత్వమున కక్కజపడెను. సామాన్యులగు నితరమానవు లాతనికవిత్వమునుగూర్చి యనుమానింప నేర్తురా? రామాయణము పఠించుకతన శ్రీరామోపాసకులకుఁ బరమసమాధానము గలిగెను 6. ఎందఱెందఱో ఋషులు గతించిరి. పలువురు గ్రంథములను రచించిరి. కాని వాల్మీకికి సమానుఁడగు కవీశ్వరుఁ డింతదనుకఁ గలుగలేదు. ఇఁకఁ గలుగఁడు 7. వాల్మీకి తొలుత దుష్కర్మము లాచరించుచుండి యనంతరము శ్రీరామనామమును స్మరించి పావనుఁడయ్యెను. అతఁడు దృఢముగను, నియమపూర్వకముగను శ్రీరామనామమును జపించుటచే మేరలేని పుణ్యమును గడించెను 8. తలక్రిందుగ రామనామము జపించినందున నాతని పాపపర్వతములు చూర్ణమయ్యెను. మఱియు బుణ్యధ్వజము బ్రహ్మాండముపై రాజిల్లెను 9. వాల్మీకిమహర్షి తపము గావించిన

యరణ్యముగూడఁ బుణ్యాతిశయముచేఁ బావనమయ్యెను. ఆతని తపో బలముచే ఎండిపోయిన కొయ్యగూడఁ జిగిర్చెను 10. తొలుదొలుత వాల్మీకి విఖ్యాతజీవఘాతుకుఁడగు "వాల్హా" యను పేరుగల కిరాతుఁడుగ నుండెను. ఆతని కిపుడు మహాపండితులు, ఋషీశ్వరులు నగువా రెల్లరు నమస్కరించుచున్నారు 11. నిగ్రహశక్తియు, అనుతాపముగల మానవుని కడఁ బాప మెట్లు నివసింపఁగలదు? దేహాంతముదనుకఁ దపము గావించుటచే వాల్మీకిమహర్షికిఁ బుణ్యరూపమగు ద్వితీయజన్మ ప్రాప్తించెను 12. అనుతాపతప్తుఁడై సుస్థిరాసనాసీనుఁడై యున్నందున ఆతని దేహమునిండఁ బుట్టలు పెరిగెను. కాననే యాతనికి వాల్మీకియను పేరు గలిగెను 13. సంస్కృతమునందుఁ బుట్టను వల్మీకమని యందురు. తనపైఁ బుట్టలు పెరిగినందుననే వాల్మీకియను పేరేర్పడెను. ఆతని తీవ్రతపస్స్థితి విన్నంతన మహాత్ములగు ఋషుల హృదయములు కంపించెను 14. ఋషిగణము నందు వాల్మీకి ఉత్తముఁడు. అంతియగాదు. ఆతఁడు కవులయందుగూడ నుత్తముఁడె. ఆతఁడు చెప్పునది స్పష్టమును, నిశ్చయాత్మికమును నై యున్నది 15. వాల్మీకి మహర్షి నిష్ఠావంతులకు మండనుఁడు. రఘునాథుని భక్తికి భూషణము. ఆతని ధారణాశక్తి యసాధారణమైనది. సాధకుల నా మహాత్ముఁడు దృఢాత్ముల నొనర్చును 16. శ్రీ రఘువీర సమర్థుని (యాస్థాన) కవీశ్వరుఁడగు వాల్మీకిమహర్షికి ధన్యవాదములు. ఆతనికి సాష్టాంగభావముతో నమస్కారములు 17. ఒకవేళ వాల్మీకి మహర్షి రచించి ప్రకటింపకపోయినచో మనకు రామకథ యెట్లు తెలియును? భక్తబృందమునకు రామకథ ప్రసాదించిన సమర్థుఁడగు నీ మహాత్ముని యెంతదనుకఁ గొనియాడఁగలము? 18. వాల్మీకి రఘునాథుని కీర్తిని ప్రకటించెను. అందుచే నాతని మహత్త్వము సైతము వృద్ధినొందెను. అంతియగాక రామకథాశ్రవణమాత్రమున భక్తమండలి సుఖిని యయ్యెను 19. వాల్మీకిమహర్షి తన కాలమును సార్థకము గావించెను. రఘునాథుని కీర్తి యందు మగ్నమయ్యెను. ఆతనివలన భూమండలమునందలి జను లెందరెందరో యుద్ధరింపఁబడిరి 20. రఘునాథస్వామి భక్తు లెందరెందరో జనించిరి. నశించిరి. వారల మహిమ యపారము. నేను వారలందఱకుఁ గింకరుఁడనని రామదాసు నుడువుచున్నాఁడు 21.

రెండవ సమాసము — సూర్యస్తుతి.

ఈ సూర్యవంశమునకు నమస్కరింతును. అన్నివంశములలో నీ సూర్యవంశము ప్రశస్తమైనది. సూర్యమండల ప్రకాశము సమస్త భూమండలమునందును వ్యాపించినది 1. చంద్రుని దేహమునందు లాంఛనముగలదు. అతఁడొకపక్షమున క్షీణించును. సూర్యకిరణములు తనపయి సోఁకినంతన కళాహీనుఁడగును 2. ఇందుచేఁ జంద్రుఁడు సూర్యునకు సమానము గానేరఁడు. సూర్యప్రకాశముననే ప్రాణిమాత్రులకు వెలుతురు లభించుచున్నది 3. ఈ సృష్టియందలి ఉత్తమ మధ్యమాధములు సుగమదుర్గములు, ధర్మకర్మములు, నిత్యనియమములు మున్నగునవియెల్ల సూర్యునివలననే కలుగుచున్నవి 4. వేదశాస్త్రపురాణమంత్రయంత్రములు, నానాసాధనములు, సంధ్యాస్నానపూజలు, విధివిధానములు మున్నగు నేకర్మధర్మములైనను సూర్యభగవానుఁడు లేకున్నచో నెరవేరవు 5. అసంఖ్యాకములగు నానాయోగములు, నానామతములు సూర్యోదయానంతరము యథావిధిగ జరుగును 6. ప్రాపంచికమునకు గాని, పరమార్థమునకుఁగాని సంబంధించిన యేకార్యమైనను దినము లేనిచో సార్థకముగాదు 7. సూర్యుని యధిష్ఠానస్థానము నేత్రములు. నేత్రములు లేనిచోఁ బ్రజలందఱును గ్రుడ్డివారె. కావున సూర్యుఁడు లేకున్నచో నేకార్యమైనను జరుగదు 8. సూర్యుఁడు లేకున్న కార్యములు జరుగుటలేదా? గ్రుడ్డివాండ్రు కవిత్వము చెప్పుచుండిరిగదా యని మా శ్రోత లందురేమో? ఇందులకుఁగూడ సూర్యుఁడే కారణము. ఏలయన! మనస్సు చల్లఁబడినచో నిఁక నెట్లు ప్రకాశించును? 9. ఉష్ణప్రకాశము సూర్యునిది. శీతప్రకాశము చంద్రునిది. ఉష్ణము లేకున్నచో దేహము మరణించును 10. కావున సూర్యుఁడు లేకున్నచో సులభముగ నేకార్యమైనను నడువదు. మీరలు విచక్షణులగు శ్రోతలు. యోచించి చూడుఁడు 11. హరిహరులకు, అనేకావతారములకును, శివశక్తికి, అనంతవ్యక్తులకుఁ బూర్వమునఁగూడ సూర్యుడుండెను. ఇప్పుడును నున్నాఁడు 12. ఎంతమంది యీ లోకములోనికి వచ్చుచున్నారలో వారలందఱును సూర్యునిక్రిందనేవర్తించుచున్నారు. అంత్యమునందు సూర్యుని

యెదుటనే దేహత్యాగ మొనర్చుచున్నారు 13. చంద్రుఁడు సూర్యు నకుఁ జాల వెనుక జనించెను. క్షీరసాగరమునుండి మథించి తీయఁబడిన నాలుగు రత్నములలోఁ జంద్రుఁడొకఁడు. చంద్రుడు లక్ష్మికిఁజుట్టము 14. ఈ భాస్కరుఁడు విశ్వచక్షువని పెద్దలు, పిన్నలు అందఱు నెఱుంగుదురు. కావున దివాకరుఁడు ఉత్తములందఱికంటె మిగుల నుత్తముఁడు 15. సూర్యుఁడు లోకోపకారార్థమై యపారమగు నభోమార్గభ్రమణము గావించుటకును నిత్యము వచ్చుచుఁ బోవుటకును సమర్థుఁడు (భగవం తుఁడు) కట్టడి చేసియున్నాఁడు 16. పగలే లేనియెడల విశ్వమంతయు నంధ కారబంధురమగును. సారాసార మెవరికిని స్ఫురింపదు. పగలే లేకున్నచో దొంగలు, గ్రుడ్లగూబలు చేయు ప్రచారము యథావిధిగ సాగును 17. సూర్యునకు సాటి యెవ్వరునుగారు. ఈ తేజోరాశి అవశ్యముగా నుప మానరహితుఁడు 18. సూర్యుఁడు రఘునాథునకుఁ బూర్వుఁడగుటవలన మనయందఱకుఁగూడ మిగులఁ బూర్వుఁడు. ఈతని మహిమ యగాధము. మానవవాక్కుతో నీ సూర్యభగవానుని నెంతని కొనియాడఁగలము? 19. రఘునాథుని వంశమునందును (రామునకు) ముందును వెనుకను జనించిన రాజులందఱును ఒకరి నొకరు మించినవారుగఁ బేరొంది గతించిరి. మంద మతినగు నాకీవిచార మెట్లు తెలియును? 20. రఘునాథుని సముదాయము నందు నా యంతఃకరణము చిక్కుకొని యున్నది. కావున నాతని మహత్త్వము వర్ణించుటకు నేను వాగ్దుర్బలుఁడను, అసమర్థుడనునై యున్నాను 21. సూర్యునకు నమస్కరించుటవలన దోషములన్నియుఁ దొలంగును. నిరంతరము సూర్యదర్శనము గావించుటవలనఁ దేజోబల ములు పెంపొందును 22.

మూఁడవ సమాసము — పృథ్వీ స్తుతి.

ఈ వసుమతికి వందనములు. అనేకవందనములు. దీని మహిమ నెంతదనుక గానము చేయఁగలను? ప్రాణిమాత్రులు దీని యాధారముననే వసించుచున్నారు 1. అంతరిక్షమునందుండు జీవులు సైతము పృథ్వీకార ణముననే నిల్చియున్నవి. ఏలయన, జడదేహములేనిచో జీవుఁ డెట్లుండఁ

గలఁడు? (జడత్వము పృథ్విలక్షణము) 2. జనులు పృథ్విని కాల్చు చున్నారు, దోకుచున్నారు, పొడుచుచున్నారు, దున్నుచున్నారు, చీల్చు చున్నారు, త్రవ్వుచున్నారు. మఱియు నీ పృథ్విపై మలమూత్రములు, వమనము విడచుచున్నారు 3. కుళ్ళిన, పాసిన, జీర్ణించిన పదార్థములకుఁ బృథ్విపై దక్క మఱి యెక్కడ సహాయముగలదు? దేహాంతకాలము నందు శరీరముగూడ భూమిమీఁదనే పడును 4. మంచిచెడ్డల కన్నిఁటికిని బృథ్విదక్క సహాయస్థానము వేఱొక్కటి లేదు. నానావిధ ధాతువులు, ద్రవ్యములుగూడ నీ పృథ్వీ గర్భమునందే యున్నవి 5. ఒకప్రాణి నింకొక ప్రాణి యీ పృథ్విమీఁదనుండియే సంహరించుచున్నది. భూమిని విడిచి నచోఁ బోవఁదగిన తావెచటనున్నది? 6. ఈ యంశము * గడములు, కోటలు, పురములు, పట్టణములు, నానాదేశాదిస్థానములు పర్యటనము గావించినచో విశదమగును. దేవతలు, దానవులు, మానవులు మున్నగు వారలందఱును బృథ్విమీఁదనే వసించుచున్నారు 7. నానారత్నములు, వజ్రములు, స్పర్శవేది, నానావిధ ధాతువులు, ద్రవ్యములు మున్నగునవి పృథ్వి లేకున్నచో గుప్తములు, ప్రచురములు కాఁజాలవు 8. మేరుమందర హిమాలయాదులగు అష్టకులాచలములును, మఱియుఁ బక్షి మత్స్య సర్పాదిజీవులును భూతలమునందే వసించుచున్నవి 9. నాలుగు దిశలను ఆవరణ జలముతో నిండిన నాలుగు సముద్రము లావరించియున్నవి. వానికవ్వలి గట్టునఁగల భూమిపై నత్యద్భుతములగు మహాపర్వతములు పగిలియున్నవి 10. ఆ శైలములయందుఁ జిన్నవి, పెద్దవియగు గుహ లపారముగానున్నవి. ఆ గుహలు నిబిడాంధకారబంధురములుగ నున్నవి11. ఆవరణ జలపార మెవ్వఁడెఱుంగును? అద్భుతములు, మహత్తరములునగు జలచరములందు నిండియున్నవి 12. ఆ జలమునకు వాయువాధారము. నిబిడమును, గాఢమునై పేరుకొన్న యా జలము ఏ దిశనుండియు భేదింప వీలుగాదు 13. కఠినత్వరూపమగు నహంకారము ప్రభంజనునకు ఆధార ముగ నున్నది. ఈ విధముగనున్న విచిత్రతరమగు భూగోళపుమేర నెవఁడు

* గడములు: సింహగడము, రాయగడము మొదలగునవి. కోటలు: అకలుకోట: రాజకోట మున్నగునవి. పాలెము: పల్లె, పాడు మున్నగు గ్రామనామములకివి మహా రాష్ట్రమునఁ బర్యాయపదములు.

దాటగలడు? 14. నానాపదార్థనంతములగు గనులు, ధాతురత్న కలిత ములగు స్థలములు, కల్పతరువు, చింతామణి, అమృతకుండము, నానా ద్వీపములు, నానాఖండములు, పెక్కు నగరములు, మఱియు నానా ప్రకారములగు జీవులు, ప్రత్యేక జీవిత వ్యతీతపద్ధతిలో నివసించు ఊషర క్షేత్రములు, ఆ సముద్రప్రాంతిములఁ గలవు 15, 16. మేరువునకుఁ జుట్టుప్రక్కలఁ బర్వతములు పగిలియున్నవి. అచ్చట నద్భుతముగాఁ జీకటి వ్యాపించియున్నది. నానావిధములు, నిబిడములునగు వృక్షము లచట నెన్నియో గలవు 17. అచటనే లోకాలోకపర్వతము గలదు. అచట సూర్యుని చక్రము తిరుగుచుండును. చంద్రాద్రి, ద్రోణాద్రి మైనాకములను పేరులుగల మహాగిరులు సైత మచటనే యున్నవి 18. అనేకదేశజములగు నానాపాషాణభేదములు, నానావిధములగు వృత్తిభేద ములు, నానాగుప్త నిధానములు విభూతులు, నానాఖనులు మున్నగునవి యెల్ల నీ భూమండలమునందె గలవు 19. వసుంధర బహురత్నమయి, భూమికి సమానమగు పదార్థ మెద్దియు లేను. నాలుగు దిశలను మేరలేక యీ భూమండలము వ్యాపించియున్నది 20. ఈ సమస్త ధరణీతలము నందంతటను జరింపఁగల ప్రాణి యెవ్వడు? ఈ పృథ్వి కెద్దియుఁ దుల్యము గాదు 21. బహువిధములగు నిరుపమానలతలు, నానావిధములగు సస్యాదులు ఈ పృథ్విమీఁదనే యున్నవి 22. స్వర్గమర్త్య పాతాళములను నీ మూఁడు లోకములు సృష్టికర్తచే నత్యద్భుతముగ సృజింపఁబడెను. పాతాళలోకమునందు గొప్ప గొప్ప నాగములు, సర్పములు వసించు చున్నవి 23. ఈ విశాలమగు భూమండలమే నానాలతలకును, బీజము లకును గనియైయున్నది. కర్తయగు భగవానుని కృత్యము మిగులఁ జిత్రమై నది 24. మనోహర దుర్గములు, కోటలు, బహువిధ నగరములు, పుర ములు, పత్తనములు మున్నగు నన్నిస్థానములందును జగదీశ్వరుఁడు వసించుచున్నాడు 25. ఎందఱో బలవంతులు జనించి గతించిరి. వార లీ పృథ్విపై మిగులఁ గ్రోధకర్మము లొనరించిరి. కాని వారలు తమ శక్తి సామర్థ్యములచే నీ పృథ్వికి వేఱుగ నుండలేకపోయిరి 26. ఈ పృథ్వి మిగుల విశాలమైనది. బహువిధజాతులుగల జీవులీ భూమిపై వసియించు చున్నవి. భూమండలమునందలి యవతారములకు నానాభేదములు

గలవు. 27. ఈ యంశము ప్రత్యక్షముగా నిపుడు సైతము కనిపించు చున్నది. అనుమానింపవలసిన యావశ్యకములేదు. నానాప్రకారములగు జీవితము లీపృథ్వి యాధారముననే గడచుచున్నవి 28. ఈ భూమి నాదియని ఎందఱో యనుచుందురు. కాని యంత్యమునందు నాదియనువారె గతింతురు. పృథ్వీమాత్ర మనంతకాలమునుండి యథావిధముగనున్నది 29. పృథ్వి మహిమ యిట్టిది. దీని కెద్దియును సాటిగాదు. బ్రహ్మాదిదేవతలు మొదలు మనుష్యులు దనుక సీ భూమండలమే యాశ్రయస్థానముగా నున్నది.

నాలుగవ సమాసము – జల స్తుతి

ఇఁక నిపుడు సమస్తమునకు జన్మస్థానమును సమస్తజీవులకు జీవనమును "ఆపోనారాయణస్వరూప" మనఁబడునదియు నగు జలమును గూర్చి చెప్పెదను 1. పృథ్వి కావరణోదక మాధారము. సప్తసముద్రముల జలము, నానామేఘోదకము ఈ పృథ్వియందుఁ బ్రవహించుచుండును 2. అనేకదేశములం దెన్నెన్నియో నదులు ప్రవహించి సముద్రములోఁ గలియుచున్నవి. కొన్నినదులు పెద్దవి. కొన్ని నదులు చిన్నవి. కొన్ని పవిత్రములు. వాని మహిమ యగాధము 3. నదులు పర్వతముల నుండి బయలుదేరి నానాదరీకుహరములలోఁ బ్రవహించుచు హర్ హర్, ఖడ్ ఖడ్ యని ధ్వని యొనర్చుచు నెంతయో దూరము బోవుచున్నవి 4. కూపములు, బావులు, నీటిబుగ్గలు, గొప్ప తటాకములు, మున్నగు వనేక జలస్థానము లన్నిచోటులందును గలవు. వానిలో నిర్మలమగు జలము నిండియున్నది 5. తుంపురు లాకాశమునకు బలముగా నెగయుచున్నవి. ఎన్నియో కాలువలు బారుచున్నవి. మఱియుఁ దనంత నీరు పైకుబుకు నీటిబుగ్గలనుండి జలము బ్రవహించుచున్నది 6. కొన్ని తావులఁ గూపములనుండియు నీరు వెల్లివిరియుచున్నది. పర్వతములను బగులగొట్టుకొని నీరు ప్రవహించుచున్నది. ఇట్లు భూమండలమునందు జలమున కనేక భేదములు గలవు 7. అనేకపర్వతములనుండి యెన్నియో జలధారలు శిలలను జీల్చుకొని బయలుదేరుచున్నవి. వానితో

బుగ్గలు, నదులు, కాలువలుగూడ వెడలుచున్నవి 8. భూమండలము నందలి జలము నెంతని వర్ణింపగలను? నానావిధములగు తుంపురుల నెగఁ జల్లు నీటిగొట్టములలోనికిఁగూడ నీటిని బంధించికొని తెచ్చుచున్నారు 9. (జలాశయములు) మడుగులు, గుంటలు, గాబులు, గంగాళములు మున్నగువానియందేగాక నానాగిరికందరములయందుగూఁడ జలము నిండి యున్నది. అనేకలోకములలో నానావిధములగు జలములుండును 10. ఒకదానికంటె నొకటి యెక్కుడుగఁ బవిత్రములగు పుణ్యతీర్థము లీ పృథ్విపై నెన్ని యోగలవు. శాస్త్రకారు లాయాతీర్థముల యగాధ మహిమ లను బ్రశంసించియున్నారు 11. నానాతీర్థములలోని పుణ్యోదకములు, నానాస్థలములయందలి శీతలోదకములు, నానాక్షేత్రముల యందలి ఉష్ణో దకములు ప్రతిస్థలమునందును గలవు 12. పలు తెఱంగులుగఁ గనుపించు తీఁగలలో జలమున్నది. పలు తెఱంగులుగ నున్న ఫలములందును కుసు మములందును జలమున్నది. ఇంతయేల! నానావిధములగు కందమూల ములలో సైతము జలమున్నది. ఈ జలములన్నియు గుణకారకములై యున్నవి 13. నానావిధములగు ఇక్షురసము, నానావిధములగు ఫలరసము, నానావిధములగు గోరసము, మదము, పాదరసము, గుడరసము మున్నగు రసములన్నియు నుదకమే 14. నానాముక్తాఫలములందలి జలము, నానారత్నములందు మెఱయు జలము, నానాశస్త్రజలము మున్నగు జలములు నానాగుణయుక్తములుగ నుండును 15. వీర్యము, రక్తము, చీము, మూత్రము, స్వేదము మున్నగునవిగూడ ఉదకభేదములే. ఈ యంశము యోచించిచూచినచో బాగుగ విశదమగును 16. ఈ దేహ ముదకముతో నిండియున్నది. భూమండలముగూడ నుదకమయమే. చంద్రమండలము, సూర్యమండలము ఉదకముతో నిండియున్నవి17. ఇట్లు మొదటినుండి తుదిదనుక జలము వ్యాపించియున్నది. మఱియు మధ్యము నందు సైతము జలముగలదు. కొన్నితావుల గుప్తముగనున్నది 18.

నీరేబీజములందు మిశ్రితమగునో యా బీజములస్వాదునే గ్రహించి ప్రసిద్ధమగును. చూడుఁడు. చెఱకులోనుండి రుచ్యమగురసము జలము గైకొనుచున్నది 19. ఈ దేహ ముదకముచే నిర్మింపఁబడెను. నిరంతర మీ దేహమునకు ఉదకమేగావలయును. ఉదకమునకు సంబంధించిన

ఉత్పత్తివిస్తారముల నెంతదనుక వివరింపఁగలను 20. ఉదకము తారకము. ఉదకము మారకము. ఉదకము నానాసుఖదాయకము విచారించి చూచినచో నది లోకాతీతమని (అలౌకికమని) విదితమగును 21. ఉదకము భూస్థలమునఁ బరుగులిడును. దానినుండి నానావిధములగు మనోహరధ్వనులు వెడలును. పెద్ద పెద్ద జలధారలు హాహార్, హాహార్ అను ధ్వనితోఁ బడుచుండును 22. ప్రతిస్థలమునందలి జలమును బరస్పరము గలిసికొని తటాకములలో నిండును. అంతియగాక నదులు, కాలువలు మర్మరధ్వనితోఁ బ్రవహించును 23. ఒకానొకచోట గుప్తగంగఁ బ్రవహించును. ఉదక మన్నితావులందును బ్రత్యక్షముగ నున్నది. ఒకానొక యెడ భూగర్భమున నున్న జలము ఘుట్ ఘుట్ అనుధ్వనితో బుగ్గలనుండి ప్రవహించును 24. భూగర్భమునందు బుగ్గ లెన్నియో గలవు. వాని వృత్తాంతము విన్నవారుగాని, కన్నవారుగాని లేరు. కొన్ని తావులలోఁ బిడుగులుపడుటచే బుగ్గ లేర్పడెను 25. భూమినిండను, భూమిలోనను జలము నిండియున్నది. పృథ్వికిఁ బైభాగమునఁగూడ జలము వాయురూపముతో వ్యాపించియున్నది 26. స్వర్గ మర్త్య పాతాళములలో నొక్క నదియున్నది. మేఘసముదాయము ఆకాశమునుండి జలము వర్షించుచుండును 27. పృథ్వికి మూలము జలమె. జలమునకు మూలము అగ్ని. అగ్నికి మూలము వాయువు. వాయువు భూతములలో మిగుల గొప్పది 28. వాయువుకంటెను గొప్పవాఁడు పరమేశ్వరుఁడు. పరమేశ్వరు నుండియే మహద్భూతవిచార ముత్పన్నమయ్యెను. పరమేశ్వరునికంటెను, అన్నింటికంటెను గొప్పవాఁడు పరాత్పరుఁడగు పరబ్రహ్మము 29.

ఐదవ సమాసము — అగ్నిస్తుతి.

అగ్నిహోత్రునకు వందనములు. ఈతఁడు రఘునాథునకుఁ గన్యాదాతయగుమామ. అగ్ని దేవుఁడు విశ్వవ్యాపకుఁడు. విశ్వంభరుఁడు నైయు

న్నాఁడు. జానకీదేవి కగ్నిహోత్రుఁడు తండ్రి 1. భగవానుఁ డీ యగ్ని ముఖమునుండియే ఆహారమును గ్రహించును. ఋషులకీతఁడే ఫలదాయకుఁడు. ఈ యగ్నిభట్టారకునివలననే అంధకారము, శీతము, రోగము హరించును. జగత్తులోని మానవుల నీ యగ్నిహోత్రుఁడే భరించుచున్నాఁడు. మఱియు బోషించుచున్నాఁడు 2. లోకములో నానా వర్ణములు, నానాభేదములుగలవు. కాని యగ్ని జీవమాత్రులకెల్లరకు సమానుఁడై యున్నాఁడు. బ్రహ్మాదులకుఁగూడ నాతఁడు భేదరహితుఁడుగఁబరమశుద్ధుఁడుగ నున్నాఁడు 3. ఈ సృష్టి యగ్నివలననే నడుచుచున్నది. అగ్నివలననే జనులుష్ణమును బడయుచున్నారు. అగ్నివలననే చిన్నపెద్దలందఱును జీవించుచున్నారు 4. అగ్నిహోత్రుఁడే యీ భూమండలమును నివాసయోగ్యముగ సృజించెను, ప్రతిష్ఠలమునందును, దీపములు, దీపికలు నానావిధజ్వాలలు, అగ్నిహోత్రునివలననే యేర్పడెను 5. గర్భమునందున్న జఠరాగ్నివలననే జనుల కాకలికలుగును. అగ్నివలననే భోజనమునందలి రుచి తెలియును 6. అగ్నిసర్వాంగములందును వ్యాపించియున్నది. జనులందఱును ఉష్ణమువలననే జీవించుచున్నారు. ఉష్ణతలేకున్నచో జనులు మరణింతురు 7. అగ్ని మందమైనంతన ప్రాణులు మరణింతురను సంశయము లోకులందఱెఱింగినదె 8. అగ్నిబలమున్నచోఁ దత్కాలముననే శాస్త్రవాదములందు జయము లభించును. ఎంతదనుక నగ్నియుండునో అంతదనుకనే జీవితము 9. నానావిధరసము లగ్నివలన నిర్మింపఁబడుచున్నవి. ఆ రసములను బుచ్చుకొనుటచే మహారోగు లారోగ్యవంతులగుచున్నారు 10. సూర్యుఁ డన్నింటికంటెను గొప్పవాఁడు. కాని యగ్నిదేవుని ప్రకాశమహిమ సూర్యప్రకాశముకంటె నధికమైనది. రాత్రులందు జను లగ్నిసహాయముగఁగైకొనుట మనము ప్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్నారముగదా! 11. శూద్రునియింటియగ్నిని దెచ్చుకొనినను దోసము లేదని పెద్దలుచెప్పిరి. అందఱిగృహములలోని యగ్నియుఁ బవిత్రమైనదే12. నానాయాగములు, అగ్నిహోత్రములు విధిపూర్వకముగ నగ్నివలననే జరుగుచున్నవి. అగ్ని తృప్తినొంది సుప్రసన్నుఁడగును 13. దేవతలు దానవులు, మానవులు అగ్నిసహాయముననే వర్తించుచున్నారు. అగ్ని యందఱకును సహాయమైనది 14. గొప్ప గొప్పవారలు వివాహముచేయు తఱి

నానాప్రకారములగు అగ్ని కౌతుకులను (బాణసంచాకాల్చువారిని) గొని పోవుదురు. అగ్ని క్రీడలవలననే మహోత్సవములకు శోభవచ్చును. 15. రోగు లుష్ణౌషధములను సేవించి యగ్నివలన సౌఖ్యములు బడయుదురు 16. బ్రాహ్మణులకు ముఖ్యులగు పూజనీయులు సూర్య భగవానుఁడు, హుతాశనుఁడే. ఇందు సందియములేదు 17. జనులలో జఠరానలముగలదు. సాగరమునందు బడబానలముగలదు. భూగోళమునకు నలుదిక్కులందును ఆవరణానల మున్నది. శివుని నేత్రమునందును విద్యుల్లతలయందును అగ్నికలదు 18. కాంశ్యపాత్రమునుండియు ఆగ్నేయ దర్పణమునుండియుఁ గట్టెలను ఒరయుటవలనను చెకుముకిరాతి నుండియు అగ్ని జనించును 19. అగ్ని అన్నితావులను గలదు. కఠినముగ రాపిడి యొనర్చినచో అగ్ని జనించును. అగ్నిసర్పములవలన గిరికందరములుగూడ భస్మమగును20. అగ్నితో నెన్నియో ఉపాయములు గావించుచున్నారు. అంతియగాక బహువిధములగు హోనులుసైతము కలుగును. వివేకము లేనిచో అంతయు నిరర్థకము 21. భూమండలమునందలి పిన్న పెద్దలందఱకును అగ్నియే యాధారము. పరమేశ్వరుఁ డగ్నిముఖముననే సంతుష్టి నొందును 22. అగ్నిహోత్రుని మహత్త్వమిట్టిది. దీని నెంతదనుక వర్ణించినను అసమగ్రమె. అగ్నిపురుషుని మహిమ లోతునకు దిగిన కొలఁది అగాధముగా నుండును 23. అగ్ని జీవితకాలమున సుఖము నొసంగును. చనిపోయినపిదప శవమును భస్మమొనరించును. అది సర్వభక్షకము. దాని ఘనత నెంతదనుక వర్ణింపగలము? 24. సమస్తసృష్టిని ప్రళయకాలమునం దగ్ని సంహరించును. అగ్నిహోత్రుని బారిని బడిన పదార్థమేదియు దక్కదు 25. అనేకులనేకవిధముల హోమమొనర్తురు. ఇంటింటను బలియు వైశ్వదేవము జరుగుచుండును. క్షేత్రములలో దేవతా విగ్రహముల ముందు దీపముల వెలిగింతురు 26. దీపారాధనముతో, నీరాజనముతో భక్తులు భగవంతునకు హారతులిత్తురు. కాఁగుచున్న గంగాళములోని చమురునందు చేయియుంచి జనులు సత్యాసత్యములు వెల్లడింతురు. 27. అష్టధాప్రకృతి, ముల్లోకములు, మున్నగువాని యన్నింటియందును అగ్ని వ్యాప్తమైయున్నది. అగ్ని దేవుని యగాధమహిమ నెంతదనుక వర్ణింపఁగలను? 28. అగ్నికి నాలుగు శృంగములు, మూఁడుపాదములు, రెండు

తలలు, ఏడుచేతులు ఉన్నవని శాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడినది. ఇది యనుభవము లేకే చెప్పఁబడినదా? 29. ఉష్ణమూర్తియగు అగ్నిదేవుని నేను యథామతిని వర్ణించితిని. న్యూనాధిక్యములకు శ్రోతల క్షమింపఁ గోరెదను 30.

ఆఱవ సమాసము – వాయుస్తుతి

వాయుదేవున కనేకవందనములు. వాయుదేవుని స్వభావము మిగులఁ జిత్రమైనది. వాయువువలననే జగమునందు సమస్తజీవులు వర్తించుచున్నారు 1. శ్వాసోచ్ఛ్వాసములు వాయువువలననే జరుగుచున్నవి. నానావిద్యలు వాయువువల్లనే అభ్యసింపఁబడుచున్నవి. శరీరములందు జలనము (చేతనము) వాయువువలననే కలుగుచున్నది 2. చలనము, వలనము, ప్రసారణము, నిరోధనము, అకుంచనములు. ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానములు, నాగకూర్మ కృకర దేవదత్త ధనంజయములు మున్నగునవి వాయువునకుఁ గల స్వభావభేదములు 3, 4. తొలుత వాయువు బ్రహ్మాండమునఁ బ్రకటమయ్యెను. తరువాత బ్రహ్మాండమునందును దేవతలయందును నిండి నానాగుణముల నొంది పిండమునందుఁ బ్రకటమయ్యెను 5. స్వర్గమునందలి దేవతలందఱును, పురుషార్థులగు దానవులును, మర్త్యలోకములోని మానవులును, విఖ్యాతులగు రాజులును; యిట్టివేయగు నరదేహ భేదములును, అనంత ప్రకారములగు శ్వాపదములును, వనచర, జలచరాదులును వాయువువలననే ఆనందముగాఁ గ్రీడించుట తటస్థించినది 6, 7. వాని యన్నిటియందును గాలి యాడుచున్నది. పక్షులన్నియు వాయువువలననే యెగురుచున్నవి. అగ్నిజ్వాలలు వాయువువలననే హెచ్చుచున్నవి 8. ఆకాశమునందున్న మేఘములన్నింటిని వాయు వొకతావునకుఁ జేర్చుచున్నది. మఱలఁ దత్క్షణమె వేఱువేఱుగావించి లోలంగఁ ద్రోయుచున్నది. వాయువుతో సమానమగు కార్యదక్షతగలది వేఱొండు లేదు 9. వాయువు ఆత్మయొక్క సత్త. అది దేహమునందు వర్తించుచున్నది. వ్యాపకత్వమున వాయువునకు సమానమైనది ప్రపంచమున

లేదు 10. వాయువు బలమువలననే పర్వతములమీదనుండి దట్టమగు మేఘసైన్యము లోకహితార్థమై యుదయించుచున్నది. మఱియు వాయువు బలముననే ఉరుము లురిమి పిడుగులు పడుచున్నవి 11. ఈ బ్రహ్మాండమునందుఁ జంద్రుడు సూర్యుఁడు నక్షత్రమాల గ్రహమండలము మేఘమాల, నానాకళలు వాయువువలననే నెలకొనియున్నవి 12. ఎన్నియో కలసియున్న పదార్థము లొక్కటిగ నున్నచో విభజింప వీలు చిక్కదు. అట్లే పంచభౌతిక పరిణామముగూడ భేదింప నవకాశము గలుగదు 13. వాయువు సరసర వీచుచుండును. వడగండ్లు పడుచుండును. మఱియు వర్షమువెంట నెన్నియో జీవములు పడుచుండును 14. వాయురూపమగు కమలకళయే జలమున కాధారము. జలాధారమువలననే శేషువు భూమండలము ధరించియున్నాడు 15. శేషుని కాహారము వాయువు. వాయుభోజనముచే దేహముబ్బి యున్నప్పుడు భూమండలము నాతఁడు తనపై ధరించుచున్నాడు 16. మహాకూర్మదేహము బోరగిలఁబడిన బ్రహ్మాండమువలె నుండును. దీనివలన మహాకూర్మదేహ మెంతగొప్పదో తెలిసికొనవచ్చును. అదిగూడ వాయుసంయోగముననే నిల్చియున్నది 17. భూమండలమును ఆదివరాహము తన కోరపై ధరించెను. ఆ శక్తి వాయుకారణముననేదానికి లభించెను18. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు జగదీశ్వరుఁడుగూడ వాయు స్వరూపములందె యున్నారు. ఈ విచారమును వివేకులే యెఱుంగుదురు 19. ముప్పదిమూఁడు కోట్లదేవతలు, ఎనుబదినాలుగు వేలఋషులు, అసంఖ్యాకులగు సిద్ధయోగులు మున్నగువారందఱును వాయువువలననే నిలిచియున్నారు 20. తొమ్మిదికోట్ల కాత్యాయనీదేవతలు, ఏఁబది యారుకోట్ల చాముండీశక్తులు, మూడున్నర కోట్లభూతగణము వాయురూపముననే యున్నవి 21. భూతములు, దైవతములు, నానాశక్తుల వ్యక్తివిశేషములు వాయురూపములే. మఱియు భూమండలమునందలి నానావిధజీవులు వాయువువలన నెన్నికలుగుచున్నవో యెవ్వరెఱుంగుదురు? 22. వాయువు పిండబ్రహ్మాండములలో నిండియున్నది. బ్రహ్మాండమునకు వెలుపలఁగూడ నది వ్యాపించియున్నది. సామర్థ్యవంతమగు నీ వాయువు అన్నితావులందును బరిపూర్ణముగా నున్నది 23. వాయువు మిగుల సమర్థమైనది. తనతనువును, మనమును రఘునాథస్వామి

చరణమునందు మగ్నమొనరించిన హనుమంతుఁడీ వాయుదేవుని పుత్రుఁడే 24. హనుమంతుఁడు వాయుదేవునకుఁ బ్రసిద్ధ కుమారుఁడు. తండ్రీ కుమారులలో భేదము లేదు. ఈ యుభయుల పురుషార్థములును సమముగానున్నవి 25. హనుమంతునిఁ బ్రాణనాథుఁ డందురు. వాయు కారణముననే యాతఁడు సమర్థుఁడయ్యెను. వాయువు లేనిచో నంతయు వ్యర్థమే 26. పూర్వకాలమున హనుమంతునకు మృత్యు వాసన్నమయ్యెను. వాయు వపుడు రుద్ధమయ్యెను. అందుచే దేవతలందఱికి బ్రాణాంతకావస్థ గలిగెను 27. దేవతలందఱును గలిసి వాయుదేవుని స్తుతింపఁగా వాయుదేవుఁడు ప్రసన్నుఁడై యందఱను రక్షించెను 28. మహాప్రతాపశాలియగు హనుమంతుఁడీశ్వరావతారము. దేవగణమీతని బురుషార్థమును జూచుచుండును 29. దేవతలు కారాగృహమున నిర్బంధింపఁబడుట హనుమంతుఁడు ఆకస్మికముగఁజూచి లంకకుఁ జుట్టుప్రక్కల సంహారక్రీడ విజృంభింపఁజేసి రాక్షసులకు దుర్దశ గలిగించెను 30. దేవతలకుఁ బ్రతీకారము రాక్షసులనుండి గైకొనెను. రాక్షసకులమును మూలమట్టముగా నాశనమొనరించెను. ఆ పుచ్ఛకేతుని లీలలు మిగుల నాశ్చర్యకరములుగ నుండును 31. రావణుఁడు సింహాసనము నధిష్ఠించియున్నపుడు అచటికేగి హనుమంతుఁడు నిందించెను. లంకకుఁ బోవునపు డాఁతనిని సముద్రమునైత మాటంకపఱుపలేకపోయెను 32. దేవతలకు ఆంజనేయుఁడాధారమయ్యెను. అతని మహాపరాక్రమమును గాంచి దేవతలు రఘునాథుని స్తుతించిరి 33. సమస్తదైత్యులను హనుమంతుఁడు సంహారమొనర్చెను. తత్కాలముననే దేవతల నుద్ధరించెను. త్రిలోకము లందలి ప్రాణివర్గమిందుచే సుఖమొందెను 34.

ఏడవ సమాసము – మహద్భూత నిరూపణము.

పృథ్వికి మూలము జలము. జలమునకు మూలము అగ్ని. అగ్నికి మూలము వాయువు. ఈ విషయమగు వర్ణన మింతకు మున్నొనర్చితిని 1. ఇపుడు పవనమునకు మూలమును, అన్నింటియం దత్యంతచంచలముగ వర్తించునదియు నగు అంతరాత్మ వర్ణనము నాలింపుఁడు 2. అంతరాత్మ

వచ్చుచున్నపుడు గోచరింపదు. ఒకచోట స్థిరముగాఁ గూర్చుండియుండదు దానిస్వరూప మిట్లుండునని వేదశ్రుతులుసైతము అనుమానింపలేకున్నవి 3. బ్రహ్మమునందుఁ దొలుత గలుగు స్ఫురణమే అంతరాత్మ లక్షణము. అదియే జగదీశ్వరుఁడు. త్రిగుణములు దానివలననే కలిగెను 4. త్రిగుణములనుండి పంచభూతము లేర్పడెను. పిదప నవి సృష్టిరూపముతో విస్తృతమయ్యెను. వివేకముతో నా భూతముల స్వరూప మెఱుంగవలెను 5. ఈ పంచభూతములలో ముఖ్యమైన దాకాశము. ఇది తక్కిన నాలుగు భూతములకంటెను శ్రేష్ఠమైనది. దీని ప్రకాశముననే అన్నియుఁ బ్రకాశించుచున్నవి 6. విష్ణువే యొక మహద్భూతము. ఇదియే భూతముల రహస్యము. కాని యీ యంశము ననుభవములోనికిఁ దేవలెను 7. ఈ భూతముల వివరము విస్తరించి వివరించితిని. ఈ భూతములయం దెయ్యది వ్యాప్తమైయున్నదో యది విచారపూర్వకముగఁ జూచినయెడల ననుమానములోనికి వచ్చును 8. ఆత్మకుఁగల చపలత్వము ముందుఁ బాపము వాయు వెంతటిది. ఆత్మచాపల్యము ప్రత్యక్షముగ విచారించి చూడవలెను 9. ఆత్మలేనిది కార్యము నడువదు. ఆత్మ కనుపింపదు. దొరకదు. అది గుప్తరూపముతో నానావిచారములఁ దిలకించును 10. ఆత్మ పిండబ్రహ్మాండములందు వ్యాప్తమైయున్నది. నానావిధ దేహములలో విరాజిల్లుచున్నది. అది జగత్తులోని సకలప్రాణుల యంతఃకరణములందును నున్నది. ఈ యంశము వివేకశాలురగు జనులంద ఱెఱుంగుదురు 11. ఆత్మలేకుండ దేహము వర్తించుటయనునది కల్పాంతమునందేని జరుగదు. ఆత్మయోగముననే అష్టధాప్రకృతియొక్క వ్యక్తులు రూపమునొందెను 12. ఆదిమొదలు అంత్యముదనుక సమస్తము నాత్మయే చేయుచున్నది. ఆత్మకుఁ బిదప నిర్వికారమగు పరబ్రహ్మమున్నది 13. ఆత్మ శరీరమునందు వర్తించుచు ఇంద్రియగణమునకుఁ జేష్ట లొసంగుచున్నది. దేహరూపమగు నుపాధితో నది సుఖదుఃఖసంబంధములగు నానాభోగముల ననుభవించుచున్నది 14. ఈ బ్రహ్మాండము సప్తకంచకము. దానిలో మఱల సప్తకంచకము పిండము, ఆ పిండమునందలి యాత్మను దృఢమగు వివేకముతో గురు తెఱుంగవలెను 15. ఆత్మ శబ్దమును విని తెలిసికొనుచున్నది. తెలిసికొని ప్రత్యుత్తర మొసంగుచున్నది. మఱియు చర్మము తోడ్పాటుచేఁ

గలిన, మృదు శీతోష్ణములను గ్రహించుచున్నది 16. అది నేత్రములలో నిండి పదార్థమును గాంచుచున్నది. నానాపదార్థములఁ బరీక్షించుచున్నది. మనస్సులోని ఉచ్చనీచములను దెలిసికొనుచున్నది 17. ఆత్మ క్రూర దృష్టి, సౌమ్యదృష్టి, కృపాదృష్టి, మొదలగు నానావిధదృష్టి భేదములను దెలిసికొనుచున్నది 18. అది జిహ్వలోని నానావిధ రుచులను గ్రహించి వాని భేదాభేదములను విమర్శింప నేర్చియున్నది 19. ఉత్తమభోజనముల పరిమళము, నానాసుగంధవస్తువుల పరిమళము, నానాఫలముల పరిమళము, ఆత్మ ఘ్రాణేంద్రియ సహాయమునఁ దెలిసికొనుచున్నది 20. జిహ్వతో రుచి నెఱుంగుటయు, మాటలాడుటయు, హస్తేంద్రియములతో నిచ్చి పుచ్చుకొనుటయుఁ, బాదేంద్రియములతో వచ్చుట పోవుటయు ఇంక నిట్టి యితర క్రియలు నిరంతరమాత్మయే చేయుచుండును 21. శిశ్నేంద్రియముతో సురతభోగము, గుదేంద్రియముతో మలోత్సర్జనము, మనస్సుతో సమస్త కల్పనము, ఆత్మయే గావించుచున్నది 22. ఆత్మ యీ త్రిలోకములయందును నీ విధముగా ననేకవ్యాపారములను ఒంటరిగనే యొనర్చుచున్నది. దాని గొప్పతనము నెవరు వివరింపగలరు? 23. దాని మహిమను అదిదక్క నితరులు ప్రశంసింపలేరు. ఆత్మవంటి వ్యాపారము, విస్తారము, ఇంతకు మునుపు కాలేదు. ఇఁకముందుఁ గాబోదు24.పదునాలుగు విద్యలు,అఱువది నాలుగుకళలు - చతురత్వమునకు సంబంధించిన నానాకళలు, వేదశాస్త్ర పురాణములు, అంతఃకరణము ఆత్మయందుఁదక్క నెక్కడ నున్నవి? 25. ఈ లోకపు ఆచారము, పరలోకపు సారాచారవిచారము, ఉభయలోకముల నిర్ధారణము ఆత్మయే చేయుచున్నది 26. నానామతములు, నానావిధసంవాద వివాదములు, నానానిశ్చయములు ఆత్మయేచేయుచున్నది 27. ముఖ్యతత్వ మంతటను వ్యాపించియున్నది. అది సమస్తపదార్థములకును స్వరూపమొసంగినది, ఆత్మ సంయోగముచే నంతయు సార్థకమైనది 28. వ్రాయుట, చదువుట, వల్లించుట, అడుగుట, వివరించుట, అర్థము నెఱుంగుట, పాడుట, వాయించుట, ఆడుట ఆత్మవలననే జరుగుచున్నవి 29. ఆత్మ నానాసుఖములతో నానందించుచున్నది. నానాదుఃఖములతో దుఃఖించుచున్నది. నానావిధములగు దేహములను ధరించుచున్నది. విసర్జించుచున్నది 30. ఆత్మ యొక్కటియే నానాదేహములను ధరించి

(యొక్కటియే) నానాప్రకారముల నటించుచున్నది. నటనాట్యములు, కళాకౌశలములు ఆత్మ లేకున్నచో జరుగఁజాలవు 31. ఆత్మ యొంటరిగనే యుండి బహురూపియగుచున్నది. అది పలుతెఱంగుల మహోద్యోగిగను, మహాప్రతాపిగను నలరారుచున్నది. మఱియుఁ బిఱికిఁగగూడ నగుచున్నది 32. ఆత్మ యొక్కటియేగదా! ఎట్లు విస్తృతమైనది? అది బహువిధములగు వినోదములు గావించుచున్నది. దాంపత్యము లేకయే యది సర్వత్ర యెట్లు వ్యాపించినదో చూడరాదా 33. స్త్రీలకుఁ బురుషుఁడును, బురుషునకు స్త్రీయును గావలయును. ఇట్లు పరస్పరముగఁ గలిసికొందురేని వారల కానందము గలుగును34. స్థూలము (పదార్థభేదము)నకు మూలము (కారణము) లింగము (స్త్రీలింగ పుంలింగాదులు) మఱియు లింగమునఁ దీవ్యవహారాదులు గలవు. ఈ విధముగనే ఈ జగత్తు ప్రత్యక్షముగ నడుచుచున్నది 35. లింగభేదము ననుసరించి పురుషజీవులను జీవుఁడనియు, స్త్రీజీవులను జీవియనియును నుడువవలసిన జంజాటము కలుగుచున్నది. ఈ సూక్ష్మకూటకము (మోసము) తెలిసికొనవలయును 36. స్థూలయోగము వలన భేదము తెలియుచున్నది: కాని వాస్తవమునకు సూక్ష్మమునందంతయు నభేదమే. ఈ వాక్యము నిశ్చితము, అనుభవయుక్తము నని విశ్వసింపఁదగును 37. స్త్రీ స్త్రీతోడ సంభోగించుట యెప్పుడును జరిగియుండలేదు. స్త్రీ తన యంతఃకరణమునందుఁ బురుషుని చేరుచుండును 38. స్త్రీకిఁ బురుషుఁడును, బురుషునకు స్త్రీయును గావలయును. ఈ సంబంధమిట్టిది. ఇది సూక్ష్మమునందుఁగూడఁ గలదు 39. పురుషుని భావమందుఁ బ్రకృతియుఁ, బ్రకృతి భావమునందుఁ బురుషుఁడు నుందురు. కావుననే వానిని "ప్రకృతిపురుషులని" యందురు 40. పిండమునందు బ్రహ్మాండమును విచారింపవలెను. ప్రతీతిని బ్రాప్తింపఁ జేసికొనవలెను. ఒకవేళఁ దెలియకున్నచో మాటిమాటికి విచారించి తెలిసికొనవలెను 41. ద్వైతేచ్ఛ మొదటినుండియు నుండెను. కాననే యది భూమండలములోనికివచ్చినది. భూమండలమును ఆదిస్థానమును (మూలమాయను) మిళితముగావించి చూడవలెను 42. ఇప్పటికొక మహాత్కార్యము నెరవేరినది. ఏమన? శ్రోతల యాక్షేపణము నివారణమైనది. అంతియగాక ప్రకృతిపురుషుల రూపముగూడ నిశ్చయమైనది 43.

ఎనిమిదవ సమాసము — ఆత్మారామ నిరూపణము

గణపతీ! నీ యనుగ్రహామువలననే హృదయమునకు బలము కలుగుచున్నది. కాన నీ మంగళమూర్తికి వందనములు. జనులు ఆత్మనే భజించుచు ఆత్మనే స్తుతించుచున్నారు. (ఆత్మవలన మతిస్ఫూర్తి కలుగుచున్నది. అట్లే గణపతివలనఁగూడఁ గలుగుచున్నది. కావున గణపతియే ఆత్మ) 1. తల్లీ సరస్వతీదేవీ? నీవు అంతఃకరణమునకుఁ ప్రకాశమును ప్రసాదించుచున్నావు. నానావిధములగు విద్యలను బూర్ణరూపముతో నీవే వివరణము గావించుచున్నావు. నీవు జగదీశ్వరివి, వైఖరీరూపవు. నీకు నమస్కరించెదను 2. రామనామము సర్వోత్తమమైనది. శంకరుని శ్రీరామ నామస్మరణమువలననే కష్టము లొక్కమాఱుగఁ దొలంగి విశ్రాంతి లభించెను 3. రామనామము మిగుల మహిమగలది. ఆ పరాత్పరుని, పరమేశ్వరుని, త్రైలోక్యధారుని నామము రాను రాను మహత్త్వము నొందుచున్నది 4. ఆత్మారాముఁడు నలుదిక్కులను నిండియున్నాఁడు. ఆతని వలననే జనులు ఇటునటు తిరుగుచున్నారు. ఆత్మ లేనియెడల దేహము పడిపోవును. మరణించును 5. ఆ జీవాత్మ, విశ్వాత్మ, పరమాత్మ, జగదాత్మ, శివాత్మ, గుప్తాత్మ, ఆత్మ, అంతరాత్మ, సూక్ష్మాత్మ యను నామములతో దేవదానవ మానవజాతులందంతటను నిండియున్నది 6. ఆత్మయోగమున నెల్లరు నడచుచు, మాటలాడుచు వ్యవహరించుచున్నారు. అవతారము లాత్మయోగముననే కలుగుచున్నవి. బ్రహ్మాదిదేవతలుగూడ ఆత్మయోగమువలననే జనన మరణము లొందుచున్నారు 7. దానిని నాదరూపమనియు, జ్యోతీరూపమనియు, సాక్షిరూపమనియు, సత్తారూపమనియు, చైతన్యరూపమనియు, సత్స్వరూపమనియు, ద్రష్టరూపమనియు నెఱుంగనగును 8. అది నరోత్తమము, వీరోత్తమము, పురుషోత్తమము, రఘూత్తమము, సర్వోత్తమము, ఉత్తమోత్తమము, త్రైలోక్యవాసియు నైయున్నది 9. నానావిధములగు కోలాహలములు, కలహములు ఆత్మవలననే జరుగుచుండును. ఆత్మలేనిపక్షమున నలుదిశలును ప్రపంచమును జదరమై శూన్యమై పోఁగలదు 10. ఆత్మలేనియెడల శరీరము వ్యర్థము. ఆత్మలేని శరీరము మృతి నొందును. ఆత్మలేని

శరీరమును ప్రత్యక్ష ప్రేతముగనే భావింపనగును 11. ఆత్మజ్ఞాని యీ విషయము తన మనస్సున గ్రహించును. అతఁడు మనుష్యమాత్రులందు ఆత్మవ్యాప్తిని దిలకించుచున్నాఁడు. ఆత్మలేనియెడల భువనములు త్రిభువనములు పాడువడును 12. ఆత్మయోగముననే పురుషుఁడు పరమ సుందరుఁడు చతురుఁడునునై సారాసారముల నన్నింటిని దెలిసికొనుచున్నాఁడు. ఆత్మ లేనిచో ఇహలోకము, పరలోకము అంధకార బంధురమని గ్రహింపుఁడు 13. సమస్తవిధ సిద్ధులు, సావధానములు, నానాభేదములు, ఆనందములు, మున్నగునవియెల్ల ఆత్మవలననే కలుగుచున్నవి 14. అల్పునైనఁగానిమ్ము, బ్రహ్మాండ దేవతలనైన గానిమ్ము. అందఱిని నడుపునది ఆత్మయొక్కటియే. నిత్యానిత్య వివేచన మందఱును నొనరింపవలెను 15. పద్మినీజాతి స్త్రీయైనఁగానిమ్ము. ఆత్మ దేహమునం దున్నంతవఱకు మాత్రమే పురుషుఁడు ఆ పద్మినీజాతి స్త్రీని ప్రేమించును. ఆత్మ వెడలిపోయిన పిదప దేహమునఁ దేజ మెక్కడనుండును? ఆత్మతోఁబాటుగ దేహసౌందర్యము గూడ వెడలిపోవును 16. ఆత్మ కనిపింపదు. భాసింపదు. ఇతరు లది యున్నదనిగాని లేదనిగాని యనుమానించుటకుఁగూడ వీలులేదు. మనస్సంబంధములగు నానావిధ కల్పనలన్నియును ఆత్మయోగము వలననే కలుగును 17. ఆత్మ శరీరమునందుండును. అది సమస్త బ్రహ్మాండము యొక్క సంపూర్ణ వివరణ మొనరించును. నానావిధ వాసనలను, భావనలను ఎంతదనుక వివరింప శక్యమగును? 18. మనోవృత్తు లనంతములు. అనంతములగు ప్రాణులు అనంతప్రకారములగు కల్పనము లొనరించుచుండును. వాని యంతఃకరణముల నెంతదనుక వర్ణింపగలను? 19. అనంతవిధములగు రాజనీతి యుక్తులనుబన్నుటయు, కుబుద్ధితోఁగాని సుబుద్ధితోఁగాని వివరించుటయు, మర్మము తెలియనీయకుండుటయు, ప్రాణిమాత్రుల మఱపించుటయు, ఆత్మయోగముననే యగుచున్నది 20. ఒకఁడు రెండవవానిని వంచింపఁ బొంచియుండును. ఒకఁడు రెండవవానికై మరణించును. దాఁగికొనును. ఇట్లు నలుమొగములను శత్రుత్వస్థితిగతులు వర్తించుచున్నవి 21. పృథ్వియందలి జనులు ఒకఁడు రెండవవానిని బరస్పరము బంధించుచున్నాఁడు. ఎందఱో భక్తు లొకరికొక రుపకారములు గావించుకొనుచున్నారు 22. ఆత్మ యొకటియేగాని భేదము లనంతములు.

అన్నియు దేహానుసారముగా స్వాదువును గ్రహించును. వాస్తవమున కాత్మకు భేదములేదు. కాని యది భేదమునుగూడ ధారణ మొనర్చుచున్నది 23. పురుషునకు స్త్రీయును స్త్రీకిఁబురుషుఁడును గావలయును. స్త్రీకి స్త్రీ యావశ్యకమగుట యెప్పుడును జరుగఁజాలదు 24. పురుషుని యాత్మను జీవుఁడనియు, స్త్రీయొక్క ఆత్మను జీవియనియు నుడువవలసిన యవస్థ యాత్మకులేదు. విషయసుఖములకు సంబంధించిన గోలగల తావుననే యిట్టిభేదమున కవకాశముగలదు 25. ఏ ప్రాణి కెయ్యది యాహారమో దాని నాప్రాణి కోరుచుండును. పశువులు తిను గడ్డిగాదములను మనుజుఁడు భుజింపఁడు 26. ఆహార దేహాదులయందు జీవుల కెట్లుగుప్తము, ప్రకటనములగు భేదములుగలవో యట్లు ఆనందమునందుఁ గూడ భేదముగలదు 27. సముద్రమునందును, భూగర్భమునందునుగల జలములోనైతము ప్రాణులుగలవు. ఆవరణోదకమునందుఁగల జలచరములు మిగులఁబెద్దవి 28. సూక్ష్మదృష్టితో విచారించిచూచినచో శరీరముల కంతము దొరుకనేరదని విశదమగును. ఈ స్థితిలో అంతరాత్మ యెట్లనుమానములోనికి రాఁగలదు? 29. దేహముయొక్కయు, ఆత్మయొక్కయు, సంయోగమును విచారించినచో ఆత్మను గుఱించి కొంత కొంత యనుమానములోనికి వచ్చును 30. ఈ కల్లోలమును సవరించుటకు నానావిధములగు నిరూపణము లొనర్పఁబడినవి. అంతరాత్మ కృపతో అనేకముఖములతోఁ దత్త్వమును వివరించినది 31.

తొమ్మిదవ సమాసము — ఉపాసన నిరూపణము

(ప్రశ్న) భూమిలో బహువిధమానవులున్నారు. వారలకు నానావిధములగు ఉపాసనలుగూడ నున్నవి. ప్రతిస్థలమునందును మానవులు తమ తమ భావముల ననుసరించి భజనమునందు మగ్నమై యున్నారు 1. మానవుఁడు తన దేవతల భజించును, నానా స్తవములు స్తుతులు నొనర్చును. కాని యెవఁడైనఁ గానిమ్ము. తన యుపాసనము నిర్గుణమనియే చెప్పును 2. దీని యభిప్రాయమును మాకు వివరింపుఁడు. (ఉత్తరము) ఓరీ! ఇది స్తుతియొక్క స్వభావము సుమా! 3. నిర్గుణమును

దానికి బహుగుణమని యర్థముగలదు. బహుగుణి యంతరాత్మ. సర్వ మును ఆ యంతరాత్మ యంశలే. ఇది కేవల సత్యము. ప్రతీతిని గావించు కొనుఁడు 4. సమస్తజనులను అభిమానించిన మానవు డంతరాత్మను బ్రాప్తించును. కాని అధికారమును జూచియే యభిమానింపవలయును 5. (ప్రశ్న) ఇది యుక్తియుక్తముగాలేదు. మూలమునందు నీరుపోసినచో నది అన్నియాకులకు లభించును. ఇది ప్రత్యక్షానుభవ విషయము 6. (ఉత్తరము) తులసిచెట్టుపై నొక చెంబెడునీరు పోసినయెడలఁ బైన నొక క్షణమాత్రమేని నిలువక భూమిలోనికి దిగిపోవును 7. (ప్రశ్న) పెద్ద వృక్షముపై నెట్లు నీరుపోయగలము? చివర కొమ్మలపైకిఁ బాత్రము జలముగొని యెట్లుపోగలము? దేవా! ఈ విషయమును సవిస్తరముగాఁ దెలుపుఁడు 8. (ఉత్తరము) వర్షమువలనబడు జలమంతయుఁ జెట్టుపై నుండక మూలమునకు జేరును. వృక్షాగ్రమున నీరుబోయుదమన్న చేయుయేయందదు. ఏమి చేయనగును? 9. అందటికిని మూలము లభింపఁ దగినంత పుణ్య మెట్లు సమకూరును? వివేకమువలన సాధువుల హృదయ మంతదనుకఁ జేరును 10. వృక్షముమీఁదబోయునీరు మూలమునకుఁ జేరు నట్లు సమస్తజగత్తునకు సేవఁగావించినచో బరమాత్మునకుఁ బ్రాప్తిం చును 11.

(ప్రశ్న) గురువర్యా! వెనుకటి శంక నివారణమయ్యెను. ఇఁక సగుణమును నిర్గుణమని యెట్లు చెప్పనగునో వివరింప గోరెదము 12. ఏలయన! చంచలము వికారయుక్తము నైయున్న దెల్ల సగుణము. తక్కి నది గుణాతీతము అనఁగా నిర్గుణము 13. (ఉత్తరము) ఈ విషయము నెఱుంగవలయునన్న సారాసారముల విచారంపవలయును. అంతఃకరణము నందు నిర్ధారణమైన పిదప మఱల నామముగూడ నుండదు 14. రాజు నకు సమానుఁడగు నొక వివేకశాలియగు పురుషుఁడుండె ననుకొనుము. రెండవవాఁడు (నామమాత్రమునకు) రాజు అనుపేరుగల సేవకుఁడు గలడని యనుకొనుము. ఈ యిర్వురి తారతమ్యము నిపుడు విచారింపుఁడు. వివాదము గావించుట వ్యర్థము 15. కల్పాంతప్రళయమునందు నాశన మొందక నిలిచియుండుదానినే నిర్గుణమందురు. మిగిలినదంతయు మాయ లోనికే చేరును 16. సేనయందును, బట్టణమునందును, అంగడివీధి

యందును, నానావిధయాత్రలందును అపారమగు ధ్వని కలుగుచుండును. ఆ ధ్వని నెట్లు వేఱుచేయఁగలము? 17. వర్షర్తువునందు సరిగ నర్ధ రాత్రమున నానావిధజీవు లఱచుచుండును. వాని యన్నింటి శబ్దముల వేఱువేఱుగా నెట్లెఱుంగ వీలగును? 18. భూమండలమునం దసంఖ్యాకములు, నానావిధములు నగు దేశములు, భాషలు, మతములు గలవు. ఎందఱో ఋషులు గలరు, ఋషి నిర్మితములగు మతములుగూడ నెన్నియో గలవు. వాని నన్నిఁటి నెట్లెఱుంగనగును? 19. వానగురిసిన పిదప నేలపై నెన్నియో మొలకలు మొలుచును. చిన్నవిగఁ బెద్దవిగ నుండి నానావిధముల నున్న యామొక్కల నెట్లు వేఱువేఱుగావింపనగును? 20. ఖేచరములు, భూచరములు, జలచరములు మున్నగు జీవముల దేహములు నానావర్ణయుక్తములై చిత్రవిచిత్రములుగా నుండును. వాని నన్నింటి నెట్లెఱుంగనగును? 21. దృశ్యమెట్లు ప్రకటనమయ్యెను? నానావిధములచే నెట్లు వికృతమయ్యెను? అనంతర మేవిధముగా వ్యాపించి యున్నది? ఇవి యన్నియు నెట్లెఱుంగనగును? 22. ఆకాశమునందు గంధర్వ నగరములు గలవు. అందు నానావర్ణములుగల పెద్ద చిన్న వ్యక్తులు లెక్కకు మించినవారు బహువిధముల నలరారుచున్నారు. వారి నెఱుంగుట యెట్లు? 23. రాత్రి, పగలు, వెన్నెల, చీకటి, విచారము, అవిచారము, నెట్లెఱుంగనగును? 24. స్మరణ, విస్మరణములయొక్కయు వ్యస్తత, అవ్యస్తతలయొక్కయు, ప్రతీతి అనుమానములయొక్కయు స్థితి సైత మిట్టిదే! 25. వివేకములేనిచో న్యాయాన్యాయములు, యుక్తాయుక్తములు, మున్నగునవియెల్ల నెట్లెఱుంగనగును? 26. కార్యకర్తను, వ్యర్థుని, శూరుని, పిఱికిపందను, ధర్మిని, అధర్మిని, తెలిసికొనవలెను 27. ధనాఢ్యుని, దరిద్రుని, వర్తకుని దొంగను, సత్యమును అసత్యమును తెలిసికొనవలెను 28. శ్రేష్ఠుని కనిష్ఠుని, భ్రష్టుని అంతర్నిష్ఠుని, సారాసార విచారమును స్పష్టముగా తెలిసికొనవలయును 29.

పదియవ సమాసము — త్రిగుణములు — పంచభూతములు

పంచభూతములచే నీజగత్తు నడుచుచున్నది. ఇదియంతయుఁ బంచ భూతవ్యాపకమే. పంచభూతములు వెడలిపోయిన పిదప నుండునది

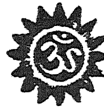
యెద్ది? 1. (ప్రశ్న) భూతముల మహిమ నింత గొప్పగాఁ జెప్పితిరి. కాని త్రిగుణము లెచ్చట జనించినవి? దయచేసి తెలుపుడు? 2. (ఉత్తరము) అంతరాత్మ ఐదవ భూతము. త్రిగుణములు దాని కంగభూతములు. ఈ విషయమును సావధాన చిత్తముతో విచారింపుము 3. జరిగిపోయిన దానినెల్ల భూతమందురు. ఆ జరిగిపోయిన దానియందే త్రిగుణములుగూడ వచ్చిపోయెను. ఇంతటితో సంశయమూలము తెగిపోవును 4. భూతముల కంటె భిన్నమైన దెద్దియులేదు. సమస్తమును భూతములవలననే యుత్పన్న మయ్యెను. ఒకటి లేనిచో మఱియొకటి యెప్పుడును కాఁజాలదు 5. ఆత్మవలనఁ బవనము, పవనమువలన అగ్ని, అగ్నివలన జలము కలుగునని చెప్పుదురు 6. జలమంతయు సూర్యకిరణముల వేడిచేఁ బేరుకొన్న పిదప అగ్నివాయు సంయోగమువలన భూమండలమేర్పడెను 7. అగ్నియు, వాయువు, సూర్యుఁడు లేకున్నయెడల నీప్రపంచము మిగులఁ జల్లగ నుండెడిది. కాని శీతలత్వమునందుఁగూడ నుష్ణత్వముండును 8. ఈ విచిత్ర మయ ప్రపంచమును బరమాత్ముఁడు సృజించెను. సంపూర్ణ దేహధారు లందఱిని నాతఁడే సృజించెను 9. ఒకవేళ నీ లోకమంతయు శీతలముగ నున్నచో సమస్తప్రాణులు చనిపోయియుండురు. లేక యంతయు నుష్ణ ముగా నున్ననుగూడ లోకమంతయు మాడి పోయెడిది 10. భూమండ లము సూర్యకిరణములవలన నేర్పడిన పిదప నింకను గొన్ని యుపాయ ములు భగవానుఁడొనరించెను 11. వర్షర్తువు నేర్పఱచెను. దానివలన నుష్ణముగనున్న భూమండలము చల్లఁబడెను. పిమ్మటఁ గొంచెముష్ణము, గొంచెము శీతలమునగు శీతకాలమును నిర్మించెను 12. శీతకాలమున జనులు కష్టము లొందుచుందురనియు వృక్షాదులెండిపోవుననియు భగ వంతుఁ డుష్ణకాలమును నిర్మించెను 13. ఆ యుష్ణకాలమునఁగూడఁ బ్రాతఃకాలమును, మధ్యాహ్నకాలమును, సాయంకాలమును నేర్పఱచి శీతము, ఉష్ణము నిర్మించెను 14. ఈ విధముగ భగవంతుఁడొకదానివెంట నొకటి సృజించెను, క్రమముగ నన్నింటికి నియమబంధము లేర్పడెను. ఈ నియమబంధములవలననే ప్రాణిమాత్రుల జీవితము స్థిరపడెను 15. నానావిధములు, కఠినములు నగు రోగములు ప్రాణులను బీడించుచుండుటఁ

జూచి భగవంతుఁడు ఓషధుల సృజించెను. (ఇదియంతయు జరిగెను) ఇఁక సృష్టివివరణము నెఱుంగవలసియున్నది 16. రక్తరేతస్సులే దేహమూలములు. ఆ జలముతోనే వంతము లేర్పడెను. ఇట్లే భూమండలమునఁగల నానారత్నములుగూడ నేర్పడెను 17. అన్నింటికిని మూలము జలమే యని గ్రహింపుఁడు. జలమువలననే యీ జంజాటములన్నియు నడుచుచున్నవి. జలము లేకపోయినచో నంతయు శూన్యమేయని భావింపుడు. జలమేలేనిచోఁ బ్రాణిలోక మెచ్చటనుండి గలుగును? 18. ముక్తాఫలములు, శుక్రగ్రహమువలెఁ బ్రకాశించు వజ్రములు, మాణిక్యములు, ఇంద్రనీలములు, మొదలగునవియెల్ల జలమువలననే కలిగెను 19. దేని మహిమ వర్ణింప సాధ్యమగును? అంతయు మిశ్రణమయ్యెను. వేఱువేఱుగ నెట్లు గావింపఁగలము? 20. హృదయమున వివేకము గలుగుటకై యేదియో కొంచెము చెప్పితిని. వివేకపురుషులు సర్వమును గ్రహింపఁగలుగుదురు 21. అన్నింటిని గ్రహింపఁగల్గుట యసంభవము. శాస్త్రములకుఁ బరస్పరముగ ఐక్యము కుదురదు. అనుమానముచే నేదియు నిశ్చయముకాదు 22. భగవంతుని గుణము లగాధములు, శేషుఁడు సైతము తన నోటితో భగవన్మహిమలను వర్ణింపఁజాలఁడు. పరమాత్ముఁడులేని వేదవిధినిగూడ నపక్వముగనే భావింపుఁడు 23. ఆత్మారాముఁ డందఱిని బాలించుచున్నాఁడు. ఆతఁ డీసమస్తత్రిలోకములను నిర్వహించుచున్నాఁడు. ఆతఁడొక్కఁడు లేనిచో నీ లోకమంతయు మట్టిలోఁ గలసిపోవును 24. ఆత్మారాముఁడు లేనితావున నేదియు నుండఁజాలదు. ఆ పరమాత్ముఁడె లేనిచోఁ ద్రిలోకములందలి సమస్తప్రాణులును మృతతుల్యములు 25. ఆత్మ లేకపోయినచో మరణము గలుగును. ఆత్మలేకున్నచో నెవఁడు జీవింపఁగలడు? ఈ యంశమును అంతఃకరణమునందుఁ జక్కఁగ వివేచింపవలయును 26. ఆత్మలేకున్నచో వివేకపూర్వకముగాఁ దెలిసికొనుటగూడ జరుగదు. అందఱును జగదీశ్వరుని భజింపవలయును 27. ఉపాసన ప్రకటనమగుటవలననే యీ విచారము విదితమయ్యెను. కావునఁ బరమాత్మునిన్నుపాసనము గావింపవలెను 28. ఉపాసన మానవునకు గొప్ప ఆశ్రయము. ఉపాసన లేకున్నచోఁ గార్యము నడువదు. ఉపాసనమును మాని యెన్ని యుపాయములనైనఁ గావింపనిమ్ము. అవి సఫలములుగావు 29. సమర్థుని

యాశ్రయము గడింపనివాని నెవఁడైన నులిమివేయును. కావున లేచినప్పుడు, కూర్చుండి యున్నప్పుడు నిరంతరము భగవంతుని భజించుచుండవలెను 30. భజనము, సాధనము, అభ్యాసమువలననే పరలోకము లభించును. ఈ యంశమునందు విశ్వాసముంచవలయునని రామదాసు నుడువుచున్నాఁడు 31.

పదునాఱవ దశకము సమాప్తము

పదునేడవ దశకము

మొదటి సమాసము – అంతరాత్మసేవ

నిశ్చలబ్రహ్మమునందుఁ జంచలమగు ఆత్మయున్నది. అన్నింటి కంటెను నావలనున్న పరమాత్ముఁడే చైతన్యుఁడును, సాక్షియు, జ్ఞానాత్ముఁడును, షడ్గుణేశ్వరుడును నైయున్నాఁడు 1. అతఁడే సర్వజగత్తుల కీశ్వరుఁడు. కాననే జగదీశ్వరుఁడని యాతని నందురు. ఆతనివలననే యీ సృష్టివిస్తారమంతయు నేర్పడెను 2. శివశక్తి, జగదీశ్వరి, ప్రకృతిపురుషుఁడు, పరమేశ్వరి, మూలమాయ, గుణేశ్వరి, గుణక్షోభిణి 3. క్షేత్రజ్ఞుఁడు, ద్రష్ట, కూటస్థుఁడు, సాక్షి, అంతరాత్మ, సర్వద్రష్ట, శుద్ధసత్త్వము, మహత్తత్త్వము, పరీక్షించువాఁడు, జీవేశ్వరుఁడు, సాధువు ఆ జగదీశ్వరుఁడె యైయున్నాఁడు 4. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు, నానాపిండములలోని జీవేశ్వరుడు, ఇంకను జిన్నయుఁ బెద్దయునగు ప్రాణిమాత్రులును నా జగదీశ్వరుని భాసింపఁ జేయుచున్నవి 5. అంతరాత్మ దేహరూపమగు దేవాలయమునఁ గూర్చుండియున్నాడు. భజనము గావింపనిచో దేహమును దండించును. కాననే భయవశమున నా యంతరాత్మను భజించుచున్నారు 6. సమయమునకు భజనము గావింపని వానిని ఆ సమయమున భగవానుఁడు త్రోసివేయును. కాననే సమస్తజను లాతని భజించుచున్నారు 7. అంతరాత్మ యెప్పు డేవిషయము నపేక్షించునో యపుడె జనులు దాని నొసంగుచున్నారు. ఇట్లె జనులందఱు అంతరాత్మను భజించుచున్నారు 8. పంచవిషయక నైవేద్యములు అంతరాత్మ కెపుడువలయునో యపుడె యమర్పవలయును. అట్లు గావింపనిచో నా క్షణముననే రోగములు కలుగును 9. నైవేద్యము సకాలమున లభింపకున్నచో నంతరాత్మయుండడు. అతఁడు బహువిధభాగ్యములు వైభవములను బదార్థములను విడిచి వెళ్ళిపోవును 10. వచ్చెడి సమయమునం దీతఁడు (అంతరాత్మ) ఎవరికైనఁ దెలియనీయఁడు. ఎవరికిని యీ జాడ

పోకడలు తెలియవు. అతడు (అంతరాత్మ) దక్క నెవ్వరు నాతనిగూర్చి యనుమానింపఁజాలరు 11. దేవుని గాంచుటకు దేవాలయమును వెదుక వలయును. ఎచటనైన నొకచోట దేవాలయ గుణమున దేవుడుప్రకటన మగును 12. ఈ నానాదేహములే దేవాలయములు. వీనియందే జీవేశ్వరుఁడు నివసించుచున్నాడు. నానావిధదేహములుగలవు. వానిలో భేదము లనంతములుగ నున్నవి 13. ఈ నడుచుచుఁ, దిరుగుచు నున్న దేవాలయములలో దేవుఁడు నివసించుచుండును. ఎన్ని దేవాలయములు గలవో వాని నన్నింటి నెఱుంగవలయును 14. మత్స్యము, కూర్మము, బహుకాలము భూమండలము ధరించిన వరాహము మొదలగు ననేక కరాళ వికరాళనిర్మలదేవాలయము లెన్నియొ గలిగి నశించినవి 15. అనేక దేవాలయములలో నాతఁడు సుఖించుచున్నాఁడు. సముద్రమువలె నాతఁడు సుఖముచే నిండి పూర్ణుఁడగుచున్నాడు. కాని యా సుఖమెల్ల కాలముండదు. సుఖ మశాశ్వతము (అతఁడు సుఖముతో లిప్తుఁడు కాఁడు) 16. అగాధకృత్యముల నొనరించు నా యశాశ్వత శిరోమణి కనుపింపకున్న నేమి? వాస్తవమునకు ధనియనియు ధనాఢ్యుఁడనియు నాత నినే ప్రశంసింతురు 17. ఆ దేవునియెడ లక్ష్యముంచినచో అభేదత్వము కలుగును. ఆతనికి విముఖుఁడుగనున్న చో భేదము కలుగును 18. అన్నిం టికి నాతఁడు మూలమెగాని కాన్పింపఁడు. భవ్యుఁడును, భారవహుఁ డును నైయుండియు నాతఁడు భాసింపఁడు. ఒకక్షణమాత్రమేని యొక తావున నుండఁడు 19. ఆ పరమాత్ముని స్థితి యిట్లగాధముగ నున్నది. ఆతని మహిమ లెవ్వరెఱుంగుదురు? ఓ సర్వోత్తమా ! నీ లీలలను నీవే యెఱుంగుదువు 20. నిత్యానిత్యవివేకశాలియగు పురుషుని జన్మమే సార్థకము. ఇట్టి పురుషుఁడు ఇహలోక పరలోకములను రెంటిని సాధింపఁ గలడు 21. మననశీలుఁడగు జనులకడఁ బరమాత్ముఁ డఖండరీతిగఁజెదరక యుండును. విచారించి చూచినచో ఇట్టి పురుషుల పూర్వసంచితపుణ్యా మనుపమానమని విదితమగును 22. (పరమాత్మునికిట్టి పురుషులతో) అఖండ(సం)యోగము గలిగియుండును. కాననే వారగల యోగులం దురు. (పరమాత్ముని కెవనితో సం)యోగము లేకుండునో వాఁడు వియోగి (దుఃఖి). కాని వియోగికూడ యోగబలమువలన' యోగి

యగును 23. జ్ఞానులగువారలు జనులను సన్మార్గమునందుఁ బ్రవేశ పెట్టుదురు. వారల మహిమ యట్టిది. ఈఁతనేర్చినవాఁడెదుటనున్నచో మునిఁగిపోనున్నవాని నుద్ధరించుట కర్తవ్య ధర్మమని తలంచును 24. స్థూలసూక్ష్మ తత్త్వవివరణ మెఱింగి పిండబ్రహ్మాండముల స్వరూపము గ్రహించి అనుభవము గడించిన పురుషులు భూమండలమున మిగుల నరుదుగనున్నారు. 25. అఖండవివరణముతో వేదాంత పంచీకరణమును దెలిసికొనవలెను. మహావాక్యములతో నంతఃకరణ రహస్యము గ్రహింప వలెను 26. పృథ్వియందలి వివేకశాలుర పరిచయము ధన్యత్వము గలిగించును. వారల యుపదేశముల నాలించి ప్రాణిమాత్రులు సద్గతి నొందుదురు 27. సత్సంగము, సచ్ఛాస్త్రశ్రవణ వివరణము తెంపులేనట్లు జరుగుతావున సత్సంగపరోపకారములకు సంబంధించిన ఉత్తమగుణములు లభించును 28. సత్కీర్తియుతుఁడగు పురుషుఁడు పరమేశ్వరాంశ సంభూతుఁడు. ధర్మసంస్థాపనమునకు వలయు నుత్సాహము వారలయందే కని పించును 29. సారాసారవిచారము శ్రేష్ఠమైనది. దానివలన జగముద్ధ రింపఁబడును. సంగత్యాగమువలన నెందఱో పురుషు లనన్యులైరి 30.

రెండవ సమాసము — శివశక్తి నిరూపణము.

బ్రహ్మము ఆకాశమువలె నిర్మలము, నిశ్చలము నైయున్నది. అది నిరాకారమును, కేవలమును, నిర్వికారమును నైయున్నది 1. దాని కంతమేలేదు. అనంతమును శాశ్వతమును సదోదితము నైయున్నది. అది యశాంతమైనదికాదు. నిరంతరము శాంతముగ నుండును 2. పరబ్రహ్మ మవినాశి. అది ఆకాశమువలె వ్యాప్తముగనున్నది. విఱుగదు. తెగదు, పగులదు, నిరంతరము యథావిధముగా నున్నది 3. పరబ్రహ్మమునందు జ్ఞానములేదు. అజ్ఞానములేదు. స్మరణములేదు విస్మరణములేదు. అది యఖండమును, నిర్గుణమును, నిరవలంబనము నైయున్నది 4. అచట చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, అగ్ని, చీకఁటి వెలుతురు మున్నగునవి యెవ్వి యునులేవు. ఉపాధికంటె వేఱుగ నొక్కనిరుపాధి బ్రహ్మమేయున్నది 5. నిశ్చలమునందు జాగరూకమగు స్మరణమును చైతన్యమందురు. గుణముల

సమానత్వ కారణమున దానిని గుణసామ్యమందురు 6. ఆకాశమునందు మేఘచ్ఛాయ వచ్చువిధమున నే (పరబ్రహ్మమునందు) మూలమాయ యున్నది. (ఆకాశమునందు మేఘముల రాకపోకల కెటుల నాలస్యము కలుగదో అట్లే) మూలమాయయొక్క ఉద్భవ లయముల కాలస్యము పట్టదు 7. నిర్గుణమునందు గల గుణవికారమే షడ్గుణేశ్వరుఁడు. దాని నర్ధనారీనటేశ్వరుఁడందురు 8. మఱియు ఆదిశక్తియనియు, శివశక్తియనిగూడ దానినే చెప్పుదురు. అన్నిటికి నదియే మూలశక్తి. నానావ్యక్తులు దాని వలననే నిర్మాణమయ్యెను 9. శుద్ధసత్వమును, రజస్తమములును దాని వలననే యుత్పత్తియయ్యెను. వీనిని మహత్త్వములనియు, గుణక్షోభిని యనియు, మాయ యనియు నందురు 10. మూలమునందు వ్యక్తియే లేనపుడచటికి శివశక్తి యెక్కడనుండి రాఁగలదు? అని యీ యంశమున నొక సంశయము గలుగవచ్చును. సావధానులరై యీ శంకకు సమాధానము వినుండు 11. బ్రహ్మాండము మొదలు పిండముదనుకను, పిండము నుండి బ్రహ్మాండము దనుకను విచారమొనర్చినయెడల నీ యంశమున నిశ్చయము తెలియును 12. విత్తును బగులగొట్టిచూచినచో దానియందు ఫలము గన్పింపదు. విత్తునుండి వృక్షము వృద్ధినొందినపిమ్మట నా వృక్షము నందనేకఫలములు గలుగును 13. ఫలమును బగులఁగొట్టినచో దాని యందు విత్తులుగాన్పించును. పిండబ్రహ్మాండములస్థితి సైత మిట్టిదియే 14. పిండమునందు నరనారీభేదములు రెండును స్పష్టముగా నున్నవి. మూలమందే యీ భేదము లేకున్నచో అనంతర మెట్లు స్పష్టము కాఁగలఁదు? (నరనారీభేదములు రెండును మూలమాయయందే ప్రకృతి పురుషరూపమున నున్నవి) 15. నానాబీజరూపములుగ నున్న బీజములయం దేమి యుండదు? అంతయు నుండును. కాని సూక్ష్మరూపముతో నుండును ఇందువలననే భేద మెక్కడాఁగ భాసించుటలేదు 16. స్థూలమునకు మూలము వాసన. ఆ వాసన తొలుత కనిపింపదు. స్థూలము లేకున్నచో ఏ విషయముననేని యనుమానము కలుగఁజాలదు 17. కల్పనమువలన సృష్టి యేర్పడెనని వేదశాస్త్రములు వాకొనుచున్నవి. కాని కల్పనము కనిపించుటలేదు. ఇంతమాత్రమున దానిని మిథ్యయని చెప్పఁగూడదు 18. ఒక్కొక్కజన్మ మొక్కొక్క తెఱవలె నడ్డుపడియున్నప్పుడు (ఎన్ని జన్మము

లిదివఱకు లభించెనో అన్ని తెఱ లద్దుపడినప్పుడు) సత్యాచార మెట్లు విశదమగును ? నిశ్చితవిషయములు అట్లె గూఢములుగ నుండును. గూఢత్వమే నిశ్చయమునకుఁ దావు 19. పురుషులందును స్త్రీలయందును వసించు జీవులందఱు నొక్కటియే. కాని దేహస్వభావములు వేఱువేఱుగ నుండును 20. కావుననే స్త్రీకి స్త్రీవలన నావశ్యకములేదు. పిండమువలన బ్రహ్మాండబీజమును నిశ్చయింపవలెను 21. స్త్రీహృదయము పురుషుని మీఁదికిని పురుషుని హృదయము స్త్రీ మీఁదికిని బ్రసరించును. మూలము నుండియే యీ వాసనా స్థితి వచ్చుచున్నది 22. ఆదినుండి వాసన అభేదముగనున్నది. దేహసంబంధమున నది భేదమొందుచున్నది. దేహ సంబంధము విడిపోవఁగనే భేదముగూడ విడిపోవును 23. నరనారీ మూలము శ్రీశివశక్తియందున్నది. జన్మములను గైకొనుటవలన నీ విష యము చక్కఁగ విశదమగుచున్నది 24. నానావిధములగు ప్రేమ వాసన లొకరివి వేఱొకరికి తెలియవు. తీక్ష్ణమగు దృష్టివలనఁ గొంచెముగ నను మానము మాత్రము కలుగును 25.

బాలకుని వానితల్లి పాలించుచున్నది. పోషించుచున్నది. పురుషుని వలన నీ పని కాఁజాలదు. వనితవలననే ఉపాధి వృద్ధినొందుచున్నది 26. (తల్లికి బాలుని పోషించుటయందు) రోఁత, శ్రమ, అలసత, విసుగుదల కలుగదు. తల్లికిఁదప్ప (బాలునిపై) ఇంతమోహ మితరుల కుండదు 27. నానావిధములగు ఉపాధుల వృద్ధి నొందించుటయు, నానావిధ మోహ ములతో శిశువును వశపరచుకొనుటయు నామె యెఱుంగును. నానావిధ ములగు ప్రాపంచిక ప్రీతుల ననుసంధింపఁజేయుటనుగూడ నామెయే యెఱుంగును 28. పురుషునకు స్త్రీయెడ విశ్వాస ముదయించును. స్త్రీకి బురుషునియెడ నానంద ముదయించును. ఉభయులను బరస్పరవాసనలు బంధించివైచినవి 29. ఈశ్వరుఁడొక గొప్పజాలమును నిర్మించెను. దానిలో మనుజులు చిక్కుకొందురు. ఎవరికంటుకొనినను వదలించుకొన వీలుగాని జిగటను నిర్మించెను 30. స్త్రీ పురుషుల కీవిధముగా బరస్ప రము మహాప్రీతి కలుగుచున్నది. ప్రీతి సనాతనముగ (మూలమాయవలన) ఆదినుండియే వచ్చుచున్నది. ఇది వివేకముతోఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూడ వలెను 31. ఆదియందు సూక్ష్మ ముత్పన్నమయ్యెను. పిమ్మట నా

సూక్ష్మము స్పష్టమై కాన్పించెను. ఈ రెంటివలన నుత్పత్తికార్యము నడుచుచున్నది 32. వాస్తవమునకు శివశక్తియే మూలమునందుండెను. తరువాత వధూవరులైరి, పిదప నెనుబదినాలుగు లక్షల యోనివిస్తారము లుగ వ్యాపించిరి 33. ఇచ్చటఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూపిన శివశక్తిరూపమును శ్రోతలు హృదయములోనికిఁ దెచ్చుకొనవలెను. విచారము లేకుండ నుడివిన వాక్యము వ్యర్థమని గ్రహింపనగును 34.

మూడవ సమాసము _ అధ్యాత్మ శ్రవణము

ఆగుమాగుము! వినుము వినుము ! తొలుదొలుతనే గ్రంథమును విడిచివేయకుము. చెప్పినదానిని సావధానముగా నాలింపుము 1. అన్ని శ్రవణములలో ముఖ్యమైనది ఈ అధ్యాత్మనిరూపణశ్రవణము. కావున ఈ విషయమును సుచిత్తాంతఃకరణమున విచారింపవలయును 2. శ్రవణ మననములను విచారించినచో నిదిధ్యాసమువలన నిశ్చయముగ మోక్షము సాక్షాత్కారమగును. అది ఋణరూపమున నుండదు. ఋణమనుపేరునే యెత్తుకొనకుము 3. నానావిధములగు రత్నములఁ బరీక్షించునపుడును బదార్థములను దూచునపుడును ఉత్తమమగు బంగారమును వెండిని గఱుగు నపుడును సావధానముగ నుండవలయును 4. నానావిధములగు నాణెము లను లెక్కించునపుడు నానాప్రకారములగు పరీక్షల నొనర్చునపుడును, వివేకశాలితో మాట ముచ్చటలు గావించునపుడును, మనుజుడు సావధానిగ నుండవలయును 5. ఎట్లనగ? లక్షాహార (శివపూజా విశేషము)యందు ధాన్యమును ఏరిఏరి పూజించినయెడల దేవత తృప్తినొందును. ఒక ప్రక్క నుండి మంచివి, చెడ్డవి పాటింపక పూజించినచో దేవత కమాన్యత కలు గును. అది తన హృదయమున క్షోభించును 6. ఎప్పుడైన నేకాంతము నందు సూక్ష్మాంశమును యోచింపవలసివచ్చినచో మిగుల జాగరూక తయుఁ దెలివియు గలిగియుండవలెను. అధ్యాత్మవిచారణమునం దంతకుఁ గోటిరెట్లు అధికముగా సావధానత గలిగియుండవలెను 7. అధ్యాత్మవిద్య మిగులఁ గఠినమైనది అది వృత్తాంతములు, కథలు, వార్తలు, నాటకములు గొప్పవగు నవతారచరిత్రములకంటెను మిగుల గాఠిన్యమైనది 8. గతించిన

విషయముల (కథలను) వినుటవలనఁజేతి కేమిలభించును? పుణ్యప్రాప్తియగు నని కొందఱందురు. కాని యది యేమియు గనుపించుటలేదు 9. అధ్యాత్మ నిరూపణస్థితి యట్టిదికాదు. దీని విచారము ప్రతీతిపూర్ణము. దీని నెఱుంగుట వలన సందేహములు నశించును 10. అనేకులు మహానుభావులు జనించి మరణించిరి. వారలందఱు ఆత్మమూలముననే వర్తించిరి కాని ఆత్మ మహిమను దెలిసికొనఁదగినవాఁ డింతవఱకు జనింపలేదు 11. యుగాను యుగములనుండి ఈ త్రిలోకములను ఆత్మయొక్కటియే నడుపుచున్నది. కావున ఆత్మ విచారమును మాటిమాటి కొనర్పవలయును 12. ప్రాణు లనేకములు జనించుచున్నవి. అనేకములు మరణించుచున్నవి. తమ తమ కార్యములను ఇష్టానుసారముగా వర్ణించుకొనుచున్నవి 13. దేనియందలి యాత్మ యఖండరూపముగఁ బ్రకాశింపకున్నదో యా దేహము వ్యర్థమే. పాపము! ఆత్మవిచారములేని కష్టదేహము ఏమి యెఱుంగఁగలదు? 14. ఇట్టి యాత్మజ్ఞానియే శ్రేష్ఠుడు. ఆతనికి సమానుఁ డెవ్వఁడునుగాఁడు. లోకములోని వివేకవంతులే యీ యంశము నెఱుంగుదురు 15. పృథివ్యాపస్తేజముల విచార మీ భూమియందే లభించును. కాని యన్నితత్త్వములకును బీజమగు అంతరాత్మ వేఱుగ నున్నది 16. వాయువునకు ముందుఁగూడ వివేకము గావించు పురుషునకు ఆత్మ సమీపముననే లభించును 17. క్రమముగా సూక్ష్మరూపమునుండి వాయువు, ఆకాశము, గుణమాయ, ప్రకృతిపురుషులు, మూలమాయ, మున్నగువానిని విచారమొనరించి ప్రతీతిని గడించుట మిగులఁ గఠినము 18. మాయాదేవి జంజాటమునందుఁ దగుల్కొనిన పిదప నెవ్వఁడు సూక్ష్మము నందు మనస్సు లగ్నము చేయగలఁడు? సూక్ష్మమునందు మనస్సు లగ్నము గావించువానికి సందేహవృత్తి నశించును 19. మూలమాయ (బ్రహ్మాండమునకు) నాలుగవదేహము. విదేహుఁడు కావలెను. విదేహుఁడు (దేహాతీతుఁడు) అగు సాధువే ధన్యుఁడు 20. సారమువలన ఉన్నతస్థానమున కెక్కువారికె ఊర్ధ్వగతి లభించును. (మోక్షము లభించును.) పదార్థమునందే పడియుండువారల కధోగతి కలుగును 21. పదార్థములు చూచుటకు మిగుల యోగ్యములుగా నుండును. కాని యవి క్షణమాత్రముననే నాశన మొందుచుండును ఈ కారణమున జనులు రెండువిధను

లను భ్రష్టులగుచున్నారు 22. కావునఁ బదార్థజ్ఞానము మఱియు నానా విధానుమానము మున్నగువాని నన్నింటిని దొలంగి నిరంజన పరబ్రహ్మమును శోధించుచుండవలెను 23. అష్టాంగయోగమును, పిండజ్ఞానమును, అంతకంటెను గొప్పదగు తత్త్వజ్ఞానమును, దానికంటెను బెద్దదియగు ఆత్మజ్ఞానమును విచారింపవలెను 24. మూలమాయ కావలితావును మూలమునందు (ఆదిలో) హరిసంకల్పము (అహం బ్రహ్మాస్మి అను దాని స్ఫురణము) కలుగు ప్రదేశమేదియో యటకు ఉపాసనయోగముతోఁ జేరవలెను 25. దానికావల నిఖిలమును, నిర్గుణమును నగు బ్రహ్మము గలదు. అది నిర్మలముగను, నిశ్చలముగ నున్నది. దాని నాకాశముతోఁ బోల్పవచ్చును 26. అది యిచ్చటనుండి యచ్చటివఱకు నిండియున్నది. అంతియగాదు. ప్రాణిమాత్రులతోఁ గలిసియున్నది. పదార్థముల నంటియున్నది. అన్నింటియందును వ్యాప్తమై యున్నది 27. దీనికి సమానమగు గొప్పది వేఱొకటిలేదు. దాని విచారము పిండబ్రహ్మాండములు సంహారమైనపిదప విదితమగును. అదియంత సూక్ష్మాతి సూక్ష్మముగనున్నది 28. పిండబ్రహ్మాండము లున్నను ఒకవేళ వివేక ప్రళయమును జూచినపక్షముననైనను వాస్తవములో శాశ్వత మెద్దియను నంశము విదితముగాఁ గలదు 29. సమస్తతత్త్వములను వివేచించి, సారాసార విచారమొనరించి పిదప సావధానము ననుసరించి సుఖపూర్వకముగా గ్రంథమును విడిచివేసిన యెడల హాని యేదియు నుండదు సుమా 30.

★

నాలుగవ సమాసము – సంశయము నశింపఁజేయుము.

పలువురి కుపకరించు నుపయోగమును దెలుపుమని ప్రార్థించినచో వక్త శ్రోతను కలఁతబెట్టఁజనదు. మఱియుఁ జెప్పుచుఁజెప్పుచుఁ గ్రమమును విడువఁదగదు 1. శ్రోత యేదేని సందియమును దొలంగింపుమని కోరినచో దానిని వెంటనే నివారింపవలయును. తాను నుడివిన మాటవలనఁ దనమాటయే ఖండమగునట్లు భాషింపఁజనదు 2. ముందు జెప్పఁబోవుదానిపయి ధ్యానముంచుటవలన వెనుకఁజెప్పిన విషయము (అసంపూర్ణముగ) దిగఁబడునట్లు భాషింపదగదు. అంతియగాదు. వెనుకఁ జెప్పిన యంశముపై ధ్యాసయుంచుటవలనఁ జెప్పఁబోవు సంగతి మనస్సున

కంటనట్లును భాషింపఁజనదు. ఈ పరిస్థితు లన్నితావులందును గలుగు తెఱంగున సైతము మాటలాడరాదు 3. స్వయముగాఁ దాను మునిఁగి పోవు ఈఁతకాఁడు ఇతరుల నెటుల వెలికితీయఁగలఁడు? ఇట్లు సందేహ మగ్నుఁడై జనుల సందేహముల హరింపలేనివాఁడు జనుల నేమి యుద్ధ రింపఁగలడు? 4. ఒకవేళ మనము సంహారమును వర్ణింపవలసియున్న యెడల అన్నింటిసారమునుగూడ వివరించుట ఆవశ్యకము. మఱియు దుస్తరమగు మాయానదియొక్క యావలితీరమును జేరగల్గువిధముగూడఁ జూపింప వలెను 5. (ప్రసంగమున) ఎన్ని సూక్ష్మనామములను గైకొందురో వాని యన్నింటిరూపములను ప్రకటన మొనర్చి శ్రోతలకుఁ జూపింపవలెను. అప్పుడే విచారశీలుఁడురా ఈ వక్తయని లోకులు ప్రశంసింతురు 6. బ్రహ్మ మననెట్టిది? మూలమాయ యెట్లున్నది? అష్టధాప్రకృతియు శివశక్తియు నేవిధముగ నున్నవి? అట్లే షడ్గుణేశ్వరునియొక్కయు గుణసామ్యము (గుణమాయ)యొక్కయు స్థితి గతు లెట్టివి? 7. అర్ధనారీనటేశ్వ రుఁడు, ప్రకృతిపురుషుల విచారము, గుణక్షోభిణీ, ఆ పిమ్మటఁ ద్రిగుణ ములు ఎట్లుండును? 8. పూర్వపక్షమున కాదియేది? అంతమెద్ది? వాచ్యాంశ, లక్ష్యాంశములకు భేదమెద్ది? మున్నగు నానాసూక్ష్మాంశముల విచారించు సాధుపురుషుఁడు ధన్యుడు 9. అట్టి సాధుపురుషుఁ డెన్నఁడును నానావిధములగు వ్యర్థవిస్తారములలోఁ దగుల్కొనఁడు. చెప్పిన దానినే మఱలఁ జెప్పఁడు. పరమేశ్వరుని మనస్సులోనికిఁ గొనివచ్చును 10. పరబ్రహ్మము విశుద్ధము, ఏకము నైయున్నదని యొక్కమాఱును, కాదు జగత్తంతయుఁ బరబ్రహ్మమేయని యొక్కమాఱును, ద్రష్టయును సాక్షియును, అన్నింటి కావలనున్న సత్తామాత్రమునునై యా పరబ్రహ్మ మున్నదని యొక్కమాఱును జెప్పు వక్త సరియగు వక్తగాఁడు 11. ఆతడు (ఆవక్త) నిశ్చలమును జంచలముగను, జంచలమును నిశ్చల పర బ్రహ్మముగను జెప్పును. ఇట్లే బరస్పరభిన్నభావములను శ్రోతలకుఁ గలుగఁజేయును. ఒకదానినేని నిశ్చలము గావింపఁడు 12. అతఁడు చంచల, నిశ్చలముల నన్నిఁటిని కేవలచైతన్యమనియే వివరించును. అంతియ గాక భిన్న భిన్న రూపములను స్పష్టపఱచి వివరింపఁజాలడు 13. ఈ విధముగ వ్యర్థమాయాజాలమునందు స్వయమునఁబడియున్నవాఁడు ఇతరులకు

నెట్లుబోధింపఁగలఁడు? నానావిధములగు నిశ్చయములను గావించుటవలన (అస్థిరములను నిశ్చయములని వివరించుటవలన) వ్యర్థములగు సందేహములు పెరిగిపోవును 14. భ్రమను పరబ్రహ్మముగను, పరబ్రహ్మమును భ్రమగను వివరించుచు అసమర్థుఁడగు వక్త తన జ్ఞాతృత్వమిషను ప్రకటించును 15. ఆతడు శాస్త్రములు లాధారముగాఁ జూపుచు అనుభవము లేని నిరూపణము లొనరించుచు సందియముల దీర్పుమన్నఁ గోపగించుచు నుండును 16. జ్ఞాతయయ్యును బదార్థాపేక్షయు నిస్పృహారహితుఁడును నగువాఁడు పాపము ఇతరుల కేమి బోధింపగలడు? సారాసార నిశ్చయము జరుగవలెను 17. వైద్యుఁడు తన మాత్రల మహత్త్వమును మిగులఁ బ్రశంసించును. కాని మాత్రలు కొంచెమేని గుణమీయవు. అనుభవములేని జ్ఞానస్థితిగూడ నిట్టిదే 18. సారాసార విచారములేని తావున సమస్తమును అంధకారమే. అచట నానావిధ పరీక్షలనుగూర్చిన విచారము జరుగఁజాలదు 19. అవివేకియగు వక్త పాపపుణ్యములను,నరక స్వర్గములను వివేకావివేకములను అన్నింటిని సర్వబ్రహ్మమని చెప్పును 20. అతఁడు పతితమును, పావనమును, నిశ్చయమును, అనుమానమును గూడ బ్రహ్మరూపమని విశ్వసించును 21. సమస్తమును బ్రహ్మరూపముగ నున్నతావున బ్రహ్మమునకంటె వేఱగుదానిని నెవఁడు విడదీయఁగలఁడు? శర్కరామమయముగ నున్నతావున వేఱువస్తువు నెట్లు సమకూర్పఁ గలుగుదుము 22. ఇట్లే సారాసారము లేకాకారమగు తావున అవిచారములు ప్రబలును. విచారమనునది నామమాత్రమునకుఁగూడనుండదు 23. వంద్యమును, నింద్యమును నేకమగు తావున చేతికబ్బునది యేమున్నది? మత్తుపదార్థములు సేవించి మతిచెడి కూర్చుండిన యాతఁడు అవకతవకలుగ నేదియో వదరుచునేయుండును 24. ఇట్లే అసమర్థుఁడగు వక్త అజ్ఞానరూపమగు భ్రమతో సర్వమును మఱచియున్నాఁడు, 'సర్వం బ్రహ్మ' యనియే నిశ్చింతగఁ గూర్చుండియున్నాడు. అఁతడు మహాపాపాత్ముని, సత్పురుషుని, సమముగా భావించుచున్నాఁడు 25. సర్వసంగపరిత్యాగమును, ఇచ్చకు వచ్చినటు లొనరించు విషయభోగమును, ఒకవేళ నొక్కటిగనే భావించునెడ నిఁక శేషించిన దేమున్నది? 26. భేదము నీశ్వరుఁడే కల్పించెను. భేదము నిప్పుడు ఆ యజ్ఞాని కాదు; ఆతని యబ్బ

సై తమును పుడచివేయలేఁడు. ఈశ్వర నియమమునకు విరుద్ధముగ నెవ్వఁడే విధముగ నొనర్పఁగలఁడు? నోటిలో వేసికొనఁదగు పదార్థమును అపాన ద్వారమున వేసికొమ్ము. (మూలము) 27. ఏ విషయోపభోగముల కేయే యింద్రియములు నిర్ణయింపబడునో అవియే యా సౌఖ్యములను సాంగోపాంగముగ ననుభవించును. ఈ సమస్తజగమీశ్వర విరచితము. దీని నియమముల నితరులు ద్రిప్పఁజాలరు28. ఇవియన్నియు భ్రాంతివలనఁ గలుగు ప్రమాదములు. ప్రతీతిలేని సమస్తవిషయము మిథ్య. వెఱ్ఱియెత్తిన వాఁడు వెఱ్ఱిగ నేదేని భాషించుచుండును 29. కావున సావధానియు, అనుభవనీయుఁడును, జ్ఞాతయు నగువాని నిరూపణముల నాలింపవలెను. ఇట్లొనరించినయెడల ఆత్మసాక్షాత్కారమగును. ఎఱుక తత్క్షణమే లభించును 30. వెనుక ముందుల బాగుగా గుర్తెఱుంగవలెను. పాదములనుజూచి వీఁడు గ్రుడ్డివాఁడని నిశ్చయింపవలెను. వ్యర్థ భాషణమును వమనప్రాయముగఁ బరిత్యజింపవలెను 31.

ఐదవ సమాసము — అజపా నిరూపణము

అజపాజపసంఖ్య ఇఱువదియొక్కవేయి ఆఱునూఱులని పెద్దలు నిర్ణయించిరి. విచారమొనరించినచో అంతయు సులభమే 1. ప్రాణము ముఖమునుండియు, నాసికనుండియు అఖండముగా వచ్చుచుఁ బోవుచున్నది. సూక్ష్మదృష్టితో నీ యంశము విచారింపనగును 2. మొట్ట మొదటఁ జూచినపుడు స్వరమొక్కటిగనే గోచరించును. వాస్తవమున కాస్వరమునకు మూఁడు భేదములుగలవు 1. తార=నిషాదము 2. మంద్రము=మధ్యమము 3. ఘోరము=ఖర్జము. అజపావిచారము ఘోరమున కంటెను మిగుల సూక్ష్మమైనది 3. స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, అను నీ యేడు అక్షరములను నుడివిచూడుము. ఈ గుప్తస్వరములలో నేదైన నొకదానిని మూలముగ భావించి (శ్రుతిస్థానముగఁ జేసికొని) క్రమముగఁ బైకిపొమ్ము 4. పరవాచలకుఁ బైనను పశ్యంతికి క్రిందను (నాభికి హృదయమునకు మధ్య) స్వరమునకు జన్మస్థానము గలదు. స్వరస్ఫురణ మచటి నుండియే కలుగుచున్నది 5. ఏకాంతమున స్వస్థుఁడై కూర్చుండవలెను. అచట దీనినంతయు గ్రహించవలెను. ప్రయోగము నొనర్పవలెను.

పవనమును అఖండముగా లాగికొనవలెను. విడువవలెను 6. ఏకాంతము నందు మౌనముగాఁ గూర్చుండవలెను. సావధానిగనో, సుఖిగనో యుండి చూచినచో శ్వాసము పై కిలాగునపుడు సో యనియు, వెలుపలికి శ్వాసము విడుచునపుడు హం అనియు నిట్లే నిరంతరము సోఽహం సోఽహం అను శబ్దము కలుగుచున్నట్లు విశదమగును 7. ఉచ్చారణము లేక కలుగు శబ్దములను నైసర్గికశబ్దములని గ్రహింపవలెను. ఆశబ్దము లనుభవములోనికి వచ్చుచుండునుగాని వానికిఁ బేరులు మాత్రము లేవు 8. ఆ శబ్దములను గూడ విడిచి కూర్చుండువానిని మహామౌనియని నుడువనగును. యోగాభ్యాసపు జంజాటమంతయు నిటులేయున్నది 9. ఏకాంతస్థలమున మౌనముగాఁగూర్చుండి బయలువెడలుశబ్దమును విచారించినచో అంతరమునందు "సోఽహం" అను శబ్దములె భాసమగును 10. శ్వాసము దీసికొను తఱి సో యనియు విడుచునపుడు హం అనియు నీ విధముగా అఖండముగా సోఽహం సోఽహం అను నీశబ్దము జరుగుచుండును. దీని విచారము మిగుల విస్తృతము 11. సమస్తదేహధారులగు ప్రాణులు స్వేదజోద్భిజ్జాది యోనులు, మున్నగు ప్రాణులన్నియు శ్వాసోచ్ఛ్వాసాదులులేనిచో నెట్లు బ్రతుకఁగలవు? 12. అజప ఈ విధముగ నెల్లరికడ నున్నది. ఈ యంశము జ్ఞాతకె తెలియును. (అజ్ఞానికిఁదెలియదు) సహజమును (నైసర్గికమును) విడిచి కల్పితవిషయమునఁ బడఁగూడదు 13. సహజదేవుఁడు చెదరకయే యున్నాఁడు. ఆతఁడవినాశి. కల్పితదేవుఁడు (విగ్రహాదులు) పగిలిపోవును. వినాశనమగును. కాన నాశవంతమగు దేవునిపై విశ్వాస మెవ్వఁ డుంచును? 14. జగదంతరాత్ముని (రాముని) దర్శించినచో స్వయముగ సులభముగ అఖండధ్యాన మలవడును. సమస్తజనులును ఆత్మారాముని యభీష్టానుసారముగ వర్తించుచున్నారు 15. ఆత్మారామునకు సమాధానమగు విధముగ భోజనము మానవునకు లభించును. విడిచివేసినవి, నాశనమొందినవి నగునవెల్ల నాతనికే యర్పణమగును 16. అగ్ని దేవత లుదరమున వసింతురు. వారికిఁగూడఁ బ్రాణులు అవధానము నొసంగుచుందురు. ఈ విధముగా సమస్తప్రాణులు ఆత్మారాముని ఆజ్ఞానుసారముగా మెలంగుచుందురు 17. పరమాత్ముని జపధ్యానస్తవాదులు ఈ విధముగా స్వభావసిద్ధమగురీతితో జరుగుచున్నవి. ఆత్మారాముఁడు వానిని స్వీక

రించుచునేయున్నాఁడు. (కాని ఈ విషయ మెఱుంగవలెను) 18. ఈ నైసర్గిక విషయమును గ్రహించుటకు జనులు నానావిధములగు హఠయోగము లొనర్చుచున్నారు 19. పాతిపెట్టిన ధనము మఱచినచో దరిద్రము కలుగును. ఒకప్పుడు నిధి నిక్షేపాదులపై మనుజులు తిరుగుచుందురు. కాని యా దరిద్రప్రాణు లేమిచేయుదురు? తాము నిధినిక్షేపాదులపైఁ దిరుగుచున్న సంగతియే యెఱుంగరు 20. భూగర్భమునం దనంతముగా ద్రవ్యమున్నది. గోడలలో ద్రవ్యముంతురు. స్తంభములందును దూలములందును ధనము దాచుదురు. దరిద్రులు ద్రవ్యమునకు మధ్య కాపురము జేయుచుందురు 21. అభాగ్యుఁ డీవిధముగ లక్ష్మీమధ్యమున నాట్యమాడుచుండును. కాని వాని దరిద్రము క్రమక్రమముగాఁ బెరిగి పోవుచుండును. ఇఁకఁ బరమానందులగు పరమపురుషుల ఆశ్చర్యస్థితిని జూఁడుడు 22. ఒకఁడు కూర్చుండియున్నాఁడు. ఒకఁడు తినుచున్నాఁడు. ఇది వివేకగమనము. ప్రవృత్తి నివృత్తులస్థితి సైత మిట్టిదియే 23. అంతఃకరణమునందు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి వసించియున్నప్పు డిఁక లక్ష్మి కేమికొదువ! లక్ష్మి గలవానిని (లక్ష్మీగృహమును = పరమాత్మును) బాగుగా దృఢముగా నాశ్రయింపవలెను 24.

ఆఱవ సమాసము — దేహి, దేహము

దేహి (ఆత్మ) దేహమునందుండును. నానావిధ సుఖదుఃఖముల భోగించుచుండును. మఱియు నంత్యమునం దొక్క-మాఱుగ ఆత్మ దేహమును విడిచివేయును 1. తరుణత్వమునందు దేహము పుష్టిగా నుండును. అందుచేఁ బ్రాణి నానాసుఖభోగముల ననుభవించును. వృద్ధావస్థయందు అశక్తస్థితినొంది దుఃఖముల ననుభవించును 2. చావవలదను కోరిక మాత్రముండును. అంత్యమునందుఁ గాళ్లుచేతులు గుంజుకొని ప్రాణములను విడుచును. వృద్ధత్వమునం దెన్నియేని కఠిన దుఃఖములను సహించును 3. దేహము ఆత్మల సాంగత్యమున స్వల్పముగా సుఖము ననుభవించును. అంత్యకాలమున గిలగిల తన్నుకొని మరణించును 4. ఇట్టి యాత్మ దుఃఖదాయకమైనది. ప్రపంచమునం దొకజంతువు రెండవ జంతువును జంపి దాని యుసురు గొనును. అంత్యమునందు ఏ యుద్దేశమేని

వెలువడదు 5. ఇది యీ విధముగ వైన్నాళ్ళభ్రమ. దీనినే జనులు పరబ్రహ్మమందురు. నానాదుఃఖముల గోల దీనియందేయున్నది. జనులు దీనినే సుఖమని విశ్వసించుచున్నారు 6. దుఃఖియైగిలగిల తన్నుకొనుటలో నేమి సమాధానమున్నది? ఒకానొకప్పుడు గొప్పగనో కొద్దిగనో సుఖము లభించినను దుఃఖము తత్క్షణముననే సిద్ధముగ నున్నది 7. పుట్టినది మొదలుకొని కలుగు దుఃఖములన్నింటిని దలంచికొన్నచో సర్వము విదిత మగును. ఈ జన్మమున దుఃఖము లెన్నియో నిండియున్నవి. ఈ దుఃఖ ముల నెంతదనుక లెక్కింపఁగలను? 8. ఆత్మల సాంగత్యస్థితి యిట్టిది. ఏమన ! నానాదుఃఖములు కలుగుచున్నవి. ప్రాణులందఱు దుఃఖములతో విసిగి వేసారిపోవుచున్నారు 9. జన్మమునందంతటను గొంత యానంద మున్నచోఁ గొంతదుఃఖముగూడ దానివెంటనేయున్నది. పలుతెఱంగు లగు విరుద్ధపరిస్థితు లుత్పన్నమై ప్రాణుల కనేకదుఃఖములు ప్రాప్తించును10. నిద్రాకాలమున నల్లులును, దోమలును మానవుని బలుతెఱంగుల బాధిం చును. వాని బాధ తొలంగుట కేదేని యుపాయము గావింతమేని యీ ప్రాణులకు దుఃఖము కలుగును 11. భోజనకాలమునం దీఁగలు వ్రాలును. ఆహారవస్తువులను ఎలుకలు గొనిపోవును. ఇంతలోఁ బిల్లులు వచ్చి యీ యెలుకలను జంపి తినును 12. పేలు, మిణ్ణల్లులు, జెఱ్ఱులు, మానాపతులు మున్నగు ననేకజంతువులు పరులను శ్రమపెట్టి జీవించు చున్నవి. స్వయముగఁ దాముగూడఁ గష్టము లొందుచున్నవి 13. తేలు, పాము, పులి, ఎలుగుబంటి, మొసలి, తోఁడేలు, మనుష్యుఁడు మున్న గునవి దమలోఁదాము (ఒకటి రెండవదానికి) దుఃఖదాయకములుగా నున్నవి. అన్నియు దుఃఖమయములే. సుఖసంతోషములు దేనికినిలేవు 14. ఈ యెనుబదినాలుగు లక్షల జీవయోనులలో నొకటి రెండవదానిని భక్షించుచునే యున్నది. నానాపీడలు, నానాదుఃఖములు గలవు. ఎంత దనుకఁ జెప్పఁగలము? 15. అంతరాత్మ కృత్యము లిట్టివి. ఈ భూమిపై నిండియున్న సమస్తజీవులలో నొకటి రెండవదానిని సంహరించుచున్నది. జీవజాలమంతయు నెల్లప్పుడు ఏడ్చుచునేయుండును 16. గిలగిల కొట్టు కొనును. గుంజుకొని గుంజుకొని ప్రాణములు విడుచును. ఇట్టి యాత్మను మూర్ఖులు పరబ్రహ్మమని యేలయందురో తెలియకున్నది 17. పరబ్రహ్మ

మొకతావునుండి వేరొకతావునకుఁ బోవదు. ఎవరికేని దుఃఖము గలిగింపదు. పరబ్రహ్మమునకు స్తుతి నిందలలో నేదియుఁదగులదు 18. ఎన్ని తిట్టులైనఁ దిట్టుము. అవియన్నియు అంతరాత్మకె తగులును. యోచించినచో అంతయు యథాతథ్యముగఁ బ్రత్యయములోనికివచ్చును 19. తిట్లు పలుతెఱుంగుల నుండును. వాని నెంతదనుక వివరింపఁగలను? 20. తిట్లు పరబ్రహ్మమునకుఁ దగులవు. కల్పనమే నడువదు. అసంబద్ధమగు జ్ఞాన మెవ్వనికిని మాన్యము గాదు 21. సృష్టియందు జీవసముదాయమనంతముగాఁగలదు. అన్నింటికేని వైభవమెక్కడినుండి వచ్చెను? ఈశ్వరుఁడు ఆయాజీవులకు యోగ్యతానుసారముగ వైభవము పంచిపెట్టును. సర్వసాధారణులగు మానవులెందఱోగలరు. కాని వారిలో ఉత్తమోత్తమ విషయములను భాగ్యవంతులగు పురుషులే పొందుదురు 23. ఇల్లే భోజనము, పాత్రములు, దేవతార్చనము, బ్రహ్మజ్ఞానము సైతము ప్రారబ్ధానుసారముగా లభించుచుండును 24. సర్వసాధారణముగా జనులందఱును సుఖులుగనేయుందురు. ప్రపంచమును సుఖపూర్ణమనియే భావింతురు. కాని మహారాజు లనుభవించు మహావైభవములు అభాగ్యపురుషున కెట్లు లభ్యమగును? 25. కాని అంత్యమునం దందఱికిని నానావిధదుఃఖములు గలుగును. ఆ కష్టసమయమున రాజు, దరిద్రుఁడు మున్నగువారలందఱును సమానమగుదురు. కాని మొదటినుండి నానాసుఖముల ననుభవింప నలవాటుపడినవారలు మాత్రము అంత్యమున దుఃఖమును సహింపఁజాలరు 26. కఠినదుఃఖమును సహించుట చాలకష్టము. శరీరమును బ్రాణములు త్వరత్వరగా వీడవు. మృత్యుదుఃఖ మీవిధముగా సమస్తజనులను బీడించును 27. జనులనేకులు అవయవహీనులై యుందురు. ఈ విధముగ నంత్యకాలమునందు దుఃఖములొందిన పిదపఁ బ్రాణములు వెడలిపోవును 28. సమస్తరూపలావణ్యములు, శారీరక సామర్థ్యముగూడ నొకప్రక్కనుండి తొలంగిపోవును. ఒకవేళ నెవరేని చుట్టుప్రక్కల లేకపోయినచోఁ బ్రాణి యింకను దుర్దశకుఁబాలై వెడలిపోవును 29. అంత్యకాలపుబాధ అందఱికి సమానముగ నుండును. ఈ విధముగ నీ యాత్మ చంచలమును, అవలక్షణమును, దుఃఖకారకమునై యున్నది 30. ఇట్లయ్యుగూడ దీనిని (ఆత్మను) భోగించినను అభోక్త

యందురు. ఇదియంతయు అజ్ఞాతభావనవలన జరుగుచున్నది. జనులు విచారింపకయే యిట్లు (ఆత్మను అభోక్తయని) నుడివి యూరకుందురు 31. అంత్యకాలము మిగులఁ గఠినమైనది. ప్రాణములు శరీరమును సులభముగా విడువవు. అంతియగాక ఆశాతృష్ణలుగూడ దృఢముగా నావరించుకొనును 32.

ఏడవ సమాసము – సంసారగతి

ఆదియందు జలము నిర్మలముగానుండును. కాని యది పలు తెఱంగులగు తీఁగెలలో ప్రవేశించినంతన సంగదోషముచేఁ బులుపు, కారము చేదు మున్నగు రుచులొందును 1. ఆత్మ ఆత్మత్వములో నుండును. దేహసంగమువలన వికృతమగును. మరియు నభిమానవశమున ఇచ్ఛకు వచ్చినరూపము నొందును 2. మంచిసాంగత్యము లభించినచో ఆత్మస్థితి చెఱకులోనికి మధురత్వము వచ్చినట్లగును. (చెడ్డసాంగత్యమువలన) ఆత్మస్థితి ప్రాణఘాత గావించు విషవల్లికిఁ దుల్యమగును 3. పదునెనిమిది తెఱంగులగు వనస్పతులు గలవు. వాని వాని గుణములను వేఱువేఱుగ నెంతదనుక వర్ణింపఁగలను? నానాదేశములందున్నకతన ఆత్మస్థితియు నిట్టిదె 4. మంచివగు నాత్మలు సత్సంగమువలన దరికిఁజేరుచున్నవి. వివేకబలమున ఆత్మలు దేహాభిమానమును వదలుచున్నవి 5. ఉదకమునకు వినాశనమే యగును. కాని యాత్మ వివేకమువలన దరిజేరును. ఆత్మప్రత్యయమిట్టిది. వివేకముతోఁ జూడుఁడు 6. స్వహితము గావించుకొననివాని కెంతదనుకఁ జెప్పవలయును? ఇదియంతయుఁ బ్రతిమానవుఁడును స్వవిషయమునఁ దెలిసికొనవలెను7. తన్నుఁదాఁ గాపాడుగొనువానిని మనకు మిత్రునిగను దనకుఁదాను స్వయముగా నాశనము గావించుకొనువానిని వైరినిగను దలంపనగును 8. తనకుఁ దాను అహితము గావించుకొనఁదలఁచిన వానినెవ్వఁడభ్యంతరపెట్టఁగఁలడు? ఇట్టిపురుషుఁ డేకాంతమునకరిగి తనజీవుని దాను జంపుకొనును 9. తనకుఁదా నపాయము గలుగఁజేసికొనువాఁడాత్మహత్యా పాతకుఁడని నమ్ముఁడు. వివేకశాలియగు సాధువే ధన్యుఁడు 10. మానవులు సత్సంగతివలనఁ బుణ్యాత్ములు, అసత్సంగతివలనఁ బాపాత్ములు నగుదురు. సుగతియు, దుర్గతియు సహవాసయోగమువఁ గలు

గును 11. కావున ఉత్తమ సాంగత్యము గావింపవలెను. తన చింతను దానే స్వాయముగాఁ జేసికొనవలెను. మఱియు జ్ఞాతయగువాఁడు తనబుద్ధి నంతఃకరణమునందుఁ జక్కఁగా మననము గావింపవలెను 12. జ్ఞాతయగువాని కిహలోకము, పరలోకము సౌఖ్యకరమగును. అజ్ఞాని కవివేక కారణమున ఇహపరలోకములు దుఃఖదాయకములగును 13. జ్ఞాని దేవాంశసంభూతుఁడు. అజ్ఞాని రాక్షసాంశ సంభూతుఁడు. ఇఁక నీ యిరువురిలో నెవరు గొప్పవారలో తెలిసికొనవలెను 14. జ్ఞాత సర్వమాన్యుఁడుగను అజ్ఞాత అమాన్యుఁడుగను నుండును. ఈ యిరువురిలో నెవరి నాశ్రయించినచో మనము కృతార్థులమగుదుమో వారినే యాశ్రయింపవలెను 15. ఉద్యోగియుఁ, జతురుఁడు నగువాని స్నేహము జేసినవాఁడు ఉద్యోగియుఁ, జతురుఁడు నగును. ఇట్లే సోమరితోడను మూర్ఖునితోడను జెలిమిచేయువాఁడు సోమరిగను మూర్ఖుఁడుగను మాఱును 16. ఉత్తమసాంగత్యఫలితము సుఖము. అధమసాంగత్యఫలము దుఃఖము. ఆనందమును విడిచి దుఃఖము నెవఁడుగైకొనును?17. విషయము స్పష్టముగనేయున్నది. మనుష్యమాత్రులందఱు నీ రెండు సాంగత్యములలోనే వర్తించుచున్నారు గావున నీ విషయమునఁ బ్రపంచమున కనుభవముగూడఁ గలుగుచున్నది 18. సత్సంగతి వలన సమస్తసుఖములు లభించును. అసత్సంగతివలన సమస్తదుఃఖములు గలుగును. సంపూర్ణకార్యములను వివేకముతో నొనరింపవలెను 19. ఆకస్మికమున నేదేని చిక్కులలోఁ దగుల్కొన్నయెడల నా చిక్కులలో నుండి వెలువడుటకు యత్నింపవలెను. వెలువడిన పిమ్మట సావధానత మెంతయేని గలుగును 20. నానావిధముల వర్తించు దుర్జనుల సంసర్గము వలన క్షణక్షణమునకును మనోభంగము గలుగును. కీర్తికాముఁ డిహలోకమునఁ దన ప్రతిష్ఠనుంచి వెళ్లనగును 21. ప్రయత్నకారణమునఁ జతురున కేయంశమునందును లోపముండదు. ఆతఁడు సుఖసంతోషముల ననుభవించును. ఆతని గుణగణమును లోకులు నానావిధముల, బ్రశంసింతురు 22. జను లీస్థితిలో నిపుడున్నారు. (మఱియుఁ బ్రత్యక్షముగా) నీ స్థితిలో వర్తించుచున్నారు. కాని యెవ్వఁడు (దీనిని) తెలిసికొని చూచునో వానివలనఁ బ్రయత్నములు నెరవేరును 23. ఈ వసుంధర బహురత్నఖనియైయున్నది. బాగుగా నెఱింగి యోచింపుము. ఏలయన!

తెలిసికొనుటవలన అంతఃకరణమునకు నమ్మకము గలుగును 24. మానవుఁడు దుర్బలుండును, సంపన్నుఁడును, బిచ్చివాఁడును, వ్యుత్పన్నుఁడును అగుట అఖండరీతిగ (సృష్ట్యాదినుండియే) వచ్చుచున్నది 25. ఒక భాగ్యవంతుఁడు చెడిపోయినచో రెండవవాఁడు భాగ్యవంతుఁడగుచుండును. ఇట్లే విద్యయు, ఉత్పత్తియు గలుగుచుఁ బోవుచున్నవి 26. ఒకఁడు సంపన్నుఁడగుచున్నాడు. వేఱొకఁడు రిక్తహస్తుఁడు అగుచున్నాడు. రిక్తహస్తుఁడు మఱల సంపన్నుఁడగుచున్నాఁడు. సంపన్నుఁడుగూడఁ గొంతకాలము జరిగిన పిదప రిక్తుఁడగును 27. ఇది సంసారస్థితి. సంపద రెండుజాముల వేళయం దగుపించు నీడవంటిది. వయఃపరిమితిగూడ మెల్లమెల్లఁగాఁ బూర్తికావచ్చినది28. బాలతారుణ్యావార్ధక్యాదిదశలను మానవులు స్వయముగా నెఱింగియేయున్నారు. కావున నెల్లరును దమజీవితమును సార్థకము గావింపవలెను 29. దేహమెట్లు చేసిన నట్లుపకరించును. యత్న మొనరించినయెడలఁ గార్యము సిద్ధించును. అట్టియెడ మానవుఁడు దుఃఖయేల కావలయునో నాకుఁ దోఁచకున్నది 30.

ఎనిమిదవ సమాసము — పంచీకరణము, దేహచతుష్టయము.

నాభినుండి స్ఫురణరూపమున బయలు వెడలు వాణిని పరావాణి యందురు. ధ్వనిరూపమున పశ్యంతివాణి యందురు. ఈ పశ్యంతివాణి హృదయమునందుండును 1. నాదము కంఠమునుండి జనించును. ఆ నాదమును మధ్యమవాణియందురు. అక్షరముల యుచ్చారణ జరిగినపుడు బయలువెడలు వాణిని వైఖరియందురు 2. పరావాక్కునకు నెలవగు నాభిస్థానమే అంతఃకరణమునకు ఉనికిపట్టు. ఇఁక నంతఃకరణ పంచకము యొక్క నిశ్చయము నాలకింపుఁడు 3. నిర్వికల్పావస్థయందు (శూన్యాకారవృత్తి గలిగిన పిమ్మటఁ) గలుగు స్ఫురణము (ఒకవిధమగు స్మరణము)నే అంతఃకరణమనియు లేక చేతనశక్తియనియు నెఱుంగవలయును4. అంతఃకరణలక్షణము స్మరణము. ఆ పిమ్మట అగును—కాదు, చేయుదునా? చేయకుందునా? అని కలుగు భావనయే మనస్సు 5. అనఁగా సంకల్పవికల్పములు గలుగుటయే మనోధర్మము. ఇదియే మనస్సుయొక్క చిహ్నము, ఈ మనస్సునుండియే సందేహ ముత్పన్నమగుచున్నది. తరు

వాత అంత్యమునఁగలుగు నిశ్చయమే బుద్ధిరూపము. అనఁగా నిశ్చయము గావించుట బుద్ధిధర్మము 6. చేసినచో తీరెదననిగాని, చేయనేచేయను అని గాని నిశ్చయించుటయే బుద్ధిధర్మము. వివేకముతో నీ విషయము నాంతర్యమునం దెఱుంగవలెను 7. నిశ్చితమగు వస్తువును జింతన మొనరించుట చిత్తలక్షణము. ఇవ్విషయమున సందియములేదు 8. "ఈ కార్యము నవశ్యము చేయవలెను." అను నభిమాన ముంచుటగాని, అట్టి కార్యమునకుఁ బూనుకొనుటగాని అహంకారము 9. ఇదియే అంతఃకరణ పంచకము. ఐదు వృత్తులునుగలిసి ఒక్కటిగ నున్నవి. కార్యవిభాగము వలన అయిదు విధములుగ వేఱువేఱైనవి 10. ఇట్లే కార్యవిభాగమును బట్టి ఐదుప్రాణములును వేఱువేఱుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నవి. అట్లుకాకున్నచో వాయురూప మొక్కటియేగదా? 11. వ్యానము సర్వాంగములందును, సమానము నాభియందును, ఉదానము కంఠమునందును, అపానము గుదమందును, ప్రాణము ముఖనాశికములందును నుండును. ఇది నిశ్చయమని యెఱుంగవలయును 12.

ప్రాణపంచకము నిప్పుడు చెప్పితిని. ఇఁక జ్ఞానేంద్రియ పంచకమును వినుండు. చెవులు, చర్మము, కన్నులు, నాలుక, ముక్కు—అను నీ యైదును జ్ఞానేంద్రియములు 13. వాణి, చేతులు, పాదములు, శిశ్నము, గుదము, అను నీ యైదును కర్మేంద్రియములు. శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములను నీయైదును (ఐదు జ్ఞానేంద్రియముల) విషయములు 14. అంతఃకరణ పంచకము, ప్రాణపంచకము, జ్ఞానేంద్రియపంచకము, కర్మేంద్రియపంచకము, విషయపంచకము అనునవి యైదు పంచకములు 15. ఈ విధముగ నీ యిరువదియైదు గుణములు గలిసి సూక్ష్మదేహమగును. దీని వివరముల నాలింపుఁడు 16. అంతఃకరణము, వ్యానము, శ్రవణము, వాక్కు— శబ్ద విషయము ఆకాశరూపము. ఇఁకముందు వాయు విస్తారమును జెప్పుదును 17. మనస్సు, సమానము, త్వక్కు, పాణి, స్పర్శవిషయము. పవన రూపము. ఇది యంతయు రేఖలుగ గీసి యందు వ్రాసి బాగుగాఁ దెలిసికొనవలెను 18. బుద్ధి, ఉదానము, నయనము, చరణము, రూపవిషయము. అగ్నిరూపము. వీని నన్నింటిని నేను సాంకేతికముగఁ దెల్పుచున్నాఁడను. మనస్సుంచి యోచింపవలెను 19. చిత్తము, అపానము, జిహ్వా, శిశ్నము,

రసవిషయము. జలరూపము. ఇఁకముందుఁ బృథ్వీరూపమును సావధాన మనస్కులరై వినుఁడు 20. అహంకారము, ప్రాణము, ఘ్రాణము, గుదము, గంధవిషయము, పృథ్వీరూపము. ఇది శాస్త్రమతానుసారముగ నొనర్పఁబడిన నిరూపణము 21. సూక్ష్మదేహమిట్టిది. దీనిని మనన మొన రించినచో సందేహములు నశించును. ఇది యందఱికిఁ దెలియు నంశము గాదు. దీనియందు హృదయముంచి తెలిసికొనువానికే యీ యంశము బోధపడును 22.

ఈ విధముగా సూక్ష్మదేహస్థితిఁ జెప్పితిని. ఇఁకముందు స్థూల దేహమును వర్ణింతును. పంచగుణములతో నాకాశము స్థూల దేహమునం దేవిధముగ వర్తించుచున్నదో వినుండు 23. కామ క్రోధ శోక మోహాభయములను నీ యైదు భేదములును ఆకాశగుణములు. ఇఁక బంచవాయువులఁ జెప్పెదను 24. చలనము, వలనము, ప్రసరణము, నిరోధనము, అకుంచనము అను నీయైదులక్షణములు వాయుగుణములు 25. ఆఁకలి, దప్పిక, ఆలస్యము, నిద్ర, మైథునము అను నీ యైదును దేజో గుణములు. ఇఁకముందు జల లక్షణములు వినుండు 26. వీర్యము, రక్తము లాల, మూత్రము, స్వేదము అను నీ యైదును జలభేదములు. ముందు బృథ్వీలక్షణములఁ దెలుపుదును 27. అస్థి, మాంసము, త్వక్కు, నాడి, రోమము లను నీ యైదును పృథ్వీధర్మములు. స్థూలదేహమర్మ మీ విధ ముగ గ్రంథములలోఁ జెప్పఁబడెను 28. పృథివ్యాప స్తేజోవాయ్వాకాశ ములను నీ యైదు భూతముల యిరువదియైదు తత్త్వములు గలిసి స్థూల దేహముగ నయ్యెను 29.

మూఁడవ దేహమగు కారణము, అజ్ఞానము, నాలుగవదేహమగు మహాకారణము, జ్ఞానము అను నీ నాలుగు దేహములు నిరసనమైనపిదప విజ్ఞానరూపమగు పరబ్రహ్మము మిగిలియుండును 30. విచారముతో నాలుగు దేహములను వేఱుపఱచిన మొదల అహంత్వము(నేనను భావము) తత్త్వములతోఁ బాటుగఁ దొలఁగిపోవును. మఱియు నీ విధముగఁ బర బ్రహ్మమునందు అనన్యమగు ఆత్మ నివేదనము జరుగును 31. ప్రాణి వివేకమువలన జన్మమృత్యువులనుండి విముక్తుఁడగును. నరదేహమున మహత్కృత్యము సాధించుచున్నాఁడు. భక్తియోగ సహాయమునఁ

స్పర్శకృత్యుండు, సార్థకుండు నగుచున్నాడు 32. ఈ పంచీకరణ నిర్ణయము ముగిసినది. ఈ విషయమును దప్పక విచారింపవలెను. స్పర్శవేధి పోకుంట వలన నినుము బంగారమగును 33. ఈ దృష్టాంతము సరిగా లేదు. ఏలయన ! స్పర్శవేధి రాయి. అది స్పర్శవేధిని నిర్మింపంజాలదు. కాని సాధుజనుల శరణ్యములోని కరుగుటవలన మానవుండు స్వయముగా సాధువేయగును 34.

తొమ్మిదవ సమాసము — తనుచతుష్టయము

స్థూల, సూక్ష్మ, కారణ, మహాకారణములను నీ నాలుగును దేహములు. జాగ్రత, స్వప్నము, సుషుప్తి, తురీయము లను నీ నాలుగును అవస్థలు 1. విశ్వము, తైజసము, ప్రాజ్ఞము, ప్రత్యగాత్మ అను నీనాలుగును అభిమానములు. నేత్రము, కంఠము, హృదయము, శిరస్సు అను నీ నాలుగును స్థానములు 2. స్థూలభోగము, వివిక్తాభోగము, ఆనంద భోగము, ఆనందావభాసభోగము అను నీ నాలుగు భోగములును నాలుగు దేహములవి 3. అకారము, ఉకారము, మకారము, అర్ధమాత్ర ఈ నాలుగు మాత్రలు నాలుగు దేహములవి 4. తమము, రజస్సు, సత్త్వము, శుద్ధసత్త్వము అను నీ నాలుగు గుణములు నాలుగు దేహములవి 5. క్రియాశక్తి, ద్రవ్యశక్తి, ఇచ్ఛాశక్తి, జ్ఞానశక్తి అను నీ నాలుగు శక్తులు నాలుగు దేహములవి 6. ఈ విధముగ నివి ముప్పదిరెండు తత్త్వములు. సూక్ష్మదేహతత్త్వములు, స్థూలదేహతత్త్వములుగలసి యేబది తత్త్వములు. అన్నియుంగలసి ఎనుబదిరెండు తత్త్వములు. ఇవిగాక అజ్ఞాన (కారణదేహ) జ్ఞానము (మహాకారణదేహము)లున్నవి 7. ఈ విధముగా నీ తత్త్వము లన్నింటి నెఱింగి యీ తత్త్వములను మాయికములని భావింపవలెను. మఱియుం దన్ను సాక్షిగా భావించి యీ రీతిగ దత్త్వములను నిరసింపవలెను 8. జ్ఞానమును సాక్షియందురు. జ్ఞానమును సాయముగాం గొని అజ్ఞానమును గుర్తెఱుంగవలెను. దేహముతోం బాటుగాం జ్ఞానాజ్ఞానములను నిరసింపవలెను 9. బ్రహ్మాండమునందు గల్పనము గావింపంబడిన దేహములు విరాట్టు, హిరణ్యగర్భుండు అని పిలువంబడును. ఆత్మజ్ఞానము

వలనను, వివేకమువలనను అవిగూడ నిరసనమగును 10. ఆత్మానాత్మ వివేచనము, సారాసారవిచారము నొనరించినచోఁ బంచభూతముల మాయికవార్త విశదమగును 11. అస్థి, మాంస, చర్మ, నాడీ, రోమములు ఐదును బృథ్వియొక్క గుణధర్మములు. వీని నన్నింటిని బ్రత్యక్షముగఁ దన శరీరమునందే శోధించి చూచుకొనవలెను 12. శుక్ల, శోణిత, లాలా, మూత్ర, స్వేదములను నీ యైదును జలభేదములు. తత్త్వములను దెలిసికొని వీనిని స్పష్టపఱచుకొనవలెను 13. క్షుధా తృష్ణా లస్య నిద్రా మైథునము లను నీ యైదును దేజోగుణములు. ఈ తత్త్వములను జక్కఁగ నిరూపణము గావింపవలెను 14. చలన, వలన, ప్రసరణ, నిరోధనాకుంచనము లను నీ యైదును వాయుగుణములు. శ్రోతలు వీని నెఱుంగవలెను 15. కామ క్రోధ శోక మోహ భయములను నీయైదును ఆకాశగుణములు. వివరణము గావింపకున్నచో నివి యెవ్వియు గ్రాహ్యములోనికి రాఁజాలవు 16.

స్థూలశరీర మీ విధముగా నిరువదియైదు తత్త్వములతో నిండియున్నది. సూక్ష్మదేహమును గూర్చిన వివరముల నిఁక వివరించెదను 17. అంతఃకరణము, మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము అను నీయైదును ఆకాశభేదములు. ముందు సావధానమనస్కులరై వాయుభేదముల వినుఁడు 18. వ్యానము, సమానము, ఉదానము, ప్రాణము, అపానము అను నీ యైదును వాయుతత్త్వభేదములు 19. శ్రోత్ర, చర్మ, చక్షు, జిహ్వా, ఘ్రాణము లను నీ యైదును దేజోభేదములు. ఇఁక సావధానులరై ఆపోభేదముల వినుండు 20. వాక్కు, పాణి, పాదము, శిశ్నము, గుదము అను నీ యైదును జలభేదములు. ఇఁకఁ బృథ్వీభేదములను జెప్పెదను. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లనునవి పృథ్వీభేదములు. ఈ విధముగా నీ యిరువదియైదును సూక్ష్మదేహభేదములు 22.

పదియవ సమాసము – సాధువులు – మూర్ఖులు

పృథ్వికిఁ జుట్టుప్రక్కలనున్న ఆవరణోదకమునందు హాటకేశ్వరుఁడను పాతాళలింగముగలదు. దాని మహిమ మిగుల గొప్పది. ఆ లింగమునకు నమస్కరింపవలయును 1. కాని యచ్చటికిఁబోవ వీలులేదు. శరీర

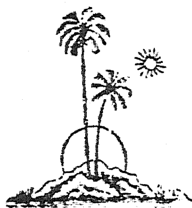
మున్నంతదనుక నది గనిపింపదు. కావున నాయీశ్వరుని వివేకసహాయమున ననుమానములోనికిఁ దెచ్చుకొనవలెను 2. సప్తసముద్రములును అత్యంత విశాలమగు నీ భూమండలము నావరించియున్నవి. ఆ సముద్రములచెంత మహత్తరములగు పర్వతపంక్తులుగలవు 3. సప్తసముద్రములను లంఘించి యచటి కెట్లుపోవ వీలగును ? కావున సాధుజనులు హాటకేశ్వరుని గాంచుటకు వివేకులు గావలెను 4. తమకుఁ దెలియని యంశములను జ్ఞాతలగు వారి నడిగి గ్రహింపవలెను. మనోవేగము ననుసరించి దేహముతో నడుచుట సాధ్యము గాదుగదా ! 5. చర్మదృష్టికిఁ దెలియనిదానిని జ్ఞానవు దృష్టితోఁ జూడవలెను. మఱియు బ్రహ్మాండమును మననము గావించి మనస్సులో సమాధాన ముంచవలెను 9. మధ్యను పృథ్వి తెఱవలెనున్నది. ఇందువలననే ఆకాశపాతాళము లేర్పడెను. ఒకవేళ నీ తెఱయే లేకున్నచో (పాతాళనామము నశించును. మఱియు) నాలుగుదిశలను ఆకాశమే ఆకాశమయ్యెడిది 7. స్వాభావికముగా నుపాధిరహితముగ నున్నదానిని పరబ్రహ్మమందురు. ఆ పరబ్రహ్మము ముందు దృశ్యమాయయొక్క నామము శూన్యాకారము (దృశ్యమచ్చటలేదు) 8. దృష్టికిఁ గాన్పించునది దృశ్యము. మనస్సునకు గోచరించునది భాసము. మనస్సునకంటె నావలనున్న నిరాభాసమును వివేకదృష్టితోఁ గనవలెను 9. దృశ్యమునకును, భాసమునకును నెచట తావులేదో యచటికి వివేకము ప్రవేశింపఁ జాలియుండును. కాని యీ భూమండలమున సూక్ష్మదృష్టిగల జ్ఞాతలు మిగుల స్వల్పసంఖ్యాకులుగా నున్నారు 10. వాక్కుతోఁ జెప్పబడునది వాచ్యాంశము. చెప్ప నవకాశములేని దానిని లక్ష్యాంశమని యెఱుంగ నగును. గుణయోగమువలననే నిర్గుణమును అనుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొనవలెను 11. గుణములకు నాశనముగలదు. కాని నిర్గుణ మవినాశియై యున్నది. సూక్ష్మమును జూచుటలో, స్థూలమును జూచుటకంటె విశేష తత్వముగలదు 12. దృష్టికి గోచరింపనిదానిని విని గ్రహింపవలెను. శ్రవణ మననములవలన నన్నియు విదితమగును 13. అష్టధాప్రకృతికి నానాదృశ్య

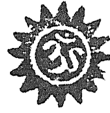
పదార్థములు గలవు. అవియన్నియు విదితముగావు. ఎవ్వరుఁగూడ నెఱుంగఁజాలరు 14. ఒకవేళ నంతయు సమానస్థితియై పోయినయెడలఁ బరీక్షయు మునిఁగిపోవును. రుచి యెఱుంగని పురుషుని భోజనము ఒక దానిలో నొకటిగ నంతయుఁ గలిపికొని యంతయుఁ దినినట్లులగును 15. మూఁఢుడు ఎన్నఁటికిని గుణగ్రాహి కాఁజాలఁడు. మూర్ఖునకు వివేకము కలుగఁజాలదు. అవివేకమును, వివేకమును మూర్ఖు లొకటియనియే చెప్పు దురు 16. ఉచ్చనీచము లెఱుంగనివాని యభ్యాసమంతయు నిష్ఫలము. అభ్యాసము లేనిచో గతియేయుండదు 17. ఉన్మత్తుఁడు, పిచ్చివాఁడు నగు మానవునకు సమస్తమును సమానముగా గోచరించును. అట్లు జూచు వారలు మూర్ఖులని, యవివేకులని యెఱుంగవలెను 18. అఖండరీతిగ నెద్వినాశనమగుచున్నదో దానినే మూర్ఖు లవినాశియందురు . ఇట్టి వదరు బోతుల నేమన్న నేమిలాభము ? 19. ఈశ్వరుఁడు నానాభేదముల నొన రించెను. సమస్తసృష్టియు భేదముతోఁ బ్రవర్తించుచున్నది. గ్రుడ్డివారలు పరీక్షకులుగా నున్నచో నిఁకఁ బరీక్షయెక్కడిది? 20. మఱియుఁ బరీక్షాజ్ఞాన భావముగల జనసముదాయము మోసముతో నిండినది. గుణము లేని తావున గౌరవ మెక్కడినుండివచ్చును ? 21. అసత్యమును, సత్యమును సమానమొనరించినచో నిఁక వివేకమెక్కడనున్నది ? సాధుజనులు అసార మునువిడిచి సారమును గ్రహింతురు 22. దరిద్రుఁడగు పురుషుఁ డుత్తమ వస్తువు నెట్లు పరీక్షింపఁగలఁడు ? దీక్షాహీనునకు దీక్ష యెక్కడినుండి వచ్చును? 24. బాహ్యమున కరిగి శౌచము గావించుకొనుట యెఱుంగని మురికితనపు పోమటికి వేదశాస్త్రములు, పురాణము లేమి యుపకరిం చును? 24. తొలుదొలుత మానవుఁ డాచారమును రక్షింపవలెను. పిదప విచారమునకుఁ బూనవలెను. (అట్లొనరించినచో) ఆచారవిచార ములనుండి (భవసాగరమును) ఉత్తీర్ణులగుదురు 25. నియమబద్ధుఁడగు [illegible] గూడఁ దెలియఁబడనియంశము బుద్ధిహీనున కెట్లు తెలియును? [illegible] మోసపోవుటావున గ్రుడ్డివార లెందు[illegible]నిక

వత్తురు ? 26. పాప పుణ్యములను స్వర్గనరకములను [illegible]ముగా భావించునెడ ఇంక [illegible]ములతో నావశ్యకమేమున్నది? 27. (ఒక వేళ మీరలనఁ దలంచినయెడల) అమృతమును విషమును నొకటియే యనుఁడు. కాని విషమును భుజించినచోఁ బ్రాణములు పోవును. కుకర్మము లొనరించినచో నింద గలుగును. సత్కర్మము లొనరించుటవలనఁ గీర్తి వృద్ధినొందును 28. ఇహలోక పరలోకములను సంపూర్ణముగా విచారింపనియెడల నంతయు నిరర్థకము 29. కావున సాధుసజ్జన సాంగత్యము గావింపవలెను. సత్ శాస్త్రములనే ఆలకింపవలెను. నానాప్రయత్నములతో ఉత్తమగుణముల నభ్యసింపవలెను.

పదునేడవ దశకము సమాప్తము

పదునెనిమిదవ దశకము

మొదటి సమాసము — దేవతాస్తుతి

ఓ గజాననా! నీకు నమస్కరించెదను. ఎవ్వరును నీ మహిమ నెఱుంగరు. చిన్నలకుఁ బెద్దలకు ఇంతయేల అందఱికిని నీవు విద్యాబుద్ధులను బ్రసాదించుచున్నాఁడవు 1. ఓ తల్లీ! సరస్వతీ! నీకుఁ గేలుగవ మోడ్చెదను. నాలుగు వాణులకును నీవె కారణమవు. నీ ప్రధానస్వరూపము నెఱింగిన పురుషులు మిగుల నరుదుగానున్నారు 2. ఓ చతురానన! నీకుఁ బ్రణామసహస్రము. ప్రణామసహస్రము. సృష్టిరచనమును నీవ యొనర్చితివి? వేదశాస్త్రములను నానాభేదములను నీవె నెలకొల్పితివి 3. విష్ణూ! నీకు వందనములు. నీవు పాలనమునకుఁ గర్తవు. ఏకాంశమాత్రమున నీ వెఱఁగి యెఱఁగి జీవులను వృద్ధి నొందించుచు వానితోఁ గలిసిమెలసి వర్తించుచున్నాఁడవు 4. ఓ (భోళా) శంకరా! నీ కనేకప్రణతులు. నీ యనుగ్రహమునకు మేరయేలేదు. నిరంతరమును నీవు రామనామమును జపము గావించు సుకృతివి 5. ఓ యింద్రదేవా! నీకు అనేకధన్యవాదములు. ధన్యవాదములు. నీవు వేల్పులందఱకును వేల్పువు. ఇంద్రలోకవైభవము నెంతయని వర్ణింపఁగలను? 6. ధర్మస్వరూపా! యమదేవా! నీకు నొసట నంజలి గీలించెద. ధర్మాధర్మముల నన్నింటిని నీవెఱుంగుదువు? మఱియు నీవు ప్రాణి మాత్రుల మర్మపుజాడలుగూడఁ దెలిసికొందువు 7. ఓ వేంకటేశ్వరా! నీ మహిమ కంతములేదు. గొప్ప గొప్ప మనుజులుగూడ నీయాస్థానమునందు నిలువఁబడి ప్రసాదమును గైకొందురు(దధ్యోదనము, పొంగలి, పులిహోర మున్నగు ననేకపక్వాన్నముల స్వాదును గైకొందురు)8. ఓ వనశంకరీ! నీకు సాష్టాంగప్రణతులు. నీ వనేక శాకములను భుజింతువు. ఈ విధముగా వెదకి వెదకి భుజించెడివారలు ఈ ధరణిపై నీవుదప్ప మరి యెవరు గలరు? 9. ఓ బలభీమా! హనుమానుడా! నీకు వందనముల నర్పించెద. పచ్చితులసి దండలను బెక్కింటిని నీవు వక్షమున ధరించితివి?

తులసియాకును దినుటవలన జనులందఱకును నానందము కలుగును 10. ఓ ఖండేరాయా! నీకు జోహారు లొనరించెద. నీ మేను పసుపున నిండియున్న కతనఁ బచ్చఁగానుండును. నీ సన్నిధిలో ఉల్లిగడ్డలతో నిండిన పిండివంటక ముల దినుటకు జనులందఱును సిద్ధముగా నుందురు 11. ఓ తులజా భవానీ! నీకు మ్రొక్కెదను. నీ వెల్లప్పుడును భక్తులయెడఁ బ్రసన్నభావ ముతో వర్తింతువు. నీసుగుణసంపద నెన్నఁగల నేర్పరి యీ ప్రపంచ ముననే లేఁడు 12. ఓ పాండురంగా! నీకు నొసట నంజలి గీలించెద. నీ సన్నిధిలో హరికథలు ముమ్మరముగా నిరంతరము జరుగుచుండును. నానావిధతానమానములు, రాగరంగములు నీ సన్నిధిలో మిగుల వ్యాప్తి నొందియుండును 13. క్షేత్రపాలా! నీకు దండవత్ప్రణామములు. పలు వురు జనులను నీవు భక్తిభావమున లగ్నమొనరించితివి. హృదయ పూర్వకముగా నీయెడ భక్తులై యున్నవారలకుఁ గామితఫలములు వెంటనే లభించును 14.

ఇఁక రామకృష్ణా ద్యవతారముల మహిమలన్ననో! వానికిఁ పారమేలేదు. వారలవలననే పలువురు మానవులు (భక్తియందును) ఉపాసనయందును దత్పరులైరి 15. కాని యీ సమస్తదేవతలకును మూలము కేవల మీ యంతరాత్మయే. భూమండలమునందు సమస్త భోగములును దీనికే లభించుచున్నవి? 16. అంతరాత్మయే నానావిధము లగు దేవతారూపములతోఁ గూర్చుండియున్నది. మఱియు నానాశక్తి రూపములతో నిదియే ప్రసిద్ధముగా నున్నది. సమస్తవైభవములకు భోక్తసైతమిదియేసుమా? 17. అంతరాత్మనుగూర్చి విచారించిన కొలది దాని విస్తారము మిగుల గొప్పదని విశదమగును. ఈ యంతరాత్మయే స్వయముగ ననేకదేవతలు, మనుష్యులు నగును 18. యశము, అప యశము, అతినింద, అతిప్రశంస, సమస్తభోగప్రాప్తి మున్నగునవి యెల్ల నంతరాత్మకే కలుగును 19. అంతరాత్మ యే దేహమునందుండి యేమి చేయుచున్నదో, ఏ దేహమునందుండి యేమి భోగించుచున్నదో యెవ్వ రెఱుంగుదురు? భోగి, త్యాగి, వీతరాగి మున్నగునవన్నియు నీ యంత రాత్మయే 20. ప్రాణులు తమ తమ యభిమానమునఁ దన్మయులై యుందురు. దేహమువైపుననే చూచుచుందురు. లోపల నిండియున్నను

ముఖ్యమగు నంతరాత్మను బొందఁజాలరు 21. ఓరీ సోదరా! ఈ యాత్మ కృత్యములను బాగుగాఁ బూర్ణముగా నెవ్వఁడు విచారింపఁగలఁడు? మానవునకుఁ బుద్ధ్యగాధమైనంతన కొంచెముగనో, గొప్పగనో ఆత్మానుసంధాన మలవడును 22. ఆత్మానుసంధానమైనంతనే పాపములు కాలిపోవును. అంతర్నిష్ఠులగు జ్ఞాను లీ యంశమును మననము గావించి చూచుచుందురు 23. అంతర్నిష్ఠులగువారలు తరింతురు. అంతర్భ్రష్టులగు వారలు నశింతురు. ఏలయన, పాపము? అంతర్భ్రష్టులు పైపై లోకాచారములయందే (మగ్నులై ముఖ్యవిషయమును) మఱచియుందురు 24.

రెండవ సమాసము — జ్ఞాతల సమాగమము.

ఎఱుక లేనికారణమున జరిగినదేమో జరిగిపోయినది. ఇఁక నియమపూర్వకముగా నెఱుక గలిగి ప్రవర్తింపవలయును 1. జ్ఞాతయగువానితో స్నేహ మొనరింపవలెను. జ్ఞాతకు సేవ యొనరింపవలెను. మెల్లమెల్లఁగ జ్ఞాతయగు పురుషుని సుబుద్ధినిగూడ నేర్చుకొనవలెను 2. జ్ఞాతకడఁ జదువుటయు, వ్రాయుటయు నేర్చుకొనవలెను. ఇంతయేల? అన్ని విషయముల నడుగవలెను 3. జ్ఞాత కుపకారము గావింపనగును. జ్ఞాతకొఱకుఁ దన దేహమునేని వ్యయపెట్టవలెను. మఱియు సాధకుఁడు జ్ఞాతగావించు విచారమెద్దియో యెఱుంగవలెను 4. జ్ఞాతసాంగత్యమునందుండి భజనము గావింపవలెను. ఆతని సాంగత్యముతోఁ గష్టములను సహింపవలెను. ఆతని సాంగత్యము ననుభవపూర్వకముగాఁ దెలిసికొని మానవుఁ డనుభవనీయుఁడు కావలెను 5. జ్ఞాతచెంతగీతములను గానముచేయవలెను. ఆయన యొద్ద వాద్యములను ప్రయోగింపవలెను. నానావిధములగు వాద్యములను వాయింపవలెను. నానావిధాలాపములు నేర్చుకొనవలెను 6. జ్ఞాతను అండగా నుంచుకొనవలెను. జ్ఞాతచెంత ఓషధులను గ్రహింపవలెను. మఱియు జ్ఞాత తెలుపు పథ్యమునే ముందుగ నాచరింపవలెను 7. జ్ఞాత వలనఁ బరీక్ష నేర్చుకొనవలెను. జ్ఞాతకడ వ్యాయామము నొనరింపవలెను. ఆయన యెదుటనే యీఁతగొట్టుట నేర్చుకొనవలెను 8. జ్ఞాత చెప్పినట్లు మాటలాడవలెను. ఆయన చెప్పినట్లు నడుచుకొనవలెను. నానావిధములుగ

జ్ఞాతయెట్లు ధ్యానముగావించునో యట్లు ధ్యానమొనరింపవలెను 9. జ్ఞాతచెంత కథలను నేర్చుకొనవలెను. జ్ఞాతయొక్క యుక్తుల నెఱుంగవలెను. మఱియు నాతఁడెఱింగిన ప్రతివిషయమును మననము గావింపవలెను 10. జ్ఞాత పన్నుచున్న వ్యూహములను, జ్ఞాతకల్పించుచున్న యుక్తిని నెఱుంగవలెను. ఆతఁడేవిధముగా నన్యులను సంతుష్టిపరచునో యట్లే తానును స్వాయముగా నెల్లరను సంతుష్టులుగా నుంచవలెను 11. జ్ఞాతప్రసంగము నెఱుంగవలెను. జ్ఞాతల వర్ణమును గైకొనవలెను. జ్ఞాతయొక్క స్ఫూర్తి తరంగముల నభ్యసింపవలెను 12. జ్ఞాతయొక్క యుద్యోగమును గ్రహింపవలెను. జ్ఞాతయొక్క తర్కము నెఱుంగవలెను. జ్ఞాతచెప్పకున్నను నాతని సంకేతమును దెలిసికొనవలెను 13. జ్ఞాతయొక్క విశిష్ట ప్రకారచాతుర్యమును, నాతని రాజనీతిని, ఆతని నిరూపణమును వినుచుండవలెను 14. జ్ఞాతయొద్ద కవిత్వమును నేర్చుకొనవలెను. గద్యపద్యముల గుర్తెఱుంగవలెను. అంతఃకరణమునందాతని మధురవచనముల భావమునుయోచింపవలెను15. జ్ఞాతయొక్క ప్రబంధమును గాంచవలెను. ఆతని వచనభేదములు, నాతని నానావిధ సంవాదములు చక్కఁగా విచారింపవలెను 16. జ్ఞాతయొక్క తీక్ష్ణత, సహిష్ణుత, ఉదారత తెలిసికొనవలెను 17. జ్ఞాతయొక్క నానావిధ కల్పనములు, అతని దూరదర్శిత్వము, మఱియు వివేచనముగూడఁ దెలిసికొనవలెను 18. జ్ఞాత తనకాలము నెట్లు సార్థకము చేయుచున్నదియు, ఆతని యాధ్యాత్మిక వివేకమును, ఆతని గుణగణములును సంపూర్తిగా గ్రహింపవలెను19. జ్ఞాతయొక్క భక్తిమార్గమును, వైరాగ్యయోగమును నాతని సమస్తప్రసంగమును దెలిసికొనవలెను 20. జ్ఞాతయొక్కజ్ఞానమును దెలియవలెను. ఆతని ధ్యానము నభ్యసింపవలెను. జ్ఞాతయొక్క సూక్ష్మచిహ్నమును గ్రహింపవలెను 21. జ్ఞాతయొక్క అలిప్తతను, విదేహలక్షణమును, బ్రహ్మవివరణమును, దెలిసికొనవలెను 22. జ్ఞాతగూడనొకయంతరాత్ముఁడు. అతని మహిమల నెంతదనుకఁజెప్పశక్యమగును? ఆతని విద్యలకును, కళలకును, గుణములకును మేర నెవ్వఁడు నిశ్చయింపఁగలడు? 23. పరమేశ్వరుని గుణానువాద మొనరించి అఖండ సంవాదము గావింపవలెను. అటు లొనరించుటవలన నఖండమగు నానందము లభించును 24. పరమేశ్వరునిచే నిర్మింపబడిన దెల్ల అఖండరీతిగా దృష్టికిముందున్నది. కాని

మాటిమాటికి విచారమొనరించి దాని నెరుంగుట వివేకవంతుల కర్తవ్యము 25. నిర్మితమైన సమస్తమును భగవంతుడె సృజించినాడు. తొలుదొలుత నిర్మాణమును (దృశ్యపదార్థమును) వేఱు గావింపవలెను. (తరువాత ఈశ్వరస్వరూపమును గాంచవలెను) 26. భగవంతుఁడన్నింటిని సృజించుచున్నాఁడు. చూచినచో నాతఁడు స్వయముగా గోచరింపఁడు. కావున నాతని వివేకబలముచేఁ గనుఁగొనవలెను 27. భగవంతునిపయి నఖండముగా ధ్యాన ముంచినచోఁ గృపాయుతుఁడై దర్శనము నొసంగును. నిరంతరము ఆతని యంశతో భాషింపవలెను 28. ధ్యానరహితుఁడగు భక్తుఁడు, ధ్యానధారిభక్తుఁడు, భగవంతుఁడు (ఆత్మారాములగు) భక్తులను సంసారముక్తుల నొసర్చును 29. ఉపాసన సమాప్తమైనపిదప దైవమునకును భక్తునకును అఖండసమావేశము గలుగును. ఇది యనుభవపూర్వక విషయము. ఈ విషయ మనుభవనీయుఁడై గ్రహింపఁదగియున్నాఁడు 30.

మూఁడవ సమాసము — సదుపదేశము.

ఈ నరజన్మమే దుర్లభము. అందుఁ బూర్ణాయు వింకను దుర్లభము కాన నీ నరజన్మమును వ్యర్థముగా నాశనము గావింపఁదగదు. చక్కఁగ వివేకము నార్జింపవలయునని "దాసు" నుడువుచున్నాఁడు 1. ఉత్తమవిధముగా వివేకము నభ్యసింపనిచో జీవితమునందంతటను అవివేక వర్తనమే జరుగుచుండును. మఱియుఁ బ్రాణి దరిద్రునివలెఁ గాన్పించును 2. ఈ దురవస్థను మానవుఁడు తనకుఁదానే కల్పించుకొనును. సోమరితనమే మానవులను దరిద్రులఁ జేయుచున్నది. చెడ్డవారలచెలిమి చూచుచుండగనే మానవుని ముంచివేయును 3. మూర్ఖత్వ మభ్యాసమైనచో బుద్ధిహీనత యనునవి తలపై కెక్కి-కూర్చుండును. మఱియు నది తరుణత్వమునందుఁ జండాలపుఁబనులను జేయించును 4. పడుచుతనమునం దొకవేళ మూర్ఖుఁడును సోమరియు నగునాతఁడు అన్నివిధములగు దుఃఖములను దరిద్రములను అనుభవించును. ఆతనికేమియు లభింపదు. ఇట్టి దశయందెవ్వరి నేమననగును? 5. వానికడ ఆవశ్యకపదార్థము లుండవు. అన్న

వస్త్రములుగూడ నుండవు. మఱియు నంతఃకరణమునందు ఉత్తమగుణము లెవ్వియు నుండవు 6. ఆతనికిఁ జెప్పుటయు నిలుకడగాఁ గొంచెము సేపు గూర్చుండుటయుఁ జేతగాదు. అవసరము కొంచెమేని దెలియదు. అభ్యాసమువైపు శరీరముగాని హృదయముగాని అన్వయింపదు 7. వ్రాయుట, చదువుట, అడుగుట, చెప్పుట మున్నగునవి యాతఁడెఱుంగఁడు. మఱియు బుద్ధిహీనతవలన నాతనికి నిశ్చయమునుగూర్చిన అభ్యాసము గూడఁ గలుగదు8. ఆతఁడు స్వయముగా నేమియు నెఱుంగఁడు. అంతియ గాదు ఇతరులు చెప్పునదిగూడ నంగీకరింపఁడు. స్వయముగా నాతఁడు పిచ్చివాఁడేగదా? అట్లయ్యును సజ్జనులనుగూడ నిందజేయును 9. లోపల నున్నదొకటి. వెలుపలికి వెలువరించునది యొకటి. ఇట్టి వివేకముగల పురుషునకుఁ బరలోక మెట్లు లభించును? 10. ఇట్టి పురుషుని గార్హస్థ్య ధర్మము నాశనమగును. తరువాత నాతఁడు హృదయమునందుఁ బశ్చాత్తాపము నొందును. కావున వివేకము నభ్యసింపవలెను 11. మనస్సు నేకాగ్రమొనరించి దృఢదీక్షతో సాధనము గావింపవలెను. మఱియుఁ బ్రయత్నము చేయుటలోఁ గొంచెమేని సోమరితనము రానీయరాదు 12. దుర్గుణముల నన్నిఁటిని విడిచివేయవలెను. ఉత్తమగుణముల నభ్యసింప వలెను. మఱియు గ్రహణార్థములగు ప్రబంధములను బఠించుచుండ వలెను 13. పదప్రబంధములు, శ్లోకప్రబంధములు, నానావిధకవిత్వములు, ముద్రలు, ఛందస్సులు కంఠపాఠము గావింపవలెను. ఏలయన? నానావిధ ప్రసంగజ్ఞానమువలననే ఆనందము కలుగును 14. ఏ ప్రసంగముపై నేమి నుడువుట యుచితమో యా విషయమును జక్కఁగఁ దెలిసికొనవలెను. వ్యర్థముగ నిట్లేల కష్టమును భరింపవలెను? 15. ఇతరుల హృదయ మెఱుంగవలెను. అభిరుచి నెఱింగి యేదేని నుడువవలెను. జ్ఞప్తికి వచ్చిన దానిని బఠించి కూర్చుండుట మూర్ఖత్వము 16. ఎదుటి వాని యుపాసన నెఱింగి తదనుసారముగా గానము గావింపవలెను. మఱచిపోవఁదగదు. మఱియు రాగజ్ఞానమును దాళజ్ఞానమును అభ్యసించుచుండవలెను 17. సంగీతసాహిత్యముల సహాయముతోఁ బ్రసంగానుసారములగు కథలను ముమ్మరముగా వ్యాపింపఁజేయవలెను. శ్రవణమననముల సహాయమున గూఢార్థమును వెలికిఁదీయవలెను 18. చక్కఁగా బాఠములు జరుగ

వలయును. సర్వకాలసర్వావస్థలయందును వట్టి వేయుచుండవలెను. మఱియుఁ జెప్పిన యంశమును జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను 19. అఖండరీతిగా నేకాంతసేవనము గావింపవలెను. సమస్తగ్రంథములను గాలించి వేయవలెను. తన మనస్సేయర్థము నంగీకరించునో దానినే గైకొనవలెను 20.

నాలుగవ సమాసము—నరదేహ మహత్త్వము.

గణేశ్వరపూజయు, శారదావందనము ఈ దేహమువలననే జరుగుచున్నది. దేహమువలననేగదా గురువులు, సజ్జనులు, సాధువులు, శ్రోతలు మున్నగువారల పనులు నెరవేరుచున్నవి 1. దేహముండుటవలననే కవితారచనము, అభ్యాసము, నానావిధ విద్యలు అలవడుచున్నవి 2. గ్రంథలేఖనము, నానావిధములగు లిపులను గురుతెఱుంగుట, నానాపదార్థములను విమర్శించుట దేహమువలననే కలుగుచున్నవి 3. మహాజ్ఞానులు, సిద్ధులు, సాధువులు, ఋషులు, మునులు మున్నగువార లనేకులు దేహమువలననే పేరొందుచున్నారు. మఱియు నీ దేహమువలననే మనుజులు తీర్థాటనము గావించుచున్నారు 4. పురుషుఁడు శ్రవణమననములయందు మగ్నుఁడగుటయు ముఖ్యపరమాత్మను బ్రాప్తించుటయు దేహమువలననే జరుగుచున్నది 5. కర్మమార్గము, ఉపాసనామార్గము, జ్ఞానమార్గము మొదలగునవన్నియు దేహమువలననే సమకూరుచున్నవి 6. యోగులు, వీతరాగులు, తాపసులు, మున్నగువారలు నానావిధ పరిశ్రమలు దేహమువలననే గావించుచున్నారు. దేహకారణముననే ఆత్మ ప్రకటన మగుచున్నది 7. ఇహలోకము, పరలోకము మున్నగునవి దేహమువలననే అమరుచున్నవి. దేహము లేకున్నచో అన్నియు నిరర్థకములే యగును 8. పురశ్చరణము, అనుష్ఠానము, ధూమపానము, శీతోష్ణసహనము, గోరాంజనము, (వాతలు వేసికొనుట) పంచాగ్ని సాధనములు దేహమువలననే నూనవుస కేర్పడుచున్నవి 9. మానవులు దేహమువలననే పుణ్యాత్ములుగను, పాపాత్ములుగను, స్వేచ్ఛాచారులుగను, పవిత్రులుగను నగుచున్నారు 10. అవతారపురుషులు, వేషధారులు దేహమువలననే యగుచున్నారు. నానావిధములగు దురాచారపాషండములు దేహము

వలననే యగుచున్నవి 11. విషయభోగము, సర్వత్యాగము, నానావిధ రోగములు గలుగుట, నశించుట దేహమువలననే జరుగుచున్నవి 12. దేహమువలననే నవవిధ భక్తిమార్గములును, నాలుగు విధములగు ముక్తి మార్గములును, నానావిధములగు యుక్తులును, నానామతములును గలుగుచున్నవి 13. దాన ధర్మములు జరుగుటయుఁ నానారహస్యములు వెల్లడియగుటయుఁ బూర్వకర్మఫలములు లభించుటయు, దేహకారణముననే యని జనులు నుడువుచున్నారు 14. నానాస్వార్థములు, అర్థవ్యర్థములు, ధన్యతలు, నానాకళలు, న్యూనాధిక్యములు, భక్తిమార్గము నందలి ప్రేమ, నానావిధ సన్మార్గసాధనలు దేహమువలననే కలుగుచున్నవి. బంధనములు దేహమువలననే తెగిపోవుచున్నవి. దేహమువలననే ఆత్మ నివేదనమై మోక్షము లభించుచున్నది 15–17. అన్నింటిలో దేహ ముత్తమమైనది. దేహమునం దంతరాత్ముఁడు వసించుచున్నాఁడు. పురుషోత్తముఁ డన్నిగృహములలో నున్నాఁడు. వివేకులందరీయంశము నెఱుంగుదురు 18. దేహమువలననే నానావిధములగు కీర్తులు లభించుచున్నవి. మఱియు నానావిధాపకీర్తులుగూడ దేహమువలననే లభించుచున్నవి దేహకారణముననే అవతారపంక్తులు కలుగుట, పోవుట జరుగుచున్నది 19. నానావిధ భ్రమసంభ్రమము లీదేహమువలననే కలుగుచున్నవి. మఱియు నీ దేహమువలననే ఉత్తమోత్తమపదవులు జనులను భవించుచున్నారు 20. దేహమువలననే సమస్తము జరుగుచున్నది. దేహము లేకున్నచో నేమియులేదు. దేహము లేకున్నయెడల ఆత్మ కలుగుటయుఁ గలుగకుండుటయు సమానమే 21. దేహము పరలోక నౌక. నానాగుణనిలయము. దేహమువలననే నానాగుణరత్న విచారము నెరవేరుచున్నది 22. దేహమువలననే గానకళయు, సంగీతకళయు, నెఱుకపడుచున్నవి. దేహయోగమువలననే అంతఃకళప్రాప్తి యగుచున్నది 23. దేహము బ్రహ్మాండముయొక్క ఫలము. అది మిగుల దుర్లభమైనది. ఐనను దీనికి శుద్ధమగు బోధము నొసంగవలయును 24. దేహమూలముననే పెద్దలు, పిన్నలునగు జనులెల్లరును దమ తమ వ్యాపారముల నొనరించుచున్నారు. దేహకారణముననే మానవులలో బెద్దలు, పిన్నలు అను భేద మేర్పడుచున్నది 25. దేహమును ధరించి ఈ లోకమున నుదయించుచున్న

జీవులందఱును నెద్దియో కొంతపని చేసిపోవుచున్నారు. హరిభజనమువలన నెందఱో పావనులైరి 26. అష్టధా ప్రకృతికిమూలము కేవలసంకల్పమే. నానాసంకల్పములే దేహరూపములగు ఫలములను గైకొని ప్రకటితమయ్యెను 27. హరిసంకల్పము తొలుతనుండియు నుండెను. ఫలరూపముగా నిప్పుడు దానినే గాంచవలెను. వాస్తవమున కది నానాదేహములయం దన్వేషించినచో విదితమగును 28. తీఁగెమూలమున బీజముండును, తీఁగయంతయు సంపూర్ణముగ, నుదకరూపముగ నుండును. పిదప ఫలమునందు సైతము మూలముయొక్క యంశతో బీజముండును 29. మూలకారణమున ఫలముదయించును. ఫలకారణమున మూలము కలుగును. సంపూర్ణ బ్రహ్మాండస్థితియు నిట్టిదే 30. ఏ పనియైనను దేహము లేకున్నచో నెరవేరదు. దేహమును సార్థకము గావించుట మంచిది 31. ఆత్మకారణమున దేహమేర్పడెను. మఱియు దేహకారణమున ఆత్మ వర్తించుచున్నది. ఈ రెంటి సంయోగముచే సంపూర్ణ కార్యములు జరుగుచున్నవి 32. దాగియుండి మానవుఁడు గుప్తరూపముగాఁ గావించు పనులన్నియు నాత్మకు విశదమగును. ఏలయన? కర్తృత్వమంతయు నాత్మదేగదా! 33. దేహమునం దాత్మ నివసించుచున్నది. దేహము పూజింపఁబడుచో నాత్మ సంతోషించును. దేహమునకు బాధ కలిగించినచో ఆత్మ క్షోభించును. ఇది ప్రత్యక్షవిషయమేగదా 34. దేహము లేకున్నచోఁ బూజ లభింపదు. దేహము లేకున్నచోఁ బూజ యంటదు. జనులలోననే జనార్దనుఁడు వసించుచున్నాఁడు. కావున జనులను సంతుష్టుల నొనర్పవలెను 35. అత్యంత వివేకశాలియగు మానవుఁడె ధర్మమును స్థాపింపఁదగినవాఁడు. అతని పుణ్యశరీరమే పూజనీయమైనది 36. అందఱిని సమానముగాఁ బూజించుట మూర్ఖతయగును. గాడిదను పూజించుటవలన నించుకేని ఫలము గలుగునా? 37. కావున వాస్తవమున కెవ్వఁడు పూజనీయుఁడో వానిని బూజింపవలెను. అట్లని యుపేక్షింపక యితరజనులనుగూడ సాధారణరీతిగాఁ బ్రసన్నులఁ జేసికొనవలెను 38. సమస్తజగత్తుయొక్క హృదయమునందలి దైవము (సంపూర్ణ జనసమాజము) క్షుబ్ధమైపోయినచో నిఁక నివసించుటకుఁ దావెక్కడ దొరుకును? జనులను విడిచినచో జనుల కన్యగతియేలేదు 39. పరమేశ్వ

రున కనంతగుణములు గలవు. పాపము! మనుష్యమాత్రుఁ డాగుణచిహ్నములనెంతదనుక విశదపఱుపఁగలఁడు. కాని యధ్యాత్మగ్రంథముల నాలించినచో నంతయు సుబోధమగును 40.

ఐదవ సమాసము — సమాధానయుక్తి.

ఏ పదార్థమునైన నేకొలతపాత్రముతో నేసి కొలువుఁడు. కాని యా కొలతపాత్ర మాపదార్థమును దినదు. ఇట్లే యనేకజనులు అనేకగ్రంథములను జదివివేయుదురు. కాని వారల హృదయములయం దాగ్రంథములలోని విచార మొకటిగూడ నిలిచియుండదు 1. పాఠమున్ననో ధారాప్రవాహముగాఁ జెప్పుకొనిపోవుదురు. అడిగినచోఁ జెప్పగలిగిన దెద్దియులేదు. అనుభవవిషయము దెలుపుమనినచో వారలు గందరగోళమునఁ బడిపోవుదురు 2. (కాన యిట్లు కాఁదగదు) శబ్దరత్నములను బరీక్షింపవలెను. అనుభవాత్మికమగు శబ్దములను గ్రహింపవలెను. ఇతరమగు తుక్కునంతను నొకప్రక్కను విడిచివేయవలెను 3. నామరూపములన్నింటిని విడిచ పిదప అనుభవమును బ్రాప్తి గావించుకొనవలెను. సారాసారముల నొక్కటిగావించుట మూర్ఖత్వమగును 4. చదువువాఁడు పుస్తకము నొకేవిధముగా జదువుకొనిపోవలయునా? లేక తెలిసికొని చదువవలయునా? ఈ విషయమును బాగుగా యోచింపుము 5. సత్యమేమన? ఎచ్చటఁ దెలిసికొనుటలేదో యచ్చట నంతయు అధ్వాన్నముగ నుండును. తెలిసికొనఁజాలని వక్త యితరు లేవిషయముననేని సందియము తీర్పుమనినచో సమాధాన మొసంగఁజాలఁడు 6. తెలిసికొనక విషయము గ్రహింపక కేవలము పెక్కుశబ్దములను మాత్రము తీక్ష్ణముగాఁ గంఠస్థము గావించుకొన్నవాఁడు సభాసమాజమునందు శాస్త్రార్థప్రసంగము వచ్చినచో నోరు మెదల్పఁజాలఁడు. ఆతఁడు నేర్చిన విద్యవలని యుపయోగము గూడ నుండదు 7. తిరుగలియందుఁ ద్వరత్వరగాఁ బిడికిళ్లకొలఁది ధాన్యమునుబోసి విసరుచున్నచో మెత్తనిపిండి యెట్లుపడఁగలదు? 8. నోటినిండ త్వరత్వరగా దొరకదానివెంట నొకటిగా ముద్దలు పెట్టుకొనెను. నమలుటకవకాశము కలుగలేదు. నోరంతయు నిండిపోయెను. త్రిప్పినఁ దిరుగదు, ఇఁక నప్పు డెట్లు జరుగవలయును? 9.

శ్రోతలారా ! ఇపు డీవిషయమును శ్రద్ధతో వినుండు. సభ యందు వ్యాఖ్యాత కర్తవ్య మేదియో తెలుపుదు. వ్యాఖ్యాత యొక క్షణమాత్రమేని శ్రోతలకు రసహీనముగా నుండునట్లుపన్యసింపఁగూడదు. అందరి యంతఃకరణములను సంబాళించుచుండవలెను 10. సూక్ష్మవిషయముల నవశ్యముగా బ్రకటింపవలెను. కాని వాని నన్నింటి నంతకుమున్నె స్వయముగాఁ దెలిసికొనియుండవలెను. అట్లు తెలిసికొన్న యంశములనే శ్రోతలకు బోధింపవలెను 11. వక్తసభలో గొప్ప గొప్ప కఠినప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పుచున్నచో శ్రోతలకు మిగుల నానందము కలుగును. మఱియు వార లావక్తను మిగుల బ్రశంసింతురు 12. కఠిన సమస్యలను సాధించిన పిదప వక్తను సభ్యులు మిగుల బ్రశంసింతురు. కాని యొకవేళ నేదేని ప్రసంగమునందలి సమస్యను సాధింపలేకపోయినచో (భయపడినచో) నప్పుడు శ్రోతలు నిందఁగూడఁ జేయుదురు. ఆ పరిస్థితులలో శ్రోతలపై వక్త అనిష్టపడవలసిన యవసరమేమున్నది? 13. ఒఱిపిడిఱాతిపయి నరుగదీసి చూచియుఁ, గొలిమిలోఁ గాచియు బంగారమును బరీక్షించి గైకొను విధమున వక్తయొక్క శ్రవణమననముల ముఖ్యానుభవము నెఱింగి యాతని వాక్కులఁ బరిగ్రహింపవలెను 14. వైద్యునిమీఁద విశ్వాసము గలుగదు. వ్యాధి నివారణముగాదు. ఈ స్థితిలోఁ గ్రోధపడుటవలన లాభమేమి? 15. అసత్యము నెరవేరునది కాదు. దాని నెవ్వరును నంగీకరింపరు. కావున సత్యమును గ్రహింపవలెను 16. వ్రాయుట, చదువుట నేర్చుకొనక వ్యాపారము గావించుచో నది కొలఁది దినములు మాత్రమె నడచును. ఎచటనైన నెవరేని లెక్క నెఱింగినవారలు తటస్థమైరా వెంటనే యసత్యము వెల్లడియగును 17. ప్రమాణ సాక్ష్యసహితముగా లెక్కనంతయు శుభ్రముగ నుంచవలెను. ఇట్లుంచినచో లెక్క నెఱింగినవాఁ డేమియుఁ జేయజాలఁడు 18. స్వయముగా నజ్ఞానమున మున్గుడైనవాఁడు అన్యుల కెట్లు బోధింపఁగలడు? ఎవరైనఁగానిమ్ము అజ్ఞానమువలన సంకటములోఁ బడుచునేయున్నారు 19. బలములేదు; యుద్ధములోని కరిగినాఁడు. ఆఁతడు తప్పక పరాజయ మొందితీరును. ఈ దోష మెవ్వరిది? 20. అనుభవములోనికి వచ్చు సత్యవిషయమును ఆదరపూర్వకముగా గ్రహింపవలెను. అనుభవరహితముగు మాట పొల్లు

వంటిదని యెఱుంగవలెను 21. (అనుభవరహితముగా) నేర్పుటవలన (ప్రోత్సహించుటవలన) క్రోధము గలుగును. కాని వెనుకనుండి పశ్చాత్తాపము గలుగును. ఏలయన, మిథ్యానిశ్చయము తత్కాలముననే యెగిరిపోవును 22. సత్యమును విడిచి మిథ్యాగ్రహణ మొనరించినచో హాని కలుగును. పరమాత్ముని న్యాయానుసారముగా నడువవలెను 23. న్యాయమును దొలంగినచోఁ బ్రపంచమంతయు నిందఁగావించును. ఎంత మందితోనని పోరాడి కష్టములను సహింపశక్యమగును? 24. అన్యాయము వలన నెప్పుడును నెవరికిని మేలుగలుగదు. అసత్యమునం దభిమానముంచుట వెఱ్ఱితనము 25. అసత్యము పాపము. సత్యము పరమాత్మస్వరూపము. ఈ రెంటిలో నెయ్యది గ్రాహ్యమో యిఁక యోచింపుఁడు 26. చెప్పుట, నడచుట మున్నగునదంతయు మాయయందున్నది. మాయ లేకున్నచో మాటలాడుటయే యసంభవము. కావున నిశ్శబ్దము నన్వేషింపవలెను 27. వాచ్యాంశము నెఱింగి త్యజింపవలెను. లక్ష్యాంశమును వివరణమొనర్చి గ్రహింపవలెను. ఇట్లొనరించినచో నిశ్శబ్దపుజాడ తెలియును 28. పూర్వపక్షమగు అష్టధాప్రకృతినివిడిచి అలక్ష్యమునందు లక్ష్యముంచవలెను. మననశీలుఁడును బరమదక్షుఁడును నగునాతఁడే యీ విషయమును నెఱింగి యుండును 29. పైనుండు నానావిధములగు పొట్టును ధాన్యమును నొకటియే యనుట యనృతము. నీరసమును రసమును నొకటిగాఁదలఁచి చతురుఁడగువాఁడెన్నఁడును నీరసమును సేవింపడు 30. పిండమునందు నిత్యానిత్యవిచారమును, బహుప్రకారములతో బ్రహ్మాండమునందు, సారాసారవిచారమును గావించి అన్నింటిని శోధించి సారమును మాత్రము గ్రహింపవలెను 31. అన్వయము, వ్యతిరేకము మున్నగునవియెల్ల మాయాకారణములుగ నున్నవి. ఒకవేళ మాయయే లేకున్నచో వివేక మెట్లు సాధ్యమగును 32. సంపూర్ణతత్త్వములను శోధింపవలెను. మఱియు మహావాక్యములయందుఁ బ్రవేశ మొనరించి ఆత్మనివేదనము వలన సమాధానము గడింపవలెను 33.

ఆఱవ సమాసము — *దివ్యగుణోపదేశము

శరీరమును నానావిధములగు వస్త్రములచేతను భూషణముల చేతను ఎట్లలంకరింతుమో యట్లే వివేకముతో, విచారముతో, రాజనీతితో అంతఃకరణమునుగూడ నలంకరింపవలెను 1. శరీరము మిగుల సుందరముగను తేజోయుక్తముగను వస్త్రభూషణములతో సజ్జితముగను నున్నను అంతఃకరణమునందుఁ జాతుర్యబీజములు లేకున్నచో నది యెప్పుడును శోభ నొందఁజాలదు 2. నోటి దుడుకుదనము గలవాఁడును, నీచుఁడును, గర్వోరవచనుఁడును, అభిమానముగ్నుఁడును, న్యాయనీతులను గ్రహింపఁజాలనివాఁడును 3, దుష్టుఁడును నిరంతరము శీఘ్రకోపియు, మర్యాదహీనుఁడును రాజనైతికయుక్తుల యోజించుటలోఁ బాల్గొనని వాఁడును 4, నగు ఉద్దండుఁడు, అప్రమాణికుఁడునై నవాని మాటలలో సత్యస్పర్శమెప్పుడును నుండదు. వానిని బాపియని, మూర్ఖుఁడని యన వచ్చును. ఇట్టి మనుజులు రాక్షసులు సుమా! 5. ఎప్పుడును నొక్కవిధమగు నవసరమురాదు. నియమములుగూడ నొక్కవిధమగు పని నొసంగవు. నియమములు బెట్టుకొని కూర్చున్నచో రాజనైతికయుక్తి ప్రయుక్తులందు మోసము వాటిల్లును 6. (కావున మిగుల నియమవంతుఁడు కాఁగూడదు) అతియనుదానిని అన్నివిషయములందును రానీయఁదగదు. (అతిసర్వత్రవర్జయేత్) చూచి నడువవలయును. వివేకశాలియగు పురుషుఁడు దురాగ్రహమునకు లోనుగాఁ జనదు 7. మిక్కిలిగా హాశము గావించినచో వ్యవహారము చెడిపోవును 8. ఈశ్వరుఁడు తనభక్తుల యెడ నభిమానముంచును. మఱియు "తులజాభవాని" కిఁగూడ మనయందనుగ్రహముగలదు. కాని ప్రతికార్యమును విచారించి చేయవలెను 9. అఖండమగు జాగరూకతతో నుండవలెను. ఇంతకంటె నధికముగా సూచన గావింపవలసిన దెద్దియున్నది. ఐనను అన్నివిషయములను జక్కఁగఁ దెలిసికొనవలెను 10. సమర్థుఁడగు పురుషునికడఁ బలువురు జనులుందురు. ఆజనులందఱియెడ నభిమానముంచవలెను. ఇట్లుచేయుటవలన జనులు నిశ్చల

* అఫ్జల్ ఖానుని వధించినప్పుడు శ్రీ ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజుకు శ్రీ సమర్థ రామదాస స్వామి ఈ సమాసము నుపదేశించెనని చెప్పుదురు.

మనస్కులై యుందురు 11. ఇప్పుడిచట దుష్టులు మిగుల వృద్ధినొందిరి. చాలదినములనుండి వారల వలని యుపద్రవ మతిశయించుచున్నది. కావున అఖండరీతిగా సావధానముతో నుండవలయును 12. ఈశ్వరుఁడు సమస్తమునకును కర్త. ఎవ్వని నీశ్వరుఁడు తనవానిగాఁగైకొనునో ఆ పురుషుని విచారమును ప్రత్యేకముగా గ్రహించును 13. న్యాయము, నీతి, వివేకము, విచారము, నానావిధ ప్రసంగములు, మఱియు నితరుల మనస్సులను బరీక్షించుశక్తి ఈశ్వరుఁ డనుగ్రహింపవలసినవె 14. మహాయత్నములు, హెచ్చరిక, సమయమునకు ధైర్యము గలిగియుండుట, అద్భుతకార్యముల నొనర్చుట, ఇవి యీశ్వరుఁడు ప్రసాదింపవలసిన గుణములు 15. యశము, కీర్తి, ప్రతాపము మహిమ, అపరిమితములగు నుత్తమగుణములు, అను సమస్తము ఈశ్వరుఁడనుగ్రహింపవలసినగుణములు 16. దేవబ్రాహ్మణులపై శ్రద్ధనుంచుట, ఆచారవిచారములతో సంచరించుట, ఎందఱో జనుల కాశ్రయమొసంగుట, పరులకుఁ జేతిమీఁదుగా నుపకారము జరుపుట, ఈశ్వరదత్తవిషయములు 17. ఇహలోకపరలోకములను సంబాళించుకొనుట, అఖండమగు సావధానతతో వర్తించుట, పెక్కుమందిని సహించుట ఈశ్వరదత్తగుణము 18. పరమాత్మపక్షమును గ్రహించుట, బ్రాహ్మణునిగూర్చి చింతించుట, పెక్కండ్రను బరిపాలించుట, ఈశ్వరుఁ డనుగ్రహించినచో జరుగును 19. ధర్మస్థాపనము గావించు నరులు ఈశ్వరావతారములు. ఇట్టి మనుజు లిదివఱ కెందఱో జనించిరి. ఇఁకముందు జనింపనున్నారు. ఈ స్థితి గల్పించువాఁ డీశ్వరుఁడు 20. ఉత్తమగుణగ్రాహికత్వము, తీక్ష్ణమగుతర్కము, వివేకము, ధర్మవాసన, మఱియుఁ బుణ్యశ్లోకత్వము, ఈశ్వరుఁ డనుగ్రహింపవలసినవి 21. ఎప్పుడును దీరుమానములను యోచించుచుండవలెను. వివేకముతోఁ బ్రవర్తింపవలెను. ఇదియే సకలగుణసారము. దీనివలన ఇహలోక పరలోకములను రెంటిని సాధింపవచ్చును 22.

ఏడవ సమాసము — లోకుల స్వభావము

లోకుల స్వభావము దురాశాయుతముగా నుండును. ఆరంభమునందే "తెమ్ము తెమ్ము" అందురు. వారలకు "మాకేమైననిమ్ము" అను

వాసన విరివిగానుండును 1. భక్తితోనుండకయే లోకులు ఈశ్వర ప్రసన్నత్వమును గోరుదురు. ఇది యజమానునికి సేవగావింపకయే వేతనము నిమ్మని కోరుటవంటిది 2. కష్టపడనియెడల ఫలము లభింపదు. శ్రమపడకున్నచో రాజ్యము లభింపదు. మఱియుఁ బ్రయత్నము గావింపకున్నయెడల లోకమునందు సాధ్యమగునదిగూడఁ బూర్ణముగ నెరవేరఁజాలదు3. సోమరితనమువలనఁ గార్యము నాశనమగుట మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్నారము. ఈ యంశము నెఱింగియు హీనజనులు పరిశ్రమ గావింపవలసినచో దేహము దాచుకొందురు 4. తొలుదొలుత పరిశ్రమ, దుఃఖము సహించువారలే యనంతరము, సుఖఫలము ననుభవింతురు. తొలుదొలుత సోమరులై కూర్చుండువారలు ముందుముందు దుఃఖముల ననుభవింపవలసియుందురు 5. ఇహలోకమైన (స్వార్థము) గానిమ్ము. పరలోకమైన (పరమార్థమైన) గానిమ్ము. ఈ రెంటికిని బ్రయత్నము చేయవలసియేయున్నది. దూరదర్శిత్వము మిక్కిలి యావశ్యకము 6. సంపాదించినదంతయు నెప్పటిదప్పుడు తినివేయు మానవులు కఠిన సమయమే తెంచినపుడు క్షుధార్తులై మరణింతురు. కావున దూరదర్శిత్వము గలిగి వర్తించువారలే సుఖులై యుందురు 7. ఇహలోకముకొఱకు ధనమును, బరలోకముకొఱకుఁ బరమార్థమును సంచితము గావింపనిచో జీవితమంతయు వ్యర్థమే! ఇట్లు గావింపని మనుజులు బ్రతికియున్నను జచ్చినవారలేయని నమ్ముము 8. ఒకసారి మరణించినంతమాత్రమున బంధములు విడిపోవఁజాలవు. అనేకజన్మములెత్తి యాతనల ననుభవింపవలసియున్నది. ఈ విధముగాఁ దన్నెవఁడు చంపుకొనుచున్నాఁడో, (విముక్తి నొందింపకున్నాఁడో) యాతఁడాత్మ హంతకుఁడు 9. ప్రతిజన్మమునందును ఆత్మఘాత జరుగుచున్నది. ఆ జన్మముల నెవ్వఁడు లెక్కింపఁగలఁడు? ఈ ప్రకారముగనున్న జన్మమృత్యువు లెప్పుడాగిపోఁగలవు? 10. ఈశ్వరుఁడంతయుఁ జేయుచున్నాఁడని ప్రాణిమాత్రులెల్లరును నుడువుచున్నారు. కాని యాతని సమావేశలాభము మిగులఁ గొలఁదిగ (ఒకానొకనికి మాత్రమే)కలుగును 11. వివేకలాభమువలనఁ బరమాత్ముఁడు లభించును. వివేకులగు పురుషులకే వివేకము లభించును 12. పరమాత్మ డొక్కఁడు. కాని యాతఁడు చేయుచున్న వనేకములు. ఆయనేకములను(దృశ్యములను)

ఒకటియని (పరమాత్మయని చెప్పఁగూడదు 13. దైవకర్తృత్వము, దైవము, అను నీ రెంటి యభిప్రాయమును దెలిసికొనవలెను. ఎందఱో మనుష్యుఁ లీయంశమును దెలిసికొనక వ్యర్థముగా నేదియో వదరుచుందురు 14. అవివేకులు మూర్ఖత్వకారణమున వ్యర్థముగా నేదియో భాషింతురు. ఇంకేమియులేదు. తాము చతురులమని వెల్లడించుటకే యట్లు చెప్పుదురు. వాస్తవమునకు సత్యమగు చాతుర్యమును బ్రకటింపవలసిన యావశ్యకమేయుండదు. అది (చాతుర్యము) స్వయంప్రకాశమైయున్నది 15. మిగుల శ్రమనొంది కష్టములను సహించి ప్రయత్నించు మానవుఁడు భాగ్యవంతుఁడై సుఖముల ననుభవించును. అభాగ్యులగు జనులు నోటికి వచ్చినట్లు చెప్పుచునేయుందురు. (కాని చేయరు) 16. అభాగ్యుని దరిద్రలక్షణములను విచక్షణ పురుషులు తెలిసికొందురు. కాని యోగ్యుని యుత్తమగుణము లభాగ్యున కెన్నఁటికిని దెలియవు 17. అభాగ్యునకు దుర్బుద్ధి పెంపొందును. వానికి జ్ఞానస్మృతి యెక్కడనుండును? వానికిఁ గుబుద్ధియే సుబుద్ధిగాఁ దోఁచును 18. స్మృతిదప్పిన మనుజుఁడు భాషించు ప్రసంగమున దేనిని సత్యమని విశ్వసింపవీలగును? స్మృతిహీనుని కడ యోచన యనునది నామమాత్రమునకైన నుండదుగదా? 19. విచారము (యోచన)వలన ఇహాపరలోకములు రెండును లభించును. జన్మము సార్థకమగును. కావున యోచించి నిత్యానిత్య వివేచనము గావింపవలెను 20.

ఎనిమిదవ సమాసము – అంతర్ద్వైవ నిరూపణము

బ్రహ్మము, నిరాకారము, నిశ్చలము ఆత్మ, వికారయుతము, చంచలము. కాని జనులెల్లరును దానినే, (ఆత్మనే) దైవమని నుడువుచున్నారు 1. దైవముయొక్క జాడపోకడలే చిక్కకున్నవి. ఒక్కదైవమేని నిశ్చయముగా విశదమగుటలేదు. ఎందఱో దైవములు గలరుగదా? అందొక్క దైవమేని యనుమానములోనికి రాకున్నది 2. కావున సారాసారావిచారము గావింపవలసిన యావశ్యకముకలదు. విచారసహాయమున దైవమును శోధింపవలెను. పెక్కుదైవములను తలంపునకుఁ దెచ్చుకొని

తికమక పడఁదగదు 3. జనులు తీర్థక్షేత్రములకేగి యచటఁగల దైవ ప్రతిమలనుగాంచి వానికి సమానముగా ధాతువులతో దైవప్రతిమల నిర్మించుచున్నారు. ఇట్లేయీ వాడుక భూమండలమునందంతట నెగఁబ్రాకి నది 4. కేవల క్షేత్రదైవమే నానావిధ క్షేత్రదైవములకు మూలము. ఈ భూమండలముననున్న నానావిధక్షేత్రములను శోధించిచూడవలెను 5. క్షేత్రదైవము పాషాణముతో నిర్మింపఁబడినదిగా నుండును. దానినిగూర్చి యోచించినచో దాని మూలతంతువు (ఆ విగ్రహరూపము) అవతారము ననుసరించి యున్నట్లు విశదమగును 6. అవతారముగైకొని (దేహధారణ మొనరించి) దైవతములు వర్తింతురు. అంత్యమునందు వారల యవతార ములు సమాప్తమగును. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరు లాయవతారమూర్తుల కంటెను గొప్పవారలుగ గణింపఁబడుదురు 7. కాని యీ త్రిమూర్తుల పైని సత్త(అధికారము)గలది అంతరాత్మయే. వాస్తవమునకుఁ బ్రత్యక్ష ముగఁ గర్తయు, భోక్తయు నంతరాత్మయే 8. అనేకయుగములదనుక నంతరాత్మయే యీ మూఁడులోకముల వ్యాపారమును నడుపుచుండును. ఈ నిశ్చయవివేకమును వేదశాస్త్రములయందుఁ జూడవలయును 9. అంత రాత్మయే చేతనరూపములో వివేకవశమున సమస్తశరీరవ్యాపారమును నడుపుచున్నది 10. ఈ యంతర్దైవతమును జనులు మఱచిపోవుచున్నారు. మఱియుఁ బరుగులెత్తి తీర్థస్థానముల కరుగుచున్నారు. పాపము! ప్రాణు లెల్ల రీవిధముగా దేవుని గుర్తెఱుంగజాలక కష్టములను భరించు చుందురు 11. అనంతరము మనస్సులం దిట్లు విచారింతురు. "ఎచ్చటఁ జూచిన నచ్చట (తీర్థస్థానములయందు) జలము, రాళ్ళు నిండియున్నవి. వ్యర్థముగ నడవులను బట్టుకొని తిరుగుటవలన నేమిలాభము గలుగును?" ఇట్టియోచన కలిగినవాఁడు సత్సాంగత్యము గావించును. సత్సంగమువలన బెక్కండ్రకు దైవము లభించెను 12-13. ఇట్టి వివేకసంబంధములగు నీ విష యములను వివేకులగు పురుషులు నిశ్చయముగా నెరుంగఁగలరు. అవివేకులు భ్రమలోఁబడి మఱచియుందురు. అవివేకుల కిట్టివిషయములు తెలియవు 14. ఎదుటి వాని యంతఃకరణమునందుఁ బ్రవేశము గావింపఁగల పురుషుఁడే లోపలిస్థితి గ్రహించును, కేవలము పైపై మెరుఁగులఁగాంచువాఁడెద్దియు

నెఱుంగఁజాలడు. కావుననే వివేకులు, చతురులు నగు మనుజులు అంతః కరణమును శోధింతురు 15. వివేకరహితమగు భక్తియున్నను లేకున్నను నొక్కటియే. ప్రతిమాదైవతము మూర్ఖునికొఱకని చెప్పుచున్నారు. (ప్రతిమాస్వల్పబుద్ధీనాం) 16. విచారము గావించుచుఁ దెలిసికొనుచుఁ దన జీవితమును గడపుమానవుఁడే యుత్తమవివేకి. వాఁడే తత్త్వములను (స్థూలదృశ్యమును) విడిచి నిరంజనమును (పరబ్రహ్మమును)బడయును 17. ఆకారమునకు సంబంధించినదంతయు నాశనమగును. వాస్తవమునకు ఈ జంజాటము లన్నింటికంటెను వేఱుగానున్న దాన్నినే పరబ్రహ్మమని యెఱుంగ వలెను 18. దైవతము చంచలము, పరబ్రహ్మము నిశ్చలము. పరబ్రహ్మమునందు భ్రమలేదు. ప్రత్యయజ్ఞానమువలన (అనుభవజన్యజ్ఞానముచే) భ్రమ దూరమగును 19. ప్రతీతిలేక చేయునదియెల్ల వ్యర్థమగును. మఱియుఁ బ్రతీతిరహితులగు ప్రాణులు కష్టము లనుభవించి కష్టములలో నుండి కర్మబంధములలోఁ దగుల్కొని మరణింతురు 20. ఒకవేళ కర్మ నుండి వేఱుగాకున్నచో (ఒకవేళఁ గర్మఫలమునే కోరవలసినచో) ఇఁక నీశ్వరభజనము నేలగావింపవలయును? ఈ విషయమును వివేకశాలురగు పురుషులు స్వాభావికముగనే యెఱుంగుదురు. మూర్ఖు లెఱుంగరు 20. కొంచెము యోచించినచో జగత్తులోఁ బరమేశ్వరుఁడున్నాఁడని విశదమగును. సగుణమువలననే నిశ్చయముగ నిర్గుణము లభించును 22. సగుణమును యోచించుచు దానిమూలము దనుక నరిగినపిదప సులభముగనే నిర్గుణము లభించును. మఱియు సంగత్యాగమువలనఁ బ్రాణి స్వయముగా బ్రహ్మరూపమై ముక్తినొందును 23. పరమేశ్వరు ననుసంధానము గావించు మానవులు పావను లగుదురు. ముఖ్యముగా జ్ఞానమువలననే విజ్ఞానము (మోక్షము) లభించును 24. ఈ వివేకాంశములను సుచిత్తముతో అంతఃకరణమునందు యోచింపవలెను. నిత్యానిత్యవివేకము నాలించుటవలన జగత్తున కుద్ధారణమగును 25.

తొమ్మిదవ సమాసము — నిద్రానిరూపణము.

ఆదిపురుషునకు నమస్కరించి నిద్రావిలాసమును (సుఖనిద్రను) వర్ణించెదను. గాఢనిద్రవచ్చినచో నెంత పోఁగొట్టుకొన్నను బోదు 1.

శరీరమునందు నిద్ర వ్యాప్తముకాఁగానే సోమరితనము, ఆవలింతలు, ఒడలువిఱుపు జనించును. అందుచే నిముసమేని కూర్చుండఁజాలరు 2. (నిదురకుముందు) త్వరత్వరగా ఆవులింతలు వచ్చును. అందుచే జనులు చటచట చిటికెలు ప్రోగింతురు. మరియు వంగివంగి మిగులఁ గునికిపాట్లు బడుదురు. 3. కొందఱు కొందఱు నిదురవచ్చినప్పుడు మందగతిగా నుందురు. కొందఱికిఁ గన్నులు మూఁతబడును. కొంద ఱులికిపడి నలుదెసలు గాంతురు 4. కొందఱు బోరగిల పడిపోదురు. బ్రహ్మవీణను బగులఁగొట్టుదురు. డమరు (వాద్యవిశేషము) ముక్కలుముక్కలగును. అప్పటికిని దెలివిరాదు 5. ఆనుకొని కూర్చుండి కొందఱు గుఱకఁబెట్టుట కారంభింతురు. కొంద ఱుత్తానులై సాచుకొనిపరుందురు 6. ముడుచుకొని కొందఱు, పొరలుచుఁ గొందఱు, నలువైపులఁ జక్రాకారముగాఁ దిరుగుచుఁ గొందఱు బరుందురు. 7. కొందఱు చేతులను గదుల్తురు, కొందఱు పాదములు గదుల్తురు. కొందఱు కట్టుకఱుమని, దంతములతోఁ గొఱుకుకొందురు 8. కొందఱు కట్టుబట్టలు వీడిపోవుటచే దిస్సమొలతోఁ బొరలుదురు. కొందఱు వెండ్రుకలముడివీడి నలుమొగముల నావరించుకొనఁబడియుందురు 9. కొందఱస్తవ్యస్తముగఁ బొరలుచుందురు. కొందఱు పీనుఁగులవలెఁ గనిపింతురు. కొందఱు నోరుతెఱచుకొని దంతములు గనిపించునట్లు పడియుంటచే భూతములవలె వికారముగ గనిపింతురు 10. కొందఱు గుఱ్ఱులిడుచుఁ బ్రక్కమీఁదినుండి లేతురు. కొందఱు చీఁకటిలోఁ జేతులు జాడింతురు. కొందఱు ప్రక్కచివర నొదిగి పరుండుదురు 11. కొందఱు పుణికిరింత లొనర్తురు. కొందఱు భూమిని దేవులాడుదురు. కొందఱు లేచి (నిద్రమత్తుచే) దారితెన్ను యోచింపక యేదేని యొకదిక్కున కరుగుదురు 12. కొందఱు గుఱ్ఱుపెట్టుదురు. కొందఱు వెక్కివెక్కి యేడ్తురు. కొందఱు మిగుల సంతోషముతోఁ గిలకిలమని నవ్వుదురు 13. కొందఱు ప్రలాపింప నారంభింతురు. కొంద ఱఱతురు. కొంద ఱులికిపడి తమ స్థానముననే పడియుందురు 14.కొందఱు క్షణక్షణమునకును గఱ్ఱుగఱ్ఱుమని దగ్గుదురు. కొందఱు తలగోకుకొందురు. మఱియు నెక్కువగాఁ గాండ్రింతురు 15. కొందఱికి (పెదవిచివరనుండి) లాలాజలము కారుచుండును. ఒకానొకఁడు తాంబూలము నమలి రస

మును విడుచుచుండును. ఒకఁడు ప్రక్కలోనే హాయిగా లఘుశంకను విడుచును 16. కొంద అపానవాయువులు విడుతురు. కొంద అజీర్ణముచేఁ ద్రేన్పులు విడుతురు. కొందఱు దగ్గి దగ్గి పరున్నస్థలమునకుఁ జేరువనే (మంచిచెడ్డలు గమనింపక) ఉమ్మివేయుదురు 17. కొందఱు మలమువిడుతురు. కొందఱు వాంతి గావించుకొందురు. కొందఱు కాండ్రింతురు. కొందఱు తుమ్ముదురు. కొందఱస్పష్టస్వరముతో మంచితీర్థము కావలయు నందురు 18. కొందఱు స్వప్నములచే వ్యాకులు లగుదురు. కొందఱు మంచిస్వప్నములుగాంచి యానందింతురు. కొందరు సుషుప్తికారణమున గాఢనిద్రామత్తులై యొడలెఱుంగక పడియుందురు 19. తెల్లవారు జామైనది. ఒకఁడు చదువుట కారంభించుచున్నాడు. ఒకఁడు ప్రాతస్స్మరణమునకో, హరికీర్తనమునకో పాల్గొనుచున్నాఁడు 20. కొందఱు ధ్యానమూర్తిని స్మరింతురు. కొందఱేకాంతమున జపము చేయుదురు. కొందఱు తాము కంఠస్థమొనరించిన దానిని వల్లెవేయుదురు 21. కొందఱు తమ తమ యభిరుచుల ననుసరించి నానావిద్యలను నానాకళలను నేర్చుకొందురు. కొందఱు తానమానములతో గాయనకళ లభ్యసించుచు గాన మొనరింతురు 22. వెనుకటి నిద్ర సమాప్తియగును. మెలకువ గలుగును. కావున మనుజులు తమ తమ ప్రయత్నములలోఁ బాల్గొందురు 23. జ్ఞాతయగు పురుషుఁడు తత్త్వమును (దృశ్యమును) లంఘించివేయును. తురీయదశ కావలిప్రక్కకు వెడలిపోవును. మఱియు నాత్మనివేదనమువలన బ్రహ్మరూపుఁడగును 24.

పదియవ సమాసము — శ్రవణవిశేషము.

ఏదేని యొక కార్యమును నిర్వహింపనెంచినచో మధ్యమధ్య నేదేని విఘ్నము వచ్చుచుండును. కాని సమయము సహాయమైనపక్షమున (కాలమనుకూలించినచో) ఆ కార్యము దానికదియే నెఱవేరును 1. కార్యము నెఱవేరినచో మానవునకు సుఖము గలుగును. దినదినమును (ముందు గావలసిన) ఆలోచన స్ఫురించుచుండును 2. ప్రాణి యెప్పుడవతీర్ణుఁడగునో యప్పుడు కాల మేమాత్రముగానైన ననుకూలమేయగును. పరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహశాలియై దుఃఖాంతరమున సుఖమునే యిచ్చు

చుండును 3. కాలమంతయు సాధారణముగా ననుకూలముగా నమరి యున్నచో జనులందఱును రాజులై యుండెడివారలే! సారాంశమేమన! కాలము కొంతకాల మనుకూలముగనుండును. కొంతకాలము ప్రతికూల ముగనుండును 4. ఇహలోకము, పరలోకము అనునీరెంటిలో నేవిషయము నేనిసాధింపవలయునన్న ఈశ్వరదత్తమైన స్వాభావికము,అద్భుతమునగువివే కము గావలయును5. వినకయే విషయ మవగాహనమగుటయు, నేర్వకయే చతురత్వ మలవడుటయు విన్నదిగాదు కన్నదిగాదు 6. వినుటవలన విష యము విదితమగును. విశదమైనకొలది వృత్తిశుద్ధమగును. దానిచే సారా సారనిర్ణయము మనస్సున స్థిరముగాఁ బాదుకొనును 7. వినుటను శ్రవణ మందురు. విన్నవిషయమును హృదయమున మాటిమాటికి యోచించుట మననమందురు. ఈ రెండుపాయములవలననే త్రిలోకవ్యాపారము జరుగు చున్నది 8. శ్రవణమునఁగలుగు బహువిధవిఘ్నముల నెంతదనుక లెక్కింప గలము? కాని సావధాన హృదయులై యున్నచో నవి అన్నియు నను భవములోనికి వచ్చును9. శ్రవణమునందు (మొదటినుండియు) గూర్చుండి యున్నవారలు వ్యాఖ్యాతచెప్పఁగాఁజెప్పఁగా ఏకాగ్రచిత్తులగుదురు. వెనుక నుండి శ్రవణమునఁ బ్రవేశించినవారలు ఏకాగ్రచిత్తులు కాఁజాలరు 10. వెలుపల దిరిగివచ్చిన మనుజుఁడు నానావిధవిషయములను వినవచ్చును. కావున నాతఁడంతయో యింతయో కదలిక గలిగించితీరును· మౌనముగాఁ గూర్చునియుండఁడు 11. సందర్భమును బరికించి నడచుమనుజులు మిగులఁ దక్కువగా నున్నారు. ఇఁక శ్రవణమునందుఁగలుగు విఘ్నముల నాలింపఁ గోరెదను12. శ్రవణమునఁ గూర్చున్నంతనే తొలుత ఒడలువిఱుపువచ్చును. తరువాత నిద్రాకారమునఁ ద్వరత్వరగా ఆవలింత లారంభించును 13. కొందఱు సుచిత్తులై కూర్చుందురు. కాని విషయము వారి హృదయమున కంటదు. వారలు వెనుక వినియున్న యంశములనే మనస్సులోఁ బెట్టు కొందురు 14. శరీరమును మాత్రము వినుటకుఁ దత్పరము గావింతురుగాని మనస్సులోని కితరవిషయములే వచ్చును. మనస్సులోనికి వచ్చు తలంపుల నెంతదనుక వర్ణింపగలను? 15. విన్నయంశములను మననము గావించి నప్పుడే విషయము కొంత కొంత బోధపడును 16. పట్టుకొందమాయన్న మనస్సు కొంచెమేనియుఁ గనుపించునదికాదు. కావునఁ బ్రతిమనుజుఁడును

దనహృదయము నరికట్టవలయును. అరికట్టినపిదప హృదయమును అర్థము నందు బ్రవేశపెట్టవలయును 17. మిక్కిలిగ భుజించి నిరూపణమునందుఁ బెద్దలకడఁ గూర్చున్నచోఁ గూర్చున్నంతనే దప్పివలన వ్యాకులుఁడగును 18. వెంటనే నీరుకావలయునని యడుగును. పిదప గటగటగట నీరు విశేషించి త్రాగును. ఈ కారణమున మనస్సుచెదరి యాతఁడు లేచిపోవును 19. పుల్లని త్రేనుపులు వెక్కిళ్ళువచ్చును. ఒకవేళ నెక్కడనేని కొంచెము వాయువు జారినచో నిఁక నడుగవలసిన పనియేలేదు. అనేకజనులు మాటి మాటికి లఘుశంకకు లేవవలసినచ్చును 20. ఒకానొకఁడు తొందరపడి యంతయు విడిచి నిరూపణ సమయముననే అధికశంకకుఁ(విరేచనమునకు) బోవును 21. ఒకానొకని హృదయము దృష్టాంతముగా నుడువఁబడిన యపూర్వాంశమునందే లగ్నమైయుండును. ముందు రాఁబోవు నంశముల నాతఁడు విననేవినఁడు 22. ఒకఁడు నిరూపణములోనికేతెంచి కూర్చు న్నంతన వానిని దేలుకుట్టును. ఈ యవస్థలో నిఁక నిరూపణమెక్కడిది? పాపము! వాఁడు వ్యాకులుఁడై పోవును 23. ఒకనికిఁ బొట్టలో బాధ గలిగి వీపులోనికి వెళ్లివచ్చును. దగ్గు, చీదర, నుసిమిరి, గడ్డ, పుండు మున్నగువానివలని బాధచే స్థిరముగాఁ గూర్చుండ వీలుకలుగదు 24. ఒకఁడు జెట్టికఅచుటవలన దుశ్చిత్తుఁడగును. ఒకఁడు వెలుపల జరుగు గోల నాలకించి యచటికిఁ బరుగెత్తుకొనిపోవును 25. కొందఱు విషయాసక్తులు కథ నాలించు సమయమున స్త్రీలవైపే చూచుచుందురు. దొంగ లీతరుణ మునఁ బాదరక్షలను దొంగిలించుకొనిపోవుదురు 26. ఒక్కొక్కప్పుడు "ఔను కాదు" అని యేదేని వివాదము కలుగును. అప్పుడు జరుగు గల్లంతులవలన హృదయమునకు మిగుల ఖేదము కలుగును 27. కొందఱు నిరూపణసమయమునఁ గూర్చుండి చక్కఁగ భాషించుకొందురు. హరి దాసులు పొట్టకొఱకు రేరేయని రాగము లాలాపనము చేయుదురు 28. జ్ఞాత లెక్కువమంది యొకచోఁ బ్రోవైనయెడల నొకని వెనుక నొకఁడు మాటలాడ నారంభించును. అచట శ్రోతల యాశయ మొకప్రక్కనే యుండును 29. "ఇది నాది నీదికాదు" అని యెల్లప్పుడును నుడువుట కలవాటుపడినవాఁడు న్యాయనీతులను విడిచి యన్యాయపక్షమునఁ జేరును 30. ఒకఁడు గొప్పతనమునకై వాచ్యములను, అవాచ్యములను

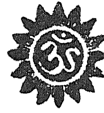
నుడువును. న్యాయరహితుఁడగువాని నిప్పుడుగాకున్నఁ జివరకేని లోకులు "వీఁడు పరమాన్యాయస్థుఁడురాయని" యనితీరుదురు 31. అభిమాన గ్రస్తులై సంతప్తహృదయులుగనుండు శ్రోతలను సత్యవంతులని నుడువ వలయునో, అనృతవాదులని యనవలయునో నేను నిర్ణయింపఁజాలను 32. కావుననే విచక్షణులు, బుద్ధిమంతులు నగువారు తొలుదొలుతనే "మేము తెలియనివారము" అను భావముతో నుందురు. మఱియు వార లితరులతో అన్నా! మేము మూర్ఖులము. నిరక్షరులము. ఏమియు నెఱుంగము అని నుడువుదురు 33. పరమాత్ముఁడు తనకంటె గొప్పవాడని తలంచువాఁడు ప్రపంచమునందలి జనులందఱను సంతుష్టిపఱచును. ఏల యన! సంపూర్ణ ప్రపంచమునందుఁ బరమాత్ముఁడు నిండియున్నాఁడు 34. సభయందొకవేళ కలహ ముప్పతిల్లినచో జనులు జ్ఞాతయందే దోషము నారోపింతురు. "జనుల హృదయములు వశపఱచుకొనఁజాలని వీఁడెట్టి యోగి"యని యందురు 35. వైరము గావించినచో వైరమే వృద్ధి యగును. తాను దుఃఖము సహింపవలసివచ్చును. కావునఁ జతుర పురుషుని విచారమునుగూడ దెలిసికొనవలెను 36. ఉత్తమపురుషులు లోపాలోపములు సవరించుకొనుచు నడుచుకొందురు. తమమీఁది కేవిధమగు దోషమునేని రానీయరు. వారలు క్షమను, శాంతిని అవశ్యముగా నాచరింతురు 37. దుర్గుణునియెడఁగల దుష్టగుణములను సుగుణవంతులగు పురుషులువెంటనే తెలిసికొందురు. వివేకులగువారలు తమ తమ పను లన్నింటెని వివేకముతో నొనరింతురు 38. వివేకబలముతో బహువిధో పాయములు, దీర్ఘప్రయత్నములు గావించుచుండువాఁడు తనమహిమ తానే యెఱుంగఁగలఁడు 39. వివేకరహితుని దుర్జనులు తమవలలో వేసికొందురు. బుద్ధిహీనులుగూడ నాతని మఱింత బుద్ధిహీనుని జేయు దురు 40. న్యాయము, పర్యాయము, (అవసరము) ఉపాయములకు సంబంధించిన అనేకయుక్తులు, మూర్ఖుల కెట్లు తెలియును? 41. కాని చెడిపోయిన పరిస్థితులనుగూడఁ జతురులు సవరింపఁగలరు. చతురులు స్వయముగా ఆత్మయజ్ఞము చేయుదురు. ఇతరులచేఁ జేయింతురు. అట్లే స్వయముగాఁ బ్రయత్నము చేయుదురు. ఇతరులచేఁ జేయింతురు 42. సాధారణముగా జగత్తునందంతటను మనుజులు నిండియున్నారు. కాని

వారలలో నెవరు మనుజమాత్రులకు సమాధానమును బ్రసాదింతురో అట్టి సత్పురుషులు ధన్యులు 43. ఇట్టి సత్పురుషుడు జనుల కోర్కెలను నానావిధములఁ బరీక్షించును. మర్యాదను, బ్రసంగమును, సమయమును గురుతెఱుంగును. మఱియు సంతప్తులగు జనుల ననేకవిధముల శాంతులను గావించుటగూడ నెఱుంగును 44. ఇట్లే యాతఁడు సంపూర్ణ ప్రపంచ విషయములుగూడ నెఱుంగును. ఆతఁడు వివేకముతో సమస్తకార్యములను గావించుటయందు సమర్థుఁడై యుండును. ఆతఁడు ఎట్లు ఏమి చేయుచున్నాఁడో యది లోకుల కేమియుఁ దెలియనే దెలియదు 45. సత్పురుషుఁడగు వివేకశాలి పలువురు జనులను గార్యమునఁ బ్రవేశపెట్టును. జనసముదాయపుఁగదలిక తనచేతిలో నుంచుకొనును. ఇట్టి యోగ్యుఁడె వివేకమువలన* సమర్థపదవి నొందును 46. కాని వివేచనము నేకాంతమున నొనర్పవలెను. తన ధారణాశక్తిసహాయమునఁ బగమాత్మని ధారణ గావింపవలెను. మఱియు మనుష్యమాత్రునిఁ దనవానిగఁ దెలిసికొనవలెను 47. ఏకాంతప్రదేశమునందు వివేకము స్ఫురించును. ఏకాంతమునందు యత్నము లభించును. మఱియు నేకాంతమునందుఁ దర్కశక్తి సమస్తబ్రహ్మాండముపై విరాజిల్లును 48. ఏకాంతమునందు స్మరణ గావించుటవలన మఱచిపోయిన ద్రవ్యభాండారముసైతము లభించును. ఏకాంతమునందుఁ గూర్చుండి యాత్మతో నంతయో యింతయో విచారము గావింపవలెను 49. ఏకాంతవాసమున కలవాటుపడినవానికార్యము అందఱి కార్యములకంటె ముందు నెఱవేరును. ఏకాంతములేనిచో మహత్త్వము లభింపఁజాలదు 50.

పదునెనిమిదవ దశకము సమాప్తము.

---

* ఈ పద్యమును శ్రీ సమర్థరామదాసస్వామియొక్క ఆత్మచరిత్రముగనే భావింపవలయును.

పందొమ్మిదవ దశకము

మొదటిసమాసము – లేఖనకౌశల్యము.

బ్రాహ్మణులు బాలబోధ (హిందీ లేక నాగరి) అక్షరముల నభ్యసించి చతురులు చూచినంతనే యానందించునట్లు సుందరముగా వ్రాయవలెను 1. గుండ్రముగను, సరళముగను, విడివిడిగను, జిక్కనిసిరాతో ముత్తెపుసరములవలె అక్షరపంక్తులను వ్రాయవలెను 2. ప్రతియక్షరము స్పష్టముగ నుండవలెను. మధ్యను స్థలము వాక్యాంతమునమాత్ర రేఫ. అసంపూర్ణవాక్యముల కంతమున (కామా) గుర్తు మున్నగు నక్షరములకు వలయు సర్వాంగములు చక్కఁగ నుండవలెను 3. మొదటి అక్షర మెట్లుండునో గ్రంథములోని యక్షరములన్నియు నట్లుండవలెను. అథ మొదలు ఇతివఱకు (మొదటినుండి చివరవఱకు) గ్రంథమంతయు నొక్క కలముతో ఒక్కపట్టుదలతో వ్రాయఁబడినట్లు కనఁబడవలెను 4. అక్షరముల నలుపుదనము, కలముయొక్క లావువంపులు, మున్నగునవియెల్ల సరళముగనుండవలెను 5. పంక్తితోఁ బంక్తి గలియఁగూడదు. మాత్ర, రేఫ, బిందు మున్నగునవి యొకదానితో నొకటి కలిసిపోవరాదు. అట్లే యొకదానితో నొకటి తగులునట్లు అక్షరములను బొడవుగా లాగివ్రాయఁగూడదు 6. కాగితపుఁబుటలపై ముందుగా సీసముతో గీతలుగీచి స్ఫుటముగా నక్షరములు వ్రాయవలెను. పంక్తులకుమధ్యనుండు స్థలము మిగుల దగ్గరగాఁగాని మిగుల దూరముగాఁగాని యుండఁగూడదు. సమానముగా నుండవలయును 7. వ్రాసినదానిని మఱల శోధింపవలసిన యవసరము లేని విధముగా వ్రాయవలెను. పొరబాటులు వెదకినను గనుపింపని విధమునను మఱల లేఖకు నేదేనిసందియము నడుగవలసినపని లేనట్టుగను వ్రాయవలెను 8. నూతనలేఖకులు (బాలకులు) జాగరూకతతోఁ గనిపెట్టియు మిగుల గుదిరకగా నుండునట్లును లేఖనపద్ధతిగాంచినంతన యెదుటివారు మోహితులగునట్లును వ్రాయవలెను 9. పెక్కండ్రుయౌవనదశలో మిగులఁ జిన్నయక్షరములు వ్రాయుదురు. వారలు వార్ధకమునందు దాము వ్రాసిన

దానినే తాము చదువఁజాలరు. కావున మిగుల సన్నగాఁగాని, మిగుల బెద్దగాఁగాని కాక మధ్యమతరగతిగల యక్షరములను వ్రాయవలెను 10. కాగితమునకుఁ జుట్టుప్రక్కల స్థలము విడువవలెను. మధ్యసుందరముగను స్పష్టముగను వ్రాయవలెను. కాగితము వాడుకవలనఁ జినిగిపోవనున్నను అక్షరములుమాత్ర మట్లే చెదరనివిగా నుండవలెను 11. ఈ విధముగా వ్రాయవలయునను కోర్కి మనుష్య మాత్రునకుఁ గలుగునట్లును "ఔరా! ఈ లేఖకుని జూడవలయునురా" యని జను లనుకొనునట్లును గ్రంథమును చక్కఁగ నిర్మించి వ్రాయవలెను 12. శరీరముతో బాగుగాఁ బరిశ్రమ చేయవలెను. తన యుత్కట కీర్తిని బ్రపంచమునందు విడువవలెను. ఏదేని యుత్తమగుణమును జూపి లోకులను మోహితులఁ గావింప వలెను 13. గట్టికాగితమును దెచ్చి మిగుల జాగరూకతగా దానిని గ్రంథమునకుఁ దగినట్లు చింపవలెను. వివిధములగు వ్రాతపనిముట్లులను జాగ్రత్త జేసికొనవలెను 14. చాకు, కత్తెర, గీతలుగీయుయంత్రము, సీసము, గొట్టము, పలు తెఱంగులనుండు మంచిమంచి రంగులు, మఱియు నితర సాధనములు సేకరించి యుంచుకొనవలెను 15. దేశదేశాంతరములలోఁ గల గాఢములు, సూక్ష్మములు, సుందరములు నగు రంగు పాత్రములు (సిరాబుడ్లు) ప్రోవుచేయవలెను 16. కలమునుజెక్కెడి యంత్రము, గీతలు గీయు యంత్రము, సీసపుటుండలు మున్నగు చిత్రవిచిత్రములగు సాధనములు సంపాదించుకొనవలెను 17. ఎండినదియుఁ బచ్చిదియు నగునలుపు రంగు దగ్గఱ నుంచుకొనవలయును. ఇంతియగాక నానావిధవర్ణములు వేఱువేఱుగా దూదితోఁ దడిపి జాగ్రత్తజేసికొనవలెను 18. గ్రంథమునందు ఇతిశ్రీ (సమాప్తి)ని నానావిధములగు సుందరచిత్రములతో లిఖింప వలెను. దేశదేశాంతరములలో నుపయోగించు చిత్రలేఖనపరికరములు సిద్ధముగానుంచుకొనవలెను 19. నానావిధములగు నవారు, వేష్టనము, ఎఱ్ఱనిరంగు, మైనపుగుడ్డ, పెట్టెలు, తాళములు మున్నగు నెన్నేనిసామానులు, పుస్తకములను సురక్షితముగా నుంచుకొనుటకు గావలయును *20.

---

* ఈ సమాసమువలన శ్రీసమర్థ రామదాసస్వామి వారికాలమునగల లేఖన ప్రణాళిక తెలియును.

రెండవసమాసము — చతురత్వ ప్రవర్తనము.

గతసమాసమందు వ్రాయువిధము వివరించితిని. ఇఁకనిప్పుడు అనేక ప్రకారములగు అర్థముల నెఱుఁగురీతుల వినుఁడు. అన్నివిధములగు విషయములను దెలిసికొనవలెను 1. శబ్దభేదము, అర్థభేదము, ముద్రా భేదము, ప్రబంధభేదము, నానాధ్వనుల ధ్వనిభేదము నెఱుంగవలెను 2. నానాసందేహములు, ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు, ప్రతీతిసాక్షాత్కారము మున్నగువాని నెఱుంగవలెను. ఏలయన! ఈ విషయముల నెఱింగినచో జనుల యంతఃకరణములు ప్రసన్నములగును 3. నానావిధములగు పూర్వ పక్షసిద్ధాంతానుభవములను జక్కఁగ నెఱుంగవలెను. సందేహాపూర్ణములగు వస్తువ్యస్తవిషయములఁ జెప్పఁగూడదు 3. ప్రవృత్తియైనఁగానిమ్ము. నివృత్తియైనఁగానిమ్ము. ప్రతీతి (అనుభవము)లేనిచో నంతయుభ్రాంతియే! అనుభవరహితుఁడగు మానవుఁడు మట్టి ప్రమిదవంటివాడు. (అనుభవతైలములేనిచో) దానిలోనిజ్యోతియెట్లువెలుంగఁగలదు? 5. హేతువునుదెలిసి కొనియుత్తరమీయవలెను. రెండవవానిమనస్సులోని యంశమునుగ్రహింప వలెను. ఇదియే ముఖ్యమగు చాతుర్యలక్షణము 6. చతురత్వములేనిచో నేప్రయత్నమైన సిద్ధినొందఁజాలదు. చాతుర్యములేనిచో సమస్తవిద్యలును వ్యర్థము. చతురత్వములేని సమాజమునందు మిగుల గొప్పగొప్ప విషమపరిస్థితులు తటస్థించును. జనులకు సమాధానమే కలుగదు 7. ఇతరులు నుడువు మాటల నన్నింటెని మౌనముగ వినుచుండవలెను. స్వయముగా నేమియుఁ జెప్పఁజనదు. కాని యందఱిమనోభావములను దన చతురత్వముతోఁ గొద్దిలోనే తెలిసికొనవలెను 8. బుద్ధిహీనులతోఁ గూర్చుండఁదగదు. ఉద్ధతుఁడగు మనుజునితో విశేషించి భాషింపరాదు. తనకొఱకై యెవరిచిత్తసమాధానమునేని భంగము గావింపఁజనదు 9. ఎఱుకలేమిని (దీనత్వమును) విడువరాదు. ఎఱుకకలదని గర్వపడఁగూడదు. సమస్తజనుల హృదయములను మృదుశబ్దములతోఁ బ్రసన్నముగానుంచుకొనవలెను 10. ప్రసంగమును జక్కఁగ బరిశోధింపవలెను. పలువురి నప్రసన్నులుగ నొనరింపఁదగదు. సత్యమునుడివియేని సభ్యుల మనోభంగము గానీయరాదు 11. జాడదీయుటయుం దాలస్యము కూడదు.

భ్రష్టజనులలోఁ గూర్చుండరాదు. ఒకవేళఁ గూర్చున్నచో మిథ్యాదోష
ములు నుడువరాదు 12. ఆర్తుఁడగు మనుజుని యంతఃకరణమును బరి
కింపవలెను. చదివినది యేకొద్దియైనను దెలిసికొన్నది విశేషముగ నుండ
వలెను. శ్రేష్ఠుఁడగు పురుషుని దనగుణములచే లోఁబఱచుకొనవలెను 13.
జల్సా, మేజువాణి మున్నగు వినోదములలోఁ బాల్గొనరాదు. భోజన
ప్రసంగములోనికిఁ బోవఁదగదు. ఏలయన, అచ్చటికేగినచో ఆత్మగౌరవ
మునకుఁ గొఱంతగలుగును 14. ఉత్తమగుణములను వెల్లడించుచు
అందఱితోఁ గలిసియుండుటలో నానందముగలదు. యోగ్యులగు మను
జులను జూడఁగనే వానిని బాగుగాఁ బరిశీలించి పిదపఁ దనమిత్రులను
గావించుకొనవలెను 15. ఉపాసనము ననుసరించి భాషింపవలెను. అంద
ఱను సంతుష్టిపఱుపవలెను. మఱియు నెల్లరిపట్లను సకలవిధములఁ బ్రతిష్ఠ
నుంచవలెను 16. తొలుదొలుత అన్నితావులందును అన్నివిషయముల
లోను జాడనెఱింగి పిమ్మట గ్రామములలో బ్రవేశింపవలెను. మనుష్య
మాత్రునియెడ సోదరప్రేమయుంచి సాదరముగా భాషింపవలెను 17.
ఎవ్వరినిగాని ఉచ్చనీచములాడఁదగదు. అందఱిహృదయములను జల్లఁగ
నుంచవలెను. సూర్యాస్తమానకాలమునం దెచటికిని బోవఁదగదు 18.
మనుజునియందుఁగల వాణి యొక యుత్కృష్టపదార్థము. దానివలనఁ
బ్రపంచమంతటితోఁ జెలిమి కుదురును. అన్నితావులందును సత్పాత్రుని
వెదకి కనుఁగొనవలెను 19. హరికథాప్రచారము జరుగుతావున కరుగ
వలెను. అందఱికంటె దూరముగా దీనునివలెఁ గూర్చుండవలెను. ఇట్లే
దూరముగనుండియే హరికథాభావము గ్రహింపవలెను 10. హరికథా
కాలక్షేపములలో సజ్జనులు లభింతురు. గొప్పగొప్ప ప్రభావశాలురగు
జనులతోఁ బరిచయము కలుగును. ఈ విధముగా సమస్తమును నెఱింగి
తెలిసికొని పిదప మెల్లమెల్లగా జనసముదాయములోఁ గలియుటకుఁ
బ్రయత్నింపవలెను 21. అన్నిఁటిలో శ్రేష్ఠమైనది శ్రవణము. శ్రవణము
కంటెను గొప్పది మననము. మననమువలనఁ బెక్కుమందికి సమాధానము
కలుగును 22. ధూర్తతవలన (విశిష్టచాతుర్యమువలన) అన్నింటి నెఱుంగ
వలెను. లోలోపల నంతయు మనస్సునందే నిశ్చయము గావించుకొన
వలెను. తెలిసికొనకయే మేలశ్రమను భరింపవలయును 23.

మూఁడవ సమాసము – అభాగ్యుని లక్షణములు.

అంతఃకరణమును పదిలపరచి అభాగ్యునిలక్షణములు వినుఁడు. ఈయవలక్షణములను విడిచినచో భాగ్యలక్షణము లలవడును 1. పాపము దరిద్రమువలనఁగలుగును. పాపము దరిద్రమువలననే సంచితమగుచున్నది నిరంతర మిట్లే జరుగుచుండును 2. కావున అభాగ్యలక్షణములను విని వానిని త్యజించుట యావశ్యకము. ఇట్లు గావించుటవలనఁ గొన్నికొన్ని భాగ్యలక్షణము లలవడును 3. అభాగ్యునకు సోమఱితనము రుచించును. వానికెప్పుడును ప్రయత్నము గావింపవలయునను తలంపే కలుగదు. మఱియు వానివాసన నిరంతరమును అధర్మమునందే లగ్నమై యుండును 4. అభాగ్యుఁడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందు భ్రమాకులుఁడు గను నిద్రాప్రియుఁడుగను నుండును. ఎవరికిని రుచింపనివిధముగా నాతఁ డడ్డదిడ్డము లాడుచుండును 5. అభాగ్యుఁడు చదువుటయు, వ్రాయుటయు నెఱుంగఁడు, వ్యాపారముగాని వ్యవహారముగాని చేయఁజాలఁడు. లెక్క డొక్కల వ్రాయనొల్లఁడు. ఆతనికి ధారణాశక్తిగూడనుండదు 6. ఆతఁడు (తనవస్తువులను) బోగొట్టుకొనును. విడిచివేయును. ఎందోపడ వేయును. పగులఁగొట్టుకొనును. మఱచిపోవును. పొరపాటుబడును. ఎన్నిదుర్గుణములుగలవో యన్నియు వానికడనే యుండును. యోగ్యులసాంగత్య మాతని కించుకేని రుచింపదు 7. అభాగ్యుఁడు దుష్ప్రవర్తనులను జతగాండ్రనుగఁ జేసికొను దుష్కర్ములను మిత్రులుగఁ జేసికొనును. చోరులను పాపులను దుష్టులను సమకూర్చును 8. చూచినవారితోఁ గలహించును. నిరంతరము దొంగతనముచేయును. నరుల కపాయము చేయుటలో అభాగ్యుఁడు మిగుల నేర్పరి. మార్గమునందుండి బాటసారులను దోచుకొనును 9. ఆతనికి దూరదర్శిత్వముండదు. న్యాయముగాని, నీతిగాని రుచింపదు. నిరంతర మితరుల వస్తువులను దొంగలింప నువ్విళులూరుచుండును 10. అభాగ్యుఁడు సోమరితనముతోఁ గొన్నిదినములు దేహమును బోషించుకొనును. కాని, పొట్టకులేనప్పుడు ఏమియుఁ జేయఁజాలడు. వానికిఁ గట్టుకొనుటకుఁ, గప్పుకొనుటకుఁ జింపిరిగుడ్డలైన దొరుకవు 11. సోమరితనముతో దేహ

మును గాపాడుకొనును. ఎల్లప్పుడు తలగోకుకొనును. రాత్రింబగళ్లు నిదురించుచుండును 12. జనులతోఁ జెలిమిచేయఁడు. కఠినవాక్యము లాడును. మూర్ఖత్వకారణమున నెవరాటంకపరచినను వినఁడు 13. పవిత్రులతోఁ గలియుటకు సంకోచించును. అపవిత్రులగు జనులలోనికి నిశ్శంకముగాఁ బోవును; జనులందఱు నిందించు దుష్కర్మము లభాగ్యునకు మంచిపనులని తోఁచును 14. అతనికిఁ బరోపకారమున నేమియో తెలియదు. అనేకుల సంహరించును. ఆతఁడన్నివిధముల నిరంకుశుఁడును, పాపియు, అనర్థియు, మూర్ఖుఁడునై యుండును 15. అభాగ్యుఁడు శబ్దములను గనిపెట్టి మాటలాడఁడు. అడ్డుపఱచినచో నాగఁడు. ఆతనిభాషణ మెవనికిని రుచింపదు 16. ఎవరి విశ్వాసములేదు. ఎవరితో మైత్రియులేదు. విద్యావైభవ మేమాత్రము లేదు. ఐనను మిడిసిపడుచునే యుండును 17. పెక్కండ్ర మానసములను బ్రసన్నము గావించుకొనఁగలిగినపుడే సౌభాగ్యము ప్రాప్తించునని యెవరేని యభాగ్యునితోఁ జెప్పినచో నిట్టి వివేకవాక్యముల నాలింపఁడు 18. స్వయముగా నాతనికిఁ దెలియదు. ఇతరులు నేర్పెంచినచోఁ దెలిసికొనఁడు. ఇట్టి పురుషునికొఱ కేమియుపాయములఁ జేయఁగలము? 19. అభాగ్యుఁ డెన్నియో యోచనలఁ గావించును. మనోరాజ్యమును బరిపాలించును. కాని యేమియుఁ బ్రాప్తింపదు. ఈ విధముగ నాతఁడు నిరంతరము సందేహములలోఁ బడియుండును 20. పుణ్యమార్గమును విడిచివేయును. ఇఁక నాతనికిఁ బాప మెట్లుతొలఁగును? నిశ్చయ మేమియు నొనర్పఁడు. ఎల్లపుడు సందేహములలో మునిఁగితేలుచు సర్వమును నాశనము గావించును 21. చక్కఁగ నేవిషయము నెఱుంగఁడు. అట్లయ్యు సభలో నేదియో మాటలాడఁబోవును. ఆతఁ డేమియు నెఱుంగనివాఁడు గావున సభలో మాటలాడునపుడు లోకులసమ్ముఖమున బుద్ధిహీనుఁడు, వ్యర్థుడునై కూర్చుండును 22. ఎవ్వని నిశ్చయభావము (కొంతయైనను) పెక్కుమందికి విశదమగునో యాతఁడు ప్రపంచమున మాన్యుఁడగును 23. కష్టమును సహింపకున్నచోఁ గీర్తి యెట్లు లభించును? గౌరవ మూరక లభింపదు. మీఁదుమిక్కిలి అవలక్షణమువలన నలుదిక్కులందును నిందగలుగును 24. యోగ్యులస్నేహము గావింపక చతురత్వము గడింపక యుండువాడు తనకుఁ దానె వైరి. స్వహితము నాతఁ [illegible]

గఁడు 25. జనులకొనరించు ఉపకృతికిఁ బ్రతిఫలము తనకు తత్క్షణమే లభించును. ఈ విషయ మభాగ్యునకుఁ దెలియదు 26. ఉత్తమగుణములు లేకుండుటయే అభాగ్యతాలక్షణము. బహుజనులకు రుచింపని వేవియో యవియే స్వాభావికముగా నవలక్షణములు 27. చేయని దేపనియుఁగాదు. పనికిమాలినవాఁడు దుఃఖప్రవాహమునందుఁ గొట్టుకొనిపోవును 28. బహుజనులకు మాన్యుఁడగ నెవ్వఁడుండఁడో యాతనికి సమానుఁడగు పాపాత్ముఁడింకొకఁ డుండఁబోఁడు. అభాగ్యుఁ డన్ని తావులందును నిరాశ్రయుఁడై, దీనరూఁపుడై యుండును 29. కావున అవగుణములను విడిచి పెట్టవలెను. ఉత్తమగుణముల నెఱింగి గ్రహింపవలెను. ఇట్లొనరించినచో సమస్తవిషయములును దన కనుకూలమగును 30.

నాలుగవ సమాసము – భాగ్యవంతుని లక్షణములు.

ఇంతకుముందు మీ కభాగ్యుని లక్షణములు నివేదించితిని. వాని నన్నింటిని వివేకముతో నెఱింగి విడువవలెను. ఇఁకఁ బరమ సుఖదాయకములగు భాగ్యలక్షణములను వినుండు 1. భాగ్యవంతుఁడగు పురుషుఁడు స్వాభావికముగనే గుణవంతుఁడగును. అతఁడు నానావిధములఁ బరోపకార మొనరించును. మఱియు నిరంతర మెల్లరకును బ్రియుఁడై యుండును 2. భాగ్యశాలి సుందరములగు అక్షరముల వ్రాయుట యెఱుఁగును. వేగముగను, శుద్ధముగను జదువఁగలఁడు. అంతియగాక ననేకవిధముల నర్థాదులు వివరించిచెప్పుట నేర్చియుండును 3. ఎవరి మనస్సునేని త్రెంచి వేయఁడు. యోగ్యుల సాంగత్యము విడువఁడు. మఱియు నితర భాగ్యవంతుల లక్షణములను ఆలోచనలోనికిఁ దెచ్చును 4 భాగ్యశాలి యందఱకును బ్రియుఁడు. తానేగిన తావున జనుల కాతఁడు నిత్యనూతనుఁడుగఁ గన్పట్టును. మూర్ఖత్వకారణమున నెన్నఁడును సందేహములలోఁ బగులొ్కనఁడు 5. నానావిధములగు నుత్తమగుణములు గలవారును, సత్పాత్రులును నగువారే జగన్మిత్రులు. వారలకీర్తి లోకమంతటను నావరించుకొనును. వారలు పరాధీనులుగ నుండరు. నిరంతరము స్వతంత్రులుగ నుందురు 6. భాగ్యశాలి జనులందఱి హృదయముల నానంద

పఱచును. పెక్కుగ్రంథముల నవలోకించును. తన నిశ్చయము నెన్నఁడును వదలఁడు 7. నమ్రతతో నడుగుటయుఁ, జక్కఁగ నర్థమును వివరించుటయుఁ జెప్పినవిధముగా నుత్తమకార్యము లొనరించుటయుఁగూడ నాతఁ డెఱుంగును 8. బహుజనప్రియుఁడై వర్తించుభాగ్యశాలి నెవరేని 'యిది యేమి' యనఁజాలరు. ఆ మహాపురుషుఁడు దేదీప్యమాన పుణ్యరాశియై యుండును 9. ఆతఁడు పరోపకారము జేయుచుండును. అందఱికి నాతనితో నవసరముండును. ఈ స్థితిలో నాతనికి భూమండలమం దేవిషయమునేని కొఱంతయుండదు 10. పలువు రాతనికై నిరీక్షింతురు. అందఱికడ కాతఁడు తత్కాలముననే సకాలమునకు వచ్చును. ఎవరికి హీనత్వము గలిగినను ఆతఁడు సహింపఁడు 11. భాగ్యశాలి పదునాలుగు విద్యలు, అఱువది నాలుగు కళలు, సంగీతము గాయనకళ నెఱుంగును. ఆత్మవిద్యాశక్తిగూడ నాతనికిఁ జాలినంతయుండును 12. అందఱితో నమ్రతగ భాషించును. అందఱియెడ హృదయముంచి వర్తించును. ఎవ్వరికైన నేవిధముగు హీనత్వమును గలుగనీయఁడు 13. భాగ్యశాలి న్యాయము, నీతి, భజన, మర్యాద, జవదాటక సమయమును, నిరంతరమును సార్థకముజేయును. దరిద్రజన్యములగు ఆపద లాతనికడ కెట్లువచ్చును 14. ఆతఁడుత్తమ గుణభూషితుఁడు. బహుజనశోభితుఁడు. అంతియగాక ప్రకట ప్రతాపమున మార్తాండునివలె నుదితుడై యుండును 15. అనుభవనీయుఁడగు పురుషుఁ డరిగినతావునఁ దగ వెట్లుకలుగును? 16. భాగ్యశాలి ప్రాపంచిక సుఖార్థమై రాజనైతికయుక్తి ప్రయుక్తుల నెఱుంగును. పరమార్థప్రాప్తి నొందుటకై ఆధ్యాత్మిక వివరణముగూడ నెఱుంగును. ఆతఁ డన్నింటియందు నెద్ది యుత్తమగుణమో దానికి భోక్తయైయుండును 17. ఎదుట నొకటి జెప్పుట, చాటున మఱియొకవిధముగా వర్తించుట, యాతఁడెన్నఁడు నెఱుంగఁడు. ఆతనితో నందఱకు నవసరము కలిగియుండును 18. ఎవరి హృదయమునకేని బాధకలుగునట్లు భాగ్యశాలియగు పురుషుఁ డెన్నఁడును వర్తింపఁడు. ఆతఁ డన్నివిధముల వివేకమును బ్రకటించును 19. కర్మవిధి ఉపాసనావిధి, జ్ఞానవిధి, వైరాగ్యవిధి విశాలమగు జ్ఞాతృత్వబుద్ధి యెన్నఁడును భాగ్యశాలిని దొలంగిపోవు 20. వానియొద్ద నున్నవన్నియు నుత్తమోత్తమగుణములె; ఈస్థితియం దాతని నెవఁడేని యయోగ్యుఁడని

యనఁగలడా? ఆత్మవలె నాతఁ డన్నిఘటములలో సంపూర్ణముగా వ్యాపకుఁడై యుండును 21. చిన్న పెద్దలందఱును దమతమకార్యములలో నెట్లు తత్పరులై యుందురో, యట్లు భాగ్యశాలి మనఃపూర్వకముగా నెల్లరికి ఉపకారము గావించుచుండును 22. ఇతరుల దుఃఖమునుగాంచి దుఃఖియగును. ఇతరుల సుఖముగాంచి సుఖియగును. నిరంతరము జను లందఱును సుఖముగా నుండవలయునని తలంచును 23. చిన్న పెద్ద పిల్ల లందఱిపట్ల తండ్రిమనస్సు ప్రేమాన్వితముగా నుండునట్లు మహాపురుషుని హృదయము ప్రజలందఱియెడ సమానచింతగలిగియుండును 24. మహా పురుషుఁడు పరులదుఃఖమును జూడలేఁడు. ఎల్లప్పుడును నిస్పృహుఁడై యుండును. ధిక్కరించినను వేఱుగఁదలంపఁడు 25. మిథ్యాశరీరము నెవఁ డేని దూషించినచో అందువలన నాతని దేమిపోవును? జ్ఞాతయగువాని నెందేని దేహబుద్ధి జయింపగలదా! 26. ఎన్నఁటికిని, జయింపదు. జ్ఞాత దేహముకంటె భిన్నుఁడు, ఉత్తముఁడు. కొన్నియైన నుత్తమగుణములను బ్రపంచమునకుఁ జూపవలెను 27. ఉత్తమగుణములు మనుజునాకర్షించును. చెడ్డగుణములు మనుజునికి ఖేదము గలిగించును. సాధారణ మానవులకుఁ దీక్ష్ణబుద్ధివిషయ మేమి తెలియును? 28. ఈతఁడు జనులయెడ నత్యంతక్షమ జూపుచున్నాఁడని గ్రహింపకనే జనులు ఆ పురుషున కనేకవిధముల సహా యము జేయుదురు 29. పలువురు తమ్ముదామ గొప్పవారలమని భావింతురు. లోకులు తన్ను గొప్పవానిగఁ దలంపనంతవఱకుఁ దనకై తాను గొప్పవాఁడనని చెప్పుకొనుటవలనఁ గలుగు ఫలమేది? మహాపురుషుఁడు ధీరుడుగను, ఉదారుఁడుగను, గంభీరుఁడుగను నుండును 30. "ఉత్తమ గుణములన్నియు సమర్థుని లక్షణములు, అవగుణములన్నియు అభాగ్యుని లక్షణములు" అని తెలిసికొనవలెను 31.

ఐదవ సమాసము — దేహమువలని యుపయోగము.

మన్ను, ఱాయి, బంగారము, వెండి, కంచు, ఇత్తడి, రాగి మున్నగు లోహములతో నిర్మింపఁబడిన దేవతావిగ్రహములను, చిత్ర పటములను మానవులు పూజించుచున్నారు 1. దూదితోఁ, గట్టెతోఁ

జేసిన దైవతములు, ప్రవాళదైవతములు, బాణములు, తాండలములు, నర్మదేశ్వరములు, సాలిగ్రామములు, కాశ్మీరదైవతములు, సూర్యకాంత చంద్రకాంతములుగూడఁ బూజింపఁబడుచున్నవి 2. కొందఱు దేవతార్చనమునందు రాగినాణెములను, బంగారునాణెములను బూజింతురు. చక్రాంకితములగు నాణెములను జక్రతీర్థమునుండి తెచ్చుకొందురు 3. ఉపాసన పలుతెఱుంగుల నుండును. ఎంతదనుకఁ జెప్పఁగలను! శ్రద్ధానుసారముగ నెల్లరును ఉపాసన గావించుచున్నారు 4. తొలుదొలుత నన్నింటికిని గారణమగు స్మరణమును విచారింపవలెను. దైవతములన్నియు దానియంశలే 5. ఆదియందు ద్రష్టయు, దైవము నొక్కటియే. అదియే యనేకమయ్యెను. వివేకమువలన నీయంశము ధ్యానములోనికి వచ్చును 6. దేహము లేకున్నచో భక్తి జరుగదు. ఇంతియగాక పరమేశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడుగాఁడు. కావున భజనకు మూలము దేహమే 7. మొదటినుండి దేహమును వ్యర్థమని తలంచినచో భజన మెట్లు జరుగఁగలదు? సారాంశమేమన, దేహాత్మ సంయోగమువలననే భజనము జరుగును 8. దేహము లేకున్నచో ఈశ్వరభజనము, పూజనము, మహోత్సవము మున్నగునవి యెట్లు జరుగఁగలవు? 9. దేహము లేకున్నచో అత్తరు, గంధము, పత్రపుష్పఫలతాంబూలములు, ధూప దీప నైవేద్యములు మున్నగుపూజ లెట్లు జరుగఁగలవు? 10. దేవుని తీర్థము గైకొనుట, దేవుని చందనము నలఁదుకొనుట, దేవునిపయి పూవులుంచుట మున్నగు విషయములు దేహము లేకున్నచో జరుగుట యెట్లు? 11. ఇంతయేల! దేహము లేకున్నచో నేపనియు జరుగదు. దేహమువలననే భజన జరుగును 12. దేవుఁడు, దేవత, భూతము (ప్రాణిమాత్రులు) దైవతము మొదలగు నన్నింటియందును బరమాత్ముఁడు నిండియున్నాఁడు. కావున యోగ్యతానుసారముగా నందఱను బ్రసన్నులఁ గావింపవలెను 13. అందఱికిఁ గావించునన్మానము మూలమునకె (పరమాత్మునకె) ప్రాప్తించును 14. మాయాలత అల్లుకొనియున్నది. నానావిధములగు దేహఫలములతో నిండియున్నది. ఫలములలో మూలమునందలి చైతన్యము విదితమగుచుండును 15. కావున ఉదాసీనతను జూపనక్కరలేదు. చూడఁదలఁచినవాఁ డిక్కడనే చూడవలెను. మఱియు విశ్వాసము కలిగిన

పిమ్మట సమాధానియై యుండవలెను 16. ఎందఱో మనుజులు సంసారమునువిడిచి దేవునివెదకుచుఁ దిరుగుచుందురు. వారు పోయినతావుననెల్ల బహువిధ సందేహములలోఁ బడుదురు 17. సర్వసాధారణులగు జనులలోఁ గొందఱు గృహమునందే దేవతార్చనము గావింతురు. మఱియు నిటునటు భ్రమణమొనరించి క్షేత్రములలోని దేవతలను దర్శింతురు 18. లేదా! బహువిధములగు నవతారకథల నాలించి (యే దేనియొకయవతారమునందె తమహృదయమును) నిశ్చయము గావించుకొందురు. కాని దానికి గొప్పవిస్తరము గలదు 19. కొందఱు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల కథ లాలించి వారలనే గొప్పవారినిగ భావింతురు. కాని యన్నింటికంటెను ముందుగా నా గుణాతీతుఁడగు జగదీశ్వరుని గాంచవలెను 20. కాని యా జగదీశ్వరుని కెచ్చటను నెలవులేదు. ఎచ్చట భజన చేయవలెను? ఇది మిగుల సందేహమగు నంశము 21. ఆ పరమాత్ముని సందర్శింపఁ జాలకున్నచోఁ బవిత్రుల మెట్లగుదుము? కావున నన్నింటినెఱింగిన సాధుపుంగవులకు వందనములు 22. పృథ్వీమండలమునం దెందఱో వేల్పులున్నారు. వారలయెడ విశ్వాసము తొలంగ వీలులేదు. ముఖ్యదైవతము(పరమాత్మ) అనేకప్రయత్నములు గావించినపిదపఁగూడ విశదముగాదు 23. కావునఁ గార్యమును వేఱుపఱచి (మాయను=దృశ్యమును వేఱుజేసి) పిదప నా పరమాత్ముని జూడవలెను. అప్పుడే కొంత గోప్యము విశదమగును 24. అది కాన్పింపదు. భాసింపదు. కల్పాంతమునందు సైతి మదినశింపదు. మఱియు సుకృతములేకున్నచో దానిమీఁద మనస్సు విశ్వాసముంచదు 25. కల్పనము మిగులఁ దర్కము చేయును. వాసన మిగులఁ గోరును. మఱియు నంతఃకరణమునందు నానావిధతరంగము లుత్పన్నమగుచుండును 26. కావునఁ గల్పనారహితమగు వస్తువే శాశ్వతమైనది. దాని కంత్యములేదు. కాన దాని ననంతమందురు 27. జ్ఞానదృష్టితో దానిని జూడవలెను. చూచి యచ్చటనే యుండవలెను. నివి ధ్యాసము సంగత్యాగములతోఁ దద్రూపము కావలెను 28. పాపము! ఈ క్షుద్రజీవునకు దాని యానంద లీలలు దాని చిత్రవిచిత్రము లేమితెలియును? ఆ స్థితి సాధుసమాగమమువలన స్వానుభవమైనపిమ్మట సిద్ధించును 29. ఆ స్థితి సిద్ధించినపిదప అధోగతి నశించును. ఈ విధముగా సద్గురునిసేవవలనఁ దత్కాలముననే సద్గతి లభించును.

ఆఱవసమాసము – బుద్ధివాదము

పరమార్థియు, వివేకియు నగుపురుషుని కార్యమందఱకు రుచించును. ఏలయన! అతఁ డన్నిపనులను ఆలోచనాపూర్వకముగా నొనరించును. మఱపును దరిచేరనీయఁడు 1. జనులకు రుచింపనిపని నాతఁడెన్నఁడును జేయఁడు. ఆదినుండి యంతముదనుక నాతఁడన్ని సంగతులు దెలిసికొనును 2. స్వయముగా నిస్పృహత్వము నాచరింపనివానిమాట నెవ్వరు నామోదింపరు. ముఖ్యవిషయమేమన! ఆ జగద్రూపుఁడగు పరమాత్ముని సంతుష్టుని నొనరించుట కఠినతరము 3. కొందఱు బలవంతముగ మంత్ర ముపదేశించి గురువులగుటకుఁ దలంతురు. కొందఱు ఎవరినేని మధ్యవర్తిగ నేర్పఱచికొని గురువగుటకు యత్నింతురు. కాని యిట్టివారలు దురాశా కారణమున స్వాభావికముగనే లోకులకడఁ దమగౌరవమును గోల్పోవుదురు 4. వివేకమును బడయఁదగినవారలే ప్రతికూలురగుచో నిఁక ముందటివ్యవహార మెట్లు జరుగఁగలదు 5. కొన్ని తావులలో సోదరునకు సోదరుఁడె గురువుగా నుండును. దీనిచేఁ బోనుపోను గొప్పచెడుగు సంభవించును. కావునఁ బరిచయులచెంత గురుత్వము (మహంతుధర్మము) ప్రకటింపఁ దగదు 6. ఇట్లొనరించుట తొలుత బాగుగానున్నట్లు కనిపించినను క్రమముగాగోల యారంభమగును. ఔను. విచారరహితులగు మానవు లెంతసంతోషమున గుమిగూడియుండినను నుందురుగాక! వివేకి కిదియెట్లు రుచించును? 7. పతి శిష్యుఁడు. పత్ని గురువు. ఇదిగూడ నొకవిచిత్రమగు విషయమే! నానాప్రకారులగు భ్రష్టాకారులలో నీ భర్తయు నొకఁడు 8. వివేకమును బ్రకటింపక గుప్తముగ నుంచుచుండును; సత్యము ననుమానములోనికేని రానీయనివాఁడును 9, అభిమానమగ్నుఁడై యుండువాఁడును, ఇతరుల వివేకమెఱింగినచో దానిని గ్రహింపనివాఁడును నగు పురుషుఁడు దూరదర్శి కాఁజాలఁడు 10. నా యభిప్రాయ మేమన ? ఎవ్వరి నేమియు నడుగక భగవద్భజనము నభివృద్ధిచేయవలెను. వివేకబలముతో జనులను భజనమునందన్వయింపజేయవలెను 11. వివేకముతో నితరులమనస్సుల జెదరనీయక తనకోర్కిని స్వధర్మమును లోకాచారము ననుసరించి (ఈ మూఁడింటిని

గాపాడుకొనుచు) పనిచేయుట మిగుల(గఠినము 12. తాను స్వయముగా మ్లేచ్ఛుని గురువుగా(జేసికొని చండాలురను శిష్యులగ(జేసికొని తిరుగు చున్నచో జనసముదాయము భ్రష్టమగును 13. కావున నిట్లొనరింపక బ్రాహ్మణమండలు లనేకత్రగావింపవలెను. భక్తమండలులను గౌరవింప వలెను 14. ఉత్కటమును, భవ్యమును నగువిషయమునే గ్రహింప వలెను. ఇతరవిషయముల నన్నింటిని త్యజింపవలెను. నిస్పృహత్వముతో భూమండలమునందు విఖ్యాతి నొందవలెను 15. వ్రాయుట, చదువుట, అర్థమును జెప్పుట, పాడుట, ఆడుట, పఠించుట మున్నగు సమస్తవిషయ ములను జక్కగ నుండవలెను 16. దీక్షయు, మైత్రియు మంచివిగ నుండవలెను. ఇంతియగాదు. రాజనీతివిషయికమగు దీక్ష్ణబుద్ధిగూడ కావలెను. కాని తాను మాత్ర మన్నివిధముల నలిప్తుడుగ నుండ వలెను 17. హరికథలయెడ నిరంతరము ప్రేమయుంచవలెను. ఇందుచే జనులందఱకును హరికథయందు(బ్రేమ యుదయించును. సూర్యునివలె ప్రభావయుతమగు నుపదేశ మొనరింపవలెను 18. దుర్జనులను సంబా ళించుటయు, సజ్జనులను బ్రసన్నుల(గావించుటయు నెల్లరి మనోభావ ములు గ్రహించుటయు బుద్ధిమంతుని ధర్మము 19. ఇట్టి సాధుపురుషుని సాంగత్యమువలన జనులు సదాచరణు లగుదురు. తత్కాలముననే వారలయం దుత్తమగుణములు పొడసూపును. జనసముదాయమంతయు నఖండరీతిగ నభ్యాసమునకు యత్నించును 20. ఆ పురుషు(డెచటి కేగిన నచట నిత్యనూతనుడుగ(గనిపించును. ఈతడిచ్చటనే నిలిచియుండవలె నని జనులు తలంతురు. కాని దురాశనీత(డించుకేని దరికిరానీయ(డు 21. ఉత్కటభక్తి, ఉత్కటజ్ఞానము, ఉత్కటచాతుర్యము, ఉత్కటభజనము, ఉత్కటయోగానుష్ఠానము మున్నగు ఉత్కటగుణములనే యాత(డన్ని తావుల(బ్రచారము గావించును 22. ఉత్కటమగు నిస్పృహత్వముగల వానికీర్తి దిగ్దిగంతములలో వ్యాపించును. ఉత్కటభక్తివలన సమస్త దేశములందలి జనసముదాయము శాంతినొందును 23. ఉత్కటవిషయ మేదేని యాచరణమునం దుండనంతవఱకు(, గీర్తివ్యాపింపదు. వ్యర్థుడై తిరుగుటవలన నేమిలాభము? 24. దేహము నమ్మదగినదికాదు. ప్రాణము లెప్పుడు పోవునో యెవ్వరికి(దెలియదు. ముందీశరీరమున కేపరిస్థితులు

సంభవించునో యెవ్వఁడెఱుంగును? 25. కావున సావధానియై యుండవలెను. తనవలనఁ గాఁదగినంతలో మనఃప్రాణములకుఁ దెగించి పరోపకార మొనరింపవలెను. భగవత్కీర్తితో భూమండలమును నింపివేయవలెను 26. తన కనుకూలమగునది యెల్ల దక్షుణమె చేయవలెను. తనవలనఁ గాఁజాలని విషయమును నిర్మలవివేకముతో యోచింపవలెను 27. ఏల యన? వివేకమువలన సాధ్యముగాని దెద్దియు లేదు. ఏకాంతమున నున్నప్పుడు ప్రతివిషయమును వివేకము అనుమానములోనికిఁ గొనివచ్చును 28. అఖండరీతిగఁ బెక్కుతీర్మానములు, చేష్టలు (క్రియలు) జరుగుతావున కొంచెంత యే విషయమునవేని యుండదు. ఏకాంతము లేనియెడల మానవునిబుద్ధి యుపయోగములోని కెట్లువచ్చును? 29. కావున ఏకాంతమునందు వివేకము (వివేచనము) గావింపవలెను. ఆత్మారాముని గుర్తింపవలెను. ఇచ్చటినుండి యచ్చటిదనుక నేవిధమగు గోలయును లేదు 30.

ఏడవసమాసము — ప్రయత్నవాదము.

హరికథను జనులలో నాందోళనము గావింపవలెను. మఱియు అధ్యాత్మనిరూపణమును వ్యాఖ్యానము చేయవలెను. ఏ విషయమునందేని కొంచెంత గలిగింపరాదు 1. ఉపదేశకుఁ డొకవేళ నేదేని యంశము మఱచినచో దాని నుపదేశకుఁడే యెఱుంగఁగలఁడు. అజ్ఞానులగు నితరులు కనులార్పుచుఁ జూచుచుందురు 2. ఏ విషయముననేని సమాధానము చెప్పుటలో వక్త యాలసించినచో శ్రోతలకాతనియెడ గౌరవముండదు 3. వ్యర్థవాక్యముల నెక్కువగా వదరక కొద్దిలో సమాధానము చెప్పవలెను. ఒకానొకప్పుడు వారలహృదయమున కంటునట్లుగూడ బోధింపవలెను. మనుజుల మనస్సులనుగూడ హరింపవలెను 4. సహనశీలములేక వ్యర్థక్రోధముజూపునాతని తామసవృత్తి లోకమునకు వెల్లడియగును. శ్రోతలు తామసుఁడగు నాయుపదేశకుని ప్రేమింపరు 5. సాధుపురుషుఁడు తానెందఱిని సంతుష్టిపఱచినది యెవరెవరికి మనోభంగ మొనరించినది పరీక్షించుకొనవలెను 6. శిష్యుఁడు వికల్పకారణమున దుర్మార్గమున ప్రవేశించును. దురాశవలన గురువు శిష్యుననుసరించును. ఇదియంతయు వికల్పమనియే తలంపుఁడు 7.

ఆశాబద్ధుఁడును, క్రియాహీనుఁడును, చాతుర్యహీనుఁడునునగు సాధుపురుషుని సాధుత్వమునకు మిక్కిలి దుర్దశగలుగును 8. ఇట్టి గోస్వాములకు (సాధువులకు) గౌరవముండదు. అన్ని తావులందును వారలు శ్రమపడుదురు. ఈ విధముగా వారలే కష్టములుపడుచుండ వారి యనుచరులకు సుఖమెక్కడినుండి వచ్చును? 9. జనుల నానందపఱచి నలుదిక్కులఁ గీర్తి వ్యాపించునట్లును అందఱికి నుత్సాహ మతిశయించునట్లును సర్వకార్యము లొనరింపవలెను 10. పరకీయ జనులయందుండియు నలిప్తుడై సముదాయముపై దృష్టినుంచవలెను ఎవ్వరి నేమియు యాచింపఁగూడదు. పూర్ణ నిస్పృహత్వముకావలెను 11. జగత్తు(బహుజనాభిప్రాయము) ఏవైపుం డునో ఆ వైపుననే జగన్నాయకుఁడు (పరమేశ్వరుఁడు) ఉండును. ఈ వివేకము తెలిసికొనియుండవలెను. వివేకియగు పురుషుఁడు ర్వాతింబవల్లు జన సముదాయమును సంస్కరించుచుండును 12. తానొక్కఁడు కేవలము మంచివాఁడగుటయుఁ దక్కిన జనులందఱు చెడ్డవారగుటయు నెట్లు సంభవమగును? 13. పాడుబడియున్న దేశములోఁ జూడవలసిన దేమున్నది? మనుజులను విడిచినచో నుండవలసిన తావెద్ది? వ్యర్థమును మిథ్యను విడిచి సత్యమును గ్రహింపవలెను 14. జనులలోఁ గలిసిమెలసి యుండువిధ మెఱుంగనివానికి సాధువృత్తితో (మహంతుతనముతో) నేమిపని యున్నది? అట్టివాఁడు పరసాధనములను నాలించి యడఁకువతో నుండవలెను 15. చక్కఁగ నీఁదుట నెఱుంగనివాఁ డితరుల ముంచినచో నేమి లాభించును? ఆ స్థితిలో మీఁదుమిక్కిలి ప్రేమప్రీతులు వ్యర్థములగును. అంతయు వికల్పమే నిలుచును 16. జనులను సంబాళించు సామర్థ్య మున్నచో సాధుపురుషుఁడని (మహంతని) ప్రసిద్ధినొందవలెను. లేనిచో ఊరకుండుటయే మంచిది. ప్రసిద్ధిని గడించి యితరుల కార్యములు పాడు చేయుట మంచిదికాదు 17. మందమందముగ నడచువాఁడు, చపలుఁడును, తీవ్రబుద్ధిగలవాఁడును నగువాని నెట్లు సంబాళింపఁగలఁడు ?అరబ్బీ దేశపు గుఱ్ఱమును ద్రిప్పువాఁ డెట్టివాఁడుగ నుండవలయునో యోచింపుఁడు 18. ఈ కార్యము మిగులఁ గఠినమైనది. ఈ తీక్ష్ణబుద్ధి రహస్యము సాధారణములగు నమాయికభావములచేఁ దేటపడదు 19. పైరునువేసి కావలి గాయనిచో, వ్యాపారమొనరించి తిరుగనిచో, జనులను గుమిగూర్చి

సవరించుకొనఁజాలనిచో పని యెట్లు జరుగును? 20. పగలు రెండు రెట్లుగను రాత్రులందు నాలుగు రెట్లుగను ఉత్సాహ మతిశయించునపుడే పరమార్థము లభించును. అయోగ్యత వెల్లడియైనచో జనసముదాయము చెదరి పోవును 21. తనమాట లోకులకును, లోకులమాట తనకును రుచింపనిచో నంతయు వికల్పమే! ఈ స్థితిలో సమాధానమున కవకాశమే లేదు 22. సర్వనాశనకరమగు దీక్ష నొసంగువాఁడు గురువుగను మోసగాండ్రు శిష్యులుగను బ్రోగైనతావున వివేక మెట్లుండఁగలదు? అవివేకము రాజ్యము చేయుతావున నుండుట యుచితముగాదు 23. కొందఱు చాల కాలము శ్రమ చేయుదురు. కాని యంత్యమునం దంతయు వ్యర్థమగును. తనవలన నేదియుఁ గానితఱి మఱల నుపాధి నేలవృద్ధినొందింపవలెను? 24. నియమముగా నడువఁగలిగినయెడలనే ఆయుద్యోగము(గురుశిష్యధర్మము) యుక్తముగ నుండును. లేనియెడల నంతయు సంతాపమే! క్షణక్షణమునకు ఆటంకములు గలుగుచుండును. ఎంతదనుక వివరింప శక్యమగును? 25. మూర్ఖులు ప్రపంచమున మూర్ఖత్వముతోఁ బొరలాడుచుందురు. జ్ఞాత లగువారలుగూడ వాదోపవాదములు గావించుచుఁ గలహములను వ్యాపింపజేయుదురు. కావున నీ యిరువురును నిందార్హులే! 26. వీరలు వ్యవహారమును సంబాళింపలేరు. సరిగదా ఊఱకనైన గూర్చుండఁ జాలరు. ఇందితరులదోష మేమున్నది? 27. సత్యమేమన్న! నష్టమగు నుపాధిని విడువవలెను. అన్ని స్థలములయందును దిరుగుచుఁ దనజీవితమును సార్థకముగావింపవలెను 28. స్వయముగాఁ బరిభ్రమణము గావింపజాలక ఇతరుల పరిభ్రమణము సహింపఁజాలక యుండునాతఁడు వికల్పయాతన లనేకమనుభవింపవలసియుండును 29. తన మేలు తన చేతిలోనున్నది. తన మనస్సులో బాగుగా యోచించి యుక్తమని తోఁచినవిధముగాఁ బ్రవర్తింపవలయును 30.

ఎనిమిదవ సమాసము – ఉపాధినిరూపణము.

సృష్టియం దనేకవిధములగు మనుజులున్నారు. పరిభ్రమణము గావించినవోఁ బ్రపంచస్థితిగతులు విదిత మగును, అంతియగాక బహువిధ

ములగు యోచనలుగూడఁ గలుగును 1. పరిభ్రమణమువలన ఉదాసీన వృత్తిగలవారును సుఖదుఃఖములను పాటింపనివారునునగు సాంసారికుల పరిచయభాగ్యము లభించును 2. వారలు స్వాభావికముగనే మితముగా భాషింతురు. నిశ్చయపూర్వకముగా వర్తింతురు. వారలు మాటలాడు విధము నలువురిచే నాదరింపఁదగినదిగ నుండును 3. తాళజ్ఞానము, రాగ జ్ఞానము, నీతిన్యాయములు మున్నగు నంశములు వారలకు స్వాభావిక ముగాఁ దెలిసియుండును 4. సమస్తజనులను సంతుష్టిపఱుపఁగలవాడును ప్రాణిమాత్రులందఱకును నిత్యనూతనముగఁ బ్రీతిగూర్చువాడును నగు శూరపురుషుఁడు దేశభ్రమణము గావించినచో ఒకఁడో, అరయో లభిం చును 5. ఆకస్మికముగఁ గొన్నివిశేషములు తటస్థించును. ఎందేని యొక మహాపురుషుని దర్శన మబ్బును. ఆతనియందు ఆకస్మికముగ మహాత్మున కుండవలసిన సమస్తలక్షణములు గోచరించును 6. ఇట్టి పురుషుఁడు లభించి నంతన నాతని చమత్కారముచే గుణగ్రాహులగు పురుషులు మోహితు లగుదురు. ఏలయన? ఆతని యాచారోపదేశములు అనుభవయుక్తము లుగ నుండును 7. తన దుర్గుణములను సుగుణములనుగఁ బ్రదర్శించుట దుర్గుణము లన్నిటికంటెను దుర్గుణము. ఇది మిగుల ఘోరపాపము. ఈ పాపమువలన దరిద్రము నశింపదు 8. మిగుల ధ్యానము గావించినను (యోచించినను) నెరవేరనికార్య మొకానొకప్పుడు సహజముగా నెర వేరును. యుక్తిప్రయుక్తులుగాని, ఆపదలుగాని, పొందఁబనియుండదు 9. (కార్యకౌశలము) ఒకానొకని కభ్యాస మొనరించినను బట్టువడదు. ఒకా నొకనికి సహజముగనే యభ్యాసమగును. భగవంతుని మహిమ యెట్టి దియో తెలియకున్నది 10. గొప్పగొప్పరాజనీతులలో మఱిమఱపు గలు గును. విఘ్నములు వచ్చును. ఇట్లే యనేకలోపములవలన నలుగెలంకుల నింద గలుగును 11. కావున మఱుపును గొంచమేని రానీయఁదగదు. మఱపు లేకున్నచో సమస్తోపాయములును జక్కఁగ నెఱవేరును. కాని మఱపువలన నుపాయములుగూడ నపాయములగును 12. ఒక్కొక్కప్పుడు జరిగిన పొరపాటే గోచరింపదు. మానవుని హృదయమే వంగదు. అభిమా నము పీడనికారణమున ఉభయలోకములయందును దుర్దశకలుగును 13. సమస్త సంస్థలును నాశనమగును. జనుల మనస్సులు విరిగిపోవునేగాని

యుక్తియందు మఱపెచటవచ్చునో తెలియదు 14. ప్రయత్నములేకుండఁ జేయుపనులన్నియు భంగములగును. దూరదర్శకత్వము. బుద్ధిసంయమము లేకపోవుటవలననే యీ పరిస్థితు లేర్పడును 15. ఒక్కొక్కఁడు మిగుల మూఢుఁడుగ నుండును. వానిపనులన్నియు వెఱ్ఱివాని పనులవలెనుండును. ఇట్టి పురుషుఁడు నానావికల్పములను వ్యాప్తినొందించును 16. ఆ వికల్పములను దాను సవరించుకొనఁజాలఁడు. ఇతరులకుఁ దెలియవు. వికల్పములనుండి కల్పనము బయలువెడలి యన్నితావులఁ బెంపొందును 17. ఆ గుప్తకల్పనము లెఱుంగువాఁ డెవఁడు? ఎవరు వానిని సవరింపవలెను? కల్పనములందు జిక్కినవాఁడె తన బుద్ధిని తాను దిద్దుకొనవలెను 18. ఉపాధిని సవరింపజాలనివాఁడు ఉపాధిని బెంపొందింపఁగూడదు. చిత్తమును సావధానపఱచి సమాధానపూర్వకముగా నుండవలెను 19. ఉపాధిని కొఁగలించుకొనుటయు, స్వయముగాఁ గష్టములను సహించి లోకులను గష్టపెట్టుటయు వ్యర్థ విషయములు. ఇవి తగవు 20. జనసముదాయమును మిగుల గష్టపెట్టుటయుఁ, దానును గష్టము లొందుటయు నిరర్థకము. ఈ జంజాటము నిరుపయోగకరము 21. ఉపాధికార్య మిట్లుండును. కొంత మంచిదిగఁ గొంత వక్రముగా నుండును. అన్నింటి నెఱింగి వర్తించుట యుక్తముగా నుండును 22. అందఱి హృదయములందును భక్తి యుండదు. కావున మనము జనుల విషయమున శ్రద్ధ దీసికొనవలెను. కాని యంత్యమునం దెవరిమీఁదను దోషము నారోపింపఁగూడదు 23. అంతరాత్మయే మంచిచెడుగుల నన్నింటిని చేయుచున్నది. నిర్గుణ మలిప్తముగా నున్నది. సమస్తగుణాగుణములు చంచలమునందు (అంతరాత్మయందు) కలుగుచున్నవి 24. శుద్ధవిశ్రాంతియగు స్థలము నిర్మలము, నిశ్చలము మాత్రమే! అచట సమస్తవికారములును నిర్వికారములగును 25. అచట సమస్తోద్వేగములును నష్టమగును. మనస్సునకు విశ్రాంతి లభించును. ఇట్టి దుర్లభమగు పరబ్రహ్మస్థితిని వివేకసహాయమునఁ బడయవలెను 26. మనయెడ ఉపాధి బొత్తిగలేదనియు, కర్మయోగముతో నివియన్నియుఁ గూడినవనియు వీని సంయోగమువలనఁగాని, వియోగమువలనఁగాని హాని లేదనియు బాగుగా నెఱుఁగనగును 27. ఉపాధికి భయపడువాఁడు శాంతముగఁ గూర్చుండవలెను. తనచేత గానిదానిని దలఁచుకొని యేల

కలవరపడవలెను? 28. మనకు అవకాశము, విశ్రాంతి లభించుటకై కలవరములోఁ గొంతయు, శాంతిలోఁగొంతయుఁ గాలము గడుపవలెను 29. ఉపాధి యెల్లపు డేమాత్రము నుండునదిగాదు. సమాధానముకంటె శ్రేష్ఠమైన దింకొకటి లేదు. అట్లే నరదేహము మాటిమాటికిని దొరకదు 30.

తొమ్మిదవ సమాసము – రాజనీతి వ్యవహారము.

జ్ఞానియు, ఉదాసియు, జనసముదాయమును సమావేశపరుపవలయునను నుత్సాహము గలవాఁడును నగు మానవుఁ డఖండముగా నేకాంతసేవనము గావింపవలెను 1. ఏలయన! ఏకాంతమున యోచనలు బాగుగా స్ఫురించును. అఖండక్రియలు తెలియును. మఱియుఁ బ్రాణిమాత్రుల స్థితిగతు లవగతమగుచుండును 2. మానవుఁ డొకవేళ క్రియాశూన్యుఁడై నచో నాతని కేమియుఁ దెలియదు. ఔను. దివాలాతీయువానికి ఆదాయవ్యయములేమి తెలియును? 3. కొందఱు ధనద్రవ్యముల నార్జింతురు. కొందఱు తమవద్దనున్న ఆస్తినిగూడఁ గోలుపోవుదురు. ఇవియన్నియు ఉద్యోగవిషయములు 4. ఎదుటివాని మనస్సులోని యంశమును తొలుదొల్తనే తెలిసికొన్నచో అనిష్టము గలుగవలసిన యవసరమేయుండదు 5. ఒక్కచోట విశేషకాలమున్నచో జనులు పరిహాసింతురు. అతిపరిచయమువలన నవమానము కలుగును. కావునఁ జిరకాల మొకతావుననుండి విశ్రాంతి నొందరాదు 6. సోమరితనమువలనఁ బనిపాటలన్నియుఁ జెడును. మఱియు సముదాయముయొక్క సంకల్పము పూర్ణముకాదు 7. కావున ఉపాసనకు సంబంధించిన సమస్తకార్యములను నిత్యనియమముగా జనుల కభ్యాసము చేయవలెను. ఇట్లొనరించినచో జనుల కితర కృత్రిమకార్యము నొనరించుట కవకాశమే లభింపదు 8. ఎఱిఁగి బాగుగాఁ దెలిసికొని దొంగను భాండాగారమున కధికారిని జేయవలెను. దోషము కనబడఁగనే వానిని మందలించి సవరించుకొనవలెను. మెల్లమెల్లఁగ నాతని మూర్ఖత్వమును దూరపఱుపవలెను 9. ఇవియన్నియు ననుభవములోఁ జెప్పుమాటలు. ఏ ప్రాణికైనఁ గానిమ్ము; దుఃఖము కలిగింపఁగూడదు. కాని రాజనీతిలో జను

లంచటిని లోఁబఱచుకొనవలెను 10. నష్టము నొందిన పురుషునినష్టమునకై విచారింపవలెను. వాచాలురిలో వాచాలురగువారిని లోఁబఱచుకొనవలెను. తనవినోదకి విశేల్బజాలమును కానీయఁదగదు 11. ముంటితో ముంటిని వెలికిఁదీయవలెను. వెలికిఁదీయువలయునేగాని తెలియనీయరాదు. కలహాకర్తృత్వ పదవిని కానీయఁజనదు 12. గుప్తముగా నెవరికిఁ దెలియని రీతిగా నొనర్చు పని తత్కాలముననే సిద్ధినొందును. గజిబిజిపడినచోఁ గార్యమేమియు యోగ్యముగ నెరవేరదు 13. ఎవరికీర్తినేని విన్న యెడల మిగుల బ్రీతి నొందవలెను. ఆతనిని జూచినపిదప నాప్రీతి మిగుల దృఢముగావలెను. అట్లే అతిపరిచయమైన పిదప నాతనిసేవ గావింపవలెను 14. ఏపనియైనఁ గానిమ్ము. చేసినచో నెరవేరును. లేకున్నఁ జెడరిపోవును. కావున సోమరితనముతో వర్తింపఁదగదు 15. ఇతరునిపై విశ్వాసముంచువాని వ్యవహారము భంగమగును. కావున స్వయముగాఁ గష్టమును సైరించుచు ఆత్మవిశ్వాసముగలిగి తన కార్యమును దిద్దుకొనువాఁడే వాస్తవమునకు యోగ్యుడు 16. అందఱకు నన్ని విషయములు తెలియనీయఁదగదు. ఏలయన? అట్లెఱింగించినచో నా విషయముల యందలి మహత్త్వము తొలంగును 17. ముఖ్యసూత్రమును జేతిలోనికిఁ దీసికొనవలెను. చేయవలసినదెల్ల జనసముదాయముచేఁ జేయింపవలెను. రాజనైతికములకు ననేకసమస్యలను సాధింపవలెను 18. వాచాలుని, బలశాలిని, కలహకర్తనుగూడఁ దనచేతిలో నుంచుకొనవలెను. కాని రాజనీతిని బురస్కరించుకొని దుర్జనులతో దుర్జనులఁ గలియనీయరాదు 19. విరోధులను భేదనీతితోఁ బట్టుకొనవలెను. వారలను బిండిగా నూరివేయవలెను. కాని తరువాత (విజయాంతమున) వారలను గాపాడవలెను. నష్టమేమాత్రమును గలుగనీయఁదగదు 20. దుష్టులకు, దుర్జనులకు భయపడునెడ రాజనీతి మహత్త్వముండదు. మీదుమిక్కిలి మంచిచెడ్డలన్నియు వెల్లడియగును 21. మనుష్య సముదాయము నభివృద్ధిచేయవలెను. ఆక్రమణశక్తిగూడ దృఢముగ నుండవలెను. **మతము నిర్మించి** జనసముదాయమును బ్రోగుచేసి పిదప నున్మత్తకార్యములఁ గావింపఁదగదు 22. దుర్జనులను దనమనస్సుననే యెఱింగియుండవలెను. వారల కేమియు వెల్లడింపఁదగదు. దీనికి విరుద్ధముగా వారికి మహత్త్వమొసంగి సజ్జనులకువలె వారికిని వినతి యొనర్చ

వలెను. మఱియు నవకాశముజూచి ప్రతిక్రియ గావింపవలెను 23. దుర్జనుఁడు వెల్లడియైనపిదప జనులలో గొప్పకల్లోల ముదయించును. కావున దుష్టపథమునే తొలుత నిర్మూలము జేయవలెను 24. శత్రుసైన్యమును గాంచఁగనే రణశూరులభుజము లుప్పొంగునట్లు గావించు పరమార్థ పక్షపాతియు, ధర్మాత్ముఁడు నగువాఁడె రాజు 25. అట్టిరాజును గాంచఁగనే దుర్జనుల హృదయములు వికలములగును. ఆతఁడు అనుభవశృంఖలలతోఁ బ్రజలను నడుపును. ఉపద్రవము, పాషండత్వము సులభముగా నాతనికతన నాశనమగును 26. ఇవియన్నియు ధూర్తకార్యములు. రాజనైతిక విషయములలో దృఢత్వముండవలెను. మెత్తదనంపు భ్రమకు లోనుగాఁగూడదు 27. రాజనీతిచతురుఁడగు పురుషుఁడు అన్నితావులను గనిపింపఁడు. ప్రతిస్థలమునందును నాతనిని బ్రశంసించుచుందురు. తన వాగ్విలాసముచే నాతఁడు సృష్టినంతయు సమ్మోహితము గావించును 28. ప్రబల బలోపేతునియెడ బ్రబలబలము నుపయోగింపవలెను. సాధారణునెడ సాధారణపద్ధతి నవలంబింపవలెను. మూఢుని యెదుట రెండవమూఢుని నిలువబెట్టవలెను 29. లాటీని లాటీతోనే నెదుర్కొనఁ జేయవలెను. ఉద్ధతునెదిరించుట కుద్ధతుఁడెగావలెను. కపటునికిఁ గాపట్యమే (కపటియే) కావలెను 30. ఎట్టివాని నెదరించుట కట్టివాఁడే కావలెను. అప్పుడే సంస్థ యొక్క రుచి తెలియవచ్చును. ఇదియంతయు జరుగుచున్నను జరుపువాఁ డెచటనున్నాఁడో యా జాడపోకడ లెవరికిని దెలియనీయఁదగదు 31.

పదియవ సమాసము — వివేకి వర్తనము.

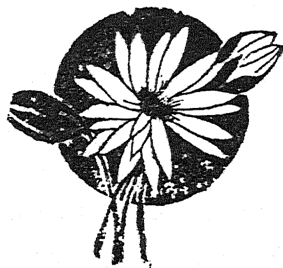
అఖండరీతిగ నానాక్రియలు నాచరించుచు అఖండధారణాశక్తితో రాజనైతిక యుక్తిప్రయుక్తుల యోజించుచు నుండువాఁడె నేర్పరి 1. ఆతఁడు సమస్త ప్రపంచముయొక్క ఉత్తమగుణములను నిరూపణ మొనరించును. ఒకక్షణమేని వ్యర్థముగా గడుపఁడు 2. వివేకి తన వక్తృత్వ సామర్థ్యముచే శాస్త్రాధారములతో సమాధానములనుజెప్పి సాధకుల నానందపఱచును. సత్యాసత్యముల నిర్ణయించును. ఎల్లప్పుడు చర్చ యొనరించును 3. భక్తిమార్గము వివేకికి బాగుగాఁ దెలిసియుండును. ఉపాసన

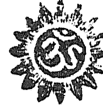
మార్గ మతని కవగతమైయుండును. మఱియు నాతఁ డంతఃకరణమునందు జ్ఞానవిచారము మననము గావించును 4. వైరాగ్య మాతనికి మిగులఁ బ్రియమైనది. ఉదాసవృత్తి యాతనికి మిగుల నిష్టముగనుండును. ఆతఁడు విస్తృతమగు నుపాధిలోఁ బడియుండియు నలిప్తుఁడగును 5. అనేక ప్రబంధములు వివేకికిఁ గంఠాగ్రమునందుండును. ప్రశ్నలకు ననుకూలమగు నుత్తరముల నిచ్చును. ఉచితభాషణములచే నందఱి యంతఃకరణములను శీతల మొనరించును 6. జనుల కతనిపైఁ బ్రేమమెండు. ఎవరేని యాతని ముందేమియు నుడువరు. ఆతనికడ కనేకు లేతెంతురుగాని వాని యంతరంగస్వరూప మిట్టిదని యెవరేని యనుమానింపఁజాలరు 7. ఉపాసనమును ముందుంచుకొని వివేకి సమస్తదేశములందును వ్యాప్తిగావించును. భూమండలమునందలి సమస్తజనుల నాతఁ డెఱుంగును 8. ఆతని నందఱెఱుంగుదురు. కాని యెవ్వరికిని లభింపఁడు. ఆతఁడేమి చేయుచున్నదియు జనుల కెఱుకపడదు. సమస్త దేశవాసులగు వివిధమానవు లాతని వెదకుచుఁ దిరుగుదురు 9. వారలందఱి మానసములను వివేకి తనచేతిలో నుంచుకొనును. వారల హృదయములను వివేకవిచారములతో నించును. ప్రజల యనిశ్చిత హృదయములను మననమువైపు మఱలించును 10. వివేకి యొందఱు మనుజులఁ బ్రోవుగావించెనో యెంత జనసముదాయమును దనచేతిక్రింద నుంచుకొనెనో యెవ్వరికిని దెలియదు. అందఱ నాతఁడు శ్రవణమననములందు మగ్నులఁ గావించును 11. వివేకి తన సమాజమునకు హితము బోధించును. గద్యపద్యములు వివరించును. నిరంతర మితరుల హృదయములను సన్మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టును 12. ఇటు లఖండరీతిగా వర్తించుచు సావధానిగనుండు వివేకిని నెవ్వరును నేమియుఁ జేయజాలరు 13. ఎంత తనకుఁ దెలిసియున్నదో యదియంతయు మెల్లమెల్లఁగా జనులకుఁ జూపింపవలెను. ఈ విధముగ జనులనందఱను జతురులఁ గావింపవలెను 14. నానావిధములుగ బోధింపవలెను. అభ్యంతరముల నెఱింగింపవలెను. నిస్పృహుల నేరియేరి తనకడ నుంచుకొనవలెను 15. చేతనైనంతవఱకు స్వయముగాఁ జేయవలెను. తనచేత కానిదానిని లోకులచేఁ జేయించవలెను. కాని భగవద్భజనము మాత్రము తానుచేయక యితరులచేఁ జేయించుట ధర్మముకాదు 16. భగవద్భజనము స్వయముగ జేయవలెను.

ఇతరులచేఁ జేయింపవలెను. స్వయముగా వివరణము గావింపవలెను. ఇత లరుచే వివరణము జేయింపవలెను. మఱియు స్వయముగా భజనమార్గ మును బట్టుకొనియుండి యితరుల నామార్గములోనికిఁ దీసికొనిరావలెను 17. ఒకవేళఁ శ్రోతజనులకడ జిరకాలముండుటవలన విసుగుజనించినచో నూతన ప్రాంతముల కేగవలెను. తనచేఁ గాఁదగినపను లొనరించుట కించుకేని యాలసింపరాదు 18. దేహాభ్యాసముల కొకవేళ విడివడినచో నాసాధు పురుషుఁడు చెడిపోయినాఁడని తలంపనగును. నూతనులను, నిత్యమును మిగుల నుద్వేగముతోఁ జతురులఁ గావింపవలెను 19. ఉపాధిలోఁ దగుల్కొనరాదు. ఉపాధికి భయపడుటయుఁదగదు. నిర్లక్ష్యముగా నున్నచో నేపనియేని నెరవేరదు 20. చెడిపోవలసి యున్నవని చెడిపోయి తీరును. జనులు పిచ్చివాండ్రవలె నట్టెచూచుచుందురు. సోమరియు, హృదయశూన్యుఁడు నగుమానవుఁడు పనిచేయుటన నేమియో యెఱుం గఁడు 21. ఇది వెనుకముందు త్రోసికొనవలసిన (ధక్కా-ధక్కీ-) వ్యవ హారము. అశక్తునివలన నేమగును? కావుననే శక్తిగల (బలవంతుఁడగు) పురుషునకు నానావిధములగు బుద్ధులను, యుక్తులను నేర్పవలయును 22. తనప్రయత్న మెంతదనుక నెరవేరునో అంతదనుక కార్యభారము వహింప వలెను. నెరవేర నప్పుడాస్థానమునువదలి యెటకేని వెడలిపోవలెను. ఆ పిదప నానందస్వరూపుఁడై కోరినతావుననెల్లఁ దిరుగవలెను 23. ఉపాధిని తొల గించుకొన్నవానికి నిస్పృహత్వ మింకను దృఢమగును. మఱియు నాతఁ డానందపూర్వకముగఁ దలంచిన తావునకు వెడలిపోవును 24. కీర్తి కాశించినచో సుఖములేదు. సుఖము నాశించినచోఁ గీర్తిలేదు. మఱియు నేమిచేయుక యూఱకఁ గూర్చున్నచో నెచ్చటను నేమియుఁగాదు 25. ఈ విధముగా నుండునది యెద్దియులేదు. జరుగవలసినపని జరుగుచునే యున్నది. అవును మానవుఁడు కేవలము తన దుర్బలత్వముపై దోష మాపాదించుకొని కూర్చుండియున్నాఁడు 26. తొలుదొలుతనె ధైర్య మును గోలుపోయినను లేక మధ్యనే ధైర్యమును గోలుపోయినను నిక

నీ సంసారసారము నెట్లు గాంచఁగలుగుదుము? 27. సంసారము మొదటి నుండియుఁ జెడ్డది. వివేకముతో దానిని బాగుచేయవలెను. బాగుచేసినచో నది యింకను జప్పఁబడును 28. యోచించినచో నీ సంసారపుదశ యిట్టిదని మనస్సునకుఁ దెలియును. కాని యెవ్వరును ధైర్యమును విడువగూడదు 29. ఏలయన? ధైర్యమును విడుచుటవలన నయ్యెడిదేమున్నది? అంతయు సహింపవలసియే యున్నది. చతురుఁడగు పురుషుఁడు నానావిధములగు బుద్ధులను, నానామతములను గ్రహించుచున్నాఁడు 30.

పందొమ్మిదవ దశకము సమాప్తము.

ఇరువదవ దశకము

మొదటిసమాసము పూర్ణము — అపూర్ణము

జీవుఁడు, మనస్సు, పృథివి, జలము, తేజము, వాయువు, ఆకాశము, త్రిగుణములు, అంతరాత్మ మూలమాయ మున్నగునవి వ్యాపకములుగ నున్నవి 1. నిర్గుణబ్రహ్మముగూడ వ్యాపకముగ నున్నది. అన్నియు నీ విధముగా వ్యాపకములే. అట్లయినచో నివియన్నియు సమానములా? లేక యేమేనిభేదములు గలవా? 2. ఇంకొక సందియముగలదు. ఏమన? జను లాత్మను నిరంజనమందురు. ఆత్మ సగుణమా? నిర్గుణమా? నిరంజనమా? 3. శ్రోత యీ విధముగాఁ దనసందియమును దెలిపెను 4. మంచిది. ఇఁక నీ సందేహమునకు ఉత్తరమును వినుము. అంతయు గజిబిజి గావింపకుము. వివేకమును బ్రకటించి అనుభవప్రాప్తి గావింపుము 5. శరీరమును సామర్థ్యమును ననుసరించి జీవునకు వ్యాపకత్వము గలుగును. కాని మనస్సునకు సమానమగు చపలము (జీవునకు) లేదు 6. చపలత్వ మేకదేశీయము. దానియందుఁ బూర్ణవ్యాపకత్వము లేదు. పృథివికిఁగూడ మర్యాద (మేర) లేదు 7. అట్లే ఆపస్తేజములుగూడ స్వాభావికముగనే అపూర్ణములుగ నున్నవి. వాయువునుగూడఁ జపలము, ఏకదేశీయమునని తెలిసికొనుము 8. ఆకాశము, నిరాకారపరబ్రహ్మము, నిస్సందేహముగాఁ బూర్ణవ్యాపకములు 9. త్రిగుణములు మాయగూడ నాశనమగును. కావున నవియు నపూర్ణములు, ఏకదేశీయములుసుమా? అవి పూర్ణములు వ్యాపకములుగావు 10. ఆత్మయు నిరంజనమును వేఱు వేఱుగ నున్నవి. ఇఁక వీనిభేదమును జక్కఁగ వివరింతును 11. ఆత్మ (మనస్సు) అత్యంత చపలమైనది. కావున నిది వ్యాపకముగాదు. ఈ విషయము నంతఃకరణమును విమలమును సుచిత్తమును గావించి తెలిసికొనవలెను 12. అది (ఆత్మలేక మనస్సు) యొకవేళ నాకాశమునందున్నచోఁ బాతాళమునఁ దుండును. ఒకవేళఁ బాతాళమునందున్నచో నాకాశమునం దుండును.

అనఁగా నది నాలుగుదిక్కులను బూర్ణముగా నుండదు 13. దానిని ముందుంచినచో వెనుకనుండదు. ఎడమవైపుననుంచినచోఁ గుడివైపుననుండదు. ఏ దిక్కున నుంచిన నాదిక్కుననే యుండును. దశదిశలలో నది వ్యాపకము గాలేదు 14. మనస్సన్నితావులయందును సమానముగా నుండదు. దీని వలన మనస్సుయొక్క అపరిపూర్ణత యనుభవము గాఁగలదు 15. పరబ్రహ్మమునకు సూర్యుని దృష్టాంతముగ నీయఁదగదు. ఏలయన? సూర్యునకు ఉదయాస్తమానములు రెండునుగలవు. పరబ్రహ్మ మట్లుగాదు. సదోదితము, నిర్గుణము 16. ఘటాకాశ, మఠాకాశ, మహదాకాశముల దృష్టాంతములు అవశ్యము నిర్గుణ పరబ్రహ్మమున కన్వయింపఁగలవు 17. బ్రహ్మాంశ మనకాశము. ఆత్మాంశము మనస్సు. ఈరెంటిని జక్కఁగ నెఱుంగవలెను 18. ఇఁక నాకాశము, మనస్సు సమమెట్లగును? మననశీలురగు మహాపురుషులంతయు నెఱుంగుదురు 19. ఒకవేళ మనస్సుముందు విరాజిల్లుచున్నచో వెనుకనేమియు నుండదు. ఇఁక దానిని బూర్ణాకాశముతో సమానమని యెట్లు చెప్పఁగలను? 20. పరబ్రహ్మము నచలమందురు పర్వతమునుగూడ నచలమందురు. కాని యీ రెంటి నొకటియని నుడువనగునా?21. జ్ఞానము, అజ్ఞానము, విపరీతజ్ఞానము నను నీ మూఁడును సమానమెట్లగును? మననముచేసి యిందనుభవము గడింపవలెను 22. ఎఱుంగుటను జ్ఞానమందురు. ఎఱుకలేమి నజ్ఞానమందురు. ఒకదానిని మఱియొకటిఁగ దెలిసికొనుటను విపరీతజ్ఞానమందురు 23. జ్ఞానమును అజ్ఞానమును వేరుపఱచినచో స్థూల పాంచభౌతికము మిగులును. దానినే విపరీత జ్ఞానమని యెఱుంగవలెను* 24. ద్రష్టయు, సాక్షియునగు నంతరాత్మయే జీవాత్మ. జీవాత్మయే శివాత్మ. పిదప శివాత్మయే జీవాత్మయై జన్మమును గైకొనుచున్నది 25. ఆత్మత్వమునందు జననమరణము లంటుకొనుచున్నవి. జననమరణ భంగ మాత్మత్వమునఁ గలుగదు. (కృష్ణభగవానుఁడీయర్థముననేఁ 'సంభవామి యుగేయుగే' యని వచించెను 26. ఏకదేశీయుఁడగు జీవుఁడు విచారమువలన విశ్వంభరుఁ డగుచున్నాఁడు. కాని విశ్వంభరు నుండి సంసారము (ప్రపంచము) ఎట్లు విడిపోవఁగలదు? 27. వర్తిమాప

* ఈ పాంచభౌతికవ్యాప్తము విపరీతజ్ఞానము. ఇది జ్ఞానమునుగాదు. అజ్ఞానమును గాదు. కేవలభ్రమ. అనఁగా విపరీతజ్ఞానము.

మున జ్ఞానాజ్ఞానములు రెండును సమానములే. నివృత్తిరూపమును విజ్ఞానుడు కావలెను 28. జ్ఞాన విదా బ్రహ్మాండమును నిర్మించెను. దీని నిదియే వృద్ధి గావించెను. అది నానాప్రకారములగు వికారముల సమూహామై యున్నది 29. బ్రహ్మాండముయొక్క యెనిమిదవ దేహము (మూలమాయ) వాస్తవమునకు జ్ఞానమే. దానికంటెను నావలనున్న విజ్ఞానరూపమగు విదేహావస్థను బ్రాపింపవలయును 30.

రెండవ సమాసము – త్రివిధసృష్టి,

ఒకవేళఁ జంచలమగు మూలమాయయే లేకున్నచో నిర్గుణబ్రహ్మము, గగనాంతరాళములు, నలుదిక్కులవలె నిశ్చలముగ నుండెడిది 1. దృశ్యము వచ్చుచున్నది. పోవుచున్నది. కాని యాబ్రహ్మము గగనము వలె నలుదిక్కులనిండి నిశ్చలముగా నున్నది 2. బ్రహ్మమెటుజూచిన నటే యపారముగ నున్నది. ఏ దిక్కునను దానికిఁ బారములేదు. అది యొకేవిధమైనదిగను స్వతంత్రమైనదిగను నున్నది. దానియందు ద్వైతము లేదు 3. బ్రహ్మాండమునకుఁ బైనఁగూర్చుండి (బ్రహ్మాండమును దృశ్యముగా భావించి) ఆకాశముయొక్క యవకాశమును మఱియు దాని శూన్యాకారమును నవలోకింపవలెను. ఇటులొనరించినచో నందు చంచల వ్యాపకములపేరిట శూన్యాకారము గలదని విదితమగును 4. దృశ్యమును వివేకముతో వేఱుచేసినచో నలుదిక్కులను పరబ్రహ్మమే నిండి యుండును. కాని యది యెప్పుడును నెవ్వరి యనుమానములోనికిని రాదు 6. క్రిందను బైనను నలుదిక్కులను అన్ని తావులను నిర్గుణ పరబ్రహ్మమే కనిపించుచున్నది. దృశ్యము నడుచుచున్నది. బ్రహ్మ మచలముగనున్నది. దృశ్యము కాన్పించును. బ్రహ్మము కాన్పింపదు. దృశ్యకల్పన మాకలనమగును. పరబ్రహ్మకల్పన మాకలనముకాదు 7. కల్పనమేదియు యొకపదార్థముగాదు. బ్రహ్మము సర్వస్థలములందును నిండియున్నది. మహావాక్యార్థమును మననము గావింపవలెను 8. పర బ్రహ్మమునకు సమానమగు శ్రేష్ఠవస్తు వింకొకటి లేదు. శ్రవణమును విడిచినచో నింక సాధనమేలేదు. ఎఱుఁగకున్నచో నేమియు సమాధానము

కలుగదు 9. పరబ్రహ్మము పిపీలికామార్గమువలన మెల్లమెల్లఁగ విదితమగును. విహంగమ మార్గమువలన శీఘ్రముగ ఫలము లభించును. సాధక జనులు మననమునందుఁ బ్రవేశించినచోఁ గళ్యాణము కలుగును 10. పరబ్రహ్మమునకు సమానమగు రెండవవస్తు వెద్దియు లేదు. పరబ్రహ్మమునకు నిందాస్తుతులు లేవు 11. పరబ్రహ్మ మీ విధముగ ననుపమము. దానికి సమానము నెవ్వఁడును గల్పింపజాలఁడు. మహానుభావులు పుణ్యరాసులు నగు వారికే యా పరబ్రహ్మమునందు బ్రవేశము కలుగును 12. చంచలము వలన దుఃఖము ప్రాప్తించును. నిశ్చలమునకు సమానమగు విశ్రాంతి యెచ్చటను లేదు. మహానుభావులగు పురుషులు నిశ్చలము ననుభవముతోఁ గాంతురు 13. ఆదినుండి యంత్యమువఱకు విచారము గావించు వానికే అనుభవముయొక్క నిశ్చయము లభించును 14. ఈ కల్పనసృష్టి మూఁడువిధములుగా భాసించుచున్నది. తీక్ష్ణబుద్ధితో దీనిని మనస్సులోనికిఁ దేవలెను 15. మూలమాయనుండి త్రిగుణములు కలిగెను. అవి యన్నియు నేకదేశీయములు. మఱియుఁ బంచభూతముల స్థూలగుణము ప్రత్యక్షముగఁ గాన్పించుచున్నది. 16. పృథ్వినుండి నాలుగువిధములగు నుత్పత్తులగుచున్నవి. వాని నాలుగు విధముల కృత్యములును వేఱు వేఱుగా నున్నవి. సృష్టియొక్క గమనిక యిచ్చటనుండియే నారంభమయ్యెను 17. ఇఁక సృష్టియొక్క త్రివిధలక్షణములను విశదీకరించెదను. శ్రోతలు తమ యంతఃకరణములను సావధానము గావింతురుగాక 18. ఆదినుండియుఁ జేతనరూపమగు మూలమాయ సూక్ష్మ కల్పనారూపముగ నుండెను. పరవాక్కే విధముగ స్ఫురణరూపముగనున్నదో యట్లే మూలమాయయుఁగూడ నలరారుచున్నది 19. అష్టధాప్రకృతికిమూలము కేవలమీ మూలమాయయే. అన్నిబీజములును సూక్ష్మరూపముతో నాదినుండియు మూలమాయయందున్నవి 20. అది జడపదార్థములకుఁ జేతనము నొసంగుచున్నది. కాననే దానిని జైతన్యమందురు. సూక్ష్మరూపముతో సకలలక్షణములను గ్రహింపవలెను 21. ప్రకృతిపురుషులు, అర్ధనారీనటేశ్వరుఁడు, అష్టధాప్రకృతి మున్నగునవియెల్ల నదియే 22. త్రిగుణములు గుప్తరూపముతో మూలమాయయందున్నవి. ఇందువలననే మూలమాయ మహత్తత్త్వమనుచున్నారు. శుద్ధసత్త్వగుణము సైతము

గు ప్తరూపమున దానియందే యున్నది 23. మూలమాయవలన మూఁడు గుణములును బ్రకటనమగుచున్నవి. కావున దానిని గుణక్షోభిణియందురు. త్రిగుణముల రూపమును దెలిసికొనుచున్న సాధువులకు వందనములు 24. మూలమాయయందు గుణములు సమానముగ నున్నవి. కాన దానిని గుణసామ్యమందురు. ఈ సూక్ష్మవిచారమును బహుస్వల్ప సంఖ్యాకులే యెఱుంగుదురు 25. త్రిగుణము లీవిధముగా మూలమాయనుండి కలిగెను. కాని యవి చంచలములు, నేకదేశీయములు నై యున్నవి. ఈ విషయ మనుభవమువలనఁ దెలియును 26. దీనికిఁబిమ్మటఁ బంచ భూతముల విస్తారము కలిగెను. స ప్తద్వీపములు, నవఖండములతోఁగూడిన వసుంధర, యంతయు నీ విస్తారమునందే యున్నది 27. ఈ ప్రకారముగా సృష్టి రెండువిధములు (త్రిగుణములు, పంచభూతములు) గలదయ్యెను. ఇఁక మూఁడవవిధము వినుఁడు 28. పృథివి నానాపదార్థములకును బీజము. అండజజరాయుజస్వేదజోద్భిజ్జములను జతుర్విధోత్పత్తులు, చతుర్వాక్కులు, స్వాభావికముగా దీనినుండియే నిర్మాణము లయ్యెను 29. చతుర్విధోత్పత్తులు, చతుర్వాక్కులు కలుగుచున్నవి. పోవుచున్నవి. కాని పృథివిమాత్ర మట్లే చెక్కు చెదరకున్నది. ఈ విధముగా నెన్నియో ప్రాణులు కలుగుచున్నవి. మరణించుచున్నవి 30.

మూఁడవ సమాసము — సూక్ష్మవిచారము.

ఆదినుండి యంత్యముదనుక నానావిధమగు విస్తారమును నెఱింగించితిని. దానిని మననము గావించుచు గావించుచు మఱల వృత్తిని వెనుకకు మరల్పవలయును 1. నాలుగు ఉత్పత్తులు, నాలుగు వాక్కులు, ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవయోనులు మఱియు నానాప్రకారములగు ప్రాణులు జన్మించియున్నవి 2. అన్నియుఁ బృథివినుండియే కలిగినవి. పృథివియందే కలిసిపోవుచున్నవి. ఈ ప్రకారముగ నెన్నియో పుట్టుచున్నవి గిట్టుచున్నవి. కాని పృథివి యటులేయున్నది 3. ఇది శిఖరము వై పుభాగము, రెండవభాగము భూతములగోల, మూఁడవభాగములో ననేకసూక్ష్మనామరూపములు గలవు 4. స్థూలము నంతయువిడిచి సూక్ష్మ

మును గుర్తింపవలెను. త్రిగుణములకు మొదటికెదిరి. దానిని సూక్ష్మ దృష్టితోఁ జక్కఁగ విచారింపవలెను 5. చేతనాచేతనములను గుణరూప ములను మాటిమాటికి విచారమొనర్పవలెను కాని సూక్ష్మదృష్టియొక్క చమత్కారము దీనికంటె ముందున్నది 6. శుద్ధాచేతనము, తమోగుణము, శుద్ధచేతనము, సత్త్వగుణము, మఱియుఁ జేతనాచేతనము, మిశ్రితమై రజోగుణకార్యము జరుగుచున్నది 7. ఇదియే త్రిగుణముల రూపము. త్రిగుణముల ముందటి కర్దమమును గుణక్షోభిణి యందురు 8. రజస్సత్త్వ తమోగుణములు మూఁడింటి కర్దమము గుప్తరూపముగ నెచట నుండునో దానిని మహత్తత్త్వమందురు 9. ప్రకృతిపురుషులనియు, శివ శక్తులనియు, అర్ధనారీనటేశ్వరులనియు దానినే నుడువుదురు. అది త్రిగుణకర్దమరూపము 10. సూక్ష్మరూపముతో గుణములకు సమాన త్త్వముగలదానిని గుణసామ్యమందురు. మఱియుఁ జైతన్యరూపమగు మూలమాయగూడ సూక్ష్మముగ నున్నది 11. ఆ సూక్ష్మకర్దమరూప మగు మూలమాయయే బ్రహ్మాండముయొక్క మహాకారణ (ఎనిమిదవ) కాయము. ఈ విధముగ సూక్ష్మాన్వయములను మాటిమాటికి విచా రింపవలెను 12. చతుర్విధోత్పత్తులు, పంచభూతములు పదునాలుగు సూక్ష్మసంకేతములు, వీనిలో నన్నియు వచ్చును 13. పైపై నిఙూచినచో నేమియుఁ దెలియదు. ప్రయత్నము గావించినను బోధకాదు. నానావిధ ములగు జనుల హృదయములందు సందియములు వృద్ధినొందును 14. మూలమాయయొక్క పదునాలుగు నామములు, పంచభూతములుగలిగి పందొమ్మిదియయ్యెను. వీనిలోఁ జతుర్విధోత్పత్తులు గలియగనే యిరు వదిమూఁడయ్యెను. వీనిలో మూలమునకు సంబంధించిన పదునాలిగింటిని మాటిమాటికిఁ జూడవలెను 15. మననమొనరించి తెలిసికొనువానికి సందియ ముండదు. తెలియకయే పెట్టుకొను జంజాటమంతయు వ్యర్థము 16. సమస్తసృష్టిబీజమును స్వాభావికముగనే మూలమాయయం దుండును. దీనినంతయుఁ దెలిసికొన్నచోఁ బరమార్థసిద్ధి యగును 17. తెలిసికొన్నవాఁడు వ్యర్థప్రలాపనలు గావింపఁడు. నిశ్చయభావయుక్తుఁ డగు పురుషుఁడు సందేహమునఁ బడఁడు. ఆతఁడు తన పరమార్థము నెప్పుడును జెడనీయఁడు 18. చెప్పఁదగిన శబ్దాతీత విషయములను

వాచ్యాంశము లందురు. శుద్ధలక్ష్యాంశమును వివేకముతోఁ గాంచ వలెను 19. మాయను బూర్వమందురు. అది సిద్ధాంతముతో లయ మగును. మాయలేకున్న మీఁదట నిఁక నాస్థితి నేమని నుడువవలెను? 20 అన్వయవ్యతిరేకములు, పూర్వపక్షవిచారములు (మాయావిచారములు); సిద్ధాంతమునందు శుద్ధమొకటయేయుండును. దానిలో రెండవదెద్దియు లేదు 21. అధోముఖమువలన (మాయవైపు దృష్టినిడుటవలన) భేదము వృద్ధినొందును. ఊర్ధ్వముఖమువలన (పరబ్రహ్మమువైపు దృష్టినిడుట వలన) భేదము విడిపోవును. నిస్సంగముతోఁబాటుగ నిర్గుణిగనున్నవాఁడే మహాయోగి 22. మాయయొక్క మిథ్యాత్వము విదితమైనపు డిఁక దానికేల భయపడవలెను? దానికి భయపడుటవలననే స్వరూపస్థితి లభింపకున్నది 23. మిథ్యయగు మాయకు భయపడి సత్యపరబ్రహ్మమును విడుచుట యుక్తముకాదు. ముఖ్యనిశ్చయమునుబొంది భయపడనేల? 24. పృథివియందుఁ బెక్కండ్రు జనులున్నారు. వారిలోఁ బెక్కుమంది సజ్జనులుగూడ నుందురు. కాని సాధువును విడిచినచో నింక నెవరు సాధువును గుర్తింతురు? 25. కావున గార్హస్థ్యమును విడిచినపిదప సాధువును వెదుక వలెను. తిరిగి సాధువును గనుఁగొనవలెను 26. పలువురు సాధువులతోఁ గలియవలెను. వారలయందెచటనో యొక యనుభవశాలియగు సాధు సత్తముఁడు లభించును. ఏలయన్న! అనుభవములేనిచో స్వహితము జరుగదు 27. ప్రపంచమైనఁ గానిమ్ము! పరమార్థమైనఁ గానిమ్ము. అనుభవములేనిచో నంతయు వ్యర్థమే. అనుభవజ్ఞానముగలవాఁ డందఱి కంటెను సమర్థుఁడు 28. రాత్రింబవళ్లు అర్థవిచారము గావింపవలెను. అర్థవిచారము గావించువాఁడే సమర్థుఁడు. వానివలననే పరలోక సంబంధ మగు సత్యస్వార్థము లభించును 29. కావునఁజూచినదానినే మఱలఁ జూడవలెను. శోధించినదానినే మఱల శోధింపవలెను. అంతయు విదితమై నప్పుడు సహజముగనే (సులభముగనే) సందేహము నశించిపోఁగలదు 30.

నాలుగవ సమాసము — ఆత్మనిరూపణము.

పదియో నొకరీతిగ మనస్సు నుదాసీన పఱుపవలదనియు అనుభవ పూర్ణమగు నిరూపణమును హృదయమునం దుంచవలెననియు నందఱిని

ప్రార్థించుచున్నాఁడను 1. అనుభవ మొకనై పురనుంచి తన యిచ్చవచ్చి నట్లు తాను పరుగెత్తినచో నిక సారాసారవిచార మెట్లగును? 2. సాధారణదృష్టితో సృష్టిని గాంతుమేని యంతయు నొక గందరగోళముగాఁ గాన్పించును. కాని యీ రాజసత్తావిషయము వేఱుగనున్నది 3. పృథ్వియందలి శరీరములన్నియు భగవంతుని గృహములు. ఆ గృహముల వలననే నానాసుఖము లాతనికిఁ బ్రాప్తించుచున్నవి 4. ఆతని మహిమ యెవనికిఁ దెలియఁగలదు? కృపాళుఁడగు నా జగదీశ్వరుఁడు మాతృరూపముతోఁ బ్రత్యక్షజగత్తును రక్షించుచున్నాఁడు 5. ఆతని సత్తయంతయు నీ సంపూర్ణ జగత్తునందు విరాజిల్లుచున్నది. భగవంతుని కళవలననే సృష్టి వర్తించుచున్నది 6. మూలజ్ఞాతయగు పురుషుని, (పరమాత్ముని) సత్త శరీరమునందు విభ్రాజితమై యున్నది. కళయుఁ, జతుగత్వము నందే యున్నవి 7. అన్నిపురములకును నీశుఁడగు జగదీశుఁడు జగత్తునందు వ్యాపించియున్నాఁడు. నానాశరీరములయందు నిండి యాతఁడే యానందముతో నీ సృష్టిని నడుపుచున్నాఁడు 8. పైపై నిజూచినచో నీ సృష్టి యొక్క సమస్తరచన మొక్కనివలన నడువఁజాలదని తోఁచును. కాని యాతఁడొక్కఁడే నానాదేహములు ధరించి దీనిని నడుపుచున్నాఁడు 9. అతఁడీకార్యములయం దుచ్చనీచముల విచారింపఁడు. మంచిచెడుగులఁ జూడఁడు. పని జరుగుచుండుటమాత్రమే భగవంతుని యభిప్రాయము 10. భగవంతుఁడు అజ్ఞానులను సృజించి లోకుల కాటంకము గలుగఁజేసెనో లేక యభ్యాసమునందుఁ బడవైచెనో తెలియదు. ఎందుల కాతఁడు దీనిని నిర్మించెనో యాతనికే తెలియును 11. జగదాంతర్యము (జనులందఱ యంతఃకరణము) చక్కఁగ ననుసంధానము గావించుటయే ధ్యానము. ఈ ధ్యానజ్ఞానము లోకేరూపముగలవి 12. ప్రాణిప్రపంచములోని కేతెంచి కొంత చతురుఁడై నపిదప భూమండలములోని విషయముల నెన్నింటినేని మనసము విచారము గావించును 13. శ్రీరాముని పతాకము ప్రసిద్ధముగాఁ బ్రకాశించుచున్నది. ఆ యాత్మారాముఁడు జ్ఞానధనుఁడు. ఆ విశ్వంభరుడు సర్వస్థలములందును వెలుంగుచున్నాడు. కాని గొప్పభాగ్యమువలనఁగాని యాతఁడు ప్రాప్తింపఁడు 14. ఉపాసనమును మనము విరళించినకొలఁది విస్తరమగును. సత్యము. దాని మహిమ వర్ణింపనేరితరము? 15. చూచెడి

వానిని ద్రష్టయందురు. ఎఱింగినవానిని సాక్షియందురు. ఆ యనంతరూపమగు ననంతమును గురు తెలుంగవలెను 16. యోగ్యులతోఁ జెలిమియుఁ, బరమాత్ముని కథలందును,అధ్యాత్మ నిరూపణమునందును బ్రీతియుఁగలుఁగఁగానే మనస్సునకుఁ గొంత విశ్రాంతి లభించును 17. ఇంతయైనను సందేహనాశనముగావించు అనుభవజ్ఞాన ముండితీరవలెను. ఏలయన! అనుభవము లేనిచో సమాధాన మెట్లులభించును ? 18. మూలసంకల్పమే హరి సంకల్పము. మఱియు మూలమాయయొక్క వ్యాపారరూపమే జగదంతఃకరణమునందుఁ గాన్పించుచున్నది 19. ఉపాసన జ్ఞానస్వరూపము. కాని జ్ఞానముయొక్క యునికియందు నాలుగవ దేహపు ఆరోపణగలదు. ఇందుచే సంకల్పములన్నింటిని విడిచి విజ్ఞానరూపమగు విదేహావస్థ నొందవలయును 20. అదియే విశాలపరబ్రహ్మము. అది యాకాశమువలె సర్వవ్యాపియు సఘనమునై యున్నది. అది పలుచనిదనిగాని, కోమలమైనదనిగాని యెట్లు చెప్పఁగలము? 21. జ్ఞానమును ఉపాసనమందురు. జ్ఞానమువలనఁ బరమేశ్వరుఁడు లభించును. జ్ఞానమువలననే యోగులకు సమాధానము కలుగుచున్నది 22. బాగుగా విచారించినచో తానే యుపాసన యని విశదమగును. ఒకఁడు గతించుచున్నాఁడు. మఱియొకఁడు దేహమును ధరించివచ్చుచున్నాఁడు 23. పరంపరగ నీ విధముగనే చక్రగతి జరుగుచువచ్చినది. మఱియు నిప్పటికిని సృష్టిస్థితియద్దియే 24. అరణ్యముపై నరణ్యచరములకు (జంతువులకు) సత్తగలదు. జలముపై జలచరములకు సత్తగలదు. భూమండలముపై భూపాలురకు సత్తగలదు. అన్నింటి స్థితియు నిటులేయున్నది 25. ఆందోళనము గావించువాని కావశ్యకముగా సామర్థ్యము కలుగును. కాని దానికి భగవంతుని యధిష్ఠానము కావలెను 26. కర్త జగదీశ్వరుఁడే. అది సత్యమే కాని యాతని కృత్యములు వేఱువేఱుగా విభాగములైనవి. ఐనను అహంతాభ్రమ (అహంకర్తృత్వాభిమానభ్రమ)యందుఁ జిక్కుకొనఁజనదు27. 'హరిర్దాతాహరిర్భోక్తా' యను సిద్ధాంతము జగత్తునందంతటను వర్తించుచున్నది. కాని దీనిని బాగుగాయోచింపవలెను28. సర్వమునకు గర్త పరమేశ్వరుఁడు. "నేను" అనునది యేదేని యొకపదార్థముగాదు. దానికి స్ఫూర్తియందు ప్రసంగమును జగదంతఃకరణములో గలిసి యొనర్పవలెను 29. ఆత్మతో సరియగు

చంచలమైన దింకొకటిలేదు. అట్లే పరబ్రహ్మముతో సమానమగు నిశ్చల మెద్దియులేదు. సోపానపరంపరపై మూలముదనుక నెక్కి అనుభవము గడింపవలెను 30.

ఐదవ సమాసము — పదార్థ చతుష్టయము

ఇచ్చటినుండి యచ్చటిదనుకఁ జూచినచో మొత్తము నాలుగు పదార్థము లున్నట్లు విశదపడును. ఒకటి (పరబ్రహ్మము) పదునాలుగు (మూలమాయ) ఐదు (భూతములు) నాలుగు (ఉత్పత్తులు) 1. కాని పరబ్రహ్మ మన్నింటికంటెను వేఱుగనున్నది. అది యన్నింటికంటెను శ్రేష్ఠముగను నానాకల్పనములకంటె భిన్నముగను నున్నది 2. పరబ్రహ్మ విచారము నానాకల్పనముల కావలనున్నది. అది నిర్మలము, నిశ్చలము, నిర్వికారము, అఖండము నై యున్నది 3. ఇఁక నన్యములగు పదార్థ ములు మూఁడు. అవి నానాకల్పనారూపమగు మూలమాయ కంతర్గత ములుగ నున్నవి 4. మూలమాయ నానావిధములతో సూక్ష్మరూప ములుగ నున్నది. అది సూక్ష్మరూపమయ్యుఁ గర్దమరూపమై యున్నది. మూలముయొక్క సంకల్పారోపణము దానిమీఁదికి వచ్చుచున్నది 5. మూలముయొక్క హరిసంకల్పమే యందఱికి ఆత్మారాముఁడు. ఇఁక భిన్నభిన్ననామముల వివరణము వినుండు 6. నిశ్చలమునందు చంచలము యొక్క చేతనము గలుగును. కావున దానిని చైతన్యమందురు. మఱియు నది గుణసమానత్వ కారణమున గుణసామ్య మనఁబడుచున్నది 7. అర్ధనారీనటేశ్వరుఁడని, షడ్గుణేశ్వరుఁడని, ప్రకృతిపురుషులని, శివశక్తియని గూడ దానికే చెప్పుదురు 8. శుద్ధ సత్త్వగుణము, అర్ధమాత్ర గుణ క్షోభిణి మఱియు నా తర్వాత మూఁడు గుణములు ప్రకటనము లగు చున్నవి 9. మనస్సు, మాయ అంతరాత్మదనుక నీపదునాలుగు నామ ములు లెక్కింపఁబడుచున్నవి. అన్నింటిలోను జ్ఞానాత్మ విద్యమానమై యున్నది 10. మొదటిది పరబ్రహ్మము. రెండవది పదునాలుగు పేరులు గల మూలమాయ. ఇఁక మూఁడవ విధమగు పంచమహాభూతముల విధము జెప్పెదను 11. పంచమహాభూతముల జ్ఞాతృత్వశక్తి స్వల్పము.

వాని యాద్యంతములు ప్రత్యక్షములు. ఇఁక నాలుగవవిధ ముత్పత్తుల గూర్చినది. దానినిగూడఁ దెలుపుదును 12. చతుర్విధోత్పత్తులలో ననంత ప్రాణులుగలవు. వానియన్నింటిలో జ్ఞాతృత్వశక్తి బాగుగా నిండియున్నది. ఈ విధముగా మొదటిది బ్రహ్మము, రెండవది మాయ. మూఁడవది పంచభూతములు, నాలుగవది చతుర్విధోత్పత్తి. నాలుగు పదార్థము లయ్యెను 13.

బీజము కొంచెము నాటఁబడును. కాని తరువాత మిగుల నుత్పత్తి యగును. చతుర్విధోత్పత్తులు, చతుర్విధవాక్కులు ప్రకటనమైన పిదప ఆత్మకుఁ గలిగెడి స్థితిగూడ నిట్టిదె 14. ఈ విధముగ సత్త ప్రబలమైనది. స్వల్పసత్త మిక్కుటమయ్యెను. మఱియు నది మనుష్యవేషముతో నానాప్రకారములుగా సృష్టిని భోగించుచున్నది 15. శ్వాపదజంతువులు అన్యజంతువులను జంపి తినుచున్నవి. ఇంతియే. ఇంతకుఁదప్ప నవి యేమియు నెఱుఁగవు. కాని మనుష్యప్రాణులు నానావిధములగు భోగ ములను భోగించుచున్నవి 16. నానావిధ శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములను విశేషరూపముగ నరదేహమే తెలిసికొనుచున్నది 17. అమూల్యరత్నములు, నానావిధ వస్త్రములు, యానములు, శస్త్రములు, విద్యలు, కళలు, శాస్త్రములు, నరదేహమే గ్రహించుచున్నది 18. పృథివి యీశ్వరసత్తతో వ్యాప్తమైయున్నది. ప్రతిస్థలమునను అసత్త సంపూర్ణరూపముగ నిండియున్నది. దానివలననే నానావిద్యలు, కళలు, ధారణాదులు ఉత్పన్నమయ్యెను 19. నరదేహమునొంది సమస్త దృశ్య ములను జూడవలెను. స్థానమానముల నవరించుకొనవలెను. సారాసార ముల విచారింపవలెను 20. ఇహపరలోకములను, నానావిధ వివేకా వివేకములను మనుజుఁడే గ్రహించుచున్నాఁడు 21. నానావిధ పిండ బ్రహ్మాండరచనము, నానామూలములగు బహువిధ కల్పనములు, నానావిధ ధారణలు, మనుజుఁడే గ్రహించుచున్నాఁడు 22. అష్టభోగములు, నవరస ములు, నానావిధ విలాసములు, వాచ్యాంశ లక్ష్యాంశ సారాంశములు మనుజుఁడే గ్రహించుచున్నాఁడు 23. మనుజుఁ డన్నింటిని దెలిసికొనును. ఆ మనుజుని నీశ్వరుఁడు పోషించుచున్నాఁడు. ఇదియంతయు నరదేహ యోగమువలననే విదితమగుచున్నది 24. నరదేహము పరమదుర్లభము.

దీనివలన నలభ్యములగు లాభములు లభించుచున్నవి. దీని యోగమునఁ దే దుర్లభము సులభమగుచున్నది 25. రెండవ (ఇతర) దేహము చెత్త చెదారములవంటిది. నరదేహ మొకగొప్ప ద్రవ్యభాండారమువంటిది. కాని నరదేహము నొందినందులకు, ఉత్తమ వివేకమును గ్రహింపవలెను 26. నరదేహమునొంది వివేకబలముతోఁ బరమాత్ముని గుర్తింపనివాఁడు అన్ని విధముల మునిగిఁపోవును 27. విశ్వాసపూర్వకముగ శ్రవణ మొనరించుచు నిరంతరమును మననశీలమగు నంతఃకరణముతో వర్తించుచు నుండు నరుఁడే నారాయణుఁడు 28. స్వయముగా నీఁదనేర్చినవాఁడు రెండవవాని నడుముపట్టుకొని సహాయము బడయవలసిన యవసరముండదు. స్వతంత్ర ముగ నంతయు శోధింపవలెను 29. పదార్థమాత్రమును శోధించువానికి సందేహముండదు. దీనికిఁబిమ్మట (నిస్సందేహావస్థయందు) నాతఁ డెట్లుం డునో యాతఁడెఱుంగును 30.

ఆఱవ సమాసము — ఆత్మయొక్క గుణములు.

ఈ పృథ్వీ మండలముపై నొక్కొక్క తావున మిగుల జలము, నొక్కొక్క తావున పేరునకైన నీటిగుర్తులులేని మిగుల విశాలములగు నిసుకమైదానములు గలవు 1. ఈ దృశ్యమంతయు నిటులె వ్యాపించి యున్నది. దీనియం దొకచోట చేతనశక్తి వెలుంగుచున్నది. ఒకానొకచో దాని యభావము గాన్పించుచున్నది 2. నాలుగుత్పత్తులు, నాలుగు వాణులు, ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవయోనులు గలవు. శాస్త్రములయం దివి యన్నియు నీ క్రిందివిధముగా నిశ్చయింపఁబడెను 3. మనుజులు నాలుగులక్షలు, పశువులు ఇరువదిలక్షలు, క్రిములు పదునొకండు లక్షలు, ఖేచరములు పదిలక్షలు, జలచరములు తొమ్మిదిలక్షలు, స్థావరములు ముప్పదిలక్షలు అని శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడెను 4—5. ఈ విధముగా నెనుబదినాలుగులక్షల యోనులుగలవు. ఏ ప్రాణి యేయోనియందలిదో యంతియు యా ప్రాణి యెఱుంగును. ఈ యోనులలో ననంతదేహములు నిండియున్నవి. వానివాని మేరలు వివరించుట కష్టము 6. ప్రాణము లనంతములుగాఁ బుట్టుచున్నవి. గిట్టుచున్నవి. వాని కధిష్ఠానము పృథివి.

పృథ్వి లేకున్నచో నవి యెట్లు మెలఁగఁగలవు? 7. ప్రకటన మగుచున్న పంచభూతములలో గొన్ని యాకృతిని ధరించుచున్నవి. కొన్ని యట్లే యున్నవి 8. చపలత్వమే యంతరాత్మ గురుతు. ఇఁక జ్ఞాతృత్వముయొక్క యధిష్ఠానమును సావధానులరై వినుండు 9. సుఖదుఃఖముల నెఱుంగువాఁడు జీవుఁడు. అట్లే శివుఁడనిగూడ నెఱుంగుము. మఱియు నంతఃకరణ పంచక మాత్మాంశము 10. స్థూలమునందుఁగల యాకాశ గుణము లాత్మాంశములు. సత్త్వరజస్తమోగుణము లాత్మగుణములు 11. నానావిధ చేష్టలు, ధృతి, నవవిధభక్తులు, చతుర్విధముక్తులు, అలిప్తత, సహజస్థితి, ఆత్మగుణములు 12, ద్రష్ట, సాక్షి, జ్ఞానధనము, సత్త, చైతన్యము, పురాతనము, శ్రవణము, మననము, వివరణములు ఆత్మగుణములు 13. దృశ్యము, ద్రష్ట, దర్శనము, ధ్యేయము, ధ్యాత, ధ్యానము, జ్ఞేయము జ్ఞాత, జ్ఞానము ఆత్మాంశములు 14. వేదశాస్త్ర పురాణాదుల యర్థము గుప్తముగానడుచు పరమార్థము, సర్వజ్ఞతతోఁగూడిన సామర్థ్యము, బద్ధత ముముక్షుత్వము, సాధకత్వము, సిద్ధత, శుద్ధవిచారము, బోధప్రబోధములు ఆత్మగుణములు 15-16. జాగ్రత్ స్వప్నసుషుప్తితురీయములు, ప్రకృతిపురుషులు, మూలమాయ, పిండబ్రహ్మాండములు, అష్టకాయములు, పరమాత్మ, పరమేశ్వరి, జగదాత్మ, జగదీశ్వరి, మహేశుఁడు, మహేశ్వరి ఆత్మగుణములు 17-18. సూక్ష్మనామరూపము లన్నియు నాత్మస్వరూపములు. దాని కనంతములగు నామములు, చిహ్నములు గలవు 19. ఆదిశక్తి, శివశక్తి, ముఖ్యశివశక్తి, మూలమాయ, నానాపదార్థముల యుత్పత్తిస్థితులు, పూర్వపక్షము, సిద్ధాంతము, పాడుట, వాయించుట, సంగీతము, నానావిధాద్భుతచర్యలు, జ్ఞానము, అజ్ఞానము, విపరీతజ్ఞానము, అసద్వృత్తి, సద్వృత్తి, జ్ఞప్తి, మాత్రము, అలిప్తత్వము ఆత్మగుణములు 20-22. పిండము, బ్రహ్మాండము, తత్త్వవివరణము, నానాతత్త్వనిశ్చయము, స్పష్టమగు విచారము గావించుట, నానాధ్యానములు, అనుసంధానము, నానాస్థితులు, నానాజ్ఞానములు, అనన్యమగు నాత్మనివేదనము, ముప్పదిమూఁడుకోటుల దేవతలు, ఎనుబదివేల ఋషీశ్వరులు, అనంతవిధప్రాణులు, మున్నగునవన్నియు నాత్మగుణములు 23-25. మూఁడుకోటుల యేబదిలక్షల భూతములు, ఏఁబదియాఱుకోటుల చాముండ

దేవతలు, తొమ్మిదికోటుల కాత్యాయనులు, చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, తారామండలము, నానానక్షత్రములు, గ్రహమండలి, శేషుఁడు, కూర్మము మేఘమండలము ఆత్మగుణములు 26—27. దేవతలు, దానవులు, మానవులు, నానావిధజీవులు, భావాభావము మున్నగునవి యెల్ల నాత్మగుణములు 28. ఈ విధముగా నాత్మకు నానాగుణములుగలవు. బ్రహ్మము, నిర్వికారము నిర్గుణమునై యున్నది. ఏకదేశీయమగుటయు, పూర్ణజ్ఞానము కలుగుటయుఁగూడ నాత్మగుణములు 29. ఆత్మారాముని యుపాసనము వలన నిరంజన పరబ్రహ్మ లభించును. మఱియు మనుజుఁడు నిస్సందేహియగును. సంశయ ముండదు 30.

ఏడవ సమాసము — ఆత్మవివేకము.

సమాధాన మనిర్వాచ్యముగనున్నను దానిని వివరింపవలెను. వివరించుటవలన సమాధానము లేచిపోవనేరదు 1. కొంత విడుచుటగాని, కొంత జోడించుటగాని తటస్థింపదు. విచారమాత్రముననే యంతయు విశదమగును 2. ముఖ్యుఁడగు కాశీవిశ్వేశ్వరుఁడు, సేతుబంధన రామేశ్వరుఁడుఁ మల్లికార్జునుఁడు, భీమశంకరుఁడు మున్నగు వేల్పులందఱును నాత్మగుణములు 3. ముఖ్యములగు ద్వాదశలింగములవలె నింక నెన్నియో లింగములుగలవు. ఇవియన్నియు నా త్మ గు ణ ము లు. వీని యనుభవమును జగత్తెఱుంగును 4. భూమండలమునం దనంతములగు శక్తులుగలవు. సాక్షాత్కారములు, చమత్కారము లనేకములు జరుగుచుండును. మఱియు వివిధములగు సామర్థ్యయుత దేవతామూర్తు లెన్నియోగలవు. ఇవియన్నియు నాత్మగుణములు 5. సిద్ధులయు, నానామంత్రములయు, యంత్రములయు, లతలయు, తీర్థములయు, క్షేత్రములయు, నింతియేల? భూ మం డ ల ము నం ద లి నానావస్తువులయు సామర్థ్యము లాత్మగుణములు 6—7. ఉత్తమగుణములన్నియు నాత్మలక్షణములు. మంచిచెడుగులన్నియు నాత్మయోగమువలననే జరుగుచున్నవి 8. శుద్ధాత్మ యుత్తమగుణిగను, శబలాత్మ (ఉపాధియుక్తమైనది) అవలక్షణిగను నుండును. ఈవిధముగా మంచిచెడుగులతో సంబంధించిన కృత్యములన్నియు నాత్మవే9. నానావిధములగు నభిమానముల నుంచుకొనుటయు, నా[illegible]ములతో

ప్రతిసృష్టిం గావించుటయు, నానావిధములుగ శాపోపశాపము లొసంగు కొనుటయు నాత్మయోగముననే జరుగుచున్నది 10. పిండమును జక్కఁగ శోధింపవలెను. తత్త్వముల పిండములనుగూడ బాగుగా శోధింపవలెను. తత్త్వములను శోధించినచో బిండమునకు సంబంధించిన విషయమంతయు విశదమగును 11. జడదేహము భూతములది. దానిలోని చంచలగుణ మాత్మది. నిశ్చలబ్రహ్మము లేనితావెందును నెచ్చటనులేదు 12. పిండము నందు నిశ్చల చంచలజడము (బ్రహ్మము, ఆత్మ, భూతము)లను నిర్ణయింపవలెను. అనుభవరహితముగాఁ జెప్పునది దృఢముగాదు 13. పిండము నుండి యాత్మ తొలంగిపోవఁగనే యీ నిర్ణయములన్నియు ముగియును. చూచుచుండఁగనే యీ జడదేహము పతనమగును14. ఇట్లే జడమంతయు బతనమగును. మఱియుఁ జంచలమంతయు ధ్యానములోని కేతెంచును 15. ఇదిగాక ఆ నిశ్చలము జగత్తునందంతటను వ్యాప్తమైయున్నదనియు, దానిలో గుణము, వికారము మున్నగునవేవియు లేవనియు స్పష్టముగా దెలిసియేయున్నది 16. పిండమెట్లో బ్రహ్మండ మట్లేయనియు జడచంచలములు వెళ్ళిపోయిన పిదప శ్రేష్ఠమగు నా పరబ్రహ్మము శేషించియుండు ననియు స్పష్టమేగదా 17. మహాభూతములతో విగ్రహమును నిర్మించి దానిలో నాత్మనుంచి ప్రాణిగ నొనరింపఁబడుచున్నది. ఇట్లే సృష్టివర్తనముగూడ నడుచుచున్నది 18. వాస్తవమున కాత్మయు, మాయయుఁ గలసి వికారము గావించుచున్నవి. కాని యీ వికారమును బ్రహ్మముపై నారోపింతురు. ఈ విషయమునం దనుభవము, వివరణము గావించువాఁడే శ్రేష్ఠుఁడు 19. బ్రహ్మ మఖండవ్యాపకముగలది. బ్రహ్మమునకుఁదక్క నితరపదార్థముల కఖండవ్యాపకత్వములేదు. పరిశోధించినచో నంతయుఁ దెలియును 20. ఆకాశము ఖండఖండములు జేయఁజాలము. మహాప్రళయమునందు సైతము ఆకాశమునందలి యొకభాగమేని నాశనము గాదు21. ఏది సంహారమొందుచున్నదో దానినే వాస్తవమునకు నాశవంతమని యెఱుంగవలెను. ఈ సమస్యను జ్ఞాతలగు పురుషులే సాధింపగలరు22. ఎఱుకలేమిచేనన్నియు గహనసమస్యలుగఁగాన్పించును. కావున నేకాంతమునందు నిశ్చయపూర్వకముగా యోచింపవలెను 23. అనుభవనీయులగు సత్పురుషులతో సమాగమము గలుగుట యేకాంతముకంటెను బ్రశస్తె

మైనది. సాధకుఁడు సుచిత్తుఁడై సత్పురుషులతోఁగలసి నానావిధచర్చ లొనర్పవలెను 24. విచారమొనర్పనిచో నేదియు బోధగాదు. తెలిసినపిదప సందేహముండదు. వివేచన మొనరించిన పిదప మాయాజాల మించుకేని యుండదు 25. ఆకాశమును మేఘము లావరించుకొని త్వరలో తొలఁగి పోవునట్లు ఆత్మయోగమువలన నుత్పన్నమగు దృశ్యముగూడ వివేకము వలనఁ దత్క్షణమే నశించును 26. ఆదినుండి యంతమువరకు నన్నింటిని వివేకియగు పురుషుఁడు వివేకముతో వివరణము గావించును. ఇందువలన నాతని నిశ్చయ మచలముగనుండును 27. ఇతరుల నిశ్చయము సందేహా యుక్తముగ నుండును. అనుమానముతోఁ జెప్పుటవలన నేమి లభించును? కాని యనుభవనీయులగు జ్ఞాత లాయనుమానము నంగీకరింపరు 28. ఎల్లెట్లో చెప్పుట యనుమానముతోఁగూడినది. అనుమానయుక్తమగు విషయ మెందులకుఁ బనికివచ్చును? బ్రహ్మనిరూపణమునందు నిశ్చయ రహితమగు విచారముపకరింపదు 29. నిశ్చయరహితమగు విచారము అవిచారము. (దానిని ఏకంకారమందురు. ఏకంకారమును భ్రష్టాకారము గావింపఁదగదు)30. కృత్రిమములు వదలవలెను. శుద్ధమగుదానినే గైకొన వలెను. అట్లే యెటిఁగియెటిఁగి సారాసారనిర్ణయ మొనరింపవలెను 31.

ఎనిమిదవ సమాసము — శరీరరూపక్షేత్రము

బ్రహ్మముయొక్క సంసారరూపమగు వృక్షము పెరుగుచున్నది. పెరిగిపెరిగి విస్తీర్ణమగుచున్నది. మఱియు ఫలములు కలిగిన పిమ్మటఁ బెక్కుప్రాణులు విశ్రాంతి నొందుచున్నవి 1. రమణీయములగు పూవులు బూయుచున్నవి. నానాపదార్థములందును దీయదన ముదయించుచున్నది. ఆ తీయదనమును జవిజూచుటకై నానాశరీరములు నిర్మింపఁబడుచున్నవి 2. ఉత్తమవిషయము లెన్నియో నిర్మింపఁబడుచున్నవి. కాని శరీరములేనిచో భోగింప నవకాశమేలేదు. కావుననే నానాశరీరములు నిర్మింపఁబడెను 3. భిన్న భిన్నగుణములుగల జ్ఞానేంద్రియములు నిర్మింపఁబడెను. అవి యన్నియు నొకశరీరమునందున్నను వేఱువేఱుగానున్నవి 4. శ్రోత్రేంద్రియమువలన శబ్దజ్ఞానము నెఱుంగ నవకాశముగలదు 5. త్వగింద్రియము వలన శీతోష్ణములు గ్రహింప నవకాశముగలదు. చక్షురింద్రియమువలన

సమ స్తమును గనిపించును. ఈ విధముగా నింద్రియములకును భిన్న భిన్నము లగు గుణములుగలవు 6. నాలుకయందు రసమును జవిగొను గుణము, ఘ్రాణమునందు గంధమును గై కొను గుణము నిర్మింపఁబడెను. ఈ విధముగా నింద్రియములలో భిన్న భిన్న గుణములు గలవు 7. ప్రాణపంచకమునం దంతఃకరణ బంచకమ్ముగలిసి దేహమునందంతటను నిశ్శంకముగాఁ దిరుగుచున్నవి. మఱియు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియముల నానందముతోఁజూచుచున్నవి 8. కర్మేంద్రియములవలన జీవుఁడు విషయముల నుపభోగించును. లోకమునం దీయుపాయము నీశ్వరుఁడే నిర్మించెను 9. విషయములు చక్కఁగనే నిర్మింపఁబడెను. కాని యవి శరీరములేనిచో నెట్లు భోగింపఁగలవు? కావుననే యెన్నియో శరీరములు సృజింపఁబడెను 10. శరీరములస్థిమాంస మయములు. కాని దానియందలి గుణములుమాత్ర మనేక విధములుగ నున్నవి. ఈ శరీరమునకు సమానమగు యంత్ర మింకొకటి లేదు 11. చిన్న పెద్ద శరీరము లుత్పన్నమై విషయభోగములచేఁ బోషింపఁబడుచున్నవి 12. జగదీశ్వరుఁడు అస్థిమాంసమయములుగా శరీరములను సృజించి వానిలో వివేకమును, విచారమును నెలకొల్పెను13. ఈయస్థిమాంసపుబొమ్మలు జ్ఞానమువలన సకలకళలందును బ్రవీణము లగుచున్నవి. కాని శరీరభేదములుగూడ ననేకములుగలవు 14. కార్యకారణములకొఱకై యీ భేదము శరీరములయందుఁ గావింపఁబడెను. ఈ భేదమునందు బెక్కుగుణములుగలవు. అవియన్నియుఁ దీక్ష్ణబుద్ధిలేనిచో నెట్లు తెలియఁగలవు?15. అంతయు నీశ్వరుఁడే చేయవలసియున్నది. ఇందువలననే భేదము నిర్మింపఁబడెను. ఊర్ధ్వముఖమగుటతోడనే (పరబ్రహ్మమువైపు లక్ష్యముంచఁగనే) భేదముండదు 16. సృష్టిరచనమునం దవశ్యముగా భేదము గలుగును. కాని సంహారమువలన సహజముగనే యభేదమగును. భేదాభేద సంవాదము మాయాకారణము 17. మాయయం దంతరాత్మగలదు. దాని మహిమ దెలియదు. చతుర్ముఖములుగల బ్రహ్మయైనను సందేహములోఁ బడఁగలఁడు 18. అంతరాత్మను వివరణము గావించుతఱి ఘడియఘడియకును మనస్సునకు మిగులఁ దొందరగలుగును. మఱియు యుక్తిప్రయుక్తులను దీక్ష్ణతర్కమును జేయఁగఁ జేయఁగ మనస్సు విభ్రాంతమగును 19. ఆత్మత్త్వమునంతయు సంబంధించును. కాని నిరంజనమునం

దిని యేమియు నంటవు. ఏకాంతకాలమునం దిదియంతయుం దెలిసికొని చూచినచో యుక్తముగనుండును 20. దేహసామర్థ్యానుసారముగా జగదీశ్వరుండంతయుం జేయుచుండును. సామర్థ్య మధికముగానున్న దేహమును అవతారమని యందురు 21. శేషకూర్మవరాహాదులగు గొప్పగొప్ప యవతారపురుషులైన దేహధారులు దాటిపోయిరి. ఇదేవిధముగా సృష్టిరచనము జరుగుచుండును 22. ఈశ్వరుండు తన విచిత్రరూపముతో సూర్యమండలమును బరుగెత్తించుచున్నాఁడు. మఱియు మేఘములచే జలమును ధారణము జేయించుచున్నాడు 23. పర్వతములవలెఁ బెద్దవగు మేఘములు బయలుదేరి సూర్యమండలమును గప్పివేయుచున్నవి. కాని తత్ క్షణముననే యచట వాయువుదయించి విజృంభించుచున్నది 24. కాలమను అధికారియొక్క భృత్యునివలె గాలి వీచివీచి యా మేఘములను దొలగించి సూర్యుని బ్రకటనము గావించుచున్నది 25. పిడుగువలనఁ గలుగు భయానకధ్వని విని ప్రాణులు భయపడుదురు. మేఘము లురుమఁగనే యాకాశము పగిలిపడునట్లు తోచును 26. ఒక మర్మముకొఱకు వేఱొకమర్మము నిర్మింపఁబడెను. ఎటులన? మహాద్భూతములవలననే మహాద్భూతములు లయమగుచున్నవి. సృష్టిరచనమంతయు సమభాగములుగా నడుచుచున్నది 27. ఈ విధముగా నాత్మకనంతభేదములు గలవు. అన్నింటి నెవ్వఁడెఱుంగును? వివరణము చేయఁగాఁ జేయఁగ మనస్సునకు శక్తిసామర్థ్యము లిగిరిపోవును 28. నా యుపాసన మిట్టిది. ఉపాసకులు దీనిని మనస్సులోనికిఁ దేవలెను. ఉపాసన మహిమ చతురాననునకుఁ గూడఁ దెలియదు 29. ఆ వాహన విసర్జనములే భజన లక్షణములు. సజ్జను లన్నింటిని నెఱుంగుదురు. నేనేమి చెప్పుదును? 30.

తొమ్మిదవ సమాసము — సూక్ష్మనిరూపణము

మృత్తికా పూజన మొనరించి వెంటనే విసర్జించుట స్వాభావికముగఁ జూచినచో యుక్తముగఁ గనిపింపదు 1. దేవతలను బూజించుటయుఁ దరువాతఁ బారవేయుటయు మనస్సునకుఁ బ్రశస్తముగాఁ దోఁచదు. ఈ విషయము నంతఃకరణమున బాగుగా యోచింపవలెను 2. దేవుఁడొకనిచే నిర్మింపఁబడువాఁడు కాఁడు. పారవేయఁ దగినవాఁడు

గూడఁ గాఁడు. కావున నీ విషయములోఁ గొంత యోచింపవలసియున్నది 3. దేవుఁడు నానాదేహములు ధరించి మఱల పిడిచివేయుచున్నాఁడు. ఈతఁ డెట్టిదేవుఁడో వివేకముతో నెఱుంగవలెను 4. నానా సాధనములు, నిరూపణములు, ఆ దేవుని శోధించుటకే యేర్పడియున్నవి. అంతయుఁ దన యంతఃకరణమువలననే తెలిసికొనవలెను 5. బ్రహ్మజ్ఞానము తెలిసికొనుటవలననే లభించును. దాని నెవ్వరు నొసంగఁజాలరు. "ఇదిగో తీసికొమ్ము. పొమ్ము" అని చెప్పుట కదియొక పదార్థమా? 6. నాకు దేవునితోఁ బ్రత్యక్షసమావేశము కలుగవలయునని జనులందఱును దలంచుచుందురు. కాని (యిందులకుఁ దగిన) వివేకయుక్తమగు నుపాయము వేఱుగనున్నది 7. విచారము గావించి చూచినచో తూగని వానిని (గ్రహింపరానివానిని) దేవుఁడని చెప్పఁజాలము. కాని జనులొప్పుకొనరు. ఏమి చేయవలెను? 8. మహాపురుషులు గతించిన పిమ్మట వారి మూర్తులను నిర్మించి జనులు సాదరముగా దర్శింతురు. ఇదియే యుపాసనస్థితి 9. గొప్పగొప్ప వ్యాపారములను విడిచి యెవరేని క్షుద్రవ్యాపారములొనరించినచో రాజ్యసంపద యెట్లు ప్రాప్తించును? 10. కావున మూఢభక్తిలోఁ బడియుండుట అజ్ఞానలక్షణము. అజ్ఞానమువలన దేవాధిదేవుఁడెట్లు లభించును? 11. అజ్ఞానమునకు జ్ఞానము రుచింపదు. మఱియు జ్ఞాత కనుమానము రుచింపదు. కావున సిద్ధుల లక్షణములను గ్రహింపవలెను 12. మాయను విడిచి యాదిపురుషునివైపున కరుగవలెను. అప్పుడే సమాధానము లభించును. ఇట్లొనరింపనిచో నిటునటు భ్రమింపవలసివచ్చును 13. మాయను దాటుటకొఱ కీశ్వరుఁ డనేకములగు నుపాయములను నిర్మించెను. ప్రతీతిపూర్వకమగు నధ్యాత్మశ్రవణమార్గమువలననే పరమాత్మను బ్రాప్తింపఁగల్గుదురు 14. ఇట్లు గావింపనిచో లోకమునందంతటను మఱుపు కలుగును. సత్యాసత్యదశను గుర్తింపవలెను 15. అసత్యమార్గమునఁ బోవఁదగదు. అనృతవాదులతోఁ జెలిమి చేయరాదు. తనయం దేమాత్రమైనను గృత్రిమ ముంచుకొనరాదు 16. కృత్రిమ మెన్నఁటికైనఁ గృత్రిమమే. సత్యమందుఁ గృత్రిమము నిలువఁజాలదు. తన యధోముఖ మానసమును (మాయవైపున కరుగు హృదయమును) ఊర్ధ్వముగ నొనరింపవలెను 17. అధ్యాత్మశ్రవణము

గావించుచుండవలెను. ఇట్లు చేయుచున్నచో నంతయు లభించును. నానావిధజాలములు తెగిపోవును 18. చిక్కులుపడిన దారమును సరిగఁ దీయునట్లు మనస్సును సరిపఱచి యనుకూలము గావింపవలెను. మఱియు మెల్లమెల్లగా మూలపురుషుఁడగు పరబ్రహ్మము ప్రక్కకు మనస్సును సంధింపఁజేయవలెను 19. ఈ సృష్టియంతయు గర్దమరూపము. ఆ కర్దమము నానాప్రకారములగు శరీరములయందు విభాజితమై యున్నది 20. చూడవలసినదానినెల్ల నీ శరీరమునందే చూడవలెను. ఇది యేమి? ఇది యెట్టిది? అనుదాని నిందే శోధింపవలెను. మఱియు మూలమాయ యొక్క పదునాలుగు నామములను దీనియందే తెలిసికొనవలెను 21. నిర్గుణనిర్వికార మొకటియే యన్నితావులందును వ్యాపకమైయున్నది. ఆ నిష్కళంక మీ దేహమునందున్నదో లేదో చూడవలెను 22. సంకల్పరూపమగు మూలమాయ యంతఃకరణస్వరూపము. జడమునకుఁ జేతనము నొసంగెడి చైతన్యరూపముగూడ శరీరమునందున్నది 23. సమానగుణములు గలుగుట (ఈ శరీరముయొక్క) గుణసామ్యము. మఱియు సూక్ష్మవిచారము అగమ్యము. సూక్ష్మము నెఱుంగు సాధుపురుషు లందఱకును ప్రణామములు 24. వామాంగము, దక్షిణాంగము అనునవి శరీరమునందలి రెండుభాగములు. దీనినే పిండమునందలి యర్ధనారీనటేశ్వరునిగ నెఱుంగవలెను 25. ప్రకృతిపురుషులు, శివభక్తులు షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడగు భగవంతుఁడుగూడ నదియే 26. దానినే మహత్తత్త్వ మందురు. త్రిగుణముల గూఢత్వము దానియందే గలదు. అర్ధమాత్రయు, శుద్ధసత్త్వమును గుణక్షోభిణియు నదియే! 27. త్రిగుణమువలన శరీరము ప్రవర్తించుట ప్రత్యక్షవిషయమేగదా! సరియే చాలును. మూలమాయాశరీరముగూడ నిట్టిదియే! కర్దమరూపమని యెఱుంగవలెను 28. మనస్సు, మాయ, జీవుఁడు, శరీరమునందు స్వాభావికముగనే యున్నది. ఈ విధముగాఁ బదునాలుగు నామముల యభిప్రాయమును బిండమునందు గ్రహింపవలెను 29. పిండము పతనమైనంతన యంతయు వెడలిపోవును. కాని పరబ్రహ్మము మాత్రము శేషించియుండును. దానినే శాశ్వతమని తెలిసి గ్రహింపవలెను 30.

పదియవ సమాసము — పూర్ణబ్రహ్మనిరూపణము.

పరబ్రహ్మమును బట్టుకొనఁజాలము. పారవేయఁజాలము. అది యన్నితావులందును బూర్ణముగ నున్నది 1. ఎటుజూచిన నది యటు నిలిచియున్నది. దానికి మనము విముఖులము కాఁదలంచినను నదిమాత్రము సమ్ముఖముననే యుండును. మీరేమైనఁ జేయుడు. అది సమ్ముఖ మగుట తొలగిఁపోవజాలదు 2. కూర్చున్నమనుజుఁ డొకవేళ లేచిపోయి నను అక్కడఁగూడ నాకాశముండును. మీరేదిక్కునైనఁ జూడుఁడు. నిరంతర మాకాశము సమ్ముఖముగనే యుండును 3. మనుజుఁడెక్కడికిఁ బారిపోయినను నాకాశము వానికి నలుదిక్కుల నమరియేయుండును. ఎంతబల ముపయోగించినను మీ రాకాశమును దాటిపోవఁజాలరు 4. మీరెచటనైనజూడుఁడు. ఆకాశమెదురుగనేయుండును. రెండుజాములవేళ సూర్యునివలె నాకాశము మస్తకముపైననే యుండును 5. కాని సూర్యుఁ డేకదేశీయము. పరబ్రహ్మమున కాదృష్టాంత మన్వయింపదు. ఇచట వినో దార్థ మా దృష్టాంతము నిచ్చితిని 6. అనేకతీర్థములు, నానావిధదేశములు జూడవలయునన్న మిగులఁ గష్టబడిపోవలెను. కాని పరబ్రహ్మముకొఱ కంతకష్టపడిపోవఁబనిలేదు. అది మన మెచ్చటగూర్చుండియుంటిమో యచ్చటనే సిద్ధముగా నున్నది 7. మీ రొక్కతావుననే కూర్చుండి యుండుడు లేదా పరుగెత్తుచుఁ దిరుగుఁడు. కాని వాస్తవమునకుఁ బర బ్రహ్మము మీ వెంటనే యున్నది 8. ఆకాశమునం దెగురుచున్న పక్షి కెటుజూచిన నటు ఆకాశమే గాన్పించును. ఇదేవిధముగా మీరును పరబ్రహ్మమునందున్నారు 9. పరబ్రహ్మము పూర్ణముగను సఘనము గను నిండియున్నది. అది యంత్యమునకుఁగూడ నంత్యము. నిరంతర మది యండజియొద్దను నమరియున్నది 10. దృశ్యమునకు లోపలను వెలుప లను పరబ్రహ్మము వ్యాప్తమై యున్నది. అది బ్రహ్మాండముయొక్క యుదరమున నిండియున్నది. ఓరీ! ఆ విమలమును దేనితో నుపమింప నగును? 11. వైకుంఠమునందును, కైలాసమునందును, రుద్రలోకము నందును, స్వర్గలోకమునందును, బదునాలుగు లోకములందును, మఱియుఁ బాతాళలోకమునందును నది నిండియున్నది 12. కాశిమొదలు రామేశ్వ రమువఱకు నది భరతఖండమునందంతటను నపారముగ నిండియున్నది. దీని

కెట్టుప్రక్కను దానికట్టుప్రక్క ను నింక నేతావున నైనను బరంపరగఁ జూడుము. కాని పరబ్రహ్మమునకుఁ బారావారము (అంతు)లేదు 13. ఏకదేశమగు నా పరబ్రహ్మ మొక్కమాఱుగా నంతటిని వ్యాప్తిగావించు కొనెను. మఱియు నది యన్నింటిని నన్నిస్థలములందును స్పృశించు చున్నది 14. పరబ్రహ్మము వానకుఁ దడియదు..బురదలోఁ గూరుకొని పోదు. ప్రవాహతీరముననున్నను నందుఁ గొట్టుకొనిపోదు 15. ముందు వెనుకలను, కుడియెడమలను, క్రిందమీఁదను నది సమానరూపముతో నన్నింటియందును వ్యాప్తమైయున్నది 16. ఆకాశము జలాశయమున నిండియున్నది. అది యెప్పుడును దరుగదు. నలుదిక్కుల నది యపారముగా వ్యాపించియున్నది 17. కాని యాకాశ మేకదేశీయమును శూన్యాకార మును నై యున్నది. ఆ పరబ్రహ్మమునందన్ననో దృశ్యభాసము లేనే లేదు. అది నిరాభాసము 18. సత్పురుషులు, సాధువులు, మహాను భావులు, దేవతలు, దానవులు, మానవులు మున్నగువారలందఱికిని బ్రహ్మ మొక్కటియే విశ్రాంతి స్థలము 19. దానియంత్య మేవైపునఁ గనుగొన నగును? దేనికిఁ బారావారము (అంత్యము)లేదో దాని మర్యాద యెట్లు నిశ్చితము గావింపనగును? 20. పరబ్రహ్మము స్థూలముకాదు. సూక్ష్మము గాదు. దేనితోనేని సమానమైనదియుఁ గాదు. జ్ఞానదృష్టికిఁదప్ప (దాని విషయమున) సమాధానమే లేదు 21. పిండబ్రహ్మాండములు నిరసన మైనపిదప నిరాభాసబ్రహ్మ మొక్కటియేగలదు. ఇక్కడినుండి యక్కడి దనుక అవకాశమే యవకాశముగ వ్యాపించియున్నది 22. బ్రహ్మము వ్యాపకమైయున్నస్థితి సత్యమే! కాని యీ విషయములు (మాటలు) దృశ్యమున్నంతమట్టునకే యుండును. దృశ్యమే లేకపోయినచో (వ్యాప్యము—దృశ్యములేనిది) వ్యాపకమని యెట్లు నుడువఁగలము? 23. కావున బ్రహ్మమునందు శబ్ద మంటజాలదు. కల్పన కచ్చటిదనుక నడకయే లేదు. ఆ కల్పనాతీతమగు నిరంజన పరబ్రహ్మమును వివేకముతో గుర్తి ఱుంగవలెను 24. శుద్ధము, సారము నగుదానిని శ్రవణము గావించుట వలనను, శుద్ధము ప్రత్యయాత్మికము నగుదానిని మననము గావించుట వలనను విజ్ఞానప్రాప్తియైనంతన స్వాభావికముగనే మనస్సు లయమగును. (ఉన్మనీదశ కలుగును) 25. (ఇప్పటికి) సాధనఫలము లభించెను. సంసారము

(ప్రపంచము) సఫలమయ్యెను. నిశ్చలము, నిర్గుణమునగు బ్రహ్మము అంతఃకరణమునం దావరించెను 26. మాయయొక్క లెక్కల పుస్తకము ముగిసినది. పంచభూతము లనిర్వాకములైనవి. సాధ్యము సిద్ధించినది. కావున నిఁక సాధనము (నిలిచి)లేదు 27. స్వప్నములందుఁ గాంచినదెల్ల జాగ్రదవస్థలో నెగిరిపోయినది. కావున స్వాభావికముగనే యనిర్వాచ్య దశ యేతెంచెను. ఇఁక జెప్పవలసిన యవసరములేదు 28. దీనినంతను వివేకముచే నెఱుంగవలెను. ఆ స్థితి ననుభవము గావింపవలెను. చాలును దీనితో జన్మమృత్యుచక్రము నశించితీరును 29.

భక్తాభిమానియగు దాశరథి నాయం దనుగ్రహము చూపినాఁడు. ఆ సమర్థుని కృపావచనములే యీ దాసబోధయం దున్నవి 30. ఇరువది దశకములుగానున్న యీ దాసబోధను శ్రవణమననములు గావించువానికి పరమార్థము ప్రాప్తించును 31. ఇందలి యిరువది దశకములను (రెండు వందల సమాసములను) సాధకులు చక్కఁగ నధ్యయనము గావింపవలెను. మాటిమాటికి మననము గావించినచో దీనియందలి విశేషత్వము విశదమగును 32. గ్రంథమును బ్రశంసచేయుట సహజము. కాని యట్లు ప్రశంసించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదు. ఈ గ్రంథముననున్నది యనుభవ విషయము. కావున అనుభవమునే గావించుకొనవలెను 33. దేహము పంచభూతములది. దీనిలో కర్త యాత్మ. ఈ స్థితిలో గ్రంథరచనము మనుజుని దెట్టులగును? 34. కావున నెప్పుడంతయు జగదీశ్వరుఁడే (కర్తయై) చేయుచున్నాఁడో యప్పుడు మఱల గ్రంథరచనము మనుష్యకృతమని చెప్పుట మిథ్య 35. సంపూర్ణదేహమునందలి యొక్కొక్క తత్వమును నేఱుగావింపుఁడు. ఏమియును శేషించియుండదు. ఆ స్థితిలో మఱల నేపదార్థమును "మనది"యని యందము? 36. ఇవియన్నియు వివేక కార్యములు. కావున నీ విధముగనే భ్రమయందుఁ దగుల్కొని యుండఁ దగదు. జగదీశ్వరుఁడే సమస్తమును రచించెను 37.

ఇరువదవ దశకము సమాప్తము.

శ్రీ ఆంధ్ర దాసబోధ సర్వము సంపూర్ణము.

శ్రీ రామదాసార్పణమస్తు.

